The Institute of Mediaeval Studies
LIBRARY
Toronto, Ontario

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/tertullianusprae04tert

The Ins udies
L.

TERTULLIANUS
PRÆDICANS.

IV

APPROBATIO.

Nos JOANNES MARIA MATHIAS DEBELAY, Archiepiscopus Avenionensis, cum R. P. Michael Vivien inter eos qui de re concionatoria scripsere, nulli secundus existimetur; illiusque multoties recusum opus quod inscribitur : *Tertullianus Prædicans*, tantum, in hoc genere, laudis, quantum quod maxime, apud rei peritos obtinuerit, tum materiarum abundantia et methodo, tum ubertate ac mira partitionum varietate, tum ex Sanctis Patribus testimoniorum copia, tum rationum numero et pondere; ita quod quasi thesaurus esse videatur et sit, ex quo, quidquid ad instructionem ædificationemque fidelium necessarium est, aut utile, cuique, ad libitum, haurire licet; ideo, quam a nobis expostulavit dilectus in Christo Franciscus Seguin, typographus, qui de religione, ac imprimis de nostra Diœcesi jampridem optime meritus est, ob eam quæ ipsius est inveteratam consuetudinem, ut egregia magis et aptiora quæ videntur, ad usum cleri, fidei defensionem, rectamque secundum Evangelium morum institutionem, opera prælis suis indefessim subjiciat ac vulget, petitioni ejus annuentes, licentiam ipsi facultatemque per præsentes, libenti animo concedimus, ut prædictum laudatissimum opus ad bonum commune reipublicæ christianæ typis denuo mandetur; in quorum fidem subscripsimus.

Avenione, die 5 septembris 1855.

† J. M. M., Archiepiscopus Avenionensis.

Lettre adressée à l'Éditeur par S. E. Mgr le Cardinal de Bonald.

Milhau, le 15 septembre 1855.

Parmi tous les ouvrages ecclésiastiques que la librairie a publiés depuis quelques années, Monsieur, un des plus utiles au Clergé est le *Tertullianus Prædicans*, que vous réimprimez dans ce moment. Il suffit de dire que ce livre avait le suffrage de Bossuet pour montrer l'importance de l'édition que vous vous disposez à donner. Il serait à désirer qu'on ne nous inondât pas de traductions des anciens auteurs ecclésiastiques, souvent fort inexactes, faites à la hâte, et livrées au public avec une déplorable précipitation. Ces publications sont loin de favoriser les bonnes études. Pour vous, Monsieur, vous avez travaillé dans leur intérêt en réimprimant d'anciens ouvrages dans la langue de l'Église. Je ne peux que vous en féliciter.

Veuillez agréer, Monsieur, l'assurance de mon sincère dévouement.

† L. J. M. Cardinal de BONALD, Archevêque de Lyon.

TERTULLIANUS PRÆDICANS

ET

SUPRA QUAMLIBET MATERIAM

OMNIBUS ANNI DOMINICIS, ET FESTIS NON ORDINARIIS SOLUM, SED ETIAM EXTRAORDINARIIS; SINGULISQUE QUADRAGESIMÆ FERIIS PRÆDICABILEM

ORDINE ALPHABETICO COPIOSE DISPOSITAM

SEX AD MINUS FORMANS CONCIONES

INGENIOSE ADINVENTAS, BELLE CONCINNATAS, ET TRINA SUBDIVISIONE ILLUSTRATAS

CUM DUPLICI INDICE, CONCIONUM SCILICET ET MATERIARUM.

AUCTORE R. P. MICHAELE VIVIEN

S. THEOL. LECTORE, PROV. RECOLLECTORUM IN AQUITANIA ALUMNO, NECNON ANTIQUO CUSTODUM CUSTODE.

EDITIO RECENS ET ACCURATIOR

OCTAVA POST PLURES LUTETIÆ PARISIORUM, COLONIÆ AGRIPPINÆ ET PATAVII EDITAS.

TOMUS QUARTUS.

AVENIONE

TYPIS FRANCISCI SEGUIN, BIBLIOPOLÆ, VIA *BOUQUERIE*, 13

M DCCC LVI

LIBRARY
Pontifical Institute of Mediaeval Studies
113 ST. JOSEPH STREET
TORONTO, ONT., CANADA M5S 1J4
ENTERED JUN 2 7 1995

Permissio Reverendi Patris Provincialis.

Frater Agathangelus Petit, Provinciæ Recollectorum in Aquitania Minister Provincialis, et servus R. P. Michaeli Vivien, ejusdem Provinciæ alumno, Sacræ Theologiæ Lectori, necnon antiquo Custodum Custodi, salutem. Cum Liber *Tertullianus Prædicans* nuncupatus, in sex Tomos distributus, sit jam maxima ex parte typis mandatus, et feliciter a Doctoribus quibusque approbatus, licentiam tibi facimus ut præclarum illud opus perficias, et denuo typis mandes, sive in-quarto, sive in-folio, prout melius tibi visum fuerit. In cujus fidem præsentem Licentiam propria manu subscripsimus, et parvo officii nostri sigillo munivimus. Datum in Conventu nostro Sanctæ Mariæ de Gratia Burdigalæ, die 19 Februarii, anno 1677.

F. Agathangelus Petit,
Minister Provincialis.

Approbationes Lectorum Theologiæ.

Libri cui titulus est *Tertullianus Prædicans* secundum et tertium tomum frustra commendarem. Primus siquidem et reliquos et eorum auctorem satis commendat; qui illum legerunt vivendi quod in lucem edendum supererat vehementi flagrabant desiderio; neque fallet eos opinio, ibi enim maximam ingenii ubertatem observabunt, ac materiarum abundantiam cum præclara methodo, quæ Tertulliani operibus deerat claritate mirabuntur. Hæc ipse perlegendo miratus sum, ideoque Opus dignum judico quod typis quamprimum mandetur, utpote quod nihil contineat fidei aut bonis moribus contrarium, quin potius futurum sit utilissimum, tum cæteris omnibus, tum præcipuæ divini verbi Præconibus. Quod testor in hoc Conventu Recollectorum Sanctæ Valeriæ prope Lemovicas, die 22 mensis Julii anni 1673.

F. Germanus Deyr,
Lector Sacræ Theologiæ, et Guardianus Conventus Recollectorum Sanctæ Valeriæ prope Lemovicas.

Ego infrascriptus Sacræ Theologiæ Lector, summa cum delectatione attente perlegi librum cui titulus *Tertullianus Prædicans*, in quo Tertulliani doctrina licet ex se satis commendata, mire tamen commendatur, tum ob selectas Patrum sententias, quibus adornatur, tum ob subtiles Theologorum rationes, quibus ab Auctore solidatur. Ipsum ergo typis dignissimum judico, non solum quia nihil in ipso quod catholicæ fidei sectatoribus adversetur, sed etiam quia nihil in ipso quod christianæ veritatis Præconibus non multum patrocinetur, quibus *Tertullianus Prædicans* erit Tertullianus docens methodum, clare, breviter et nervose sermones conficiendi In lucem igitur prodeat opus et prælo, quam citius mandetur tanquam communi Concionatorum bono utilissimum censeo et peropto. Datum in Conventu Sancti Leonardi, die 8 Junii anni 1673.

F. Gabriel Barriere,
S. Theologiæ Lector.

Licencia et Censura Ordinarii.

Tertullianus *Prædicans*, sive campus floridissimus selectissimorum conceptuum ac discursuum omni tempore prædicabilium; qui, cum in Gallia, non absque singulari fructu binis vicibus impressus, et a diversis Theologis approbatus fuerit, nihilque ab orthodoxa Doctrina alienum complectatur, hisce pro tertia vice imprimendi facultatem concedimus. Signatum Coloniæ Agrippinæ, decima sexta Februarii.

F. Theodorus Deghens,
SS. Theologiæ Doctor et Professor Ordinarius, Canonicorum Regularium S. Crucis Provincialis ad Rhenum, et Prior Coloniæ, Ordinarius Librorum Censor. M. P.

TABULA

CONCIONUM QUÆ IN HOC VOLUMINE CONTINENTUR.

LACRYMÆ.

—

SCHOLIUM.

Consideratur lacrymarum 1. *necessitas;* 2. *efficacitas;* 3. *utilitas;* 4. *jucunditas;* 5. *dignitas;* 6. *felicitas.*

CONCIO PRIMA.

Homo fundit lacrymas 1. *compassionis, ad plangendam humanam miseriam;* 2. *compunctionis, ad lugendam peccati malitiam;* 3. *satisfactionis, ad placandam divinam justitiam.* Fol. 1

I. PARS. Lacrymas fundit homo 1. pro propria miseria, tristitiæ et afflictionis; 2. pro adversa aliorum fortuna, humanitatis et compassionis; 3. pro proximorum morte et jactura, amoris et dilectionis. 2

II. PARS. Luget Christianus, quia per peccatum 1. Deus offenditur; 2. Christus crucifigitur; 3. peccator incomparabile damnum patitur. 6

III. PARS. Magna vis lacrymarum, quæ divinam 1. flectunt misericordiam; 2. mitigant iracundiam; 3. rescindunt sententiam. 8

CONCIO SECUNDA.

Lacrymæ contritionis 1. *diabolum expellunt;* 2. *peccatum diluunt;* 3. *infernum exstinguunt.* 10

I. PARS. Lacryma contritionis 1. a pœnitente diabolum expellit; 2. pœnitentem adversus jacula diaboli protegit; 3. cæcutientes pœnitentis oculos aperit. 11

II. PARS. Lacrymæ contritionis 1. peccati culpam emaculant; 2. animam pulchre decorant; 3. hominem ab æterna morte liberant. 13

III. PARS. Lacrymæ exstinguunt 1. concupiscentiæ incendia; 2. ignita vitia; 3. gehennæ supplicia. 16

CONCIO TERTIA.

Lacrymæ contritionis sunt sacrificium 1. *expiationis;* 2. *impetrationis;* 3. *gratiarum actionis.* 18

I. PARS. Lacrymæ contritionis 1. peccati maculas lavant; 2. divinam justitiam placant; 3. amicitiam inter Deum et hominem conciliant. ibid.

II. PARS. Lacryma contritionis est 1. oratio efficacissima; 2. delegatio potentissima; 3. coactio suavissima. 20

III. PARS. Lacrymæ offerendæ Christo in gratiarum actionem pro lacrymis quas fudit 1. in præsepio; 2. coram Lazaro; 3. in Calvario. 22

CONCIO QUARTA.

Lacrymæ contritionis jucundant 1. *regnantem Angelum;* 2. *Christum Deum;* 3. *lugentem Christianum.* 24

I. PARS. De conversione et lacrymis peccatorum lætantur Angeli ob 1. voluntatem divinam; 2. felicitatem humanam; 3. charitatem angelicam. ibid.

II. PARS. De lacrymis peccatoris lætatur Deus, quia 1. de diabolo triumphat; 2. perditum filium recuperat; 3. miserentis Patris affectum demonstrat. 27

III. PARS. Lacrymæ pœnitenti afferunt gaudium, quia 1. peccatorum veniam præstant; 2. obtenebratam mentem illuminant; 3. filiationis divinæ honorem recuperant. 30

CONCIO QUINTA.

Lacrymæ commendantur ex 1. cœlesti origine de qua procedunt; 2. nobili societate quam cum Spiritu Sancto contrahunt; 3. sublimitate ad quam evehunt. 32

I. PARS. Lacrymæ contritionis procedunt 1. a gratia efficienter; 2. a charitate formaliter; 3. tendunt ad Deum formaliter. ibid.

II. PARS. Spiritus Sanctus pœnitentem 1. ad fletum stimulat; 2. cum Deo reconciliat; 3. in eo inhabitat. 34

III. PARS. Lacrymarum virtute 1. David deperditam Dei amicitiam recuperavit; 2. Petrus Pastoris officium solidavit; 3. Magdalena virginum meritum et honorem sibi comparavit. 36

CONCIO SEXTA.

Lacrymæ contritionis 1. elevant in cœlum; 2. merentur cœlum; 3. prægustant et prælibant cœlum. 37

LEX JUSTITIÆ

—

SCHOLIUM.

Sextuplex in præsenti consideranda est lex justitiæ 1. viri in uxorem; 2. uxoris in virum; 3. parentis in filium; 4. filii in parentem; 5. domini in servum; 6. servi in dominum.

CONCIO PRIMA.

Uxorem vir debet 1. in sociam habere; 2. tenere diligere; 3. in bonum instruere. 41

I. PARS. Vir sociam habeat uxorem 1. fortunæ; 2. disciplinæ; 3. vitæ individuæ. ibid.

II. PARS. Diligere uxorem debet vir 1. oculate et sapienter; 2. amice et patienter; 3. benigne et suaviter. 45

III. PARS. Vir uxorem bonum docere tenetur 1. sanctis sermonibus; 2. piis operationibus; 3. castis conversationibus. 47

CONCIO SECUNDA.

Uxor tenetur 1. virum diligere; 2. sese viro subdere; 3. domus et familiæ curam gerere. 50

I. PARS. Uxor virum diligere debet 1. vere; 2. caste; 3. christiane. ibid.

II. PARS. 1. Abusivum uxorum in viros damnatur imperium; 2. legitimum virorum in uxores vindicatur dominium; 3. debitum viro ab uxore declaratur obsequium. 52

III. PARS. Uxoris requiritur 1. diligentia, ut strenue operibus domesticis laboret; 2. vigilantia, ut filiorum educationi, filiarumque custodiæ sedulo vacet; 3. præsentia, ut quantum fieri potest in domo habitet. 57

CONCIO TERTIA.

Parens filiis præstare debet 1. vitæ subsidium; 2. educationis studium; 3. salutis auxilium. 60

I. PARS. Parens ad præstandum filiis vitæ subsidium stimulatur 1. Patris cœlestis exemplo; 2. animalium irrationalium studio; 3. naturæ suffragio. ibid.

II. PARS. Educationem filiorum debet parens 1. dilectioni paternæ; 2. societati humanæ; 3. providentiæ divinæ 63

III. PARS. Parentes ad bonum inducunt filios, per 1. disciplinæ christianæ instructionem; 2. exempli ædificationem; 3. justam correptionem. 70

CONCIO QUARTA.

Filii debent parentes 1. *honorare;* 2. *eis obtemperare;* 3. *subsidium et auxilium subministrare.* 76

I. PARS. Filii parentes honorantes 1. divinam in parentibus imaginem colunt; 2. paternam excellentiam recognoscunt; 3. cœlestem benedictionem acquirunt. ibid.

II. PARS. Tria urgent filios ad obsequendum parentibus: 1. Dei imperantis auctoritas; 2. præcepti divini justitia et æquitas; 3. obsequentis Christi exemplum et humilitas. 81

III. PARS. Filii tenentur parentibus 1. servire in morbo et infirmitate; 2. subvenire in inopia et necessitate; 3. eos sustentare et nutrire in senecta et decrepita ætate. 84

CONCIO QUINTA.

Paterfamilias debet famulos 1. *bene tractare;* 2. *sollicite curare;* 3. *juste remunerare.* 87

I. PARS. Famulos bene tractat paterfamilias 1. venerans Dei dominatum; 2. æmulans innocentiæ statum; 3. considerans christianum famulatum. 88

II. PARS. Paterfamilias famulis 1. vitæ necessaria præbeat; 2. in infirmitate subveniat; 3. bonis eos moribus imbuat. 93

III. PARS. Paterfamilias solvat famulis mercedem quam debet ex 1. promissione et fidelitate; 2. justitia et æquitate; 3. divina vindicta et severitate. 97

CONCIO SEXTA.

Hero famulus debet 1. *reverentiæ studium;* 2. *humile obsequium;* 3. *fidele servitium.* 99

I. PARS. Reverentia quam hero debet famulus, complectitur 1. honorem; 2. amorem; 3. timorem. 100

II. PARS. Famulus hero debet obtemperare 1. humiliter; 2. patienter; 3. rationabiliter. 104

III. PARS. Famulus servire tenetur 1. diligenter; 2. silenter; 3. fideliter. 107

LINGUA SCELEROSA.

—

SCHOLIUM.

Sex linguæ scelerosæ considerandi sunt defectus: 1. *garrulitas, seu multiloquium;* 2. *scurrilitas, seu turpiloquium;* 3. *detractio, seu maliloquium;* 4. *imprecatio, seu maledictum;* 5. *falsitas, seu mendacium;* 6. *blasphemia, seu vanum juramentum.*

CONCIO PRIMA.

Garrulitas ut plurimum est 1. *criminosa;* 2. *exitiosa;* 3. *injuriosa.* 109

I. PARS. Garrulitas est criminosa 1. multiloquii; 2. vaniloquii; 3. stultiloquii. ibid.

II. PARS. Quam sit exitiosa garrulitas comprobant 1. murmuratores; 2. delatores; 3. calumniatores. 112

III. PARS. Loquacitas 1. garrulum devenustat; 2. religionem vanam demonstrat; 3. status regularis observantias violat. 115

CONCIO SECUNDA.

Turpiloquium est 1. *probrosum;* 2. *maculosum;* 3. *criminosum.* 120

I. PARS. Scurriles fœde loquuntur ex defectu 1. honoris; 2. pudoris; 3. timoris. 121

II. PARS. Verbum inhonestum est 1. lues aerem infestans; 2. cloaca aures contaminans; 3. ignis cor ad libidinem sufflammans. 122

III. PARS. Obscœna verba proferens 1. graviter peccat; 2. audientes et non consentientes scandalizat; 3. audientes et consentientes lethaliter vulnerat. 123

CONCIO TERTIA.

Detractoris 1. *crudelitas;* 2. *calliditas;* 3. *infelicitas.* 126

I. PARS. Detractoris lingua vulnerat 1. maledicum; 2. cum qui detractori placidum præbet auditum; 3. hominem detractione offensum. ibid.

II. PARS. Detractor 1. dum ex malitia falsum crimen imponit, aut verum, sed occultum detegit, secretum ab audientibus expostulat; 2. dum ex inimicitia, leve crimen adauget, vel virtutem, prava intentione factam, asseverat, amicitiam et dolorem simulat; 3. dum proximi bonum cæteri laudant, ipse ex invidia, aut illud negat, aut minuit et depretiat. 129

III. PARS. Detractor 1. a Deo aversatur; 2. ad reparationem et restitutionem honoris obligatur; 3. speciali linguæ supplicio mulctatur. 133

CONCIO QUARTA.

Maledicens 1. *præcipuis Christiani dotibus denudatur;* 2. *diaboli spiritu animatur;* 3. *damnati officium negotiatur.* 137

I. PARS. Maledicta ejaculans alienus est a christiana 1. religione; 2. conversatione; 3. dilectione. ibid.

II. PARS. Maledicens spiritu diaboli animatus, maledicit ex 1. impatientia; 2. iracundia; 3. malitia. 139

III. PARS. Maledicta vibrans 1. cœlesti beatitudine privatur; 2. in inferno interminabili pœna mulctatur; 3. in terra adhuc existens, præpropere, damnati officium negotiatur. 141

CONCIO QUINTA.

Mendacium est 1. *criminosum;* 2. *probrosum;* 3. *injuriosum.* 143

I. PARS. Illicitum est mendacium 1. jocosum; 2. officiosum; 3. perniciosum. ibid.

II. PARS. Homo 1. mendacio inhonoratur; 2. mendaci fides denegatur; 3. homo mendax diabolo associatur. 146

III. PARS. Homo mentiendo 1. Deo honorem denegat; 2. ad necem veritatis attentat; 3. sibi ipsi supplicia parat. 148

CONCIO SEXTA.

Christianus 1. *sese juramento non assuescat;* 2. *perjurium fugiat;* 3. *blasphemiam horreat.* 151

I. PARS. Multi jurant 1. in Dei contemptum otiose et leviter; 2. in christianæ religionis vituperium, temere et imprudenter; 3. in animæ suæ damnum ex consuetudine et frequenter. ibid.

II. PARS. Homines in perjurium labuntur 1. jurandi consuetudine; 2. mentiendi libidine; 3. terrenorum cupidine. 158

III. PARS. Blasphemiæ enormitas dignoscitur ex 1. Dei offensi magnitudine; 2. cæterorum criminum comparatione; 3. acerba blasphemantium punitione. 162

LUXURIA.

—

SCHOLIUM.

Luxuriæ 1. *enormitas declaratur;* 2. *quot bona dissipet luxuria declaratur;* 3. *de crudelitate luxuria culpatur;* 4. *ostenditur quam facile homo in luxuriam labatur;* 5. *quam difficile a luxuria convertatur;* 6. *quam severe a Deo luxuria puniatur.*

CONCIO PRIMA.

Luxuria est mysterium 1. *iniquitatis;* 2. *impietatis;* 3. *impudentiæ et inhonestatis.* 168

I. PARS. Adeo iniqua est luxuria ut 1. nomine mali et peccati intelligatur; 2. cuncta generatim vitia complectatur; 3. per eam omne quod est in mundo offendatur. 169

II. PARS. Luxuria ducit in 1. hæresim; 2. idololatriam; 3. atheismum. 174

II. PARS. Quam impudens sit lascivia demonstrant 1. lenocinia nundinantes; 2. meretricatum negociantes; 3. scandalose mœchantes. 178

CONCIO SECUNDA.

Luxuria dissipat bona 1. *fortunæ*; 2. *naturæ*; 3. *gratiæ*. 182

I. PARS. Luxuria 1. divitias devorat; 2. famam denigrat; 3. bonam corporis valetudinem infirmat. ibid.

II. PARS. Libido 1. animam spiritualem in carnalem transformat; 2. animam rationalem ratione viduat; 3. impedit ne anima cœlestis cœlestem suam originem aspiciat. 184

III. PARS. Libido dissipat 1. gloriam et salutem; 2. sanctitatem et virtutem; 3. veritatem et fidem. 190

CONCIO TERTIA.

Libido 1. *amorem in odium convertit*; 2. *sanguinem crudeliter fundit*; 3. *nec sibi, nec propinquis parcit*. 193

I. PARS. Libido immutat 1. blanditiem in iracundiam; 2. amorem in inimicitiam; 3. veneris dulcedinem, in crudelitatem et sævitiam. ibid.

II. PARS. Libido sanguinem fundit, ut constat exemplo 1. principis Sichimitæ; 2. Joannis Baptistæ; 3. Hethæi Uriæ. 196

III. PARS. Lascivientes 1. ad parentum necem attentant; 2. amicos non secus ac inimicos enecant; 3. proprios filios trucidant. 198

CONCIO QUARTA.

Varium luxuriæ 1. *peccatum*; 2. *incitamentum*; 3. *remedium*. 201

I. PARS. Luxuriatur homo 1. opere; 2. sermone; 3. cogitatione, seu voluntate. ibid.

II. PARS. Homo ad luxuriam inducitur 1. naturæ corruptione; 2. diaboli tentatione; 3. lasciviendi occasione. 205

III. PARS. Homo luxuriæ incitamenta superat 1. jejunio et mortificatione; 2. fide et oratione; 3. fuga et sollicitudine. 210

CONCIO QUINTA.

Libidinosus difficile convertitur, quia 1. *post carnis voluptates anhelat*; 2. *a mulierum consortio non se separat*; 3. *Dei gratiam obstinate recusat*. 214

I. PARS. Libidinosus, ut plurimum non pœnitet, quia 1. carnis duntaxat voluntates sapit; 2. lasciviendo lascivias sitit; 3. assuetus veneri pœnitentiam rejicit. ibid.

II. PARS. Difficultas pœnitendi in libidinoso procedit 1. a carnis illecebris; 2. diaboli laqueis; 3. feminæ blanditiis. 218

III. PARS. Libidinosus 1. ita obduratur ut ab eo gratia resiliat; 2. ita obcœcatur, ut peccati sui gravitatem non aspiciat; 3. ita obmutescit, ut ad peccatum confitendum os non aperiat. 224

CONCIO SEXTA.

Lasciviam punit Deus 1. *regnorum excidio*; 2. *æternæ felicitatis dispendio*; 3. *gehennæ incendio*. 224

I. PARS. Libidinem punivit Deus 1. universæ terræ diluvio; 2. Pentapolis incendio; 3. regnorum excidio. 225

II. PARS. Libidinosus 1. a cœlo exulat; 2. æternæ felicitati renuntiat; 3. Dei possessione se privat. 227

III. PARS. Libidinosum Deus 1. in seculo, angustiis cruciat; 2. in judicio, ab electis separat; 3. in inferno, ignibus ustulat. 228

LUXUS VESTIUM.

SCHOLIUM.

Luxus vestium reus est 1. *gloriæ et vanitatis;* 2. *jacturæ et prodigalitatis;* 3. *injustitiæ et perversitatis;* 4. *lasciviæ et voluptatis;* 5. *periculosæ nuditatis;* 6. *fucatæ et pigmentatæ venustatis.*

CONCIO PRIMA.

Luxus vestium 1. *ambitiose sectatur;* 2. *criminose captatur;* 3. *vane excusatur.* 231

I. PARS. Mulieres ambitiose sectantur vestium 1. pretiositatem; 2. raritatem; 3. novitatem. 232

II. PARS. Mulier luxu vestium 1. Christo contradicit; 2. christianam disciplinam dediscit; 3. idololatriam sapit. 236

III. PARS. Mulieres vanæ 1. dignitatem causantur; 2. conjugi placere conantur; 3. ni ornate incedant, scandalizantur. 239

CONCIO SECUNDA.

Luxus vestium 1. *depauperat;* 2. *depretiat;* 3. *deturbat.* 242

I. PARS. Mulieres in luxu consumunt 1. tempus ad domum ædificandam opportunum; 2. reditum annuum; 3. censum et patrimonium. 243

II. PARS. Luxu vestium 1. homo effeminatur; 2. femina meretrix suspicatur; 3. mulier criminosa existimatur. 244

III. PARS. Luxuria feminas deturbat a 1. gravitate et modestia; 2. virtute et innocentia; 3. felicitate et gloria. 246

CONCIO TERTIA.

Luxus 1. *perversitas;* 2. *crudelitas;* 3. *iniquitas.* 248

I. PARS. Luxus perversitas confundit ordinem 1. nativitatis; 2. facultatis; 3. dignitatis. ibid.

II. PARS. Luxus vestium tinctus est sanguine 1. mercatorum; 2. mercenariorum; 3. egenorum. 249

III. PARS. Ob luxum vestium mulier 1. honorem vendit; 2. animæ decorem negligit; 3. salutis dispendium incurrit. 250

CONCIO QUARTA.

Luxu vestium mulier 1. *amasios captat;* 2. *venereum amorem demonstrat;* 3. *meretricatus suspicionem ingenerat.* 251

I. PARS. Vestes pretiosæ sunt 1. retia quibus mulieres viros illaqueant; 2. vincula quibus eos ligant; 3. concupiscentiæ fomenta quibus ad libidinem sufflammant. ibid.

II. PARS. Mulier culta et ornata libidinis 1. flammas exhalat; 2. flores spirat; 3. fructus sæpe procreat. 252

III. PARS. Mulier fucata et compta 1. a meretrice non discriminatur; 2. meretrix suspicatur; 3. luxuriam negotiatur. 253

CONCIO QUINTA.

Nuditas corporis ut plurimum est 1. *periculosa;* 2. *criminosa;* 3. *exitiosa.* 255

I. PARS. Corporis nuditas periculosa, quia 1. tentationibus viam aperit; 2. lasciviæ incitamenta oculis objicit; 3. sui appetitionem ingerit. ibid.

II. PARS. Nuditas criminosa est 1. scandali, quod causat; 2. periculi perdendæ castitatis, quod accelerat; 3. lasciviæ, quam perpetrat. 257

III. PARS. Exitiosa nuditas 1. aliorum animas enecans; 2. conscientiam suam vulnerans; 3. pœnam sibi arrogans. 259

CONCIO SEXTA.

Fucus est 1. *christianæ disciplinæ contumeliosus;* 2. *Deo injuriosus;* 3. *fucatæ mulieri perniciosus.* 261

I. PARS. Fucum docuerunt dæmones in contumeliam christianæ 1. simplicitatis; 2. veritatis; 3. castitatis. ibid.
II. PARS. Fucum sectantes 1. Deum de mendacio redarguunt; 2. Dei opus emendare præsumunt; 3. Dei artificium diaboli ingenio postponunt. 265
III. PARS. Fucatæ mulieres 1. corporis fœditatem demonstrant; 2. animæ puritatem contaminant; 3. Dei justitiam sufflammant. 266

MARIANÆ FESTIVITATES.

SCHOLIUM.

In hoc tractatu agitur de Mariana 1. Conceptione; 2. Nativitate; 3. Præsentatione; 4. Annuntiatione; 5. Visitatione; 6. Purificatione; 7. Assumptione.

CONCIO PRIMA.

Deus 1. tanquam sculptor a Conceptione Mariæ, maculam peccati amovit; 2. tanquam pictor gratiam illi contulit. 268
I. PARS. Maria, ne in Conceptione sua contraheret peccatum, fuit 1. potentia Patris exempta; 2. sapientia Filii redempta; 3. clementia Spiritus Sancti præventa. ibid.
II. PARS. Maria in sua Conceptione 1. resculpit originalem justitiæ puritatem; 2. æmulatur illustrem luciferi in sua creatione nobilitatem; 3. complectitur hominum et Angelorum sanctitatem. 275

CONCIO SECUNDA.

Conceptio immaculata conveniens est 1. Deiparæ maternitati; 2. Christi dignitati. 277
I. PARS. Puritas Conceptionis decebat Mariam 1. Dei genitricem; 2. hominum redemptricem; 3. dæmonis debellatricem. ibid.
II. PARS. Immaculata Virginis Conceptio convenit Christo tanquam 1. Mariæ artifici peritissimo; 2. Filio, Matris amantissimo; 3. Sancto, ab omni immunditia remotissimo. 281

CONCIO TERTIA.

In Nativitate Virginis, 1. Trinitas glorificatur; 2. Maria feliciter exaltatur; 3. universus mundus lætatur. 288
I. PARS. Per Mariam habet 1. Pater latiorem auctoritatem; 2. Filius assumptam humanitatem; 3. Spiritus Sanctus externam fecunditatem. ibid.
II. PARS. Maria sublimatur ad 1. regiam dignitatem; 2. eminentem sanctitatem; 3. divinam maternitatem. 292
III. PARS. In Nativitate Mariæ lætatur natura 1. divina; 2. angelica; 3. humana. 297

CONCIO QUARTA.

Præsentata Virgo 1. templum sanctificabat; patriarcharum desideria consummabat; 3. Deum glorificabat. 302
I. PARS. Consecravit Maria 1. Salomonis templum, ob eminentem quam operata est virtutem et pietatem; 2. animam suam, ob abundantem quam accepit gratiarum largitatem; 3. corpus suum, ob consecratam Deo virginitatem. ibid.
II. PARS. Maria in templo 1. patriarcharum desideria consummat; 2. iram Dei mitigat; 3. Verbi incarnationem accelerat. 305
III. PARS. In templo Maria Deum continuo glorificat 1. mentis cogitatione; 2. cordis dilectione; 3. oris laudatione. 310

CONCIO QUINTA.

Maria de singularitate famosa a 1. Patre fecundatur; 2. Filio fabricatur; 3. Spiritu Sancto obumbratur. 314
I. PARS. Æternus Pater est vere Pater Dei, solus Pater Dei, habet omnem majestatem convenientem Patri Dei: Maria 1. vere Mater Dei; 2. sola Mater Dei; 3. habet omnem gratiam convenientem Matri Dei. ibid.

II. PARS. Maria a Filio fabricata est 1. candor æternæ lucis; 2. speculum sine macula divinæ majestatis; 3. imago Dominicæ bonitatis. 319
III. PARS. Spiritus Sanctus obumbrans Mariam, in 1. Conceptione, ab originali culpa præservat; 2. Annuntiatione, mirabiliter fecundat; 3. sanctificatione, gratiis cumulat. 323

CONCIO SEXTA.

Visitatio Mariæ est 1. urbana, ob charitatem; commoda, ob humilitatem; 3. proficua, ob sanctitatem. 326
I. PARS. Maria charitate fragrans, Elisabeth 1. ardenter visitat; 2. ad eam festinanter properat; 3. incommoda itineris patienter tolerat. ibid.
II. PARS. Dignior Maria, Elisabetham inferiorem 1. visitat; 2. prima salutat; 3. se demisse ministrat. 330
III. PARS. In Visitatione Mariæ, 1. Joannes criminosus sanctificatur; 2. Elisabeth ignara illustratur; 3. laudibus prædicatur. 333

CONCIO SEPTIMA.

In Purificatione, 1. regina obtemperat; 2. Virgo se purificat; 3. Mater filium sacrificat. 337
I. PARS. Regina legi purificationis obsequitur ad 1. exactam legis observationem; 2. Christi obtemperantis imitationem; 3. nos inducendos ad purificationem. 338
II. PARS. Virgo se purificat 1. Christi humilitatem æmulans; 2. suam virginitatem occultans; 3. sub apparenti immunditia, puritatem suam obnubrans. 341
III. PARS. Oblatio qua Mater Filium sacrificat, commendatur ex 1. Dei, cui offertur majestate; 2. Christi oblati dignitate; 3. Mariæ offerentis charitate. 345

CONCIO OCTAVA.

Maria est in sua 1. morte, naturæ miraculum; 2. resurrectione, gratiæ miraculum; 3. Assumptione, gloriæ miraculum. 354
I. PARS. Maria moritur 1. sine dolore; 2. absque dedecore; 3. ex amore. ibid.
II. PARS. Anticipata resurrectio debebatur Mariæ 1. virginitati; 2. maternitati; 3. charitati. 358
III. PARS. Assumptio decuit Mariæ 1. ob illius humilitatem; 2. sanctitatem; 3. castitatem. 366

MARTYR.

—

SCHOLIUM.

Martyris 1. pœna discriminatur; 2. fortitudo commendatur; 3. excellentia demonstratur; 4. vita sacrificatur; 5. victoria coronatur; 6. passio remuneratur.

CONCIO PRIMA.

Sunt martyres 1. diaboli; 2. seculi; 3. Dei. 373
I. PARS. Martyres diaboli plures 1. ethnici; 2. hæretici; 3. scelerati Christiani. ibid.
II. PARS. Martyres seculi patiuntur pro 1. ambitione et superbia; 2. voluptate et lascivia; 3. terrena facultate et opulentia. 375
III. PARS. Martyrium pro Deo toleratum commendatur 1. pœna; 2. causa; 3. forma. 376

CONCIO SECUNDA.

Martyres admirabilem ostentarunt constantiam in 1. damnis sustinendis; 2. tormentis tolerandis; 3. hostibus debellandis. 370
I. PARS. Martyres absque 1. timore, ad tribunalia ducuntur; 2. horrore, carceres ingrediuntur; 3. dolore, bonorum jacturam patiuntur. ibid.
II. PARS. Martyres, passos gentiles, superant in patiendi 1. justitia; 2. constantia; 3. multimoda suppliciorum tolerantia. 380

III. PARS. Martyres 1. idololatriam debellarunt; 2. christianam religionem propugnarunt; 3 spolia de hostibus reportarunt. 384

CONCIO TERTIA.

Martyres nobilitantur 1. *virtutum consummatione;* 2. *Dominicæ passionis communicatione;* 3. *martyrii Christi velut adæquatione.* 387

I. PARS. Martyres demonstrarunt 1. fidem inconcussam; 2. spem arduam; 3. charitatem perfectam. ibid.

II. PARS. 1. Christus communicat martyrum passionibus; 2. martyres communicant Christi passionibus; 3. martyrum passiones eædem velut habentur cum Christi passionibus. 389

III. PARS. Martyres repensarunt Christo 1 dilectionem pro dilectione; 2. sanguinem pro sanguine; 3. cicatricem pro cicatrice. 391

CONCIO QUARTA.

Martyres sunt hostiæ 1. *crudelitatis*; 2. *pietatis;* 3. *charitatis.* 393

I. PARS. A tyrannis mactantur martyres tanquam hostia 1. fortunæ bonis denudata; 2. ignominia mulctata; 3. crudeliter immolata. 394

II. PARS. Mactati a Deo martyres ut 1. Deum glorificent; 2. diabolum debellarent; 3. immortalem vitam sibi comparent. ibid.

III. PARS. Martyres sese immolant, ut 1. Christi testentur veritatem; 2. ardenter erga Christum demonstrent charitatem; 3. suam ostendant liberalitatem. 395

CONCIO QUINTA.

Martyres 1. *Christum coronant;* 2. *Ecclesiam coronant;* 3. *semetipsos coronant.* 398

I. PARS. Christus martyribus 1. pugnandi vires et arma subministrat; 2. in illis pugnat; 3. per illos vincit et triumphat ibid.

II. PARS. Martyres Ecclesiam 1. propagarunt; 2. propugnarunt; 3. coronarunt. 400

III. PARS. Corona debetur martyri 1. quem Christus ad coronam invitat; 2. cui tyrannus sæviendo coronam procurat; 3. quique moriendo semetipsum coronat. 401

CONCIO SEXTA.

Martyres 1. *fortunæ bonis denudati, sunt gratiæ gazis locupletati;* 2. *morte mulctati, sunt immortalitate donati;* 3. *ignominia dehonestati, sunt honore decorati.* 403

I. PARS. Martyrium 1. peccati sordes lavat; 2. pœnam peccatis debitam condonat; 3. gratiæ et gloriæ bona comparat. ibid.

II. PARS. Martyres trina immortalitate præmiantur 1. animæ beatificatæ; 2. carnis in fine mundi resuscitatæ; 3. famæ decantatæ. 404

III. PARS. Sanctorum 1. martyria honorantur; 2. suppliciorum instrumenta decorantur; 3. corpora religiose venerantur. 406

MORS.

—

SCHOLIUM.

Mors est 1. *inevitanda;* 2. *recogitanda;* 3. *prævenienda;* 4. *ediscenda;* 5. *bona, desideranda;* 6. *mala, lugenda.*

CONCIO PRIMA.

Consideratur Mortis 1. *veritas;* 2. *potestas;* 3. *æqualitas.* 410

I. PARS. Homo 1. divina sententia ad mortem damnatur; 2. majori ex parte mortuus demonstratur; 2. putredini et corruptioni mancipatur. ibid.

II. PARS. Potestas mortis est velut 1. summa; 2. æterna; 3. immensa. 413

III. PARS. Mors reges non secus ac subditos 1. vita privat; 2. cunctis fortunæ bonis denudat; 3. in pulverem immutat. 414

CONCIO SECUNDA.

Homo est 1. certo moriturus; 2. brevi moriturus; 3. nescit horam qua est moriturus. 417

I. PARS. Homo est certo moriturus, ut constat ex 1. irrevocabili Dei sententia; 2. fidei et rationis notitia; 3. quotidiana morientium experientia. ibid.

II. PARS. Homo est brevi moriturus, quia ejus vita 1. finem habet; 2. crastino caret; 3. instans tantum temporis continet. 419

III. PARS. Nescit homo mortis suæ 1. modum; 2. locum; 3. tempus, seu spatium. 422

CONCIO TERTIA.

Mors recogitata 1. a peccandi voluntate abducit; 2. a morte peccati, ad gratiæ vitam abducit; 3. ad bene operandum inducit. 423

I. PARS. Mortis memoria revocat a 1. superbia; 2. luxuria; 3. avaritia. 424

II. PARS. Mortis meditatio 1. peccatum enecat; 2 animam a pravis affectibus separat; 3. peccatorem, a non esse gratiæ, ad gratiam immutat. 426

III. PARS. Meditata mors 1. mentem illustrat; 2. spem in cœlo collocat; 3. ad bene operandum incitat. 429

CONCIO QUARTA.

Philosophia mortis est 1. magnifacienda; 2. ediscenda; 3. experienda. 430

I. PARS. Academia mortis est a 1. sapientibus approbata; 2. Deo commendata; 3. pro cunctis generatim hominibus fundata. 431

II. PARS. Philosophia mortis ediscenda est a mortuis, qui 1. docent; 2. monent; 3. suadent. 433

III. PARS. Qui ad mortem sese exercent 1. quid sibi desit cognoscunt; 2. viam suam recte dirigunt; 3. in suis operibus perfecte agunt. 435

CONCIO QUINTA.

Bona mors 1. desiderata; 2. præparata; 3. remunerata. 438

I. PARS. Mors desideranda, quia 1. a miseriis hujus vitæ liberat; 2. a peccandi necessitatibus immunem præstat; 3. ab exsilio ad patriam revocat. ibid.

II. PARS. Mortis præparatio sita est in 1. peccati aversione; 2. terrenorum abdicatione; 3. bonæ vitæ conversatione. 441

III. PARS. Bona mors remuneratur; nam 1. homo moritur ut vivat; 2. anima terram deserit ut cœlum possideat; 3. corpus cadaverascit, ut gloriosum resurgat. 443

CONCIO SEXTA.

Lugenda mors 1. impiorum; 2. mundanorum; 3. peccatorum. 448

I. PARS. Impii moriuntur absque 1. fide; 2. spe; 3. bono opere. ibid.

II. PARS. Homines mundani affliguntur in morte 1. amore; 2. dolore; 3. timore. 451

III. PARS. Funeste peccatores moriuntur 1. subitanea morte præventi; 2. præmatura morte sublati; 3. in morte, impœnitentes inventi. 454

FINIS TABULÆ CONCIONUM TOMI QUARTI.

LACRYMÆ.

SCHOLIUM.

Consideratur lacrymarum, 1. *Necessitas*; 2. *Efficacitas*; 3. *Utilitas*; 4. *Jucunditas*; 5. *Dignitas*; 6. *Felicitas*.

CONCIO PRIMA.

Heraclitus *ille tenebrosus* (1) continuo fundebat lacrymas, eo quod (nihil in homine non caducum) conspiceret, et ne profana misceantur sacris, *quia Deus plorare non potest, assumpsit humanam naturam, ut plorare posset*. (2) Deus utpote essentialiter beatus, proprie lugere non poterat, ideo humanatus est, ut plangere posset: imo de facto multoties lacrymatus est Christus. Ut enim ait Salvian. *Christum flevisse sæpe legimus, risisse nunquam*. (3) Ter autem potissimum flevit Salvator: 1. Super civitatem Jerusalem: *Videns Jesus civitatem, flevit super illam*. 2. Dum suscitaturus erat Lazarum: *Lacrymatus est Jesus*. (4) 3. Quando affixus cruci orans *cum lacrymis, et clamore valido exauditus est pro sua reverentia*. (5) Ex Guillelmo Parisiensi Antistite, primus fletus est compassionis; secundus compunctionis; tertius satisfactionis. Ut autem vult Tertull. *Ex lacrymis ejus universa aquarum natura manavit*. (6) Omnes namque lacrymæ, quas licite fundere possunt mortales, sunt vel compassionis, vel compunctionis, vel satisfactionis: 1. Compassionis, ad plangendam humanæ naturæ miseriam; 2. Compunctionis, ad lugendam peccati malitiam; 3. Satisfactionis, ad placandam divinam justitiam.

(1) Tertul. 2. adv. Marc. 28. — (2) Laert. l. 5. c. 2. — (3) S. Bernardin. ser. de Dign. An. art. 2. c. 1. — (4) L. 6. de Provid. — (5) Joan. 11. Hebr. 5. — (6) 2. p. Serm. 110. L. adv. Valent. 15.

I. PARS. *Hic existimandum, quantis lacrymarum generibus inundarit*. (1) Lacrymæ, quas homo naturaliter fundit, sunt in triplici differentia. Nonnullæ tristitiæ, et afflictionis. *Semper lacrymæ sicut dolore magno, ita producuntur et gaudio, quæ utique interni pectoris exponunt, et testantur affectum*. (2) Quædam humanitatis et compassionis: *Siquidem fletum natura ipsa suppeditat, ut compatiamur*. (3) Sicut compassio humanitatem sapit, sic *absque compassione, et lacrymis esse, bestiarum est*. (4) Tertia, amoris et dilectionis; nam ut ait D. August. *Testantur lacrymæ dolorem; testantur etiam amorem, erumpunt quasi rivuli sanguinis cordis*. (5) Discriminantur autem lacrymæ, ex diversitate objectorum pro quibus funduntur: nam vel respiciunt propriam miseriam, vel adversam aliorum fortunam, vel proximorum mortem et jac-

(1) Tert. lib. adv. Valent. 15. — (2) Chrysol. serm. 46. — (3) Theophyl. — (4) Theophyl. — (5) lib. 50. Hom. hom. 27.

turam. Lacrymas fundit homo, 1. Pro propria miseria, tristitiæ, et afflictionis: pro adversa aliorum fortuna, humanitatis et compassionis: 2. Pro proximorum morte, et jactura, amoris et dilectionis.

1. *Ipsius quoque hominis figulandi opus, sociantibus aquis absolutum est.* (1) Veteres hominem ad lacrymas damnatum conspicientes, humanorum fletuum sciscitantes originem, fabulati sunt Prometheum (2), cum ex terra effingeret hominem, neque ad manum haberet aquam, ejus defectu, luto attemperasse lacrymas, atque exinde hominem animal flebile, verius, quam risibile extitisse. Deus qui est *verus Prometheus, qui signa majestatis suæ judicantis ediderit per imbres* (3), inobsequentem et criminosum hominem ad pœnam et dolorem damnavit, quem miser per fletus demonstrat. Ut enim docet Angelicus Doctor, *Lacrymæ causantur ex tristitia* (4), et ita fletus sunt effectus magni doloris cor valde afficientis. Effectus ad causæ cognitionem ducunt; lacrymæ tanquam doloris et tristitiæ effectus, tristitiam et dolorem ostentant. *Dolorem non sequimur, sed ostendimus.* (5)

Adeo est lugenda miseria quam incurrit homo per peccatum, quod flebilis nascitur, a fletu vitam auspicatur, deflens quas patitur ab infantia miserias, et quas toto vitæ decursu præsagit patiendas. *Mentior, si non statim infans ut vitam vagitu salutavit, hoc ipsum se testatur sensisse atque intellexisse, quod natus est* (6); scilicet ad ærumnas, ad miserias, ad dolores, quibus obnoxius est in pœnam originalis delicti. *Statim et terra maledicitur, sed ante benedicta; statim tribuli et spinæ; sed ante fœnum, et herbæ, et arborum fructuosa: statim sudor, et labor panis, sed ante ex omni ligno victus immunis, et alimenta secura: exinde homo ad terram, sed ante de terra; exinde ad mortem, sed ante ad vitam; exinde in scorteis vestibus, sed ante sine scrupulo nudus.* (7) Tot ærumnas et miserias quibus ob originalem culpam mancipatus est homo, nascens infantulus quodammodo suo vagitu præsentit: *Ita prima illa vox, de primis sensuum vocibus, et de primis intellectuum pulsibus cogitur.* (8) Fletus quos emittit natu recens infans, cuncta vitæ ominantur incommoda; nam ut addit Tertull. *Plus est quod de prospectu lacrymabilis vitæ, quidam augurem incommodorum vocem illam flebilem interpretantur, quæ etiam præsciens habenda sit ab ingressu nativitatis, nedum intelligens.* Idipsum docet S. August. ipsissima fere Tertulliani referens verba: *Infantia non a risu, sed a fletu orditur hanc lucem, quid malorum ingressa sit, nesciens prophetat quodammodo.* (1) Tertulliano, et D. Augustino arridens S. Zeno Veronensis, de illo miseriæ auspicio sic fatur: *Mundum ut assolet, infans fusus ingrediens sponte vitæ reptantis, præviis lacrymis auspicatur.* (2)

Quod experientia ipsa quotidie comprobatur; neque ab infausto illo omine, immunes sunt infantes stirpe regia nati, ut de semetipso asseverat Sapiens: *Primam vocem similem omnibus, emisi plorans.* (3) Et quamvis Christus peccati originalis labe non fuerit contaminatus, quia tamen humanas assumpsit ærumnas, nascitur plorans: quapropter de ipso canit Ecclesia: « Vagit infans inter arcta conditus præsepia », præsagiens incommoda, quæ in vita et morte erat passurus, et ob hanc causam dum suscitaturus est Lazarum, plorat Salvator, quia scilicet *de requie sepulturæ, de asylo quodam mortis* (4), rursus excitandus erat ad præsentis vitæ miserias. *Certe ipse qui dixerat: Lazarus mortuus est, et gaudeo: de quo gaudet mortuo, ipsum cum resuscitat, tunc lamentatur: qui cum amittit, non flet, cum recipit tunc deplorat, tunc fundit mortales lacrymas, vitæ spiritum cum refundit.* (5) Hujus pulchram accipe a Ruperto rationem: *Lacrymatus est, non tam quod mortuus est, quam quod revocare illum oportebat ad tolerandas rursus hujus vitæ miserias:* (6) eadem est mens Isidori Pelusiotæ. Christum tamen ex compassione lacrymatum existimat Chrysolog. *Plorat Maria, Judæi plorant, plorat et Christus, simili compassione.* (7)

2. Christus *lacrymatus est super Lazarum,* (8) tum ut conformaretur lugentibus: ex D. namque Ambrosio, *Christus omnibus omnia factus est, pauper pauperibus, flens flentibus, esuriens esurientibus, sitiens sitientibus, profluus abundantibus: in carcere cum paupere est, cum Maria flet, cum Apostolis epulatur, cum Samaritana sitit,* (9) tum ut plorantibus et afflictus compateretur: *Solent qui humani sunt, alios videndo lacrymantes excitari ad misericordiam.* (10) Humanum est aliorum tangi miseria, inhu-

(1) Tert. L. de Bapt. 5. — (2) Stobæus. — (3) Tert. Apol. 18. — (4) 22. q. 82. a. 4. — (5) Sen. ep. 64. — (6) Tert. L. de An. 19. — (7) Tert. L. 2. adv. Marc. 11. — (8) Tert. L. de An. 19.

(1) L. 21. civ. 14. — (2) Serm. 2. de Nat. — (3) Sap. 5. — (4) Tert. Apol. 37. — (5) Chrysol. ser. 64. — (6) Lib. 10. in Joan. Lib. 2. ep. 173. — (7) Ibid. — (8) Tert. L. de Car. Chr. 9. — (9) L. 4. in Luc. — (10) Euthy.

manum est nullo eorum dolore moveri. Inter genuinos idololatriæ partus ponit Apostolus homines *incompositos*, *sine affectione*, (1) id est, inciviles, ac barbaris moribus præditos, *sine affectione*. Græca lectio habet, *sine humanitate*. Qui enim ex aliena miseria ad compassionem et pietatem non flectitur, immisericors, ac inhumanus est. Christus Dominus ex quadam teneritudine, et pietatis affectu alios conspiciens plorantes, super eorum tristitiam et dolorem lacrymabatur, *movebatur misericordia, cum videret in obitu lacrymas plorantium*. (2) Tandem compassionis Christus fudit lacrymas, ut nos ad compassionem suo induceret exemplo. *Quare flevit Christus, nisi quia homines flere docuit?* (3)

Ejusmodi compassionis lacrymas fuderunt etiam Dei amici, ut Job de semetipso testatur: *Flebam quondam super eo, qui afflictus erat*. (4) Eadem compassione motus Jeremias, abunde lacrymabatur. *Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum? et plorabo die ac nocte interfectos populi mei*. (5) Et vas electionis Paulus, cunctis infirmantibus infirmabatur: *Quis infirmatur, et ego non infirmor?* (6) Ubi D. Chrysostomus: (Hoc erat quod tribulabat ipsum, et angebat, ac sauciabat ejus mentem, quod in singulis infirmus hæc pateretur, quicunque illi essent: non enim de majoribus quidem dicebat, minores autem despiciebat, sed etiam abjectum inter necessarios ponebat, ideo dicebat: Quis infirmatur? quisquis fuerit.) Quomodo autem Paulus alienæ condolens infirmitati infirmaretur, recte declarat Magn. Greg. *Quia in se trahebat damna infirmitatis alienæ*. (7)

Adeo excellens D. Bernardo videtur compassio alienæ miseriæ, ut ei martyrii conferat dignitatem. *Triplex est genus martyrii: unum in sanguinis effusione, alterum in carnis maceratione, tertium in proximi compassione*. (8) Quod est in patiente tribulatio, in compatiente dicitur martyrium: siquidem compassio per condolentiam attrahit, et sibi alienos arrogat cruciatus. Etenim si in naturali corpore, quando patitur unum membrum, alia compatiuntur membra, quanto magis in religione, ubi cuncti fideles idem mysticum componunt corpus, sibi mutuo debent compati? *Cæterum inter fratres atque conservos, ubi communis spes, metus, gaudium, dolor, passio (quia communis spiritus de communi domino et patre), quid tu hos aliud quam te opinaris* (1), eorum compatiens miseriis? Et quia maxime in oculis prælucet compassio, funde pietatis et commiserationis lacrymas: *Miseri estote, et lugete, et plangite*. (2) Nam ut belle ad propositum philosophatur Raymundus Abbas Cellensis, *Oculus in eminentiori loco corporis locatur, pro toto corpore speculatur, ea quæ sunt ab eo distantia, non sibi adhærentia contemplatur; senescente corpore deficit, et debilitatur; cæteris membris dolentibus, tanquam compatiens lacrymatur*. (3) Christianus etiam præ cæteris corporis mystici compatitur membris, et adhuc ad propinquorum mortem et jacturam, emittit amoris et dilectionis lacrymas.

3. *Nec illa quidem impatientiæ species excusatur in amissione nostrorum, ubi aliqua doloris patrocinatur affectio*. (4) In proximorum morte lacrymarum damnatur excessus; temperata laudatur moderatio. Lacrymarum damnatur excessus; nam diuturnior luctus, dedecet Christianos, qui se in terris peregrinari credunt, æternamque in cœlis sperant habitationem. Magnus luctus magna pietas sæpe putatur, et sæpius degenerat in impietatem. Ut enim profunde ratiocinatur Tertull. *Cæterum impatientia in hujusmodi, et spei nostræ male ominatur, et fidem prævaricatur; et Christum lædimus, cum evocatos quosque ab illo, quasi miserandos, non æquanimiter accipimus*. (5)

Dandum tamen est aliquid amori, et dolori in charissimorum interitu. Idcirco in Lazari nece Maria *soror flet, quia nec fratrem retinere potuit, nec morti potuit obviare: quæ licet esset de resurrectione secura, destitutione tamen solatii præsentis, mora absentiæ tam longæ, tristitia diutinæ separationis, non potuit non deflere: simul quia tam crux, tam funera, tam crudelissima imago mortis, quamvis fidelem mentem, non potuit non tangere, nec movere* (6): neque duntaxat fleverunt Lazari sorores, flevit et Dominus: tum ut suum erga Lazarum demonstraret amorem: *Lacrymatus est Jesus: utique hactenus resurrectionis ullum prodit indicium, et sic comploraturo, quam resuscitaturo propior venit; nam quod lamentaturo, quam resuscitaturo propior venisse videretur; audi Evangelistæ sententiam: Dixerunt nonnulli, Ecce quomodo amabat eum*. (7) Tum ut Mariæ, et

(1) Rom. 1. — (2) D. Ambr. L. 2. de Pœn. 7. — (3) S. Tho. in c. 11. Jo. — (4) Cap. 30. — (5) Cap. 9. — (6) 1. Cor. 11. hom. 20. — (7) Hom. 32. in Evang. — (8) In Sent.

(1) Tert. L. de Pat. 9. — (2) Jac. 4. — (3) De Occult. Myst. c. 12. — (4) Tert. L. de Pat. 9. — (5) Tert. ibid. — (6) Chysol. Serm. 64. — (7) Basil. Sel. Orat. 41.

Marthæ mitigaret dolorem, et lacrymas temperaret. *Flebat Dominus, non quod ante se mortuum periisse cognosceret, sed quo sororum fletus temperaret.* (1) Inde dominicam bonitatem prædicat Sanctus Paulinus : *O divitias bonitatis Dei! non pietatis propensæ invidus, sed infirmitatis nostræ conscius, lacrymas in mortuum produci jubet : amaritudinem tamen lugendi una die claudit : illud porrigi sinens, quo relaxatur dolor, et anima respirat; istud vero præcidens, quod immoderate et irrationabili cruciatu, mentem nostram conficit, quodque diutius fragilitas nostra non valet sustinere.* (2)

Tantum abest ut Christus moderatam in defunctos proximos damnet pietatem : quin immo, amoris lacrymas suo approbat exemplo; et ut fatur aliorsum Nolanus antistes : *Lacrymas quasi evaporando dolori permittit* : vult tamen *amaritudinem luctus uno ferendam die.* Ejusmodi fletus temperamentum ab Ecclesiastico mutuatus est Paulinus. Sic enim mortalem hortatur Siracides : (3) « Fili, in mortuum produc lacrymas, et quasi dira passus incipe plorare; propter delaturam autem, fac luctum illius uno die, et consolare propter tristitiam : et fac luctum secundum meritum ejus, uno die, vel duobus propter detractionem. » Expende illud : *Incipe plorare.* Luctus inceptio veris Christianis consummatio est : parturiunt oculi lacrymas, quas statim christiana patientia simul tumulat cum defuncto.

Perfecti Christiani, Abrahami æmulantur constantiam, qui ad uxorem suam Saram summe dilectam emortuam, lugendam venit : *Venit Abraham ut plangeret et fleret eam.* (4) Non ait Scriptura Abrahamum planxisse Saram, sed ad plangendam venisse. Illa verba aliter Lippomanus interpretatur (5) : « Ante sepulturam Saræ planxit semel, et sicut Patriarcha : post sepulturam autem nequaquam flevisse legitur : ut fideles suos per hoc sancta Scriptura doceat, mortuos moderate deflendos, et tunc tantum cum in promptu adest funus : quidquid enim aliud postmodum agitur præter orationes, eleemosynas et oblationes pro eorum animabus, videtur ex infidelitate procedere; admonente nos Apostolo, ne super mortuos contristemur, sicut cæteri qui spem non habent » ; quasi lacrymæ pro defunctis immoderate effusæ fidem evaporent, et resurrectionis negent veritatem. Ad siccandos juges illos fletuum et lacrymarum fontes, *proponendus est respectus denuntiationis Apostoli, qui ait : Ne contristemini dormitione cujusquam, sicut nationes quæ spe carent. Et merito. Credentes enim resurrectionem Christi, in nostram quoque credimus, propter quod ille et obiit et resurrexit. Ergo cum conflet de resurrectione mortuorum, vacat dolor mortis, vacat et impatientia doloris. Cur enim doleas, si periisse non credis? Cur impatienter feras subductum interim, quem credis reversurum? Profectio est quam putas mortem. Non est lugendus qui antecedit, sed plane desiderandus. Id quoque desiderium patientia temperandum. Cur enim immoderate feras abiisse, quem mox subsequeris?* (1) Plures conglobat Tertullianus rationes quibus Christianos ab immoderatis fletibus dimovere nititur.

Tres sunt lacrymarum species : quædam noxiæ et vituperabiles; aliæ superfluæ et inutiles; tertiæ proficuæ et laudabiles. Noxiæ et vituperabiles sunt, quibus peccata, vel peccandi occasiones, vel peccatorum objecta deflentur, cujusmodi sunt qui deflent scorta a se auferri; qui lugent mancipia diaboli a se morte separari, occasiones peccati violenter sustolli, et irremediabilibus oculis amasiam emortuam prosequuntur : cujusmodi sunt adhuc mulieres, quæ suis fletibus vel viros ad iram et vindictam provocant. *Hinc est quod lacrymis arma vincunt; regna fletibus inclinant; lamentis totam fortitudinem virorum frangunt* (2) : vel suæ subdunt dominationi, et ad venereas voluptates sufflammant : *Ob hoc pascuntur lacrymis; mancipantur mœroribus; gemitibus addicuntur, et in lamentis tantum fortes sunt quantum viribus inveniuntur infirmæ; et quantum imparatæ sunt ad laborem, tantum ad lacrymas sunt paratæ* (3) : vel deflent juventutem amissam, deperditam pulchritudinem, gustatas carnis delicias : idcirco Ezechiel Propheta (4) prodit mulieres plorantes Adonidem : Pro Adonidem Tertullianus ponit vocabulum græcum Thammuz : *Et introduxit me ad limina januæ domus Domini quæ aspicit ad aquilonem, et ecce illic mulieres sedentes, et plangentes Thammuz.* (5)

Adonis, quodnam simulacrum erat juvenis cujusdam lascive a Venere dilecti, qui, ut fabulantur poetæ, ab apro in inguine vulneratus occumbens, in florem purpureum transmutatus fuit : ejus mors postea ab idololatris deplorabatur. Verum cum Adonis

(1) S. Zen. Ser. de Laz. suscit. — (2) Epist. 45. — (3) Epist. 30. — (4) Gen. 23. — (5) In Caten. Pat. Græc.

(1) Tert. L. de Pat. 9. — (2) Chrysol. Ser. 69. — (3) Chrysol. ibid. — (4) Cap. 8. — (5) Tert. L. Adv. Jud. 11.

non solum a mulieribus, sed etiam a viris plangeretur, cur Ezechiel Propheta recenset mulieres plorantes Adonidem, non autem viros? D. Hieronymus existimat Prophetam vidisse lugentes tum viros, tum mulieres, quia luctus ille Adonidis ex æquo ab utroque celebrabatur sexu: solas tamen exprimere mulieres, sub quibus viri muliebriter flentes comprehenduntur: *Mulier mali causa, lamenti necessitas tota.* (1) Constantia et animi fortitudo decet viros, qui nonnisi magna de causa flere solitant quia vero lacrymæ *masculos molles efficiunt.* (2) Qui ob jacturam fluxæ voluptatis lacrymantur a virilitate degenerant, et tanquam mulieres molles et lacrymosæ existimantur: *Mulieres sunt qui ad seculi mala contristantur molli et effeminato animo: dicunturque plangere Adonidem; id est, ea quæ in rebus mundi putantur pulcherrima.* (3) Lacrymas illas quas criminose fundunt sive viri, sive mulieres, *venenatas* nuncupat Tertullianus, quia procedunt a venenoso corde, et suo adhuc veneno toxicant.

Plures sunt venenatæ lacrymæ, sed multo plures vanæ et inutiles. Heu quot et quantæ *lacrymæ volvuntur inanes!* (4) Quot sunt qui plangunt, aut quia divitiis sunt denudati, aut speratis dignitatibus frustrati, aut a magnatum et principum gratia et favoribus exclusi, aut in litibus a judicibus condemnati! Fletus ejusmodi fletus carnis et non cordis vocitat D. Augustinus. *Propterea,* inquit, *rugiebam a gemitu cordis mei: quia homines si quando audiunt, gemitum hominis plerumque gemitum carnis audiunt, gemitum a gemitu cordis non audiunt.* (5) Qui ob fluxa et temporalia bona lugent, et non flent jacturam æternorum, digni sunt qui plangantur. *Multi gemunt; gemo et ego, et hoc gemo, quia male gemunt: amisit nummum, gemit; amisit fidem, non gemit: ego appendo nummum et fidem, et invenio majorem gemitum, de male gemente, aut non gemente.* (6) Cæteri etiam justi plorant eo quod seculi homines inutiliter plorant. *Justus plorat veraciter plorantes steriliter: plorat plorantes, quia et qui plorant de rebus vanis, inaniter plangunt.* (7) Nam prætereundo quod fletus illi Deo displicent, nullius sunt valoris. *Inanes sunt lacrymæ quæ damnum vel incommodum extorquent temporale.* (8)

Nec minus sunt inutiles lacrymæ quæ pro defunctis immoderate funduntur. Bassianus Imperator lacrymabatur, quoties aut mentio fieret, aut imaginem videret Gethæ fratris. D. quoque Augustinus, ante conversionem suam, Didonis lugebat necem, ut ipsemet fatetur his verbis (1): « Oblitus errorum meorum, plorabam Didonem mortuam quæ se occidit ob amorem, cum interea meipsum in his a te morientem, Deus meus, vita mea, siccis oculis ferrem miserrimus. Quid enim miserius misero non miserente seipsum, et flente Didonis mortem, quæ flebat amando Æneam, non flente autem animam suam, quæ flebat non amando te? » Et quotidie irremediabilibus lacrymis parentes filiorum interitum, aut filii parentum necem plangunt. Quam vero vani sint tales fletus ostentat Salvator, non annuens discipulo ad patris sepulturam ire desideranti. *Christus ergo discipulum suum non deesse voluit obsequiis paternis, sed profanis luctibus noluit interesse.* (2)

Verum si lacrymæ quæ stulte pro jactura temporalium aut proximorum funduntur, sunt inutiles, illæ sunt utiles et fructuosæ quæ sapienter ab oculis pœnitentium dimanant. *Vos qui pœnitentiam in Ecclesia accepistis et agitis, perseverate in fletu et in compunctione, et docte plangite: docte plangere est, non quærere in oratione res temporales, sed æternam beatitudinem, et remissionem peccatorum: qui sic orat docte plangit.* (3) Ob hos duos fines fructuosæ sunt lacrymæ: 1. Ob cœlestem beatitudinem: *Sterilis est omnis effusio lacrymarum, quæ non effunditur propter regnum cœlorum.* (4) 2. Ob peccati remissionem; unde D. Chrysostomus: *Tristitia nobis data est, non ut in morte, aut alia in re doleamus, sed ut doleamus peccata: tristitia peccatum tollit, non alias ægritudines: v. g. pecunia quis mulctatus est, doluit, non recuperavit; filium amisit, doluit, non resuscitavit mortuum; contumeliis affectus est, doluit, famam non revocavit; infirmatur, dolet, morbum non aufert, sed auget: at peccavit quis, tristatus est, peccatum delevit: ergo tristitia tantum facta est propter peccatum, a quo nata est.* (5) Inde concludit Laurentius Justinianus: *Flendum solummodo est aut pro amisso paradiso, aut pro commisso peccato* (6); scilicet ad delendam culpæ malitiam.

II. PARS. *Dabit tibi Deus cor tædians, et tabescentem animam, et oculos deficien-*

(1) Chrysol. Ser. 69. — (2) Tert. Lib. adv. Valent. 15. — (3) D. Hier. in c. 8. Ezech. — (4) L. 4. Æneid. — (5) In Ps. 37. — (6) D. Aug. in Psal. 101. — (7) D. Aug. Ser. 49. de Sanct. — (8) Per. Cell. L. de Panib. c. 12.

(1) L. 1. Conf. 13. — (2) Chrysol. Ser. 19. — (3) D. Aug. Ser. 7. de Temp. — (4) Per. Cell. L. de Panib. c. 12. — (5) Hom. 5. ad Pop. — (6) L. de Orat. c. 7.

tes (1), ut peccati lugeas malitiam. Fletus necessitatem declarat Climacus, asseverans quod *nisi lacrymæ divinitus datæ essent*, *pauci inventi essent qui salutem consequerentur* (2) : quia peccator nequit consequi salutem nisi plangat peccatum. Triplici autem potissimum de causa debet de peccato dolere et lugere : quia 1. Deus per peccatum offenditur ; 2. Christus per peccatum crucifigitur ; 3. Ipse peccator incomparabile damnum per peccatum patitur.

1. Christianus *mœrore* (3) affligitur et luget, attendens quantum Deus offendatur per peccatum ; ad instar Job qui de semetipso sic fatur : *Ad Deum stillant oculi mei* (4) ; id est, peccata quæ adversus Deum continuo perpetrant scelerosi, ab oculis meis eruunt lacrymas. *Zelus bonus est de amore veniens* (5) : Zelus autem honoris Dei charitate succensus, erumpit in fletus quoties Deus a scelerosis offenditur. Zelo observationis legis æstuans Regius Vates, et divino sufflammatus amore lacrymarum fundebat torrentes : *Exitus aquarum deduxerunt oculi mei.* (6) Quid ploras, rex potentissime ? num Bethsabeam, quam adeo stulte deperisti, repentina morte sublatam ? num filium in infantia extinctum ? num filiam violenter constupratam ? num cladem regio exercitui ab hoste illatam ? num pestem populum per totum regnum depopulantem ? num infidelitatem subditorum rebellem Absalonem insequentium ? *Habuit quidem multa quæ fleret, vel incestum filiæ, vel interitum filiorum : sed hic non hoc flevisse dicitur, sed quia non custodierunt legem Dei.* (7) Dei honorem et amorem præferebat regno, filiis, sibique, et ut concludit D. Ambrosius, *a tanto viro plus culpa quam ærumna defletur.*

Abbas Pambo Alexandriam ingressus, videns mulierem habitu meretricio comptam, obortis lacrymis, ductisque toto corde suspiriis, exclamavit : *Heu miserum me !* (8) Ad has voces doloris plenas hærentes, stupentes, et sciscitantes qui tunc aderant, quæ tam insolens esset lacrymarum causa, quæ doloris ac suspiriorum data occasio ? quibus sanctus Abbas : Nonne æquum est ut abeam in suspiria, effluam in lacrymas, conspiciens mulierem quæ tot perdit horas ad Deum offendendum, plusque insumit temporis ad luxum et lasciviam, quam ego ad Dei cultum ? De sancto Adelando refert Paschasius (1) « quod inter ipsas palatii populorum frequentias, dum rex et consiliarii ejus, aliud quid intenderent, et turba nec solito undique perstreperet, sæpe eorum in medio positus lugebat, quasi ad agonem flendi huc venisset », scilicet crimina quæ curiales committere solent. Ex D. etiam Augustino : *Maria Mater Domini, dum juxta crucem fleret, non sua peccata flebat, quæ nullum peccatum habebat : flebat, non tantum Filii passionem, sed et Judæorum damnationem* (2), quam merito merebantur ob atrocissima quæ faciebant in Deum crimina. Imo ipsemet Christus in morte Lazari, qui erat peccatoris imago, *ingemuit, ut doceret nos super peccantes gemere.* (3)

Quærit D. Chrysostomus quem in finem usumque datæ sint homini lacrymæ : respondetque datas esse ad lugendum proximi peccatum. *Hæ sunt lacrymæ philosophiæ* (4) : quando enim frater peccat, in sceleribus perseverat, fitque a sua salute, a cœlo, a Deo aversus, tunc *flendum est ;* quando autem bonorum temporalium patitur jacturam, non est deflendus : *hæc enim non sunt digna lacrymis*, utpote quæ mundum duntaxat et fortunam respiciunt, non vero salutem et Deum : quia *tunc cernitur cujusque virtus, quando ducitur ad aptam muneris sui functionem ; quando autem ad alieni, nequaquam.* Quemadmodum vinum datum est ad lætitiam, non ad ebrietatem, sic lacrymarum finis est flere peccatum quod Deum offendit, et animam perdit, non adversam seculi lugere fortunam. *In his non habent sui muneris functionem, nec usum suum.* Propter seculi damna producere lacrymas, est flere secundum hominem ; et lugere propter offensam Deo illatam, est *flere secundum Deum.* (5) Multi tamen hac ætate lugent secundum hominem, perpauci secundum Deum, quia non lacrymantur pro tot commissis peccatis, licet *universa delicta adversus Deum sapiant* (6), et Christo intulerint mortem.

2. *Insurgente adhuc et alio fluctu, conversionis scilicet in Christum.* (7) Certissimum est innocentissimum Christum propter peccata nostra fuisse cruci patibulatum. *Vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra.* (8) Luit Salvator pœnas nostris sceleribus debitas, quod belle meditatur D. Augustinus. « Quid commisisti,

(1) Tert. Lib. adv. Jud. 11. — (2) Apud Eliam Cret. Orat. pro Gorgon. — (3) Tert. Lib. adv. Valent. 14. — (4) Cap. 16. — (5) D. Aug. Ser. 30. in Psal. 118. — (6) In Psal. 85. — (7) D. Amb. in Psal. 118. — (8) L. 6. Histor. Eccles. 2. p. c. 1.

(1) In ejus Vit. apud Sur. — (2) Ser. 11. ad Frat. — (3) Euseb. Emiss. Hom. de Lazar. — (4) Hom. 12. in Ep. ad Coloss. — (5) Euthym. in c. 6. Luc. — (6) Tert. L. de Idol. 1. — (7) Tert. Lib. adv. Valent. 14. — (8) Esa. 53.

dulcissime puer, ut sic judicareris? Quid commisisti, amantissime juvenis, ut adeo dure tractareris? quod scelus tuum? quæ noxa tua? quæ causa mortis? quæ occasio tuæ damnationis? Ego, ego sum tui plaga doloris, tuæ culpa occisionis, ego tuæ mortis meritum, tuæ vindictæ flagitium. O mirabilis censuræ conditio, et ineffabilis mysterii dispositio! Peccat iniquus, et punitur justus; delinquit reus, et vapulat innocens; quod meretur malus, patitur bonus; quod perpetrat servus, exsolvit dominus; quod committit homo, sustinet Deus. » (1) Sane nullum est validius contritionis motivum quam seria dolorum consideratio, quos pro peccatis nostris sustinuit innocuus Salvator; nihil efficacius ad educendas ab oculis lacrymas.

Legi romanum Oratorem dixisse quondam: *Quid dicam de Socrate, cujus morti illacrymari soleo, Platonem legens?* Et nos non Socratis, sed Salvatoris nostri acerbissimos cruciatus, mortem acerbissimam, sine fletu legimus et audimus, quamtumvis ei debeamus amoris, gratitudinis, et compunctionis lacrymas? Gregorius Nyssenus, si quando in oculos incurrisset Isaaci innocentis imago, et in illius cædem stricto ferro imminens pater, lacrymas abunde fundebat: Isaac tamen non amisit vitam, sed fuit duntaxat Christi imago, qui vere pro nobis passus est mortem: *Isaac cum a patre hostia duceretur, et lignum ipsi sibi portaret, Christi exitum jam tunc denotabat, in victimam concessi a Patre, lignum passionis suæ bajulantis.* (2) D. Ambrosius ut suos auditores moveret ad luctum supra mortem Valentiniani Imperatoris, sic eos allocutus est: *Solvamus bono principi stipendiarias lacrymas, quia ille nobis solvit etiam suæ mortis stipendium.* Quanto a fortiori Christo solvere debemus lacrymas, qui pro nobis crucis subiit supplicium? Christiani lugeamus pro peccatis quæ committuntur adversus Deum; plangamus pro doloribus, quos pro nobis pertulit Christus; *ploremus Deo pro peccatis nostris.* (3)

3. *Audisti mœrorem* (4), quo dolet et lacrymatur Christianus peccatum, quod Deum offendit, pro quo Christus crucis passionem sustinuit. Adhuc lugere debet peccator ob damnum quod per peccatum incurrit: ad quod nos hortatur Regius Propheta: Venite, inquit, adoremus et procidamus ante Deum, ploremus coram Domino qui fecit nos; *vult adorare, procidere, et nos repensare lacrymis, atque continuo devotionis obsequio, quod diu et longo tempore negleximus.* (1) Peccator Deum despicit, salutem negligit, idcirco pœnitens coram Deo quem contempsit, procidit, de neglectu salutis dolet, pro commissis peccatis lacrymatur: *Plorat ergo cum de præteritis pœnitet.* (2) Has pœnitentiæ lacrymas inquisitrices, et delictorum etiam in ossibus et medullis scrutatrices vocitat Cæsarius. *Sint autem efficaces gemitus, qui peccata in ossibus scrutentur, qui in medullis persequantur: nihil intactum fletus, nihil incuratum medicabilis pœnitentiæ dolor relinquat, quod contra nos in die discussionis assurgat.* (3)

Peccata scrutantur lacrymæ, non ut prodant, sed ut deleant; non ut publicent, sed ut expungant; non ut tanquam facta cernantur, sed quasi non facta reputentur: ut enim addit Cæsarius: *Nos ergo quibus adhuc conceditur curare maculas, lavare culpas, subvenire præteritis, consulere futuris, et facere infecta de factis*; modo ex corde pœniteamus, doleamus, et lugeamus damnum animæ, salutis, ipsiusque Dei, quæ omnia peccando perdidimus.

Ad salubrem illum luctum hortatur nos D. Augustinus: *Exhibeamus animæ nostræ quod alii exhibent carni alienæ* (4); plangamus nimirum mortem animarum nostrarum, eodem plane modo quo parentes corporalem filiorum plangunt mortem. Gemitus parentum non revocant filios de morte ad vitam corporalem; pœnitentiæ autem fletibus animæ nostræ de morte culpæ resurgent ad supernaturalem gratiæ vitam. Christiane, *cur fundis lacrymas in vanum? mortuus est filius, plorasti? sic, revixit? non: peccasti? Deum offendisti? sic, lacrymatus es? sic: sanasti? Deum placasti? equidem. Plora ergo, et lacrymas funde.* (5) Quanto anima est nobilior corpore, et quo vita animæ supernaturalis est majoris pretii et valoris quam naturalis vita corporis; eo mors animæ est magis lugenda, quam mors corporis. *Si templum ex lapidibus constructum Jeremias lugebat eversum, quanto magis animam deplorasse convenit illo sanctiorem?* (6) Christianus qui ad filii necem fundit lacrymas, nec sua deflet crimina, de duritia et defectu compassionis redarguitur a D. Augustino: *Non sunt in te, Christiane, viscera pietatis, si luges corpus a quo reces-*

(1) L. Medit. c. 7. — (2) Tert. L. adv. Jud. 11. — (3) Chrysol. Ser. 65. — (4) Tert. Lib. adv. Valent. 15.

(1) Chrysol. Ser. 46. — (2) Chrysol. ibid. — (3) Hom. 17. — (4) Tract. 49. in Joan. — (5) D. Chrysost. Hom. 5. ad Pop. — (6) D. Chrysost. Hom. [illegible] ad Pop.

sit anima, et non luges animam a qua recessit Deus. (1)

Quanta peccatoris stultitia, qui, ut obplorat D. Augustinus, *nescit flere qui flenda committit, et cum sit ipse lacrymabilis, non habet culpæ lacrymas suæ!* (2) Scit criminosus se patrasse delicta, quibus patitur jacturam animæ, gratiæ, salutis, ipsiusmet Dei; et cum debeat pro tanto damno jugiter lacrymari, nullatenus gemit ut suis fletibus emortuam suscitet animam, deperditumque recuperet Deum. Multi sunt hac tempestate qui Davidis imitantur scelus, sed pauci qui ejus æmulentur pœnitentiam. Quoties Regius Vates revocabat ad memoriam suum adulterium insontis Uriæ sanguine cruentatum, quo gratiam Deique amiserat benevolentiam, toties prorumpebat in fletus: *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie: Ubi est Deus tuus?* (3) Ubinam sunt qui illud pœnitentiæ et doloris imitentur exemplum? *Quis stupris deditus, flagitiis involutus, lavat per singulas noctes lectum suum?* (4) Non dico per singulas noctes, sed semel in hebdomada, semel in mense, semel in anno, semel toto vitæ decursu, fundat non lacrymarum torrentes, sed unam lacrymulam, pro tot ac tantis sceleribus commissis?

Unus sufficiat Michas (5) idololatra ad incutiendum ruborem obcæcatis et induratis Christianis illis peccatoribus. Cum nonnulli milites de stirpe Dan per vim domum Michæ ingressi deos ejus aureos abstulissent, ita concitatus fuit, ut e vestigio eos sit insecutus plorans ac vociferans. Illi vero cum Michan ejulantem et magnis clamoribus insequentem vidissent, dixerunt ad eum: Quid tibi vis? cur clamas? quænam est fletuum et lacrymarum tuarum causa? Qui respondens dixit: *Deos meos quos mihi feci, tulistis, et omnia quæ habeo, et dicitis: Quid tibi est?* Nihil ex Michæ supellectili tulerant milites, non pecunias, non amplas quibus affluebat divitias, et tamen clamat et vociferatur: *Deos meos tulistis, et omnia quæ habeo*; quia scilicet omnia pro nihilo ducebat, ubi deunculos suos amiserat; quibus deperditis se omnia perdidisse existimabat, seseque omnium mortalium miserrimum lamentabatur. Si Michas se omnia perdidisse credebat amittens deos fictiles, quanto verius peccator omnia perdit Deum suum amittens, in quo universa generaliter bona continentur? Et si idololatres tanto opere deorum suorum lacrymatur jacturam, quanto magis lugere debet Christianus qui peccando Deum amisit? Lugeat ergo ut suis fletibus deperditum valeat recuperare damnum, insuper et suis lacrymis divinam possit placare justitiam.

(1) Tract. 49. in Joan. — (2) Ser. 7. in Ps. 118. — (3) Ps. 41. — (4) D. Aug. Serm. 7. Psal. 118. — (5) Judic. 18.

III. PARS. *Bene igitur quod præmisit optimi Dei titulum, patientissimi scilicet super malos, et abundantissimi misericordiæ et miserationis super agnoscentes, et supplangentes delicta sua.* (1) Tanta est lacrymarum vis et efficacia, ut divinam, 1. Flectant misericordiam; 2. Mitigent iracundiam; 3. Rescindant sententiam.

1. Lacryma patientiæ *clementiam elicit* (2); ut Davidis comprobatur exemplo, qui a facie Absalonis fugiens, *ascendebat clivum olivarum, scandens et flens.* (3) At cur ita lacrymatur rex? quia, ut animadvertit Abulensis, *sciebat David se peccasse, ideo non pro malis quæ patiebatur, dolebat, sed ut per lacrymas Dei furorem leniret* (4): et hac de causa ejulans et flens scandit, non per quemlibet collem, sed per clivum olivarum; olivæ namque sunt symbolum misericordiæ. Qui enim lacrymas emittit, ad divinæ misericordiæ montem gressus suos velocissime dirigit: nam ut belle ad propositum ait Paschasius: *Cum lacryma effunditur, misericordia Dei superinfunditur.* (5) Unde mirandum non est, si David lacrymas fundens divinæ obtinuerit misericordiæ superinfusionem. Quod ipsemet testatur Deum sic alloquens: *Vitam meam annuntiavi tibi: posuisti lacrymas meas in conspectu tuo.* Quasi dicat: Annuntiavi tibi cuncta quæ mihi acciderunt in toto vitæ meæ decursu: victorias quas de ursis, leonibus et gigantibus reportavi; persecutiones quas a Saule passus sum; injurias quas a Semei suscepi; dolorem quem ex afflictione populi et nece Absalonis persensi; atrocissima crimina quæ commisi; at tu solas lacrymas quas pro meis peccatis effudi, posuisti in conspectu tuo, ut tuam superinfunderes misericordiam. Hebræa lectio habet: *Posuisti lacrymas meas in libro tuo*; Tugurina legit: *Posuisti lacrymas meas in rationario tuo*; Symmachus vero vertit: *Posuisti lacrymas meas contra te.* Cunctæ ejusmodi lectiones probe declarant quam potentes et efficaces fuerint Davidis lacrymæ ad divinam flectendam misericordiam. In libro suo Deus scripserat Davidis peccata; peccata

(1) Tert. L. 2. adv. Marc. 24. — (2) Tert. L. de Pat. 13. — (3) Lib. 2. Reg. 15. — (4) Quæst. 35. — (5) L. 11. in Matth.

delevit misericordia, quorum loco Prophetæ lacrymas posuit. *In codice scripta sunt peccata tua, spongia peccatorum tuorum lacrymæ sunt* (1); quibus Regii Vatis peccata delevit Deus, ejusque lacrymas in suo rationario posuit. Divinæ namque rationi consentaneum fuit, ut lacrymæ loco peccatorum conservarentur. D. Ambrosius : *Sine aliquo intervallo conjunguntur lacrymæ peccatoris, et misericordia Salvatoris.* (2) Lacrymas tandem contra se ponit Deus; nam lacrymarum unda Dei iracundiam mitigat, et

2. *Severitatem dispergit.* (3) Quam potentes sint pœnitentium lacrymæ ad mitigandam divinæ iracundiæ severitatem, colligi potest ex eo quod ipsemet Deus Ezechieli præcepit prophetæ. *Sume tibi laterem, et pones eum coram te, et describes in eo civitatem Jerusalem. Ordinabis adversus eam obsidionem, et ædificabis munitiones, et comportabis aggerem, et dabis contra eam castra, et pones arietes in giro.* (4) Animadvertit ibi Lyranus laterem illum divina ordinatione ab Ezechiele sumendum, fore non coctum, sed crudum, ut pauxillo aquæ omnes figuræ in eo delineatæ possent nullo negotio deleri. Figuræ illæ in latere expressæ denotant scelera quæ peccator in sua exaravit anima; circumvallatio, obsidio, et munitiones bellicæ adversus Jerusalem dispositæ, significant vindictam quam Deus de anima criminosa sumere exoptat, et supplicia quæ ejus indignatio peccatrici præparat. Visne, peccator, vitare divinæ iracundiæ obsidionem? curre ad aquam quæ in latere crudo delineatas delere valet figuras. Lacrymæ siquidem contritionis, cunctas divinæ iracundiæ oblitterant delineationes. Quomodo præfatum Ezechielis mysterium, modernus explicat Auctor. « Jerusalem obsessa, est anima posita in peccato, contra quam cunctæ divinæ justitiæ munitiones diriguntur. Verum hæc omnia in latere non decocto sed crudo, qui facile aqua dissolvitur, describuntur, ut intelligamus omnes divinæ iræ munitiones adversus peccatores dispositas, pœnitentiæ lacrymis posse dissolvi. » (5)

Isaias Propheta conspiciens varias calamitates quibus Hebræos affligebat Deus, dolens et gemens sic nomina omnium aiebat Deum alloquens : *Cecidimus quasi solium universi, et iniquitates nostræ quasi ventus abstulerunt nos* (6) : et hoc nobis accidit, quia omnes sumus scelerosi, et in tanta hominum multitudine, *non est qui invocet nomen tuum, qui consurgat et teneat te.* Ubi Hugo Cardinalis : *Non est qui teneat te per lacrymarum copiosam effusionem, lacryma enim tenet et cogit Deum.* Quasi dicat Propheta : Tanta est lacrymarum adversus Dei indignationem vis et potentia, quod si in tanto Israëlitarum numero, vel unus inventus fuisset, de peccatis suis dolens, et pœnitentiæ lacrymas fundens, vindicantis Dei tenuisset manus, indignationem mitigasset, et ad clementiam induxisset.

(1) D. Greg. in Ps. 50. — (2) Serm. 46. — (3) Tert. L. de Pat. 13. — (4) Cap. 4. — (5) Apud Calam. tom. 1. discursu 34. — (6) Cap. 64.

Ideoque Deus Persarum exercitum suscitans adversus Babyloniam vult ut eam aggrediatur dum ejus cessarunt lacrymæ. *Ascende Ælam, obside Mede, omnem gemitum ejus cessare feci.* (1) At cur exoptat Deus, ut Persæ insurgant in Medos, cessantibus eorum gemitibus? Quia scilicet Babyloniorum lacrymæ Dei temperabant indignationem, ejusque impediebant vindictam. Inde lacrymarum efficaciam colligit Oleaster : *Perpende virtutem gemituum, qui cogere videntur Deum ne puniat : ut scilicet non cesset misericordia ejus; quandiu non cessaverit gemitus tuus.* Christiani, vultis ut super vos non cesset Dei misericordia? studete ne vestris cessent gemitus : quandiu lugebitis, Deum impedietis ne puniat; lacrymæ vestræ divinam ligabunt iracundiam, ne de vestris sceleribus vindictam sumat. *Incumbamus gemitibus assiduis, et deprecationibus crebris : hæc sunt enim nobis arma cœlestia, quæ stare et perseverare fortiter faciunt; hæc sunt arma spiritualia, et tela divina quæ protegunt* (2); nam divinam flectentes misericordiam, defensant nos adversus vindicantem iracundiam, et latam adversus nos rescindunt sententiam.

3. Pœnitentes et plangentes scelera sua, divinam rescindunt sententiam, ut Ninivitarum exemplo probat Tertullianus. *Dicente Scriptura Jonæ : Et pœnituit Dominum de malitia quam dixerat facturum se illis, nec fecit. Sicut et ipse Jonas ad Dominum : Propterea præveni fugere in Tharsos.* (3) Infelix Ninive suis sceleribus divinam ita irritarat justitiam, ut Deus in illam totalis subversionis dederit sententiam : verum ut ait D. Hieronymus, *Ninive civitas, quæ peccato periit, fletibus stetit.* (4) Jonas Propheta annuntiata Ninivitis futura civitatis ruina : « Egressus est de civitate, et sedit contra orientem civitatis, et fecit sibimet umbraculum ibi, et sedebat super illud in umbra » (5) : probeque sciens

(1) Esa. 21. — (2) D. Cypr. Lib. 1. Epist. 1. — (3) Lib. 2. adv. Marc. 24. — (4) Ep. ad Damas. — (5) Joan. 4.

quanta sit divina miseratio erga pœnitentes et lugentes, *quales tunc Ninivitæ* (1), petiit a Deo ut Ninivem devastaret, sicuti prædicaverat ne tanquam mendax propheta argueretur. At cur tanto ardore Deum stimulat Jonas, ut promulgatam adversus Ninivitas executioni mandet sententiam? *Timebat enim Jonas aspiciens eorum lacrymas : unde quod civitati eventurum erat, animadvertebat.* (2) Observans Propheta ab umbraculo in quo sedebat, Ninivitarum pœnitentiam et lacrymarum imbrem qui dimanabat ab eorum oculis, timuit ne Deus rescinderet de destruenda civitate sententiam, lugentibus parceret Ninivitis sicut de facto accidit. Nam ut fatur D. Hieronymus : *Minatus est per Jonam, et impendentem gladium, lacrymarum et gemituum multitudo superavit.* (3) Ninivitarum luctus majoris fuerunt efficaciæ, quam Jonæ deprecatio. Nec mirum, quia, ut ait eloquenter Chrysologus, lacrymæ *delent in omne facinus latam divina promulgatione sententiam.* (4) Tanta est lacrymarum vis, ut peccatores, a Dei justitia eximant, in ejusque gratiam restituant. *In magna enim Dei curia tam ingens est vis vel unius solius lacrymæ pro peccatis effusæ, ut judicis emolliat iras, vibratas obtundat acies, erectaque jam resupinet supplicia.* (5) Illam fletus virtutem exaggerat adhuc Abbas Cellensis lacrymam alloquens. *Quandoque sententiam rapis, etiam de ore judicis : audes ubi timet Angelus : non est qui te perturbet ab ingressu secretorum, ab interpellatione pro culpis reorum : non est qui accedere vellet : sola si intraveris, nunquam tamen sola, vel vacua redibis* : nam vibratam rescindis sententiam, sufflammatam mitigas iracundiam, et divinam flectis misericordiam.

Quapropter Ezechieli præcepit Deus : *Scribe signum Thau in frontibus virorum qui gemunt, et dolent super omnia facinora quæ fiunt in medio eorum.* (6) Per signum Thau intelligitur crux, idcirco Siriaca versio legit *crucem*, cujus figuram præ se fert signum Thau. Signum autem Thau est signum salutis, quo notantur non solum qui de alienis lugent peccatis quæ divinam offendunt majestatem, sed etiam lacrymantur pro sceleribus ab ipsismet commissis; nam propria flentes facinora, illa delent, gratiam acquirunt, et salutem et gloriam sibi comparant.

(1) Tert. adv. Marc. Lib. 2. 24. — (2) S. Ephrem. Sirus Homil. de Jona. — (3) In c. 4. Jona. — (4) Serm. 59. — (5) Pet. Cell. L. de Pan. 12. — (6) Tert. L. adv. Jud. 11.

CONCIO SECUNDA.

Quanta *vis aquæ* quæ est materia *quam in omnibus rebus et operibus suis Deus disposuit, etiam in sacramentis propriis parere fecit.* (1) Loquitur de baptismo Tertullianus, cujus materia est aqua, quæ in hoc sacramento renatorum abluens carnem, animam quoque a peccatorum maculis mundat : *Scilicet caro abluitur, ut anima emaculetur* (2) : aquæ vim prædicat Tertullianus, lacrymarum efficaciam commendat D. Chrysostomus ; *Magna lacrymarum vis.* (3) At unde lacrymis tanta virtus? Quia scilicet *lacrymæ peccata baptizant* (4) ; et ut fatur D. Isidorus, *Lacrymæ apud Deum pro baptismo reputantur.* (5) Qui triplex distinguit baptisma, aquæ, sanguinis et lacrymarum. Quantum autem valeat lacrymarum baptismus, eloquenter propalat D. Chrysostomus : *Dicam tibi quid valeant lacrymæ : martyres sanguinem fundunt, peccatores lacrymas fundunt : meretrix illa non fudit sanguinem, sed fontes lacrymarum profudit, et delevit peccata sua* (6) : per peccatricem, Magdalenam intelligit, quæ usa est lacrymis pro baptismo. Hoc lacrymarum baptisma baptismo aquæ et sanguinis antistare videtur : tum quia in adultis nec aquæ nec sanguinis baptismus proficit ei qui in impœnitentia perseverat : tum quia baptismus lacrymarum « non vero aquæ aut sanguinis iterari contingit. » Quod stupens D. Augustinus attente considerat : *O aqua salutaris, per quam omne peccatum destruitur! O felix lavacrum, quod toties valet ad purgandum, quoties purgandum indiget cor humanum!* (7) Idipsum mellito sermone confirmat D. Bernardus : *Est et baptismus aliquis in lacrymarum assiduitate, et quoniam baptismi sacramentum iterari non licet, qui sæpe in multis offendimus frequenti opportet ablutione suppleri.* (8) Felix supplementum quod idem præstat quod aquæ baptismus : nam 1. Diabolum expellit ; 2. Peccatum diluit ; 3. Infernum extinguit.

I. PARS. *Legimus quidem pleraque aquarum genera miranda. Sed aut ebriosos reddit Lincestarum vena vinosa, aut lymphaticos efficit Colophonis scaturigo dæmonica, aut Alexandro accidit Nonacrix Arcadiæ venenata.* (9) Noxia ejusmodi aqua, quæ aut dæ-

(1) Tert. L. de Bapt. 3. — (2) Tert. L. de Res. 8. — (3) Hom. 2. in Ps. 50. — (4) Chrysol. Ser. 97. — (5) L. 1. c. 2. — (6) Ibid. — (7) Serm. 11. ad Frat. — (8) Serm. 1. in oct. Pasch. — (9) Tert. L. de An. 50.

moniacos efficit, aut ebriosos et insanientes reddit, aut cor mortali veneno inficit, malos denotat effectus quos in peccatore operatur dæmon, in quo inhabitat, cujus intellectum excæcat, et cor læthaliter vulnerat. Verum sicut in baptismate aquæ diabolus a renato ejicitur, visus ei redditur, et dæmonis jaculis resistitur, ita baptismus lacrymarum in pœnitente, 1. Diabolum expellit; 2. Illum adversus diaboli jacula protegit; 3. Cæcutientes ejus oculos aperit.

Anima originale contrahens peccatum, est sedes in qua hospitatur diabolus; at ubi in baptismate regeneratur, ejicitur dæmon, et Spiritus Sanctus in ea velut in templo sibi dicato inhabitat. Etenim *reformata per secundam nativitatem ex aqua et superna virtute excipitur a Spiritu Sancto, sicut in pristina nativitate a spiritu profano.* (1) Spiritus Sanctus nequit habitare cum spiritu nequam: unde ab anima fugatur dæmon statim ac in illa suum domicilium constituit Spiritus Sanctus. *Quid enim mirum si eadem operatione spiritus iniquus educitur, qua sanctus inducitur?* (2) Quemadmodum autem per aquæ baptismum dæmon expellitur ab anima renati, ita per lacrymarum baptisma, a pœnitentis corde ejicitur. *Lacrymantes equidem oculi diabolum terrent, et sic lacrymarum erumpentium expavet impetum, ac si procellosi nimbi grandinem, vel furentium undique ventorum effugiat tempestatem.* (3) Lugubris placide lacryma ab oculis pœnitentis dimanans, ejusque genas leniter ac silenter rigans, velut procellosa tempestas diabolo terrorem incutit, illumque in fugam vertit. Subdit autem Cardinalis causam ob quam pœnitentium lacrymas sic dæmon expavescit. *Sicut spumosi torrentis cumulus superveniens cunctis alveum sordibus purgat, sic lacrymarum profluentium cursus ex mente fluens, et diabolicæ versutiæ semina, et omnes sordentium vitiorum pestes eliminat.* Lacrymæ quæ ex mente pœnitentis sapienter fluunt, conscientiæ sordes mundant, dæmonem fugant, cunctos ejus impetus frangunt, et jaculatis ejus telis fortiter resistunt.

2. Aquas exquirunt dæmones, in illis immorantur, in illis deliciantur, eisque utuntur, ut terreant homines, eis noceant et amentes efficiant. *Annon et immundi spiritus aquis incubant? sciunt opaci quique fontes, et avii quique rivi, et in balneis piscinæ, et euripi in domibus vel cisternæ et putei, qui rapere dicuntur, scilicet per vim spiritus nocentis. Nam et apopnictos, et lymphatos, et hydrophobos vocant, quos aquæ necaverunt, aut amentia vel formidine exercuerunt.* (1) Verum aquæ lacrymarum dæmonis impediunt malitiam, vires frangunt, incursibus resistunt, pœnitentes protegunt, qui gloriose diabolicam debellant et prosternunt paraturam, ut belle animadvertit Petrus Cellensis (2) expendens istud Jobi de diabolo sub nomine et symbolo Behemoth loquentis. « Ecce absorbebit fluvium, et non mirabitur, et habet fiduciam quod influat Jordanis in os ejus. » Quæ verba sic elucidat præfatus auctor: *Flumina omnia sorbet, sed hanc tantum aquam non sorbet: rumpuntur namque ventris ejus interiora, si conspersa fuerint ac aqua: dentes excutiuntur, fauces perforantur, venæ inflantur, et nervi ejus solvuntur.* (3) Et quemadmodum olim Ægyptii suffocati sunt in aquis maris rubri, sic dæmones lacrymarum aquis prosternuntur, *instant, urgent, premunt, sed usque ad aquas.* (4) Adeo exitialis est diabolo aqua lacrymarum: quantalibet præditus sit fortitudine, deficit enervis et impotens redditur, dum gemitus et fletus potatur aqua.

Eadem præstat pœnitenti lacrymarum unda, quod Christiano fides. Sumere debet Christianus scutum fidei, ut repellere valeat ignita diaboli jacula. *In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere.* (5) Tela diaboli ignea instar ignis penetrantia, ardentia et inflammantia, sunt diaboli suggestiones, quibus phantasiæ pravas suggerit cupiditates, et ad eas appetendas appetitum accendit, concupiscentiam inflammat. Adversus ejusmodi ignita diaboli tela, sumendum vult Apostolus fidei scutum. Ad retundenda ignita nequissimi jacula, validissimæ sunt etiam lacrymarum aquæ: idcirco Alexandrinus Clemens ad Pauli alludens verba, sic hortatur Christianos: *Confligamus instructa acie adversus malum. Ignita mali jacula extinguamus aqueis a Verbo tinctis cuspidibus.* (6) Nempe sicut sagittarum cuspis veneno medicari solet, ut venenatum efficiens vulnus, mortem inferat, sic jacula quæ Christiani vibrant adversus dæmonem, aqueo quasi lacrymarum veneno, linienda et tingenda sunt ut cuspides lacrymis velut veneno medicatæ, sævius dæmonem feriant. Optima arma tum defensiva tum offensiva sunt lacrymæ, quæ non in ignita Vulcani chalybia, sed in madida oculorum officina cuduntur.

(1) Tert. L. de An. 41. — (2) Tert. L. de Jejun. 8. — (3) Petr. Damian. Opusc. 13. c. 12.

(1) Tert. L. de Bapt. 5. — (2) L. de Panib. c. 12. — (3) Cap. 40. — (4) D. Aug. — (5) Ephes. 6. — (6) Cl. Al. Adhort. ad Gent.

His armis gehennalis adversarius propulsatur, referitur, debellatur, vincitur: ut constat ex Sara, quæ gloriosum de dæmone reportavit triumphum. Asmodæus septem ejus maritos luxuria incensos peremerat, Saramque eodem libidinis incendio sufflammare moliebatur, sed frustra. Quibus autem armis munita, cubile ab Asmodæo infestatum ingredietur, ut ejus possit arcere ictus, et repellere tela? Audi sacram Scripturam: *Et introduxit illuc Saram filiam suam, et lacrymata est.* O bonum ex lacrymis conflatum scutum, quo armatus pœnitens dæmonum repellit incursus, seseque ab ignitis eorum telis conservat immunem! *Nam fere vipera, et aspides, ipsius reguli serpentes, arida et inaquosa sectantur. Sed nos pisciculi secundum Ἰχθῦν nostrum Jesum Christum in aqua nascimur, nec aliter quam in aqua permanendo salvi sumus.* (1) In aquis namque diabolum reddimus inermem, de illo triumphamus, ejusque confringimus caput, juxta istud Davidicum: *Contribulasti capita draconum in aquis* (2), seu, ut expendit Urbanus quartus: Confregisti *venenatæ superbiæ caput in diluvio lacrymarum.* Lacrymarum imbribus quasi telis caput venenosi serpentis contribulatur, confringitur, conculcatur, conciditur, et homo a mentis cæcitate sanatur.

3. *Fuit et Judeæ lacus medicus ante Christum* (3): probatica scilicet piscina, de qua aliorsum loquitur Tertull. *Angelum aquis intervenire, si novum videtur, exemplum futuri præcucurrit. Piscinam Bethsaidicam Angelus interveniens commovebat: observabant qui valetudinem querebantur. Nam si quis prævenerat descendere illuc, queri postea desinebat.* (4) Piscina Bethsaidica, vel baptismum aquæ, vel pœnitentiæ figurabat baptismum: in utroque a morbo liberatur, et sanitatem requirit Christianus. *Figura ista medicinæ corporalis spiritualem medicinam canebat, ea forma, qua semper carnalia in figura spiritualium antecedunt.* (5) Baptismus autem, sive aquæ, sive pœnitentiæ et lacrymarum, longe est salubrior piscina Bethsaidica, tum quia a pluribus liberat morbis, tum quia sæpius adhibet remedia, tum quia majorem confert valetudinem, tum quia sanat non solum corpus, sed etiam animam. Nam, ut prosequitur Tertull. *proficiente itaque hominibus gratia Dei plus aquis et Angelo accessit: qui vitia corporis remediabant, nunc spiritum medentur; qui temporalem operabantur salutem, nunc æternam reformant; qui unum semel anno liberabant, nunc quotidie populos conservant.*

(1) Tert. Lib. de Bapt. 1. — (2) Psal. 50. — (3) Tert. L. de Ann. 50. — (4) Tert. L. de Bapt. 5. — (5) Tert. ibid.

In baptismo sanantur oculi renati, namque *abluti delictis pristinæ cæcitatis* (1), mentis recipiunt visum: pœnitentes quoque lacrymis oculantur, et cœlesti illustrantur luce. Quod hac comparatione eloquenter declarat D. Chrysost. *Sicut post vehementes imbres, mundus aer ac purus efficitur, ita etiam lacrymarum pluvias serenitas mentis sequitur, omnisque illa de tenebris effusa caligo dissolvitur.* (2) Ubi cœlum ingenti pluvia quodammodo se exoneravit, detersa nube, sol radios spargit, et orbi universo post nubila Phœbus, post ventos et imbres serenitas arridet. Sic postquam lacrymæ tenebrosam peccati deterserunt noctem, pœnitens videt lucidius, et mens ejus cœlesti illustratur sole.

Apud Josue, in sorte Benjamin, *fons solis* (3) emicat, a quo aquæ largiter profluunt: lacrymarum baptismus est fons Solis, mentis illuminans oculos, dum animam a peccatis emundat: quapropter Christianum sic alloquitur Laurentius Novariensis: *Ex illa die illaque hora, qua egressus es de lavacro, ipse tibi es fons jugis et diuturna remissio.* (4) Post Baptismum velut quemdam jugem Baptismi fontem secum quisque portat, qui commissa exinde scelera tanquam diuturna remissio diluat; nam dum pœnitentiæ lacrymas fundit, ipse sibi est fons jugis, et diuturna remissio.

Tres cæcos sanavit Dominus, sed non eadem curationis specie contulit illis visum: « Nam juxta viam sedenti cæco visum sola restituit jussione: a nativitate cæco nato, non lumini, sed tenebris, Christus imponit lutum, et collyrio materiali, fingit, facit, procurat oculos, non recurat, ut creante non medicante manu, inde homini suppleret lumina, unde hominem fecerat totum. Iste vero cæcus, cujus Marcus Evangel. (5) retulit curam, novo sanatur modo; nam apprehensa manu cæci, eduxit eum foras extra vicum, quasi eum curare non potuerit in loco, aut beneficio loci indiguerit, universis qui contulit visum. » (6) Si autem causam perscrutemur cur tam diverso curationis genere huic cæco restituit visum Salvator, respondet Chrysolog. locum in quo jacebat cæcus fuisse Bethsaidam, cui Dominus infidelitatem et perfidiam exprobrabat. *Ergo*

(1) Tert. L. de Bapt. 1. — (2) Hom. 6. in Marc. — (3) Cap. 8. — (4) Hom. de Pœn. — (5) Cap. 8. — (6) Chrysol. Serm. 176.

apprehensa manu ejus de domo infidelitatis educit, levat eum de perfidiæ sessione, ut ante fidem, quam oculos daret; ante menti, quam corpori, redderet sanitatem. (1) Sed modus quo in corpore et in anima illuminatur cæcus, est prorsus admirabilis, nam, ut subjungit Chrysolog. *Dominico sputo vacuas oculorum replet lacunas; divino ore luciferam dat salivam, ut sancti roris gutta baptizaret oculos peccatoris, ut aperiret venia, quos clauserat culpa.*

Hunc ritum in administrando baptismate a Christo mutuatum observat Sacramenti minister: sputo baptizandi linit oculos, ut innuat virtute baptismi mentis aperiri visum. Virtutem etiam conferendi animæ lucem habet baptismus pœnitentiæ; nam piæ lacrymæ baptizant oculos peccatoris, imo totum hominem, ut vult Hugo Cardin. *Luctus est humanæ mentis baptisterium* 2): siquidem lavacrum lacrymarum, est secundum baptisma. Idcirco *mens lacrymis baptizata videt limpidius.* (3) Quanta lacrymarum vis, quæ mentis cæcitatem sanant, et tantam conferunt visus perspicaciam, ut oculi lacrymis baptizati, et a lippitudine peccatorum sanati, videant limpidius, et cernant perspicacius. *Nemo ergo dubitet, cum videat parva dominici sputi gutta arentes cæcitate oculos subito sic suscitatos in lucem* (4): quin baptismus sive aquæ, sive lacrymarum cæcis conferat lucem, cum uterque efficaciam habeat diluendi peccatum.

II. PARS. *Conversata istic quædam de Caiana hæresi vipera venenatissima, doctrina sua plerosque rapuit, baptismum destruens.* (5) De Quintilla loquitur, « a qua hæretici Quintiliani nuncupantur », Baptismi sacramentum negante. Hanc monstruosissimam vocitat Tertull. eo quod docendi sibi arrogaverit munus, quod ad viros præsertim Sacerdotes pertinet. *Ita Quintilla monstruosissima, cui nec integre quidem docendi jus erat, optime norat pisciculos necare, de aqua auferens.* Baptismus ordinatus est ut homo ex Deo renascatur: Quintilla autem hominem *vetat nasci, de quo nascitur auferendo* (6), et sic eum quodammodo enecat impediens, ne supernaturalem animæ recipiat vitam. Qui hunc sequitur errorem, Pharaonis æmulatur inhumanitatem. *Non erit immanior duritia Pharaonis nascentium enecatrix; nam ille animas adimit, hic non dat; ille aufert de vita, hic non admittit in vitam; nihil apud ambos de homicidio differt, sub utroque homo interficitur; sub altero editus, sub altero edendus.* (1)

Ita aversatus est Deus Pharaonis crudelitatem, *ut apud Ægyptum benefecerit obstetricibus protegentibus partus Hebræos periclitantes edicto Pharaonis* (2), et adeo exoptat ut homines denuo renascantur, ut aquas, quæ futuræ erant baptismi materia, in maledictione adversus terram vibrata non involverit, ut acute animadvertit Alcuinus, qui sciscitans, « quare Creator in Adæ maledicto terræ maledixit, non aquis », respondet tum « quia de terræ fructu contra interdictum manducavit homo, non de aquis bibit: » (3) tum magis ad propositum, *quia prædestinavit Deus in aquis abluere peccatum, quod de fructu terræ contraxit homo.* Originale autem peccatum trinum præsertim homini affert damnum; nam, 1. illum culpat; 2. Turpat et dedecorat; 3. Æternæ morti mancipat; Baptismus autem sive aquæ, sive lacrymarum, 1. Peccati culpam emaculat; 2. Animam pulchre decorat; 3. Hominem ab æterna morte liberat.

1. Ad corporeas diluendas sordes aquam nobis subministravit naturæ Auctor. Cum *igitur propria materia ejus sit abluendi, in auspicia emundationis* (4), conveniens fuit ut eam Christus in naturam baptismi susciperet, in quo anima a culpa originali abluitur. *Quanquam ad simplicem actum competat similitudo, ut quoniam vice sordium delictis inquinamur, aquis abluamur. Sed delicta sicut non in carne comparent, ita in spiritu sordent, qui est auctor delicti: spiritus enim dominatur, caro famulatur: tamen utramque inter se communicant reatum; spiritus ob imperium, caro ob ministerium: igitur medicatis quodammodo aquis, et spiritus in aquis corporaliter diluitur, et caro in eisdem spiritaliter mundatur.* (5) Eodem enim momento, quo foris corpus baptismi unda rigatur, anima intus abluitur, et ab originali culpa emaculatur. Uti autem originale delictum diluitur per baptismum aquæ, ita actuale peccatum, per pœnitentiam, et baptismum lacrymarum deletur. Nam, ut ait Greg. Nazianz. *Lacrymæ sunt peccati diluvium, et mundi expiamentum.* (6) Et ob hanc causam, ut animadvertit D. Chrysost. Regius Vates dicens: « Lavabo per singulas noctes lectum meum », ostendit *lavacrum et purgatorium peccati lacrymas esse.* (7) Quod in Magdalena recognoscit Chrysolog.

(1) Matth. 11. — (2) In c. 5. Matth. — (3) D. Greg. apud Hug. ibid. — (4) Chrysol. ibid. — (5) Tert. L. de Bapt. 1. — (6) Tert. L. 1. adv. Marc. 29.

(1) Tert. L. 1. adv. Marc. 29. — (2) Tert. L. 4. adv. Marc. 24. — (3) Q. 10. ad Gen. — (4) Tert. L. de Bapt. 5. — (5) Tert. L. de Bapt. 4. — (6) Orat. 11. — (7) Hom. 5. de Pœn.

nam peccatricis illius lacrymæ, quæ abluunt dominicos pedes, in caput pœnitentis refluunt, et vice baptismatis peccatorum suorum illuviem diluunt. *In peccatricis caput purgandis criminibus refluebat unda, ut suo fonte mulier, in novum baptisma suorum diluerat illuviem peccatorum.* (1) Idcirco S. Leo Magdalenæ lacrymas prædicat felices, eo quod ad abluendam ejus culpam virtutem habuere baptismi. *Felices lacrymæ, quæ ad diluendas culpas criminum, virtutem sacri habuere baptismatis! Felices lacrymæ, quibus audire meruit: Remittuntur tibi peccata tua, verbis ipso Christi ore prolatis.* (2)

Ezechiel Propheta *Scripturarum oceanus, et mysteriorum Dei labyrinthus* (3), qui magno Gregorio teste, *Magistrorum speciem, et typum prædicantium tenet* (4), vidit Angelum, ut fatur aliorsum Summus ille Pontifex, Christum magni consilii Angelum repræsentantem, atramentum scriptoris in lumbis suis habentem; seu, ut legit Symmachus, *Tabulam scriptoris, ut scilicet omnium peccata describeret.* (5) Divinum illum Scriptorem peccata sua scribentem agnoscit Job: *Scribis contra me amaritudines, et consumere me vis peccatis adolescentiæ meæ* (6): id est, scribis peccata quæ te ad amaritudinem provocant, et peccatori peracerbam amaritudinem causant. A divino illo scriptore cuncta servantur delicta, sive exarata sint in papyro, sive celte scripta in cilice, aut plumbi lamina, sive ut *peccatum Juda, scripta sint stylo ferreo, aut ungue adamantino.* (7) Quovis autem modo exarata et scripta sint humana delicta, pœnitentiæ delentur lacrymis. Peccator, noli abire in desperationem, pœnitentiæ funde lacrymas, et tua obliterabuntur crimina. *Peccata tua in libro scripta sunt: spongia autem instar sunt lacrymæ tuæ: lacrymas mitte, et obliterantur; lacrymas mitte, et purus illic liber invenitur.* (8) Spongia chartam delet, bibula humoris, ad se illum attrahendo, et sensim absumendo. *Magna peccatorum spongia sunt lacrymæ* (9), quæ velut attrahunt ad se flenda peccata, illaque absumunt, eaque de conscientia quasi de libro delent, diluunt, peccatoremque lavant, et pure emaculant.

Urbi Bethuliæ extremam attulit Holophernes calamitatem, dum *incidi præcepit aquæductum illorum.* (10) Theodoretus quoque Imperator a civibus Constantinopolitanis graviter offensus (11), inusitato eos volens punire supplicio, omnes jussit obturari fontes, cunctas occludi balneas, ne fruerentur aquis, sed continuis, et diuturnis polluerentur sordibus. Verum longe gravius tormenti genus, dum cœlestis lacrymarum imber peccatori denegatur; dum infernalis Holophernes saluberrimum illum præripit aquæductum: quo fit ut anima vitiorum cœno tota sordescat: *Aquæ inopia non modo aridum, sed et sordidum facit, dum non est quo laveris: et humanum cor lacrymas nesciens, non modo durum, sed et impurum esse necesse est.* (1) Multi tamen corporis sordes non patiuntur, et animam sordescentem deserunt: quotidie faciem et manus abluunt, animam maculatam negligunt. Christiane, *faciem corporis tui quotidie abluis, ne qua forte macula faciei inhærens, fœda appareat: sic et animæ curam habe, quotidie lacrymis eam abluens* (2), ut peccati deleas culpam, eamque pulchre decores.

2. Renati, *in aqua emundati* (3) pulchrescunt: pœnitentes quoque fletibus decorantur: etenim lacrymæ *sordida lavant, decorant fœda.* (4) Quas Pierius eleganti symbolo per margaritas expressit, Suidam inducens, qui refert somnianti fuisse persuasum margaritas genis inhærere, quas expergefactus lacrymas colliquatas deprehendit. (5) Ipsi quoque rerum naturalium indagatores tradunt uniones ex gutta roris, quæ refert lacrymam concrescere. (6) Ideo D. Macharius lacrymas pretiosas uniones diserte affirmat. Sacer etiam Sponsus genas Sponsæ sic commendat: *Pulchræ sunt genæ tuæ sicut turturis.* (7) Lectio Tigurina habet: *Pulchræ sunt genæ tuæ propter margaritas*; hoc est propter lacrymas, quæ molli lapsu per genas effluunt, densantur in globulos, et cœli calculo vertuntur in margaritas; quas ipsemet cœlestis Sponsus, in capite suo pro diademate gestare non dedignatur. Nam ut fatur D. Hieron. in sanctarum nuptiarum dulci epithalamio, Sponsus ad sponsam properans, sic eam compellit: *Aperi mihi, soror mea sponsa, quia caput meum plenum est rore.* (8) D. Hieron. legit: *Capilli mei pleni lacrymis, et cincinni guttis oculorum.* (9) D. Chrysost. nihil pulchrius existimat Regii Prophetæ oculis, margaritas, id est, lacrymas effundentibus. *Quidnam, dic, oro, illis oculis Davidis formosius, perpetuo lacrymarum imbre, quasi margari-*

(1) Serm. 93. — (2) Serm. 9. de Pass. — (3) D. Hier. in c. 37. Ezech. — (4) Lib. 26. Moral. 5. — (5) L. 3. in L. 1. Reg. 9. — (6) Ezech. 9. cap. 13. — (7) Jer. 17. — (8) D. Chrys. hom. 2. in Ps. 50. — (9) D. Chrys. — (10) Judith. 7. — (11) Bar. Ann. Do. 388.

(1) D. Bern. Serm. de Nimia Fall. Vitæ. — (2) S. Chrys. Hom. 21. in Matth. — (3) Tert. L. de Bapt. 6. — (4) Pet. Cell. L. de Panib. 12. — (5) L. 28. c. 8. — (6) Plin. L. 9. c. 35. — (7) Cant. 19. — (8) Epist. ad Paulin. — (9) Cant. 5.

tarum decore ornatis? (1) Et si, ut ratiocinatur Tertull. *pulchra anima justitia decorata* (2), quam venusta est anima baptismo sive aquæ, sive pœnitentiæ abluta? siquidem *de sancto sanctificata natura aquarum, et ipsa sanctificare concepit* (3), et quia gratia vitam largitur supernaturalem, aqua renatos et pœnitentes ab æterna morte liberat.

3. *Sicut Deus homini vitæ statum induxit, ita homo sibi mortis statum attraxit.* (4) Primus homo per inobedientiam se suosque posteros, quos criminis effecit participes, morti mancipavit. *Adam princeps generis, et delicti* (5), sicut naturam, ita et nepotibus suis communicavit et culpam. Ab hac criminosa origine excipiuntur duntaxat Christus et Deipara, cæteri vero scelerosi nascuntur. *Homo damnatur in mortem, ob unius arbusculæ delibationem, et pereunt jam omnes qui paradisi nullum cespitem norunt.* (6) Quia vero Baptismi Sacramentum in remedium originalis delicti institutum est, virtute hujus sacri lavacri renatus a peccati reatu, morte scilicet æterna peccato debita liberatur. *Deleta morte per ablutionem delictorum: exempto scilicet reatu, eximitur et pœna.* (7) Uti autem virtute Baptismatis a reatu pœnæ originalis liberatur renatus, ita pœnitens virtute lacrymarum a reatu pœnæ actualis delicti eximitur. Quod sic eloquenter declarat Chrysologus: *Si mens nostra jaculo fuerit confixa peccati, pœnitentiæ medicina succurrat, ferrum compunctionis accedat, opponatur adustio tunc doloris, adhibeantur suspiriorum tunc fomenta, tunc reatus ulcera lacrymis abluantur* (8): reatus ulcera diluunt lacrymæ ab æterna peccati pœna eximentes.

Plane stygias paludes poeta tradidit mortem diluentes, sed et Thetis filium planxit: quamquam si et Menander in Stygem mergit, moriendum erit nihilominus, ut ad Stygem venias: apud inferos enim dicitur. (9) Stygias, sive infernales paludes, a quibus Cocitus et Phlegeton oriuntur, fabulati sunt Gentiles, tanta virtute præditas, ut a morte eximerent immersos. Verum licet in illis immersus fuerit Achilles, non est effectus immortalis, sed in Trojana expeditione Paridis sagitta vulneratus occumbens, Thetidis matris obtinuit lacrymas. Quanta majori virtute præditæ sunt aquæ baptismi, et lacrymarum, quæ non fabulose, sed vere, et de facto eximunt a morte? Aquarum baptismi virtutem prædicat Tertull. in renatorum persona, aiens: *Felix sacramentum aquæ nostræ, qua abluti, et delictis pristinæ cæcitatis, in vitam æternam liberamur!* (1) Lacrymarum vero efficaciam commendat Chrysolog. *Jucundæ sunt lacrymæ, quæ gaudium immortalitatis emerunt.* (2) Bonum commercium, quod brevi luctu æternum sibi comparat gaudium: bona emptio, quæ beatam mercatur immortalitatem! Quam lucrosæ lacrymæ, quæ non modo mortem declinant, sed adhuc immortalem acquirere vitam præsumunt.

O fletum rigatorem (3), non tam a natura quam a gratia manantem! *O lacryma mentem purgans! Hæc est lacryma sanctæ compunctionis soror, herba cœlestis illius fullonis, quæ vestes servorum suorum deturpatas, sorde quotidie expurgat.* (4) Hac enim longe efficacius quam ullo lixivio, aliave herba, aut liquore, labes eluuntur, penitusque delentur. Hanc enixe a Deo expostulabat dubius Augustin. « Rogo te, o bone Jesu, per illas pretiosissimas lacrymas tuas, da mihi gratiam lacrymarum, quam multum desiderat et appetit anima mea, quia sine dono tuo non possum habere eam, sed per Spiritum Sanctum tuum, qui dura corda peccatorum emollit, et ad fletum compungit. Da mihi gratiam lacrymarum, sicut dedisti patribus nostris, ut plangam me in omni vita mea, sicut ipsi se planxerunt nocte ac die. » (5) Hanc lacrymarum gratiam a Deo obtinuit Regius Vates, quæ ab ejus oculis tanta cum abundantia profluebant, ut proruperint *in juge profluvium* (6), quo detestandum suum expiaret peccatum. Nam ut ipsemet testatur Propheta, *lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo.* (7) In hebræo legitur: *Natare faciam lectum meum*, quasi adeo copiose exundarint lacrymæ, ut cum strato inter lacrymas David ipse nataret: *Audiant qui lectos habent argenteos, qualis erat lectus regis: non ex auro contextus, sed lacrymis ablutus.* (8) Linteum aqua frequenter aspersum sensim ad nivis instar dealbatur: haud aliter Regius Psaltes aqua lacrymarum aspersus, imo immersus, super nivem dealbatus est. Quapropter D. Chrysost. illum sic loquentem inducit: *Lacrymæ meæ mihi fuerunt pro baptismate.* (9)

(1) Hom. 30. in Gen. — (2) Tert. L. de An. 9. — (3) Tert. L. de Bapt. 4. — (4) Tert. L. 2. adv. Marc. 8. — (5) Tert. L. de Exh. Cast. 2. — (6) Tert. L. de Res. 48. — (7) Tert. L. de Bapt. 5. — (8) Serm. 167. — (9) Tert. L. de An. 50.

(1) Tert. L. de Bapt. 1. — (2) Serm. 107. — (3) Tert. L. adv. Valent. 15. — (4) D. Aug. Ser. ad Frat. 11. — (5) L. Medit. c. 36. — (6) D. Ambr. Serm. 17. in Ps. 118. — (7) Psal. 6. — (8) D. Chrys. Hom. 30. in Gen. — (9) Hom. 6. in Marc.

Illud Prophetæ exemplum imitari debent peccatores, imo et pœnitentes; nam *propter dolorem salubrem pœnitentiæ, in fletu Dominus posuit officium.* (1) Qui in hac vita salubriter non lacrymantur, in altera lugebunt infeliciter; nam ut ait dubius August. *Impossibile est non flere peccatorem vel hic, vel in futuro.* (2) In præsenti utiles sunt lacrymæ, inutiles in futuro; hic lavant, illic urunt; hic ungunt, illic pungunt; hic gemmæ sunt, quæ diademati inseruntur, illic in liquidas et ardentes plumbi guttas resolvuntur, quæ excruciant genas. Quapropter S. Bernardus hic lacrymari exoptat, ne in inferno lugeatur: *Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum, ut præveniam fletibus fletum* (3), et fundam pœnitentiæ lacrymas, quæ infernum extinguant?

III. PARS. Dæmones *ebulliunt, calentes et ipsi occidere* (4), et tartareo igne devastare Christianos. Tres autem sunt ignes, quibus eos sufflammare nititur diabolus: ignis scilicet concupiscentiæ, vitiorum et gehennæ. *O quanta vis in lacrymis peccatorum! terram diluunt, extinguunt infernum* (5); dum enim genas, et terrenam carnem rigant, extinguunt, 1. Concupiscentiæ incendia; 2. Ignita vitia; 3. Gehennæ supplicia.

1. Viatores *certo tempore subornantur, nec alio quam ardoris.* (6) Ut autem decet D. August. *Concupiscentia mala quasi ardor, est ignis.* (7) Ut autem aliorsum ait Hipponensis Doctor, *duo sunt ignes, charitas scilicet, et cupiditas: unus de parte Dei, alter de parte diaboli; unus devorans omnia mala, alter consumens omnia bona.* (8) De charitatis igne loquitur Tertull. aiens: *Ecclesia exuritur de figura rubi* (9), qui igne divino sufflammatus ardebat, nec comburebatur. De igne concupiscentiæ loquitur adhuc Aser: *Concupiscentia pretia rebus inflammavit, ut se quoque accenderet.* (10) Quæ idcirco dicitur fomes peccati, quia ad peccatum accendit. *Habes ex isto fomite æstuantem* (11) primam feminam, et prohibitum pomum illicite concupiscentem: *vidit igitur mulier, quod bonum esset lignum ad vescendum* (12); videt oculis, sed saporem videt; videt quod oculis videri non poterat, sed quod concupierat, et ut ait Hugo Carensis, videt *concupiscentiæ oculis.* Sapor non est visus objectum, sed gustus; mulier tamen videt concupiscentiæ oculis, quod visorio oculorum sensu percipi non poterat.

Et quod est stupendum magis, oculi concupiscentiam sufflammant, et ob hanc causam damnatur *concupiscentia oculorum* (1), qui sunt in amore duces, et ad terrenas divitias, et venereas voluptates cor sufflammant ardore avaritiæ, vel libidinis flamma. De quo conqueritur Jeremias: *Oculus meus deprædatus est animam meam.* (2) Christus quoque oculos ingerentes concupiscentias tanquam gehennæ cognatos et affines eruendos declarat. « Quod si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, et projice abs te: expedit enim tibi ut pereat unum membrorum tuorum quam totum corpus tuum mittatur in gehennam. » (3) Christiane, cupisne gehennæ vitare incendia? Extingue concupiscentiæ, quo æstuas, incendium; impedi ne animæ ingerant concupiscentiam oculi: et ut te hortatur Paschasius, *luxum voluptatum pristinum, et concupiscentias in lacrymas converte.* (4) Luge ingessisse in cor concupiscentiam; puni oculos, ut satisfaciant suis fletibus pro delictis, quibus depravatis suis affectibus ministraverunt: quomodo Magdalena oculos, quibus peccaverat luctui et lacrymis mancipat. *Oculis enim terrena concupierat, sed hos jam per pœnitentiam conterens, flebat* (5), suisque fletibus concupiscentiæ æstus et ignita extinguebat vitia.

2. *Calor est omnis affectus* (6) inordinatus. Nullum est vitium quod non pravo sufflammetur igne. Noxium hunc ardorem in vana gloria agnoscit Tertull. etenim *quando in affectionem flabellatur, de incendio gloriæ ardor est.* D. quoque Augustinus in cæteris vitiis tartareum illum recognoscit ignem. Superbia est ignis, at *ignis superbiæ, ignis fumosus.* (7) Ira est ignis, *ignis iracundiæ, quantus ignis!* Luxuria est ignis, *ignis consumit vestem, libido adulterii nonne consumit animam?* Invidia est ignis, sed *super quem ceciderit, non videbit Solem justitiæ Christum.* Cætera denique vitia ignes sunt, *sed istas pœnas pauci vident.* Pœnitentium fletus cæcutientes illos illustrant oculos, criminum temperant fervorem. Quare Basilius Seleucus nos ad gemitus et fletus stimulat, *ut vitia lacrymis extinguamus*, ac si non tantum peccata, sed etiam vitia extinguantur oculorum fontibus.

Christiane, funde lacrymas, et quantumvis

(1) D. Aug. Serm. 9. de Verb. Apost. — (2) L. Medit. — (3) Serm. 26. in Cant. — (4) Tert. Scorp. 1. — (5) Chrysol. Serm. 93. — (6) Tert. Scorp. 1. — (7) In Psal. 57. — (8) Serm. 4. de Bas. Paul. — (9) Tert. Scorp. 1. — (10) Tert. L. 1. de Cult. Fem. 8. — (11) Tert. L. de Pall. 4. — (12) Gen. 3.

(1) 1. Joan. 2. — (2) Cap. 9. — (3) Matth. 5. — (4) In c. 1. Thren. — (5) D. Greg. Hom. 33. in Evang. — (6) Tert. L. de Pall. 4. — (7) In Ps. 57.

a dæmone sufflammata extingues vitia : *O felices lacrymæ, per quas maculæ interiores purgantur ; per quas peccatorum incendia extinguuntur !* (1) Peccati ignis iracundia est; peccati ignis invidia est ; peccati ignis luxuria est ; peccati ignis gula est ; peccati ignis superbia est. Hos ignes extinguit pœnitentiæ lacryma; nam ut ait D. Chrysost. *Rogum peccatorum extinguimus , non tam aquis multis , sed parvis cum lacrymis : multus enim peccati ignis , et lacryma modica illum extinguit ; nam lacryma rogum extinguit peccatorum*. Hos peccati ignes suis lacrymis extinxit D. Hieron. ut ipsemet fatetur : *Mens desideriis æstuabat in frigido corpore , et ante hominem suum , jam carne præmortua , sola libidinum incendia bulliebant : itaque omni auxilio destitutus ad Jesu jacebam pedes, rigabam lacrymis, memini me clamantem , diem crebro junxisse cum nocte, donec rediret animo tranquillitas* (2) , et velut nube depulsa serenitas. Oculi lumina vocitantur ; hæc tamen lumina vitiorum excæcantur ignibus. Ut autem luce potiantur, et videant oculi , vult natura, gratia potius suppeditat lacrymarum flumina, quæ tartareos temperent ardores : *Hæc est lacryma sanctæ compunctionis soror , quæ motus illicitos extinguit* (3) , et gehennæ adhuc extinguit incendia.

3. *Timebit forsitan caro summam ignium pœnam* (4) , quam patiuntur in inferno reprobi. Attamen , ut supra dictum est cum Chrysologo , pœnitentium lacrymæ *extinguunt infernum*. (5) Rem prorsus admirandam refert Daniel de fornace Babylonica , de qua exundantes flammæ , subito adstantes consumpserunt ministros , et in favillas cineresque redegerunt ; regi vero propius accedenti , et pueros in camino prorsus illæsos , curiosius sciscitanti , nullum intulerunt damnum , quia scilicet rex sceleris sui pœnitens , madentibus oculis fornacem accessit , et ita ait D. Chrysost. *Non pertimescebat flammas comburentes , qui secum ferebat lacrymas ipsas extinguentes*. (6) Fornax Babylonica tartaream figurat fornacem ; ministri quos combussit flamma, denotant reprobos ; rex qui a flammis evasit illæsus, repræsentat pœnitentem. Reprobi continuo uruntur a tartareo igne , qui nullis eorum flentibus extinguitur. Non rivi, non flumina , non ipsum mare Atlanticum , gehennales valet extinguere flammas , necdum attemperare scintillam : ad inferni tamen extinguendas flammas , hic guttula sufficiat ; unica per oculos a contrito corde dimanans pœnitentiæ lacryma gehennam extinguit. Ut enim ait D. August. *Omnes aquæ non extinguunt unam scintillam in inferno , sed una lacryma , si de contrito corde processerit, totum ignem inferni extinguit*. (1) O miram lacrymarum efficaciam, quæ inextinguibile valet gehennæ extinguere incendium ! *Quænam est illa aqua quæ consumit flammas , nec ipsa consumitur a peccatoribus , sed gehennæ consumit incendia ?*

In pœna sensus tria sunt consideranda : instrumentum divinæ justitiæ , quo præsciti cruciantur ; minister divinæ vindictæ, qui eos torquet ; carcer in quo colligati damnati detinentur. Instrumentum divinæ justitiæ est ignis : etenim *gehenna est ignis arcani subterranea ad pœnam thesaurus* (2) ; minister divinæ vindictæ est diabolus , a quo ad cruciandos reprobos inferni *ignis inflabellatus est* (3) ; infernus est carcer , in quo damnati alligantur : pœnitentium tamen lacrymæ , et ignem extinguunt, et dæmonum violentiam impediunt,et inferni vincula rumpunt. 1. Scipio cognomento Africanus (4) , Carthaginem in incendium redactam conspiciens , adeo collacrymatus est , ut fumantes adhuc cineres , extinguere lacrymis velle videretur. Longe felicius lugent pœnitentes , siquidem *tales lacrymæ , quales erant Davidis , ipsum gehennæ incendium norunt extinguere* (5) , et torquentes torquere dæmones. 2. Alexandro Macedoni , adversus Olympiadem ejus matrem, graves calumnias scripsit Antipater. Rex litteris perlectis , ait : Ignorat Antipater unicam matris lacrymulam , multas calumniarum deleturam epistolas. (6) Multa crimina adversus peccatores objicit dæmon , ut divinam in eos sufflammet justitiam : una tamen pœnitentiæ lacryma dæmonem exarmat , fugat , et acerbius cruciat ; etenim *Satan tolerabilius sustinet flammam suam , quam lacrymam nostram , acriusque contriti cordis lacryma , quam flamma infernalis incendii torquetur*. (7) Dæmon gehennæ torquetur incendio , quod accendere videtur contritionis imber. Pœnitentium lacrymæ sunt velut alterum diaboli incendium. Modica aqua in rogum injecta , illud sufflammat ; pœnitentiæ aqua gehennæ subministrat alimentum , quo dæmon acerbius crematur. Quanta vis lacrymarum , quæ acrius torquent diabolum , et inferni vincula rum-

(1) D. Bern. — (2) Epist. ad Eustoch.— (3) D. Aug. Serm. 1. ad Frat. — (4) Tert. L. ad. Mart. 4. — (5) Cap. 3. — (6) Hom. de 3. Pueris.

(1) Serm. 19. ad Frat. — (2) Tert. Apol. 47. — (3) Tert. L. adv. Valent. 23. — (4) Petrar. L. 1. Dial. — (5) D. Chrys. Hom. de Lazar. in c. 16. Luc. — (6) Plutarch. — (7) Pet. Cel. L. de Pan. 12.

punt! 3. Commemorat S. Chrysost. (1) de quibusdam fugitivis servis, qui pedes ferrea compede colligatos, aquis immergentes, ferrum adeo mollesceret, ut illud saxo concutientes confregerint, et de facto, aquæ fortes, ut vocant, reperiuntur, quæ ferrum exedunt et franguut. Omni tamen aqua forti efficacior lacrymarum vis, quæ vincula rumpunt, queis ligantur peccatores. Nam ut ait supra memoratus Petrus Cellensis, lacryma *portas refringit inferni*, *carbones extinguit ferreæ fornacis*.

Lacrymarum efficaciam probe sciens D. Macarius suos ad luctus hortabatur: *Ploremus, fratres, et producant oculi nostri lacrymas, antequam eamus hinc ubi lacrymæ nostra corpora comburant.* (2) His verbis denotat longe diversam esse virtutem lacrymarum, quas producunt pœnitentes in hoc seculo, et quas fundunt reprobi in inferno. Lacrymæ quas pœnitentes per oculos purissime eliquant, gehennam extinguunt. Lacrymæ vero quas abunde fundunt in inferno damnati, inferni accendunt ignem: suntque gehennale incendium, aut pœnalissimum illius auctarium, quo miseri acrius ustulantur, comburuntur et ardent.

Fundant peccatores lacrymas, quæ extinguant gehennam, ne aliquando fundant quæ eam accendant. « Descendant in infernum viventes: » (3) attente considerent ignis acerbitatem quo cruciantur reprobi; lugeant, pœnitentiæ fundant lacrymas, queis gehennæ extinguant incendia: siquidem *peccatores pertranseuntes in inferno, flentes fletu, sicut fontem ponent illum.* (4) Christiane, dic cum D. Bernardo: *Utinam nunc daret quis capiti meo aquas, et oculis meis lacrymarum fontes! forte enim non reperiret ignis exurens, quod interim fluens lacryma diluisset.* (5) Et insuper virtute lacrymarum in cœlum ascendent pœnitentes, ad instar Vatis Regii, qui *ascensiones in corde suo disposuit in valle lacrymarum.* (6)

CONCIO TERTIA.

Hominem *religionis suæ sacerdotem* (7) vocitat Deus. Præcipuum autem sacerdotis munus est offerre sacrificium: Deo sacrificarunt homines in lege sive naturali, sive Mosaica, sive Evangelica. Sacerdotes speciali ordinis charactere inaugurati, sacrosanctum Altaris offerunt mysterium; cunct[i] Christiani in baptismate quodammodo sacerdotali officio donati: *Certe sacerdotes sumus a Christo vocati* (1); quotidie etiam offerunt *sacrificia Deo grata.* (2) Inter sacrificia quæ olim Deo litabant mortales, « ultra holocaustum, quod cedebat in divinæ majestatis honorem, » tria adhuc numerabantur, scilicet propitiatorium, seu expiationis; pacificum, seu impetrationis; Eucharisticum, seu gratiarum actionis: *Cor contribulatum acceptabile sacrificium Deo demonstratur* (3), et lacrymæ quæ a corde contribulato et pœnitente dimanant per oculos, trinam illam sacrificii complectuntur speciem, suntque sacrificium, 1. Expiationis; 2. Impetrationis; 3. Gratiarum actionis.

I. PARS. *Ipse etiam effectus hostia per omnia pro omnibus nobis.* (4) Christus Dominus simul Sacerdos et Agnus semetipsum obtulit in ara crucis hostiam pro peccato, et hoc sacrificio propitiatorio, 1. Peccati maculam delevit; 2. Divinæ justitiæ satisfecit; 3. Pacem et concordiam inter Deum et hominem inivit: *Lacryma est passionis Christi vicaria* (5), quæ a corde contrito et pœnitente per oculos erumpens, vices Christi gerit, estque *hostia Domino placatoria per sacrificium* (6), 1. Peccati maculam lavans; 2. Divinam justitiam placans; 3. Amicitiam inter Deum et hominem concilians.

1. *Christum esse verum disceptatorem, et elimatorem humanarum macularum* (7), Christianorum ambigit nemo. Lacrymæ tanquam vicariæ passionis Christi lavant animam a peccatorum sordibus. *Lacrymarum mador animam omni labe purificat* (8), a peccatis eam emundans. *Penes veteres quisquis se homicidio infecerat, purgatrice aqua se expiabat* (9): quoties anima mortaliter peccat, toties contaminatur et sordescit: *Venite, scelerum expiatrices lacrymæ* (10), et quidquid est in anima mea pollutum, immundum et coinquinatum, eluite, lavate: et ob hanc causam Sponsus Sponsæ sic oculos commendat: *Oculi tui sicut piscinæ in Hesebon.* (11) Quemadmodum enim in piscinis servabatur aqua ad mundandas et lavandas victimas, ita oculi pœnitentis, velut piscina Hesebon, fundunt lacrymas, animarum sordes abluentes, quas ideo Greg. Nazian. vocitat *Baptismum animarum* (12),

(1) Hom. 9. ad Pop. — (2) In ejus vita. — (3) Psal. 54. — (4) Geneb. — (5) Serm. in illud. c. 5. Job. — (6) Psal. 83. — (7) Tert. L. de Res. 9.

(1) Tert. L. de Monog. 7. — (2) Tert. L. de Res. 8. — (3) Tert. L. adv. Jud. 5. — (4) Tert. L. adv. Jud. 14. — (5) D. Aug. Serm. 11. ad Frat. — (6) Tert. L. de Pat. 13. — (7) Tert. L. 4. adv. Marc. 35. — (8) Pet. Dam. Opusc. 13. c. 12. — (9) Tert. L. de Bapt. 5. — (10) Greg. Nanz. — (11) Cant. 7. — (12) Orat. in Sanct. Bap.

quia ad instar baptismatis animam contaminatam emaculant.

Dæmon probe sciens efficaciam baptismi ad mundandas animas, *et ipse baptismum in suis exercet.* (1) Inutile tamen et frustraneum est, *sic quoque studium diaboli res Dei æmulantis;* cum nulla sit similitudo inter institutum a Christo, et æmulatum a diabolo baptisma: *Quid simile immundus emundat, perditor liberat, damnatus absolvit? suam videlicet operam destruet, diluens delicta, quæ inspirat ipse?* (2) Gentiles a diabolo edocti, aquis lustralibus utebantur. *Nam et sacris quibusdam per lavacrum initiantur, Isidis alicujus aut Mythræ: ipsos etiam deos suos lavationibus efferunt: cæterum villas, domos, templa, totasque urbes aspergine circumlatæ aquæ expiant passim: certe ludis Apollinaribus, et Eleusiniis tinguuntur; idque se in regenerationem et impunitatem perjuriorum suorum agere præsumunt.* (3) Verum frustra; nam quantamlibet aquæ insumpserint aquam, non sunt a suis criminibus mundati. Multo efficaciores lacrymarum aquæ, quas belle ad propositum D. Chrysost. appellat *lavacrum et purgatorium peccati* (4), quia scilicet animam lavant, a peccatis purificant, et divinam justitiam placant.

2. *Placabilis, et propitiabilis Deo nostro est* (5) Christus Dominus. Homo potuit quidem offendere Deum, sed insufficiens fuit ad placandam ejus justitiam: Christus perfectissime Deo offenso satisfecit, et divinæ justitiæ sacrificium propitiatorium obtulit. *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris.* Sanguis, quem effudit in cruce Salvator, fuit hostia Domino placatoria: *Bonæ lacrymæ, in quibus est redemptio peccatorum.* (6) Lacrymas D. Ambros. redemptrices appellat, quia quodammodo redemptionem a Christo factam æmulantur. Christus obtulit divinæ justitiæ sacrificium propitiatorium: *Cor contribulatum hostia Deo est.* (7) Christus suo sanguine satis Deo fecit: lacrymas *de sanguine cordis* (8) ducit pœnitens, Deoque offert pro peccatoribus tanquam sacrificium propitiatorium. Quare peccatores apud Prophetam Evangelicum hortatur Deus: *Lavamini, mundi estote* (9), seu ut expendit Lyran. *Lavamini a peccatorum maculis, lacrymis contritionis: et venite, et arguite me, dicit Dominus.* Addit glossa interlinearis paraphrastem Chaldæum sequens: *Venite, accusate me tanquam ingratum ante tribunal justitiæ meæ, si non respexero lacrymas vestras.* Lugete, amaras excutite lacrymas, et polliceor vobis, me vestra scelera remissurum, et si non stem promissis, arguite me velut ingratum coram meæ justitiæ tribunali. Adeo acceptæ sunt Deo contriti cordis lacrymæ, ut ad remittenda lacrymata peccata sese velut obstrinxerit. *O lacryma humilis! tua est potentia, tuum regnum: tribunal judicis non vereris, inimicorum tuorum accusationibus silentium imponens. Quid plura? vincis invincibilem, ligas omnipotentem* (1): divinam justitiam placas, et inter Deum et hominem amicitiam concilias: utrumque in Magdalena pœnitente observat Chrysol. *Præcesserant intervenientes lacrymæ, ut oscula Salvatoris sequerentur, quia lacrymæ satisfactionis sunt documentum, oscula sunt reconciliationis indicia.* (2)

3. *Sic et Apostolus etiam Dei et hominum appellans sequestrem* (3), innuit initam fuisse per Christum concordiam inter Deum et hominem. Peccatum a Deo divisit hominem, ut ipsemet queritur Deus: *Peccata vestra diviserunt inter vos et Deum vestrum.* (4) Dei Filius humanatus est, mediatoris suscepit officium, hominem Deo reconciliavit, et inter illos fœderavit amicitiam. Idem reconciliationis munus lacrymis concedit Petrus Damian. *Lacrymæ sunt in federanda, inter Deum et homines, pace sequestres.* (5) Hanc inierunt concordiam inter Deum et Magdalenam, peccatricis hujus lacrymæ, ut ait Goffredus S. Priscæ Cardinalis: *Ecce quantus est fructus lacrymarum, pacem et concordiam firmant inter multum ream ancillam, et justissimum judicem Deum.* (6) Eodem modo alios peccatores cum Deo fœderant lacrymæ contritionis, quia sunt sacrificium pro peccato, et expiationis, quod divinam placat justitiam, et sacrificium pacificum, et impetrationis, quod divinam exorat misericordiam.

II. PARS. Pœnitentes *precem indigitant, hostiam instaurant* (7): nimirum lacrymas tanquam hostiam pacificam. Gentiles, qui misericordiam velut supremum venerabantur numen, ei litabant lacrymas. *Lacrymis altaria sudant, parca superstitio.* (8) Non superstitiose, sed religiose pœnitentes Christiani, aras rigant, offeruntque Deo lacry-

(1) Tert. L. de Bapt. 5. — (2) Tert. — (3) Tert. ibid. — (4) Hom. 5. de Pœn. — (5) Tert. L. de Jejun. 15. — (6) D. Ambr. L. 6. in Luc. — (7) Tert. L. adv. Jud. 5. — (8) D. Aug. L. 5. Conf. 7. — (9) Esa.

(1) Pet. Cel. L. de Pan. 12. — (2) Serm. 93. — (3) Tert. L. adv. Prax. 27. — (4) Esa. 59. — (5) Opusc. 13. c. 12. — (6) Serm. de Magd. — (7) Tert. Lib. de Jejun. 16. — (8) Statius in Thebaide.

mas tanquam sacrificium impetrationis, quo a divina misericordia postulata obtineant. Lacrymis namque exoratur Deus, cum nulla sit, 1. Efficacior oratio; 2. Potentior delegatio; 3. Suavior coactio.

1. Lacryma a corde contrito dimanans *precationes commendat, deprecationes affirmat.* (1) Quapropter peccatorem ad luctum et lacrymas urget Propheta Evangelicus: *Neque taceat pupilla oculi tui.* (2) Vult non tacentem, sed loquentem oculi pupillam. At unde linguam habet pupilla oculi? scilicet dum lacrymas effundit, quæ, ut vult D. Hieron. sunt *voces oculorum.* Oculus est os animæ, labia hujus oris sunt palpebræ, horum labiorum lingua est pupilla, hujus vero linguæ vox est lacryma, *quia ipsa dum compungitur, magis quam loquentis verbo, impetrandi effectum habet* (3), ut patet exemplo Eliæ in veteri Testamento, et Marthæ sororis Lazari in novo. Elias audiens mala quæ illi comminabatur Achab, juxta Septuag. versionem, *ibat plorans* (4): statim tamen Deus Eliam ab imminentibus malis se liberaturum pollicetur. « Factus est sermo Domini ad Eliam: Nonne vidisti humiliatum Achab coram me? Non inducam malum in diebus ejus. » At unde tam cito est exauditus Elias, cum nulla ab eo prolata legantur verba? Quia *ibat plorans.* Pupilla Prophetæ effundens lacrymas valentiorem emittit clamorem, quam os verba tonans. Quare D. Ambros. de Elia sic loquitur: *Non orationis pompa, non sermonis ornatu, non eloquii copia placuit Deo, sed multis precibus lacrymari: os tacuit, sed cor ingemuit; oculus flevit, sed conscientia planxit.* (5) Martham quoque non loquentem, Christumque perorantem inducit Rupertus: *Lingua conticuit, cætera lacrymis uberius peregit.* (6) Non postulat Martha verbis, sed lacrymis, quia, ut ait modernus Auctor, « nulla efficacior, nulla potentior oratio quam lacryma. »

Quod asseverat etiam D. Bern. (7) versans istud Joannis, distinguentis peccatum ad mortem, et non ad mortem; volentisque ut fiat oratio pro eo qui peccavit, non ad mortem, non autem pro eo qui commisit peccatum ad mortem. *Non dixit Apostolus: Non ploret quis, sed non oret, quia si ploras, obtinebis: efficacior est enim coram Deo lacryma quam lingua; plus fletibus quam orationibus flectitur.* (8) Quod exemplo Petri confirmat, qui nihil dicens, amare flevit. *Audio Petrum flentem amare, non audio orantem: quia lacryma amara flectit Omnipotentem.* Idipsum de Petro observat D. Ambros. *Lacrymas Petri lego, satisfactionem non lego: non invenio quid dixerit, sed quod fleverit.* (1) Rationem autem subministrat D. Maximus, cur tacuerit Petrus et fleverit: *Recte plane Petrus flevit, et tacuit, quia quod defleri solet, non solet excusari: et quod defendi non potest, ablui potest.* (2) Petrus pœnitentium idea, culpam suam animitus dolens, lacrymatur et silet; nam lacrymæ excusationem ablegant, negant defensionem, ne quod confitetur fletus, neget excusatio aut defensio: quia quod deleri solet, non solet excusari. Lingua ut plurimum aut pudore culpæ, aut timore pœnæ scelus artificiose excusare, defendere, colorare satagit: verum facinus quod defendi non potest, ablui potest, quasi ablui ac remitti non possit, quod palliatis sermonibus, et affectatis excusationibus defenditur. Addit D. Maximus loquelam oculorum multo acceptabiliorem Deo esse loquela oris fletusque multo efficaciores esse sermonibus ad obtinendum quod postulatur: tum quia persæpe lingua a corde discordat: quot mentis divagationes orationis infirmant virtutem? Lacrymæ autem sunt mentis interpretes, precesque quas emittunt, nulla distractione depretiantur; tum quia lingua pœnitentis dolore conturbati cuncta, quæ sunt in anima nec ordinate, nec integre propalat: lacrymæ vero muto silentio omnia cum ordine declarant, produntque secretiora cordis; tum quia multoties pudor retinet linguam, verecundia autem non impedit quin oculi prorumpant in fletus; tum quia licet orationes voce prolatæ habeant aliquando vim impetrandi; lacrymæ sunt adhuc multo efficaciores ad impetrandum. Idcirco *fusis lacrymis postulemus, quæ pondera vocis habent, quæ impetrant, non supplicant* (3); quæ, ut prosequitur D. Maximus, *verecundiæ consulunt pariter et saluti, neque erubescunt in petendo, et impetrant in rogando. Lacrymæ, inquam, tacitæ quodammodo preces sunt, veniam non postulant, et merentur; nisi quod utiliores lacrymarum preces sunt, quam sermonis; quia sermo in precando forte fallit, lacryma omnino non fallit.* Quid molestius quam supplicare? quid jucundius quam impetrare? quid felicius quam absque supplicatione impetrare? Hæc est lacrymarum laus, quæ sine pudore

(1) Tert. L. de Pat. 13. — (2) Thren. 2. — (3) Pasch. L. 2. in Thr. — (4) L. 2. Reg. 12. — (5) Tert. L. de Pœn. 14. — (6) Maldon. — (7) De Grad. Ho. Grad. 12. — (8) 1. Joan. 5.

(1) In Luc. — (2) Hom. 3. de Pœn. — (3) S. Anselm.

rogandi, gaudent felicitate impetrandi. Nam *lavant lacrymæ delictum, quod voce pudor est confiteri, et veniæ fletus consulunt, et verecundiæ : lacrymæ sine horrore culpam loquuntur, lacrymæ crimen sine offensione verecundiæ confitentur; lacrymæ non postulant, et merentur.* (1) Lacrymæ feliciter erga divinam misericordiam negotiantur; nam sine oratione exorant, sine supplicatione impetrant, absque pudore rogandi, habent vigorem impetrandi. O bona fletuum oratio, quæ dum tacet vocalior est; dum negligit orare, noscit feliciter impetrare, silendo vociferatur, et tacendo impetrat quæ deprecatur! Christiane, ora lacrymis, ut sine pudore roges, sine supplicatione impetres, sine anxietate obtineas, sine difficultate Deum exores : lacrymæ enim sunt artificium orandi, et ingenium impetrandi, quia habent orationis efficaciam, et adhuc legationis energiam.

2. Admiranda profecto lacrymæ virtus : *Hæc enim aures Christi Dei aperit.* (2) Quod probe sciens Regius Vates, sic flebilis Deum orat : *Exaudi orationem meam, Domine, et deprecationem meam : auribus percipe lacrymas meas.* (3) Cæcæ sunt aures ad videndas lacrymas; ad eas videndas perspicaces sunt oculi, et tamen rogat Deum Propheta, non ut oculis, sed auribus percipiat suas lacrymas, quia scilicet vocalem et linguatum sonum habent et edunt lacrymæ. *Qui enim non oculis attendi, sed auribus percipi lacrymas postulat, voces inesse lacrymis manifeste designat. Lacrymæ nempe cum in conspectu pii judicis supplicant, nihil hæsitant, sed in misericordiam, tanquam rem quamlibet proprii juris sibimet vindicant, et impetrare se quod petierant, confidenter exultant.* (4) Sua lacrymis vox est adeo potens ad impetrandum, ut rem postulatam quodam quasi jure justitiæ sibi vindicent, de eaque adeo confidenter exultant, ac si eam jam possiderent, quia illam non tantum precaria oratione, sed demandata legatione postulant.

Presbyteri Romani sic de Christianis in persecutione lapsis scribunt ad D. Cyprianum : *Mittant legatos pro suis doloribus lacrymas : advocatione fungantur ex intimo pectore prolati gemitus, dolorem probantes commissi criminis, et pudorem.* (5) Qui res suas probe non valent perorare, eligunt patronos, qui ipsorum causas agant. Principes adhuc ad sua tractanda negotia insufficientes, mittunt legatos qui ea pertractent. Pœnitens de suis sceleribus dolens, lacrymarum advocatione dolorem cordis declarat, earumque legatione, reconciliationem cum Deo negotiatur. O bona fletuum advocatio! ingeniosa lacrymarum legatio! quam nobis proponit Magn. Gregorius apud S. Thomam explicans istud Lucæ : « Legationem mittens, rogat ea quæ pacis sunt. » (1) *Dum ergo adhuc longe est, mittamus ad eum legationem lacrymas nostras*, quæ legati ad instar, agant causas nostras apud Deum. Legatus industria et sagacitate pollens, diligenter et civilissime suum munus exsequitur, nihilque omittit, ut rem, quam impetrare intendit, obtineat. *Ille admittat lacrymas meas, ubi clausa ora famulantur, cui ad plenam legationem sufficit ex compunctione defluens imber oculorum.* (2)

Deus Ezechiæ Regi graviter indignatus eo quod Babyloniæ legatis cuncta sui regni manifestasset secreta, gravi eum infirmitate corripuit, ægrotantique Regi, mortis nuntium Isaias detulit. Tunc Rex audito mortis nuntio, *flevit fletu magno* (3), et lacrymarum virtute desperatam salutem invenit : vix enim Propheta palatii regii attigerat fores, cum illum Deus ad se vocans, præcepit ut iterato ad Regem accederet, a fulminata mortis sententia absolveret, deperditamque sanitatem restitueret. « Et antequam egrederetur Isaias mediam partem atrii, factus est sermo Domini ad eum dicens : Revertere, et dic Ezechiæ duci populi mei : Audivi orationem tuam, et vidi lacrymas tuas, et ecce sanavi te; et addam diebus tuis quindecim annos. » Subintrat huc Oleaster, et quærit a Deo : *Quare, Domine, non sinis Prophetam exire, domum suam intrare, et postmodum mittis eum, saltem ne vanus aut deludens videaris?* (4) Mox vero Deum huic quæstioni respondentem introducit : *Plorat et ejulat, quomodo possum ab eo postulata differre?* quomodo lacrymas legatione fungentes non audire? Legatus fideliter et diligenter negotia quæ agit sollicitat : *Quam festinus et fidelis legatus est lacryma supplicantis!* (5) Hunc legatum Ezechias flebilis mittit ad cœlum, et lacryma de lugentibus oculis subito ad misericordiæ solium ascendit. Festinus, fidelis et peritus orator, qui incunctanter regis vitam feliciter negociatur. O quam de facili, lacrymas velut fideles ac festinos legatos possunt ad Deum mittere peccatores! Nam ut fatur D.

(1) D. Amb. L. 10. in Luc. — (2) Tert. L. de Pat. 13. — (3) Psal. 38. — (4) Petr. Dam. Opusc. 13. c. 12. — (5) Epist. 7.

(1) Cap. 14. — (2) Ennod. L. 4. Ep. 24. — (3) L. 4. Reg. 20. — (4) In c. 38. Isa. — (5) Galfrid. in Alleg. apud Tilm.

Ambros. *Lacrymæ funduntur, quæ solent legationem suscipere pro delictis.* (1)

Lacrymarum undas patienter officiosas nuncupat Salvianus, affirmatque populum Hebræum illarum officiositate fuisse liberatum. *Officiosa undarum patientia liberatur.* (2) Officiositas est studium placendi, et arbitrium promerendi. Officiosus legatus, omnium gratiam obsequiis captare nititur, omnibus annuit, arridet cunctis, se singulorum insinuat cordibus, et suis blanditiis et officiis cunctorum conciliat, et ad se trahit voluntates : sic lacrymæ legationem suam officiosa patientia obeunt, blandaque vi, et suavi coactione quod orant apud Deum exorant.

3. Sic loquuntur Christiani apud Tertull. *Coimus ad Deum, quasi manu facta precationibus ambiamus. Hæc vis Deo grata est.* (3) Adeo validæ erant primorum Christianorum orationes, ut quadam quasi vi a Deo impetrarent quod postulabant. Idem asserendum est de lacrymis, quæ suavi, et blanda coactione Deum exorant, *quia violentæ sunt in precibus.* (4) Hujus vis et dulcis coactionis modum belle explicat D. Ambros. *Vim facimus Domino, non compellendo, sed flendo; non provocando injuriis, sed lacrymis exorando; non blasphemando per superbiam, sed per humilitatem mœrendo. O beata violentia, quæ non indignatione percutitur, sed misericordia condonatur! Beata, inquam, quæ vim patienti bonitatem elicit, et utilitatem tribuit inferenti! Mala res admittitur, et de injuria nemo causatur : vis admittitur, et religio propagatur : quisquis enim violentior Christo fuerit, religiosus habetur a Christo.* (5) De hac grata lacrymarum vi, et suavi, velut coactione plura notatu dignissima dicit Mediolanensis Antistes, quæ quilibet nullo negotio poterit enucleare : illa libens prætermitto, ut concludam cum D. Hieron. *Oratio Deum lenit, sed lacryma cogit* (6) : oratio supplicat, lacryma impetrat : piæ lacrymæ precatio, efficacissima exoratio est. Lacryma enim omni oratore facundior in cœlesti curia, de facili perorat. Hanc offeramus Deo velut hostiam pacificam, et sacrificium impetrationis, et adhuc tanquam sacrificium eucharisticum, et gratiarum actionis.

III. PARS. Christiane, *sacrifica Deo sacrificium laudis* (7), scilicet gratiarum actionis, ut recognoscas lacrymas, quas pro te fudit Christus Dominus, potissimum quæ ab ejus oculis manarunt, 1. In præsepio; 2. Coram Lazaro; 3. In Calvario.

1. Dei Filius *etiam passiones humanas et lacrymas assumpsit* (1), velut humanæ naturæ appendices. Addit toties laudatus Petrus Cellensis : *Lacryma Filium Dei ad nos inclinat.* (2) Sine lacrymis fingere deos suos profana nescivit antiquitas. Ideoque Clemens Alexand. Cererem plorantem inducit. *Cum erraret Ceres ad quærendam filiam Proserpinam, circa Eleusinam defatigatur, et mœrore affecta sedet super puteum : hoc in hodiernum usque diem prohibetur iis qui initiantur, ne videantur ii qui sunt initiati mysteriis, imitari eam quæ lugebat.* Non fabulose, sed vere Dei Filius venit in mundum quærere peccatores : in suo decursu defatigatus, *apud puteum vires resumit.* (3) Ab initio tamen sui itineris, nempe a nativitatis exordio, luget, lacrymatur. Qui Cereris erant initiati mysteriis, prohibebantur plorare, ne lacrymantem imitarentur deam. Econverso qui baptismi charactere Christo sunt dicati, lugere debent, ut plorantem imitentur Deum hominem, eique offerre debent suas lacrymas in gratitudinis monumentum. Ad quod eos stimulant parvuli Christi vagientis in præsepio gemitus; nam ut eloquenter fatur Chrysolog. *Infantia totum semper obtinet, quæ plus lacrymis quam virium ratione contendit. Neque enim tantum vultus, et sudor fortium, quantum possunt lacrymæ parvulorum, quia ibi corpora, hic corda franguntur, ibi mentis judicia vix moventur, hic tota pietas inclinata descendit.* (4) Si aliorum parvulorum gemitus adeo sunt potentes ad movendos cordis affectus, quanto magis lacrymæ Christi vagientis in præsepio, ubi tota pietas inclinata requiescit? Hæc Christi pietas Christianorum expostulat pietatem, ut quemadmodum atrocissima quæque hominum crimina, pro quibus lacrymatur parvulus Christus ex adipe iniquitatis promanaverunt, juxta istud Davidicum : *Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum* (5); sic ait Cardinalis Petrus Damian. *Pietatis adeps qui intus latitat, foras per oculos emanat.* (6) Piæ gratiarum actionis lacrymæ ex pinguiori probitate stillant, et eliquantur per oculos ad recognoscendas lacrymas, quæ pro pietate fudit Christus in præsepio, et adhuc ex charitate coram Lazaro.

2. Christus Dominus ex amore *lacrymatus*

(1) In Psal. 37. — (2) L. 1. de Gubern. Dei. — (3) Tert. Apol. 39. — (4) Hug. in c. 5. Matth. — (5) L. 5. in Luc. — (6) In c. 38. Esa. — (7) Tert. Lib. advers. Jud. 5.

(1) Tert. L. adv. Prax. 16. — (2) Orat. Adhort. ad Gent. — (3) Tert. Lib. de Bapt. 9. — (4) Serm. 128. — (5) Psal. 72. — (6) Serm. 29.

est super Lazarum. (1) Ut autem ex charitate flevit Christus Dominus super cunctos homines denotatos per Lazarum, ita singuli Christiani in gratitudinis monumentum debent super Christum fundere amoris lacrymas : ad instar Magdalenæ, quæ *lacrymas ad pedes Domini profluo amore perfundit.* (2) Tale devotionis exemplum imitemur, Christiani. Magdalena Christi pedes *lavat lacrymis charitatis* (3) : mente et spiritualiter procumbamus ad Domini pedes, ibique amoris et gratitudinis fundamus lacrymas. *Ideo non lavit pedes suos Christus, ut eos lacrymis lavemus.* Magdalenæ pietatem D. Cyprian. sic commendat : *Usa est capillis pro linteo, oculis pro catino, lacrymis pro baptismo. Cor contritum erupit in lacrymas, fides lavit, charitas unxit : caput pro suppedaneo stravit, crinibus circumfusis pedes sacros involvit et tersit : nihil sibi de se retinens, totam se tibi devovit.* (4) Magdalena nihil sibi retinet, sed obsequio lugente, devotione illacrymante, cor, caput, capillos, oculos, fletus Christo impendit : sic nos offeramus Domino cor a quo oriuntur lacrymæ, oculos per quos fluunt, ipsosque erumpentes ex amore fletus : *Bonæ lacrymæ, quæ non solum nostrum possunt lavare delictum, sed etiam Verbi cœlestis rigare vestigium, ut gressus in nobis ejus exuberent* (5), et nos recognoscamus lacrymas quas pro nobis fudit in Calvario Christus.

3. *Nunquam sine aqua Christus. Siquidem et ipse aqua tinguitur : prima rudimenta potestatis suæ vocatus ad nuptias, aqua auspicatur ; cum sermonem facit, sitientes ad aquam suam invitat sempiternam ; cum de agape docet, aquæ calicem pauperi oblatum inter opera dilectionis probat ; apud puteum vires resumit ; super aquam incedit ; libenter transfretat ; aquam discentibus ministrat ; perseverat testimonium baptismi usque ad passionem.* (6) Ter in passione Christi a dominico corpore dimanavit aqua, 1. In horto Gethsemani, ubi « factus est sudor ejus sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram. » (7) Sanguinem enim ex oculis, facie, pectore, manibus, pedibusque sudans, illique lacrymas cum suspiriis et precibus intensis miscens, hunc sanguinem et seipsum cum sanguine in holocaustum et victimam pro peccatis nostris obtulit Deo Patri. Unde D. Bern. agens de oratione Christi in horto Gethsemani : *Ubi quidem non solis oculis, sed quasi membris omnibus flevisse videtur, ut totum corpus ejus, quod est Ecclesia potius lacrymis corporis purgaretur.* (1) Nimirum toto corpore, omnibusque illius membris sanguineum emisit sudorem, quo velut lacrymis fideles ablueret, et a squalore peccati purius emacularet. 2. *Cum deditur in crucem, aqua circumvenit.* (2) Quando Christus *mea peccata in cruce lacrymatus est cum clamore valido, et in horto guttis sanguinis, luxerunt singuli artus ejus singulas culpas* (3), quasi parum foret illas lugere « oculis qui sunt naturales lacrymarum fontes », ne aliquid esset in illo quod non illacrymaret, omnes artus lugendo habiles fecit, ut pro lacrymis monstruose funderent sanguinem, et singulas lugerent hominum culpas. 3. *Cum vulneratur, aqua de latere prorumpit : scit lancea militis* (4) ; ideoque Christo probe competit istud Lucretii : *Uberibus flent omnia guttis.* Flevit nascens, flevit vivens, et flevit moriens. *Dedit undam ; imo flumina, cum gutta sufficeret.* (5) Gravissimus auctor Petrus Calentinus asserere non dubitavit Christum in sua passione fudisse lacrymas ducentas supra sexaginta duo millia. (6)

Et quasi tot effusis lacrymis non sit contentus Salvator, in gratitudinis monumentum, nostras adhuc sitit lacrymas : *Christus sub Samaritide sitiit* (7) etiam in cruce, unde exclamat : *Sitio.* Quis non stupeat audiens *Christum fontem aquæ vitæ* (8) sitientem ? quid ? ille qui olim in templo omnes ad se alta voce magnifice invitabat : *Si quis sitit, veniat ad me et bibat* (9), clamat : *Sitio !* Ille qui mulieri Samaritanæ aquam haurienti, cœlestem promisit aquam, qua delibata non sitiret amplius, clamat : *Sitio !* Ille qui olim in deserto aperuit rupes in fontes aquarum, clamat : *Sitio !* Quid hoc ? *Fons puteorum, aquarum viventium* (10) sitit. Mirum equidem est, et vere mirum, ait Bernardinus Senensis, *quod fons sitit, imo omnium aquarum redundantia sitit.* At quid sitit Christus ? respondet D. Chrysolog. *Sitit lacrymas peccatorum.* (11) Horrenda fuit sane sicariorum crudelitas, qui Christo morienti, et sitiendi denegarunt aquæ haustum : vel tantillum vini velut ultimum vitæ solamen, et spongiam aceto plenam obtulerunt ori ejus : sed non minus exsecranda pec-

(1) Tert. L. de Carn. Christ. 9. — (2) Chrysol. Serm. 95. — (3) Chrysol. ibid. — (4) D. Ambr. Tr. de Ablut. Ped. — (5) D. Amb. — (6) Tert. L. de Bapt. 9. — (7) Luc. 22.

(1) Serm. 3. in Dom. Palm. — (2) Tert. L. de Bapt. 9. — (3) Euseb. Emiss. — (4) Tert. L. de Bapt. 9. — (5) D. Bern. Serm. 22. in Cant. — (6) Apud Engelg. tom. 2. Luc. Evang. Serm. 3. post Pasch. — (7) Tert. L. de Carn. Christ. 9. — (8) Tert. L. adv. Jud. 13. — (9) Joan. 7. — (10) Cant. 4. — (11) Serm. 93.

catorum feritas, qui Christo denegant quas sitit pœnitentiæ lacrymas. Nam, ut ait nonnemo, « spongiam aceto plenam olim ad supplicium obtulerunt hostes impii et crudeles : spongiam Jesu offerunt, qui ejus cruore et suo dolore ac lacrymis, velut spirituali spongia, sua ipsorum crimina delere nolunt. » (1) Criminosis quantumvis sceleratis ad ultimum supplicium damnatis ex insita hominum commiseratione, aliquid generosioris vini solet offerri : tantillum solatii subtraxerunt Redemptori satellites, quorum barbariem imitantes peccatores, ei denegant lacrymulam, qua sitim suam temperet. Christiani, ne tanti sceleris simus participes, *potemus Jesum pœnitentiæ lacrymis, ut dicat de nobis bene potantibus : Sitivi, et dedistis mihi potum* (2) in tesseram nostræ gratitudinis, quas abunde remunerabit munificus Dominus, dicens : Venite, benedicti, percipite regnum quod vobis paravit Pater meus in cœlo.

CONCIO QUARTA.

Verus pœnitens *habuit et amaras et dulces guttas.* (3) Lacrymas scilicet amaritudine non secus ac jucunditate permixtas. Paradoxum sane videtur quod lacrymæ quæ testantur tristitiam, ullam secum habeant jucunditatem annexam. Verum, ut bene animadvertit D. August. *Gemitus habet tristitiam : sed est et gemitus qui habet gaudium. Ego puto Saram sterilem lætam gemuisse, cum pareret.* (4) Quemadmodum autem cum dolore parturiens Sara lætabatur, sic lacrymans pœnitens gaudet parturire suis fletibus spiritum salutis. Quapropter D. Chrysost. audacter asseverat quod *nihil est jucundius oculis qui sunt lacrymati* (5) : lacrymæ enim quæ ab illis fluunt, jucundant, 1. Regnantem Angelum ; 2. Christum Deum ; 3. Lugentem Christianum.

I. PARS. *Lætantur cœli, et qui illic Angeli, pœnitentia hominis.* (6) Quia vero, ut ait D. August. *sicut est testis pœnitentiæ dolor, ita lacrymæ testes doloris* (7) ; maxime lætantur Angeli de pœnitentium lacrymis quas ideo D. Bern. *vinum Angelorum* (8) vocitat, quia sicut vinum lætificat cor hominis, ita pœnitentium lacrymæ cœlestes jucundant spiritus. Easdem adhuc nuncupat melliflnus Doctor, *delicias Angelorum* (1), quia magnum eis afferunt gaudium, juxta illud Lucæ : *Gaudium erit in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente.* Verum quam ob causam de nostris lacrymis lætantur Angeli ? Respondet D. Bern. *Propter Deum, propter nos, propter seipsos* (2), scilicet ob, 1. Divinam voluntatem ; 2. Humanam felicitatem ; 3. Angelicam charitatem.

De pœnitentium lacrymis propter Deum gaudent Angeli, verum tanto cum jubilo ut præ stupore exclamet Tertull. *Quæ illa exsultatio Angelorum ?* (3) Trina autem potissimum de causa lætantur : 1. Quia exsultant de Dei honore et gloria, quam in Christi nativitate prædicarunt, et quam in cœlo indesinenter decantant. *Illa Angelorum circumstantia non cessant dicere : Sanctus, Sanctus, Sanctus.* (4) Per pœnitentium lacrymas honoratur Deus, quem laudandum desiderat Psaltes : *In sono tubæ, in psalterio et cythara, in tympano et choro, in cordis et organo, in cimbalis jubilationis.* (5) Pœnitens autem contritionis fundens lacrymas, *ad delicias Deitatis totas, totam pulsat cordis sui et corporis symphoniam, organi planctus dat clamorem ; citharam per suspiria longa modulatur, gemitus aptat in fistulam, et dum pectus ipsam conscientiam arguens sæpe percutit, facit placitura Deo cimbala personare.* (6) 2. Quo plures Deus habet servos, domesticos, amicos, filios quos sibi acquirit, conciliat et conjungit per gratiam, eo majus est gaudium Angelorum. At per pœnitentiæ et contritionis lacrymas peccatores in Dei redeunt amicitiam, gratiam acquirunt, in Dei filios adoptantur, ejus addicuntur servitio, illique arctissime uniuntur. Ut enim sapienter ait Idiota Deum alloquens : *Nihil enim, Domine, conglutinat tantopere tibi, ut illæ lacrymæ, quas peccati dolor, et amor virtutis effundit.* (7) Tanta est lacrymarum vis, tanta arcana fletuum virtus, ut peccatores flagitiosiorum enormitatum scelerosos, non tantum reconciliet Deo, sed Deo etiam conglutinet. Quod innuere videtur Propheta, juxta versionem Symmachi, aiens : *Posuisti lacrymas meas intra te.* (8) Sic sunt acceptæ peccatorum lacrymæ apud Deum, ut quasi parum sit illas in conspectu suo ponere, adhuc illas intra se, quasi in sinu suo admittere, et velut conviscerare dicatur : quasi homo dum fluentibus lacrymis

(1) Novar. Electa. Sacra L. 3. n. 139. — (2) Orig. in c. 25. Matth. — (3) Tert. L. adv. Valent. 15. — (4) Serm. 1. in Psal. 101. — (5) Hom. 12. in c. 4. Ep. ad Coloss. — (6) Tert. L. de Pœn. 8. — (7) L. 5. Hom. Hom. 50. — (8) Serm. 28. in Cant.

(1) Cap. 15. — (2) Serm. 1. de S. Michaele. — (3) Tert. L. de Spectac. 30. — (4) Tert. L. de Orat. 3. — (5) Psal. 150. — (6) Chrysol. — (7) De Octo Beatit. c. 4. — (8) Psal. 55.

li quefit, flagitiis defœcatus, et depurata vitiorum labe, intra Deum ponatur, Deo conglutinetur, illique quodammodo misceatur. 3. Lætantur Angeli de adimpletione divinæ voluntatis; sunt enim ministri qui faciunt voluntatem ejus. *Obsequii ratio in similitudinem animorum constituta est.* (1) Angeli quod Deus vult volunt, illorum voluntas est cibus Dei, qui tantopere exoptat salutem hominum, quæ mediis pœnitentiæ lacrymis comparatur; ut in illa summam voluntatis divinæ constituat Tertull. Voluntatem autem Dei postulamus adimpleri ab hominibus in terra, quemadmodum ab Angelis exsequitur in cœlo, ut eam facientes in terris, pœnitentiæ et lacrymis vacando, possint aliquando exsequi et in terris. *Sensus petitionis est ut in nobis fiat voluntas Dei in terris, ut possit scilicet fieri et in cœlis. Quid autem Deus vult quam incedere nos secundum suam disciplinam? Petimus ergo substantiam, et facultatem voluntatis suæ subministret nobis, ut salvi simus et in cœlis et in terris, quia summa est voluntatis ejus salus eorum quos adoptavit.* (2) Christianos adoptavit in baptismate Deus, ut conservantes gratiam, et incedentes secundum suam disciplinam salute inchoata fruerentur in terris, et salutem consummatam filiis promissam consequerentur in cœlis. Suis sceleribus peccator, salutem inchoatam nempe gratiam et sanctitatem amittit; et adhuc salutis consummatæ, nempe beatitudinis, juri cedit: in quo sese divinæ opponit voluntati. Pœnitens autem fundens contritionis lacrymas, utramque salutem recuperat, inchoatam per gratiam, consummatam per beatitudinem. Nam ut ait Pet. Cellensis: *Lacryma aut paradisum invenit, aut paradisum facit*, et quia per pœnitentiæ lacrymas sibi comparans gratiam in præsenti, gloriam in futuro, divinam adimplet voluntatem in terris, et cœlis, magnam Angelis affert lætitiam, qui de ejus lacrymis lætantur; tum ob Deum, cujus adimpletam conspiciunt voluntatem, tum ob homines pœnitentes, quorum diligunt salutem et beatitudinem.

2. *Est et illa Dei voluntas, quam Dominus administravit, prædicando, operando, sustinendo.* (3) Nam ut humanam operaretur salutem, juxta voluntatem Patris, humanam assumpsit naturam, natus est in præsepio, vixit in egestate, cœlestem annuntiavit terrenis hominibus doctrinam, mortalibus tribuit exempla virtutis, suam disciplinam prodigiis et miraculis confirmavit; tandem patibulatus est, et cruentam crucis subiit mortem. *Horum bonorum unus est titulus: Salus hominis* (1); in quo suam Deus erga hominem demonstravit misericordiam, peccatorem hominem, non Angelum rebellem, et apostatam sua passione et morte redimendo. Nam ut profunde ratiocinatur Tertull. *ut hominem gestaret Christus, salus hominis fuit causa, scilicet ad restituendum quod perierat: homo perierat, hominem restitui oportuerat. Ut Angelum gestaret Christus, nihil tale de causa est: nam etsi Angelis perditio reputatur, in ignem præparatum diabolo et Angelis ejus, nunquam tamen illis restitutio repromissa est; nullum mandatum de salute Angelorum suscepit Christus a Patre: quod Pater neque repromisit, neque mandavit, Christus administrare non potuit.* (2) Verum licet æternus Pater non ordinaverit remedium pro Angelis criminosis; licet illorum salutem non sit operatus Christus; licet pro hominibus duntaxat passus et mortuus sit Salvator, beati tamen Angeli, tantum abest ut de hominum felicitate invidia tabescant, quin imo de eorum redemptione lætantur; et ob hanc causam Agni pro humana salute occisi, magna voce encomia prædicant, ut in sua Apocalypsi dilectus refert Discipulus: « Audivi vocem Angelorum multorum in conspectu throni dicentium voce magna: Dignus est Agnus qui occisus est accipere virtutem, et divinitatem, et gloriam. » (3) Cujus perpulchram rationem subministrat Richard. Victorinus: *Vox Angelorum laudantium magna esse dicitur, ut exsultatio, et congratulatio eorum, de salvatione generis humani, et laus ab eis impensa Salvatori, magna designetur.*

Non eodem affectu moventur beati Angeli erga Christianos, qui de justitia cadunt in iniquitatem, ac erga pœnitentes et lugentes, qui de iniquitate redeunt ad gratiam. Illorum enim intuentur lapsum, istorum quoque conspiciunt resurrectionem; peccantium vident lapsum, quare Tertull. sic pungit Christianum a veritate in errorem, a religione in idololatriam cadentem: *Dubitas enim illo momento, quo diabolus in Ecclesiam furit, omnes Angelos prospicere de cœlo, et singulos denotare, qui blasphemiam dixerit, quis audierit, quis linguam, quis aures diabolo adversus Deum ministraverit.* (4) De cœlo prospiciunt Angeli, et justos cadentes, et peccatores in gratiam redeuntes. Sed longe diverso animo: illos cum

(1) Tert. L. de Pat. 4. — (2) Tert. L. de Orat. 4. — (3) Tert. ibid.

(1) Tert. L. de Pœn. 2. — (2) Tert. L. de Carn. Christ. 14. — (3) Cap. 5. — (4) Tert. L. de Spect. 27.

tristitia et ardore si cum beatitudine posset compati, istos cum delectatione et gaudio. Peccator pœnitentiæ vacans, contritionis lacrymas fundens, *recogita quid de te fiat in cœlo* (1), intuere gaudentes Angelos, quod de peccato transeas ad justitiam, de gehenna ad cœlum, de immunditia et nequitia ad puritatem et sanctitatem. Quod innuere videtur Joannes (2), asseverans se vidisse centum quadraginta quatuor millia habentes nomen Dei scriptum in frontibus, et in ore eorum non est inventum mendacium, sine macula enim sunt ante thronum Dei. Merito dubitat D. August. quomodo non est inventum in ore eorum mendacium, cum a Regio Vate omnis homo mendax proclametur, et quomodo possunt esse sine macula, cum dicat Joannes Evangelista : « Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est ? » Huic tamen dubio acute respondet D. August. *Dicitur non inventum fuisse in eis mendacium, sed sine macula vixisse, quia mendacium, vel quodlibet aliud peccatum, si pœnitentia deletum est, jam non est, et sic non invenitur.* (3) Idcirco in illa tantorum turba, etsi aliqui erant, qui aliquando gravi fuerant coinquinati peccato, attamen per pœnitentiæ lacrymas sic mundata est iniquitas eorum, ut dicantur sine mendacio, et sine macula, de quorum munditia gaudent Angeli, ob puritatem et felicitatem qua pollent, et adhuc ob angelicam charitatem.

3. *Heus tu peccator bono animo sis : vides ubi de tuo reditu gaudeatur* (4) : in cœlo scilicet, ubi Angeli de tua pœnitentia et salute gaudent : tum quia Dei, quem summe amant, adimpletam vident voluntatem, tum quia per homines sanctos et justificatos reparatur eorum ruina, et replentur sedes a quibus Lucifer cum suis cecidit. *Gaudent et Angeli de pœnitentia hominis peccatoris, quia destruitur culpa, restituitur justitia, confutatur dæmonum superbia, efficax efficitur Angelorum custodia, reparatur Ecclesia, placatur ira divina, et restauratur Jerusalem superna.* (5) Tum, ait Euthymius, quia Angeli erga *homines benigni sunt*, et quia adhuc, ut vult D. August. charitate fragrant. *Confitendum est igitur cum debita laude Creatorem, non ad solos sanctos homines pertinere, verum etiam de SS. Angelis posse dici quod charitas Dei diffusa est in eis, per Spiritum Sanctum qui datus est eis.* (6) Quo ardentior est charitas consummatæ patriæ, eo majori dilectione homines diligunt Angeli.

Viatores, qui charitate sunt denudati, et odio, vel invidia laborant, *de aliena felicitate contristantur, de aliena infelicitate lætantur.* (1) At econverso, qui ardent charitatis igne, de aliena infelicitate dolent, de aliena felicitate gaudent, de alieno peccato, « quod est maxima infelicitas, » dolent. Ut enim docet D. August. *Ecce abundat in te charitas, plus dolebis peccantem : quanto in te major charitas est, tanto amplius te torquebit, quem toleras, non torquebit tanquam irascentem illi, sed tanquam dolentem pro illo : quanto major ergo charitas, tanto majores plagæ de peccatis alienis.* (2) De aliena etiam felicitate gaudent : cum enim ejusdem Spiritus gratia animentur, idemque Ecclesiæ componant corpus, eosdem habent animi motus, ac cætera hujus corporis mystici membra : *Cæterum inter fratres atque conservos, ubi communis spes, metus, gaudium, dolor, passio, (quia communis spiritus de communi domino et patre), quid tu hos aliud quam te opinaris ?* (3) Ex his colligenda est magnitudo charitatis, quo Angeli diligunt homines qui ad eumdem Deum cui serviunt, pertinent, qui non secus ac illi divina sunt imagine insigniti, cum quibus unam debent in cœlis componere rempublicam. *Hæc in SS. Angelis beata persistit, et suæ parti peregrinant, sicut oportet, opitulatur : quia utraque erit una consortio æternitatis, et nunc una est vinculo charitatis, quæ tota est ad colendum unum Deum.* (4) Ob hoc charitatis vinculum quo uniti sunt cum hominibus Angeli, de eorum bono lætantur. Ut autem animadvertit D. Bern. *Plurima sunt, quæ Angelis placent, et quæ in nobis invenire delectat, ut est sobrietas, castitas, paupertas cum lacrymis et cordis contritione.* (5) Mirum non est, si pœnitentium lacrymæ placent Angelis, cum Deus quoque de illis lætetur.

II. PARS. Hoc est pœnitentiæ negotium, *animum mœroribus dejicere, ingemiscere, lacrymari, et mugire dies noctesque ad Dominum Deum suum.* (6) Pœnitentia quæ est hujusmodi multum Deo placet, neque enim jucundiori convivio potest epulari Deus quam pœnitentium lacrymis. Ideo *Pharisæi domum Christus intravit, non accepturus judaicos cibos, sed divinam misericordiam largiturus. Neque accubuit pocula saporata melle, floribus adornata sumpturus, sed*

(1) Tert. L. de Spect. 27. — (2) Apoc. 14. — (3) L. 3. de Sanct. Merit. 7. — (4) Tert. L. de Pœn. 8. — (5) D. Bonav. — (6) L. 12. Civ. 9.

(1) Tert. L. de Spect. 16. — (2) In Psal. 98. — (3) Tert. L. de Pœn. 10. — (4) D. Aug. in Ench. c. 56. — (5) Serm. de S. Michael. — (6) Tert. L. de Pœn. 9.

pœnitentis lacrymas ex ipsis oculorum fontibus potaturus : Deus delinquentium gemitus esurit, sitit lacrymas peccatorum. (1) Magdalena divinitus inspirata, tota de cœlo erudita, quantum Deo placeant lacrymæ pœnitentium cognoscens, Pharisæi intrat domum, *onusta luctibus, plena lacrymis, clamosa planctu, pœnitentiæ ponit mensam, fercula compunctionis apponit, panem doloris infert, potum lacrymis temperat in mensura.* (2) Christus etiam Dominus multis similitudinibus demonstrat gaudium, quod de peccatoris pœnitentia, et de contriti cordis lacrymis percipit Deus. *Quid illa similitudinum dominicarum argumenta nobis volunt? quod mulier drachmam perdidit, et requirit, et reperit, et amicas ad gaudium invitat, nonne restituti peccatoris exemplum est?* (3) Trina autem potissimum de causa Deus, peccatoris pœnitentia, et lacrymis delectatur. Quia, 1. De diabolo triumphat; 2. Perditum filium recuperat; 3. Miserentis patris affectum demonstrat.

1. Hominis nequitia, *sed læta jam malo* (4); nimirum diabolo, qui maxime de hominis lætatur peccato: tum quia Deum diabolus aversatur, estque illi semper contrarius; nam *inter contraria sibi nulla amicitia est.* (5) Homo autem peccans a Deo desciscit, diaboli partes suscipit, cum diabolo init amicitiam, Dei efficitur inimicus, quia *cum universa delicta adversus Deum sapiant*(6); odium Dei in quovis lethali peccato virtualiter saltem, et implicite includitur : tum quia *diabolus Dei inimicus, et nostri propter Dei gratiam invidus* (7); scilicet quod homo non Angelus sit redemptus Christi laboribus, passionibus, morte et supplicio; ut per boni pastoris parabolam innuitur, qui ut errantem inveniat ovem, cæteras deserit. *Errat et una pastori ovicula, sed grex una carior non erat : una illa conquiritur, una pro omnibus desideratur, et tandem invenitur, et humeris pastoris ipsius refertur : multum enim erraudo laboraverat.* (8) Primus parens est illa ovis perdita, quæ peccando erravit, suique peccati et erroris nepotes consortes fecit. Dei Filius, ut deperditam ovem ad ovile reduceret, sine remedio deserens rebelles Angelos humanatur, diligenter illam ovem quærit, inventam suis defert humeris, nimirum per crucem, quam suis humeris bajulavit, et in qua patibulatus est, humanam operatus est salutem : dum autem homo mortaliter peccat, tot pastoris exantlatos labores irritos efficit; passionem et mortem Salvatoris sibi inutilem reddit; diabolum gaudio afficit, qui summopere lætatur, quoties homo suis sceleribus sese redemptionis frustrat beneficio. Tum quia quando homo justus de justitia cadit in peccatum, diabolus illum Deo eripit, suæ tyrannidi subdit; Dei servum superans de Domino quodammodo triumphat, de suaque victoria tumidus gaudet, et adversus Deum exsultat. *Cæterum non leviter in Dominum peccat, qui cum diabolo ejus æmulo pœnitentia renuntiasset, et hoc nomine illum Domino subjecisset, rursus eumdem regressu suo erigit, et exsultationem ejus seipsum facit; ut denuo malus recuperata præda sua, adversus Dominum gaudeat.* (1)

Quemadmodum justus in peccatum cadens, est operarius victoriæ diaboli, quem adversus Deum erigit, dum a Dei recedens imperio, sese illius servituti substernit, cui denique sua nequitia magnam affert lætitiam : ita peccator per pœnitentiam, et veræ contritionis lacrymas peccati maculas delens, ad justitiam rediens, Dei imperio rursus se subjiciens, *est operarius victoriæ Dei* (2), qui per ipsum de diabolo triumphat. Quam jucunda sit Deo reportata de diabolo victoria, constat ex conflictu, quem cum dæmone habuit Job, qui sua patientia dæmonem debellavit, eique tristitiam, Deo econtra gaudium attulit. *Quid? ridebat Deus : quid? dissecabatur malus.* (3) Peccator, pœnitere, contritionis funde lacrymas, sic tartareæ tyrannidis vincula solves, diabolum superabis, ad tuum redibis Dominum, in te et per te, de inimico gloriæ suæ triumphabit Deus, et exsultantes Angeli cum gaudio decantabunt : *Quale in illo viro feretrum Deus diabolo exstruxit! quale vexillum de inimico gloriæ suæ extulit!* (4) Quanto gaudio exsultat per lugentem pœnitentem de diabolo triumphans, et deperditum filium recuperans!

2. *Illum etiam mitissimum patrem non tacebo qui prodigum filium revocat, et post inopiam pœnitentem libens suscipit, immolat vitulum præopimum; convivio gaudium suum exornat. Quidni? filium suum invenerat, quem amiserat.* (5) Quot lætitiæ dedit monumenta Pater ad filii pœnitentis et lugentis reditum! 1. Ante filium *occurrit*, seu, ut habet syriaca lectio, *accurrit*, non exspectavit paterna lætitia ut loqueretur, et veniam

(1) Chrysol. Serm. 93. — (2) Chrysol. Ibid. — (3) Tert. L. de Pœn. 8. — (4) Tert. L. de Pall. 2. — (5) Tert. L. de Pœn. 3. — (6) Tert. L. de Idol. 1. — (7) Tert. — (8) Tert. L. de Pœn. 8.

(1) Tert. L. de Pœn. 5. — (2) Tert. L. de Pat. 14. — (3) Tert. Ibid. — (4) Tert. Ibid. — (5) Tert. L. de Pœn. 8.

postularet filius : sed, ut animadvertit Euthym. *Præ nimio gaudio non exspectavit, ut ille adesset, sed prior occurrit, neque id utcunque, sed accurrit, ut appareat amoris vehementia.* 2. Lætus pater cecidit super collum filii. *Non lapsu viscerum, sed compassionis* (1), cecidit super collum ejus. *Ut erigeret sic jacentem*, cecidit super collum ejus, *ut amoris onere onus tolleret peccatorum : filius juvatur istius patris onere, non gravatur.* 3. Osculum filio præbet pater, et osculatus est eum. *Sic pater judicat, sic emendat, sic peccanti filio dat oscula, non flagella : delicta non videt vis amoris, et ideo pater peccata filii redemit osculo, clausit amplexu.* (2) Aliter expendit patris osculum D. Chrysost. et de gaudio quod concepit de filii pœnitentia processisse existimat. *Osculatur os per quod emissa de corde confessio pœnitentis exierat, quam pater lætus excipit.* (3) 4. Primam stolam dari filio præcipit pater : Cito proferte stolam primam. *Pater hic, qui in secundis esse non passus est peccatorem plus de venia quam de justitia gaudium vult habere.* (4) 5. Dedit illi annulum : Date annulum in manu ejus. *Paterna pietas contenta non est innocentiam reparare solam, nisi pristinum restituat et honorem.* (5) 6. Opiparum convivium præparat, vitulumque saginatum convivis subministrat : Et adducite vitulum saginatum, et occidite, et manducemus, et epulemur. *Communis vitulus non sufficit, nisi fuerit pinguis, nisi fuerit saginatus, vitulus pinguis testatur paternæ pinguedinem charitatis.* (6) 7. Ut nihil ad perfectam desit lætitiam, convocat *chorum :* lectio arabica habet : *Consentum vocum.* Syriaca legit : *Conventus multorum.* Symphoniam adhuc *quæ de peccatore servato, dulcem resultet lætitiæ suavitatem.* (7) Et quia, ut ait Chrysol. *invidum fugat symphonia pietatis, choris charitatis excludit ;* veniens de agro filius natu major, appropinquans domui, audiens symphoniam et choros, noluit introire. At quid non tentat pius pater, ne invidi filii livor domus turbet lætitiam? Nam filii non redarguens livorem, *sed secum perseverantiam ejus approbans, ad perfectionem potioris ac jucundioris exsultationis invitat.* (8) Et quo facilius reluctantem et lividum moveret fratrem, cœpit rogare illum. *Quam benignus et clemens pater ! rogat filium, ut lætitiæ domus particeps fiat.* (9) Tandem ne ullum haberet excusationis patrocinium ratione illum convicit : epulari et gaudere oportebat, quia frater tuus hic mortuus erat, et revixit, perierat, et inventus est : *Quis enim cum mortuum viderit resurrexisse, non lætetur ?* (1)

« Quid nobis parabola vult adumbrare ? aliud nihil quam excellentem Dei clementiam erga eos præsertim qui vero pœnitudinis sensu conteruntur, et peccatis desertis ad sanam mentem redeunt. » (2) *Quis ille nobis intelligendus pater ? Deus scilicet : tam pater nemo, tam pius nemo. Is ergo te filium suum, etsi acceptum ab eo prodegeris, etsi nudus redieris, recipiet, quia redisti : magisque de regressu tuo quam de alterius sobrietate lætabitur. Sed si pœniteas ex animo, si famem tuam cum saturitate mercenariorum paternorum compares, si porcos immundum relinquas pecus, si patrem repetas vel offensum.* (3) Quod declarat ipsemet Christus parabola pastoris, qui de inventa ove perdita sic fatur : « Congratulamini mihi, quia inveni ovem meam quæ perierat. Dico autem vobis : Ita gaudium erit in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente, quam supra nonaginta novem justis qui non indigent pœnitentia. » (4) Id est, ut explicat Magn. Greg. *Pœnitentiam ardenter agente, bonisque operibus insudante, quam super nonaginta nomen justis, qui plura remanent ad exercenda bona opera* (5), quod Summus Pontifex duplici declarat similitudine ; nam « dux in prælio plus illum militem diligit, qui post fugam reversus, hostem fortiter premit, quam illum qui nunquam terga præbuit, et nunquam aliquid fortiter gessit : sic agricola illam amplius terram amat, quæ post spinas, uberes fruges profert, quam eam quæ nunquam spinas habuit, et nunquam fertilem messem produxit. » Absolute et simpliciter loquendo magis gaudet homo de nonaginta novem ovibus quam de una : Deus etiam de nonaginta novem justis quam de uno pœnitente : illud tamen gaudium de ove inventa propter oppositam de illa perdita tristitiam, magis sentitur, quam illud quod animo est inhærens et fixum de cæteris simul omnibus, quod habitu et permanentia in se majus est : solent enim homines de novis ac felicibus fortunis magis lætari ac exsultare, quam de veteribus etiam majoris momenti : *Res inventa magis delectat quam possessa.* (6) Idcirco ex conversione et pœnitentia peccatoris, nova quædam actualis et præsens exoritur lætitia, quæ

(1) Chrysol. Serm. 3. — (2) Chrysol. Ibid. — (3) Hom. 4. in Luc. — (4) Chrysol. — (5) Chrysol. Ibid. — (6) Chrysol. — (7) D. Ambr. — (8) D. Aug. L. 2. q. Ev. q. 33. — (9) D. Hier.

(1) Euthym. — (2) Tit. Bost. — (3) Tert. L. de Pœn. 8. — (4) Luc. 15. — (5) Hom. 34. in Evang. — (6) D. Aug. L. 8. Conf. 3.

actu non exoritur ex multis justis, quibus nihil novi accidit; novumque illud gaudium, quod actualiter supervenit ex peccatore converso, magis quid sensibile videtur, magisque reipsa sentitur, quam vetus illud continuum ac permanens de nonaginta novem. Quænam autem major causa gaudendi quam ut recipiatur filius qui erat perditus? *chariorem senserat, quem lucrifecerat.* (1) Deusque de recuperato filio gaudet lætaturque, dum erga peccatorem pœnitentem paternæ misericordiæ demonstrat affectum.

3. Pœnitentiam *misericordiæ illicem* (2) nuncupat Tertull. ut lugentis Magdalenæ comprobatur exemplo; quæ in domo pharisæi, ipso convivii tempore Salvatorem quærens, *plena lacrymis nescio janitore, nullo conscio, domus aditus percurrit omnes, transit totas ministeriorum catervas, ipsum convivii convolat ad secretum, et facit domum lætitiæ, domum lamentationis et planctus* (3): Christo Domino gemitus et lacrymas, tanquam lautos cibos, jucundumque potum subministrans, *dumque taliter apparat divinis oculis cibos, totas misericordiæ copias sic reportat.* (4) Ecce mulier quæ erat in civitate peccatrix. *Exaggerat Evangelista mulieris facinus, ut accumulet indulgentiam largitoris.* Sed nunquam divina pietas et misericordia magis elucet quam erga illustrem peccatorem, sub prodigi filii nomine denotatum, quem « pater vidit de longe, et misericordia motus est, *movetur misericordia, qui loco non potest dimoveri; accurrit non progressu corporis, sed pietatis affectu.* (5) Deus sua immensitate cuncta occupans loca, ab uno in alium non potest moveri, attamen motum quem præstare non potest immensitas, misericordiæ peragit affectu, et qui corpus nequit gressibus movere, pietatis gressibus movetur. » 1. Etsi a filiatione degenerem vocitat filium. *O quid facit vis amoris! Videt filium degenerasse animo: videt paterni generis nihil habere, et tamen nuncupat filium.* (6) 2. Patitur ab indigno illo et degeneri filio appellari patrem. Dicam ei: Pater, peccavi in cœlum et coram te. (7) *Quum misericordem piumque noverat patrem, qui nec offensus a filio, patris dedignatur audire vocabulum!* (8) 3. Pœnitens filius non intercessorem præmittit ad patrem: suam veniam efficacius negotiavit paternis oculis sese fidenter objiciens, quam si quemvis alium ad patrem direxisset mediatorem. Ideo exclamat: Surgam, et ibo ad patrem meum: *Qua spe? qua fiducia? qua confidentia? Qua spe? Illa qua pater est. Ego perdidi quod erat filii, ille quod patris est non amisit. Apud patrem non intercedit extraneus, intus est in patris pectore ipse qui intervenit et exorat affectus. Urgentur patris viscera iterum filium genitura per veniam. Ibo ad patrem reus, sed pater viso filio cooperit mox reatum, dissimulat judicem, qui magis vult implere genitorem, et sententiam cito vertit in veniam, qui redire cupit filium, non perire.* (1) Semel et iterum filium generat pater, et dum ei largitur naturam, et dum pœnitenti et lugenti concedit veniam: quare indulgentem appellat patrem: *Confessio patrem pandit, genitorem loquitur pœnitudo.* (2) 4. Filio redeunte fundit lacrymas pater, *cœlestis Pater luxuriosum filium, non quandiu abiit, sed quando recipit, tunc deplorat.* Plorare docuit cum perdidit, et gaudere cum accipit, et tamen non dicitur flevisse cum amisit, et cum redit plorat: quia ejusmodi lacrymæ non de tristitia, sed de lætitia procedunt, et quantum gaudeat pater de reditu filii, probe demonstrant de Deo humano more loquendo. *Fratres, habet hoc natura corporis humani, ut producat lacrymas vis gaudii, vis mœroris: quoties enim viscera, aut lætitiæ, aut tristitiæ nimio arctantur impulsu, oculi in lacrymas mox erumpunt.* (3) Has lætitiæ lacrymas in morte Lazari fudit Christus; nam ut prosequitur Chrysologus: *Hinc est quod Christus non dolores mortis, sed illius lætitiæ recordatione lacrymavit.* (4) Si quæras modo: *Sed plorans quid proficit?* respondeo: Beatos lætificat Angelos, cœlestem jucundat Patrem, sese gaudio et exsultatione replet.

III. PARS. Pœnitere, Christiane, produc contritionis lacrymas, ut *tantum gaudii* (5), quod sequitur luctum et pœnitentiam, obtineas, juxta Prophetæ evangelici vaticinium, qui se ad consolandos lugentes missum asseverat: Spiritus Domini super me, ut consolarer omnes lugentes misit me, et *darem eis oleum pro luctu.* (6) Mittitur Propheta, seu potius Dei Filius, Prophetarum Dominus, ut consoletur lugentes, et luctum refringat in gaudium, ut experimento didicit Regius Vates: « Secundum multitudinem dolorum meorum, consolationes tuæ lætificaverunt animam meam: » (7) ac si diceret, ait Hieronymus, *hic unam fudi lacrymam, unam merui consolationem, decem fudi lacrymas, decem merui consolationes,*

(1) Tert. L. de Pœn. 8.—(2) Tert. L. de Pœn. 9.—(3) Chrysol. Serm. 93.—(4) Chrysol.—(5) Chrysol. Serm. 2. —(6) Chrysol. Serm. 4. — (7) Luc. 15. — (8) V. Beda.

(1) Chrysol. Serm. 2. — (2) Chrysol. Serm. 69. — (3) Chrysol. ibid. — (4) Chrysol. Serm. 65. — (5) Tert. L. de Pat. 14. — (6) Cap. 61. — (7) In Psal. 93.

quantumque fuit pondus lacrymarum, tantus fuit et consolationum numerus, quod omnem seculi longe superat jucunditatem : *Nihil est porro his lacrymis jucundius : quovis risu sunt hæ jucundiores, sciunt qui lugent, quantam hæc res habeat voluptatem* (1) ; quæ omnem lætitiam, quam ex spectaculis quibusque captare possunt oculi, multum antecellit : D. namque Augustino teste, *dulciores sunt lacrymæ orantium quam gaudium theatricorum.* (2) Gaudium theatrorum est duntaxat oculorum, non cordis lætitia, gaudium autem quod ex luctibus percipiunt pœnitentes, est cordis lætitia, ut experimento didicit Regius Vates, qui inordinate prospiciens Bethsabeam, habuit lætitiam, non cordis, sed oculorum : at pœnitentiæ fundens lacrymas, habuit lætitiam in corde : « Dedisti lætitiam in corde meo. » (3) *Non dixit simpliciter : Dedisti lætitiam, sed, in corde meo : ostendens non esse in rebus externis lætitiam ; quia hæc lætitia non est cordis, sed tantum oculorum.* (4) Ut cordis perfruamur lætitia, *Christiani, ploremus Deo pro peccatis nostris.* (5) Ut enim belle ad propositum ait Tertull. *quid jucundius quam Dei Patris et Domini reconciliatio, quam veritatis revelatio, quam tantorum retro criminum venia ?* (6) Pœnitentia autem et contritionis lacrymæ, 1. Peccatori veniam præstant ; 2. Obtenebratam mentem illuminant ; 3. Filiationis divinæ honorem recuperant.

1. *Quæ major voluptas quam quod Deo vivis ?* (7) Quandiu homo est in peccato mortali, Deo non vivit, quia mortuus est gratiæ, estque in reatu mortis æternæ, quæ est mors secunda ; per pœnitentiam autem et lacrymas obtinet delictorum veniam et æternæ mortis delet reatum. Tanta videtur Vincentio Ferrerio lacrymarum vis, quod *si anima unius damnati posset habere unam lacrymam veræ contritionis, Deus illam salvaret.* (8) Damnati in inferno indesinenter lugent ; nam ut testatur ipsemet Christus, *ibi erit fletus et stridor dentium* (9) : quia tamen hæ lacrymæ sunt rabiei et desperationis, non pœnitentiæ et contritionis, quæ in hoc seculo duntaxat fundi possunt, non in futuro : si tamen per impossibile damnati vel unam veræ contritionis emitterent lacrymulam, illos salvaret Deus. Quanta igitur lætitia debet celebrare pœnitens et lugens, *resurrectionis tanta gaudia* (10), qua de morte peccati ad vitam gratiæ suscitatus est ? Et ut fatur Chrysologus, *surrexit de profundo inferni, cœli alta contingens : apud cœlestem Patrem plus surgit de venia quam corruit de reatu*, et cœlesti insuper luce illustratur.

(1) D. Chrys. Hom. 12. in Ep. ad Coloss. — (2) In Psal. 127. — (3) Psal. 4. — (4) D. Chrysost. — (5) Chrysol. Serm. 65. — (6) Tert. L. de Spect. 29. — (7) Tert. ibid. — (8) Serm. 2. Dom. 2. Post Pasch. — (9) Matth. 8. — (10) Chrysol. Serm. 65.

2. *Dies moritur in noctem, et tenebris usquequaque sepelitur. Funestatur mundi honor : omnis substantia denigratur, sordent, silent, stupent cuncta, ubique justitium est.* (1) Sicut advenientibus noctis tenebris *lux amissa lugetur :* ita deperdito oculorum visu, tristatur animus. *Quale gaudium erit mihi, qui lumen cœli non video ?* dicebat olim excæcatus Tobias. Verum ut animadvertit Chrysologus, *non sunt tales tenebræ noctis, quales illæ sunt quæ de confusione veniunt peccatorum.* (2) Audi Prophetam dicentem : « Comprehenderunt me iniquitates meæ, et non potui videre ; »(3) et alibi : « Iniquitates meæ gravatæ sunt super me ; » et post : « Et lumen oculorum et ipsum non est mecum. » *Nox sepelit hesternum lumen, peccata sensum, animum, membra confundunt.* Ad fugandas mentis tenebras, et mentis recipiendum visum, duo sunt necessaria : unum ex parte Dei, aliud ex parte peccatoris : Dei requiritur aspectus, quod exemplo prodigi probat Chrysologus. Nam *pater vidit illum, ut et ille patrem posset attendere ; patris visus illustravit filii venientis aspectum, ut tota fugaretur obscuritas, quæ circumfusa fuerat de reatu : nisi cœlestis Pater redeuntis filii radiasset in vultu, et totam confusionis caliginem, respectus sui lumine sustulisset, nunquam divini vultus vidisset iste filius claritatem.* (4) Deinde peccator a Deo conspectus, gratiaque illustratus, debet prævenienti respondere illustrationi, fundere contritionis lacrymas, ut possit deperditum per peccatum mentis recuperare visum. Quod innuitur libro Esther, ubi « parvus fons crevit in fluvium, et in lucem, solemque conversus est, et in aquas plurimas redundavit. » (5) Seu, ut Vatabl. legit : *Exiguus ille fons, qui evasit fluvius simul autem erat lux, sed et aqua plurima.* Pœnitentis lacryma est fons, qui fluvii ad instar, abluit peccatorum sordes ; est etiam lux conscientiæ, et spiritualis vitæ sol, ad omnem probitatem illuminans. De hoc fonte illuminante fit adhuc mentio apud Josue (6), in sorte siquidem Benjamin erat *fons solis* aquas largiter fundens. Arcanam illam lucis cum lacrymis mixtionem enixe expostulat pœnitens David : *Illumina faciem tuam super servum tuum : exitus aquarum deduxe-*

(1) Tert. L. de Res. 12. — (2) Serm. 3. — (3) Psal. 10. — (4) Serm. 3. — (5) Cap. 10. — (6) Josue 18.

runt oculi mei. (1) Verum si Regius Vates aquas illas illuminatrices ardenter exoptat, dæmon non minus pertimescit cœlestis lucis cum lacrymarum aqua commercium, quod in baptismo Joannis denotatum suspicatur. Nam, ut ait Basilius Seleuc. « jam enim videns diabolus Joannem in fluento Jordanis, hominum scelera in aquis retundentem, et pœnitentiæ decreto mutantem in melius; ac deinde videns adoptionis radios per Christum in aqua insertos, veteri rursus correptus invidia, et timoris plenus, ne potentissima sua in homines machina dissolveretur. » (2) Timebat Jordanis aquas diabolus, ubi pœnitentiæ baptismum administrabat Joannes, quo denotabatur lacrymarum virtus, quæ hominem immutant in melius: metuebat adhuc ne potentissima sua machina adversus homines dissolveretur, *videns adoptionis radios, per Christum in aqua insertos.* Divinæ namque gratiæ lux homines elevans ad prælustrem filiorum Dei adoptionem, pœnitentiæ aquis inserta est. Inserere autem plus significat quam radios aquis miscere, siquidem insitio pullulantia quædam quasi vitaliter incrementa exspectat, ac si lacrymæ, quibus lux inseritur, lucem augeant, et mira fecunditate generosius incrementent nobili fulgorum auctario. Quemadmodum autem sol oriens noctis fugans tenebras, mundumque illuminans, gaudium affert hominibus; nam lux quæ amissa luctum et tristitiam attulerat orbi, *rursus cum suo cultu, cum dote, cum sole, eadem et integra, et tota universo orbi reviviscit interficiens mortem suam, noctem; rescindens sepulturam suam, tenebras.* (3) Depulsa cum nocte et tenebris tristitia, lætificans homines: ita gratiæ lux in lacrymis inserta, fugat a pœnitente peccati tenebras, eumque gaudio replet. Nam *quid jucundius quam errorum recogitatio* (4), quam cœlestis lucis acquisitio, quæ per lacrymas, in quibus est inserta, comparatur, quam divinæ filiationis dignitas, quæ pœnitentia et luctu recuperatur?

3. *Quæ major voluptas quam vera libertas, quam conscientia integra?* (5) Homo per peccatum multa eaque gravissima incurrit damna; nam de libertate cadit in servitutem, de honore in infamiam, de pace conscientiæ in amaritudinem. 1. De libertate cadit in servitutem, et ut fatur Chrysol. *Liberum mutavit in servum* (6), et ob hanc causam suscitare volens Salvator Lazarum sciscitatur Chrysol. *quare Christus vincula inferni disrupit, mortis ligamenta dissolvit, nisi ut nobis monstraret inferni tremendam servitutem?* (1) 2. De honore in ignominiam, *quia moritur virtutibus, qui vivit vitiis, sepelitur famæ, perit gloriæ, crescit infamiæ.* (2) 3. De pace conscientiæ in amaritudinem; nam culpa *tortor apponitur, ut ibi ultrix pœna sæviat, ubi pœnalis reatus exarserat.* Verum contritionis lacrymæ supra memorata reparant damna, et immutant servitutem in libertatem, ignominiam in honorem, amaritudinem animi in pacem conscientiæ: *Tres enim filios genuit pœnitentia: testimonium conscientiæ nostræ, adeptionem gloriæ, prælibationem jucunditatis æternæ.* (3) Quod ex toties laudato prodigo demonstrat Tertull. qui *recordatur Patris Dei, satisfacto redit, vestem pristinam recipit; statum scilicet eum quem Adam transgressus amiserat. Annulum quoque accipit tunc primum, quo fidei pactionem interrogatus obsignat, atque ita exinde opimitate dominici corporis vescitur, Eucharistia scilicet.* (4) Per annulum prodigo, id est, peccatori, datum, Chrysolog. intelligit *annulum honoris, titulum libertatis, insigne pignus spiritus signaculum fidei.* (5) Ex D. autem August. *annulus in manu, pignus est Spiritus Sancti propter gratiæ participationem, quæ digito bene significatur.* (6) At ubi est Spiritus Domini ibi est libertas: gratiæ participatio honorem denotat, scilicet consortium divinæ naturæ; gratiæ autem participatio, et Spiritus Domini præsentia secum habet annexam pacem conscientiæ, et cordis lætitiam: et ita pœnitentes et lugentes etiam de præteritis peccatis captant oblectamentum: nam ut ait Ennodius, *dulcem tribuit culpa mercedem.* (7) Qualis peccatorum iniquitas! *qui lætantur cum male fecerint, et exsultant in rebus pessimis.* (8) Quid tam scelerose iniquum quam in Dei offensis, quas ex imis præcordiis plangere debuissent multum lætari? Lugens autem pœnitentia pie æmulatur illorum impudentiam, qui exsultant in rebus pessimis; nam bene pœnitenti *sæpe contigit de offensionis merito, invenisse quod gaudeat* (9); nimirum de venia peccatorum, de Dei filiatione, gratiæ participatione, conscientiæ tranquillitate, et dulci prælibatione jucunditatis æternæ.

(1) Psal. 118. — (2) Orat. 18. (3) Tert. L. de Res. 12. — (4) Tert. L. de Spect. 29. — (5) Tert. ibid. — (6) Serm. 1.

(1) Serm. 65. — (2) Chrysol. Serm. 1. — (3) Hugo Vict. in c. 1. Matth. — (4) Tert. L. de Pud. 9. — (5) Serm. 5. — (6) L. 2. qu. Evang. q. 33. — (7) L. 1. Ep. 19. — (8) Prov. 2. — (9) Ennod. Ibid.

CONCIO QUINTA.

Habes *dignationem venerari aquarum.* (1) Tria sunt aquarum genera veneratione digna: 1. Aqua quam ab initio mundi producit Deus; tum quia *gratior cæteris tunc scilicet elementis;* tum quia universo orbi quamplurimam gratiam et utilitatem attulit. *Quanta vis aquæ, aut gratia, quot ingenia, quot officia, quantum instrumentum mundo ferat*, ut ab enumeratione demonstrat Tertull. qui plura aquæ elementaris præmisit elogia; ut, 2. Baptismi commendaret aquam. *Vereor ne laudes aquæ potius quam baptismi rationes videar congregasse, licet eo plenius docerem non esse dubitandum si materiam, quam in omnibus rebus, et operibus suis Deus disposuit etiam in sacramentis propriis parere fecit.* Quanto digniores sunt effectus Baptismi, quos in parvo mundo, nempe homine producit aqua baptismalis, quam quos in universo mundo producit aqua naturalis, tanto dignior est aqua baptismalis, *quæ jam tunc prænotabatur ad baptismi figuram* (2): ex figuræ autem dignitate, recte colligit Tertull. rei figuratæ, nimirum baptismi dignitatem. *Quanta aquæ gratia penes Deum et Christum ejus ad baptismi confirmationem!* (3) 3. Aqua lacrymarum non est minus veneranda aqua naturali et aqua baptismalis; quas mirum in modum nobilitavit Dominus flens super Lazarum: *Christus non dolores mortis, sed illius lætitiæ recordatione lacrymavit.* (4) Lacrymarum etiam honorem canit Ovid. *Est honor et lacrymis.* (5) Verum ne profana misceantur sacris, lacrymarum commendatio desumenda est ex, 1. Cœlesti origine, a qua procedunt; 2. Nobili societate, quam cum Spiritu Sancto contrahunt; 3. Sublimi dignitate, ad quam evehunt.

I. PARS. *Cœlestes imbres pipiavit Achamoth.* (6) Pœnitentium lacrymæ sunt cœlestes, si attendantur causæ a quibus procedunt. Non loquor de causis naturalibus, indubitatum est enim dimanare radicaliter a corde fluereque per oculos ad flendum a natura destinatos, et hoc vel ex compassione alienæ miseriæ, vel ex tristitia et dolore propriæ jacturæ, vel ex alicujus amore et teneritudine, vel tandem ex animi gaudio et jucunditate. Quod innuit Regius Vates, *dum provocatos ad gaudia, mox evocat ad ploratus.* (1) In præsenti autem est sermo de causis a quibus lacrymæ supernaturaliter dimanant, suntque tres, eæque cœlestes, efficiens, formalis et finalis; nam procedunt, 1. A gratia efficienter; 2. A charitate formaliter; 3. Tendunt ad Deum finaliter.

1. *Nihil sine origine, nisi Deus solus.* (2) Lacrymæ originem habent: has a paradiso oriri vult Rupert. quas ideo nuncupat *paradisi fontes.* Illas adhuc paradisi fontibus præponit D. Chrysost. *Quemnam fontem vis comparare cum lacrymis? eumne qui est in paradiso et irrigat universam terram? sed nihil dicis æquale.* (3) D. vero Augustinus a Dei solio oriri existimat lacrymas; quapropter interdum gratiæ Dei tribuit criminum suorum pœnitudinem. *Gratiæ tuæ deputo et misericordiæ tuæ, quod peccata mea tanquam gluciem solvisti.* (4) Interdum donum lacrymarum enixe a divina misericordia expostulat: *Da mihi lacrymas ex toto affectu internas, quæ peccatorum meorum possint solvere maculas: tribue mihi gratiam lacrymarum, ex multa dulcedine amoris tui, et commemoratione tuarum misericordiarum.* (5) Hanc lacrymarum gratiam dedit Christus Petro injiciendo in ipsum amoris oculos, misericordiæ conspectum; nam ut fatur Chrysolog. *Solet Petrus flere, cum in eum Christus intendit.* (6) Belle mare nuncupatur a D. Ambros. *fons imbrium*, quia imbres a mari sumunt originem. Ut enim subjungit Mediolan. Antistes, *ex mari pluvia in terras transfunditur: siquidem de mari aqua radiis solis hauritur, et quod subtile ejus est, rapitur.* (7) Sicut sol mediis suis radiis sursum attrahit vapores maris, in pluvias resolvit, et effundit in terras, ita Christus, Sol justitiæ, media illustratione gratiæ suæ, *fulgura in pluviam facit.* (8) Oculi peccantium, qui fulgura vibrabant vel impudentiæ et amoris lascivi, vel insolentiæ et temeritatis, vel iracundiæ et furoris, in pluviam convertit, qui adeo copiose effundunt lacrymas, ut in fletus resolvi videantur. *Habet enim hoc vis summi doloris, ut cum lacrymis oculi quodammodo videantur descendere: eo quod tanta vis lacrymarum sit, ut putentur oculi in fletus resolvi, et in lacrymas effundi.* (9) Illa lacrymarum abundantia procedit a Dei gratia, ejusque illustratione efficienter, et a charitate formaliter.

(1) Tert. L. de Bapt. 3.—(2) Tert. ibid. 4.—(3) Tert. L. de Bapt. 9. — (4) Chrysol. Serm. 64. — (5) L. 10. Metam. — (6) Tert. L. adv. Valent. 15.

(1) Chrysol. Serm. 66. — (2) Tert. L. 5. adv. Marc. 1. — (3) Hom. 12. in Ep. ad Coloss. — (4) L. 2. Confess. 7. — (5) L. Medit. c. 36. — (6) Serm. 107. — (7) L. 3. Hexam. c. 5. — (8) Psal. 134. — (9) D. Ambr. Serm. 17. in Psal. 118.

2. *Sedenim nationes extraneæ ab omni intellectu spiritalium potestatum, eadem efficacia idolis suis subministrant; sed viduis aquis sibi mentiuntur.* (1) Viduas nuncupat aquas quas Gentiles suis idolis subministrabant, quia non ex pietate et amore Dei procedebant, sed ex superstitione et impietate. Lacrymæ quæ non desponsantur Spiritui Sancto viduæ sunt, fructu infecundæ, pietate steriles, orbatæ vigore gratiæ. Quod fatetur Regius Vates sic Deum alloquens : *Anima mea sicut terra sine aqua tibi* (2), seu, ut legit D. Hieronymus, *anima mea sicut terra sitiens ad te.* Sicut terra sitiens exspectat et quærit a Deo imbrem, ut valeat producere fructus, sic anima sitit ad divinum Spiritum ut fecundetur. Terra cum imbre maritata fertilis est : *Tunc se decoctis tellus pinguissima glebis, in fœtus movit varios, quos imbre marito producit.* (3) Anima criminosa bonorum operum sterilis, quasi terra sine aqua sitit lacrymarum imbrem, quas producere nequit nisi maritetur Spiritui Sancto qui ei largitur fecunditatem. Quod probe sciens D. Augustinus Deum enixe deprecatur: *Da mihi, Domine amorem tuum sanctum et castum, qui me repleat, teneat, totumque possideat : et da mihi evidens signum amoris tui, irriguum lacrymarum fontem jugiter manantem, et ipsæ quoque lacrymæ tuum in me testentur amorem ; ipsæ prodant, ipsæ loquantur, quantum te diligit anima mea, dum prænimia dulcedine tua nequit se a lacrymis continere.* (4) Duplicem amorem lacrymæ testantur, scilicet amorem divini Spiritus, qui animæ desponsatur, ut eam fecundet, et charitatem pœnitentis, a qua lacrymæ procedunt tanquam a causa formali, animam informante. Unde D. Augustinus : *Ipsæ lacrymæ piæ contribulatorum, mustum sunt amantium.* (5)

Quod Magdalenæ comprobatur exemplo, quæ *ubi audivit venisse Christum ad domum pharisæi, irruptis contradictionum foribus, contempto ipso chori pharisaici principatu, ardens, anhelans, æstuans, ad totum convivii penetrale pervenit, et jam desiderii plus quam conscientiæ lacrymas ad pedes Domini profluo amore perfundit, lavatque lacrymis charitatis* (6), totoque vitæ decursu charitatis fudit lacrymas. Quod denotat Evangelista dicens, non quod rigavit lacrymis Domini pedes, sed « cœpit rigare pedes : » quia ut docet D. Augustinus, *non solum in domo Simonis, sed etiam post adventum Sancti Spiritus, hoc quidem ardenter perfecit.* (1) Christus Summus Pontifex, generalem peccatorum absolutionem ac plenariam ei remissionem impertierat : « Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum : » (2) attamen post criminum veniam adhuc *habuit amaras et calidas guttas* (3) : amaras, quas peccatorum dolor et pœnitentia eruebat ab ejus oculis, *semper enim dolebat, semper in vita sua flebat, quod commiserat.* (4) Amaras guttas fundebat dolor, calidas amor ; cujus ardorem quærendo in sepulcro quem amabat, evidenter demonstrabat, ut pie meditatur D. Aug. « Venit quoque in mentem alterius mulieris mira devotio, quæ te in sepulcro jacentem amore pio quærebat, » (5) quæ recedentibus discipulis a sepulcro non recedebat, quæ sedebat tristis et mœrens, et diu multumque flebat, et surgens cum multis lacrymis iterum atque iterum antra deserti sepulcri vigilantibus oculis explorabat, si forte alicubi te videre posset, quem ferventi desiderio quærebat. Jam certe semel et iterum ingressa sepulcrum viderat, sed nimium amanti satis non erat, virtus enim boni operis perseverantia est. *Et quia præ cæteris dilexit, et diligendo flevit, et flendo quæsivit, et quærendo perseveravit, ideo prima omnium invenire te, et videre, tecumque loqui meruit.*

Lugentis continuo Magdalenæ imitandum nobis proponit exemplum. Lacrymas doloris peccatoribus objicit Magnus Greg. *Ad vos ergo oculos mentis reducite, et pœnitentem peccatricem mulierem in exemplum vobis imitationis anteferte : quæcunque vos in adolescentia, quæcunque in juventute deliquisse meministis, deflete, morum, operumque maculas lacrymis tergite.* (6) Amoris vero lacrymas imitandas desiderat D. August. *Si igitur ita flevit, et in fletu perseveravit mulier, quæ viventem cum mortuis quærebat, quæ te manu fidei tangebat, quomodo plangere et in planctu persistere debet talis anima quæ te toto corde diligit ?* (7) Christiane, lugentem imitare Magdalenam, pœnitentiæ et doloris lacrymis *dele quod fecisti.* (8) Funde adhuc amoris lacrymas ad Deum ut ad causam finalem terminatas.

3. *Vera et stabilis aquæ fides qua tinguitur in salutem.* (9) Loquitur de aqua baptismi Tertull. neque minus efficax aqua, quæ ex Dei amore fluit per oculos : siquidem *la-*

(1) Tert. L. de Bapt. 5. — (2) Psal. 141. — (3) Mar. Victor. L. 2 in Gen. — (4) L. Med. c. 36. — (5) In Psal. 83. — (6) Chrysol. Serm. 5.

(1) Serm. 2. ad Frat. — (2) Luc. 22. — (3) Tert. L. adv. Valent. 15. — (4) D. Aug. Serm. 2. ad Frat. — (5) L. Medit. c. 36. — (6) Hom. 33. de Evang. — (7) L. Medit. c. 36. — (8) D. Aug. Tr. 12. in Joan. — (9) Tert. L. de Bapt. 10.

cryma est naufragium vitiorum, portusque naufragatorum (1); modo ad Deum ut ad causam finalem dirigatur. Aquæ usque ad sui originis altitudinem ascendunt, lacrymarum origo Deus est, ad Deum ascendant oportet, juxta illud Jobi : *Ad Deum stillant oculi mei.* (2) In terram cadere videntur lacrymæ, non descendunt tamen, sed ascendunt ad Deum. Quemadmodum sol terræ vapores suo calore tepefactos sursum evehit, ita piorum hominum ferventes a charitate lacrymas excitat et elevat ad se Deus. *Nonne lacrymæ viduæ ad maxillam descendunt, a maxilla autem ascendunt usque ad cœlum?* (3) Contrarius est motus imbris et fletus : pluvia ascendit sursum versus cœlum, et descendit deorsum in terram; lacryma ab oculis fluens descendit in terram, et rursus in cœlum ad Deum ascendit. *En mutatur ordo rerum : pluviam terræ cœlum dat semper : ecce nunc rigat terra cœlum; imo super cœlos et usque ad ipsum Dominum, imber humanarum prosilit lacrymarum, ut juxta Psalmistam, et de aquis fletuum cantetur illud : Et aquæ quæ super cœlos sunt laudent nomen Domini.* (4) Laus quam Deo offerre possunt mortales, in holocausto potissimum consistit : ut autem asseverat S. Antiochus : *Rorulentæ aspergines lacrymarum ut suave fragrans thymiama sunt Deo.* (5) Ideo D. Augustinus ut ejusmodi holocaustum offerret Deo, ab ipso lacrymas expostulabat : *Da mihi irriguum superius, et irriguum inferius, ut sint mihi lacrymæ panes die ac nocte, efficiatque in conspectu tuo per ignem compunctionis, holocaustum pingue et medullatum : macter totus in ara cordis mei, et tanquam pingue holocaustum assumar tibi in odorem suavitatis : da mihi fontem irriguum et perspicuum, in quo lavetur assidue illud inquinatum holocaustum.* (6)

Axa Calebi filia (7), Othonieli in præmium strenui facinoris in conjugium data, suasa a viro suo ut peteret agrum, sedens super asinum, suspirans venit ad patrem, cui Caleb : Quid habes? Illa vero respondens : « Terram australem et arentem dedisti mihi, junge et irriguam : » dedit itaque ei Caleb irriguum superius, et inferius, quæ verba sic moraliter intelligit Magn. Gregorius : *Dat itaque ei pater irriguum superius, cum se in lacrymis cœlestis regni desiderio afficit; irriguum vero inferius accipit, cum inferni supplicia flendo pertimescit.* (8) Dum quis timore inferni compunctionis fundit lacrymas, habet irriguum inferius; dum vero ex charitate propter Deum per peccatum offensum lacrymatur, habet irriguum superius. *O quanta vis in lacrymis peccatorum! rigant cœlum, terram diluunt, extinguunt gehennam* (1) : per illas denique pœnitentes et lugentes cum Spiritu Sancto societatem trahunt.

(1) Pet. Bles. L. de 12. Panib. — (2) Cap. 16. — (3) Eccl. 35. — (4) Chrysol. Serm. 93. — (5) Serm. 10. in Cant. — (6) L. Medit. c. 36. — (7) Jos. 15. — (8) L. 3. Dial. c. 34.

II. PARS. Inter præcipua aquæ elogia, istud non est minoris momenti, *quod divini Spiritus sedes.* (2) Uti autem ab exordio mundi Spiritus Sanctus ferebatur super aquas, ita super renatos per baptisma descendit : *Tunc ille sanctissimus Spiritus super emundata et benedicta corpora libens a Patre descendit, super baptismi aquas, tanquam pristinam sedem recognoscens conquiescit, columbæ figura delapsus in Dominum.* (3) In columbæ autem specie apparuit super Dominum, ad littus Jordanis, ubi Joannes pœnitentiæ prædicabat baptismum. *Hic quoque figura præcessit, sic enim Joannes superventuro Spiritui Sancto vias dirigit, ablutione delictorum,* quæ lacrymis pœnitentiæ delentur. Pœnitentia autem pœnitentem cum Spiritu Sancto sociat, qui illum, 1. Ad fletum stimulat; 2. Cum Deo reconciliat; 3. In lugente tandem inhabitat.

1. Pœnitentes *animare* (4) solet Sanctus Spiritus, et ad luctus et lacrymas stimulare; quomodo D. Augustinus expendit Apostolum dicentem : « Spiritus Sanctus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus : » *Non Sanctus Spiritus in semetipso apud semetipsum in illa Trinitate, in illa æternitate substantiæ gemit, sed in nobis gemit, quia gemere nos facit. Nec parva res est, quod nos docet Spiritus Sanctus gemere; insinuat nobis quia peregrinamur, et docet nos in patriam suspirare, et ipso desiderio gemimus.* (5) Magnum agnoscit D. Augustinus discrimen inter mundanos in seculo infeliciter felices, et inter justos feliciter infelices : illi habent vocem corvinam clamosam, isti vero columbinam, gemebundam : *Cui bene est in hoc seculo, imo qui putat quod ei bene sit, qui lætitia rerum carnalium, et abundantia temporalium, et vana felicitate exsultat, habet vocem corvi, vox enim corvi clamosa est, non gemebunda; qui autem novit in pressura se esse mortalitatis hujus, et peregrinari se a Domino, nondum tenere illam perpetuam, qua nobis promissa est beatitudinem, sed habere illam in spe, quam habiturus est in re, cum Dominus venerit in manifestatione præclarus, qui prius in hu-*

(1) Chrysol. Serm. 93. — (2) Tert. L. de Bapt. 3. — (3) Tert. L. de Bapt. 7. — (4) Tert. L. de Bapt. 8. — (5) Tract. 6. in Joan.

militate venit occultus : qui hoc novit, gemit : et quandiu propter hoc gemit, spiritus docuit illum gemere ; a columba didicit gemere. Non gemunt etiam gemitu columbæ, qui afflictionibus gravati, illas impatienter, et non pro Dei amore tolerant. « Multi enim gemunt in infelicitate terrena, vel quassati damnis, vel ægritudine corporis prægravati, vel carceribus inclusi, vel catenis colligati, vel fluctibus maris jactati, vel aliquibus inimicorum insidiis circumsepti : » *Gemunt enim isti, sed non columbæ gemitu, quia non amore Dei, non spiritu gemunt : ideo tales cum ab ipsis pressuris fuerint liberati, exsultant in grandibus vocibus ; ubi apparet, quia corvi sunt, non columbæ.* Christiane, noli habere vocem corvinam, sed columbinam ; non sis clamosus ob terrenam prosperitatem, sed luge desiderans æternam felicitatem ; plora non jacturam bonorum temporalium, sed quæ commisisti peccata ; funde lacrymas doloris et amoris, et Spiritus Sanctus amor personalis, qui docet te gemere, Deo reconciliabit.

2. *Quemadmodum post aquas diluvii, quibus iniquitas antiqua purgata est, post baptismum (ut ita dixerim), mundi, pacem cœlestis iræ, præco columba terris annuntiavit demissa ex arca, et cum olea reversa : quod signum etiam apud nationes paci prætenditur : eadem dispositione spiritalis effectus, terræ, id est, carni nostræ, emergenti de lavacro post vetera delicta, columba Spiritus Sancti advolat, pacem Dei afferens, emissa de cœlis, ubi Ecclesia est arca figurata.*(1) Miram refert Tertullianus consonantiam inter Cataclysmum et primum Ecclesiæ sacramentum. 1. Cataclysmum nuncupat Baptismum mundi, primum Ecclesiæ sacramentum appellatur Baptisma. 2. Cataclysmus est diluvium mundi, quo purgata est iniquitas quæ corruperat terram : Baptismus est diluvium quo purgantur peccata, quæ inficiunt animam. 3. Purgata per diluvium terra, Deus pacem illi reddidit : purgata per Baptismum anima, Deus init cum homine pacem. 4. Oliva fuit signum pacis, quam dedit Deus orbi post aquæ diluvium ; oliva quoque est signum reconciliationis Dei, post baptismum factæ. 5. Columba ex arca a Noe dimissa in signum fœderis detulit ramum olivæ virentis : Spiritus Sanctus a Patre et Filio missus de arca, scilicet de cœlo advolat, pacemque homini baptizato annuntiat. Quia vero lacrymæ contritionis sunt, ut ait Gregorius Nazianzenus, *mundi diluvium ;* et, ut fatur Hugo Cardinalis, *humanæ mentis baptisterium ;* omnia quæ advenerunt in diluvio orbis, præfigurarunt ea quæ fiunt per lacrymarum baptisma, in quo vetera purgantur delicta, pœnitens Deo reconciliatur : siquidem *lacrymæ sunt in fœderanda inter Deum et hominem pace, sequestres.* (1) Hanc pacem annuntiat Spiritus Sanctus advolans ad pœnitentem, gemere, et orare illum docentem : oratio autem cum gemitu facta, iratum Deum placat, ejusque misericordiam exorat. Quare audacter asseverat D. Chrysostomus : *Nemo ad Deum aliquando flens accessit, qui non quod postulaverit, accepit.* (2) Quam efficaciter postulat pœnitens pro quo Spiritus Sanctus interpellat gemitibus inenarrabilibus ! id est, quem docet Spiritus Sanctus orare cum gemitibus et lacrymis. *Vox turturis audita est in terra nostra* (3) ; id est, ut explicat Hugo Carensis, *in cœlo.* Turtur gemitum habet pro cantu ; cæteræ volucres canunt et modulantur ; turtur pro cantu planctum habet : homines seculo addicti, scelerose viventes canunt, exsultant, lætantur de secunda fortuna, multoties etiam de criminibus, eorum cantus non auditur in cœlo, nisi ad sufflammandam divinam justitiam ; verus vero pœnitens ut turtur sua scelera plangit, gemit irritasse Deum, gemens ejus vox auditur in cœlo : Spiritus Sanctus mittitur, pacem annuntians, in eoque inhabitans.

3. Fundit contritionis lacrymas verus pœnitens, *advocans et invitans Spiritum Sanctum* (4) ut in illo inhabitet. Ut enim fatur Tertull. *nostræ columbæ domus simplex, et ad lucem.* (5) Simplicitas, innocentia et amor pertinent ad Spiritum Sanctum qui idcirco sub specie columbæ multoties apparuit : *Ut natura Spiritus Sancti declararetur per animal simplicitatis et innocentiæ : quod etiam corporaliter ipso felle cureat columba.* (6) Ut autem sit proportio inter Spiritum Sanctum inhabitantem et domum in qua inhabitat, oportet ut ejus domus sit simplicitate, innocentia, amore et luce decorata. (7) Fons quidam reperitur in Epiro, in quem fax accensa injecta extinguitur, extincta vero statim reaccenditur. Lacrymæ de corde contrito dimanantes conficiunt fontem in quo pœnitens amorem extinguit profanum, et divinum accendit : et quia columbæ domus ad lucem, pœnitentia est *fons lucis fluvios lucis emittens* (8) ; nam fons ex lacry-

(1) Tert. L. de Bapt. 8.

(1) Pet. Dam. Opusc. 13. c. 12. — (2) Hom. 13. ad Pop. — (3) Cant. 2. — (4) Tert. L. de Bapt. 8. — (5) Tert. L. adv. Valent. 3. — (6) Tert. L. de Bapt. 8. — (7) D. Aug. L. 21. Civ. c. 5. — (8) D. Chrys.

mis conflatus pœnitentis mentem illuminat, ejusque cor veluti igne sufflammat. Quod obumbratur per illum fontem, de quo Plinius loquitur, *cujus aquæ lucernæ ardent.* (1) Subjungit Tertull. *Amat figura Spiritus Sancti orientem Christi figuram :* Christus apud Zachariam *oriens* nuncupatur, quia in diebus ejus orta est justitia : per contritionis lacrymas oritur justitia in corde pœnitentis : orientem illam figuram amat Spiritus Sanctus : sol oriens fugat noctis tenebras, adducitque deperditum diem. Peccatum est nox tenebris obvolvens criminosum : gratia sanctificans est lux, noctis dissipans tenebras, diei afferens lucem : orientem figuram diligit Spiritus Sanctus. Sol oriens est Christi figura, qui est Sol justitiæ. Homo de peccato ad sanctitatem immutatus est Sol oriens, et quia *Sol ignis* (2) nimirum charitas, quæ est ignis cœlestis, est idem realiter habitus cum gratia sanctificante quæ est sol, Spiritus Sanctus amat orientem Christi figuram, et inhabitat tanquam in domo innocua, lucida et ignita, in anima pœnitentis et lugentis, gratia sanctificati, et charitate sufflammati, illumque ad deperditam evehit dignitatem.

III. PARS. Homines mortales ad dignitates sublimant. *Deo autem non licebit sublimitatem modulari spiritalem.* (3) Absit ut Deo denegemus jus quod terreni principes sibi arrogant : ut autem *dispositio mundi modulatricibus quodammodo aquis Deo constitit* (4) ; ita deperdita hominis dignitas modulatricibus lacrymis reparatur, ut Davidis, Petri et Magdalenæ declaratur exemplo. Nam lacrymarum virtute, 1. David amissam Dei amicitiam recuperavit; 2. Petrus pastoris officium solidavit; 3. Magdalena, virginum honorem et meritum sibi comparavit.

1. Lacrymarum *spiritalis effectus, quod delictis liberamur* (5) : ut Davidis constat exemplo, qui tanto dolore suum flevit peccatum, ut lacrymæ, quæ ab ejus dimanarunt oculis, *in rivos et juge profluvium* (6) proruperint, crimina commissa deleverint, candorem nivis contulerint, et deperditam Dei amicitiam restituerint. Quapropter ut cunctos illos pœnitentiæ et contritionis obtineat effectus, sic Deum deprecatur : *Amplius lava me ab iniquitate mea, et a peccato meo munda me.* (7) Iterum iterumque ingeminat : amplius lava me, significans, ut expendit D. Augustinus, se cupere ex omni parte et undique lavari. *Usquequaque, Domine, lava me ab iniquitate mea* (1) ; lava animam meam quæ contaminata est peccati maculis ; lava intellectum, et densam erroris nubem deterge ; lava voluntatem, quæ adulterio et homicidio præbuit consensum ; lava carnem, quæ cum Bethsabea fornicata est ; lava oculos, qui fuerunt impudici amoris duces ; lava cunctas animæ facultates, et corporis sensus et membra, ut quæ servierunt iniquitati, emundata serviant justitiæ in sanctificationem. *Asperges me, Domine, hyssopo, et mundabor, lavabis me, et super nivem dealbabor.* Sæpe sæpius dealbetur conscientia peccato denigrata, anima amplius et amplius abluatur, ita ut supra nivem dealbetur, seu, ut interpretatur Hugo Carensis, *incomparabiliter alba fiat, sine ulla macula nigredinis peccati.* Aliter præfata verba elucidat D. Chrysostom. sicque Davidem pœnitentem, Deumque deprecantem inducit : *Non quæro solum peccata dimitti, sed candorem pristinum meum quæro :* deperditam Dei amicitiam desidero, quam per pœnitentiam et lacrymas ita recuperavit, ut secundum cor Dei fuerit inventus. Tanta est lacrymarum vis quæ Davidi restituerunt Dei amicitiam, et pastorale Petri firmaverunt officium ; nam Deus.

2. *Ut firmamentum cœleste suspenderet in medietate, distinctis aquis fecit.* (2) D. Hieronymus vult firmamentum lingua hebraica significare expansionem ; expandere autem idem est ac distendere, et distendendo firmare ac solidare rem aliquam, quæ prius fluida erat, idcirco cœli firmamentum, quod a re fluida, puta aquis, conditum, spissatum, et firmatum est, Petri adumbrare videtur firmamentum, ex lacrymis condensatum et solidatum. Nam ut eleganter fatur D. Ambrosius : *Petrus fidelior factus est, postquam fidem se perdidisse deflevit, atque ideo majorem gratiam reperit, quam amisit : tanquam bonus enim pastor tuendum gregem accepit, ut qui sibi ante infirmus fuerat, fieret omnibus firmamentum, et qui ipse in interrogationis tentatione nutaverat, cæteros fidei stabilitate fundaret.* (3) Bonæ lacrymæ, quibus Petrus undequaque madens, qui sibi nuper infirmus fuit, fit omnibus firmamentum. Lacrymarum defectus fuit fidei titubatio, et infidelitatis pignus, at titubans ille, et infidelis Apostolus sic a fletu firmus ac flecti nescius exsurgit, ut cœteros fidei stabilitate firmaret. A lacrymis sese stabilivit Petrus, firmitatem sibi mutuat, sicque supra reliquos alte sublimat, ut sublimitate quam

(1) L. 31. c. 1. — (2) Tert. I. de An. 8. — (3) Tert. L. de Bapt. 8. — (4) Tert. L. de Bapt. 3. — (5) Tert. L. de Bapt. 7. — (6) D. Ambr. L. 10. in Luc. c. 12. — (7) Psalm. 50.

(1) L. q. Vet. et Nov. Test. q. 11. — (2) Tert. L. de Bapt. 3. — (3) Serm. 47. de Pet. Lacr.

lacrymis obtinuit, fidelium omnium firmamentum esse ac dici mereatur. *Videte quantum fletus profuit Petro : antequam fleret, lapsus est; postquam flevit, erectus est : et qui ante lacrymas prævaricator exstitit, post lacrymas pastor assumptus est.* (1) Sic est lucrosum lacrymarum commercium, ut patet adhuc Magdalenæ exemplo, quæ suis fletibus virginum attigit meritum et honorem.

3. *Ordinato per elementa mundo, cum incolæ darentur, primis aquis præceptum est animas proferre : primus liquor quod viveret edidit.* (2) Aquæ vitam animantibus præbuere naturalem; Magdalenæ fletus vitam compararunt supernaturalem, ardentiori charitate cor ejus sufflammarunt, et virginum honorem adæquarunt. D. Ambrosius de Samaritana sic fatur : *Novo admirationis genere, mulier, quæ ad puteum Samariæ meretrix advenerat, a Christo fonte, casta regreditur.* (3) Deinde ad Magdalenam conversus, *post meretricem, fit virgo*, scilicet virginis attingit meritum. Plus audet D. Chrysostomus virginibus illam præferens : *Illa in Evangelio meretrix, virgines quoque ipsas honestate superavit, incredibilis in Christum amoris igne succensa, et a maximis sordibus peccatorum largissimo lacrymarum fonte purgata.* (4) Addit Modestus Archiepisc. Hierosolymitanus apud Photium : Magdalenam ob puritatem et amorem quo pœnitens Christum complexa est, *Mariam de nomine Deiparæ nuncupatam.* (5) Tantam Magdalenæ dignitatem stupens Cardinalis Damianus, exclamat : *Veniat nunc omnis innocentium chorus, et tota virginea puritas adunetur, qui ad istam gloriam aspirare, nedum transcendere audeat.* (6) Quam multi sunt qui illibatum virginitatis amiserunt florem ! quos sequentibus verbis animare nititur D. Ambrosius : *Hæc virtus Christi est, ut quantumvis peccator, qui ejus unda se laverit, denuo in virginem reparatus, non meminerit ante quid fleverit, et recidiva nativitate, infantiæ innocentiam præferat, juventutis scelera non agnoscat, fitque virgo fide Christi, qui fuerat adulter corruptione peccati.* (7) Pœnitentiæ lacrymis recidiva nativitate David Dei amicitiam recuperavit, Petrus pastorale officium firmavit, Magdalena virginum meritum coæquavit.

Etiam lapsus Sanctorum utilis : dum ex illo dejiciuntur, periculum pertimescunt, occasionemque cadendi fugiunt, præcavent, prudentioresque evadunt, exinde pœnitentiæ student, et contritionis lacrymas fundunt, ardentiori charitate Deum diligunt; diligenter ad Christum animarum medicum accurrunt. *Cæterum peccatrix fit bona, fit sancta, fit innocens, cum tetigerit gratia largitorem.* (1) Idcirco D. Ambrosius peccatores pœnitentes, virtuti sedulo vacantes sic cum Deo loquentes inducit : *Plus acquisivimus qui plus peccavimus, quia beatiores facit tua gratia, quam nostra innocentia, tantam enim gratiæ abundantiam profusæ lacrymæ comparant, ut excedant aliquando flentes peccata sua, eos qui nunquam peccaverunt et gratiam amiserunt* (2) : ut pœnitentis et lugentis, Deumque ardenter amantis Magdalenæ constat exemplo : quapropter : *Fratres, si nos esse peccatores novimus, et esse nolumus peccatores, pedibus Christi demus lacrymas; imitemur hanc mulierem quam conspicimus, non solum caruisse peccatis, sed ad totam sanctitatis virtutem pervenisse* (3), meruisseque suis lacrymis sublimem felicitatis gradum.

(1) S. Max. Hom. de Latr. — (2) Tert. L. de Bapt. 3. — (3) L. de Salom. c. 5. — (4) In Psalm. 50. — (5) Bibliot. PP. p. 526. — (6) Serm. de S. Magd. — (7) Apol. David. c. 8.

(1) Chrysol. Serm. 94. — (2) In Psal. 37. — (3) Chrys. Serm. 94. — (4) Tert. L. de Cor. Mil. 13. — (5) Hom. 15. in Matth. — (6) In Psal. 85. — (7) Tert. L. de Cor. Mil. 13.

CONCIO SEXTA.

Christus Dominus *felices ait lugentes* (4): hoc tamen non solum difficile, sed etiam impossibile videtur. Illud paradoxon nonnisi cum stupore miratur D. Chrysostomus, dicens : *Flere et simul beatus esse quis queat? Neque putet hoc ænigma esse* (5) intellectui inintelligibile, et sermone ineffabile. Nam ut ratiocinatur D. August. *Non est res tam vicina miseriæ quam lacrymæ : et nulla longior a miseria quam beatitudo, et tamen dicitur : Beati qui lugent* (6); et dicitur non ab homine mendaci, sed a veraci Christo, sed ab ipsa humanata veritate, non semel, sed multoties, *Beati qui lugent*, et iterum, *Beati qui nunc fletis.* Et vere beati, nam lacrymæ quas ex contritione et Dei amore fundunt, 1. Elevant in cœlum; 2. Merentur cœlum; 3. Prægustant et prælibant cœlum.

I. PARS. 1. *Sed tu peregrinus mundi hujus, civis supernæ Jerusalem* (7), Christiane, oportet ut fleas, sed recordando Sion : « multi enim flent fletu Babylonico : quia et gaudent gaudio Babylonis; quia gaudent lucris, et flent damnis : utrumque de Babylonia est;

flere debes, sed recordando Sion. Si recordando Sion fles, et quando tibi secundum Babyloniam bene est, oportet ut fleas. » (1) Hujus rationem subministrat Apostolus : *Noster, inquit, municipatus in cœlis est.* (2) Divinitus olim ortus *fons de maxilla* (3) in altum scaturire cœpit, prafigurans lacrymas, quæ, ut fatur Syracides, *a maxilla viduæ ascendunt usque ad cœlum.* (4) Verum cum lacrymæ viduæ ad maxillam descendant, et innato aquarum pondere decidant in terram, unde illis vis et impetus ut in cœlum usque salire videantur? Hoc tamen bene percipi poterit ex aquæ fontis consideratione : etenim qui fontium originem investigarit, facile agnoscet tanto eos altius in valle scaturire, quanto e vicinis montibus per subterraneas venas profundius aqua descenderit; ita ex corde humili et contrito, excelsos in cœlum lacrymarum fontes, divina virtute prosilire comperiet, ut expertus est Vates Regius, qui *ascensiones in corde suo disposuit in valle lacrymarum.* (5) Aquis diluvii de terra elevata est arca in sublime (6), anima quoque in limo profundi, et luto peccatorum defixa, lacrymarum exundantia attollitur. *O felix diluvium ! o felices lacrymas, quæ animum dolentem levant, et peccatorem imo tartaro infixum, sublevant in sublime !* (7)

Multum sublimatæ fuerunt aquæ tempore diluvii, nam, ut ait sacer textus, *aquæ prævaluerunt nimis super terram, opertique sunt omnes montes excelsi, quinque cubitis altior fuit aqua super montes, quos operuerat.* (8) Longe altius elevatæ sunt aquæ quas supra firmamentum posuit Deus, vel ad temperandos siderum ardores, vel ad occultandos empyrei fulgores, vel, ut vult V. Beda, ut earum ingenti copia, laxatis cœli cataractis, generale orbi diluvium, quod præviderat, induceret. Quavis autem ratione id factum sit, supra firmamentum collocatas aquas asseverat Scriptura : *Fiat firmamentum in medio aquarum, et dividat aquas ab aquis* (9) : de quibus Psaltes adhuc loquitur : *Aquæ quæ super cœlos sunt, laudent nomen Domini.* (10) Per aquas quæ super cœlos sunt, Thomas Anglicus Cardinalis (11) intelligit lacrymas quæ propter causas cœlestes et æternas fusæ, laudant Dominum, nec quemquam ad Deum pervenire, nisi has aquas penetrando, viam sibi lacrymis straverit, quæ altius ascendunt quam aquæ diluvii ; nam *rigant cœlum* (12), magis adhuc sublimantur quam aquæ quæ sunt supra firmamentum ; nam *super cœlos et usque ad ipsum Dominum imber humanarum prosilit lacrymarum* (1), quæ fecundantes animam virtutibus, merentur cœlum.

(1) D. Aug. — (2) Tert. L. de Cor. Mil. 13. — (3) Judic. 15. — (4) Eccl. 35. — (5) Psal. 83. — (6) Gen. 7. — (7) Greg. Naz. Or. 3. — (8) Gen. 7. — (9) Gen. 1. — (10) Psal. 148. — (11) In Psal. 1. — (12) Chrysol. Serm. 93.

II. PARS. *De terra materia convenit, non tamen habilis, nisi humecta et succida, quam scilicet ante quartum diem segregatæ aquæ in stationem suam superstite humore limo temperarant.* (2) Quemadmodum autem sine aqua est *terra imparata* (3), sterilis, infecunda, et ad producendum inepta, sic, o Deus, *anima mea sicut terra sine aqua tibi.* Uti autem terra imbre rigata florescit, et ut fatur nonnemo de rosa loquens, quæ ardore solis deflorescens, fit *irrigata vivacior :* rigare autem proprie significat humectare, quod innuit Ecclesiasticus dicens : *Rigabo hortum meum plantationum* (4) : Apostolus quoque ait : *Ego plantavi, Apollo rigavit.* (5) Ut autem imber de cœlo cadens rigat et fecundat terram, ita saluberrimus lacrymarum ros, de oculis decidens, rigat animam, eam gratia meritisque fecundat, pulchros virtutum germinat flores, copiosos bonorum operum producit fructus. *Non sic semina delapsus imber germinare et crescere facit, ut pietatis semen excitat, et vernare facit ex lacrymis ruens imber.* (6) Animam sterilem cum hyeme glaciali, fecunditatem vero cum verno pluviæ irriguo belle comparat, quamvis longiuscule Petrus Damianus : *Lacrymarum mador ad proferenda virtutum germina, nostri cordis arva fecundat : sæpe namque miserabilis anima tanquam sub pruinali glacie, comas et foliorum ornamenta deponit, et recedente gratia ipsa sibi derelicta tota remanet arida, et quasi decidentium florum videtur decore nudata : sed mox ut lacrymæ ex munere intimi inspectoris eruperint, protinus hæc eadem anima revirescit, corporis ignavi frigore solvitur, et tanquam arbor verna, austri fomite recalescens, redivivo virtutum suarum flore vestitur.* (7) Itaque lacrymarum mador viror animi est, fertilitatis fomes, flos virtutum, et fecundus earum proventus. Sterilescit anima, quæ hoc cœlesti oculorum rore non madet : qui genas hoc imbre rigat, cœlestes in terra producit fructus.

Quod lepide et eleganter vitis comparatione declarat S. Zeno Veronensis : « Vinea menstrua servata amputatur in surculum, palmes in scrobem dimittitur, ut animitus ibidem genitalis humor, manente semper secum

(1) Chrysol. — (2) Tert. L. de Bapt. 3. — (3) Tert. — (4) Cap. 24. — (5) 1. Cor. 3. — (6) D. Chrysost. — (7) Opusc. 13. 12.

substantia nutriatur : auxiliare illi necessario adjungitur lignum, cujus tutela sese sustollat ; at ubi adoleverit in vitem perfectam, ejus omnes crines luxuriosi tunduntur: tum solemniter plorans, clementer imbre suo rorans conceptaque musti felicibus lacrymis fluenta denuntiat : statim oculis apertis folia radiata procedunt ; quibus subjecti, ac se commendantes sequaces fructus arrident. » Materiatam vineam cum mystica componit Zeno, nimirum cum Ecclesia. Per surculos, Christianos ad Christi fidem electos intelligit, per scrobem baptismatis accipit fontem, in quo renati a morte peccati, ad vitam gratiæ reviviscunt. Lignum auxiliare quo portatur, est crux dominica, sine qua nec vivere, nec immortalitatem consequi valet Christianus ; luxuriosi crines falce tunduntur, id est, omnia omnino peccata, baptismate, Spiritusque Sancti vigore amputantur; nota quæ subjicit : *Plorat feliciter vitis purgata materia : de homine loto felicius manant doctrinæ cœlestis divina fluenta: ruptis oculis, id est, spiritualiter patefactis, præcedentibus foliis fructus sequela sese commendat.* O quam suavis et gratus est fructus, qui ex lacrymarum sequitur imbre ! Pœnitens rorans piis fletibus humani cordis agrum abunde rigat, et ad omnium virtutum felices proventus fecundat; ex Minutio Felice, *Indus flumen, et serere Orientem dicitur, et rigare.* (1) Multo felicius contritionis lacrymæ, non tantum rigant et fecundant, sed etiam pietatis et virtutum semina ferunt.

Duplex est aqua : pluvialis una, fontalis altera. Illa ex terræ exhalationibus, et maris vaporibus a se attractis et resolutis, conflatur, ista de petra seu rupe dimanat ; illa sordescit, et cum luto miscetur, ista *de suo pura* (2) in rivos diffluit ; illa descendit in terram, ista sursum versus suam scaturiginem ascendit ; illa fecundat tellurem, et terrenos duntaxat producit fructus, ista hominem refrigerat ejusque sitim extinguit. Duplex illa aqua binam lacrymarum denotat undam : quarum una est pluvialis ex maris vaporibus conflata ; altera fontalis et viva, de rupe dimanans. *Hæc est aqua quæ de comite petra populo defluebat. Si enim petra Christus* (3), sine dubio aqua lacrymarum a Christo vivo fonte dimanat. Illa non est ad potum humanum apta, cum sit venenosa, et interdum bubones, aliaque insecta venenata pluat ; hæc est ad restinguendam hominis sitim peridonea. Etenim *aqua de amaritudinis vitio in usum commodum suavitatis Mosei ligno remediatur. Lignum illud erat Christus, venenatæ et amaræ retro naturæ venas, in saluberrimas aquas ex sese remedians.* (1) Illa ad cœlum sterilis est, terram duntaxat rigans et fecundans, terrenosque solummodo producens fructus : hæc animam gratia fecundans pietatis, et sanctitatis producit effectus, et hujusmodi virtutem mutuatur ab unione cum sanguine, qui exivit ex latere Christi. Quod significatum vult D. Ambrosius in mixtione aquæ in Eucharistiæ consecratione. *Quid sibi vult ista mixtio? Accipe rationem : unus de militibus lancea tetigit latus Christi, et de latere ejus aqua fluxit et sanguis : aqua ut mundaret, sanguis ut redimeret.* (2) Illa est inanis et evanida, quia nec a diaboli tyrannide liberat, nec amissam gratiam recuperat, nec gloriam et felicitatem nobis comparat : hæc trinum illum præstat effectum ; nam a diaboli tyrannide liberat : quod præfiguratur ; *primo quidem cum populus de Ægypto expeditus, vim regis Ægypti per aquam transgressus evadit, ipsum regem cum totis copiis aqua extinxit, quæ figura manifestior in Baptismi Sacramento? liberantur de seculo nationes, per aquam scilicet, et diabolum dominatorem pristinum, in aqua oppressum derelinquunt.* (3) Deinde pœnitentiæ aqua ejecto de corde diabolo gratiam recipit, et amissam per peccatum Spiritus Sancti præsentiam recuperat. *Ita restituitur homo Deo ad similitudinem ejus qui retro ad imaginem Dei fuerat: recipit enim illum Dei Spiritum, quem tunc de afflatu ejus acceperat, sed post amiserat per delictum.* (4) Tandem pœnitentiæ et contritionis aqua *vitam æternam gubernat, et in cœlesti procurat* (5) ; et adhuc in hac vita prælibat et prægustat.

3. Christiane, *nihil tibi cum gaudiis seculi, immo contrarium debes. Seculum enim gaudebit, vos vero lugebitis.* (6) Christianorum luctus mundanorum risui et gaudio opponitur. Hominibus omni gaudio de mundana prosperitate diffluentibus arridet seculum ; Christus vero væ dicit ; at econverso Christianos pie lugentes prædicat felices : *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.* (7) Non solum pro futuro, sed etiam pro præsenti. Pro futuro consolabuntur, tum quia Deus lacrymas eorum delebit, tum quia luctum in risum commutabit, tum quia pro mœrore spiritum ovantem præbebit : lacrymas Deus delebit : *Et absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum.* (8)

(1) In Octa. — (2) Tert. L. de Bapt. 3. — (3) Tert. L. de Bapt. 9.

(1) Tert. L. de Bapt. 9. — (2) L. 5. de Sacra. c. 1. — (3) Tert. L. de Bapt. 9. — (4) Tert. L. de Bapt. 5. — (5) Tert. L. de Bapt. 3. — (6) Tert. L. de Cor. Mil. 13. — (7) Matth. 5. — (8) Apoc. 21.

Syrus vertit : *Deficiet omnis lacryma*. Tertullian. vero legit, delebit : *Proinde et Joanni angelus : Et delebit Deus omnem lacrymam ab oculis eorum. Et rursus : Deus enim delebit omnem lacrymam ab oculis eorum; et mors hactenus*. (1) Non creatura aliqua absterget lacrymas ab oculis Sanctorum, non legatus, non angelus, sed Deus ipse officium lacrymas abstergendi sibi reservat. Alia aliis credidit negotia : Mariæ Joannem, Joanni Matrem, Petro Ecclesiam, paternis manibus spiritum dedit : ipsemet delendi lacrymas assumpsit officium, imo proprium est manus divinæ negotium. *Felices lacrymæ, quas benigna manus Conditoris absterget, et beati oculi qui in talibus liquefieri fletibus elegerunt*. (2) Tertullianus lutum quo figulatum est hominis corpus de contactu divinæ manus commendat : *Itaque totiens honoratur, quotiens manus Dei patitur, dum tangitur, dum decerpitur, dum deducitur, dum effingitur*. (3) Lacryma quoque toties honoratur, quoties manu Dei tangitur, dum siccatur, dum abstergitur, dum deletur, dum in risum commutatur. *Beati, inquit, flentes atque lugentes ! Itaque talibus et advocatio et risus promittitur* (4) Peccatoribus ridentibus in hoc seculo, luctus minatur in futuro ; nam extrema gaudii luctus occupat, pœnitentibus vero in terra lacrymantibus risus promittitur in futuro. Bina commutatio eaque diversa, gaudii scilicet in luctum, et vice versa luctus in risum. *Vicibus disposita res est ; nunc illi lætantur, nos conflictamur. seculum*, inquit, *gaudebit, vos tristes eritis* (5) : sed tristitia vestra vertetur in gaudium. Quod testatur Propheta Evangelicus se missum asseverans, ut ponat *lugentibus oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro spiritu mœroris*. (6) Paraphrastes Chaldæus pro spiritu mœroris vertit *spiritum ovantem* : quia flebilis spiritus mœroris in spiritum ovantem, et triumphum agentem est transmutandus.

Et quasi parum sit quod spiritus mœroris sit in futuro triumphaturus, *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur* (7), etiam de præsenti, spiritus mœroris est spiritus ovans ob gaudium cœleste quod prægustat : quare Christus Dominus *felices ait lugentes*. (8) Ut autem animadvertit D. Augustinus, *lugentes beatos dicit; videlicet beatos in se, lugentes in re*. (1) Qui luget, a se exit, a se peregrinatur, et sui profugus aut exsul in re qua angitur, luget : in se autem jucunde beatur, felicitatis gaudia prælibans, ut experimento didicit D. Hieronymus : *Mihi testis est Dominus, post multas lacrymas, post cœlo inhærentes oculos, nonnunquam videbar mihi interesse agminibus Angelorum* (2), tanta est lacrymarum suavitas ut eam omni mundanæ dulcedini præferat, et Paulinæ exstasi adæquet S. Ephrem : *Certe scitote, fratres, non fore in terra quid dulcius gratia lacrymarum : si quis vestrum expertus lacrymarum dulcedinem, mediante oratione desideraverit elevari e terris ; totus hic extra corpus in cœlum fertur : et quid dico extra corpus ? imo extra seculum universum totus est, nec amplius conversatio ejus invenitur in terris*. (3) Augusta profecto Pauli prærogativa, quod sive in corpore, sive extra corpus nesciens mirissima extasi raptus sit in cœlum : homo lugens arcana lacrymarum virtute, Pauli æmulans gloriam, non solum e terris elevatur, sed etiam totus extra corpus in cœlum fertur. Et quasi parum sit lacrymas æquasse Paulinæ exstasi, plus audet D. Chrysostomus, et Paulum lugentem præfert Paulo spiritu in cœlo commoranti, felicioremque prædicat Apostolum quod fleverit quam quod in cœlum raptus sit. *Viderant paradisum isti oculi, viderant tertium cœlum : sed eos non tam censeo beatos propter hoc spectaculum quam propter lacrymas per quas viderunt Christum*. (4) Apostolus raptus in tertium cœlum intelligitur supremis Angelorum choris interfuisse, id est, inter agmina Seraphim seu Cherubim, secreta Dei vidisse (5) : non tamen ob hanc visionem felix propagatur, *sed est beatus, quod fleverit*. (6) Inde binam infert Tertull. conclusionem in Christianorum persona loquens : 1. Non ambiamus criminosam mundanorum lætitiam, *ne pariter nunc gaudentes, tunc quoque pariter lugeamus* (7), scilicet in inferno, ubi nihil lacrymæ proderunt ; 2. *Lugeamus cum ethnici gaudent, ut cum lugere cœperint, gaudeamus* in cœlo, ubi pœnitentiæ et contritionis luctus ineffabili et æterno gaudio munerantur.

(1) Tert. L. de Res. 57. — (2) D. Bern. in Declam. — (3) Tert. L. de Res. 6. — (4) Tert. L. de Pat. 11. — (5) Tert. L. de Spect. 28. — (6) Cap. 61. — (7) Matth. 5. — (8) Tert. L. de Cor. Mil. 15.

(1) In Psal. 85. — (2) Ep. 9. ad Eustoch. — (3) Tom. 1. ad Or. de Extr. Judic. — (4) Hom. 12. in Ep. ad Coloss. — (5) S. Anselm. in 2. Cor. 12. — (6) D. Chrys. — (7) Tert. L. de Spect. 28.

LEX JUSTITIÆ.

SCHOLIUM.

Sextuplex in præsenti consideranda est lex Justitiæ : 1. *Viri in uxorem ;* 2. *Uxoris in virum ;* 3. *Parentis in filium ;* 4. *Filii in parentem ;* 5. *Domini in servum ;* 6. *Servi in dominum.*

CONCIO PRIMA.

Viduam per mariti necem a conjugio exemptam, felicem prædicat Tertull. *Desisti esse debitor. O te felicem ! non habere cui debitum solveres, et a quo exsolvereris !* (1) Quandiu conjuges vivunt, sibi mutuo sunt debitores, neque ab ejusmodi debito liberantur, nisi per alterius mortem. Nam ut ratiocinatur Guillelmus Parisiensis Antistes : *Matrimonium est sancta et perfecta societas maris et feminæ in genere humano : sive vinculum, sive necessitudo, quæ eos hujusmodi societatis facit invicem sui in alterutrum debitores.* (2) In sequentibus debitum uxoris in virum elucidabitur; in præsentiarum trinum debitum viri in mulierem est expendendum. Vir siquidem tenetur uxorem, 1. In sociam habere ; 2. Tenere diligere ; 3. Ad bonum instruere.

I. PARS. *Societates Ecclesiarum defende.* (3) Societates sunt in triplici differentia : aliæ Ecclesiasticæ ; aliæ Politicæ ; aliæ Domesticæ : ecclesiasticæ, quibus Christiani eamdem profitentes fidem in eadem disciplina confœderantur; politicæ, quibus vel cuncti cives in eadem urbe sociantur, vel regnicolæ ejusdem regis subduntur imperio ; domesticæ, quibus conjuges uniuntur ad invicem. *Necesse est adunationem maris et feminæ socialem esse, hoc vinculo societatis adstrictam.* (4) Quapropter matrimonium dicitur conjugium, essentialiterque importat mariti et uxoris conjunctionem factam *ad ineundam sanctam et sinceram societatem.* (1) Quemadmodum plures homines adunantur, vel ad unam militiam ex qua dicuntur commilitones ; vel ad unam negotiationem exercendam, ex qua dicuntur socii negotiationis : sic vir et mulier adunantur et conjunguntur ad unam vitam domesticam; et ut fatur Guillelmus Parisiensis, ad *vinculum sanctæ societatis.* (2) Illam viri et uxoris societatem primam existimat D. Augustinus ; « Quoniam unusquisque homo humani generis pars est, et sociale quiddam est humana natura, magnumque habet et naturale bonum, vim quoque amicitiæ, ob hoc ex uno voluit Deus omnes homines condere, ut in sua societate, non sola similitudine generis, sed etiam cognationis vinculo tenerentur. » Sociales Deus homines effecit, et ut firmior esset inter illos societas, eos cognationis vinculo fœderavit : *Prima itaque naturalis humanæ societatis copula, vir et uxor est : quos nec ipsos singulos condidit Deus, et tanquam alienigenas conjunxit, sed alteram creavit ex altero : signans etiam vim conjunctionis in latere, unde illa detracta, formata est : lateribus enim sibi conjunguntur, qui pariter ambulant, et pariter quo ambulant, intuentur.* Quanta sit societas inter virum et feminam duplici ratione ostentat D. Augustinus : tum quia femina ex viro formata est, tum quia formata ex latere viri, ut quædam inter illos velut paritas denotetur. Tertiam subjungit Tertullianus rationem ex nexu matrimonii desumptam : *Ubi*

(1) Tert. L. de Exh. Cast. 10. — (2) De Matr. c. 1. — (3) Tert. L. de Spect. 29. — (4) Guil. Par. de Matr. c. 2.

(1) D. Aug. L. de Bon. Conjug. c. 9. — (2) L. de Bon. Conjug. c. 1.

enim duo in unam carnem efficiuntur per matrimonii nexum. (1) Quo major est viri et mulieris conjunctio, eo major debet inter illos esse societas, in, 1. Fortuna ; 2. Disciplina ; 3. Vita individua.

1. Conjuges *pariter in angustiis*, *in refrigeriis* (2) esse debent. Oportet eos in eadem fortuna et bonorum communione sociari. Si antiquitus inter fideles erat bonorum communio, ut ipsimet fatentur apud Tertull. *Omnia indiscreta sunt apud nos, præter uxores* (3), quanto magis omnia debent esse communia inter conjuges, inter quos *nulla spiritus carnisve discretio ? Atquin vere duo in carne una. Ubi caro una, unus et spiritus.* (4)

Ideoque cum sint unus spiritus et una caro, nihil proprium possident, sed omnia sunt illis communia : et ob hanc causam se mutuo munerare conjuges interdictum est, ne quid non sit commune : « Romanorum legum lator munera vicissim dare, et capere conjuges vetuit, ut omnia communia esse existimarent. » (5) *Quid enim magis unum quam illi quibus est una caro, una mensa, unus thorus, hæreditas una ?* (6) Duplex persona ad matrimonium accedit, virtute autem conjugii ex duabus eadem caro, idem spiritus, eadem velut natura et persona coalescit : *Non aliam ergo habet naturam mulier, quod attinet ad humanitatem, aliam vero videtur vir habere, sed eamdem.* (7) Ex communione carnis, spiritus et humanitatis recte colligitur bonorum communio, scilicet inter conjuges, *quos Deus conjunxit, natura sociat* (8), ut sit illis indiscreta fortuna.

Persæpe tamen vir *ipsam violat humanam societatem* (9) ; vel quando uxori denegat necessaria ad victum, vestitum et domus regimen, vel quando familiam depauperat, aleæ gulæque fortunæ bona consumens; vel quando sua ignavia et negligentia facultates non conservat, aut incrementat. Nec minus fortunæ societatem violat uxor quæ familiæ curam negligit, aut facultates ludo et luxui vestium insumit. Nam ut ratiocinatur D. August. « Si faciendis eleemosynis, et in pauperes impendendis rebus tuis, de quo bono opere, et magno tam evidentia præcepta sunt Domini, cum viro tuo fideli, consilium communicare deberes, ejusdemque non spernere voluntatem, quanto magis de habitu atque vestitu nihil tibi præter ejus arbitrium mutandum vel usurpandum fuit ? » (1) Si secus feceris, non eris immunis a culpa, violans societatem fortunæ agensque contra voluntatem viri, qui te habet in sociam, non solum in fortuna, sed etiam in disciplina.

2. *Quale jugum fidelium duorum, unius spei, unius voti, unius disciplinæ, ejusdem servitutis ? Simul orant, simul volutantur, et simul jejunia transigunt : in Ecclesia Dei pariter utrique, pariter in convivio Dei : sonant inter duos psalmi et hymni, et mutuo provocant quis melius Deo suo cantet.* (2) Fuse dinumerat Tertull. officia pietatis quæ simul præstant conjuges, qui in disciplina christiana et catholica sociantur : Uxoratos nullatenus in religione dissentire vult Plutarchus : « Cum sit primus et maximus Deus, quem vir censet esse colendum, solum cum uxore cognoscere decet : curiosæque religiones, et peregrinæ superstitiones a vestibulo domus arcendæ sunt : » (3) Imo ipsemet Deus fidelis cum infideli prohibet conjugium, ut constat ex Deuteronomio, ubi vetat Hebræorum filios cum Gentilibus matrimonio conjungi, ne relicto veri Dei cultu, serviant idolis, quia mulier gentilis *seducet filium tuum, ne sequatur me, ut magis serviat diis alienis.* (4) Eamdem prohibitionem intimat adhuc Judæis, cujus hanc subministrat rationem loquens de ethnicis uxoribus. *Certissime avertent corda vestra, ut sequamini deos alienos.* (5) Apostolus quoque Corinthios ad fidem conversos a matrimonio cum infidelibus quinque validissimis rationibus divertere nititur. *Nolite jugum ducere cum infidelibus* (6) : scilicet impar et dispar. Conjugium impar ingens est jugum et onus, perinde ac si bos, equus, aut asinus idem currus subeant jugum, ingens uterque jugum et laborem subit, ob disparem et incongruum socium, quod prohibetur in Deuteronomio : *Non arabis in bove et in asino* (7), ubi inhibetur, ait D. Hieronymus, ne fidelis cum infideli matrimonio conjungatur ; 2. *Quæ societas lucis ad tenebras ?* Quasi dicat : Sicut lux et tenebræ nequeunt simul in eodem loco aut subjecto convenire, ita fidelis luce fidei illustratus, nequit conjugio copulari cum infideli infidelitatis tenebris obscurata. 3. *Quæ conventio Christi ad Belial ?* Fidelis pertinet ad Christum, infidelis ad diabolum : ideirco nequeunt conjugio copulari. 4. *Quæ pars fideli cum infideli ?* Quantum distat cœlum ab

(1) Tert. L. de Vel. Virg. 5. — (2) Tert. L. 2. ad Uxor. 8. — (3) Tert. Apol. 39. — (4) Tert. L. 2. ad Uxor. 8. — (5) Plutarch. — (6) Pet. Dam. Serm. 1. in Ded. Eccles. — (7) Cl. Alex. L. 4. Strom. — (8) Chrysol. Serm. 93. — (9) D. Aug. L. 22. Cont. Faust. 47.

(1) Ep. 199. ad Ecdiciam. — (2) Tert. L. 2. ad Ux. 8. — (3) In Præcept. Connub. — (4) Cap. 7. — (5) L. 3. Reg. 11. — (6) 2. Cor. 6. — (7) Cap. 22.

inferno, tantum fides ab infidelitate distat : unde cum fidelis ab infideli toto genere dissideat, nullam cum illa potest habere communicationem. 5. *Quis autem consensus templo Dei cum idolis?* Templum Dei templo dæmonum non potest associari : fidelis autem est templum Dei, infidelis autem templum diaboli : quocirca hujusmodi cultus disparitas impedit matrimonium contrahendum, et dirimit contractum ; in conjunctione etenim fidelis cum infideli nullum matrimonium bonum perfecte et complete reperitur. Non, 1. Bonum fidei, quæ non servatur ad Deum etsi interdum ad hominem. Non, 2. Bonum prolis, quam parens fidelis ad cultum Dei, infidelis vero ad cultum idolorum educare nititur. Non, 3. Bonum sacramenti, quia non significat actualiter conjunctionem Christi cum Ecclesia. Jure merito fidelis cum infideli matrimonium prohibitum comparatione declarat Tertullianus : *Nonne etiam penes nationes severissimi quique domini et disciplinæ tenacissimi servis suis foras nubere interdicunt? scilicet ne in lasciviam excedant, officia deserant, dominica extraneis promant. Nonne insuper censuerunt servituti vindicandos, qui cum alienis servis post dominorum denuntiationem in consuetudine perseveraverunt? Severiores habebuntur terrenæ disciplinæ cœlestibus præscriptis? ut Gentiles quidem extraneis junctæ, libertatem suam amittant : nostræ vero diaboli servos sibi conjungant et in statu suo perseverent.* (1)

Et quamvis cultus disparitas, quæ est inter Catholicum et hæreticam, baptismi charactere insignitam non impediat verum matrimonium, nec dirimat contractum, graviter tamen peccat fidelis contrahens matrimonium cum hæretica : *Habes causam, qua non dubites, nullum hujusmodi matrimonium prospere decurri, dum a malo conciliatur, a Domino vero damnatur* (2) ; nam domus pax turbatur, catholica disciplina infirmatur, fides periclitatur, proles christiane non educatur, mores depravantur, officia pietatis et misericordiæ impediuntur, ut aliorsum demonstratum est (3) : quapropter *omnino cavendum est, ne fiant tales conjunctiones. Quid enim opus est in tantum discrimen ambiguitatis caput mittere?* (4) Experientia namque comprobatur quam periculosa, imo exitiosa sint inter Catholicos et hæreticos connubia. *Cave, Christiane, alienigenam, hoc est hæreticam, et omnem alienam a fide tua, uxorem ne accersas tibi : Cum sancto sanctus eris, et cum perverso perverteris : si hoc in aliis, quanto magis in conjugio, ubi una caro et unus spiritus est? Quomodo autem potest congruere charitas, si discrepet fides?* Subjungit Ambrosius : *Sæpe illecebra mulieris decepit etiam fortiores maritos, et religione fecit discedere, et ideo tu vel amori consule, vel errorem cave* (1) ; inde sapienter concludit : *Primo ergo in matrimonio religio quæratur*, et ut ait Chrysolog. *Vir conjugem deducit ad fidem, ne quod unum est in carne, spiritu sit diversum.* (2) Nam ut bene fatur ad propositum Philo Judæus : *Solius Dei cultus, est amoris et benevolentiæ vinculum insolubile.* (3) Quale est vinculum matrimonii, quo vir et uxor conjunguntur, ut habent individuam et indissolubilem vitæ societatem.

3. Ob individuam vitæ societatem, quæ inter conjuges intervenit : *Relinquet homo patrem et matrem, et conglutinabitur mulieri suæ, et erunt duo in carne una.* (4) Ut autem aliorsum ratiocinatur Tertull. *cum quid extraneum extraneo adglutinatur, concarnatur et convisceratur cum eo cui adglutinatur.* (5) Homo per conjugium mulieri adglutinatur, et ita cum ea concarnatur, ut ex duobus fiat una caro, indissolubili conjuncta vinculo. *Tantum valet sociale vinculum conjugum, ut cum causa procreandi colligetur, nec ipsa causa procreandi solvatur : non enim potest dimittere sterilem uxorem* (6) : manet enim vinculum nuptiarum, etiam si proles cujus causa initum est, manifesta sterilitate non subsequatur. Ultra bonum prolis datur bonum sacramenti, quod in conjugibus sterilibus reperitur : imo absque bono prolis, et bono fidei conservatur conjugium, neque prolis generatio, neque conjugum fidelitas ad essentiam matrimonii pertinet, sed duntaxat sacramenti bonum, quod conjunctionem indissolubilem et inseparabilem importat. Plures sunt conjuges steriles, multæ adhuc infideles, et tamen non obstante earum sterilitate aut infidelitate, indissolubile remanet conjugium, nec ullatenus dissolvitur. *Erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est. Dico autem in Christo et Ecclesia. Habet interpretationem, non separationem sacramenti.* (7) Matrimonium significat unionem, vel Verbi cum humana natura, vel Christi cum Ecclesia : Verbum inseparabiliter est unitum cum

(1) Tert. L. 2. ad Uxor. 8. — (2) Tert. L. 2. ad Ux. 7. — (3) Tert. prædicans, tom. 2. Tr. de Cast. Conc. 3. — (4) D. Aug. L. 1. ad Pollent. c. 21.

(1) D. Ambr. L. 1. de Abrah. c. 7. — (2) Serm. 1. — (3) L. de Monarc. — (4) Tert. L. de Vel. Virg. 5. — (5) Tert. L. de Carn. Christ. 20. — (6) D. Aug. L. de Bon. Conjug. c. 7. — (7) Tert. L. 5. adv. Marc. 18.

anima et corpore Christi, Christus quoque indissolubiliter est unitus per gloriam cum Ecclesia triumphanti : media adhuc gratia vel fide Ecclesiæ militanti, ad significandam binam hanc indissolubilitatem, non pro aliquo, sed pro toto vitæ spatio. « Necesse est ut conjuges ad invicem pactione conjugali se obligent, sanctæque societatis vinculo se adstringant; » (1) ita ut non sit alteri liberum arbitrium alterum relinquere : ut quemadmodum associat eos natura ad opus generationis, sic et eos associet conjugale vinculum, ad vitæ communionem.

Indissolubile illud conjugii vinculum declarat Salvator : Pharisæis namque interrogantibus : « Si licet homini dimittere uxorem suam, quacunque de causa? » (2) respondet : « Non legistis quia qui fecit hominem ab initio, masculum et feminam fecit eos? Et dixit : Propter hoc dimittet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ : et erunt duo in carne una. » Quæ verba sic expendit Rupert. « Etenim mox ut pro adjutorio hujusmodi, quilibet vir quamlibet mulierem assumpserit, mediante fide, et testimonio ejus, qui hanc mulierem ad virum adduxit, costa ejus est, os ex ossibus ejus, et caro de carne ejus est : igitur si illam ultro reliquerit pro qualicunque causa jam apud Deum vir non erit, nec pro integro corpore reputabitur, quia videlicet una est costa mutilatum : costa, inquam, non qualicunque, sed bene ædificata diminutum est corpus : item et mulier si virum reliquerit, jam apud Deum in numero non erit, quia non corpus integrum, vel tota caro, sed pars esse convincitur ex lege conditionis, quia de viro sumpta probatur. » (3) Mulier a suo marito separata, non est integra, quia capite scilicet caret : *caput mulieris vir est.* (4) Vir quoque ab uxore sejunctus, est mutilus, quia pars ei deficit, mulier scilicet, virago nuncupata, *quia de viro sumpta est.* (5)

Acute quidem Rupertus, sed vivacius D. Augustinus insolubile matrimonii exprimit nexum sub metaphora carnis et spiritus, ex quorum unione coalescit homo : « In eo enim quod sequitur : neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, carnem pro femina posuit, quia de costa cum facta esset, Adam dixit : Hoc nunc os de ossibus meis, et caro de carne mea. » (6) Inde concludit : *Ponitur ergo caro pro uxore, quomodo aliquando spiritus pro marito.* Ex unione carnis et spiritus componitur homo, et quandiu subsistit homo, existit animæ et corporis nexus, neque nisi per hominis mortem dissolvitur matrimonium, neque vinculum conjugale nisi per alicujus mortem dissolvi potest. *Semel factum connubium in civitate Dei nostri, nullo modo potest nisi morte alicujus eorum dissolvi.* (1) Nulla est humana potentia aut creata auctoritas quæ valeat separare quos Deus valido et legitimo matrimonio conjunxit. *Quos Deus conjunxit, homo non separabit, ne contra Dominum faciat. Solus enim ille separabit qui et conjunxit : separabit autem, non per duritiam repudii, quod exprobrat et compescit, sed per debitum mortis.* (2)

Multi tamen contra Dominum faciunt : 1. Hæretici, qui conjugii insolubilitatem tollere nituntur. *Viderint qui inter cætera perversitatum suarum disjungere docent carnem in duobus unam, negantes eum qui feminam de masculo mutuatus, duo corpora ex ejusdem materiæ consortio juncta, rursus in se matrimonii computatione compegit.* (3) 2. Qui novo Veneris ardore succensi, vel avaritia, et habendi cupidine sufflammati, falso prætextu vel consanguinitatis, vel infirmitatis repudiant conjuges. Quod tam frequenter hac ætate evenit, ut potiori jure quam olim Romani querantur fideles : *Ubi est illa felicitas matrimoniorum de moribus utique prosperata, qua per annos ferme sexcentos ab Urbe condita, nullum repudium domus scripsit? Repudium vero jam et votum est, quasi matrimonii fructus.* (4) 3. Qui levi de causa divortium faciunt, separanturque a conjugibus (etiam post numerosam prolem) thoro, domo, conversatione, in familiæ, prolis, famæ, honoris et pudicitiæ damnum, nec considerant quod *convictus et individuus usus* (5) conveniens est societati conjugali, et dilectioni, quam vir uxori præstare tenetur.

Sic loquitur Adamus de sopore seu extasi evigilans : *Hoc, inquit, os ex ossibus meis, et caro ex carne mea vocabitur mulier : Propter hanc relinquet homo patrem et matrem* (6); his verbis denotans quanto amore vir uxorem suam diligere debet : tum quia cum amor sit virtus unitiva, ex unionis magnitudine, dilectionis colligenda est magnitudo : quænam autem major potest esse conjunctio quam ea quæ ex duobus corporibus velut idem constituit cor-

(1) Guil. Paris. de Matrim. c. 3. — (2) Mat. 19. — (3) Lib. 2. in Gen. c. 34. — (4) Tert. L. de Vel. Virg. 7. — (5) Tert. L. de Vel. Virg. 5. — (6) Tract. 2. in Joan.

(1) D. Aug. L. de Bon. Conjug. c. 15. — (2) Tert. L. de Monog. 9. — (3) Tert. L. 1. ad Uxor. 3. — (4) Tert. Apol. 6. — (5) Tert. L. 2. ad Uxor. 3. — (6) Tert. L. de Vel. Virg. 5.

pus, et ex viro et muliere, unam civilem adunat personam? Tum quia maritus propter uxorem relinquit patrem et matrem, non quidem sanguinis necessitudine, sed domo et habitatione; neque etiam amore et dilectione quam parentibus (præ cæteris) præstare tenetur; sed ut fatur Hugo Victorinus, *privilegio dilectionis, quod ad uxorem transferre debet.* (1) Acute autem animadvertit Tertull. Adami propheticum dictum, non spectare Evam, sed dirigi duntaxat *in illas feminas futuras, quas in matrice generis feminini nominarit. Alioqui non Adam relicturus erat patrem et matrem, quos non habebat, propter Evam. Ergo non ad Evam pertinet, quia nec ad Adam, quod prophetice dictum est. De maritorum enim conditione prædictum, qui ob mulierem parentes suos erant relicturi, quod in Evam cadere non potuit, quia nec in Adam.* (2) Et tamen est maritorum conditio, ut vero suas uxores prosequantur amore, easque diligant, 1. Oculate et sapienter; 2. Amice et patienter; 3. Benigne et suaviter.

1. *Voluntates bonæ mentis.* (3) commendat Tertullianus ad quas duo desiderantur, cœlestis lux et sacer ignis. Cœlestis lux est sapientia, a qua illustrantur. Sacer ignis est charitas, a qua bonitatem mutuantur. Sapientia eis demonstrat objecti amabilis excellentiam, charitas eas sufflammat, ut objectum demonstratum, juxta ejus dignitatem diligant: *Facientes voluntatem cogitationum* (4); seu ut expendit D. Ambrosius, *voluntatem consiliorum.* Novam doctrinam invehere videtur Apostolus, hactenus in Aristotelis schola inauditam. Insolens est in Philosophiæ gymnasio voluntas cogitationis, seu amor intellectus. Plane cogitatio non amat, sed voluntas; sicut nec voluntas cognoscit, sed intellectus. Verum quia voluntas est potentia caliginosa ne cæce feratur in objectum, voluptatis illecebris fascinetur, noxia appetat, mente et cogitatione amandum est; lux intellectus præcedat voluntatis ignem; oriatur amor, non a cæcitate voluntatis, sed ab intellectus sole, a cogitationum consilio, a consultissima ratione, a perspicacia mentis, a sapientia cœlesti. Tanto purior et augustior est dilectio, quanto a sapientiori rerum æstimatione procedit: diligat uxorem vir, non cæce, sed oculate, et *de luminis consilio* (5) amet sapienter, diligat quæ dilectione digna sunt, eliciat amorem qui virtutem sapiat, et Christianum non dedeceat. Dilectio illa Christianum dedecet, qua ob uxoris amorem Deum odit, fidem et religionem deserit, peccata committit, et pietatis opera omittit, a quibus sese excusat, dicens: « Uxorem duxi, non possum venire. » (1) Missa est audienda, ægroti visitandi, largiendæ eleemosynæ, justitia exercenda, restitutio facienda; uxorem duxi, non possum venire. Et, ut belle ait ad propositum D. Chrysostomus, *quoties dicimus, cur non recte vivis? Qui possum*, inquit, *alligatus uxori, liberis, negotiis? Id Religiosorum est.* (2) Quasi vero conjugium repugnet virtuti, vitio patrocinetur, a pietate avocet uxor, ad impietatem conducat. *Cæterum, sic amet anima carnem, ut non ipsa in carnem transiisse putetur; dicaturque ei a Domino: Non permanebit spiritus meus in homine, quia caro est. Diligat homo carnem suam, sed multo magis suam ipsius animam servet: amet Adam Evam suam, sed non sic amet, ut voci ejus plus obediat quam divinæ: denique ut ipsi quidem expedit sic amari.* (3)

Dilectio viri in uxorem sit oculata, non cæca; rationalis non bestialis; spiritualis, non carnalis; sapiens, non stulta: amet personam, non nequitiam; virtutes existimet, non depravatos mores approbet. *Nam etsi Adam prophetavit magnum illud sacramentum in Christum et Ecclesiam: Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro ex carne mea, propter hoc relinquet homo patrem et matrem, et adglutinabit se uxori suæ, et erunt duo in carnem unam* (4), hæc omnia evidenter demonstrant uxorem a viro diligendam: ejusmodi autem dilectio debet magis a gratia quam a natura procedere, cœlestemque sapientiam, et charitatis speciem præ se ferre: *Nec amatores se uxoribus exhibeant, sed maritos.* (5) Amasius voluptatem in meretrice quærit, maritus in uxore virtutem requirat. *Difficile est humanam animam aliquid non amare, et necesse est ut in quoscunque mens nostra trahatur affectus, carnis amore spiritus amore superatur* (6), non carnalis, sed spiritalis sit viri amor, ut sit proportio inter signum et rem significatam, inter Christum diligentem Ecclesiam, et virum suam amantem uxorem. Hujusmodi sanctæ dilectionis exemplar viris imitandum proponit Apostolus: *Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea, ut illam*

(1) In c. 2. Gen. — (2) Tert. L. de Vel. Virg. 5. — (3) Tert. L. de Exhort. Cast. 12. — (4) Ephes. 2. — (5) Tert. L. de Pall. 1.

(1) Luc. 14. — (2) Hom. 21. in Gen. — (3) D. Bern. Serm. 10. in Psal. Qui habitat. — (4) Tert. L. de Ani. 11. — (5) D. Hier. L. 1. adv. Jov. 30. — (6) D. Hier. Ep. 22. ad Eustoch.

sanctificaret, ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam; sed ut sit sancta et immaculata. (1) Comparat Apostolus virum Christo, uxorem Ecclesiæ, desideratque ut vir præstet uxori ea quæ Christus præstitit Ecclesiæ. Quatuor autem potissimum Ecclesiæ præstitit Christus : 1. Eam dilexit ; 2. Pro ipsa sanguinem fudit ; 3. A maculis emundavit ; 4. Sanctitate et pulchritudine decoravit. Hæc quatuor uxoribus viri præstare tenentur : 1. Amorem, unio enim cordium est primum vinculum quod conjuges nectit. Ad mutuum illum denotandum amorem olim apud Chaldæos, in ipso nuptiarum loco ignis accendebatur a Sacerdote : idcirco Plutarchus felices illas prædicat nuptias, *a quibus Charites non exsulant* (2), et ut christiane loquamur, a quibus non exsulat charitas. 2. Vir pro uxore debet etiam sanguinem fundere, quapropter apud Elamitas (3) vir et uxor ipso nuptiarum die, e digito cordis sanguinem sibi invicem elicere solebant, ut innuerent usque ad sanguinis effusionem, amorem sibi mutuo debere. 3. Sua sancta conversatione debent mariti uxores instruere, easque ab omni levitate, dicacitate, superbia, aliisque feminarum vitiis emundare; 4. Totis viribus contendere, ut uxor pietatem sectetur, virtuti studeat, et ob hanc causam S. Isidoro teste (4), conjuges antiquitus vittis rubris et albis inter se nectebantur, ut rubedine utriusque amorem, albedine vero mutuum animi demonstrarent candorem. His notis dignoscitur dilectio qua vir uxorem suam amat oculate, et sapienter, et adhuc amice, et patienter.

2. *Dilectio omnia sustinet, omnia tolerat, utique quia patiens.* (5) Ejusmodi effatum mutuavit ab Apostolo Tertull. Animadvertit autem Anselmus quod supra dictum fuerat ab Apostolo (6), quia patiens, nunc dicitur quod omnia suffert : qui omnia discit, nihil excipit ; nihil non sustinet amor, sed pacate, placide, imo et dulciter omnia suffert : quasi idem sit amare et sufferre ut amicorum comprobatur exemplo. Nam ut ratiocinatur dubius Augustinus : « Non enim validior vel efficacior est vulneribus nostris medicina, quam habere, qui omni incommodo occurrat compatiens; omni commodo occurrat congratulans : ut junctis suis humeris, onera sua invicem tolerent, et quod unusquisque propriam levius, quam amici portet injuriam : non aqua, non sole, non igne, pluribus locis utimur, quam amico : in omni victu, in omni studio, in certis, in dubiis, in quolibet eventu, in fortuna qualibet, in secreto, in publico, domi forisque, ubique amicitia grata, amicus necessarius, utilis gratia reperitur : quocirca amici et absentes adsunt sibi, et egentes abundant, et imbecilles valent, et quod difficilius est dictu, mortui vivunt. » (1) Plures amicitiæ effectus prodit, quos paucis complectitur Syracides amicum fidelem commendans : *Amico fideli nulla est comparatio, et non est digna ponderatio auri et argenti contra bonitatem fidei illius : amicus fidelis medicamentum vitæ.* (2) Rationem autem subministrat D. Ambrosius cur amicus fidelis sit ærumnarum remedium, vitæ solatium, jucundum fortunæ consortium. *Quid est amicus, nisi consors amoris, ad quem animum tuum adjungas, atque applices, et ita adjungas ut unum velis fieri ex duobus :* ob illam amicorum conjunctionem bona et mala sunt illis communia !

Quod si amor in natura fundatus cuncta reddit communia inter amicos, quanto magis conjugum amor in gratia solidatus, et a charitate procedens? *Eamdem charitatem habentes unanimes, idipsum sentientes* (3) transigunt mortalem hanc vitam. Tria indiscriminatim habentes communia : 1. Eamdem charitatem; id enim est conjugum proprium, ut uno velut animo ac spiritu vivant ac spirent, idemque omnino velint ac appetant : charitas ab Spiritu Sancto procedens illos vivificat, ad invicem ita sociat ut, 2. Sint unanimes, id est, ut expendit D. Chrysostomus, « uni animo omnium corpora accommodantes, non quidem substantia ipsa, quia id fieri non potest, sed electione et sententia, quasi ex una anima omnia proficiscantur. » Tandem, 3. Idipsum sentiunt, « ut mala cujusque omnes sua esse putent, et bona similiter. » (4) Nam ut fatur Magnus Gregorius, *voluntas bona est aliena damna, nostra credere ; aliena vero lucra, nostra reputare.* (5) Inde colligit auctor Operis imperfecti : *Si extraneorum vitia supportare debemus (dicente Apostolo : Alter alterius onera portate), quanto magis uxorum ?* Viri qui desiderant ut uxores tolerent defectus suos, tenentur uxorum tolerare imperfectiones. Nec durum videbitur habentibus charitatem, quia *charitas omnia suffert* (6), seu, ut legit D. Cyprianus, *charitas omnia diligit.* (7) Ideo omnia suffert, quia diligit.

(1) Ephes. 5. — (2) Apud Stobæum. — (3) Bonacius. — (4) L. 2. Offic. Eccles. — (5) Tert. L. de Pat. 12. — (6) 1. Cor. 13.

(1) L. de Amic. c. 5. — (2) Eccles. 6. — (3) Philip. 2. — (4) D. Ansel. Hom. 5. in Evang. — (5) Hom. 12. in Matth. — (6) 2. Cor. 13. — (7) Tract. de Simpl. Prælat.

Maritus ex charitate uxorem diligens, patienter ab uxore suffert : sic Christus tulit onera et peccata Ecclesiæ sponsæ suæ, eamque suo sanguine expiavit : Varro de mariti officio scribit : « Vitium uxoris aut tollendum, aut ferendum est : qui tollit, uxorem commodiorem præstat ; qui fert, sese meliorem facit ; » (1) nam patientiam discit, patientia autem opus perfectum habet.

Habebat Socrates uxorem rixosam Xantippam nomine (2), quæ semper excitabat jurgia, ut illo studente mensam everteret : aliquando post diuturna jurgia ita fuit commota, quod illo tacente, ejus capiti aquæ superfudit poculum. Ejusmodi opprobrium patienter tulit Socrates, dicens : « Haud ignorabam post tonitrua pluviam secuturam. » Tale convicium tolerare non valens præsens tunc Alcibiades, Socratemque ad vindictam stimulans : « Quomodo perfers hanc rixosam uxorem, nec domo ejicis ? » Cui respondit pacate Socrates : « Qui ovis vesci vult, glocitantium gallinarum strepitu offendi non debet : equidem sic domi patientiam disco, ut foris melius exercere queam. » Vir qui uxorem elegit, et rixosam experitur, mulierem Xantippam cogitet, ipse sit Socrates, imo sit Christus : serio recogitet se domesticum habere patientiæ exercitium, ut discat alia quævis facilius perferre. Multi cruces foris quærunt, maritus habet domi. Quod probe sciens nonnemo audiens istud dominicum : « Qui vult venire mecum, tollat crucem suam, » uxorem suam detulit. Verum si uxor est crux marito, vicissim maritus crux est uxori. Viri qui desiderant patienter tolerari ab uxoribus, patienter quoque ferant uxores : *Verumtamen et vos singuli, unusquisque uxorem suam, sicut seipsum diligat* (3), amice et patienter, et adhuc benigne et dulciter.

3. *Dilectio benefica est* (4) : maxime amor viri in uxorem, quem sic hortatur Sapiens : *Sit tibi uxor sicut cerva charissima.* (5) Belle amor conjugum comparatur amori cervi ; tum quia cervus cervam singulariter amat ; tum quia caste nec nisi secreto congrediuntur ; tum quia velocissimi sunt ad invicem opitulandum ; tum maxime quia felle carent. Quapropter Junoni (6) nuptiarum præsidi cervam immolabant Gentiles, ut hoc ritu innuerent « bilem iramque prorsus a conjugali sequestrandam jucunditate. » Huc spectabat usitata apud Romanos superstitio, qua deam, nomine *Viriplacam* (1) colebant, sic dictam quod virum placaret, iras crucesque arceret a conjugio. Verum omissis Gentilium superstitionibus, viros ad placidam uxorum dilectionem stimulat Apostolus : *Viri, diligite uxores vestras, et nolite amari esse ad illas* (2) ; sed illas suaviter et benigne amate ; quas non de capite vestro plasmavit Deus, ne vobis dominarentur, neque de pedibus, ne velut mancipia aspernarentur, sed de latere, ubi est cor, ut placide diligerentur : *Quia igitur viro nec domina, nec ancilla parabatur, sed socia, nec de capite, nec de pedibus, sed de latere erat producenda, ut juxta se ponendam cognosceret, quam de juxta se sumptam didicisset.* (3) Ejusdem argumentum premit aliorsum D. Augustinus, *quod femina Adæ ex ejus latere facta est, etiam hinc satis significatum est, quam chara mariti, et uxoris debeat esse conjunctio.* (4) Alia adhuc utitur Apostolus ratione, ut maritos ad suavem et teneram uxorum dilectionem inducat : *Carnem suam diligit, qui uxorem suam diligit. Nemo carnem suam odio habet, sed et nutrit, et fovet eam, sicut et Christus Ecclesiam.* (5) In his verbis tres rationes conglobat Paulus, quasi dicat : Viri caro uxor est, quivis autem carnem suam diligit, itaque vir uxorem tanquam suam carnem diligit : deinde nemo carnem suam odit : uxor autem est viri caro : ergo maritus non odit uxorem. Tandem utrumque confirmat ex Christo, qui Ecclesiam sponsam suam non odit, sed nutrit et fovet sua doctrina, gratia, sacramentis, præsertim Eucharistiæ mysterio ; non absimiliter vir amet, foveat et instruat uxorem suam.

III. PARS. Conjuges christiane viventes, mutua sibi charitatis præstant officia, ideoque *neuter alterum celat, neuter alterum vitat, neuter alteri gravis est* (6) : alter alterius onera portat : et quasi parum sit, amice et patienter simul conversari, sese adhuc ad pietatis officia stimulant *alterutro docentes, alterutro hortantes :* quia tamen munus docendi familiam potissimum ad viros spectat, mulieres *domi maritos suos consulant* (7) : viri vero uxores bonum doceant, 1. Sanctis sermonibus ; 2. Piis operationibus ; 3. Castis conversationibus.

1. Marite, in domo tua cum uxore conversans, *convictus atque colloquia Deo digna sectare, memor illius versiculi, sanctificati*

(1) In Satyra Menipp. — (2) Aul. Gell. L. 1. c. 17. — (3) Philip. 2. — (4) Tert. L. de Pat. 12. — (5) Prov. 5. — (6) Cœl. Rodig. L. 28. Antiq. c. 21.

(1) Val. Max. L. 2. c. 2. — (2) Coloss. 3. — (3) D. Aug. L. 1. de Sacram. c. 35. — (4) L. 2. c. 8. — (5) Tert. L. 5. adv. Marc. 18. — (6) Tert. L. 2. ad Uxor. 8. — (7) Tert. L. de Bapt. 17.

per Apostolum : Bonos corrumpunt mores congressus mali. (1) Suis sermonibus duo præstare tenetur vir. Unum, colloquia Deo digna sectari, nimirum loqui verba pietatis Deo digna, quæque Christianum deceant ; aliud, malos vitare sermones, quæ pietatem dedecent, et audientem feminam vel scandalizant, vel ad malum subornant. Nam si *corrumpunt mores confabulationes malæ, quanto magis et convictus, et individuus usus ?* (2) Viri scilicet cum uxore, quacum in eadem domo manet. A pravis ejusmodi colloquiis viros adhuc dimovere nititur D. Augustinus : *Nostros qui conjuges habent, quantum possumus admonemur, ut libidinis sermonibus non acquiescant.* (3) Sunt equidem mariti caste et pie cum conjugibus conversantes, confabulationes malas fugientes, colloquia Deo digna, et christianam religionem sapientia sectantes ; teste namque D. Augustino, *multi magni viri, et imitatione dignissimi sapientiæ studio cum conjugibus dediti fuerunt* (4) : sed longe multo plures sunt qui colloquia digna Deo non sectantur, neque christianam religionem suis demonstrant sermonibus. Nam in eorum domibus, *quæ Dei mentio ? quæ Christi invocatio ?* (5) Neque duntaxat pietatis omittunt sermones, sed quod pejus est, verba blasphemiæ, impietatis et salacitatis promunt coram uxore, quæ velit nolit oportet *audiat sane, audiat de scena, de taberna, de ganea* (6) ; aliaque ejusmodi, quæ aures pias et castas maculant, uxoremque scandalizant, quam vir debet instruere sanctis sermonibus, et ædificare piis operationibus.

2. Christianos *lucere in mundo oportebat ut filios lucis.* (7) Christiani sunt filii lucis, tum quia a Deo Patre luminum adoptati ; tum quia a Christo Sole justitiæ regenerati et eruditi ; tum quia luce fidei et gratia illustrati. Christiani autem tanquam filii lucis lucent, vel lucidam docendo et prædicando disciplinam, vel bonis vacando operibus : illud negotium duntaxat ad Pastores, Doctores et Concionatores pertinet : istud omnibus generatim Christianis competit, ut enim ipsi fatentur apud Tertull. *hæc sunt quæ nos luminaria mundi faciunt, bona scilicet nostra.* (8) Cuncti fideles bonis debent lucere operibus, juxta istud Dominicum : *Luceant opera vestra.* (9) At conjuges sanctis vacare operationibus specialiter in suis domibus tenentur ; nam vel uxorati sunt ambo fideles et justi, vel ambo fideles, unus autem justitiam sectans, alter malitiam et iniquitatem demonstrans ; vel unus fidelis et catholicus, alter infidelis et hæreticus. Si ambo sunt fideles et pietatem sectentur, bonis debent prælucere operibus, ut vel sese in pietatis proposito confirment, vel ad perfectionis incrementum mutuo se stimulent, vel ut non minus pietate quam corpore et animo conjuncti sint, ad instar Zachariæ et Elizabeth, qui erant *ambo justi, quia ambobus erat una justitia.* (1) Si autem ambo fideles et catholici, alter vero vitam religioni contrariam ducat, virtutis sectator sanctis debet lucere operationibus, tum ne conjugis iniquitate pervertatur, tum ut suo exemplo illius malitiam condemnet, et ad viam virtutis deducat : *Probum vestrum coram hominibus appareat. Ad quid, nisi ut malitia accessum ad vos omnino non habeat, vel ut malis exemplo et testimonio sitis ?* (2) Si vero unus est fidelis et catholicus, alter vero infidelis et hæreticus, bonorum operum tenetur exemplum præbere, tum ob Dei honorem ; nam *fidelis Deum observet necesse est* (3) ; tum ut confessionem suam sanctis actionibus probet : nam *fidem consecutus* (4), illam demonstrat, ducens vitam fidei veritatibus conformem ; tum ut sancta sua conversatione infidelem vel hæreticum conjugem ad christianam et catholicam disciplinam ducat : indubitatum etenim est *posse infidelem a fideli per usum matrimonii lucrifieri* (5) ; tum ut ei non solum fidei, sed etiam virtutis largiatur affectum. Maritus namque conspiciens uxorem pietatis studiosam, et virtutum exempla præbentem, *sensit magnalia, vidit experimenta, scit meliorem factam, sic et ipse Dei candidatus est timore.* (6) Sic Ermenigildus Indegundis, Clodovæus Clotildis virtutibus ducti sunt ad fidem. Nam ut fatur Apostolus, *sanctificatus est vir infidelis per mulierem fidelem ; et sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem.* (7) Uxoris sanctitas, sanctitatem reverberat in virum, et econverso viri sanctitas, in uxorem reverberat sanctitatem, *quasi sanctitatis aspergine*, ait D. Anselmus. Inde concludit D. Augustinus : *Præceptum est de conjugatis, ut bona sua conversatione ac moribus lucrifaciat uxorem vir fidelis, vel maritum mulier fidelis : quapropter non sibi debent occultare bona opera sua, quibus imitandi sunt*

(1) Tert. L. 1. ad Uxor. 8. — (2) Tert. L. 2. ad Uxor. 3. — (3) L. de Bon. Connub. c. 15. — (4) L. 6. Conf. 11. — (5) Tert. L. 2. ad Uxor. 6. — (6) Tert. ibid. — (7) Tert. L. adv. Prax. 13. — (8) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 13. — (9) Tert. ibid.

(1) Chrysol. Serm. 91. — (2) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 13. — (3) Tert. L. 2. ad Uxor. 3. — (4) Tert. L. 2. ad Uxor. 2. — (5) Tert. ibid. — (6) Tert. L. 2. ad Uxor. 7. — (7) 1. Cor. 7.

ad invicem, ut alter alterum possit ad christianæ fidei communionem invitare. (1)

Inniti debent uxores bonis exemplis maritos hæreticos vel scelerosos ad fidem et virtutem adducere, ad instar Gorgoniæ Gregor. Nazianz. sororis, quæ viro nupta infideli, se Christianam dimidiatam existimabat, quamdiu maritus ejus Christianismum non profitebatur: *Porro cum hoc unum Gorgonia reliquis omnibus antecedere cuperet, ut maritus quoque lustrali aqua tingeretur, ut sic toto corpore Deo consecraretur, ut non dimidia tantum ex parte tincta, perfectaque discederet, ipsiusque aliquid imperfectum relinqueretur: hoc quoque a Deo precibus impetravit* (2), quasi mariti sanctitas portio esset sanctitatis Gorgoniæ, quæ fere dimidiata et imperfecta fuit, donec a mariti sanctitate, integram et perfectam acceperit sanctitatem. Multum quidem potens est mulieris exemplaris sanctitas, ad alliciendum virum ad sanctitatem, sed multo efficacior est virtus viri; tum quia est exemplar, ad quod uxor plurimum conformatur: « ut speculum auro gemmisque ornatum utilitatem nullam affert, nisi similem speciem referat, sic opulentæ uxoris nullus fructus est, ni vitam moresque præstet cum vita et moribus viri congruentes et consentaneos. » (3) Tum quia mulieris caput est vir, quem sic urget D. Augustinus: *Si caput es, duc, et illa sequatur, sed vide quo ducas: noli ire quo non vis ut sequatur: ne in præcipitium ruas, vide ut recto tramite gradiaris.* (4)

Plures tamen viri, neque exemplaris, neque capitis probe agunt negotium. Non exemplaris, quia depravato suo exemplo uxores scandalizant; neque capitis, quia tantum abest, ut pietatem in uxores influant; quinimo, illas a piis operibus avocant: *Ut si statio facienda est, maritus de die conducat ad balneas; si jejunia observanda sunt, maritus eadem die convivium exerceat; si procedendum erit, nunquam magis familiæ occupatio obveniat.* (5) Quam infausta mulier, quæ a pietatis operibus impeditur per maritum hæreticum, criminosum et scandalosum! *Domino certe non potest pro disciplina satisfacere, habens in latere diaboli servum, procuratorem domini sui, ad impedienda fidelium studia et officia.* (6) Quam felix uxor, quam ad pietatem et sanctitatem urget maritus bonis pietatis exemplis! tunc enim *libere æger visitatur; indigens sustentatur, eleemosynæ sine tormento; sacrificia sine scrupulo; quotidiana diligentia sine impedimento.* (1) Ad ejusmodi pietatis officia vir uxorem stimulat piis sermonibus, sanctis actionibus, et castis conversationibus.

3. *Salus nec feminarum modo, sed etiam virorum in exhibitione præcipue pudicitiæ est.* (2) Circa hanc materiam tres observantur errores: primus eorum qui existimant castitatem ad ecclesiasticos duntaxat pertinere, non vero ad uxoratos: quos redarguit D. Augustinus: *Vos qui conjuges habetis, moneo ut caste habeatis.* (3) Trina siquidem est castitas: virginalis, vidualis et matrimonialis, de qua aliorsum fuse tractatum est. (4) Secundus error est eorum qui castitatem conjugalem a feminis, non a viris censent servandam. *Utrique enim sexui loquimur, etsi ad alterum sermo est, quia una disciplina præest* (5); nam præceptum Dei vetans impudicitiam et præcipiens castitatem, ex æquo obligat viros et mulieres: deinde sicut uxor non habet potestatem sui corporis ad fornicandum, ita nec vir. Postea vir et uxor, in solemni matrimonii ritu, sibi fidem mutuo promiserunt; postremo *omnis maritus castitatis exactor est* (6); proinde exigens ab uxore castitatem et ipse præstare debet. Quem ideo sic pungit D. Augustinus: « Dicitur tibi: Non mœchaberis, id est, non ibis ad aliquam aliam præter uxorem tuam; tu autem exigis hoc ab uxore, et non vis reddere hoc uxori: et cum debeas in virtute præcedere uxorem, quomodo castitatis virtus est: tu sub uno impetu libidinis cadis, et vis uxorem tuam victricem esse; tu victus jacens, et tu cum caput sis uxoris tuæ, præcedet te ad Deum cujus caput es: vis domum tuam capite deorsum pendere, caput enim mulieris est vir; ubi autem melius vivit mulier, quam vir, capite deorsum pendet domus. » (7) Neque dicas: « Ideo uxor castior me est, quia facilius castitatem servare potest, eo quod multa illi custodia est, legis præceptum diligentia maritalis, terror etiam legum publicarum: est etiam verecundiæ et pudoris illius magnum munimentum: multæ custodiæ faciunt feminam castiorem: ergo virum castum faciat ipsa virilitas; nam ideo mulieri major custodia, quia major infirmitas: illa erubescit viro, tu non erubescis Christo? tu liberior, quia fortior: quia facile vivis, ideo tibi commissus est: super illam et diligentia viri, et terror legum, et

(1) L. 2. de Serm. Dom. in Mont. c. 4. — (2) Greg. Naz. Orat. in Laud. Gorgon. — (3) Plutar. in Præcept. Connub. — (4) Serm. 28. ex Add. per Fir. — (5) Tert. L. 2. ad Uxor. 4. — (6) Tert. ibid.

(1) Tert. L. 2. ad Uxor. 8. — (2) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 1. — (3) Serm. 6. de Nat. Dom. — (4) Tert. prædicans, tom. 2. Tr. de Cast. — (5) Tert. L. de Monog. 10. — (6) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 4. — (7) L. de 10. Chord. c. 3.

consuetudo morum, et verecundia major, et super te tantum Deus, » (1) cui obsequi debes, et promissam teneris præstare castitatem. Tertius error est eorum qui omnia, quantumvis fœda, in conjugio sibi licita arbitrantur, cum uxoribus namque impudicos habent sermones, *blanditias turpiores* (2), neque ullum servant modum in usu matrimonii, nec attendunt quod honorem thori *lædunt qui abutentur.* (3) Hos ad usum moderatum et castum hortatur D. Augustinus : *Diligite uxores vestras, sed caste diligite* (4): meretricius amor etiam in conjugibus damnatur : *voluptates quæ de meretricum amplexibus capiuntur, etiam in uxore damnatæ sunt.* (5) Quapropter monenti Tertulliano præbeant conjuges assensum, *ut penes sanctos officia sexus, cum honore ipsius necessitatis, tanquam sub oculis Dei modeste et moderate transigantur.* (6) Debita quæ cum hoc moderamine reddunturur, non culpantur, neque damnantur, sed laudem et gloriam merentur.

CONCIO SECUNDA.

Sed *viderit qualiter viro officia pendat.* (7) Loquitur de uxore, quæ suo marito debita justitiæ præstare debet. Homo uxoratus potest considerari, 1. Ut materia de qua formata est mulier ; 2. Ut caput mulieri superpositum ; 3. Ut paterfamilias domus. Idcirco mulier virum respicit ut originem de qua producta est ; ut caput cui illa subjicitur ; ut patrem familiam domus in qua ipsa inhabitat. Ob trinum illum respectum tria viro præstare tenetur: 1. Illum diligere ; 2. Se ei subjicere ; 3. domus et familiæ curam gerere.

I. PARS. *Matrimonium est, cum Deus unit duos in unam carnem.* (8) Femina duplici ratione est eadem caro cum viro : tum quia ex viro facta est, tum quia per conjugium rursus effecta est una et eadem caro. Illa carnis unitas quam habent conjuges ad invicem, eos ad mutuum amorem stimulat; ut enim ratiocinatur D. Augustinus : *Quod femina Adæ ex ejus latere facta est, etiam hinc satis significatum est, quam chara mariti et uxoris debeat esse conjunctio.* (9) Nam si unitas, seu unio est motivum, vel saltem effectus amoris, ut docet D. Augustinus, *quid amor omnis ? Nonne unum vult fieri cum eo quod amat ? et si ei contingat, unum cum eo sit.* (1) Conjugum amor ex eorum unitate colligendus est, tantoque vehementior debet esse quo intimior eorum est unio, ut non minus sint unum corde quam corpore. In superioribus debitum amoris viri in uxorem demonstratum est, nunc uxor stimulanda est ad amorem viri, quem debet diligere, 1. Vere ; 2. Caste ; 3. Christiane.

1. Dilectio *principale præceptum* (2) nuncupatur a Tertulliano : tum quia in ea cuncta instaurantur legis præcepta, tum quia ad omnem hominem sese extendit. Hoc præcepto mulier urgetur ad verum mariti amorem, quia *dilectio non protervum sapit* (3), sed plane obsequitur. Ex dubio autem Augustino : « Amor procedit ex natura, aut ex officio ; vel ratione sola, vel solo affectu : nonnunquam ex utroque simul. Ex natura, sicut mater diligit filium ; ex officio, quando ex ratione dati et accepti, quodam speciali affectu conjunguntur ; ex sola ratione, sicut inimicos, non ex spontanea mentis inclinatione, sed ex præcepti necessitate diligimus ; ex solo affectu, quando aliquis ob ea sola quæ corporis sunt, v. gr. pulchritudinem, facundiam, sibi quodammodo inclinat affectum ; ex ratione simul et affectu, quando is quidem ob virtutis meritum ratio suadet amandum, morum suavitate ; et vitæ laudandæ dulcedine, in alterius influit animum, et sic ratio conjungitur affectui, ut amor ex ratione castus sit, dulcis ex affectu. » (4) His omnibus motivis uxor maritum suum diligere debet. Ex natura ; tum quia mulier naturaliter diligit suam originem : *At caro ex carne, et os ex ossibus, vocatur secundum originem mulier ejus, ex cujus substantia incipit censeri facta uxor.* (5) Tum quia *amor est quædam vita duo aliqua copulans, vel copulare appetens, amantem scilicet, et quod amatur* (6) : ut autem uxor viro conjungeretur per amorem eodem spiraculo vitæ, quo homo animata est ; nam ut acute animadvertit D. Augustinus explanans istud Genes. « Inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ, et factus est homo in animam viventem. » (7) *Scriptum non est quod similiter sufflaverit Deus in faciem formatæ mulieris, et facta fuerit in animam viventem* (8) : ut notificaretur mulieri eodem fere spiraculo cum viro animandam fore, ne aliud

(1) L. de 10. Chord. c. 9. — (2) Tert. L. 2. ad Uxor. 3. — (3) Tert. L. de Monog. 1. — (4) Serm. 63. de Divers. c. 15. — (5) D. Hier. in c. 5. Ep. Eph. — (6) Tert. L. 2. ad Uxor. 3. — (7) Tert. L. 2. ad Uxor. 4. — (8) Tert. L. de Monog. 9. — (9) L. 12. Civ. 26.

(1) L. 2. de Ordine 18. — (2) Tert. L. 5. adv. Marc. 14. — (3) Tert. L. de Pat. 12. — (4) L. de Amicit. c. 18. — (5) Tert. L. de Vel. Virg. 5. — (6) D. Aug. L. de Trin. c. 10. — (7) Cap. 2. — (8) L. 1. de Gen. ad Litt. 10.

spiraculum, ne diversa respiratio sit viri et feminæ, et qui una caro sunt, eodem spiritu animentur. Tum quia uxor naturaliter diligit semetipsam, amans autem virum suum, seipsam diligit, nam eadem persona cum viro censetur, ut eloquenter fatur Chrysologus : *Quos Deus conjunxit, natura sociat, et facit Deus ut sit homo unus, duo : unus, alter ipse homo : ne sit aut singularitas destituta, aut confusa conjunctio.* (1) 2. Uxor ex officio virum tenetur diligere, ratione dati et accepti, nam dum contraxit cum illo conjugium, mutua facta est utriusque datio et acceptio, non solum corporis, sed etiam cordis : quod uxor ipsa fatetur aiens cum Sponsa : *Dilectus meus mihi, et ego illi.* Symmachus legit in genitivo : *et ego ejus.* Quasi dicat : Maritus totum se mihi tradidit, et vicissim ego me illi totam tradidi, sponsus totus est meus, et ego quoque tota sum sponsi : vir me unice diligit, et ego virum unice amo, non solum ex officio, sed ex ratione, ut imperanti Deo obsequar, qui inimicos etiam diligere præcipit. Quapropter uxor etiam *repudiata, quæ per discordiam, et iram, et odium, et causas eorum, injuriam vel contumeliam, vel quamlibet querelam, et anima et corpore separata est, tenetur inimico, ne dicam marito.* (2) Id est, maritum etsi inimicum, contumeliosum, aversantem tenetur diligere. Uti autem ex præcepto odientem amat virum, ita, 3. Ex affectu amantem debet diligere virum. Ad quod illam hortatur D. Ambrosius : *Redde studio vicem, redde amori gratiam* (3), scilicet amorem amore compensa ; et dilectionem, qua te vir tenere diligit, tuo affectu recognosce : ad instar Sponsæ, quæ tota sacri Sponsi amore accensa, custodes interrogat : *Num quem diligit anima mea vidistis ?* (4) Tanto affectu sponsum sponsa diligit ut multa dicat quæ inepta videri poterant non amantibus. Non enim ait quis sit ille quem diligit, verum, ut animadvertit D. Bernardus, *in epithalamio hoc, non verba pensanda sunt, sed affectus ;* quo ita agitur sponsa ut nihil aliud cogitet, nihil aliud velit, nihil aliud ore promat, præter sponsum, quem vere et caste diligit.

2. *Et ad virum conversio tua* (5), quem unicum puro corde respicere debes. De casto amore quem uxor viro præstare tenetur, plura sunt alibi dicta (6), quæ hic repetenda non sunt. Castus autem uxoris amor excludit, 1. Adulterium opere consummatum ; nam *adulterium in matrimonio crimen est* ; 2. Adulterium mente conceptum : etsi non opere consummatum ; nam ut subjungit Tertull. *Cogitatus sine carnis congressu, adulterium perficit ex concupiscentia.* (1) Cujus hanc rationem subministrat D. Augustinus : *Nam et conjux quæ adulterinum animum gerit, etiamsi timore viri non adulterium perpetrat, tamen quod deest operi, inest voluntati.* (2) Quod declarat S. Doctor ex discrimine quod intercedit inter uxorem adulterinum animum gerentem, et conjugem virum caste diligentem. Utraque virum timet, sed longe diversa ratione. *Casta vero aliter timet ; nam et ipsa timet virum, sed caste : denique timet illa, ne vir infestus adveniat : ista ne offensus abscedat : non amanti enim præsentia viri molesta est ; amanti autem absentia.* 3. Illæ uxores caste non amant, qui plus mariti bona quam ejus personam diligunt ; nam ut docet D. Augustinus, *si uxor maritum amat quia dives est, non est casta : non enim maritum amat, sed aurum mariti ; si autem maritum amat, et nudum amat, et pauperem amat.* (3) Hac tamen ætate plus bona fortunæ quam virorum personæ amantur : *Nam quanto dives est aliqua matronæ nomine inflata, tanto capaciores domus oneribus suis requirit, ut campum in quo ambitio decurrat.* (4) 4. Illarum non est castus amor, quæ ineunt matrimonium, non tam ex intentione vivendi in societate, aut filios procreandi, quam lasciviendi. *Pleræque et genere nobiles, et re beatæ, passim ignobilibus et mediocribus conjunguntur ad luxuriam inventis.* (5) Tandem, ut fatur D. Augustinus, *sunt amores flagitiosi et detestabiles amores adulterorum* (6), amores terreni, amores carnales, amores mali. *Malos amores detestantur omnes leges humanæ et divinæ :* uxor vere et caste diligens, *remove amores illicitos, quære licitos* (7), et maritum christiane ama.

3. *Dilectio christiani nominis thesaurus* (8), tum quia procedit a charitate, quæ est omnium virtutum pretiosissima ; tum quia terminatur ad Deum, qui est infinitus bonorum thesaurus ; tum quia gratiæ et gloriæ meretur gazas. Uxor virum christiane diligit, si ejus dilectio a charitate ut a principio procedit ; si ad Deum ut ad finem ultimum tendit ; si ei gratiam et gloriam percupit. Amor est vel rectus, vel perversus : rectus, quo

(1) Serm. 99. — (2) Tert. L. de Monog. 10. — (3) L. 5. Hexam. 7. — (4) Cant. 3. — (5) Tert. L. 1. de Cult. Fem. 1. — (6) Tert. prædicans, tom. 2. tr. de Cast. Conc. 2.

(1) Tert. L. de Monog. 9. — (2) Ep. 120. ad Honorat. c. 21. — (3) Serm. 49. de Verb. Dom. — (4) Tert. L. 2. ad Uxor. 8. — (5) Tert. ibid. — (6) L. 50. Hom. Hom. 38. — (7) D. August. ibid. — (8) Tert. Lib. de Pat. 12.

quis recte se amat, et alium sicut se amat, *qui recte se amat, et alterum recte amat.* Perversus, quo quis perverse se amat, et alterum sicut se amat, *quia ipse perverse amat alium, qui et se perverse amat.* (1) Uxor perverse se amans, perverse etiam diligit maritum, quia se et illum diligit amore terreno, mundano, carnali, sceleroso; uxor econverso recte se diligens, recte etiam amat virum, quia se et illum diligit amore casto, spirituali, supernaturali, christiano, qui respicit, non terram, sed cœlum; non carnis voluptatem, sed animi virtutem; non fortunam, sed salutem. Quapropter Petrus Damianus reginam Franciæ stimulat ut Regem ad virtutem deducere satagat: *Sic denique eum vere diligis, si servare quæ Dei sunt piis exhortationibus facis.* (2)

Hujus christiani amoris tria indicia subministrat D. Augustinus: 1. Si damnum temporale sustineat pro mariti amore; siquidem *dilectio nec sua requirit, si offert sua, dum alteri prosit.* (3) Inde ad hypothesim descendit D. Augustinus uxorem urgens: « Aurum tuum vendit maritus tuus pro necessitate sua: ferto, femina, noli litigare, noli contradicere, contemptus auri tui est dilectio viri tui; si villam tuam pro necessitate sua vendat, quæ est et tua, non enim potest esse ejus, quæ non sit tua: si est charitas in te quæ debet esse in uxore, ferto patienter, et si dubitat, tu offer, contemne cuncta propter amorem viri tui. » (4) 2. Si doleat quando peccantem, Deumque offendentem conspicit virum. *Illa enim sancta, casta et vere christiana, dolet fornicantem virum, et non dolet propter carnem, sed propter charitatem.* (5) Quia scilicet vir luxurians Deum offendit, animæque suæ jacturam facit. 3. Si diligit *in honore et sanctificatione tanquam cohærentem gratiæ* (6): ita ut non natura sit amoris illius vinculum, sed *gratia sit copula.* Quia vero gratia est semen gloriæ, uxor virum adhuc diligit tanquam cohærentem gloriæ. Dilectio *merito nunquam excidet, nam cætera evacuabuntur, consummabuntur.* (7) Charitas vero in æternum permanebit, ideoque uxor christiane diligens, gratiam in tempore respicit, et ad æternitatem gloriæ tendit. Subjungit D. Augustinus: *Et tamen illa subjecta est viro sicut decet, et tanto subjectior, quanto castior* (8); tanto castior, quanto dilectione ferventior: siquidem uxor casta et charitate sufflammata sese viro subdit.

(1) D. Aug. L. 50. Hom. Hom. 38. — (2) L. 7. Ep. 9. — (3) Tert. L. de Pat. 12. — (4) L. 50. Hom. Hom. 49. — (5) L. de 10. Chordis. c. 9. — (6) Serm. 63. de Div. c. 13. — (7) Tert. L. de Pat. 12. — (8) Serm. 63. de Div. c. 13.

II. PARS. Belle Tertullianus velamen quod supra caput defert uxor nuncupat *humilitatis suæ sarcinam* (1): quia scilicet denotat obsequium quod viro præstare tenetur. Idcirco a velamine mulieres dicuntur nubere, id est, caput velare, cum in viri transeunt potestatem: sicut enim caput nudum et liberum quod habet vir signum est dominii et potestatis, sic velamen mulieris est signum subjectionis, seu, ut ait D. Chrysost. *insigne subjectionis.* Illud appellat adhuc Concilium Gangrense, *memoriam subjectionis* (2): Tertullianus vero jugum mulierum: *ipsæ enim sunt, quas subjectas esse oportet, propter quas potestas supra caput haberi debet: velamen jugum illarum est.* (3) Quia tamen pleræque mulieres subjectionis insigne dediscentes, humilitatisque sarcinam deponentes, dominium in viros sibi arroganter arrogant, multi etiam viri, non tam justum imperium quam injustam tyrannidem in uxores exercent. 1. Abusivum uxorum in viros damnatur imperium; 2. Legitimum virorum in uxores vindicatur dominium; 3. Debitum viro ab uxore declaratur obsequium.

1. *Necessitas humilitatis cum muliere censetur* (4): tum quia ab illa sumpsit exordium originalis culpa: quam ideo sic pungit Tertull. *Tu es diaboli janua, tu es arboris illius resignatrix, tu es divinæ legis prima desertrix, tu es quæ eum persuasisti, quem diabolus aggredi non valuit.* (5) Tum quia multis infirmitatibus obnoxia est; nam *in doloribus et anxietatibus paries, mulier.* (6) Tum quia, ut refert ex Apostolo Tertullianus, *non permittitur mulieri in Ecclesia loqui, sed nec docere, nec tinguere, nec offerre, nec ullius virilis muneris necdum sacerdotis officii sortem sibi vindicare.* (7) Tum maxime ad propositum, quia virorum subduntur imperio: *feminæ per omnia viris subditæ sint.* (8)

Trina autem potissimum ratione uxor subjicitur viro: prima sumitur ex natura; secunda ex divina sententia; tertia ex conjugali unione et copula. 1. Natura uxorem subditam viro desiderat, *propter sexus auctoritatem.* (9) Quod ex imperio, quod mens naturaliter in appetitum sibi vindicat, ostendit D. Augustinus: « Quemadmodum in anima hominis aliud est quod consulendo dominatur, aliud quod subditur, ut obtemperet, sic viro fac-

(1) Tert. L. de Cor. Mil. 14. — (2) Can. 17. — (3) Tert. L. de Vel. Virg. 17. — (4) Tert. L. de Vel. Virg. 9. — (5) Tert. L. 1. de Cult. Fem. 1. — (6) Tert. ib. — (7) Tert. L. de Vel. Virg. 9. — (8) Tert. L. de Vel. Virg. 10. — (9) Tert. ibid.

ta est etiam corporaliter femina, quæ habet quidem in mente rationalis intelligentiæ parem naturam, sexu tamen corporis, ita masculino sexui subjicitur, quemadmodum appetitus rationis ad concupiscendam de ratione mentis solertiam. » (1) Eadem aliorsum comparatione utitur : « Mulieres etiam significant partem, eo ipso quo mulieres sunt, quæ concupiscentialis dici potest, cui mens dominatur, etiam ipsa subdita Deo suo, quando rectissime et ordinatissime vivitur. Quod ergo est in uno homine mens et concupiscentia, illa regit, hæc regitur ; illa dominatur, hæc subditur ; hoc in duobus hominibus, viro et muliere, secundum sexum corporis figuratur. » (2) 2. Divina sententia uxorem viro subjicit : *Ad virum tuum conversio tua, et ille dominabitur tui. Et Evam te esse nescis ! Vivit sententia Dei super sexum istum in hoc seculo, vivat et reatus necesse est.* (3) Deus, qui erga protoparentes suam ostentarat bonitatem, in criminosos suam demonstrat justitiam. *Statim mulier et viro servire damnatur, sed quæ in adjutorium masculo, non in servitutem fuerat destinata.* (4) Animadvertit autem D. Augustinus mulierem fuisse subditam viro ante peccatum, et post peccatum, sed longe diversa ratione. *Mulier fuit subjecta viro ante peccatum, sed ex virtute, quæ per dilectionem operatur, et foras mittit timorem : postea vero conditionaliter servit, ut timore, qui disciplinam operatur.* (5) Ante peccatum ex natura, post peccatum ex justitia ; ante peccatum propter sexus auctoritatem, post peccatum propter divinæ scientiæ æquitatem. Æquissimum namque fuit ut mulier quæ independentiam a Deo ambierat, dependens ab homine efficeretur ; quæ Deo inobsequens fuerat, homini obsequeretur, et quæ sua persuasione, homini abstulerat dominium in creaturas, dominio hominis subderetur. *Neque enim et ante peccatum aliter factam fuisse licet credere mulierem nisi ut vir et dominaretur, et ad eum ipsa serviendo converteretur : sed recte accipi potest hanc servitutem significatam, quæ cujusdam conditionis potius quam dilectionis, ut etiam ipsa talis servitus, qua homines hominibus postea esse servi cœperunt, de pœna peccati reperiatur exorta.* (6) Deus superbientem punire volens mulierem, nulla graviori potuit illam mulctare pœna quam subjectioni et servituti damnando : subjectio ad virum adeo gravat superbæ mulieris ingenium, ut nullum dignius invenerit divina sapientia supplicium ad puniendum insolens independentiæ desiderium. Et licet in statu innocentiæ mulier fuerit subdita viro, Deus ex mente D. Augustini ad pristinam subjectionem addit servitutem, et quo talis subjectio et servitus firmior, nullaque tergiversatione possit excuti, Deus in pœnam primæ vi delicti infligit, et lata sententia confirmat. 3. Ratione conjugii mulier subjecta est viro ; nam ut acute animadvertit D. Ambrosius, conjugium a jugo nuncupatum est. *Bona vincula nuptiarum, sed tamen vincula : bonum conjugium, sed tamen a jugo tractum* (1), quod subjectionem et servitutem denotat, sed gravem, et feminis molestissimam ; quam intolerabiliorem mancipiorum servitute existimat D. Augustinus : *Quid ergo famulatus graves, et addicta viris servitia replicem feminarum, quam ante jussit Deus servire, quam servos ?* (2) Ad præstandum illud servitutis officium mulieres hortatur Apostolus : *Mulieres viris suis subditæ sint, sicut Domino.* (3) Ly autem sicut Domino duplicem potest habere sensum : 1. Mulier subdita sit viro suo sicut Christo Domino, cujus vir tenet locum personamque repræsentat ; 2. Mulier subdita sit viro suo tanquam domino, cui debet præstare servitutem, quomodo Sara Abraham suum dominum vocitat : « Dominus meus vetulus est. » (4) Quomodo Apostolum intelligit D. Augustinus : *Quis enim nescit uxorem marito tanquam domino debere servire ?* (5) Neque solum in generationis officio, sed adhuc *in cæteris actibus ad humanam pacem pertinentibus, mulier viro debet servitutem.* Et ob hanc causam nubendo mariti nomine vocatur : *Virgines apud parentes deputantur, nam nuptæ maritorum nuncupantur.* (6) Mulieri ita subjectio propria est ut in quovis statu servire teneatur : nam ante connubium virgo in paterna domo manet, paternum defert nomen, parentibus servit ; at postquam nupta est, in domo mariti habitat, ejus assumit nomen, eique præstat servitutem : unde conjuges sic hortatur D. Augustinus : *In omnibus ancillæ state virorum vestrorum, subditæ ad obsequium : nulla sit in vobis protervitas, nulla superbia, non contumeliosa cervix, non aliqua inobedientia ; prorsus tanquam ancillæ servite.* (7) Sunt equidem multæ mulieres viris subditæ, humiles, obsequentes, non in superbiam elatæ, sed multo plures vanitate

(1) L. 13. Confess. 12. — (2) L. de Op. Monach. 32. — (3) Tert. L. 1. de Cult. Fem. 1. — (4) Tert. L. 2. adv. Marc. 11. — (5) Dial. ad Orosium. — (6) D. Aug. L. de Gen. ad lit. c. 37.

(1) L. 3. de Virg. — (2) L. 1. de Virg. — (3) Ephes. 5. — (4) Gen. 18. — (5) L. 22. Contr. Faust. 31. — (6) Tert. L. de Vel. Virg. 7. — (7) L. 50. Hom. Hom. 49.

tumentes, cervicem extollentes, subjectionem viris debitam dedignantes, et imperium in ipsos arroganter usurpantes. Reviviscit hac ætate primæ *petulantia mulieris*, *qua usurpavit* (1) auctoritatem in virum, perversoque suo exemplo Adamum diabolo subjecit. Videns namque quod bonum esset lignum ad vescendum, et pulchrum oculis, aspectuque delectabile, tulit de fructu ejus, et comedit, deditque viro suo, qui comedit: *Non ergo satis fuit mulieri quod comedit ipsa, sed insuper et viro suo dedit: quomodo autem dedit nisi jam abusivo imperio, vel importunitate muliebri?* (2) Illecebrosa mulieris blandities, et blanda ejus importunitas, abusivo imperio, imperaturo viro perverse dominata est; virique grata mollities, qua de dominante effectus est obsequens, divinam sufflammavit justitiam. Ut enim refert Scriptura: « Adæ vero dixit Deus: Quia audisti vocem uxoris tuæ, et comedisti de ligno, de quo præceperam tibi ne comederes, maledicta est terra in opere tuo. » (3) In censu prævaricationis Adæ, quod primo refertur, est quod uxoris suæ voci obediverit: *Non enim Eva persuasit Adæ ut in eo sibi crederet, in quo crediderat ipsa serpenti: vir namque (inquit Apostolus)* (4) *non est seductus, sed mulier: ergo agendo potius quam seducendo; imperando magis quam aliquid fingendo, hoc effecit, ut obediret vir suæ voci plus quam Dei, unde et a Domino Deo dicitur illi: Quia audisti vocem uxoris tuæ.* (5) Pœna mulctatur Adam, quod Evæ audierit vocem, et abusivo uxoris sit obsecutus imperio. Belle dicitur abusivum imperium, quoniam *mulierem dominari in virum non permittit Apostolus; hoc viro potius sententia Dei detulit, et maritum habere dominium meruit, mulieris non natura, sed culpa; quod tamen nisi servetur, depravabitur amplius natura, et augebitur culpa.* (6) Abusivo uxoris imperio depravatur natura, cujus ordo confunditur, incrementatur culpa, quia contra latam Dei sententiam agitur.

Hæc naturæ depravatio, ordinisque confusio viguit olim apud Romanos, Græcos et Ægyptios: conqueritur Cato quod feminæ dominentur Romanis orbis debellatoribus. *Omnes homines uxoribus dominantur, nos omnibus hominibus, nobis autem uxores.* (7) Idipsum fatetur Themist. (8) inter Græcos illustris: quapropter Diaphanus ejus filius se Græciæ imperare hac ratione suadebat: Græcia meo obsequitur parenti, pater obedit matri, mater mihi obtemperat, ergo meæ dominationi tota subjicitur Græcia. Idem de Ægyptiis asseverat Diodorus apud Fevardentium: *Inter Ægyptios plus honoris ac honestatis impendi solet reginæ quam regi: et in privatis, mulierem viro dominari, profitentibus in connubiali contractu viris omnibus, esse uxori parendum.* Et quod est deflendum magis, inter Christianos uxores persæpe dominantur viris, et hoc trina potissimum de causa: vel, 1. quia divites sunt; ex Philosopho namque *dominantur uxores, propter amplitudinem matrimonii.* (1) Vel, 2. quia magna pollent pulchritudine, ut constat ex Hercule, qui venereo Omphales æstuans amore, *totam epitheti sui sortem cum muliebri cultu compensavit.* (2) Vel, 3. quia filios pepererunt, et matres sunt effectæ. *Quæ autem superbæ sunt mulieres et dominantur viris, nunquid post partum carent hoc vitio, ut viri earum dominentur? imo quasi dignitatem sibi additam credunt, quod matres fiant, et plerumque superbiores existunt.* (3)

Ad retundendum abusivum ejusmodi uxorum imperium apud Persas de 7. Sapientum consilio publicatum fuit edictum regium, ne uxores viris principibus principari præsumant. *Et misit rex epistolas ad universas provincias regni sui, ut quæque gens audire et legere poterat, diversis linguis et litteris.* (4) Hebræus textus sic habet: *Misit epistolas ad unamquamque provinciam, juxta scripturam ejus, et ad unumquemque populum juxta linguam ejus.* Persarum Rex ab Æthiopia usque ad Indiam late centum viginti septem provinciis imperans, edictum singulis non persico idiomate, ne non intelligeretur, sed juxta cujusque provinciæ linguam et sermonis proprietatem, usitato charactere scribi de more jubet. Subdit autem sacer textus quid contineat, scilicet *esse viros principes ac majores in domibus suis*; id est, dominos, quibus jure tum divino, tum humano, in uxores competit dominium.

2. Quadruplici ratione probat ex Apostolo Tertull. dominium viri in uxorem, 1. *Caput mulieris vir est.* (5) In corpore naturali caput influit in cætera membra, eisque dominatur, et præcipiendo exercet imperium. Idem dominium habet in familia vir, qui est mulieris caput, sed *caput viri Christus est.* (6) Sicut enim Christus tanquam viri caput dominatur in virum, ita vir tanquam caput

(1) Tert. L. de Bapt. 17. — (2) Rupert. — (3) Gen. 3. — (4) 1. Timoth. 2. — (5) Rupert. — (6) D. Aug. L. 11. de Gen. ad lit. 17. — (7) Tit. Liv. Dec. 4. L. 4. — (8) Rhodig. L. 14. c. 14.

(1) L. 8. Eth. 16. — (2) Tert. L. de Pall. 4. — (3) D. Aug. L. 2. de Gen. ad Lit. 19. — (4) Esther. 1. — (5) Tert. L. de Vel. Vig. 7. — (6) Tert. L. de Cor. Mil. 14.

mulieris dominium habet in uxorem. Quod ab omnibus sciri desiderat Apostolus: « Volo autem vos scire quod omnis viri caput Christus est, caput autem mulieris vir. » (1) 2. *Vir gloria et imago Dei est, gloria viri est mulier.* (2) Mulier est imago Dei æque ac homo, utpote intellectu, memoria, voluntate et libertate prædita, non secus ac vir sapientiæ, gratiæ ac gloriæ capax, ideoque non dicitur proprie viri imago, sed improprie duntaxat, et analogice; quia scilicet tanquam posterior et inferior facta est ex viro, eique similis creata: et ob hanc causam Apostolus dixit quidem virum esse imaginem et gloriam Dei, non autem mulierem esse viri imaginem, sed tantum gloriam: quia est insigne viri ornamentum: utpote quæ viro data est, tum in adjutorium ad propagandos liberos et familiam gubernandam; tum in materiam et quasi ditionem, in quam exerceat jurisdictionem et dominium: dominium enim viri non tantum se extendit ad inanimata et animalia bruta, sed etiam ad rationalia, puta filios et uxorem. Quod innuit Sapiens dicens: *Mulier corona est viro suo.* (3) Corona namque caput ornat, propugnat, personæque auctoritatem denotat. 3. *Non enim vir ex muliere est, sed mulier ex viro*; a quo dependere debet tanquam pars a toto, et effectus a causa seu principio. 4. *Mulier ex viro, et propter virum* (4), scilicet ut ei subjiciatur: sicut enim homo est principium ex quo facta est mulier, ita finis propter quem producta est, ut esset viro in adjutorium ad prolis generationem, vitæ societatem, voluntatis subjectionem.

At ne vir tumore infletur, et mulier nimis deprimatur, addit Apostolus: *Verumtamen neque vir sine muliere, neque mulier sine viro.* In conjugio etenim mulier nequit esse sine viro, et vicissim vir nequit esse sine muliere, quam debet considerare, non tam ut ancillam quam ut sociam et adjutricem. Nam ut fatur Tertull. *hoc genus secundi hominis factum est in adjutorium hominis* (5), potius quam in mancipium: quare D. Hieronymus expendens istud Geneseos: « Ad virum tuum conversio tua, et ipse tui dominabitur, » Scripturæ sacræ admiratur prudentiam: *In quo sanctæ Scripturæ consideranda prudentia est, quia non viro hoc Dominus sit locutus, et dixerit: Dominaberis uxori tuæ: sed ipsi mulieri, ut illi præmium relinqueret obsequelæ, dum in potestate ejus est, si Dei velit obedire præceptis, servire viro et marito esse subjecta, ut quodammodo esset libera servitus, et dilectione plena. Ideo serviens est viro dum eum metuit offendere.* (1) Dominatrix illa potestas divino ore intimatur uxori, ut subjectionem ultro habeat, liberam serviat servitutem, præstans viro spontaneum, et dilectione plenum obsequium; non autem viro, ne imperiosa auctoritate tumescat, et injuste jure dominii in uxorem utatur, maritali abutens potentia et auctoritate.

(1) 1. Cor. 11. — (2) Tert. L. de Vel. Virg. c. 7. 8. — (3) Cap. 18. — (4) Tert. L. de Vel. Virg. 7. — (5) Tert. L. de Vel. Virg. 5.

Quæ, ut docet Philosophus (2), triplex est: domini scilicet in servum, filii in parentem, viri in uxorem. Major est autem potestas domini in servum quam parentis in filium, et major adhuc auctoritas parentis in filium quam viri in uxorem. Potestas respicit subjectionem quæ trina adhuc est; nempe subjectio servi ad dominum, filii ad parentem, uxoris ad virum. Subjectio autem servi ad dominum est omnium maxima, post hanc sequitur subjectio filii ad parentem, major subjectione uxoris ad virum, quæ est omnium minima. Ut autem jus illud œconomicum, et dominium potestativum recte, juste et absque tyrannide exerceatur, consulenda est, non passio, sed ratio; non propria voluntas, sed lex tum humana, tum divina. Ad illam justitiæ legem erga uxores servandam viros hortatur Apostolorum princeps: *Viri, cohabitate secundum scientiam, quasi infirmiori vasculo impertientes honorem, tanquam et cohæredibus gratiæ, ut non impediantur orationes vestræ.* (3) Verum illi non cohabitant secundum scientiam, neque consulunt rationem et legem divinam, sed passionem et effrænem voluntatem, qui erga uxores suas tyrannicum exercent imperium, qui eas uti vilia mancipia considerant, qui in eas convitia et maledicta crebra jaculant, easque crudeliter percutiunt. Quare D. Chrysostom. in virorum persona loquens, sic fatur: *Nullum sit tam magnum peccatum, quod nos ad verberandum compellat.* Plures sunt tamen mariti ita rationis, virtutis et æquitatis inopes; ita ad iram et furorem proni, præsertim cum vino sunt inebriati, vel in alea jacturam sunt passi, vel aliquo damno gravati, ut uxores absque ulla consideratione percutiant, etiam cum proprii honoris detrimento; nam ut subjungit D. Chrysostomus, *neque verberandam uxorem dico, absit: ultima namque ignominia est non ejus quæ verberatur, sed qui verberat.*

Multi sunt insanientes et furiosi viri, qui absque ulla ratione, uxores injuriosis verbis,

(1) In c. 2. Epist. ad Tit. — (2) L. 5. Ethic. 7. — (3) 1. Ep. 3.

et adhuc colaphis, pugnis et fustibus percutiunt. Sunt quoque mulieres iracundæ et rixosæ, quæ viros injuriis lacessunt, et arrogantiæ sermonibus exasperant, et ad iram et furorem concitant. Quantum vero distent a S. Monica testatur D. Augustinus, de qua sic fatur : « Educata pudice et sobrie, potiusque a te subdita parentibus, quam a parentibus tibi, o Domine : ubi plenis annis nubilis facta est, tradita viro servivit, velut domino, et sategit eum lucrari tibi, loquens de te illi, moribus suis, quibus eam pulchram faciebas, et reverenter amabilem atque admirabilem viro suo. » (1) Patricius Monicæ vir erat idololatres, agrestis, barbarus, ferociens ; Monica tamen sua pietate, urbanitate, humilitate, mariti cicuravit ferocitatem, mitigavit barbariem, agrestem vitam ad urbanitatem temperavit ; tandem de idololatria ad christianam et catholicam disciplinam adduxit ; quia, ut subjungit D. Augustinus, « noverat Monica non resistere irato viro, non tantum facto, sed ne verbo quidem : jam vero refracto et quieto, cum opportunum videret, rationem facti sui reddebat, si forte ille inconsideratius commotus fuerat : denique cum matronæ multæ, quarum viri mansuetiores erant, plagarum vestigia, etiam dehonestata facie gererent, inter amica colloquia illæ arguebant maritorum vitam, hæc earum linguam, veluti per jocum, graviter admonens, ex quo illas tabulas, quæ matrimoniales vocantur, recitari audissent, tanquam instrumenta, quibus ancillæ factæ essent, deputare debuissent, proinde memores conditionis, superbire adversus dominos non oportere. » Livia Augusti Cæsaris conjux interrogata (2) quibus rationibus sibi subjecisset Augustum orbis Imperatorem? respondit : *Multa modestia* ejus conciliavi animum. Prudens etiam consilium uxori dedit ille Sapiens : *Si vis imperare viro, pareas : bona enim mulier parendo viro imperat*, maritumque sibi devincit, debitum præstando obsequium.

3. Uxores, *caput maritis subjicite* (3), illisque obsequium præstare ultra amorem, de quo in superioribus. Quatuor viro debet uxor ; 1. Honorem ; 2. Timorem ; 3. Imitationem ; 4. Obeditionem. 1. Honorem : tum vocando illum dominum suum. Sic Phocionis uxor maritum nuncupabat, « suas opes, mundum suum, thesaurum suum. » (4) *Bona conjux, non solum vocat dominum suum, sed hoc sapit, hoc sonat, hoc gestat corde, hoc profitetur ore, tabulas matrimoniales, instrumenta emptionis suæ reputat.* (5) Tum reverentiam ei exhibendo, ut suo exemplo cunctos domesticos ad similem incitet honorem. *Tota a te discat domus quantum illi honorem debeat : tu dominum illum obsequio tuo, tu magnum illum tua humilitate demonstra.* (1) Servi, ancillæ, filii, filiæ, patremfamilias honorant, conspicientes illum ab uxore honorari, quam tanto majori honore dignam prædicat D. Hieronymus, quanto majorem viro præstat reverentiam. *Tanto ipsa honoratior futura, quanto illum amplius honoraveris.* 2. Honor quem viro reddit uxor, timori sociatur, non servili, sed reverentiali et amore pleno : Marcionitæ Deum honorandum quidem, sed non timendum, volebant, quorum mentem refert Tertull. *In vobis est, si velitis, illi obsequium subsignare, ut honorem Deo habuisse videamini : timorem enim non vult. Atque adeo præ se ferunt Marcionitæ, quod Deum suum omnino non timeant. Malus, inquiunt, timebitur, bonus autem diligetur.* (2) Hunc errorem confutat Tertull. auctorem ejus sic pungens : *Stulte, quem Dominum appellas, negas timendum; cum hoc nomen potestatis sit etiam timendæ. At quomodo diliges, nisi timeas non diligere? Plane nec pater tuus est, in quem competat, et amor propter pietatem, et timor propter potestatem? nec legitimus Dominus, ut diligas propter humanitatem, et timeas propter disciplinam? Sic denique plagiarii diliguntur, non etiam timentur : non enim timebitur nisi justa et ordinata dominatio, diligi autem potest etiam adultera : sollicitatione enim constat, non auctoritate, et adulatione, non potestate.* Hoc argumento urgetur christiana uxor ad timendum virum, quem dominum agnoscit, et cujus ordinatam a Deo dominationem recognoscit. 3. Viri mores in se repræsentare niti debet : uxor libera nata, ingenua, sui arbitrii domina, ex quo nupsit viro, sui juris non est, sed subdita mariti voluntati et nutui. « Oportet, ut Geometræ dicunt, lineas et superficies, non per se, sed studia, curas, risum, communia habere cum viro. » (3) Ut enim ait Philosophus : « Existimare debet mulier bene composita, mores viri esse legem vitæ suæ, impositam sibi a Deo, per conjunctionem matrimonii. Qui hæc ergo negligit, deos ipsos videtur negligere, quibus præsentibus sacra fecit, et matrimonium. » (4) 4. Obsequi viro tenetur uxor, quam sic hortatur Tertull. *Incede secundum sponsi tui voluntatem.* (5) Hanc voluntatis

(1) L. 9. Conf. — (2) Dio. in Tiber. — (3) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 13. — (4) Plutar. — (5) D. Ambr. c. 3. Prov.

(1) D. Hier. Epist. ad Celant. — (2) Tert. L. 1. adv. Marc. 27. — (3) Plutar. in Præcept. Connub. — (4) L. 1. Œcon. 2. — (5) Tert. L. de Vel. Virg. 15.

submissionem Catone teste, suis uxoribus veteres exigebant Romani. « Majores nostri, nullam ne privatam quidem rem agere feminas sine auctore voluerunt, sed in manu esse virorum. » (1) Idipsum docet Philosophus : « Mulier suum arbitrium omnino exuere debet, ut marito obtemperet : sitque ei maritus pro corde, oculis et lingua : arrideat ridenti, compatiatur tristi, non adulatoris modo, vel chamæleonis, sed ut socia, et dimidiatum corpus ejus, et unus cum eo spiritus. » (2) Illam in uxoribus obedientiam Apostolus quoque requirit : *Mulieres, subditæ estote viris, sicut oportet, in Domino.* (3) Vult Paulus mulieres obtemperare viris, sed in Domino, id est, secundum Christi Domini voluntatem, disciplinam, legem, præceptum. Si enim præcipiant illicita, turpia, impia, contraria Christi voluntati, christianæ religioni, divino cultui, tunc non est eis obediendum, quia non in Domino, sed contra Dominum, et in diabolo præcipiunt : quando vero præcipiunt ea quæ Christianismum, religionem, virtutem et pietatem decent, tunc eis obsequendum est. Sic bonæ uxores subditæ sunt viris in Domino, et adhuc familiam et domum probe regunt.

III. PARS. Conjuges sibi mutuo necessarii sunt. Uxor ipsa etiam ultro fatetur *virum necessarium sexui, ut auctoritatis et solatii causam, vel ut a malis rumoribus tuta sit.* (4) Uxor quoque viro *consors onerum domesticorum necessaria est.* (5) Vir a viribus seu fortitudine nuncupatur; mulier vero a corporis mollitie et debilitate nominatur : Deus rerum omnium conditor virum fortem et generosum produxit, mulierem vero infirmam ac debilem condidit : ad negotiationem, agriculturam, militiam, aliaque negotia dura, laboriosa, extra domum agenda, quæ nonnisi viribus corporis fortitudine et labore tractari possunt, destinatur viri robur ad illa tractanda necessarium : mulier vero in operibus domesticis intra domum exercendis ordinata, tantis non indiget viribus. Ut enim sapienter ratiocinatur Xenophon : « Videtur mihi naturam mulieris ad curam intra domum suscipiendam Deum protulisse, ideoque molliori corpore, ut intra parietes officium suum obiret ; at viri corpus, animumque frigora, æstus, itinera, expeditionesque tolerare constituisse, quapropter illi foris res agendas delegasse. » (6) Nec minus lepide philosophatur Philo Judæus, duo civitatum distinguens genera : magnarum scilicet, et parvarum. Magnæ civitates sunt urbes, parvæ civitates sunt domus : ad urbium regimen ordinantur viri, leges statuentes, magistratus eligentes, negotia tractantes, politiam regulantes ; domorum gubernaculum commissum est mulieribus. *Necessitates adminiculorum, domum administrandam, familiam regendam, loculos, claves custodiendas, lanificium dispensandum, victum procurandum, curas communiendas* (1) uxorum est proprium. Viri sua probe debent tractare negotia, neque usurpare ea quæ sunt commissa mulieribus. Irridendi essent viri qui vel negotiationis, vel agriculturæ, vel magistratus officium negligerent, ut lanificio vacarent ; nec minus ridiculæ essent mulieres, domus curam despicientes, et civitatem regere volentes. Quibus binum subministro monitum : Unum ex Philosopho desumptum : *Mulieres Reipublicæ negotiis non se immisceant* (2) : aliud a principe Apostolorum mutuatum ; qui desiderat *mulieres domus curam habentes.* (3) Ad ejusmodi negotium necessaria est earum diligentia, vigilantia, præsentia : 1. Diligentia, ut strenue operibus domesticis laborent ; 2. Vigilantia, ut filiorum educationi, filiarumque custodiæ sedulo vacent ; 3. Præsentia, ut quantum fieri potest, in domo habitent.

1. Mulieres, *manus lanis occupate* (4), et laudem merebimini ab hominibus, ad instar Lucretiæ, quæ principum Romanorum judicio prælata est cæteris feminis, ex stirpe regia oriundis, quod cæteræ, vel speculum consulebant, vel ludis vacabant, vel choreis operam dabant, vel vanis conversationibus aut conviviis tempus insumebant ; Lucretia vero ad nihil horum vacabat, sed lanificia, aliaque ejusmodi domestica negotia curabat : quapropter cæteris merito fuit prælata, et communi encomio prædicata. Postquam Sapiens mulierem fortem commendavit, tum de raritate et singularitate, tum de valore et pretiositate. *Mulierem fortem quis inveniet ? procul, et de ultimis finibus pretium ejus* (5) ; signum quo dignoscatur subministrat : *Quæsivit lanam et linum, et operata est consilio manuum suarum.* (6) Inter præcepta, quæ Philosophus præbet uxori, istud non est minoris momenti : « Mulier nunquam sit otiosa ab opere, nec digiti a colo, aut penso, telave sint : neve otiosam patiatur ancillarum filiarumque cohortem : id enim ad augendam rem familiarem pertinet, et animum ab adulteriis et venereis retrahit, quæ sese otiosis insinuant facile. » Mulier

(1) Tit. Liv. L. 34. — (2) L. 1. OEcon. 4. — (3) Colos. 4. — (4) Tert. L. 1. ad Uxor. 4. — (5) Tert. L. de Exh. Cast. 11. — (6) In OEcon.

(1) Tert. L. de Exh. Cast. 12. — (2) L. 2. OEcon. 2. — (3) 1. Epist. 5. — (4) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 13. — (5) Prov. 31. — (6) L. 2. OEcon.

operaria, in lanificio aliisque domesticis negotiis occupata, trinum lucratur bonum : honestum, jucundum et utile. 1. Honestum ; nam conservat innocentiam et pudicitiam, et præservat ab adulterio, in quod ut plurimum cadunt mulieres otiosæ ; 2. Jucundum quod affert viro suo, nam *gratia mulieris sedulæ delectabit virum suum, et ossa illius impinguabit.* (1) 3. Utile ; nam *sapiens mulier ædificat domum* (2), cujus bona comparat, conservat, incrementat : et ut fatur Sapiens, *consideravit agrum, et emit illum; de fructu manuum suarum plantavit vineam.* (3)

Verum si mulieres occupatæ et manibus operantes, merentur laudem, suisque operibus honorem sibi comparant, viros jucundant, domos opulenter ditant, mulieres desidiosæ sua negligentia domos depauperant, maritos affligunt, semetipsas devenustant. Conquerebatur olim Tertull. *Circa feminas quidem etiam illa majorum instituta cecideruntquæ modestiæ, quæ sobrietati patrocinabantur.* (4) Quanto magis conquerendum est hac tempestate, in qua pleræque mulieres vitam ducunt desidiosam, teruntque tempus, vel in luxu vestium, vel in cartis lusoriis, vel in lautis conviviis, vel in lasciviosis conversationibus. Filiæ quæ ad ejusmodi vitia pronæ sunt, exoptant matrimonio conjungi, *dominari in aliena familia, in alienis operibus incubare* (5), non ut valeant maritos *consilio et solatio juvare* (6), sed ut facilius possint voluptates, quibus obnoxiæ sunt, captare. Has damnat, non solum Thabita, quæ, Evangelio teste, plena erat operibus bonis, sed adhuc *quod divites Christo mulieres adhærebant, quæ et de facultatibus suis ministrabant ei, inter quas et uxor regis procuratoris ; de prophetia est. Has enim vocabat per Esaiam : Mulieres, exsurgite, et audite vocem meam ; ut discipulas primo, dehinc ut operarias et ministras ostenderet : Filiæ, in spe audite sermones meos. Dies anni mementote cum labore in spe. Cum labore enim quo sequebantur, et ob spem, ministrabant.* (7) Hæc verba uxoribus christianis probe competunt, quæ sunt Christi discipulæ, cum ejus profiteantur doctrinam ; deinde operariæ, si vitam velint ducere christianæ religioni conformem. Spes eas ad opus stimulare debet, tum quia bona opera, quæ faciunt dum vivunt, sequuntur illas post mortem ; tum quia operando familiæ bona temporalia accumulant ; tum quia sua diligentia domesticos et filios ab ignavia revocant, et sua vigilantia probe educant, dum eorum custodiæ sedulo vacant.

(1) Eccles. 26. — (2) Prov. 14. — (3) Prov. 31. — (4) Apol. 6. — (5) Tert. L. 1. ad Uxor. 4. — (6) Tert. L. de Vel. Virg. 9. — (7) Tert. L. 4. adv. Marc. 19.

2. Mulier uxorata, *ex nupta mater effecta* (1), prolem quam parturivit, bene educare debet, quapropter uxores post partum nuncupat Tertull. *matres, et quidem educatrices filiorum.* (2) Educatio prolis ambobus parentibus competit, ut eam sua cura et vigilantia retrahant a vitiis, ad quæ *pertrahit adolescentiæ miseranda libertas.* (3) Quapropter eloquenter Chrysol. in natorum persona sic fatur : *Sepiat nos paterna reverentia, matris componat affectio, cognatorum custodiamur affectibus : inter propinquorum lumina non valent delicta versari : propinquorum quot oculi, tot lucernæ : dies est aspectus matris, sol patris rutilat in vultu : unde viventi inter tot virtutum duces, criminum tenebræ propinquare non possunt.* Quamvis filiorum educatio ad utrumque parentem pertineat, filiarum tamen custodia præsertim matrum curæ et vigilantiæ demandatur : nam *in matris gremio* (4) immunes a delictis conservantur. Quemadmodum autem filia a vigilantissima et oculata matre in domo paterna custodita, innocentiam servat et castimoniam, ita filia quam cæcutiens, somnolenta et desidiosa mater, extra domum cursitare sinit, innocentiæ et pudicitiæ sæpe sæpius patitur naufragium : ut Dinæ comprobatur exemplo, quæ egressa ut videret, a Sichen deflorata est. *Egressa est Dina filia Liæ, ut videret.* (5) Bene filia Liæ, nam *Lia lippis erat oculis* (6) : cæcitas matris fuit quodammodo causa lapsus filiæ ; si enim mater fuisset perspicax et oculata, non permisisset filiæ egredi de paterna domo, sed eam sub umbra alarum habuisset, et ita non corruisset Dina.

Utinam matres ad Prophetæ evangelici attenderent monitum : *Filii tui de longe venient, et filiæ tuæ de latere surgent.* (7) Quasi dicat : Quantumvis filios tuos, a te, ad quemvis remotissimum locum dimiseris, cave ne filias tuas a latere tuo procul submoveas : filii etenim poterunt foras egredi, alienasque circumlustrare regiones, filiabus interea domi remanentibus. At cur filiis e domo egredi, ireque quo voluerint, permittitur, non vero filiabus ? Quia scilicet non filii, sed filiæ de domo egredientes periclitantur. *Admonentur hic feminæ matres ne sinant filias suas a suo latere discedere, ne malum aliquod incurrant. Vadant filii, et de longe veniant ; filiæ tamen ad latus se-*

(1) Tert. L. de Vel. Virg. 5. — (2) Tert. ibid. 9. — (3) Chrysol. Serm. 1. — (4) Chrysol. — (5) Gen. 34. — (6) Gen. 29. — (7) Esa. 60.

deunt, *et ibi nutriantur* (1), ne honoris patiantur jacturam, aut cadant in aliquod perdendæ castitatis periculum. Prophetæ consonans Philosophus, ait: *Mulier filios filiasque instituat, nec vagari permittat, longiusque a suo latere discedere* (2); sed intra parietes domus detineat, in qua ipsa quoque quantum fieri potest, remaneat.

3. Mulieres, *domi pedes figite* (3), præsentia enim vestra necessaria est, 1. Ut domus pretiosissimo suo ornamento fulgeat: *Sicut sol oriens mundo in altissimis Dei, sic mulieris bonæ species in ornamentum domus suæ.* (4) Non dicit Sapiens mulierem ornamentum esse compitorum, et platearum, sed domus suæ, ut cujus pulchritudo et species foris visenda non sit, sed suæ duntaxat domi: neque enim externis, sed suo tantum viro placere debet: *Solis maritis vestris placere debetis. In tantum placebitis eis, in quantum aliis placere non curaveritis.* (5) Aurum quod non absconditur, suum deperdit splendorem; facies frequenter exposita soli, nigrescit; furto tollitur monile, quod e gaza seu thesauro crebro extrahitur; pulchræ picturæ velo cooperiuntur, ne colorum elegantia ex aeris acrimonia evanescat: sic mulier quæ vage cursitat, nec in domo remanet, suum amittit decorem: *Esther, quæ tam pulchra describitur, interpretatur abscondita* (6); Sara, quæ carbunculum sonat, in tabernaculo occultabatur, quapropter Angelus Dei majestatem repræsentans, interrogat Abrahamum: « Ubi est Sara uxor tua?» (7) Cui respondens Patriarcha: « Ecce in tabernaculo est.» Ubi D. Ambrosius: *Non ignorabat Dominus ubi Sara esset, sed docere nos vult quantus pudor esse debeat feminarum: Abraham auribus suis ingerit in tabernaculo Saram degere, ut discas quid ab uxore exigat.* (8) Nimirum, ut domum sua præsentia illustret, pulchritudine decoret, nec vage levi prætextu contra decentiam cursitet. Ægrotante Lazaro Maria et Magdalena (9) sorores ejus non sunt de domo egressæ adeundi Christi causa, sed miserunt ad eum, dicentes: Ecce quem amas, infirmatur, *quia mulieres erant, quæ non debent de facili domos exire.* Scriptura sacra residentiam mulieris in domo sua, belle hac comparatione demonstrat: *Columnæ aureæ super bases argenteas, sic pedes mulieris sanctæ* (10); uti bases quibus innituntur columnæ, sunt immobiles; si enim moverentur, corruerent columnæ; sic familiæ regimen præsentiæ mulieris innititur, quæ dum crebro absens fit a domo, filiæ inhonestos audiunt sermones, filii inobsequentes sunt, servi et ancillæ suum probe non obeunt munus, et cuncta in domo inordinata sunt.

(1) Olcast. — (2) L. 2. Œcon. 3. — (3) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 13. — (4) Eccl. 26. — (5) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 4. — (6) Rich. a S. Laur. L. 5. de Laud. B. Virg. — (7) Gen. 18. — (8) L. 1. de Abraham. 5. — (9) Joan. 11. — (10) Eccl. 26.

Antiquitus Romani, ante fores sponsi comburebant currum vel lecticam, in qua delata fuerat uxor die desponsationis: innuentes sublatam ei esse omnem cursitandi et egrediendi e domo facultatem. Quam contraria est hujusce ætatis consuetudo! nam filia vel nobilitate, vel opulentia, vel pulchritudine illustris, non desponsatur, nisi prius ei detur currus ad divagandum quocunque voluerit, et ut fatur Tertullian. *nisi petant maritum idoneum exhibendæ sellæ, et mulabus, et cinerariis peregrinæ proceritatis.* (1) Phidias sculptor famosissimus, Veneris statuam formaturus, sub dexterum hujus statuæ pedem, testitudinem ingeniose supposuit, ut erudiret mulieres testitudinis præ se ferre proprietates. Testudo, 1. Caput habet serpentis, quo denotatur sapientia; 2. Muta omnino est, nec ullam edit vocem; 3. Lentissime graditur; 4. Nunquam suam domum deserit, sed intra illam occultatur, quoties aliquod imminet periculum; 5. Testudinis non imitantur proprietates multæ mulieres, *loquaces*, *curiosæ*, *contubernales* (2), imprudentes, ut plurimum extra domum suam vagantes.

At quanam de causa tantopere cursitant? Trina potissimum de causa: interdum gloriæ causa quæ ex luxu vestium captatur; aliquando negotiandæ libidinis gratia. *Propter mutuum videre ac videri, omnes pompæ in publicum proferuntur, aut ut luxuria negotietur, aut gloria insolescat* (3); quapropter sapienter animadvertit Plutarchus: « Pleræque feminæ si auratos calceos, et armillas, et femoralia adimas, purpuramque et margaritam, domi manebunt.» (4) Pavo, amissa pennarum pulchritudine, ab hominum se subducit oculis; luna, lumine amisso, non sinit se videri; pictura, quæ nondum ultimis est illustrata coloribus, publico hominum non exponitur aspectui, sed intra officinam asservatur. Mulier superbis denudata vestibus, pretiosisque exuta monilibus, non prodibit in publicum, sed a conversatione sese excusabit, dicens: Non sum induta. Aliquando prætextu pietatis exeunt, ad patranda facilius facinora; et ut fatur Tertullian.

(1) Tert. L. 2. ad Uxor. 8. — (2) Tert. L. 1. ad Uxor. 8. — (3) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 11. — (4) De Leg. Commun.

malorum morum licentia pietas erit, occasio luxuriæ religio deputabitur. (1) Et ut mulieribus talis tolleretur occasio, Deus, qui præceperat ut ter in anno masculi templum adirent Hierosolymitanum: *Tribus temporibus anni apparebit omnis masculus tuus, in conspectu omnipotentis Dei: simile non fecit feminis præceptum, quia amat hoc genus exire, amat hinc inde discurrere: et quia a viris suis sæpius arcentur, causam religionis aut pietatis mentiuntur: ut ergo licentiosum genus teneret officio, occasiones vagandi præclusit.* (2) Mulieres probæ et pudicæ, non captant tales male agendi occasiones, sed remanent in suis domibus, etsi illis interdum incumbat exeundi negotium; aut *necessitas amicitiarum officiorumque, aut imbecillus aliquis ex fratribus visitatur, aut sacrificium offertur, aut Dei sermo administratur. Quodvis horum, gravitatis et sanctitatis negotium est.* (3) Unde, ut concludit Tertullianus, sanctas alloquens mulieres: *Vobis autem nulla procedendi causa non tetrica;* id est, non gravis, non seria, non sancta, non christianæ pietatis digna, non gloriæ meritoria.

CONCIO TERTIA.

Parens *redditione reddet* (4) proli debitum quod ultro a te natura expostulat. Etenim si Christianus erga extraneos tenetur servare justitiam, ne illis noceat, sed prosit, et in necessitate succurrat, quanto magis filiis quos generavit parens, debet justitiæ solvere debitum? *Ita, creator et secundum naturæ ordinem, primum in proximos docuit benignitatem* (5), qui autem magis proximi quam filii quos parentes de sua substantia generaverunt, accepta fecunditate a Patre luminum, *ex quo omnis paternitas in cœlo, et in terra, nominatur?* (6) Ubi D. Hieronymus: « Paternitas in cœlis est generatio filii; paternitas in terra est generatio hominum et animalium, quæ omnis a Dei paternitate manat, omnes enim ab eo vim habent generandi, ut sint, et nominentur patres. » *Quanquam frequentissime Dominus patrem nobis pronuntiavit Deum: imo et præcepit ne quem in terris patrem vocemus, nisi quem habemus in cœlis.* (7) Et hoc, ut mihi videtur, trina potissimum de causa: 1. Ut erudiamur a solo Deo cœlestem posse habere hæreditatem; 2. Quia Deus solus nos sua gratia supernaturaliter generat et adoptat in filios; 3. Quia magis Deus quam homines quos vocitamus patres, concurrit etiam ad naturalem generationem, tum quia ab eo homines mutuarunt potentiam generativam; tum quia Deus, et non parentes, creat animam, quæ est nobilior pars hominis; tum quia organizat corpus. Inde concludit Tertullian. *Quis ille nobis intelligendus pater? Deus scilicet: tam pater nemo, tam pius nemo.* (1) Ideoque ut homines probe parentum obeant munus, debent cœlestis Patris æmulari pietatem, qui tria hominibus præstat: nimirum alimenta necessaria ad vitæ subsistentiam; eruditionem ad discendam disciplinam; gratiam ad salutem consequendam. Terrenus parens, cœlestis Patris æmulans pietatem, præbeat filiis, 1. Vitæ subsidium; 2. Educationis studium; 3. Salutis auxilium.

I. PARS. De amore paterno tanquam de *lege pietatis* (2) loquitur Tertullian. *nam quidquid generavit, ei quod generatur, alimentum præbere, consentaneum est* (3): ad quod homines stimulantur, 1. Patris cœlestis exemplo; 2. Animalium irrationalium studio; 3. Naturæ suffragio.

1. Deus cunctarum Pater creaturarum, sub hoc titulo specialiter ab homine cognoscendus est, *cum patrem habeam eumdem, quem et omnia* (4): quod profitentur Christiani quoties dominicam promunt orationem. *Dicendo autem patrem, Deum quoque cognominamus.* (5) Et quia, ut subjungit Tertullianus, *appellatio ista et pietatis, et potestatis est.* Quando habendus est sermo *de patris cura atque prospectu* (6), dirigenda est mens ad curam qua cunctis animantibus alimenta necessaria ad vitæ conservationem subministrat Pater Deus; *cujus et corvi non serunt, nec metunt, nec in apothecas condunt, et tamen aluntur ab ipso.* (7) Quod si irrationalibus bestiis vitæ subsidium abunde præstat conditor earum Deus, quanto magis præbet hominibus ratione præditis? *Quoniam Dominus prospector humanarum necessitatum* (8) divina Patris cœlestis cura, necessaria hominibus abunde subministrans terrenum urget parentem ut filiis victum et vestitum præbeat; ut imago respondeat exemplari, et probe vices Patris cœlestis gerat. Etenim hominem parentem *Dei vicem dicam* (9), qui paternam adhibet in alendis filiis cu-

(1) Tert. Apol. 35. — (2) Exod. c. 34. Oleast. — (3) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 11. — (4) Tert. L. 4. adv. Marc. 17. — (5) Tert. L. 4. adv. Marc. 16. — (6) Ephes. 3. — (7) Tert. L. de Orat. 2.

(1) Tert. L. de Pœnit. 8. — (2) Tert L. de An. 1. — (3) Clem. Al. L. 1. Pædag. 6. — (4) Tert. L. adv. Marc. 17. — (5) Tert. L. de Orat. 2. — (6) Tert. L. adv. Valent. 11. — (7) Tert. L. 4. adv. Marc. 29. — (8) Tert. L. de Orat. 9. — (9) Tert. Apol. 34.

ram, verus est pater, quia suo bene fungitur officio, divinam æmulans providentiam; qui vero proli subsidium vitæ non suppeditat, a paterna pietate degenerat, Dei non agit vices, cujus providentiam non imitatur: et ut ait D. Hilarius, *abusive vocatur pater* (1); quia nec Dei, cujus est vicarius, æmulatur exemplum, nec animalium irrationalium imitatur in alendis fœtibus studium.

2. *Quando et vitalia pro cujusque generis dispositione, omnibus propria animalibus temperaverit artifex Deus* (2), singulis animantibus potentias et industriam largitus est: tum ut ab hostibus sese defendere, vel eximere possint; tum ut victus necessarios ad vitæ conservationem sibi comparare valeant; tum ut proli suæ alimenta procurent. Quis non miretur sollicitudinem qua aves suos alunt pullos, laborem quem patiuntur, imo et discrimen quod incurrunt feræ ut catulis suis præbeant escam? *Lamiæ nudaverunt mammam, laciaverunt catulos suos.* (3) Hebræa versio legit: *Dracones, canes silvestres;* nulla est bellua adeo ferociens quæ prolem suam nutrire non curet. O homo, *quid esset generantis affectio, in feris, et in pecudibus, et avibus? hoc Deus voluit te videre: quæ cum de terra produxerit sola jussione, postea laborem compulit sentire, generandi mutare patrias, loca cubilibus apta conquirere, fœtus locorum difficultatibus communire, gemitibus edere, maximis laboribus enutrire, ac se morti, si capi natos suos viderint, non negare: unde ex ferarum comparatione, pecudum similitudine, exemplis avium disce quanta sit in paterna charitate sinceritas.* (4) Struthio duntaxat *derelinquit ova sua in terra, obliviscitur quod pes conculcet ea, aut bestia agri conterat; duratur ad filios suos, quasi non sint sui.* (5) Pater qui filios suos parvulos non curat, nec eis alimenta ad vitæ subsidium suppeditat, mater quæ prolem suam negligit, struthionis imitatur duritiem: *Filia populi mei crudelis, quasi struthio.* (6) Parvuli subsidio destituti merito conqueruntur, adversus parentes clamitant, eosque de crudelitate accusant, *faciam planctum, quasi struthionum* (7): seu ut habet hebræa lectio, *quasi filii struthionum.* Parentes filiis curam et alimenta denegantes, Saturni imitantur immanitatem. *Propriis filiis Saturnus non pepercit* (8), neque, 1. Ipsi suæ parcunt proli quam absque alimento deserunt, 2. Ipsis belluis crudeliores, quæ suos catulos sollicite nutriunt; 3. E perverso Deum æmulantur, qui est *parvulorum dilector.* (1) 4. Matrimonii fructum aspernantur: *Adjiciunt quidem sibi homines causas nuptiarum de sollicitudine posteritatis, et liberorum amarissima voluptate.* (2) 5. Causarum influxum impediunt; nam qui dat esse, dat consequentia ad esse. 6. Contra naturam agunt quæ parentes stimulat ad amorem et curam filiorum.

3. *Sed et gratius nomen est pietatis, quam potestatis. Etiam familiæ magis patres, quam domini vocantur* (3), quo major denotatur amor in filios: patris namque nomen amoris est vocabulum: quare Deus voluit ut homo generaret filios, ut sciret ex semetipso quanta esset parentis affectio, ut belle animadvertit Chrysolog. hominem alloquens: *Ideoque te Deus patrem fecit: ideo a te voluit hominem procreari, qui utique quod te de terra fecerat, poterat fecisse quamplurimos; sed egit ut generando scires quanta esset generantis affectio.* (4) Et ob hanc causam Deus, qui in Decalogo filiis præcipit ut suos diligant parentes, nullum parentibus dedit mandatum de dilectione filiorum, quia, ut ait D. Chrysost. ad hoc sufficienter erudiuntur a natura, nam ut subjungit Chrysol. *Si pater est, non potest non amare* (5): paternum illum erga filios amorem commendat Philosophus, rationem præbens cur parentes magis filios diligant quam filii parentes: « Consanguinea amicitia esse multiformis videtur, et tota ex paterna dependere: parentes enim amant liberos quasi ex se quiddam sint; liberi autem parentes, quasi ex illis quippiam sint; magisque sciunt parentes qui ex se orti sint liberi, quam nati ex illis se esse genitos; majorem autem id a quo aliquid est, cum genito habet necessitudinis connexionem, quam quod factum est cum eo qui fecit: proprium enim ei a quo oritur quippiam, est id quod ex ipso oritur. Parentes igitur filios ut seipsos amant, qui enim ex ipsis oriuntur, sunt quasi ipsi dum separati sunt: filii autem parentes ut ab illis producti. » (6) Itaque parens est cum filio quasi idem alter, quod est incentivum amoris. Unde ad propositum Pacatus: *Instituente natura plus fere filios quam nosmetipsos diligimus* (7): nihil est homini carius oculis, anima et visceribus: parens autem filium diligit tanquam suos oculos, suam animam, sua viscera: siquidem filius vocatur ab Euripide *vitæ oculus*, a Philostrato parentis

(1) In c. 23. Matth. — (2) Tert. L. de An. 10. — (3) Thren. 4. — (4) Chrysol. Serm. 55. — (5) Job. 9. — (6) Thren. 4. — (7) Mich. c. 1. — (8) Tert. Apol. 9.

(1) Tert. L. 4. adv. Marc. 23. — (2) Tert. L. 1. ad Uxor. 5. — (3) Tert. Apol. 34. — (4) Serm. 55. — (5) Hom. 5. in Ep. — (6) L. 8. Moralium ad Nicomach. c. 14. — (7) In Panegyr. Theodor. Imp.

anima, *omnibus profecto hominibus filii sunt anima.* (1) Viscera nuncupantur ab Apostolo, qui sic de Onesimo scribit ad Philemonem : « Obsecro te pro meo filio, quem genui in vinculis, Onesimo, tu autem ipsum ut mea viscera suscipe. » Græca versio significantius legit : *Ipsum mea viscera suscipe.* Filium suum sua nuncupat viscera, filius namque est velut pars viscerum parentis, et licet *philos* græce idem sonet ac *amor*, vox *viscera* majorem denotat affectum quam vox *filius.*

Quod non ignorabat ille qui asseruit quod beatissima Virgo filium suum æterno Patri offerens, sive in templo, die Purificationis, sive in Calvario, die dominicæ Passionis, fuit *immolatrix viscerum suorum.* Cujus perpulchram accipe a Salviano rationem : Quia *in supplicio filii pietas paterna torquetur* (2); et ob eamdem rationem inter martyres collocat Abrahamum D. Cyprian. *Quis Abraham Patriarcham ausit eximere ex martyrum numero ?* Hujus subjungit rationem : *Quæ tormenta gravius torserunt corpus, quam Patriarchæ mentem torquebant naturæ affectus ?* (3) Idipsum asseverat Chrysologus, Abrahamumque corpus suum in filio immolantem producit. *Nam quid aliud Abraham quam corpus suum immolabat in filio ?* (4) Semel et iterum semetipsum obtulit Christus in ara crucis, et in altari, et ubique est simul Sacerdos et Agnus. Inde exclamat Chrysologus : *O inauditum christiani pontificatus officium ! quando homo sibi ipse est et hostia et sacerdos ; quando homo non extrinsecus, quod Deo est immolaturus, inquirit ; quando homo secum, et in se, et quod pro se est, Deo sacrificaturus apportat ; quando eadem manet hostia, idem permanet et sacerdos.* Mira quæ in dominico reperiuntur sacrificio, præfigurata video in Abrahami holocausto, ubi fidelis ille Patriarcha fuit simul sacerdos et hostia, semetipsum offerre volens in immolatione filii. Quod eloquenter declarat Chrysologus, sic de Abrahamo loquens : *Qui se immolabat in filio, ut esset idem victima et pontifex, sacerdos et sacrificium ; patris erat passio ibi tota, ubi filius immolabatur ; ubi tota victima, in patris dilectione constabat.* (5) Plura de amore paterno condensat Chrysologus, quæ cum nullo negotio expendi possint, libens omitto.

Nunc demonstro plures parentes ab innato illo degenerare amore, nonnullos ex ignavia et otiositate, quosdam ex superfluo sumptu et prodigalitate ; tertios ex avaritia et tenacitate ; tandem alios ex sævitia et crudelitate. 1. Ex sævitia et crudelitate, vel dum mater infantes in utero perimit : *auferens vitam illis etiam decem mensium in utero* (1) ; vel dum post partum enecantur filii : *apud conscientias pulsem, qui natos sibi liberos enecent* (2) ; vel dum post nativitatem filios deserunt, et absque aliqua parentum notione in triviis, vel ante ecclesiarum fores nocturnis temporibus deponunt. Quod olim Romanis exprobrabat Tertullianus : *Filios exponitis suscipiendos ab aliqua prætereunte extranea misericordia, vel adoptandos melioribus parentibus emancipatis.* (3) 2. Ex avaritia et tenacitate ; *quæ cum mores hominum perdit, perdit et naturam* (4), ut patet in avaro parente, qui naturæ renuntians affectibus, denegat filiis necessaria, sive ad victum, sive ad vestitum : quapropter coguntur filiæ in aliena servire domo, in qua persæpe honoris patiuntur jacturam ; filii etiam vel militiæ mancipantur, ubi discunt impietatem ; vel latrociniis operam dant, quibus sibi suspendia et patibula parant ; nec attendunt quod tenetur, *pater servare substantiam filiis, non negare* (5) ; præsertim cum indigentia et necessitate premuntur. 3. Ex superfluo sumptu et prodigalitate, insumentes hæreditatem et facultates in luxu vestium, lautis conviviis, aleis, chartis lusoriis. Sic *quæ composita fuerant, patre moderante, prodigente filio dissipantur.* (6) 4. Ex ignavia et otiositate. *Otium sui natura non patitur.* (7) Præsertim in parentibus, qui strenue laborare debent ut filiis præbeant vitæ subsidia : *namque ad patrem labor respicit, fructus redundat in filios* (8) : plures tamen ignavia fœtent, quasi Epicureorum sectentur errores : qui *quietem summæ atque unicæ voluptatis nomine consecravere.* (9) Infelices filii, qui parentes habent vel desidiosos, vel prodigos, vel avaros, vel inhumanos : at e converso, *beati filii, quorum tota est in patris charitate substantia* (10), qui a parentibus vitæ subsidia recipiunt, et bonam adhuc mutuantur educationem.

II. PARS. Redarguit Marcionem Tertullianus asseverantem Deum tum conjugii, tum parvulorum osorem. *Jam nunc Deus Marcionis, qui connubium adversatur, quomodo videri potest parvulorum dilector, quo-*

(1) L. 2. C. 1. Vit. Apollonii. — (2) L. 8. de Gubern. Dei. — (3) De Dup. Mart. — (4) Serm. 108. — (5) Serm. 10.

(1) Tert. L. 4. adv. Marc. 23. — (2) Tert. Apol. 9. — (3) Tert. ibid. — (4) Chrysol. Serm. 29. — (5) Chrysol. Serm. 1. — (6) Chrysol. ibid. — (7) Tert. L. 1. adv. Marc. 22. — (8) Chrysol. ibid. — (9) Tert. L. de Pall. 5. — (10) Chrysol. ibid.

rum tota causa connubium est ? Qui semen odit, fructum quoque exsecretur necesse est, ne ille sævior habendus Ægyptio rege : nam Pharao educari non sinebat infantes : iste nec nasci. (1) Trina ratione Marcioni demonstrat Tertullianus Deum non aversari matrimonium. 1. Quia non odit parvulos; si autem aversaretur conjugium, odio haberet parvulos : nam qui semen odit, fructum quoque exsecretur necesse est. 2. Si Deus connubium et infantes aversaretur, esset de sævitia culpandus, neque videretur minus inhumanus quam Pharao ; nam Pharao educari non sinebat infantes, Deus non nasci. 3. Tantum abest ut Deus conjugium et pueros odio habeat, quinimo *adeo diligit parvulos, ut apud Ægyptum benefecerit obstetricibus protegentibus partus Hebræos, periclitantes edicto Pharaonis.* Vindicato autem Deo ab immani illa parvulorum aversione, infantium dilectionem Deo adscribit. *At enim quanto credibilius, ut ejus deputetur affectus in parvulos, qui benedicendo connubium in propagationem generis humani, ipsum fructum connubii benedicendo promisit, qui de infantia primus est ?* Quia tamen per parentes generantur filii, a parentibus sunt quoque educandi. Idcirco D. Augustinus conjugem matrem sic alloquitur : *Tibi sunt filii, nec ideo laudanda es, quia eos habes, sed quia pie nutrire et educare studes. Ut enim tibi nascerentur, fecunditatis ; ut vivant, felicitatis est ; ut autem sic instituantur, voluntatis et potestatis.* (2) Quo modo intelligendus est Apostolus dicens : « Mulier in silentio discat ; salvabitur autem per filiorum generationem, si permanserit in fide, et dilectione, et sanctificatione, cum sobrietate. » (3) Ubi D. Chrysost. *Deus ecce mulieribus aliam occasionem salutis confert, filiorum scilicet educationem.* (4) Sub generatione educationem complectitur Apostolus: educatio enim est quasi completa generatio et formatio filiorum. Et quia filiorum educatio non minus ad patrem pertinet quam ad matrem, postquam Apostolus mulieri filium in fide probis moribus educanti promisit salutem, ad virum convertit sermonem, eumque infideli deteriorem prædicat, nisi filiorum curet educationem. *Si quis autem suorum, et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit, et est infideli deterior.* (5) Hic est ordo amoris, ut domesticis præ cæteris prospiciamus : *Quid autem tam cuique domesticum quam parentes filiis, aut filii parentibus ?* (1) Infideles naturali pietate et instinctu suorum curam habent filiorum, eorum invigilant educationi. Aristoteles (2), licet gentilis, quatuor tradit leges a parentibus servandas erga filios : prima est in generatione ; secunda in educatione ; tertia in eruditione ; quarta in exemplo vitæ. Ne parens Christianus sit infideli deterior, filios educare tenetur. Ad ejusmodi debitum trina præsertim urgetur ratione desumpta ex natura, politica, disciplina christiana : debetque hanc curam, 1. Dilectioni paternæ ; 2. Societati humanæ ; 3. Providentiæ divinæ.

1. *Sed et cura accedet voluntati.* (3) Hæc cura, quam probus parens filiis debet, tria complectitur, nimirum nutritionem, defensionem et educationem. Nam et illis tenetur alimenta ad victum necessaria præbere, eos in periculis defendere, eorumque educationi, præsertim in infantia et pueritia, invigilare. Hanc autem educationem nequeunt filiis denegare parentes, nisi naturam dediscant, et rationi renuntient. Nam, 1. Eadem natura quæ dat esse sollicita est dare consequentia ad esse, ut patet in igne, cui natura ad sui conservationem dedit calorem et levitatem : calorem, quo contrariis resistat ; levitatem, qua ad suam tendat sphæram, ubi naturaliter conservatur. Parentes autem per generationem dant esse filiis : quapropter illorum conservationem et educationem curare debent. 2. Superiora, quæ inferioribus præsident, eis præbent influxum, eaque regulant, ut constat ex corporibus cœlestibus, quæ influunt in sublunaria. Mundus namque inferior supernis regitur lationibus, parentes autem sunt naturaliter superiores filiorum, eisque præsident, proinde educationis illorum debent curam gerere. 3. Amor naturaliter sollicitat amantem, ut curet rem amatam, ut etiam belluarum exemplo supra demonstratum est, parentes autem naturaliter amant filios etiam magis quam filii parentes : quia amor parentum procedit in filios tanquam a causa in effectum ut a superiori ad inferius, amor autem filiorum ad parentes procedit tanquam ab effectu ad causam, et ut ab inferiori ad superius : amor autem magis descendit quam ascendit, magisque parentes de filiis, quam filii de parentibus sunt solliciti, ut experientia comprobatur. Videmus enim patres circuire mare et aridam, nulli labori nec vitæ parcere, ut bona fortunæ comparent filiis ; filii vero pro parentibus tantum non sustinent laborem, et ob eamdem

(1) Tert. L. 4. adv. Marc. 23. — (2) L. de Bon. Viduit. c. 14. — (3) 1. Timoth. 2. — (4) Hom. 9. — (5) 1. Timoth. 5.

(1) Tract. 119. in Joan. — (2) L. 8. Polit. — (3) Tert. L. 1. adv. Marc. 25.

rationem datur filiis præceptum de cura parentum, non e converso, quia natura quantumvis post peccatum corrupta inclinat et quodammodo cogit parentes ad filiorum curam : *Nunquid potest mulier oblivisci infantem uteri sui ut non misereatur ejus ?* (1) Quomodo potest parens negligere filium, qui ejus est substantia, in quo vivit, in quo perpetuatur, et aliquam acquirit immortalitatis speciem ?

De æterno Patre sic fatur Tertullianus : *Nomen Dei Patris nemini proditum fuerat. Etiam qui de ipso interrogaverat Moyses, aliud quidem nomen audierat. Nobis revelatum est in Filio. Jam enim Filius novum Patris nomen est.* (2) Quasi dicat : Cum sciamus jam esse Dei filium, perinde est ac sciamus esse ejus patrem : tum quia correlativa sunt simul natura et cognitione, pater autem et filius mutuo ad invicem referuntur : tum quia Filius est *repræsentator Patris* (3), in quo tanquam in perfecta sui imagine relucet Pater. Quod declarat ipsemet Salvator in concione illa quam in Passionis vestibulo habuit ad discipulos : *Si cognovissetis me, et Patrem meum utique cognovissetis.* (4) Profunde quidem Tertullianus, sed non minus acute S. Zeno Veronensis : *Hic est Deus noster, qui se digessit in Deum ; hic pater, qui, suo manente integro statu, totum se reciprocavit in filium, ne quid derogaret* (5) : quia totam suam essentialem perfectionem communicat Filio. Si modo a divinis et descendamus ad humana, parens quoque reciprocatur in filio; cum hoc tamen discrimine, quod, 1. In divinis eadem est individualiter Patris et Filii natura, in humanis eadem duntaxat specifice ; 2. In divinis Pater non est antiquior Filio, ambo enim sunt coæterni : in humanis pater tempore filium præcedit ; 3. In divinis Pater et Filius non sunt obnoxii morti, sunt enim essentialiter immortales, in humanis autem pater et filius sunt morti mancipati; 4. In divinis neque Pater sine Filio, neque Filius sine Patre potest existere, in humanis, mortuo patre, existit filius. *Mortuus est pater ejus, et quasi non est mortuus, similem enim reliquit sibi post se.* (6) Syriaca lectio legit : *Mortuus est pater ejus, et idem est ac si non esset mortuus.* Quasi dicat : Homo innato naturæ instinctu æternitatem appetit et immortalitatem ; semper esse et vivere desiderat. Et quia id in se obtinere non potest, cum sit morti obnoxius, id exoptat in filio, qui est alter ipse in quo nomen ac sui memoriam propagat, superstesque vivit. Quapropter generatio filiorum est quoddam quasi mortalitatis remedium, imago resurrectionis, et quædam velut æternitatis species. Nam ut expendit Rabanus, *successio filiorum, qui post patres suos ex hac vita decedentes bonorum eorum studium in bona conversatione imitantur, mortuos parentes quasi redivivos exhibent :* quasi aliquo generationis arcano pater in filio superstite suam frustretur mortem, et resurrectionis imaginem repræsentet. Quod innuere videtur moralis Philosophus de Socratis parente loquens : *Sophroniscum Socrates exspirare non patitur* (1) : quasi nunquam exspiret pater, qui talem de se ac post se reliquit filium, qui adhuc filium legitimo matrimonio natum post se reliquit. Quomodo de Benjamin Josepho ait Judas : *Et ipsum solum habet mater sua.* Quondam sibi mortua est Rachel, sed adhuc vivit in prole, diu defuncta, dicitur in filio superstes : et sic de cæteris nepotibus sibi invicem longa serie succedentibus, et familiis quamdam velut immortalitatem largientibus. « Et matrimonium quidem in remedium subsidiumque totius humani generis concessum est, ac veluti fons quidam, atque affluentia, et continuatio communis generis a Deo rerum omnium conditore excogitatum, pro salute, conservatione ac propagatione vitæ hominum, aliis in aliorum locum subeuntibus, naturamque identidem intercidentem restaurantibus. » (2) Probe declarat Basilius Magnus quomodo humana natura propagatione continua restauretur.

At parens, qui bene non educat filios, non vivit in illis, imo prole velut orbatus habetur. Quod acute animadvertit Lyranus expendens causam cur Boozi propinquus, cui de jure competebat cum Rutha inire conjugium, recusat illam ducere in uxorem : *Cedo juri propinquitatis : neque enim posteritatem familiæ meæ delere debeo.* (3) Verum hæc ratio frivola videtur ; nam tantum abest ut uxorem ducens pulchram et juvenem, familiæ suæ fuisset deleturus posteritatem, quin imo illam incrementasset, ut Boozo feliciter accidit : ejusmodi etiam abdicatione ipse in Scripturis habetur anonymus, nomine adhuc fraudatur posteritatis suæ ac si decessisset improles, indeque suam extinxit familiam ; unde amplificandam putavit. Non est explicatu facilis allata propinqui illius ratio ; « neque enim posterita-

(1) Isa. 49. — (2) Tert. L. de Orat. 3. — (3) Tert. L. adv. Prax. 24. — (4) Joan. 14. — (5) Serm. 1. de Gen. Verb. — (6) Eccl. 30.

(1) Sen. L. 3. de Benef. 31. — (2) S. Basil. — (3) Ruth. c. 14.

tem familiæ meæ delere debeo. » Lyranus impugnata Hebræorum interpretatione nodum difficultatis sic solvit: « Exponitur videlicet de prole, quam jam habebat de alia uxore: quia si accepisset Ruth, oportuisset eum intendere educationi et provisioni prolis nascituræ de ipsa: et per consequens minus posset intendere provisioni et educationi prolis jam habitæ de alia; et istud vocat deletionem secundum communem modum loquendi. » Filios male educatos familiæ suæ vocat deletionem, illiberem se putans, si pluribus etiam filiis auctus, illos educaverit negligenter. Improles est, suæ familiæ delet posteritatem, nullosque filios habere dicitur, qui illos non bene educaverit. Educationem filiorum debent parentes dilectioni paternæ, adhucque societati humanæ.

2. Conjugia *et reipublicæ prospectu aguntur, ne civitates deficiant, si soboles non exerceantur; ne leges, ne jura, ne commercia delabantur, ne templa derelinquantur.* (1) Longe diversa ratione produxit Deus Angelos et homines, cunctos namque simul creavit Angelos, homines vero non simul, sed primo Adamum plasmavit; de Adamo formavit Evam, ab Adamo et Eva, totum humanum genus successiva propagatione, suam ducit originem. Quod Tobias Saram uxorem ducens ultro fatetur, Deum sic alloquens: *Tu fecisti Adam, et dedisti ei adjutricem Evam firmamentum uxorem ejus; ex his natum est hominum semen*, quod immetata sobolis propagatione terram replevit. Angeli facti sunt spiritales et immortales, unde producti sunt, non per generationem, sed per creationem, non successive, sed simul: quia vero homines sunt mortales, partimque corporei, Adami nepotes successiva propagatione generantur, ut species humana conservetur quorumdam individuorum morte, per aliorum nativitatem reparata. Post resurrectionem, homines non erunt amplius morti obnoxii, sed erunt sicut Angeli; *si non nubendo quia nec moriendo, utique nec ulli simili necessitati succidendo corporalis conditionis.* (2) Toto autem tempore, quod generalem præcedit resurrectionem, homines successive per generationem producentur. *Et nunc superstruimus officia ista membrorum necessitatibus vitæ hujus, eo usque consistere, donec et ipsa vita transferatur a temporalitate in æternitatem, sicut animale corpus in spiritale, dum mortale istud induat immortalitatem.* (3) Quamdiu mortalem et temporalem vitam ducent homines, alimento et victu indigebunt ad conservationem individuorum, et generatio erit necessaria speciei ad sui conservationem, et parentes filiis præbebunt educationem, ut trinæ subveniant humanæ societati; domesticæ seu œconomicæ, civili seu politicæ, christianæ seu ecclesiasticæ. Filiorum educatio necessaria est societati domesticæ, ad familiæ fulcrum; politicæ, ad reipublicæ bonum; ecclesiasticæ, ad divinum cultum.

Parens familiam suam fulcire desiderans bona filio congregat, quem caput domus relinquere exoptat: *et jure, paternæ appellationis hæredem.* (1) Diversimode parens diligit servum et filium. Servum amore concupiscentiæ, quia est illi utilis, sibique affert bonum; filium vero amore benevolentiæ, ideo illi procurat et thesaurizat bonum, quo nomen suum conservet, familiam, domumque sustineat: unde D. Hieronymus attendens ad verba Saræ ad maritum dicentis: « Ingredere ad ancillam meam, si forte saltem ex illa suscipiam filios: » (2) sic scribit: *Diligenter nota, quod procreatio filiorum in hebræo ædificatio scripta est: legitur enim ibi: Ingredere ad ancillam meam, si quomodo ædificer ex ea.* Parens filium ædificat, et vicissim ædificatur a filio: pater filium ædificat, quia illum generat et probe educat, et ita duplici ratione conditor est filii, tum quia generator, tum quia educator; pater quoque ædificatur a filio, qui paternam refert imaginem ædificatam a patre, sustentat domum, et accepta a patre educatione præstat familiæ fulcrum, et reipublicæ præsidium.

Et quia bonum reipublicæ familiæ bono est præponendum, tanquam commune particulari, contrahuntur conjugia, ut inter extraneos ineatur amicitia et nascantur filii, qui reipublicæ conservent aut incrementent bonum. Idcirco conjugium ab Apostolo (3) vocitatur radix, quia sicut a radice tota arboris dimanat pulchritudo et fertilitas, ita matrimonii status « est velut radix et truncus arboris, sine quo reliqui status non consisterent. » (4) Ab hac radice pullulant cives, qui urbes inhabitant; mercatores, qui negotiationi vacant; milites, qui militiæ operam dant; artifices, qui mechanice vel liberaliter laborant; senatores, qui justitiam administrant; magistratus, qui politiam gubernant. Tot munera quæ commune reipublicæ respiciunt bonum, probe nequeunt obiri, nisi prævia educatione filiis præstita a parentibus. Parentes, qui in educatione filiorum in-

(1) Tert. L. de Exhort. Cast. 12. — (2) Tert. L. de Res. 62. — (3) Tert. L. de Res. 60.

(1) Tert. L adv. Valent. 39. — (2) Gen. 16. — (3) Rom. 11. — (4) Osor. tom. 5. Conc. 1. Dom. 2. Post. Epiph.

tendunt duntaxat privatum et non commune bonum, merito redarguit D. Augustinus : *Parentes nostri, quando nos in scholas mittebant, nonne hoc nobis dicebant : Discite litteras, ut habeatis unde legere possitis codices dominicos ; discite litteras, ut sitis utiles Ecclesiæ, utiles reipublicæ ; nec ipsi Christiani hoc dicunt? Sed quid dicunt? Disce litteras, mi fili, ut sis homo : quid enim? modo pecus sum? Non quidem hoc dico, sed ut sis homo, hoc est eminens inter homines illustris et conspicuus.* (1) Parentes hujusmodi, qui in filiorum educatione ad honores duntaxat vanos, vel terrenas divitias spectant, *patres luti* (2) appellat Gregorius Nazianzenus. Quos confutat Clemens Alexandrinus (3) ex cura quam habebant Persarum Reges in suis educandis filiis, quos, ut regiis decorarent virtutibus, quatuor magistris educandos tradebant. Primus erat Curius seu Fabricius, id est, homo sobrius et continens, qui tum verbo, tum exemplo, gulæ et libidini frænum injiciendum ostenderet. Secundus Achilles aliquis, et belli fulmen, qui ad arma manus animumque formaret. Tertius quidam Aristides, hoc est, vir justus, et æquitatis sectator, qui justitiæ et æquitatis doceret leges. Quartus Archipresbyter qui eos instrueret in iis quæ ad religionem, Deique pertinent cultum. Hæc disciplina non minus humanam decet societatem, quam domestica aut politica.

Philo Judæus (4) expendens istud Exodi : « Sanctifica mihi omne primogenitum, quod aperit vulvam in filiis Israël, » (5) hoc datum vult a Deo præceptum, *ut appareat gratam esse fecunditatem, vel præsentem, vel quæ speratur in futurum : id quod cedit in laudem conjugii, sacrari primum ejus fructum, simulque conjuges admonet curæ domesticæ*, qua prolem suam in eis, quæ sunt divini cultus, instruere tenentur. Nam ut belle ad propositum ait Clemens Alexandrinus, *matrimonii flores liberi, quos quidem carnalium pratorum divinus colligit agricola.* (6) Quanta sollicitudine tractatur floriarium, quam expense excolitur, quam attente attrectatur, ne flores marcescant, fallantque spem amissa placendi gratia! matrimonii flores liberi summa cura educandi sunt. Ex his floribus tota floriarii dependet venustas, ne marcescant, a tenella ætate ad Dei erudiantur cultum. Sic erudita fuit Susanna : « Parentes illius cum essent justi, erudierunt filiam suam secundum legem Moysis. » (7) Nec minus religiose Abraham Patriarcha filios suos cultum Dei docuit : quamobrem *divina voce laudatur : Scio, inquit, quia Abraham præcepturus sit filiis suis ut timeant nomen meum : prædicatur quod posteros suos eruditurus esset in Domino, qui jam ad fidei virtutem pervenerat, ut filium posset immolare pro Domino.* (1) Inde ad parentes convertens suum sermonem Eusebius, sic eos hortatur : *Has itaque primas filiis vestris providete opes, has eis immortales providete divitias, has eis post vos, hæreditatem relinquite, quæ auferri potest, relinqui non potest.* Tandem præfatur Pater matris illius, quam sacer textus mirabilem prædicat (2), proponit exemplum, quæ post educatos in religione septem filios, cunctos ad martyrium pro fide tolerandum constanter excitat. « Sigillatim itaque a senioribus ad juniores fratres passionum ordo disponitur, unumquemque per decurrentes ætatum gradus crescentia tormenta percurrunt ; singuli magnitudine supplicii omnes speciali acerbitate torquentur ; inter videntes pariter et sustinentes, qui dolores sunt? propria sunt communia ; ac sic ille qui posterior vicit, cum omnibus triumphavit : satagit inter hæc felix orbitatibus suis mater, sollicitior de perimendis, securior de peremptis ; respiciens quot funera, tot trophæa ; et filiorum merita exultando sua faciens, novo genere gaudia doloris metit, ac septem martyria unius pectoris virtute consummat ; et numerosam prolem cœlo læta parturiens, ad regnum Dei secura, quia secutura præmittit. » Admiranda matris constantia, invincibilis filiorum pietas. At unde illis tanta generositas, talis animi fortitudo? A religiosa educatione quam simul cum lacte hauserant a matre. *Quæ alia causa, nisi divina gratia et doctrina domestica? quæ causa alia, nisi quia statim post transacta cunabula inter annos infantiæ religionis affectum de institutione et conversatione piæ parentis acceperant, et de tam sanctæ matris pectore Deum traxerant? Exemplis enim femina in pignoribus suis animas magis cupiens nutrire quam corpora, fidem primam teneris sensibus vice lactis infuderat, ut rudes eorum mentes, et mali nesciæ, in ipso vitæ limine vitam ebiberent : eosque primitus agnitio divini timoris impleret, ut in nova viscera sacris studiis occupata, locum vana seculi non haberent.* Eloquenter Emissenus, quamvis longiuscule, piam Machabæorum refert educationem, de qua eorum mater merito omni habetur laude dignissima :

(1) L. de Discip. Christ. c. 11. — (2) Orat. ad Picobul. — (3) L. de Pædag. — (4) L. de Præm. et Honor. Sacerd. — (5) Exod. 13. — (6) L. 2. Pædag. 8. — (7) Dan.

(1) Euseb. Emiss. Hom. 4. de Epiph. — (2) L. 2. Machab. 7.

Quæ cum ita sint, discant boni parentes tantæ matris exemplo erudire filios suos, ut quos se in hanc vitam gaudent munere acquisisse naturæ, præparent æternitati sedulitate doctrinæ; insinuent fidem, doceant religionem, præcipiant castitatem. Majorem ad pignora vestra non potestis adhibere pietatem, quam si per vos cognoscant animarum parentem, quam si per vos in boni patris transeant adoptionem, quam si per vos efficiantur cœli hæredes.

Optabat olim Crates in editam civitatis conscendere speculam, altaque exclamare voce: Quo ferimini, mortales, qui ad possidendas opes magno studio incumbitis, filiorum vero quibus illas relinquatis, exiguam curam geritis? Nam toti addicti estis, vel in excolendis prædiis et hortis, vel in mercimoniis, vel in litibus, vel in publicis negotiis, nec estis solliciti quid filii, quid filiæ agant, quid discant, quibuscum conversentur, qua hora domi exeant, quave revertantur. *Similes iis qui cum male materiatam et ruinosam videant domum, ipsam quidem instaurare negligunt, amplos autem ei in circuitu hortos disponunt: aut illis qui quamvis morbo conficiantur, cura tamen valetudinis neglecta, aureas sibi vestes congerunt.* (1) Alii prudentiores in seculo existimati, toti sunt ut filiis lauta patrimonia, latos fundos, amplam hæreditatem relinquant, parum intenti ut animus erudiatur, ut filii bonis imbuantur moribus: in quos acriter insurgit Salvianus. *Quid æstuas paterna pietas, ad conquirenda terrena et peritura, cum nihil majus filiis præstare possis, quam si hoc bonum per te habeant, quod nunquam penitus amittant? Non ergo necesse est ut filio tuo terrenos thesauros abscondas, nulla re eum facies ditiorem quam si filium tuum thesaurum Dei feceris.* Idem argumentum solita sua eloquentia urget adhuc D. Chrysostomus. « Ingenti filios servemus cura, atque omnia faciamus ne fur nobis astutus auferat: nulla nobis possessio, nullus fundus æque nobis gratus et charus esse debet: quippe hæc omnia filiis quæruntur. Si igitur major possessionum nobis est cura, quam eorum, quorum illæ gratia comparantur, id profecto absurdissimum et stolidissimum est. Exerceamus ergo ad virtutem atque pietatem molles filiorum animos, cætera omnia secundo loco quæramus: nam si illi probi non fuerint, nihil eis pecuniæ proderunt; si autem probi, nihil ex paupertate lædentur. Vis filium relinquere divitem? bonum illum et benignum esse doce: ita enim etiam rem familiarem auctiorem facere poterit. » (1) Prosequitur aureum eloquentiæ flumen: « Filiis non rite institutis præstat pauperes esse quam divites; paupertas enim vel invitos coercet, atque intra virtutis limites continet: opes vero ne volentes quidem pudice temperanterque vivere sinunt; verum exorbitare faciunt, atque pervertunt. » Parentes qui neglecta filiorum educatione, terrenas eis anxie comparant facultates parricidis immaniores aliorsum prædicat aureus Doctor. *Nulla alia ratione perversi ut sint filii contingit, nisi quod eorum parentes circa vitæ præsentis commoda æquo amplius incumbunt, et fere dixerim, insaniunt: cum enim ista solummodo inquirunt, nihilque illis præferendum censent; et suam pariter, et liberorum animam negligere coguntur. Hos ergo patres parricidis immaniores dixerim, illi enim corpus ab anima separant, isti et corpus et animam, æternis ignibus tradunt* (2), divinæ dedignantes ordinem Providentiæ, quæ parentibus commisit filiorum curam et educationem.

3. *Quis enim non magis filiorum salutem quam suam curet?* (3) Tum quia cura est amori commensuranda; parens autem plus filium quam semetipsum diligit; tum quia *ut vel posteritatibus suis prospicientes, legi divinæ obedirent* (4), quæ parentibus filiorum imperat curam; tum quia gratia Sacramenti urget parentes christianos ad curandam filiorum salutem. In matrimonii sacramento tria consideranda sunt: unum naturale, aliud civile, tertium sacramentale. Naturale respicit filiorum generationem ad speciei conservationem: politicum respicit successionem bonorum, quam suis hæredibus relinquunt parentes, ad bonum Reipublicæ: Christianum respicit filiorum sanctificationem per baptismum et sanctam educationem. *Hæc est et esse debet piorum conjugum intentio, ut regenerationi generatio præparetur.* (5) In esse naturali homines non sunt præferendi belluis, quæ per catulorum generationem conservant speciem: esse civile est commune fidelibus et infidelibus, quia infideles non secus ac fideles, filios bonorum suorum constituunt hæredes: esse sacramentale est Christianorum proprium, qui in matrimonio suscipiunt gratiam sanctificantem, nisi ponant obicem, et adhuc gratias statui conjugali congruas. Quemadmodum Sacerdotes in sui inauguratione ultra gratiam sanctificantem recipiunt gratias ordini sacerdotali confor-

(1) D. Chrysost. Hom. 60. in Matt.

(1) Hom. 9. in 1. Ep. ad Timoth. — (2) L. 3. adv. Vituperat. Vit. Monast. — (3) Tert. L. 2. adv. Marc. 15. — (4) Tert. ibid. — (5) D. Aug. L. 4. Cont. Julian. c. 1.

mes, ut digne suo fungantur officio et divinis ministrent, et quemadmodum Regulares emittendo Religionis vota, recipiunt gratias sibi convenientes ad servanda evangelica consilia, ita conjugati recipiunt gratias statui conjugali proprias; tum ut propriam, tum ut filiorum curent salutem: ad propriam salutem, nam ut supra dictum est ex Apostolo, mulier quæ educationi et saluti prolis invigilat, salutem meretur; ad filiorum etiam salutem: *hinc enim et Apostolus ex sanctificato alterutro sexu, Sanctos procreari ait, tam ex seminis prærogativa quam ex institutionis disciplina.* (1) Per seminis prærogativam intelligenda non est naturalis generatio, quæ filios non sanctificat, sed potius contaminat et efficit criminosos; sed regeneratio facta per baptismum, in qua gratia, quæ est semen divinum, renatos sanctificat, quos parentes in sanctitate conservare tenentur ex institutionis disciplina, et hoc trina potissimum ratione: 1. Ut procurent vitam et salutem filiorum, quos in generatione morti et damnationi manciparunt; 2. Ut eos defendant a tyrannide diaboli, qui filiis lapsus et damnum inferre nititur; 3. Ut servent ordinem divinæ Providentiæ quæ commisit illis filiorum curam.

Infantes penes Africam Saturno immolabantur. (2) Crudele illud sacrificium non ab aliis quam a propriis parentibus offerebatur, qui proprios immolabant filios. *Quos quidem ipsi parentes sui offerebant, et libentes respondebant, et infantibus blandiebantur, ne lacrymantes immolarentur*, quo nihil inhumanius et irreligiosius potest excogitari. Verum ut obplorat Tertullianus, *sed nunc perseverat hoc sacrum facinus;* inter Christianos scilicet: nam ut fatur D. Cyprianus, *parentes novimus parricidas:* et hoc semel et iterum: semel in generatione, iterum post nativitatem et rationis usum. In generatione parentes sunt parricidæ: nam dum filiis largiuntur vitam, communicant eis mortem; dum uniunt corpus animæ, animam peccato originali inquinant, et diabolo immolant; *sed etsi benedictio patrum, semini quoque eorum destinabatur, sine ullo adhuc merito ejus; cur non et reatus patrum in filios quoque redundaret? sicut gratia ita et offensa; ut per totum genus et gratia decurreret, et offensa salvo eo quod postea decerni habebat.* (3) Loquitur de primis parentibus, in quibus tanquam in radice et fonte generis humani cuncti continebantur homines, participes futuri, vel justitiæ originalis, si eam servassent protoparentes, vel primævi delicti. Quod de facto in generatione contrahunt infantes, quibus parentes inferunt mortem: *Quoniam de infanticidio nihil interest, sacro an arbitrio perpetretur, licet de parricidio intersit.* (1) Quantum parricidium ab homicidio discriminatur, tanto majus damnum filiis inferunt parentes: homicidæ corpus duntaxat occidunt, parentes filiorum enecant animas, corpora quoque morti mancipant, *non parentes, sed peremptores* (2): quia filiis inferunt necem, non solum in generatione, sed adhuc post nativitatem et usum rationis, dum prava sua educatione, vitam animæ supernaturalem quam in baptismate susceperant, adimunt, et per peccata actualia morti iterum mancipant. Nam ut subjungit D. Augustinus, *filios se diligere dicunt quos jugulare procurant: dicunt eos amare quibus suspendia parant;* nam dum depravatis suis moribus et scelerosis actibus docent eos vel blasphemiam et impietatem, vel lasciviam et salacitatem; vel avaritiam et iniquitatem; vel vindictam et crudelitatem; vel superbiam et vanitatem; vel alia crimina quæ animæ inferunt mortem, dæmoniis immolant.

Tot infantiæ trucidatæ (3); vel in materno utero, vel post partum, damni quod incurrerunt, aliquam satisfactionem efflagitant. Homicida hominis occisi, uxori vel filiis satisfacere tenetur; *et tamen multum homicidio parricidium differt.* (4) Idcirco parentes interemptis filiis satisfacient: 1. Si eis baptismum procurent quo renascantur et animæ eorum a morte peccati ad vitam gratiæ resurgant. Parens qui parvulo periclitanti, cunctatur procurare originalis culpæ remedium, non est immunis a delicto, *quoniam reus erit perditi hominis, si supersederit præstare quod libere potuit.* (5) Et quoniam accepto baptismate, post usum rationis *parvuli possunt, et proventu malæ indolis falli* (6), pravam indolem tenentur parentes bona educatione corrigere, sic satisfacient neci quam filiis in generatione intulerunt, salutemque consequentur: nam ut fatur D. Hieronymus, *salus infantium, lucrum est parentum:* lucrantur autem sibi parentes, et infantibus salutem procurant, dum eos a diaboli tyrannide liberant.

Nam *idem qui in primordio invidit, nunc quoque obumbrat atque depravat, quominus aut ultro prospiciantur, aut qua oportet administrentur.* (7) Diabolus qui invidit pro-

(1) Tert. L. de An. 39. — (2) Tert. Apolog. 9. — (3) Tert. L. 2. adv. Marc. 15.

(1) Tert. Apol. 9. — (2) D. Aug. — (3) Tert. L. 1. ad Nat. 7. — (4) Tert. Apol. 8. — (5) Tert. L. de Bapt. 17. — (6) Tert. L. de Bapt. 18. — (7) Tert. L. de An. 39.

toparentibus, eosque ad legis divinæ transgressionem adduxit, nunc etiam parentum obumbrat mentem, voluntatemque depravat, ne de filiis sint solliciti, eos bene et christiane educent. Qui bonam educationem filiis denegant, dæmonis ministri dicuntur, suntque quodammodo causæ damnationis filiorum; nam ut ait Petrus Dam. *Diaboli minister est qui criminosus, ruina puerorum est.* Ex D. Thoma res duplici modo potest esse causa alicujus effectus: 1. Dum in illum influit, sic sol diem per ignis calorem producit, animal generat filium in similitudinem naturæ; 2. Dum habens potestatem impediendi productionem effectus, non impedit, 1. Modo parentes non sunt causa ruinæ filiorum; sed, 2. Tum quia ait Dominus: *Nolite pueros prohibere ad me venire.* (1) Illi autem non bona sua educatione prohibent filios ire ad Christum: tum quia filios educant non cœlo, sed terræ; non virtuti, sed vitiis. De quibus conqueritur Propheta: *Filii colligunt ligna, patres succendunt ignem, mulieres conspergunt adipem, ut faciant placentas reginæ cœli, et libent diis alienis, et me ad iracundiam provocent.* (2) Quasi diceret Propheta: Ex filiis velut inculta et silvescente arbuscula pullulant rami noxiarum cupiditatum, quos non amputant parentes, sed potius colligunt, imo et ardentes illis faces supponunt, quas fovent stultæ matres adipe suarum blanditiarum, ut sacrificent reginæ cœli, hoc est vanitati, quæ sub sole regnat, et libent diis alienis, Baccho, Veneri, Plutoni, Marti, Mercurio, nimirum latrocinio et rapacitati, vindictæ et crudelitati, avaritiæ et iniquitati, luxuriæ et impuræ voluptati, gulæ et ebrietati.

Quantum hujusmodi parentes distant a Blancha, regina Franciæ, quæ omnimoda cura filium suum educavit, persæpe insinuans ejus cordi odium peccati, dicensque se malle filium mortuum quam peccatum mortale patrantem. Patres et matres, sollicite filios vestros educate, ne illos *fur vobis astutus auferat* (3); ab infantia inspirate illis diaboli odium; dicite illis: *Odisse debetis quod patres perdidit* (4); nolite vos excusare, quia filii sunt adhuc parvuli, et in ætate tenera, in qua omnia eis licent: *Sed ecce Christus diligit parvulos, tales esse docens debere, qui semper majores velint esse* (5): odium enim peccati quod a pueritia discent, impediet ne in provecta ætate peccatum committant: « Matres, item filiarum vobis curam assumite, est ea cura vobis perfacilis: curate sollicite ut domi jugiter sint; ante omnia pias religiosasque esse docete, aspernari pecunias, exteriorisque ornatus contemptrices esse; atque ita demum nuptiis tradite. Eas si institueritis, non ipsas modo servabitis, verum et viros qui illas ducturi sunt; neque viros tantum, sed etiam filios atque nepotes: quippe ex radice optima, surculi prodeunt firmiores, ac semper in meliora proficiunt, horumque merces vobis reddenda est. » (1) Hucusque Chrysostomus, qui optima illa documenta hac insigni concludit sententia, nempe paterna domo decet progredi virginem, ac matrimonio jungi, quemadmodum ex palæstra luctatorem, ut omnem diligentissimæ rei familiaris peritiam habebat, sitque veluti fermentum, quod massam omnem in suam transfert pulchritudinem. Patres et matres qui filios et filias probis imbuunt moribus, servant ordinem divinæ Providentiæ, quæ eis filiorum filiarumque demandavit curam.

Omnem autem hominis paraturam, aliqua utique potestas divinæ voluntatis ministra modulatur. (2) Deus, cujus providentia cuncta gubernat, Angelos ad hominum custodiam deputavit, *nos officia divina Angelos credimus.* (3) Quemadmodum autem Angeli sunt ministri divinæ voluntatis, quibus hominum demandavit custodiam, ita parentes sunt ministri divinæ Providentiæ, quibus commisit filiorum curam. Quapropter sic fantur apud Chrysostomum: *Magnum habemus pretiosumque depositum, scilicet filios: ingenti illos servemus cura.* (4) Magnum sane est discrimen inter donum, mutuum et depositum. Donum pertinet ad illum cui donatum est; mutuum e manibus creditoris exiens, in manibus debitoris recipitur: at depositum semper pertinet, non ad eum cui creditum est, sed ad eum qui illud deposuit et credidit. Filii sunt depositum parentibus creditum, pertinentque ad Deum qui illos credidit, quare Philo Judæus merito redarguit Evam dicentem post Caini ortum: Possedi hominem per Deum; quia *hic sermo falsus est*, at *quamobrem falsus?* quia Deus est omnium rerum causa, et non instrumentum: verius dixisset: Deus cunctorum conditor, curæ meæ commisit hominem tanquam magnum depositum, scilicet imaginem suam, filium suum. Ut enim in superioribus dictum est, tria considerantur in homine, anima, corpus, unio ani-

(1) Tert. L. de Bapt. 18. — (2) Jerem. 7. — (3) D. Chrysost. Hom. 9. in 1. Timoth. — (4) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 13. — (5) Tert. L. 4. adv. Marc. 23.

(1) D. Chrys. Hom. 9. in 1. Timoth. — (2) Tert. L. de An. 37. — (3) Tert. ibid. — (4) Hom. 9. in 1. Ep. Tim.

mæ et corporis, Deus solus creat animam, Deus solus organizat corpus, Deus solus unit animam corpori; proindeque filius qui est magnum depositum parentibus creditum proprie ad Deum pertinet, ut belle animadvertit Titelmanus elucidans istud Davidicum: *Ecce hæreditas Domini, filii: merces, fructus ventris* (1): « Eritque fructus casus nominativi, et idem sibi volent ambæ illæ partes: hæreditas Domini sunt filii, et merces Domini sunt fructus ventris: hæc enim erit hæreditas in qua inhabitabit et gloriabitur Deus; non fertiles campi, non densæ silvæ, non prata virentia, non montes aurei, sed filii gratiæ et gloriæ, quos habebit sibi in hæreditatem præclaram et pretiosam: » Quanto majus et pretiosius est illud depositum; tanto majori sollicitudine curandum et conservandum est. Si rex quempiam ex vobis constituisset filii sui tutorem et custodem, quanta illum cura custodire deberet? quod si depositum sibi regni hæredem infensissimo regis inimico traderet, quali supplicio dignus esset ille proditor? Patres et matres, Deus in manibus vestris deposuit filium suum custodiendum, curandum et conservandum, et prava vestra educatione illum proditis, et traditis diabolo perpetuo Dei inimico? *Eripientes Deo hominem, patri filium, educatori alumnum, domino famulum.* (2) Utinam ad hæc attenderent patres et matres, et pietatem Annæ matris Samuelis imitarentur! Ablactatum infantulum Samuelem Anna (3) adduxit in domum Domini in Silo: et obtulit eum Heli sacerdoti dicens: Ego sum illa mulier quæ steti coram te hic orans Dominum, pro puero isto oravi, et dedit mihi Dominus petitionem meam: *Idcirco et ego eum commodavi Domino omnibus diebus, quibus commodatus fuerit Domino.* Deus Annæ filium commodavit, et Anna illum Deo reddit, non absimiliter boni parentes depositos sibi filios Deo reddunt, per sanctæ educationis studium, eisque salutis auxilium subministrant.

III. PARS. *Secularibus satis agentes sumus* (4): imo de seculo nimium solliciti, ut constat ex multis parentibus, qui parum aut nihil de filiorum educatione solliciti, tantum ditare eos, et ad mundi honores provehere satagunt, nec attendunt quod bona educatio est maximus thesaurus quem illis possint relinquere, et honor nobilior ad quem illos valeant sublimare. Superfluam illam de terrenis sollicitudinem merito damnat Tertullianus: *Cur non magis de divinis atque cœlestibus posteritati nostræ prospicere debeamus, et legatum quodammodo prælegare, admonitionem et demonstrationem eorum, quæ ex bonis immortalibus et hæreditate cœlorum deputantur?* (1) Et quia tota vita hominis præsens et futura, salus inchoata, et beatitudo consummata dependet a bona filiorum educatione, omni cura bene educandi sunt, ut æternam consequantur salutem. *Non parum refert illo vel illo modo a teneris assuescere, sed quamplurimum, imo totum in eo consistit* (2), ut experientia ipsa comprobatur; nam videmus filios sedulos, observantes, mansuetos, morigeros, pios; alios vero ignavos, inobedientes, turbulentos, scelerosos, impios, prout diversimode fuerint a parentibus educati. Quapropter *qui veri patresfamilias sunt, omnibus in familia sua, tanquam filiis ad colendum Deum consulunt* (3); scilicet instructione, correctione, et exempli ædificatione: tunc enim filii bene educabuntur, *si natura præstruxerit, si disciplina persuaserit, si censura compresserit.* (4) Si natura præstruxerit, per boni exempli ædificationem; si doctrina persuaserit, per disciplinæ eruditionem; si censura compresserit, per severam correctionem: *Siquidem omne animi bonum aut nascitur, aut eruditur, aut cogitur.* (5) Itaque parentes ad bonum debent inducere filios, eisque salutis auxilia præbere, per, 1. Disciplinæ christianæ instructionem; 2. Boni exempli ædificationem; 3. Rigidam correctionem.

1. Pueruli a parentibus virtutem, fidem, religionem, pietatem, divinum cultum edocti, *ita discunt Patrem æternum* (6); sic adimpletur voluntas Christi volentis parvulos ad se venire, nam tunc *veniunt dum discunt, dum quo veniant docentur* (7); non enim possunt ad Deum venire nisi discant Deum, neque Deum discere, nisi doceantur: hac autem puerorum eruditione nihil utilius, nihil excellentius existimat D. Chrysostomus. *Consideremus nullam artem hoc artificio sublimiorem inveniri: quid enim majus quam animis moderari? quam adolescentulorum mores fingere?* (8) Pictor optime se operam collocasse arbitratur, qui in mortua tabula pulchram effinxit imaginem. Verum, ut subjungit D. Chrysostomus, *omni certe pictore ac statuario, cæterisque ejusmodi, excellentiorem eum dico, qui juvenum mores*

(1) Psal. 126. — (2) Tert. L. 1. adv. Marc. 23. — (3) L. 1. Reg. 1. — (4) Tert. L. 1. ad Uxor. 1.

(1) Tert. L. 1. ad Uxor. 1. — (2) Arist. L. 2. Ethic. c. 1. — (3) D. Aug. L. 19. Civ. 16. — (4) Tert. L. de Pud. 1. — (5) Tert. ibid. — (6) Tert. L. adv. Valent. 11. — (7) Tert. L. de Bapt. 18. — (8) Hom. 60. in Matth.

fingere non ignoret : qui Dei imaginem virtutum coloribus venustet; quod munus, ad parentes potissimum pertinet. Nam ut fatur D. Ambrosius, *prærogativa parentum, disciplina est filiorum.* (1) Filiorum pia eruditione magis gloriosi efficiuntur parentes quam cunctis opibus, pretiosis vestibus, dignitatibus quantumvis sublimibus. Campana, illustris matrona romana, in domo Gracchorum hospita, Corneliæque Gracchorum matri, indumenta sua hujus ævi pulcherrima et pretiosissima ostendens, Cornelia traxit sermonem, quousque redirent liberi: *Et hæc, inquit, ornamenta mea sunt.* (2) Si Cornelia Gracchos sola virtute morali præditos, et vera pietate destitutos sua vocitat ornamenta, quanto magis decorantur parentes christiani pietate, religione et virtute, quam ab ipsis didicerunt filii? Teste siquidem Sapiente: *Filius sapiens est doctrina patris.* (3) Quod trinam patitur interpretationem : 1. Filius sapiens est doctrina patris, quia pater per eruditionem, instructionem et disciplinam docuit illum sapientiam, doctrinam et virtutem; 2. Filius sapiens est doctrina patris, quia, ut expendit Symmachus, audit patris doctrinam, eique obsequitur. 3. Hebræa lectio vertit : Filius sapiens est doctrina, disciplina, institutio, eruditio patris, quia non tantum eam suscipit, sed et refert, ac repræsentat tanquam exemplar, cujus perfectio in perfectionis imagine relucet. Inde colligenda est, non solum necessitas quam habent filii recipere parentum doctrinam, sed etiam obligatio qua tenentur parentes erudire filios, præsertim in tenera ætate, in qua, ait Basilius Magnus, *animus adhuc tener est, instar cera, quæ impressas in se formas quascunque facile recipit.* (4)

Multi tamen parentes filios ad pietatem erudire negligunt aut despiciunt; quos D. Ambrosius ursæ confutat exemplo : *Ursa fertur informes partus edere : sed natos lingua fingere, ad sui similitudinem ; tu filios instituere tui similes non potes?* (5) Feræ quantumvis immanes, domantur, cicurantur, et tu non potes puerorum frænare impetus? Docetur canis erectus considere, pede porrecto venerationis signa exhibere, non prius cibum sumere quam anteriores pedes junxerit, et in cœlum sustulerit; et puer non erudietur galerum submovere, manus jungere, in cœlum oculos attollere, genua flectere, signo se crucis munire, aliaque religionis, divinique cultus signa edere? *In homines quodammodo mutantur aves, docenturque psittaci et picæ humanas voces* (1), et non poterunt matres, balbutientes nondum infantulos, has edocere voces: Deus meus, et omnia; Ave Maria, aliaque ejusmodi? Quam laudabilis Gersonis mater, quæ filium christianam disciplinam docens, cum tempus jentaculi incumberet, infantem in genua procumbere jubebat, atque a Deo omnium parente, nuces, castaneas et poma postulare docebat.

Omitto plura ejusmodi piæ disciplinæ monumenta, ut ignavis illis parentibus allatum jam ursæ proponam exemplum, quæ, 1. Lambendo catulum format, et ad perfectum deducit : parens quoque erudiens puerulum *perfectum ac profectum de doctrina disciplinaque deducit* (2) : 2. Ursa bis catulum producit, semel et iterum est ejus mater, et dum illum informem generat, et dum lambendo format et perficit. Parens etiam probe erudiens infantem, secundo eum generat, et bis ejus est mater : corpus formavit, dum eum in lucem edidit, animum vero format, dum in pietate erudit, magisque erudiendo quam generando ejus est mater, ut acute animadvertit Procopius, declarans quisnam sit filius stultus, « qui genitus est in malitia, et in ignorantia mortuus est. » *Hujus vero mater non est, etiamsi ipsum genuerit : si enim mater est, etiam est genitrix : non omnino autem si genitrix, et mater ; eo quod non omne quod genitum est participat spiritu adoptionis.* (3) Licet physice loquendo genitrix sit mater, moraliter tamen loquendo omnis genitrix non est mater. Generatio genitricem denominat, eruditio autem, et optima morum institutio, genitricem refingit in matrem. Mulier quæ genitum filium non bene erudit, est duntaxat ejus genitrix, et non mater, at quæ probis eum moribus instruit est simul genitrix et mater, seu semel et iterum mater : semel per generationem, iterum per instructionem; imo et tertio per boni exempli imitationem. Ut enim docet D. Augustinus, *tribus modis in Scripturis sanctis filiorum nomen accipitur : uno, secundum naturam, quomodo Isaac filius Abrahæ, vel cæteri Judæi, qui ex eadem origine veniunt ; alio modo, secundum doctrinam, ut filius ejus in ea re quisque appelletur, a quo aliquid discit, sicut filios appellat Apostolus eos qui ab eo didicerunt Evangelium ; tertio, secundum imitationem, sicut filios Abrahæ nos vocat Apostolus, qui ejus fidem imi-*

(1) L. de Benedic. Patr. c. 1. — (2) Valer. Max. L. 4. c. 4. — (3) Prov. 13. — (4) Reg. Sup. Discip. Interrog. 15. — (5) L. 6. Hexam. 4.

(1) D. Chrysost. Hom. 3. de Vit. et Vir. — (2) Tert. L. de An. 20. — (3) Prov. 17.

tamur. (1) Tribus his modis infantes in pietate et religione eruditi, sunt suorum parentum filii, 1. Per naturam, quam ab eis acceperunt; 2. Per doctrinam, quam ab eis didicerunt; 3. Per imitationem, sequentes bona virtutis exempla quæ eis proposuerunt.

2. Commendatur de bonitate præceptor, *nec adolescentiam vitians, sed omni bono pudoris informans.* (2) Parentes quibus incumbit filiorum eruditio, eos pietatem et virtutem debent docere, non solum verbo, sed etiam exemplo, a quo potissimum desumitur *auctoritas moris.* (3) Gregorius Nazianzenus de humana Christi generatione sic fatur: *Filius autem hominis propter Adamum ac virginem, ex quibus natus est: illo quidem ut generis auctore, hac autem ut matre ac lege.* (4) Quasi parum sit quod beatissima Virgo sit unigeniti Dei mater, ejus quoque nuncupatur lex: Christus Dominus supremus legislator nulli obnoxius legi, Mariam tanquam suam legem recognoscit, eique subjicitur: vel potius Dominus omnis perfectionis meta, cunctarumque virtutum exemplar, nullo indigens imitamento, habere voluit Mariam tanquam suæ conversationis legem quam imitaretur. Sic parentum mores imitamento transeunt in filios, ut parentes sint velut filiorum leges: nam ut fatur Petrus Damianus, *verisimile quippe est, ut quidquid virtutis in Sanctorum filiis cernitur, totum ab ipsis parentibus traditum fuisse credatur.* (5) Non quidem generatione, qua originalem contraxerunt culpam, sed eruditione et exemplari virtutis operatione. Quapropter Paulinus Nolanus antistes desiderat ut piis parentibus respondeant filii, *sanctitate ingenita, quasi quadam justitiæ hæreditate.* (6) Hæreditariam illam justitiam, in pia matre agnoscit Gregorius Nazianzenus: *Mater autem jam olim et ab ipsis proavis Deo consecrata, pietatem instar cujusdam hæreditatis, non ad seipsam tantummodo, sed ad liberos etiam deducens* (7), quos suis exemplis incitabat ad pietatem.

Uti autem pii parentes suis exemplis filios ad imitandam pietatem stimulant, ita improbi parentes depravatis suis moribus filios ad similem inducunt iniquitatem: « Sumuntur a conversantibus mores, et ut quædam in contactos, corporis vitia transiliunt, ita animus mala sua proximis tradit. Ebriosus convictores in amorem vini trahit; impudicorum cœtus, fortem et siliceum virum emollit; avaritia in proximos, virus suum transtulit. » (1) Quod si verum est de quovis malo exemplo, quantum a fortiori de depravato parentum exemplo, qui cum filiis in eadem domo manent, et diu conversantur. Apud Platonem educatus puer, et philosophiæ moribus egregie institutus, cum ad parentes relatus, iratum videret patrem, familiam tumultuosa vociferatione inquietantem: *Nunquam, inquit, hoc apud Platonem vidi.* (2) Pergit Seneca: *Non dubito quin citius patrem quam Platonem imitatus sit:* facilius namque filii depravatos parentum mores quam extraneorum virtutes imitantur; et ob hanc causam parentes dicuntur *fabri liberorum*, quos suis exemplis formant, præsertim dum adhuc sunt in infantia. Nam, ut docet Philosophus, « innatum quippe a natura pueris est imitari; eoque differunt a cæteris animantibus, tum quod aptissimi ad imitationem sunt, tum quod primas disciplinas imitando acquirunt, et unusquisque juxta imitationem gaudet. » (3) Puerorum indoles ac animus, crudæ argillæ aut mollis ceræ instar, omnem formam recipit; ex eadem cera pro libito, nunc angelus, nunc diabolus effingitur, ita parentum mores puerum vel angelum et innocuum, vel diabolum et scelerosum efficiunt. Quapropter Theodoricus rex sic fatur apud Cassiodorum: *Providentiæ nostræ ratio est in tenera ætate merita futura tractare, et ex parentum virtutibus, prolis indicare successus* (4); parentum virtus est felix auspicium quod in prole similem præsagit virtutem, at parentum vitium infauste filiorum velut ominatur vitium.

Seditiosus Core Aaronis ambiens sacerdotium, seditionis suæ cum suis partiariis luit pœnas: siquidem « disrupta est terra sub pedibus eorum, et aperiens os suum, devoravit illos cum tabernaculis suis, et universa substantia eorum. » (5) Filii tamen, Core ipso pereunte, non perierunt, quod tanquam magnum miraculum refert Scriptura: *Et factum est grande miraculum, ut Core pereunte, filii ejus non perirent.* (6) Prodigium sane, quod ingens terræ hiatus criminosum Core sorbuerit, in hoc tamen portentosum et mirissimum factum miraculum non consistit, sed in eo maxime situm est quod, patre pereunte, filii ejus non perierint, sed penduli in vago aere hæserint, quia scilicet patris rebellioni minime consenserunt, nec ejus imitati sunt temeritatem: adeo feruntur filii

(1) L. Cont. Adimant. c. 5. — (2) Tert. L. de An. 1. — (3) Tert. L. de Cor. Mil. 2. — (4) Orat. 35. — (5) Serm. 17. — (6) Ep. 10. — (7) Orat. in Laud. Cæsarii fratris.

(1) Sen. L. 3. de Ira. — (2) L. 2. de Ira. c. 22. — (3) Plaut. in Mostellar. L. 1. Polit. 2. — (4) L. 2. Ep. 15. — (5) Num. 16. — (6) Num. 26.

ad imitandos pravos parentum mores, ut magnum miraculum sit, filios scelerosum non fuisse imitatos parentem. *Sicut justorum filii, et ipsi justi, nobilitant et in se genus justitiæ; dum et patrum, et sua justitia sublimantur: ita nequissimorum, et ipsi filii nequissimi, incrementum faciunt malitiæ, quia et malorum filii sunt, et nequitiam illorum exemplarunt ad perditionem multorum.* (1) Infaustum illud futuræ iniquitatis vaticinium, in Cham patris Chanaan agnoscit D. Ambrosius: « Quæro nunc cur non simpliciter dixerit: Vidit Cham nudationem patris; sed vidit Cham pater Chanaan, utique Chanaan natus non erat: » (2) cur ergo nomen additur filii, nisi ut vitio auctoris deformaretur hæreditas, et auctor filii nequitia gravaretur: et pater igitur in filio, et in patre filius redarguitur, habentes stultitiæ, nequitiæ, impietatis quoque commune consortium: *Nec poterat fieri ut bonum generaret filium, qui bono patri nequam filius, et naturæ et eruditionis degener exstitisset.* Tanta est vis paternæ iniquitatis ut pravo exemplo filiis nequitiam, velut hæreditario jure transfundat: maxima porro liberorum corruptela, sunt parentum exempla; facilius quippe depravati mores, quam naturæ morbi, quasi per traducem a parentibus derivantur in filios: quos ideo hortatur Apostolus: *Et vos, patres, educate filios vestros in disciplina et correctione Domini.* (3)

3. Parens filios erudit, bono exemplo ad virtutem inducit, delinquentes corrigit, *exhibens et patrem, et dominum: patrem clementia, dominum disciplina; patrem potestate blanda, dominum severa; patrem diligendum pie, dominum timendum necessarie.* (4) Parens arcam testamenti referat, quæ virgam simul et manna continebat: et ut fatur Gregorius Magnus, *in boni rectoris pectore, si est virga districtionis, sit et manna dulcedinis.* (5) Quod declarat sanctus Pontifex ex modo quo Samaritanus fuit a suis sanatus vulneribus, scilicet per infusionem vini et olei « ut per vinum mordeantur vulnera, per oleum foveantur: quatenus per vinum mundentur putrida, per oleum foveantur sananda: miscenda est ergo lenitas cum severitate faciendum quoddam temperamentum ex utraque: ut nec multa severitate exulcerentur, nec nimia benignitate solvantur. » (6) Quod adhuc exemplo cytharædi declarat sanctus Pontifex, qui cytharæ chordas temperat ad concentum, ne vel remissiores sint, vel nimis tendantur; nam si nimis sint remissæ, sonum non reddunt, si vero nimis tendantur, franguntur: « Chorda in cythara si minus tenditur, non sonat, si multum, raucum sonat, aut etiam disrumpitur. Sit itaque amor, sed non emolliens; sit rigor, sed non exasperans; sit zelus, sed non immoderate sæviens; sit pietas, sed non plusquam expediat, parcens: ut dum se in arce regiminis, justitia, clementiaque permiscent, is qui præest, corda subditorum et terrendo demulceat, et tamen terroris reverentiam, demulcendo constringat. »

(1) D. Aug. L. qu. Vet. et Nov. Test. Quæst. 14. — (2) L. de Noe et Arc. c. 30. — (3) Ephes. 6. — (4) Tert. L. 2. adv. Marc. 13. — (5) L. 2. Pastor. 11. — (6) Luc. 10. in Job. c. 30.

Multi tamen parentes illud non servant temperamentum in correctione filiorum. Nonnulli nimis tendendo chordas cytharæ, eas disrumpunt, infundunt vinum absque ulla olei mixtione et vulnera exasperant; virgam adhibent, et manna non præbent; sese non patres, sed potius tyrannos demonstrant; nam filiis semper vultum severum demonstrant, verbis asperrimis insequuntur, in illos maledicta continuo vibrant, pro levi culpa graviter percutiunt, et tanquam carnifices torquent, et multoties vulnera infligunt, in sanitatis, imo et vitæ jacturam. Quos redarguit Apostolus: *Et vos, patres, nolite ad indignationem provocare filios vestros, ut non pusillo animo sint* (1), id est, ne dimittant animum si videant parentes in se jugiter litigiosos, duros, asperos, crudeles. Et quasi non sufficiat parentes ad moderatam stimulasse correctionem, rursus in servando severitatis modo, eos hortatur Paulus: *Et vos, patres, nolite ad iracundiam provocare filios vestros, sed educate illos in disciplina et correptione Domini.* (2) Quasi dicat: Patres, nolite vestra duritia, asperitate, minis, laboribus, verberibus, filios vestros onerare, gravare, ad iram concitare, exasperare, ad furorem provocare, in desperationem projicere, sed educate illos in disciplina, corrigentes quidem, sed castigationis tenentes modum.

Multi parentes nimia severitate agunt, nec ullum in puniendis filiis servant modum; sed multo plures filiis præbent mannæ dulcedinem, absque virgæ æquitate; oleum, non vinum vulneribus adhibent; cytharæ chordas nullatenus tendunt, neque atrocissimas etiam culpas corrigunt: et ut obplorat Tertullianus, *bona jam nec nasci licet, ita corrupta sunt semina; nec erudiri, ita deserta sunt studia; nec cogi, ita exarmata sunt jura.* (3)

(1) Coloss. 3. — (2) Ephes. 6. — (3) Tert. L. de Pud. 1.

Quidam filiis blandiuntur, dum male agunt, verbaque vel æquivoca, vel turpia, vel impia proferunt, et ut olim lamentabatur. Quintilianus inter Romanos sapientissimus, et inter Oratores famosissimus : « Gaudemus si quid licentius dixerint : verba nec Alexandrinis quidem permittenda deliciis, risu et joco excipimus. » Alii sua indulgentia et mollitie filiorum crimina fovent, eosque non diligunt, sed aversantur, nam ut fatur Sapiens, *qui parcit virgæ, odit filium suum; qui autem diligit illum, instanter erudit.* (1) Hæc propositio duas continet partes : unam de amore, aliam de odio parentum. Parens qui diligit filium, illum erudit, id est, castigat. Quocirca castigatio est verum paternæ benevolentiæ signum, quod Patris cœlestis exemplo declarat Apostolus : *Quem diligit Dominus castigat, flagellat autem omnem filium quem recipit* (2), id est, quem in filium admittit, quem in suam disciplinam et paternam curam suscipit, quem suæ familiæ adscribit. Cui optime vult et hæreditatem decernit. Hanc paternam benevolentiam agnoscit Cajetanus in Jacob, non solum dum Josephum et Benjamin benedicit, sed etiam dum Simeon et Levi redarguit. Moyse namque teste, postquam Jacob duodecim filios, totidem tribuum principes constituit, *benedixit singulis, benedictionibus propriis* (3) : ubi Cajetanus : « Ne intelligeres Jacob aliter benedixisse filiis quam scriptum est, explicuit Moyses, quod quilibet filius est benedictus, sicut exigebat singulorum benedictio : ut hinc intelligamus, quod etiam illa quæ mala sunt, « puta, Simeon et Levi vasa iniquitatis », et alia similia mala pœnæ et culpæ sint dicta benedicendo. Notanda sunt verba quæ subjungit Cardinalis : *Nam et arguere, et punire, et præmonere, aliena non sunt a paternis benedictionibus.* Cum parens paterno et benevolo affectu filios de scelere arguit, severius reprehendit, acerbiusque punit, tunc charius amat et felicius benedicit : præmonitio enim et reprehensio cautela disciplinæ est, et velut emendationis causa, et velut salutis et felicitatis medium; licet enim pueris insipientibus et licentiosis horrida et aspera videatur, in fine tamen paternam agnoscent benevolentiam, fructumque severæ correctionis colligent et gustabunt suavissimum. *Omnis disciplina in præsenti quidem videtur non esse gaudii, sed mœroris; postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam, reddet justitiæ.* (4)

Verum sicut increpatio, exprobratio et correctio est amoris signum, et arcana patris benedictio, ita et criminum dissimulatio parum a maledicto differt; nam correptionem sistit, eamque fructu suo, nimirum emendatione et felicitate prohibet. Quapropter pater velut flagitiorum filiorum nescius, aut disciplinæ negligens, correptionem omittens, factus scelerum leno, filiis quasi maledicit, illosque crudeliter aversatur, ut Sapiens altera parte propositionis declarat : *Qui parcit virgæ, odit filium suum.* Non solum qui liberos suos ex indulgentia nunquam punit, sed etiam ille qui in eis castigandis parcus, parumque assiduus est, filios immiti odio prosequitur. Segnis namque amor, qui liberorum culpas impunitas relinquit, odii instar habetur : quemadmodum enim verus parentum amor filios a perditione avocare nititur, eorumque salutem et felicitatem procurare; ita qui eos a salute revocant, et damnationi et justitiæ divinæ mancipant, odium demonstrant; quapropter *valde perniciose sentiet filius patris lenitatem, ut juste postea sentiat Dei severitatem.* (1) Divinæ hujus severitatis exempla sunt passim obvia, quæ libens prætereo, ut dicam cum Tertulliano : *Quia ergo justus Deus, nec pueris pepercit, exigens majori ætati honorem et utique magis a minore* (2), quos ursorum ministerio punivit, nam *immisit et pueris ursos, sed irreverentibus in Prophetam.* (3) Loquitur de Elisæo Propheta (4), qui cum appropinquaret portas Bethleem, filii Bethleemitæ convitiis eum lacesserunt, ejusque calvitiem irriserunt : *Creator autem ursos pueris immisit, ulciscens Elizæum prophetam, convitia ab eis passum.* (5) Duo namque ursi e saltu proruentes, quadraginta duos ex eis dilaceraverunt. At cur pueros decennes ita sæviter castigavit Deus? Respondet D. Augustinus : *Ut mors filiorum fieret disciplina parentum.* (6) Non immisit leones, quorum illa regio fertilissima est, sed ursos, quia, ut supra dictum est, ursa mystice filiorum exprimit educationem. Respondet, 2. Justinus Martyr : Convitia quæ pueri jaculabant in Prophetam a suis parentibus didicerant; idcirco Deus, filiorum nece castigavit parentes, de quibus merito conqueruntur filii : *De patre impii queruntur filii, quoniam propter illum sunt in opprobrio* (7); tum in tempore, nam persæpe ab humana justitia damnantur, et ultimo afficiuntur supplicio; tum in æterni-

(1) Prov. 12. — (2) Hebr. 12. — (3) Genes. 49. — (4) Hebr. 12.

(1) D. Aug. in Psal. 50. — (2) Tert. L. 4. adv. Marc. 23. — (3) Tert. L. 2. adv. Marc. 14. — (4) L. 4. Reg. 2. — (5) Tert. L. 4. adv. Marc. 23. — (6) Serm. 224. de Temp. — (7) Eccles. 41.

tate passuri inferni tormenta : *Perdidit nos aliena perfidia, parentes sensimus parricidas.* (1)

Neque solum filii criminosi suorum scelerum luunt pœnas, sed etiam parentes, sunt et criminis participes, et pœnæ consortes : *Omnia quæ deliquerint filii, de parentibus requiruntur, qui non erudierint, neque corripuerint eos : hi enim filiorum animos igni inextinguibili in interitum tradunt, et semetipsos in furorem judicii demergunt. Hujus evidens exemplum in Heli ostenditur.* (2) Ophni et Phinees, filii ejus (3), gulæ et impudicitiæ dediti, vitam criminosam et scandalosam ducebant : quos, 1. Reprehendit pater : « Quare facitis res hujusmodi quas audio, filii mei ? non enim est bona fama quam audio. » (4) 2. Eos a sua vita scelerosa ex intuitu divinæ justitiæ avocare conatus est : « Si peccaverit vir in virum, placari ei potest Deus ; si autem in Dominum peccaverit vir, quis orabit pro eo ? » (5) 3. Quid amplius facere poterat Heli, num verberare viros juvenes et robustos, vir fere nonagenarius, viribus impar, ita infirmus podagra, ita laborans ut vix pedibus posset ambulare ? « Cujus caligaverant oculi, et videre non poterat. » 4. Prostrato a Philistæis exercitu Israël, cæsisque duobus filiis, cladis publicæ et domesticæ damnum submisso fert animo dicens : « Dominus est, quod bonum est in oculis suis faciat. » Et tamen Heli, morte temporali, et æterna mulctatus est. Temporali quidem : « Ipse vero e sella retrorsum fractis cervicibus corruit. » (6) Æterna quoque ; nam ut ait Cæsarius Arelatensis, *nomen ejus de libro vitæ deletum est.* (7) Tantam sustinuit Heli pœnam, non propter commissa ab eo scelera, nam integerrimæ fuit vitæ ; non libidinosus, non potator, non raptor, non contumeliosus, non aliquo vitio contaminatus. Addit Cæsarius: *Cujus cum vita esset irreprehensibilis, tamen quia filios calcantes Dei legem, non cum severitate corripuit, cum ipsis etiam jure punitus est, et grave subiit supplicium.* Heli mulctatus non est pro commissis ab eo sceleribus ; neque etiam quod filios habuerit criminosos, multi enim parentes probitate commendati, perversos habuere filios, ut Jacob, Samuel, David, nec tamen pro filiis luerunt pœnas. Neque etiam punitus est Heli, quod filios non admonuerit, verbis corripuerit, sed quod in illos nimia indulgentia usus sit : *Neque enim ideo quod malos haberet filios puniebatur, sed quia ultra debitum increpationi pepercerat, et ut cum Dei leges violarentur, severius in illis ultus non est.* (1) Filios Heli, sacris arceri, velut excommunicatos, et dignitate sacerdotali, privatos censuit Theodoretus. « Filiorum iniquitates non egebant lenibus medicamentis, sed acerrimis et asperrimis : oportebat ergo eum post primam et secundam admonitionem, si perseverassent in nequitia, eos e templi ambitu expellere. » (2) Addit Procopius « a sacerdotum dignitate amovendos fore. » Et quia filios pater debita pœna non mulctavit, sed leniter et muliebriter verbis duntaxat admonuit : *propter filios periit : illos quippe cum acrius coercere debuisset, verbis tantum lenibus monuit : quocirca dum illis molestus esse severa increpatione recusat, et illos, et seipsum una perdidit.* (3) Filiorum reprehensio fuit pacata nimis : debuit enim non blanda patris benevolentia, sed auctoritate pontificis, et judicis severitate acrius reprehendere et acerbius castigare. Et ut ait Petrus Damianus : *Porro quos inimicos Dei vidit, in perniciem suam filios recognovit, et quos hostili ferire gladio debuit, paternæ blanditiæ lenitate palpavit*, in tanta scelerum insolentia, judicem potius quam patrem agere debuit. Si tam severe punitus est Heli quod non acerrime castigaverit filios, quod non e templo expulerit, quod non excommunicaverit, quod non dignitate sacerdotali privaverit, quam pœnam merentur parentes illi molles qui non corrigunt filios, aut si interdum admonent, sermonibus tantum byssinis id faciunt ? *Timeo et nimium expavesco Heli sacerdotis exemplum, qui pro eo quod audiens filios suos adulteria committere, dissimulavit eos aut cædere, aut a communione suspendere ; sed tantum leniter admonuit, et non cum grandi feritate distrinxit.* (4) Nonne timere debet pater qui non corripit filium præcepta Dei et Ecclesiæ violantem ? Mater, quæ non avocat filiam a venereo amoris negotio ; parens, qui filios et filias sinit vitam ducere scelestam, libidinosam, impiam ? Nam, ut docet Angelicus Thomas, *qui talia agunt digni sunt morte, non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus, præcipue si ex officio incumbat, sicut peccata filiorum imputantur Heli.* (5) Patres et matres, cavete ne vestra negligentia et nimia indulgentia, qua fi-

(1) D. Cypr. de Lapsis. — (2) Orig. L. 1. in Job. — (3) L. 1. Reg. 2. — (4) L. 1. Reg. 4. — (5) L. 1. Reg. 2. — (6) L. 1. Reg. 2. — (7) Hom. 15.

(1) D. Chrysost. Hom. 3. de Prov. — (2) Quæst. 10. in L. Reg. — (3) D. Chrysost. Hom. 9. in 1. Timoth. — (4) Cæsar. ibid. — (5) Lib. 8. in cap. Ep. ad Rom.

liorum toleratis peccata peccatis mortaliter, et mortem animæ tum temporalem, tum æternam patiamini : si vultis divinam vitare severitatem, criminosos redarguite et castigate filios ; diligenter avocate ab illis incentiva vitiorum, contendite quantum in vobis est subministrare illis auxilia salutis, erudite illos in via virtutis, ut christiane et pie viventes, immortalem sibi comparent felicitatem.

CONCIO QUARTA.

Pius *Æneas, ob unicum puerum et decrepitum senem.* (1) Æneas duplici de pietate commendatur, et de pietate quam exhibuit filio adhuc puerulo, et de pietate quam præstitit Anchisi patri senio laboranti ; nam utrumque a Trojano liberavit excidio, infantem manu ducens, et senescentem parentem humeris deferens. Binam ejusmodi pietatem, in utroque Tobia merito miratur D. Augustinus : nam *filius patri porrigebat manum, ut ambularet in terra, et pater filio, ut ambularet in cœlo.* (2) Quibus probe hæc Tertulliani verba competunt : *Tam pius pater quam pius filius.* (3) Binam illam pietatem exercere debent Christiani, si divinis velint obtemperare mandatis. *Lex loquitur : Honora patrem et matrem ; et, Parentes, enutrite filios vestros in disciplina et correptione Domini. Audisti et veteribus dictum : Narrabitis hæc in auribus filiorum vestrorum, et filii vestri æque in auribus filiorum suorum.* (4) Ad duplicem illam pietatem natura inclinat, lex divina stimulat ; et quasi non sufficiat exaratam esse a natura in hominum cordibus, divina lege fuisse promulgatam, exoptat Deus, ut parentes illam doceant filios suos, filii quoque successive de illa suos erudiant nepotes, ut nulla sit generatio quæ pietatem parentum in filios, et vice versa filiorum in parentes ignoret, et ad praxim non redigat. In superioribus actum est de pietate parentum in filios : nunc pietas filiorum in parentes illustranda est, quæ ex mente Philosophi complectitur honorem, obsequium, subsidium. (5) Itaque parentes filii debent, 1. Honorare ; 2. Eis obtemperare ; 3. Subsidium et auxilium subministrare.

I. PARS. Filiis parentum honorem vetus et novum præcipit Testamentum. *Patrem et matrem et lex honorari præcipit.* (6) In veteri namque testamento, sic ait per os Moysis Deus : *Honora patrem et matrem.* (1) In novo autem Testamento, sic ipsemet loquitur Christus : *Honora patrem tuum et matrem tuam.* (2) Nulla est natio tam barbara et agrestis quæ honorandos a filiis parentes non censuerit : idcirco Stobæus ex Socrate, Platone, aliisque Philosophorum proceribus, sic scribit ad propositum : « Ut igitur in promptu habeamus quibus officiis erga parentes adstringamur, summariam hanc sententiam semper animo versare oportet, quod parentes Dei nobis imagines sunt, et dii Lares seu domestici, beneficiorum auctores, cognati, creditores, domini, et amici conjunctissimi : sunt enim Dei imagines certissimæ, et similitudinem ejus nobis referunt, melius quam ullius artis facultas exprimere possit ; cum tanquam Deus domus, patroni et nobis familiares sint. » (3) Sex conglomerat hic auctor rationes, quibus filios urget ad parentum honorem : 1. Quia divinam referunt majestatem, cujus sunt certissimæ imagines ; 2. Quia multa eis largiti sunt beneficia ; 3. Quia sunt domini, et in filios habent auctoritatem ; 4. Quia sunt creditores, quibus filii reverentiam debent ; 5. Quia sunt amici conjunctissimi, naturaliter honorandi ; 6. Quia sunt patroni, qui filios educarunt, quibus de jure debetur veneratio : omissis his rationibus tres tantum affero, quibus parentum honor innititur, ut, 1. Divinam in parentibus imaginem colant ; 2. Parentum excellentiam recognoscant ; 3. Cœlestem benedictionem acquirant.

1. *Dicendo patrem, Deum quoque cognominamus* (4), non solum quia Deus est hominum pater, qui in natura eos creat, et media gratia in filios adoptat, sed etiam quia humanus pater est viva quædam Dei in terris imago ; et ob hanc causam, Philo Judæus nuncupat parentes *deos visibiles*, quia divinam filiis repræsentant majestatem, quam venerantur dum parentes honorant. Nam ut belle fatur ad propositum Tertullianus, *Dei honor in patre.* (5) Tanta est connexio inter Dei cultum et parentum honorem, ut uterque sub uno et eodem pietatis nomine comprehendatur. Præcepta etiam quæ Dei et parentum venerationem præcipiunt, adeo unita sunt, ut secunda Decalogi tabula incipiat ab honore parentum, quia veneratio parentum Dei cultum immediate sequitur. Quapropter illam appellat Tertullianus *imperatam in parentes secundam a*

(1) Tert. L. 2. ad Nat. 9. — (2) Serm. 18. de Verb. Dom. — (3) Tert. L. 2. ad Nat. 13. — (4) Tert. L. 5. adv. Marc. 18. — (5) L. 8. Ethic. — (6) Tert. L. de Cor. Mil. 11.

(1) Exod. 20. — (2) Matth. 15. — (3) Serm. 79. — (4) Tert. Lib. de Orat. 2. — (5) Tert. Lib. de Orat. 9.

Deo religionem. (1) Quod non latuit Pythagoræ notitiam, qui in suis aureis carminibus sic fatur : *Imprimis venerare deos, deinde parentes.* (2) Imo ipse Philosophorum princeps humanos parentes docet cœlesti parenti perfecte similes.

Deus hominis est pater : tum quia ab illo ut a prima causa recipit esse, *nam pater omnium qui conditor universitatis.* (3) Tum quia a Deo nutritur, eique alimenta vitæ præbet necessaria, idcirco propter hominem vegetabilia et animantia produxit, estque quodammodo finis cunctorum quæ in mundo continentur. *Universa negotiatio mundialis perveniens ad humani generis utilitatem : ipsum cœlum sub quo omnia; terra, super quam omnia, et quidquid illorum inter se, ad commoda humana conspirat.* (4) Tum quia homo a Deo recipit disciplinam et eruditionem; creat enim humanam animam, cui indidit naturalem cognitionem primorum principiorum, in quibus fundatur omnis scientia, disciplina, ars et eruditio. *Insita sunt nobis omnium artium semina, magisterque ex occulto Deus producit ingenia: ex seminibus scilicet insitis, et occultis per infantiam, quæ sunt et intellectus : ex his enim producuntur ingenia.* (5) In his tribus cœlesti patri assimilatur terrenus et humanus pater : nam ab illo ut a causa secunda filius recipit esse; deinde alimenta ad victum necessaria; tandem disciplinam et eruditionem. Deus ut hominum pater ab illis colitur, ob trinam qua pollet super illos præeminentiam (6), scilicet potentiæ, qua produxit; bonitatis, qua nutrit; sapientiæ, qua erudit. Et quia humani parentes sunt participes trinæ illius divinæ præeminentiæ, qua filios potentia generativa producunt, bonitate nutriunt, sapientia erudiunt, filii eos velut divinæ auctoritatis imagines venerari tenentur. Et ut sapienter ait ex mente Philosophorum Stobæus, *existimare debent se in domo patria veluti fano quodam editos, et sacerdotes ab ipsa natura consecratos, ut parentum cultui operam darent.* (7)

Itaque filius qui a natura inauguratus est parentum sacerdos, et velut divinos illis non exhibet honores, impii sacrilegii reus est, quem merito *Deo impium, patri irreligiosum* (8) vocitat Tertullianus : tum quia despiciendo patrem, Deum quoque despicit. *Qui contemnit patrem, contemnit Deum qui in patre est* (9) : tanta est cognatio inter Dei

(1) Tert. L. de Pud. 5. — (2) L. 8. Ethic. — (3) Tert. L. 4. adv. Marc. 17. — (4) Tert. L. 2. ad Nat. 5. — (5) Tert. L. de An. 20. — (6) Alens. 3. p. qu. 33. Memb. 4. art. 2. — (7) Serm. 79. — (8) Tert. L. 1. adv. Marc. 23. — (9) D. Aug. Serm. de Obed.

venerationem et parentum reverentiam. Tum quia *ille Deum abjurabit facile, qui parentem suum negat* (1) : impius in parentes, ut plurimum est impius in Deum. Tum quia, ut vult Cassiodorus, filius impius in parentes omnium scelerum putatur reus. *Quis possit accusare jam reliqua, si pietatis nomina putantur esse crudelia ? Negligitur levis reatus, cum tragœdia criminis magna tonuerit.* (2) Quænam major tragœdia criminis quam illa qua impius filius Dei majestatem in patre non colit, nec sua veneratione parentum excellentiam recognoscit ?

2. *Quos et Evangelium solo Christo pluris non faciens, sic quoque honoravit.* (3) Omnis enim verus honor in alicujus perfectionis excellentia fundatur. Idcirco principes, sapientes et seniores naturaliter honoramus; parentes autem, et ætate, et cognitione, et regimine, et beneficentia, sunt excellentiores filiis; ideoque parentibus filii reverentiam præstare tenentur. Honorem quem parentibus debent filii, honori regio comparat Philosophus (4), sicut autem regi ut excellentiori honor debetur a subditis, ita et parentibus a filiis. Interrogavit olim suos satrapas Cyrus quisnam illis major et excellentior videretur; ipsemet, an Cambyses ejus pater ? Satrapæ unanimi consensu responderunt absque injustitia non posse comparari Cambysis pusillanimitatem cum Cyri magnanimitate. Nonne Cyrus Chaldæam subjugavit, Assyriam debellavit, Scythiam terruit, Mediam illustrem reddidit, Persarum fundavit imperium? Tam egregia facinora Cyrum Cambyse longe digniorem demonstrant : Cambyse, inquam, qui gladium nunquam evaginavit, nullum certamen inivit, nullam provinciam imperio suo subdidit, nihilque magni egit. Cyrus procerum mentem cum risu audiens, serio dixit : Fateor me egisse cuncta quæ locuti estis, his tamen non obstantibus, Cambyses est Cyro excellentior : per cunctas namque generationes Cyrus prædicabitur Persarum rex, at Cambyses laudabitur tanquam Cyri pater et educator. Alphonsus, Arragoniæ rex, patri Ferdinando (5) obviam progressus, equo desiliit, ac pedibus comitabatur. Monenti autem patri, aliorum procerum more equo conscenso ut adequitaret, respondit : « Aliis liberum sit agere quod voluerint : ego nunquam adducar, quin patrem, quin regem, et eum ægrotum, pedibus sequar. » Taceo reverentiam quam Alexander Severus Im-

(1) Greg. Naz. in Sent. — (2) L. 2. Ep. 4. — (3) Tert. L. de Cor. Mil. 11. — (4) L. 8. Ethic. — (5) Panorm.

perator reddebat Mammeæ matri ; Constantinus Magnus Helenæ ; Sanctus Ludovicus, Galliarum rex, Blanchæ. Quis non miretur honorem quem detulit Salomon Bersabeæ, et Joseph Ægypti prorex, Jacobo patri? Salomon rex conspiciens de longe Bersabeam ad se venientem, assurgens de throno regio in quo sedebat, obviam matri processit, ante quam se demisse incurvavit, jussitque ad dexteram suam apponi Bersabeæ solium : *Venit Bersabee ad regem Salomonem, et surrexit rex in occursum ejus, adoravitque eam, positusque est thronus matri regis, quæ sedit ad dexteram ejus.* (1) Tria præstitit rex matri : 1. Obviam illi fuit ; 2. Eam incurvatus adoravit ; 3. In solio ad suam dexteram collocavit. Neque minori admiratione digna est reverentia, quam Jacobo patri reddidit Joseph. (2) Joseph non tam obscuro somnio quam divino cœlitus oraculo didicerat sese a sole, luna et undecim stellis summo honore colendum ; familiam suo quasi imperio subjiciendam, nihilominus se ad ima, et omnia parentum submisit mandata. *Joseph cum somniasset quod sol, et luna, et stellæ adorarent eum, sedulum tamen obsequium deferebat patri.* (3) Nam patris jussu missus ad fratres, qui pascebant oves, nihil hic tergiversatus, non longitudinem itineris, non fratrum invidiam, non locum incognitum, non alia ejusmodi prætexit, sed ad nutum paternæ voluntatis sese composuit. Verum hæc sunt velut præludia venerationis, quam postea præstitit patri ; nam etsi esset Ægypti prorex, secundus a Pharaone, præpositusque universæ terræ Ægypti, patrem tamen suum plebeium *adoravit pronus in terram.* (4) His exemplis erudiuntur filii nulla se status aut dignitatis amplitudine eximi, quo minus parentibus observantiam exhibeant, ne unquam filios exuant, sed semper parentum recognoscant excellentiam.

Justinianus in institutis varios docet modos quibus filius a paterna potestate potest emancipari, sed omnes simul jurisconsulti nunquam filios eximere potuerunt ab honore quem tenentur præstare parentibus : qui consistit in mente, corde, ore et opere : mente per existimationem ; corde per dilectionem ; ore per sermonis venerationem ; opere per humilem corporis compositionem, aut tollendo galerum, aut genuflectendo, aut caput demittendo, aut sese incurvando, aut illis humiliter serviendo. Ut enim ait Sapiens, *qui timet Dominum, honorat parentem, et quasi dominis, serviet his qui se genuerunt, et in opere, et in sermone, et in omni patientia.* (1) At proh dolor! hac tempestate filius *totum quod est pietatis, excludit* (2) ; parentes non honorans, nec mente, nec corde, nec ore, nec opere. Non, 1. Mente, quia illos non existimat, sed contemnit ad instar cujusdam Alberti matri suæ minus deferentis, quem Petrus Damianus sic pungit : *Divinæ legis mandata procul dubio despicit, qui deferre parentibus parvipendit.* (3) De ejusmodi despectu conqueritur parens : *Filios educavi, et exaltavi, ipsi autem spreverunt me.* Pro ly *educavi*, quod habet Vulgata lectio, Septuaginta vertunt *genui* ; Theodotion vero legit, *enutrivi.* Quatuor accepit a parente filius : generationem, educationem, nutritionem et exaltationem. Quantumvis sit fortunæ bonis opulenter ditatus, ad honores alte sublimatus, virtutibus et gratia decoratus, gloria adhuc et beatitudine donatus, de cunctis illis bonis fortunæ, naturæ, gratiæ et gloriæ, debitor est parentibus a quibus accepit esse, quod est cunctorum bonorum fundamentum. Nam ut belle ad propositum fatur D. Chrysostomus, *qui radicem præbuit, utique et fructuum auctor est.* (4) In quovis honore constitutus sit filius, parenti non debet denegare honorem, quia *honor geniti, genitoris honor est* (5) : illum enim debet parenti, a quo mutuatus est existentiam quæ est basis honoris : et quia *parentum partes sunt liberi* (6), filius sibi comparans gloriam, honorem debet præstare parentibus quasi *in patris gloriam fructicasset.* (7) Filius tamen hac tempestate superbia inflatus, de bonis fortunæ tumidus, *pietatis refuga, affectionis desertor* (8), parentem non honorat mente, et corde, sed mente despicit, et corde odit. 2. Quærit Aristoteles *cur nam pater magis filium amat quam filius patrem? utrum quod pater erga filium beneficus sit, quodque filius de patre benemeritus, et ejus factio sit.* (9) Filius minus amat patrem, unde credi poterat magis ad ejus amorem sufflammari : ideo non tam amat filius patrem quam pater filium ; quia filius est factura patris ; quia pater in filium large beneficus est ; quia pater filium quantum potuit, exaltavit, bonisque cumulavit. O ingratitudo! o perversitas! ideo filius minus amat patrem, quo magis expertus est illum munificum et liberalem. *Nihil charius debet esse filiis quam*

(1) L. 3. Reg. 2. — (2) Gen. 37. — (3) D. Ambr. L. 1. Offic. 17. — (4) Gen. 48.

(1) Eccli. 3. — (2) Chrysol. Serm. 55. — (3) L. 8. Ep. 4. — (4) Hom. 20. ad Pop. — (5) Chrysol. Serm. 6. — (6) Philo L. de Joseph. — (7) Tert. L. adv. Valent. 8. — (8) Chrysol. Serm. 1. — (9) L. 2. Mor. 14.

pater (1) : at ingratus filius de patre bene meritus, beneficum et amantem parentem non amat. Parentem filium ardenter diligentem redarguit Paulinus. *Arguam te de charitate in charitatem peccare* (2) : quia persæpe ex nimio filii amore, peccat in charitatem, quam Deo sibique debet : nam, ut filium ditet et sublimet, Deum offendit, suamque damnationem incurrit : at filius minus patrem amans peccat de defectu charitatis in charitatem, quia amorem paternum suo amore non recognoscit, sed, quod est horribile dictu ! suum potius parentem odit, longum vitæ ejus spatium ægre et impatienter tolerat. *Quantum pius pater, tantum hæres impatiens, qui patris fatigatur ad vitam* (3), ejusque necem desiderat. Ut enim refert Propheta Evangelicus : *Adhuc dicent in auribus tuis filii sterilitatis tuæ : Angustus est locus, et fac mihi spatium ut habitem.* (4) Hos Petrus Damianus comparat igni, qui destruit et consummat lignum, a quo exortus est, nutritur et sustentatur (5) : ex D. Hilario *viperarum natio nuncupantur* (6) : nam viperarum instar dilacerant viscera quæ eos genuerunt. Horruit impium Neronem antiquitas, qui Agrippinæ mortem intulit, a qua acceperat vitam. Non inveniuntur apud Christianos ejusmodi monstra naturæ, sunt tamen *mali filii etiamsi nullas violenter inferant manus, parentum pietatem gravius persequuntur* (7) ; quam si eos percuterent : nam adversus eos minas ejaculant, attollunt manus, pede percutiunt terram, strident dentibus, aliaque dant signa contemptus et animadversionis, *quæ patri causa mortis fuit.* (8) Nam persæpe præ dolore et tristitia animam efflat, ferre non valens opprobrium quod ei suis sermonibus filius exprobrat. 3. *Contenti estote detrahere laudi parentum* (9), illos ut vestros parentes dedignantes ; nolite illos arrogantibus lacessere verbis, sed illis reverenter loquimini. Hanc sermonis venerationem non præstant parentibus, qui illos injuriis, convitiis et maledictionibus insequuntur, qui eis suos exprobrant defectus, et quasi scelerosos accusant, ut constat Liæ et Rachelis exemplo, quæ audientes Jacobum de socero conquerentem, non solum mariti querelas approbaverunt, sed patris adhuc crimen incrementarunt. *Nonne quasi alienas reputavit nos et vendidit, comeditque pretium nostrum?* (10) Filiæ Laban apud querulum virum, non excusant et defendunt patrem, verum tanquam infensissimæ inimicæ illum accusant, novasque et occultas adhuc subjungentes Labani culpas, ejus scelus aggravare moliuntur. *Filiæ quæ debuerant patrem excusare apud virum, accusant, et majora mala, quam audierant, detegunt; et adversus patrem causam viri, veluti suam tuentur : hinc est quod filiæ conjugatæ, quasi alienæ reputantur* (1), quæ parentem tanquam extraneum accusant. Et, 4. Opere adhuc inhonorant : tum quia *filius patris nititur auferre substantiam* (2) ; tum quia venereo sufflammatus amore, inconsulto patri contrahit matrimonium ; tum quia parentum detegit et propalat ignominiam : ad instar Cham patris Chanaan (3), qui verenda patris nudata prospiciens, duobus fratribus suis nuntiavit foras. Verum sicut detestanda est Chami impudentia, sic et admiranda est Sem et Japhet pietas, qui patris improperium non solum non videre student, sed adhuc celare contendunt. « At vero Sem et Japhet pallium imposuerunt humeris suis, et incedentes retrorsum, operuerunt verenda patris sui : faciesque eorum aversæ erant, et patris virilia non viderunt. » Chami impudentia ad impietatem contendit, Sem vero et Japhet ad rem pietatis, aversa facie, et cæco vestigio progressi sunt : et ut fatur Magnus Gregorius, *operimentum aversi deferunt, quia dijudicantes factum, et venerantes parentem, nolunt videre quod tegunt.* (4) Boni filii improperium patris aversi veniendo operiunt, quia illis displicet, et ab aliis notum ingenio pietatis occultant. Quod autem boni filii aversa facie tegunt, improbi malitiæ impudentia perquirunt, inveniunt, produnt, et sæpe sæpius innocuis parentibus fœda crimina imponunt ; nam ut creditores decipiant, debitores patres, fraudatores, et debito solvendo impares litigando injuste contendunt. Quos merito pungit Tertullianus : *Ejerare patrem ac matrem, quos et lex honorari, et post Deum diligi præcipit.* (5) At Cham patris detegens improperium, maledictionem invenit : Sem vero et Japhet patris tegentes opprobrium, condigna pietatis usura, ampla benedictione munerantur.

3. *Felices qui patrem agnoscunt* (6), paternamque ejus venerantur dignitatem, in præmium dignitatis suæ divinam recipiunt benedictionem : *Quantam quoque discimus parentibus reverentiam, cum legimus* (Gen. 27.) *quoniam qui benedicebatur a Patre, benedic-*

(1) D. Aug. L. 2. de Serm. Dom. in Mont. 8. — (2) Epist. 2. — (3) Chrysol. Serm. 1. — (4) Cap. 49. — (5) Ibid. — (6) In cap. 3. Matth. — (7) D. Aug. Ep. 167. — (8) Tert. L. 2. ad Nat. 14. — (9) Tert. L. 1. ad Nat. 18. — (10) Gen. 31.

(1) Oleast. — (2) Chrysol. Serm. 2. — (3) Gen. 9. — (4) Apud Glossam. — (5) Tert. L. de Cor. Mil. 11. — (6) Tert. L. de Orat. 2.

tus erat ; ideo parentibus hanc Deus donat gratiam , ut filiorum pietas provocetur. (1) Et ob hanc causam tam avide et instanter Esau patris expostulat benedictionem ; homines enim ætatis illius longo usu didicerant , patris benedictionem multum valere , sæpe esse efficacem in filiis, uti etiam nunc non raro evenit. Hæc efficacia patet in benedictione , quam Noe dedit Sem et Japhet(2) ; Jacob Ephraim,et Manasse (3); Moyses,duodecim tribubus Israël (4) ; Tobias, filio suo (5); Mathathias, Machabæis filiis. (6) In Anglia alias hic servabatur mos , ut domi filii flexis genibus , coram parentibus , ut sibi bene precari vellent , obsecrarent : inoletum hunc jam morem restituere volens Thomas Morus etsi magnus regni Cancellarius, quod alii domi inter privatos parietes faciebant , in celeberrima Westmonasteriensi aula , in media deducentium atque exspectantium turba , publicæ præstitit : viso namque parente , coram ipso genu flectens omnium cum admiratione, paternam benedictionem expostulavit , ipse sciens quam lucrosa sit parentum benedictio : inde filium hortatur D. Ambrosius : *Honora ergo patrem ut benedicat te Deus.*

Siracides uno Ecclesiastici capitulo novem bona pollicetur filiis qui honorant parentes. 1. Opes tum temporales , tum spirituales : *Sicut qui thesaurizat , ita qui honorificat matrem* (7); 2. Gaudium a filiis captandum ; *Qui honorat patrem , jucundabitur in filiis :* eadem enim quæ parentibus præstabit, recipiet a filiis ; 3. Exorationem precum suarum : *In die orationis suæ exaudietur ;* 4. Vitam longiorem : *Qui honorat patrem , vita vivet longiore ;* 5. Familiam et posteritatem firme solidatam : *Benedictio patris firmat domos filiorum ;* 6. Gloriam et honorem : *Ex honore patris gloria filii ;* siquidem filius patrem honorans , comparat sibi gloriam apud omnes : 7. Liberationem ab afflictionibus. *Eleemosyna patris non erit in oblivione , et in die tribulationis memor erit tui.* 8. Peccatorum remissionem : *Sicut in sereno glacies, ita solventur peccata tua.* 9. Omnium abundantiam honorum , quam Deus illi largietur : *Honora patrem tuum , ut superveniat tibi benedictio a Deo , et benedictio illius in novissimo maneat.* Nemo est , ait Angelicus Doctor (8) , qui ardenter non percupiat , 1. Vitam diuturnam ; 2. Filios obsequentes et probe morigeratos ; 3. Bonam famam et æstimationem apud homines ; 4. Divitiarum copiam , qua ab inopia et egestate eximatur; 5. Gratiam, qua Dei adoptetur in filium ; 6. Immortalem post mortem felicitatem. Cuncta illa bona pollicetur Deus filiis parentes honorantibus. *Pietas ad omnia utilis est , promissionem habens vitæ , quæ nunc est et futuræ.* (1)

Uti Deus parentum benedictiones , ita quoque maledictiones vibratas in filios confirmabat. Sic Cham a Noe maledictus , talis in omni sua Chananæorum posteritate evasit ; sic Ruben ob incestum a Jacobo maledictus, talis extitit : idem contigit Levi et Simeoni (2) , a patre maledictis. Exemplum memorabile refert Divus Augustinus (3) de septem filiis et tribus filiabus in civitate Cæsareæ a matre maledictis , qui mox horribili membrorum tremore percussi sunt ; quique ferre non valentes concivium conspectum , totum fere perlustrarunt romanum imperium ; duo Hipponam venientes tempore quo D. Augustinus erat Episcopus , sancto Doctore coram, ad reliquias Sancti Stephani , curati sunt. Hoc exemplo hujus oraculi comprobatur veritas : *Maledictus a Deo qui exasperat matrem.* (4) Quot boni filii consequuntur a Deo benedictiones , tot mali filii patiuntur maledictiones. Nam, 1. Temporali privantur vita : *Subito defecerunt , perierunt propter iniquitatem suam.* (5) 2. Si morte non mulctantur, penuria et egestate premuntur : *Filiorum peccatorum peribit hæreditas.* (6) 3. Filios habent male educatos , iniquos , qui eos tristitia et opprobrio afficiunt. *Ex iniquis enim omnes filii qui nascuntur , tristes sunt : nequitiæ adversus parentes in interrogatione sua.* (7) 4. Criminosi et peccatores efficiuntur : idcirco Apostolus denotat homines *plenos iniquitate , parentibus non obedientes.* (8) 5. Malam famam : *O quam malæ famæ qui derelinquit patrem !* (9) 6. Damnationem et infernum : nam si Deus projiciet in ignem æternum qui opera misericordiæ pauperibus denegarunt, quid faciet de inhonorantibus parentes ? *Si Deus ita severus erit in die judicii his qui extraneis pietatis emolumenta non fecerunt , quanto magis qui erga parentes impii exstiterunt ?* (10) Nonne tot maledictiones terrere debent filios qui parentes inhonorant ? Nonne tot benedictiones sufficiunt ad ingerendam filiorum cordibus parentum reverentiam ? Hoc agnoscit D. Ambrosius discrimen inter filium pium et ingratum ; quod *honorat pius patrem propter gratiam* ,

(1) D. Ambr. L. de Benedict. Patr. c. 1. — (2) Gen. 9. — (3) Gen. 48. — (4) Deuter. 33. — (5) Tob. 5. — (6) L. 1. Machab. 2. — (7) Cap. 3. — (8) Opusc. 4.

(1) 1. Tim. 4. — (2) Gen. 49. — (3) L. 12. Civ. 8. — (4) Eccles. 3. — (5) Psal. 72. — (6) Eccles. 41. — (7) Sap. 4. — (8) Rom. 1. — (9) Eccles. 3. — (10) D. Bern. Sen.

ingratus propter timorem. (1) Duo sunt incentiva quæ filios ad honorem parentum stimulant : unum ex gratia quæ paternam benedictionem consequitur ; aliud ex damno quod paternam maledictionem comitatur. Christiane, desiderasne cœlestem vitare maledictionem, et divinam obtinere benedictionem ? Tuos honora parentes, eisque humiliter obtempera.

II. PARS. *Obaudiant et parentibus filii, hoc est enim primum in promissione præceptum.* (2) Hæc verba mutuavit ab Apostolo Tertullianus, qui filium alloquitur : *Honora patrem tuum et matrem tuam, quod est primum mandatum in promissione.* (3) Quæ Pauli verba difficultate non carent ; quia hujusmodi præceptum, nec est absolute primum, cum ad secundam duntaxat tabulam pertineat ; præcepta enim primæ tabulæ quæ Dei respiciunt cultum præcedunt præcepta secundæ tabulæ, quæ spectant justitiam, vel pietatem hominibus reddendam. Neque etiam est primum in promissione ; nam ut animadvertit D. Hieronymus, primum etiam primæ tabulæ præceptum adjunctam habet promissionem, ut in sacro textu legitur, ubi Deus sic ait : *Ego sum Dominus Deus tuus fortis et zelotes, faciens misericordiam in millia his qui diligunt me, et custodiunt præcepta mea.* Verum hæc difficultas nullo negotio solvitur : nam primo præcepto primæ tabulæ non additur promissio specialis, sed tantum communis qua Deus se misericordem fore in genere promittit omnibus qui cuncta ejus servant mandata : primo autem secundæ tabulæ præcepto, quod respicit honorem parentum, propria et specialis additur promissio longævitatis : *Honora patrem tuum, et matrem tuam, ut sis longævus super terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi.* (4) Hanc promissionem justam et congruam censet Angelicus Doctor (5) : Æquum enim et congruum est ut filii qui honorando parentes grati sunt de accepta ab eis vita, vitæ ab eis acceptæ longam obtineant conservationem : hoc enim meretur redditus a filiis honor, et exhibita gratitudo. Quod hac ratiocinatione declarat S. Thomas : Filii obtinent vitam a parentibus, quomodo milites obtinent a rege feudum : quamdiu milites regi præstant homagium, tamdiu feudi merentur conservationem : quo juste spoliantur dum efficiuntur rebelles. Non absimiliter filii merentur vitæ conservationem quandiu parentes honorant : deperditionem vero, quando fiunt contumaces. Apostolus autem utrumque complectitur, et præceptum honorandi parentes, et promissionem longævitatis filiis honorantibus factam. De promissione in superioribus tractatum est, agendo de variis benedictionibus quas consequuntur filii honorem parentibus deferentes, qui illis ex divino præcepto obtemperare tenentur. Ejusmodi obsequium expostulat, 1. Dei imperantis auctoritas ; 2. Præcepti divini justitia et æquitas ; 3. Obsequentis Christi exemplum et humilitas.

1. *Ad exhibitionem obsequii, prior est majestas divinæ potestatis, prior est auctoritas imperantis.* (1) Quo sublimior est divina majestas, quo major est potestas qua pollet Deus condendi præcepta ; quo magis legitima est ejus in homines auctoritas, eo magis tenemur ejus obedire mandatis : quis enim præcipit obtemperare parentibus ? Non Solon, qui legem Atheniensibus dedit, non Lycurgus, qui Spartiatas suis legibus ad virtutem erudire molitus est ; non Numa Pompilius, qui barbaros et agrestes Romanos ad urbanitatem temperavit ; non Moyses, qui Decalogi tabulas in monte Sinai promulgavit ; non aliquis Angelus, qui vice Dei locutus sit, sed ipsemet Deus adorandæ majestatis, infinitæ potestatis, supremæ auctoritatis, qui obedientiam a filiis expostulat. Cuncta sua præcepta observari Deus desiderat, nam *qui imponit præceptum, extorquet obsequium.* (2) Verum mandatum de præstando parentibus obsequio, præ cæteris commendavit Deus ; tum quia non semel et iterum, sed multoties de illo, tum in veteri, tum in novo Testamento loquitur. *Hæc autem ejusdem mandati repetitio, præcepti commendatio est.* (3) Tum quia de pietate in parentes, quæ est inseparabilis a pietate in Deum. *Sed quia Deus imperat, totum pietati committit.* (4) Tum quia obsequentes filios abunde remunerat, inobsequentes severe punit. Tum quia filiorum obedientiam Deo gratam et acceptam Paulus declarat : *Filii, obedite parentibus per omnia, hoc enim placitum est Domino.* (5) Nam ly *per omnia*, quia in cunctis quæ non sunt contra Deum, ejusque voluntatem, parentibus debent obtemperare filii. *In ea re sola filius non debet obedire patri suo, si aliquid pater ipsius jusserit contra Dominum Deum ipsius ; neque enim debet irasci pater, quando ei præponitur Deus : ubi autem hoc jubet pater quod contra Deum non sit, sic audiendus est quomodo*

(1) D. Bern. Sen. — (2) Tert. L. 5. adv. Marc. 18. — (3) Ephes. — (4) Exod. 20. — (5) Opusc. 4.

(1) Tert. L. de Pœn. 4. — (2) Tert. Scorp. 4. — (3) D. Aug. Tract. 83. in Joan. — (4) Chrysol. Serm. 55. — (5) Coloss. 3.

Deus : quia obedire patri jussit Deus. (1) Tum quia ejusmodi obsequium exposcit a filiis divini mandati justitia et æquitas.

2. Belle docet ad propositum Tertullianus, *Patri etiam Domini nomen accedere ob potestatem* (2) quam habet in filium. Inferiores namque superioribus obedire tenentur, ut discipuli magistro, servi domino, milites duci, cives principi, filii parentibus : quia *appellatio ista et pietatis et potestatis est.* (3) Magis enim dependent filii, et subduntur parentibus, quam discipuli magistro, servi domino, milites duci, et cives principi. Filiorum subjectio, non solum in politica, sed etiam in natura et justitia fundatur : in natura quidem, nam, ut ait Laurentius Justinianus, *clamat innata ratio ut quisquis se illi subjiciat a quo habet ut sit.* In justitia etiam : unde Apostolus : *Filii, obedite parentibus vestris in Domino, hoc enim justum est.* (4) Ly *in Domino* tripliciter intelligi potest : 1. Obedite parentibus tanquam Domino, cujus parentes imaginem repræsentant, et præ se ferunt auctoritatem. 2. Obedite parentibus in Domino, scilicet ex reverentia Domini, cujus majestati et potestati subditi estis. 3. Obedite parentibus in Domino, quando eorum præcepta sunt divinis conformia mandatis. Cum enim parentes aliquid contra Dei legem et voluntatem præcipiunt, eis non est obtemperandum. *Terrenus pater cœlesti postponendus est patri* (5), quemadmodum Dei dilectio præponenda est amori parentum. *Pater et mater diligentur, cum Deo non comparabuntur* (6) ; ita obsequium Deo præstandum, præponendum est obedientiæ parentibus exhibendæ : idcirco quando Deus mandat aliquid, et parentes præcipiunt contrarium, eorum imperium non est exsecutioni mandandum. *Vult Deus ut consanguinitatibus terrenis præponamus Deum. Defer patri, quia pater est ; defer Deo, quia Deus est. Generavit te pater accommodando carnem suam, creavit te Deus adhibendo potentiam suam. Ne irascatur pater cum Deus illi præponitur ; imo gaudeat sibi tantum deferri, ut ille inventus esset, qui ei deberet præponi.* (7)

Inde colligitur injustitia parentum qui vi, vel fraude, vel metu, filios et filias a religione avocant ; quos damnat Tridentinum *anathemati subjiciens eos, qui sanctam virginum, vel aliarum mulierum voluntatem, velum accipiendi, vel voti emittendi, quoquo modo, sine justa causa impediunt.* (1) Ejusmodi parentes de gravi peccato passim accusant Doctores : illos acriter insequuntur Patres : nam, ut ait D. Hieronymus, *retrahere a religione nihil aliud est quam Christum in pectore alterius occidere, Christo se opponere, spargere et dissipare, quæ Christus diligit, donativum amicitiæ Christi suffurari.* (2) De latrocinio et sacrilegio eos increpat D. Hieronymus ; de homicidio et parricidio redarguit D. Bernardus. *O durum patrem ! o sævam matrem ! o parentes crudeles et impios ! imo non parentes, sed peremptores, qui me malunt perire cum eis quam regnare sine eis. Mira abusio ! domus ardet, ignis instat a tergo, et fugienti prohibetur egredi, evadendi suadetur regredi, et hoc ab iis qui in incendio positi sunt, et obstinatissima dementia, et dementissima obstinatione, fugere periculum nolunt.* (3) D. Augustinus eosdem ad resipiscentiam vocat, si nolunt damnari, vultque *hunc affectum in matre occidendum, ne ipsa in æternum pereat.* (4) Divinam ultionem sumptam refert D. Hieronymus de matre, quæ filiam Christo sponso eripere tentavit. « Prætextata nobilissima quondam femina, jubente viro Symetrio, qui patruus Eustochii virginis fuit, habitum ejus cultumque mutavit, et neglectum crinem mundano more texuit, vincere cupiens et virginis propositum, et matris desiderium. » (5) Et ecce tibi eadem nocte cernit in somnis venisse ad se Angelum terribili voce minitantem pœnas, et hæc verba frangentem : Tunc ausa es viri imperium præferre Christo ? tu caput virginis Dei tuis sacrilegis attrectare manibus ? quæ jam nunc arescent, ut sentias excruciata quid feceris, et finito mense quinto ad inferna duceris : sin autem perseveraveris in scelere, et marito simul orbaberis et filiis. Omnia per ordinem impleta sunt, et seram miseræ pœnitentiam velox signavit interitus. Sic ulciscitur Christus violatores templi sui, sic gemmas et pretiosissima ornamenta defendit.

Caveant parentes filios et filias arcere a religionis proposito, nisi velint agere contra justitiam, lethaliter peccare, Ecclesiæ anathemata incurrere, Deum ad vindictam provocare, salutis jacturam facere, et inferni tormenta tolerare. Discant filii et filiæ non debere obsequium parentibus, dum religionis ingressum impedire conantur, in qua *homo vivit purius, cadit rarius, surgit velocius, incedit cautius, orat frequentius,*

(1) D. Aug. Serm. 1. in Psal. 70. — (2) Tert. L. 5. adv. Marc. 5. — (3) Tert. L. de Orat. 2. — (4) Ephes. 6. — (5) Chrysol. Serm. 19. — (6) Tert. Scorp. 13. — (7) D. Aug. in Psal. 127.

(1) Sess. 2. c. 8. — (2) Epist. ad Heliodor. — (3) Epist. 111. — (4) Epist. 18. — (5) Epist. 7. ad Lætam.

quiescit securius, moritur fiducius, purgatur citius, præmiatur copiosius. (1) Dei cultus, et perfectionis acquirendæ status præponendus est jussionibus, orationibus, lacrymis et fictibus parentum. *Sola causa qua non licet obedire parentibus, Deus est: ipse enim dicit: Qui amat patrem et matrem plusquam me, non est me dignus.* (2) Plus audet D. Hieronymus (3), et uti olim crudelis Tullia calcans patris corpus ad thronum ascendit, ita per patrem calcatum vult filium ad regularis perfectionis ascendere fastigium. *Licet parvulus ex collo pendeat nepos, licet sparso crine, et scissis vestibus, ubera quibus te nutrierat mater, ostentet; licet in limine pater jaceat: per calcatum perge patrem, siccis oculis ad vexillum crucis evola; solum pietatis genus est, in hac re esse crudelem.* Imo ipsemet Christus *docuit negandos parentes pro Dei opere* (4) : alioquin eis obtemperandum obsequentis Christi demonstravit humilitas.

3. Christianum sic alloquitur Tertullianus: *In quantum servus Christi, ex forma dominica agere debebis.* (5) Quænam vero sit imitanda Domini forma statim declarat: *Ille Dominus in humilitate incessit.* In humilitate incessit Christus obediens a primo instanti vitæ suæ usque ad mortem: *Dominus Jesus, ab utero matris usque ad supplicium crucis, obedientiam elegit et docuit.* (6) Statim namque ac in lucem editus est, voluntati paternæ obtemperavit. *In capite libri scriptum est de me, ut faciam voluntatem tuam, Deus meus; volui, et legem tuam in medio cordis mei.* (7) Toto vitæ decursu adimpletione divinæ voluntatis tanquam delicato cibo laute epulabatur. *Meus cibus est ut faciam voluntatem ejus qui misit me.* (8) In cruce quoque inclinato capite emittens spiritum, *Christus perdidit vitam, ne perderet obedientiam.* (9)

Neque solum æterno patri obsecutus est Christus, sed, ut ait beatus Thomas a Villanova, *deferebat homini, deferebat ancillæ* (10), nimirum Mariæ et Josepho. Evangelio namque teste, et erat subditus illis. (11) *Quis? Quibus? Deus, cui Angeli subditi sunt, cui Principatus et Potestates obediunt, subditus erat Mariæ; nec Mariæ tantum, sed etiam Joseph propter Mariam* (12), in pueritia, in vitæ decursu, et instante adhuc et imminente morte. Obedientiam ejus in pueritia refert Magnus Basilius : « Cum prima sua ætate parentum suorum imperio subjectus esset, et labores corporis omnes, æquo una cum ipsis animo, illis obediens, toleravit. Verisimile est enim cum homines illi essent, et justitiæ et pietatis cultores, tenues tamen, neque necessariis ad vivendum copiis satis instructi, solitos eos in assiduis corporis laboribus versari, et hac ratione quotidianum sibi victum quæritare. Porro Dominus Jesus cum his (ut divinæ litteræ prædicant) esset subjectus, sine dubio in perferendis etiam una cum ipsis laboribus, morigeram declarabat suam obedientiam. Nunc aquam deferens, nunc mensæ ministrans, nunc operi fabrili instans, in cunctis tandem nutui Josephi et Mariæ optemperans. Cui in virilitate obsecutus est, ad ejus voluntatem primum in Cana Galileæ operans miraculum; imminente adhuc morte loco sui substituit Joannem ut Matri obtemperaret. » (1) Exemplo suo instruit præceptor bonus, ut a filiis piis impendatur cura parentibus; « tanquam lignum ubi erant fixa membra morientis, etiam cathedra fuerit magistri morientis· Hujus itaque saluberrimi præcepti, ipse magister Sanctorum, de seipso constituebat exemplum : quando non ut Deus, quam creaverat et regebat, sed ut matri homo, de qua creatus fuerat, et quam relinquebat, alterum pro se, quodammodo filium providebat. » (2) Obsequentis Christi exemplum cunctis filiis imitandum proponit D. Bernardus : *Formam obediendi puer Jesus pueris sanctis credidit; sequi illos in Nazareth non despexit, magister discipulos, Deus homines, Verbum sapientia, fabrum et feminam.* (3) Qui humilem illam obedientiæ non imitantur formam, tanquam superbi increpantur a D. Bernardo : *Disce, homo, obedire; disce, terra, subdi; disce, pulvis, obtemperare; de auctore tuo loquens Evangelisto : Et erat, inquit, subditus illis. Erubesce, superbe cinis, Deus se humiliat, et tu te exaltas? Deus se hominibus subdit, et tu dominari gestiens hominibus, tuo te præponis auctori* (4), et Christi dedignas sequi exemplum, non esse ejus discipulum aperte demonstras, imo te Christianum negas? Etenim ex Sancto Ignatio martyre debitum parentibus obsequium est nota, qua Christiani a non Christianis discriminantur. Et ut te afficiam pudore et confusione, volo tuam inobedientiam ethnici obedientia damnare. Decius imperator Decio filio imperium resig-

(1) D. Bern. — (2) D. Bern. Ep. 111. — (3) Epist. ad Heliod. — (4) Tert. L. de Carn. Christ. 17. — (5) Tert. L. de Idol. 18. — (6) S. Leo Ep. ad Dioscor. — (7) Psal. 39. — (8) Joan. 4. — (9) D. Bern. — (10) Serm. de Annunt. — (11) Luc. 2. — (12) D. Bern. Hom. 1. sup. Miss.

(1) Tract. Constit. Monasti. c. 5. — (2) D. Aug. Tract. 119. in Joan. — (3) Serm. 19. in Cant. — (4) Hom. 1. Sup. Miss.

nare desiderans, recusavit filius, dicens : « Vereor ne si purpuram induam, filium exuam, et imperator existens obedire dediscam : quare malo non esse imperator sed obsequens filius, quam imperator, et filius indevotus : imperet pater, meum est parere imperanti. » Quam pauci sunt hac ætate filii inter Christianos qui oblatum respuant imperium, qui non malint dominari quam obedire, qui parentibus suis debitum exhibeant honorem, submissum præstant obsequium, eisque auxilium et vitæ subsidium subministrent !

III. PARS. *Tam pius pater quam pius filius.* (1) Melius exoptasset Tertullianus : Utinam tam pius filius quam pius pater, quia non tam pii sunt filii quam sint pii parentes, longe major est pietas parentum in filios quam filiorum in parentes. Quod pulchra similitudine declarat D. Chrysostomus : « Quod est in herbis et arboribus humor, hoc est in hominibus amor : sicut enim herbæ ex humore nascuntur et crescunt, sic homines per amorem incipiunt et augentur. Humor quidem de radicibus ascendit in herbam, de herba autem non revertitur ad radices, sed rursum transmittitur in semen : sic et amor de parentibus ascendit ad filios, de filiis autem non revertitur ad parentes : ideo parentes quidem diligunt, sed non sic diliguntur a filiis; quia sicut herba, non deorsum, sed rursum ad semen transmittit humorem, sic et homo, non ad parentes, sed ad procreandos filios transmittit affectum. » (2) Amor tessera parentum est, quem toto vitæ decursu filiis demonstrant, subministrando eis alimenta, auxilia et subsidia ad vitæ conservationem necessaria. Uti video in parente filii amorem, *haberem et in filio patris affectum* (3), quo ejus responderet affectui et pietati; nam *in patrem competit amor propter pietatem.* (4) Neque solum ex pietate, sed etiam ex gratitudine, et ex æquitate filii tenentur parentibus, 1. Servire in morbo et infirmitate ; 2. Subvenire in inopia et necessitate ; 3. Eos sustentare et nutrire in senecta et decrepita ætate.

1. Pietatis debitum non solvit filius *otiosus plane de patris cura* (5); præsertim ægrotantis et infirmitate tum animi, tum corporis laborantis. Pluribus rationibus filii parentibus in infirmitatibus servire debent : 1. Ex humanitate, qua unusquisque alienæ tenetur opitulari miseriæ; 2. Ex disciplina christiana, quæ docet fideles erga infirmos opera misericordiæ impendenda ; 3. Ex gratitudine, ut recognoscant auxilium quod sibi parentes in morbo præstiterunt; *retribue illis quomodo et illi tibi.* (1) 4. Ex pietate, quia parentes divinam præ se ferunt majestatem ; 5. Ex obsequio quod præstare tenentur divinis mandatis; 6. Ex timore, ne luant pœnas impietati suæ debitas. Tot conglomeratæ rationes non urgent filium *impium patris hæredem* (2), ut ægrotanti subveniat parenti; quem merito nuncupat Tertullianus, *Deo impium, patri irreligiosum, educatori ingratum, domino nequam* (3); quia agit contra naturam, contra humanitatem, contra misericordiam, contra justitiam, contra gratitudinem, contra pietatem. *Qui tunc utique respondisset generi, si pius, si misericors, si fuisset humanus* (4) : sed quia est inhumanus, immisericors, impius, parentibus in morbo et infirmitate non servit, neque eos nutrit in inopia et necessitate.

2. Homo *si filios habuerit, a filio potius alatur quam a patre, quo et filius præceptum Dei exsequatur : Honora patrem et matrem.* (5) Æquissimum est ut filii nutriant parentes, ex bonis quæ a parentibus acceperunt : *quod et filius per patrem capiat* (6), et subveniant parentum necessitati et egestati quam patiuntur propter illos : nam depauperati sunt parentes, vel ob sumptus quos in nutritione et educatione filiorum insumpserunt, vel quia illis sublimia emerunt officia, vel illos opulenter dotarunt, ut filias nobiles aut divites possent sibi assumere in uxores. Idcirco parentem hortatur Sapiens : *Filio non des potestatem super te in vita tua? et ne dederis aliis possessionem tuam, ne forte te pœniteat. Melius est enim ut filii tui te rogent, quam te respicere in manus filiorum tuorum.* (7) Et quamvis a parentibus nullas terrenas facultates acceperint, debent illis auxilium præbere ex bonis quæ sua industria compararunt, *gestientes et ipsi tale quid patri de suo offerre.* (8) Ad instar Josephi qui abunde locupletatus, patrem suum imo et fratres opulenter ditavit : « Joseph vero patri et fratribus suis dedit possessionem in Ægypto in optimo terræ loco Ramesses, et alebat eos, omnemque domum patris sui, præbens cibaria singulis. » (9) Admiranda prorsus Josephi pietas, qui patrem ejusque familiam nutrivit tempore maximæ egestatis : « In toto enim orbe panis deerat, et oppresserat fames terram maxime Ægypti et Cha-

(1) Tert. L. 2. ad Nat. 13. — (2) Hom. 19. in Matth. — (3) Tert. L. 4. adv. Marc. 10. — (4) Tert. L. 1. adv. Marc. 27. — (5) Tert. L. adv. Valent. 8.

(1) Eccles. 7. — (2) Tert. L. de Pud. 13. — (3) Tert. L. 1. adv. Marc. 23. — (4) Chrysol. Serm. 123. — (5) Tert. L. de Monog. 7. — (6) Tert. L. 5. adv. Marc. 5. — (7) Eccles. 33. — (8) Tert. L. adv. Valent. 8. — (9) Gen. 47.

naam. » Sed *magis pia illa filia patris in carcere fame defecti, uberibus suis educatrix.* (1) Piæ hujus filiæ historia passim est obvia, varieque a multis commendatur, quam ex ipso fonte referre lubet. « Humilis in plebe, et ideo ignobilis puerpera, supplicii causa carceri inclusam matrem cum impetrasset aditum a janitore, semper excussa ne quid inferret cibi, deprehensa est uberibus suis alens: quo miraculo matri donata salus filiæ pietate est, ambæque perpetuis nutritæ sunt alimentis; et locus ille deæ pietatis consecratus est, templo pietati exstructo in illius carceris sede, ubi nunc Marcelli theatrum est. » (2) Nec minori laude dignissima filia Cimonis ducis: « Hæc enim Cimonem consimili fortuna affectum, parique custodiæ traditum, jam ultimæ senectutis, velut infantem pectori suo admotum aluit. » (3) Illustre prorsus est quod narrat Fulgosius (4) de homine Toletano, cujus pater faber aurarius a Petro primo, Castiliæ rege, ob falsas suspiciones, ad mortem damnatus, ejus filius amore in patrem singulari, lacrymis precibusque agere non destitit, ut servato patre, ipse pro eo occideretur: quod assecutus, vitamque amittens, vitam dedit patri, a quo vitam acceperat.

Ejusmodi pietatis exempla Christianorum damnant impietatem, quos *oblitos patris denotamus* (5), qui parentes in egestate vel necessitate deserunt, *post imperatam in parentes secundam religionem.* (6) Ut enim docet Angelicus Doctor: *In honoratione parentum intelligitur omnis subventio, quæ debet parentibus exhiberi.* (7) Hæc subventio est tantæ obligationis ut filius etiam post emissum solemne votum possit, imo debeat egredi de religione, ut suos sustentet parentes inopia et necessitate oppressos; et homo frustum duntaxat panis possidens, habensque ex una parte filium, ex altera parentem fame pereuntem, ita ut si panem dederit parenti, moriatur filius, si vero filio, moriatur parens, præferre debet vitam parentis vitæ filii, illamque per exhibitionem panis conservare etiam cum jactura et interitu filii. Ad quod non attendunt qui laute epulantur, quando parentes pane duntaxat et leguminibus vescuntur, cogunturque ob necessitatem, ostiatim mendicare panem: *Pasce, fili, parentem, illi debes quod habes, a quo habes ut sis* (8): idcirco illum sustentare et nutrire debes, dum egestate opprimitur et senectute gravatur.

(1) Tert. L. 2 ad Nat. 9. — (2) Plin. L. 7. c. 36. — (3) Valer. Max. L. 5. — (4) L. 5. c. 4. — (5) Tert. L. de Orat. 2. — (6) Tert. L. de Pud. 5. — (7) 2. 2. Q. 101. 2. 2. — (8) D. Ambr.

3. *Pater filium de quo queri desierat, exhæredavit.* (1) Injuste quidem, quia absque ullo fundamento; at quando adest justa causa, *malos filios, ne de eis erubescant, etiam parentes abdicare solent* (2), et hoc in pœnam criminis. Inde concludit Philosophus (3) posse patrem abnegare et deserere filium adultum, nec illi providere, sed a se fugare, si filius sit malus et depravatus, quoniam retentus ac enutritus a patre, fortasse fiet pejor. Expedit etiam ut quandoque pater otiosum et desidiosum filium adultum emittat, ut industrior et diligentior fiat: at nunquam licet filio parentem abnegare, id est, deserere, non ei benefaciendo, nec ullatenus de eo curando, quoniam nunquam licet debitori non reddere debitum. Quantumvis filius benefaciat patri, semper remanet ejus debitor, quia nunquam reddere poterit parenti æquivalens esse, educationi et disciplinæ, quæ sunt tria bona irreddibilia quæ ab eo accepit: Deo enim et parentibus æquale reddere non possumus. Quantumvis homines Deum honorent, colant et ament, et filii benefaciant parentibus adhuc amplius tenentur, quoniam totum suum esse a Deo et parentibus acceperunt, et eorum gratia conservati, et enutriti, et educati sunt, idcirco æquipollentia retribuere non possunt: quos ideo pietas non obligat ad retributionis æqualitatem, sed possibilitatem. Filii qui non rependunt quod possunt parentibus, de impietate, pravitate et crudelitate culpantur. *O pietatem de crudelitate ludentem!* (4) quibus serio competit, quod irrisorie de Jove fatur Tertullianus: *O Jovem christianum, et solum patris filium de crudelitate!* (5) Qui vero parentibus secundum potentiam suamque virtutem retribuunt, de bonitate, humanitate, æquitate et pietate commendantur. Filii a parentibus duo mutuati sunt, scilicet esse, et conservationem in esse per educationem. Parentibus non possunt dare filii esse, quemadmodum ab eis acceperunt: rependant igitur conservationem in esse, exhibentes eis vitæ necessaria, cum parentes aut mala fortuna, aut ægritudine, aut senio, impotentes sunt ad habenda necessaria ad vitæ conservationem. Parentes filiis in tenera ætate constitutis, neque sibi subsidia necessaria ad vitam procurare valentibus, vitam sua industria et labore conservarunt. Labo-

(1) Tert. L. 1. ad Nat. 4. — (2) D. Aug. Expos. in c. 4. Ep. ad Galat. — (3) L. 9. Ethic. — (4) Tert. L. 4. adv. Marc. 17. — (5) Tert. Apol. 9.

rent igitur filii pro conservanda vita parentum senio deficientium ; crescente namque virtute et robore corporali in filiis, decrescit virtus senectute superveniente in parentibus, quibus filii præstare debent subsidia, ut recognoscant labores quos in ipsorum educatione et conservatione tolerarunt.

Filii onera sunt nobis plurimum importuna (1), præsertim in pueritia et tenera ætate. Nam prætermissa, in *utero*, *in uberibus sarcina nuptiarum* (2), qua oneratur prægnans mulier, prætermissis adhuc partus doloribus : quid non patitur mater quandiu sunt *pipiantes infantes ?* (3) quantas detegit spurcitias ? quot vagitus sustinet? quot noctes pertransit insomnes? Has infantiæ ærumnas subsequitur *importunitas liberorum* (4), dum balbutiunt, dum incedere discunt, dum ægrotant, dum adolescunt. Quid non agunt, quid non patiuntur parentes, ut eis ampla relinquant patrimonia? Hac consideratione Tobias filium urgebat ad honorem matris : *Honorem habebis matri tuæ omnibus diebus vitæ tuæ : memor esse debes quæ et quanta pericula passa est propter te.* (5) Onerosum est senium, sed onerosa est infantia. Revoca ad memoriam onera infantiæ tuæ, quæ tulerunt parentes, ut feras patienter onera senectutis eorum. Et ut te hortatur ex Publio Mimo Philosophus moralis; *ames parentem, si æquus es, sin aliter, feras :* et si non vis præbere auditum ethnici sermonibus, saltem acquiesce monito Sapientis : *Fili, suscipe senectam patris tui, et non contristes illum in vita illius : si defecerit sensu, veniam da, et ne spernas eum in virtute tua.* (6) Cuncta hæc verba sunt ponderanda : 1. *Suscipe*, scilicet amoroso affectu, urbano affatu, gratioso aspectu, gaudioso osculo et amplexu : quæ omnia in tua pueritia tibi parentes tradiderunt, redde illis in senectute sua, *retribue illis quomodo et illi tibi.* (7) Quantumcunque retribueris, nunquam reddes ad æqualitatem quæ tibi præstiterunt. Num reddes matri cruciatus quos pro te passa est prægnans et pariens? Num obsequia et blanditias quibus te gestavit, pacavit et ad risum concitavit ? Num pietatis affectum cum te emundaret, deoscularetur, amplexaretur, et labiis ubera immulgeret. Num famem quam pro te pertulit, ne quid tibi noxium comederet, ne quid quod lacti noceret, hauriret? Tibi illa jejunavit, tibi manducavit, tibi cibum quem voluit non accepit, tibi vigilavit, tibi flevit, tibi laboravit, tibi continuas ærumnas toleravit, quapropter ejus non secus ac patris suscipe. 2. *Senectum*, multum aliis, sed amplius sibi, laboriosam, tædiosam, dolorosam, suspiciosam. Natura humana, in principio et fine, in infantia et senectute, debilis est, multisque repleta infirmitatibus, necessitatibus, miseriis : idcirco quod tibi fecerunt parentes in ætate puerili, idipsum illis fac in ætare senili, ad instar Tobiæ junioris, quem pater nuncupat baculum senectutis suæ. Tu enim debes esse baculus senectutis : 3. *Patris tui :* non canis, non extranei, non inimici, sed patris tui, nutritii tui, præceptoris tui, creditoris tui, dilectoris tui. *Qui subtrahit aliquid a Patre suo, et dicit non esse peccatum : particeps homicidii est.* (1) Nulla est ingratitudo major, nulla iniquior, nulla divina ultione dignior, quam perversi filii qui post tot naturæ vincula, post tot suscepta beneficia, post tot divina præcepta, post tot justitiæ debita, patri in necessitate non subvenit, sed illum absque auxilio deserit, et sua inhumanitate contristat. Si vis divinam non incurrere ultionem, 4. *Non contristes illum* factis, signis, minis, verbis ; etsi, 5. *Defecerit sensu ;* senes deficere solent, tum corpore, tum mente : si pater tuus defecerit corpore, et præ ægritudine nec incedere, nec se movere possit, imitare ciconiæ pietatem, quæ, D. Ambrosio teste, alit parentes senio confectos, suis alis eorum tegit nuditatem, corpora frigida suis pennis calefacit, quos defert quando impotentes sunt ad volatum. *At vero avibus non est grave, quod pietatis est plenum ; non est onerosum quod solvitur naturæ debito ; non recusant pascere patrem, quod plerique hominum recusarunt.* Si vero pater mente defecerit, si recte aliqua non fecerit, si dixerit sive ridicula, sive puerilia, sive stulta, 6. *Veniam da*, non risum, non improperium, non ignominiam, non vindictam, memor verborum Sapientis : *Oculum, qui subsannat patrem, et qui despicit partum matris suæ, effodiant eum corvi.* (2) Filius qui parentes proterve despicit, irridet, insultat, sive ore balbutiendo, sive torvis oculis annictando, sive quovis alio modo et gestu, meretur a corvis lacerari, et exoculari. Fili, non sis subsannator patris, neque, 7. *Contemnas eum in virtute tua.* Multas naturales virtutes habet juventus, quæ inexperta malis quæ senium comitantur : senes quos sibi concessis conspicit privatos bonis, facile de-

(1) Tert. L. 1. ad Uxor. 5. — (2) Tert. L. 1. ad Uxor. 5. — (3) Tert. L. de Monog. 16. — (4) Tert. L. de Exhort. Cast. 12. — (5) Tob. 5. — (6) Eccles. 3. — (7) Eccles. 7.

(1) Prov. 28. — (2) Prov. 30.

spicit : quapropter, fili, ne spernas parentem tu juvenis, illum senem; tu sanus, eum infirmum; tu fortis, illum debilem; tu hilaris, illum tristem; tu delicatus, illum hirsutum; tu mentis acumine pollens, illum fere insanientem : nam *qui maledixerit patri suo, vel matri, morte moriatur.* (1) Eodem mulctatur supplicio maledicentia in parentes, ac blasphemia in Deum, ut enim animadvertit Cajetanus, « punitur in parentes contumelia morte, quemadmodum et blasphemia Dei : et est ratio legis, quia nec Deo, nec parentibus possumus reddere æquale : consideravit enim lex quod quemadmodum parentes in hoc conveniunt cum Deo ; ita pœna contumeliæ in parentes conveniat cum pœna contumeliæ in Deum. » Tantus est nexus inter Dei et parentum causam, tam est culpa in alterutrum alteri confinis ; tanta est vicinitas inter supplicium utrique sceleri debitum, ut filius in parentes contumeliosus morti damnetur, non secus ac blasphemus in Deum : in lege mosaica, a cuncto lapidabatur populo velut anathema ; in lege evangelica, non plectitur morte corporis, sed morte animæ, quæ peccans mortaliter privatur gratia, et sustinebit in inferno interminabilem, tum animæ, tum corporis mortem ; sicut autem filii denegantes parentibus honorem, obsequium et subsidium æterna in inferno puniuntur morte, ita filii qui parentes honorant, eis obtemperant, et necessaria subministrant, immortalem in cœlo merentur felicitatem.

CONCIO QUINTA.

Explanato debito parentis in filium, et econverso filii in parentem, *humana servitia* (2) consideranda sunt. Ex Philosopho etenim perfecta domus tribus societatibus constat, singulis proprio regimine regendis : prima est societas viri et mulieris, regimine conjugali regenda, ita ut mutuo sibi conjugalem servent castitatem : vir uxorem honoret, amet, protegat ; et vicissim uxor virum diligat, honoret et timeat ; vir curet ea quæ extra domum sunt, majorum conservet hæreditatem, et cum justitia, si opportuerit, augeat ; uxor autem curet ea quæ in domo sunt, indecens enim est virum curare et superintendere his quæ in domo sunt ; nec minus indecorum uxorem ambire civitatis regimen. Secunda societas est parentum et filiorum regenda paterno regimine, quo filii recte educentur et bonis imbuantur moribus : totum namque familiæ bonum vel malum pendet ex educatione filiorum, quoniam quales adoleverint, tales senescent : *Adolescens juxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea.* (1) Tertia societas est domini et servorum, melius patrisfamilias et ministrantium famulorum et ancillarum, regenda juxta gentiles philosophos regimine dominativo seu despotico, juxta Christianos regimine œconomico, domestico, patronali, medio inter paternum et dominativum ; nam paternum fundatur in amore ; tam ex parte patris quam ex parte filiorum ; dominativum, ex parte domini fundatur in potestate, ex parte autem servi in timore, patronale vero, ex parte patrisfamilias fundatur tum in potestate, tum in amore ; ex parte autem ministrantium famularum et ancillarum, fundatur in timore et amore simul. Ejusmodi patronale christianam decet disciplinam, juxta quam paterfamilias debet famulos et ancillas, 1. Bene tractare ; 2. Sollicite curare ; 3. Juste remunerare.

I. PARS. *Civilis non tyrannica dominatio est* (2) quam in suos domesticos exercet paterfamilias ; *non oportet Christianum possidere servum, quomodo equum* (3) ; neque erga famulos et ancillas sese exhibere inimitem et crudelem, et ut illum monet Siracides, *noli esse sicut leo in domo tua.* (4) Per leonem quemlibet bestiam ferocem intelligit Rabanus, alii *canem* nominatim scribunt : sed peridonee nuncupatur leo : ut enim animadvertit D. Isidorus, *leonem cum dicis, dicis horrendam, intolerandam, et solo rugitu montes concutientem belluam.* (5) Addit Ecclesiasticus : *Evertens domesticos tuos*, id est, ut expendit Dionysius Carthusianus, *inquietans*, indignatione, clamoribus, minis, percussionibus. Subjungit Ecclesiasticus, *et opprimens subjectos tibi :* codex Basilcensis vertit : *Et cerebrosus percutiens servos tuos.* In græco textu habetur *phantasia percutiens;* Vatablus legit : *In domesticos tuos insane sæviens ;* itaque non bonus domi herus familiam inquietat, domesticos evertit, servos opprimit, plerumque, non servorum merito, sed insano phantasiæ suæ commento, etsi nulla sit indignationis occasio, irascitur, exasperatur, domesticos turbat, inquietat, injuriis lacessit, verberat. *Ut enim echinus in spinis ingreditur, quod*

(1) Exod. 21. — (2) Tert. L. de Cor. Mil. 13.

(1) Prov. 22. — (2) Tert. Apol. 2. — (3) D. Aug. Serm. Dom. in Mont. c. 56. — (4) Eccles. 4. — (5) L. 2. Ep. 284.

spinas secum circumferat, ita quibusdam in omni negotio acerbitas est; propterea quod animo secum afferant asperitatem, etiamsi res ipsa nihil afferat incommodi. (1) Hæc morum acerbitas præsertim apparet in pravis dominis, auctoritate pollentibus, qui adversus domesticos supercilia extollunt; illos ut vilia mancipia contemnunt; injuriis, colaphis, fustibus, velut feras crudeliter cædunt. Hujusmodi barbara, agrestis et inhumana dominatio contradicit, tum philosophiæ, tum christianæ disciplinæ. Philosophiæ quidem: nam Plato (2) redarguit eos qui servos tanquam bestias stimulis, verberibus tractandos existimant. Disciplinæ quoque christianæ quæ etiam inimicos prohibet, non solum violenter percutere, sed nec injuria afficere, nec odio habere: *Quis dicere audeat servum debere contemni? hominem namque homo tanquam seipsum diligere debet, cui ab omnium Domino ut inimicos diligat, imperatur.* (3) Quod si Christiano non permittit christiana disciplina inimicum contemnere, aversari, lædere, quanto magis domesticum subditum fidelem, familiæ utilem, domus bona procurantem, quem bene tractabit paterfamilias: 1. Venerans Dei dominatum; 2. Æmulans innocentiæ statum; 3. Considerans christianum famulatum?

1. *Deus Dominus* (4), sed longe alia ratione quam homines quibus aliqua competit dominatio: tum quia a seipso habet *imperium summæ dominationis* (5): homines autem dominantes, mutuantur a Deo dominationem; *ille vices dominationum ipsis temporibus in seculo ordinavit, qui ante omne tempus fuit* (6): tum quia independenter possidet *culmen dominationis* (7); reges autem, qui inter homines supremum obtinent dignitatis gradum, a Deo dependent; et ut fatur Tertullianus, *infra Deum* (8) constituuntur: tum quia *Deus omnium Dominus et nemini comparandus* (9); reges vero *minutalibus regnis* (10) duntaxat dominantur; tum quia non est indigens aliquo: *Nullius indiget Deus, ideo verus est Dominus* (11); homines autem dominantes indigent iis quibus imperant: ut enim ait D. Augustin. « eget servus tuus bono tuo ut pascas illum, sed eges et tu bono servi tui, ut adjuvet te. Non tibi potes haurire, non potes tibi coquere, non potes ante equum currere, indiges ergo bono servi tui et obsequio ejus, ideo non es verus dominus quando indiges inferiore. » (1) Tum quia « dominatio Dei, non sibi, sed nobis est utilis. Ille quippe nostra servitute non indiget, nos vero indigemus dominatione illius, ut operetur et custodiat nos. Nam si nobis indigeret, eo ipso non vere Dominus esset: cum per nos ejus adjuvaretur necessitas, sub qua et ipse serviret: et ideo verus et solus Dominus est, quia non illi ad suam, sed ad nostram utilitatem, salutemque servimus. » (2) Homines vero dominantur subditis, non ad subditorum, sed ad propriam utilitatem. Tum maxime quia domini in quocunque dignitatis gradu sint constituti, Dei subduntur dominio: qui dicitur *Rex regum et Dominus dominantium, ob summitatem magnitudinis, et subjectionem cæterorum graduum.* (3) Tumescant quantum voluerint domini, inflentur præ superbia principes, velint, nolint, supremo Domino subjiciuntur. Nam, ut ratiocinatur D. Augustinus, « dicuntur domini multi mortales caduci, miseri, sed a Domino dominorum, qui et Deus et Dominus dicitur: Deus, quia quæcunque facta sunt, per ipsum sunt, et ab ipso sunt, ut sint; Dominus autem, eo quod omnia quæ sunt possidet ineffabiliter. Igitur bonus et summus Dominus, quia et Deus. » (4) Quod probe sciens *Augustus, imperii formator, ne dominum quidem dici se volebat: et hoc enim Dei est cognomen.* (5)

Utinam ad hæc attenderent homines dominationem habentes, et mente serio revolverent, 1. Suos subditos esse Dei servos; 2. Se esse etiam Dei subditos et servos; 3. Se rationem reddituros, et de contumacia in Deum, et de arrogantia in subditos. Deus compescere volens duritiem Judæorum, erga servos, hac utitur ratione: *Mei enim servi sunt: Non affligas per potentiam, sed metuito Deum tuum.* (6) Ubi Radulphus: Hinc commonentur domini ut servos tyrannice non opprimant, sed benigne et clementer tractent, et tanquam Dei servis reverentiam præbeant, et meminerint se Dei esse subditos et servos. *Sumus servi, Dominum habemus Deum* (7), cui in persona servorum suorum servire debemus. Quamobrem D. Augustin. docet dominatum apud Christianos potius esse obsequium quam imperium. *Justi quibus imperant, serviunt: neque enim dominandi cupiditate imperant, sed officio consulendi; nec principiandi superbia, sed providendi misericordia* (8); præsertim cum

(1) D. Chrys. in Similit. — (2) Lib. 6. de Leg. — (3) D. Aug. Serm. Dom. in Mont. 36. — (4) Tert. L. de An. 20. — (5) Tert. Apol. 24. — (6) Tert. Apol. 26. — (7) Tert. L. 1. adv. Marc. 4. — (8) Tert. ibid. — (9) Tert. L. adv. Hermog. 6. — (10) Tert. L. 1. adv. Marc. 4. — (11) D. Aug. Serm. 10. de Temp.

(1) Tract. 8. in Ep. Joan. — (2) D. Aug. L. 8. de Gen. 11. — (3) Tert. L. 1. adv. Marc. 4. — (4) Psal. 120. — (5) Tert. Apol. 33. — (6) Levit. 25. — (7) Tert. L. 4. adv. Marc. 29. — (8) L. 19. Civ. 14.

redditurí sint rationem de arrogantia in subditos, erga quos humani, affabiles et benigni esse debent. *Et vos, domini, eadem facite illis* (1); quasi dicat: Vos, domini, servis exhibete similem humanitatem, benignitatem, affabilitatem, benevolentiam, qualem servi Dei jussu vobis exhibent. *Remittentes minas*, ne sitis in servos imperiosi, arrogantes, aspernantes, minaces. *Scientes quia illorum, et vester Dominus est in cœlis.* Non enim estis a Dei dominio independentes, sed ejus subditi imperio æque ac illi quibus imperatis. *Et personarum acceptio non est apud eum.* Nolite, o domini, superbire, et imperiose in servos agere, quia communi cum illis Deo ac Domino servitis. Mementote vos pariter servos esse Domini cœlestis, qui severam a vobis rationem exiget, tum dominii vestri et tyrannidis in servos, talemque se vobis exhibebit quales vos servis exhibuistis. Non enim hominis respicit personam, an sit servus, an dominus, sed unumquemque, sive dominus sit, sive servus, præmiat aut punit prout bene vel male egerit; tum vel obedientiæ, vel contumaciæ quam supremo præstiterit Domino. *Igitur si probos quosque servos et bonæ mentis, pro ingenio dominico conversari videmus, quanto magis nos secundum Dominum moratos inveniri oportet? Servos scilicet Dei vivi, cujus judicium in suos, non in compede aut pileo vertitur, sed in æternitate aut vœnæ, aut salutis; cui severitati declinandæ, vel liberalitati invitandæ, tanta obsequii diligentia opus est, quanta sunt ipsa quæ aut severitas comminatur, aut liberalitas pollicetur.* (2) Hanc severitatem experientur homines Dei dominio rebelles, et in subditos crudeles; liberalitatem vero recipient, Domino Deo obtemperantes, subditos benigne tractantes, venerantes Dei dominatum, et æmulantes innocentiæ statum.

2. *Nam illi etiam conditione servi erant: tu vero nullius servus in quantum solius Christi, qui te etiam captivitate seculi liberavit.* (3) Quinque sunt servorum genera: scilicet ex natura, ex lege, ex emptione, ex mercede, ex virtute et dilectione. Servus ex natura, viribus corporis præditus est, ingenio, solertia et prudentia non pollet, nec ad se, nec ad alios regendum, sed alterius prudentia et sapientia ad sui regimen indiget. Servus ex lege in bello publico, vel privato, nempe duello, ab alio superatus: victori ex lege datur in servum. Quoniam melius est victo servire victori, et servari in vita, quam occidi. Servus ex emptione pretio emitur ab alio, in cujus potestate est, sive ematur re, sive nummis. Servus ex mercede, stante libertate personæ, vendit opera sua, et dicitur servus mercenarius, sive servus operarius. Servus ex virtute et dilectione, stante libertate personæ, absque mercede interdum alteri servit ex sua bonitate, liberalitate et sincera dilectione. Quinque illa servorum genera sunt in divina Scriptura notissima: Ægyptii ex natura, servi erant Joseph, constituto super illos, non solum auctoritate regis Pharaonis (1), sed dominio naturali, eo quod omnes excellebat sapientia et prudentia, qua regebantur, salvatique sunt tempore famis septem annorum. 2. De servo ex lege loquitur Petrus aiens: *A quo quis victus est, hujus et servus est,* (2) 3. De servo emptitio fit mentio in Exodo, ubi jubet Deus illum circumcidi, ut comedat pascha. (3) 4. De servo mercenario hanc regulam statuit Deus in Levitico: *Non permanebit apud te opus mercenarii tui.* (4) Hoc genere servitutis servivit Jacob in domo Laban. (5) 5. Quintum servorum genus apparet in seniore Abrahæ servo, de quo legitur in Genesi, quod omni fide serviebat, et præerat cunctis quæ habebat Abraham (6): qui accepto juramento perrexit in Mesopotamiam, et accepit Rebeccam uxorem Isaac filio Abrahæ. In statu autem innocentiæ nullum fuisset servorum genus. Non, 1. ex natura, quia homines prædíti fuissent, non solum robore corporis, sed etiam vigore mentis, quo et semetipsos gubernassent, et pecoribus imperassent. Nam ut ratiocinatur D. Augustinus, *ita Deus hominem condidit, ut dominaretur piscium maris, et volatilium cœli, et omnium repentium, quæ reptant super terram. Rationalem factum ad imaginem suam, noluit nisi irrationalibus dominari: non hominem homini, sed hominem pecori.* (7) Non, 2. ex lege, quia nullum fuisset bellum, nec publicum, nec privatum, sed continua pax tam hominum cum Deo, quam hominum inter se: peccatum autem quod induxit bellum et hominis adversus Deum, et hominis adversus hominem, servitutem etiam adduxit. *Nomen et conditionem servitutis culpa genuit, non natura: et prima hujus subjectionis causa peccatum est, quia sicut scriptum est* (Joan. 8.): *Omnis qui facit peccatum, servus est peccati, unde melior ejus status est, qui famulatur homini, quam*

(1) Ephes. 6. — (2) Tert. L. de Pat. 4. — (3) Tert. L. de Idol. 18.

(1) Gen. 41. — (2) 2. Ep. 2. — (3) Cap. 12. — (4) Cap. 19. — (5) Gen. 29. — (6) Cap. 24. — (7) L. 19. Civ. 15.

qui servit suæ cupiditati. (1) Prior est servitus qua homo servit peccato, quam servitus qua servit homini, quia illa est hujus causa; causa autem prior est suo effectu: homo servit peccato quia victus est a peccato, inde sequitur servitus ex lege, qua « multi quidem religiosi dominis iniquis, non tamen liberis serviunt: (a quo enim quis devictus est, huic servus addictus est): et utique felicius servitur homini, quam libidini, cum sævissimo dominatu vastet mortalium corda libido ipsa dominandi. Hominibus autem in pacis ordine, quo alii aliis subjecti sunt, ut prodest hominibus humilitas servientibus, ita nocet superbia dominantibus: nullus autem natura in qua Deus prius hominem condidit, servus est hominis, aut peccati. » (2) Ut autem aliorsum philosophatur, « servum hominem homini vel iniquitas, vel adversitas fecit: iniquitas quidem sicut dictum est (Gen. 9.) Maledictus Chanaan, erit servus fratribus suis: adversitas vero, sicut Joseph, ut venditus a fratribus, servus alienigenæ fieret. Itaque primos servos, quibus hoc nomen in latina lingua indictum est, bella fecerunt: qui enim homo ab homine superatus jure belli posset occidi, quia servatus est, servus est appellatus: inde et mancipia, quia manu capta sunt. » (3) Non, 3. Ex emptione; nam nullus ambiisset dominium in alterum, contentus dominio quod in creaturas irrationales singulis hominibus contulerat Deus. « Inde primi justi pastores pecorum magis quam reges hominum constituti sunt: ut etiam sic insinuaret Deus quid postularet ordo creaturarum, et quid exigeret meritum peccatorum. Conditio quippe servitutis jure intelligitur imposita peccatori: proinde nusquam Scripturarum legimus servum, antequam hoc vocabulo Noe justus peccatum filii vindicaret. Nomen istud quippe culpa meruit, non natura. » (4) Non, 4. Ex mercede, nam unusquisque habuisset sibi necessaria, nec ad lucrum captandum conductus esset, sed sibi laborando, alterius non indiguisset bono. Si enim post peccatum in lege naturæ *commendatur in Patriarchis, quod pecorum nutritores erant a pueritia sua, et a parentibus suis, non dominantes, non principes, non reges, et merito: nam hæc est sine ulla dubitatione justa servitus, et justa dominatio, cum pecora homini serviunt, et homo pecoribus dominatur* (5): quanto magis in statu innocentiæ dominari fuissent homines, non hominibus, sed pecoribus? Inde D. Augustinus hominis colligit dignitatem: *Ex hoc maxime apparet quantam tibi Deus tribuerit dignitatem, quod solus ipse tibi naturaliter dominatur, et fecit alia bona, quibus tu quoque dominareris.* (1) Neque, 5. Ex dilectione: nam ut ait D. Augustinus, *omnis servitus amaritudine plena est* (2): quia quodammodo vim infert libertati, dum propriam voluntatem alienæ subjicit voluntati: omne autem dominium subdito auferens libertatem, est contristabile: at in statu innocentiæ, nulla fuisset amaritudo, nec aliquid contristabile. Nec obstat quod Angelicus Thomas (3) docet in statu innocentiæ fuisse dominium; neque etiam quod Doctor irrefragabilis Alexander Alensis (4), concedit etiam quamdam fuisse in illo statu servitutem: nam dominium ad tria ordinatur: 1. Ad supplendum subditorum defectum, defendendo illos ab inimicis a quibus propriis viribus sese expedire non possunt: quomodo reges populos sibi subditos tuentur; 2. Ad corrigendum malos mores, scelerosos puniens, et inflictione pœnæ illos ad bene agendum inducens et cogens; 3. Ad dirigendum subditos in his quæ agenda sunt. In statu innocentiæ non fuisset dominium, nec primo, nec secundo modo. Non primo modo, quia ante peccatum nihil homini nocuisset; neque secundo, quia tunc nullius voluntas contradixisset bono; sed tertio duntaxat modo: tunc enim homo majori munere sapientiæ, et majori lumine intelligentiæ præditus in sciendis, et in agendis, alios direxisset: et cum hic ordo etiam reperiatur in Angelis, inter quos sunt Dominationes, Principatus, superiores et inferiores, fuisset quoque inter homines in statu naturæ integræ. Ut enim ait D. Augustinus, « est etiam ordo naturalis in hominibus, ut serviant feminæ viris, et viri parentibus; quia et illic hæc justitia est, ut infirmior ratio serviat fortiori. Hæc igitur in dominationibus et servitutibus, clara justitia est, ut qui excellunt ratione, excellant dominatione: quod cum in hoc seculo per iniquitatem hominum perturbatur, vel per naturarum carnalium diversitatem, ferunt justi temporalem perversitatem, in fine habituri ordinatissimam et sempiternam felicitatem. » (5) Eadem facilitate explicatur Alensis, advertendo duplicem esse servitutem: unam coactionis seu violentiæ, qua servus ita sub-

(1) D. Aug. L. de Vera Innoc. c. 164. — (2) D. Aug. L. 19. Civ. 15. — (3) L. Quæst. in Gen. quæst. 153. — (4) D. Aug. L. 19. Civ. 19. — (5) D. Aug. L. Quæst. in Gen. quæst. 153.

(1) L. Cont. Ep. Fund. c. 37. — (2) In Psal. 99. — (3) 1. p. q. 96. a. 4. — (4) 2. Part. q. 93. Memb. 1. — (5) L. Quæst. in Gen. qu. 153.

jicitur, ut non propriam, sed domini exsequatur voluntatem. Aliam libertatis et benevolentiæ, qua subditus libere suam adimplet voluntatem. In statu innocentiæ, neque homo alteri homini dominatus fuisset tanquam cogendo ipsius voluntatem, neque ulla fuisset servitus violentiæ et coactionis, qua inferior invitus adimplesset voluntatem superioris, sed fuisset servitus dilectionis et benevolentiæ, qua filii parentibus honorem, reverentiam et obsequium in officiis corporalibus præstitissent; et sic fuisset prælatio, qua superior dominatus fuisset inferiori, non tanquam servo, servitute violenta et coactionis, sed tanquam libero et servo duntaxat servitute benevolentiæ et dilectionis: *Libera servitus cui non necessitas servit, sed charitas* (1), illum ordinem exigebat; tum vita socialis quam tunc homines duxissent, tum quia in vanum aliquis scientiæ habuisset supereminentiam, nisi illam administrasset ad aliorum utilitatem, et ad bonum commune societatis.

Christus Dominus resculpere volens illam charitatis et benevolentiæ dominationem per peccatum deperditam, et de medio tollere volens illam servitutem, sive emptam, sive jure belli acquisitam, humilem servi induit formam: *Servator noster Rex ex rege Deo, ante secula genitus, et ipse quoque servire sustinuit; non enim arbitratus est se æqualem esse Deo, sed ipse exinanivit seipsum, servi formam accipiens, ut absolveret quod de eo dispositum erat* (2): suo autem sanguine Christus hominem a servitute peccati liberavit: quem ideo sic alloquitur Tertullianus: *Sed tu jam redemptus a Christo, et quidem magno.* (3) Hac autem libertate potitur in baptismate, ubi accipit vestem candidam, qua denotatur tam manumissio et libertas a servitute peccati, et potestate diaboli, tum de eisdem victoria et triumphus: *Accepisti vestimenta candida, ut esset indicium quod exueris involucrum peccatorum, et indueris innocentiæ castæ velamina.* (4) Romani enim veste candida donabant servos, cum eos in libertatem asserebant: candida etiam triumphantes utebantur. Subjungit Tertullianus: *Etsi libertas videtur, sed et servitus videbatur: nam et tunc liber hominis eras, redemptus a Christo, et nunc servus es Christi, licet manumissus ab homine.* Servus ante baptismum dupliciter erat servus, et servus peccati, et servus hominis; vel legalis jure belli, vel emptitius, exhibitione pecuniæ: per Christi autem sanguinem in baptismate applicatum liberatus est a servitute peccati; liberalitate autem dominorum a servili conditione eximitur; christiani namque domini indecens existimant non manumittere quem Christi sanguis manumisit; libertate autem animæ donatus a Christo, et manumissus a domino, semper servus est Christi.

(1) D. Aug. L. de Ver. Innoc. c. 124. — (2) D. Athan. Hom. de Semente. — (3) Tert. L. de Cor. Mil. 13. — (4) D. Ambr. L. de iis qui init. myst. c. 7.

Christiana dominatio qua fideles suis dominantur famulis, tenere videtur medium inter dominationem quæ futura fuisset in statu innocentiæ, et dominationem qua Gentiles domini olim suis imperabant servis. Dominatio et servitus status innocentiæ tota fuisset libertatis et dilectionis: ubi *Charitas assensus est, non est austeritas jussionis: ibi amore geruntur omnia, ubi non indigetur obsequio.* (1) Dominatio et servitus Gentilium tota erat coactionis et timoris, in qua domini servos uti feras tractabant torquentes eos, sed non diligentes: attamen *justitia sine pietate crudelitas est.* (2) At dominatio et servitus Christianorum habet simul timorem et dilectionem annexam, in qua domini famulos corrigunt, sed et amant. Quod denotatum vult Elias Cluniacensis per Moysem et Eliam, qui loquebantur cum Christo in Transfiguratione: « Duo ergo illi Patres, alter mitissimus, alter immitissimus apparent cum Domino. Quare? Quia misericors et miserator Dominus: quia justus Dominus et justitias dilexit: misericors ergo misericordem, justus justum designat: unde et congrue Scriptura non prius Eliam et postea Moysem, sed ante Moysem et postmodum Eliam ponit. » Inde dominos hortatur D. Bernardus: *Discite subditorum vos matres esse debere non dominos, studete magis amari quam metui, etsi interdum severitate opus est, paterna sit, non tyrannica* (3), considerantes christianum famulatum.

3. *Sed et gratius est nomen pietatis quam potestatis.* (4) Idcirco Ludovicus duodecimus, Galliarum rex, populi pater est nuncupatus. Augustus quoque, Imperator romanus, pater patriæ appellatus est. Imo ex mente Tertulliani Deus ipse *pater patriæ est, quomodo Dominus est.* Illud pietatis nomen ambiunt etiam in sua domo homines: nam ut subjungit Tertullianus, *etiam familiæ magis patres quam domini vocantur;* ut vel prospectu ad pietatis quod ferunt vocabulum benigne domesticos tractent. *Hinc nostri majores omnem dominis invidiam, omnem servis contumeliam detrahentes; dominum patremfamilias, servos familiares appellaverunt.*

(1) Chrysol. Serm. 65. — (2) Chrysol. Serm. 145. — (3) Serm. 23. in Cant. — (4) Tert. Apol. 34.

Colant ergo te potius servi tui quam timeant. (1) Sic servos benigne ab heris tractandos voluerunt veteres. Non absimiliter D. Augustinus ex nomine patrisfamilias, servos quasi filios et fratres vocatos ad eamdem cœlestem hæreditatem docet esse tractandos: *quo donec veniatur, magis debent patres quod dominantur, quam servi tolerare quodserviunt.* (2) Meminerit herus se patremfamilias etiam erga servos dici, paternumque debere illis demonstrare affectum. Diogenes servos considerandos censebat, non solum in quantum bonis familiæ terrenis utiles (3), sed in quantum homines dominis in natura omnino similes: quamobrem dicere solebat inter pravos dominos et servos hoc tantum esse discrimen, quod mancipia servirent dominis, domini cupiditatibus, id est, multis dominis turpibus et agrestibus. Eamdem naturæ identitatem domino considerandam proponit Philosophus Moralis: *Cogita quem servum tuum vocas, ex eisdem seminibus ortum, eodemque frui cœlo, æque spirare, æque vivere, æque mori: tu tam illum videre ingenuum potes, quam ille te servum: nam quidquam boni aut mali dare potest fortuna, auferre potest: non est servi nomen inhumanæ austeritatis, obnoxium de servili conditione innoxio reatu: servi sunt imo homines; servi sunt imo contubernales; servi sunt imo humiles amici; servi sunt imo conservi; si cogitaveris tantumdem inter utrosque licere fortunæ.* (4) Plane christiane loquitur Seneca merito ridens dominos illos qui ob parvum fortunæ extrinsecum bonum quo a domesticis discriminantur, contemnunt, et acerbe tractant famulos, qui sunt ejusdem naturæ cum illis, et ex æquo iisdem fruuntur elementis et cœli sideribus. Quod ex aquarum æqualitate explanat D. Ambrosius in istud Geneseos: Congregentur aquæ in locum unum. *Ex illo ergo currit aqua, fontes labuntur in fluvios, in freta currunt flumina, lacus derivantur in maria; ipsa se aqua præcedit, urget, sequitur; unus est ductus, unum est corpus; et cum sit altitudo diversa, indiscreta tamen dorsi ejus æqualitas.* (5) Magna est aquarum diversitas, fretorum scilicet, fluminum, lacuum, rivulorum, fontium, et quamvis diversæ sint in puritate, gravitate, rapiditate, altitudine, dulci tamen societate miscentur, et in æquore æquantur. Sed unde tanta æquoris ubique æqualitas? Quia cum idem sit totius elementi corpus, eadem est aqua, quæ sequentem præcedit, et præeuntem sequitur; eadem est quæ communi cursu se ad currendum urget, et quæ ad cursum urgetur; eadem est quæ imperando præest, et quæ præeuntis imperio submisse parens, præeuntem subsequitur; neque præcedentiæ fastigio tumescit, neque subsequendi titulo degenerat. *Et cum sit altitudo diversa, indiscreta tamen est dorsi ejus æqualitas:* utinam hanc aquarum æqualitatem attenderent domini: non fastu et arrogantia tumescerent, non sibi subditos ut vilia mancipia tractarent; *non ut dominantes* (1) tyrannice imperarent illis a quibus duntaxat differunt solis fortunæ accidentibus, conveniunt vero in eadem essentia. Quapropter *Centurio iste inter servum et dominum nullam differentiam existimabat: sciens quoniam etsi dignitas in hoc seculo diversa est inter illos, una est tamen natura illis, ideo magis Dei imaginem honorabat in homine quam opus captivitatis contemneret in servo.* (2) Nonne exemplum ethnici illius condemnat tot Christianos in domesticos agrestes et inurbanos? Verum quantumvis illos contemnant et recusent, sunt tamen illorum fratres; ut famuli superbis illis exprobrant dominis: *Fratres autem etiam vestri sumus jure naturæ matris unius, et si vos parum homines, quia mali fratres* (3); parum homines, quia sua immanitate ab humanitate degenerant; mali fratres, quia naturæ unitatem non considerant. Adde, pravi Christiani, quia ad ejusdem religionis societatem non attendunt.

Ad benignitatem erga domesticos provocantur domini ob speciei unitatem; sed multo magis ob ejusdem disciplinæ identitatem. *Corpus sumus de conscientia religionis, et disciplinæ unitate, et spei fœdere.* (4) Ecce trina inter Christianos dominantes et servientes unitas: una in natura solidata; alia in disciplina et religione fundata; tertia, spe æternæ felicitatis fulta. Trina hæc unitas urget dominos ut famulos velut suos fratres benigne et suaviter tractent. Ad quod eos stimulat Ecclesiasticus: *Si est tibi servus fidelis, sit tibi quasi anima tua; quasi fratrem tuum sic eum tracta, quoniam in sanguine animæ comparasti illum.* (5) Pro illo « Sit tibi quasi anima tua, » versio græca legit: *Sit tibi tanquam tu;* romana: *Tracta eum sicut teipsum;* tigurina: *Ut animam propriam fove eum.* Itaque herus servum foveat, 1. Tanquam *conservum*, quia ambo uni Deo et Domino serviunt, qui eodem

(1) Macrob. L. 1. Saturn. 11. — (2) L. 19. Civ. 16. — (3) Laert. L. 6. — (4) Epist. 47. — (5) L. 16. Hexam.

(1) 2. Pet. 5. — (2) D. Chrysost. Hom. 22. in Matth. — (3) Tert. Apol. 39. — (4) Tert. ibid. — (5) Cap. 33.

modo tractat herum, quo herus tractat suum conservum. Servorum namque vindex ac dominus est Deus. Quapropter Philo Judæus apposite ad propositum ait apud Sanctum Maximum: *Talem te domesticis servis præsta qualem Deum in te esse velles. Ut enim audimus, sic a Deo audimur: atque ut intuemur alios, sic Deus nos intuebitur. Offeramus ergo misericordiæ misericordiam, ut simili simile consequamur.* (1) 2. Herus tractet servum *sicut fratrem suum*, non solum quia est cum eo ejusdem naturæ, sed maxime quia ejusdem disciplinæ, ejusdemque cœlestis patris filius. *At quanto dignius fratres et dicuntur, et habentur, qui unum patrem Deum agnoverunt, qui unum Spiritum biberunt sanctitatis, qui de uno utero ignorantiæ ejusdem ad unam lucem expaverunt veritatis.* (2) In baptismate enim cœlesti fidei lumine sunt illustrati, Spiritus Sancti gratia sanctificati, et a Deo in filios adoptati. Tandem, 3. Herus tractet servum *sicut seipsum, sicut animam suam*, benigne, affabiliter, suaviter: tanquam pater filium charissimum, quem sicut seipsum et animam suam diligit, quem bonorum suorum participem facit: *itaque qui animo animaque miscemur, nihil de rei communicatione dubitamus.* (3) Attendant, quæso, patresfamilias ad multimodam illam quam habent cum domesticis, naturæ, disciplinæ et gratiæ communionem, ut eos bene tractent, et sollicite curent.

II. PARS. Multi domini erga domesticos *non sermonibus modo, in præcipiendo, sed etiam passionibus in sustinendo* (4), imo adhuc defectu curæ, peccant. 1. Sermonibus nempe convitiis, injuriis, contumeliis, opprobriis, minis, improperiis, istud tyrannicum insolenter in ore habentes: *Oderint, dum metuant.* Nec considerant, ait eloquentiæ romanæ princeps, quod *præstat diligi quam metui.* (5) 2. Passionibus affligunt servos colaphis, pugnis, fustibus. Quos redarguit Antoninus Pius Imperator, qui cum initio imperii nonnullos absolvens reos, de nimia benignitate reprehenderetur, respondit *principatum non a suppliciis, sed a mansuetudine auspicandum esse.* (6) 3. Nullam domesticorum gerunt curam: negligentes duo præcepta quæ Plato dedit iis qui Reipublicæ præsunt: unum, ut utilitatem civium sic tueantur, « ut quidquid agunt, ad eam referant, obliti commodorum suorum. Alterum, ut totum corpus Reipublicæ curent, ne dum partem aliquam tueantur, alteram deserant. » (1) Idem præstare debet paterfamilias in domo quod magistratus in civitate: nullam familiæ partem deserat, sed sedulo curet, non solum uxorem, non solum filios et filias, sed adhuc famulos et ancillas, eisque, 1. Vitæ necessaria præbeat; 2. In infirmitate subveniat; 3. Bonis eos moribus imbuat.

1. *Quoniam Dominus prospector humanarum necessitatum* (2) famulis suis alimenta vitæ necessaria providere tenetur: etenim si brutum homini serviens nutriendum est, etiam divino instituto: *Jam nunc et hic lex consignatur Creatoris, etiam boves operarios dignos mercede judicantis: Bovi, inquit, terenti, os non colligabis* (3): quanto magis cibandus est famulus, qui est ejusdem naturæ cum domino? Famulus impastus damnum incurrit valetudinis, et domino inutilis efficitur, quia non habet vires ad opus requisitas: quapropter Philosophus in OEconomicis, in curandis regendisque servis tria necessaria existimat: opus, cibum et correptionem. Opus, ad domus utilitatem; victum, ad servi conservationem; correptionem, ad morum formationem. Eadem servo præstanda desiderat Ecclesiasticus aiens: *Cibaria, et virga, et onus asino: panis, et disciplina, et opus, servo.* (4) Quasi dicat: Sicut asinus regendus est cibariis sibi convenientibus, et verberibus, et oneribus, sic servus est in labore juxta suas vires occupandus, in disciplina erudiendus, sufficienti cibo nutriendus; si enim sit bene nutritus, et otiose vivat, insolescet; si autem continuo laboret, nec instruatur, depravatis moribus imbuetur. Ne ergo deterior fiat, erudiatur; ne insolescat, labori vacet, et ne laborando deficiat, cibum recipiat sibi sufficientem quoad quantitatem et qualitatem, nutriaturque, non brutaliter barbarorum more, ne cibi sibi conviscerans qualitates, brutalis et ipse sit, neque delicate, ne viribus corporis debilitetur; sed tertio quodam modo comedens cibos conditioni suæ convenientes, quos illi dominus suppeditabit ad vitæ conservationem et corporis nutritionem sufficientes, et dum infirmatur illi subveniet.

2. *Medicator Christus* (5) perfectissime medici peregit officium, ægrotos visitans et sanans. Dominus erga ægrotantes subditos medicum agat: nam ut fatur Theodocadus rex apud Cassiodorum: *Scimus enim pro remedio nos datos esse cunctorum, non despicimus sanare subjectos.* (6) Et si ipse non

(1) Serm. 7. — (2) Tert. Apol. 39. — (3) Tert. ibid. — (4) Tert. L. de Pat. 3. — (5) Cicer. Philip. 1. — (6) Xiphil. in ejus Vita.

(1) Cicer. L. 1. Offic. — (2) Tert. L. de Orat. 9. — (3) Tert. L. 4. adv. Marc. 24. — (4) Cap. 33. — (5) Tert. L. 3. adv. Marc. 17. — (6) L. 10. Ep. 17.

sit peritus medicinæ, medicum vocet, ægroto serviat, eique necessaria ad recuperandam sanitatem præbeat, ad instar Centurionis qui servum paralyticum in domo suo servat, omnimoda charitate curat, Christum medicum diligentissime advocat, suaque pietate et charitate servi sanitatem a Domino impetrat. Inter misericordiæ opera, peregrinos hospitio recipere computatur : *Videtis Centurionem antequam discipulatus subiret officium, locum magisterii fuisse sortitum : virtutem enim commendat exemplo, qui nondum christianæ scholæ ingressus est disciplinam*(1); et opera misericordiæ et pietatis impendit, mancipatus militiæ in qua viget immisericordia et impietas. Mirare, Christiane, *penes Centurionem divinitatis reverentiam ; penes Gentilem, legis cultum ; penes militem, stipendium gratiæ ; penes Romanum, fidei doctrinam ; in frigore pagano, christianum calorem* (2) ; quod enim facere potest amicus erga suum amicum, parens erga filium, hoc egit Centurio erga servum suum paralyticum. Amicus est amico charus ; Centurionis servus *pretio taxabatur* (3) ; et ut fatur Lucas Evangelista, *erat ei pretiosus* (4) ; id est, in magna æstimatione habitus et chare dilectus. Inter veros amicos *omnia indiscreta sunt* (5) ; et Centurio servum paralyticum puerum suum vocitat, quia *fides servos promovet in amicos* (6) ; vel potius quia illum loco filii habebat, nec minus quam mater filium, servum diligebat. Filius a matre dilectus in ejus domo manet ; et servum Centurio non contempsit, etsi immedicabili morbo laborantem, sed suum agnoscens fovit, et in propria domo retinuit : « Puer meus jacet in domo mea paralyticus, et male torquetur. » (7) *Servum non sprevit præ ægritudine corporis tabescentem, non servi contempsit afflictionem, herili fastu turgens.* (8) Nonne Centurionis pietas multorum dominorum damnat impietatem, qui ægrotantes famulos a sua domo impie ejiciunt ? Valde etenim impium est ut quos sanos agnoverunt et habuerunt servos ægrotantes, ut alienos excludant, christianam disciplinam dediscentes, quæ docet opera misericordiæ : de unigeniti Dei adventu non proficientes, qui *ad servum in servo venit, ad hominem in homine venit, ut levaret jacentes, elisos erigeret, solveret compeditos, et eos quos nemo, nec afferre, nec offerre poterat, ipse operis sui vector clementissimus bajularet.*

(1) Chrysol. Serm. 15. — (2) Chrysol. Serm. 120. — (3) Chrysol. Serm. 102. — (4) Cap. 7. — (5) Tert. Apol. 39. — (6) Chrysol. ibid. — (7) Matth. 8. — (8) Basil. Seleuc. Orat. 19.

(1) Centurionis dilectionem non imitantes qui ægrotum servum in sua domo retinet *contra illos, qui statim famulos ægrotos ejiciunt, et ad hospitale mittunt* (2) ; non sic Centurio quamvis non adhuc Christianus, sed gentilis, paralyticum puerum in domo sua retinens, commoda sollicitudine curat.

Non præ voluptate quam ex numeroso satellitio capiebat, pueri immobilis oblitus est ; verum ibat investigans periculo remedium, nec e cura ipse destitit, dum in curationis fontem incideret. (3) Centum militibus Centurio præerat, et cum tot stipatus esset armatis, nec unius periclitantis servi cura ab ejus mente cecidit, sed de eo ita est sollicitus, ac si unum illum solummodo haberet : *Accedit Centurio externus generatione, sed mente domesticus, militum princeps, sed plus Angelorum gaudium. Multi in illo tempore pro diversis rogabant infirmitatibus, nullus autem pro servo nisi iste solus ; et hoc ei ad argumentum beatitudinis, et gloriæ coronam erat.* (4) Unus Centurio tametsi fide extraneus, curam erga servos primus dedicavit, et solus gessit : bona Centurionis pietas, quæ dum servo procurat morbi levamen, Angelorum negotiatur gaudium, sic est grata administratoriis spiritibus cura, quam pro suis ministerialibus servis studiosius homines impendunt. Hæc adhuc servorum ægrotantium cura, *argumentum beatitudinis et gloriæ corona* nuncupatur : hæc enim pro servis sollicitudo, heris inusitata, misericordiam erga miseros impendens, futuræ beatitudinis gloriam fauste ominatur, dicente Christo Domino : « Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. » Charitas in humiles et abjectos est Deo gratissima ; multum apud Deum promeretur, qui ægrotantis miseretur, itaque humanior in servos beneficentia, erga dominos divinæ proponitur mensura miserationis. Herus simul est dominus et servus ; dominus sui servi, servus Dei : quod non ignorans Centurio dixit : « Domine, puer meus jacet in domo paralyticus » : nam *qui vocat Dominum, fatetur suam fideliter servitutem* (5), et misericordiam ipse in servum exercens, meruit ut Deus etiam servo suo exhiberet misericordiam. Quare apud Origenem sic fatur Centurio : *Mihi hic servus est, et ego Creatoris : ille me super terram, et ego in cœlis magnum habeo Dominum : si ergo ejus non misereor, quomodo ille mei miserebitur ? si ergo huic non sub-*

(1) Chrysol. Serm. 15. — (2) Hug. Gard. — (3) Basil. Seleuc. Orat. 19. — (4) Orig. Homil. 5. in Divers. — (5) Chrysol. Serm. 15.

venio, quomodo ille mihi subveniet? Sic debent omnes, qui famulos et famulas habent, cogitare; sic misereri et condolere eis, supplicare et curam habere de servis vel de ancillis suis, sicut ille beatus Centurio fecit. (1) Et hoc tum ut christianam disciplinam exerceant; tum ut a supremo Domino misericordiam obtineant; tum ut curam quam sibi in morbo exhibuerunt famuli, recognoscant: *Et vos, domini, eadem facite illis* (2), ait Apostolus. Quæ Pauli verba diversimode expendunt Angelicus Doctor, aureum eloquentiæ græcæ flumen, et D. Ambrosius. Equidem D. Thomas: *Et vos, domini, eadem facite illis identitate rationis*, quia sunt homines et Christiani æque ac vos; et sicut in vos fuerunt misericordes, et in vestra infirmitate charitatem suam demonstrarunt, paritate rationis sitis in illos misericordes, et in illorum infirmitate, ex charitate eis subvenite? Deinde D. Chrysostomus: *Et vos, domini, eadem facite illis: eadem quæ cum benevolentia servite, servit enim dominus:* illi vobis ægrotantibus benigne servierunt, in infirmitate servite eis cum benevolentia. Tandem D. Ambrosius: *Et vos, domini, ita facite ad illos* quomodo et illi fecerunt ad vos: sollicitam de vobis egerunt curam: de ipsis curam habete, æmulantes pium Centurionis affectum, qui servi paralytici ardenter exoptans sanitatem, Christum supremum medicum pro eo deprecatur.

Centurio, 4. *Præbet petendi formam:* nam « cum audisset de Jesu, misit ad eum seniores Judæorum, rogans eum ut veniret et sanaret servum ejus. » (3) Misit seniores Judæorum ætate et sapientia venerandos, ut pro ipso loquerentur ad Dominum: deinde ad idem negotium destinavit amicos. *Qui ante miserat Judæos, nunc mittit amicos* (4), ut vel amicitiæ nexu quod postulat, facilius obtineant: tandem ingravescente morbo vel præ humilitate, vel quia amoris vis impatiens est, Domino appropinquante domum, accessit ad eum Centurio, rogans eum, et dicens: Domine, puer meus jacet in domo paralyticus, et male torquetur. Ut autem acute animadvertit Chrysologus, *hoc est sapere, non rogare* (5): tum quia *causas pueri, quasi magister agit;* tum quia Christum nuncupans Dominum, suam fatetur servitutem, et auctoritatem quam tanquam supremus Dominus habet in ægrotantes et in morbos. *Verbum tuum, Domine, sanitas est; verbum tuum ubi accesserit, inde confestim fugit dolor, infirmitas mox recedit.* Tum quia puerum suum in domo jacentem et paralysi laborantem declarat; non quasi ignorans servi peculium ad dominum pertinere, sed non audens jacentem et ægrotantem puerum, servum Domini nuncupare. *Meum dico, quia jacet; si tuus esset, Domine, non jaceret; puer meus qui jacet, ut tuus sit, surgat; meus quia paralyticus, ut tuus sit, jam sanetur; meus, quia male torquetur, ut tuus sit, jam non sit in pœna.* Tum quia sese excusat, si extra domum ad pedes ejus non deserat puerum, quia scilicet male torquetur. Mos erat, ut animadvertit Abulensis, ad Christum adducere ægrotos sanandos: ab hac consuetudine recedens Centurio, « excusando se, causam adjecit, qua de re puerum non adduxerit; quippe cum non fuerit facile, paralyticum, qui doloribus non parvis vexaretur, et ultimos jam spiritus traheret, longius deportare. » (1) Addit Chrysologus: Jacet in domo, et male torquetur: *Hinc est quod afferre eum, et offerre tibi, pœnæ non sinit magnitudo: ne familiaris infirmitas publice, et dolori sit, et pudori.* Puer in domo quidem dolorem sustinet, at pudorem non patitur; quia domesticorum duntaxat exponitur conspectui; si autem extra domum publice educeretur, dolorem simul et pudorem toleraret, dolorem ex asportantium motu, pudorem ex extraneorum conspectu. Inde concludit Chrysologus: *Movit Centurio Judicem, talia et tanta dum peroraret* (2): a quo, 5. Tandem servi sanitatem impetrat.

Christum namque tot rationibus Centurio, *sic movit, ut ad servum suum cœli Dominum ipsum ire velle perficeret:* Ego veniam et curabo eum. Non eodem modo se habet Christus erga Chananæam et erga Centurionem. Chananæa a finibus Tyri et Sidonis (3) exiens, illum pro filia rogat: at Christus 1. « Non respondit ei ullum verbum. » 2. Eam a se repellit: « Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israël. » 3. Cum Chananæa preces multiplicaret, eam a se acriter repellit: « Non est bonum sumere panem filiorum, et dare canibus. » Centurio vero citius exauditur, plura quam postulat accipit, nam Domini *beneficentia preces antevertit.* (4) Chananææ repulsam, et acceptatam Centurionis orationem miratur Basilius Seleucus, Christum sic alloquens: « Quid ergo? dic mihi, Domine, cur non parem animi promptitudinem in te nacta est

(1) Chrysol. Serm. 15. — (2) Ephes. 6. — (3) Chrysol. Serm. 65. — (4) Chrysol. Serm. 102. — (5) Serm. 15.

(1) Quæst. 29. D. Chrysost. Hom. 27. in Mat. — (2) Chrysol. — (3) Matth. 15. — (4) Basil. Seleuc. Orat. 19.

Chananææ filia, etsi per matrem eadem deprecaretur? At illa rogans canum loco numeroque est, et portum quæritans, fluctus experitur, et ad animi vulnus accedit, voce increpitans : Non est bonum sumere panem filiorum et mittere canibus ; hic prope ante supplicationem, curationem reportat. » Omissis multis hujus diversitatis rationibus, quas affert Basilius Seleucus, istam ex ipso elegi : *Herus pro famulo rogans, exorator fuit ; mater pro filia rogitans tulit repulsam.* Quid tam matri cognatum quam de filiæ ærumnis angi, ejus sanitatem vehementer exoptare, et apud Deum precibus deprecari? At herum officio illustrem fastum suum deponere, et pro salute servi æstuare ; ita generosum, laudabile et rarum est, ut Christi attentior beneficentia heri anteverterit preces, et prope ante domini supplicationem, servo sanitatem contulerit. Itaque pro puero Centurio rogans, *ad pietatem pietatis traxit auctorem.* (1) Quo denotatur quam grata sit Christo charitas heri, qui considerat in servo hominem, in famulo Christianum, in subdito fratrem, eo majori humanitate et charitate dignum, quo indigniori fortuna jactatur : *Videtis Centurionem antequam discipulatus subiret officium, locum magisterii fuisse sortitum* (2) : dominos erudientem, quanta sollicitudine ægrotantes debeant curare famulos, cum Centurionis pietas meruerit a Domino servi obtinere sanitatem. Christus etenim ejus laudata fide, et in puerum charitate, dixit ei : « Vade, et sicut credidisti, fiat tibi : et sanatus est puer in illa hora. » *Videte œconomiam Domini : probatur fides domini, et servi sanitas roboratur : potest ergo meritum domini etiam famulis suffragari, non solum fidei merito, sed studio disciplinæ.* (3) Centurionis fides servi meruit sanitatem, quam disciplinæ studium a Christo obtinuit : quod dominis imitandum proponitur, ut de Centurionis gymnasio eruditi, qualem debeant infirmantibus famulis curam impendant, eos adhuc bonis imbuere moribus sedulo studeant.

3. *Parentes, enutrite filios vestros in disciplina Domini.* (4) Domini sunt famulorum suorum velut parentes, idcirco patresfamilias nuncupantur, quia servos non secus ac filios ad disciplinam tenentur erudire christianam. Ut enim ratiocinatur. D. Augustinus, *qui veri patresfamilias sunt, omnibus in familia sua tanquam filiis ad colendum et promerendum Deum consulunt, desiderantes venire ad cœlestem Dominum, ubi necessarium non erit officium imperandi, quia necessarium non erit officium consulendi, jam in illa immortalitate felicibus : quo donec veniatur, magis debent patres quod dominantur, quam servi tolerare quod serviunt* (1); quos æque ac filios debent in christiana disciplina et bonis moribus erudire. Sunt nonnulli existimantes dominos non multum debere esse sollicitos quibus moribus imbuantur domestici, modo in commissis et obsequiis domus sint fideles : quia cum non sint hæredes futuri, neque permansuri in domo toto vitæ tempore, per accidens est domino sive bonis, sive pravis sint moribus : verum irrationabiliter. Expedit enim ut servi sint studiosi, tum ob honorem domini ; tum ob bonum filiorum ; tum ob domus utilitatem ; tum ut probe suo fungantur officio ; tum ob christianam disciplinam. 1. Ob honorem patrisfamilias, cui attribuuntur vitia et virtutes domesticorum : sicut enim fructuum qualitas tum bona, tum mala tribuitur radici, sic boni vel pravi servorum mores patrisfamilias attribuuntur : unde quemadmodum videntes fructum vermiculosum, arguimus radicem esse vitiatam, ita ex servo indisciplinato infertur domini malitia et pravitas ; qui ut plurimum est reus criminis servi, et interdum pro illo pœna mulctatur. Cujus memorabile exemplum refert Tertullianus : *Scio fratrem per visionem eadem nocte castigatum graviter, quod januam ejus, subito annuntiatis gaudiis publicis servi coronassent. Et tamen non ipse coronaverat aut præceperat, nam ante processerat, et regressus deprehenderat factum : adeo apud Deum in hujusmodi etiam disciplina familiæ nostræ æstimamur.* (2) 2. Ob bonum filiorum, cum enim servi in domo cum uxore et liberis conversentur, si sint moribus depravati, totam familiam corrumpent. Si enim *bonos corrumpunt mores, confabulationes malæ, quanto magis convictus, et individuus usus?* (3) 3. Ob familiæ utilitatem, non solum quia domestici studiosi divinam attrahunt supra dominos benedictionem. Sic Laban fuit ob Jacob benedictus ; Putiphar ob Joseph ; Assuerus ob Mardochæum : sed etiam quia domus *servitutes et officia* (4) bonis famulis commissa, recte administrantur. 4. Ob disciplinam christianam : cum enim dominus et servus differant tantum accidentaliter penes fortunæ bona, et conveniant in eadem natura humana, et disciplina christiana, herus saluti servi tanquam proximi sui tenetur

(1) Chrysol. Serm. 15. — (2) Chrysol. — (3) D. Ambr. L. 3. in Luc. — (4) Tert. L. 5. adv. Marc. 18.

(1) L. 19. Civ. 16. — (2) Tert. L. de Idol. 15. — (3) Tert. L. 2. ad Uxor. 3. — (4) Tert. L. 2. ad Nat. 5.

invigilare : siquidem *mandavit Deus unicuique de proximo suo.* (1)

Qui domesticorum bonos non curant mores infidelibus deteriores existimantur ab Apostolo : « Si quis autem suorum et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit, et est infideli deterior. (2) Quia ut expendit D. Chrysostomus, *divinas plane leges violat, et jura naturæ, qui negligit suos.* (3) Bene dicitur infideli deterior, nam negligit servos, quos infidelis erudire nititur : « Marcus Crassus ille dives magnam servorum turbam domi alebat, quorum præcipuam agebat curam, discentibus adstans, interdum et ipse docens eos : dicens hanc oportere præcipuam esse patrisfamilias sollicitudinem, quod sint rei familiaris animata instrumenta. » (4) Quod si ille est infideli deterior, qui suos negligit domesticos, quanto magis qui eos pervertit; qui verbo et exemplo ad malum inducit; qui promissis, muneribus, minis, interdum vi et coactione ancillarum pudicitiam corrumpit? Qui est hujusmodi nonne fidem negat? Fidem quam Deo debet cujus mandata contemnit; fidem quam in conjugio pollicitus est uxori, tandem fidem quam præstare tenetur ancillæ, custodiæ suæ commissæ? Paterfamilias de virtute commendatus, *docet et erudit, quasi pastor gregem suum* (5) ex D. autem Bernardo, « pastoris est vigilare super gregem, propter tria necessaria : videlicet ad disciplinam, ad custodiam, ad preces. Ad disciplinam, propter morum correctionem, ne grex commissus propria molestia deficiat : ad custodiam, propter diabolicam suggestionem, ne hostili seducatur calliditate; ad preces, propter tentationum instantiam, ne vincatur a pusillanimitate. »(6) Hæc tria præstet paterfamilias famulis et famulabus suis; corrigat illos, dum scelerose agunt, vel indecore loquuntur; diligenter eos custodiat, ne peccata committant; sedulo studeat ut missæ, diebus festis et dominicis, assistant, conciones audiant, matutinis et serotinis horis orent, virtuti vacent : hæc omnia patrisfamilias spectant curam, qui tenetur adhuc domesticos bene remunerare.

III. PARS. *Superest de consummatione et dispensatione mercedis*, quam heri domesticis largiri tenentur. Tripliciter domini in famulos peccare possunt, sævitia et crudelitate, negligentia et otiositate, injustitia et iniquitate. 1. Sævitia, dum eos ex passione crudeliter percutiunt et cruciant. *Dominus servum, quem præterea necessarium senserat, in ergastulum dedit.* (1) 2. Negligentia, otiosi plane de domesticorum *cura atque prospectu* (2), quos nullo modo custodiunt et curant; 3. Injustitia, dum fideles servos absque laboris mercede e domo ejiciunt. *Servum jam fidelem dominus ab oculis relegavit* (3), retinens laboris mercedem quam debet ex, 1. Promissione et fidelitate; 2. Justitia et æquitate; 3. Divina vindicta et severitate.

1. *Christianus et extra fidelis vocatur* (4), quia extraneis etiam fidelitatem servat : quod si erga extraneos a religione fidelis est, quanto magis erga famulos domesticos fidei, qui pro mercede se locaverunt : idcirco mercenarii vocantur. *Mercenarius non dicitur, nisi qui accipit a conducente mercedem.* (5) Mercenarii sunt in triplici differentia. Quidam artifices in conficiendis vestimentis, calceamentis, supellectilibus ex conventione laborantes; alii operarii, qui in dies conducuntur ut excolant hortos, agros, vineas. Tertii domestici, per annum vel sex menses conducti, ut familiæ operibus vacent. Quovis autem genere sint mercenarii, promissam eis mercedem solvere debet dominus, ad instar patrisfamilias evangelici, qui conventione facta cum operariis de denario diurno cum servo factum esset, dixit procuratori suo : *Voca operarios et redde eis mercedem suam.* (6) Bene mercedem suam, quia eis debita est, et ratione laboris quo eam meruerunt, et ratione conventionis initæ cum illis, et ratione pollicitationis eis factæ. His rationibus evidenter apparet *mercedes restitui oportere illius operariæ servitutis.* (7) Qui post conventionem factam et pollicitationem datam, non solvit mercedem, est infidelis, fraudator et criminosus. Infidelis, quia pollicitam non tenet fidem, sine qua non serviret mercenarius; *Cui me decet obsequi, nisi remuneratori?* (8) Fraudator, quia mercenarium debita sibi ex conventione frustrat mercede. *Quid fraudat mercedem operis?* (9) Scelerosus : *Fraudis conditio ea est, opinor, si quis alienum rapiat, aut alii debitum deneget.* (10) Utroque modo sunt scelerosi multi patresfamilias : tum quia mercenariis debitum denegant, tum quia mercedem illorum rapiunt infideliter eam retinentes. Patresfamilias, solvite stipendia mercenariis debita, nisi ve-

(1) Eccles. 37. — (2) 1. Tim. 5. — (3) Plutarch. — (4) Erasm. L. 5. Apophth. — (5) Eccli. 18. — (6) In Sent.

(1) Tert. L. 1. ad Nat. 4. — (2) Tert. L. adv. Valent. 11. — (3) Tert. Apolog. 3. — (4) Tert. Apolog. 46. — (5) D. Aug. Tract. 46. in Joan. — (6) Matth. 21. — (7) Tert. L. 2. adv. Marc. 20. — (8) Tert. L. 4. adv. Marc. 29. — (9) Tert. L. 1. adv. Marc. 28. — (10) Tert. L. de Idol. 1.

litis haberi infideles, fraudatores, criminosi, retinentes mercedem, quam debetis solvere, tum ex pollicitatione et fidelitate, tum ex justitia et æquitate.

2. *Dignus est autem operarius mercede sua : quis magis pronuntiarit quam Deus judex ? quia et hoc ipsum judicare, est dignum facere mercede operarium* (1) : Deus, qui summam disciplinæ suæ in exhibitione justitiæ constituit, operarium mercede dignum pronuntiavit : post latam a Deo supremo judice sententiam, quis audeat negare mercedem esse mercenariis ex justitia reddendam? Magnum sane est discrimen inter donum et mercedem. Donum ex mera datoris munificentia procedit, neque ullo debito ad illud largiendum quis obligatur, merces vero laborem respicit, daturque mercenario non ex domini liberalitate, sed solvitur justitiæ debito. Nonne justum est ut qui portat pondus diei et æstus, gravaturque labore, pro domini utilitate, sui oneris et laboris remunerationem accipiat ? *Sed de mercedibus et manupretiis interest, proinde interest et de labore* (2); scilicet ut mercenarius laboris sui salarium recipiat.

Contra justitiam tamen et æquitatem agunt domini, et hoc potissimum tribus modis : 1. Dum vel salaria falso negant, vel reddita absque veritate et juramento asseverant, vel retinent, suspicantes temerarie domesticos furatos deperdita quædam supellectilia. Quovis autem prætextu domesticorum retineant mercedem, injuste agunt et de fraude damnantur. *Nemo fraudet servum suum jure suo* (3); suaque fraude præbeat domesticis ansam sumendi aliquid domus (quamvis illicite), ut se a mercede injuste detenta compensent. *Quod si et Christus dignos mercede pronuntiat operarios, excusavit præceptum illud Creatoris de vasis aureis et argenteis Ægyptiorum auferendis. Qui enim villas et urbes operati fuerant Ægyptiis, digni utique operarii mercede, non ad fraudem sunt instructi, sed ad mercedis compensationem, quam alias a dominatoribus exigere non poterant.* (4) 2. Promissam mercedem minuant, vel ob annonæ penuriam, vel ob levem aliquam domesticorum infirmitatem, vel ob laboris (ut sibi videtur) exiguitatem. Domestici equidem operari tenentur, quia *nemo conducitur otiosus, sed omnes operarii esse debent.* (5) At multi domini urgent domesticos ad excessum laboris, eos absque ulla quiete et supra vires onerantes, Pharaonis instar, qui « præposuit Israëlitis magistros operum, ut affligeret eos oneribus. » (1) De nimio illo onere quo ab Ægyptiis gravabantur Hebræi, sic fatur Philo Judæus : « Primo, rex cogebat ad opera servilia homines, non solum ingenuos, sed hospites ; secundo, imperabat eis graviora quam ferre possent, alios super alios labores cumulans ; tertio, si quis labori ob infirmitatem se subtraheret, capitalis noxa judicabatur ; quarto, operibus præerat immitissimus et crudelissimus quisque, quos proinde exactores vocabant ; quinto, ex nimio labore et æstu plurimi corripiebantur et moriebantur. » (2) Nonne plures domini assimilantur Ægyptiis, ita labore onerantes domesticos ut *opprimantur operibus* (3) ; id est, ut expendit D. Gaudentius, *opprimantur operibus tyrannicis ?* (4) Et tamen postquam domestici suam captivarunt libertatem, labore continuo, vitam minuerunt ; domini illorum mercedem minuere satagunt, sub prætextu vel levis infirmitatis, vel unius diei itineris, nec attendunt quod exiguum illud operis dispendium *frequentiore actu repensatur* (5) ; et assiduum quo servi æstuant laboris studium et negotium, ampliorem deberet accipere mercedem. *Illud dicam, hoc ipsum impensius laborasse, uberioris mercedis loco habendum esse, his certe qui non sunt animo illiberali et sordido.* (6) 3. Salarium mercenariorum differunt in eorum damnum : nam mutuo accipientes sibi vel ad victum, vel ad vestitum necessaria multo charius emunt, quam si dinumerata pecunia emerent. Mercedis procrastinator contra divinum facit mandatum : *Non morabitur opus mercenarii tui apud te usque mane.* (7) Quasi dicat : Non differas solutionem mercedis in alteram diem, sed eodem operis die ante noctem solve mercenario, quia ut plurimum pauper est, vivitque in diem ex mercede diurna. Idipsum aliorsum præcipit Deus : *Non negabis mercedem indigenti, qui tecum moratur in terra, et intra portas tuas : sed eadem die reddes ei pretium laboris sui ante solis occasum, quia pauper est, et ex eo sustentat animam suam.* (8) Præbet rationem cur eodem die quo laborarunt mercenarii debent recipere mercedem laboris, quia pauperes sunt, et ex illa dietim vivunt, suamque familiam alunt. Subjungit autem : *Ne clamet contra te ad Dominum, et reputetur tibi in peccatum ;* qua-

(1) Tert. L. 4. adv. Marc. 24. — (2) Tert. L. de Idol. 8. — (3) D. Ambr. Ep. 23. — (4) Tert. L. 4. adv. Marc. 24. — (5) Pasch. L. 9. in Matth.

(1) Exod. 1. — (2) L. 1. de Vit. Moys. 7. — (3) Exod. 5. — (4) Serm. 12. ad Neoph. — (5) Tert. L. de Idol. 8. — (6) Greg. Naz. Orat. in S. Baptisma. — (7) Lev. 19. — (8) Deut. 24.

propter mercenarii solve salarium, saltem metu divinæ vindictæ et severitatis.

3. *Ipse est judex, qui et vindex.* (1) Ut judex, Deus operariis mercedem adjudicavit: etenim *nulla retributio non ex judicatione consistit.* (2) Ut vindex, de dominis qui operarios mercede fraudant, vindictam sumit: nullum crimen impunitum relinquit Deus judex, sicut nullum bonum non remunerat, *ex bono enim juvando et malo puniendo, justitiam exhibens, utramque sententiam bono præstat, hinc vindicans istud, inde remunerans illud.* (3) At sunt nonnulla peccata quæ coram divina justitia clamant, ejusque vindictam provocant. Quatuor sunt scelera atrocissima, quæ ab Scriptura sacra in cœlum clamare dicuntur. Primum est homicidium voluntarium, ut constat ex innocuo Abele, cujus sanguis adversus homicidam Cain vociferatur: *Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra.* (4) Quasi Caino dicat Deus: Reatus homicidii, imo parricidii tui, a me celerem et atrocem vindictam exposcit. Secundum est, peccatum sodomiticum. *Clamor Sodomorum multiplicatus est, et peccatum eorum aggravatum est nimis.* (5) Peccata Sodomorum adeo fuerunt enormia ut tanquam accusatores in cœlum ad Deum conscenderint, clamaverintque adversus impios et scelerosos Sodomæ habitatores, vindictamque extorserint. Tertium est, viduarum, pupillorum et pauperum oppressio: *Nonne lacrymæ viduæ ad maxillam descendunt, et exclamatio ejus semper deducens eas? a maxilla enim ascendunt usque ad cœlum.* (6) Idem de oppressis in Ægypto Judæis asseverat Scriptura: *Ingemiscentes filii Israël, propter opera vociferati sunt: ascenditque clamor eorum ad Deum ab operibus, et audivit gemitum eorum.* (7) Pauperum oppressio clamat in cœlum, suique enormitate, Deum ad oppressorum liberationem, et opprimentium vindictam provocat. Quartum est, merces operariorum defraudata: ideoque defraudantes dominos sic alloquitur in sua canonica Jacobus Apostolus: *Ecce merces operariorum qui messuerunt regiones vestras, quæ fraudata est a vobis clamat: et clamor eorum in aures Domini Sabaoth introivit.* (8) Operarii pauperes sunt, et laborando per æstus et frigora, exhauriunt succum et sanguinem suum, nec habent unde ea restaurent: ex mercede namque diurna victitant: quare si ea illis denegetur, tam ipsi quam eorum filii, et conjuges, fame, siti et nuditate peribunt: unde hoc peccatum homicidio comparatur. *Qui effundit sanguinem, et qui fraudem facit mercenario, fratres sunt.* (1) adversus quos clamant mercenarii defraudati, a Deo exposcentes vindictam sævitiæ et tyrannidis Deo et hominibus exosæ, cujus enormitas et atrocitas tanta est ut neque occultari, neque excusari possit, sed ejus clamor Dei aures et oculos verberat, eumque ad iram et vindictam ita impellit, ut divina vincatur pietas, ac quodammodo puniri cogatur. Quod probe sciens Job, divinam sibi imprecatur ultionem si vox mercenariorum adversus ipsum clamaverit: *Si adversum me terra mea clamat, et cum ipsa sulci ejus deflent; si fructus ejus comedi absque pecunia, et animam agricolarum ejus afflixi, pro frumento oriatur mihi tribulus, et pro hordeo spina.* (2) Metuant patresfamilias mercenariorum clamorem, timeant divinam vindictam; et si ejus vitare severitatem desiderant, Ecclesiastici sequantur consilium: *Ne lædas servum in veritate operantem, neque mercenarium dantem animam suam* (3): imitentur Tobiæ fidelitatem et æquitatem, qui operarios juste remunerabat, ad idemque justitiæ debitum, filium suum erudiebat: *Quicunque tibi aliquid operatus fuerit, statim ei mercedem restitue, et merces mercenarii tui apud te non remaneat* (4): sic enim justitiam servans, a Deo remuneratore omnis bonitatis, recipies justitiam, non punientem, sed benefacientem; non vindicantem, sed præmiantem in cœlo.

(1) Tert. L. 4. adv. Marc. 36. — (2) Tert. L. 4. adv. Marc. 24. — (3) Tert. L. de Res. 14. — (4) Gen. 4. — (5) Gen. 18. — (6) Eccles. 35. — (7) Exod. 2. — (8) Cap. 5.

(1) Eccles. 34. — (2) Job. 31. — (3) Cap. 7. — (4) Tob. 4. — (5) Tert. Apol. 34. — (6) 2. 2. Qu. 100 a. 6. — (7) Tert. L. de Pœn. 6.

CONCIO SEXTA.

Dominum, *Dei vice dicam* (5), quem ut Dei vicarium debeo venerari, ejus imperio obsequi, in ejusque domo recte famulari: ex Angelico namque Doctore, Deo, ut supremo Domino, tria homo præstare tenetur: *Primum occurrit, quod ei reverentiam exhibeat; secundum, quod fideliter ei subdatur; tertium, quod ei famulatum impendat.* (6) En prototypon trini debiti, quod hero famulus exhibere tenetur: nimirum, 1. Reverentiæ studium; 2. Humile obsequium; 3. Fidele servitium.

Dominum simul inspexeris, reverearis. (7) Cum reverentia in voluntate potissi-

mum sita sit, prærequirit in intellectu notitiam objecti venerandi: quapropter eodem momento quo aliquis se alterius famulum confitetur, illum necessario suum herum recognoscit: est etenim relatio mutua servi ad dominum, et domini ad servum: cognito autem domino, debet illum servus revereri, eique præbere, 1. Honorem; 2. Amorem; 3. Timorem.

1. *Igitur quod attineat ad honores regum vel imperatorum, satis præscriptum habemus, in omni obsequio esse nos oportere, secundum Apostoli præceptum, subditos magistratibus, et principibus, et potestatibus.* (1) Hæretici hujusce ætatis contra Apostoli præceptum, potestatibus denegarunt obsequium, easque de medio tollere moliti sunt, ut evidenter constat ex Lutheri et Calvini dogmatibus. Lutherus quidem hac supra re sic ad Saxoniæ Electorem scribit: *Deus omne jus, omnem magistratum ac potestatem, Evangelio promulgato abrogavit.* (2) Eadem est mens Calvini, qui omnem subordinationem a Christianis tollit, eosque in æquali dignitate et potestate constituit. *Inter Christianos nec debet, nec potest esse magistratus, sed omnes æque alii aliis subjecti sunt.* (3) Quos mordicus sequuntur Anabaptistæ, existimantes omnes Christianos utpote Christi sanguine liberatos esse liberos et æquales, neque unum posse alteri dominari. Hæretici istius temporis, imitati sunt Galilæorum sectam, et Pharisæorum arrogantiam. Galilæi a quodam Juda Galilæo (4) sic nuncupati omne Cæsaris dominium et vectigal etiam cum jactura mortis recusabant; quibus annuentes Pharisæi, imo Judæi fere omnes, a Romanis (5) descierunt, dicentes populum Dei liberum non debere subjici et servire Romanis infidelibus, verum rebellionis suæ luerunt pœnas, nam a Tito excisi sunt. Hunc errorem condemnavit ipsemet Christus, et dum solvit didrachma, et dum jussit reddi Cæsari quæ Cæsaris sunt. Quia tamen Apostoli erant Galilæi, primi quoque Christiani origine Judæi, ab exordio Ecclesiæ diffamati sunt fideles tanquam regum osores, et Judæ Galilæi et Pharisæorum sectatores (6): quos a falso illo rumore vindicarunt Petrus et Paulus docentes verbo et scripto Christianos in foro tum externo, tum interno debere reverentiam et obsequium magistratibus, potestatibus, regibus, imperatoribus, non solum fidelibus et probis, sed etiam infidelibus, Gentilibus et improbis: sic namque fatur Apostolorum princeps cunctos alloquens Christianos: *Subjecti igitur estote omni humanæ creaturæ propter Deum, sive regi, quasi præcellenti, sive ducibus, tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum: quia sic est voluntas Dei, ut benefacientes obmutescere faciatis imprudentium hominum ignorantiam.* (1) Multus est Petrus ut demonstret Christianos magistratibus, potestatibus et regibus subditos. *Subjecti, inquit, estote omni humanæ creaturæ.* Creaturam hic vocat magistratus, potestates, reges, creatos, electos, ordinatos: sic vulgo dicuntur creati consules, principes, reges, pontifices, per suffragia electi et constituti, quo sensu cardinales nuncupantur creaturæ pontificis, quia ab eo creantur principes Ecclesiæ. Sicut enim in creatione Deus ex non ente facit rem pulchram, magnam, admirabilem, ita principes in electione et creatione ab imo ad summum, a plebe ad principatum sublimati, ingens novum esse morale accipiunt, quod eos facit illustres et spectabiles apud homines. 2. Humanam nuncupat creaturam, vel quia magistratus et principes sunt creaturæ humanæ, vel quia creati ab hominibus. 3. Subjungit omnem humanam creaturam, cunctos generatim magistratus, potestates, principes, comprehendens, neque idololatras et scelerosos excludens. *Modo aliquando injusti dominantur justis, cum perveniunt ad honorem seculi, et cum pervenerint et facti fuerint vel judices, vel reges; quia hoc facit Deus propter disciplinam plebis suæ, et populi sui, non potest fieri nisi ut exhibeatur illis honor debitus potestati: ordinavit enim sic Deus Ecclesiam suam, ut omnis potestas ordinata in seculo habeat honorem, et aliquando a melioribus: ut non ideo Christianus factus dedigneris servire: cum enim Christo jubente servis homini, non illi servis, sed illi qui jussit.* (2) Quia scilicet ei servis, ut ait Petrus, *propter Deum:* tum quia Deus ordinavit honorem potestatibus exhibendum; tum quia rex est viva Dei imago, velut Dei vicarius, Deusque terrestris; tum quia Deus vel per se, vel per suos, reges constituit, juxta istud Proverbiorum: *Per me reges regnant, et legum conditores justa decernunt.* (3) Tum ex Dei amore et reverentia; tum ut Gentiles vestram conspicientes reverentiam, ad Dei cultum alliciantur. 5. *Quia sic est voluntas Dei,* ut potestatibus præbeatis reverentiam et honorem, *ut benefacientes obtumescere faciatis imprudentium*

(1) Tert. L. de Idol. 15. — (2) Tom. 2. Ep. 101. — (3) L. 3. Inst. 19. — (4) Act. 5. — (5) Joseph. L. 18. Antiq. 1. — (6) In Psal. 112. L. 4. Strom.

(1) 1. Ep. 2. — (2) D. Aug. in Psal. 124. — (3) Cap. 8.

tium hominum ignorantiam. (1) Clemens Alexandrinus legit *sycophantiam*, id est, calumniam, fraudulentiam eorum qui nos potestatum inimicos et destructores existimant : cum enim nos arrogantes, insolentes, inobedientes et rebelles calumnientur, dum nos humiles, subditos et obsequentes vident, obmutescunt, confunduntur et erubescunt. Inde concludit: *Regem honorificate:* reddite ei honorem supremæ potestati civili debitum. *Conduxerat scilicet Petrus regem quidem honorandum; ut tamen recte honoretur, cum suis rebus insistit, cum a divinis honoribus longe est* (2), cum sibi divinos non arrogat honores : nam soli Deo supremus latriæ debetur cultus. *Non enim Deum imperatorem dicam, vel quia mentiri nescio, vel quia illum deridere non audeo, vel quia nec ipse se Deum non volet dici : si homo sit, interest homini Deo cedere, satis habet appellari imperator : grande et hoc nomen est, quod a Deo traditur : negat illum imperatorem, qui Deum dicit, nisi homo sit, non erit imperator.* (3) His verbis imperatori divinum honorem negat Tertullianus, imperatorium adstruit.

Neque minori energia Paulus Christianos potestatibus subditos demonstrat : *Omnis anima potestatibus sublimioribus sit :* quod in uno capitulo octo validissimis probat argumentis. Idcirco Apostolus : *Non est potestas nisi a Deo.* Magistratus et principatus non sunt a diabolo, ut clamitant hæretici, sed a Deo, ejusque ordinatione, qui vel immediate vel mediate per homines constituti sunt, quia natura et recta ratio, quæ a Deo est, dictat, persuasitque hominibus præficere sibi potestates a quibus regantur. *Plane monet Romanos omnibus potestatibus subjici, quia non sit potestas nisi a Deo* (4); et licet Nero, Domitianus, Diocletianus, aliique potestate sibi tradita abusi sunt adversus Christianos, eos injuste persequendo et crudeliter occidendo, eis debent præstare obsequium et reverentiam ; quia legitime creati fuerant veri imperatores, et non tyranni, quantumvis tyrannice imperaverint : *Non tribuamus dandi regni atque imperii potestatem nisi vero Deo, qui dat felicitatem in regno cœlorum solis piis, regnum vero terrenum et piis et impiis, sicut ei placet, cui nihil injuste placet.* Deinde subjungit : *Qui dedit Mario, ipse et Cæsari; qui Augusto, ipse et Neroni; qui Vespasiano, vel patri, vel filio, suavissimis imperatoribus, ipse et Domitiano crudelissimo; et ne per singulos ire necesse sit, qui Constantino Christiano, ipse Apostatæ Juliano.* (1) 3. Quia gladium portant, ut inobservantes plectant : *Non enim sine causa gladium portat.* (2) Ad hoc enim institutæ sunt potestates, ut publicam conservent pacem, vitæque communis honestatem et societatem tueantur, laudantes et præmiantes bonos, punientes malos qui pacem et societatem turbant ; *quia non sine causa gladium gestet, et quia ministerium sit Dei, sed et ultrix, inquit, in iram, ei qui malum fecerit ; nam et præmiserat, principes enim non sunt timori bono operi, sed malo. Vis autem non timere potestatem? fac bonum, et laudem ab ea referes. Dei ergo ministra est tibi in bonum; si vero malum facias, time.* (3) 4. Quia Deus præcipit potestates honorandas, tanquam justitiæ suæ ministras ; *itaque jubet subjici potestatibus, sed in provocatione bene vivendi, etenim sub illarum respectu, quasi adjutricum justitiæ, quasi ministrarum divini judicii, hic etiam de nocentibus præjudicantis.* (4) 5. Honorandæ sunt potestates propter conscientiam, ne scilicet sit rea et scelerosa, si fuerit inobservans. *Ideo necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam ;* conscientia namque dictat potestates honorandas, uti a Deo ordinatas, ejus ministras vicesque gerentes. 6. Quia *qui resistunt sibi damnationem acquirunt :* tum quia damnantur a potestatibus temporaliter ; tum quia damnum patiuntur spiritualiter, mortem scilicet animæ, quæ potestatibus resistendo mortaliter peccat; tum quia æternam incurrunt damnationem, quam minatur Deus iis qui resistunt potestatibus : ut enim ait D. Augustinus exponens ista Regii Vatis verba : « A verbis meis formidabit cor meum : » (5) *Habuerunt principes sua verba, occido, proscribo, in exilium mitto : sed hæc non possunt comparari huic : Hic potest corpus et animam mittere in gehennam : ob id a verbis tuis formidavit cor meum.* Verbum autem Dei est ut honor potestatibus exhibeatur. 7. Quia reverentiam illam et subjectionem denotant etiam tributa, quæ subditi potestatibus pendunt, *dehinc et exsequitur quomodo velit te subjici potestatibus, reddere jubens cui tributum tributum, cui vectigal vectigal.* (6) 8. Quia charitas christiana exigit ut potestates honoremus et diligamus. *Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis ;* omnes pro suo gradu et modo : pares ut pares amando, su-

(1) L. 5. Strom. 6. — (2) Tert. Scorp. 14. — (3) Tert. Apol. 33. — (4) Tert. Scorp. 14.

(1) D. Aug. L. 5. Civ. 22. — (2) Tert. L. Scorp. 14. — (3) Tert. Scorp 14. — (4) Tert. Ibid. — (5) In Psal. 118. — (6) Tert. Scorp. 14.

periores ut superiores reverendo et diligendo. *Christianus nullius est hostis, nedum imperatoris : quem sciens a Deo suo constitui, necesse est ut ipsum diligat, et revereatur, et honoret, et salvum velit.* (1) Post tot argumenta queis potestatibus reverentiam præstandam demonstravit Apostolus, sic concludit : *Reddite ergo omnibus debita : cui timorem timorem, cui honorem honorem.*

Neque solum regibus, aut magistratibus debetur honor a subditis et civibus, sed etiam dominis et patribusfamilias a famulis : *ut in quoquo honore, in solo honoris nomine incedat* (2) : civiliter honorandus est, non verbo, signo, vel opere contemnendus. Fuldensis sic expendit ista Salvatoris verba : «Tollite jugum meum super vos :»(3) *In honore habete, non subtus, ut contemnatis :* famuli, ancillæ, ne contemnatis dominos vestros, sed in honore habete, et ut vos hortatur Apostolus: *Quicunque sunt sub jugo servi, dominos suos omni honore dignos arbitrentur*(4), juxtaque suam dignitatem illos honorent et diligant.

2. *Sic et circa majestatem imperatoris infamamur, tamen nunquam Albiniani, nec Nigriani, vel Cassiani inveniri potuerunt Christiani.* (5) Ab odio imperatorum vindicat Christianos, qui inimicos et persecutores diligere tenentur. *Ita enim disciplina jubemur diligere inimicos quoque et orare pro eis qui nos persequuntur; ut hæc sit perfecta et propria bonitas nostra, non communis.* (6) Rebellionis vero in imperatores, accusat Romanos, Albinianos, Nigrianos, vel Cassianos, ab Albino, Nigro et Cassiano nuncupatos : nam Albinus in Gallia adversus Severum rebellans cum apud Tivurtium ab imperatore victus fuisset, ejus cadaver membratim dilaniatum in Rhodanum fluvium projectum est. Non dissimili fato Pescennius Niger a Syriacis legionibus proclamatus imperator, ab eodem Severo apud Cyzicum debellatus interemptus est. Avidius quoque Cassius, Cassii nepos, qui in Julium Cæsarem conspiraverat, Lucio Vero imperatori struens insidias, occisus est. Horum partiarios insequitur Tertullianus : *Sed iidem ipsi qui per genios imperatorum in pridie usque juraverant, qui pro salute eorum hostias et voverant et fecerant, hostes eorum sunt reperti.* Quod adversus Romanos imperatores fecerunt Albiniani, Nigriani, Cassiani, idipsum attentarunt adversus principes et reges, Lutherani et Calvinistæ, adversus quos rebellarunt, decertarunt. Uti honor et amor regum est veræ fidei et religionis nota, sic principum contemptus et odium, et hæreticorum hujusce ætatis character.

Desperatione, et malitiæ redundantia, servi quoque scelestissimi dominos suos interficere non dubitant (1), ut multis comprobari posset exemplis. Nonnulli dominos quidem non interimunt : attamen *nequam servi metui nonnunquam contumaciam miscent, et lædere gestiunt, quos alias verentur.* (2) Alii dominos quidem non enecant, neque percutiunt, verum illos aversantur : *hostes etiam ipsi domestici nostri* (3) cum inimicis nostris societatem ineuntes, de quibus non potest dici : *Servi nostri ab inimicis nostris nihil mutuantur* (4) : multa agentes in dominorum odium et contemptum, ut illis displiceant, *qui domino non placent, utique dominum offendunt.* (5)

Qui dominos aversari, contemnere, lædere et occidere non verentur, quantum distant a servo illo qui ut refert moralis Philosophus, « bello civili dominum abscondit, et cum annulos ejus sibi aptasset, ac vestem induisset, spiculatoribus occurrit; nihil se deprecari quominus imperata peragerent, dixit, et cervicem porrexit. » (6) Servi illius magnanimitatem commendat Seneca : *Quanti viri est pro domino eo tempore mori velle, quo erat rara fides, inveniri in publica perfidia fidelem : et cum proditionis ingentia præmia ostenderentur, præmium fidei morte concupiscere !* Hac tempestate non inveniuntur servi qui dominos a morte liberent suæ vitæ dispendio : utinam reperiantur qui eis per dilectionem reverentiam expendant ! nam reverentia eis exhibenda complectitur non tantum honorem, qui in mentis existimatione consistit, sed adhuc dilectionem, quæ sita est in voluntatis affectu; nam *hoc colitur quod diligitur.* (7) Cum dicitur : *Honora patrem tuum* (8), sub honore comprehenduntur veneratio, dilectio, opitulatio, cæteraque pietatis officia patri exhibenda : ita sub reverentia dominis præstanda continetur amor quem propter Deum exhibere debent servi dominis tum beneficis, tum etiam discolis. Beneficis quidem; nam, ut fatur vas electionis Paulus, *qui fideles habent dominos, non contemnant, quia fratres sunt, sed magis serviant, quia fideles sunt et dilecti, qui beneficii participes sunt.* (9) Trinum

(1) Tert. L. ad Scap. 2. — (2) Tert. L. de Idol. 17. — (3) Matth. 11. — (4) 1. ad Tim. 6. — (5) Tert. L. ad Scap. 2. — (6) Tert. L. ad Scap. 1.

(1) Tert. L. 5. adv. Marc. 6. — (2) Tert. Apol. 27. — (3) Tert. Apol. 7. — (4) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 5. — (5) Tert. L. 2. ad Uxor. 7. — (6) L. 3. de Benef. c. 25. — (7) D. Aug. in Psal. 77. — (8) Exod. 29. — (9) 1. ad Tim. 6.

incentivum subministrat Apostolus, quo servos ad dominorum sufflammat amorem : 1. Quia domini fideles sunt : licet enim omnes domini sint a servis diligendi, fideles tamen utpote infidelibus meliores, digniores, amantiores sunt ; 2. Quia dilecti, seu ut græca legit versio, diligibiles, cum enim sint a Deo dilecti tanquam ejus filii, sunt diligibiles et servorum dilectionem merentur ; 3. Quia beneficii participes sunt, nimirum gratiæ et sanguinis Christi, qui eos efficit et multum honorabiles et multum amabiles. Quod si servi sint charitatis participes, diligent quoque dominos, quia charitas, quæ est donum Spiritus Sancti, diligit alium propter Deum. Domini quoque discoli a servis sunt diligendi : *servi, subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis et modestis, sed etiam discolis.* (1) Non tantum domini boni, id est, æqui, probi, benigni, clementes, sed etiam discoli, id est, fastidiosi, obliqui, asperi, morosi, difficiles, severi, sævi, diligendi sunt propter conscientiam, ut servi agant juxta fidem et disciplinam christianam, quæ docet et præcipit etiam inimicorum dilectionem : *amicos enim diligere omnium est, inimicos autem, solorum Christianorum.* (2)

Spiritus Sanctus *principalis Dominus* (3) vocitatur a Gregorio Nazianzeno : Spiritus Sanctus proprio charactere amor, principalis dicitur dominus, ut homines qui sunt participes auctoritatis illius supremi domini, sint etiam participes amoris ; quo diligant subditos, nec eos nimis aspere tractent : dominorum namque severitas, etsi a charitate oriatur, non videtur tamen subditis a charitate procedere, quomodo D. Anselmus expendit istud Paulinum : « Quid vultis ? in virga veniam ad vos, an in charitate et spiritu mansuetudinis ? » (4) *In virga correctionis ubi etsi sit, non tamen videtur esse charitas* ; quod si servi dominos etiam discolos absque charitate in illos sævientes tenentur diligere, quanto magis dominos benignos qui eos nonnisi ex charitate arguunt et corrigunt. Servus qui diligentem et benefacientem dominum non diligit, *in dominum non modo contumax, sed etiam ingratus apparet* (5), debitum non ei reddens honorem, amorem, timorem.

3. Famuli reverentiæ præstant debitum, *timentes dominum scilicet.* (6) Belle decantant Poetæ : « Primus in ore deos fecit timor. » Ex Clemente Romano (7) Deus dicitur θεὸς, id est, *timor*, quia summe est colendus, amandus et timendus : timore namque homo Deum colit : *Timor hominis Dei honor est* (1) ; quapropter Sanctos ad Dei timorem invitans Regius Vates : *Timete Dominum omnes Sancti ejus.* (2) Et aliorsum cunctos generatim mortales stimulat, ut serviant Deo in timore : *servite Domino in timore.* (3) Imo ipsemet Deus tanquam supremus Dominus timorem a suis subditis expostulat : *Si ego Dominus ubi est timor meus ?* (4) Quapropter merito Tertullianus redarguit Marcionem, Deum supremum Dominum confitentem, et timendum negantem : *Stulte, quem Dominum appellas, negas timendum ; cum hoc nomen potestatis sit, etiam timendæ.* (5) Et quia patresfamilias sunt participes Domini Dei, domestici debent eos timere, venerari : *Non enim timebitur, nisi justa et ordinaria dominatio* (6), qualis est illa quam domini habent in servos. Quos sic hortatur Apostolus : *Servi, obedite dominis carnalibus, cum timore et tremore.* (7) Dominos carnales vocat, id est, temporales, quos spiritalibus opponit ; nempe Pastoribus, qui in animas habent dominium : hos autem dominos temporales vult a servis honorandos cum timore et tremore qui servorum decet conditionem : ad quod eos hortatur Petrus : *Servi, subditi estote in omni timore dominis* ; in omni timore, id est, toto, pleno, perfecto timore, qui includit amorem ; omni timore, id est, multiplici timore pœnæ, ne ab heris si inobedientes sint, puniantur ; culpæ, ne Deum per inobedientiam offendant ; scandali, ne sua inobedientia provocent heros ad odium fidei. Vel vult servos servire dominis ob timorem Christi supremi Judicis, qui ab eis exiget rationem an dominis cum timore reverentiam præstiterint, quomodo aliorsum sese explicat Apostolus : *Servi, obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis timentes Deum.* (8) Servi qui timore dominos non honorant, non timent Deum, neque in simplicitate cordis ambulant, sed Deo sunt contumaces : *Neque enim timorem alia res quam contumacia subvertit* (9) ; qui autem serviunt in simplicitate cordis, Deum timent, dominos venerantur, eisque præstant obsequium.

II. PARS. Cum *oblatio obsequii in voluntate* (10) potissimum consistat, obsequens

(1) 1. Petr. 2. — (2) Tert. L. ad Scap. 1. — (3) Orat. in Pentec. — (4) 1. Cor. 4. — (5) Tert. L. de Pœn. 5. — (6) Tert. L. de Pœn. 2. — (7) Epist. 1.

(1) Tert. L. de Pœn. 7. — (2) Psal. 33. — (3) Psal. 2. — (4) Malach. 1. — (5) Tert. L. 1. adv. Marc. 27. — (6) Tert. Ibid. — (7) Ephes. 6. — (8) Coloss 3. — (9) Tert. L. de Pœn. 5. — (10) Tert. L. de Orat. 9.

debet esse virtute præditus, ut de imperantis defectibus proficiat : nam dominus imperans potest esse vel superbus, vel turbulentus, vel scelerosus. Si superbus, imperat arroganter in obsequentis contumeliam ; si turbulentus, jubet violenter in servi jacturam ; si scelerosus, præcipit irrationabiliter in Dei offensam. Quia vero *artificium promerendi obsequium est, obsequii vero disciplina, morigera subjectio est.* (1) Ut famulus obsequendo mereatur, debet tot coruscare virtutibus, quot scelerosus dominus dedecoratur vitiis ; et ut ejus obedientia sit morigera, debet obtemperare, 1. Humiliter; 2. Patienter ; 3. Rationabiliter.

Necessitas humilitatis (2), qua servi suis dominis et humiliter debent obsequi, ex multiplici capite censetur : 1. Ex servili conditione, cui mancipantur : Apostolo namque teste, oportet *servos dominis suis subditos esse.* (3) Inde D. Augustinus Apostolum expendens, servos alloquitur : *Quicunque dominos carnales habetis, quicunque servitii conditionem debetis, obedite dominis vestris, et diligete ex toto corde, non ad oculum servientes, sed ministerium ex amore facientes : quia et illos Deus constituit ut vobis dominarentur, et vos ut servientis.* (4) Refert Apostoli verba (5), redarguentis illos qui ad libertatem christianam vocatos existimabant per Christianismum eximi a vinculo servitutis. Hos redarguit Paulus, docens dominis, licet Gentilibus, obsequendum esse. Contra præfatum errorem ita sancit Concilium Gangrense : *Si quis servum divini cultus, aut aliquo religionis prætextu, doceat contemnere dominum, et recedere a servitute, non autem in bona voluntate, et omni honore servire dominis suis, anathema sit!* (6) Et licet Apostolus loquatur de servis Gentilium, id est, mancipiis, qui cum dominis, vel sine dominis convertebantur ad Christum, attamen obedientia decet etiam servos mercenarios, nimirum famulos et ancillas, *sed in omnibus eadem conditione subjicitur.* (7) 2. Ex disciplina christiana quam profitentur : siquidem subjectio et obsequium *congruit professoribus humilitatis ex præscriptis Dei.* (8) Ut enim docet D. Augustinus : *Humilitas est maxima disciplina christiana.* (9) Quod intendit etiam Apostolus : nam postquam docuit servos dominis suis subditos esse, hujus rationem subministrat, *omnibus fidem bonam ostendentes* (1) ; quia fides christiana humilitatem et docet et præcipit. Idcirco belle Tertullianus *de humilitate fidei* loquitur, quia fides ad humilitatem erudit, et humilitas fidei veritatem ostendit. 3. Ex respectu Dei, quem domini repræsentant, quique in illis et cum illis præcipit : idcirco Apostolus desiderat ut servi dominis obsequantur sicut Christo, sicut Deo, ut voluntatem Dei faciant, ut Deo placeant : *Servi, obedite dominis in simplicitate cordis vestri, sicut Christo : non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed ut servi Christi, facientes voluntatem Dei ex animo ; cum bona voluntate servientes sicut Domino, et non hominibus.* (2) Servus domino in simplicitate cordis et cum bona voluntate obtemperans, Deo obsequitur cujus vices gerit dominus. 4. Ex intuitu mercedis : nam *bonorum Deus acceptator etiam remunerator est* (3) : unde subjungit Apostolus : *Scientes quoniam unusquisque quodcunque receperit bonum, hoc recipiet a Domino, sive servus, sive liber.* Apostolo arridens D. Augustinus, sic alloquitur famulos : *Bene servite propter Deum, quia de bono servitio mercedem habebitis : si boni fueritis, meliores estis dominis vestris : quia apud Dominum anima uniuscujusque non est in nobilitate discernenda, sed opere ; nec genere, sed actione.* (4) Magna domesticorum consolatio, qui *humiliationis officiis* (5) probe vacantes Deo, obtemperant, Deo placent, Dei adimplent voluntatem, æternamque sibi comparant mercedem in cœlis.

Famulis et ancillis *exposita necessitate omnis humilitatis.* (6) Denotandi sunt qui humiliter non obtemperant. 1. Qui dominorum mandata in re parvi momenti despiciunt, quos ab hac culpa immunes vult rex Theodoricus apud Cassiodorum : *Cavete itaque ne culpis quamvis parva præbeatur occasio ; scientes periculum gravissimum fore, si studeatis vel leviter injusta committere : in qualitate est, non in quantitate peccatum : et quidem mensuram non quærit injuria : imperium si in parvo contemnitur, in omni violatur.* (7) In rebus etiam minutis obsequendum est, nec leve putandum, quod contra domini mandatum committitur ; 2. Qui dominorum imperia ad suam voluntatem interpretantur, suaque interpretatione ab eorum observatione sese excusant et dis-

(1) Tert. L. de Pat. 4. — (2) Tert. L. de Vel. Virg. 9. — (3) Ad Tit. 2. — (4) Serm. 7. de Temp. — (5) Ephes. 6. — (6) Can. 5. — (7) Tert. L. de Vel. Virg. 9. — (8) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 3. — (9) In Expos. Ep. ad Galat. c. 2.

(1) Ad Tim. 2. — (2) Ephes. 6. — (3) Tert. L. de Pœn. 2. — (4) Serm. 7. de Temp. — (5) Tert. L. de An. 48. — (6) Tert. L. adv. Prax. 25 - (7) L. 2. Var. Ep. 12.

pensant : de quibus loquitur Moralis Philosophus : *Volunt homines ita præceptum esse ut vivunt, non ita vivere ut præceptum est.* (1) 2. Qui adversus dominos murmurant, et de eorum conqueruntur præceptis. Servos *non contradicentes* (2) desiderat Apostolus, seu, ut legit D. Ambrosius, *non responsores*, qui scilicet moniti, reprehensi aut jussi aliquid facere, non obloquantur, non respondeant, non obmurmurent. Multi tamen nolunt cedere et tacere, sed ultimum contendunt habere verbum ; quos confundit Basilius Seleucus exemplo maris, quod increpatum a Christo obmutuit. Magna excitata tempestate, flante vento, elatis fluctibus, ita ut impleretur navis dormiente a discipulis excitato Domino, « exsurgens comminatus est vento, et dixit mari : Tace, obmutesce : et cessavit ventus, et facta est tranquillitas magna. » (3) Recte mari jubet Christus ut taceat et obmutescat, silentio namque suum demonstrat obsequium, et increpationem absque ulla excusatione, submisse recipit. Duæ potentissimæ causæ mare cogunt ut procellam coerceat, suosque fluctus sistat : increpatio scilicet, et præceptio : increpatio quidem, de qua sic fatur Basilius Seleucus : *Transfert increpationem in mare, dicens : Tace, obmutesce, voce esto contentum, ne flagellorum expectes experientiam.* (4) At mare ob præceptionem magis quam ob increpationem procellam sedavit : nam, ut prosequitur præfatus Pater, *aquarum ingenium increpationem horruit, et vocis terrore stabat, et fluctuum suorum cervicem curvabat.* Discant a mari famuli tumultuantes coercere clamores, ad dominorum imperium obmutescant, curvent humiliter cervicem sub voce imperantis et increpationem recipiant patienter.

2. Patientia famulis necessaria est ut humiliter obsequantur, et pacate ferant dominorum acerbitates : *Quis enim humilis nisi patiens ? quia nemo subjicere sese potest, sine prima patientia subjectionis ipsius.* (5) Multi namque sunt patresfamilias rudes, agrestes, inurbani, barbari, severi, quos famuli debent tolerare patienter, ait D. Augustinus, propter spem æternæ felicitatis. *Ita et a servis domini sunt ferendi, ut et sub exercitatione tolerantiæ sustineantur temporalia, et sperentur æterna.* (6) Princeps Apostolorum servos ad hanc patientiam stimulat. *Hæc est enim gratia, si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitias patiens injuste : quæ enim est gloria, si peccantes et colaphizati suffertis ? sed si benefacientes patienter sustinetis, hæc est gratia apud Deum : in hoc enim vocati estis.* (1) His verbis Petrus docet obedientiam sese extendere ad patientiam, eamque complecti : etenim perfectio obedientiæ patientia est, si patiatur humiliter superiorum asperitates, reprehensiones, jurgia, minas, verbera. Ad humilem illam patientiam multimoda ratione stimulat : 1. *Quia hæc est gratia*, id est, hic est illustris divinæ gratiæ effectus ; vel hoc est valde Deo gratum ; vel est gratia, seu favor a Deo specialiter collatus ; vel hæc est gratia, gloriæ et beatitudinis ferax ; patientia enim est humilitas, humilisque obedientia, sunt duæ alæ quibus evolatur in cœlum. Vel hæc est gratia, id est, gloria Christiani, patienter tolerare injurias injuste illatas, ideoque *Christianus, etiam damnatus, gratias agit.* (2) 2. Quia ad hoc vocati sunt, *in hoc enim vocati estis :* famulorum enim conditio est exercitatio continua patientiæ. Exercendæ namque patientiæ præbent occasionem domini et dominæ, filii et filiæ, alii conservi, cuncti denique domestici. 3. Christi proponit exemplum qui formam servi assumens, *passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus* (3); sed ut legit Tertullianus, *ut adsequamini vestigia ejus.* Nihil est validius exemplo, et exemplo Christi. Verum si famuli nolunt imitari Christum Deum hominem, imitentur saltem puros homines, qui servorum agentes personam, miram ostentarunt patientiam. Cassianus (4) celebrat obedientiam et patientiam cujusdam Religiosi, qui in Conventu Fratrum publice ab Abbate Paulo palma percussus, ita ut sonitus longius etiam considentium auribus resultaret ; nullum dedit signum commotionis, multo minus murmuris, sed *os habens taciturnitatis honore signatum* (5) ; eamdem vultus modestiam et tranquillitatem ostendit, ita ut ne colorem quidem vel in minimo mutaret : Gregorius Magnus (6) quemdam nomine non re Libertinum commendat, qui ab Abbate suo irato scabello impacto in faciem, cum illam tumentem et lividam gereret, dicebat id esse suæ culpæ, non Abbatis sævitiæ, *et ita humilitas discipuli magistra facta est magistri.* Non minori laude est digna obedientia et patientia Sancti Joannis Damasceni, qui ob carmen a se compositum ejectus a suo seniore, jussusque cloacas et latrinas purgare, hilariter id præstitit. Omitto plura alia ejus-

(1) Senec. in Proverb. — (2) Ad Tit. 2. — (3) Marc. 4. — (4) Basil. Seleu. Orat. 22. — (5) Tert. L. de Pat. 11. — (6) L. de Vera Inoc. c. 34.

(1) 1. Pet. 2. — (2) Tert. Apol. 46. — (3) Tert. Scorp. 12. — (4) Collat. 19. c. 1. — (5) Tert. L. de Pat. 15. — (6) L. 1. Dialog. 3.

modi exempla, quibus comprobatur, quod *patientia servum domino commendat.* (1) Imo et Deo, dum obsequitur domino patienter et rationabiliter.

3. Christianos imperatoribus etiam ethnicis subditos vult Tertullianus : *sed intra limites disciplinæ, quousque ab idololatria separamur.* (2) Ratio est evidens, quia quando duo superiores contrarium præcipiunt, tunc obsequendum est ei qui majori pollet auctoritate. Reges sunt superiores ; Deus est superior, non solum subditorum regum, sed etiam ipsorum regum, unde si reges contra Deum aliquid præcipiant, *cum Deo non comparabuntur* (3) : divinum namque mandatum præponendum est præcepto regio : et ut ait princeps Apostolorum, *obedire oportet Deo magis quam hominibus.* (4) Reddenda sunt quidem Cæsari quæ sunt Cæsaris, reddenda sunt etiam Deo quæ sunt Dei, cujus imperio ipsi quoque subduntur reges. *Tu cum audis reddenda esse Cæsari quæ sua sunt, illa solum dici non dubita, quæ pietati ac religioni nihil officiunt; nam quod fidei aut virtuti obest, non Cæsaris, sed diaboli tributum ac vectigal est.* (5) Obsequendum quidem est regi, ut in superioribus diximus cum Tertulliano, *cum suis rebus insistit, cum divinis honoribus longe est.* (6) At cum divinos sibi arrogat honores, cum religionem destruere nititur, cum a fide avocare contendit, cum contra Dei legem aliquid præcipit, tunc dicendum est cum Juda Machabæo : *Non obedio præcepto regis, sed præcepto legis.* (7) Rationabile enim debet esse obsequium, Deo potius quam homini obtemperans, dum sibi contraria præcipiunt. Hujus sapientis et rationabilis obsequii duplex exemplum refert Tertullianus : *Propterea enim et illud exemplum tritum fratrum præcucurrit, qui alias obsequentes erga regem Nabuchodonosor, honorem imaginis ejus constantissime respuerunt, probantes idololatriam esse quicquid humani honoris modum ad instar divinæ sublimitatis extollit. Sic et Daniel cætera Dario subnixus, tandiu fuit in officio, quandiu a periculo disciplinæ vacaret. Nam id ne subiret, non magis leones regios timuit, quam illi regios ignes.* (8) Eadem constantia cuneti Martyres pro fide, pro religione, pro tuenda divina majestate et auctoritate, innumera passi sunt tormenta. *Quid enim? quod jubet homo prohibet Deus ; et ego audiam hominem, surdus Deo?* (1) Neque fides, neque ratio id permittit.

(1) Tert. L. de Pat. 15. — (2) Tert. L. de Idol. 15. — (3) Tert. Scorp. 14. — (4) Act. 4. — (5) D. Chrysost. Hom. 17. — (6) Tert. Scorp. 14. — (7) L. 2. Machab. 7. — (8) Tert. L. de Idol. 15.

Inde colligendum est quam rationabiliter debeant famuli et ancillæ obsequi dominis, in illis quæ non sunt contraria divinis mandatis. *Cæterum quid facient servi vel liberi fideles? item officiales, dominis adhærentes? Hujus regulæ memores etiam magistratibus et potestatibus officium possumus reddere secundum Patriarchas et cæteros majores, qui regibus idololatris usque ad finem idololatriæ apparuerunt.* (2) Bene usque ad idololatriam: nam ubi reges idololatriæ voluerunt eos ad idololatriam compellere, illis nullatenus obsecuti sunt. Idipsum agant domestici erga suos dominos : humiliter obsequantur in omnibus quæ non sunt contra Deum; at dum præcipiunt peccatum, homicidium, falsitatem, latrocinium, impudicitiam, recusent obsequium : surdi ad homines, Deo præbeant auditum; etenim *legis injusta honor nullus est.* (3) Nec audiendi sunt famuli et famulæ qui dum de malo arguuntur, sese excusare præsumunt, dicentes : Dominus præcepit ; nam et dominus damnabitur eo quod crimen mandaverit, servus quoque eo quod ad domini imperium scelus commiserit. Unde vult Petrus ut servi obediant, non contra conscientiam, sed *propter conscientiam.* Qui ad conscientiam respiciunt, dominis præbent fidele servitium.

III. PARS. Fidele servitium reddit *domino famulus.* (4) Quem sic hortatur D. Augustinus : « Audi, quisquis temporaliter servus es, et quisquis teneris jure dominationis adstrictus; quisquis conditione qualibet obnoxius es, esto servus, esto et liber. Esto servus humiliter obediendo ; esto liber fideliter serviendo ; esto servus domini tui, et noli esse servus peccati. Cum servieris homini, Deum fideliter cogita, Dei præcepta conserva, Dei voluntati semper obtempera, a Deo mercedem bene servientis exspecta : custodi fidem, fuge fraudem. Cognosce te Deo redditurum rationem de omni opere tuo : non te faciat pigritia contemptorem, non segnitia negligentem ; ita fiet ut dum bonam exhibes servitutem, a Deo recipias perpetuam libertatem. » (5) Optima præbet famulis D. Augustinus documenta, ut fidele præstent servitium. Qualis debeat esse servus denotat vetus illud emblema, quo pingitur pileatus rubro pileo, eleganti interula vestitus, aures habens asininas, cervinos pedes, dexteram tenens erectam et in palmam explicatam. Pileus significat libero et

(1) D. Bern. Ep. 7. — (2) Tert. L. de Idol. 17. — (3) Tert. L. 1. ad Nat. 6. — (4) Tert. L. 1. adv. Marc. 23. — (5) Serm. 3. de Dedic. Eccles.

liberali eum debere esse ingenio ; interula designat eum assidue operi et labori intentum esse ; auriculæ asininæ innuunt eum multa etiam dura patienter audire ; cervini pedes notant, ejus in exsequendis mandatis celeritatem ; dextera erecta index est fidelitatis in tractandis heri rebus et negotiis ; fidelitas autem est præcipua dos famulorum et ancillarum, contra quam peccant tribus potissimum modis: 1. Negligentia et otio ; 2. Loquacitate et multiloquio ; 3. Fraude et latrocinio. Servi ut probe vestrum agatis negotium, abjicite negligentiam et otium, loquacitatem et multiloquium, fraudem et latrocinium, et servite, 1. Diligenter ; 2. Silenter ; 3. Fideliter.

1. Famulis et ancillis *tanta obsequii diligentia opus est, quanta sunt* (1) quæ a dominis recipiunt. Duo præsertim accipiunt a dominis suis, nimirum nutritionem, qua eorum conservatur vita, et mercedis retributionem : idcirco diligenter tenentur operari, ut duo etiam præstent dominis quibus compensent ea quæ ab eis accipiunt, nempe bonorum conservationem et accretionem. Æquissimum sane est ut domesticus cujus vita conservatur, dispendio bonorum domini, et *in ipsa adhuc domo domini, de ipsius adhuc horreis vivens* (2), diligenter invigilet et laboret ad conservationem bonorum ejus ; neque minus est justitiæ consentaneum, ut pro mercede, quam a domino suscipit, facultates ejus studeat accrescere. *Quam porro ineptum, quam iniquum, pretium non exhibere, ad mercedem manum emittere ?* (3) Multi tamen sunt servi nequam, negligentes, desidiosi, qui de bonis domini et enutriti et remunerati, ea non conservant, sed dissipant, minuunt, non incrementant. Hos *domino nequam* (4) vocitat Tertullianus : quos condemnat Jacobi diligentia, ut ipse Laban socero exprobrat : *Die noctuque æstu urebar et gelu, fugiebatque somnus ab oculis meis* (5) : suaque diligentia et vigilantia non solum domini conservavit facultates, sed eas mirum in modum incrementavit, ut ipsemet testatur Jacob. *Tu nosti quomodo servierim tibi, et quanta in manibus meis fuerit possessio tua : modicum habuisti antequam venirem ad te, et nunc dives effectus es.* (6) Jacobi exemplum imitantur servi boni, servientes diligenter et silenter.

2. *Sequitur jam silentii officium.* (7) Dentes accepit homo, *ad pulsus linguæ temperandos* (1), ne propalet vel quæ audivit, vel quæ sibi sub secreto commissa sunt. *Nec famulis licet consilia nosse dominorum.* (2) Quod si interdum domini famulos consulunt, eisque cordis pandunt abscondita, non debent ea divulgare, sed in silentio tenere, cum eis *silentii fides debeatur.* (3) Multi tamen domestici linguæ pulsus non temperant, sed sunt *loquaces* (4), ut fatur Tertullianus, Evam imitantes quæ cum diabolo colloquium iniens, *apud Adam nondum maritum, nondum aures sibi debentem, impatiens etiam tacendi est? ac traducem illum ejus quod a malo hauserat, facit.* (5) Quot mala patitur humana natura ex illa tacendi impatientia, ex colloquio quam habuit Eva cum diabolo. Plures sunt hac ætate famuli et ancillæ impatientes tacendi, et *per loquacitatem* (6) multa causant mala : 1. Jurgia inter domesticos seminantes ; 2. Quid agant famuli et ancillæ, filii et filiæ domino referentes ; 3. Viri infidelitatem uxori, et vice versa uxoris fœda viro detegentes, *quæ prodita interim etiam humanam animadversionem provocabunt* (7) ; 4. Secreta domus exterius propalantes et hostibus manifestantes, qui ex hac notitia captant occasionem nocendi. De ejusmodi proditoribus merito conqueruntur domini : *A nullis magis prodimur* (8) quam a famulis et ancillis nostris. Etenim *domesticorum curiositas furata est per rimulas* ea quæ fiebant et dicebantur, eaque prodidit tum inimicis, ut eis placerent ; tum amicis, ut eos de amicis inimicos efficerent. Quo nihil iniquius : nam si commissum sibi secretum nemo absque infidelitate et proditione potest propalare : *Quanto magis si atrocitas tanta sit, quæ justitia indignationis omnem familiaritatis fidem rumpit ?* (9) Domestici, nolite tantam committere vestra loquacitate atrocitatem, sed servite fideliter.

3. *Si de fide comparem* (10), quam dominis servarunt domestici, ad manum est Lacæna quædam, quæ, ut refert Plutarchus, interrogata quid sciret, respondit fidelem esse. Fidelitatis illustre habemus exemplum in Sancto Paulino Nolano Episcopo, qui pro filio viduæ redimendo semetipsum in servitutem Vandalis tradidit, suaque fidelitate, diligentia, mansuetudine, prudentia, sanctitate, tam sibi quam cunctis suis civibus libertatem impetravit. Nec minor fuit Malchi fidelitas quam D. Hieronymus suis

(1) Tert. L. de Pat. 4. — (2) Tert. L. 1. adv. Marc. 23. — (3) Tert. L. de Pœn. 6. — (4) Tert. L. 1. adv. Marc. 23. — (5) Gen. 31. — (6) Gen. 30. — (7) Tert. L. adv. Valent. 1.

(1) Tert. L. de Res. 61. — (2) Tert. L. 5. adv. Marc. 6. — (3) Tert. Apol. 7. — (4) Tert. L. 1. ad Uxor. 8. — (5) Tert. L. de Pat. 5. — (6) Tert. L. 1. ad Uxor. 8. — (7) Tert. Apol. 7. — (8) Tert. Ibid. — (9) Tert. L. de Idol. 17. — (10) Tert. Apol. 46.

scriptis commendat. Taceo fidelitatem qua Joseph servivit domino, ut domesticos ad similem adducam virtutem, ad quam eos stimulat Apostolus (1), tum ut faciant Dei voluntatem; tum ut fidelitatis suæ recipiant a Deo mercedem; tum quia decet ut servi Christi sint fideles; tum quia non debent dominorum vereri oculos, sed Dei conspectum, cui *nihil clausum est: interest enim animis nostris, cogitationibus mediis intervenit.* (2)

Multimode autem contra fidelitatem peccant domestici, 1. Dum sua incuria et negligentia bona illis commissa corrumpuntur, ut v. g. frumentum, vinum; aut amittuntur, ut supellectilia; aut furantur; quando id sua culpa accidit, peccant: nam, *custodiæ officium, conscientiæ officium est,* (3) tenenturque ad restitutionem: quemadmodum mercedem sibi debent solvere domini, ita dominorum bona fideliter custodire domestici. Ad instar Jacobi, qui ex suis bonis Labani compensabat damnum: *Nec captum a bestia ostendi tibi, ego damnum omne reddebam; quidquid furto peribat, a me exigebas.* (4) 2. Dum dominorum dissipant bona, vel in conviviis laute epulando; vel res magni momenti absque eorum voluntate largiendo; 5. Dum furantur, vel alios furari permittunt: servos etenim desiderat Apostolus *non fraudantes* (5): D. Hieronymus legit, *non furantes*, Vatablus vero, *non intervertentes:* seu decerpentes aliquid furtim cum totum non audeant tollere; singulis namque diebus tollunt assem, et licet quodlibet latrocinium seorsim sumptum non sit mortale, ob materiæ parvitatem; quia tamen ab initio intendunt furta illa multiplicare, ratione pravæ illius voluntatis et intentionis graviter peccant. 4. Dum in reddenda ratione fallunt et decipiunt dominos, vel negantes minus ab ipsis accepisse quam de facto acceperint, vel asseverantes in emendis rebus ad victum et ad vestitum destinatis plus insumpsisse, quam reipsa insumpserint; *et utique erga hominem admissa fraus, maximi criminis nomen est.* (1) Quod si, ut subjungit Tertullianus, *fraus mortem affert,* quanto studio a fraude debet abstinere domesticus, quanta fidelitate tenetur domino servire? *Jubentur servi Christiani et boni fideles dominis suis temporalibus æquanimiter fideliterque servire.* (2) A fidelitate quam a domesticis exigunt domini, sumit ansam D. Augustinus ad hortandos dominos ut Deo fideliter serviant: *Placet tibi homo servus tuus fidelis, et tu non vis esse Deo tuo fidelis: qui habes servum, attende quia habes Dominum; servum tuum potuisti comparare, non creare: Dominus tuus verbo creavit te, et sanguine suo redemit te: si viluisti tibi, recole pretium tuum; si oblitus es, lege Evangelium instrumentum tuum! Fidem amas in servo tuo, et Dominus non quæret eam in suo? Redde quod exigis; quod tibi gaudes reddi ab inferiore, redde superiori. Amas servum qui fideliter custodit aurum tuum: noli contemnere Dominum qui misericorditer custodit cor tuum: omnes habent oculos ad laudandam fidem, sed quando illam exigunt reddi sibi: quando autem exigitur claudunt oculos, nolentes eam videre quam pulchra sit.* (3) Christiane, qui a servo exigis fidelitatem, esto Deo fidelis; servi illi in sinceritate cordis tui, et ab eo æternam accipies retributionem.

(1) Ephes. 6. — (2) Sen. Ep. 8. — (3) Tert. L. adv. Valent. 1. — (4) Gen. 31. — (5) Ad Tit. 2.

(1) Tert. L. de Idol. 1. — (2) D. Aug. L. de Catech. Rud. 21. — (3) Serm. 50. de Communib.

LINGUA SCELEROSA.

SCHOLIUM.

Sex linguæ scelerosæ considerandi sunt defectus : 1. *Garrulitas seu multiloquium ;* 2. *Scurrilitas seu turpiloquium ;* 3. *Detractio seu maliloquium ;* 4. *Imprecatio seu maledictum ;* 5. *Falsitas seu mendacium ;* 6. *Blasphemia seu vanum juramentum.*

CONCIO PRIMA.

Belle Tertullianus Athenas nuncupat *linguatam civitatem* (1), et hoc duplici potissimum de causa, tum quia constat homines fuisse *Athenis dicendi acutissimos, ubi penes Colytum pueri mense citius eloquuntur, præcoce lingua* (2); tum quia Athenienses multum erant loquaces; quos ideo *facundiæ caupones* (3) appellat. Neque soli Athenienses sunt *loquaces* (4), seu garruli : nam, ut ait D. Aug. *solent garruli vocari loquaces.* (5) Ut autem aliorsum docet S. Doctor, *garruli proprie dicuntur qui vulgo verbosi appellantur : non valentes, nec volentes tacere* (6) : horum tamen garrulitas est ut plurimum, 1. Criminosa ; 2. Exitiosa ; 3. Injuriosa.

I. PARS. Pungit Tertullianus Hermogenem eo quod *loquacitatem facundiam existimet.* (7) Quam multi sunt hac ætate qui Hermogenis imitantur loquacitatem, nec advertunt quod *loquacitas ignorantiæ argumentum est, detractionis janua, scurrilitatis dux, mendacii opifex, frigus cordis compuncti, inertiam advocans, somni præcursor, mentis evagatio, custodiæ denique exterminatio ?* (8) Plures loquacitatis effectus imo et defectus Climacus recenset : et licet in cuncta illa vitia non semper labatur garrulus, attamen *difficile est ut quisquam lingua non labatur et peccet : qui lingua non peccavit, hic perfectus est vir : non enim frustra lingua in udo est, nisi quia facile labitur* (1) : in, 1. Multiloquium ; 2. Vaniloquium ; 3. Stultiloquium.

Belle *cicadas Atheniensium* (2) vocitat Tertullianus : ut enim cicadæ continuo cantant, et sui cantus asperitate verberant aures, sic garruli multiloquio et loquacitate feriunt auditum : neque loquaces et garruli sunt semper immunes a peccato. Nam ut fatur Ecclesiasticus, *qui multis utitur verbis, lædit animam suam* (3) : anima autem nequaquam læditur nisi per peccatum. Ex Sapiente etenim, *in multiloquio non deerit peccatum.* (4) Quapropter Christianum hortatur D. Ambrosius : *Alliga sermonem tuum ne luxuriet et multiloquio peccata sibi colligat : sit restrictior, et ripis suis coerceatur, cito lutum colligit amnis exundans.* (5) Garrulitatem belle confert amni exundanti, qui lutum colligens undas suas contaminat et inquinat : sic garrulus et loquax facile labitur in peccati lutum, quo verba squalent : quia lingua loquendi prurigine velut torrens maggno impetu sese diffluit, veris miscens falsa, utilibus noxia, necessariis vana et otiosa. Et ut dicebat olim in suo lemmate Carolus tertius Imperator, *os garrulum intricat omnia.* (6) Ab illa loquendi prurigine Christianos dimovere nititur D. Ambrosius, ne cadant in peccatum : « Nos autem claudamus ostium ne culpa intret, ne lapsus aliquis sermonis exeat : intrat culpa, si lapsus exierit :

(1) Tert. L. de An. 3. — (2) Tert. L. de An. 20. — (3) Tert. L. de An. 3. — (4) Tert. L. 2. ad Uxor. 3. — (5) Serm. 6. in Psal. 118. — (6) In Psal. 76. — (7) Tert. L. adv. Hermog. 1. — (8) Climac. Grad. 1.

(1) D. Aug. in Psal. 38. — (2) Tert. L. de Vel. Virg. 10. — (3) Cap. 20. — (4) Prov. 10. — (5) L. 1. Offic. 3. — (6) Apud Reusner. Symb. 3. Class. Sym. 6.

ex multiloquio, inquit, non effugies peccatum : exivit multiloquium, peccatum intravit, quià in multiloquio nequaquam qui intrat sermo trutinatur, imprudenter labitur; licet ipsum ultra mensuram loqui, grande peccatum sit. » (1)

Loquacitas interdum est peccatum mortale, interdum veniale tantum : mortale tum propter contemptum, ut dum quis ex statu quem profitetur, tenetur ad silentium, in hujus autem obligationis contemptum, verbosus diffluit in multiloquium; tum ob detrimentum, ut dum per loquacitatem Deus blasphematur honor proximi dehonestatur. Interdum est duntaxat peccatum veniale : ut enim ait D. Augustinus, *quando loquitur quis plus quam oportet (ut est in multiloquio), venialiter peccat.* (2) Et hoc ut docet Alexander Alensis, ratione vel temeritatis, vel superfluitatis, vel otiositatis : 1. Ratione temeritatis : *temerarius in verbo odibilis erit* (3); at Deo nihil est odibile nisi peccatum : idcirco, Christiane, juxta Ecclesiastici consilium, *ne temere quid loquaris* (4), id est, ne indiscrete, inconsulte, impræmeditate loquaris, sed prius præmedita, Deum ora, ut valeas dicere : *Dominus dat mihi linguam disciplinæ, quando debeam proferre sermonem.* (5) 2. Ratione superfluitatis; nam *sermo laciniosus, et onerosus, et vanus est.* (6) Vanitas autem non est sine peccato : et ob hanc causam, ut animadvertit D. Hieronymus, Christus Dominus *Pharisæorum superfluum latratum, furca rationis obtundit.* (7) Ab hac sermonis superfluitate abstinet vir prudens : *Qui moderatur labia sua prudentissimus est* (8) : attente enim considerat quid dicat, cui dicat, ubi dicat, quando dicat, quantum dicat, ne plus vel minus dicat. Homo est prudens, qui moderatur operationes; prudentior, qui moderatur cogitationes; prudentissimus, qui locutiones moderatur : satis rarus est *qui linguæ vitio careat.* (9) 3. Ratione otiositatis, siquidem *de omni verbo otioso quod locuti fuerint homines, reddent rationem in die judicii.* (10) Verbum otiosum est illud, ait Magnus Gregorius, quod « aut utilitate rectitudinis, aut ratione justæ necessitatis caret », quod dicitur sine utilitate dicentis et audientis. *Audiat qui verba otiosa et vaniloqua loquitur, audiat et pavescat : audiat terrorem judicii, de ore ipsius judicaturi.* (11)

(1) L. 1. de Cain. Abel. 9. — (2) Serm. 41. de Sanct. — (3) 2. p. q. 126. Memb. 1. — (4) Eccles. 9. Cap. 5. — (5) Tert. L. 4. adv. Marc. 59. — (6) Tert. L. de Vel. Virg. 4. — (7) In c. 7. Marc. — (8) Prov. 10. — (9) D. Aug. L. 2. de Ord. 17. — (10) Marc. 12. — (11) Pet. Dam.

Et si futurum pertimescit judicium, non labatur in multiloquium et vaniloquium.

2. Homo garrulus et *impatiens tacendi* (1) est ut plurimum vaniloquus : superbia enim qua tumet, reddit eum loquacem, inurbanum et contentiosum : loquacem in conversatione, semper verba promentem, nec alios loqui permittentem; inurbanum, cæteros despicientem, sese indesinenter jactitantem; contentiosum, cum vociferatione suos sermones propugnantem et alienos impugnantem. Etenim *contentio est impugnatio veritatis cum confidentia clamoris.* (2) Quod si loquacitas est saltem peccatum veniale, vaniloquium quoque est culpa venialis, cum ex se sit gravius multiloquio : nam, ut ratiocinatur Alexander Alensis (3), defectus finis major est quam defectus modi : in multiloquio autem est defectus modi, nempe loquacitatis; in vaniloquio vero est defectus finis, nempe utilitatis; deinde vaniloquium persæpe degenerat in stultiloquium. *Quemadmodum sapienti viro incessus modestior convenit, ita oratio pressa, non audax* (4); vocis namque fastus et arrogantia, loquentis denotat stultitiam. Ut enim ait Sapiens : *In ore stulti virga superbiæ.* (5) Seu, ut habet hebraica lectio, *sceptrum superbiæ* : lingua enim superbiæ regiam præstat dignitatem et auctoritatem.

3. Qui vere est humilis, *concreto vultu, suspenso supercilio* (6), voce modesta conversatur, *qui moderatur sermones suos, doctus et prudens est, et pretiosi spiritus vir eruditus.* (7) Pro ly *moderatur*, legitur in Hebræo, *prohibet*, seu *continet eloquia sua* : id est, linguam retinet : qui non est verbosus, sed linguam silentio consignat, præditus est spiritu pretioso : seu, ut legit versio tigurina, *nobili*, quasi profunda sapientia, et nobilis prudentia taciturnitate constent : ad quod alludere videtur Cassiodorus aiens : *Silentium est probabile quod sapientes prodit, quod consilium nutrit* (8); garrulitas est prudentiæ macies, taciturnitas vero adeps consilii : silentium sapientes prodit, loquacitas propalat stultos : lingua in ore hominis posita est, ut sit mentis interpres : *Quid velit cor, lingua testatur.* (9) Siquidem voces mentis cogitationes et cordis affectiones manifestant. *Labia imprudentium stulta narrabunt : verba autem prudentium statera*

(1) Tert. L. de Pat. 5. — (2) D. Ambr. in c. 1. Ep. ad Rom. — (3) 2. p. q. 126. Memb. 3. — (4) Sen. Ep. 40. — (5) Prov. 14. — (6) Tert. L. adv. Valent. 1. — (7) Prov. 17. — (8) In Psal. 58. — (9) D. Aug. Præf. in Psal. 3.

ponderabuntur, in ore fatuorum cor illorum, in corde sapientium os illorum. (1) Prudentes de corde suo proferunt eloquia, quæ prius per limam rationis transeunt quam perveniant ad linguam; stulti vero impræmeditata effundunt verba, quæ, ut ait Gellius, in garrulorum ore, non in pectore nascuntur. Biblia tigurina legit: *Ab ore stultorum pendet cor eorum; at in corde sapientium os eorum situm est.* (2) Stulti quidquid habent in corde, in ore garrule effutiunt, ideoque videntur non habere cor in pectore reconditum, sed in ore repositum, omnibusque expositum. Syrus autem legit: *Os stulti ipsum est cor ejus, et os sapientis in corde suo;* quia nihil loquitur nisi quod est in ratione trutinatum, in corde conceptum; stultus vero profert verba absque ulla consideratione: unde nonnulli fatuum derivant a fando, quod fari gestiat, et quidvis effutiat, idcirco pueri in quibus minus est cerebri, rationis et sapientiæ, sunt *linguatuli* (3), id est, garruli, loquaces; viri vero sapientiores magisque cordati, sunt pauciloqui. Quocirca Gregorius Nazianzenus (4) Celusio ejus taciturnitatem arguenti respondit per tritum illud cygnorum et hirundinum proverbium: *Tunc cantabunt cygni, cum graculi tacuerint.* Sane una cygni morientis vox gratior est cunctis graculorum stridoribus. Christiane, Nazianzeni imitare parviloquium, *sint pauci sermones tui: in multis sermonibus invenietur stultitia* (5); nam, ut ait Sapiens, *os fatuorum ebullit stultitiam* (6); et ut fatur adhuc Ecclesiasticus, *labia insipientis præcipitabunt eum: initium verborum ejus stultitia, et novissimum oris illius error pessimus, stultus verba multiplicat* (7), garrulus in exordio, in medio, et in fine sermonis stultitiam denotat: *Honor et gloria in sermone sensati, lingua vero imprudentis subversio illius* (8), quia quantum sensatus existimatur, tantum garrulus depretiatur ab hominibus; et merito, quia loquacitas est scelerosa et injuriosa.

II. PARS. *Linguæ venenum* (9) ita est exitiosum, ut lingua dicatur a B. Jacobo (10) plena veneno mortifero, ignis a gehenna inflammatus, universitas iniquitatis. Plena veneno mortifero, quia non solum multorum corpora occidit per odia, rixas et bella, quæ suscitat, sed adhuc loquacis animam: *Lingua plena veneno mortifero, utique nocentior est, quam bestiarum atque serpentum, quia illa carnem interficit, hæc animam.* (1) 2. Lingua ignis est, quia sicut modicus ignis totam accendit silvam, sic lingua domos, familias, civitates, provincias, regna sufflammat, litibusque, dissidiis, animadversionibus et bellis replet mundum. *Quotidiana fornax lingua humana nostra* (2), conflata in gehenna, igne tartareo inflammata, diabolo sufflante, ut ex ejus colloquio cum Eva comprobatur. *Conventa statim illi mulier, non temere dixerim per colloquium ipsum, ejus afflata est spiritu, impatientia infecto. Quid? quod non sustinuit sola conventa, sed apud maritum impatiens tacendi est, ac traducem illum ejus quod a malo hauserat facit.* (3) Quemadmodum autem serpens tartareus suo colloquio, igne inferni primæ mulieris sufflammavit linguam, sic et nunc linguas inficit, toxicat, flamma gehennæ accendit: nec mirum; nam *halitus ejus prunas ardere facit, et flamma de ore ejus egreditur.* (4) Subjungit Jacobus: Lingua universitas iniquitatis, tum quia totum universum, ex cœlo, terra et inferno conflatum implet iniquitate. In cœlo, ut patet ex Lucifero, qui dixit: *Similis ero Altissimo* (5), et linguæ veneno cœlum implevit seditione et apostasia; in inferno, ubi damnati continuas blasphemias, maledictiones et imprecationes vibrant; in terra, nam *impii posuerunt in cœlum os suum, et lingua eorum transivit in terra* (6), ob contentiones, detractiones, jurgia, juramenta, quæ jugiter vomunt; tum quia est universalis academia iniquitatis. Quemadmodum enim in academia docentur omnes artes et scientiæ, sic lingua omnia iniquitatum genera docet; tum quia est mundus seu ornatus iniquitatis: ut enim meretrices pretiosis ornantur vestibus (7), sic multi sua garrulitate, scelera velant, excusant, exornant. Tum quia sicut mundus cunctarum rerum varietatem et universalitatem complectitur, ita lingua omnem iniquitatem parit et continet: omnes enim iniquitates per linguam aut perficiuntur, aut persuadentur, aut defenduntur, aut excusantur: *Lingua est lena et conciliatrix peccatorum.* (8) Hanc iniquitatis congeriem per litteras alphabeti demonstrat Salmeron: ex lingua etenim procedunt « adulatio, blasphemia, calumnia, detractio, excusatio in peccatis, falsitas, gloriatio, hæresis, irrisio, lamentatio, mendacium, nugæ, otiosa verba, perjurium,

(1) Eccles. 21. — (2) L. 1. c. 15. — (3) Tert. L. 1. ad Nat 8. — (4) Epist. 1. ad Celus. — (5) Eccles. 5. — (6) Prov. 15. — (7) Cap. 12. — (8) Eccles. 5. — (9) Tert. L. de Pat. 6. — (10) Cap. 3.

(1) D. Aug. L. de Nat. et Grat. c. 15. — (2) D. Aug. L. 10. Confes. 37. — (3) Tert. L. de Pat. 5. — (4) Job. 41. — (5) Isa. 14. — (6) Psal. 72. — (7) Isid. Pel. L. 4. c. 10. — (8) D. Basil. in Psal. 33.

querimonia, rixa, susurratio, traditio, vituperatio, zelus amarus. Hanc linguæ iniquæ dinumerationem ab Alexandro Alensi (1) mutuavit Pater Salmeron : Doctor enim irrefragabilis viginti peccata linguæ dinumerat, quibus omissis, quam sit exitiosa loquacitas comprobant, 1. Murmuratores; 2. Delatores; 3. Calumniatores.

1. Olim christianus miles de manu imperatoris recusavit coronam floribus contextam : egregium illud facinus non approbantes commilitones, cœperunt *singuli designare, et ludere eminus, infrendere cominus* (2) : murmurare enim est mala voluntate aliquid ore contradicere, idcirco murmuratores vel aperte quæ ab aliis fiunt culpant, vel dentibus frendent, vel *mussitant, nec dubito quosdam Scripturas* (3) proferre, præsertim, ut superiorum dicta vel facta devenustent, suaque murmuratione linguas suas diabolo commodant, ad instar serpentis : quia *serpens hominis subjectus erat arbitrio ; sic enim factum est, ut linguam diabolo commodarit.* (4) Callidissimus dæmon, quo periculosius insidiaretur homini, infernalem negligit linguam et serpentis subjecti linguam mutuatur, ut perniciosiorem edat stragem, et sævius vulneret superiorem hominem. Sic inferiores adversus superiores linguas suas diabolo commodant, vel potius diabolus linguam suam commodat inferioribus, ut de superioribus murmurent. Hac diaboli lingua loquebantur, « et murmurabant Pharisæi et Scribæ dicentes ad Discipulos : Quare cum publicanis et peccatoribus manducatis et bibitis ? » (5) *Serpentina vox est : hanc primam vocem serpens emisit dicens : Quid utique dixit Deus ? nolite manducare : ergo patris sui venena diffundunt.* (6) Non absimiliter plures inferiores superiorem pulsant dicentes : Cur facit illud ? cur non facit hoc ? cur ejusmodi locutus est ? cur talia permittit, aut non punit ? Christiani, *custodite vos a murmuratione* (7), tum quia ut plurimum ex invidia oritur, quemadmodum invidia ex vana gloria ; tum quia, ut ait D. Augustinus, *qui murmurat inchoatum bonum perdit, et se ab inobedientia non absolvit* (8) ; tum quia, ut subjungit Sapiens, *non prodest*, nec impedit quominus superioris perficiantur mandata. *Omnes murmuratores magnifice descripti sunt quodam loco Scripturarum : præcordia fatui, sicut rota carri : carrum fœnum portat, et murmurat : non enim potest rota quiescere a murmure, sicut sunt multi fratres, qui non habitant in unum, nisi corpore.* (1) Tum quia cœlum non patitur murmur. *Regnum cœlorum nullus murmurans accipit ; et nullus qui accipit, murmurare potest.* (2) Tum quia persæpe *murmur defertur* (3), et qui audierunt murmurationem vel adversus superiorem, vel adversus alios factam, illam referunt. *Tumultus murmurationum non absconditur.* (4) Tum quia murmuratores vel ab hominibus, vel a Deo puniuntur. *De nulla re magis Dominum offendisse populus Israeliticus dictus est, quam contra Deum murmurando* (5) : suique murmuris luit pœnas ; nam « percussi sunt quatuordecim millia, et septingenti perierunt ab exterminatore » (6), scilicet ab Angelo divinæ justitiæ ministro. Tum quia murmurationem prohibet Apostolus : *Omnia facite sine murmurationibus* (7), sine delationibus.

2. *Nescio dolendum an erubescendum sit, cum in matricibus beneficiariorum et curiosorum, inter tabernarios, et lanios, et fures balnearum, et aleones, et lenones, Christiani quoque vectigales continentur.* (8) Beneficiarii dicebantur milites beneficio principis ad officia seu certa ministeria assumpti : ex eorum corpore erant Curiosi (9), qui in comitatu præsidum admissa per provinciam renuntiabant : magister officiorum habebat sub se Curiosum (10) cursus publici præsentans unum, et Curiosos per omnes provincias, quemadmodum docet Notitia Orientis et Occidentis. Curiosi reorum requirebant nomina ac deferebant, ipsosque reos judicio et tribunalibus sistebant : Curiosorum officia tandem in prævaricationes, rapinas et concussiones degenerarunt, nam pensionibus annuis aut menstruis corrupti Curiosi, tabernariorum, ganeonum, furum, lenonum scelera dissimulabant ; et quia Christiani Curiosis quoque solvebant pensiones, dolendum et erubescendum existimat Tertullianus, in matricibus Curiosorum, vectigales inveniri Christianos. Delatorum timebat Apostolus apud Corinthios *susurrationes* (11), a susurro seu sibilo, qui tenuiorem et exiliorem sonum edit, nuncupatas : itaque susurrationes sunt occultæ et clandestinæ delationes, quas maledici et invidi faciunt ut aliis noceant, quorum virtutes occultant, vitia propalant, vel mentiendo virtutes vitii coloribus devenustant :

(1) 2. p. qu. 122. — (2) Tert. L. de Cor. Mil. 1. — (3) Tert. ibid. — (4) Basil. Seleuc. Orat. 2. — (5) Luc. 5. — (6) D. Ambr. — (7) Sap. 1. — (8) D. Aug. in Psal. 132.

(1) Eccles. 33. — (2) Greg. Mag. Hom. 19. in Evang. — (3) Tert. L. de Cor. Mil. 1. — (4) Sap. 1. — (5) D. Aug. Tract. 26. in Joan. — (6) Num. 10. — (7) Philip. 2. — (8) Tert. L. de Fug. in Pers. 13. — (9) Renan. — (10) Libellus. — (11) 2. Cor. 12.

quomodo ex Ruperto *virgæ Magorum erant quod fuerant, sed per incantationes, mussitationes, insusurrationes ægyptiacas, fascinaverunt Magi oculos hominum, ut virgæ viderentur eis speciem habere draconum.* (1) Susurrationibus delatorum, homines justi angelicam vitam ducentes criminosi et dæmones habentur : susurrones ejusmodi mendacio alios dedecorantes, dæmonis imitantur malitiam. *Diabolus, id est, delator, deferendo de Deo, et quidem falsum : primo, quod Deus illos ex omni ligno edere vetuisset ; dehinc quasi morituri non essent, si edissent : tertio, quasi Deus illis invidisset divinitatem.* (2) A diabolo *igitur malitia mendacii et fallaciæ in homines, et infamiæ in Deum orta est.*

Ejusmodi delationes mendaces maxime vigent, vel inter domesticos, vel inter fratres, ut constat ex Antipatre, Herodis filio, qui, Josepho teste, ut patri in regnum succederet, fratres suos natu majores, ita suis susurris exosos Herodi reddidit, ut eos occiderit ; verum detecta Antipatris fraude, et ipse a patre jam animam efflante, pariter occisus est. Ab exordio quoque fidei fuerunt nonnulli pravi Christiani, qui suspicata quædam imperatoribus deferentes crimina, odium eorum et persecutionem in fideles concitaverunt. *Denique quod maxime accidit, domesticis indiciis, nimis operata sectæ hujus infestatio, obstruit viam defensioni.* (3) Hæ sycophanticæ fratrum delationes, ita infestarunt christianam religionem, ut fere obstructa sit via ad defensionem criminis falso impositi : quis enim non credat domestico et fratri ? fratrum delatio etsi criminis non referat evidentiam, « sed levia indicia, et quæ alioquin suspicionem facerent », plenam, videtur facere fidem. Ab illis delationibus et susurrationibus Religiosos alienos desiderat D. Bernardus : « Nec cavendum a gravioribus tantum offensis, sed a clandestino quoque et venenato susurro : non, inquam, sollicitos custodire ab his et similibus : cavenda sunt et levia, si tamen leve debet dici, quodcunque in fratrem præsumpseris voluntate lædendi : nam quod tu leve putas, et ut levius præcipitas, plerumque alius aliter accipit, tanquam homo videns in facie, et secundum faciem judicans, paratus festucam trabem suspicari, et scintillam putare fornacem. » (4) His verbis arcet Bernardus delationes quæ sæpesæpius in monasteriis sumunt originem, vel ab æmulatione, vel ab animadversione, vel a vanitate. Superbia tumidus, invidia æmulus, aut odio accensus, multoties delationis fingit materiam. *Qui delationum materiam apud superiorem non inveniunt, ipsi fingunt : hi siquidem sunt quibus elegantius est de mendacio damnari, quam præmium de virtute promereri.* (1)

Jacob et Esau pugnam in utero materno elegantissime refert Tertullianus : *Ecce viscera Rebeccæ inquietantur, et longe adhuc partus, et aeris nullus impulsus. Ecce duplex fœtus in locis matris tumultuatur, et nusquam adhuc populi duo : portentosa forsitan petulantia infantiæ, ante certantis quam viventis, ante animosæ quam animatæ, si tantummodo matrem subsultando turbasset. At cum partus aperitur, et numerus inspicitur, et auguratus recognoscitur, puto jam non animæ solummodo probantur infantium, sed et pugnæ. Detinebatur qui prævenerat nasci a prævento, nec dum plenius edito, tantum manu nato : nondum opinor spirans plantam fratris invaserat, etiam nunc calens matre, se priorem prodisse cupiebat.* (2) Belle quamvis longiuscule describit Tertullianus luctam Jacob, qui in utero materno, et etiam in partu, utrobique adversus Esau præmature tumultuatur, et fratrem supplantare nititur. Hanc pugnam admirans Afer exclamat : *O infantem, et æmulum, et validum, et olim contentiosum !* Uti Jacob ex contentione et æmulatione adversus fratrem valide pugnat, ita sæpe numero Regulares qui sibi videntur validi adversus fratres suos æmulantes contendunt, et quos vincere non possunt merito, delationibus supplantare nituntur. Has contentiosas et pugnatrices delationes metuens in sua Congregatione D. Bernardus, aiebat : *Ante mihi contingat mori quam audire in vobis quempiam juste clamantem : Filii matris meæ pugnaverunt contra me : nonne præsentis Congregationis tanquam unius matris filii omnes vos estis, singuli alterutrum fratres ?* (3) Adeo exitiosas existimat D. Bernardus Regularium delationes, vane æmulas, sæve iracundas, pugnaciter contentiosas, temerarie suspicaces, ficte mentitas, pietati et concordiæ contrarias, venenosas congregationum pestes, evidensque earum excidium. Superiores non præbeant auditum his criminationibus falsis, a delatoribus factis. Inde Eugenium Summum Pontificem hortatur D. Bernardus : *Clandestinas et susurratas delationes non recipias : magis detractiones censueris : et ob hanc velim generalem constituas regulam, ut omnem qui palam veretur dicere, quod in aurem locutus est,*

(1) In c. 7. Exod. — (2) Tert. L. 2. adv. Marc. 10. — (3) Tert. Apol. 4. — (4) Serm. 25. in Cant.

(1) Hildelph. Epist. 68. — (2) Tert. L. de An. 26. — (3) Serm. 25. in Cant.

suspectum habeas (1), tanquam falsidicum delatorem et mendacem calumniatorem.

3. Marcionem, qui diaboli munus Creatori convenire putabat, sic pungit Tertullianus: *Ipsum vocabulum diaboli quæro ex qua delatura competat Creatori.* (2) His verbis indicans, ut adnotat Pamelius, diaboli nomen a calumniæ delatione deductum. Porro calumnia res diaboli est, et calumniator diaboli sortitur vocabulum. *Homo apostatu graditur ore perverso, pravo corde machinatur malum.* (3) Pro ly *apostata* hebraica lectio habet *homo diaboli.* Diabolus enim est apostasiæ princeps: Vatablus legit *Belial.* Paraphrastes vero chaldaicus *calumniator:* at ille homo diaboli Belial, calumniator pravo corde machinatur calumnias in plurali. Symmachus legit: *In perversitatibus oris sui.* De machinatis prave calumniis petulanter garrit, licenter obloquitur, et injuriose calumniatum offendit: quia *non est calumnia, nisi quando falsi criminis objectione proximus læditur.* (4) Calumniam odit justus, impius illam concinnat, ut justum dolore et pudore afficiat. Nam ut ait Sapiens, *verbum mendax justus detestatur, impius autem confundit, et confundetur.* (5) Verbum mendax est calumnia mendax, qua falsum crimen innocuo impingitur. Illud autem verbum mendax juxta Paraphrastem chaldæum *impius facit putrescere et vituperare;* seu, juxta hebraicam lectionem, *impius fœtere faciet, et pudore afficiet* virum justum, suis calumniis dehonestans, infamans, vituperans, tristitia et verecundia afficiens.

Et licet impius suis falsis calumniis innocuum non efficiat scelerosum apud Deum, sed duntaxat apud homines: *Crimen quippe falsum, quod est calumnia, reum non facit hominem, nisi apud judicem hominem: ubi autem Deus judex est, nullus falso crimine læditur: quia non cui objicitur, sed objicienti potius imputatur.* (6) Attamen verbum mendax detestatur justus, *calumniæ tela* (7) pertimescit: et merito, nam Siracides tria extimescenda denuntiat, ipsaque morte intolerabiliora affirmat: scilicet *delaturam civitatis, collectionem populi, et calumniam mendacem: super mortem omnia gravia.* (8) Gravis est delatura qua falsum crimen alicui imponitur: gravior, collectio populi tumultuantis, insontem ad necem expostulantis: at gravissima calumnia mendax, qua, 1. Innocuus de falso scelere accusatur; 2. Criminosus creditur; 3. Tanquam reus condemnatur. 1. Ut scelerosus calumniatur: *Sic Pharisæi Christum persequebantur insidiis, tentabant dolis, interrogatione pulsabant, appetebant contumeliis, et tota cupidi simulatione vallabant, objiciebant curandos sabbato, ut si non curasset, fieret de impossibilitate contemptus; de lege maneret calumnia, si curasset.* (1) 2. Innocuus persæpe creditur scelerosus. *Magnos hiatus patitur humana credulitas* (2); et calumnia mendax verisimilitudine colorata, non raro facit fidem, et falso impositum crimen reddit aliquatenus credibile, præsertim apud illos qui sine delectu omnibus assentiuntur dictis, *nec a rectis falsa secernunt, nescientes inesse et in incredibili verum, et in verisimili mendacium.* (3) Tandem, 3. Insons calumniis impetitur, tanquam reus multoties ab hominibus condemnatur: ob illa tria: *Calumnia conturbat sapientem, ut perdat robur cordis illius.* (4) Calumnia in sapientem jaculata, illum conturbat, affligit, cruciat. Septuaginta vertunt ly *conturbat, circumfert,* id est, circumagit, rotat; ly vero *perdet:* Aquila legit *seducet;* Chaldæus *decipiet;* Pagninus *insanire faciet;* Tigurina *ad insaniam adiget;* Syrus vero *perdet cor dentium illius.* Adeo exitiosa est calumnia in sapientem et innocuum vibrata, ut eum præ tristitia conturbet, continuo mœrore circumagat, ad insaniam ducat, a sapientiæ et virtutis semita dimoveat, ad impatientiam et vindictam accendat; in sycophantam, maledicum et injuriosum reddat: *Summum malum calumnia, quæ sapientium maxime animabus insidiatur, generosam ac densam illam virtutum silvam exstirpare molitur.* (5)

Ad calumnias sapienter, patienter et silenter tolerandas magnum requiritur gratiæ adjutorium, quo tentatio illa gravissima, et fere plusquam humana superetur. De qua sic ratiocinatur D. Ambrosius: *Non unum genus est nostræ afflictionis: est et calumnia: sed tentatio levior, calumnia gravior: siquidem tentatio potest esse sine calumnia, calumnia in se et tentationem habet: est humana tentatio, quam ferre possumus, calumnia autem gravis est.* (6) Leves tentationes quibus homo agitatur, vel fortunæ damno, vel ægritudine corporis, vel propinquorum nece, vel temporalium jactura, sunt humanæ tentationes, quæ ad insaniam non ducunt; at calumnia conturbans animam, pervertens mentem, cor tædians, ad insa-

(1) L. 5. de Consider. — (2) Tert. L. 5. adv. Marc. 18. — (3) Prov. 6. — (4) D. Aug. L. qu. Sup. Levit. quæst. 68. — (5) Prov. 15. — (6) D. Aug. Serm. 27. in Ps. 118. — (7) Tert. L. 1. ad Nat. 10. — (8) Eccles. 26.

(1) Chrysol. Serm. 31. — (2) Ennod. — (3) Min. Fel. in Oct. — (4) Eccles. 7. — (5) Greg. Thaumat. — (6) Serm. 17. in Psal. 118.

niam ducens, est tentatio gravior : et ut subjungit D. Ambrosius, *calumnia eo gravior est, quia non solum falsa componit, verum etiam quæ pie gesta sunt, decolorat*. Hujusmodi calumnia falsa componens, et pie gesta decolorans, adeo est gravis ut plusquam humana videatur; ad quam cum patientia et silentio ferendam, insufficientes sunt humanæ vires : *et ideo Dominus quæ sunt graviora suscepit, et calumniis appetitus, silentium detulit triumphale.* (1)

Regius Vates probe sciens quantum calumnia detrahat hominem a sapientia, patientia, innocentia et justitia, sic Deum deprecatur : *Redime me a calumniis hominum, ut custodiam mandata tua.* (2) Non parum retardant in via virtutis gradientes, maliguæ impiorum calumniæ : nec raro falsa malevolorum criminatio, innocuos, a virtute transfert ad vitia. Idcirco Propheta, ne labatur in scelus, aut minus strenue in via virtutis ambulet, ne divina transgrediatur mandata, sed illa fideliter custodiat, exposcit redimi a gravissimo calumniæ malo : *Qui enim opprimitur calumnia, non facile potest custodire mandata divina : tristitiæ necesse est, plerumque aut timori cedat, et affligatur, vel metu calumniæ, vel dolore.* (3) Illam Prophetæ petitionem : *Redime me a calumniis hominum*, sensibiliter consecuti sunt Joseph et Susanna. Primipilos quoque Christianos a calumniis exemit Tiberius imperator, *comminatus periculum accusatoribus, adjecta etiam accusatoribus damnatione.* (4) Quod si hac ætate non semper insontes liberantur ab iniquorum calumniis, nec malignantes mendacia calumniarum luunt pœnas, veniet aliquando tempus in quo innocentes præmiabuntur, et calumniatores punientur : quare calumniatorem sic alloquitur D. Augustinus : *Ille qui propter vitandam calumniam tempus a te redemit, hic tolerat dies malos : tu qui calumniis pasceris, et hic habes dies malos, et post dies istos habiturus es in die judicii pejores : sed hoc forte rides, quia minimum attendis : ride, ride, contemne : ego erogo, veniet qui exigat* (5), et puniat loquacitatem exitiosam et injuriosam.

III. PARS. 3. Christus Dominus apud Herodem *tanquam agnus coram tondente, sic non aperuit os suum; quia Dominus dederat illi linguam disciplinæ, ut sciret quomodo eum oporteret proferre sermonem. Illam scilicet linguam, quam in psalmo adglutinatam gutturi suo tunc probabat, non loquendo.* (1) Docuit nos suo Salvator exemplo interdum loquendum esse, aliquando vero tacendum, quia « tempus tacendi, tempus loquendi. » (2) Quapropter *os discretum et congruo tempore vox aperiat, et rursus congruo tempore taciturnitas claudat.* (3) Tacere cum necesse est loqui, vituperabile est, nec minus est culpabile loqui quando tacendum est. *Discrete vicissitudinum pensanda sunt tempora : ne aut cum restringi lingua debet, ad perversa se inutilitèr dissolvat; aut cum utiliter loqui valet, semetipsam per pigritiam restringat.* (4) Trino autem præsertim tempore silere vitiosum est : 1. Cum divinæ decantandæ sunt laudes : nam, ut animadvertit Magnus Gregorius, *immoderatum silentium si culpa non esset, Isaias Propheta non dixisset : Væ mihi quia tacui !* (5) Addit Glossa interlinearis : *Scilicet a laude.* 2. Dum in pœnitentiæ sacramento confitenda et propalanda sunt peccata, idcirco in persona peccatoris dæmonium mutum habentis sic fatur Regius Vates : *Quoniam tacui, inveteraverunt ossa mea.* (6) Quemadmodum *vitia sua confiteri sanitatis indicium est* (7), ita ea tacere incurabilis morbi est argumentum. 3. Dum incumbit correctionis negotium : *religiosa non tacere lucrum est, tacere dispendium* (8) : ut enim luculenter ait Leontius, *silentium non opportunum audaciæ orationis simile est : et quod habet vituperium os futile, hoc habet per negligentiam tacens.* (9) Verum si illi sunt scelerosi qui tacent tempore laudationis, confessionis et correctionis, illi non sunt immunes a delicto qui garriunt tempore silentii, multoque plures loquacitate quam silentio peccant : unde D. Ambrosius : *Complures vidi loquendo in peccatum incidisse, vix quemquam tacendo : ideoque tacere nosse difficilius est quam loqui* (10) : loquacitas tempore silentii injuriosa est loquaci, religioni, statui regulari : 1. Loquaci, quia illum devenustat; 2. Religioni, quam vanam demonstrat; 3. Statui regulari, cujus observantiam violat.

1. Tres sunt dotes quæ potissimum hominem commendant, et a belluis discriminant : 1. Ratio. *Rationale animæ a primo est ingenitum, a rationali videlicet auctore.* (11) 2. Libertas, in qua Dei imaginem præser-

(1) D. Ambr. ibid. — (2) Psal. 118. — (3) D. Ambr. — (4) Tertull. Apolog. 5. — (5) Lib. 50. Hom. Hom. 10.

(1) Tert. L. 4. adv. Marc. 42. — (2) Eccles. 3. — (3) D. Greg. L. 7. Mor. 26. — (4) D. Greg. ibid. — (5) Cap. 6. — (6) Psal. 31. — (7) Sen. Ep. 53. — (8) D. Aug. Serm. 3. de Verb. Dom. — (9) Apud Phosium in sua Bibliot. — (10) L. 1. Offic. 2. — (11) Tert. L. de An. 16.

tim sitam existimat Tertullianus. *Liberum et sui arbitrii, et suæ potestatis invenio hominem a Deo institutum, nullam magis imaginem et similitudinem Dei in illo animadvertens, quam ejusmodi status formam.* (1) 3. Sermo, qui est mentis interpres. Hujus honoris accepti observatorem hominem desiderat Tertullianus : *Sed accepisti, homo, os ad eloquendum, ut a cæteris animalibus distes.* (2) Et ob hanc causam Paraphrastes Chaldæus hæc verba Geneseos : « Factus est homo in animam viventem (3) », sic legit : *Factus est homo in animam loquentem* : quasi loquela non secus ac ratio sit propria hominis, qui si esset sermone viduatus, mutis animantibus similis foret. Ut autem tres illas dotes quibus præ belluis commendatur homo, demonstret, debet habere *os taciturnitatis honore signatum.* (4) Parviloquium est illi necessarium ad ostensionem sapientiæ et rationis. Unde Siracides Ecclesiastici : *Quis dabit ori meo custodiam, et super labia mea signaculum certum, ut non cadam in ipsis, et lingua mea ne perdat me ?* (5) Græca versio legit : *Signaculum astutum, cautum, prudens;* D. Chrysostomus, *signaculum astutiæ* (6) ; Tigurina, *signaculum sapientiæ.* D. Ambrosius sic locum exscribit et exponit : *Quis mihi imponet cogitationum mearum flagella, et quis dabit labiorum meorum signaculum ?* (7) ne lingua mentem et rationem præcurrat, sed *recti sermonis conjugio* (8) loquatur caute, prudenter, sapienter, nullosque proferat sermones, nisi quos recta ratio, prudentia et sapientia dictaverint ? Tandem Syrus legit : *Quis dabit labiis meis signaculum honoris*, necessarium ad demonstrandam animi libertatem ? *Dixi, custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea* (9), ne per inordinatos sermones potius passionum impetus quam animi denotem libertatem. Homo *ante te est æquitas et iniquitas, unam linguam habes, quo vis eam vertis : quare ergo potius ad iniquitatem, et non ad æquitatem ? Cibos amaritudinis non das ventri tuo, et cibos iniquitatis das linguæ tuæ malignæ : sicut eligis quo vescaris, sic elige quod loquaris.* (10) Custodi linguam, ne suis peccet sermonibus ad instar Prophetæ : « Quia neminem sciebat castum os servare posse ab immunditia sermonis, ipse sibi silentio legem imposuit innocentiæ, ut tacendo culpam declinaret, quam vix fugere posset loquendo. » (1) Ad quid lingua, labiis et dentibus, velut duplici circumvallata est muro, nisi ut homo 3. Tacens ostendat *oris honorem ?* (2) Oris autem honor in sermonibus bene compositis situs est : et ob hanc causam Esther debens alloqui Assuerum regem, sic Deum deprecatur : *Tribue, Domine, sermonem compositum in ore meo.* (3) Ad quod alludere videtur Ecclesia in Breviarii officio : « Da sermonem rectum et bene sonantem in os meum. » (4) Et Regius Vates expostulat a Deo oris custodiam, et labiorum continentiam : *Pone, Domine, custodiam ori meo, et ostium circumstantiæ labiis meis.* (5) D. Augustinus legit : *Ostium continentiæ.* Ad quid oris custodia requiritur, ad quid necessarium est ostium continentiæ, nisi *ad pulsus linguæ temperandos* (6), ne nimia loquacitate oris turbetur harmonia. *Pulsa, Domine, citharam linguæ meæ,* ait S. Ephrem, belle citharæ comparans linguam : cithara ad harmoniæ numeros temperata dulces reddit audientibus sonos ; rupta autem harmoniæ consonantia aures offendit. Sermo velut linguæ cithara sit temperatus : nam si consonantia sermonis cum ratione tollatur, tota oris harmonia inconcinna redditur : pacatam mentem exigunt sermones temperati, et ad concentum bene compositi. Ab animo passionum, impetu aut immoderato affectu perturbato, tota turbatur oris harmonia : lingua est index animi, sermo est mentis interpres, sermo pacatus innuit animam tranquillam ; lingua exagitata mentem perturbatam denotat. Siquidem *ream non linguam non facit, nisi mens rea.* (7) Unde menti perturbatæ, animæ passionum furiis agitatæ necessarium est silentium : quod, ut fatur Tertullianus, est *totum signaculum linguæ.* (8) Silentium honor labiorum est, imo hominis honor, impediens ne effrænes passionum motus, illum devenustantes, foris appareant. *Os taciturnitatis honore signatur* (9), ut jam dictum est cum Tertulliano, quasi taciturnitas sit sigillum, quo sigillatur os tacentis. In sigillo sculpta sunt omnia honoris et gloriæ stemmata ; in taciturnitate quasi in sigillo insculpta sunt omnia oris stemmata. Incisæ sunt quoque omnes honorum notæ, quæ hominem de mentis ratione, animi libertate, passionum tranquillitate, affectuum moderatione, commendant. Inde concludit

(1) Tert. L. 2. adv. Marc. 5. — (2) Tert. L. de Res. 61. — (3) Cap. 2. — (4) Tert. L. de Pat. 15. — (5) Cap. 22. — (6) Hom. 4. ad Baptism. — (7) In Psal. 38. — (8) Phil. Jud. de Decalog. — (9) Ps. 58. — (10) D. August. in Psal. 51.

(1) D. Ambr. L. 1. Offic. 2. — (2) Tert. L. de Res. 61. — (3) Esth. 14. — (4) Dom. 4. Sen. Resp. 7. — (5) Psal. 14. — (6) Tert. L. de Res. 61. — (7) D. Aug. Serm. 17. de Verb. Apost. — (8) Tert. L. adv. Valent. 1. — (9) Tert. L. de Pat. 15.

Sanctus Jacobus : *Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir.* (1) Linguæ namque moderatio est signum certum moderationis cogitationum et affectuum animi. In hac moderatione linguæ vult Hugo Victorinus (2), non tam consistere perfectionem quam cumulum perfectionis. Hujus rationem subjungit Jacobus : quia homo ille perfectus, et in verbo non offendens, *potest etiam fræno circumducere totum corpus.* (3) Per illud corpus Cassianus intelligit corpus peccati, nempe congeriem vitiorum, quæ quasi totum quoddam corpus ex variis speciebus et actibus peccatorum, quasi partibus et membris conflatur Origenes (4) congeriem passionum quæ ex ira, odio, spe, metu, aliisque integratur passionibus, quæ tanquam equi indomiti, frænis domandæ et circumducendæ sunt. D. Augustinus corpus cunctarum actionum, quas omnes regit, qui linguam regit. (5) Ex his constat quod homo linguam frænans perfectus est, quia linguæ moderatio est signum evidens quod frænat cætera corporis membra, cunctas animi passiones moderatur, omnesque actiones ad leges modestiæ et virtutis componit. (6)

Garrulus non est vir perfectus, neque *oris honorem* præ se fert, quia non habet *os taciturnitatis honore signatum*, neque unquam linguæ silentii frænum imponit. Equus fræno domatur, navis gubernaculo regitur, et homo loquax non frænat linguam suam, animi non temperat motus, sed tanquam navis absque gubernaculo transfretans procellis agitatur, et tanquam equus absque fræno indomitus efficitur : ideoque lingua dicitur a Gregorio Nazianzeno, *indomabilis*, *effrenis*, *exlex.* (7) Non quod domari non possit chamo rationis, nec quod non sit legi subjecta, sed quia subjectionem recusat, et obstinata loquacitatis licentia tanquam effrænis jugum excutit : unde quando ait Jacobus, *linguam nullus hominum domare potest*, OEcumenius vult Apostolum interrogative locutum, quasi dicat : feræ domantur, et ad arbitrium hominis obsequenter reguntur, cur linguam homo domare non poterit ? Quo modo Jacobum intelligit D. Augustinus : *Homo domat feram, et non domat linguam; domat leonem, et non frænat sermonem ; domat ipse, et non domat seipsum ; domat quod timebat, et ut se domet, non timet quod timere debebat.* (8) Domet igitur homo linguam suam : vel si id ipse non possit exsequi, confugiat ad Deum qui illam frænabit. *Equus non se domat, camelus non se domat, aspis non se domat, leo non se domat, sic et homo non se domat ; sed ut dometur equus, camelus, elephantus, aspis, leo, quæritur homo : ergo et Deus quæratur, ut dometur homo.* (1) Cum Dei adjutorio *conetur anima domare linguam, et dum conatur, petat auxilium, et oret lingua, ut dometur lingua* (2), nam qui linguam non frænat, sua garrulitate religionem vanam demonstrat.

2. *Christiani veræ religionis homines* (3) : quia vero Deo debitum deferunt cultum, religio enim, quæ prima est inter virtutes morales, sicut charitas est prima inter virtutes theologales, idem est ac Dei cultus, Deumque ut Creatorem, Dominum et Patrem rite veneratur, eique supremum reddit honorem : tum interius per adorationem, invocationem, reverentiam ; tum exterius per hymnos, genuflexiones, orationes, vota, sacrificia, aliaque ejusmodi ; religionis autem initium et fundamentum est fides, quia enim verum Deum cognoscimus, eum religione colimus. *Sapientia præcedit, religio sequitur : quia prius est Deum scire, consequenter colere* (4) : unde religio nuncupatur pietas, et homines religionis actus exhibentes vocitantur pii, et quia apud Christianos duntaxat est vera fides. *Deus ita credendus, colendusque est, ut fides, ut disciplina disposita est Christianorum.* (5)

Ut autem appareat christianam disciplinam fulciri *nominibus, et titulis, et argumentis veræ religionis* (6), adnotandum est ly religionem quatuor posse usurpari modis : 1. Pro cultu Dei : *Hac conditione gignimur, ut generanti Deo, justa et debita obsequia præbeamus : hunc solum noverimus, hunc sequamur ; hoc vinculo pietatis obstricti Deo et religati sumus : unde ipsa religio nomen accepit : et ob hoc dicimus nomen religionis a vinculo pietatis esse deductum, quod homines sibi Deus religaverit, et pietate constrinxerit : quia nos servire ei ut Domino ; obsequi ut parenti necesse est.* (7) Religio igitur hoc primo modo sumpta, a religando appellatur, quia per eam nos Deo, ut auctori naturæ, gratiæ et gloriæ, religamus et obstringimus. 2. Modo sumitur religio pro observatione divinæ legis, et religiosi vocantur, qui studiose cunctas Dei observant leges : *Deum time, et mandata ejus observa : hoc est enim omnis homo.* (8) Religio namque Dei timorem et reverentiam includit, timor imperat,

(1) Cap. 3. — (2) Annot. 13. in Ep. ad Rom. — (3) Climac. — (4) Collat. 12. c. 1. — (5) Hom. 15. in Jos. — (6) Serm. 17. de Verb. Apost. — (7) Tract. de Silent. — (8) Serm. 4. de Verb. Dom.

(1) D. Aug. ibid. — (2) D. Aug. l. de Nat. et Grat. c. 15. — (3) Tert. Apol. 34. — (4) Lact. l. 4. de Ver. Sap. 4. — (5) Tertull. Apol. 23. — (6) Tert. l. adv. Valent. 1. — (7) Lact. l. 4. divin Instit. 28 — (8) Eccl. 12.

et ad servanda divina mandata stimulat. Inde prædicatur: *Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis ejus cupit nimis.* (1) Etymon religionis hoc secundo modo usurpatæ derivat Cicero (2) a relegendo, quia religiosus assidue legit et relegit Dei leges. 3. Sumitur religio pro ipsa professione fidei, Dei cultum, legisque observantiam comprehendente : ex professione externa religionis christianam disciplinam censendam vult Tertullianus, *reliquum ordinem disciplinæ æstimate qui sit, de religionis officio* (3); et religio hoc tertio modo a religando, et in fascem Domini vinciendo nomen accepit. Nam, ut ait D. Hieronymus (4), Christianos quasi in unum gregem, seu fasciculum colligat; eo quod unam et eamdem profiteantur disciplinam. 4. Sumitur religio pro excellentia religionis, qua quis totum se Deo alligat et obstringit per vota solemnia, uti faciunt religiosi et regulares, qui votis emissis ad militiam Dei specialiter deputantur. *Vocati sumus ad militiam Dei vivi, jam tunc, cum in sacramenti verba respondimus.* (5) Ex Isidoro autem religio hoc quarto modo sumpta idem est ac eligio, quia deducitur a religendo, seu eligendo, et regulares dicuntur religiosi, quasi Deum reeligentes : Gellius (6) vero religionem a relinquendo deducit, religiosumque censet id quod propter sanctitatem relictum, remotum et sepositum est, uti sunt religiosi *propriæ religionis pignora, qua Deum naturæ de proximo colentes.* (7)

Si quis autem putat se religiosum esse, non refrænans linguam suam, hujus vana est religio. (8) Tum quia veræ religionis homines Deum verentur et colunt, et *ita fabulantur, ut qui sciant Dominum audire* (9): homo autem garrulus Deum non colit, nec magni facit; nam in ejus præsentia, et ab eo audiri se sciens, non veretur loqui ea quæ Deo displicent, eodemque ore quod Deus illi dedit ad sui cultum et laudem, abutitur ad vana, turpia, maledica : tum quia divinam legem non custodit, sed multis modis Dei mandata transgreditur, mentiendo, detrahendo, irritando, jurando : aliaque ejusmodi scelerosa verba proferendo, quæ non *pertinent ad fidem et modestiam fidei* (10) : tum quia christianam disciplinam non ostentat : Christianismus *nihil vilitatis, nihil immodestiæ admittit.* (11) Nihil olim ita Christianos ac christianam religionem apud Gentiles commendabat ac moderatio linguæ et pietas verborum, *prædestinati in vitam æternam operibus loquantur, non vocibus* (1): quare D. Hieronymus de Asella ait : *Habebat silentium loquens* (2), quasi sanctitatem suam magis silendo quam loquendo demonstraret: *Nec, etsi tacebat voce, opere loquebatur : silebat lingua, fabricatione clamabat* (3), scilicet instare diluvium. Ex Clemente etiam Romano D. Petrus crebro prædicabat Christianis, ut studiose os custodirent, et linguam moderarentur : ex lingua enim quasi ex porta conspicimus quis in domo, puta in mente habitet, an sanctitas vel vanitas; an Deus vel diabolus. Quapropter Socrates dixit alias adolescenti: *Loquere, ut te videam.* (4) At sicut linguæ modestia innuit animi modestiam, ex qua quasi ex fonte dimanat et diffluit, ita ex adverso intemperantia et immodestia linguæ effectus est et index animi immoderati : et ita homo garrulus sua loquacitate christianam dedecorat et infamat religionem. Ex illius namque verbositate et immodestia inferunt infideles Christianos in verbis adeo effusos et incompositos, non esse veræ religionis homines, Dei namque cultores et religiosi sunt mente compositi, modestiamque in suis sermonibus ostentant : unde Petrus Damianus (5) asseverat per vaniloquium non tantum animam sauciari, sed et ipsam honestæ vitæ rationem, quæ hominem Deo junxit, evacuari; tum quia religiosæ et regularis vitæ observantias violat : religiosi *linguam consignant* (6) silentio, quod D. Bernardus (7) custodem religionis appellat, in eoque sitam asseverat religiosorum fortitudinem, non secus ac Samsonis in capillis virtutem. *Religa linguam tuam si vis esse religiosus, quia sine linguæ religatione, religio vana est* (8) : homo autem loquax non ligat linguam suam, et sua garrulitate religionis ordinem perturbat.

3. *Sequitur jam silentii officium* (9), in cunctis fere Ordinibus arctissime et sub gravibus pœnis injunctum. Sicut loquacitas est signum religionis difformatæ, ita silentium vitæ reformatæ indicium, et qui monasteria reformare desiderant, imprimis restituere silentium curant, ut sint regularium *labia sicut vitta coccinea* (10), non loquendo divisa et disjuncta, sed silentio conjuncta et ad vitæ instar conjuncta. « Sciunt homines spirituales, qui hoc experti sunt, quantum

(1) Ps. 111. — (2) L. 1. de Nat. deor. — (3) Tertul. Apol. 39. — (4) In c. 9. Amos. — (5) Tert. l. ad Mart. 3. — (6) L. 4. c. 9. (7) Tert. l. de Cor. Mil. 7. — (8) Jacob 1. — (9) Tert. Apol. 10. — (10) Tert. l. de Orat. 1. — (11) Tert. Apol. 39.

(1) D. Aug. ser. 32. de Temp. — (2) Ep. ad Marcellam. — (3) D. Aug. ser. 69. de Temp. — (4) Ep. 1. ad Jacobum. — (5) Ser. de Spirit. Sanct. — (6) Tert. l. adv. Valent. 1. — (7) Ser. de Mutat. Aquæ. — (8) D. Bern. Tract. de Pass c. 27. — (9) Tert. lib. adv. Valent. 1. — (10) Cant. 2.

afferat dissolutionis intrinsecus, frequens linguæ resolutio : nam sicut fornax cujus os semper apertum est, non potest in se retinere fervorem, sic nec cor devotionis in se gratiam poterit conservare, cujus os non fuerit janua silentii occlusum. Claudamus igitur os nostrum, ut cum devotionis fervore Christum devotionis largitorem in ferventi affectu possimus conservare. (1) »

Sunt autem quædam tempora et loca quibus potissimum a religiosis *silentii fides debetur*. (2) Quoad tempus silentium est tempore nocturno : *Finitis psalmis, et quotidiana congregatione absoluta, nullus religiosorum vel ad modicum subsistere, vel sermocinari cum altero audet.* (3) Nocturnum illud silentium, in Ordine S. Benedicti (4) nuncupatur magnum, incipitque a Completorio, et perseverat usque ad Primam. *Porro sermonis mors est silentium*, convenienterque servatur cum *dies moritur in noctem, et tenebris usquequaque sepelitur.* (5) Et quia silentium non solum loquendo frangitur, sed etiam aliquo sonitu rumore, vel strepitu, in cœnobiis reformatis *silent omnia*, subjungit Tertullianus. Quoad loca vero servandum est silentium, præsertim in dormitorio, refectorio et choro. In dormitorio, nam vel fratres orant, vel student, vel quiescunt, idcirco congruum est ut cuncti qui illic sunt expaveant : *Ad solitudinem, ad silentium rerum et stuporem quemdam quasi mortui orbis* (6); in refectorio, *non prius discumbitur, quam oratio ad Deum prægustetur* (7), neque solum corpus materialibus cibis, sed etiam anima pane verbi Dei et lectionis spiritualis nutritur, *nullus in cibo strepitus, nemo comedens loquitur* (8), sed attente lectionem audit, *æque oratio convivium dirimit* (9) : inde disceditur, vel ad Ecclesiam, vel ad laborem, vel ad hortum, vel ad studium, *ad eamdem curam modestiæ, ut qui non tam cœnam cœnaverint, quam disciplinam.* (10) Tandem in choro « tantum a cunctis præbetur silentium, ut cum in unum tam innumerosa Fratrum multitudo conveniant, præter illum qui consurgens psalmum decantat in medio, nullus hominum penitus adesse credatur. » Silentii reverentia debetur Ecclesiæ Dei, taciturnitate adoranda sunt mysteria, quæ loquela profanantur : *sancta silentio magno, sola taciturnitate cœlestia.* (11) Garrulus tamen religiosi nomine indignus, silentium non servat, nec in dormitorio, nec in refectorio, nec in choro, nec in aliquo loco : suaque loquacitate cæteros ad garriendum provocat : et ut ominatur Amos Propheta, *multi morientur, in omni loco projicietur silentium.*

(1) D. Bern. Tract. de Pass. c. 27. — (2) Tert. Apol. 7. — (3) Cass. l. 2. c. 15. — (4) Phil. Jud. l. de Confin. ling. — (5) Tert. l. de Res. 12. — (6) Tert. Apol. 37. — (7) Tert. Apol. 39. — (8) D. Hier. Ep. 22. ad Eustoch. — (9) Tert. ibid. — (10) Cassian. l. 2. Cap. 10. — (11) Tert. lib. adv. Valent. 1.

Regulares virtutem sectantes sunt silentii zelotes : ad quod servandum multimoda stimulantur ratione : 1. Ex æmulatione Angelorum, qui inter creaturas propius ad Deum accedunt, et dum invicem loquuntur, uno conceptu, quasi una voce, in momento temporis id faciunt ; 2. Ex imitatione Filii Dei, qui humanatus est dum medium silentium tenerent omnia ; natus est dum nox in suo cursu medium iter haberet ; vixit silens triginta annis, et in passione nihil ad calumnias sibi irrogatas respondit : *Cum vero traditur, cum adducitur, ut pecus ad victimam; sic enim non magis aperit os, quam agnus sub tondentis potestate.* (1) 3. Ex exemplo ipsiusmet Dei, qui semel intra semetipsum locutus, unicum duntaxat producit in sua æternitate Verbum, et ab exordio mundi solo *fiat* creavit cœlum et terram, cunctaque quæ eorum ambitu continentur. 4. Quia silentio Dei majestas honoratur, quomodo istud Davidicum : « Te decet hymnus, Deus, in Sion (2) : » traducit ex Hebræo D. Hieronymus : *Tibi silentium Deus laus in Sion*, ut intelligamus animi silentium eximium quoddam esse laudis genus, Numen tacite et demisse venerantis, neque coram immensa ejus majestate, ex profundissima reverentia loqui audentis ; *quia ineffabilibus rebus nulla res magis quadrat quam silentium.* (3) 5. Quia silentium est quoddam quasi *gymnasium bene loquendi.* Taceant Athenæ facundius linguatæ, silentium artem loquendi melius erudit; *silentium quippe est probabile, quod nos sapientes prodit; quod gravissimos facit; quod consilium nutrit; quod ipsum quoque gratissimum ostendit esse sermonem.* (4) Ut constat ex Ezechiele Propheta : *Missus ad prædicandum fuerat, et tamen septem diebus mœrens tacebit : quid est quod nobis Propheta sanctus in hoc silentio innuit, nisi quia ille loqui veraciter novit, qui prius bene tacere didicerat : quasi enim quoddam nutrimentum verbi est censura silentii : et recte quoque per excrescentem quoque gratiam sermonem accipit, qui ordinata arte per humilitatem tacuit.* (5) Patet etiam ex Zacharia qui loquelæ velut mortuus, cum sermo tanquam de taciturnitatis sepulcro revixit, vocem resumens, e

(1) Tert. l. de Pat. 3. — (2) Ps. 64. — (3) D. Ambr. l. 6. de Sac. Basil. Mag. in Regulis fusius disputat. c. 13. — (4) Cassiod. in Ps. 38. — (5) Greg. Mag. Hom. 11.

silentio eruditus Dei laudes modulate pangit. *O res admirabiles ! quid dicit Zacharias ? primam vocem post resurrectionem exclamavit : Benedictus Dominus : quid ergo ? mortuus est Zacharias , quod surrexit ? non mortuus est , sed quidquam mortis instar sustinuit : tanquam enim sepulcrum tenuit silentium , et fasciis alligatus fuit , hoc est linguæ vinculis : hanc ergo primam exclamavit vocem post figuratam resurrectionem.* (1) Neque solum ex morte loquelæ revixit Zachariæ loquela ad divinas decantandas laudes in tumulo erudita, sed etiam, ut ait eloquenter Chrysologus , e Zachariæ silentio nascitur Joannes vox Verbi : *Pater tacet ex pœna, ex verecundia mater celat. O quanta silentio vox nascitur ! o quanta taciturnitate , tuba seculis inclamatura generatur ! o quod secretum divini judicis dat præconem !* (2) Joannes Baptista e silentio nascitur , ut sit arcanus Christi *consecretalis* , ait Rupertus ; seu , ut vult Clemens Alexandrinus , ut sit vox Verbi declaratoria : *Id erat quod significabat Zachariæ silentium, exspectans fructum Christi præcursorem.* (3) 6. Quia silentium est schola bene vivendi : quomodo D. Bernardus expendit istud Isaiæ : « Erit cultus justitiæ silentium. (4) » *Ad hunc justitiæ cultum, ad hanc omnium virtutum matrem et custodem te, et quicunque tui similes proficere cupiunt in virtutibus, invito et provoco ; et si non verbo doctrinæ , certe mei silentii exemplo, ut vel silentio doceam te silere.* (5) Quam sit utilis ad virtutem taciturnitas , silentii encomiastes D. Chrysostomus fuse declarat : « O taciturnitas , cogitationum exploratrix, et dijudicationum cooperatrix ! O taciturnitas , omnis mater boni, jejunii fundamentum , et gulæ impedimentum ! O silentium , schola lectionis et orationis ! O silentium , tranquillitas cogitationum et portus securus ! O silentium , suave jugum , et onus leve, refocillans et portans portantem se , lætitia animæ et cordis , aurium , oculorum et linguæ frænum ! O silentium , affectuum carcer , omnisque virtutis cooperatrix , et paupertatis conciliatrix , prædium Christi, bonos fructus afferens ! O silentium, timori Dei conjunctum , murus et præsidium eorum qui propter regnum cœlorum certare volunt ! O silentium , cœli schola, via regni cœlorum , currus igneus possessorem suum in cœlum subvehens ! » (6) D. Chrysostomi sententias expendendas relinquo ut dicam cum D. Ambrosio: *est magnum et negotiosum silentium* (1) : nam tacendo apud homines , loquitur cum Deo , virtutem negotiatur , et concludam cum Jeremia : *Bonum est præstolari in silentio , salutare Dei* (2), nimirum donum gratiæ , quæ est semen gloriæ.

(1) D. Chrys. Encom. de Nat. Præcurs. — (2) Serm. 92. — (3) Adhort. ad Gent. — (4) Cap. 32. — (5) Ep. 89. — (6) Tom. 7. hom. de Patient.

(1) L. 1. Offic. 3. — (2) Thren. 3. — (3) Tert. l. de Spect. 17. — (4) Ephes. 5. — (5) 22. qu. 168. a. 2. — (6) 4. Can. 60. — (7) Sidon. Apoll. l. 3. Ep. 13. — (8) In Oct. — (9) Serm. 155.

CONCIO SECUNDA.

Cum *etiam scurrilitatem et omne vanum verbum judicatum a Deo sciamus* (3) , non solum a vaniloquio , sed multo magis a scurrilitate abstinere debent Christiani : nam sic eos hortatur Apostolus : *Fornicatio autem et omnis immunditia nec nominetur in vobis , sicut decet sanctos ; aut turpitudo, aut scurrilitas , quæ ad rem non pertinet.* (4) Quasi dicat, utpote vocatione, baptismo et professione sancti , et Deo consecrati, adeo ab omni immunditia debent esse alieni, ut nequidem inter illos audiatur nomen immunditiæ, aut turpitudinis, id est, juxta syriacam versionem, *obscœnitatis verbum , aut scurrilitatis.* Verum scurrilitas sumi potest vel improprie, vel proprie : improprie pro urbanitate et affabilitate sermonis; proprie pro turpitudine sermonis. Scurrilitas improprie sumpta vocatur a Philosopho Eutrapælia , et existimatur virtus ab Angelico Doctore (5) , modo rectam habeat intentionem , ad ineundam aut conservandam amicitiam , tenetque medium inter rusticitatem et scurrilitatem proprie dictam , quæ non est virtus , sed vitium. Ideo Concilium Carthaginense damnat *Clericum scurrilem , et verbis turpibus jaculatorem.* (6) Multi tamen sunt Christiani *quibus nihil pensi, nihil sancti est, in appetendis garriendisque turpitudinibus : quibus quod verbis inverecundis aurium publicarum reverentiam incestant, granditer sibi videntur facetiari.* (7) Et ut fatur Minutius Felix , *apud quos tota impudicitia vocatur urbanitas.* (8) Scurrilitatem ejusmodi et facetiam, indecentem , spurcam , cachinnos et dissolutiones excitantem, indecoram et impiam , verbis sacræ Scripturæ abutentem, insequitur Chrysologus: *Erras, homo , non sunt hæc ludicra, sunt crimina : Quis de impietate ludit , de sacrilegio quis jocatur ? piaculum quis dicit risum ? satis se decipit , qui sic sentit.* (9) Melius sentiunt, nec errant, qui turpiloquium existimant , 1. Probrosum; 2. Maculosum ; 3. Criminosum.

I. PARS. *Christus jam expositos et ipsa urbanitate deceptos homines, in agnitionem veritatis oculavit.* (1) Urbanitas decet hominem, et sermonis modestia et castitas decet Christianum. Hominem stimulat Isocrates ad urbanitatem, et ab illo etiam gravitatem expostulat. *Stude esse urbanus et gravis.* (2) Sidonius quoque Apollinaris Christianum desiderat, *sine ineptia gravem, sine studio facetum, sine asperitate constantem, sine popularitate communem.* (3) Utinam Christianus in suis sermonibus imitaretur beatum Thomam Cantuariensem ! *Tota conversatio ejus erat schola honestatis, morum ædificatio, et structura salutis.* (4) Sane Christiani ad loquendum *quæcunque pudica* (5) urgentur ex honore, pudore, timore : at, proh dolor ! plerique sunt scurriles, et hoc ex defectu, 1. Honoris ; 1. Pudoris ; 3. Timoris.

1. *Pudicitia honor corporum.* (6) Ut hunc corporis honorem conservet Christianus debet a turpiloquio abstinere, et ut eum hortatur Tertullianus, *colloquia Deo digna sectare.* (7) Hoc debes ex honore, Christiane : tum quia sanctissimæ Triadis quæ prima virgo est defers imaginem ; tum quia profiteris disciplinam christianam quæ *est lex castitatis* (8) ; tum quia corpus tuum fuit in baptismo castimoniæ consecratum ; tum quia cum honore debes tractare carnem tuam Christi humanatione nobilitatam, sanguine redemptam, et corpore in Eucharistia nutritam. At scurrilis Christiano nomine indignus, turpiloquio Deum cujus defert imaginem inhonorat ; religionem castitatis quam profitetur dedecorat : *Si enim verbo nudo conditio polluitur, ut Apostolus docet* (9), nonne christiana disciplina fœdis sermonibus maculatur ? Tandem corpus tot mysteriis pudicitiæ consecratum, verborum obscœnitate profanatur. Porro quantum est absurdum *labia Christi Evangelio consecrata, immunda et damnabili verborum procacitate polluere* (10) ? Hoc argumentum multis urget D. Chrysostomus, præsertim de osculo sancto disputans, inductum primis Ecclesiæ temporibus ad eam partem honorandam, quam Dominus sua præsentia consecravisset, vultque animam nostram velut Divinitatis templum, os vero vestibulum hujus delubri per quod tanquam per portum lucis liberator hominum Deus cum omni pompa majestatis suæ ingreditur, cum ad divinam accedimus mensam ; *non vulgarem honorem consecutum est os nostrum accipiens corpus dominicum : propter hoc maxime hic osculamur : audiant qui fœda loquuntur, qui convitia proferunt, et horrescant qui tale os polluunt* (1) absque ullo pudore.

2. Plures multa eloquentia præditi : *Quod tacent, pudor est* (2), Philomelæ instar ; nam, ut refert Tertullianus, *Philomelam prudentiores, non linguæ cæde, sed pudoris rubore, mutam interpretantes.* (3) Tiberius Cæsar, teste Philone Judæo, etiam cum esset adolescentulus, dictus est *senior* (4), ob verecundiam cum excellenti ingenio conjunctam : Sidonius Apollinaris in Himerio antistite prædicat *verecundiam et delicatæ mentis pudicissimam teneritudinem.* (5) Apud eumdem Sidonium *Nicetius cum quodam prologo pudoris vultum modeste demissus irrubuit ; atque ob hoc illi maximum sophos, non eloquentia prius, quam verecundia dedit.* (6) Flavius Nicetius, vir genere clarissimus, honoris privilegio spectabilis, merito illustris, hujusque seculi copia et eruditione maximus, cum novum consulem Asterium calendis Januarii, in magna hominum frequentia solemni more laudaret, purpurantis pudoris gratia, dictionem suam ornans, verecundia prius quam eloquentia *maximum sophos ;* hoc est eorum qui tunc aderant, consecutus est laudem. D. Hieronymus Nepotiani laudans pudorem in ejus epitaphio, hanc apposuit gemmam : *Libenter audire, verecunde respondere.* (7) Quantum ab illo distant garruli et scurriles, qui non libenter audiunt, sed importune garriunt, nec verecunde, sed imprudenter respondent : nam *per loquacitatem irrepunt verba pudoris inimica.* (8) Christianos qui opere et sermone castitatem demonstrant, *sacerdotes pudicitiæ* (9) vocitat Tertullianus : at econverso scurriles semper obscœnitatem in ore habentes, *quorum sermonibus prostitutis, ac theatralibus, nullas habenas, nulla remittit repagula pudor.* (10) Magnus Basilius nuncupat *turpitudinis impudentiæque sacerdotes* (11), quorum *frons ærea* (12) dicitur a Propheta Evangelico, quo summa eorum impudentia denotatur. Illorum adhuc frontem *attritam et adamantinam* (13) appellat Ezechiel. Frons communi hominum consensu verecundiæ dicatur ; in qua pudor ipsiusmet Dei manu tanquam nobilis ac regius character inscriptus est : qui

(1) Tert. Apol. 21. — (2) Orat. ad Nicoclen. — (3) Lib. 8. Ep. 13. — (4) Petr. Bles. Epist. 27. — (5) Philip. 4. — (6) Tert. l. de Pud. 1. — (7) Tert. Lib. 1. ad Uxor. 8. — (8) Tert. l. de Pud. 6. — (9) Tert. l. de Cor. Mil. 10. — (10) Petr. Bles. Epist. 40.

(1) Hom. 30. in 2. Cor. — (2) Tert. l. adv. Valent. 1. — (3) Tert. Lib. 1. ad Nat. 8. — (4) De Legat. ad Caium. — (5) L. 7. Ep. 13. — (6) L. 8. Ep. 6. — (7) Epist. 3. — (8) Tert. l. 1. ad Ux. 8. — (9) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 12. — (10) Sidon. Apoll. l. 3. Ep. 13. — (11) Hom. de Ira. — (12) Esa. 48. — (13) Cap. 3.

hoc ingenui pudoris insigne de fronte tollit, atterit frontem, illique frons periisse dicitur, cui perit pudor. Constat itaque *mentis statum in fronte consistere*, *priorem que esse pudoris quam corporis plagam*. (1) Pudoris plagam patiuntur impudentes, nam in verecundia *magnum est pudoris dispendium*. (2) Scurriles aureum illud pudoris decus de fronte quodammodo eradunt. *Honestatis prodiga frons* (3) in obscœna diffluit verba, neque pudore aut timore retinetur.

3. *Omne malum aut timore, aut pudore, natura perfudit*. (4) Pudor et timor Christianos a turpiloquio avocare debet. Utrumque complectitur Apostolus in Christianorum persona loquens : *Serviamus placentes Deo cum metu*. (5) In Græco habetur, *cum pudore verecundo;* id est, ut expendit Theophylactus, *nihil impudens loquamur*, *nihil inverecundum*. Ad quod eos adhuc hortatur Apostolus : *Nunc autem deponite turpem sermonem de ore vestro ;* tum ex disciplinæ christianæ honore; tum ex innato frontis pudore; tum maxime *habentes gubernacula disciplinæ et timoris instrumenta*, *legem et prophetas*. (6) Plus audet D. Chrysostomus, et timorem legislatorem constitutum a Deo super homines existimat, ut eos a vitiis disturbet : sic enim istud Davidicum : *Constitue legislatorem super eos*, legit *constitue timorem* (7), quo nihil validius ad impediendum ne in prava opera, et turpiloquia labantur : et ob hanc causam Aureus Doctor aliorsum timorem nuncupat *frænum* (8), quo retinentur. Neque duntaxat est *concupiscentiæ frænum* (9) ut vult D. Basilius, refrænans inordinatos Veneris motus, sed etiam linguæ frænum, impediens ne fœda proferat verba ; *nam ubi metus in Deum*, *ibi gravitas honesta* (10); et composita sermonis modestia, Dei autem timorem non habentes scurriles, honestam non ostendunt in suis sermonibus gravitatem ; ex defectu enim timoris ebulliunt in omnem lasciviam ut Marcioni Deum timendum neganti exprobrat Tertullianus : *Age itaque qui Deum non times*, *quid non in omnem libidinem ebullis ? summum quod sciam*, *fructum vitæ*, *omnibus qui Deum non timent* (11) : ex defectu enim timoris procedit turpiloquium probrosum, et maculosum.

II. PARS. *Cum conversatio divinæ disciplinæ non factis tantum, verum etiam verbis periclitetur, meminisse debemus esse in verbis quoque idololatriæ incursum præcavendum*. (1) Idololatria siquidem per aures sæpe sæpius inscritur : *Cur non agnoscamus versutias Satanæ, qui quod ore nostro perficere non potest, agit, ut suorum ope perficiat, per aures inferens nobis idololatriam*. (2) At quemadmodum olim dæmon ministrorum suorum sermonibus, Christianos adducere ad idololatriam moliebatur, sic hac tempestate scurrilium turpiloquio, castas animas ad lasciviam accendere nititur. Verbum enim inhonestum est, 1. Lues, aerem infestans : 2. Cloaca, aures contaminans ; 2. Ignis, cor ad libidinem sufflammans.

1. Adeo contagiosi sunt turpes sermones ut asseveret Tertullianus, *ipsum aerem qui incumbat, scelestis vocibus constupratum* (3); et sicut dum lues grassatur, infectus aer inficit eos qui eum aspirant, non dissimiliter constupratus scelestis vocibus aer, et ipse constuprat animas. Tempore pestis unusquisque a loco in quo grassatur fugit; eorumque conversationem, qui sunt peste percussi, vitare nititur : Christianus quoque pudicitiæ zelotes scurrilium *contagionem pestiferam* (4) horrescit : ad quod illum hortatur Gregorius Nazianzenus : *Odi eam familiaritatem quæ per aerem contrahitur*. (5) Idem fieri existimat D. Anselmus in congressione hominum perditorum, et obscœne loquentium, quod in spargenda et propaganda pestilentia; nam ut ex corrupto aere qui afflatur, et hominum pectoribus concipitur, lues existit exitiosa corporibus ; ita sermo nequitia corruptus, in audientium animos pestem importat, tanto graviorem perniciosoremque, quanto anima præstat corpori. In momento infestus aer inficit, et contrahitur lues, *libidinum vaporata momenta* (6) animam inquinant : quapropter sermo turpis nuncupatur a D. Hieronymo, *dulcis libidinum pompa* (7) : scurrilis autem infestat sermonibus interdum æquivocis ; et ut fatur Tertullianus, *per ambiguitates bilingues* (8) interdum, mendacibus, *non turpi modo*, *verum etiam temerario mendacio incumbit* (9) ; aliquando et *plurimum dulcibus id mali injicit*. Verum, Christiane, ut te monet Tertullianus, *sint dulcia licet, et grata, seu canora, seu subtilia, omnia illic, proinde habe, ac si stillicidia mellis, de ranunculo venenato : nec tanti gulam facias voluptatis, quanti*

(1) Tertull. Scorp. 9. — (2) Ennod. l. 4. — (3) Ep. 19. Ennod. — (4) Tert. Apol. 1. — (5) Hebr. 12. — (6) Tert. l. de Pud. 7. — (7) In Ps. 9. — (8) Hom. 2. ad Pop. — (9) In Ps. 33. — (10) Tert. l. de Præsc. hær. 43. — (11) Tert. L. 1. adv. Marc. 27.

(1) Tert. l. de Idol. 20. — (2) Tert. l. de Idol. 21. — (3) Tert. L. de Spect. 27. — (4) D. Cyp. L. de Sing. Cler. Orat. 12. — (5) In 1. Cor. 15. — (6) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 2. — (7) Epist. 22. — (8) Tert. Lib. 1. adv. Valent. 1. — (9) Tert. l. de An. 28.

periculum per suavitatem (1) turpiloquii, quod est lues, aerem infestans, et cloaca, aures contaminans.

2. Scurrilitas seu turpiloquium est *conversationis humanæ inquinamentum*. (2) Christianorum caste et studiose viventium ora vocitat D. Chrysostomus *thuribula Dei* (3) cœlesti igne pura, divinoque odore fragrantia : ora vero scurrilium *cloacas sordidissimas* (4) appellat. Quas, ut fatur Ecclesiasticus, *eructant præcordia fœtentium* (5) : e corrupto autem et putido eorum corde procedunt fœtida luxuriæ verba, odorem teterrimum exhalantia. *Cor eorum vanum est* (6), seu, ut nonnulli legunt, *cor eorum corruptiones*. Propterea *sepulcrum patens est guttur eorum* ; cor intimum est libidine putridum et fœtidum, idcirco guttur tanquam sepulcrum male olens apertum, male olentia atque fœtentia eructat verba. Os eorum vocat Gregorius Nyssenus, *cœni cujusdam lutulenti fontem* (7) : ex quo aspiratus teterrimus odor, hominum contaminat aures, cor, vitam et conversationem. Et quidem, 1. Eorum qui libenter audiunt turpiloquium, in eo delectantur, et præbent consensum, *scortatæ sunt aures* (8) : idcirco *aures religiosas* (9) habet mulier casta ; nam *illa quæ pudica, carebit aurium maculis* (10) ; nam, ut fatur aliorsum Tertullianus, *ab omni spurco verbo aures tuetur*. (11) 2. Fœtidum luxuriæ verbum cor etiam inquinat : etenim mulier quæ non vult *verborum vitare lasciviam* (12), non servat *spiritum integrum ab immunditiarum contagione*. (13) Cujus pulchram subministrat D. Ambrosius rationem, quia sicut scurrilis verba inhonesta proferens suam animam contaminat, aut jamjam contaminatam indicat, ita libenter sermones impuros audiens, suam animam maculat : *Cur ea quæ ore prolata communicant hominem, ea per aures admissa non videantur communicare : cum spiritui appareant aures, nec possit mundus præstari, cujus apparitores inquinantur* ? (14) Tandem vita et conversatio perturpes sermones maculantur : quapropter feminam vult Tertullianus memorem *illius versiculi sanctificati per Apostolum : Bonos corrumpunt mores, congressus mali*. (15) Nec mirum quia sunt ignis cor ad libidinem sufflammans.

3. Verba inhonesta *scintillas libidinum conflabellant*. (1) Idcirco fœdos sermones D. Athanasius nuncupat *scintillas discurrentes*. Uti enim sufflammatus ignis de una domo transit et discurrit ad aliam, ita scintillæ libidinum a corde amasii, facile transeunt et discurrunt per verba ad cor feminæ amatæ, maxime cum in utroque *ignitos mores* agnoscat Clemens Alexandrinus : imo ut vult Sapiens, *caro mulieris ignis est* (2), qui fœdis sermonibus flabellatur : scurrilis cor ignis adhuc est qui ignescit. Nam ut prosequitur Sapiens, *nunquid homo potest abscondere ignem in sinu suo, ut vestimenta sua non ardeant* ? hi duo ignes de facili sufflammantur : nam *cito rebellat affectus*. (3) Pravis assuescere sermonibus Magnus Basilius *viam esse quamdam ad rem ipsam* (4) existimat, per illos etenim *tota carnis negotia suscitantur* (5), adeo turpiloquium est criminosum.

III. PARS. *Loquacitas in ædificatione nulla turpis*. (6) Tantum abest ut loquacitas ædificet, quin imo scandalum promovet ; nam vel audientes turpia, fœdis sermonibus dissentiunt, vel consentiunt. Si non consentiunt, non peccant ; si consentiunt, saltem voluntate peccant. Inde colligitur quam criminosum sit turpiloquium : scurrilis namque obscœna proferens, fœdis suis sermonibus, 1. Graviter peccat ; 2. Audientes et non consentientes scandalizat ; 3. Audientes et consentientes lethaliter vulnerat.

1. *Si tantum malitiam excogitatam Deus exactor innocentia odit* (7), quanto magis turpiloquium quod per *os iniquitatis* (8), scurrilis prodit ? Quod autem Deus odit, peccatum est, non leve, sed mortale ; nam, ut docet Alexander Alensis (9), est turpiloquium ex rationis deliberatione, vel perversa voluntatis intentione prolatum ; tum quia Deus non abominatur nisi peccatum mortale ; ex D. autem Chrysostomo turpiloquia abominabilia sunt Deo (10) ; tum quia mentis immunditia peccatum mortale denotat : turpiloquium autem cor contaminat : nam ut subjungit D. Chrysostomus, sicut se habent sordes et lutum, ita se habent verba scurrilia ; ex sordibus autem et luto contrahitur immunditia si projiciantur in aures carnis : similiter turpiloquia generant immunditiam, si perveniant ad aures mentis ; tum quia, ut docet D. Hieronymus, *qui scurrilia replicat, et cachinnis ora dissolvit, et aliquid*

(1) Tert. l. de Spect. 27. — (2) Tert. l. de Oratione, 11. — (3) In Ps. 40. — (4) Hom. 69. in Matth. — (5) Cap. 11. (6) Ps. 5. — (7) L. 1. in Ps. 8. — (8) Clem. Alex. adhort. ad Gent. — (9) D. Ambr. l. 2. de Virg. — (10) Tert. l. de Pud. 1. — (11) Tert. L. de Spect. 21. — (12) D. Ambr. ibid. — (13) Tert. l. de Pud. 13. — (14) Tert. L. de Spect. 17. — (15) Tert. Lib. 1. ad Uxor. 8.

(1) Tert. l. de Spect. 25. — (2) Prov. 6. — (3) Sen. Ep. 69. — (4) Hom. 24. — (5) Chrysol. serm. 24. — (6) Tert. l. de Pat. 5. — (7) Tert. l. de Spect. 2. — (8) Ps. 106. (9) 2. p. qu. 134. membr. 2. — (10) Hom. 38. in Matth.

turpitudinis profert, hic non otiosi verbi, sed criminosi tenebitur reus. (1) Verbum otiosum est peccatum veniale; criminosum est mortale, quia Christianum infamat, qui sanctam profitetur disciplinam, Dei indignationem provocat, *propter hæc enim venit ira Dei* (2): audientes et non consentientes scandalizat.

2. Est autem *scandalum non bonæ rei, sed malæ exemplum, ædificans ad delictum.* (3) Ex. D. namque Hieronymo scandalum a Græco deductum, offendiculum, vel ruinam, vel impactionem pedis possumus dicere : sicut enim qui in via corporali ponit alteri lapidem, vel aliud offendiculum, ex quo cadit, dicitur alteri scandalum facere; sic qui in via spirituali suo dicto, facto, vel malo exemplo, alteri præbet occasionem lapsus, dicitur scandalum facere : nam *scandalum est dictum vel factum minus rectum præbens alteri occasionem ruinæ.* (4) Dicitur, 1. Dictum vel factum, non vero cogitatum, quia peccata cordis quæ intus latent, nec per aliqua verba aut opera, in alterius notitiam veniunt, non habent rationem scandali, quia nulli præbent ruinæ occasionem. 2. Non quodcunque dictum vel factum, est scandalum, sed duntaxat dictum vel factum minus rectum, quod vel ex se malum, vel saltem habet speciem mali. 3. Dictum vel factum ex se malum, præbens alteri occasionem ruinæ, non causam : quia nihil potest esse proprie homini causa peccati, nisi propria ejus voluntas : tandem 4, occasio ruinæ potest sumi vel ex parte agentis et patientis simul, ut quando ad inductionem alicujus qui suo facto vel dicto, alterius intendit procurare ruinam, iste consentit, et peccat, et tale scandalum est activum et passivum simul. Vel ex parte patientis, et non agentis, ut dum quis bona intentione facit aut dicit aliquid, quod de se non est malum, nec ex sua natura inclinat ad peccatum, ex quo tamen alius præter intentionem agentis, sumit peccandi occasionem; tale scandalum est duntaxat passivum, et non activum, quia peccans se solo cadit, nulla sibi exterius data ruinæ occasione. Vel ex parte agentis et non patientis, ut dum quis suo dicto, facto, vel malo exemplo, intendit alium inducere ad peccandum, non tamen inducit, quia alter peccato non consentit, sed perverse sibi propositam ruinæ occasionem prudenter fugit, et tale scandalum dicitur activum et non passivum : quale est eorum qui fœdis suis sermonibus *certe vel spiritum scandalo permovent* (1); quia audientes scandalizant, et quantum est ex se ad malum sufflammant, prava intentione præbentes eis ruinæ occasionem : et ejusmodi scandalum activum criminosum est, tum ratione inductionis, quia scilicet inducit ad peccatum; tum ratione oppositionis, qua opponitur charitati, qua quis tenetur diligere proximum, illumque a peccato dimovere; tum ratione læsionis, ob damnum vel nocumentum spirituale, quod inferre nititur; tum ratione offensionis Christo factæ : nam proximum scandalizantes, Christum offendunt; Christi fabricam, quam Christus suo sanguine construxit, fœdis suis sermonibus evertere et destruere conantes. *Sic autem peccantes et percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis* (2): a Deo autem accepistis os, linguam *in ædificationem aliorum, non in destructionem.* (3) Herostratum seu Eratosthenem abominata est antiquitas, qui uno die, imo una hora, in cineres redegit Dianæ Ephesinæ templum, in quo struendo ducentis viginti annis universa Asia opes ac operam impenderat (4) : quam exsecrandi sunt scurriles qui turpiloquio *Dei ædificationem* (5), Dei templum destruunt ! nam animas suis fœditatibus consentientes devastant, incendunt, et lethaliter vulnerant.

3. Sermones obscœnos nuncupat Tertullianus, *ignea jacula diaboli* (6), quod innuere videtur Jeremias Propheta, aiens : *Pharetra ejus quasi sepulcrum patens; vas apertum immundum.* (7) Hoc vas immundum est cor, sedes impuræ voluptatis et libidinis conceptaculum; pharetra, non a Vulcano, sed ab orci fabro malitiose concinnata, est fallacis os, de quo mittuntur jacula pestifera, venenata, ignea, quibus perit pudor, casti animi violatur integritas, virtutum elicitur cruor. Ad quod alludit Regius Vates : *Exacuerunt ut gladium linguas suas, intenderunt arcum suum.* (8) Seu, ut Symmachus legit, « impleverunt arcum suum sermone amaro ut sagittent, » verba enim sunt sagittæ. Scurriles autem *paraverunt sagittas suas in pharetra, ut sagittent in obscuro rectos corde.* (9) Hoc est turpia verba concinnaverunt, ut pudicos feriant animos : quemadmodum *qui loquitur sermonem Domini, jaculatur sagittas* (10), quibus corda vulneret, et ad Dei amorem succendat; ita scurriles, pharetris putentibus armati, ex fœdo et

(1) L. 2. in c. 12. Matth. — (2) Ephes. 5. — (3) Tert. l. de vel. Virg. 3. — (4) D. Thom. 22. qu. 43. a. 1.

(1) Tert. l. 2. de Cult. Fem. 2. — (2) 1. Cor. 8. — (3) 2. Cor. 13. — (4) Plin. 36. c. 14. — (5) 1. Cor. 3. — (6) Tert. L. de Fug. in Pers. 3. — (7) Cap. 5. — (8) Ps. 63. — (9) Ps. 10. — (10) Orig. in Ps. 37.

fœtenti suo ore emittunt sagittas venereas, quibus castas feriant animas, eisque lethale vulnus infligant. Quod ut facilius exsequantur, non solum emittunt sagittas, sed gladium adhuc evaginant. *Gladium evaginaverunt peccatores, intenderunt arcum suum.* (1) Quod tunc evenit, ait D. Ambrosius, *quando sermo turpis, tanquam de vagina, petulanti ore profertur, quem cohiberi par fuit, et recondi : Extenderunt arcum suum*, ubi ait arcum peccatorum esse eorum *mentem*, sagittam vero *verbum venenatum*, quo animæ vulnerantur et toxicantur. Olim fideles adeo erant modesti in suis sermonibus ut turpia et obscœna verba fugerent *ut morsus aspidum.* (2) Nam, ut refert Cassiodor. *Christiani conversatione disciplinabili similitudine futuræ patriæ vivunt.* (3) Christiani, illud modestiæ et honestatis imitamini exemplum : *Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat ;* seu, ut legitur in Græco, *sermo putris*, id est, fœdus, obscœnus et spurcus, qui *ad rem non pertinet, nec decet Sanctos.* (4) Colloquia sectamini quæ deceant Sanctos, sint Deo digna, conversationemque angelicam et cœlestem sapiant, *ut dent gratiam audientibus* (5), ne fœdis auditum præbeant. *Quod si nobis omnis impudicitia exsecranda est, cur liceat audire quæ loqui non licet ?* (6) Utrumque illicitum est Christianis sanctitati consecratis, et ad immarcessibilem gloriam destinatis.

CONCIO TERTIA.

Quot *modis præcavenda idololatriæ latitudo.* (7) Præcavenda erat priscis Ecclesiæ temporibus idololatriæ latitudo : hac ætate præcavenda est detractionis latitudo, eaque trina. Una desumpta ex iis qui detrahunt ; altera ex illis de quibus detrahunt ; tertia, ex rebus propter quas detrahunt. Tanta est detrahentium latitudo ut asseveret Doctor Angelicus : *Hoc specialiter vitio periclitatur totum genus humanum.* Exsecrandum illud detractionis vitium adeo est commune, *tantaque hujusmodi libido mentes hominum invasit, ut etiam qui procul ab aliis vitiis recesserunt in istud tamen quasi in extremum diaboli laqueum incidant.* (8) Priscis Ecclesiæ temporibus (9) ita ab hoc vitio alieni erant fideles, ut vix inter illos reperiretur unus qui de alio obtrectaret, minimumque detractionis proferret verbum de imperatoribus licet ethnicis, Christianorum infensissimis hostibus, crudelissimisque persecutoribus. Nunc autem « adeo frequens est hoc vitium etiam apud pios et religiosos, ut nomen quinti elementi, sine quo vivi non potest, apud quosdam obtinuerit. » (1) *Grande profecto malum est, proximorum oblocutio, perniciosum atque commune* (2) : verum ejus pernicies desumitur, non solum ex detrahentium malitia et latitudine, sed etiam, 2. Ex latitudine et dignitate eorum de quibus detrahitur : nam, ut docet Angelicus Doctor, *ex persona ejus contra quem loquitur, aggravatur peccatum.* (3) Detractores venenatis suis linguis contaminant, infestant et dehonestant non modo plebeios, sed etiam magistratus, nobiles, principes, ipsosque reges, ut Romanis imperatores denigrantibus objicit Tertullianus. *Ipsos Quirites, ipsam vernaculam septem collium plebem convenio, an alicui Cæsari suo parcat illa lingua romana.* (4) Et quasi parum sit venenatis sermonibus lacessere homines morti obnoxios, Sanctos aggrediuntur immortales. Nec mirum si divos denigrare conantur, postquam Christi moliti sunt maculare innocentiam : *Si patremfamilias Beelzebub vocaverunt, quanto magis domesticos ejus* (5) ? Quis nesciat maledicentibus Judæorum linguis Christum fuisse calumniatum, velut vini potatorem, peccatorem, samaritanum et dæmoniacum ? *Hic est ille fabri aut quæstuariæ filius, sabbati destructor, Samarites et dæmonium habens.* (6) Hæc tela, aliaque ejusmodi Judæi vibrabant in Christum adhuc mortalem, in terra cum hominibus conversantem, illum jam immortalem et cum Angelis in cœlo inhabitantem, suis diris insequuntur impii : et ut fatur Regius Vates, *iniquitatem in excelso locuti sunt : posuerunt in cœlum os suum.* (7) D. Augustinus legit : *Iniquitatem in altum locuti sunt*, nimirum in Deum, qui sua altitudine homines quamtumvis dignitatibus elatos, in infinitum superat D. Ambr. legit *in excelsum ;* addit D. Hieronymus, *calumniam de excelso locuti sunt ;* subjungit Apollinaris : *Altissimum calumniis feriebant.* Tandem, 3. Detractionis latitudo desumenda est a rebus de quibus detrahitur. *Christianum hominem omnium scelerum reum, imperatorum, legum, morum, naturæ totius inimicum* (8) existimabant Gentiles. Quod olim Christianis criminabantur Ethnici, etiamnum

(1) Ps. 36. — (2) D. Athan. Ep. ad Solitar. — (3) L. de Dial. — (4) Ephes. 5. — (5) Ephes. 4. — (6) Tert. l. de Spect. 17. — (7) Tert. l. de Idol. 2. — (8) 2 2. q. 75. a. 2. — (9) D. Hier. Ep. 14. ad Celant.

(1) Bar. An. 75. Salm. to. 16. Disput. — (2) Laur. Justin. Instit. de Vit. Solit. c. 4. — (3) In Ps. 49. — (4) Tert. Apol. 35. — (5) Joan. 19. — (6) Tert. l. de Spect. 36. — (7) Ps. 72. — (8) Tert. Apol. 2.

probi quique homines a detractoribus patiuntur, qui virtutes vitia nuncupant, quo nihil iniquius potest excogitari. *Fortitudinem audaciam appellant; modestum vero, sine sensu hominem; justum, immitem, et nimium severum; prudentem, astutum; magnificum, vastum; liberalem, ut prodigum taxant; domestice frugalem, avarum dicunt; denique omnis virtutis species, in vicina vitiorum nomina, nusquam calumnia rebus laudatis deficiente.* (1) Quis trinam detractionis latitudinem attente considerans, eam non horrescat, fugiatque vitium, sua exsecrandum, 1. Crudelitate; 2. Calliditate; 3. Infelicitate?

I. PARS. Detractorum crudelitas patet ex linguis eorum *a dæmone subornatis et modulatis, ad omnem sæviendi iniquitatem.* (2) Omnimodam illam sæviendi iniquitatem belle exprimit Regius Vates, de detractoribus sic loquens: *Dentes eorum arma et sagittæ; lingua eorum gladius acutus: detrahebant mihi* (3); dentes sagittis, et gladio acuto comparat Cassiodorus apud S. Bernardinum Senensem, *dentes dicti sunt a demendo: ideo pulchre linguæ detrahentium dentes vocantur, quia sicut illi ciborum partes demunt, ita et isti opiniones hominum corrodunt* (4), discerpunt, dilacerant: dentibus namque canum et leonum *mendacior est detractio* (5), qua tanquam sagittis acutis detractores confodiunt; *paraverunt sagittas suas in pharetra, ut sagittent in obscuro rectos corde.* (6) Tres alites sagitta transfixos in suis armis deferunt Lotharingiæ principes (7): hoc nobilitatis insigne mutuati sunt a Godefrido Bouillonio, Lotharingiæ duce, qui Hierosolymam obsidens urbem, in turrim davidicam jaculatus est telum, quo tres simul confixit alites. *Detractio vulnerans famam* (8) est sagitta quæ tres simul confodit homines: detractorem, auditorem, illumque in quem telum vibratur detractionis, quæ est triplex gladius acutus; imo, ut vult D. Chrysostomus, *quolibet ense immanior atque intolerabilior* (9); ex D. enim Augustino, *illi cor gravius feriunt qui gladio linguæ feriunt* (10): quia feriendo non unam, sed trinam, uno ictu, infligunt necem. *Nunquid non lancea est ista lingua profecto et acutissima, quæ tres penetrat ictu uno* (11)? D. Bernardo arridens Bernardinus Senensis, de trina illa illata morte sic fatur: *Tres vulnerat uno ictu maledicta lingua: primo seipsam; secundo audientes detractionem; tertio illos quibus detrahit.* (1) Adeo potens ac omni fulmine trisulco exitiosior detractoris lingua, quæ vulnerat, 1. Maledicum; 2. Eum qui placidum detractori præbet auditum; 3. Hominem detractione offensum.

1. Detractor *idem homicida est: quæris quem occiderit, si quid ad elogii ambitionem facit, non extraneum, nec inimicum, sed ipsum se: quibus insidiis? quo telo? quot plagis? quotquot* (2) detractionibus? Detractiones sunt ictus qui illum vulneraverunt: lingua vero maledica, sagitta seu gladius, quo confossus, et interfectus est: *Levius debet putari quod gladio minante, quam quod lingua insidiante committitur.* (3) Prius sagittis quas in hydræ sanguine toxicarat, *scytalosagittipelliger ille* (4) percussus obiit: linguæ maledicæ virus est, toxicum mortiferum, omni serpentino quantumvis pessimo pejus quo detractores inficiuntur, *venenatæ obloquutiones, obloquentium toxica* (5); quibus semetipsos toxicant: *Si mordeat serpens in silentio, nihil minus habet qui occulte detrahit* (6): serpens mordens effundit venenum: *Serpens est lingua dolosa, venenum habet*, sed lethale: nam ut subjungit D. Augustinus, *lingua dolosa habet venenum perimentis* (7), quo ipsemet detractor perimitur; alii serpentes suo non se toxicant nec perimunt veneno: *Illud venenum quod serpentes in aliorum perniciem ferunt, sine sua continent malitia: ipsa detractio partem sui veneni bibit* (8); neque prius alios venenat quam auctorem suum infecerit. Detractores in semetipsos retorquent *linguarum infestarum, et omnis malitiæ ingenia* (9): gladio quem acuunt ut alios vulnerent, semetipsos feriunt; sagittas quas adversus alios parant, in semetipsos vibrant. *Facti sunt quasi arcus dolosus.* (10) In arcu doloso sagitta emissa ad oppositum tendit. Similiter verbum detractionum, quod tanquam sagittam mittunt in alios, in detrahentes redit, et eos primo in anima occidit: quomodo istud Davidicum intelligit Hugo Cardinalis: « Sagittæ parvulorum factæ sunt plagæ eorum, et infirmatæ sunt contra eos linguæ eorum. » *Quia cum alios sagittant, et eis detrahunt ex invidia, seipsos prius vulnerant, dolore pariter et peccato.* (11) Quos ideo a detractione deterrere nititur Sapiens: *A detractione parcite linguæ.* (12) Acute autem animadvertit D.

(1) D. Basil. hom. de Invidia. — (2) Tert. Apol. 27. (3) Psal. 56. — (4) Tom. 1. ser. 23. a. 2. — (5) L. 50. Hom. hom. 20. — (6) Ps. 10. — (7) Paradin. in Symb. — (8) D. Aug. ibid. — (9) In Cat. — (10) Tract. 5. in Jean. — (11) D. Bern. ser. 8. de Trip. Cust.

(1) Tom. 2. ser. 29. a. 1. c. 3. — (2) Tert. l. de Idol. 1. — (3) D. Aug. l. 2. de Bapt. cont. Donat. 7. — (4) Tert. l. de Pall. 4. — (5) Ennod. l. 1. Epist. 5. — (6) Eccles. 10. — (7) D. Aug. in Ps. 11. — (8) Senec. — (9) Tert. l. 3. adv. Marc. 21. — (10) Osee. 7. — (11) Ps. 63. — (12) Sap. 1.

Bonaventura, quod non dicit Sapiens : *Parcite proximo : sed linguæ, scilicet vestræ : quia detrahens alteri, primo seipsum lædit.* Hac consideratione a detractione cohibebat linguam D. Augustinus : *Meipsum occido, si aliis detraho* (1) ; et Christianum etiam ab hoc vitio dimovere nititur, ne sit in semetipsum crudelis. *Noli sævire in animam tuam; ab alio occidi non potest, a te potest, non lancea, sed lingua* (2) ; qua adhuc audientem placide detractiones occidis.

2. Detractor *de homicidii reatu non liberatur* (3) : nam et suam et audientis occidit animam. Inde exclamat Divus Bernardus : *Lingua maledica, illius perimens conscientiam, et hujus vulnerans charitatem, secum pariter utrumque perimit.* (4) Tertullianus ejusdem criminis reos existimat Christianos, qui deos nationum pronuntiant deos, et eos qui audientes, propalantibus consentiunt. *Quid refert deos nationum dicendo deos, an audiendo confirmes ? jures per idola, an ab alio adjuratus, acquiescas* (5) ? Idem argumentum valet adversus eos qui detrahentibus acquiescunt. Peccant equidem, et semetipsos interimunt detractores ; at qui eis arrident, et libenter auditum præbent, linguæ venenosæ enecantur toxico : Christiani (6), animæ desideramus conservare vitam : « Propellamus etiam a nobis eos qui detrahendi studio tenentur, ne alienis malis assentientes, nobis ipsis exitum accersamus : nec libenter detractiones audiamus, ne diabolicis cogitationibus impleamur. Etenim ipsa detractio diabolica appellatur, naturalem scilicet a parentis sui detractione appellationem nacta ; quamobrem qui detractioni studet, diabolo servit. » Diabolus detractor est : detractio a dæmone sumpsit exordium. Ut enim philosophatur S. Bernardus Senensis (7) : « Origo et causa detractionis fuit invidia diaboli, quam habuit in cœlo empyreo ad Dei Filium incarnandum. Nec sufficit pestifero detractori detractionem diffundere contra Christum in cœlo, in natura angelica, insuper detractionis virus conatus est diffundere in terram in natura humana, ut dedignaretur Dominus de humano genere carnem assumere. » Pergit Bernardinus : « Virulentus serpens, pestiferum virus, ore in Evam diffundens; cujus detractioni Eva consentiens ruit, consortemque suum, ac cum illo totum genus humanum profundavit in æternum interitum. » Diaboli negotium operatur detractor ; Evæ personam agit, qui detractionis acquiescit sermonibus : uterque reus, uterque morte plectendus. *Detrahere, aut detrahentem audire, quid damnabilius sit, non facile dixerim.* (1) Nam ut subjungit. S. Bernardinus, *detractor et detractorum libens auditor, uterque diabolum habet : ille in lingua, iste in aure; ex quo quodammodo potest sequi, quod, quot detractores audis, tot in auribus dæmones recipis.* (2) Christiane, obtura aures tuas, ne placide audiens verba detractionis, recipias diabolum, qui suo ingressu animam enecat : assentire Ecclesiastici monito : *Audisti verbum adversus proximum tuum ? commoriatur in te, fidens quoniam non te disrumpet.* (3) Ubi D. Chrysostomus : « Quid est moriatur in te ? exstingue ipsum, defodito, nec exire, neque penitus moveri permittas : sed maxime stude, nec alios quidem dicentes male tolerare : quod si quando et susceperis, infodito, interime dictum, oblivioni trade, ut his qui non audierint, similis fias. (4) » Esto alienæ detractionis sepulcrum ; nam si in te non mortuum, sed vivum fuerit hujusmodi verbum, tibi afferet necem, et proximum læsum interimet.

3. Detractio est *verbum ædificatorium mortis* (5), trinam adimens vitam. Triplex est vita : spiritualis, corporalis et civilis. Spiritualis consistit in unione animæ cum gratia sanctificante ; naturalis in unione animæ cum corpore sita est ; civilis habetur famæ præsidio, qua in aliorum existimatione vivimus. In trinam illam vitam immanissime sævit detractor, vitamque spiritualem in se et in criminoso auditore interimit ; civilem vero in eo cui detrahit, ut patet ex Christo : asseverat namque D. Augustinus *magis fuisse Domini necatricem linguam Judæorum quam militum* (6) : et ita *triplicis sceleris detractor efficitur reus; absentis famam interimit, audientis ac propriam occidit animam.* (7) Divo etiam Hieronymo teste, *lingua detractoris bestias ferocitate, serpentes virulentia, volucres velocitate præcellit.* (8) 1. Bestias ferocitate superat : et ut ait Bernardinus Senensis, *crudelior feris merito comprobatur : leo leoni parcit, lupus lupum non comedit ; et quasi omnes feræ crudeles aliis feris sui generis parcunt, solus detractor sibi similes satagit devorare.* (9) Feritatem illam detrahentium pertimescens

(1) Serm. 45. ad Frat. — (2) Serm. 18. de Verb. Apost. — (3) Tert. L. de Idol. 1. — (4) Ser. de Trip. Cust. — (5) Tert. L. de Idol. 21. — (6) D. Chrysost. in Ps. 110. — (7) Tom. 2. fer. 29. a. 1. c. 1.

(1) D. Bern. L. 2. de Consider. — (2) Tom. 1. ser. 23. a. 3. c. 3. — (3) Cap. 19. — (4) Hom. 3. ad Pop. — (5) Tert. L. de Carn. Chr. 17. — (6) L. de Consens. Evang. c. 13. — (7) Laur. Just. de Vic. Solit. c. 4. — (8) Apud. Bern. Sen. tom. 1. — (9) Serm. 29. a. 1. c. 3.

Regius Vates sic Deum deprecatur : « Dominus, protector vitæ meæ, a quo trepidabo ? dum appropriant super me nocentes, ut edant carnes meas (1) ? » Nimirum *detractores comedunt et corrodunt carnes detrahendo.* (2) Tantam detractoris non ferens D. Chrysostomus feritatem, sic eum redarguit : *Detrahens, fraternas carnes comedisti, proximi carnem momordisti : et Paulus terruit, dicens : Si autem vos invicem mordetis et comeditis, videte ne ab invicem consumamini.* (3) D. Anselmus versans Apostoli locum, refert quod « B. Clemens inter cætera quæ ab ore B. Petri se didicisse fatetur, hoc modo scribit : Tria sunt genera homicidii, quæ pari pœna plectuntur : odium, interfectio, fratrum detractio, de qua etiam Paulus dicit : Si comedistis, et vos invicem mordetis, videte ne ab invicem consumamini. Comedit namque alter alterum, et quasi morsum in eo facit, quotiescunque aliquis aliquem male loquendo viliorem efficit. Unde necesse est ut ab invicem consumantur, pœnis videlicet gehennalibus detrusi miserrime puniantur. Sic igitur is qui alterum detrahendo comedit, consumitur ab eo quem morsibus detractionis consumere gestit. Nam cum ejus vitam per detractionem lacerat, semetipsum ante judicem Deum condemnat : » (4) adeo crudelis est detractio, bestias feritate, 2. serpentes virulentia superans : *Nunquid non vipera est lingua ista ? ferocissima plane, nimirum quæ tres inficiat flatu uno.* (5) Etenim « anima quæ detractionibus est obnoxia, trisulcam habet linguam : nocet enim et sibi ipsi, et auditori, et illi quandoque cui detrahitur. (6) D. Bernardus ad exitiosam illam attendens detractionis crudelitatem, S. Bernardino teste : *Admirabile verbum protulit dicens : Gladius triceps lingua detractoris, nec hujusmodi linguam mucrone illo, quo dominicum latus confossum est, crudeliorem dicere verearis.* (7) Cujus hanc rationem præbet ipsemet Bernardus : « Fodit enim hæc quoque Christi corpus, et membrum de membro ; nec jam exanime fodit, sed facit exanime fodiendo. Ipsis quoque nocentior est spinis, quas illi tam sublimi capiti furor militaris imposuit ; seu etiam clavis ferreis, quos sanctissimis manibus illis et pedibus consummatio judaicæ iniquitatis infixit. Nisi enim hujus quod nunc pungitur et transfoditur, corporis sui vitam illius vitæ corporis prætulisset, nunquam illud pro isto, mortis injuriæ, crucis ignominiæ tradidisset. (1) » Belle, quamvis longiuscule D. Bernardus detractionis crudelitatem demonstrat, quæ non duntaxat tres, aut viginti, sed centum, sed mille, sed tot confodit, quot mortifero suo veneno inficit, neque unam duntaxat vitam civilem ei cui detrahitur, adimit ; sed tot quot sunt, quibus ejus famam et existimationem eripit : *Nec tamen absurde atque insolenter in verbis perinde, ac in aleæ ludo versamur.* (2) Aleæ ludo persæpe amittuntur fortunæ bona, verbis detractoris amittitur honor et fama ; uno aleæ volatu velocissime depauperatur homo, uno detractionis sermone celerrime vita civilis interimitur ; detractio namque, 3. Aves velocitate vincit : *Fama malum, quo non aliud velocius illum. Cur malum fama ? quia velox.* (3) Volat irrevocabile verbum, citissime honorem dehonestans, famam infamans, et virtutis existimationem enecans. Cyrillus Alex. his verbis : « Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis, » (4) æternam Verbi generationem censet expressam : *Hic mihi considera Verbi Dei, ex substantia Dei generationem* ; præmiserat enim Regis Vates in persona æterni Patris loquens : « Eructavit cor meum verbum bonum. » Quasi dicat : Ego æternæ generationis lingua dixi meum verbum. Propheta tamen mox quam appellarat linguam, calamum vocat. Cur tam cito æterni Patris lingua, qua Verbum dicit, non lingua, sed calamus nominatur, cum aptius lingua dicat verbum, quam calamus ? D. Ambrosius nodum difficultatis solvit, versum Prophetæ sic legens : *Lingua mea calamus scribæ, id est, loquentis velocitatem cum scribentis maturitate conjungo.* (5) Quasi dicat : Lingua velocissima est, quæ enim lingua dictantur, impetu quodam proruunt. Verbum, utpote æternum a celeri paternæ mentis lingua debuit procedere ; quia si vel unius momenti spatio cunctatum fuisset, æternum non esset. Verum quia volubilitas et linguæ velocitas, vel solo nomine linguæ suspecta est apud homines, linguæ velocitati adjungitur maturitas calami. Lingua vocatur calamus, quia quæ lingua dicuntur, auribus duntaxat percipiuntur ; at quæ scribuntur, oculis consideranda objiciuntur : *Non solum auribus, sed etiam oculis ea ponderamus quæ scribimus.* (6) Itaque Propheta ex mente Ambrosii sese accommodans ad hominum ruditatem, æterni Patris linguam scite mutat in calamum : quia calamus lingua morosior

(1) Ps. 26. — (2) Hug. Cardin. — (3) Hom. 3. ad Pop. — (4) L. de Similit. cap. 146. — (5) D. Bern. de Trip. Cust. — (6) Climac. de Scala Parad. grad. 10. — (7) Tom. 2. Ser. 29. a. 1. c. 3.

(1) Serm. de Trip. Cust. — (2) Greg. Naz. Or. 1. Theolog. — (3) Tert. Apol. 7. — (4) Psalm. 44. — (5) Epist. 45. — (6) D. Ambr.

cunctanter agit. Scriptura quoque verbo longe cunctantior et consideratior est. Detractores autem calami non habentes maturitatem, linguæ pollent velocitate, in momento virtutes *sua cæde dispergunt* (1), citissimeque famam et honoris existimationem devastant. Quia, ut ait Bernardus, « levis sermo facile volat, atque ideo facile violat charitatem. » *Tempestates minantur antequam surgant, crepunt ædificia antequam corruant, prænuntiat fumus incendium, subita est ex homine pernicies.* (2) Et quia, ut fatur Alexandrinus Clemens, *lingua volubilis est, et fabula multa* (3); detractor ne ea, quæ linguæ volubilitate propalat, de mendacio arguantur, sed vera credantur, astutia et calliditate utitur.

II. PARS. Detractio alienæ famæ, denigratio *tum locuples substantia criminis, quæ tot ramos porrigit, tot venas diffundit* (4), committitur, ut vult Angelicus Doctor, vel directe, vel indirecte. Directe, « primo, quando falsum imponit alteri; secundo, quando peccatum adauget suis verbis; tertio, quando occultum revelat; quarto, quando id quod est bonum, dicit mala intentione factum. » (5) Indirecte, « vel negando bonum alterius, vel malitiose reticendo et diminuendo. » Eodem modo de detractione philosophatur D. Bernardinus Senensis, qui post demonstratam vitii illius enormitatem, concludit : « Ex dictis patet quod detractio est secreta bona occultare, occulta bona denigrare, bona in mala invertere, bonis mala miscere, occulta mala manifestare, audita mala augmentare, atque falsa crimina imponere, quæ sunt septem draconis, id est, detractionis capita. » (6) Et quamvis detractor alienam famam devenustet, aut ex malitia, aut ex inimicitia, aut ex invidia, attamen astuta calliditate perversam suam intentionem occultare nititur. Nam, 1. Dum ex malitia falsum crimen imponit; vel verum, sed occultum revelat, secretum ab audientibus expostulat. 2. Dum ex inimicitia leve crimen adauget, vel virtutem mala intentione factam asseverat, amicitiam et dolorem simulat. 3. Dum non solum alienum bonum negat, vel cum debet non laudat, vel frigide commendat, sed aliis laudantibus ex invidia minuit, aut depretiat.

1. Detractor ut plurimum *malitiæ redundantia* (7), alienam famam dedecorat : « Quibusdam enim canibus sic innatum est, ut non pro feritate, sed pro consuetudine latrent. » (1) Non absimiliter homo malignus, malitiæ perversitate detrahit hominibus studiosis, a quibus nullum accepit nocumentum. Detractorem illum nequam redarguit Regius Vates : « Os tuum abundavit malitia, sedens adversus fratrem tuum loquebaris. » (2) Primam istius versiculi partem sic legit Hugo Cardinalis : *Os tuum abundavit detractione populi.* De secunda sic fatur D. Augustinus : *Sedens adversus fratrem tuum detrahebas. Qui stans aut transiens facit, non cum voluptate facit; qui vero ad hoc sedet, quantum otium quærit ut faciat : sedens adversus fratrem tuum detrahebat, ipsam detractionem malam diligenter faciebas, volebas ibi occupari.* Interdum fieri potest ut quis ex primo iræ aut impatientiæ motu in verbum aliquod injuriosum prorumpat; « et hoc utcunque tolerabile est : sed quando aliquis quieto corde non provocatus dicit mala, hoc iniquum et detestabile est, ideo dicit sedens, id est, quietus. » (3) Seu, ut ait Remigius, « immoratus in deliberatione illa. » Propheta per ly sedens, *ostendere voluit quod non transitorie detraxerit, nec ei subreptum sit, ut male de proximo loqueretur, sedens, id est, ex otio, quasi ad hoc vacans ut derogaret proximo suo* (4), falsa ei opponendo crimina, vel occulta et ignota manifestando; cumque ad inculcandam detractionem, *omnia argumenta eloquii virtute distorserit, nonne consensum movebit et fidem infiget* (5) auditoribus, vel pravis, qui mala potius quam bona credunt; vel imprudentibus, qui non considerant detractorem esse ex malitia et pravitate falso locutum.

Hoc est discrimen inter veritatem et calumniam mendacem : quod *nihil veritas erubescit, nisi solummodo abscondi* (6) : nihil vero calumnia magis pertimescit quam detegi; quapropter detractor falso calumnians, astuta calliditate se ab alio, quod dicit sub secreto, audivisse affirmat, neque quidquam de suo proferre : *Hæc dixit ille de illo : Deus ignosce mihi, noli me de hoc discutere, auditionis debeo rationem.* (7) Deinde ab audientibus secretum expostulat; quod quam prave, belle D. Chrysostomus declarat, detractorem pungens : *Si enim illum ut nemini dicat, rogas, multo magis te priorem huic dicere non oportebat : in tuto sermonem habebas, postquam illum prodidisti,*

(1) Tertull. — (2) Senec. Ep. 103. — (3) L. 1. Strom. 3. — (4) Tert. L. de Idol. 2. — (5) 2. 2. quæst. 73. a. 1. — (6) Tom. 2. Serm. 29. a. 2. c. 7. — (7) Tert. L. 5. adv. Marc. 6.

(1) Senec. de Remed. Fortui. — (2) Psal. 100. — (3) D. Thom. — (4) D. Aug. Serm. 13. de Diversis. — (5) Tert. Apol. 48. — (6) Tert. L. adv. Valent. 2. — (7) D. Chrysost. Hom. 21. in Ep. ad Hebr.

tunc salutem ipsius curas; si non vis efferri, neque alteri ipse dicas : postquam vero alteri prodidisti, sermonis custodiam superfluam facis, et inutilia admones (1); nec ad Dei prohibitionem attendis : « Non maledices surdo. » (2) Ex D. autem Gregorio, *surdo maledicere, est absenti et non audienti derogare.* (3) Verum quantumvis astute absentem mordeat detractor, et mutos auditores exposcat, *sed et personant culices, ne in tenebris quidem aurium cæci.* (4) Calumniæ namque sonus tandem absentium resonat auribus, et calumniator astutus innotescit : *Tubam pariter et lanceam oris illius ostende* (5), et cognosces falso et ignominiose locutum. *Abscondat itaque se serpens quantum potest, totamque prudentiam suam in latebrarum ambagibus torqueat, in cæca detrudatur, per anfractus seriem suam evolvat, tortuose procedat, nec semel totus, lucifuga bestia.* (6) Persæpe detegitur, in publicum proditur, et de callida sua pravitate convincitur non secus ac vulpes vineam devastans : « Capite nobis vulpes parvulas, quæ demoliuntur vineas. » (7) Peridoneum animal elegit Sapiens, ut fallaciam demonstraret; nam, ut animadvertit D. Ambrosius, *fallax animal vulpes, et insidiis semper intentum, rapinam fraudis exercet : nihil tutum, nihil otiosum, nihil patitur esse securum, quod inter ipsa hospitia hominum prædam requirat.* (8) Per illas vulpeculas quæ florentem Ecclesiæ vineam clanculum demoliuntur, nonnulli hæreticos intelligunt, alii vero melius ad propositum, mendacem detractorum gregem, qui astute deprædant famam, et secreto absentium furantur honorem. At cur Salomon monet, ut sagacissimum illud ad fallendum animal capiatur, non vero ut saucietur, aut perimatur, ne ultra florentem Ecclesiæ demoliatur vineam? Quia, ut animadvertit D. Bernardus, *solum hoc malignitatis genus id proprium habet, ut agnitum jam minime noceat; ita ut agnosci sit illi expugnari; sufficiat proinde si capiantur, qui hujusmodi sunt, hoc est, si prodas et deducas ad medium : quippe quibus apparere, perire est.* (9) Mendaciorum fraudes, quantumvis maligne compactæ et architectatæ dum adducuntur in publicum, ipso oculorum aspectu corruunt; calumniarum publicatio, earum ruina est; detractores dum cognoscuntur, expugnantur; dum apparent, pereunt : *Natura famæ omnibus nota est; quia plurimum mendax : quid? quod ea illi conditio est, ut nonnisi cum mentitur, perseveret, et tandiu vivit, quandiu non probat : siquidem ubi probavit, cessat esse.* (1)

Verum si nonnulli suam detractionem astute in occulto vibrant, neque prodi exoptant, sunt multoplures qui de *iniquitate sævitiæ gloriantur* (2), palamque et impudenter diffamant. « Improbitas namque id unum quærit, ut quoquo modo aliquid dicat, non ut rationabile quippiam dicat. » (3) Detractio ejusmodi publica *quoniam multifariam servos Dei, nec tantum ignorata, sed etiam dissimulata subvertit.* (4) Et hoc, ait D. Bernardinus Senensis, « quandoque verbis communibus, quandoque verbis apertis, quandoque derisionibus, quandoque nocturnis sibilis, quandoque simulatis atque mutatis vocibus, quandoque libellis famosis, quandoque cantilenis, quandoque litteris et epistolis, quandoque nutibus et signis. » (5) Et ut fatur Tertullianus, *circumspectu emissicii ocelli, immo luminis puncta vertiginant.* (6) Oculorum nictationem nuncupat luminis puncta, quibus diffamatrix oculorum vis, circumspectu et emissiciis utens oculis, luminis dissimulata vibrat tela, quibus punctim ferit, et aliorum famam cruentat. Detractor itaque *attonitis oculis cogitat prava*: quasi oculus attonitus oculi nutus vocalis sit, mentisque interpretetur pravitatem. Subjungit Sapiens : *Mordens labia sua perficit malum.* (7) In Hebræo habetur : *Annuens labiis suis perficit mala.* Nutus et adnutus oculorum, non linguæ negotium est; morsus non lucidi aspectus, sed dentati oris res est : et tamen detractor labiis suis annuit, oculis mordet : siquidem oculi suis nutibus dentium præstant officium, simulato nictu detrahunt, furtive mordent, famam lacerant. Calumniator *annuens oculo, fabricat iniqua* (8), nictando injuriam facit, et famam destruit : *Qui annuit oculo dabit dolorem.* (9) Oculo autem secare idem est ac innuere, nictare. Calumniatoris igitur et detractoris est nutibus aliquem subsannare, *acie figere, digito demonstrare, et nutu tradere.* (10) Oculorum acie figere, idem est ac oculo secare; digito destinare est sannis irridere, et ut infamem tendere, nutu tradere, seu traducere est oculorum nutu detrahere. Nam, ut supra laudatus subjungit OEcumenius, « malitia quæ ex pravitate est, a nullo alio quam ab ipsa perversitate proce-

(1) Hom. 3. ad Pop. — (2) Levit. 19. — (3) Lib. 3. Post Admon. 36. — (4) Tert. L. de An. 10. — (5) Tert. ibid. — (6) Tert. L. adv. Valent. 3. — (7) Cant. 2. — (8) L. 7. in Luc. — (9) Serm. 64. in Cant.

(1) Tert. Apol. 7. — (2) Tert. Apol. 49. — (3) OEcumen. in c. 2. Act. — (4) Tert. L. de Idol. 2. — (5) Tom. 2. Serm. 29. a. 2. c. 7. — (6) Tert. L. de Pall. 3. — (7) Prov. 16. — (8) Eccles. 27. — (9) Prov. 10. — (10) Tert. L. de Pall. 4.

dit, ut quoquo modo inveniat, quo præsens bonum obturbet ac pellat, » falsumque crimen imponendo diffamet. *Et quasi officio nuntiandi functa, rem tradit, et exinde res tenetur, res nominatur, nec quisquam dicit, verbi gratia: Hoc Romæ aiunt factum, aut, Fama est illum provinciam sortitum: sed, Sortitus est ille provinciam: et, Hoc factum est Romæ. Fama, nomen incerti, locum non habet ubi certum est. An vero famæ credat, nisi inconsideratus? quia sapiens non credit incerto. Omnium erit æstimare, quantacunque illa ambitione diffusa sit, quantacunque asseveratione constructa, quod ab uno aliquando principe exorta sit, necesse est: exinde in traduces linguarum, et aurium serpat.* (1) Sicut enim tradux nova pampinorum ambitione vitem propagat, sic aures et linguæ, convitia quæ exceperunt amplificant, et publicant per novos traduces linguarum et aurium. Convitium quod vel clanculum auditum est, velocissime publicatur. *Loquax fama hac et illac dissipans rumores.* (2) Neque solum detractio etiam in secreto facta, est arbitrium publicandi delicti, sed etiam amplificandi vituperium, mentes credulas reperit, aures benevolas, verba parata, quæ probrum quod exceperunt, brevi tempore publicent, buccinent, amplificent: uti massa nivis ita grandescit ut in torrentes, rivos, imo et fluvios, rapido cursu diffluat: quemadmodum scintilla magnum efficit incendium, sic detractionis verbum mirum in modum incrementatur, in aures serpit, vires acquirit eundo, perambulat urbes, transvolat provincias, et in extremis urbis, oris diffamatione est notissimus, cujus facies nunquam visa est: *Et ita modici seminis vitium, cætera rumoris obscurat, ut nemo recogitet ne primum illud os mendacium seminaverit; quod sæpe fit, aut ingenio æmulationis, aut arbitrio suspicionis, aut non nova, sed ingenita quibusdam mentiendi voluptate* (3), vel animadversione qua leve vitium adauget, et virtutem mala intentione factam asseverat.

2. *Ethnici quos penes nulla est veritatis plenitudo, quia nec doctor veritatis Deus, malum ac bonum pro arbitrio ac libidine interpretantur, alibi bonum quod alibi malum, alibi malum quod alibi bonum.* (4) Neque Gentiles duntaxat, bonum malum pro libidine ingenii ac arbitrio interpretantur, sed etiam inimici ex animadversione leve vitium adaugent, et bonum suspicantur malum. Quemadmodum aliquem diligimus, magnam concipimus de eo existimationem, defectus ejus minuimus, perfectiones augemus, ejus excusamus vitia, virtutes commendamus; ita e converso dum aliquem odio habemus, eum mente contemnimus, sermone depretiamus: ut enim ait D. Augustinus, *sit detractio per malevolentiam cum quisque non solum voce ac ore corporis profert quod contingit in aliquem, sed etiam tacitus talem vult credi.* (1) Quod si audientes detractorum non acquiescunt sermonibus, *per ambiguitates bilingues communem fidem affirmant* (2); id est, id quod dicunt, a cunctis communiter receptum asseverant; et ut nemo valeat dubitare *habent artificium quo persuadent* (3), fingentes se esse amicos illius cui detrahitur, et nonnisi cum dolore et invitos propalare, quod in omnium ore versatur. « Alii autem quodam simulato verecundiæ fuco, conceptam malitiam quam retinere non possunt, adumbrare conantur. Videas præmitti alta suspiria, sicque quadam cum gravitate ac tarditate, vultu mœsto, demissis superciliis et voce plangenti, egredi maledictionem: et quidem tanto persuasibiliorem, quanto creditur ab his qui audiunt, corde invito, et magis condolentis affectu, quam malitiose proferri. Doleo, inquit, vehementer, pro eo quod diligo eum satis, et nunquam potui de hac re corrigere eum. Et alius, Mihi quidem bene compertum fuerat de illo istud: sed per me nunquam innotuisset: at quoniam per alterum patefacta est res, veritatem negare non possum; dolens dico, revera ita est. » (4) His mellitis et fucatis sermonibus detractor concinnat dolos, ut sibi facilius credatur. *Nemo venenum temperat felle et elleboro, sed conditis pulmentis, et bene saporatis, et plurimum dulcibus id mali injicit.* (5) Idem præstat detractor. *Molliti sunt sermones ejus super oleum, et ipsi sunt jacula.* Nam, ut venenum propinet, benevolentiam et dolorem demonstrat, et tamen ex animadversione vitia incrementat, bonum prava intentione factum proclamat, et ex invidia et æmulatione virtutes depretiat.

3. *Linguæ amaritudo* (6) ut plurimum ab æmulatione nascitur, et detractores ex invidia dilacerant, præsertim eos qui de aliquo bono commendantur. *Cum cœperit homo Christianus proficere, incipit pati linguas adversantium.* (7) Invidi cum dolore alienam conspiciunt virtutem, et quam non possunt

(1) Tert. Apol. 7. — (2) Nicetas in Andron. L. 1. c. 1. — (3) Tert. Apol. 7. — (4) Tert. L. de Spect. 21.

(1) L. de Mendac. c. 16. — (2) Tert. L. adv. Valent. 1. — (3) Tert. ibid. — (4) D. Bern. Serm. 24. in Cant. — (5) Tert. L. de Spect. 27. — (6) Tert. L. de Pat. 8. — (7) D. Aug. in Psal. 119.

æquare merito, parvi pendere nituntur lingua. *Dei est quod oculus in orbem sic apertus arctatur angustissimus in pupillam, quatenus moderate visum videat, non invideat, prospiciat, non despiciat, sit lumen corporis, non introitus vitiorum* (1) : invidus tamen ad sua cæcutiens, aliena curiosus scrutatur, et ut eloquenter fatur Chrysologus, *improbus aspectus, suas non respicit ad ruinas, alienos currit et decurrit ad lapsus; sua cæcus ad crimina, ad aliena errata perlucet: malorum suorum nescius, alienorum est accusator et testis: suum tepidus ad reatum, ad alterius et innocentis inflammatur et excandescit examen* (2) : neque tanta sagacitate aliena perlustrat nisi ut illa sua devenustet lingua, quæ, ut subjungit Chrysologus, *mortis janua invidiæ fax, livoris caminus, toto cupiditatis incendio velocius per aliena percurrit, quam currit ignis arida et terrena per gramina*. Eloquenter Chrysologus devastantem invidi detegit flammam, ex qua grassatur detractio. Nam, ut docet Bonaventura « ex ramo invidiæ procedit detractionis folium, quo proximi prosperitas impeditur. Hoc autem folium principaliter in duo dividitur : quia qui detrahit, hoc est, aut ejus bonum diminuendo, aut eidem malum imponendo : primum folium quatuor folia secum habet, scilicet bonum proximi tacere, diminuere, pervertere et negare : ex secundo ramo, hæc folia procedunt; malum libenter audire, dissimulare, confirmare, aggravare, addere, revelare et imponere. »

Ex invidia diabolus hominem aggressus est impatienter ferens tot dotes quas Deus illi contulerat : *Igitur natales impatientiæ in ipso diabolo deprehendo, jam tunc cum Dominum Deum universa opera quæ fecisset imagini suæ, id est, homini subjecisse impatienter tulit. Nec enim doluisset, si sustinuisset : nec invidisset homini, si non doluisset. Adeo decepit eum, quia patienter utique non tulerat.* (3) Ex favoribus divinis homini concessis orta est diaboli invidia, ex invidia dolor, ex dolore *mendacium in Deum, et fallacia in homines*. (4) Non absimiliter proximi virtutes invidiam generant, invidia linguam ad detractionem armat : detractores dæmonis æmuli : alios sua lingua dilaniant. Detractorum verba *verba diaboli* vocitat D. Hieronymus, quapropter D. Cypr. ad Antonianum sic scribit (5) : Quod autem quædam de Cornelio inhonesta et maligna jactantur, nolo mireris, *cum scias hoc esse opus semper diaboli, ut servos Dei mendacio laceret, et opinionibus falsis gloriosum nomen infamet*. D. quoque Augustinus Christianos vult memores moniti principis Apostolorum : « Mementote quod ait Apostolus Petrus, quoniam adversarius vester diabolus, tanquam leo rugiens circuit quærens quem devoret; quem non potest devorare seductum ad nequitiam, famam ipsius inquinare conatur, ut si fieri potest opprobriis hominum, et malarum linguarum detractione inficiat, et sic in ejus famam ruat; si autem nec famam innocentis maculare potuerit, ei persuadere tentat, ut per malas suspiciones de fratre suo judicet. » (1) D. Antonius Paduanus detractores diaboli sacerdotes existimat « detractores ædificant de lapidibus tactis ferro linguæ, altare diabolo, ut ibi sacrificent sanguinem, id est, famam peccatoris. » (2) Laurentius Justinianus, post multa enumerata damna a detractoribus illata, ita concludit : *Est quippe detractor mortifera sagitta : emissa de pharetra Satanæ, a quo si quis declinaverit, Deo et hominibus amabilis erit.* (3) Neque Deo, neque hominibus amabilis est invidus. « Hoc nequam hominum genus, auget culpam, minuit gloriam, dubia in deteriorem partem convertit, nulli parcit, errat in profundum, peccat in Deum, atque cuncta bona opera depravat. De talibus excæcatis Chrysostomus ait : Sunt quidam homines perversi similes Pharisæis, qui de omni quod vident malum judicant: si quis vacat humilitati, hypocrita est; si recreationi, gulosus; si patientiæ, timidus est; si justitiæ, impatiens est; si simplicitati, fatuus est; si prudentiæ, malitiosus est; si maturitati, phantasticus est; si jucunditati, dissolutus; si societati, secularis. » (4) Injustitias quas mente concinnavit invidus, lingua adhuc cogitat, ut ei exprobrat Regius Vates : *Tota die injustitiam cogitavit lingua tua; sicut novacula acuta fecisti dolum*, sedulo investigans quomodo proximi possis lædere famam, adeoque subtiliter dilacerare, ut non appareas invidus aut detractor.

Ne quis hoc mihi dicat : Tunc detraho, quando falsa dico : nam, si vera loquens maledixeris, et hoc est crimen (5); quia, ut docet Angelicus Thomas, « aliquis dicitur detrahere, non quia diminuit de veritate, sed quia alterius diminuit famam. » (6) Deinde detractor *ne tunc quidem cum aliquid veri*

(1) Chrysol. — (2) Serm. 139. — (3) Tert. L. de Pat. 5. — (4) Tertull. L. 2. adv. Marc. 10. — (5) Epist. ad Anton.

(1) Epist. 137. — (2) Serm. in Sabb. Post Dom. 3. Quad. — (3) De Discipl. et Perfect. c. 22. — (4) Bernardin. Tom. 2. Serm. 29. c. 4. — (5) D. Chrys. Hom. 3. ad Pop. — (6) 22. q. 73. a. 1.

affert, sine mendacii vitio est, detrahens, adjiciens, demutans de veritate. (1) Etiam cum laudat deprætians, similis jaculatori, qui quo magis ad se adducit sagittam, eo validius eam emittit : *Facti sunt quasi arcus dolosus.* (2) Detractor namque ut innocuum gravius feriat, prius laudat. Puella illa, inquit, speciosa, opulenta, ingenii acumine prædita est, sed tumens, et luxui dedita, et Veneri obnoxia. Advocatus ille est doctus, eloquens, acutus, sed est mercenarius, et de facili potest corrumpi. Medicus ille est peritissimus, sed non satis prudens aut maturus. Illa femina templa frequentat, ad sacramenta sæpius accedit, sed ex hypocrisi potius quam ex vera devotione. *Bona in mala convertens insidiatur, et in electis ponit maculam.* (3) Hæc sagitta ab arcu doloso emissa, *leviter volat, leviter penetrat; sed dico tibi, non leve vulnus infligit.* (4) Ab ejusmodi linguis dolosis liberari deprecabatur Vates Regius : *Domine, libera animam meam a labiis iniquis, et a lingua dolosa.* (5) D. quoque Augustinus Christianum a detractione dimovere nititur, ex consideratione infelicitatis, quæ illam sequitur : *Omnino abscinde a lingua venenum detractionis; alienam vitam ne laceres; detractio enim grave peccatum est, et gravis damnatio est.* (6) Idcirco a maliloquio te retineat, saltem detractoris infelicitas.

III. PARS. Quantumvis sit crudelis detractio, multi tamen *severitatis documenta fecerunt* (7), quo sævius lingua sua feriant. Quantumvis criminosa sit detractio, plures tamen ei præstant auditum, eosque qui venuste et ornatis sermonibus detrahunt, commendant, ut Romanis exprobrat Tertullianus : *Detrectatores honoratis.* (8) Necattendunt quod grave peccatum est detractio magnamque meretur pœnam. Ut enim ait Sapiens, *sermo obscurus in vacuum ibit.* (9) Arabicus legit: *Non justificabitur;* Vatablus vero vertit : *Sermo clandestinus non abibit impune.* Detractio est sermo vacuus, quia detrahentem evacuat gratia, illiusque animam interficit. *Meipsum occido, si aliis detraho.* (10) Sermo maledicus non justificabitur, nam, ut ait D. Chrysostomus, *diaboli linguam habet, qui ut diabolus loquitur.* (11) Inde aureum eloquentiæ flumen detractionis colligit enormitatem. *Grave est malum detractio; turbulentus dæmon; etenim ipsa detractio diabolica nominatur.* Tandem sermo clandestinus non abibit impune, quia detractor etiam occulte et in secreto proximum dilacerans, 1. A Deo aversatur; 2. Ad reparationem et restitutionem honoris obligatur; 3. Speciali linguæ supplicio mulctatur.

1. *Si omnem malignitatem Deus exactor innocentiæ odit* (1), indubitate detractorem aversatur. Detractor est odibilis hominibus et Deo. *Abominatio hominum detractor.* (2) Abominationi est his quibus detrahit, quia eis famam et honorem eripit; abominationi est his coram quibus detrahit; si enim sint virtute præditi, detractionem horrent, ut de B. Francisco refert D. Bonaventura. « Detractionis vitium inimicum fonti pietatis et gratiæ tanquam serpentinum abhorrebat morsum, et atrocissimam pestem; et piissimo Deo abominabile fore firmabat, pro eo quod detractor animarum sanguine pascitur, quas gladio linguæ necat. » (3) Plus audet Regius Vates : nam, ut ipsemet fatetur, *detrahentem secreto proximo suo hunc persequebar* : quia, ut expendit Incognitus, « Detractor dæmonibus est consecratus, quia omnes detractores vicarii sunt diaboli, et ideo tanquam ejus vicarii et successores ejus hæredes erunt pœnæ infernalis. » Sapiens quoque detractorem horrescit : *Os bilingue detestor.* (4) Ubi Hugo Cardinalis : « Isti proprie sunt Apostoli diaboli, unde potest dici de ipsis : Loquebantur variis linguis pseudo-apostoli magnalia diaboli. » *Susurro coinquinabit animam suam, et in omnibus odietur.* (5) Ubi Hugo Cardinalis : « Coinquinabit animam suam cum ore suo, quod verbis malis polluit; animam maculabit, et in dictis, et in factis suis, *et in omnibus odietur, hominibus, et Angelis, et Deo.* Teste namque Apostolo, sunt *detractores Deo odibiles* (6).

Multiplici autem de causa detractores sunt Deo odibiles : 1. *Deo odibiles, quia hominibus non placent.* (7) Non placent autem hominibus, quia graviter in honore eos offendunt. Idcirco « Susurro et bilinguis est maledictus : » seu, ut habet syriaca versio, *lingua triplex maledicta erit, quia homicidia multa injicit.* (8) 2. Quia Deus est detractoribus exosus; unde apud Cajetanum aliqui legunt : *Dei osores.* D. etiam Cyprianus vertit : *Deo abhorrentes.* (9) Deus autem sicut diligentes se diligit, ita odientes odit. 3. Quia, ut ait Hugo Cardinalis, *ipsi sunt proprie advocati diaboli* : Deus autem diabo-

(1) Tert. Apol. 7. — (2) Osee. 7. — (3) Eccles. 11. — (4) D. Bern. Serm. 7. in Psal. Qui habitat. — (5) Psal. 65. — (6) Serm. 1. de Quadrag. — (7) Tert. L. de Pud. 12. — (8) Tert. L. 2. ad Nat. 7. — (9) Sap. 1. — (10) D. Aug. Serm. 45. ad Fratr. — (11) Hom. 29.

(1) Tert. L. de Spect. 2. — (2) Prov. 24. — (3) In ejus vita L. 1. c. 8. — (4) Prov. 8. — (5) Eccles. 21. — (6) Rom. 1. — (7) D. Ambros. — (8) Eccles. 28. — (9) Epist. 68.

lum, eosque qui ad eum pertinent odit. 4. Quia Deus idololatriam aversatur, quæ est *principale crimen generis humani.* (1) Ex D. autem Hieronymo, *nihil est tam odibile Deo quam idololatria, cui per similitudinem eradicandi, pœna detractionis inscripta conjungitur: Deo odibilis est idololatria.* Sicut enim idelolatria debitum Deo aufert cultum, ita detractor honorem imagini Dei debitum tollit. 5. Quia legis contemptores sunt Deo odibiles: *Qui detrahit fratri, detrahit legi* (2): id est, contemnit, ut expendit Angelicus Doctor. (3) Sicut enim legis observator, legem honorat, ita qui eam transgreditur, eam infamat, Deumque supremum legislatorem per legis prævaricationem contemnit et inhonorat. Detractor autem decem legis præcepta violat: quod denotatum vult Sanctus Bernardinus Senensis per draconem illum capita septem, et cornua decem habentem. « Per septem detrahendi modos offendit omnia præcepta Dei, tam tria primæ tabulæ, quæ pertinent ad Deum, quam septem secundæ tabulæ, quæ pertinent ad proximum: quia ex septem detrahendi modis, sequuntur prævaricationes decem præceptorum Dei, unde subditur, et cornua decem. » (4) Post hæc non est mirum si Deo sit odiosa detractio, *defundens de suo fonte varias criminum venas.* (5) 6. Quia agunt contra dilectionem, quæ est *christiani nominis thesaurus* (6): ideoque, ut animadvertit Doctor Angelicus, « ne putentur ista peccata esse levia, quia solo ore committuntur: subdit, Deo odibiles; impugnant enim id maxime, quod Deus in hominibus amat, scilicet mutuum amorem. » Jacobus autem Apostolus « inducit ad dilectionem proximi, removendo dilectionis impedimenta: dum dicit: Nolite detrahere alterutrum, per quod infertur famæ detrimentum, et per hoc innuit oppositum, scilicet conservationem bonæ famæ, et ejus augmentum, quod est opus dilectionis proximi. » (7) Eodem fere modo Jacobum interpretatur Dionysius Carthusianus: « Nolite detrahere: cum hoc sit contra charitatem atque justitiam, et ex suo genere peccatum valde mortale. » Siquidem *detractio est odii partus, quæ charitatis sanguinem exhaurit et absumit.* (8) Ad cujus fugam nos hortatur Sapiens: *Cum detractoribus ne commiscearis.* (9) Quasi dicat, expendit Dionysius Carthusianus: « Non veniat anima mea in consilio detractorum, quoniam Deus odit eos: nec mirum, quoniam vitium illud, charitatem quæ Deus est, acrius persequi et impugnare cognoscitur. » Dilectionem Apostolus *totis viribus Sancti Spiritus commendat* (1); quia *plenitudo legis est dilectio, et qui diligit proximum legem implevit.* (2) Et Jacobus Christianos a detractione avocat, quia cum sit opposita charitati, totam legem violat: nam, « omnis qui detrahit, primum quidem seipsum prodit vacuum charitate; deinde quid aliud detrahendo intendit, nisi ut is cui detrahit veniat in odium vel contemptum ipsis, apud quos detrahit? Ferit ergo charitatem in omnibus, qui se audiunt lingua maledica, et quantum in se est necat funditus et exstinguit. Non solum autem, sed et in absentibus universis, ad quos volans verbum forte per eos qui præsentes sunt, pervenire contigerit » (3) Quanto majus est nocumentum quod affert detractor, tanto magis ad restitutionem et reparationem obligatur.

2. Detractor *famæ ornamenta* (4) dedecorans, ad illius reparationem obligatur: juxta istud Sapientis: *Qui detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat* (5): neque sui criminis potest accipere veniam, nisi sublati honoris restituerit gloriam: nam, ut docent ex D. Augustino Doctores, *non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum.* (6) Tanta est restituendæ famæ obligatio, ut nullus Confessarius quantalibet auctoritate polleat, ne quidem ipse Summus Pontifex, valeat detrahentem ab ejusmodi restitutione dispensare. Ut enim ait Seraphicus Doctor, « sicut mortale est, rem invito domino pertractare; et qui hoc facit ad restitutionem tenetur; sic etiam alterius famam auferre mortale est; et qui hoc facit ad restitutionem tenetur. » (7) Susurrator pejor est fure, quoniam majus infert nocumentum proximo quam fur: « namque tollit bona exteriora, susurrator autem famam. » (8) Ut autem ratiocinatur Angelicus Doctor, « inter res exteriores maximum bonum est honor: tum quia propinquissimum est virtuti, utpote testificatio quædam existens de virtute alicujus, tum etiam quia homines propter honorem consequendum, et vituperium vitandum, alia omnia proponunt. » (9) Tum quia *bonum est mihi magis mori quam ut gloriam meam quis evacuet.* (10) Cuncta tormentorum genera, quantumvis acerba, *a multis tamen æquo animo excepta, imo et*

(1) Tert. L. de Idol. 1. — (2) Jacob. 4. — (3) 22. q. 75. a. 2. — (4) Tom. 2. Serm. 29. a. 2. c. 7. — (5) Tert. L. de Pat. 5. — (6) Tert. L. de Pat. 12. — (7) Cap. 4. — (8) Climac. Grad. 10. — (9) Prov. 24.

(1) Tert. L. de Pat. 12. — (2) Rom. 13. — (3) D. Bern. Serm. 24. in Cant. — (4) Tert. L. de An. 33. — (5) Prov. 13. — (6) Ep. 54. ad Maced. — (7) In Spect. An. c. 1. — (8) Dion. Carth. in c. 5. Eccl. — (9) 22. q. 129. a. 1. — (10) 1. Cor. 9.

ultro appetita, famæ et gloriæ causa. (1) Tum quia Deus, qui sæpe sæpius in sacris paginis hominem hortatur ad bonorum temporalium, imo et ipsius vitæ contemptum, mandat ei diligentem famæ sollicitudinem. *Curam habe de bono nomine* (2); tum quia fama est fundamentum bonorum fortunæ, largiturque vitam civilem vita naturali longe præstantiorem. Detractor autem famam eripiens, tollit fundamentum bonorum, quæ quis potest comparare imo et sperare: aufert enim famulis quos fures deprædicat salarium quod lucrati fuissent serviendo; advocatis quos ignaros proclamat, facultates quas fuissent consecuti patrocinando; concionatori, quem dissolutum decantat, fructum spiritualem quem comparasset prædicando: neque solum aufert fortunæ bona, sed adhuc vitam civilem adimit; siquidem detractoris *lingua ignis est, universitas iniquitatis. Lingua constituitur in membris nostris; quæ maculat totum corpus, et inflammat rotam nativitatis nostræ, inflammata a gehenna.* (3) Aliorsum demonstratum est quomodo lingua sit iniquitatis universitas; detractoris autem lingua dicitur ignis, quia *virtutum silvam male loquendo devorat.* (4) Vitiis aliquando parcit detractor, sed virtutes perpetuo insectatur. Inflammat rotam nativitatis, quia *merito primæ prævaricationis, ab interna felicitate projectus, huc illucque vaga mente raptatur.* (5) Detractor primævæ prævaricationis æmulatur venenum, et sicut originalis culpa serpit in omne genus humanum, ita detractio longe lateque propagatur. Quod denotat versio syriaca, legens *seriem genealogiarum quæ currunt in modum rotarum.* Vel quia serpente malitia, in omnes futuras generationes seriatim diffunditur; vel quia præteritas genealogias infamare conatur; vel quia inter familias seminat inimicitias, quæ habentur immortales; nam per multas generationes transmittuntur in posteros. *Susurro et bilinguis maledictus multos turbavit pacem habentes. Lingua tertia multos commovit et dispersit illos de gente in gentem.* (6) Vel quia suo veneno inficit, non solum audientium multitudinem, sed eorum nepotes, ad quos successive per traducem devenit detractio: *Unus est detractor, qui loquitur et unum tantum verbum profert, et tamen illud unum verbum, uno momento multitudinis audientium aures inficit, animas interficit. Velociter currens sermo tabe malitiæ suæ inficit ingentem multitudinem.* (1) Vel quia detractio est *matrix in omne delictum.* (2) Ut enim ait D. Chrysostomus, *quodnam mali genus est, quod non a detractione oriatur? Ex ea odia pullulant; ex ea dissidia ortum trahunt, suspiciones malæ hinc procreantur, quæ innumeris malis causam præbent: denique quæcunque mala quisquam cogitatione complecti possit, omnia ea a detractione proficisci reperiet.* (3)

Nonne post tot illata damna tenetur ex justitia detractor etiam cum sui honoris jactura satisfacere? *Super furem est confusio et pœnitentia, et denotatio pessima super bilinguem.* (4) Bene detractor comparatur furi: uterque enim tollit et furatur in abscondito: hic substantiam, ille famam, uterque pœna et confusione mulctandus: attamen « majorem pœnam et confusionem meretur susurro, quam fur; quia fur tantum res furatur, susurro famam boni nominis aufert, quæ melior est omni temporali possessione. » (5) Tandem uterque ad restitutionem obligatur. Etenim « si fur tenetur ad restitutionem rei furatæ, quanto magis susurro ad restitutionem famæ denigratæ? » (6) Inde concludit D. Bonavent. Profecto « tenetur detractor ad restitutionem bonæ famæ quam abstulit. Majus bonum aufert detractor quam raptor, et non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum. » (7) Viperam considera quæ post morsum ad aquam currit, quam nisi invenerit exspirat. Idem accidit detractori qui post emissum linguæ venenum, si ad aquas pœnitentiæ non occurrit, illatumque damnum non reparat, æternæ mancipatur morti. Quapropter *si quis venenum detractionis aliorum auribus instillarit, si vox exciderit incauta famam alienam violatura, mox eadem hora ad aquam pœnitentiæ accurrat, detraxisse doleat, deinceps futurus cautior, atque si ullo modo possit, restiturus quæ lingua clanculum ademit: difficile hoc quidem, sed necessarium, et melius est ablata restituere quam cum ablatis perire.* (8) Quatuor notatu dignissima dicit D. Chrysostomus: 1. Detractor pœniteat, et aquis pœnitentiæ sua scelera abluat. 2. Ablatam famam restituat, absque hac restitutione, invalida est sacramenti accessio. Furator interdum a restitutionis obligatione redimitur, ob nimiam qua gravatur paupertatem: detractor autem semper ad restitutionem famæ tenetur: quandiu vivit, ad hoc obligatur, etiam

(1) Tert. L. ad Mart. 4. — (2) Eccles. 41. — (3) Jacob. 3. — (4) D. Anselm. — (5) V. Beda. — (6) Eccles. 28.

(1) D. Bern. Serm. 24. in Cant. — (2) Tert. L. de Pat. 5. — (3) Hom. 3. ad Pop. — (4) Eccles. 5. — (5) Hug. Card. — (6) Hug. Card. — (7) D. Bon. in Concil. p. 1. Sect. 13. — (8) D. Chrysost. Hom. 3. in Matth.

imminente morte ; quandiu linguæ habet usum, potest et debet fateri se falso insontem calumniatum fuisse. *Nusquam et nunquam excusatur quod Deus damnat.* (1) 3. Quantum fieri potest, quia impossibile est ut detractor reparare possit omne damnum, quod attulit : nam quomodo damnum quod attulit, vitæ naturali, vitæ spirituali, tot audientium quorum animas gladio linguæ interemit ; damnum quod attulit vitæ civili, tot in locis, tanto spatio, toties moraliter et civiliter interficiens innocuum, quot sunt homines apud quos illum diffamavit ? Nam quomodo præteritis, futuris, et longe a se distantibus, innocentiam læsi demonstrabit? Esto ut illos omnes adeat, cunctis se fateatur calumniatorem ; incertum est an qui detractori crediderunt, restitutori fidem adhibeant ; aut si credunt, remanet tamen in eorum mentibus aliqua malæ suspicionis opinio. Quemadmodum nemo vestem refecturus, eam ita pristinæ restituit integritati, quin ruptura præcedens semper appareat, ita nec unquam ablata semel fama adeo perfecte restituitur, quin aliqua ex parte semper remaneat denigrata. Sicut nunquam ita sanatur vulnus quin appareat in carne cicatrix, ita mens quæ semel præbuit consensum detractioni, nunquam ab hujusmodi opinione ita sanatur, quin aliqua remaneat impressio ; et ut fatur modernus Auctor, « inter instrumenta vulnus infligentia ; nullum habet adeo difficile remedium ac sagittæ vulnus : nam ferrum sagittæ profunde penetrat, et veneno infectum esse solet ; unde cum vulnus facit non potest curari, nisi scindendo partem offensam : periculosas incisiones, novasque aperturas requirit : sic qui famam lingua læsam cupit reparare et vulnus sanare, sæpe novam incisionem et læsuram facit. » (2) Quam infelix detractor, qui, quantumvis velit, non potest tamen perfecte sanare vulnus quod fecit, nec totaliter reparare damnum quod attulit ! Multo adhuc infelicior qui facere restitutionem recusat, ne mendax et calumniator videatur : *Attende ne forte labaris in lingua, et sit casus tuus insanabilis.* (3) Eadem sagitta qua detractor alios vult percutere, seipsum lethaliter percutit ; et ut animadvertit D. Hieronymus expendens istud Davidicum : « Conversi sunt in arcum pravum ; » (4) *arcus pravus qui contra inimicos sagittas putatur jacere, sauciat jacientem*, seseque sagitta veneno tincta insanabiliter ferit. *Plerique sagittis venenatis transfigunt cervos* (1), et immedicabile efficiunt vulnus. Idem detractori accidit, qui semetipsum sagitta venenata saucians insanabile vulnus efficit, irremissibile peccatum contrahit, quia nolens restituere famam, in peccato vitam transit, in peccato moritur, et post mortem, speciali pœna in inferno mulctatur.

3. Dives epulo *dolet apud inferos, et punitur in flamma, et cruciatur in lingua.* (2) Dives epulo ultra pœnam damni, quæ summum ei affert dolorem, ultra pœnam inflictam sensus ab igne divinæ justitiæ ministro, speciale in lingua patitur tormentum : *Attendite, fratres, totum corpus flamma gehennæ consumitur, et sola lingua amplius cruciatur : ideo sine dubio in lingua majorem sentit ardorem, quia per eam superbe loquendo contempserat pauperem.* (3) Quapropter guttam aquæ expostulat ut refrigeret linguam, *quasi reliquum corporis ab incendio haberet immune ; sed lingua plus ardet, quæ, misericordia ut fieret, jubere neglexit. In lingua majus sentit incendium, quæ maledixit pauperi, misericordiam contradixit : lingua in tormentis prima est, quæ denegando pauperi, pauperis blasphemavit auctorem.* (4) Specialiter in lingua dives torquetur, quia lingua specialiter peccaverat. Epuloni similis detractor trina pœna mulctandus est. Nam, 1. Sustinet pœnam damni, et Deo in æternum privatur : *Qui detrahit, eradicabitur, id est, a radice sua, quæ Christus est, evellitur.* (5) Pœna damni in separatione a Deo sita est. 2. Post resurrectionem pœnam sensus patietur ab igne. Cujus exemplum memorabile refert Magnus Gregorius cujusdam Monialis. « Carnis continentiam habuit, sed linguæ procacitatem non declinavit : defuncta, atque in Ecclesia sepulta est : eadem nocte custos ejusdem Ecclesiæ per revelationem vidit, quia deducta ante sacrum altare per medium secabatur, et pars una illius igne cremabatur, et pars altera intacta remanebat. Cumque hoc surgens mane Fratribus narrasset, et locum ostenderet, in quo fuerat igne consumpta, ipsa flammæ combustio jam parte altera in marmoribus apparuit, ac si illic eadem femina igne corporeo fuisset concremata. » (6) Nec minus stupendum, quod in Speculo Exemplorum refert Joannes (7), major Societatis Jesu Theologus, de quodam Clerico detractioni obnoxio, absque pœnitentia fatofuncto, qui apparens amico, uti illi promiserat, dixit : « Ipso mortis momento ad

(1) Tert. L. de Spect. 20. — (2) Apud Joseph. Mas. Biblior. Sacr. Discurs. 12. de Detract. — (3) Eccles. 28. — (4) Psal. 77.

(1) D. Ambr. L. de Noe et Arca. c. 5. — (2) Tert. L. de An. 7. — (3) D. Aug. Serm. 217. de Temp. — (4) Chrysol. Serm. 66. — (5) Euseb. Emiss. Hom. ad Pleb. Obtrect. — (6) L. 4. Dialog. c. 51. — (7) Pag. 264.

judicem ductus, eos omnes accusatores habui, quos detractionibus infamavi. Heu! sententiam judex tulit tremendam: nam in æternum omnes detractores sagittis igneis sunt configendi, imo telorum fascibus quæ acervatim in innocentes ejaculati sunt, comburendi. » In obsidione Chalcedoniæ, ubi ad quinquaginta millia hominum occubuerunt, Turcæ tantam in urbem sagittarum immiserunt copiam, ut cives eas colligendo et in fasciculos colligendo, se ad mensem calefecerint. Non ad mensem, sed ad æternum comburentur detractores fascibus sagittarum, quas vibrarunt in proximos. Tandem in lingua speciale patientur detractores tormentum. Quos ideo hortatur Sapiens : *A detractione parcite linguæ.* (1) Non dicit, ut adnotat D. Bonaventura, parcite proximo, sed parcite linguæ: quia, ut expendit Lyranus, *lingua injuriatur, cum ad proferendum sermonem applicatur, quia per hoc pœnam meretur;* etenim per quæ quis peccat, per hæc et punietur. Cujus exemplum horrendum refert Cantipratensis, cujusdam sacerdotis detractioni dediti, qui ante mortem in furias incidit, propriisque dentibus suam linguam dilaceravit: *Cum detractoribus non commiscearis, quoniam repente consurget perditio eorum, et ruinam utriusque quis novit?* (2) Quasi dicat, ait Lyranus: « Valde magna erit, quia post ruinam culpæ incurrent ruinam gehennæ. » (3) Addit Hugo Cardinalis, « perdentur æternaliter. » Inde concludit D. Anselmus : *Summopere cavendum est peccatum detractionis, quia fomes est tantæ perditionis*, a qua non solum liberabuntur, qui bene de proximo loquuntur, sed etiam fratres laudando, Deum benedicendo cœlestem sibi comparabunt felicitatem.

CONCIO QUARTA.

Conversatio *divinæ disciplinæ non factis tantum, verum etiam dictis periclitatur; nam sicut scriptum est: Ecce homo et facta ejus, ita: Ex ore tuo justificaberis.* (4) Anacharsis (5) interrogatus quid in homine esset optimum, quid pessimum, respondit : Lingua. Bias (6) quoque Regi Ægypti poscenti quidnam in victima esset optimum et pessimum, linguam remisit, sapienter innuens, linguam si ratione regatur, esse optimum hominis membrum; pessimum vero, si passioni inserviat. Idipsum docet Jacobus Apostolus (1), qui postquam multis insecutus est, linguam concludit : *In ipsa benedicimus Deum, in ipsa maledicimus homines : ex ipso ore procedit benedictio et maledictio.* Merito Hermogenem pungit Tertullianus, quod *maledicere singulis, officium bonæ conscientiæ judicet.* (2) Quod quam sit falsum, evidenter patet; nam si Deus *vetat remaledicere, multo magis utique maledicere.* (3) Non prohiberet autem maledictionem, nisi esset illicita. Tantum abest ut sit officium bonæ conscientiæ, quinimo est officium malæ conscientiæ. Nam maledicens, 1. Præcipuis Christiani dotibus denudatur; 2. Diaboli spiritu animatur; 3. Damnati officium negotiatur.

I. PARS. Deus affirmans *manere eos omnis vani et supervacui dicti reatum* (4), a fortiori criminosos judicat, quos maledictionis reos conspicit. Quis de hoc possit dubitare? *Cum Dominus homicidium etiam in verbo maledicti vel convitii judicat* (5), nonne a maledictione abstinendum est? Christiane, *si linguæ amaritudo, maledicto sive convitio eruperit* (6), maledicta vibrans, scias te esse alienum a christiana, 1. Religione; 2. Conversatione; 3. Dilectione.

1. *Gentes ferocissimæ* (7) idololatræ. Nec mirum, quia feroces venerantur deos, scilicet Martem crudelem, post vindictam bella, sanguinem et cædes anhelantem; Saturnum immitem, qui *propriis filiis non pepercit* (8); Jovem quoque *solum patris filium de crudelitate.* (9) Gentiles in errore versantes, ante oculos falsorum numinum crudelitatem habentes, et ipsi sæviebant. Ut enim philosophatur Tertullianus, *facile erat, absente Domino patientiæ et magistro, qui postquam supervenit, et gratiam fidei patientia composuit, jam nec verbo quidem lacessere, nec fatue quidem dicere sine judicii periculo licet.* (10) Christiani fide illustrati, in maledictiones et imprecationes prorumpentes, ethnicorum more vivunt, Christiani nomen indigne ferunt, quod *nihil barbarum sonat, aut infaustum, aut maledicum.* (11) Quia, ut subjungit Tertullianus, *de suavitate et benignitate compositum est.* Sicut Christus benignitatis est nomen, quia e chrismate est nuncupatus, ita *Christianus, quantum interpretatio est, de unctione deducitur.* (12) Benignitatem quoque in suis moribus et ser-

(1) Sap. 1. — (2) L. 2. c. 37. Prov. 24. — (3) L. Simil. 109. — (4) Tert. L. de Idol. 20. — (5) Laert. L. 1. c. 9. — (6) Plutarch. de Garrulit.

(1) Cap. 3. — (2) Tert. L. adv. Herm. 1. — (3) Tert. L. 4. adv. Marc. 27. — (4) Tert. L. de Pat. 8. — (5) Tert. L. de Idol. 2. — (6) Tert. L. de Pat. 8. — (7) Tert. L. 1. adv. Marc. 1. — (8) Tert. Apol. 9. — (9) Tert. Ibid. — (10) Tert. L. de Pat. 6. — (11) Tert. Apol. 3. — (12) Tert. Ibid.

monibus debet præ se ferre, ut suo respondeat nomini, sitque particeps mititatis, quam Christus verbo et exemplo docet. Ad christianam illam mansuetudinem fideles hortatur Apostolus: *Omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines* (1); non solum ad extraneos, sed etiam ad domesticos: neque duntaxat facto, sed etiam verbo, vitantes maledictionis et imprecationis verba, quæ christianam dedecent religionem. Nam, si hujus vana est religio, qui non frænat linguam suam, quanto magis qui in famulos et ancillas, filios et filias continua vibrat convitia, quæ christianæ disciplinæ non conveniunt? *Si percussero maledicto, quomodo secutus inveniar doctrinam Domini, qua traditum est, non vasculorum inquinamentis, sed eorum quæ ex ore promuntur, hominem communicari?* (2) Christiane, si juxta Domini doctrinam loqui desideras, nullatenus maledicas, sed *aurum tuum et argentum tuum confla, et verbis tuis facito staterum, et frænos ori tuo rectos.* (3) Quæ verba sic explicat D. Ambrosius: « Possessio tua, mens tua est; argentum tuum, eloquium tuum est: jugum sit verbis tuis, et statera, hoc est, humilitas atque mensura, ut lingua tua menti subdita sit; restringatur habenæ vinculis, frænos habeat suos, quibus revocari possit, ad mensuram sermones proferat, libra examinet os justitiæ, ut sit gravitas in actu, in sermone pondus, atque in verbis modus. Hæc si custodiat aliquis, fit mitis, mansuetus, modestus. » (4) Maledicus ad mensuram non profert sermones suos, os suum libra justitiæ non examinat, nullum in verbis servat modum, sed absque modestia, gravitate, mititate et mansuetudine contumeliose et injuriose loquitur, nec conservat aurum suum, argentum suum, margaritas suas, quæ sunt *quotidianæ conversationis insignia* (5), quibus despoliatur vivens absque christiana conversatione.

2. *Etiam quod benedictio inter nos, summum disciplinæ et conversationis sacramentum.* (6) Sic fantur veri Christiani apud Tertullianum. Benedicere idem est ac bene, seu bona dicere; unde ille benedicit qui bona et grata lingua bona et grata loquitur. Hujusmodi benedictio habebatur olim apud Christianos velut conversationis sacramentum, tum quia sicut sacramentum est signum sensibile gratiæ insensibilis, sic linguæ benedictio est index boni animi, imago recti cordis, *quid velit cor lingua testatur* (1); tum quia sicut sacramenta specialem largiuntur gratiam ad superandas difficultates rebus innatas, sic Confirmatio confert gratiam quæ roborat fideles adversus tyrannorum persecutiones; sic Matrimonium largitur gratias quæ sublevant ærumnas statui conjugali annexas. Eodem modo benedictio, seu benevolentia est quasi quoddam naturale sacramentum, quo naturalis confertur gratia ad tuto conversandum, aliorumque captandam benevolentiam: *Verbum dulce multiplicat amicos, et lingua eucharis in bono homine abundat.* (2) Tum maxime quia sicut sacramentum distinguit fideles ab infidelibus, sic benedictio veros Christianos a fictitiis et simulatis Christianis discriminat, scilicet *prohibita ira, restricti animi, exemptum linguæ venenum, dicente Christo: Maledicentibus benedicite.* (3) Simulatus, non verus Christianus maledicus, animum non moderans, iram non prohibens, linguæ venenum effundens, profanans conversationis sacramentum, et Christianæ dilectioni renuntians.

3. *Dilectio summum fidei sacramentum, christiani nominis thesaurus.* (4) Christiana disciplina potissimum in dilectione sita est, quæ ideo dicitur summum fidei sacramentum, fideles ab infidelibus discriminans: et quia cœlestibus gazis opulenter ditat Christianos, nuncupatur christiani nominis thesaurus, quem suo sanguine meruit Christus, et largitur Spiritus Sanctus semetipsum benigne infundens cordibus eorum, quos sua gratia nobilitat: at non in animis ita et animadversione exagitatis residet divinus amor. Siquidem charitas *sedet in throno spiritus ejus mitissimi et mansuetissimi, qui non turbine glomeratur, non nubilo livet, sed est teneræ serenitatis, apertus et simplex, quem tertio vidit Helias.* (5) Helias profugus, Jezabelis iras declinans, in vasto spelæo latitans, vindictæ zelo excandescens, cui dixit Dominus: « Egredere, et sta coram Domino; et ecce Dominus transit, et Spiritus grandis et fortis subvertens montes, et conterens petras; non in spiritu Dominus, et post spiritum commotio; non in commotione Dominus, et post commotionem ignis; non in igne Dominus, et post ignem sibilus auræ tenuis » (6), quo docebatur Propheta ad vindictam turbatior et concitatior mitius agere, Spiritus Sancti instinctu, qui est mitissimus et mansuetissimus, cunctos erudiens in Elia Christianos: *Deus præcepit Spiritum sanc-*

(1) Ad Tit. 3. — (2) Tert. L. de Pat. 8. — (3) Eccles. 18. — (4) L. 1. Offic. 5. — (5) Tert. L. 2. ad Uxor. 5. — (6) Tert. L. de Test. An. 2.

(1) D. Aug. Præs. in Psal. 3. — (2) Eccles. 6. — (3) Tert. L. de Pat. 6. — (4) Tert. L. de Pat. 12. — (5) Tert. L, de Pat. 15. — (6) L. 3. Reg. 19.

tum, utpote pro naturæ suæ bono tenerum et delicatum, tranquillitate et lenitate, et quiete et pace tractare: non furore, non bile, non ira, non dolore inquietare. (1) Non immerito Spiritus Sanctus in linguis igneis apparuit, scilicet ut linguas igne charitatis accenderet. Maledicus Spiritum Sanctum male tractat: quia eum a suo corde et lingua fugat, non habens dilectionem, nec in anima, nec in lingua, sed totus igne inferni succensus, verba maledictionis et imprecationis propalat: dæmon, qui ejus cor possidet, linguam quoque occupat: *Undique nobis insidias dæmon præparare consuevit, sed facilius lingua et ore peccante; nullum enim æque congruum illi organum in ministerium est interitus atque peccati.* (2) Quomodo non peccaret maledicus, qui ad maledicendum spiritu diaboli animatur?

II. PARS. *Habes psalmum: Benedicite, et nolite maledicere. Quis hoc docebit, quam qui omnia benedictionibus condidit?* (3) Deus hominibus vetat maledicere, eosque dicto et exemplo ad benedicendum stimulat; multi tamen *saltem lingua semper rebelles* (4) Deo denegant obsequium, tantum abest ut benedicendo Deum imitentur, quin potius maledicendo diabolum æmulantur. *Agnoscamus ingenia diaboli* (5), et inveniemus maledicentium ingenium, qui dæmonis spiritu animati maledicta ejaculantur ex, 1. Impatientia; 2. Iracundia; 3. Malitia.

1. *Natales impatientiæ in ipso diabolo deprehendo.* (6) Impatiens fuit diabolus in cœlo et in terra. In cœlo, impatienter ferens humanationem Verbi futuram, neque pacato animo sustinens quod Deus humanam naturam præferret angelicæ, fieretque potius homo quam Angelus. Impatiens quoque fuit diabolus in terra, ægre tolerans collatum a Deo homini in creaturas imperium. Homo quoque ex impatientia ad maledictiones fertur, præsertim quando aliquod temporale patitur damnum. Nam *qui damni impatientia concitatur, spiritum quem a Domino sumpsit, secularis rei gratia concutit.* (7) Quantumvis a Deo sit edoctus, cœlestia longe esse terrenis anteponenda, non esse multum dolendum de fortunæ bonis, quæ persæpe sunt impedimentum salutis; attamen dum aliqua illi temporalis evenit jactura, in maledictiones et imprecationes effunditur: *Cæterum impatientia in hujusmodi, et spei nostræ male ominatur, et fidem prævaricatur.* (8) Spei male ominatur: tum quia nimia terrenorum affectio denotat se dubitare de æternis; tum quia peccando cœlestium spem amittit. Fidem quoque prævaricatur: tum quia Deo prohibenti maledicta non obsequitur; tum quia de Dei doctrina non proficit qui non vult multum esse de temporalibus curandum; tum quia juxta disciplinam christianam non vivit, quæ tota est in contemptu terrenorum. *Gentilium est omnibus detrimentis impatientiam adhibere, qui rem pecuniariam animæ anteponant.* (1) At proh dolor! Christianus in Dei schola eruditus, fidei lumine illustratus, Dei dedignans doctrinam, quam profitetur, contemnens disciplinam, maledicit terræ, quæ non uberes produxit segetes; maledicit mari, in quo naves naufragarunt; maledicit domesticis, qui aliquod vas fregerunt, et *tota oris contumelia mugit* (2); in continua convitia ex impatientia et iracundia prorumpit.

2. Belle diabolus dicitur draco rufus habens iram magnam, qua fecundavit Evam: *Nam statim illa semine diaboli concepta, iram filium procreavit; editum suis artibus erudiit.* (3) In diaboli Academia eruditus iracundus, maledictiones vibrat: *Prima enim semper irarum tela maledicta sunt, et quidquid non possumus imbecilli, optamus irati; ac sic in omni animorum indignantium motu, votis malis pro armis utimur.* (4) Feminæ quo magis sunt imbecilles, eo facilius concitantur ad iram, feriuntque lingua quos manu percutere non possunt. Multi quoque homines *prout quid in ingratiam cecidit, semetipsos exsecrantur* (5); uxores convitiis afficiunt, filiis maledicunt, multaque alia efficiunt irati, *quod si Dei ac per hoc rationis quoque compotes agerent*, minime efficerent. Nulla est passio ita contraria rationi ac iracundia. Homines irati *a ratione tantum absunt, quantum ab ipso rationis auctore.* (6) Hos velut infantes vagientes considerat Philosophus Moralis: *Non convitiari vos putabo, sed vagire velut infantes miserrimos.* (7) Quod est vagitus infantibus, hoc est adultis maledicentia. Infantes ex ira vagiunt, obstrepunt, inquietant, cunctos qui sunt in domo vagitu feriunt. Non absimiliter homines irati cunctos suis convitiis et maledictis feriunt: *Ex eo itaque itur in furias, et animos, et discordias: inde maledicta, convitia, sine justitia odii* (8); innocuos æque ac criminosos feriunt, nulli parcit

(1) Tert. L. de Spect. 15. — (2) D. Chrys. Hom. ad Bapt. — (3) Tert. L. 5. adv. Marc. 14. — (4) Tert. 1. ad Nat. 17. — (5) Tert. L. de Cor. Mil. 14. — (6) Tert. L. de Pat. 5. — (7) Tert. L. de Pat. 7. — (8) Tert. L. de Pat. 9.

(1) Tert. L. de Pat. 7. — (2) Tert. L. de Pall. 4. — (3) Tert. L. de Pat. 5. — (4) Salv. L. 3. de Guber. Dei. — (5) Tert. L. de Pœn. 1. — (6) Tert. ibid. — (7) Seneca L. de B. Vit. c. 26. — (8) Tert. L. de Spect. 16.

lingua maledica, omnes insequuntur ex malitia.

3. *Diabolo semper operante et adjiciente quotidie ad iniquitatis ingenia.* (1) Multi homines diaboli spiritu animati et malitia *dictum proterum aut nequam* (2) proferunt : cunctis namque Dei creaturis maledicunt. Hominibus, quos *omni contumelia* (3) prosequuntur ; pecudibus, creaturisque inanimatis, quas diris et dæmonibus devovent ; semetipsis interitum exoptant, dæmonibus, quos exsecrationibus pulsant : *Jam vulgus indoctum, dæmonas in usum maledicti pronuntiat* (4) : ipsi quoque Deo, quem Sancti in cœlo continuis decantant laudibus, et quem homines in terra suis sermonibus commendare tenentur, *plane benedici Deum omni loco ac tempore condecet, ob debitam semper memoriam beneficiorum ejus ab omni homine* (5) : proprius enim finis oris, verus linguæ usus, est benedicere et laudare Deum : *Sed accepisti, homo, os ad vorandum atque potandum, cur non potius ad eloquendum, ut a cæteris animalibus distes ? cur non potius ad prædicandum Deum, ut etiam hominibus antistes ?* (6) Ultra hanc rationem a natura hominis desumptam, ad rectum usum linguæ urgetur adhuc Christianus, ex consideratione honoris quem consecutum est os a mysteriis religionis : *Os habes spirituale, obsignatum Spiritu Sancto. Cogita quæ sit oris tui dignitas : Patrem vocas Deum, et fratrem mox vituperas ? Cogita qua mensa dignatum sit os tuum, quæ contingat, quæ degustet, quo cibo fruatur : Perpende cum quibus tempore mysteriorum adstes, nempe cum Cherubim, cum Seraphim : Seraphim neminem vituperant, sed unus et idem usus ora illorum adimplet, nempe benedicendi et glorificandi Deum : quomodo ergo potes cum illis dicere : Sanctus, Sanctus, qui ore tuo ad vituperium abuteris ?* (7) Indignus est hominis titulo, qui abutitur lingua ad maledicendum. Portentum est in religione Christianus adversus fratres suos ipsumque Deum os suum armans. Verus Christianus *oris honorem* (8) benedicendo demonstrat, quemadmodum qui ore bene utuntur, etiam in lingua remunerantur, ut constat ex multis martyribus, qui linguis ob fidei confessionem abscissis Deum laudabant non secus ac si non fuissent excisæ linguæ. Patet etiam ex S. Antonio Paduano, cujus lingua, qua tot homines concionando ad Deum converterat, anno trigesimo secundo ab ejus morte ita incorrupta, recens et rubicunda inventa est, ut D. Bonaventura tunc temporis Generalis Minister eam assumens, deosculans et lacrymans in hæc verba proruperit : *O lingua benedicta, quæ Dominum semper benedixisti, aliosque benedicere docuisti ! nunc liquet quam grata ei fueris, quantique apud eum meriti.* Sic honorantur in lingua qui ad Deum proximumque benedicendum illa probe utuntur. Impie Christiane, cum lingua tua adversus Deum et proximum abuteris, *cum in maledictum convertis benedictionem* (1), oris honorem dedecoras, naturam simul et religionem offendis. Nam, ut subjungit Tertullianus, naturaliter etiam, *Benedicat te Deus, tam facile pronuntias, quam Christiano necesse est*, mererisque in tua lingua tuæ maledictionis luere pœnas, ad instar impii Nestorii (2), qui maledicens Deo, ejusque Matri, asseveransque Christum non esse Deum, neque Mariam Deiparam, sed Christiparam, lingua ejus a vermibus corrosa et exesa fuit. Belle dixit olim ille Sapiens : *lingua fortuna, lingua dæmon* (3), quia ut fatur Sapiens, *mors et vita in manibus linguæ* (4) ; ex recto etenim linguæ usu comparatur vita, ex linguæ abusu accersitur mors, et maledicens damnati officium negotiatur.

III. PARS. *Hic erit sermo optimus, benedictionis scilicet.* (5) Hunc optimum sermonem semper in ore suo versabat Regius Vates : *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo.* (6) Hunc optimum sermonem exoptabat D. Augustinus sic Deum alloquens : *Laudet te cor meum, et lingua mea, et ossa mea dicant : Quis similis tibi ?* (7) Hoc optimo sermone beati in cœlo indesinenter Dei laudes decantant, dicentes : *Benedictio, et claritas, et gratiarum actio Deo nostro in secula seculorum !* (8) Cœlestes quoque spiritus continuo Dei magnalia prædicant : *Illa Angelorum circumstantia non cessant dicere : Sanctus, Sanctus, Sanctus.* (9) Optimum sermonem in ore non habent, non benedicentes Deum et proximum, sed suis maledictionibus sese inhumanos in fratres, irreligiosos in Deum, et in semetipsos crudeles demonstrant. Inhumani sunt in fratres, quos odio persequuntur, et improperiis affligunt, irreligiosi in Deum ; nam, *si non laudaverint servi dominum, in-*

(1) Tert. L. de Vel. Virg. 1. — (2) Tert. L. de Pat. 8. — (3) Tert. L. ad Mart. 5. — (4) Tert. Apol. 22. — (5) Tert. L. de Orat. 3. — (6) Tert. L. de Res. 61. — (7) D. Chrysost. Hom. 14. in Ep. ad Ephes. — (8) Tert. L. de Res. 61.

(1) Tert. L. de Test. An. 2. — (2) Evang. L. 1. c. 2. — (3) Plutarch. — (4) Prov. 18. — (5) Tert. L. 4. adv. Marc. 14. — (6) Psal. 33. — (7) L. 9. Conf. 1. — (8) Apoc. 7. — (9) Tert. L. de Orat. 3.

grati, irreligiosi erunt (1); crudeles in semetipsos; nam, ut subjungit D. Augustinus, *quid faciunt non laudando Dominum, nisi ut severum sentiant Dominum?* Quod si ille qui Dominum non laudat, meretur pœnam, quanto magis qui Dominum maledicit? Qui est hujusmodi, 1. Cœlesti beatitudine privatur; 2. In inferno interminabili pœna mulctatur; 3. In terra adhuc existens præpropere damnati officium negotiatur.

1. *Nusquam et nunquam licet quod semper et ubique non licet* (2): maledictio neque in cœlo, neque in terra est licita. Non in cœlo, quod est locus perpetuæ benedictionis; neque in terra, quia Deus maledictionem prohibet: *Deus etiam cum causa maledicere non sinit, qui maledicentibus benedici præcipit.* (3) Præcepto affirmativo benedictionem præcipit Deus, præcepto negativo vetat maledictionem, execrator neutrum adimplet mandatum. Non affirmativum, quia non benedicit; non negativum, quia maledicit. Sicut autem observanti divina mandata cœlestis debetur beatitudo, ita transgredienti denegatur. Quod ex duobus latronibus cum Christo crucifixis comprobatur. Malus latro Christo improperans, paradisum non obtinuit; bonus vero latro Christum recognoscens et confitens præmiatus est, ex ore dominico audiens: *Hodie mecum eris in paradiso.* (4) Idem accidit benedicentibus et maledicentibus. Benedicentes Deum et proximum in præmium benedictionis comparant sibi cœlum; quapropter postquam Regius Vates deprecatus est: *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo?* (5) statim a Deo edoctus respondet: *Qui opprobrium non accepit adversus proximos suos.* (6) Maledicentes vero Deum et homines, *expellit eos Dominus de paradiso.* Neque solum a paradiso expellit, sed adhuc eos in inferno punit, juxta imprecationes quibus maledicentes et imprecantes onerat Propheta: *Erubescant impii, et deducantur in infernum; muta fiant labia dolosa, quæ loquuntur adversus justum iniquitatem, in superbia et in abusione.* (7) Sua namque lingua abutentes, maledictiones et imprecationes ex malitia ejaculantes, in inferno cruciantur.

2. *Quod ab æmulo Dei conceptum est, utique non est amicum Dei rebus. Eadem discordia est rerum, quæ et auctorum.* (8) Maledictio et imprecatio a diabolo habuit exordium, proinde Deo odiosa, hominibusque qui Deum diligunt: *Contumeliosa verba non aliud quam diabolica semina reputentur a nobis, et ea tanquam venena tartarea semper vitemus.* (1) Benedictio autem Deum habet auctorem: *Jam hoc ipsum quod a benedictionibus cepit, Creatoris est, qui universa, prout edidit, nulla alia voce quam benedictionibus dedicavit.* (2) Diabolus venenatæ suæ linguæ et maledicentiæ luit pœnas: *Videte, Fratres, quanta mala habet lingua: in bono magna est, in malo mors est. Diabolus unde cecidit, nunquid furtum fecit? nunquid adulterium fecit? nunquid homicidium fecit? diabolus non propter hoc cecidit, sed propter linguam.* (3) Propter linguam adhuc punitur in inferno maledicens; nam si *quis dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis*; (4) nonne meretur gehennam ignis, qui crebra et diabolica convitia proximo suo improperat? Quam condignam et terribilem pœnam maledicenti annuntiat Vates Regius dicens: *Propterea Deus destruet te in finem* (5), id est, ut animadvertit D. Bernardinus Senensis (6), *irrevocabiliter. Et in hoc denotatur destructio æternalis, quæ sine fine erit* (7); quam patietur maledictiones vibrans, qui præpropere in hoc seculo damnati officium negotiatur.

3. *Proinde igitur et nos Angelorum, si meminerimus candidati, jam hinc cœlestem illam in Deum vocem, et officium futuræ claritatis ediscimus.* (8) Angeli indesinenter Deum benedicunt et laudant, homines Angelorum candidati, quia virtute baptismatis jus habent ad beatitudinem qua fruuntur Angeli, officium futuræ claritatis didicerunt, nimirum divinas decantandas laudes, ad quod ad Dei imaginem creati sunt, et ad christianam disciplinam vocati sunt. Verum imprecator christianam disciplinam dediscens, et contra propositum sibi finem agens, non beatorum, sed damnatorum officium æmulatur. *Cum enim lingua hominis ad benedicendum sit creata, ille eam æqualem serpenti facit, dum virtutibus ejus in perversum abutitur.* (9) Ex loquela qua quis loquitur, dignoscitur ex qua regione sit oriundus; aliter enim loquuntur Germani, aliter Hispani, aliter Galli. Sicut autem Petrus ex sermone agnitus fuit, cui dixit ancilla: *Galilæus es; nam et loquela tua manifestum te facit:* ita imprecator et maledicus ex sua loquela denotat ad quam regio-

(1) D. Aug. in Psal. 134. — (2) Tert. L. de Spect. 20. — (3) Tert. L. de Spect. 16. — (4) Luc. 13. — (5) Psal. 14. — (6) D. Aug. Serm. 26. ad Frat. — (7) Psal. 30. — (8) Tert. L. de Pat. 5.

(1) Dion. Cart. Serm. 6. in Fest. S. Andr. — (2) Tert. L. 4. adv. Marc. 14. — (3) D. Aug. Serm. 45. ad Frat. — (4) Matth. 5. — (5) Psal. 51. — (6) Tom. 2. — (7) Serm. 29. a. 2. c. 2. — (8) Tert. L. de Orat. 3. — (9) Alcuin. in c. 10. Eccles.

nem pertineat. *Tres sane respublicas agnoscimus, ad quas omnes habitatores reducuntur* (1), quarum quælibet habet linguam sibi propriam, scilicet cœlum, infernum et terram. In cœlo non habitant, nisi beati; in inferno commorantur damnati; in terra conversantur boni et mali, qui futuri sunt cives cœli, vel inferni. Loquela Beatorum sunt benedictiones, laudes, gratiarum actiones, orationes, et quidquid *benedictionis vice fungitur*. (2) Loquela damnatorum sunt juges imprecationes et maledictiones quas vibrant in Deum, in semetipsos, in dæmones, in homines: idcirco infernus nuncupatur a Petro Damiano *terra maledictionis*. (3) Videant Christiani in terra degentes, quanam loquantur lingua: si verba benedictionis in ore habeant, lingua beatorum loquuntur, estque felix auspicium, quod aliquando cœlum habitabunt; at si sermones maledictionis et increpationis teneant, lingua loquuntur damnatorum, estque infaustum omen, quod aliquando projicientur in infernum, ut æternaliter loquantur lingua, quam didicerunt in hoc seculo. Christiane, si vis inferni vitare supplicia, ne loquaris lingua damnatorum; si vis cœlestem possidere gloriam, loquere lingua beatorum: *Proposuit Deus mercedem, vitam et dies bonos. Dies boni, vita sine fine, requies sine labore; in tanta mercede proposita non jussit onera gravia portare, nec aliquam machinam erigere vel fodere: non jussit rem laboriosam, sed membrum quod inter omnia membra cito moves, ipsum tibi cohibere præcipit.* (4) *Cohibe linguam tuam a malo. Non est labor erigere fabricam, et labor est tenere linguam? Cohibe linguam tuam a malo; noli loqui mendacium, noli loqui criminationes, noli loqui calumnias, noli loqui falsa testimonia, noli loqui blasphemias;* noli loqui convitia, imprecationes et maledicta, sed benedictiones, et dicito cum Vate Regio: *Benedic, anima mea, Dominum.* (5) Ubi D. Augustinus: *Finis illius psalmi concordat cum suo principio, benedictio a capite, benedictio in fine; a benedictione profecti sumus, ad benedictionem redeamus, in benedictione regnemus* (6) cum Sanctis, qui cœlestem rempublicam componunt.

CONCIO QUINTA.

Plerique homines *non implent fidem ordinariæ narrationis, deficientis in mendacio semper* (1), ad quod edocti sunt; sed ut vult Jeremias Propheta, *docuerunt linguas suas loqui mendacium.* (2) Tot sunt hac tempestate qui in hac academia didicerunt, ut merito conqueratur B. Thomas a Villanova: « Non est veritas in mundo, non est qui loquatur verum cum proximo suo; quidquid hodie vulgus loquitur, fraus et adulatio est; docuerunt enim linguas suas loqui mendacium: in hac schola exercitati sunt, in hac edocti, ut discerent fallere, mentiri, adulari, exaltare parva, ex tumulis montes facere, ex culicibus elephantos: hæc civilitas, hæc affabilitas: et inurbanus est, quisquis fallere et mentiri non novit. » (3) Et quia scientia non sine labore comparatur: « Labor labiorum ipsorum operiet eos. » Nam, ut expendit D. Augustinus, *ipsum mendacium ipsorum, labor est labiorum ipsorum.* (4) Tria namque ad mendacii integritatem concurrunt, quæ parturiunt laborem. Requiritur ad mendacium. 1. Quod falsum proferatur, quia *mendacium est veritati contrarium.* (5) 2. Quod a mentiente credatur falsum quod loquitur, mentiri enim est contra mentem ire, et mendacium nominatur eo quod contra mentem dicitur: *quapropter ille mentitur, qui aliud habet in animo, aliud in verbis.* (6) 3. Ut falsum creditum proferatur cum intentione fallendi: *mendacium est quippe falsa significatio, cum voluntate fallendi.* (7) Sicut enim qui verum loquitur, veram opinionem, vel fidem intendit auditori ingerere, ita qui mentitur intendit falsam opinionem constituere in auditoris animo. Inde concludit D. Augustinus: *Omnes laborant in mentiendo.* (8) Tum quia falsa proferunt: nam, ut subjungit D. Augustinus, *laborant homines loqui mendacium, nam veritatem tota facilitate loquerentur: ille enim laborat qui fingit quod dicit, nam qui verum vult dicere, non laborat, ipsa enim veritas sine labore loquitur.* Tum quia verba menti eorum non concordant, nec lingua sua loquuntur, ut docet Origenes expendens istud Davidicum: « Locutus sum in lingua mea. » (9) *Qui sincere sensa animi profert, is lingua loquitur sua; at qui dolos nectit, lingua loquitur aliena* (10): dolose enim loquitur, cujus lingua a mente dissentit. *Labia sapientium disseminavit scientiam, cor stultorum dissimile erit.* (11) Lin-

(1) D. Aug. in Psal. 198. — (2) Tert. L. de Orat. 3. — (3) Serm. 60. — (4) D. Aug. Serm. 39. de Verb. Dom. — (5) Psal. 37. — (6) In Psal. 102.

(1) Tert. L. 4. adv. Marc. 7. — (2) Cap. 9. — (3) Conc. 3. de Adv. — (4) Psal. 139. — (5) D. August. in Psal. 5. — (6) D. Aug. L. de Mendac. c. 3. — (7) D. Aug. L. Cont. Mendac. c. 1. — (8) In Psal. 139. — (9) Psal. 38. — (10) In Caten. Pat. Græc. — (11) Prov. 15.

gua nervum unum cum cerebro, alterum cum corde habet annexum, quo ab intellectu qui in capite residet ita dirigatur, ut cum corde concordet. (1) Hanc consonantiam a natura inditam tollit mentiens. *Unde duplex cor dicitur esse mentientis, id est, duplex cogitatio: una rei ejus quam veram esse vel scit, vel putat, et non profert; altera ejus rei, quam pro ista profert sciens, vel putans, falsam esse.* (2) Tum quia loquitur intentione fallendi : ut autem ratiocinatur D. Augustinus, *utique verba propterea sunt instituta, non per quæ se invicem homines fallant, sed per quæ in alterius quisque notitiam cogitationes suas proferat.* (3) Trinum illum laborem pro nihilo ducentes plerique homines, persæpe mentiuntur, non satis nævos mendacii considerantes, quod est, 1. Criminosum, 2. Probrosum, 3. Injuriosum.

I. PARS. Homines *mendacium colentes* (4) illud tanquam licitum tuentur, et ob honestum finem factum, tanquam bonum commendant. Verum immerito, nam quod ex sua natura est malum, illicitum est, neque ulla circumstantia adhibita potest fieri bonum : mendacium autem ex sua natura malum est ; et ita, ait D. Augustinus, « nihil aliud judicandus est dicere, qui dicit aliqua justa mendacia, nisi aliqua justa esse peccata ; ac per hoc aliqua justa esse quæ injusta sunt : quo quid absurdius dici potest? Unde enim est peccatum nisi quia contrarium justitiæ est? Ea vero quæ contra legem Dei fiunt, justa esse non possunt. Dictum est autem Deo: Lex tua veritas (5) : ac per hoc quod est contra veritatem, justum esse non potest. Quis autem dubitet contra veritatem esse omne mendacium? nullum igitur justum debet esse mendacium. » (6) Propter trinum namque finem mentiri contingit : vel propter bonum delectabile, vel propter bonum utile, sine alterius nocumento, vel propter alterius nocumentum. Primo modo est mendacium jocosum, quod fit animo delectandi. Secundo modo est mendacium officiosum, quod fit pro salute aut commodo alterius. Tertio modo, est mendacium perniciosum, quod fit ex malignitate qua alterius intenditur nocumentum. Quovis autem fine fiat, intrinsece malum et illicitum est mendacium, 1. Jocosum, 2. Officiosum, 3. Perniciosum.

1. *Cornelius Tacitus sane ille mendaciorum loquacissimus.* (7) Huic assimilantur qui libidinosum proferunt mendacium, in sola mentiendi affectione fundatum, mentientes sive in parvis, sive in magnis, non animo nocendi, nec delectandi, nec juvandi, sed tantum quia gaudent mentiri, et confingere mendacia, tanquam rem, non aliis, sed sibi delectabilem : isti dicuntur natura mendaces, nescientes loqui veritatem, cujusmodi erant *Cretenses semper mendaces* (1); ob ingenitam mentiendi proclivitatem : « Nec illa sunt admittenda mendacia, quæ quamvis non obsint alteri, nec ulli prosint, illicita tamen eis ipsis qui gratis mentiuntur : ipsi enim proprie mendaces sunt dicendi : interest enim inter mentientem atque mendacem : nam mentiens est etiam qui mentitur invitus, mendax vero amat mentiri. » (2) Nec minus est illicitum mendacium jocosum, fundatum in sola intentione movendi animum auditoris ad complacentiam, solatium et risum. Hoc mendacii placidi nuncupati genus, maxime viget apud curiales mentientes ut sibi adstantium præsertim principum concilient gratiam : *In malitia sua lætificaverunt regem, et in mendaciis suis principem.* (3) At neque etiam in aulis principum licitum est mendacium jocosum : *Nusquam et nunquam licet, quod semper et ubique non licet.* (4) Etenim nusquam et nunquam licitum est peccatum. *Inconcusse teneas, et defendas, in divina religione nunquam omnino esse mentiendum* (5): quia mendacium etiam jocosum est peccatum, mentiensque jocose peccat ; tum quia abutitur verbis ad verum significandum institutis : ex D. autem Augustino *verbis uti ad falsum, non ad quod sunt instituta, peccatum est.* (6) Tum quia dolose et contra suam mentem loquitur : etenim *in lingua agitur dolus cum aliud ore profertur, aliud pectore tegitur.* (7) Tum quia mendacium jocosum opponitur veritati : ut enim docet D. Augustinus, « nullum mendacium est quod non sit contrarium veritati : nam sicut lux et tenebræ, pietas et impietas, justitia et iniquitas, peccatum et recte factum, sanitas et imbecillitas, vita et mors, ita inter se sunt veritas mendaciumque contraria. » (8) Tum quia christianam dedecet disciplinam, quæ veritatem profitetur. *Est nefas eum qui veritati studet, in aliqua re esse fallacem, atque ab ipsa quam sequitur veritate, discedere. In hac justitiæ virtutumque omnium via, nullus mendacio locus est.* (9) Adeo

(1) Plin. L. 11. c. 37. — (2) D. Aug. L. de Mendac. 3. — (3) In Enchir. c. 22. — (4) Tert. Apol. 24. — (5) Psal. 118. — (6) L. Cont. Mendac. c. 15. — (7) Tert. Apol. 16.

(1) Epist. 1. ad Tit. 2. — (2) D. Aug. Cont. Mendac. cap. 28. — (3) Osee. 7. — (4) Tert. L. de Spect. 20. — (5) D. Aug. L. Cont. Mendac. c. 21. — (6) In Enchir. c. 22. — (7) D. Aug. in Psal. 14. — (8) L. Cont. Mendac. 3. — (9) Lact. Firm. L. 6. c. 18.

veraces existimabat Christianos D. Anselmus, ut monitus, ne quibusdam jocose mentientibus adhiberet fidem, quæsierit : *Nunquid non Christiani sunt ? quomodo ergo mentiri possunt ?* (1) censens quasi impossibile ut Christianus etiam jocando mentiatur. Hac tamen tempestate plures Christiani multa proferunt jocosa mendacia, semetipsos fallentes ac turpiter decipientes. *Quisquis esse aliquod genus mendacii, quod non sit peccatum putaverit, decipiet seipsum turpiter.* (2) Quod si Christianus abstinere debet a mendacio jocoso, quanto magis Regulares, qui sunt in statu perfectionis acquirendæ? Religiosum joco mentiri, adeo indignum ducebat Doctor Angelicus, ut affirmare non dubitaverit quosdam dicere, *quod perfectis viris omne mendacium est peccatum mortale.* (3) At ex communi Catholicorum sententia, mendacium jocosum saltem est peccatum veniale, quod definitum ab Innocentio tertio passim asseverant Patres, quorum mitto sententias ut dicam cum D. Bernardo : *Nullum justum mendacium, omne mendacium in omnibus peccatum est.* (4) Quod docet etiam Philosophus, solo rationis acumine, mendacii agnoscens pravitatem, docensque *omne mendacium per se pravum et fugiendum esse.* (5) Qui dicit omne, nullum, neque etiam jocosum excipit, quod D. Augustino teste culpam includit : *Duo sunt omnino genera mendaciorum, in quibus non est magna culpa : cum aut jocamur, aut proximo consulendo mentimur, illud autem primum in jocando, ideo non est perniciosissimum, quia non fallit : novit enim ille cui dicitur, joci causa fuisse dictum : secundum autem ideo mitius est quia retinet nonnullam benevolentiam* (6) : Quod non obstat quin mendacium officiosum sit illicitum.

2. Christianus *admissus ad dominica præcepta, ex ipsis statim eruditur id peccato deputandum a quo Deus arceat.* (7) Deus autem a mendacio arcet, ut constat tum ex veteri, tum ex novo Testamento. In veteri quidem Testamento prohibetur mendacium : Moyses enim in Levitico sic alloquitur homines : *Non mentiemini.* (8) Ecclesiasticus quoque : *Noli velle mentiri omne mendacium.* (9) Vetatur adhuc in novo Testamento mendacium : unde Paulus ad Christianos : *Nolite mentiri invicem.* (10) His verbis Apostolus prohibet mendacium officiosum

(1) Sur. in ejus Vita. — (2) D. Aug. L. Cont. Mendac. c. ult. — (3) 2. 2. q. 110. a. 4. ad 5. — (4) Tit. L. de Usur. cap. Super eo. — (5) Grat. et L. Arbit. — (6) L. 4. Ethic. In Psal. 5. — (7) Tert. L. de Pœn. 3. — (8) Cap. 10. — (9) Cap. 7. — (10) Colos. 3.

fundatum in intentione qua quis mentitur, ut prosit sibi vel alteri, vel ut caveat sibi vel alteri, a malo imminente. Idcirco officiosum mendacium in triplici utilitate fundatur : potest enim quis mentiri, ut sibi vel aliis acquirat et conservet, vel, 1. Bona fortunæ; vel, 2. Bona corporis; vel, 3. Bona animæ. Plato (1) mendacium rem malam proclamans concessit. Medicis quandoque ellebori conceditur usus, ne ægros prorsus dejiciant. Magistratibus etiam et principibus licitum asserit mendacium, ut se ab hostibus tueantur, vel commune reipublicæ procurent bonum. Verum reprobanda est a Christiano Platonis sententia : *Apostolo reclamante* (1. Joan. 2.) : *Et mendacium non est ex veritate : non est igitur verum aliquando esse mentiendum ; et quod non est verum, nemini est omnino suadendum.* (2) Amplexanda est christiana doctrina, quæ affirmat mendacium utpote intrinsece malum, nullatenus licitum esse. Non, 1. Pro ullo pretio aut fortunæ bono quantumvis magno, etiam totius universi emolumento. Ut enim ait D. Augustinus, *non licet mentiri, vel pro toto mundo :* etenim si non est licitum mendacium, pro servanda corporis vita, nec etiam pro comparando fortunæ bono : *Si nec ipsa vita præponenda est veritati ; quid dici potest propter quod mentiendum esse contendant, qui aliquando putant oportere mentiri ?* (3) Ex Innocentio etiam tertio, Summo Pontifice, *non mentiendum pro alterius vita servanda, multominus pro triobolari negotio*, seu pro fortunæ bono sibi aut alii comparando. « Neque ideo ullum mendacium putandum est, non esse peccatum : quia possumus aliquando alicui prodesse mentiendo : possumus et furando alicui prodesse : si pauper cui palam datur, sentit commodum, et dives cui clam aufertur, non sentit incommodum : nec ideo tale furtum quisquam dixerit non esse peccatum. » (4) Non, 2. Licitum est officiosum mendacium etiam pro servanda alterius vita corporali. Unde D. Augustinus : « Si quis ad te confugiat, qui mendacio tuo possit a morte liberari, non es mentiturus. Si aliquis ægrotus interroget, quod ei scire non expedit, qui etiam possit, te non respondente, gravius affligi : audebisne aut verum dicere in perniciem hominis, aut silere potius, quam honesto et misericordi mendacio valetudini ejus opitulari ? » (5) Tunc enim nullo modo est mentiendum, etiam si ex veritate incrementetur morbus, aut etiam mors citius

(1) L. 2. de Leg. — (2) D. Aug. L. Cont. Mendac. c. 29. — (3) D. Aug. in Psal. 139. — (4) D. Aug. in Ench. c. 22. — (5) L. de Mendac. c. 16.

adveniat. Subjungit D. Augustinus : « Cum scriptum sit(1): Os quod mentitur occidit animam, quomodo non perversissime dicitur, ut alter corporaliter vivat, debere alterum spiritualiter mori ? Nam et ipsa dilectio proximi ex sua cujusque dilectione terminum accepit, diliges proximum tuum tanquam teipsum : quomodo diligit ? tanquam seipsum, cui ut præstet vitam temporalem, ipse amittit æternam : quandoquidem si pro illius temporali vita, suam ipse temporalem perdat, non est jam diligere sicut seipsum, sed plusquam seipsum : quod sanæ doctrinæ regulam excedit : multo minus æternam suam pro alterius temporali, mentiendo amissurus est. » (2) Non, 3. Mentiendum est pro alterius bono spirituali : nam, ut ratiocinatur D. Augustinus, *si pro alterius salute mentiri aliquis debeat, ergo pro alterius salute iniquus aliquis esse debet.* (3) Propria salus alienæ præferenda est saluti, neque quis salutis propriæ dispendio, licite potest alienam procurare salutem. Quapropter « nemo potest convincere aliquando esse mentiendum, nisi qui poterit ostendere æternum aliquod bonum obtineri posse mendacio : sed cum tanto quisque ab æternitate discedat, quanto a virtute discedit ; qui autem mentitur a veritate discedit ; absurdissimum est dicere discedendo inde ad boni aliquid posse aliquem pervenire : aut si est aliquod bonum, quod non complectatur veritas, non erit verum : et ideo nec bonum erit, quia falsum erit. » (4) Quod si nec pro bono fortunæ, nec pro bono corporali, nec pro bono spirituali licitum est officiosum mendacium, quanto magis perniciosum, quod Deus damnat, nec ulla potest excusari ratione ?

3. *Erramus, nusquam et nunquam excusatur quod Deus damnat.* (5) Deus autem mendacium abominatur : *Abominatio sunt Domino labia dolosa.* (6) Imo et mendaces damnat : *Omnibus mendacibus, pars illorum in stagno igne et sulphure quod est mors secunda.* (7) Quod si omne mendacium Deus odit, maxime aversatur perniciosum, quo quis mentitur ut noceat : ut enim ratiocinatur D. Augustinus : *Mihi autem videtur peccatum quidem esse omne mendacium, sed multum interesse, quo animo, et de quibus rebus quisque mentiatur. Non enim sic ille peccat, qui consulendi, quomodo ille qui nocendi voluntate mentitur : aut non tantum nocet, qui viatorem mentiendo, in diversum iter mittit, quantum qui viam vitæ, mendacio fallere depravat.* (1) Perniciosum namque mendacium tribus potissimum fit modis : vel, 1. Dum quis mentitur, ut proximo in bonis fortunæ noceat : quo sensu asseverat Tertullianus, *mendacium cupiditatis ministrum.* (2) Homo cupidus et avaritiæ deditus, ut ditetur, facile mentitur : imo multoties falsa fert testimonia ; vel, 2. Dum quis mentitur ut noceat proximo quoad salutem corporis, mendaciter et falso illum accusans et persequens ut exsulet, mutiletur, interficiatur ; ad quod sæpe sæpius falsos conducit testes. Tale damnum impedire volens Deus, statuit hoc præceptum : *Non loquaris contra proximum tuum falsum testimonium.* Etenim prima Dei legislatoris intentio est prohibere falsum in judicio testimonium, ne decipiatur judex, et proximus injuste puniatur. Secunda autem intentione prohibet omne mendacium per quod proximo damnum infertur, quod aliquo modo potest dici falsum testimonium. Ut enim ait Sapiens, *qui mentitur testis est fraudulentus.* (3) Vel, 3. Dum quis mentitur, ut noceat proximo quoad salutem animæ, avertere eum volens a fide catholica, aut a recta vivendi regula : cujusmodi sunt hæretici qui falsa docent dogmata, aut impii qui mendacio a virtute dimovent ; dicunturque mendaces in doctrina religionis et pietatis : quos velut religionis pestes abscindendos exoptat Apostolus : *Utinam abscindantur qui vos conturbant* (4) : scilicet in sana fidei doctrina, et recta virtutis semita : a quibus potissimum omnia mendaciorum genera removenda D. Augustinus desiderat : *Cum religio docetur, et discitur, omnia penitus mendacia removenda sunt.* (5) Mendacium autem perniciosum in his tribus casibus est peccatum mortale ; nisi parvitate materiæ excusetur. At, proh dolor ! mendacia perniciosa sunt hac ætate ita communia, ut perpauci reperiantur qui proximo non noceant, vel in fortuna, vel in corpore, vel in anima. Etenim quot proferunt mercatores mendacia, ut merces suas caro vendant, aut ut malas pro bonis præbeant ? Quot falsi contractus, quot falsi testes qui non solum damnum afferunt temporale, sed etiam corporale ? quot hæretici qui inducunt in errorem, quot impii qui a virtute et pietate dimovent, quot novatores qui falsa dogmata docent, et mentiendo, pejerando, falsa testimonia ferendo, divinam indignationem provocant ? *Ubi nos occultabimus ab ira veritatis, si non solum negligimus cavere mendacia, sed audemus insuper*

(1) Sap. 1. — (2) Levit. 19. (3) L. de Mendac. c. 6. — (4) D. Aug. L. de Mend. 7. — (5) Tert. L. de Spect. 20. — (6) Prov. 12. — (7) Apoc. 2.

(1) In Enchir. c. 18. — (2) Tert. L. de Idol. 11. — (3) Prov. 12. — (4) Gal. 5. — (5) L. de Mendac. c. 10.

docere perjuria? Viderint enim assertores defensoresque mendacii, qualia genera mentiendi eos justificare delectet: saltem in Dei cultu concedant non esse mentiendum: saltem sese a perjuriis blasphemiisque contineant: saltem ubi nomen Dei, ubi Deus testis, ubi Dei sacramentum interponitur, nemo mentiatur, nemo laudet, nemo doceat et præcipiat, nemo justum dicat esse mendacium (1), quod est injustum, illicitum, intrinsece malum, criminosum et probosum.

II. PARS. Gentiles mendaces laudantes merito redarguit Tertullianus: *Cur laudem mendacibus fertis?* (2) Tantum abest ut mendaces laudem mereantur, quin immo mendacio vituperantur. Quod probe sciens Salomon Deum sic deprecatur: *Unum rogavi te, ne deneges mihi antequam moriar, vanitatem, et verba mendacii, longe fac a me.* (3) Timebat Sapiens ne evanesceret in cogitationibus, et ne de mendacio convictus maculam gloriæ suæ incurreret. Ut enim ait belle ad propositum D. Chrysostomus, *mala est macula in homine mendacium.* (4) Trina potissimum macula contaminatur homo mendax: 1. Mendacio inhonoratur; 2. Fides ei denegatur; 3. Diabolo associatur.

1. *Nemo ad suum dedecus mentitur, quin potius ad honorem.* (5) Sed pace Tertulliani non honorem, sed dedecus, sibi mentiendo comparat homo: nam, ut fatur Ecclesiasticus, *mendacium sine honore.* (6) Furem omnes ignominia mulctant: at ex Siracide, *potior fur quam assiduitas viri mendacis.* Congrue mendacem furi comparat: tum quia mendacium est quoddam furtum, furatur enim hominibus veritatem, famam, concordiam, opes, persæpe vitam; tum quia, tam mendacium quam furtum ignominiosum et infame est; et quia, ut divine docet Plato, *honor nobis meliora sequi.* Homines veri honoris zelotes veritatem sectantur, horrent mendacium. Nam, ut subjungit idem Philosophus, *mendacium non solum diis, sed hominibus odiosum.* (7) Quivis homo mendacio dedecoratur juxta istud Ecclesiastici: *Opprobrium nequam in homine mendacium.* (8) At nequissimum in nobili, in principe, qui mentiendo nobilitatem suam et dignitatem devenustat. *Non decet principem, labium mentiens.* (9) Aristæus refert unum e septuaginta interpretibus interrogatum a Ptolemæo, rege Ægypti, qua ratione rex posset in cunctis sectari veritatem, respondisse: *Si primum statueris magnum dedecus esse hominibus mentiri, multo vero magis regibus, qui cum habeant potestatem agendi quæ velint, cur mentiantur non habent.* (1) Unde quando aliquod verbum denotatur verax, communiter dicitur verbum regium. Quare Alphonsus, Arragoniæ (2) rex, dicere solebat, simplex verbum principum tantum valere debere ad fidem, quantum privatorum hominum juramentum. Hanc famam sibi comparabat Carolus quintus, ut dum quid affirmare vellet, fide viri nobilis adstrueretur, atque hanc assertionem omni sacramento firmiorem censuit habendam. Juramento ad fidem non eget, qui mendax nunquam est repertus. « Cum mendaces aut inopia, aut ignavia, aut timor faciat, se vere fatetur vilem, qui mentitur: plane inertis animi est mentiri, cum mori sciat, mentiri nesciat generosus animus, adeo ut non aberraverit qui dixerit, vilis, sordidi, abjecti, ac muliebris pectoris esse mentiri. » Laudem hanc suo Trajano Plinius, *ut quæ vellet, velle; quæ nollet, nolle scirent omnes.* (3) Generosus et ingenuus animus gloriam de veritate sibi comparat, mendacium ut ignominiam vitat; at homo mendax, vilis, servilis, ignavus, timidus existimatur, mendacio dehonestatur, eique fides denegatur.

2. Quam stolidi Gentiles, qui, ut illis exprobrat Tertullianus, mendacibus adhibebant fidem: *Mentientibus creditis.* (4) Uti vera dicentibus adhibenda est credulitas, ita mentientibus deneganda. Perdit omnino fidem et auctoritatem apud sapientes et judicio præditos, homo assuetus mendaciis: quis avide doctrinam magistri mendacis excipiat? quo fructu præco verbi Dei suggestum conscendet si mendax habeatur; qua auctoritate princeps aget inter suos, qui mentiri consuevit? Basilius imperator inter documenta quæ suo filio præstitit, istud non est minoris momenti: « Maxime pendito, fili, veracem te esse in sermone debere, ita enim firmus et constans in omnibus dictis factisque æstimaberis. » Ut autem homo verax habitus summum consequitur honorem, ita summo afficitur dedecore mendax existimatus. *Quid miserius est homini libero quam vocari mendacem?* (5) Antiquitus ita homines ambiebant haberi veraces, ut potius elegissent mortem quam de mendacio vituperari; et ob hanc causam Jonas *afflictus est afflictione magna* (6) quod Ninive pepercisset Deus, postquam Ninivem sub-

(1) D. Aug. L. Cont. Mendac. c. 18. — (2) Tert. L. 2. ad Nat. 7. — (3) Prov. 30. — (4) In Psal. 14. — (5) Tert. Apol. 23. — (6) Cap. 20. — (7) L. de Leg. — (8) Cap. 20. — (9) Prov. 27.

(1) De 70. Interpret. — (2) Panorm. L. 1. de Dictis et factis Alphon. n. 58. — (3) Plin. in Traj. — (4) Tert. Apol. 23. — (5) Sopocles. — (6) Jonæ. 2.

vertendam prædixerat Propheta : unde sic Jonam loquentem inducit Hermes : *Domine, tolle animam meam : melius mihi est mori quam vivere : nunquam verum locutus sum verbum in vita mea, sed semper in simulatione vixi, et mendacium pro veritate affirmavi : quomodo ergo potero vivere ?* (1) Antea habebar Propheta verax, modo ut mendax despiciar ; quomodo in publicum prodibo ? nonne cuncti sibilabunt : Ecce fallacem et mendacem Jonam. Moriar libentius, quam infamem et ignominiosam diutius ducam vitam. Nonne hac etiam ætate homines summum existimant dedecus de mendacio redargui ? Nobilis multa convitia pacato fert animo, at si quis illi dicat : *Mentiris*, statim ad pugnas, ad duella, ad cædes anhelat. Audiat aleator, potator, scortator, hæc aliaque ejusmodi verba patienter tolerat, at verbum hoc, *mentiris*, ferro vindicet necesse est ; quis nesciat quot alapas, quot vulnera, quot duella, quot neces concitavit hoc unum *mentiris ?* Et quod est stupendum simul et lugendum, non veretur esse mendacem, erubescit audiri mendax ; mentiri non pudet, de mendacio criminari pudet. Nihil hominem acerbius sauciat quam de alieno ore audire se mentitum fuisse : nihil fragilius quam proprio ore mentiri : sane *omnes proditores veritatis, amare veritatem fingunt* (2), et odisse mendacium. Heu ! pudet audiri quod palam dicere non pudet. Mendaci probe competunt, quæ ad Rufinum scribit D. Hieronymus : *Obsecro te ut qui mendacii alterum criminaris, desinas ipse mentiri* (3) ; nam si habearis mendax, etiamsi, vera loquaris, nemo tibi adhibebit fidem. Aristoteles interrogatus quid lucri faceret mendax, hoc unum respondit : *Ut cum vera dixerit, nemo credat ;* quia semper falsitatis habetur suspectus ; juret, perjuret, nullus adhibet fidem. Eadem mulctatur pœna, ac Carbo, qui quidpiam etiam cum juramento promittens, populus Romanus vicissim juravit se illi non crediturum. *Antiquus sermo est, mendaces faciunt, ut nec vera dicentibus credantur : hoc lucrum mendaces consequuntur, ut nec cum vera dixerint fidem inveniant.* (4) Et ob hanc causam dæmoni vera dicenti silentium imposuit Salvator. Dæmon Christi Domini divinitatem et sanctitatem prædicat : Et comminatus est ei Jesus, dicens : Obmutesce. (5) Et ut animadvertit Sanctus Ephrem, *Dominus ne vera quidem audire a dæmonibus voluit, orationi mendacis noluit aurem præbere.* (1) Uti Salvator noluit aurem præbere dæmoni etiam vera dicenti, ita sapientes non adhibent fidem homini mendaci etiam cum verum loquitur, quia ad suum dedecus et ignominiam diabolo associatur.

(1) Tom. 1. Biblioth. Pat. — (2) Orig. Tract. 25. in Matth. — (3) D. Hier. Epist. 34. — (4) Tert. Apol. 23. — (5) Marc. 1.

3. *Diabolus a primordio mendax* (2) : et ut fatur dilectus Discipulus, *cum loquitur mendacium, de propriis loquitur* (3), quia ut expendit D. Augustinus : « Secundum seipsum vivere noluit, quando in veritate non stetit : ut non de Dei veritate, sed de suo mendacium loqueretur, qui non solum mendax, sed etiam mendacii pater est, primus est quippe mentitus, et a quo peccatum, ab illo cœpit esse mendacium. » (4) Quomodo autem homo assimiletur diabolo, declarat D. Augustinus : « Non enim habendo carnem, quam non habet diabolus, sed vivendo secundum seipsum, hoc est secundum hominem, factus est homo similis diabolo. » Ex D. itaque Augustino vivere secundum Deum ejusque voluntatem est in virtute stare ; vivere autem secundum seipsum propriamque voluntatem, hoc est mendacium : *Quid hac voluntate mendacius ?* (5) Ideoque *cum vivit homo secundum hominem, non secundum Deum, similis est diabolo, quia nec Angelo secundum Angelum, sed secundum Deum vivendum fuit ut staret in veritate, et de illius veritate, non de suo, mendacium loqueretur.* Verum etsi tum Angelus, tum homo peccando mentiatur, quia non vivit secundum Deum, qui veritas est, sed secundum seipsum, propria et perversa voluntate contra Dei voluntatem deviando a rectitudine et voluntate in qua fuerat a Deo productus ; *inde non frustra dici potest omne peccatum esse mendacium.* (6) Ultra hoc mendacium late sumptum, diabolus dicitur auctor mendacii stricte sumpti, quia, ut ait Eterius Episcopus in Bibliotheca Patrum, *ipse est auctor peccati, qui genuit mendacium, et quia mendacium genuit, pater mendacii est.* (7) Quomodo autem genuit diabolus mendacium divine suo more explicat D. Aug. *Non enim omnis qui mentitur, pater mendacii sui est. Si enim ab alio mendacium accepisti, et dixisti, tu quidem mentitus es proferendo mendacium, sed pater mendacii ipsius non es, quia ab altero accepisti mendacium : diabolus autem a seipso mendax fuit : mendacium suum ipse genuit, quod a nemine audivit.* (8) Veritas est cibus

(1) De Morb. Ling. — (2) Tert. Lib. adv. Prax. 1. — (3) Joan. 7. — (4) Lib. 14. Civ. 2. — (5) Lib. 14. Civ. 4. — (6) D. Aug. — (7) Tom. 6. Lib. 2. de Christo. — (8) Tract. 42. in Joan.

Angelorum, illa cœlestes spiritus nutriuntur: idoneum diaboli alimentum mendacium, hoc pascitur, hoc adipatur: quomodo D. Augustinus intelligit istud oraculum a Sapiente prolatum: Qui nititur mendaciis, hic pascit ventos, id est, *mendacium fit esca spiritibus malis.* (1) Hac esca saginantur, *et quæ illis accuratior pascua est* (2), quam ut generando mendacium, hominem a veritate dimoveant? ut constat in colloquio quod inivit cum primis parentibus, *deferendo de Deo, et quidem falsum: primo, quod Deus illos ex omni ligno edere vetuisset; dehinc quasi morituri non essent, si edissent; tertio, quasi Deus illis invidisset divinitatem.* (3) Tot condensatis mendaciis primos homines elisit dæmon, et quotidie in eorum nepotibus generat mendacium. Quod mirum in modum elucidat D. Augustinus: *Quomodo Deus pater genuit filium veritatem: sic diabolus lapsus genuit quasi filium mendacium.* (4) Illustris sane et gloriosa veritatis generatio, quæ a Deo patre nascitur; turpis et abjectissima mendacii nativitas quæ a patre diabolo oritur. Hac ignominia plectuntur mendaces ut diabolum agnoscant in patrem: quemadmodum homines veraces, filii lucis et domestici Dei, de divina familia deputantur, ita mendaces de Satanæ familia censentur. Quibus exprobrat Salvator: « Vos ex patre diabolo estis, quia non est veritas in eo: cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur, quia mendax est, et pater ejus. » (5) Quænam major potest concipi ignominia, quam esse diaboli filium, *non utique successione carnis, sed criminis?* (6) Qualis pater tales filii; scelerosus, infamis et abjectus est pater, scelerosi, infames, abjectissimi filii, adeo est mendacium criminosum, probrosum et injuriosum.

III. PARS. Mendacium ita est a Deo alienum, ut nullatenus possit mentiri. Hoc argumento utitur Tertullianus adversus Marcionem, impossibilem carnis resurrectionem asseverantem; quantumvis humanæ rationi repugnare videatur carnis resurrectio, hanc tamen non modo possibilem, verum etiam futuram divinus sermo testatur. At multo est *difficilius Deo mentiri, quam carnis veritatem unde unde producere.* (7) Quapropter etiamsi aliunde homines non dimoverentur a mendacio, hoc unum eis deberet illius horrorem ingenerare: *propter Dei veritatem, a mendacio et fallacia extranei.* (8) At proh dolor! tantum abest ut propter Dei veritatem abstineant a mendacio, quinimo in Deum et in semetipsos injuriosi mentiendo: 1. Deo honorem denegant; 2. Ad veritatis necem attentant; 3. Sibimetipsis supplicia parant.

1. *Nec putem disputandum an digne Deus prohibeat nomen et honorem suum mendacio addici.* (1) Est propositio per se nota, Deo præstandum honorem, veritate autem honoratur Deus, mendacio dehonestatur. Quam injuriosum sit Deo mendacium recognosces, Christiane, si attente cogites Deum esse veritatem, cujus nomen veritatis professione magnifice honoratur, et quodammodo gloriosum redditur. Quapropter Hebræi a Deo edocti (2), cum vellent audire veritatem, solebant dicere: *Da gloriam Deo* (3), quia in commemoratione veritatis, laus et honor redditur Deo: Mercurius quoque Trismegistus nuncupatus, asseverat mundi opificem Deum *in veritatis solio considere.* Regius adhuc Vates Christum Dominum propter veritatem, ubique prosperantem et regnantem decantat: *Intende, prospere, procede et regna, propter veritatem.* (4) Verumtamen multi divinam dedecorant veritatem, eique debitum non reddunt honorem: 1. Ethnici: *siquidem Philosophi vera quæque et consonantia Prophetis, aut aliunde commendant, aut aliorsum subornant, cum maxima injuria veritatis, quam efficiunt, aut adjuvari falsis, aut patrocinari.* (5) Nonnullas veritates a Prophetis mutuarunt philosophi, quas velut propria inventa sibi arrogarunt: alias adhuc veritates, natura duce compararunt, utrasque subornarunt, eas vel sub fabulis occultantes, vel ad falsitatis auxilium et patrocinium adhibentes: ideoque philosophorum damnat inscitiam aut nequitiam: *Ex veritate mendacium struitur, ex religione superstitio compingitur.* (6) 2. Hæretici, qui a fide in hæresim lapsi, veritates catholicas quas in Ecclesia didicerunt, suis erroribus pervertunt. *Hæc est institutio, non dico jam quæ futuras hæreses prænuntiabat, sed de qua hæreses prodierunt. Sed non fuerunt ex illa, ex quo factæ sunt adversus illam. Etiam de olivæ nucleo mitis et opimæ et necessariæ asper oleaster oritur, etiam de papavere ficus gratissimæ et suavissimæ ventosa et vana caprificus exsurgit. Ita et hæreses de nostro frutice, non nostro genere, veritatis grano, sed mendacio silvestres.* (7) Ecclesia catholica est columna inconcussa veritatis,

(1) Lib. 3. Cont. Crescon. 9. — (2) Tert. Apol. 22. — (3) Tert. L. 2. adv. Marc. 10. — (4) D. Aug. Tract. 42. in Joan — (5) Joan. 8. — (6) D. Amb. L. 4. in Luc. — (7) Tert. L. 3. adv. Marc. 9. — (8) Tert. Ibid.

(1) Tert. Scorp. 4. — (2) Josue 7. — (3) Joan. 9. — (4) Psal. 44. — (5) Tert. L. de An. 2. — (6) Tert. L. de Jejun. 16. — (7) Tert. L. de Præsc. Hæret. 36.

cujus integritatem fideliter et inviolabiliter servat. Nam *hæc est veritatis integritas, et quæ ei debetur disciplinæ plenitudo, et æqualitas timoris, et fides obsequii, non immutare sententiam, nec variare judicium.* (1) Hæresis autem Dei excutiens timorem, divinis mandatis inobsequens, veritatis integritatem dividit, disciplinæ plenitudinem contemnit, *plurimum mendax neque cum aliquid veri adfert, sine mendacii vitio est, detrahens, adjiciens, demutans de veritate.* (2) 3. Mendaces, qui veritatem furantur. Spiritus Sanctus est veritatis Dominus. Hunc ad docendam veritatem miserunt Pater et Filius in mundum: Spiritus ille veritatis dominus et magister, veritatem quasi rem suam velut mutuo largitur hominibus; mendaces vero mendacium pro accepta veritate reddentes, sunt injusti, rapaces, boni Spiritus Sancti furaces, ut belle fatur Sanctus Antiochus: *Quotquot semet irretiunt, mendacium funiculis frustrantur, et elidunt Dominum fiuntque prædones Domini, dum id quod penes se depositum est, non reddunt incolume et sanum, Spiritum enim acceperunt nullo contagio mendacii decolorem; nunc si reddiderint Domino interstinctum variis mendaciorum votis, utique videri possint contaminasse depositum, quo fit ut dici debeant rei alienæ suppilatores.* (3) Et quasi parum sit mendaces mutuatam a Spiritu Sancto contaminasse et subripuisse veritatem, quod est multo longe scelestius, mendaciis suis Deum negant: O Deus! exclamat Vates Regius, *in multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui* (4): Eusebius in Catena legit: *Minime credent:* quasi non credere vera dicenti, sit illi mentiri. Oleaster vertit: *Deficient tibi;* hebræa vero et græca lectio habent: *Negabunt te.* Ecce tibi non bona mendacii elogia, ex Psalmo et Deuteronomio desumpta: ubi poniturtanquamsynonymum:*Mentientur tibi, deficient tibi, negabunt te.* (5) Heu! quoties mendacium apostasia a fide est, et Dei abnegatio, adeo religioni injuriosum est mendacium, ut atheos inveniat aut faciat; in Dei contumeliam, in mendacii officina atheismus excuditur. Hujus veritatis adsunt duo testes omni exceptione majores: Moyses et David, qui pro eodem usurpant, *mentientur tibi, deficient tibi, negabunt te inimici tui*, qui ad veritatis tu e necem attentant.

2. Marcion nuncupatur a Tertulliano *interfector veritatis* (1); qui a Christo veram denegat carnem. Marcioni similis mendax, suis mendaciis etiam Christum negat: nam, ut ratiocinatur D. Augustinus, *si Christus est veritas, profecto Christum negat, qui veritatem: omnis autem negat verum, qui mendacium loquitur.* (2) Quantum est Deo injuriosus mendax, qui suis mendaciis negans veritatem, negat unigenitum Dei Filium: nam, *ipsa veritas est verbum Dei, Deus apud Deum unigenitus Filius: hæc veritas carne induta est propter nos, ut de Maria Virgine nasceretur, et impleretur prophetia* (3): *Veritas de terra orta est.* (4) At quid incommutabilis veritas de terra orta est, nisi ut doceret hominem loqui veritatem? In Hebræo habetur: *Veritas de terra effloruit.* Sumpta metaphora a stirpibus quæ florere nequeunt nisi de cœlo pluviam recipiant. Terra homo de se non habens nisi mendacium, ut florere et germinare posset, cœlesti imbre est fecondatus; veritas de Virgine orta est, de terra effloruit ut terra mendacii ferax et veritatis infecunda, non amplius mendacium, sed veritatem produceret: at, ut obplorat Tertullianus, *cum odio sui cœpit veritas simulatque apparuit inimica esse. Tot hostes ejus quot extranei, et quidem proprie ex æmulatione Judæi; ex concussione milites; ex natura ipsi etiam domestici nostri.* (5) Adde ex malitia mendaces: unde Forerius acute observat, ex Gentilibus atque Judæis nullum mendacem fuisse ad veritatem conversum. Ex superbis et Ecclesiæ persecutoribus Christus Saulum elegit; ex avaris et publicanis, Matthæum; ex fornicantibus Magdalenam; ex adulteris Samaritanam; ex latronibus Dismam; ex idololatris Centurionem; at ex mendacibus neminem, quia mendacium Christo repugnat, qui est veritas et veritatem diligit. Quod Gentiles erroribus dediti oderint Christum, *mirum non est, quod ab inimica falsitate, patitur veritas.* (6) Magis est stupendum quod Judæi humanatam veritatem insequantur, ut ream accusent, et judicibus plectendam tradant: *Qui veritatis jura spernit, Christum, qui est veritas, prodit* (7): at prorsus horrendum et intolerabile est, quod Christiani Christi domestici ad veritatis necem attentent: *Quantum in mendacibus est, immortalem et æternam veritatem, quæ Deus est, destruere moliuntur.* (8) O temerariam mendacii inso-

(1) Tert. L. de Spect. 20. — (2) Tert. Apol. 7. — (3) Hom. 66. — (4) Psal. 65. — (5) Deuter. 33.

(1) Tert. L. de Carn. Christ. 5. — (2) Serm. 1. de Decollat. Joan. Bapt. — (3) D. Aug. Tract. 41. in Joan. — (4) Psal. 84. — (5) Tert. Apol. 7. — (6) Phil. Jud. L. de Cherubin. — (7) V. Bed. in c. 2. Luc. — (8) Laur. Justin. L. de Vit. Solit. c. 4.

lentiam ! attentatæ clanculum blasphemiæ ream, crucifigentes carnifices deicidii reos, mendacium sacrilega audacia imprudenter æmulatur : summæ et æternæ veritati insidiatur mendax quantum est in se et illam interimere molitur. *Non enim potest ædificare mendacium sine demolitione veritatis* (1) : at in vanum immortali veritati nititur mortem inferre, sibi mortem et supplicia de facto parat.

3. Mendacium mendaces reddit odibiles Deo et hominibus. Deo quidem, quia *non amat falsum auctor veritatis*. (2) Hominibus etiam; nam Artaxerxes, rex Persarum, adeo oderat mendacium, ut mendacis linguam triplici clavo transfigi jusserit. Claudius Imperator, Spartiano teste, ut intellexit quemdam Pamphilium obiisse, de quo constabat nunquam in vita sua dixisse verum, jussit cadaver ejus inhumatum objici bestiis vorandum, omnia bona fisco addici, domum funditus everti, uxorem et liberos in exsilium mitti, ut homo mendax totus interiret. Etenim mendacium est *verbum ædificatorium mortis*. (3) Mendaces frustra molientes immortali veritati mortem inferre, sibi mortem inferunt. Nam, ut subjungit laudatus jam Laurentius Justinianus, *hoc vero dum agunt, illam in nullo lædunt, illi nequaquam detrimentum inferunt; se perimunt, quemadmodum in Sapientiæ volumine continetur: Os quod mentitur, occidit animam* (4) : quando scilicet quod profert mendacium est peccatum mortale. Æterna veritas est immortalis, anima etiam humana est immortalis ; mendax volens occidere immortalitatem, animam suam immortalem occidit: et, ut fatur Eusebius Emissenus, *animum penetrat, ac novo violentiæ genere infert ei mortem, quam non potest facere mortalem*. (5) Quomodo autem mentiens suam interficiat animam, acute declarat Cæsarius Arelatensis : *Quia in se admittit diabolum, qui animæ est interfector*. (6) Quasi homo mendax energumenus sit, ac maligni spiritus domicilium. Spiritus Sanctus qui est veritatis dominus, est *animator* (7) illorum qui amant veritatem, in eisque inhabitat : quapropter *necesse est ex hominis ore nullum effundi sermonem, qui non veritati omnino innitatur, ut Spiritus ille veritatis qui idem Deus est, intelligatur in hac carne sibi delegisse domicilium, qui per hoc apud omne humanum genus comperietur veridicus, atque ita demum glorificabitur Dominus habitans hominem, dum in omni verbo verax est Dominus, nec ullum possit de ipso deprehendi mendacium*. (1) Verax spiritus veracem hominem tanquam proprium domicilium elegit, et in illo loqui videtur. Quod si homo verax esse desierit, et falsa loquatur, mendacem illum quantocius Spiritus Sanctus effugit, ne illi ullo modo adscribatur mendacium, ne et ipse Spiritus veritatis mendax habeatur falsidici hominis mendacio. Uti autem Spiritus Sanctus, qui est Spiritus veritatis, in homine veraci inhabitat, et per os ejus loqui dicitur, ita malignus Spiritus in corde mendacis inhabitat, per os ejus loquitur, illumque tandem ad infernum secum deducet, ut mendaciorum luat pœnas. Non minori supplicio dignum censebat Demosthenes hominem mendacem verba subvertentem, quam nummos adulterantem : eadem est fere mens. D. Thomæ, qui assimilat mendacium falsæ monetæ, quam omnes rejiciunt, additque Doctor Angelicus : *Qui loquitur mendacium diaboli figuram gerit et imaginem ; hic mendax est ab initio : aliquando ergo auditurus est princeps mendax (qui denarius falsus est) verba illa : Cujus est imago hæc et superscriptio ? et cum responsum fuerit : Diaboli, dicetur statim : Reddite ergo quæ sunt diaboli diabolo*. (2) Christiane, non sis mendax, ne tradaris mendaci diabolo in æternum cruciandus. Esto verax, et sic redderis Spiritui Sancto ; Spiritui veritatis in cœlo beandus. Nam, ut asserit D. Augustinus, *illi merebuntur habitationem illam, qui etiam in hac vita oderunt mendacia, caque cavent fragrantissimo amore veritatis*. (3) Sectare, Christiane, veritatem in terra, ut cœlestem habeas habitationem.

(1) Tert. L. 2. adv. Marc. 1. — (2) Tert. L. de Spect. 23. — (3) Tert. L. de Carn. Christ. 17. — (4) Sap. 1. — (5) Exhort. ad Pleb. — (6) Serm. 35. de Energum. — (7) Tert. L. adv. Hermog. 31.

(1) D. Antioch. Hom. 66. — (2) Opusc. de Frudit. Princip. — (3) Lib. 2. de Gen. Cont. Manich. cap. 21. — (4) Tert. L. de Pœn. 4.

CONCIO SEXTA.

Deus *jurans, etiam : Vivo, dicens, cupit credi sibi*. (4) Multiplex est discrimen inter divinum et humanum sermonem: 1. Homo post naturæ corruptionem mendax est, id est, ad mendacium pronus ; Deus vero ex sua natura est summe verax. 2. Homo falli et fallere potest : falli ex defectu cognitionis, fallere ex defectu bonitatis. Deus utpote infinita sapientia et bonitate præditus, neque falli, neque fallere potest. 3. Homo per majorem se jurat, nempe per Deum : *Hoc est jurare*,

Deum testari (1) : Deus non per majorem jurat, sed per semetipsum. *Et per quem jurat Deus, nisi per seipsum?* (2) *non enim habet majorem per quem juret.* (3) 4. Homo adhibet juramentum, ut Deum in testem advocans confirmet quod asserit vel quod promittit : jurans Deus *per seipsum confirmat promissa sua, per seipsum confirmat minas suas.* (4) Unde exclamat Tertullianus : *O beatos nos quorum causa Deus jurat! o miserrimos, si nec juranti Deo credimus!* (5) Nam, ut subjungit D. Augustinus, *loqui Deum magnum est, quanto magis jurare Deum?* 5. Homini competit juramentum ex trino defectu : scilicet cognitionis, veritatis et credulitatis. Ex defectu cognitionis, quia futura, absentia et occulta non cognoscit. Ex defectu veritatis, quia ut plurimum labitur in mendacium. Ex defectu credulitatis : *A malo incredulitatis eorum qui non aliter moventur ad fidem.* (6) Idcirco contra tres illos defectus institutum est hominis juramentum, scilicet ratione cognitionis habendæ, veritatis acquirendæ, credulitatis ingerendæ : quia jurare nihil aliud est quam adducere in testem Deum ; qui cum sit summe sapiens, verax et credibilis supplet defectum humanæ cognitionis, veritatis et credibilitatis. Deo autem ob nullum defectum competit juramentum, sed ut infallibilem suam veritatem juramento confirmet : *Quid est veri Dei, veracisque juratio, nisi promissi juratio?* (7) Inde D. Augustinus alloquitur hominem : *Si ergo tu jurando testaris Deum, cur non et Deus jurando testetur semetipsum? Vivo ego, dicit Dominus ; juratio ei est.* (8) Vivo ego infinita sapientia omnia perfectissime cognoscens : vivo ego infallibilis, veritas mentiri non valens : vivo ego summa credibilitate pollens. Tandem *Dominus ergo jurat, qui hominem prohibet a jurando? an forte ideo magis hominem prohibet a jurando, ne in perjurium prolabatur? Et ideo magis Deus jurat, quia non potest esse perjurus? Homo enim qui per consuetudinem jurandi potest lingua in perjurium prolabi, bene prohibetur jurare, tanto enim longius erit a perjurio, quanto longius erit a jurando.* (9) Qui enim jurandi habet consuetudinem, falsum persæpe jurat, et in perjurium cadit ; de perjurio in blasphemiam labitur : quapropter Christianus, 1. Non sese juramento assuescat ; 2. Perjurium fugiat ; 3. Blasphemiam horreat.

(1) Hebr. 6. — (2) D. Aug. in Psal. 109. — (3) D. Aug. in Psal. 94. — (4) D. Aug. ibid. — (5) Tert. L. de Pœn. 4. — (6) D. Aug. in Expos. Epist. ad Gal. c. 1. — (7) D. Aug. Lib. 16. de Civ. 32. — (8) In Psal. 109. — (9) D. Aug. in Psal. 109.

I. PARS. *Præscribit Christus non esse jurandum.* (1) Tempore quo Salvator conversabatur inter mortales, duplex apud Pharisæos circa juramentum vigebat error. Unus, his verbis ex Exodo desumptis : *Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum* (2), prohiberi duntaxat perjurium, non vero juramentum leve et vanum ; alter, licitum esse per creaturas temere jurare, imo et pejerare. Christus Dominus utrumque rejicit errorem : *Ego autem dico vobis non jurare omnino* (3), sive per Deum, sive per creaturam, vel falsum, vel etiam verum, scilicet vane et leviter juxta Pharisæorum mentem. Domini referens verba Jacobus Apostolus ait : *Ante omnia autem, fratres mei, nolite jurare, neque per cœlum, neque per terram, neque aliud quodcunque juramentum.* (4) Ex his locis perperam Wicleff damnatus in Concilio Constantiensi (5), et post ipsum Anabaptistæ, docent nullum juramentum licitum esse Christianis. De fide namque est interdum licitum esse juramentum assertorium, promissorium et exsecratorium. Assertorium quo res præterita vel præsens asseritur, in cujus veritatem testis invocatur Deus. Promissorium, quo promittitur aliquid faciendum in futurum, in cujus confirmationem testis adducitur Deus. Exsecratorium, quo aliquid asseveratur, et Deus inducitur, non solum in testem veritatis, sed etiam in vindicem mendacii. Trinum illud juramentum protulit Apostolus : promissorium, de quo sic loquitur ad Philippenses : *Testis enim mihi est Deus quomodo cupiam omnes vos in visceribus Jesu Christi.* (6) Assertorium, quo apud Thessalonicenses ab adulatione et avaritia se immunem affirmat : *Neque enim aliquando fuimus in sermone adulationis, neque in occasione avaritiæ : Deus testis est.* (7) Exsecratorium, quo utitur apud Corinthios, ut demonstret firmam et constantem prædicationis suæ veritatem : *Ego autem testem Deum invoco in animam meam.* (8) Quasi dicat : Si mentior, Deus vindex puniat et damnet animam meam. Olim veteres jurabant levantes in cœlum manum, ut constat ex Abraham : *Levo manum meam ad Dominum Deum excelsum, possessorem cœli et terræ* (9) : quem testem et vindicem invoco. Hoc ritu significabant quod sicut stant et perdurant cœli, sic firma futura esset res quam jurando promittebant, vel potius cæremonia illa testabantur, Deum residere in cœlis quasi in solio majes-

(1) Tert. L. de Idol. 22. — (2) Cap. 20. — (3) Matth. 5. — (4) Cap. 5. — (5) Sess. 8. — (6) Philip. 1. — (7) 1. Thessal. 2. — (8) 2. Cor. 1. — (9) Gen. 14.

tatis suæ. Anima enim solo naturæ instinctu *judicem quoque contestatur illum, Deus videt, et Deus mihi reddet. Denique pronuntians hæc, non ad capitolium, sed ad cœlum respicit: novit enim sedem Dei vivi.* (1)

Ex his constat juramentum ex sua natura bonum, esseque religionis actum. Ut enim honoratur Deus per sacrificia, ita et per juramenta. Per sacrificia honoratur Deus tanquam suprema majestas; per juramentum honoratur Deus tanquam prima et immutabilis veritas: *Qui jurat, aut veneratur, aut diligit eum per quem jurat.* (2) Christus itaque non vetat absolute juramentum in se bonum et licitum, tum in veteri, tum in novo Testamento, sed prohibet juramentum leve, temerarium et frequens, quod vergit in divini nominis contemptum, religionis christianæ vituperium, et jurantis damnum. *Duo sunt quæ nunquam damno: veram jurationem et nullam jurationem. Damno autem falsam jurationem: falsa juratio exitiosa est; vera juratio periculosa est; nulla juratio secura est.* (3) Utinam ad hæc attenderent qui, 1. In Dei contemptum jurant otiose et leviter; 2. In christianæ religionis vituperium, jurant temere et imprudenter; 3. In animæ suæ damnum jurant ex consuetudine et frequenter.

1. Juramentum otiosum et leve est prohibitum: *Nam et in prima parte legis: Non sumes, inquit, nomen Dei tui in vanum.* (4) Neque solum in veteri lege, sed etiam in Evangelio illud inhibet Dominus Christianos erudiens: *Sit autem sermo vester, est, est; non, non.* (5) Quasi dicat: Sermo vester sit simplex affirmatio aut negatio sine juramento, ut quod est, dicatis simpliciter esse; quod non est, non esse. Subjungit Christus: *Quod autem his abundantius est, a malo est.* Ly *malo* in masculino genere accipit Theophylactus, quasi *a malo*, scilicet a diabolo, qui tanquam omnis mali auctor instigat hominem, ut frustra juret. Aliter expendit ly *a malo* D. Augustinus, vel a malo hominis loquentis qui non valet occultas mentis demonstrare cogitationes, vel adhuc a malo loquentis jurantis, *aut cupiditate, aut delectatione jurandi; quod multi faciunt in ore jurationem habentes, tanquam magnum atque suave aliquid.* (6) Vel tandem, ut subjungit D. Augustinus, *a malo infirmitatis aut incredulitatis eorum qui non aliter moventur ad fidem.* Beati in cœlo non jurant, quia non sunt de justitia et falsitate suspecti, et Angeli sibi mutuo imprimunt intellectus sui cognitiones. In paradiso quoque terrestri illicitum fuisset juramentum, si homines in veritate stetissent. *Unde igitur ingressum est juramentum? Quando mala creverunt, quando omnia simul sursum ac deorsum facta sunt, quando ad idololatriam inclinaverunt. Tunc sane quando infideles apparuerunt, Deum vocabant testem, quasi fidejussorem dantes dictis satisfacturum. Juramentum enim est fidejussio, ubi mores fidem non habent, ubi primum taxatur is qui jurat, si ei fides non habeatur absque fidejussore et fidejussore maximo. Et quia tam parum homines sibi credunt, non hominem quærunt sibi fidejussorem, sed Deum.* (1) Ex malo naturæ corruptæ orta est juramenti necessitas, et ex defectu veritatis in homine loquente, et credulitatis in audiente. Itaque *omnis juratio circumcisa est, sed ab ore cordis: ut nunquam voluntatis approbatione fiat, sed necessitate infirmitatis alterius, cui non aliter videtur persuaderi posse quod dicitur, nisi jurando fides fiat. Aut ab illo malo nostro, quod hujus mortalitatis adhuc pellibus involuti cor nostrum non valemus ostendere: quod utique si valeremus, juratione opus non esset.* (2) Sive autem malo nostro, sive malo alieno inducta sit jurandi necessitas, nullus tamen, ait D. Augustinus, quantum in se est, debet affectare, amare, et quasi bonum cum aliqua delectatione appetere juramentum: « Licet enim non sit de se malum, si cum debitis circumstantiis fiat, non debet tamen fieri libenter et leviter; sed tantum quando illud extorquet alterius incredulitas. » (3) Et ita intelligitur, ait D. Augustinus, præcepisse Dominum ne juretur, ne quisquam, sicut bonum appetat jusjurandum: *Quapropter qui intelligit non in bonis, sed in necessariis jurationem habendam, refrænat se quantum potest ut ea non utatur nisi in necessitate, cum videt pigros homines esse ad credendum quod eis est utile, nisi juratione firmetur. Ad hoc itaque pertinet quod sic dicitur: Sit autem sermo vester, est, est; non, non: hoc bonum est et appetendum; quod autem est a malo, id est, si jurare compelleris, scias de necessitate venire infirmitatis eorum quibus aliquid suades, quæ utique infirmitas, malum est.* (4) Malum quoddam morale, ad irreverentiam erga Deum spectans, sed malum in statu naturæ necessarium: sicut in se malum

(1) Tert. Apol. 17. — (2) D. Hier. in c. 5. Matth. — (3) D. Aug. Serm. 28. de Verb. Apost. — (4) Tert. L. de Idol. 20. — (5) Matth. 5. — (6) In Expos. Ep. ad Galat. c. 1.

(1) D. Chrysost. Hom. 6. in cap. 3. — (2) D. Aug. L. de Mendac. c. 18. — (3) L. de Mendac. c. 15. — (4) L. de Serm. Dom. in Mont. c. 30.

est hominem occidere, at ubi adsunt debitæ circumstantiæ, bonum et laudabile est hominem occidere; ita malum est leviter et vane jurare, at vere jurare, cum urget necessitas, bonum est. *Si peccatum esset juratio, nec in veteri lege diceretur: Non pejerabis, sed reddes Domino juramenta tua: non enim peccatum præciperetur nobis. Item non vobis dicimus vos non jurare; si enim hoc dicimus, mentimur; quantum ad me pertinet, juro: sed quantum mihi videtur magna necessitate compulsus: cum video nisi faciam, mihi non credi, et ei qui mihi non credit, non expedire quod non credit. Hac perpensa ratione et consideratione librata, cum magno timore, dico: Coram Deo; aut, Testis mihi est Deus; aut, Scit Christus, quod sic est in meo animo: et video quod plus est, quam est, est; non, non; sed quod amplius est, a malo est non jurantis, sed non credentis.* (1) Non ad delectationem, sed ad necessitatem adhibetur remedium: ex D. autem Thoma, *juramentum non aliter ac medicamentum, nonnisi cogente necessitate usurpandum.* (2) Necessarium est autem juramentum, vel ratione pacis aut concordiæ conservandæ; vel ratione criminis expurgandi, aut famæ recuperandæ; vel ratione fidelitatis præstandæ; vel obedientiæ observandæ; vel ratione consanguinitatis, aut parentelæ contrahendæ; vel ratione notificandæ rei, aut veritatis declarandæ. Qui absque recta intentione et bono aliquo fine jurat, reverentiam Deo non præstat.

Quapropter qui debitam Deo nequeunt reddere reverentiam, specialiter excluduntur a solemni juramento, et hoc propter defectum rationis, criminis et divini honoris. 1. Ob defectum rationis, ut pueri, qui ante annum pubertatis juramento debitam non adhibent reverentiam: ut enim ait D. Ambrosius: *Nemo bene jurat nisi qui potest scire quod jurat: jurare igitur judicium scientiæ, testimonium conscientiæ est.* (3) 2. Ob defectum criminis, perjuri excluduntur a juramento, de quibus præsumitur ex retroactis quod non exhibebunt debitam reverentiam juramento. 3. Ob defectum divini honoris, non jejuni excluduntur a juramento: honestum enim est ut qui in Sanctis audet jurare, hoc jejunus faciat cum omni honestate et Dei timore: quapropter Isaac et Abimelech rex Gelaræ surgentes mane juraverunt, scilicet expendit Lyranus, *saliva jejuna propter reverentiam juramenti.* (4) Bene pransus et largius potatus tanquam mendacii et perjurii suspectus a juramento excluditur, jejunus requiritur *in virgine adhuc saliva* (1), ut debita reverentia juret: docet enim etiam Philosophus *juramentum esse summo honore dignum.*

(1) D. Aug. Serm. 28. de Verb. Apost. — (2) Opusc. 4. — (3) Serm. 14. in Psal. 118. — (4) Gen. 26.

Juramentum autem non honorant qui absque ulla necessitate jurant, affectantque et amant jurare divinæque adversantur dilectioni: etenim *assumere nomen Dei in vanum, vel reverentia dignum non existimare, ubicunque nomen Domini fuerit invocatum, dilectioni Dei omnino est adversum.* (2) Tanta est divini nominis majestas ut non sit in testem vocandus Deus, nisi manifesta cogat necessitas. Qui Deum in testimonium vocant ultro et ob res viles, illum inhonorant. Injuriosum esset regi, si quis eum pro uno aureo citaret et vocaret in testem, quanto magis irreverens et Deo contumeliosum, vel absque ulla legitima causa, vel pro re vili et nullius momenti, illum in testimonium vocare? Tanto in honore habebatur Dei nomen apud Hebræos, ut religionis et reverentiæ causa illud pronuntiare et effari non auderent. *Hic nomen eloqui nec jus, nec fas est*, ait Josephus; soli sacerdotes et pontifices, in sacrificiis, in solemni populi benedictione, et ingredientes in Sancta Sanctorum, illud magna cum veneratione pronuntiabant: quod adhuc ob religionem et reverentiam Summus Pontifex (3) gestabat in thiara sua super laminam auream insculptum, quod, Josepho teste, Alexander Magnus occurrens Jaido pontifici, humi procumbens reverenter adoravit. Nonne Judæorum veneratio Christianorum arguit contemptum, qui singulis diebus nulla de causa proferunt Dei nomen, minus venerantes Deum quam regem, ut Romanis exprobrat Tertullianus: *Citius apud vos per omnes deos quam per unum genium Cæsaris pejeratur.* (4) Nullus ex vobis audet in vanum proferre imperatoris nomen: *Siquidem majori formidine, et callidiori timiditate Cæsarem observatis, quam ipsum de Olympo Jovem;* majorem præstatis imperatori reverentiam quam vestris numinibus. *Adeo et in isto irreligiosi erga deos vestros deprehendimini, cum plus timoris humano dominio dicatis.* Nonne hæc exprobratio in Christianos cadit, qui plus timent et reverentur regem quam Deum, qui verentur regis contemnere nomen, et Dei nomen despicere non verentur? *Imo jam per deos dejerandi periculum evanuit: quod et ipsum ad offuscationem pertinet deorum vestrorum:*

(1) Tert. L. de Jejun. 6. — (2) Rupert. L. 2. in Exod. 42. — (3) Phil. Jud. in Vit. Moys. — (4) Tert. Apol. 28.

facilius enim per Cæsarem pejerantes, quam per ullum Jovem. (1) Quod Romani gentiles plus honorem detulerint Cæsari quam Jovi, magis extimuerint imperatorem quam deos fabulosos et fictitios, mirum non est: *Quid enim? ex viventibus quilibet, non mortuo potior?* (2) At nonne est stupendum quod Christiani fide illustrati minus metuant Deum immortalem, quam homines mortales, cum honore regium proferant nomen, Deum jurent vane, inutiliter, leviter in contemptum supremæ majestatis, et adhuc in contumeliam et vituperium christianæ religionis Deum adhibeant in testem temere et imprudenter?

2. *Scriptum est: Non sumes nomen Dei in vanum* (3), scilicet per juramentum illicitum. Tertullianus Christianum nuncupat *veritatis integratorem* (4), quia ejus vita veritati præstat auctoritatem, vicemque obtinet juramenti. *Christianus verum loquatur, neque jurationibus crebris, sed morum probitate, commendet veritatem.* (5) Et, ut fatur Alexandrinus Clemens, *oportet eum habere vitam fide dignam, ut ne postuletur quidem ab eo juramentum?* (6) Juramentum necessarium est ad faciendam fidem; vitæ autem probitas absque ullo juramento sermoni præbet auctoritatem, eumque efficit fide dignum. Nam, ut subjungit Stromatæus, *ubinam ergo est amabilius opus juramento ei, qui ita vivit, ut qui pervenerit ad summum veritatis?* nam ipsum Deum æmulans, suis moribus velut tot juramentis, veritatem confirmat. De Deo sic fatur Philo Judæus: *Ipsa Dei verba juramenta sunt; quod effectu non caret quidquid ille dixerit quod juramenti est proprium: unde consequitur omnes Dei sermones esse juramenta per effectus suos confirmata.* (7) Non absimiliter vita Christiani probitate præditi, juramenti habet effectum: et ut aliorsum docet Philo Judæus, *quidquid vir bonus asseverat, perinde ac jurato credi debet, cum verbum ejus firmum sit ac rigidum, nullo mendacio flexibile, veritate in qua fundatur, subnixum.* (8) Christianus qui sibi veracis et probi comparavit famam, non vult sese mendaciis et depravatis moribus devenustare; sed acquisitam existimationem sollicite nititur conservare. *Qui est semel fidelis, quemadmodum seipsum infidelem præbuerit, ut etiam opus habeat jurejurando, et non ita vitam gesserit, ut ea sit firmum ac definitum jusjurandum?* (1) Vitæ probitas dum fidem adstruit, juramenti destruit necessitatem. Belle ad propositum Plutarchus: « Juramentum homini libero pro tormento est: unde Romani a servis veritatem per tormenta extorquebant, a cive juramento, a sacerdote solo verbo. » (2) Deus formando hominem, fecit eum *religionis suæ sacerdotem* (3); Christianos etiam Dominus *sacerdotes Deo patri suo fecit* (4): quapropter eorum tum verba, tum opera, adeo vera et sancta esse debent, ut pro juramentis habeantur. Si Josepho teste, *esset omne quod dicunt juramento fortius haberent* (5), quanto magis, Christiani *certe sacerdotes a Christo vocati* (6) ut in suis dictis sacramenti præ se ferant auctoritatem?

At, proh dolor! quam pauci sunt hac ætate qui tantæ respondeant dignitati, qui a juramentis abstineant, et suis moribus et virtutibus sese adeo fide dignos ac si jurarent, demonstrent! Plerique sese mendaciis et vitiis dedecorant, etiam jurantes sese fide indignos præstant. Nam juramentum transit in dedecus jurantis, quem primo sauciat dum ipse suos mores jurando culpat, et fide se prodit indignum. Illum *veritatis interpolatorem* (7) appellare lubet, quam perversus Christianus pervertit in religionis detrimentum, jurans dolose, temerarie et criminose. Dolose jurat dum æquivoce jurat: est enim *jusjurandum confessio definitiva, cum divina assumptione* (8): quapropter Jacobus Apostolus fideles hortatur ante omnia ne ullo modo jurent, sed sit sermo vester, est, est; non, non; ut non sub judicio decidatis; seu, ut legit Biblia Regia, *sit autem vestrum illud etiam, etiam: et illud non, non, ut non in hypocrisim decidatis.* Dolose jurans hypocrita est, quia fingit se christianum et studiosum, et suis juramentis religionem et pietatem negat, estque hypocrisis reus; quia aliud ore versatur, aliud astute habet in mente, ex dolo aliud intendens, quam intendat ille cui juratur: *Lingua dolosa est ministra fallaciæ; lingua dolosa est aliud in corde gestantium, aliud ore promentium; sed in his subversio, in his submersio.* (9) Nam, ut bene animadvertit Sanctus Isidorus, « quacunque arte verborum quis juret, Deus tamen, qui conscientiæ testis est, accipit sicut ille qui juratur intelligit: nam ille qui in dolo juravit, dupliciter

(1) Tert. L. 1. ad Nat. 10. — (2) Tert. Apol. 28. — (3) Tert. L. adv. Prax. 7. — (4) Tert. Apol. 46. — (5) D. Aug. L. de Serm. Dom. in Mont. — (6) L. 7. Strom. — (7) L. 1. Allegor. — (8) L. 2. de Special. Leg.

(1) Clem. Alex. L. 7. Strom. 1. — (2) In Problem. — (3) Tert. L. de Res. 1. — (4) Tert. L. de Mon. 7. — (5) L. 2. cap 7. — (6) Tert. ibid. — (7) Tert. Apol. 46. — (8) Clem. Alex. L. 7. Strom. — (9) D. Aug. in Psal. 51.

reus efficitur : primo, quia nomen Dei in vanum assumit; secundo, quia proximum decipit. » (1) Dolosam illam jurationem in nonnullis Christianis culpat Tertullianus, qui *pecuniam de ethnicis mutuantes, sub pignoribus fiduciæ, jurati cavent, et sic negant scire.* (2) Neque minus reus est temerarie jurans se non facturum aliquod majus bonum « quod tamen facere non tenetur, » ut cum quis jurat, quod fiet clericus, vel religiosus, peccat jurando, ponens obicem Spiritui Sancto, qui est omnis boni propositi inspirator. Tandem imprudens jurat criminose, scilicet facere aliquid quod ex sua natura peccatum est, ut de committendo adulterio, furto, homicidio : *Porro juramentum non ob hoc invenitur fuisse institutum, ut esset vinculum iniquitatis, seu cujusque criminis.* (3) Hujusmodi juramentum non obligat, imo imprudens peccavit jurando, et peccat etiam observando : *In malis promissis rescinde fidem : in turpi voto muta decretum : quod incaute vovisti, non facias : impia enim est promissio, quæ scelere adimpletur.* (4) Cujusmodi fuit Herodis pollicitatio, qui, ut ait Rabanus, *fuit dolosus in promittendo, sacrilegus in servando* (5) : puellæ enim saltanti sub juramento imprudenter promisit se daturum quidquid peteret, sive licitum, sive illicitum, et impie juratam pollicitationem adimplevit, tradens saltatrici Joannis Baptistæ quod postulavit caput: *Papæ! prodigiosam tragœdiam jurisjurandi religione fingit Herodes!* (6) Tale facinus ante Christianorum oculos objicit D. Chrysost. ut eos a temerario juramento dimoveat. *Etenim antea vos rogavi ut Joannis caput abscissum adhuc calido cruore distillans sumentes, sic domum quisque suam redeatis, ut putetis ante oculos habere ipsum vocem emittentem et dicentem : Odio habete jugulatorem meum juramentum : quod ira non potuit tyrannica, hoc perjurii necessitas effecit : et quando nempe omnibus publice audientibus arguebatur, increpationem generose tulit tyrannus : cum vero se in juramentorum necessitatem adegit, tunc illud beatum caput abscidit.* (7) O scelus male jurantis, et juramentum scelerosius adimplentis! Temerarius fuit Herodes imprudenter jurans, at criminosus temerarium juramentum exsecutioni mandans. *Decebat autem in hoc perjurare, et non tantum scelus operari.* (8) Herodi similes sunt multi, qui quod temere jurant se ad juramentum adimplendum obnoxios existimant : unus jurat se nunquam talem Ecclesiam ingressurum ; alter se nunquam cum inimico reconciliandum : nec attendunt quod juratio illicita non est adimplenda : et ut fatur D. Ambrosius, *est contra officium, nonnunquam promissum solvere, sacramentum custodire : sicut Herodes, qui necem Joannis præstitit, ne promissum negaret* (1) : quod jurejurando imprudenti et temerario confirmaret. « Quemadmodum temeritatem jurandi vitare debeamus, Jacobus in epistola sua docet, ut non sub judicio decidatis : illo videlicet judicio sub quo decidit Herodes, ut vel pejerare, vel ob perjurium cavendum, aliud necesse habeatis patrare flagitium : aut si aliquid forte nos incautius jurare contigerit, quod observatum in pejus vergat exitium, libere illud consilio salubriori mutandum noverimus, a magis instante necessitate pejerandum nobis, quam pro vitando perjurio in aliud crimen gravius esse divertendum. » (2) Quod suo David docet exemplo. Juravit David per Dominum occidere Nabad, virum stultum et impium, juramentum tamen non adimplevit, *nec aliquid culpæ se tali perjurio contraxisse doluit.* (3) Et ut aliorsum ait D. Augustinus, *juravit David temere, sed non implevit jurationem majori pietate.* Restat nunc ut videamus quomodo in animæ suæ damnum nonnulli jurant assidue et frequenter.

3. *Sunt quædam delicta quotidianæ incursionis, ut temere jurare.* (4) Ab hac jurandi consuetudine nos avocat Apostolus Jacobus apud D. Augustinum his verbis : « Breviter ergo audite, Fratres mei, concludam sermonem, figens in cordibus vestris curam salubrem. Ante omnia nolite jurare : quare isto verbo cautos nos fecit adversus linguam nostram. Ante omnia, ait, ut attendatis ; præ cæteris, ut vigiletis, ne subrepat vobis consuetudo jurandi : frænata enim restinguitur, restricta languescit, languescens emoritur, et malæ consuetudini bona succedit. » Plura sunt quæ Christianum a prava illa jurandi consuetudine deterrere debent : quia, 1. Diabolica est. *Audisti Christi sententiam quod non pejerare tantum, verum et jurare quomodocunque, diabolicum est : inscribe hoc cordi tuo.* (5) 2. Christi Domini mandatum quod memoriæ est consignandum, eique submisse obtemperandum ; nam, ut subjungit D. Chrysostomus,

(1) L. de Summ. Bon. c. 3. — (2) Tert. L. de Idol. 22. — (3) D. Aug. Ep. 104. ad Severin. Episc. — (4) S. Isidor. L. 2. Synonim. c. 20. — (5) In c. 6. Marc. — (6) Basil. Seleuc. Orat. 18. — (7) Hom. 14. ad Pop. — (8) Theophil. in c. 6. Marc.

(1) L. 1. Offic. 50. — (2) D. Aug. Serm. 3. de Decoll. S. Joan. — (3) Serm. 4. de Decoll. S. Joan. — (4) Tert. L. de Pud. 19. — (5) D. Chrysost. Hom. 19. ad Pop.

non cernis quo pacto nonnulli secum ferunt Evangelia? Tu Evangelii mandata mente describe: non auro et argento hic opus est, nec pecunia emere librum Evangeliorum, sed voluntate sola; et securius habebis Evangelium, non extrinsecus, sed intrinsecus, sed in anima intus. Exsurgens ergo de lecto, et domum tuam egrediens, hanc legem repete: Ego autem dico vobis; non omnino jurare, et erit tibi hæc sufficiens disciplina. Vis hoc videre? Voca filium tuum, et minare te illi plagas inflicturum, nisi hanc legem servet, et videbis quod ita cito de consuetudine jurandi desistet. 3. Frequens illa jurandi consuetudo criminosa est: *Consuetudo jurandi est pessima, teterrima, mortifera* (1), ut ipsemet Deus declarat: « Non assumes nomen Dei in vanum, non enim habebit Dominus innocentem eum qui assumpserit nomen Dei in vanum. » (2) 4. Pœna quam incurrit qui prava consuetudine jurat: *Jurationi non assuescat os tuum: multi enim casus in illa: Vir multum jurans implebitur iniquitate, et non discedet a domo illius plaga.* (3) Quanta damna afferat juramentum, denotatum vult D. Chrysostomus per falcem volantem quam vidit Zacharias Propheta: « Et conversus sum, et levavi oculos meos, et vidi, et ecce volumen volans. Et dixit ad me: Quid tu vides? Et dixi: Ego video volumen volans: longitudo ejus viginti cubitorum, et latitudo ejus decem cubitorum. Et dixit ad me: Hæc est maledictio, quæ egreditur super faciem omnis terræ, quia omnis jurans ex hoc judicabitur: educam illud, dicit Dominus exercituum: et veniet ad domum jurantis in nomine meo mendaciter; et commorabitur in medio domus ejus, et consumet eam, et ligna ejus, et lapides ejus. » (4) Septuaginta pro ly volumen falcem volantem vertunt, quia falx symbolum est acerbæ punitionis, stragis et excidii. *Falx volans velocissimum ultionis incursum significat juramentum sequentem; multorum vero cubitorum longitudo et latitudo, vehementiam indicat, et magnitudinem malorum: at e cœlo volare significat e superno tribunali judicium ferri: falcata vero forma inevitabilem supplicii sortem. Sicut enim quocunque falx incurrerit, non solum secum arripit, verum et caput amputat: ita et pœna jurantibus ingruens est difficillima, nec prius absistit, quam quod suum est perfecerit.* (5) Falcis illius pœnalissimæ tanquam synonimum, ponitur suppliciorum *volumen volans*; seu, ut legit Symmachus, *compendium* illorum abbreviatum, compendiata supplicia, quibus criminose jurans punitur. Aliorsum elucidat D. Chrysostomus: *Quid est et qua de causa, specie falcis, jurantes sequitur pœna? Ut ultionem inevitabilem esse, et supplicium evitari non posse, videas: ensem enim volantem forsan aliquis effugere poterit, falcem autem in collum delapsam, et pro funiculo factam, quis fugere poterit? Cum autem et alæ sint, quæ ulterius spes salutis? Sed cur lapides etiam et lingua jurantis dissolvat, ut ruina ejus corruptio fiat post jurantem mortuum* (1): tantam et talem stragem et vindictam conspicientes *non jurent, non eadem faciant, ne eadem patiantur. Non itaque sic pungit ensis, sicut juramentum, sic occidit gladius, sicut juramenti plaga; jurans etsi vivere videatur, mortuus est*, mortuus gratiæ, mortuus Deo, mortuus gloriæ, mortuus cœlo.

(1) D. Aug. Serm. 28. de Verb. Apost. — (2) Exod. 20. — (3) Eccles. 23. — (4) Cap. 3. — (5) Hom. 27. ad Pop.

Quis damna quæ juramentum sequuntur non expavescat? *Juramentum valde crudele, et hac de causa illud timeo, quia nullus illud timet.* (2) Si enim juramentum metuerent Christiani, non adeo frequens esset inter illos, nec prava consuetudine, assidue Dei nomen in vanum sumerent. Et quamvis *nusquam et nunquam excusetur quod Deus damnat* (3) multi tamen damnatum a Deo juramentum, pravam jurandi consuetudinem a Christo prohibitam excusare moliuntur: variasque fingunt excusationes, quibus suam tueantur pravitatem. Nonnulli, 1. Jurantium exempla sibi patrocinari credunt, maxime si in dignitate sint constituti, aut sacerdotali officio fungantur. *Sed ille, inquiunt, jurat, cui sacerdotium est commendatum.* Hanc excusationem rejicit D. Chrysostomus: *Nolo mihi, hunc proferas sacerdotem; sed si Petrum mihi aut Paulum narres, nec sic personarum dignitate terrebis: nam legem non servilem, sed dominicam lego; et quando imperiale constitutum recitatur, omnis servilis dignitas conquiescat. Ego autem dico vobis non jurare omnino. Cum ergo tanta provisione hoc fieri prohibeat Christus, ut jurantem maligno sociaret: (nam superfluum, inquit, horum diaboli est), quid mihi alium atque alium commemoras? quid aliquorum nominas fœda? non enim ex servorum negligentia, sed ex sua præceptione sortem attribuit tibi Deus: jussit præceptis obtemperare. Non ergo aliena mala convenit imitari: magnus ille David peccavit, et*

(1) Hom. 15. ad Pop. — (2) D. Chrysost. Hom. ad Baptis. — (3) Tert. L. de Spect. 20.

grande peccatum : quid ? ideo nobis sine periculo conceditur peccare : nam facta fortia debemus imitari Sanctorum, non peccata. (1) Non enim ad mala conservorum exempla, sed ad Domini debemus attendere voluntatem, cui reddere rationem nos oportet. 2. Quidam juramenta ad vitæ societatem necessaria prætendunt : etenim *in negotiis, in officiis, in quæstu, in victu, in visu, in auditu, quanta tentamur.* (2) Neque hanc excusationem recipit D. Chrysostomus : *Et Paulus esuriebat, et tu igitur velis prius esurire sicut Paulus, quam ex Dei mandatis aliquid præterire : elige cuncta facere et pati, ne jures, et Deus te remunerabit.* (3) 3. Aliqui juramentum sibi necessarium asseverant, ut credantur, dictisque suis faciant fidem. Neque hæc excusatio est alicujus momenti apud D. Chrysostomum. *At, inquies, nisi juravero non credetur. Tu es hujus rei causa qui facile juras, quoniam si id non faceres, sed omnibus constaret, quod non jures, mihi crederes dicenti, quod his qui mille devorant juramenta, majorem ipse fidem solo nutu invenies. Quæro enim cui magis credas, an mihi nihil juranti, an multum iurantibus ? At dices : Tu episcopus es, quid igitur si probavero, quod non propter hoc solum : dicito mihi si ego continue jurarem ; nunquid mihi prodesset episcopatus ? Vides quod quia sæpe juras, non adhibetur tibi fides.* (4) 4. Alii, velut cogi ex aliorum pravitate declarant ; maritus uxoris protervitate, pater filiorum perversitate juramentum suum excusat. Nunquam, inquit, jurarem, nisi me ad id vel domestici, vel vicini, vel inimici compellerent. Frigida tamen excusatio : nam qui dicit se jurare coactus, nullo cogente sæpe sæpius jurat : ut enim animadvertit D. Augustinus, *cum aliquis fur sceleratus audit ; jura si non tulisti, si non fecisti, ab eo qui nescit an fecerit : Ille tunc, inquit, Christiano non licet jurare, Christianus sum, non licet mihi : capta talem, averte te ab illo, dissimula a negotio de quo loquebaris ; misce aliquas fabulas, et invenies illum millies jurantem, qui semel jurare noluit.* (5) Deinde ut appareat hanc excusationem frivolam esse : *Sed tamen aliud habet humana pessima consuetudo : et cum tibi creditur, juras, et cum nemo exigit juras, et horrentibus hominibus juras, non taces jurando.* (6) Inde concludit D. Augustinus : *Istam ergo jurandi consuetudinem, quotidianam, crebram, sine causa, nullo extorquente, nullo de vestris verbis dubitante, avertite a vobis, amputate a linguis vestris, circumcidite ab ore vestro.*

(1) D. Chrysost. Hom. 14. ad Pop. — (2) Tert. L. de Pud. 19. — (3) Hom. 16. ad Pop. — (4) Hom. 14. ad Pop. — (5) Serm. 28. de Verb. Apost. — (6) D. Aug. Serm. 28. de Verb. Apost.

Tandem quamplures pravam fatentur consuetudinem, ad quam superandam se impotentes proclamant : neque hæc excusatio D. Chrysostomo valida videtur. *Si autem mihi consuetudinem objicias, cogita, quod apud Gentiles, multi balbutientes multo labore linguam sibi claudicantem correxere* (1); ut de Demosthene refert Plutarchus. Per quinquennium latitavit Demosthenes, in spelunca vixit, ut linguæ tarditatem superaret, et tu ut linguæ ad juramentum lubricitatem compescas, 1. Labora. *Sed major consuetudo majorem intentionem flagitat, non rei levis consuetudo : si de manu aliquid facere te cogeret, facilius manui tuæ imperares ne faceret : si pedibus aliquo eundum esset, pigritia retardante, excitares te ut surgeres et ires : lingua facilem habet motum, in udo posita est, facilius in lubrico labitur : quanto illa citius et facilius movetur, tanto adversus illam fixus esto : domabis si vigilabis, vigilabis si timebis ; timebis si Christianum te esse excogitaveris.* (2) 2. Ad pravam jurandi consuetudinem superandam, abstine a juratione uno die, facilius die sequenti abstinebis. *Non fiat hodie, pigrius fiet cras, si et cras factum non fuerit, minus laboraturus est qui custodit : forsitan tertia die non fiet, minus laborante qui custodit : adjuvatur enim consuetudine superioris diei.* (3) Prava consuetudo bona consuetudine vincatur, consuetudo jurandi consuetudine orandi ; 3. Quoties lingua profert juramentum, toties flecte genua, dic Orationem Dominicam : *ad aliam consuetudinem demigra : multum enim prævalet consuetudo, et jura didicit immutare naturæ.* (4) 4. Si nimis reperis difficile jurandi consuetudinem repellere, quoties tibi subrepit jurare, da assem pauperibus, vel si es egenus nec possis largiri pecunias, 5. *Ab omnibus et singulis tibi conjunctis, hoc postula beneficium, ut te jurantem arguant, ut te confundant omnes.* His remediis facile lingua domatur, superatur jurandi consuetudo. Nam, 6. *Quis, quæso, labor, juramentum fugere ? nunquid sudor et ærumna ? Satis est tantummodo velle, et actum est.* 7. Jurandi consuetudinem a multis religiosis superatam novimus. 8. *Multo difficiliora expediunt homines, nullam inde retributionem sperantes ;* ut Antiochenorum

(1) Hom. 28. ad Pop. — (2) D. Aug. Serm. 28. de Verb. Apos. — (3) D. Aug. ibid. — (4) D. Chrysost. ibid.

comprobatur exemplo : *Civitatis Antiochenæ balnea nunc rex obstruxit, et jussit neminem lavari, et legem transgredi ausus est nemo, aut factum incusare, aut consuetudinem prætexere.* (1) Post tot condensatas rationes indignatur D. Chrysostomus adversus Christianos qui se jurandi consuetudinem superare non posse queruntur. *Ne mihi aliquis jurandi consuetudinem prætendat : propter hoc enim indignor et irascor, quoniam talem vincimus consuetudinem : si enim consuetudinem jurandi non vincimus, quomodo concupiscentiam vincemus, cujus radix habet a natura principium?* (2) Tandem, 10. Ut Christianum hortatur D. Augustinus : *Jurationem cave, quantum potes, quia consuetudine jurandi in perjurium sæpe caditur.* (3)

II. PARS. *Quamquam perjurii apud vos unusquisque purus est* (4), Christianos omnes a perjurio immunes voluit esse Christus ; *ideo dictum est ne juremus, non quia verum jurare peccatum est, sed quia pejerare peccatum immane est : a quo longe nos esse voluit, qui omnino ne juremus admonuit : quamvis tamen dictum sit ne juremus, nusquam tamen in Scripturis legi meminerimus, ne ab alio jurationem accipiamus.* (5) Ut autem juratio sit licita, debet habere discretionem, veritatem et æquitatem : primo discretionem, ut fiat ex causa rationabili ; secundo veritatem, ut fiat de re vera ; tertio æquitatem, ut fiat de re justa. Juramentum fit primo discretum seu deliberatum, ut quis non juret nisi propter necessitatem : secundo verum, ut jurans in conscientia sua firmiter sciat, vel credat verum esse quod jurat : tertio justum, ut illud pro quo vel de quo quis jurat, non sit peccatum sive mortale, sive veniale. Tres illas juramenti conditiones exprimit his verbis Jeremias Propheta : *Jurabis, vivit Dominus, in veritate, in judicio et justitia.* (6) In veritate, ne scilicet juretur falsum ; in justitia, ne juretur injustum et malum ; in judicio, ne juretur temere, sine magna necessitate, aut utilitate : « Judicio enim caret juramentum incautum, veritate juramentum mendax, justitia juramentum iniquum. » (7) *Animadvertendum est quod jusjurandum hos habeat comites, veritatem, judicium et justitiam : quæ si defuerint, jam non est juramentum, sed perjurium.* (8) Tribus igitur modis committitur perjurium : primo quando deest veritas : idcirco dicitur mendacium juramento firmatum. Perjurium etenim est juramentum perversum; juramenti autem perversitas constituitur ex mendacio, quod evacuat veritatem quæ est proprius juramenti finis. Secundum perjurium committitur, quando deest æquitas : eo enim ipso quo quis jurat illicitum, falsitatem incurrit, quia obligatur ad contrarium faciendum ; puta si juret se adulterium aut homicidium facturum. Tertio, quando deest judicium seu discretio, quia indiscrete jurans, sese exponit periculo incidendi in falsitatem, at *perjurium peccatum esse, et grande peccatum nemo dubitat.* (1) In perjurium autem tribus modis præsertim labuntur homines : 1. Jurandi consuetudine ; 2. Mentiendi libidine ; 3. Terrenorum cupidine.

1. *Cæterum consuetudinis vitium est me Hercule dicere, accedente ignorantia quorumdam qui ignorant jusjurandum esse per Herculem.* (2) Quod si illos redarguit Tertullianus qui per Herculem jurant, quanto criminosiores sunt qui per Deum pejerant ? *Sine ulla dubitatione minus malum est, per falsum Deum jurare veraciter, quam per verum Deum fallaciter : quanto enim per quod juratur magis sanctum est, tanto magis est pœnale perjurium.* (3) Neque Dei sanctitatem verentur, neque ejus pertimescunt justitiam qui ex jurandi consuetudine cadunt in perjurium : consuetudo namque jurandi *semper perjurio propinquatur.* (4) Perjurium quod ex prava jurandi consuetudine committitur a Christianis arcere volens Dominus, ait : *Dico vobis, nolite jurare omnino, ne scilicet jurando ; ad facilitatem jurandi veniamus; et ex facilitate, ad consuetudinem; et ex consuetudine, in perjurium decidatur.* (5) Paulus Apostolus Domini mandato obtemperans in suis sermonibus nunquam juravit, ne jurandi consuetudine, incideret in perjurium. *Itaque et Apostolus in sermonibus quos habuisse narratur, nunquam juravit, ne jurandi consuetudine aliquando vel nesciens in perjurium laberetur. In Scripturis autem ubi est consideratio major atque propensior, pluribus locis jurasse invenitur, ne quisquam putaret etiam verum jurando peccari, sed potius intelligeret, humanæ fragilitatis corda, non jurando, tutius a perjurio conservari.* (6 Neque ex eo quod in suis Epistolis jurat Paulus, jurandi occasionem sumere debent Christiani : quin

(1) D. Chrysost. Hom. 14. ad Pop. — (2) Hom. 19. ad Pop. — (3) Epist. 89. ad Hilar. — (4) Tert. L. 1. ad Nat. 10. — (5) D. Aug. Ep. 154. ad Publicolam. — (6) Cap. 4. —(7) D Tom. 22. q. 89. a. 5.—(8) D. Hier. in c. 4. Her.

(1) D. Aug. Serm. 28. de Verb. Apost. — (2) Tert. L. de Idol. 20. — (3) D. Aug. Ep. 154. ad Publicolam. — (4) D. Aug. Ep. 89. ad Hilar. — (5) D. Aug. Ep. 154. ad Publicolam. — (6) D. Aug. L. 19. Cont. Faust. cap. 25.

e converso eo quod in suis sermonibus nunquam juravit Apostolus, abstinere tenentur a juramento, ne jurationibus assueti pejerent, mendaciter et falso jurantes. *Sed non ideo quia in suis litteris juravit Apostolus, vir in veritate firmissimus, ludus nobis debet esse juratio, multo enim tutius, quantum ad nos attinet, nunquam juramus : ut sit in ore nostro, est, est; non, non, sicut Dominus monet : non quia peccatum est jurare verum, sed quia gravissimum peccatum est jurare falsum : quod citius cadit, qui jurare consuevit.* (1)

2. *Mendacii scalis* (2) sublatum in cœlum Romulum dubitare potest nemo Christianus. Proculus illum ad superos ascendentem etiam pejerans asseruit. Ut autem animadvertit Tertullianus, *tam libere atque manifeste coram populo non pejeraret contemplator Proculus in cœlum recepti, nisi contemneret quos dejeraret, tam ipse, quam ii qui ei pejerare permittunt.* (3) Quod si tam pejerantem Proculum, quam Quirites Proculum per falsos deos ad perjurium provocantes culpat Tertullianus : quia hoc non potuit fieri nisi in deorum contemptum, quantum a fortiori culpandi sunt Christiani verum Deum contemnentes, sive pejerent, sive ad perjurium provocent? Pejerantes graviter peccant, tum quia perjurium Deus expresse vetat : *Non pejerabis in nomine meo* (4) : pejerans autem insolenter divinum transgreditur mandatum : tum quia perjurium importat Dei irreverentiam. Si autem peccatum ex genere suo veniale, in Dei contemptum commissum, efficitur mortale ; nonne perjurium est mortale et grave peccatum, ex sua natura importans Dei irreverentiam et contemptum ? Pejerans namque vocans Deum in testem falsitatis, innuit, vel quod veritatem non cognoscat, vel quod falsitatem testari velit : *Videtis quam ista detestanda sit bellua, et ab humanis rebus sit exterminanda.* (5) Loquitur de pejerante D. Augustinus. Provocans etiam ad perjurium graviter peccat, et velut homicida habetur a D. Augustino : nam perjurus *de suo perjurio se interimit ;* ad perjurium vero temere provocans *manum interficientis impressit*, id est, spiritualis ejus interfectionis causa fuit, quia impulit eum ut suo perjurio sese interficeret : non secus ac ille qui alterius manum, ad corporalem ipsius occisionem impelleret, vel admoveret. Et quamvis Judex seu persona publica non peccet exigens juramentum ab aliquo, sive sciat ipsum jurare falsum, sive verum : tum quia non tam ipse juramentum exigit, quam alter ad cujus instantiam exigit : tum quia id postulat ordo juris : persona tamen particularis et publica ad juramentum provocans hominem, quem certo scit pejeraturum et falso juraturum, graviter peccat.

Quanta Judæorum cæcitas, qui nullam sibi perjurii conscientiam faciunt, ni jurent manu imposita supra librum legis, quod si alio ritu jurent, audacter falsum jurant ! Quare imprudenter, magnaque cum Christianorum injuria magistratus et judices, in rebus forensibus Judæos, ad jusjurandum contra Christianos admittunt. Judæorum falsitates et perjuria, intelligentes Norimbergenses, ad nullum eos admittebant juramentum, nisi prius manu ad librum legis admota : sed quanta Christianorum perversitas, qui persæpe falso jurant etiam admota manu super Evangelia ? Inter Scripturæ sacræ libros, principem obtinent Evangelia auctoritatem : in cæteris enim scripturis per Prophetas aut Apostolos locutus est Deus : at in Evangeliis persæpe per seipsum loquitur Christus Dominus. Unde licet in cunctis sacræ Scripturæ libris canonicis, infallibilis contineatur veritas, quamdam majorem sibi vindicant Evangelia auctoritatem ; et ob hanc causam olim jurantes manu tangentes novum Testamentum, per Evangelia jurabant. Hic ritus hac ætate etiam apud Christianos observatur, quem ferre non valens D. Chrysostomus graviter reprehendit sacerdotes qui suo tempore porrigebant Evangelia jurantibus : *Audite, vos, Clerici, qui jurantibus Evangelia sancta porrigitis : quomodo potestis ab illo juramento esse securi, qui semen perjurii datis ?* (1) Porro Evangelia erant olim et nunc sunt juramenti sanctitas et auctoritas, non falsitatis occasio et perjurii semen : idcirco nequeunt esse perjurii semen, nisi veritas possit esse falsa : D. tamen Chrysostomus opportuna plane hyperbole, idem reputat esse instrumentum jurationis et perjurii semen : unde cavet ne ipsum Evangelium, quod est summa veritas et juramenti sanctitas, fiat quasi falsitatis occasio et perjurii semen : *sed expedita virtus veritatis, paucis amat, multa mendacio erunt necessaria.* (2) Quamplurimi super Evangelia jurare affectant, ut sub specie pietatis facilius sua mendacia et perjuria occultent. Homo pejerans velut humanitatem dediscens, inhumanitatem ac-

(1) D. Aug. Ep. 89. ad Hilar. — (2) Tert. L. 4. adv. Marc. 7. — (3) Tert. L. 1. ad Nat. 10. — (4) Levit. 19. — (5) Serm. 28. de Verb. Apost.

(1) Hom. 12. in Matth. — (2) Tert. L. 2. adv. Marc. 28.

quirit, ut belle ait D. Damascenus: *Qui rem falsam interposito juramento confirmat, is malum inhumanitatis lucrum, hoc est perjurium acquirit* (1); inhumanos assumens mores, dum sub divina assumptione mentitur. Humana natura ad veritatem propendet, quando Deum velut fidei suæ obsidem adsciscit: at pejerans humanitatem velut exuens, inhumanitatem induit, suoque perjurio supplicium inhumanum, perjurii inhumanitati congruum accersit. At Christianus perjurus non solum humanitatem dediscit, sed adhuc christianæ religioni renuntiat, et a Christo se separat: *Quisquis jusjurandum pejerans violat, a Christi se corpore, quasi per quoddam abscissionis dissidium separat, et a redemptionis humanæ mysteriis alienat. Hoc cum Deo interposita conditione paciscitur, ut si promissa non impleat, a Deo, vel sancto Evangelio ulterius non juvetur. Et sicut tunc cum initiatus est Christo, abrenuntiaverat diabolo et pompis ejus, ita velut retrogradus ac transfuga, sic Deo et Evangelio ejus abrenuntiat, ut in eum quasi suæ quodam conditionis fœdere, de cætero non confidat.* (2) Quam criminosus Christianus qui suo perjurio Evangelio renuntiat, Deum negat, a Christo se separat! Quam punitionem meretur perjurus, qui per Evangelii veritatem, falsitatem affirmare non formidat, cunctaque religionis rejicit mysteria! Id præfatus Cardinalis fuse demonstrat elucidans quænam sint septem illa signacula, quibus sigillatus erat liber ille scriptus intus et foris, quem in sua Apocalypsi vidit dilectus Discipulus: *Quæ sunt autem sigilla quibus liber evangelicus obsignatus dicitur, nisi septem illa sacramenta, quibus utique ordo dominicæ dispensationis impletur? Videlicet Incarnatio Domini, Nativitas, Passio, Resurrectio, ad cœlos Ascensio, deinde Judicium, postea Regnum? Quisquis ergo perjurat, studiose perpendat, quia ita sibi septem sigilla evangelicæ narrationis occludit; ut nec Incarnatio Domini, neque Nativitas, neque Passio, vel Resurrectio, aut Ascensio, Judicium quoque vel Regnum, sibi proficere aliquatenus possit. Omnia scilicet hæc a se procul abjicit, et quantum ad se, in nihilum redigit, qui dum jusjurandum violat, cum adjutorio Evangelii, abrenuntiat nihilominus auxilio Dei.* (3) Quot mala perjurus cumulat! divinæ gratiæ renuntiat, Evangelium violat, cuncta Christi mysteria profanat, sibique inutilia reddit; imo quantum est ex se, totum Christianismum ad nihilum redigit.

(1) L. 5. Parall. 17. — (2) Petr. Dam. L. 8. Epist. 10. — (3) Cap. 5.

Tot mala quæ perjurium consequuntur impedire volens Salvator toto divinitatis imperio, præcipit Christiano: *Non pejerabis,* (1) id est, falsum non jurabis. Quod Christus prohibeat perjurium, non est mirum: quia etiam in veteri lege inhibitum erat: Dominus vero vetando falsum juramentum plus imperat; quapropter Anastasius Nyssenus Salvatoris præceptum sic intelligit: *Non pejerabis; dictum est enim non jurandum omnino* (2): quasi idem sit non pejerare, et omnino non jurare; et e converso idem sit jurare ac pejerare. Saltem juramentum est origo perjurii. Ut enim ait laudatus supra D. Chrysostomus, *nisi juramentum interdicatur, non possunt amputari perjuria: ex juramento enim perjurium generatur.* Hominum namque juramentum valde est perjurio affine, jurantem persæpe ad falsum inducens juramentum. Sicut *falsum loqui non potest, qui non loquitur, ita pejerare non potest, qui non jurat.* (3) Et ob hanc causam Christianis inhibet Christus etiam juramentum: *Non quia mala est vera juratio, sed ne in perjurium incidatur facilitate jurandi: qui enim jurat non solum verum, sed etiam falsum jurare potest; qui autem non jurat, a perjurio longe est.* (4) Idcirco « quia pejerare grave peccatum (sed longius remotus est a falsum jurando, qui nec jurare consuevit, quam qui verum jurare proclivis est): maluit nos Dominus, et non jurantes non recedere a vero, quam verum jurantes appropinquare perjurio. » (5) Christiane, « vis ergo longe esse a perjurio? noli jurare: ne mendacium jures, jurare noli: ipsa est angustia, perjurium præcipitium est. Qui jurat, juxta est; qui non jurat, longe est; peccat et graviter qui falsum jurat; non peccat qui verum jurat, prope tamen est ad peccatum: qui non jurat longe est a peccato. » (6) At, proh dolor! quantumvis *gravissimum peccatum sit jurare falsum* (7), plures tamen Christiani falso jurant, et terrenorum cupidine in perjurium cadunt.

3. *Consentiunt enim ipsi nihil esse quod dejerant, imo insuper et præmio afficiunt, quia publice contempserit perjurii vindices.* (8) Loquitur de Quiritibus Tertullianus, qui pejerantem Proculum abunde muneraverunt. Verum si Proculus non fuit punitus a falsis diis, qui non erant, Christianus pejerans vindicis Dei non effugit manus, suique perjurii

(1) Matth. 5. — (2) Quæst. 4. c. 4. — (3) D. Aug. L. 1. de Serm. Dom. in Mont. 30. — (4) D. Aug. L. qu. in Deuteron. qu. 12. — (5) D. Aug. L. 19. Cont. Faust. 25. — (6) D. Aug. Serm. 28. de Verb. Apost. — (7) D. Aug. Ep. 89. ad Hilar. — (8) Tert. L. 1. ad Nat. 10.

luit pœnas. Cunctæ nationes adversus perjuros statuerunt pœnas illos : Ægyptii ultimo puniebant supplicio, veluti duplicis sceleris reos, violatæ scilicet pietatis in Deum, eversæque fidei, ad humanam societatem necessariæ. (1) Romani, Livio teste, perjuros de saxo Tarpeio dejiciebant. Judæi, ut asseverat Philo (2), hoc scelus, vel morte ipsa, vel verberibus puniebant. Carolus Magnus manum perjuris amputandam decreverat (3): in jure canonico perjuri habentur infames, et a ferendo testimonio arcentur. (4) Hesiodus quoque perjuros ignominia mulctat : « Qui dicendo testimonium sponte pejeraverit, irremediabiliter læsus est, et posteritas ejus inde facta est obscurior. » Quintas adhuc cujusque mensis dies vitari monet, quasi periculosas, difficiles, ac incommodis obnoxias, quia in iis « obambulant furiæ perjuria commissa vindicantes. » (5) Sed omissis fabulis, vere de perjuriis ulciscitur Deus : nam, ut ratiocinatur D. Augustinus, *vita corporis anima est, vita animæ Deus est; moritur corpus cum recedit anima, moritur anima cum recedit Deus; recedit anima cum corpus percutitur gladio, et putas quia non recedit Deus cum anima ipsa feritur perjurio? Vis videre quia mortuus est qui perjurus est? Lege Scripturam : Os quod mentitur occidit animam.* (6) *Sed tu præsentem putas ultorem Deum, si ille qui te juratione falsa decepit, continuo exspiret. Sed hoc si fiat, exspiravit caro ipsius, hoc est exspiravit excluso spiritu quo vivebat caro : sed si pejeravit, exclusit spiritum quo vivebat anima : sed animam miseram sine Deo videre non potes. Crede ergo, adhibe oculos fidei; nemo perjurus impunitus, prorsus nemo, cum illo est pœna sua, si haberet in cubili suo tortorem carnis suæ, punitus esset : habet in secreto cordis sui tortorem conscientiæ suæ, et impunitus vocatur. Quia ipse Deus, per quem jurat, invisibilis est, ideo feritur pœna invisibili.* (7) Tempus autem veniet quo occultum perjurium manifestabitur, et pejerans palam et publice punietur, ut proprio ore asseverat ipsemet Deus : *Et accedam ad vos in judicio, et ero testis velox maledicis, adulteris et perjuris.* (8) Quædam sunt scelera quæ ob pudorem et periculum patrare non audent homines: puta veneficium, quod lex tanquam capitale damnat et punit; adulterium, quod feminæ quantumvis impudicæ in publico committere non audent, ipsæque libidinum publicarum victimæ, omnes venalis pudicitiæ submovent testes; perjurium, quo res falsa juramento confirmatur, quod nullatenus facerent perjuri, si res esset aperta. Quia vero pejerans sub divina attestatione mentitur, Deumque irreverenter in falsitatis advocat testem, Deus, qui occulta quæque clare cognoscit, ut mendacem et fallacem puniat perjurum, accedet ad judicium, non tantum ut falsitatis, et mendacii, et irreverentiæ in ipsum commissæ vindex, sed etiam ut testis, et testis velox, ut absque ulla interposita mora occultum perjuri manifestetur crimen, de eoque luat pœnas : *Testis velox, qui modo tardus videor, dum differo.* Inde pœnæ qua plectetur perjurus acerbitatem primo propalabit perjurii propudium quod occultum putabat. Secundo erit testis falsitatis quam Dei testimonio auctorare voluit pejerans. Tertio erit testis velox, quia absque ulla dilatione, pejerantis divulgabit mendacium : tandem de suo mendacio, falsitate, irreverentia, acerbissime puniet.

Quis pœnalem perjurii non metuat acerbitatem? quis? qui terrenorum æstuant cupiditate, quibus probe competunt Dei querelæ adversus Judæos : Audite hæc, domus Jacob, qui vocamini nomine Israël, *qui jurutis in nomine Domini et Dei Israël; recordamini mei non in veritate, neque in justitia.* (1) Israëlitæ Dei penitus obliti, tantummodo Dei recordantur ad jurandum quod falsum et injustum est, ut rapinas, usuras, iniquos contractus, dolos ac fraudes, sanctius adstruere valeant : et ut fatur D. Chrysostomus apud Antonium in Melyssa, *Sycophantæ mendacium vendunt : alios alii fallentes juramenta consumunt, et solummodo inter jurandum Dei meminerunt.* (2) Quot sunt hac ætate fraudulentis Israëlitis similes, qui in cæteris Dei immemores, et velut athæi absque ulla Dei commemoratione viventes, Dei duntaxat recordantur dum pejerant : dum alios fraudare et decipere volunt? Tunc *armant se ad latrocinia per Christi nomen auctorem quodammodo sui sceleris Deum faciunt* (3), illum in sui latrocinii testem adhibentes. Socrates sacramentum oblatum duabus de causis firmandum esse dicebat : « Vel ut te ipsum turpi suspicione liberes, vel ut amicos ex magnis periculis eripias : » (4) *pecuniarum vero gratia, etsi justam causam haberet, non per Deum jurandum dicebat.*

(1) Joann. Bohem. L. 1. de Morib. Omn. Gent. c. 3. — (2) L. de Juram. et Relig. — (3) Legib. Capitul. cap. 10. — (4) In Decretis. causa 6. q. 1. cap. Infames. — (5) L. 1. de Erg. et Diebus. vers. 266 — (6) Sap. 1. — (7) L. 2. vers. 38. Serm. 28. de Verb. Apost. — (8) Malach. 3.

(1) Jerem. 48. — (2) Serm. de Jurejur. — (3) Salv. L. 4. de Prov. — (4) Strobæ. Serm. 25.

Eadem dicebat Isocrates, juramentum duntaxat permittens, ut quis se crimine vel amicum gravi periculo liberaret, *non autem ob pecuniam*. Basilio Magno teste (1) ad Demonicum, Cliuias Pythagoræ familiaris, maluit tria talenta pro mulcta solvere, quam jurando mulctam evadere. Quid ad hæc respondebunt Christiani, non pro tribus talentis, non pro uno talento, sed pro uno aureo, sæpe sæpius pro re minoris momenti pejerantes? Nam, ut obplorat D. Augustinus, *falsa juratio ab ore non discedit, sed frequentatur, et plura sunt plerumque juramenta quam verba. Si discutiat homo quoties juret per totum diem, quoties se vulneret, quoties gladio linguæ se feriat et transfigat, quis in illo locus invenitur sanus?* (2) Et quod est lugendum, persæpe pejerat, vel pro debito non solvendo, vel pro injusto lucro comparando. Lysander tyrannus dicere solebat pueros tesseris, viros oportere circumvenire juramentis. Dogma tyranni illius ad praxim redigunt plures Christiani, fraudulenter et falso jurantes, quibus cum nullum sit numen, nulla conscientia, nulla etiam est religio, nulla juramenti fides. Christiane, *quia grave peccatum est pejerare, compendium tibi dedit Scriptura, dicens: Noli jurare* (4); et tu ita terrenis es addictus, ut lucri gratia, jures, pejeres, et quod est horribile dictu, blasphemes?

III. PARS. *Sicut de quo quid capit dici, sine blasphemia dicitur, ita quod non capit, blasphemia est, si dicatur.* (5) Blasphemia namque ex nominis significatione, est dictum noceus quo alterius honor minuitur et fama læditur. Sumitur autem blasphemia improprie et proprie: improprie pro diffamatione hominis studiosi: quo sensu ait Apostolus: *Blasphemamur et obsecramus* (6); quomodo olim Gentiles Christianos juxta disciplinam fidei viventes blasphemabant: *Blasphemiam martyrii affinem! quæ tunc me testatur Christianum, cum propter disciplinam detestatur: benedictio est nominis, maledictio custoditæ disciplinæ.* (7) Blasphemia proprie sumitur, quando Deus, et res quæ ad illum pertinent, infamantur apud homines; quomodo blasphemia dicitur ab Angelico Doctore, *alicujus bonitatis derogatio, et præcipue divinæ.* (8) Hanc descriptionem mutuatus est sanctus Doctor a D. Augustino sic de blasphemia differente: *Blasphemia est, cum aliqua mala dicuntur de bonis: itaque vulgo blasphemia non accipitur nisi mala verba de Deo dicere: de hominibus namque dubitari potest: Deus vero sine controversia bonus est.* (1) Blasphemare itaque, ait Aymo, est « contumeliam seu convitium aliquod proferre in injuriam Creatoris. » Seu, ut vult Richardus a Sancto Victore, *quid est blasphemia, nisi vituperatio divina?* (2) Quatuor autem præsertim modis vituperatur Deus: 1. Cum ei tribuitur quod ei non convenit; sic blasphemarunt Anthropomorphitæ Deum corporeum credentes; Manichæi, auctorem peccati proclamantes; Calvinistæ ei crudelitatem tribuentes; Judæi, Christi miracula in Beelzebuth facta calumniantes. 2. Cum removetur a Deo quod illi essentialiter convenit: sic blasphemaverunt Sabelliani personarum distinctionem confundentes; Ariani, Filio consubstantialitatem cum Patre denegantes; Macedoniani, Spiritui Sancto divinitatem eripientes; Manichæi, Deum visibilium Creatorem agnoscere nolentes; Epicuræi, de incuria et defectu providentiæ accusantes. 3. Cum creaturæ tribuitur quod est Dei proprium. Sic blasphemarunt Basilides et Menander, mundum istum inferiorem ab Angelis creatum somniantes. Magi quoque qui in virtute diaboli, miracula operari præsumunt. 4. Cum blasphemantur membra sacratissima Christi, Deiparæ dotes, Sancti in cœlo regnantes; injuria namque et contumelia illis irrogata, in Deum redundat. *Quod cum magno horrore blasphemiæ, et pronuntiandum, et legendum est, et audiendum.* (3) Probi Christiani horrent dum legunt, vel audiunt blasphemias quas impii in Deum ejaculantur: *Horrebo plane spurcum blasphemiæ flatum, de hæretico ore fœtentem.* (4) Quam autem sit fœtens, horrenda et scelerosa blasphemia, comprobatur ex, 1. Dei offensi magnitudine; 2. Cæterorum criminum comparatione; 3. Acerba blasphemantium punitione.

Impius *penes quem Deus omnipotens blasphemiis lancinatur.* (5) Tanto gravius peccat, quanto major est divina majestas; culpa enim ex qualitate offensi minuitur aut incrementatur. Offensa nobili illata major est quam illata plebeio; magis peccat injurians principem ex regia stirpe ortum, quam aggrediens nobilem; et convitia Regi facta sunt criminosiora quam ea quæ insequuntur principes. Inde colligenda est blasphemiæ

(1) Serm. de Util. ex Lib. Gent. — (2) Serm. 28. de Verb. Apost. — (3) Plutarch. in Laconicis. — (4) D. Aug. ibid. — (5) Tert. L. adv. Prax. 29. — (6) 1. Cor. 5. — (7) Tert. Lib. de Idol. 14. — (8) 2. 2. quæst. 1. a. 1.

(1) L. 2. de Mor. Manich. 11. — (2) Tract. de Spir. Blasphem. — (3) Tert. L. adv. Valent. 18. — (4) Tert. Pecorp. 7. — (5) Tert. L. 1. adv. Marc. 1.

enormitas qua vituperatur Deus, *Rex regum ob summitatem magnitudinis et subjectionem cæterorum graduum.* (1) Refert in sua canonica B. Judas Apostolus, quod cum Michael Archangelus cum diabolo disputans altercaretur de Moysis corpore, non est ausus judicium inferre blasphemiæ. Versio tigurina legit : *Non est ausus illi notam impingere maledicti ;* Vatablus vertit : *Non est ausus convitium illi facere.* Jure merito poterat Sanctus Michael diabolo maledictum et convitium ingerere : tum quia est delicti auctor, Angelus apostata, Deo rebellis; tum quia injuste illi resistebat, et tamen a maledicto et convitio abstinuit princeps militiæ cœlestis : quia, ut ait Didimus, consideravit non diaboli culpam et malitiam, sed naturam ejus a Deo acceptam : et impius Dei majestatem nullo modo considerans, eum blasphemare audet. Impie *quem blasphemasti, contra quem exaltasti vocem tuam ?* (2) Contumeliam irrogas Creatori tuo, qui te de nihilo produxit, et ad sui formavit imaginem ; vituperas conservatorem tuum, sine cujus potentia redires in nihilum de quo creatus es; supremum tuum Dominum, cujus mandata et leges custodire debes ; benefactorem tuum, qui tibi tot largitus est naturæ, fortunæ et gratiæ dona; Redemptorem tuum, qui pro te fudit sanguinem, et cruentam crucis subiit mortem ; Patrem tuum, qui te in baptismate adoptavit in filium ; Deum tuum, quem tuis blasphemiis aggrederis.

Ex D. Thoma quinque modis Deus potest offendi : 1. In suis bonis ; 2. In sua familia ; 3. In sua humanitate ; 4. In suo esse sacramentali ; 5. In sua divinitate. Peccatores creaturis abutentes offendunt eum in suis bonis. Gentiles et tyranni offenderunt eum in sua familia, persequentes et morte punientes martyres; Judæi in sua humanitate quam crucifixerunt ; Calvinistæ in esse sacramentali cujus veritatem negant ; plures adhuc hæretici in sua divinitate, cui eripere perfectiones, vel tribuere defectus moliuntur. At blasphemator in cunctis Deum offendit : in suis creaturis quas maledicit et diabolo mancipat ; in sua familia, Sanctos in cœlo regnantes depretians, convitians, vituperans; in sua humanitate, caput, ventrem, plagas, aliaque ejus membra profanans : *Flagellatur Deus flagellis Judæorum, flagellatur blasphemiis falsorum Christianorum.* (3) Addit Lyranus : *Sicut tunc conspuitur salivis infidelium, ita nunc opprobriis exhonoratur falsorum fidelium, et colaphis, id est, blasphemiis eorum cæditur.* (1) In suo esse sacramentali, per sacrum ejus corpus jurans ; in sua divinitate, ei mortem inferre tentans. *Lingua blasphemantis est gladius scindens et discerpens Deum, si possit, in plures partes.* (2) Quapropter blasphemus atrocius Deum aggreditur quam tyranni, Judæi ac Calvinistæ. Tyranni sunt duntaxat aggressi servos, blasphemator supremum, illorum Dominum ; Judæi persecuti sunt Christum adhuc mortalem et in terra cum mortalibus conversantem; blasphemator illum aggreditur jam immortalem et in cœlis regnantem. *Magis peccant blasphemantes Deum triumphantem in cœlis, quam qui crucifixerunt eum ambulantem in terris.* (3) Calvinistæ Eucharistiæ negant veritatem, quam impossibilem existimant : at blasphemator Deum negare non valens et per ejus mortem jurans, reus est Deicidii. Quapropter Deus in prolatam primam blasphemiam, promulgavit pœnam homicidii ejusmodi blasphemo infligendam : *Merito blasphemo homicidii legem aptavit, quia blasphemator, cum Deum interficere non possit, lingua ferit.* (4) Ejus impiam crudelitatem declarat belle Propheta Job : *Cucurrit adversus Deum erecto collo, et pingui cervice armatus est* (5), sagittasque jaculatur, quibus Deo mortem inferret, ni ejus obstaret immortalitas. Et quemadmodum ait D. Thomas : Si quis sagittam ejacularetur circa cor regis, quæ non vulneraret regem, neque mortem inferret ; quia impedivit lorica qua opertus est, nihilominus emittens sagittam esset regicidii reus, et ut talis puniretur non secus ac si occidisset regem, quem quantum est ex se occidere est molitus : sic blasphemator reus est Deicidii. Nam, ut concludit Angelicus Doctor, *qui blasphemat, sagittam mittit contra Deum, quantum est ex se intendens Deum destruere.* (6) Deumque destruere tentans cuncta quæ sunt in mundo destruere tentat, quæ in nihilum reducerentur : si per impossibile Deus eorum destrueretur. Quanta blasphematoris crudelitas ! quanta atrocitas, qui Deo volens inferre necem, vult consequenter destruere cœlum, elementa, mixta, cunctas creaturas, inanimatas, vegetativas et irrationales, cunctos homines et Angelos, justorum gratiam, Beatorum gloriam, Mariam Deiparam, Christi humanitatem, et generatim cuncta creata, quæ

(1) Tert. L. 1. adv. Marc. 4. — (2) L. 4. Reg. 19. 22. — (3) D. Aug. Tract. 9. in Joan.

(1) In cap. 18. Matth. — (2) D. Bern. Sen. tom. 1. Serm. 41. a. 2. c. 4. — (3) D. Aug. in c. 26. Matth. — (4) Levit. 14 — Theodor. qu. 33. — (5) Cap. 15. — (6) 22. qu. 21. a 4. ad. 1. et quæst. 47. c. 1.

existere nequeunt, nisi Dei potentia conserventur. Horre, Christiane, blasphemiam, cujus atrocitas comprobatur tum Dei offensi magnitudine, tum cæterorum criminum comparatione.

2. *Omnis malitiæ atque blasphemiæ ingenia* agnosco in pluribus blasphemis: ingenia scilicet impietatis, vanitatis, desperationis, fallacitatis, quæ sunt quatuor blasphemiæ incentiva. Nonnulli ex ingenio impietatis blasphemant, quos Gentiles denotarunt per gigantes armatos, ut Jovem de suo solio detruderent: alii ingenio vanitatis « quasi blasphemia sit fortitudinis et magnanimitatis insigne, » similes Græco illi Duci qui cœlum sua lancea tangere asseverabat. Alii ingenio desperationis dum illis aliquod occurrit damnum, ad instar Juliani Apostatæ, qui in bello Persico, divinitus lancea, inter costas percussus, sanguinem suum manu in cœlum jaculatus dixit: *Exple iram tuam, Galilæe, vicisti.* (1) Tandem ingenio fallacitatis. Eques vitiosum equum, absque ullo defectu mille blasphemiis testabitur. Mercator fraudes quas molitur blasphemiis occultare tentabit. Ex D. autem Augustino « pejus est blasphemare quam pejerare, quoniam pejerando falsæ rei adhibetur testis Deus; blasphemando autem de ipso falsa dicuntur Deo. Tanto est inexcusabilior blasphemus quanto magis ea quæ blasphemando asserit, falsa novit esse vel credit. » (2) Christianus blasphemiis assuetus facile in hæresim, infidelitatem et atheismum labitur. *Verus Dei cultor ille est cujus fides inter adversa non deficit, cujus lingua benedicere nomen Domini sui in omni angustiarum tempore, in omni tribulationum plaga, non desinit* (3): at blasphemus tantum abest, ut divinum nomen in angustiis benedicat, quin illud fœtenti suo ore devenustat, divinamque violans legem, impietatis verba propalat: *Qui peccat legem Dei violat: at qui blasphemat, adversus divinum nomen impietatem admittit* (4), a Deo deficit, fidem amittit, et in hæresim, infidelitatem et atheismum cadit: *Cæterum, ethnici et hæretici quotidie ex blasphemia emergunt.* (5) Cæteri peccatores quantumvis atrocia committant peccata, in Christianismo permanent, quia suis sceleribus divina quidem transgrediuntur mandata, Dei amittunt benevolentiam, charitatem perdunt, non tamen fidem, quam inviolabiliter conservant: at blasphemator se Christianum negat, a Deo deficit, simulque cum charitate fidem perdit: et, ut fatur Origenes, *exiit a veritate, exiit a timore Dei, a charitate, a fide* (1): exire autem a fide est deserere fidem quam susceperat in baptismo.

Verum concesso quod blasphemator non exeat et non deficiat a fide: *Multiplex est differentia peccatorum quæ committuntur in Deum et in homines: nihil tamen scelestius blasphemia* (2), quæ sua atrocitate cuncta alia peccata longe superat, et, ut docet D. Hieronymus, *omne quippe peccatum blasphemia levius est* (3); et hoc multiplici de causa: 1. Quia alia peccata ut plurimum sunt vel contra peccantem, vel contra proximum: nam, ut ratiocinatur Richardus a Sancto Victore, *quædam hominum peccata specialiter pertinent ad corruptelam propriam, sicut ebrietas et stupra; quædam specialiter ad injuriam proximi, sicut homicidia et furta; quædam specialiter ad contumeliam divinam, quemadmodum blasphemia: sed quis nesciat quod contumelia Creatoris sit detestabilior cæteris?* (4) 2. Quia blasphemia ex pura malitia procedit. Magno namque Gregorio teste, *peccatum tribus modis committitur: nam aut ignorantia, aut infirmitate, aut studio perpetratur: et gravius quidem infirmitate quam ignorantia; sed multo gravius studio quam infirmitate peccatur.* (5) Peccatum enim ex ignorantia vel infirmitate commissum, est aliquo modo involuntarium, unde quamdam excusationis rationem habet, neque est contra Spiritum Sanctum; at peccatum ex malitia, nullam habet excusationis causam, quia est plane voluntarium: etenim peccans ex malitia, peccat ex electione; qui autem peccat ex electione, adhæret peccato quod eligit, eique complacet, peccatque in Spiritum Sanctum, quasi ex industria derogans divinæ bonitati, quæ appropriatur Spiritui Sancto. Blasphemator autem peccat non ex ignorantia, neque ex infirmitate, sed ex mera malitia: *Malignitate ergo blasphemia præ cæteris est pessima: est autem in hoc genere sceleratissimum, et in quo malitia crescit ad summum, quando quis in Dei vituperiis delectatur, et in eis gloriatur: ad hoc enim quisque aspirat, quod valde affectat, multumque desiderat. Quid videtur aliud spiritus blasphemiæ, quam affectatio et desiderium vituperationis divinæ?* (6) Peccatum tanto est levius, quanto majus habet moti-

(1) Sozom. L. 6. c. 1. — (2) Lib. cont. Mendac. c. 19. — (3) S. Gaudent. Præfat. in Exod. — (4) D. Damasc. in Parall. c. 59. — (5) Tert. L. de Pud. 13.

(1) Hom. 14. in Levit. — (2) D. Chrysost. Hom. in Psal. 65. — (3) In cap. 52. Isa. — (4) Tract. de Spir. Blasph. — (5) In cap. 34. Job. — (6) Richard. a Sanct. Victor.

vum : at ex adverso tanto gravius quanto minus habet motivum. Quod si nullum habet motivum, gravissimum est, quia ex peccantium pinguedine, non macie procedit. *Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum, transierunt in affectum cordis.* (1) Ubi D. Augustinus : *Sunt mali, sed macie mali, ideo mali quia exiguitate quadam necessitatis affecti. Pauper furtum facit ex macie, dives abundans diripit res alienas, hujus iniquitas processit ex adipe.* Blasphemia autem non ex macie, sed ex adipe blasphemantis procedit, qui nulla necessitate, nullo motivo ad blasphemandum inducitur. Quodvis aliud peccatum, aliquod habet motivum. Quid enim superbum ad superbiam movet ? honoris altitudo ; quid epulonem ad gulam ? cibi et potus jucunditas ; quid libidinosum ad venereas voluptates ? carnis delectatio ; quid inimicum ad vindictam ? ultionis satisfactio ; quid desidem ad acediam ? requies corporis. Idcirco istiusmodi peccatores ad peccatum aliquo motivo inducuntur, aliquamque boni saltem apparentis speciem intendunt, ut inertes corporis quietem ; inimicantes, ultionis appetitum ; libidinosi, carnis delectationem ; gulosi, cibi et potus jucunditatem ; superbi, dignitatem et honorem ; quæ omnia absque Dei injuria vellent posse obtinere : non enim per se et primario, sed duntaxat per accidens et secundario intendunt Dei offensam : at blasphemator nullo incentivo ad blasphemiam movetur, neque ullam speciem boni etiam apparentis intendit ; sed per se et primario Dei injuriam et vituperium respicit. 4. Quia blasphemia est peccatum irremissibile : *Qui blasphemaverit in Spiritum Sanctum, non remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro.* (2) Advertendum tamen est omne peccatum sub diverso respectu esse remissibile et irremissibile : remissibile trina potissimum ratione : 1. Ratione omnipotentiæ Creatoris : *Omnipotenti medico nullus insanabilis languor occurrit.* (3) 2. Ratione immensæ misericordiæ Redemptoris, qui sanguinem fudit *ad eos liberandos, qui essent etiam desperatissimi peccatores.* (4) 3. Ratione liberi arbitrii viatoris, qui quandiu vivit, potest cum gratiæ auxilio consentire bono : *de nullo enim desperandum est, quandiu patientia Dei ad pœnitentiam adducit.* (5) Peccatum etiam tripliciter est irremissibile : negative, privative, contrarie. 1. Negative, quia impossibile est remitti, eo quod ille qui peccavit mortuus est in impœnitentia finali ; estque in termino damnationis, nempe in inferno ubi nulla est redemptio. 2. Privative, non quod nullo modo remittatur, sed quia inhabile est remitti, ratione detestabilis malitiæ, ob quam peccatum ex se nullam habet excusationem, neque ullo modo est dignum quod remittatur. 3. Contrarie, quia irrationabile est remitti ratione obstinationis, vel repugnantiæ, quia excludit, contemnit et abjicit omnia quæ valent illud remittere : sicut enim morbus est mortalis, quando tollit virtutem naturæ, inducit cibi fastidium, medici contemnit consilium : sic peccatum est irremissibile, quod excludit, abjicit et contemnit ea per quæ fit remissio peccatorum. Blasphemia autem non est irremissibilis negative, quia blasphemator non est in termino, sed in via, neque etiam privative, et contrarie absolute, per omnipotentiam Creatoris, et summam misericordiam Redemptoris : Deus enim sua omnipotentia, et Christus summa sua misericordia desperatissimos quosque aliquando convertit : sed ut plurimum et de via ordinaria spiritus blasphemiæ est peccatum privative, et contrarie irremissibile. Privative, ob blasphemantis malitiam, qui sibi complacens in blasphemia peccat in Spiritum Sanctum. Contrarie, quia Dei gratiam contemnit. Quo sensu *in isto et in futuro ævo crimen irremissibile est blasphemia.* (1) Cujus atrocitas, 5. Ex ejus duratione colligitur. *Peccatum tanto est gravius, quanto durabilius.* (2) Blasphemia autem per totam retro æternitatem durabit in inferno : damnati namque de Dei misericordia desperantes, neque unquam pœnas æternas evadere valentes, in continuas blasphemias erumpent. Charitas est nobilior fide, spe, cæterisque virtutibus, quia nunquam excidit : *Cætera evacuabuntur, consummabuntur* (3) ; at charitas permanet in cœlo. Incipit in via, consummatur in patria. Blasphemia etiam est gravius peccatum, quia incipit in terra, in inferno in æternum durabit. In terra est quidem ambitio, avaritia, luxuria, in inferno autem nequaquam : aliter disserendum est de blasphemia, quæ in terra habuit initium, et in inferno non habebit finem. Sicut Sancti post resurrectionem non solum mentaliter, sed etiam vocaliter Deum in cœlo laudabunt : *Exaltationes Dei in gutture eorum* (4) : hæc autem laus vocalis non est meritoria, sed ad præmium beatitudinis pertinet, tanquam appendix quædam, et pars

(1) Psal. 72. — (2) Matth. 12. — (3) D. Aug. in Psal. 102. — (4) D. Aug. in Psal. 67. — (5) D. Aug. Serm. 11. de Verb. Dom.

(1) Tert. L. de Pud. 13. — (2) D. Tom. 22. qu. 186. a. 2. - (3) 1. Cor. 13. — (4) Tert. L. de Pat. 12.

accidentalis, seu accessoria felicitatis : ita damnati *blasphemabunt Deum cœli præ doloribus suis* (1) ; damnatorum autem blasphemia sive mentalis, sive vocalis, non erit demeritoria, sed pœnalis tanquam appendix quædam, et pars calamitatis ipsorum. 6. Tandem blasphemiæ atrocitas ex acerba blasphemantium punitione comprobatur.

3. Deus namque severe punit *jam de fide in blasphemiam mersos*. (2) Trinaque mulctantur pœna : scilicet in vita, in morte et post mortem. 1. In vita, ut constat ex Ario et Olympio : Arius in Dei Filium blasphemus, alvum purgaturus, viscera effudit et exspiravit. Olympius etiam Arianus, episcopus Carthaginensis (3), cum in balneo Trinitatem publice blasphemaret, tribus percussus jaculis tanquam fulminibus consumptus est. Taceo Nestorios, Julianos apostatas (4), cæterosque quos Deus etiam in hac vita punivit : tanta est etenim blasphemiæ atrocitas, ut Justiniano imperatore teste, nunquam Deus illam sinat inultam, sed peste, fame, terræmotibus, aliisque gravioribus plagis divinitus immissis ulciscatur. (5) Nicolaus Boetius refert quod Robertus Hugonis Capetii filius (6), Galliarum rex in civitate Aurelianensi ante Crucifixi imaginem pro pace regni orans, ab ipsa imagine audivit exstirpandas esse blasphemias, si vellet pace potiri. Blasphematores a populo Judaico in lege mosaica, lapidari Deus præceperat, *ut omnes timerent, quod omnis in uno populus vindicasset*. (7) Et licet in lege evangelica non lapidentur blasphemi, multoties tamen morte puniti sunt, ut suprema senatuum decreta demonstrant. (8) In Authenticis Justiniani, ultimo supplicio tradi jubentur, qui vel Dei capillum lingua blasphema nominarint. Philippus Augustus a Deo datus, edicto palam edito constituit, ut in lacum vel flumen « citra mortem » mergerentur blasphemi. Sanctus Ludovicus statuit ut candens lamina blasphemantium inureretur frontibus : neque quavis supplicatione dimoveri potuit, quin civis parisiensis blasphemus illam subiret pœnam, dicens « eamdem se libenter perpessurum, si tam horrendum blasphemiæ scelus e suo regno posset hoc modo deturbare. » (9) Si illa pœna mulctarentur blasphemantes, non audirentur hac tempestate tot blasphemiæ ; sed si impii in vita non luunt tanti criminis pœnas, 2. In morte a Deo puniuntur, impœnitentes scelerosam efflantes animam. *Illis enim venia negatur, qui de fide in blasphemiam impegerunt*. (1) Ex omnibus blasphematoribus, quos refert Scriptura, nullus legitur egisse pœnitentiam : ut enim ait Sanctus Bernardinus Senensis, « blasphemus propter ejus ingratitudinem in puncto mortis non recordatur pœnitendi se, et in isto modo remanet damnatus, quia est extra gratiam Dei. » (2) In isto misero statu cum sint Dei gratia denudati, Sanctorum orationibus destituti, blasphematores inter salutis desperationem et infirmitatis anxietatem, misera eorum anima comprehenditur a dæmonibus : quomodo Sanctus Bernardinus istud Threnorum intelligit : *Omnes persecutores ejus apprehenderunt eam inter angustias*. (3) « Apprehenderunt blasphematoris animam quasi inter duos muros. Sunt autem isti muri, murus peccatorum et murus infirmitatis. Murus peccatorum arcet eum ab ingressu cœli, murus vero infirmitatis arcet eum ab hoc mundo, sive a corpore, et in hac angustia comprehendunt eum dæmones, et in infernum demergunt. » (4) Cujus memorabile refert Gregorius Magnus exemplum : « Quidam vir cunctis in urbe notissimus filium habuit annorum quinque, quem nimis carnaliter diligens remisse nutriebat : atque idem parvulus, quod dictu grave est, mox ut ejus animo aliquid obstitisset, majestatem Dei blasphemare consueverat : qui ante triennium mortalitate percussus, venit ad mortem : cumque eum pater illius in sinu teneret, sicut hi testati sunt qui præsentes fuerunt, malignos ad se venisse spiritus trementibus oculis aspiciens, clamare cœpit : Obsta, pater; obsta, pater : qui clamans, declinavit faciem ut se ab eis in sinu patris absconderet : quem cum ille trementem requireret quid videret, puer adjunxit : Mauri homines venerunt qui me tollere volunt ; qui cum hoc dixisset, majestatis nomen protinus blasphemavit, et animam reddidit. Ut enim omnipotens Deus ostenderet pro quo reatu talibus traditus fuisset executoribus, unde viventem pater suus noluit corrigere, hoc morientem permisit iterare, ut qui diu per divinitatis patientiam blasphemus vixerat, quandoquidem per divinitatis judicium blasphemaret et moreretur : quatenus reatum suum pater agnosceret, qui parvuli filii

(1) Apocal. 16. — (2) Tert. L. de Pud. 13. — (3) Sozom. L. 2. cap. 8. — (4) Paul. Diacon. L. 15. in Anastasio. — (5) In Authenticis. Novell. 77. — (6) In Pragmat. Sanct. Decis. 301. — (7) Levit. 24. — (8) Salv. Lib. 1. de Provid. — (9) Gaguin.

(1) Tert. L. de Pud. 13. — (2) Tom. 4. Serm. 33. — (3) Cap. 1. — (4) Tom. 1. Serm. 41

animam negligens, parvulum peccatorem ignibus nutrisset. » (1) Quod si pueri quinque annorum animam rapuerunt dæmones, quanto magis adultos *blasphemia totos homines in possessionem ipsi Satanæ tradidisse meruit* (2); ut post mortem, 3. Patiantur supplicia blasphemiis convenientia. Nam *qui addit super peccata sua blasphemiam in sermonibus suis, provocat Deum ad judicium.* (3) In inferno namque ultra pœnam damni, ultra pœnam ignis, *ibi dracones blasphemantium labia vorant, et serpentes diris morsibus miserorum pectora lacerant.* (1) Merito post resurrectionem cruciabitur cor in quo blasphemiæ conceptæ sunt, et vorabuntur labia quæ impias protulerunt blasphemias. Christiani, ut intolerabilia illa valeamus vitare supplicia, *blasphemia nobis omnino devitanda est* (2): imitandi sunt non dæmones aut damnati, qui in inferno crebras blasphemias in Deum ejaculantur, sed Angeli et Beati, qui in cœlo Dei laudes continuo decantant.

(1) L. 4. Dialog. 18. — (2) Tert. L. de Pud. 13. — (3) Job. 34.

(1) Cassian. 3. p. Confess. Theolog. — (2) Tert. L. de Idol. 14.

LUXURIA.

SCHOLIUM.

Luxuriæ, 1. Enormitas declaratur; 2. Quot bona dissipet Luxuria demonstratur; 3. De crudelitate Luxuria culpatur; 4. Ostenditur quam facile homo in Luxuriam labatur; 5. Quam difficile a Luxuria convertatur; 6. Quam severe a Deo Luxuria puniatur.

CONCIO PRIMA.

Illa *civitas valida, quæ super montes septem et plurimas aquas præsidet, prostitutæ appellationem a Domino meruit. Sed qualihabitu appellationi suæ comparata est? Sedet certe in purpura et coccino, et auro, et lapide pretioso.* (1) Alludit Tertullianus ad visionem quam habuit Joannes in insula Pathmos, et quam in sua Apocalypsi refert dilectus Discipulus: « Et vidi mulierem sedentem supra bestiam coccineam, plenam nominibus blasphemiæ, habentem capita septem et cornua decem: et mulier erat circumdata purpura, et coccino, et inaurata auro, et lapide pretioso, et margaritis; habens poculum aureum in manu sua, plenum abominatione et immunditia fornicationis ejus, et in fronte ejus nomen scriptum *Mysterium:* Babylon magna mater fornicationum et abominationum terræ. » (1) 1. Sub nomine Babylon seu meretricis magnæ, cum qua fornicati sunt reges terræ, et inebriati sunt qui habitant terram, de vino prostitutionis, Romam ethnicam describit Evangelista. *Sic et Babylon apud Joannem nostrum, romanæ urbis figura est; proinde et magnæ, et regno superbæ, et Sanctorum debellatricis.* (2) Idem aliorsum docet Doctor sententiarum gravitate insignis. Cui arridens D. Augustinus, Romam, Babyloniam secundam, occidentalem, et Babyloniæ primæ et orientalis filiam nuncupat: *Condita est Roma velut altera Babylon, et velut prioris filia Babylonis.* (3) 2. Babylon seu meretrix illa magna plena erat nominibus blasphemiæ (4), quia sua infidelitate et

(1) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 12.

(1) Apoc. 17. — (2) Tert. L. adv. Jud. 9. — (3) Tert. L. 3. adv. Marc. 13. — (4) L. 8. Civ. 22.

impietate Deum blasphemabat : et per blasphemiam Deæ, et æternæ sibi nomen arrogabat. *Secundum Apocalypsim Joannis, in fronte purpuratæ meretricis, scriptum est nomen blasphemiæ, id est, Romæ æternæ.* (1) 3. Roma ethnica meretricis instar purpura, auro et gemmis superbe vestita incedebat. *Quam maledicta sunt, sine quibus non potuit maledicta et prostituta describi!* (2) 4. Poculum aureum in manu tenebat : nam sub pompa mundanæ felicitatis, sub specie venereæ voluptatis idololatriam, lasciviam cunctis propinabat gentibus. *Nemo venenum temperat felle et elleboro, sed conditis pulmentis, et bene saporatis, plurimum dulcibus id mali injicit.* (3) 5. Poculum illud plenum erat abominatione et immunditia. Alludit ad veneficas et meretrices quæ in aureo calice amasiis propinant philtra ex rebus immundis et abominandis composita, scilicet ex cineribus bufonum, ranarum, serpentum. *Proinde habe ac si stillicidia mellis, de ranunculo venenato.* (4) 6. Mater fornicationum et abominationum terræ vocabatur, id est, idololatriæ, superstitionum et scelerum ; et, ut fatur Tertullianus, *superstitionis elogio.* (5) Tandem, 7. Deferebat in fronte nomen scriptum : *Mysterium :* alludit ad lupanar et fornices, in quibus cellæ meretricum nomine scribebantur, quæ cognoscebantur *in ipsis libidinum januis, sub ipsis libidinum titulis.* (6) Subjungit Philosophus Moralis quod meretrix famosa, non tantum in cella, sed etiam in fronte præferebat nomen et elogium impudicitiæ. *Meretrix vocata es, in communi loco stetisti, superpositus est cellæ tuæ titulus; nomen tuum pependit in fronte, pretium stupri accepisti, et manus quæ diis datura erat sacra, capturas tulit.* (7) Quia vero *frequentior est omni superstitione luxuria* (8), cuncta quæ de Babylone seu Roma refert Evangelista, probe luxuriæ competunt, eaque quivis nullo negotio poterit aptare. Vera autem *Luxuriæ denotatio* est mysterium (9), sed mysterium, 1. Iniquitatis ; 2. Impietatis ; 3. Impudicitiæ et inhonestatis.

I. PARS. *Adeo etiam inter philosophos magnum habet privilegium impuritas.* (10) De ethnicis philosophis fatur Tertullianus, qui fere omnes fuerunt impudicitiæ dediti, ut de singulis sigillatim refert per decem libros Diogenes Laertius : imo nefando Sodomiæ scelere dedecorati, cum plerique *philosophiam exornaverint amore puerorum* (1), præsertim Socrates et Plato, infami illo vitio fuerunt contaminati. De Socrate quidem tradit Philo Judæus (2) : quin et Laertius in ejus vita, testatur illum accusatum et morte damnatum ; tum quod deos patrios respueret et nova dæmonia induceret ; tum quod contra fas et jus juvenes corrumperet. (3) Idem vitium etiam Platoni adscribunt Gellius et Plutarchus (4) ; licet ab hoc facinore eum vindicare totis viribus moliatur Cardinalis Bessarion (5) : et quia, ut docet Tertullianus, gentiles philosophi sunt hæreticorum patriarchæ : *Difficile est invenire hæreticum qui diligat castitatem* (6), ait D. Hieronymus, imo qui non sit impudicitiæ addictus (7) : D. namque Hieronymo teste, nullus fuit hæresiarcha qui amasiam non habuerit (8) : Simon Magus habuit Helenam meretricem ; Nicolaus Antiochenus choros duxit feminæos ; Apelles Philomelem ; Montanus Maximillam ; Elpidius Agapen ; Priscillianus Galliam ; Lutherus quoque *tanto scelere pollutus* (9), votum castitatis violans, quod in Augustiniano Ordine solemniter emiserat, habuit Catharinam, concubitum non minus vitæ necessarium, quam cibum asseverans ; volensque vocandam ancillam, si uxor conjugale recusaret debitum. Et quamvis Deus *ad interdictionem omnis impudicitiæ* (10), de non mœchando in Decalogo dederit præceptum, et insuper alienæ uxoris concupiscentiam prohibuerit : *cum adulterum non eum solum definit, qui cominus in alienum matrimonium cecidisset, verum etiam illum qui aspectus concupiscentia contaminasset* (11) : attamen contra expressam Scripturæ auctoritatem, quæ impudicitiam damnat ; adversus Dei mandatum qui lasciviam non solum opere consummatam, sed etiam mente et voluntate conceptam, vetat ; invenitur in christiana religione luxuriæ patronus, qui saltem simplicem fornicationem licitam propugnat. *Quis iste est assertor audacissimus omnis impudicitiæ, mœchorum et fornicatorum plane fidelissimus advocatus, quibus honorandis suscepit hanc causam adversus Spiritum Sanctum?* (12) Ut autem hanc causam tueatur, luxuriam a peccato immunem prædicat : verum ut illi objectat Tertullianus, *ita nihil jam superest, quam aut neges mœchiam et fornicationem*

(1) D. Hier. Ep. 151. ad Algasiam. qu. 15. — (2) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 12. — (3) Tert. L. de Spect. 27. — (4) Tert. ibid. — (5) Tert. L. adv. Jud. 9. — (6) Tert. L. de Pud. 1. — (7) Controv. 1. — (8) Tert. L. de Idol. 8. — (9) Tert. L. de Cor. Mil. 10. — (10) Tert. L. de An. 54.

(1) Tert. L. de An. 54. — (2) L. 2. de Vit. Contemp. — (3) L. 18. c. 1. — (4) L. de Educat. Liber. — (5) L. 4. in Calumn. Plat. 2. — (6) Tert. L. de An. 3. — (7) L. 2. in Osee. 9. — (8) Ep. 1. ad Cresiphontem. — (9) Tert. L. de Pud. 13. — (10) Tert. L. de Pud. 15. — (11) Tert. L. de Pœn. 3. — (12) Tert. L. de Pud. 16.

mortalia esse delicta. (1) Quod quam falso constat ex Apostolo, quem Tertullianus vocitat *impuritatis omnis exsecratorem* (2): impuritatem autem non exsecraretur Paulus, nisi ex sua natura esset mortale peccatum. Quam grave delictum sit impudicitia declarat aliorsum vas electionis, illam nuncupans *mysterium iniquitatis.* (3) Et merito, quia, 1. Luxuriæ nomine malum et peccatum intelligitur; 2. Luxuria cuncta generatim vitia complectitur; 3. Per luxuriam, omne quod est in mundo offenditur.

1°. *Nec enim fornicatio et mœchia de modicis et de maximis delictis deputabuntur; cum ea sint, quæ culmen criminum teneant, nobis maxima aut summa sic quoque præcaventur.* (4) Belle Tertullianus luxuriam inter maxima delicta connumerat, cum pari elogio illam Job decantet: « Si deceptum est cor meum super muliere, scortum alterius sit uxor mea; » *hoc enim nefas est, et iniquitas maxima.* (5) Filii quoque Jacob de stupro sorori Dinæ a principe Sichimitarum illato, vindictam sumpserunt, Emori, ejusque subditis necem inferentes. Quia, ut ait D. Chrysostomus, *turpitudinem maximam hoc factum reputabant.* (6) Luxuriam adhuc *culmen criminum* nuncupat Tertullianus; quia, ut fatur etiam gentilis Abimelech, adulterium est *peccatum grande.* (7) Et ut fatur Cyrillus Alexandrinus, *pessimum malorum.* (8) Quod profunde demonstrat Tertullianus, ex loco quem in tabulis divinæ legis tenet hoc præceptum: Non mœchaberis. *Ergo mœchia, quod etiam fornicationis est res, secundum opus criminis quanti æstimanda sit sceleris, prima lex Dei præsto est. Siquidem post interdictam deorum superstitionem, ipsorumque idolorum fabricationem; post commendatam sabbati venerationem; post imperatam in parentes secundam a Deo religionem, nullum aliud in talibus titulis firmandis monendisque substruxit præceptum quam, Non mœchaberis.* (9) Mœchiæ enormitatem declarat ipsemet Deus apud Tertullianum, illius interdictionem mandans immediate post imperatam primam in Deum, et secundam in parentes religionem. *Post spiritualem enim castitatem sanctitatemque corporalis sequebatur integritas; et hanc itaque munivit, hostem ejus prohibendo mœchiam. Quale delictum jam intellige, cujus cohibitionem post id ololatriæ ordinavit. Nihil secundum longinquat a primo: nihil tam proximum primo, quam secundum: quod fit ex primo, aliud quodammodo primum est: itaque mœchia affinis idololatriæ.* 2. Quam gravis sit mœchia demonstrat eam in enormitate etiam homicidio præferens: *Eo amplius præmittens, non mœchaberis; adjungit, non occides. Ordinavit utique mœchiam, quam homicidio anteponit.* Homicidium autem gravissimum est peccatum, vitam proximo, quæ est maximum naturæ bonum, auferens. 3. Ex loco quo Deus mœchiam disposuit, nimirum inter idololatriam et homicidium, ejus malitiam ostentat, medium siquidem participat de extremis: *In prima itaque fronte sanctissimæ legis, in primis titulis cœlestis edicti, principalium utique delictorum proscriptione signata, de loco modum, de ordine statum, de confinio meritum cujusque dignoscas. Est et mali dignitas, quod in summo aut in medio pessimorum collocatur. Pompam quamdam atque suggestum aspicio mœchiæ, hinc ducatum idololatriæ antecedentis, tum comitatum homicidii subsequentis: inter duos apices facinorum eminentissimos sine dubio digna consedit, et per medium eorum, quasi vacantem locum pari criminis auctoritate complevit.* 4. Ita concorporavit mœchiam cum homicidio et idololatria, ut una et eadem tantorum criminum videatur iniquitas. *Quis eam talibus lateribus inclusam, talibus costis circumfultam, a cohærentium corpore divellet, de vicinorum criminum nexu, de propinquorum scelerum complexu, ut solam eam secernat ad pœnitentiæ fructum? Nonne hinc idololatria, inde homicidium detinebunt; et si qua vox fuerit reclamabunt: Noster hic cuneus est, nostra compago? ab idololatria metamur, illa distinguente conjungimur, et illi de medio emicante adunamur; concorporavit nos Scriptura divina, litteræ ipsæ glutina nostra sunt, jam nec ipsa sine nobis potest.* Apostoli, Dei et Domini imitantes exemplum, idololatriam, homicidium et mœchiam, tanquam gravissima scelera, singulariter prohibent: *Necesse est abstineri a sacrificiis, et a fornicationibus et sanguine; sufficit et hic servatum esse mœchiæ et fornicationi locum honoris sui inter idololatriam et homicidium. Interdictum enim sanguinis multo magis humani intelligemus. Porro, qualia videri volunt Apostoli crimina, quæ sola in observatione de lege pristina excerpunt? quæ sola necessario abstinenda præscribunt? non quod alia permittant, sed quod hæc sola proponant, utique non remissibilia.* (1) Velut atrociora et exitiosiora, præ-

(1) Tert. L. de Pud. 19. — (2) Tert. L. de Pud. 15. — (3) 1. Thessal. 2. — (4) Tert. L. de Pud. 1. — (5) Cap. 3. — (6) Hom. 59. in Gen. — (7) Gen. 20. — (8) Hom. 9. de Fest. Pasch. — (9) Tert. L. de Pud. 5.

(1) Tert. L. de Pud. 12.

sertim mœchia, quam Scriptura sacra nomine mali et malitiæ denotat : quomodo nonnulli ultimam istam orationis dominicæ petitionem, *sed devehe nos a malo* (1), intelligunt. Theophylactus petitionem de malo dæmonis explicat : D. Augustinus de voluptate carnis interpretatur, ad quam suis tentationibus nos inducere nititur dæmon. (2) Eadem est mens Hugonis a Sancto Victore : *Hæc est septima petitio, quæ contra vitium luxuriæ apponitur, ecce ad te clamamus captivi, qui te contempsimus liberi ; libera nos a malo. Malum est hoc, Domine, non sicut cætera mala, crudelius persequitur, profundius nocet, efficacius lædit.* (3) Castus quoque Joseph adulterium pro malo accipit : fallacis namque dominæ recusans amplexum, ait : *Quomodo possum hoc malum facere?* (4) quasi malum et adulterium synonyma sint. Quare, ut animadvertit Olympiodorus Salomon, *malignitatem carnis accipit pro omni peccato.* (5) Ut enim de semetipso fatur Sapiens : *Pene fui in omni malo* (6), dum me in obscœnæ libidinis volutavi cœno. Subjungit Olympiodorus : *Nam et Apostolus opera carnis vocat opera peccati, præcipua vero malignitas carnis est libido.* Quod innuit etiam Moyses manifestare volens diluvii causam quo divina justitia humanum genus *tanto immunditiarum gurgiti* (7) immersum, punire decrevit : impudicitiam quæ Deum ad vindictam provocaverat, malitiam et malum absolute nuncupat. *Videns quod multa malitia hominum esset in terra, et cuncta cogitatio hominum intenta esset ad malum* (8) : nimirum ad luxuriam, quæ generico malitiæ et mali nomine denotatur ; quia ad omne malum inducit, cæteraque vitia velut includit.

2. *Vetus jam hydræ sanguis in sagittis excludebatur, insultante luxuria, ut post monstra transfixa coronam forsitan sumerent.* (9) Loquitur de Hercule Tertullianus, qui Omphalis amore captus, cupidinis sagittis sauciatus, herois fortitudinem in servi demissi vilitatem commutavit, seseque pellicis veste induit. *Turpius libido virum cultu transfiguravit.* Omphales vero ex sagittis quibus hydram monstrum septiforme debellarat Hercules, diadema composuit, ut de Hercule gloriosius triumpharet, et suam impudicitiam ostentaret. *Quid enim est in capite feminæ corona, quam summa lasciviæ nota, quam extrema negatio verecundiæ, conflatio illecebræ?* (1) Diadema quo coronabatur scortum erat compositum ex sagittis in sanguine monstri cruentatis, quia, ut fatur Tertullianus, venereæ voluptates *non sunt delicta, sed monstra.* (2) Hydra septem habebat capita, quia luxuria est *hydra multorum capitum* (3), septem complectens species : nimirum simplicem fornicationem, stuprum, adulterium, sacrilegium, incestum, raptum, peccatum contra naturam. 1. Simplex fornicatio (sic dicta a fornice, seu arcu triumphali, ubi Romæ luxuriantes meretrices habitabant, vel quia sub fornicibus meretrices fornicari consueverant, erant autem fornices loca ad modum arcuum ædificata), est concubitus illicitus inter personas diversi sexus, solutas et liberas, nullatenus sanguine vel affinitate conjunctas ; neque ullo vinculo, sive conjugii, sive voti solemnis, sive clericalis ordinis, ligatas. Quod criminosa sit fornicatio ostentat Tertullianus illam inter graviora et exitiosa scelera computans : *Sunt graviora et exitiosa delicta, homicidium, idololatria, fraus, negatio, blasphemia, utique et mœchia et fornicatio.* (4) 2. Stuprum est illicita defloratio virginis sub parentum cura et potestate existentis. *Ab stupris, et ab omni post matrimonium excessu* (5), Christianos immunes desiderat Tertullianus. At, proh dolor ! quamplures hac tempestate *meram et veram integritatem carnis obtruncant !* (6) Constuprantes virgines tanto scelerosius, quanto pretiosior et irrecuperabilior est deflorata virginitas. 3. Adulterium est alieni thori violatio, sive ambo adulterantes sint matrimonio conjuncti, sive unus duntaxat : *Adulterium in matrimonio crimen est* (7) non leve, sed gravissimum, ut aliorsum fuse demonstratum est. Adulterii adhuc enormitas colligitur, eo quod dividat unionem carnis viri et feminæ a Deo per conjugii vinculum factam, ideoque subjungit Tertullianus : *Videamus enim quid sit matrimonium apud Deum, et ita cognoscemus quid sit æque adulterium. Matrimonium est, cum Deus jungit duos in unam carnem, aut junctos deprehendens in eadem carne, conjunctionem signavit : adulterium est cum quoquo modo disjunctis duobus, alia caro, imo aliena miscetur.* (8) Quo major est conjugum unio, eo gravius est adulterium illam dividens. 4. Sacrilegium est,

(1) Tert. L. de Orat. 8. — (2) In c. 6. Matth. Ep. 121. — (3) L. 2. Alleg. cap. 14. — (4) Gen. 39. — (5) In c. 12. Eccles. — (6) Prov. 5. — (7) Tert. L. de Pud. 15. — (8) Gen. 6. — (9) Tert. L. de Pall. 4.

(1) Tert. L. de Cor. Mil. 14. — (2) Tert. L. de Pud. 4. — (3) Euseb. Cæsar. L. 1. de Præpar. Evang. 2. — (4) Tert. L. de Pud. 19. — (5) Tert. Apol. 9. — (6) Tert. L. de Pud. 1. — (7) Tert. L. de Mon. 9. — (8) Tert. Præd. tom. 1. Tract. de Adult.

cum persona Deo specialiter sacrata luxuriatur, sive sit voto religionis addicta, sive sacro aliquo ordine inaugurata. Quod cum sit violatio rei Deo sacratæ, Deique irreverentiam importet, criminosissimum est: quapropter *disciplina Apostolorum proprie quidem instruit ac determinat principaliter sanctitatis omnis erga templum Dei antistitem, et ubique de Ecclesia eradicantem omne sacrilegium pudicitiæ.* (1) 5. Incestus est consanguineorum vel affinium venereus abusus: ut autem ratiocinatur D. Augustinus(2), adulteri malum vincit fornicationem, vincitur autem ab incestu: pejus est enim cum affine aut consanguinea, quam cum alterius uxore concumbere. Affinium et consanguineorum concubitum vocitat Tertullianus, *sceleratam libidinem fornicationis incesto onustam.* (3) Jupiter a poetis decantatur *impudicus in extraneos, incestus in suos.* (4) Ethnici Jovis exemplo eruditi, incestuosi quoque fuerunt, *proinde incesti qui magis quam quos ipse Jupiter docuit?* (5) et quod est lugendum magis hoc vitium viget apud multos Christianos, *libidine ab incesto corroborata.* (6) 6. Raptus proprie est violentus concubitus virginis raptæ de manu parentum, facta prius violentia virgini aut parentibus ejus: quomodo *Romulus alienas virgines dolo rapuit.* (7) Attamen raptus in genere luxuriæ, absolute sumptus, illicitum importat concubitum per violentiam factum, sive quæ rapitur sit conjugata, aut vidua, aut virgo, aut propinqua. *Violantur feminæ in tenebris, ex usu libidinum notis* (8): unde raptus aliquando conjunctus est adulterio, ut quando rapitur uxorata; aliquando stupro, ut cum rapitur virgo; aliquando incestui, ut cum rapitur consanguinea; aliquando simplici fornicationi, ut cum rapitur soluta, quæ nec virgo nec propinqua est. Quam gravis et exitiosus sit raptus constat ex bello inito inter Trojanos et Græcos, ob raptum Helenæ; ex Sichimitarum cædibus ob raptum Dinæ, et etiam ex inimicitiis, litibus, rixis et homicidiis quæ persæpe videmus inter Christianos: *Ex eo itaque itur in furias, et animos, et discordias.* (9) Tandem, 7. Peccatum contra naturam quatuor modis committitur: primo sine concubitu, ut cum per *titillatam carnem* (10) delectationis venereæ voluptatis causa, procuratur pollutio diciturque Mollities. Secundo, quando *libidine fera* (1) fit concubitus cum animali alterius speciei ab homine, nuncupaturque Bestialitas. Tertio, quando vir cum uxore congreditur, in debito vase, sed non debito modo, uxor enim quæ debet esse patiens, modum naturæ pervertens, habetur agens et viro abutitur: ut enim ait Philosophus Moralis, *feminæ cum virorum licentiam æquaverint, libidine nec maribus cedunt, pati natæ: adeo perversum commentæ genus impudicitiæ, viros ineunt.* (2) Ab hoc scelere Christianum vindicat Tertullianus: *Christianus ad sexum, nec femina mutat.* (3) Hoc etiam immunditiæ genus ab uxoratis arcere nititur Apostolus, tanquam honori et castitati matrimonii contrarium: *Scire unumquemque suum vas in honore tractare: quomodo? dum non in libidine qua gentes: libido autem nec apud gentes matrimonio adscribitur, sed extraordinariis et non naturalibus et portentosis: sanctitas est luxuriæ, turpitudini quoque, et immunditiæ contraria, quæ non matrimonium excludit, sed libidinem; quæ vas nostrum in honore matrimonii tractet.* (4) Quarto peccatum contra naturam complectitur *reliquas libidinum furias, impias, et in corpora, et in sexus, ultra jura naturæ* (5): quando scilicet fit concubitus cum alio speciei humanæ, sed non ad debitum sexum, ut mas cum mari, femina cum femina, vocaturque Sodomia, quæ principaliter est inter mares. Hoc vitio dehonestatos Gentiles refert Apostolus: *Nam feminæ eorum immutaverunt naturalem usum, in eum usum qui est contra naturam: similiter et masculi, relicto naturali usu feminæ, exarserunt in desideriis suis in invicem, masculi in masculos turpitudinem operantes.* (6) Explanatis septem luxuriæ speciebus, seu, ut fatur Tertullianus, *omnibus luxuriæ secessibus* (7), significatis per septem hydræ capita, seu per septem capita bestiæ cui insidebat meretrix magna.

Dicamus quod septem bestiæ et hydræ capita denotant cuncta generatim vitia quorum luxuria est origo, *radix omnium malorum et cupiditas.* (8) Ut autem animadvertit Sanctus Zeno Veronensis, *cupido vocari a luxurioris sibi cultoribus cœpit* (9): quapropter non aberrabit a vero qui dixerit: Radix omnium malorum est cupido, seu impudicitia; et ut fatur Cassianus apud D. Bonaventuram, *radix omnis peccati luxu-*

(1) Tert. L. de Pud. 20. — (2) L. de Adulter. — (3) Tert. L. de Pud. 13. — (4) Tert. L. 2. ad Nat. 13. — (5) Tert. Apol. 9. — (6) Tert. L. 2. ad Nat. 13. — (7) Tert. L. 2. ad Nat. 9. — (8) Tert. L. de Pud. 22. — (9) Tert. L. de Spect. 16. — (10) Tert. L. de Pud. 22.

(1) Tert. Apol. 9. — (2) Epist. 95. — (3) Tert. Apol. 46. — (4) Tert. L. 5. adv. Marc. 15. — (5) Tert. L. de Pud. 4. — (6) Rom. 1. — (7) Tert. L. de Jejun. 12. — (8) 2. Timoth. 6. — (9) L. 1. de Fide, Serm. 2.

ria est (1); quia, ut philosophatur Oleaster, « sunt vitia quædam sic colligata, ut quamprimum unum admittas, aliud te invadere necessum sit. Trahit luxuria et libidinis ardor ad omnia quæ vult, etiamsi maxima vitia sint et peccata. » (2) Cui concordat Angelicus Doctor sic ratiocinans : « Vitium capitale est, quod habet finem multum appetibilem, ita quod ex ejus appetitu homo procedat ad multa peccata perpetranda. » (3) Carnis autem voluptas vehementer allicit homines, qui ut venereis incendiis, quibus ardent, satisfaciant, atrocissima quæque committunt peccata. Ideo vocatur a D. Chrysost. *voluptas fornax scelerum, fodina nequitiæ, alveus vitiorum, philtrum improbitatis.* (4) Quod innuit Apostolus, qui postquam asseruit : *Manifesta autem sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria* (5); statim fructus, quæ ex malla illa arbore procedunt, dinumerat, suntque *idolorum servitus; venificia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, invidiæ, homicidia, ebrietates, comessationes, et his similia.* Quasi dicat : Tædiosum esset cuncta referre mala, quæ a luxuria dimanant. Tot et tanta sunt, ut ex pravis illis germinibus ortam silvam velit Tertullianus : *Si vis omnem notitiam Apostoli ebibere, ut intelligas quanta securi censuræ omnem silvam libidinum cædat, et eradicet, et excaudicet.* (6) Mirum est quod *voluptas sit vitiorum metropolis* (7); nimirum quod si inter vitia, quod est metropolis in provincia, aut in regno : majus adhuc quod *procreatrix omnium malorum sit luxuria*, quasi ab illa velut a fonte diffluant, velut tanquam a radice pullulent. Quod ex hoc modo loquendi Scripturæ : « Corrupta est terra coram Deo, et repleta est iniquitate » recte colligitur. Unius luxuriæ fit mentio, et omnis terra dicitur iniquitate repleta. Libido reliquorum criminum fecunda est, et universorum criminum matrix : idcirco dum libido recensetur, perinde est ac si reliqua speciatim recenserentur vitia. « Ex malo enim opere, quasi ex fonte quodam multa etiam alia suboriuntur peccata : et ideo dicit : Malitia hominum; nam ubi scortatio et luxuria, verisimile est et ebrietatem, et crapulam, et magnam injustitiam, et avaritiam, et innumera alia nasci mala. » (8) Eodem modo ratiocinatur Richardus a S. Victore : « Malitia corruptio totius animi, spirituale est vitium, et spiritualium fons et origo vitiorum. Sunt ergo duo maxima vitia, malorum omnium causa : malitia et luxuria. Intus est malitia, foris est luxuria; malitia in corde, luxuria in carne. » (1) Et quasi non sufficiat quod *luxuria sit seminarium et origo vitiorum* (2), adhuc ex D. Ambrosio est *libido reliquorum vitiorum educatrix.* (3) Tanta comitata prole velut numeroso stipata exercitu, id omne quod est in rerum natura, insolenter offendit.

3. Quot injustitias, quot iniquitates libidinosus *ingenitæ luxuriæ nomine admisit* (4), omnia entia, quæ existunt in mundo, offendens. Nam, 1. Offendit Deum : *Nonne Divinitas constupratur?* (5) Corpus, quod est Dei opus, per luxuriam corrumpitur; anima, quæ est Dei imago, dedecoratur; imaginis autem dedecus transit in prototypi contumeliam, non secus ac rex in sua effigie contemnitur et offenditur. 2. Sanctissimam Trinitatem; tum quia est prima virgo, ut decantat in suis carminibus Gregorius Nazianzenus; tum quia, ut fatur Balduinus, *vita carnalis in totius Trinitatis contumeliam transit : injuria siquidem Patris est, quod Filius conculcatur; injuria Filii, quod sanguis ejus quasi polluitur; injuria Spiritus Sancti, quod gratia contemnitur.* (6) 3. Verbi humanationem, qua sibi univit media sua humanitate etiam nostra corpora : *An nescitis quia corpora vestra membra sunt Christi?* (7) Luxuriosus autem tollens membra Christi facit membra meretricis. « Vide autem quod non dixerit : Membra Christi jungam meretrici; sed, quod horribilius erat, nempe tollere a Christo eadem ipsius membra, et efficere ut sint scorti. »(8) 4. Offendit Angelos, quorum puritatem dedignatur. Etenim *qui eam conservavit, Angelus est; qui perdidit, diabolus est.* 5. Baptismi sacramentum, in quo renatus est, ait D. Cypr. ex pudicitia et Spiritu Sancto. 6. Ecclesiam, quæ est *sine macula fornicationis ut sponsa Christi.* (9) 7. Divinam legem, quæ est *lex tota castitatis et pudicitiæ.* (10) 8. Animam suam, cui mortem infert : *Mœchum et fornicatorem quis non mortuum statim admisso pronuntiabit?* (11) 9. Conjugem, cui datam in matrimonio fidem frangit. 10. Corpus suum, quod scelerose contaminat.

(1) In Compar. Theolog. L. 3. c. 13. — (2) In cap. 25. Num. — (3) 22. qu. 153. a. 4. — (4) Hom. 15. ad Pop. — (5) Galat. 5. — (6) Tert. L. de Pud. 16. — (7) Clem. Alex. L. 2. Strom. — (8) D. Chrysost. Hom. 22. in Gen.

(1) Apoc. cap. 1. — (2) D. Ambr. L. de El. et Jejun. 19. — (3) Orat. pro Satiro Frat. — (4) Tert. L. de Cor. Mil. 9. — (5) Tert. Apol. 14. — (6) Apud Tilman. in c. 3. Philip. — (7) 1. Cor. 6. — Œcum. — (8) D. Aug. L. 1. de Virg. — (9) Tert. L. de Pud. 18. — (10) Tert. Lib. de Pud. 6. — (11) Tert. Lib. de Pud. 7.

Qui adulteratur, in corpus suum delinquit. (1) Tandem, 11. Cunctas creaturas in semetipso velut in compendio contentas : *Omnia dixeris, cum id dixeris quod ex omnibus constat.* (2) Quia vero aliorsum fuse demonstratum est quam injuriosa sit impudicitia Deo, Trinitati, Spiritui Sancto, Christo, Incarnationi, Baptismo, Eucharistiæ, Ecclesiæ, ipsique libidinoso, ne actum agamus, sufficiat demonstrasse impudicitiam esse mysterium iniquitatis. (3)

II. PARS. Gentiles *impii deprehenduntur*, (4) tum quia neglecto vero Deo, idola coluerunt ; tum quia impietatem voluptate adumbrare et propugnare moliti sunt : *Postea placuit impietatem voluptate adumbrare.* (5) Tum quia diebus solemnibus deorum cultui sacratis, et Imperatorum honori dicatis coronati prodibant in publicum, ut liberius impudicitiæ vacarent: *Coronas quoque magis luxuria quam solemnitas erogat.* (6) Tum quia impudicos legebant libros, in quibus scriptæ erant cunctæ impudicorum numinum obscœnitates : *Sed et histrionum litteræ omnem fœditatem eorum designant.* (7) Tum quia immunda poetarum cantica *præcinebantur ob impietatem.* (8) Tum quia etiam in templis adulteria mente concipiebant, et sæpe sæpius opere consummabant : *Cæterum si adjiciam, quæ non minus conscientiæ omnium recognoscent, in templis adulteria componi; inter aras lenocinia tractari, in ipsis plerumque œdituorum et sacerdotum tabernaculis, sub iisdem vitiis, et apicibus, et purpuris, thure fragrante, libidinem expungi.* (9) Tum in omnem ebullientes libidinem, in deorum contumeliam et dedecus, ut illis exprobrat Tertullianus : *Cætera lasciviæ ingenia, etiam voluptatibus vestris, per deorum dedecus operantur.* (10) At, proh dolor ! nonne cuncta quæ de ethnicis retulimus, pluribus possunt objici Christianis, *ob consimilem impietatem ?* (11) 1. Gentiles impietatem voluptate adumbrabant, et pravi Christiani sub umbra pietatis venereas occultant voluptates, accedentes ad sacro-sanctum Eucharistiæ sacramentum, ne habeantur impudici : *Consecrat filium Veneris* (12) ; loquitur de Jove Tertullianus. Impudici Christiani impuro ore sumunt Filium Virginis, et corpus illud sanctum, et pietati sacratum, per sumentium impuritatem et impietatem fit *impietatis hostia.* (1) 2. Gentiles diebus festis procedebant coronati, ut liberius luxuriæ vacarent, et christianæ mulieres incedunt superbe indutæ, nudantque *corpus impurum, et ad istam artem effeminatione productum.* (2) 3. Gentiles impuros legebant libros, in quibus falsorum deorum scriptæ erant fœditates, et Christiani in suis cellis impuras detinent picturas, venereos legunt libros, revocantque ad memoriam cuncta quæ impia et profana gentilitas de falsis protulit numinibus : *Quorum formant adulteria in simulacris ; quorum fornicationes imaginibus mandant ; quorum titulant incesta picturis ; quorum crudelitates commendant libris ; quorum impietates personant tragœdiis.* (3) 4. Gentiles impudicas pangebant cantilenas, lascivis intererant choreis : Christiani quoque et lascive cantant, et impudice saltant, præsertim diebus festis et dominicis. *Hoc loco retractandum oportet de festis diebus, et aliis extraordinariis solemnitatibus, quas interdum lasciviæ subscribimus, adversus fidei disciplinam, communicantes nationibus, in idoloticis rebus.* (4) 5. Gentiles in templis adulteria vel mente concipiebant, vel opere consummabant, et Christiani ecclesias assignant lenonibus et lenis, ut libidinis pertractent negotia ; in ecclesiis impudice satiant oculos, venereos habent sermones, ne quid dicam amplius. *Malorum morum licentia pietas erit ; occasio luxuriæ religio deputabitur.* (5) 6. Gentiles cætera lasciviæ ingenia per deorum dedecus operabantur, *in quo etiam irreligiosi deprehenduntur* (6) : Christiani suis voluptatibus Christum dedecorantes, et veri Dei majestatem offendentes : *Nonne violatur majestas ?* (7) tanto scelerosiores, quanto verior est quam colunt Divinitas, quanto sanctior et purior quam profitentur religio : *Minus impii ethnici, minus peccatores, minus hostes Christi.* (8) Sunt equidem multi Christiani ethnicis longe *pudicitiores, honorem Divinitatis recordati* (9) ; verum sunt adhuc multo plures *impii, et sacrilegi, et irreligiosi* (10), qui suis impudicitiis Deum offendunt, Christum iterum crucifigunt, *refigentes cruci in semetipsos Filium Dei, et dedecorantes* (11) ; ecclesias contaminant, dies festos et dominicos profanant, Sanctos in cœlo regnan-

(1) Tert. L. de Monog. 9. — (2) Tert. L. de Vel. Virg. 4. — (3) Tert. Prædic. tom. 1. Tract. de Adult. tom. 2. Tract. de Carn. — (4) Tert. L. 1. ad Nat. 10. — (5) Tert. L. de Spect. 12. — (6) Tert. L. de Idol. 8. — (7) Tert. Apol. 15. — (8) Tert. L. adv. Jud. 13. — (9) Tert. Apol. 30. — (10) Tert. Apol. 14. — (11) Tert. L. 3. adv. Marc. 13. — (12) Tert. L. 2. ad Nat. 9.

(1) Tert. L. 1. ad Nat. 15. — (2) Tert. Apol. 15. — (3) Chrysol. Serm. 153. — (4) Tert. L. de Idol. 13. — (5) Tert. Apol. 35. — (6) Tert. L. 2. ad Nat. 9. — (7) Tert. Apol. 15. — (8) Tert. L. de Spect. 3. — (9) Tert. L. adv. Valent. 34. — (10) Tert. Apol. 13. — (11) Tert. L. de Pud. 20.

les vituperant : *Et cum talibus tam horrendis et omnem impietatem supergressis* (1), admodum meretricis magnæ deferunt in fronte mysterium. Aaron venerationis gratia gestabat in fronte Dei nomen : et ipsi ut suam denotent impietatem, in fronte deferunt impudicitiam, quam merito *impiam luxuriam* (2) vocitat Tertullianus, quia, 1. In hæresim cadit ; 2. In idololatriam ducit ; 3. In atheismum projicit.

1. *Paulus et hæreses inter carnalia crimina numerat.* (3) Certissimo namque Patrum testimonio hæretici fere omnes fuerunt luxuriæ vitio addicti : et ut refert de sua ætate D. Cyprianus, « insaniunt prorsus, ardent desiderio feminarum, et obscœnitatibus hinnientes, malunt mori quam a lateribus mulierum aliqua disjunctione divelli, ut ad explendam suæ aviditatis ingluviem puncto temporis non sint sine feminea voluptate. » (4) Idem asseverat D. Hieronymus alloquens Jovinianum : « Quod multi acquiescunt sententiæ tuæ, judicium voluptatis est ; et pro magna sapientia deputas, si plures porci post te currant, quos gehennæ incendio nutrias. Basilides magister luxuriæ, et turpissimorum complexuum post tot annos in Jovinianum, quasi in Euphorbum transformatus est. » (5) Gnosticorum obscœnitates eloquenter describit Minutius Felix : « Ad epulas solemni die coeunt cum omnibus liberis, sororibus, matribus, sexus omnis homines et omnis ætatis. Illis post multas epulas ubi convivium caluit, et incestæ libidinis fervor exarsit, canis qui candelabro nexus est, jactu offulæ ultra spatium lineæ, qua vinctus est, ad impetum et saltum provocatur ; sic everso atque exstincto conscio lumine, impudentibus tenebris, nexus nefandæ cupiditatis involvunt. » (6) Idipsum de Carpocratianis asserit Clemens Alexandrinus (7), qui ad defensionem promiscuæ et infandæ libidinis sacrilege abutebantur hac Christi sententia : *Omni autem petenti te tribue.* (8) His similes sunt nonnulli Anabaptistæ et Adamitæ, quorum parens est Lutherus, qui totos dies in conviviis, compotationibus et cubilibus, insumebat, impudenter confitens, *quam non est in meis viribus situm ut vir sim, tam non est mei juris, ut absque muliere sim : et feminæ sociari tam est necessarium quam edere et bibere.* (9) Qui Veneres Calvini scire desiderat, legat Bolsecum in ejus vita. Zwinglius in litteris ad cunctas helveticæ reipublicæ civitates, de semetipso testatur : « Se æstu libidinis, et carnis cupiditatibus sic fuisse accensum, ut carnis libidinosa studia animo suo versari, in his solis omnes cogitationes suas insumpserit, hoc meditatus sit, totusque in eo fuerit, ut carnis furori satisfaceret. » Taceo cæterorum fœditates, ut referam Lutherum de illis judicium ferentem : *Sicut credunt, ita vivunt ; sunt et manent sues ; credunt sicut sues, et sicut sues moriuntur.* (1) Lutherus mendacio assuetus, vere hæreticorum declarat obscœnitates. Christiane, vide quomodo libido *sues ex hominibus facit ; imo etiam multo majores : sus enim in luto volvitur, et stercore nutritur ; luxuriosus vero abominabilem magis sibi mensam construit, iniquas commixtiones excogitans, et os, oculos, aures, et cætera simpliciter sensuum instrumenta, amarissimas voluptatis conficit cloacas.* (2)

Ex his constat homines luxuriæ deditos, *postquam impleverunt impietates suas* (3), et in lasciviæ sese volutaverunt cœno, facile labi in hæresim ; et cum *impiæ hæreses* (4) sint, nefandasque carnis sectentur voluptates. 2. Libidinosi a veritate in errorem lapsi, *indurantur in hæresim* (5), et sese in impudicitiæ et impietatis cœnum immergunt : *Quid enim illis post blasphemiam inlicitum est ?* (6) Tandem, 3. Monstruosa libido est pœna infidelitatis, hæresis et impietatis ipsorum : tum quia ubi non est gratia, ibi non est castitas, sed concupiscentia ; ubi non est fides, ibi non est gratia : fides in hæreticis non est. Tum quia sicut humilitas est castitatis efficacissimum remedium, imo et præmium, ita superbiæ pœna est libido : hæretici autem *omnes tument* (7), suntque superbiæ vento inflati ; hæc est enim justa Dei ordinatio, ut si mens Deo, iisque quibus debet se subdat, etiam subditum sibi suum habeat corpus ; sin Deo, ejusque vicariis nolit subdi, etiam suum corpus rebelle sentiat : *Sic elati justa fuerant retributione feriendi, ut quia superbiendo se hominibus præferunt, luxuriando usque ad jumentorum similitudinem devolvantur.* (8) Tum quia hæreses idololatriam sapiunt, *neque a diabolo immissa spiritalia nequitiæ, ex quibus etiam hæreses veniunt, dubitare quis debet, neque ab idololatria distare hæreses, cum et auctoris et operis ejusdem sint, cujus*

(1) Tert. L. 1. ad Nat. 3. — (2) Tert. L. de Pud. 14. — (3) Tert. L. de Præsc. Hær. 6. — (4) L. de Singul. Cler. — (5) L. 2. adv. Jov. — (6) In Octav. — (7) L. 3. Strom. — (8) Luc. 6. — (9) Tom. 5. Serm. Wittemb. fol. 119.

(1) In 1. Cor. 15. — (2) D. Chrysost. Hom. 58. in Matth. — (3) Tert. L. adv. Jud. 11. — (4) D. Aug. L. 3. Cont. Epist. Parmen. — (5) Tert. L. 1. adv. Marc. 19. — (6) Tert. L. de Præsc. Hæret. 32. — (7) Tert. L. de Præsc. Hær. 41. — (8) D. Greg. L. 26. Mor. 12.

et idololatria.(1) Idololatriæ auctor est diabolus, opus autem idololatriæ est lascivia : *Et pene omnes civitates omnibus libidinibus scatent, ob immanitatem morum, quam in suis diis conspiciunt : neque est in hoc genere deorum quem castum appelles.* (2) Auctor quoque hæresis diabolus est, impudicitia etiam est opus hæresis *ut ignominiosæ ob idololatriam.* (3) Tum quia gulæ comes est libido : *Voracitas impudica est* (4); et ut fatur Tertullianus, *appendices gulæ lascivia atque luxuria : quam societatem Apostolus sciens, cum præmisisset : Non in ebrietatibus, nec in comessationibus ; adjunxit : Nec in cubilibus et libidinibus* (5), quæ ex quadam velut necessitate sequuntur ex comessationibus et ebrietatibus : *Monstrum scilicet haberetur libido sine gula, cum duo hæc tam unita atque concreta sint, ut si disjungi omnino potuissent, ipsi prius ventri pudenda non adhærerent : specta corpus, et una regio est ; denique pro dispositione membrorum, ordo vitiorum : prior venter, et statim cætera saginæ substructa lascivia est ; per edacitatem salacitas transit.* (6) Hæretici autem præsertim hujusce tempestatis gulæ et carnium edacitati vacant, ut de suis Lutheranis quæritur Smidelinus : « Ut totus mundus agnoscat eos non esse papistas, nec bonis operibus quicquam fidere, illorum operum nullum exercent penitus : jejunii loco comessationibus et perpotationibus nocte dieque vacant : ubi pauperibus benigne facere oportebat, eos deglutiunt et excoriant ; precationes vertunt in juramenta, blasphemias in divini nominis exsecrationes, idque tam perdite, ut ne ab ipsis quidem Turcis odie tantopere blasphemetur ; demum pro humilitate regnat passim superbia, fastus, elatio : atque hoc universum vitæ genus ab illis evangelicum vocatur institutum. » (7) Idem fert de Evangelicis testimonium Erasmus : « Circumspice populum istum Evangelicum, et observa num minus illic indulgeatur luxui, libidini et pecuniæ, quam faciant ii quos detestamini. Profer mihi quem istud Evangelium, ex comessatore sobrium, ex feroci mansuetum, ex rapaci liberalem, ex maledico benedicum, ex impudico reddiderit verecundum : ego tibi multos ostendam qui facti sunt seipsis deteriores. » (8) Tum quia castitas a castigando juxta D. Thomam nuncupata, servari nequit nisi luxuria corporis castigatione coerceatur.(1) *Ardentes diaboli sagittæ, jejuniorum et vigiliarum rigore exstinguendæ sunt.*(2) Hæretici autem mortificationes respuunt, *jejunia oderunt* (3) ; et ita indulgentes gulæ, colunt Venerem. Nec mirum, quia luxuria ad idololatriam ducit.

2. *Nam et idololatria mœchiæ nomine et fornicationis sæpe populo exprobrata, etiam sorte conjungitur illi.* Persæpe in sacris paginis propudioso fornicationis et adulterii nomine idololatria denotatur : sic enim Jeremias Propheta conqueritur : *Et facilitate fornicationis suæ contaminavit terram, et mœchata est cum lapide et ligno.* (4) Mirissimum sane quod idololatria dum exculto ligno et lapidi divinos defert honores, scortationis propudio denotetur. Quænam est cognatio idololatriæ cum mœchia? Quodnam gentilitatis cum libidine commercium? Hujus societatis autem quadruplicem invenio rationem : tum quia idololatria a libidine exordium mutuat ; tum quia luxuria idololatriam conservat ; tum quia idololatria lasciviendi occasionem subministrat ; tum quia luxuria ad idololatriam conducit et viam parat. Idololatria a lascivia sumpsit exordium : libidinosi namque in deam consecraverunt *Volupiam, quæ a voluptate appellata est, et Libentinam cui nomen est a libidine* (5) ; de Romanis fatur D. Augustinus, qui, ut ait Nicolanus Antistes, *barbaras libidines sacraverunt Romani.* (6) D. quoque Anastasius idololatriæ investigans originem, eam a lascivia institutam asseverat : *Idololatria instituta est desiderio eorum qui stupris et propudiis pleni figmentis repræsentantur.* (7) Eadem est mens S. Zenonis, qui de impudicitia sic edisserit : *Deos ipsa genuit, ipsa intulit mundo : ipsa Jovem innumerabilibus, variis, magnisque criminibus maximum fecit : ipsa Herculem facibus libidinum turpiter vicit, quem terribilis turba monstrorum superare non potuit.* (8) Impudica numina sibi finxerunt luxuriosi, ut libidini (exemplo deorum) consecratæ liberius vacarent. Nam, ut subjungit Veronensis Antistes, *ad exprimendam vim impudicitiæ, visa sunt necessaria, ut sciat unusquisque ad idololatriam pertinere luxuriam.* (9) Quibus subscribit Alexandrinus Clemens : *Nempe voluptatis libido, nec aliud quicquam idololatriæ morbum effecit*, a qua sumpsit originem : et

(1) Tert. L. de Præsc. Hær. 40. — (2) D. Athan. Orat. Cont. Idol. — (3) Tert. L. 3. adv. Marc. 13. — (4) Tert. L. 1. ad. Nat. 15. — (5) Tert. L. de Jejun. 17. — (6) Tert. L. de Jejun. 1. — (7) Conc. 4. in c. 21. Luc. — (8) Ep. ad Vulturium. An. Dom. 1529.

(1) 22. q. 151. a. 1. — (2) D. Hier. Ep. ad Furiam. — (3) Tert. L. de Jejun. 1. — (4) Cap. 3. — (5) D. Aug. L. 4. Civ. 8. — (6) D. Paulin. Epist. 11. — (7) Orat. Cont. Idola. — (8) L. 1. Serm. 7. — (9) Hom. 9. de Fest. Pasch.

2. Insuper habet præsidium et conservationem : nam, ut fatur belle ad propositum S. Zeno, de impudicitia loquens : *In idolis dea est; in cultoribus eorum ministra :* virgines namque Babylonicæ, Syræ, Medæ, Persicæ, Lydiæ, Græcæ, ut Veneri suos deferrent cultus, meretricatum agebant, seseque cunctis indiscriminatim prostituebant. De Chaldæis puellis prope Veneris ædem prostitutis sic scribit Baruch Propheta : « Mulieres autem circumdatæ funibus in viis sedent : cum autem aliqua ex ipsis attracta ab aliquo transeunte, dormierit cum eo, proximæ suæ exprobrat, quod ea non sit digna habita sicut ipsa, neque funis ejus disruptus sit. » (1) Herodotus (2) tradit Babylonias et Cyprias virgines ante matrimonium sic coluisse Venerem, ut ad templum ejus sederent, suamque pudicitiam exponerent, ut qui primo obvius vellet, eis abuteretur. Strabo agens de sacris Persarum, Medorum et Armenorum, sic loquitur de Anatride : « Hæc est Venus in oriente culta, Armenorum idolum; illustrissimi ejus nationis, filias suas virgines ei dedicant, ac lex est ut longo tempore apud deam constupratæ, deinde nuptui dentur, nemine earum conjugium dedignante. » (3) De Corinthiis virginibus idipsum refert Strabo : « Fanum Veneris Corinthiæ ita fuit locuples, ut plures quam mille habuerit sacrorum famulas meretrices, quas deæ, viri mulieresque dedicarunt. » (4) Idem de Phœnissis refert D. Athanasius : « Olim certe Phœnissæ mulieres ante idola prostituebantur, dedicantes numinibus suum quæstum, persuasæ meretricatu ea propitiari, ac prosperitatem rerum inde nasci. » (5) Viri quoque mulierum æmulantes turpitudinem omnimoda se fœditate turpabant. Nam, ut subjungit D. Athanasius, « viri quoque abdicato sexu nec se amplius mares esse ferentes, mulierum naturam affectaverunt, tanquam ita honorifica grataque matri deorum facturi essent : omnes autem in turpissimis vivunt, et certamen inter se pravitatis suscipere videntur. » Tantæ ac tali impudicitiæ, 3. Occasionem subministrat idololatria; quam sic loquentem inducit Tertullianus : *Ego quidem idololatria sæpissime mœchiæ occasionem subministro. Sciunt luci mei, et mei montes, et vivæ aquæ, ipsaque in urbibus templa, quantum evertendæ pudicitiæ procuremus.* (6) Quapropter Deus eligens Gedeonem ad tollendam de medio populi quæ multum incaluerat idololatriam, hoc dedit illi præceptum : *Destrues arcam Baal; et nemus, quod circa aram est, succende* (1) : quia homines idololatriæ dediti densissimas arbores circa altaria et templa deorum plantare consueverant, *ut expletis sacrificiis, vacarent libidini inter ipsas arbores, et hoc maxime in sacrificio Priapi.* (2) Et ob eamdem rationem Deus in Deuteron. prohibuerat ne quis juxta altaria in ejus honorem erecta plantare arbores præsumeret, scilicet, ad tollendam omnem lasciviendi occasionem, quæ persæpe sub specie pietatis et divini cultus captatur. Tandem, 4. Luxuria ad idololatriam ducit, ideoque ab Apostolo, ut animadvertit D. Anselmus, « idolorum quoque servitus inter opera carnis numeratur, quia nonnunquam ob amorem mulierum committitur; sicut in Salomone propter alienigenas mulieres; et a filiis Israel, in Sethim per filias Moab. » (3)

Duplex prodit exemplum : primum quidem Salomonis, quem ab idololatria vindicare nititur D. Augustinus : « Salomon vir tantæ sapientiæ, nunquid nam credendum est, quod in simulacrorum cultu credidit aliquid utilitatis? Sed mulierum amori ad hoc malum trahenti resistere non valuit, faciens quod sciebat non esse faciendum, ne suas quibus deperibat atque diffluebat, mortiferas delicias contristaret. Sicut enim Aaron erranti populo ad idolum fabricandum, non consensit inductus, sed cessit obstrictus, nec Salomonem credibile est, errore putasse idolis esse serviendum, sed blanditiis femineis ad illa sacrilegia fuisse compulsum. » (4) Verum sive errore deceptus, sive femineis deliciis allectus, templum idolis erexit, *et qui prius templum Deo construxerat assiduitate libidinis, etiam perfidiæ substratus idolis construere templa non timuit* (5); et de facto in idololatriam lapsus est : nam, ut asseverat Tertullianus, *Salomoni etiam ira Dei accessit, post luxuriam et idololatriam : suscitavit enim illi Satan hostem Idumæum.* (6)

Secundum Israelitarum adducit exemplum : *In Arithmis cum divertisset Israël apud Sethim, abeunt libidinatum ad filias Moab, invitantur ad idola, ut et spiritu fornicarentur.* (7) Celebris est illa historia quæ Numerorum recensetur libro. (8) Israëlitæ namque sæpe sæpius de Moabitis et Madianitis victores, a suis hostibus tandem superati sunt. Quos cum Balaam consilio,

(1) Cap. 6. — (2) Lib. 11. — (3) Lib. 11. — (4) Lib. 8. — (5) Orat. Cont. Idola. — (6) Tert. L. de Pud. 5.

(1) Jud. 6. — (2) Abul. qu. 34. — (3) In c. 5. ad Galat. — (4) Lib. 11. de Gen. ad Litt. 42. — (5) D. Greg. L. 13. Mor. 13. — (6) Tert. L. 3. adv. Marc. 20. — (7) Tert. Scorp. 3. — (8) Cap. 23.

Moabitæ et Madianitæ mulieres ad libidinem provocassent, ad idololatriam quoque induxerunt, et, ut fatur Basilius Seleucus, *cum Madianitas acies devicissent, capti sunt amore muliebri, et in pretium intemperantiæ idolorum veneratio ab iis reposcebatur.* (1) Hanc Israëlitarum prævaricationem eloquenter exaggerat S. Ephrem : *Nosse cupis quam gravis et periculosa sit fornicatio ? quos occidere nequiverunt in eremo morsus serpentum, hos Madianitarum fornicatio prostravit, et per fornicationem etiam idolorum victimam comedere non recusavit.* (2) Balaam ariolus vocatus a Balac, rege Moab, ut malediceret Hebræis, ex Ægypto in terram Chanaam per fines Moab tendentibus, cum Deo prohibente non posset Hebræis maledicere, quin potius eis benedicere cogeretur, suggessit Balac regi ut ad castra Hebræorum mitteret puellas Moabitides speciosas, quæ eos invitarent ad fornicandum, ea conditione et pretio ut prius idolothyta, id est, carnes idolis immolatas comederent, earumque idola venerarentur. Utrumque præstiterunt Hebræi; nam et idolothyta manducaverunt, et Moabitarum deos adoraverunt, et cum puellis Moabitis fornicati sunt. *Manducavit populus et bibit, et surrexerunt ludere. Intellige Sanctæ Scripturæ verecundiam : ludum nisi impudicum non denotasset.* (3) Verum tantorum criminum luerunt pœnas Hebræi : nam *ob hanc quoque idololatriam, mœchiæ sororem, viginti tria millia, domesticis obtruncata gladiis, divinæ iræ litaverunt.* (4) Ad illum Hebræorum lapsum alludens D. Antonius Paduanus, Christianos ab impudicitia arcet, ne labantur in idololatriam. *Debemus fugere fornicationem, quia dicit Dominus : Si audieris me, non erit in te Deus recens, neque adorabis Deum alienum ; Deus alienus hominem a Deo alienans est Luxuria* (5), quæ ducit ad hæresim, ad idololatriam et ad atheismum.

3. Plerique etenim luxuriosi Deum *piaculariter negaverunt* (6) : qui enim nefando illi sunt dediti vitio ut plurimum sunt athei, licet exterius se habere religionem simulent, in corde suo Deum non credunt, neque metuunt, neque aliud quid suis cogitationibus volvunt, quam venereas carnis voluptates. Unde apud Sapientem sic fantur : « Coronemus nos rosis antequam marcescant, nullum pratum sit quod non pertranseat luxuria nostra. » (7) Ubi Glossa : *Vox hæc perditorum est, qui tanquam bruta animalia quæ præsentia sunt amant, et futura despiciunt ; nec post hanc vitam, requiem æternam sperant : unde non secus ac ipsi athei subdunt : Venite ergo, et fruamur bonis.* Luxuriosus *longe a Domino moribus, inter errores et illecebras, et libidines seculi* (1), a virtute in vitium labitur, a veritate in errorem, a religione in impietatem et atheismum : unde vera impietatis et atheismi nota est lascivia. Quod probe sciens Abraham Propheta commorans in aula Abimelech regis Gerata cogitavit secum, dicens : *Forsitan non est timor Dei in loco isto* (2) : Septuaginta legunt : *Forsitan non est cultus Dei.* Abraham conspiciens regem ejusque proceres luxuriæ addictos, prudenter suspicatur in illo palatio non esse Dei timorem, neque ullum Dei cultum, adeo religioni contraria est libido : qui enim probroso illo conspurcatus est vitio, Deum non credit, neque ejus justitiam pertimescit, neque futura præmia sperat. Idcirco D. Hieronymus istud Jeremiæ elucidans : « Non sedi cum concilio ludentium », sic deprecatur : *Deus præstet nobis non cedere concilio ludentium, et eorum qui futura non cogitant.* (3) Neque Deum coluit, neque futura cogitavit Herodias, incestuose lasciviens, suumque incestum Joannis sanguine cruentans, quam ob furorem libidinis atheam existimat Basilius Seleucus. *Herodiadis tripudium nobis hodie inculcat Evangeliorum vox, et atheæ mulieris illius pandit insaniam.* (4) Idem de suis discipulis fert Lutherus judicium, quos, ut refert Aurifaber, unus ex illis, Epicuræos et atheos proclamat : « Scholæ suæ discipulos magna ex parte Epicuræos esse, et hoc solum quærere ut bonos dies habeant : in papatu talia nebulonum portenta non inveniri : vocari Evangelicos reformatos, cum reipsa potius incarnati dæmones esse videantur, ut si cuilibet cœtum aliquem nebulonum, dissolutorum, rebellium et fraudulentorum hominum intueri, civitatem aliquam evangelicam ingredi debeat ; vix inter Paganos, Judæos, Turcas, reperiri adeo contumaces, apud quos omnis honestas, et quidquid est virtutum, penitus interierit, neque ullius peccati ratio habeatur. » (5) Heu ! quo producit impudicitia ? ad hæresim et ad atheismum. Quanta cura fugiendum est tale monstrum, quod in profundum impietatis barathrum præcipitat ! Christiane, *si qua te carnis vacillatio, ani-*

(1) Orat. 5. — (2) Paren. 37. cap. 9. — (3) Tert. L. de Jejun. 6. — (4) Tert. Scorp. 3. — (5) Dom. post. Pasch. Psal. 80. — (6) Tert. L. de Pud. 22. — (7) Sap. 2.

(1) Tert. L. de Pud. 9. — (2) Gen. 20. — (3) Cap. 15. — (4) Orat. 18. — (5) In Convival. Luth. Serm. pag. 244.

mi avocatio, oculi evagatio, de tenore decusserit (1), cogita Dei præsentiam, cogita cœli gloriam, cogita intolerabilem gehennæ pœnam, hac cogitatione tentationi resistes, *carnem spiritu librans, animam fide moderans, oculum metu temperans* (2), omneque illud caute vitans, quod potest inducere in lasciviam, quæ est mysterium impudentiæ et inhonestatis.

III. PARS. Belle Tertullianus asseverat *mentis statum in fronte consistere, priorem-que esse pudoris quam corporis plagam.* (3) Impudentia est libidinis insigne, sicut pudor est castitatis nota : *Verecundia quæ facit ingenuam frontem* (4), denotat tum animi, tum corporis puritatem; at inverecundia quæ apparet in fronte, designat utriusque immunditiam. Etenim ejusmodi impudentes *resignarunt pudorem spiritus* (5), corpusque in obscœno voluptatis volutarunt cœno; ex gustata autem et assueta libidine frons ad impudentiam duratur : *Delicti durior frons est, ab ipso et in ipso delicto impudentiam docta.* (6) Quod Gentiles, qui fœdam profitentur religionem, et impudica colunt numina, luxuriæ vacent, suamque libidinem in fronte impudenter deferant, non est adeo mirum : at nonne est lugendum quod Christiani, qui puritatis doctorem et exemplar venerantur Christum, *quibus magis disciplina verecundiæ et modestiæ incumbit* (7), sint luxuriæ dediti, suamque impudicitiam in fronte venerando crucis signo honorata, impudenter demonstrent ? *Vexillum crucis idolorum templa destruxerat, e regione luxuria subvertere nititur fortitudinem crucis* (8), et libidinosi imperatoris illius æmulantur impietatem qui supra Calvarium, in quo crucifixus fuerat Christus et ubi crux delitescebat, erexit Veneris statuam. Impudicos illos crucis Christi inimicos proclamat cum lacrymis Paulus (9); et merito : « Qui rei mortis Christi sunt, non sicut auctores vel factores, vel ministri mortis Christi, sed sicut mortis contemptores; qui sacramentum dispensationis in se evacuant, consilium Altissimi irritantes ; qui cœlesti benedictione et ineffabili gloria indignos se faciunt ; qui in deliciis agentes mysterium crucis irrident; qui Filium Dei conculcant, et sanguinem Testamenti pollutum ducunt, in quo sanctificati sunt, et Spiritui gratiæ contumeliam faciunt. » (10) Impuros illos et impudentes Christianos, Christi, ejusque crucis, et martyrum inimicos, contemptores, irrisores et persecutores, multis insequitur D. Augustinus : *Martyres jam coronati sunt, nos adhuc periclitamur, non quia tales nos persecutiones urgent, quales illos urgebant, sed fortasse pejores in omnibus generibus tantorum scandalorum. Nostra enim tempora magis abundant illo væ quod clamavit Dominus : Væ mundo a scandalis !* (1) *Nunc ergo jam Christo in cœlo sedente, jam glorificato, jam subjectis cervicibus regum jugo ejus, et suppositis eorum frontibus signo ejus, jam nullo remanente qui palam Christianis audeat insultare; adhuc tamen inter organa et symphoniacos gemimus, adhuc illi inimici martyrum ; quia vocibus et ferro non possunt, eos sua luxuria persequuntur.* (2) Belle, quamvis longiuscule D. Augustinus persecutionem Christo, suisque martyribus a libidinosis Christianis factam declarat. Attendenda sunt ea quæ subjungit : *Atque utinam Paganos tantum toleraremus, esset qualecunque solatium exspectare eos qui nondum cruce Christi signati sunt, quando signentur, quando ejus auctoritate alligati desinant furere : videmus etiam in fronte portantes signum ejus, simul in ipsa fronte portare impudicitiam luxuriarum : et hæc est persecutio nostra, et inter hæc gemimus.* Si unquam probi Christiani habuerunt gemendi et flendi occasionem; si unquam impudici christianam persecuti sunt disciplinam, maxime hac ætate, in qua supra frontem cruce signatam deferunt mysterium impudentiæ et inhonestatis, præsertim, 1. Lenocinia nundinantes; 2. Meretricatum negotiantes; 3. Scandalose mœchantes.

1. Primipilos Christianos de castitate commendans Tertullianus, illos a Gentilibus discriminat, qui amicis suas prostituebant uxores : *Omnia indiscreta sunt apud nos præter uxores, in isto solo consortium solvimus, in quo solo cæteri homines consortium exercent, qui non amicorum solummodo matrimonia usurpant, sed et sua amicis patientissime subministrant. Ex illa credo et majorum et sapientissimorum disciplina, Græci Socratis, et Romani Catonis, qui uxores suas amicis communicaverunt, quas in matrimonio duxerant liberorum causa et alibi creandorum, nescio quidem an invitas. Quid enim de castitate curarent, quas mariti tam facile donaverant? O sapientiæ atticæ ! o romanæ gravitatis exemplum ! lenones, philoso-*

(1) Tert. L. de Pud. 10. — (2) Tert. ibid. — (3) Tert. Scorp. 9. — (4) D. Aug. in Psal. 68. — (5) Tert. L. de Vel. Virg. 11. — (6) Tert. L. de Vel. Virg. 2. — (7) Tert. L. de Bapt. 17. — (8) D. Hier. L. 2. Cont. Jov. — (9) Philip. 2. — (10) Balduin. apud Tilman.

(1) Matth. 18. — (2) In proœmi Psal 69.

plus et censor! (1) De lenocinio arguit Catonem, qui Martiam uxorem suam Hortensio tradiderat, ut ex illa generaret filios, quam postea reassumpsit. De eodem negotio Socratem culpat : neque duntaxat Græcus Philosophus, et Romanus Censor, ex amicitia lenocinati sunt, sed quampluresalii uxorum lenocinia tractabant, quas divitibus potestatibus subjiciebant, vel ut gulæ indulgerent, vel ut lucrum captarent, vel ut eorum hæredes fierent. *Docuit et suos diabolus patientiam propriam. Illam dico, quæ maritos dote venales, aut lenociniis negotiantes uxorum potestatibus subjicit; patientes rivalium, et divitum, et invitatorum.* (2) Patientes rivalium maritos, dote venales, qui quæstum vel pensionem, et reditum annuum accipiebant a rivalibus; patientes divitum, hæredipetas, divitum orbitatibus insidiantes; patientes invitatorum, parasitos, qui apud invitatores laute epulabant. De quibus Plutarchus : « Multi concubitus socios passi sunt alios, non cum scortis modo, sed etiam uxores his suas prostituentes » : quas Cyrillus Alexandrinus *quæstuarias uxores* (3) nuncupat. Utinam non reperiantur hoc tempore christiani parentes, qui filiarum, vel mariti, qui uxorum tractent lenocinia, qui eas rivalibus divitibus, et invitatoribus subjiciant, ut eorum vel mensæ assideant, vel facultates accipiant, vel favores mutuentur. *Nec feminæ sexu mitigantur secundum pudorem.* (4) Feminæ, quibus magis quam hominibus naturalis videtur pudor, impudenter adhuc lenocinia negotiantur, tanto criminosiores, quanto innocuas puellas diabolica calliditate prostituunt : *Aspice lupas popularium libidinum nundinas, ipsas quoque fictrices, et si præstat oculos abducere ab ejusmodi propudiis occisæ in publico castitatis; aspice tamen vel sublimis, jam matronas videbis.* (5) Lenas vocat lupas, quia persæpe insontes filias devorant, et efficiunt criminosas, earumque occidunt et devorant castitatem; fictrices, quia fingunt se earum amicas, ut facilius eas fallant; matronas, quia matronarum simulant gravitatem, qua eis sit liberior ad puellas et feminas, quas corrumpere volunt, accessus. Et quamvis *impudicitia sit detestanda, obscœnum ludibrium reddens ministris suis* (6); attamen lenocinia nundinantes a magnatibus benigne excipiuntur et opulenter ditantur. Quantum Christiani hujusce temporis a primipilis distant Christianis, qui non divitibus, sed egenis suas erogabant facultates : *Plane confitebor, quinam, si forte, vere de sterilitate Christianorum conqueri possunt: primi erunt lenones, perductores, aquarioli.* (1) Lenones quæstuaria mancipia habentes, vel ex filiabus et uxoribus hunc quæstum exercentes; perductores, feminas ad lupanar ducentes; aquarioli, leonum famuli, aquam necessariam ferentes ad balneum, in quo scortantes post mœchiam lavabantur : *His infructuosos esse magnus fructus est* (2); nunc autem lenonibus fructuosi sunt plures Christiani, præsertim pellices impudenter meretricatum negotiantes.

2. Meretrix *sexum pudoris exterminans* (3), habet scriptum in fronte impudentiæ et inhonestatis mysterium : *Frons meretricis facta est tibi, noluisti erubescere.* (4) Bene ponitur frons meretricis in impudentiæ argumentum; nam pellicatum agentes, verecundiam deponunt : *Sic frons duratur, sic pudor teritur, sic solvitur.* (5) Deposito autem pudore, prorumpunt *in eruptiones lasciviarum* (6), non secus ac torrens, fracto muro qui ejus aquas detinebat. Mulieres pudicæ *turpia pudori habent* (7), nimirum venereas voluptates; *quid enim turpius impudicitiis?* (8) pellices vero *amputantes, non summam superficiem, sed intimam effigiem pudoris ipsius* (9), impudenter lasciviam negotiantur: mulieres, castæ tum patentem, tum occultam horrent infamiam; unde sic fantur : *Abdicamus occulta dedecoris, non dedecoris tantum, sed et sceleris manifestum* (10); abdicare est respuere, procul, longe projicere : meretrices vero neque occultam horrent turpitudinem, neque manifestam pertimescunt infamiam; unde de Christianis caste viventibus sic fantur : *Puritatem nos fugimus, illi amant; fornicatio apud illos crimen atque discrimen est, apud nos decus.* (11) Nec mirum si scorta non horrent *occultorum facinorum infamiam* (12), nec publicum fugiunt dedecus, *cum libidinum impiarum inverecundiam procurent.* (13) Mulieres castæ tanquam *sacerdotes pudicitiæ* (14), non vagantur, sed domi figunt pedes; meretrices vero in publicum prodeunt, *ut publicæ voluptatis hostiæ fiant* (15); et quod est deflendum magis, *ipsa etiam prostibula publicæ libidinis hostiæ proferuntur* (16) in publicum, simul cum

(1) Apocal. 39. — (2) Tert. L. de Pat. 16. — (3) In cap. 5. Amos. — (4) Tert. L. 1. adv. Marc. 1. — (5) Tert. L. de Pall. 4. — (6) D. Cypr. L. de Bon. Pudic.

(1) Tert. Apol. 43. — (2) Tert. ibid. — (3) Tert. L. de Spectac. 17. — (4) Esa. 3. — (5) Tert. L. de Vel. Virg. 14. — (6) Tert. Apol. 39. — (7) Tert. L. 1. ad Nat. 1. — (8) Tert. L. de Pud. 18. — (9) Tert. L. de Pud. 1. — (10) Tert. L. de Pud. 15. — (11) Salv. L. de Gubern. Dei. — (12) Tert. Apol 6. — (13) Tert. ibid. 7. — (14) Tert. L. 2 de Cult. Fem. 12. — (15) Tert. L. de Spect. 19. — (16) Tert. L. de Spect. 17.

castis mulieribus conversantur, eodem modo vestiuntur, neque ab illis alio signo quam impudicitia et impudentia discernuntur. Præceperat olim Deus : *Non erit meretrix de filiabus Israël, nec scortator* (1) : monet lex, 1. Filios et filias caveant a scortatione. 2. Ne parentes filias suas scortari et prostitui permittant. 3. Ut magistratus lupanaria et publicam scortationem non patiantur. Subjungit : *Non offeres mercedem prostibuli, nec pretium canis in domo Domini :* ubi D. Hieronymus, *pulchre canis et meretrix copulantur, quia utrumque animal pronum est ad libidines*, utrumque ob turpitudinem et impudentiam abominantur homines. Faxit Deus ut *ipsæ illæ pudoris sui interemptrices, de gestibus suis ad lucem et populum expavescentes, semel anno erubescant* (2), pudoreque adhuc afficiantur scandalose scortantes !

3. Merito Tertullianus redarguit Hermogenem, qui *impudentiam constantiam deputat.* (3) Hermogenes æmulatur inverecundiam ; criminosus Christianus qui scandalose peccat, est *pudenter impudens* (4), ut belle ad propositum ait S. Paulinus. Qui sunt hujusmodi, cudunt arma quibus adversus Deum, adversus semetipsos et adversus proximum dimicent. Adversus Deum prælia cogitant, *qui cogitaverunt iniquitates in corde, tota die constituebant prælia.* (5) Adversus semetipsos arma vertunt, et propriis sese confodientes sagittis inter corruentes cadunt : *Confusi sunt quia abominationem fecerunt ; quin potius confusione non sunt confusi, et erubescere nescierunt : quam ob causam cadent inter ruentes.* (6) Neque duntaxat adversus Deum cuderunt arma, aut adversus semetipsos verterunt jacula, sed adhuc adversus proximum *gladium evaginaverunt peccatores.* (7) Modum autem, quo adversus proximum ensem evaginant peccatores, acute declarat Origenes : *Quomodo autem putandi sunt peccatores evaginare gladium ? dum jam impudenter, et absque ullo verecundiæ velamento iniquitates suas perpetrant, ne erubescunt, aut reverentur, nec tanquam in vagina nequitiam suam recondunt et contegunt, sed superbo et elato spiritu velut gladium quemdam denudant.* (8) Christianam virginem velut in arce collocat Tertullianus, ut valeat corporis et animi servare puritatem : *Circumduc vallum verecundiæ, murum sexui tuo strue.* (9) Illam adhuc armatam desiderat, sed armis pudoris clypeatam et loricatam : *Indue armaturam pudoris.* Verum uti pudore armatur, pugnat et vincit castitas, ita libido impudentia armatur et decertat : *Sicut enim sunt quædam arma Dei in quibus esse dicitur lorica justitiæ, et gladius spiritus, et scutum fidei, ita etiam sunt arma diaboli, quibus indutis homo peccator sine fronte, in caput suum rebellare non erubescit* (1), scilicet in Deum, cujus leges transgreditur, majestatemque contemnit. Unde tanta delinquendi impudicitia, *nisi fortasse credimus, sapienter nos Deum spernere, et hoc ipsum quod Christi mandata contemnimus, summam prudentiam judicamus ?* (2)

Impudentem peccatorem, quem *non pudet, quia pudendum est* (3), ipso dæmone pejorem existimat D. Bern. *Utinam soli impugnarent nos maligni spiritus cum suggestionibus suis, et nihil nocerent homines perniciosis exemplis, persuasionibus importunis, atque aliis modis !* (4) Quia efficacius ac sæpius ad peccandum prava hominum exempla, quam dæmonum incitamenta perducunt, eosque efficacius quo qui peccat, major habetur. Nam, ut ait Doctor Angelicus, « peccatum tanto in aliqua persona est gravius, quanto majorem obtinet locum. » (5) Hujus pulchram subministrat D. Chrysost. rationem : *Vulgarium hominum delicta, veluti in tenebris commissa suos auctores solum perdunt, cæterum hominis illustris et vulgo cogniti delictum commune omnibus damnum affert.* (6) Delicti hujus enormitas ex quadruplici capite mutuatur Salvianus : 1. Quia præbet hæreticis et Gentilibus occasionem insultandi in auctores, potissimum si sint Ecclesiastici. *Ubi est catholica lex quam credunt ? ubi sunt pietatis et castitatis præcepta, quæ discunt ? Evangelia legunt, et impudici sunt ; vitam improbam agunt, et probam legem habere se dicunt.* (7) 2. Christianam disciplinam depretiant apud infideles qui ex Christianorum pravitate, religionem pravam existimant, *talis profecto secta est, quales et sectatores.* 3. Ipsummet Christum Gentilium ludibrio exponunt, qui ex depravatis discipulorum moribus, magistri inferunt nequitiam : *Quomodo enim bonus magister est, cujus tam malos videmus esse discipulos ? Vide Christianos quid agant, et evidenter potes de Christo scire quid doceat.* 4. Ex damno quod pravum affert exemplum, quia scandalose peccans *multos secum præci-*

(1) Deuter. 23. 17. — (2) Tert. L. de Spect. 17. — (3) Tert. L. adv. Hermog. 1. — (4) Epist. 3. — (5) Psal. 139. — (6) Jerem. 6. — (7) Psal. 36. — (8) Hom. 2. in Psal. 36. — (9) Tert. L. de Vel. Virg. 16.

(1) Orig. ibid. — (2) Salv. L. 4. de Gubern. Dei. — (3) Tert. L. de Carn. Christ. 5. — (4) Serm. 1. in Sept. — (5) 22. q. 100. a. 2. ad 7. — (6) L. 6. de Sacerd. — (7) L. 4. de Prov.

pitat in mortem : et necesse erit ut sit pro tantis reus, quantos secum traxerit in reatum. Utinam qui in alios auctoritatem sive spiritualem, sive temporalem exercent, ad magnum attenderent Gregorium. *Scire debent qui præsunt, quod tot mortibus digni sunt, quot ad subditos perditionis exempla transmittunt : quia pereuntium animarum sanguis requiretur de manibus eorum.* Quantum iniquorum principum exempla noceant, non ignoravit eloquentiæ romanæ princeps : « Perniciose merentur de republica vitiosi principes qui, non solum vitia concipiunt ipsi, sed et infundunt in civitatem ; neque solum obsunt quod ipsi corrumpuntur, sed etiam quod corrumpunt, plusque exemplo quam peccato nocent. » (1) Solon subditos principum umbras vocitabat; ut enim umbræ figuras corporis, ita hi principum adumbrant ; et uti speculum ridenti arridet, flet cum flente, gestientis repræsentat et refert gestus, ita vulgus in se mores exprimit principis : qualis rex talis populus ; ut Henrici octavi, Anglorum regis, comprobatur exemplo, qui cum Anna Bolena adulterans, a fide et religione desciit ; et secum totum fere populum, et majorem ecclesiasticorum partem in hæresim traxit. Profecto *principis error, multos involvit, et tantis obest, quantis præest.* (2)

Plinius Trajanum de castitate commendat : *Quid enim præstabilius aut pulchrius Dei munus, quam castus, et sanctus, et Deo simillimus princeps ?* Verum si Trajanus de pudicitia ab ejus encomiaste laudatur, plures fuere ethnici reges et imperatores romani, de impudenti lascivia dedecorati. *Physconem et Sardanapalum tacendum est, qui nisi insignes libidinum, alias reges nemo nosset. Tacendum autem, ne quid et illi de Cæsaribus quibusdam vestris obmussitent, pariter propudiosis ; ne caninæ forte constantiæ mandatum sit, impuriorem Physcone, et molliorem Sardanapalo Cæsarem designare, et quidem Subneronem.* (3) Loquitur de Domitiano, Neronis inhumanitatem et lasciviam æmulante. Nec mirum si ethnici principes de libidine et impudentia commendantur, cum eorum etiam dii a poetis adulteri, incesti et virginum raptores decantentur ; ut ethnicis exprobrat Tertullianus, Christi nativitatem ab omni immunditia liberans. *Hujus igitur gratiæ, disciplinæque arbiter et magister, illuminator atque deductor generis humani filius Dei annuntiabatur : non quidem ita genitus ut erubescat in filii nomine, aut de patris semine ; non de sororis incesto, nec de stupro filiæ, aut conjugis alienæ Deum patrem passus est squamatum, aut cornutum, aut plumatum amatorem, aut in aurum conversum : Jovis enim ista sunt numina vestri.* (1) Verum omissis falsorum deorum fabulis, et Gentilium imperatorum lasciviis, lugendum est quod inter Christianos reperiantur etiam magnates impudenter lascivientes, malumque exemplum præbentes hominibus bonis et publicis, qui merito *queruntur scandalo sibi esse petulantiam et impudentiam* (2) eorum.

Gentiles olim falso accusabant Christianos quod in suis cœtibus antelucanis haberent *eversores luminum canes* (3), promiscueque fornicationes, adulteria et incesta perpetrarent : quapropter vocitabant *lenones tenebras*, quia illis favebant in committendis tot nefandis sceleribus : ethnicis ironice respondent fideles : *Verum jam laudate consilium incesti verecundi, quod adulteram noctem commenti sumus, ne aut lucem, aut veram noctem contaminaremus.* (4) Hanc cautelam vos in vestris impudicitiis non observatis, quin immo neque nocti, neque diei, neque luci ullam reverentiam præstatis, sed omnimodam committitis impuritatem ; non de nocte, sed de die ; non in tenebris, sed in luce ; non in occulto, sed palam et toto conscio cœlo. *Cæterum incesta vestra, pro sua libertate, et luce omni, et nocte omni, et tota cœli conscientia fruuntur, totoque conscio cœlo operantur.* (5) At, proh dolor ! multi sunt scelerosi Christiani quibus competunt ea quæ falso Gentiles fidelibus imponunt, et ea quæ fideles ethnicis vere objiciunt, qui lasciviunt et in tenebris et in luce : *quæ enim in occulto fiunt turpe est edicere.* (6) Fœdiora sunt adhuc quæ palam impudenter operantur : nunquam neque in occulto, neque manifeste patranda sunt turpia. Verum si non caste, tamen caute : et, ut fatur D. Augustinus, supposito quod mœchentur, faciant rem *turpem, non turpiter* (7) : impudentes autem faciunt rem turpem turpiter, quia absque ulla verecundia, et *quia de rebus loquimur nunc pudendis, impedit loquentem pudor, etsi non deficiat cogitatio.* A quibus tunc cogitationem tunc sermonem avocamus, ut consideremus quid faciendum est *Christiano ethnicorum impudentiam supergresso* (8), ut a fœdis libidinibus abstineat. Certe nullum aptius illi possumus præbere

(1) L. 3. de Leg. — (2) D. Bern. Epist. 127. — (3) Tert. L. de Pall. 4.

(1) Tert. Apol. 21. — (2) Tert. L. de Vel. Virg. 3. — (3) Tert. Apol. 7. — (4) Tert. L. 1. ad Nat. 16. — (5) Tert. ibid. — (6) Tert. L. de Pud. 18. — (7) D. Aug. L. 14. Civ. 26. — (8) Tert. L. de Pud. 13.

remedium quam *pœnitentiam*, *deplorationem*, *pudorem*, *timorem*. (1) De tot nefandis criminibus vere pœniteat, patrata facinora lugeat, impudentem fuisse pudeat, Dei justitiam timeat, ad ejus misericordiam confugiat, Sanctorum in cœlo regnantium auxilium imploret.

CONCIO SECUNDA.

Inter nequitias nulla est *tam exitiosa* (2) ac impudicitia. Quod innuere videtur Evangelium de Prodigo loquens, qui *dissipavit substantiam suam vivendo luxuriose*. (3) D. etenim Bonaventura per substantiæ dissipationem intelligit cunctorum consumptionem bonorum. *His enim peccatis non solum dissipantur animæ vires, sed etiam corporis membra, et divitiæ temporales ac per hoc dissipatur tota hominis substantia, scilicet rerum, membrorum et morum*. (4) Tria sunt bonorum genera quæ in hac vita homo potest consequi : scilicet fortunæ, naturæ et gratiæ; at luxuria adeo est exitiosa ut dissipet cuncta bona, 1. Fortunæ, 2. Naturæ, 3. Gratiæ.

I. PARS. Luxuria *devoratoria est* (5), quia dissipat fortunæ bona. Tria sunt potissimum fortunæ bona, nimirum divitiarum copia, honor seu fama, bona corporis valetudo. Luxuria autem, 1. Divitias devorat; 2. Famam denigrat; 3. Bonam corporis valetudinem infirmat.

1. Terrenas facultates per substantiam denotat Tertullianus, ethnicos de defectu dilectionis redarguens. *Ex substantia familiari fratres sumus, quæ penes vos dirimit fraternitatem*. (6) Hæc familiaris substantia, venerea consumitur voluptate, ut prodigi comprobatur exemplo, qui post lasciviam egestate oppressus clamat : Fame pereo. *Luxuriæ ventris fames apponitur, ut ibi ultrix pœna sæviat, ubi pœna is reatus exarserat*. (7) Quam multi sunt juvenes prodigo similes, quibus parentes amplas reliquerant facultates, qui tamen ad extremam rediguntur egestatem, non ob xenodochia exstructa; non ob ecclesias opulenter ditatas et ornatas; non ob eleemosynas pauperibus erogatas; non ob aliqua misericordiæ et charitatis opera : sed ob luxuriam quæ *pecuniam tollit* (1), domos evertit, villas consumit; et, ut ait D. Bonaventura, *hominem ad maximam paupertatem ducit*. Tertullianus sic de universali mundi consumptione fatur : *Tanta seculi vetustas, et tot ejus nativitates, uno igne haurientur*. (2) Quot videmus quotidie domos vetustate nobiles, divitiis abundantes, quas devorat luxuria; quæ *ignis est usque ad perditionem devorans et omnia eradicans germina?* (3) Parentes, avi, atavi, proavi, laboraverunt forsitan injuste, ut profunda familiæ jacerent fundamenta, quæ filius impudicus penitus evertit : *Qui congregat injuste, aliis congregat, et in bonis illius, alius luxuriabitur* (4), et luxuriando depauperabitur. Jacob Rubeni filii sui lasciviam hac maledictione mulctavit : *Effusus es sicut aqua, non crescas, quia ascendisti cubile patris tui*. (5) Hæc namque est proportio inter aquam et lasciviam, quod sicut aqua e vase vitreo effusa, nihil in eo relinquit odoris, saporis, aut substantiæ, sic venerea voluptas cunctas opes tollit a libidinoso, nihilque ei relinquit præter egestatem. *Ad talem pervenit terminum fugiendæ voluptatis effusio*. (6) Unde cæteræ tribus Israël opulenter ditatæ sunt; Ruben sicut aqua effusus est, et ob incestum unius momenti, fuit pauperie mulctatus. *Quam vili de causa homines maxima bona perdant! Nonne Ruben omnia primogenituræ bona amisit brevissimæ voluptatis turpissima mercede?* (7) Ut quis amasiæ captet benevolentiam, largienda sunt ampla munera, paranda lauta convivia, pretiosa indumenta et supellectilia offerenda : impudici amores ut plurimum comitati sunt dissidiis, inimicitiis, ex quibus sequuntur lites, duella, homicidia, aliaque ejusmodi, quæ ditissimos efficiunt inopes. *Qui nutrit scortum, perdet substantiam*. (8) Ideo Terentius lascivam feminam belle nuncupat *fundi calamitatem*; quia ob illam amasius fundum vendit, facultates consumit, famam perdit.

2. Inter fortunæ bona honor primum sibi vindicat gradum : idcirco ethnica quæ bonum dividit in utile, delectabile et honestum, honestum utili et delectabili præfert, eo quod homo juxta valorem existimans *in solo honoris nomine incedat* (9), neque ullum quavis de causa deponat : ad quod ab ipsomet stimulatur Deo. *Curam habe de bo-*

(1) Tert. Apol. 1. — (2) Tert. L. de Idol. 1. — (3) Luc. 15. — (4) Diæt. Sal. Tit. 1. c. 9. — (5) Tert. ibid. — (6) Tert. Apol. 39. — (7) Chrysol. Serm. 1.

(1) Hug. a S. Vict. L. 4. de Inst. Monach. 10. — (2) Tert. L. de Spect. 30. — (3) Job. 31. — (4) Eccles. 14. — (5) Gen. 49. — (6) Chrysol. Serm. 1. — (7) D. Aug. L. de Honest. Mulier. c. 3. — (8) Prov. 29. — (9) Tert. L. de Idol. 17.

no nomine, hoc enim magis permanebit tibi quam mille thesauri pretiosi et magni. (1) Tanti faciendus est honor, ut licet regulares qui ad metam aspirant perfectionis evangelica sequendo consilia, propriam abdicarint voluntatem, terrenas abjecerint facultates, carnis respuerint voluptates, non tamen renuntiarunt honori, quem toto conatu conservare satagunt : *Tunc felicem te esse judica, cum poteris in publico vivere* (2), et cum honore conversari inter mortales. At homo lasciviens honorem nihili pendens, *sepelitur famæ, perit gloriæ, qui manet turpitudini, crescit infamiæ.* (3) Sepelitur famæ. *Omnibus fere ingenita est famæ cupido.* (4) Innatam hanc famæ cupidinem Veneris cupido avellit, et vir, potissimum mulier luxuriæ dedita, *famæ suæ ornamenta* (5) deponit. 2. Perit gloriæ, quam ei parentes et generis nobilitate, et virtutum splendore velut hæreditario jure reliquerant: cui probe competunt verba quibus Salomonem alloquitur Ecclesiasticus : *Inclinasti femora tua mulieribus : potestatem habuisti in corpore tuo ; dedisti maculam in gloria tua* (6) : multi etiam nobiles a sua degenerantes nobilitate, cum pulchris feminis ignobilibus ineunt matrimonia. Mulieres quoque *et genere nobiles, et re beatæ, passim ignobilibus et mediocribus conjunguntur ad luxuriam et licentiam inventis.* (7) Plures adhuc avitum dedecorantes sanguinem, inde lasciviendi captant licentiam, unde servandæ castitatis sumere debebant incitamentum, quod obplorat D. Cyprianus : *Avita generosi sanguinis memoria, in quosdam licentia lasciviæ est ministra.* (8) 3. Manet turpitudini, etenim inter peccata nullum tantam habet turpitudinem, nec majorem incutere debet verecundiam quam impudicitia : quapropter Susannæ parentes filiam ab impudicitiæ calumniis vindicatam conspicientes, *laudaverunt Deum pro filia sua Susanna* (9), non quia liberata est de manu presbyterorum et de nece quam ei inferre satagebant senes impudici, sed *quia non est inventa in ea res turpis.* Sic cognatarum mulierum impudicitia totam incestat familiam, parentum dedecorans gloriam, et filiis pudorem ingenerans. Quam vere dixit Regius Vates: « Filia Babylonis misera ! » (10) Meretrix nomine Babylonis denotatur. *Filia Babylonis misera, misera utique, quia Babylonis filia est.* (11) Probrosam illam mulierem increpat Chrysologus : *Tantam gloriam tanta turpitudine commutasti.* (1) Tandem, 4. Crescit infamia : *Turpitudinem et ignominiam congregat sibi, et opprobrium ejus non delebitur* (2), non solum dum vivit, quia in existimatione hominum habebitur infamis ; non solum in sua successione et generatione, suam infamans prosapiam, sed etiam in inferno, ubi perpetua ignominia punietur. Quomodo intelligit istud Jeremiæ Hugo Card. « In tempore furoris tui abutere eis. » (3) *Populo enim suo, qui natus erat ad gloriam, abutitur Dominus illum captivando, quia illo utitur ad aliud quam ad quod natus est. Sic erit de infernalibus : quia enim abusi sunt rebus Domini, id est, corpore suo et anima, ideo et Dominus eis abutetur in pœna, et quos creavit ad gloriam, consumet ignominia.* Neque solum ignominia plectuntur lasciviente, sed etiam bonam amittunt corporis valetudinem, et probrosis laborant infirmitatibus.

3. *Viderit adhuc impudens infirmitas carnis.* (4) Homo lascivias suas trina potissimum ratione tueri præsumit : nimirum carnis infirmitate, corporis venustate, et juvenili ætate. 1. Carnis infirmitate : *Dum quæ sunt spiritus non placent, ea quæ sunt carnis placebunt, ut contraria spiritui.* (5) 2. Corporis venustate : *quæ decoris messem requirit.* (6) Est autem, ut animadvertit Tertullianus, sæpe numero *usus et fructus pulchritudinis, luxuria.* (7) 3. Juvenili ætate, quæ *ætatis officia defendit.* (8) Verum multoties Deus prætextatam carnis infirmitatem vera corporis infirmitate castigat, pulchritudinem in deformitatem commutat, et luxuriosos in juventute vita privat. 1. Corporis infirmitates sunt appendices impudicitiæ : *Quid de corporis voluptatibus loquar ? quantos illæ morbos, quasi quemdam fructum nequitiæ, fruentium solent referre corporibus ?* (9) Quod ipsemet denotat Salvator, voluptates per spinas (10) significans : « Ne mireris si nomine spinarum delicias appellavit, acerbissimos dolores corpori inferentes : quemadmodum acuti vepres, undecunque capiunt atque constringuntur, manus cruentant, eodem modo deliciæ pedibus, manibus, capiti, oculis, omnibus similiter membris officiunt. » (11) Et ita bona corporis valetudo in infirmitatem et ægritudinem commutatur, *plerumque accepta salus*

(1) Eccles. 41.—(2) Sen. Ep. 43.—(3) Chrysol. Serm. 1. — (4) Tert. L. de Test. An. 4. — (5) Tert. L. de An. 33. — (6) Cap. 47. — (7) Tert. L. 2. ad Uxor. 8. — (8) L. de Bon. Pudic. — (9) Dan. 13. — (10) Psal. 136. — (11) D. Amb. L. 2. de Pœnit. 11.

(1) Serm. 3. — (2) Prov. 6. — (3) Cap. 8. — (4) Tert. L. de Mon. 3. — (5) Tert. L. de Mon. 1. — (6) Tert. L. 1. ad Uxor. 4. — (7) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 3. — (8) Tert. L. 1. ad Uxor. 4. — (9) Boet. L. 3. de Consol. Phil pros. 7. — (10) Luc. 8. — (11) D. Chrysost. Hom. 43. in Matthæum.

per vitia carnis exploditur. (1) Aliter disserendum de lascivia ac de castitate : « Castitas est securitas mentis, sanitas corporis ; unde et aliquos Gentilium Gymnicos legimus perpetuam Veneris abstinentiam exercuisse, ne virtutem libidine frangerent : luxuriosa namque vita cito carnem debilitat, fractamque celeriter ducit ad senectutem. »(2) Libidinem *epilepsiam* nuncupat Clemens Alexandrinus. (3) Libidinosi, ut sapientiores docent medici, laborant cerebro, morbo comitiali torquentur, fiuntque epileptici, uti etiam experientia constat. Quoduam autem morbi genus tam ærumnosum, tam horrendum ac comitialis morbus? Invadit enim principem hominis partem, nempe cerebrum ; illi vitium affert, furorem excitat, sensum adimit, vitamque interrumpit : ut proinde merito epilepticum dixeris vivum cadaver : cadaver quidem, quia viduatur sensu ; vivum autem, quia fœdo tremore, et artuum concussione ad mortem usque misere vivit. Quot corporis ægritudines ex luxuria nascantur dinumerat nonnemo. Nimirum, « exsolutio virium, cruditates stomachi, sensuum hebetudo ; tremor et dolor articulorum, dolor renum, cerebri, capitis ; dolor laterum, ilium, cordis, hepatis, pulmonis, dentium ; oris graveolentia, alopecia, id est, capillorum defluxio, palpebrarum demissio, cæcitas, sputum sanguinis, ulcera, febris hectica, phtysis, apoplexia, paralysis, epilepsia, fœda scabies, atque omnia mala ; » (4) quæ merito patitur lasciviens : *Putredo in ossibus ejus, qui confusione res dignas fecit* (5) ; et quia pulchritudo in concinna partium dispositione cum vivido colore consistit, tot ægritudines quæ distorquent membra corporis, et pallorem causant, decorem devenustant ; faciem antea decoram, deformem, odiosam et horridam efficiunt ; et post morbos probrosos et inhonestos, mortem afferunt : *Servis libidini, et quasi pinguis hostia in mortem propriam saginaris.* (6) Quod Evangelicus asseverat Propheta : *Juvenes in infirmitate sua cadunt.* (7) Etenim *exitus mortis sine dubio aut materiarum, aut regionum, aut viarum vitalium eversio est : materiarum, ut fellis, ut sanguinis ; regionum, ut cordis, ut jecoris ; viarum, ut venarum, ut arteriarum.* (8) Mala autem quæ consequuntur impudicitiam, omnia illa evertunt, et consequenter afferunt mortem, quæ est violentior juvenibus venereis assuetis voluptatibus : *Multo violentior mors quæ tunc mori affert, cum jucundius vivere est in voluptate.* (1) Hæc fortunæ damna affert luxuria, quæ, ait D. Hieronymus, *corpus debilitat, et quasi semper ipsum morte destruit, famam denigrat, marsupia evacuat, furta instruit, homicidia causat* (2), multaque alia damna cumulat, quæ dissipant bona tum fortunæ, tum naturæ.

(1) D. Greg. L. 3. Past. 3. — (2) D. Isid. p. 2. Sent. 40. — (3) L. 2. Pædag. 20. — (4) In cap. 1. Eccles. — (5) Prov. 12. — (6) D. Hier. Ep. 48. — (7) Isa 40. — (8) Tert. L. de An. 53.

(1) Tert. L. de An. 52. — (2) Epist. ad Dam. —

II. PARS. Homo est anima et caro, *cum ex hac duplicis substantiæ congregatione confectus sit.* (3) Secundum corpus, cum rebus materialibus convenit, et in genere bestiarum collocatur ; secundum animam, cum entibus spiritualibus convenit, et in ordine Angelorum constituitur. Secundum corpus, discriminatur ab Angelis, et cum bestiis sociatur ; secundum animam, sociatur cum supernis spiritibus, et a bestiis distinguitur. Anima est præcipua hominis pars : etenim *quis non animæ dabit summam omnem, cujus nomine mentio totius hominis titulata est ?* (4) Anima qua denotatur et nobilitatur homo, multas habet dotes, quibus cæteris animantibus longe antistat. Inter quas tres in præsentiarum duntaxat considero : nimirum spiritualitatem, rationalitatem et cœlestem nobilitatem. Per tres illas animæ dotes homo discriminatur a belluis, quæ sunt, non spirituales, sed carnales ; non rationales, sed sensuales, seu passionales, si ita fari liceat ; non origine cœlestes, sed totæ luteæ et terrestres. Ut homo animæ spiritualis, rationalis et cœlestis sustineat dignitatem et a belluis secernatur, debet ducere vitam spiritualem, rationalem et cœlestem. Attamen ex Hildeberto, *nihil æque noxium est homini quam voluptatis admissio* (5), totum naturæ dissipans bonum. Quapropter belle Cassiodorus *depopulatricem generis humani luxuriam* (6) appellat : quia projicit hominem in maximam vilitatem, et, ut fatur Doctor Seraphicus, *hominem, qui similis est Deo et Angelis, facit esse parem brutis.* (7) Quam adhuc *paralysim animorum* (8) vocitat D. Paulinus : qui enim laxatur libidine, animalem et bestialem ducit vitam, hominisque amittit munia. Libido namque, 1. Animam spiritualem in carnem transformat ; 2. Animam rationalem ratione viduat ; 3. Impedit ne anima cœlestem suam originem aspiciat.

1. *Qui adulteratur, in corpus suum delin-*

(3) Tert. L. de Pœn. 3. — (4) Tert. L. de An. 13. — (5) Epist. 31. — (6) L. 11. Var. Epist. 3. — (7) Diæt. Sal. Tit. 1. c. 9. — (8) Epist. 12.

quit. (1) Hunc locum mutuatum ab Apostolo tantillum mutavit Tertullianus. Sic enim fatur Paulus: « Qui fornicatur, in corpus suum peccat. » (2) Neque in suum corpus duntaxat delinquit fornicator, sed etiam in honorem suum, quem devenustat; in animam, quam gratia denudat et morti mancipat. *Nam et in Proverbiis Salomon: Mœchus autem per indigentiam sensuum perditionem animæ suæ acquirit, dolores et dehonestationes sustinet; ignominia ejus non abolebitur in ævum.* (3) Cur ergo libidinosus non dicitur peccare in famam et honorem suum, in gratiam et animam suam, sed duntaxat in corpus suum? Quia, ut expendit S. Bruno, Carthusianorum institutor, *ipsa anima transit eo actu in ipsam carnalitatem.* Cui consonat quod de libidinosis fatur Guillelmus, Parisiensis Antistes: *Toti animales efficiuntur in opere hujusmodi, vel toti caro.*(4) Quomodo adhuc Apostolum elucidat Glossa. *Fornicationis in opere totus homo absorbetur a carne, ut jam dici non possit animus suus esse, sed simul totus homo possit dici caro.* Imo ipsemet Deus a libidinoso discedit ea de causa, quia caro est. « Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est. » (5) *Quasi dicat: Ego substantiam ex carne et anima illis dedi; ipsi autem quasi sola carne circumdati, ita virtutes animi negligunt, et solam carnem sectantur. Vidisti quod ob malitiam, carnem eos vocat, non hominem.* (6) Luxuria autem est illa malitia, illa nequitia, *ob quam carnales notamur.* (7) Quasi homo arcana luxuriæ metamorphosi animam spiritualem, qua præcipue integratur, degener abjecte dediscat; vel quasi anima a semetipsa desciens, degeneret in carnem. Homo a luxuria non posset nuncupari caro et carnalis, nisi spiritualis anima per luxuriam degeneraret in carnem. Sic per luxuriam corporascit spiritus hominis, sic impudicus animus *in carne carnaliter agens* (8), concarnescit cum carne, ut jam fornicator non homo ex corpore et anima compositus, sed tantum caro nominetur a Deo. *Qui carnis operibus se totos dedunt, et animæ substantia abutuntur, et quasi sola carne circumdati carent anima, sic vitam suam absumunt. Quemadmodum autem Paulus dixit: Vos non estis in carne, eo quod carnalia despiciebant, sic de illis dictum est: Eo quod ipsi sunt carnes; nam licet animam rationalem haberent potiorem sui partem, perinde tamen vivebant ac si sola carne constarent.* (1) Homines ita erant Veneri et luxuriæ addicti, adeo vivebant *secundum carnis calentes concupiscentias* (2), ut caro dicantur, ac si sola carne constarent: scilicet *per carnalium appetitionem, et spiritualium recusationem.* (3) Et ob hanc causam Noe homo vocatur ab Scriptura Sacra, hoc nomine libidinosos indignos judicante Spiritu Sancto: « Noe vir justus atque perfectus. » (4) Septuaginta legunt: *Noe homo justus.* (5) Hanc traductionem legens D. Chrysostomus de Patriarcha sic fatur: *Noe homo, inde etiam naturæ commune nomen pro laude justi usurpatum; nam quia cæteri ob carnales voluptates, quibus immersi erant, amiserant esse hominis, iste in tanto populo hominis imaginem servavit.*

Hominem lasciviæ deditum animal dubium vocat Gregorius Nyssenus (6), quia de ejus natura dubitatur; neque evidenter deduci potest, an componatur ex spiritu æque ac ex carne, an sit animal rationale, an irrationale et pecus. *Vere namque sordida luxuriosaque vita dubium quoddam animal est. Homo natura est, qui ita vivit; electione vero porcus, pecudeque sordidior.* Verum omni dubitationis exclusa ratione, impudicus brutos sapit motus, et pecus potest nuncupari. Brutum etenim stabulatur, ex Philone autem Judæo venerea voluptas more pecudis brutæ stabulatur: *Super pectus tuum et ventrem gradieris; circa has enim partes stabulatur affectus hic.* (7) Quemadmodum qui castitatem incontaminatam custodit, est verus homo, quia vitam rationalem ducit, carnemque subjicit spiritui, *occidens in se concupiscentiam libidinis* (8): ita qui libidini vacat, spiritum carni, animam corpori subjiciens, negat hominem spiritu compositum, et brutum fatetur pecus. Quod impudico exprobrat Strabus Fuldensis: *Tibi dominationem rationis Creator dedit, tibi præcepta continentiæ, tanquam in bestias inferiores, jura concessit: tenes quod pecus non potest, et speras quod non potest pecus: laboras in continendo, non pecus; si opus fatigat, merces consolatur; quod si contempseris, et imaginem Dei quæ in te est, posthabueris, victus cupiditate, tanquam dimisso homine, pecus eris.* (9) Desuescit hominem, assumit pecus, qui de libidine pecuinos ex-

(1) Tert. L. de Mon. 9. — (2) 1. Cor. 6. — (3) Tert. L. de Pud. 18. — (4) De Vitiis et peccat. c. 15. — (5) Gen. 6. — (6) D Chrysost. — (7) Tert. L. de An. 40. — (8) Tert. L. de An. 11.

(1) D. Chrysost. Hom. 22. in Gen. — (2) Tert. L. de Exhort. Cast. 10. — (3) Tert. L. de Jejun. 3. — (4) Gen. 6. — (5) Hom. 23. in Gen. — (6) In Caten. ad c. 8. Exod. — (7) L. 2. Alleg. — (8) Tert. L. de Exhort. Cast. 13. — (9) In c. 9. Exod.

primit mores ; ex præcelso hominis fastigio sese præcipitat ; in brutam pecudem ignobiliter degenerat. *A se migrat, et ab homine totus transit in bestiam* (1), animam spiritualem efficiens carnalem, animam rationalem ratione viduans.

2. *Nos definimus animam immortalem, simplicem, dominatricem, rationalem* (2) ; non enim a corpore, sed ab anima dicitur homo rationale animal. *In homine optimum quid est ratio : hac antecedit animalia, Deum sequitur.* (3) Ratione homo Deum sequitur, qui est rationalis auctor, qui omnia ratione disposuit : *Quippe res Dei ratio.* (4) Ratione homo antecedit animalia, quæ ea carent. Ratione adhuc in sua essentia, constituitur, et a cæteris creaturis discriminatur ; non enim ab illis distinguitur per gradum entis qui reperitur in cunctis rebus, sive substantialibus, sive accidentalibus. Neque per substantiam, cœli namque elementa et mixta sunt substantiæ ; neque per vitam, nam herbæ, flores et arbores vivunt ; neque per sensuum operationes, in quibus a pluribus superatur pecudibus. *Ratio ergo perfecta proprium hominis est* (5), a qua animal rationale nuncupatur ; quo nomine sacra Scriptura illum duntaxat appellat, qui agit, non per passionem, quæ est propria brutorum, sed per rationem, quæ est illi peculiaris. *Sciendum quod hominem non vulgari loquendi forma rationale animal vocat, sed per excellentiam eum qui vere suo respondet nomini, ejectis ex animo immansuetis, rabidis, ferinisque vitiorum affectibus.* (6) Qui enim a passione movetur, belluinos æmulatur motus, et indignus habetur nomine hominis. Moyses sic hominis refert formationem : « Formavit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ, et inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ, et factus est homo in animam viventem. » (7) Divini oris spiraculo homo animatur, efflatur anima rationalis, et de rationis privilegio Deo assimilatur, et tamen dicitur tantum factus in animam viventem. An non idem dici potest de cæteris animantibus, qua ratione illis præfertur, si æque ac ille, quodvis jumentum factum sit in animam viventem ? Nonne Deus cum voluit formare hominem, dixit : « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram, ut præsit piscibus maris, volatilibus cœli et bestiis universæ terræ ? » *Quare ergo tantum honori hujus facturæ detractum est, hoc solum dicente Scriptura : et factus est homo in animam viventem ? Videlicet, quia qui factus est homo, rationali dono non bene usus est, et honorem suum non intellexit, sed comparatus est jumentis ; recte illi, jam formato, a scriptore quasi detractum est illud, quo superior est jumentis.* (1) Homo qui factus est in animam rationalem, dicitur factus in animam viventem, quasi ob non bonum rationis usum, rationem dediscat, et brutis animantibus similis evadat.

At inter omnia vitia nullum adeo hominem depretiat ac luxuria : quæ, 1. Carni subjicit spiritum ; 2. Obtenebrat animam ; 3. Animam intellectu viduat ; 4 Animæ mentem excæcat ; 5. Ducit ad insaniam et infatuat ; 6. Hominem tumulat et bestiis assimilat. Luxuria, 1. *Dejicit in pessimam servitutem : facit quod vilior et turpior pars quæ est in homine, dominetur ei.* (2) Partes quæ hominem in sua natura constituunt, ab invicem dissident : caro concupiscit adversus spiritum, spiritus adversus carnem. *Quid concupiscit caro quam quæ magis carnis sunt ?* (3) Nimirum impudicitiam, lasciviam. Et quamvis congruum sit naturæ rerum, divinæ dispositioni, justitiæ æquitati, ut caro serviat spiritui, spiritus dominetur in carnem : *Sed et magis animam invehi atque dominari credendum est, ut magis Deo proximam* (4) ; tamen contra juris æquitatem, Dei dispositionem, naturæ ordinem, caro usurpat in libidinoso dominium in spiritum ; et *per dominos sensus* (5) homo a sua nobilitate degenerans servit cupidini : quæ, 2. *Sensus hebetat* (6) et obtenebrat animam, *dum per sensus, solus omnium homo animal rationale dignoscitur, intelligentiæ capax.* (7) Ut autem ait D. Thomas a Villa Nova, libido *sensus hebetat, intellectum obnubilat* (8), qui in sua notitia dependet a sensibus. Quomodo autem luxuriam hebetet sensus et obnubilet animum, variis similitudinibus declarant Patres : D. Augustinus (9) apud Bernardinum Senensem ponit exemplum nebulæ quæ solis obumbrat lucem : « Luxuria carnalis destruit cognitionem, sicut nebula in vere impedit claritatem solis. » Subjungit fumi exemplum qui totam obscurat domum : « Sicut fumus resolvitur ab igne, et totam domum obtenebrat et denigrat, ita ab igne concupiscentiæ resolvitur fumus, qui obnubilat rationem. » Utramque similitudi-

(1) Chrysol. Serm. 2. — (2) Tert. L. de An. 22. — (3) Seneca. Ep. 77. — (4) Tert. L. de Pœn. 1. — (5) Seneca. — (6) Phil. Jud. Lib. de Abrah. — (7) Gen. 2.

(1) Rupert. L. 2. in Gen. 21. — (2) D. Bon. Diæt. Sal. Tit. 1. cap. 9. — (3) Tert. L. Monog. 2. — (4) Tert. L. de Res. 7. — (5) Tert. L. de An. 17. — (6) D. Bernardo tom. 1. a. c. 2. — (7) Tert. L. de An. 17. — (8) Serm. de St. Ildelp. — (9) Tom. 4. Serm. 21.

nem complectitur D. Ambrosius : « Dum in quadam sumus delinquendi libidine, nebulis quibusdam insipientiæ mens obducitur, et fumo quodam iniquitatis oculis ejus caligant, ne videat eorum qui concupiscit deformitatem. » (1) Ni dicamus cum Clemente Alexandrino, quod « quemadmodum exhalationes quæ a terra et ex lacunis et voraginibus oriuntur, conflantur in caliginem et umbrosam vertiginem, ita etiam carnalium cupiditatum vapores, malam animæ inurunt habitudinem. » (2) Vapores maris, terræ exhalationes, cœli obumbrant serenitatem, dieique offuscant claritatem. Inordinati quoque appetitus qui insurgunt a carne ita animam obtenebrant, ut quæ sunt lucis, veritatis et pietatis, nequeat intueri. *Quando ab impudica libidine capta fuerit anima, sicut nubes et caligo corporis oculis, ita cum illa eripuerit mentem et perspiciendi facultatem, nihil sinit videre ulterius, non præcipitium, non gehennam, non timorem* (3) : quid enim videret anima, 3. Intellectu viduata? *Quidam vel modico temporis viduant animam intellectu.* (4) Anima viduatur intellectu et ratione, inordinato cujuslibet passionis motu, potissimum Veneris passione : nam, ut docet Galienus, *nimia Venus mentis spasmum affert.* (5) Ideo Venerem quasi *sine mente* dictam censuit Plato : nec immerito, cum, 4. Menti afferat cæcitatem : prima namque luxuriæ filia est cæcitas mentis. « Corvus primum in cadaveribus oculos petit ; corvus autem est diabolus, qui in cadaveribus primo oculos petit, quia in hominibus carnalibus intellectum discretionis exstinguit, exstincto discretionis intellectu, sensum mentis evertit. » (6) Quod præfiguratum vult Hugo Cardinalis (7) per Samsonem, quem impudicus Dalilæ amor tradidit Philistæis, a quibus fuit excæcatus. « Primum excæcat diabolus, ne cognoscant viam veritatis, vel lucem, quod significatum est per hoc quod Philistiim excæcaverunt Samsonem. » Seu, ut fatur D. Chrysostomus, « sicut latrones et murorum effossores, quando volunt aliquid pretiosum rapere, lucerna exstincta hoc faciunt, ita etiam in nobis facit libido : est enim in nobis perpetuo ardens lumen rationis : ille igitur spiritus nequitiæ, magno impetu irruens flammam illam exstinguit, et protinus diripit, spoliatque omnia quæ sunt recondita. » (8) Ut prodigi comprobatur exemplo, qui lasciviendo accepta a patre portione substantiæ denudatus et spoliatus est. *Et quæ est ista portio? quæ est? Habitus, sermo, scientia, ratio, judicium, quæ hominem præ cæteris animantibus in terrena habitatione contingunt.* (1) Quomodo Titus Bostrensis intelligit istud Lucæ : « Dissipavit substantiam vivendo luxuriose : » (2) *unde denominatus est prodigus dissipans substantiam suam, id est, intellectum.* Prodigus vivendo luxuriose, non tam dissipavit censum quam intellectum, qui per luxuriam fuit excæcatus : quam ideo D. Paulinus nuncupat *intemperantiæ cæcitatem* (3), quia orbat animam intellectu et mentis oculis. Et quemadmodum qui corporeis excæcatur oculis, non videt ea quæ sunt supra et circa se, quæ sunt ante vel post se, non absimiliter luxuriosus oculis mentis orbatus, non videt cœlum, quod est supra se; nec infernum, qui est subtus se; neque infamiam, quam relinquit post se ; neque Deum, qui est ante se. *Cæca est omnis libido, et quod est ante se non videt* (4) : sed sicut cæcus absque ductore incedens labitur, ita libidinosus *sibi ipsi oculos eruit, et destitutus lumine mentis, in foveam iniquitatis agitur præceps.* (5) Nec mirum quia, 5. Per lasciviam effectus est insanus et stultescit. Nam, *aspiratio dæmonum mentis quoque corruptelas agit amentiis fœdis.* (6) Ita evertit mentem cupido ut dixerit Stoicus : « Amare et sapere vix Deo conceditur. » (7) Veteres quoque Gentiles teste Philosopho Venerem appellabant amentiæ præfectam, Cupidinem ejus asseclam oculo tenus velatum depingebant; Minervam vero, et Musas, quas summa sapientia et virginitate dotatas fingebant, venerabantur. Verum fabulis omissis quantum lascivia ad insaniam conducat, declarat Thamar recusans stuprum, ad amasium suum dicens : *Noli facere stultitiam hanc.* (8) Stultitiam libidinem appellat, quia scilicet sapit stultitiam. O quot homines sapientia insignes, quos lascivia ad insaniam redegit ! Ad manum est duorum senum historia, qui Susannæ amore capti, « surrexerunt et occurrerunt ad eam impetu passionis, quæ fertur ad præceps, ad insaniamque convertit : dolis complicata Venus, furata est mentem valde sapientum. » (9) Tanta est luxuriæ vis, ut sapientes etiam de sapientiæ throno deponat. *Mulieres apostatare faciunt sapientes* (10) ; mulieres eos a prudentia sua, dignitate, virtute, fide, veritate, quod est sa-

(1) L. 2. de Mer. c. 5. — (2) L. 2. Strom. — (3) D. Chrys. Hom. 11. in 1. Cor. — (4) Tert. L. de An. 19. — (5) L. 14 Part. c. 10. — (6) Hug. a S. Vict. L. de Bestiis c. 3. — (7) in Psal. 68. — (8) Hom. 15. in 1. Cor.

(1) Chrysol. Serm. 5. — (2) Cap. 15. — (3) Epist. 12. — (4) D. Amb. L. de Abrah. cap. 6. — (5) Clem. Alex. L. 6. in Joan. c. 21. — (6) Tert. Apol. 22. — (7) Arist. L. 2. Reth. c. 24. — (8) L. 2. Reg. 13. — (9) Dion. Carthus. — (10) Eccles. 19.

pientiæ negotium, avertunt. Subjungit Syracides : *Et arguent sensatos*. Tigurina vertit : *Sugillantque sapientes*. Sic libido sapientes scientiarum veritatibus imbutos, ignorantiæ arguit, eorum jam stultitiam sugillat, et tanquam ignaros, insanos et vecordes subsannat. Quod Salomonis comprobatur exemplo, cui tantam contulerat Deus sapientiam, ut nullus antea fuerit illi homo similis : et licet plures quos conscripsit libros sint canonici. Prophetæ tamen non honoratur vocabulo, ob lasciviam qua fuit dedecoratus. *Non enim Propheta a nobis Salomon vocatur, neque Evangelista, sed vir potius delicate enutritus, et propter delicias mentem parum constantem habens*. (1) Subjungit Ecclesiasticus : *Et qui se jungit fornicariis, erit nequam*. Ut constat ex eodem Salomone, qui « cum jam esset senex, depravatum est cor ejus per mulieres, ut sequeretur deos alienos, » (2) et lasciviendo religionem simul cum sapientia tumulavit : « His enim qui in deliciis et luxuria vitam ducunt, sensus ipsis tardi, graves, obtusi, et quodammodo consepulti : » (3) Cum sensibus autem, 6. Sepelitur ratio, et homo bestiis assimilatur. *Mentem obtundunt libidines*. (4) Luxuria namque « privat hominem omni ratione, et sicut animalia bruta turpiter infatuat. » (5) Quam bestialem et irrationalem hominem efficiat lascivia, belle declarat D. Hieronymus : *Voluptas de rationali homine brutum efficit, ut ganeas, et lupanaria, et libidinum lustra sectetur*. (6) Lasciviens non est rationale animal, sed brutum irrationale, quia in illo mortua et tumulata est ratio. Negat hominem qui Venerem colit ; nam *dum voluptas vincit, exsulat ratio*. (7) Luxuria rationis exstinctio est : et ut fatur Philosophus Moralis, *mortifera ingeniis luxuria est* ; exsultante autem ratione, exstincto intellectus lumine, cadaverascit libidinosus. *Qui fornicatur Deo est omnino mortuus, et a ratione tanquam a spiritu, ut cadaver, relictus est*. (8) Cadaver rationis est homo intemperans ; nam hominis vita ratio est, et ita mœchus ratione, ut vita functus, est rationis cadaver ; neque plus vitæ rationalis in illo est quam in cadavere deformi. (9) Verum quo magis luxuriosi mortui sunt rationi et humanitati, eo magis vivunt passioni et brutalitati : *Facientes voluntatem carnis, et cogitationum*. Tertullianus legit : *Facientes concupiscentias et voluntates carnis* (1), in plurali ; non voluntates animæ et spiritus, sed voluntates carnis, explentes carnales appetitus. Pro ly *cogitationum*, hoc est, explicat Theophylactus, *nihil spirituale sentientes*, D. Ambrosius vertit *consiliorum* ; D. Hieronymus *mentium*. At cur carni adscribit Apostolus cogitationem, mentem, consilium, cum potius libido hominem consilii, mentis et cogitationis inopem reddat ? *Non potest stare voluptas corporis cum cogitatione* (2) ; quia libidinosus varias concupiscentiæ species et modos imaginatur, concipit, effingit : tantoque ardore concupita prosequitur, ut nullatenus attendat ad cœlestem animæ originem et dignitatem.

3. *Animam ex Dei flatu, non ex materia vindicamus*. (3) Magnum sane est discrimen inter hominem et bestiam : 1. Anima bruti non est de nihilo creata, sed de potentia materiæ per generationem educta ; anima vero hominis non est per generationem educta de aliquo subjecto, sed a Deo per creationem de nihilo. 2. Bellua cum sit tota materialis et corporea, neque sit ad Dei imaginem, non est capax beatitudinis, idcirco dum moritur, totum ejus esse ex corpore et anima sentiente compositum destruitur. Homo vero cujus anima est spiritualis, et immortalis, et ad Dei creata imaginem, est beatitudinis capax ; cum corpore non moritur anima, sed si fuerit innocua, post separationem a corpore tendit ad cœlum, quod est sedes æternæ felicitatis. 3. Bellua, incapax rationis, libertatis et felicitatis, est etiam incapax actuum religionis : homo vero, cognitione et libertate præditus, ad cœlestem beatitudinem ordinatus, religionis officiis debet incumbere, quibus et Deum honoret, et æternam salutem sibi comparet. Libidinosus a tot prærogativis degenerans bestialemque ducens vitam, 1. Superna non sapit ; 2. Immortalem beatitudinem non quærit ; 3. Deum religione et pietate non colit. 1. Homo *ut mancipium sapientiæ* (4), quæ sunt supra se debet considerare, neque *plenam atque perfectam sapientiam obtinebit*, nisi cœlestia mundique auctorem contempletur, cum etiam juxta gentiles philosophos sapientia altissimarum rerum notitiam importet : verum impudicitiæ *a sapientia mentem detrahunt*. (5) Luxuria adeo libidinosum *mentis impotem, et totius rationis exspertem facit, jugique concupiscentia inebriat* (6), ut

(1) Cyr. Alex. L. 7. Cont. Julian. — (2) L. 3. Reg. 11. — (3) D. Chrysost. Hom. Quod nemo læditur. — (4) Tert. L. de An. 20. — (5) D. Bon. Diæt. Sal. — (6) In cap. 4. Osee. — (7) Phil. Jud. L. 2. Alleg. — (8) Clem. Alex. L. 2. Strom. 10. — (9) Ephes. 3.

(1) Tert. L. de Pud. 17. — (2) D. Aug. L. 4. Cont. Jul. — (3) Tert. L. de An. 3. — (4) Tert. L. 2. ad Nat. 2. — (5) Laur. Just. L. de Lig. Vit. — (6) Clim. Grad. 15.

nequaquam ei superna contemplari permittat. *Carnalis homo mentem ad contemplationem minime excitatam habens, vel potius in carnis affectu, tanquam in carne defossam gerens, spirituale veritatis lumen percipere nequit.* (1) « In solem intende : cœlo affixus, sed terris omnibus sparsus est, pariter præsens ubique interest, et miseretur omnibus : » (2) nusquam enim *claritudo violatur.* Deus quoque auctor naturæ, lux indeficiens ubique majestatis suæ spargit radios, *quia semper illuxit.* (3) Et ut fatur Tertullianus, *tantis operibus, notitiam sui armavit* (4) : Deum tamen universitatis conditorem, in suis effectibus visibiliter splendescentem non conspiciunt libidinosi, quia *sapientia per luxuriam dissipatur. Proinde Propheta ait : Supercecidit ignis, et non viderunt solem.* (5) Uti bruta non sursum, sed deorsum conspiciunt, ita homines luxuriæ dediti bestiarum more non superna sapiunt. *Obscurentur oculi eorum ne videant, et dorsa eorum semper incurva.* (6) Ut impudicorum senum comprobatur exemplo, qui Susannæ sauciati amore, *everterunt sensum suum, et declinaverunt oculos suos, ut non viderent cœlum.* Conspectus pulchræ feminæ, ejusque nitor, libidinosos senes ad conspiciendum cœlum cæcavit. Cæcitas a cœli aspectu, libidinis stipendium est : luxuriosus qui oculos suos statuit declinare in obscœnitatis cœnum, cœli viduatur intuitu. Homo lasciviens bestialemque vitam ducens, 2. Immortalem non quærit beatitudinem : anima humana a Deo creata, immortalitate donata, *scit se peregrinam in terris agere : cæterum, genus, sedem, spem, gratiam, dignitatem in cœlis habere* (7) : quapropter ad cœlestem felicitatem naturaliter fertur, libidinosus naturali animæ inclinationi vim inferens, cœlestem non cogitat, nec amat beatitudinem, quam ob causam recte comparatur porco, ait Bernardinus Senensis : « Si enim porcus ex una parte videret luti volutabrum, et ex alia parte, lectum rosarum positum, eligeret in volutabro luti resolvi, quam in rosarum lecto : sic tales immunditiæ luxuriam, deliciis paradisi præponunt. » Quod probe scientes immundi spiritus postulant a Christo eos ab energumeno ejiciente, licentiam ingredi porcos. « Ingrediuntur autem dæmones, eos videlicet, qui irrationabiliter conversantur, et in cœno voluptatum volutantur. » (8) Nam, ut eloquenter fatur Chrysologus, *qui voluptatibus corporis male dulcibus inhiant, pascunt dæmones, qui semper corporum vitiis saginantur et sordibus, quia sicut Domino qui se jungit, unus spiritus est, ita qui se jungit diabolo est dæmon unus.* (1) Et cum dæmon sit pietatis incapax, libidinosus cum eo unus diabolus effectus, nullis, 3. Religionis et virtutis vacat officiis. *Religionis suæ sacerdotem* (2), hominem effecit Deus, ut eum pietate colat, et virtutem sectando ei famuletur ; homo autem libidinosus negat se religionis sacerdotem, neque ullis pietatis et virtutis vacat operibus : luxuria namque *ad vitia cor deponit, premit mentem, ne supernam valeat sentire pietatem.* (3) Timore colitur Deus, et Christiani qui Deum metuunt, castitatem servant, *habentes gubernacula disciplinæ, et timoris, legem et prophetas* (4) ; at libidinosus gubernacula disciplinæ excutiens, *Deum non timet, æterni supplicii memoriam nihil existimat, orationem exsecratur.* (5) Veræ religionis homines ubique Dei venerantur præsentiam, maxime in ecclesiis divino cultui sacratis ; libidinosus neque etiam in templis, Dei reveretur majestatem : *Eo apponitur et irreverentiæ crimen.* (6) Nam dum tremendum missæ offertur mysterium, nihil de Deo cogitat, neque ullam Christo reverentiam præstat. « Elevetur corpus Christi in Ecclesia, et sit ibi amasia luxuriosi, potius respicit ibi amasiam, quam corpus Christi pretiosum. Similiter si prædicet prædicator, et sit ibi amans et amata, nihil horum quæ de paradisi deliciis dicuntur, audietur ab eis. » (7) Religio Deo debita Christianos stimulat ad venerandos Sanctos gratia illustres, gloria fulgentes, qui in vita sua fideliter Deo servierunt, vel constanter mortem et martyrium subierunt, *ex testimonio religionis, et prælio confessionis, pro justitia et sacramento* (8) : homo autem lasciviæ deditus, non laudat neque honorat Deum in Sanctis suis. *Libidinosus utique absorptus est in libidinem, neque Deum, neque Sanctos reveretur et diligit.* (9) Illorum pietatem condemnat, miracula fabulas existimat, virtutes depretiat, et ab eorum puritate impudenter et impie se separat. Quod denotatum vult D. Ambrosius per prodigum, qui peregre profectus est in regionem longinquam. *Quid longinquius quam a se recedere, nec regionibus, sed mo-*

(1) D. Damas. L. 3. Parall. 33. — (2) Minut. Fel. Octa. — (3) Tert. L. 2. adv. Marc. 2. — (4) Tert. L. 1. adv. Marc. 11. — (5) Bern. Sen. tom. 3. Serm. de Desid. Ver. a 3. c. 3. — (6) Psal. 68. — (7) Tert. Apol. 1. — (8) Euthym. in Matth.

(1) Serm. 5. — (2) Tert. L. de Res. 9. — (3) Chrysol. — Serm. 2. (4) Tert. L. de Pud. 7. — (5) Climac. Grad. 15. — (6) Tert. L. de Orat. 12. — (7) Bern. Sen. tom. 4. Serm. 21. — (8) Tert. Scorp. 8. — (9) Thom. a Vill. Nov. de S. Ildep.

ribus separari; studiis discretum esse, non terris; et quasi interfuso luxuriæ secularis æstu, divortia habere Sanctorum (1); neque ullis incumbere pietatis operibus, necessariis ut æterna adipiscatur salus? *Sed nobis quidem væ, si excusserimus in aliquo disciplinæ jugum, si obtorpuerimus in operibus sanctitatis atque justitiæ.* (2) Homines libidinosi pro nihilo æternam ducentes salutem, bonis non vacant operibus. *Ipsæ quoque voluptates, animæ impediunt salutem, oblivionem Dei inducunt, sterilitatem bonorum operum afferunt* (3), et ad vitia allicientes, bona gratiæ dissipant et eripiunt.

III. PARS. Luxuria *omnia ad nihilum redactura est* (4), nimirum gratiæ et sanctitatis bona. Quanta afferat damna dinumerat Hugo Victorinus: « Luxuria pecuniam tollit, famam deflorat, corpus inquinat, corpori morbum paralysis ingerit, et cæcitatem oculis, animam inficit, gratuita tollit. » Quot bona dissipantur per libidinem! Sex damna quæ secum trahit, recenset Doctor Seraphicus: *Damna luxuriæ sunt sex: primo, hominem ducit ad maximam paupertatem, aufert gratiam et gloriam, et propriam substantiam.* (5) Cæteris brevitatis causa omissis, adverte quod nomine substantiæ intelliguntur interdum bona fortunæ, quæ substantia familiaris nuncupantur a Tertulliano; interdum bona naturæ: ex D. namque Hieronymo *substantia Dei est omne quod vivimus, sapimus, cogitamus* (6); aliquando bona gratiæ, quo sensu ait D. Augustinus: *Nulla hujus mundi major substantia quam est fides catholica, quæ fideles justificat, justos augmentat, regnis cœlestibus præparat.* (7) Bona igitur gratiæ per substantiam denotata, sunt in triplici differentia. Quædam spectant ad gloriam et æternam salutem; quædam ad sanctitatem et virtutem; quædam ad veritatem et fidem. Fides intellectum cœlesti lumine illustrat; sanctitas justum meritis ditat; gloria bene operatum remunerat. Libido autem totam illam substantiam dissipat, trinum illum gratiæ bonum annihilat: 1. Gloriam et salutem; 2. Sanctitatem et virtutem; 3. Fidem et veritatem.

1. *Beati qui ex præceptis agunt, ut in lignum vitæ habeant potestatem, et in portas ad introeundum in sanctam civitatem: canis, veneficus, fornicator, homicida, furas: utique qui non ex præceptis agant.* (8) Hæc censet Tertullianus eos qui ingressuri sunt in sanctam civitatem, et in cœlo interminabili potientur beatitudine, et qui a paradiso ejicientur, et æternæ felicitatis patientur jacturam. Observantes divina præcepta, immortalis gloriæ mercedem recipient, transgredientes divinam legem, cœlestis beatitudinis habebuntur indigni; quapropter in paradisum intrabunt qui caste vixerunt, *occidentes in se concupiscentiam libidinis, et totum illud quod intra paradisum non potuit admitti.* (1) De paradiso ejicientur homicidæ, qui proximi fuderunt sanguinem, et animabus suis per peccatum intulerunt necem; venefici, qui fratres suos veneno toxicaverunt; fornicatores, qui tanquam canes et bruta turpitudines operati sunt: rationem autem subministrat D. Bernardinus Senensis cur homines carnales bestialiter viventes, ab æterna excludentur beatitudine: « Illa curia cœlestis, ne diminuta remaneat, debet repleri per creaturas rationabiles; luxuria autem inter alia peccata, maxime destruit rationem, et per peccatum luxuriæ maxime adeptio patriæ cœlestis impeditur, quia per luxuriam homo efficitur bestia, et bestiæ non sunt factæ ad habendam vitam æternam. » (2) Multiplici igitur de causa libidinosi e cœlo exsulant: tum quia in bruta degenerarunt; tum quod cœli puritas et munditia non patitur vitii et peccati immunditiam: *Apparet communi naturæ hominum, et delicta, concupiscentias carnis reputare.* (3) Quam criminosa sit libido, inde colligitur, quia est *gluten delictorum* (4); et ut fatur D. Anselmus, *magnum et principale vitium est fornicatio, de qua tot mortiferæ pestes prodeunt.* (5) Tum quia cœli janua patet duntaxat observatoribus divinæ legis, quæ mœchiam corde conceptam et opere consummatam vetat, tum quia Apostolus libidinosos a cœlesti regno excludit. *Quid Galatæ legunt? Manifesta sunt opera carnis. Quænam ista? Imprimis posuit fornicationem, immunditiam, lasciviam, quæ prædico vobis sicut prædixi, quod qui talia agunt, regnum Dei non sunt consecuturi æternitate.* (6) Tum quia cœlestis Hierusalem, *tota candida de sanctitate conscribitur:* (7) cuncti ejus cives sunt sancti: libidinosi autem destruunt.

2. *Magnam substantiam sanctitatis* (8) annihilantes in semetipsis gratiæ sanctifican-

(1) L. 7. in Luc. — (2) Tert. L. adv. Valent. 30. — (3) Laur. Just. L. de Lig. Vit. — (4) L. 4. de Inst. Mon. 10. — (5) Diæt. Sal. tit. 1. c. 9. — (6) Epist. ad Damasc. — (7) Serm. 1. de Verb. Apost. — (8) Tert. L. de Pud. 19.

(1) Tert. L. de Exhort. Cast. 13. — (2) Tom. 1. Serm. de Luxur. — (3) Tert. L. 5. adv. Marc. 17. — (4) Hug. Vict. L. 1. Miscel. — (5) In c. 5. Gal. — (6) Tert. L. de Pud. 17. — (7) Tert. L. 1. ad Uxor. 7. — (8) Tert. L. de Exhort. Cast. 10.

tis donum, et dissipantes merita quæ bonis operibus adepti fuerant. Osee assumpsit sibi in uxorem fornicariam *Gomer filiam Debellaim.* (1) Observat Vatablus quod *Gomer significat consumptionem, et Debellaim palatas duas, quibus animæ et corporis voluptates intelliguntur, quæ pariunt consumptionem.* Libido namque consumit, 1. Gratiam et sanctitatem; 2. Charitatem et virtutem; 3. Meritum et bonorum operum valorem. 1. Consumit gratiam et sanctitatem, quæ cum peccato mortali compati nequit; luxuria autem est tam grande peccatum, ut eam Apostolus cum fraude et idololatria conjungat. *Si qui frater nominatur in vobis fornicator, aut idololatres (quid enim tam conjunctum?) aut fraudulator (quid enim tam propinquum?) cum talibus ne cibum quidem sumere, nedum Eucharistiam.* (2) Ob consumptionem illam gratiæ et sanctitatis, luxuria vocatur a Jobo *ignis usque ad perditionem devorans.* Nam, ut ait D. Thomas Valentinus Antistes, « nihil in homine quem possidet, ignis hic relinquit inustum, et si fuerit quispiam in juventute sua, omnium virtutum decore præfulgidus, et velut paradisus Dei, vernantibus undique et fragrantibus gratiarum liliis dealbetur, si semel intima ejus hic penetraverit rogus, totum funditus urit, totum absumit, totum redigit in favillam, ex amœno paradiso in desertum horridum, ex Angelo reducit in belluam, » (3) et ex Dei filio facit diaboli servum. Subjungit S. Thomas a Villa Nova: « Quanto perniciosior cæteris sit luxuria, ex hoc poteris comprehendere, quia nullum secum commorari bonum, nullam secum patitur adesse virtutem. » 2. Charitatem virtutum reginam destruens. *Si luxuriari volueritis, nunquam charitatem habere poteritis: charitas enim est virtus quæ consummatio et perfectio aliarum virtutum dicitur, sicut luxuria destructio: nam nulla virtus, nulla bonitas, nulla sapientia cum luxuria stare potest, nulla justitia, sed omnis perversitas in ea regnat.* (4) Quid tam exitiosum et noxium quam omnes pariter virtutes atterere, devorare, consumere? Universalem hanc devastationem facit libido, quæ *omnes animæ virtutes corrumpit* (5): et 3. Cuncta generatim merita dissipat et consumit. Quandiu viator adultus est gratia sanctificante præditus mereri potest, quia *meritorium factus est mundus* (6): libido autem cuncta congregata merita devorat. Quomodo ignem de quo fatur Jobus intelligit D. Hieronymus: *Ignis est incentivæ libidinis, omnia bona virtutum devorans, atque universa in homine sanctarum rerum incrementa consumens.* Quod adhuc denotatum vult D. Hieronymus per Regium Prophetam dicentem: « Dedit ærugini fructus eorum. » (1) Hæc autem ærugo totam messem et omnes ejus fructus devorans, est libido: *Ærugo libido est, hæc omnia bona dispergit. O luxuria pessima virtutum destructio!* (2) Non est omittendus Magnus Gregorius eodem fere modo Jobi versans et expendens locum: « Omnia eradicans genimina. » *Quia nimirum reatus hujus facinoris, non solum usque ad inquinationem maculat, sed usque ad perditionem vorat, et quia quamvis alia fuerint opera bona, si luxuriæ scelus non abluitur, immensitate hujus criminis obruuntur.* Et quia quamdiu homo est in statu peccati mortalis, non potest edere opus æternæ felicitatis dignum, libidinosus fallacitate inquinatus nullum potest facere opus cœli meritorium: ut ex prodigo demonstrat D. Ambrosius, qui « postquam omnia consumpsisset, facta est fames. » (3) *Non epularum, sed bonorum operum, atque virtutum.* Imo, ut animadvertit Chrysologus ipsemet prodigus *intellexit lapsum, sensit ruinam, jacere se turpis luxuriæ respexit in lubrico.* (4) Quam deploranda impudici conditio quem libido devastat! Nam *sicut ignis devastat vestem, et libido animam* (5), devorans gratiam et sanctitatem, consumens omnimodam virtutem et charitatem, annihilans bona opera quæ merebantur gloriam et felicitatem, et redigens illum ad bene agendi inopiam et egestatem: *Nam ista pœna parva æstimanda est, quod menti libido dominatur, spoliatamque virtutis opulentia, per diversa inopem, indigentemque trahit* (6); et postquam illam gratia, virtute et meritis denudavit, fide et veritate spoliat?

3. *Qui enim delinquit, non in lumine est, sed in tenebris.* (7) Cuncta scelera peccantium obnubilant mentes, sed fidem non destruunt. *Ubi autem qui cœperit luxuriari, incipit deviare a fide vera; ita duo committit maxima crimina, opprobria carnis, et mentis sacrilegia.* (8) Inde duo colligit D. Ambrosius: unum: *Ergo qui non sequitur Dominum Deum suum, ingurgitat se luxuriæ ac libidini.* Alterum: *Qui autem se ingurgitaverit atque immerserit hujusmodi*

(1) Osee. 1. — (2) Tert. L. de Pud. 18. — (3) Cap. 31. de S. Ildeph. — (4) D. Aug. Serm. 47. ad Frat. — (5) D. Bern. de inter. Dom. c. 29. — (6) Tert. L. adv. Valent. 8.

(1) Psal. 77. — (2) L. 2. Mor. 9. — (3) Luc. 15. — (4) Serm. 2. — (5) D. Aug. in Psal. 57. — (6) D. Aug. L. 1. de Lib. Arb. 11. — (7) Tert. L. de Pud. 19. — (8) D. Ambr. L. 4. Epist. 30.

volutabris, perfidiæ laqueos incurrit. Scilicet hæretici, qui a Deo et a fide defecerunt, luxuriæ volutabro sunt immersi. Catholici quoque lasciviæ dediti, sunt in periculo cadendi de fide in hæresim, et persæpe de facto labuntur. Luxuria adeo est propria hæreticorum, ut hæresis per mulierem meretriciam in sacris paginis denotetur, *quod hæreses notant?* *Illos notat etiam nomen mulieris* (1), quomodo Rabanus Maurus Archiepiscopus Moguntinus, intelligit istud Proverbiorum: « Ecce occurrit illi mulier ornatu meretricio; » (2) *in quo hæretica pravitas denotatur.* (3) D. quoque Augustinus, per bestiam illam, cui Joannes meretricem magnam insedentem repræsentat, hæreticorum fallaciam et perfidiam significari existimat: *Bestia corpus est impiorum, et significat perfidiam hæreticorum.* (4) Hæretici ita sunt cum meretricibus conjuncti et conviscerati, ut D. Epiphanius hæreticorum malleus, dicere ausus sit: *Omnis hæresis mala, mulier est* (5); quia una sine altera non reperitur, utriusque consortium nobis vitandum proponitur. Hæreticorum fugienda est societas, ne avertant a religione: *Devita, frater charissime, consuetudinem hominum hæreticorum ac libidinosorum, nihil fidele loquentium.* (6) Meretricum fugiendum est commercium, ne seducant cor, et inducant in impietatem et hæresim: *Non ingredimini ad eas, certissime enim avertent corda vestra* (7): ut Henrici octavi, Angliæ regis, demonstrat perfidia. Princeps ille ex parentibus catholicis natus, in fide nutritus et eruditus, tanto veræ religionis amore succensus, ut orthodoxos adversus Lutherum composuerit libros, obtinueritque a Summis Pontificibus Defensoris Ecclesiæ titulum: verum *posteaquam in carnem suam lapsus est* (8), et cum Anna Bolena meretrice mœchatus, repudiata Catharina Arragonia, legitima conjuge, scortum illud sibi matrimonio (potius adulterio) copulavit, Summis Pontificibus tale ac tantum facinus respuentibus, a vera fide defecit, et Ecclesiæ catholicæ, quam antea propugnaverat, hostis infensissimus evasit. Sic *erat homo peccati servus, erat captivus mortis, erat mancipium dæmonum, erat idolorum vernula, erat vitiorum verbero, erat criminum compeditus. Sic malis dominis talibus tantisque exhibebat homo malam et miseram servitutem.* (9)

En quo trahit homines et Christianos lascivia, quot et quanta illis affert damna. Quod ipsimet fatur libidinosi: *Substantiam patris totam luxuriose dispersimus nos vivendo* (1): nimirum terrenas facultates, famæ et honoris ornamenta, corporis valetudinem et decorem, animæ puritatem et dignitatem, gratiam et sanctitatem, fidem et veritatem, gloriam et felicitatem, cuncta generatim fortunæ, naturæ et gratiæ dona, quibus misere moritur libidinosus. *Luxuriosorum vita quasi quotidie moriens effertur* (2) ut obscœno voluptatum fruatur ludibrio: qui, ut acute fatur S. Zeno Veronensis, *portant funera sua* (3); scilicet mortuæ animæ, mortuæ libertatis, mortuæ rationis. Addit præfatus Antistes: tot *vivas exsequias* celebrant, quot sanctitates, virtutes et bona opera in lasciviæ tumulant sepulcro. Vide, Christiane, si justum sit ut pro ducenda bestiali vita, incurrenda sit mors famæ, fidei, veritatis, gratiæ et gloriæ. *Quamquam in hujusmodi cum fide sua conloqui debet unusquisque, ejusque vires consulere* (4): ponens ex una parte voluptatem carnis obscœnam, probrosam, exitiosam, momentaneam, et ex alia parte omnium bonorum jacturam. Consulat fidem, cum ea conloquatur, consultata fides respondebit respuendam carnis voluptatem, quæ tantum affert damnum. Impudicorum lapsus debet nos efficere cautos, *ne bonum patrem, ne pium genitorem deferentes, vivendo luxuriose substantiam totam salutis dissipemus et vitæ, omnibusque consumptis famem spei gravissimam perferamus, et sic desperationis auctori diabolo jam tradamur, et ille nos mittat ad pascendos porcos, eos videlicet qui æstus carnis in volutabro luti temperant, in cœno premunt, refrigerant in gurgite vitiorum.* (5) Tria sunt necessario præstanda, ut quis per lasciviam mortuus valeat resurgere, et egredi de tumulo in quo jacebat. Primo agnoscenda est deploranda casus miseria, ad instar Prodigi: *Hic ergo adolescentior quia perdiderat quod erat naturæ, judicat se quod est gratiæ non mereri: Fac me sicut unum de mercenariis tuis; et hoc petit qui penes extraneum, servam senserat libertatem.* (6) Secundo, adeunda est pœnitentia, quæ Veneri inferens mortem, mortuam animam, mortua opera revocabit ad vitam: *Quid est mori peccato, nisi damnandis operibus omnino non vivere, nihil concupiscere carnaliter? Ut sicut qui mortuus est carne, nullius pudicitiam callida circumventione corrumpit, non luxuriæ*

(1) Rupert. L. 4. in Eccles. — (2) Cap. 7. — (3) L. 2. in Eccles. c. 13. — (4) Hom. 13. in Apoc. — (5) L. 3. adv. Hæret. — (6) S. Ephrem. Tom. 2. c. 8. de Virt. — (7) L. 3. Reg. 2. — (8) Tert. L. de Præsc. Hæret. 51. — (9) Chrysol. Serm. 6.

(1) Chrysol. Serm. 3. — (2) S. Maxim. Serm. 61. — (3) Serm. de Pat. — (4) Tert. L. de Exh. Cast. 1. — (5) Chrysol. — (6) Chrysol. Serm. 2.

carnis inservit, non ad societatem turpium, turpitudinis amor invitat (1) : ita qui mortuus est peccato, mortuus est etiam concupiscentiæ carnali, mortuus Veneris illecebris, remotus ab impudicitiæ immunditiis. Tertio, advocanda est in auxilium animæ et corporis puritas : *Castitatis retinaculis omnis obscœnitas frænatur, et compedibus ejus calces furentis libidinis statuuntur; in hanc velut in scopulos franguntur impetus qualescunque sanguinis inundantis; et in illa sedatur spumans humoris insania corporalis: quæ dum sibi substrahit adminicula concupiscentiæ, mortua membra sua cognoscitur bajulare.* (2) Homo castitate velut præsidio munitus, est mortuus et vivens : mortuus impudicitiæ, mortuus infamiæ, mortuus nequitiæ ; vivens vero honestati, virtuti, gratiæ, gloriæ.

CONCIO TERTIA.

Semper *sævitia cum impudicitia concordat* (3) : et ob hanc causam Cupido, seu venereus amor pingitur *telis facibusque instructus, quod illicitis ardoribus semper conjunctus est gladius.* (4) Quam exitiosa, criminosa et sæva sit libido, belle, quamvis prolixe, declarat D. Ambrosius : « Sævus criminum stimulus libido est, quæ nunquam manere quietum patitur affectum : nocte fervet, die anhelat, de somno excitat, a negotio abducit, a ratione revocat, aufert consilium, amantes inquietat, lapsos inclinat, castis insidiatur, potiendo inflammat, usuque accenditur. Nullus peccandi modus, et inexplebilis scelerum sitis, nisi morte amantis exstingui non potest; et ideo, ait Apostolus: Fugite fornicationem ; ut veluti fuga tanquam furiosæ dominæ declinare sævitiam, et e tetro servitio exire possitis. » (5) Vides quomodo libido dicatur a S. Ambrosio *sævus stimulus;* quia instigat ad sævitiam : *furiosa domina*, quia iram, odium et furorem inspirat : 1. Amorem in odium convertens ; 2. Crudeliter sanguinem fundens; 3. Nec sibi, nec propinquis quibusque parcens.

I. PARS. Impudicus persæpe *sævis libidinibus* (6) agitatur. Duplex est libido : una gloriæ, quo modo ex mente Tertulliani gentiles philosophi erant *gloriæ solius libidinosi* (1) : alia voluptatis, quæ, ut docet D. Augustinus, *totum commovet hominem, animi simul affectu cum carnis appetitu conjuncto.* (2) Utraque est compendium et epitome cæterorum vitiorum. In libidine gloriæ cuncta vitia compendiata refert D. Chrysostomus(3): eademin libidine voluptatis abbreviata demonstrat S. Zeno.(4) Verum omissa utriusque dinumeratione duæ ejusmodi libidines in violentia conveniunt, et in ira et odio assimilantur. Et quidem gloriæ libido, ait D. Chrysostomus, *cæteris est affectibus violentior, hinc odium, bella, pugnæ.* Libido quoque voluptatis, ait S. Zeno, *armatur precibus, armatur et ira* : immutans, 1. Blanditiem in iracundiam; 2. Amorem in inimicitiam; 3. Veneris dulcedinem in crudelitatem et sævitiam.

1. Qui vere amat, debet personam amatam *lenitate, quiete et pace tractare; non bile, non ira, non dolore inquietare* (5) : libidinosus tamen sæpe sæpius lenitatem in iram convertit. Plato postquam triplicis amoris differentiam ostendit, subdit : *Tres isti amores tria nomina sortiuntur. Contemplativi hominis, amor divinus; activi, humanus; voluptuosi, ferinus dicitur.* (6) Profecto voluptuosus libidinis amor vulgo putatur brutus, belluinus, pecuinus, cum mutæ pecudis instar, cæca Veneris appetentia sufflammatus, ad carnis exæstuat voluptates. At non dicitur a Platone amenter pecuinus, sed immaniter ferinus, quia non solum belluæ sapit stoliditatem, sed feræ redolet immititatem. Homo namque lascivus *se ad brutæ animantis indolem transformasse dicitur, cui vitiosa imitatione affinem se reddidit ac familiarem : quocirca non in nobis unæ se collatebrant feræ* (7) : fera autem a feritate nuncupata, prona est ad iracundiam. Inhibuit olim Deus populo Israëlitico (8), ne reptilia comederet, eo quod supra pectus et ventrem gradiantur. Verum, ut obplorat Philo Judæus, « nonnulli homines his nequiores, non contenti solius concupiscentiæ genere, acquisierunt insuper germanum ejus affectum iracundiam, ut confirmatis brutis animæ partibus, mentem omnino delerent : quod enim verbis de serpente dictum est, revera de quovis bruto, et affectibus suis dedito homine divinum est oraculum : Super pectus et ventrem ingredieris ; nam circa pectus ira est, in ventre concupiscentia : cæterum insipiens super utraque semper ingreditur,

(1) D. Prosp. de Vita. Contemp. c. 21. — (2) Dub. Cyp. Lib. Sing. Cler. — (3) Tert. L. 1. ad Nat. 15. — (4) S. Zeno. de Fide. Spe et Char. — (5) L. 1. de Cain. Abel. 5. — (6) Tert. Apol. 22.

(1) Tert. Apol. 22.—(2) Lib. 14. Civit. 16.—(3) Hom. 27. in Joan. — (4) Serm. de Pud. — (5) Tert. L. de Spect. 15. — (6) Ficin. in Conviv. Platon. — (7) D. Basil. Hom. 11. in Hexam. — (8) L. de Migrat. Abram.

iram et concupiscentiam, nunquam cessando, ex quo aurigam ac præsidem rationem rejecit. » Lascivus rationis abjiciens præsidentiam, super pectus et ventrem ad modum bruti et feræ graditur : super ventrem, dum concupiscentiæ prosequitur voluptates; super pectus, dum iracundiæ agitatur motibus. Idem argumentum tractat aliorsum Philo Judæus, animadvertens quod *quando præsto est materia copiaque voluptatis circa ventrem, quæ sub ventrem sita sunt* (1) : tunc stabulatur affectus qui est circa pectus; ira enim multum non movet libidinosum, quia scilicet carnis potitur voluptatibus, *quando autem his caret circa pectus, ubi sedes iræ est, stabulatur affectus;* nimirum quando venereo frustratur amore, affectus iræ, quæ est circa pectus, illum agitat : *Amatores enim voluptatum, si his destituantur, irascuntur, exasperantur.* (2) Græci codices hanc sententiam Salomonis : « Vir iracundus provocat rixas, » sic legunt : *Vir inhonestus.* (3) Quasi vir iracundus idem sit ac vir inhonestus. Verum quid iracundiæ cum inhonestate? Lasciva inhonestas, tota in blanditiis est, tota deliciis vacat; iracundia vero blanditiarum exsors, inimicorum meditatur ruinam : quænam potest esse inhonestatis cum iracundia conjunctio, quæ tantopere ab invicem distant? Hujus perpulchram accipe a Cassiodoro rationem : *Ubi furoris insederit virus, libidinis quoque necessario est incendium penetrans; quia tam ira quam libido ignis sunt, et inflammant cor : unde ab una ad aliam facilis est transitus.* (4)

O quam facile libidinis blandities commutatur in iram! *et quibus est vita luxuriosa et impudica, iras non devitant* (5); ut dominæ Joseph comprobatur exemplo. *Adolescentem libido persequitur* (6); Tertulliano teste, *aspiratio dæmonum mentis corruptelas agit furoribus sævis* (7), ut patet in lasciva illa muliere : nam *pudicum juvenem patrona appetit impudica, ut diabolus, qui in eum decem fratres armaverat, contra eum armaret et feminam.* (8) Parum fuit diabolo adversus Joseph amorem armasse fraternum, nisi adhuc in castum juvenem impurum lascivæ feminæ armasset amorem. *O impudica mulier, ardens amans, vulnus alit venis, et cæco carpitur igne : amat, et persequitur; concupiscit, et sævit; et quia ei ad stuprum non consentit, trucidandum eum statuit, quæritque perire quem diligit.* (1) Dæmon, qui eam venereo sufflammarat ardore, ad iram concitat, et ad recusati stupri vindictam armat : *Luxuriæ vero dux diabolus una cum muliercula devictus, alio rursus arma vertit, amorem in iram convertit, et ex impudenti desiderio procudit arma, linguamque accusatricem suscitat.* (2) Ecce Veneris blandities convertitur in iram, et tenera dilectio concupiscentiæ lenocinio sic exasperatur et ferocit, ut in impudentis officina desiderii arma ad ultionem procudantur, indeque peramans Josephi domina strages sæve meditatur, ubi blanditias lascivientis luxuriæ nuper cogitabat; et lingua, quæ impuri fuit interpres amoris, sit criminis falso impositi accusatrix. Cumque vidisset inverecunda mulier fugientis Josephi pallium in suis manibus (3), seseque a dilecto adolescente contemptam, familiam clamando convocat, et tanquam attentati adulterii reum accusat Josephum : in argumentum fidei marito domum revertenti retentam ostentat vestem, et ad suppositi criminis ultionem provocat. « His auditis dominus, et nimium credulus verbis conjugis, iratus est valde, tradiditque Joseph in carcerem, ubi vincti regis custodiebantur, et erat ibi clausus. » Impudicæ illius mulieris malitiam detestans Chrysostomus, Josephi innocentiam commendans sic disserit : *Hoc modo se habet malitia : semper contra virtutem pugnat, et ei sua peccata affricare et impingere vult, id quod et hæc faciunt, adolescentem quasi intemperantem criminans, et se continentiæ larva induit, et dicit propter hoc, et illum vestem reliquisse.* Quam vere dicit Ecclesiasticus : *Non est caput nequius super caput colubri, et non est ira super iram mulieris.* (4) Græca versio pro ly *mulieris* legit *inimici :* quasi mulier vires reciprocet cum inimico. Non solum mulier dum odit, inimicitiam demonstrat; sed etiam cum amat, vices inimici gerit, et inimicas alit iras Veneris blandities : sic dæmon sævas aspirat libidines, Veneris blanditias convertens in iracundiam, et amorem immutans in odium.

2. *De iniquitate odii* (5) merito culpatur Ammon. Iniquus fuit Ammonis amor lascive sororem suam diligens, et per vim ei stuprum inferens; sed fuit adhuc multo magis *odium injustum* (6); constupratam sororem odio habens, et contumeliose de domo, et a facie sua ejiciens; *ita ut majus esset odium amore quo antea dilexerat.* (7) Ex amoris

(1) L. 2. Alleg. — (2) Phil. Jud. — (3) Prov. 15. — (4) L. 6. Var. Vict. — (5) Rab. L. 7. c. 5. — (6) D. Aug. Serm. 6. de Comm. — (7) Tert. Apol. 22. — (8) D. Chrysost. in c. 39. Gen.

(1) D. Prosper. 1. p. prædic. c. 28. — (2) Basil. Sel. Orat. 8. — (3) Gen. 39. — (4) Cap. 25. — (5) Tert. Apol. 1. — (6) Tert. L. de Spect. 16. — (7) L. 2. Reg. 13.

magnitudine mutuanda est odii magnitudo. Tantus fuit amor quo Ammon Thamarem diligebat, ut ejus nimietatem ferre non valens graviter ægrotarit; et tamen non prius puellam tanto ardore dilectam cognovit, quin vehemens ille amor in majus odium sit commutatus, adeo est infidelis et inconstans scelerosus Veneris amor. Ut enim eloquenter fatur S. Zeno, *impudicitia injicit amorem, paulo post odium de amore factura.* (1) Blanda amoris teneritudo in durum commutatur odium, et Ammon post ardentissimum Thamaris amorem, post violatam sororem venustissimam, post puellam fastidio plus quam stupro dehonestatam, simul cum Thamare seipsum odivit. Ad quod alludere videtur Veronensis Antistes aiens: *Impudicitia post negotium perpetratum odit et seipsam, cum illo quem vicerit.* Ardens Ammonis amor, et expetita avidius impudicitia, non tantum in cupitæ Thamaris fastidium et odium, sed adhuc in sui ipsius fastidium et odium immutata est: et Ammon violenter sororem constuprans, et constupratam impudentius de domo propulsans, sibi vindictam paravit, et ad necem suam properavit. Violata namque et expulsa Thamar, spargens cinerem capiti suo, scissa tunica talari, impositisque manibus super caput suum, ibat clamans; cui occurrens Absalon germanus frater dixit ei: Nunquid Ammon concubuit tecum? Porro non est locutus Absalon ad Ammon, nec malum, nec bonum; oderat enim Absalon Ammon eo quod violasset Thamar sororem suam. Tandem Absalon opportunitatem nactus, Ammoni necem intulit, vindictam sumens de stupro, de odio et de sororis repulsa. Vide quam cito amor in odium degeneret, et Veneris dulcedo commutetur in Martis sævitiam et crudelitatem.

3. Amor *tranquillitate, non furore* est tractandus; venerea tamen libido sæva est, rosas in spinas, suavitates in sævitias convertens. Cupido sæva est, et quo magis crescit cupido, eo magis crescit sævitia. Libido ac crudelitas tanta fœderatione sociantur, ut neque etiam vocabulo dissocientur: unde hanc impiorum vocem: *Nemo nostrum exsors sit luxuriæ nostræ.* (2) Græca versio legit, *insolentiæ;* Vatablus, *petulantiæ;* alii vero, et melius ad propositum, *ferociæ nostræ*, ut quidquid luxuria et ferocia postulaverint, id exsequamur. Luxuria venereas voluptates insolenter quærat; ferocia vero crudeliter sæviat, adversus omnes qui fruendæ voluptati obsistunt. *Coronemus nos rosis antequam marcescant; nullum sit pratum quod non pertranseat luxuria nostra.* Subjungunt: *Opprimamus pauperem justum, et non parcamus viduæ, nec veterani revereamur canos multi temporis.* Verum hæc posteriora verba cum præcedentibus non bene concordant: et impii in suis cogitationibus parum sibi cohærere videntur. Quid coronis floride roseis, quid herbaceæ pratorum lasciviæ, quid blande luxurianti libidini cum oppressione justi? Porro crudelitas comes est luxuriæ: nec conditioni, nec sexui, nec ætati parcit sæva libido. Quod probe agnoscens D. Augustinus ait: *Ibi latius luxuria ista describitur: Coronemus nos rosis antequam marcescant: per istam descriptam latius luxuriam, quid sequatur? opprimamus justum. Lenia videbantur jam dudum loqui, coronemus nos rosis antequam marcescant. Quid delicatius, quid lenius? de lenitate cruces, gladios? noli mirari, lenes sunt et radices spinarum: si quis eas contrectet, non pungitur, sed quo pungeris, inde nascitur.* (1) In rosis latent spinarum radices; non pungunt quia lenes sunt spinarum radices, hactenus spinæ non sunt, sed rosæ, quæ pulchritudine nitent et suavitate fragrant; sed quia cum rosis nascuntur et adolescunt spinæ exspecta tantisper, et pulchrum et lene rosetum commutatum videbis in rude spinetum, quod attrectantium manus cruenter lacerat. Quid lenius luxuria? quid cupidine blandius? quid delicatius lascivia? Rosa est suavitate fragrans, sed spinarum radices habet, ex quibus spinositas nascitur; et ubi primum libidinosi mitibus luxuriæ coronantur rosis, peracerbis spinarum armantur aculeis, ut crudeliter sæviant; rosæ in spinas commutantur, lenitas in asperitatem, blandities in crudelitatem, ut ex impudicis constat senibus, qui blande peramatam de adulterio mendaciter calumniantur, ejusque necem crudelius persequuntur. Cumque ad consistorium venisset populus, *venerunt et duo præsbyteri, pleni iniqua cogitatione adversus Susannam, ut interficerent eam;* et quod crudeliter excogitarunt et minati sunt, toto conatu implere moliti sunt. Messalina imperatrix gladiatoris amore sauciata, amasii in arena occisi sanguinem hausit, et quod est adhuc horribilius, impudici illi senes Susannæ amore sauciati post ejus cædem et sanguinem anhelant. Quam vere ait D. Cyprianus: *Cupiditatum infesta rabies.* (2) Adeo libidini est agnata crudelitas, ut strages et excidia meditetur; adeo furit blandior cupiditas, ut in rabiem conversa cha-

(1) Serm. de Pud. — (2) Sap. 2.

(1) In Psal. 52. — (2) De Bon. Pud.

rissima quæque infestet : *Audistis quanta sit nata de voluptate crudelitas* (1), sic est spinis armata luxuries ut acerbe pungat, et sanguinem crudeliter effundat.

II. PARS. *Ego quoque homicidium nonnunquam mœchia elaboro.* (2) Sic fatur impudicitia sese de homicidio commendans : non solum quia libidinosi occidit animam ; *nam ubi libido, ibi homicidium ; ubi homo cum inquinatur, occiditur.* (3) Non solum adhuc, quia, ut docet D. Augustinus, *vult libido effundere sanguinem*, non est autem *homicidium in sola sanguinis profusione et in animæ ereptione reputandum* (4), sed etiam in voluntate effundendi sanguinem : *quæ facti origo est; ne tunc quidem a culpa liberatur, cum aliqua difficultas perpetrationem ejus intercipit : ipsa enim sibi imputatur, nec excusari poterit per illam perficiendi infelicitatem, operata quod suum fuerat.* (5) Non solum ergo libido est homicidii rea, quia voluit effundere sanguinem, et non effudit, sed etiam quia de facto persæpe illum effundit. Quid tot Græcos et Trojanos ad bellum induxit adeo longum, ut per decem annos duraverit ; adeo cruentum ut innumeri milites duces et reges in illo occubuerint ; adeo exitiosum ut Ilium funditus everterit? Paridis luxuria, qui Helenam Menelai Spartorum regis conjugem conspurcavit et rapuit. Quid Agamemnoni Trojanorum debellatori necem intulit ? Clitemnestræ uxoris lascivia. Quid Lucretiæ fudit sanguinem, et de Roma expulit reges ? Sextii, Tarquinii Superbi nuncupati, filii libido. Quid in Gallia regem interfecit? Fredegundæ impudicitia. Ut profanas *omittam tragœdias* (6), sacræ paginæ trinum produnt exemplum effusi per luxuriam sanguinis, scilicet, 1. Principis Sichimitæ ; 2. Joannis Baptistæ ; 3. Hæthæi Uriæ.

1. *Mœchum idololatræ successorem, homicidæ antecessorem, utriusque collegam* (7) repræsentat Tertullianus. Mœchus est idololatræ successor : tum quia in divina lege post præcepta pietatis in Deum et in parentes, immediate subjicitur mandatum mœchiam prohibens ; tum quia ex idololatria orta est libido ; tum quia fœda falsorum numinum repræsentatio et æmulatio inducit ad luxuriam : *Assistit idololatres, assistit homicida, in medio eorum assistit et mœchus.* (8) Mœchus est homicidæ antecessor : tum quia Deus vetat mœchiam, prius quam prohibeat homicidium : tum quia ut plurimum effusio sanguinis lasciviam sequitur. Quod innuit Nahum propheta fulminans maledictionem, et *væ civitati sanguinum* (1), id est, carnalium delectationum, ut explicat S. Bernardinus Senensis. (2) Mox subjungit Vates : *Corruent in corporibus suis propter multitudinem fornicationum.* Post has comminationes adductas recenset Propheta homicidia, calamitates et excidia, quæ fœdam sequuntur libidinem. *Vox flagelli, et vox impetus rotæ, et equi ferventis, et micantis gladii, et fulgurantis hastæ, et multitudinis interfectæ, nec est finis cadaverum.* Has strages adducit bellum, quod sæpe sæpius oritur a libidine : *Hæc sæpe indicit quietis gentibus bellum ; hæc aliquoties robusta regna subvertit.* (3) Quod Sichem comprobatur exemplo : nam, ut refert D. Chrysostomus, *Hemor suam concupiscentiam opere complens, fit patri, et toti civitati perditionis auctor.* (4) Hæc historia in libro Geneseos continetur, ubi refertur quod Sichem Dinæ Jacobi patriarchæ filiæ amore captus, « rapuit illam, et dormivit cum illa, ideoque conglutinata anima ejus cum ea ; » (5) ut sibi in sponsam postulaverit, duris etiam conditionibus sese subjecerit : nimirum circumcisionem ipse simul cum viris sibi subditis suscipiens, avitam religionem relinquens, et israëliticam profitens ; et licet cunctas sibi propositas conditiones acceptaverit, et ad unguem adimpleverit, Dinæ tamen stuprum fuit causa desolationis, et exterminii cunctorum Sichimitarum. Filii namque Jacob illatam sorori vim vindicare volentes, *Hemor et Sichem pariter necaverunt, et interfectis omnibus, depopulati sunt urbem.* Inde exclamat D. Augustinus : *O luxuria ! per te pax destructa est, per te homicidium factum est* (6), per te Sichimitæ devastati sunt, per te Joannis Baptistæ effusus est sanguis.

2. *Ipse clausula legis et prophetarum, nec prophetes, sed Angelus dictus, contumeliosa cæde truncatur in puellæ psalticæ lucar.* (7) Nec mirum, quia libido *hostis continentiæ frequenter veniens ad sanguinem.* (8) Romano Philosopho teste Flaminius Prætor inter cœnam a meretrice rogatus, « quæ aiebat se hominem nunquam decollari vidisse » (9), unum ex damnatis decollavit, ne quid se meretrix negaret vidisse. Itaque *virum nobilissimum, et tantis honoribus functum turpiter meretrix crudelem fecit.* In

(1) Chrysol. Serm. 127. — (2) Tert. L. de Pud. 5. — (3) Serm. 6. de Comm. — (4) Tert. L. de Idol. 2. — (5) Tert. L. de Pœn. 3. — (6) Tert. L. de Pud. 5. — (7) L. de Pud. 5. — (8) Tert. ibid.

(1) Cap. 3. — (2) Tom. 2. Serm. 18. a. 2. c. 2. — (3) S. Zeno. L. 1. Serm. 7. — (4) Hom. 15. in Gen. — (5) Cap. 34. — (6) Serm 47. ad Frat. — (7) Tert. Scorp. 8. — (8) D. Cypr. de Bon. Pud. — (9) Sen. L. 9. Controv. 2.

eodem triclinio video prætorem amantem, meretricem adamatam et cædem cruentam. Lasciva meretrix sanguinem postulat, prætor libidinosus necem imperat, et sanguis decollati hominis ab utriusque luxuria dimanat. Idipsum conspicio in palatio Herodis: Regis libido, Herodiadis lascivia, decollant Joannem, et Præcursoris Messiæ fundunt sanguinem. *Vide autem qualiter crudelis est obscœna saltatrix, et qualiter mollis est Herodes.* (1) Puella impudenter saltat; mater adulterio famosa consulit puellæ, ut Joannis caput poscat; et Herodes incestu infamis saltatrici annuens votis, majorem hominum capite truncat. Scelerosa trinitas, libidinose armata, ad Joannis decollationem conspirat; impudica mater filiam ad petendum Joannis caput stimulat: *Disco caput apportetur, deliciemur oculis, quando dentibus minime possumus: divellit nos a cubili regio, ipse proprio divellatur a capite; abstrahit me meis amoribus, quem ira gladium acuerit, recipiat.* (2) 2. Filia impudenter saltans, matris sermonibus ad sævitiam sufflammata, Joannis sitit sanguinem: « at illa præmonita a matre sua: Da mihi, inquit, hic in disco caput Joannis Baptistæ. » (3) 3. Lascivus Herodes libidine malesuada ad arbitrium salacissimæ matris, et filiæ impudenter saltatricis, Joannem Baptistam Christi præcursorem, et Prophetarum maximum decollat; nam « misso spiculatore præcepit afferri caput ejus in disco; et decollavit eum in carcere, et attulit caput ejus in disco, et dedit illud puellæ, et puella dedit matri suæ. » (4)

Jezabel (5) regina non minus crudelitate, quam venustate et decore famosissima, innocuum Naboth ad mortem crudeliter et infide damnat. Elias Dei mandato tum Jezabel, tum marito ejus Achab, regi Israël, minatur sanguinis effusionem, in pœnam mortis injuste Naboth inflictæ. In bello cæsus Achab defertur in Samariam, ubi sepelierunt regem, « et laverunt currum ejus in piscina Samariæ, et linxerunt canes sanguinem ejus, et habenas laverunt, juxta verbum Domini quod locutus fuerat. » Septuaginta pro ly *canes*, vertunt *meretrices*; quæ, ut animadvertit D. Ambrosius, lotæ sunt in sanguine ejus: *Quid sibi autem vult, quod meretrices laverunt se in sanguine ejus, nisi forte ut meretricia quædam in illa feritate fuisse regis perfidia proderetur, vel cruenta luxuries.* (6) Quasi ex tanta regis Achab, et reginæ Jezabel crudeli impie sævitia, qua insontem Naboth falso testimonio accusatum, atrociter peremerunt, eorum meretriciam libidinem inferat Mediolanensis antistes, ac si nihil nisi effusior lascivia, sic ferocire potuisset. Quod de sanguine Achab asseverat D. Ambrosius, in Joannis decollatione conspicitur: nam meretrices laverunt se in sanguine ejus, et quasi parum sit cruentas lavasse manus in innocuo illo sanguine, illum adhuc feraliter bibit libidinosa et incestuosa Herodias. *Esto mihi pars epularum Baptistæ caput: sitim sanguine restinguam, videam jugulatum epulandum apponi, poter ejus sanguine.* (1) Satis non erat incestuosæ et lascivæ Herodiadi decollasse in carcere Baptistam, ad crudelitatis complementum voluit saltem oculis insontem ejus haurire sanguinem. *Hoc crudelitati ferculum debebatur, quo insatiata epulis feritas vocaretur.* (2) Exeamus de ferina Herodis curia, ingrediamur Davidis palatium, ubi sanguis effunditur, dum Uriæ cædes machinatur.

3. *David Uriæ cædem, tum causam ejus mœchiam, confessione purgavit.* (3) Misso Joab ad bellum, remansit David in Jerusalem, et accidit ut surgeret de strato suo post meridiem, et deambularet in solario domus regiæ, viditque mulierem se lavantem ex adverso super solarium suum: erat autem mulier pulchra valde. (4) Misit ergo rex et requisivit quæ esset mulier: nuntiatumque est ei quod ipsa esset Bethsabee, uxor Uriæ Hæthæi. Bethsabee amore captus rex ex casto fit adulter, ex mitissimo sævus, callida crudelitate, insontis Uriæ sanguinem fundens: nam strenuus ille miles et infaustus Bethsabee maritus, non tam Ammonitarum ferro cecidit quam Davidis adulterio. Quod quomodo sit factum Basilius Seleuciensis eloquenter declarat: *Cum enim dæmon animadvertisset Davidem a recto paululum oculos deflexisse, subito venustate mulieris objecta confixit* (5): cum enim regie David epulatus esset, ac meridiana sese oblectaret obambulatione, tunc diabolus animi curæque nervum remissum conspicatus, et mentem passionum aurigam diligenter succinctam, ac parvula quadam sui parte nudatam ab armis, *optimatem furtim cæcidit, ipsis justi oculis usus pro telo.* Videns autem diabolus Davidem facti sui pudore confusum, et pudendum ulcus celare cupientem, pudorem vertit in alterius peccati

(1) D. Chrysost. Hom. 49. in Matth. — (2) Basil. Sel. Orat. 10. — (3) Marc. 6. — (4) Marc. 6. — (5) L. 3. Reg. 22. — (6) De Naboth. c. 11.

(1) Basil. Seleuc. Orat. 10. — (2) D. Amb. L. 5. de Virg. — (3) Tert. L. de Pud. 6. — (4) L. 2. Reg. 11. — (5) Orat. 17.

materiam : *Scelus namque admissum oberrat scelus : quippe cæde adulterium conatus occultare, et cædis et adulterii deprehensus est artifex :* David voluptuose lasciviens sævitias spirat, et qui ante adulterium de mititate et mansuetudine commendabatur, post venereas carnis blanditias, adeo feritate et sævitia agitatur ut Ammonitarum gladiis Uriam occiderit, neque ullum de debellato exercitu, tristitiæ et doloris signum demonstraverit.

Joab namque civitatem Rabba obsidente, universus ejus exercitus fuit ab inimicis prostratus. Nuntio de hac clade ad Davidem misso, rex præcepit ei ut hæc exercitus duci referret. *Hæc dices Joab : Non te frangat ista res. Varius eventus est belli, nunc hunc, et nunc illum consumit gladius.* Qua ratione autem fieri potuit ut rex victoriis assuetus et de hostibus suis triumphare solitus, de tanta strage nullatenus fuerit commotus, sed militum jacturam nihili faciens, honorem suum et armorum gloriam tanquam rem ludicram et nullius momenti contemnens, responderit Joab : *Non te frangat ista res ?* Nimirum David cum Bethsabea adulterans, audiensque a nuntio quod in tanta exercitus strage Urias adulteræ maritus occubuerat : *Quin etiam servus tuus Urias Hethæus mortuus est*, parum de hac re curavit, obtenta sibi proposita Uriæ nece, quo mortuo absque ullo obice amatæ Bethsabee poterat frui complexibus, tantopere lascivia Davidis perverterat indolem. David ad mansuetudinem pronus : *Memento, Domine, David, et omnis mansuetudinis ejus* (1); David, qui infensissimo suo inimico multoties pepercit, doluitque quod amputasset oram chlamydis Saul : *Percussit cor suum David, eo quod abscidisset oram chlamydis Saul* (2); per libidinem ita mititatem exuit, et crudelitatem induit, ut fidelissimum Uriam in acie gladiis exposuerit, ejusque necem inhumane procuraverit : *Factus est in morte Uriæ crudeliter rigidus, qui in appetitu feminæ fuit enormiter flexus, et qui prius ferire deprehensum persecutorem noluit, post devotum militem exstinxit.* (3) Hujus mutationis nulla fuit alia causa, quam libido. Neque solum *Venus militaris castrensibus flagitiis præsidet* (4), sed etiam domesticis sceleribus, nemini parcens.

III. PARS. *Furoribus fœdis* (5) agitantur libidinosi *bestiarum furorem sitientes* (6); et sicut furens fera in omnes furit, neque etiam suis dominis parcit, ita *furores libidinum* (1) cunctos indiscriminatim aggredientes, 1. Ad parentum necem attentant; 2. Amicos non secus ac inimicos enecant; 3. Et proprios filios trucidant.

1. *Libidinem parricidalem* (2) quis non horreat ? hanc tamen non horrescunt venerei amores. Nonne libido Ruben fuit parricidalis ascendens cubile Jacob patris sui ? Nonne libido filiarum Loth fuit parricidalis, quæ patrem inebriarunt, ut ab ipso constuprarentur? nonne parricidalis fuit libido Persarum cum suis matribus coeuntium : *Persas cum suis matribus misceri Ctesias refert.* (3) Nonne est parricidalis libido vel puellæ, quæ nescientibus parentibus raptui occasionem subministrat; vel juvenis, qui contra patris voluntatem publice et scandalose mœchans, aut matrimonium clandestinum contrahens, *patri causa mortis fuit* (4), tanta eum afficiens tristitia ut moriatur, animi amaritudinem et mœstitiam ferre non valens? Tandem nonne est parricidalis libido eorum qui ad parentum obicem ponentium necem attentant, et *funebribus victimis* (5) Veneri sacrificant? Crudelis Tullia ad solium regium ascendit, curru et equis calcans enecati parentis corpus, et ipsi omnem conculcantes pietatem ferro vel veneno parentibus eripiunt vitam, ut liberius Veneri vacent : *Concupiscentia libidinis mercedem, vel maxime parentum, filiorum, maritorum, uxorumque in mortibus posuit.* (6) O impiam et barbaricam blandæ libidinis sævitiam ! Heu! quot cædes luxuria atrociter edit ! tota madet familia Veneris sanguine cruentata : *Quis possit accusare jam reliqua, si pietatis nomina putantur esse crudelia ? negligitur levis reatus, cum tragœdia criminis magna tonuerit.* (7) Si libido furit in parentes, quid faciet in extraneos? et si libidinosus ut fruatur Venere, ad patris necem attentat, profecto amicos adhuc et propinquos non secus ac extraneos et inimicos enecat.

2. Audiatur hac supra re ipsamet libido : *Sciunt hodie venenarii, sciunt magi, quot pellicatus ulciscar, quot rivalitates defendam, quot custodes, quot delatores, quot conscios auferam.* (8) In testes advocat, 1. Venenarios, qui veneno toxicarunt vel uxorem, ut maritus cui fastidio erat, aliam duceret in conjugem, vel maritum uxori adul-

(1) Psal. 131. — (2) L. 1. Reg. 24. — (3) D. Greg. L. 1. Pas. c. 2. — (4) Arnob. L. 4. adv. Gent. — (5) Tert. Apol. 22. — (6) Chrysol. Serm. 6.

(1) D. Ambr. L. 1. Hexam. 6. — (2) Tert. L. de Pud. 13. — (3) Tert. Apol. 9. — (4) Tert. L. 2. ad Nat. 14. — (5) Greg. Naz. Orat. pro Basil. — (6) S. Zeno. Serm. de Pud. — (7) Cassiod. L. 2. Var. Ep. 4. — (8) Tert. L. de Pud. 5.

teræ onerosum. 2. Magos : venenarii enim seu venefici cum magis seu Genethliacis olim confundebantur, qui alios pharmacis malisque lædebant artibus, suisque incantationibus etiam aliquando vitam eripiebant. 3. Rivales, quos ad duella vocant libidinosi, quosque interimunt ut soli amasia potiantur. 4. Pellicatus, punitos a viris, qui veneno vel ferro de adulteris conjugibus sumunt ultionem. 5. Custodes de medio sublatos, ne amplius invigilent ad custodiam uxoriæ castitatis. 6. Delatores domesticos, qui dominarum turpitudinem deferentes, crudeliter interimuntur. 7. Conscios criminum, quibus eripitur vita, ne cognita divulgent crimina. Tandem, subjungit, 8. Sunt inhumani et sævi parentes, *qui natos sibi filios enecent.* (1)

3. *Dicimur sceleratissimi de sacramento infanticidii.* (2) Hæc tela, quæ falso in Christianos olim vibrabant Gentiles, hac ætate feriunt, vel conjuges, qui in usu matrimonii semen effundunt, ut prolis impediant generationem, vel uxores et filias mœchantes, quæ prolem extra matrimonium conceptam perimunt, vel in utero ante partum, vel extra uterum post partum, ne earum dignoscatur turpitudo. Quam vero sint scelerosi conjuges per seminis effusionem impedientes generationem prolis, adversus Marcionem demonstrat Tertullianus: *Jam vero sementem generis humani compescere in totum, nescio an hoc quoque optimo Deo congruat.* (3) Tantum abest ut generationis obex Deo placeat, quinimo ejus bonitati, sapientiæ et providentiæ contrariatur; bonitati, quæ sese ad intra et ad extra communicat; sapientiæ quæ ad propagationem generis humani matrimonium instituit: *Deus benedicendo connubium in propagationem generis humani, ipsum quoque fructum connubii promisit, qui de infantia primus est.* (4) Providentiæ, quæ ex prolis generatione multa bona colligit. At *qui semen odit, fructum quoque ejus exsecretur necesse est.* (5) Quadruplex autem oritur potissimum ex matrimonio fructus : ab eo namque natura habet individua ad speciei conservationem; parentes, liberos ad senectutis levamen; Ecclesia, filios qui ejus doctrinam doceant, leges custodiant, sacramenta administrent aut suscipiant, doctores qui eam illustrent, virgines qui eam decorent, et martyres qui constanter eam propugnent; cœlum, beatos qui Angelorum impleant ruinas, Deique laudes in æternum decantent; conjuges vero emittentes semen, quantum est ex se, speciem humanam destruunt; semetipsos sustentaculo, Ecclesiam membris, et cœlum privant civibus et beatis : quia si cæteri uxorati impedirent prolis generationem, non essent amplius in natura homines, in familia filii, in Ecclesia Christiani, neque in cœlo beati. Siquidem *hominem vetat nasci, de quo nascitur auferendo.* (1) Idcirco offendit naturam, rempublicam et religionem. Naturam, nam impediendo generationem, ejus contrariatur fini; rempublicam, vetando nasci homines sibi fortasse multum utiles futuros; religionem, ponendo obstaculum conjugali benedictioni. *Timet forsitan redundantiam sobolis, ne laboret plures liberando.* (2) Persæpe generationem impedit mulier, vel ob servandam corporis venustatem; vel ad vitanda incommoda, quæ prægnantes, parturientes et nutrientes comitantur matres; vel ob labores et sumptus quos patitur in nutriendis et educandis pluribus liberis. Quavis autem ratione id faciat, ab homicidii reatu non est immunis. *Homicidii festinatio est prohibere nasci, nec refert natam quis eripiat animam, aut nascentem disturbet : homo est et qui est futurus : etiam fructus omnis jam in semine est.* (3) Uxoratos extra vas semen emittentes homicidii reos pulchra ratione declarat Tertullianus, quos adhuc de sævitia et crudelitate culpat: *Non erit immanior duritia Pharaonis, nascentium enecatrix : nam ille animas adimit, hic non dat; ille aufert de vita, hic non admittit in vitam. Nihil apud ambos de homicidio differt, sub utroque homo interficitur : sub altero jam editus, sub altero edendus.* (4) Pungit Marcionem matrimonium tanquam malum et impudicitiæ negotium, damnantem; pungit adhuc conjugem in usu matrimonii semen emittentem, cujus crudelitatem Pharaonis sævitiæ comparat, adæquat et præponit: *Ille sævior habendus Ægyptio rege : nam Pharao educari non sinebat infantes; iste non nasci, auferens vitam illis etiam decem mensium in utero.* (5)

Nec minor est sævitia adulterantium conjugum, vel fornicantium viduarum et puellarum, quæ conceptam jam prolem, vel ante partum, vel post partum interimunt. *Quanta circa uterum suum audebit, ne etiam mater detegatur? Scit Deus quod jam infantes et perfici et perduci ad partum integros duxerit, debellatos aliquandiu a matribus.* (6) Virgo

(1) Tert. Apol. 9. — (2) Tert. Apol. 7. — (3) L. 1. c. 2. — (4) Tert. L. 4. adv. Marc. 23. — (5) Tert. ibid.

(1) Tert. L. 1. adv. Marc. 29. — (2) Tert. ibid. — (3) Tert. Apol. 9. — (4) Tert. L. 1. adv. Marc. 29. — (5) Tert. L. 4. adv. Marc. 23. — (6) Tert. L. de Vel. Virg. 14.

namque, vidua, vel conjux (absente marito) scortata et prægnans, nihil non tentat ut uteri sui evacuet fructum, vel per potionem medicinalem, vel per sanguinis effusionem, vel per ventris compressionem, et licet nequeat semper impedire partum, fœtum tamen tripliciter debellat. Primo antequam sit animatus: *Quid ergo facies, si uxorem de tua conscientia impleveris? dissolvas medicaminibus conceptum? puto nobis non magis licere, nascentem nocere, quam natum.* (1) Non licet etiam medicis absque gravissima causa, uxori prægnanti præbere remedia, primis prægnationis mensibus, imo nec quando conceptus dubius est; scilicet cum dubitatur an concepta in utero semina concreta sint. *Nobis vero homicidio semel interdicto, etiam conceptum utero, dum adhuc sanguis in hominem deliberatur, dissolvere non licet.* (2) Secundo ante partum, animatam prolem debellat crudelis mater: *certe nec forma, nec facies ulla, defectiva scilicet genitura.* (3) Loquitur Tertullianus de prole ante parturitionem de utero materno violenter exstracta. *Inter arma medicorum et organon est, quo prius patescere secreta coguntur, tortili temperamento, cum anulocultro, quo intus membra cædunturur, anxio arbitrio; cum hebete unco, quo totum facinus extrahitur violento puerperio. Est etiam æneum spiculum, quo jugulatio ipsa dirigitur, cæco latrocinio, utique viventis infantis peremptorium.* (4) Ante partum, in utero enecatur proles; vel ante parturitionis tempus ad exitum compellitur, medicorum industria, qui infantem interimunt, ut matrum conservent vitam, *et in ipso adhuc utero infans trucidatur, cum in exitu obliquatus denegat partum, matricida, ni moriturus.* Tertio, natam prolem debellat sæva mater, eique post partum crudeliter adimit vitam: *Sciunt obstetrices, quot adulteri conceptus trucidantur* (5); obstetrices sævo huic facinori opem et auxilium præbentes, divina frustrantur benedictione, quam habuerunt in Ægypto obstetrices adversus inhumanum regis edictum, partus Hebræos protegentes: *Deus adeo diligit parvulos ut apud Ægyptum benefecerit obstetricibus protegentibus partus hebræos periclitantes edicto Pharaonis.* (6) Quantum sit scelus matris, his tribus modis prolem crudeliter debellantis, inde colligitur, quia in Deum, in semetipsam et in prolem delinquit: in Deum, quia mandatum ejus homicidium vetans contemnit; in semetipsam, tum quia gravissimum crimen committit; tum quia multoties infame supplicium sibi inurit: *Nam et Moysis lex tunc aborsus reum talionibus judicat, cum jam hominis est causa, cum jam illi vitæ et mortis status deputatur.* (1) Hac etiam tempestate mulier prolem interimens ignominioso mulctatur supplicio. Tandem in prolem delinquit, cui vitam adimit, et infert mortem, tum corporis, tum animæ; qui cum originale contraxerit peccatum, impedit ne ab illo per baptismum emundetur, gratia donetur, gloriaque perfruatur: estque causa vel occasio cur divina frustretur visione, pœnamque damni in æternum sustineat. Tot damna, quæ consequuntur prolem ante baptismum enecatam, a tanto facinore debent deterrere matres: et Christianus, cujus nomen *de suavitate vel benignitate compositum est* (2), tenetur fugere libidinis sævitiam et crudelitatem, ut probe suo respondeat nomini, et promissam mitibus possidere valeat hæreditatem cœlestem.

(1) Tert. L. de Exhort. Cast. 12. — (2) Tert. Apol. 9. — (3) Tert. L. adv. Valent. 14. — (4) Tert. L. de An. 25. — (5) Tert. L. de Pud. 5. — (6) Tert. L. 4. adv. Marc. 23.

(1) Tert. L. de An. 37. — (2) Tert. Apol. 3. — (3) Tert. L. de Pud. 1. — (4) Tert. L. de Pud. 6. — (5) L. 9. Recog.

CONCIO QUARTA.

Christiana *pudicitia omnia de cœlo trahit, et naturam per lavacrum regenerationis; et disciplinam per instrumentum prædicationis, et censuram per judicia ex utroque Testamento, et coactæ constantius ex metu et voto æterni ignis et regni.* (3) Quatuor sunt potissimum quæ pudicitiam christianam totam cœlestem demonstrant, et Christianos ad ejus amorem et custodiam stimulant. Primo, Baptismi sacramentum, in quo homo regeneratus est; et ut fatur Tertullianus, *caro emergit jam, non ex seminis limo, non ex concupiscentiæ fimo, sed ex aqua pura et Spiritu Sancto.* (4) Et ob hanc causam, ut animadvertit S. Clemens Romanus, ad Baptismi materiam assumpta est aqua: *ut in aqua regenerati ignem vetustæ vanitatis exstinguerent. Prima enim nostra nativitas, per ignem concupiscentiæ descendit, et ideo dispensatione divina secunda hæc per aquam introducitur, ut restinguat ignis naturam.* (5) Ad quod secundo disciplina dirigitur, quæ libidinem destruere, et pudicitiam stabilire doctrina et prædicatione nititur. Cæteris Scripturis omissis, *aspice epis-*

tolas Apostoli, omnes pro pudicitia, pro castitate, pro sanctitate prætendunt, omnes in luxuriæ, et lasciviæ, et libidinis negotia jaculantur. (1) Tertio, utrumque Testamentum, vetus et novum, castitatem præcipit, impudicitiam damnat. In veteri namque lege continetur speciale præceptum : *Utique non mœchaberis.* Vetata autem mœchia, lege divina in Decalogo contenta : *Et nunc novo Testamento interdicto, etiam cumulatiore præcepto prohibetur. Pro, non mœchaberis : Qui viderit ad concupiscentiam, jam mœchatus est in corde suo.* Tandem, quarto, castis cœlestem proponit beatitudinem, impudicis vero ignem æternum, ut eos ad pudicitiam servandam tantæ mercedis spe sufflammet, et a libidine tanti supplicii metu amoveat : *Quid Galatæ legunt ? Manifesta sunt opera carnis. Quænam ista ? Imprimis posuit fornicationem, immunditiam, lasciviam, quæ prædico vobis sicut prædixi, quod qui talia agunt, regnum Dei non sunt consecuturi hæreditate.* (2) Neque duntaxat libidinosi a cœlesti ejiciuntur regno, sed adhuc in gehennam in æternum passuri projiciuntur. *Timidis autem, et incredulis, et propudiosis, et fornicatoribus, et homicidis, et veneficis, et idololatris, particula in stagno ignis et sulphuris : quod est mors secunda.* (3) Tot condensatæ rationes quamvis efficacissimæ, non possunt plerosque a luxuria dimovere Christianos, qui cœli regnum et inferni tormentum nihili ducentes, divina mandata transgredientes, toties prædicatam Christi disciplinam dediscentes, cœlestem castitatis originem dedecorantes, in omnem ebulliunt libidinem. Verum cum Apostolus *ingesserit de aversatione immunditiarum, de amputatione macularum, de exhortatione sanctimoniarum* (4), in præsentiarum considerandum est varium luxuriæ 1. Peccatum; 2. Incitamentum; 3. Remedium.

I. PARS. *Quocunque in loco, domi, peregre, trans freta, comes est libido.* (5) Ubique lasciviunt homines : lascivia *non aspernatur tuguria, non reveretur palatia. Utinam sola cœnobia fugiat !* (6) Omni etiam tempore diu noctuque luxuriantur : Venus namque *venerandam se procurat in templis, hilarem in theatris, importunam in publicis, opportunam in quibuscunque secretis.* (7) Uterque sexus *adversus principalem christiani nominis disciplinam* (8) delinquit. Omni adhuc ætate, tum apud juvenes, tum apud senes viget luxuria. *Vitii puerilitatem* (1) agnoscit Tertullianus. Apud S. Maximum : *Senectutis temperantia, non temperantia, sed intemperantiæ imbecillitas est.* (2) Et ut fatur Chrysologus, ob carnis peccata, et *per passiones infirmatur infantia, pueritia trahitur, adolescentia insanit, juventus et senectus multis luctibus cumulantur : ipsæ sunt quæ totam hominis vitam inimico conturbante, comitantur ad lapsum.* (3) Tandem, teste S. Zenone, libidinis vitium toti dominatur mundo : *Veneris igne quotidie totus exæstuat mundus, pestiferisque voluptatibus ita corrupta sunt omnia, ut recte sapientibus exsecrabilis esse videatur.* (4) Salomon in libro Ecclesiastes supra hanc materiam ita fatur : *Virum de mille unum reperi, mulierem ex omnibus non inveni.* (5) Verum, ut Seraphicus annotat Bonaventura, « hyperbole est, et vult dicere quod paucissimos invenit viros, in quibus concupiscentia non regnaret : sed ipse mulieres nullas invenit. Nec mirum ; » quia « brevis omnis malitia super malitiam mulierum. » Plus audet D. Thomas a Villa-Nova, et S. Remigii auctoritate munitus, audacter pronuntiat : *Demptis parvulis, ex adultis propter hoc vitium pauci salvantur; adeo hæc pestis grassatur in genus humanum* (6), ut major hominum pars hoc vitio delinquat, aut, 1. Opere; aut, 2. Sermone; aut, 3. Cogitatione.

1. Quod multi opere luxuriam consummarint, supra demonstratum est, septem ejus dinumerando species, quarum præcipuas exemplis deducit Tertullianus, nempe adulterium in Uriæ cæde; *tum causam ejus, mœchiam* (7), scilicet Davidis cum Bethsabea; *incesta*, ut constat ex Loth, qui vino ebrius proprias constupravit filias; *fornicationes cum incesto*, ut ex Juda comprobatur, qui Thamar socrum suam incestuose cognovit ; *turpes de prostitutione nuptias*, ut patet in Osee, qui meretricem assumpsit. Taceo de cæteris impudicitiæ operibus, quibus hac tempestate contaminatur mundus. Multi namque *in hanc tingunt intemperantiam, ex temperantia in fornicationem baptizant, voluptatibus et vitiis esse indulgendum decernentes.* (8) At quid sibi vult Stromathæus, asseverans quod plerique ex temperantia in fornicationem baptizant? Baptisma namque est sacramentum largiens gratiam, imprimens characterem, fidelemque

(1) Tert. L. de Pud. 17. — (2) Tert. L. de Pud. 17. — (3) Tert. L. de Pud. 19. — (4) Tert. L. de Pud. 15. — (5) Tert. Apolog. 10. — (6) D. Bern. de Inter. Dom. c. 29. — (7) S. Zen. Serm. de Pud. — (8) Tert. L. de Pud. 1.

(1) Tert. L. 2. ad Nat. 9. — (2) Serm. 2. — (3) Serm. 112. — (4) Serm. 2. de Fide Spe, et Char. — (5) Cap. 7. — (6) De S. Ildeph. — (7) Tert. L. de Pud. 6. — (8) Clem. Alex. L. 3. Strom.

ab infideli discrimans ; fornicatio vero gratiam destruit, idololatriam sapit, electumque a præscito distinguit. Verum intemperantiæ baptismus in hoc cum baptismi sacramento convenit : quod sicut iste animæ largitur vitam, ita ille confert mortem ; sicut iste inducit ad virtutem et bona opera, ita ille ad vitia et criminosa facinora ; tandem sicut iste fidelem ab infideli discriminat, ita ille verum Christianum a fucato distinguit, qui voluptatibus indulgendum decernens religionem dediscit, et idololatriam sapit, quæ non est pudicitiæ disciplina : *Sed viderit seculi pudicitia cum seculo ipso, cum suo ingenio si nascebatur, cum suo studio si erudiebatur, cum suo servitio si cogebatur.* (1) Apud idololatras pudicitia non nascebatur, quia carebant baptismate ; non erudiebatur, quia philosophi erant impudicitiæ dediti, et mulierum docebant communitatem ; tantum abest ut legibus cogeretur ; quin immo impudicitia falsorum numinum exemplo auctorata, libere et impune tanquam res honesta committebatur. Plures Christiani ethnicorum more viventes, immunditiæ vacant, quæ *eo usque jam exolevit, ut non ejuratio, sed moderatio libidinum pudicitia credatur ; isque satis castus habeatur, qui minus castus fuerit* (2), et luxuriam impuro sermone demonstraverit.

2. Nam proferunt *verba pudoris inimica* (3), quæ animi denotant immunditiam. Etenim « ex abundantia cordis os loquitur. » Verbum etenim est mentis interpres et nuntius cordis : « Unde ut bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bona, ita malus de malo thesauro cordis sui profert mala. » (4) Et quemadmodum Christianus pudicus *colloquia Deo digna sectatur* (5), ita impudicus lascivos profert sermones, qui sunt *humanæ conversationis inquinamentum* (6) : quia sæpe sæpius, non solum aures, sed etiam animas audientium contaminant : *Non scitis quod modicum fermentum totam desipiat conspersionem ?* (7) Satis nota est natura fermenti, a quo massa intumescit, incalescit, imo et acescit. Est autem *fornicatio non modicum, sed grande fermentum* (8), quod tum corpori, tum animæ ingerit calorem. Libidinosus Veneris æstuans calore adhuc *fermentabitur labiis* (9), blandis sermonibus, et amatoriis verbis spirans libidines. Adeo cavendum est ab obscœnis verbis, ut inhibeat Apostolus, ne vel luxuriæ nomen, seu verbum minus pudicum inveniatur in ore Christiani : *Fornicatio et omnis immunditia nec nominetur in vobis* (1), ne vel nominatione rei venereæ, Veneris ignibus exuratur, luxuriæ ignibus audientes urat et sufflammet. Et licet Evangelistæ, utpote in gratia et sanctitate confirmati, absque ullo lasciviendi periculo potuerint impudicæ mulieris usurpare nomen, Matthæus tamen Bethsabeæ nomen reticuit, et dixit tantum : *Ex ea quæ fuit Uriæ.* (2) Lucas quoque prætermittens obscœnæ mulieris nomen, dixit : *Erat mulier in civitate peccatrix.* (3) Joannes adhuc Samaritanæ omittens nomen, ait duntaxat : *Mulier quædam Samaritana.* (4) Imo ipsemet Christus de pellicatu illam non redarguit, sed tantum *Samaritanæ maritum negat, ut adulterum ostendat numerosum maritum.* (5) Tanta cautela utuntur Evangelistæ, imo et Christus, ne nomina inhonesta proferant ; quia, ut fatur Gregorius Nazianzenus, etiam *lingua scortatur.* (6) Linguæ autem scortationem non pertimescunt, qui proferunt scelestas voces, quæ *ipsum aerem qui incubat, constuprant,* (7) et linguæ veneno toxicant : *ab immunditiarum contagione* (8) infestantur, qui blandum inhonestis sermonibus præbent auditum : *Quod si nobis omnis impudicitia exsecranda est, cur liceat audire quæ loqui non licet ?* (9) cum tam obscœna verba libenter tam audiens, quam dicens, verbo et auditu scortentur, imo et cogitatione et voluntate lasciviant.

3. *Quære an salva sit lex non mœchandi ; cui accessit, nec concupiscendi : origines quoque delictorum, id est, concupiscentias et voluntates, non minus quam facta condemnans.* (10) Tria notatu dignissima dicit Tertullianus : unum, quod Christus Dominus tantum abest ut abstulerit præceptum non mœchandi, quod in veteri Testamento vetabat mœchiam, quinimo voluntatem mœchandi inhibuit : *Per Moysem luxuria perpetrata, per auctorem vero munditiæ luxuria cogitata damnatur.* (11) Alterum, quod voluntas est origo delictorum, a qua procedunt libidines opere consummatæ. Quod ipsemet asseverans Salvator ait : *De corde exeunt cogitationes malæ* : ex his vero proficiscuntur *adulteria, fornicationes, impudicitiæ* (12); quia, ut ratiocinatur D. Augustinus, *nihil*

(1) Tert. L. de Pud. 1. — (2) Tert. ibid. — (3) Tert. L. 1. ad Uxor. 8. — (4) Matth. 12. — (5) Tert. L. 1. ad Uxor. 8. — (6) Tert. L. de Cor. Mil. 11. — (7) Tert. Lib. de Pudic. 13. — (8) Tert. ibid. — (9) Prov. 5.

(1) Ephes. 5. — (2) Cap. 1. — (3) Cap. 7. — (4) Cap. 8. — (5) Tert. L. de Mon. 8. — ( ) Orat. pro Basil. — (7) Tert. L. de Spect. 29. — (8) Tert. L. de Pud. 13. — (9) Tert. L. de Spect. 17. — (10) Tert. L. de Pud. 6. — (11) D. Greg. L. 21. Mor. 2. — (12) Marc. 7.

est certe istorum malorum, quod cogitatio non antecedat mala. (1) Tertium, quod pravæ cogitationes mœchiam et adulteria sæpe perficiunt : *Cogitatus sine carnis congressu adulterium perficit.* (2) Quomodo autem cogitatus perficiat adulterium, optime declarat Tertullianus subjungens : *Habet secum animi licentiam, qui omnia homini quæ non habet, imaginario fructu repræsentat.* Quemadmodum cœli gaudia, quæ adhuc non possidemus, *quodammodo habemus per fidem spiritu imaginante repræsentata* (3) ; ita mens imaginarie adulteratur, cum imaginata muliere cogitatione congrediens. Sensus namque repræsentant phantasiæ mulieris speciem, phantasia intellectui, intellectus feminæ considerat venustatem, in ea moratur, in ea delectatur, et adhibito voluntatis consensu, cogitatione, desiderio mœchatur. (4) Quare Gregorius Nazianzenus, *non corporum, sed animarum scortationem* (5) pertimescebat : et Petrus Damianus quamdam filiam de sua virginitate gloriantem, neque turpes cogitationes respuentem redarguit : *Quid enim prodest solius carnis integritatem servare, et malignorum spirituum stupris mentis interiora corrumpere?* (6) Mentis interiora malignorum spirituum stupris corrumpuntur, dum virgo cogitatione imaginatur stuprum, et mente et desiderio constupratur; quam admonet S. Nilus : *Pravas cogitationes semen diaboli existima.* (7) Infernali hoc semine fecundata mens constupratur, imaginario fructu sibi repræsentans stupri voluntatem. Pravas cogitationes nuncupat Drogo Hostiensis Cardinalis *reptilia, quæ somniorum suorum phantasiis intentam ludificant animam, et trahunt in cor maris.* (8) Easdem Petrus Damianus Cardinalis vocitat *irruentia corporearum phantasmata voluptatum.* (9) Quos adhuc appellat *incantatos motus carnis, et fabulosos spiritus.* Hujusmodi libidinum phantasias, irruentia corporearum phantasmata voluptatum, incantatores motus carnis, fabulosos spiritus, Venus *dea machinatrix* (10), seu potius dæmon operatur : tum objiciendo sensibus externis species venereas ; tum imprimendo phantasiæ turpium voluptatum imagines ; tum movendo temperamentum, et carnem titillando ad lasciviam ; tum illas figuras imaginatas et excogitatas proponendo voluntati, ut adhibeat consensum : *Ita diaboli opus unum est, tentare quod in te est, an velis : at ubi voluisti, sequitur ut sibi subjungat, non operatus in te voluntatem, sed nactus occasionem voluntatis.* (1)

Eodem modo se habet dæmon erga filios Adam, quo se habuit erga primum illorum parentem : *Siquidem ille princeps et generis et delicti, Adam, voluit quod deliquit : neque enim diabolus voluntatem ei imposuit delinquendi, sed materiam voluntati subministravit.* (2) Nam Evam adiit, oculis ejus vetiti pomi venustatem objecit ; media Eva aggressus est Adamum : *nec tunc istos protoplastos ad voluntatem delicti subegit ; imo neque invitos, neque ignorantes quid Deus nollet.* (3) Adamus enim potuit non acquiescere Evæ suasioni ; mulier quoque potuit non consentire diaboli tentationi : in utriusque fuit libera voluntate, ait D. Augustinus, *ingestam cogitationem ac sensum respuere, aut cogitationi consensum præbere : debuit Eva non consentire, etsi non potuerit non sentire.* (4) At proh dolor ! sensit, consensit, et mente excipiens immissam per diabolum pravam cogitationem, hominem ad consentiendum allexit ; homo vero libere consentiens mulieri, se et suos posteros perdidit. Eadem astutia callidus dæmon et jam nunc nepotum Adami obtinet consensum. Nam movendo imaginationem, impuram cogitationem ingerit Evæ, id est carni, quæ sensuali delectatione titillata, spiritum, utpote sponsum charissimum, trahit ad affectum. Itaque uti a mundi exordio dæmon, Eva, et Adamus originalem conspirarunt ad culpam ; scilicet dæmon Evam tentans ; Eva Adamum alliciens ; Adamus libere consentiens : sic et nunc diabolus, caro, et spiritus ad animi libidines conspirant. Diabolus, carnem fœdis imaginibus sufflammans ; caro, suis blanditiis spiritum ad consensum alliciens ; et spiritus libere consentiens, cogitatione et voluntate mœchans : *Adeo quod prohibetur administrare, satis periculose animus sibi repræsentat, et temere per voluntatem expungit effectum. Cujus voluntas cum vis tanta sit, cur non solatium sui saturans, pro facto cedat?* (5)

Hanc voluntatis mœchiam tanquam criminosam vetat Salvator. Quod præfiguratum vult Magnus Gregorius per præceptum Saulo regi factum (6), quo illi mandavit Deus ut sese armaret adversus Amalech, omnesque etiam lactantes in ore gladii interimeret, nec quidquam ex devicti hostis spoliis

(1) L. de Contin. c. 2. — (2) Tert. L. de Mon. 10. — (3) Tert. L. de Spect. 30. — (4) Vide Tert. Prædic. tom. 1. Tract. de Adult. Conc. 1. — (5) Orat. 19. — (6) Ser. 46. — (7) In Paræn. — (8) De Sacram. Dom. Pass. — (9) Serm. 36. — (10) Pausan. L. 8.

(1) Tert. L. de Exhort. Cast. 2. — (2) Tert. ibid. — (3) Tert. ibid. — (4) Lib. 3. de Lib. Arb. 25. — (5) Tert. L. de Pœn. 3. — (6) L. 6. in 1. Reg. 15.

sibi retineret, sed cuncta generatim conflagraret, et in cineres redigeret: Saulus tamen Deo inobsequens, ex spoliis optima quæque servans, a Deo graviter punitus est. Saulis æmulantur inobedientiam, qui opere quidem non mœchantur, sed cogitatione et voluntate lasciviunt. « Quis est hic qui parcit Amalech, nisi qui aut in cogitatione, aut in ore, aut in carne, lasciviæ aliquid retinet? Nam, plerique turpitudinis opera non exercent, sed linguam a turpi locutione non prohibent; plerique per opus luxuriam vitant, per cogitationem non vitant; quidam nihil turpe agunt, sed quod actu refugiunt, corde concupiscunt. Parcit ergo Amalech, qui blandimenta lasciviæ aut in locutione, aut per intentionem, aut per cogitationem retinet. Dicit itaque: non parcas ei, quia de tam nequissimo vitio nihil accendi debet in mente, nihil permitti ardere in opere. Dicat ergo: Non parcas ei, ut omnes libidinosi motus, omnes obscenæ locutiones prorsus perimantur in corpore. Dicit ergo: Non concupisces ipsius aliquid, ut penitus eradicetur a cogitatione. Quid enim est libido, nisi ignis? et quid de carne et mente exortæ virtutes, nisi flores? quid item turpes cogitationes, nisi paleæ? Quis etiam nesciat quia si in paleis ignis negligenter exstinguitur, ex parva scintilla quæ remanet, omnes paleæ accenduntur? Qui ergo virtutum flores in mente non vult exurere, ita debet libidinis ignem exstinguere, ut per tenuem scintillam nunquam possit ardere. »

Belle, quamvis prolixe, ostendit Magnus Gregorius, quomodo a mente expellendæ sunt turpes libidinis cogitationes: tum quia a Deo prohibitæ; tum quia sunt ignes virtutes devastantes. Quocirca Basilius Seleucus luxuriam appellat *pestem vivacem* (1), quæ interiora depopulatur, et flammis voracibus conflagrat. Tum quia sunt scelerosæ: *Reprobis mentibus magnum non est immunda cogitare; sed coram Deo peccatum parvum non est in templo Dei, id est, in regenerato spiritu immunda reponere.* (2) Tum quia eas objicit dæmon, ut consentientes cœli patiantur jacturam, ad instar protoparentum, quibus *diabolus porrigit pomum, et surripit paradisum.* (3) Tum quia animam fœdant, contaminant, et fœtidam præstant: *Si bene et juste judicas, incomparabiliter graviorem putorem reddunt cogitationes luxuriosæ quam cloacæ; quia isti fetores animarum sunt, illi corporum.* (4) Tum quia ab anima Spiritum Sanctum expellunt: *Nam cum omnes templum Dei simus, illato in nos et consecrato Spiritu Sancto, ejus templi æditua et antistita pudicitia est, quæ nihil immundum nec profanum inferri sinat, ne Deus ille qui inhabitat, inquinatam sedem offensus derelinquat.* (1) Tum quia Spiritus Sancti templum polluunt, ejusque indignationem et animadversionem provocant. Nam, et Apostolus *primus omnium templum Dei dedicavit: Non scitis vos templum Dei esse, et in vobis Dominum habitare? qui et templo condendo, purificandoque æditualem legem scripsit: Si quis templum Dei vitiaverit, vitiabit illum Deus; templum enim Dei sanctum est, quod estis vos.* (2) Tum quia ad inferni supplicia damnantur: *Totus mundus damnabitur, nisi hæc quæ sine voluntate operandi, sed tamen cum voluntate talibus oblectandi, solius cogitationis sentiuntur esse peccata, per Mediatoris gratiam remittantur.* (3)

Attamen quamvis fœdæ cogitationes sint scelerosæ, gratiam destruant, a cœlo exsulent, Dei templum polluant, Spiritum Sanctum ejiciant, Dei animadversionem incurrant, ad tartara deducant; multi tamen sive ruri, sive in domo, sive solitarii, sive in cœtu conversantes, sive in foro, sive in templo, libidines animo volutant, ad instar eorum quos aquis diluvii de terra delevit Dominus: eo quod, ait sacer textus, « cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore. » (4) Hebræa lectio habet: *omne figmentum cogitationum tantum intentum esset ad malum.* In hoc enim solo vacabant ut fœdas libidinis conciperent imagines, in formandis voluptatis figmentis cunctas adhibebant mentis cogitationes, *subservire facientes affectionibus rationem, ut etiam excogitent alias nequitiæ ideas; et hoc non semel aut bis, sed per totam vitam.* (5) Insano mentis abusu, pecuinis affectionibus ratio subserviebat, novas excogitans luxuriæ ideas. In his figmentis non semel aut bis mens rationis utebatur ministerio, sed continuo et indesinenter; non quodam speciali in loco, sed ubique; non aliquo intervallo, sed semper et omni tempore; non in aliqua duntaxat ætate, sed per totum vitæ spatium; non ex subreptione, sed ex advertentia et deliberatione; non aliqua cogitatio, sed cuncta cogitatio intenta erat ad malum. *Magna horum verborum emphasis. Non dicit, aliqua cogitatio, ut diverterent quandoque ad bonum; sed cuncta cogitatio: non ex*

(1) Orat. 5. — (2) Gregor. Magnus ibid. — (3) D. Bernard. Grad. 1. Superb. — (4) Cæsar. Arel. Hom. 6.

(1) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 1. — (2) Tert. L. de Pud. 16. — (3) D. Aug. L. 12. Trin. 22. — (4) Gen. 6. — (5) Theodor. q. 47.

subreptione, sed ex corde cogitabant; idque omni tempore, per singulas horas in hoc studium suum collocabant: nec semel et iterum, vel fortuito, explantati a peccato, a malitia sibi temperabant, sed diligenter eam omni tempore exercebant. (1) Nonne carnales illos homines imitantur plures libidinosi Christiani, nihil aliud cogitantes, nulli rei studentes, nihil operantes, quod non dirigatur ad captandas et explendas venereas voluptates, ad quas multimode incitantur.

II. PARS. *Nemo nolens fornicatur: nulla ad libidinem vis est, nisi ipsa; nescit quod libet cogi.* (2) Quamvis homo libertate prædítus, non coacte sed voluntarie lasciviat, ad luxuriam tamen allicitur: quod acute deducit D. Bernardus de luxuriæ curru sic disserens: *Quadriga volvitur vitiorum, ingluvie videlicet ventris, libidine coitus, mollitie vestium, otii soporisque resolutione: trahitur equis æque duobus, prosperitate vitæ, et rerum abundantia, et qui his præsident duo, ignaviæ torpor, et infida securitas.* (3) Venerem velut in triumphali curru rotatam belle repræsentat Bernardus, currus quatuor rotas dinumerans, equos trahentes denotans, aurigas quoque nuncupans. Prima hujus rota est ventris ingluvies: nam, *pascitur libido conviviis, vino accenditur, ebrietate inflammatur.* (4) Secunda rota, est luxuriæ ignis libidinosis actibus sufflammatus. Ut autem ait ipsemet Bernardus: *Ipse ignis propria fomenta consumit, nec nisi ipsa consumptione fovetur.* (5) Tertia rota, est vestium mollities, a qua Christianas mulieres dimovere nititur Tertullianus: *Ergo, benedictæ, lenones et prostitutores habitus ne in vos admiseritis.* (6) Quarta rota, est sopor seu corporis requies: namque Gregorio Nazianzeno teste, *est spiritus unus qui præcursor dicitur, qui nos e somno surgentes protinus excipit, hic primum nostrum cogitatum inquinare nititur.* (7) Quadriga duobus trahitur equis; quorum unus est vitæ prosperitas: libidinosi namque *pro viatico iniquitatis habent prosperitatem* (8); alter est rerum abundantia. Ut enim ait Hugo Cardinalis: *Temporalis abundantia pulchra est ad videndum, et amatur, et amat venerem; quia abundantia comes est luxuriæ.* (9) Duo autem aurigæ Veneris præsident currui. Unus ignaviæ torpor: *Operans uno dæmone, otiosi multis pulsantur* (10), quibus inducuntur ad lasciviam. Quapropter inter causas luxuriæ Sodomorum, Ezechiel propheta ponit otium: *Ecce hæc fuit iniquitas Sodomæ, superbia, saturitas panis, abundantia et otium.* (1) Alter currus venerei auriga, est infida securitas: *Securitas delicti, etiam libido est ejus.* (2) Explanato autem Veneris curru D. Bernardi acumine excogitato, homo adhuc multimode ad luxuriam inducitur: 1. Naturæ corruptione. 2. Diaboli tentatione. 3. Lasciviendi occasione.

1. *Luserit ante Christum caro, adhuc in Adam deputabatur cum suo vitio, facile quod est speciosum concupiscens, inhærebat usquequaque libidinis virus.* (3) Antequam protoparentes vetitum pomum comederent, nullum sentiebant venereæ pruriginis virus, ideoque nudi absque ulla verecundia incedebant; verum statim ac impermissæ arboris gustarunt fructum, Veneris æstuarunt prurigine, intellexerunt se esse nudos, et pudoris causa ad tegendam corporum nuditatem ficulnea folia carpserunt: *Nam et principes generis Adam et Eva quandiu intellectu carebant, nudi agebant; at ubi de arbore agnitionis gustaverunt, nihil primum senserunt, quam erubescendum.* (4) Libidinis virus, quo post originale delictum æstuarunt protoplasti, inhæret eorum nepotibus, qui ita concupiscentiæ æstuant ardoribus, quod, ut ait S. Clemens Romanus, *de quolibet homine dici potest: Nec est qui se abscondat a calore ejus.* (5) Solus Christus per naturam, ejusque sanctissima Mater per gratiam, ab illo fomite fuerunt immunes; cæterorum autem nullus est qui ab hoc igne aliquo modo vel non arserit, vel non calefactus, vel saltem fumigatus aut ustulatus non fuerit. *Nullum sine igne fulmen venit; sed hoc proprie igneum dicimus, quod manifesta ardoris vestigia imprimit, quod aut urit, aut infuscat.* (6) Idipsum dici potest de concupiscentiæ igne, qui vel viscera nostra depascit, et consumit, vel inflammat, vel infuscat. Quapropter Apostolus vel de semetipso loquens, vel in se peccatoris personam ostendens, se ab Adamo pretio pomi venumdatum sub peccato declarat; deinde sese venumdatum sub peccato, carnalem prædicat: *Ego autem carnalis homo venumdatus sub peccato.* (7) Adamus peccans carnalis effectus est, et carnales suos effecit posteros, eis simul cum natura vitiata communicans per generationes carnis concupiscentiam.

Deus, in veteri Testamento, ut homines a

(1) D. Chrys. Hom. 22. in Gen. — (2) Tert. L. de Pud. 22. — (3) Serm. 39. in Cant. — (4) D. Amb. L. 1. de Pœn. 14. — (5) Serm. de Fallac. Vitæ. c. ult. — (6) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 9. — (7) Orat. in Cypr. — (8) Theodoretus Heraclætes in Cat. Græc. Pat. — (9) In cap. 18. Ezech. — (10) Cassian. L. 10. Inst. 23.

(1) Cap. 16. — (2) Tert. L. de Pud. 7. — (3) Tert. L. de Pud. 6. — (4) Tert. L. de Vel. Virg. 11. — (5) L. 9. Recog. — (6) Sen. L. qu. c. 40. — (7) Rom. 7.

carnis deterreret vitio, præcepit ut circumciderentur in illa corporis parte, per quam carnis communicatur simul cum peccato originali concupiscentia: *Circumcisio ista non tam salutem pollicetur, quam locum caputque criminis monstrat: Adam etenim cum hoc membro illicitum pomum decerpsit, sic in genus humanum jus mortis induxit: necessario ergo luxurioso populo Deus hoc signum dedit, ut per locum matricalis culpæ quam denotat, etiam alia crimina fugienda cognoscat.* (1) Adam nimis amans uxorem, ne illam renitendo contristaret, prævaricatus est, et ex primordiali delicto concupiscentiæ persensit rebellionem. Et quia Adam illicitum pomum decerpsit cum circumcisionis membro, exinde circumcisio dedicanda erat, quæ locum matricalis culpæ denotaret, quasi concupiscentia sit originalis delicti matricalis origo. Verum si Adami concupiscentia fuit matricalis origo delicti, in Adami filiis matricalis culpa est origo concupiscentiæ; ad cujus temperandos æstus, in novo Testamento, ultra sacramentum Baptismi in quo originalis deletur culpa, Christus nobis corpus suum præbet et sanguinem in sacrosancto Eucharistiæ mysterio. Ad hunc finem instituit Baptismi sacramentum, in quo, ut ait D. Cyprianus, renascimur ex pudicitia; ad hunc finem ordinavit adhuc Incarnationis mysterium, in quo humanam assumens naturam *antiquam plasmationem restauravit* (2), et media sua humanitate nos sibi univit; et quasi hæc non sufficiant, in Eucharistia corpus et sanguinem suum nobis manducandum et bibendum subministrat; et ut fatur Regius Vates, *mittit crystallum suam sicut buccellas.* (3) D. Hilarius legit, *sicut frusta panis:* ubi et lux immensa, et solis velut splendor, et crystalli nitor, a purissima Christi carne procedit, quæ etiam vim sui candoris ac lucis virtutem mirabiliter infundit in eos qui devote et pie ad sacram accedunt mensam: *In carne Christi occurrit paterna lux, et a carne cum rutilat in nos venit, et sic homo devenit in incorruptelam.* (4) Quod denotatum, ait Hugo Cardinalis, per aquam quæ simul cum sanguine de latere Christi emanavit, et adhuc per aquam, quæ calici infunditur; *quia sitim cupiditatis et peccati exstinguit.* (5) Quod præfiguratum vult D. Paulinus per aquam in deserto de petra fluentem: *Illa petra, quæ nos inter hujus seculi deserta sitientes justitiam, sequaci fonte persequitur, et dulci potu refrigerat, ne carnalium cupiditatum æstibus peruramur.* (1) Quid tam hominibus expetendum, quam refici eucharistico potu, qui sitim cupiditatis exstinguit, et carnalium cupiditatum æstum refrigerat? Homo ex carnis corruptione calet cupiditatum æstibus, et æstuante peccati fomite, ad libidinem sufflammatur. Sumat carnem Christi incorruptam, purum ejus bibat sanguinem: hoc sacrosancto cibo, cœlesti illo poculo cupidinis mitigatur æstus, concupiscentiæ refrigeratur ignis, ne carnalium voluptatum peruratur igne. Sibi continentiam invident, qui cœlestem illum negligunt cibum, qui ab Eucharistico abstinent potu, qui sacram fastidientes mensam, quæ concupiscentiæ fomitem refrigerat et mitigat, gulæ indulgent quæ libidinis ignem sufflammat. Nam, *totum illud domicilium interioris hominis, escis stipatum, vinis inundatum, decoquendis jam stercoribus æstuans, præmeditatorium efficitur latrinarum, in quo nihil tam in proximo supersit, quam ad lasciviam sapere.* (2) Nam, ut recognoscit etiam Ethnicus sola naturali luce illustratus, *præmium summum ebrietatis, portentosa libido, ac jucundum nefas.* (3) Ut constat exemplo Loth, qui vino ebrius duas filias incestuose cognovit; et ut fatur Petrus Damianus, *pudoris munditiam vinum in solitudine una nocte suasit amittere, quam inter tot adulteros ipsa non potuit Sodoma violare.* (4) Quemadmodum *sine Cerere et Baccho friget Venus* (5); ita Cerere et Baccho comitata calescit: *Sed Veneri et Libero convenit. Duo ista dæmonia conspirata et conjuratu inter se sunt, ebrietatis et libidinis.* (6) Quare Petrus Damianus quosdam juvenes comessationibus et ebrietatibus assuetos sic alloquitur: *Fervent, fervent in ossibus bella, et tanquam vagus Vesuvius, vel Æthna, vaporati corporis vestri caminus, flammarum globos eructat.* (7) Adeo natura corrupta, æstu concupiscentiæ succensa, escis stipata, vinis inundata, eructat libidinis globos, ad quod adhuc sufflammatur sufflante dæmonum tentatione.

2. Quorum *tot venena, quot genera; tot pernicies, quot et species* (8); tot flammæ, quot tentationes, quibus *mundas mentis nostræ cogitationes ardore libidinis accendunt.* (9) Quandiu sumus in hoc mortali corpore, in sinu nostro deferimus concupiscentiæ ignem, inter prunas ambulamus:

(1) S. Zeno. Serm. de Circumc. — (2) S. Iren. L. 3. c. 32. — (3) Psal. 147. — (4) S. Iren. L. 4. c. 37. — (5) In c. 6. Joan.

(1) Epist. 30. — (2) Tert. L. de Jejun. 6. — (3) Plin. L. 14. c. 22. — (4) Opusc. 6. c. 23. — (5) Terent. Act. 4. Scen. 1. — (6) Tert. L. de Spect. 10 — (7) Opusc. 13. c. 1. — (8) Tert. Scorp. 1. — (9) D. Greg. L. 2. Mor. 25.

Has prunas accendit diabolus suggestionibus pravis. (1) Idcirco nuncupatur *immundus spiritus* (2), quia immundas spirat cogitationes, et ad obscœna opera perpetranda sollicitat. Et ob eamdem rationem *auctorem incontinentiæ diabolum esse Apostolus docet : Ne tentet, inquit, vos Satanas per incontinentiam vestram.* (3) Licet enim in omnibus aliis peccatorum generibus tentet, majori tamen industria et sollicitudine de lascivia tentat. Tum quia magis sibi homines per luxuriam, quam per alia subdit vitia : *Libidinosis plus dominatur.* (4) Tum quia majori facilitate vincit ; majori namque difficultate Veneris illecebris, quam aliis passionibus resistitur : *Scit adversarius ille noster quanta sit vis hujus cupiditatis, quam quidam necessitatem dicere maluerunt* (5), quia ad illam naturali inclinatione allicimur. Tum quia plures victorias de hominibus per luxuriam reportat : *Ensis diaboli luxuria : heu quot illa interfecit romphæa ! Non est aliud peccatum, quo toties diabolus victor existat.* (6) Tum quia in libidinosis maxime inhabitat ; et ut fatur Tertullianus, *totos homines in possessionem* (7) sibi vindicat, animas et corpora eorum possidens. Animas quidem : nam *per fornicationem filii Dei fiunt filii diaboli.* (8) Corpora etiam, quomodo incestuosum Apostolus tradidit *in possessionem Satanæ.* (9) Quod Archangelus Raphael Tobiæ juniori declaravit, qui Saræ recusans conjugium, eo quod dæmon septem illius occidisset sponsos, « Angelus Raphael dixit ei : Audi me, et ostendam tibi qui sunt, quibus prævalere potest dæmonium. Hi namque qui conjugium ita suscipiunt, ut Deum a se et a sua mente excludant, et suæ libidini ita vacent, sicut equus et mulus quibus non est intellectus, habet potestatem dæmonium super eos. » (10) Tum maxime diaboli homines de libidine tentant, quia ex ipsis sumunt vires et arma quibus eos vincant : *Luxuriosis dæmones plus fautores existunt, dumque in cæteris vitiis spiritus maligni deserviant, his tamen majori familiaritate junguntur, eisque amplius juxta desiderium famulantur.* (11)

Tria sunt in homine, quorum ministerio *immundi spiritus* (12) eum ad libidinem inducunt : scilicet caro, passiones, et sensus externi. *Cito natura corporis periclitatur in corpore, dum rapit illam secum caro quæ semper in lapsu est* (1) ; caro concupiscentiæ ardore succensa, pudicitiæ insidiatur, *carnis insidiis se diabolus, et socium miseriæ, et ducem facit.* Diabolus carnis expers, sese humanarum libidinum socium exhibet, carne ipsiusmet hominis, libidinis peragens negotium. Itaque *adulterium qui perficit, diaboli portio est* (2) ; quia diabolus stimulo et carnis fomite illum ad adulterandum induxit. Et quia *passiones intrinsecus velut in radice carnis fixæ solidantur* (3), passionibus adhuc utitur dæmon ut hominem ad libidinem succendat, et propriis eum jaculis confodiat : *Jacula sunt inimici, omnes passiones carnales, quas intrinsecus diabolus jaculatur in animam* (4), et ut majori impetu feriat, et *pestiferis corporis passionibus* (5), magis inficiat, et ad libidinem sufflammet, utitur externorum sensuum ministerio, maxime oculorum. Etenim *oculis objicit irritabiles formas, suggerit fomenta* (6) ; nimirum concupiscentiæ accendit fomitem, objiciens oculis decoras feminas ad libidinem concupiscentiam sufflammantes : *Arma diaboli sunt mulieres, sunt balistæ de longe infigentes.* (7) Si quæramus a Patribus : Quid est mulier ? respondet D. Hieronymus : *Diabolum mulierem accipimus* (8) ; quia ea utitur diabolus tanquam luxuriæ fomento. Quid est mulier ? respondet S. Joannes Damasc. *Causa diaboli, requies serpentis, diaboli consolatio* (9) ; quia mulier diaboli causas agit, et dæmon in ea suaviter requiescit. Quid est mulier ? respondet D. Hieronymus : *Janua diaboli, via iniquitatis* (10) ; quia per eam accessum habet diabolus, et intrat in cor ut illud possideat. Quid est mulier ? respondet D. Chrysostomus, *antiquum diaboli organum.* (11) Hoc organo in paradiso decepit Adamum, et in mundo innumeros homines superavit. Nam, « per arma muliebria strenuissimos olim debellavit duces. Adam quippe de paradisi amœnitate dejecit ; Loth in filiarum contulit stuprum ; Samson in manu Philistiim dedit ; David in adulterii atque homicidii crimen induxit ; Salomonem etiam sapientia perdita alienigenarum deos thurificare coegit ; Apostolorum novissime principem in magistri negatione prostravit ; hominum quoque redemptio mediante Pilati uxore, ne

(1) Hug. Cardin. in c. 7. Prov. — (2) Luc. 11. — (3) D. Ambr. in Psal. 118. Oct. 16. — (4) D. Bern. Serm. de S. Bened. — (5) Lact. Firm. L. 3. c. 25. — (6) Euseb. Emiss. ad Damas. — (7) Tert. L. de Pud. 13. — (8) D. Ambr. L. 2. de Abrah. 4. — (9) Tert. L. de Pud. 14. — (10) Tob. 6. — (11) D. Isid. L. 2. Sent. 36. — (12) Tert. L. de Pud. 5.

(1) D. Cypr. L. de Discip. et Bon. Pud. — (2) D. Ambr. in Psal. 118. — (3) Chrysol. Serm. 112. — (4) Imperf. Hom. 1. in Matth. — (5) D. Ambros. L. 6. c. 26. — (6) Lact. L. 3. c. 23. — (7) D. Bon. Diæt. Sal. c. 9. — (8) In cap. 7. Eccles. — (9) Parall. c. 76. — (10) Epist. ad Ocean. — (11) Hom. 3. de Pœn. Job.

fieret, laboravit : » (1) et etiam nunc ut mortales infestet libidinis peste, *femineis magis illecebris, quam suis committit venenum* (2); quæ animas toxicant, corpora ad luxuriam inflammant, et ad Venerem adducunt, præsertim si lasciviendi occurrat occasio.

3. *Quis occasionem licentiæ amplexetur* (3), nisi qui continentiam amittere desiderat? Licet enim non semper de facto lasciviat, attamen sese lasciviendi exponit periculo, et *qui amat periculum, peribit in illo.* (4) Eo enim ipso quo sese proximo exponit peccandi periculo, etsi exteriori actu peccatum non compleat, admittit mortale peccatum, quia manifesto sese exponit periculo, Dei amicitiam ejusque gratiam amittendi. Quemadmodum qui temere et absque ratione se amittendi vitam exponit periculo, « ædes infectas adeundo, tenuem glaciem scandendo, cum leonibus ludendo, » vitam suam vilipendere dicitur; sic qui sese exponit periculo lethaliter peccandi, Deum contemnit, suamque animam vilipendit. Itaque *propter incontinentiæ periculum* (5), vitanda est proxima lasciviendi occasio : periculum autem proximum illud est, quod experientia teste ut plurimum inducere solet in peccatum. Occasio quoque proxima ea est, *qua non possumus, vel certe non possumus sine difficultate uti sine peccato.* (6) Qui proximam peccandi occasionem vitare nolunt, peccant, vere non pœnitent, nec sunt absolvendi. Peccant : nam ut ratiocinatur D. Thomas, *qui vult causam, ex qua necessario vel regulariter sequitur effectus, cupit virtualiter effectum.* (7) Vere de peccato non pœnitent, quia peccati non tollunt fomentum. Ex D. autem Augustino, *satisfactio pœnitentiæ est peccatorum causas exscindere.* (8) Tandem absolvendi non sunt, ut constat ex capite Legatus, ubi Gelasius Papa admonet Faustum, *absolvendos non esse qui in errore et occasione peccandi sua culpa immersi sunt.* (9)

Cunctorum peccatorum tollendæ sunt occasiones, præsertim dum lasciviendi adest periculum, quomodo passim Doctores intelligunt istud dominicum : *Si oculus, aut pes, aut manus scandalizat te, abscinde eum, et projice abs te.* (10) Hoc autem Domini præceptum aut consilium non in sensu litterali, sed in morali intelligit Glossa : *quia non solum peccata vitanda sunt, sed et occasiones peccatorum tollendæ.* (1) D. vero Chrysostomus per manum abscindendam intelligit mulierem amicam, quæ aspectu, gestu, voce, consortio, contubernio, ad libidinem instigat. Abscinde eam, ejice ancillam, ejice pedissequam, omnem peccandi occasionem abscinde ne pereas : *Occasio turpitudinis causa est.* (2) D. Ambrosius causam indigitans, cur puella virtutis studiosa, de castitate in lasciviam lapsa sit, respondet : *Forte adolescentula capta est occasionibus, quæ delictorum fomites sunt.* (3) Quot etiam viri pietate insignes *per luxuriæ occasionem* (4) misere lapsi sunt? Taceo Salomonem de sapientia commendatum, Davidem virum secundum cor Dei existimatum, Samsonem tanta fortitudine præditum, ut solus Philistinorum debellaret copias, ut lugeam cum D. Augustino casum multorum, qui in novo Testamento mundum justitiæ illustrabant splendoribus. « Experto crede, coram Deo non mentior : cedros libani, duces gregum hac peste cecidisse reperi : de quorum casu non magis suspicabar, quam Hieronymi, vel Ambrosii. » Idipsum lamentatur D. Cyprianus, vel potius Origenes : *Mentior si non videmus exinde interitus plurimorum. Quanti et quales episcopi et clerici simul, et laici post confessionem victoriarumque calcata certamina, post magnalia et signa, vel mirabilia usquequaque monstrata noscuntur cum his omnibus naufragasse, cum volunt in navi fragili navigare? Quantos leones domuit una infirmitas delicata, quæ cum sit vilis et misera, de magnis effecit prædam. Longe sit pestis ista, et lues, et clandestina pernicies. O quam inordinabilis feminæ propinquitas jaculatur, cujus vicinia est delictorum latrocinium.* (5) Plura, potissimum quatuor notatu dignissima dicit dubius Cyprianus. Primo quod mulieris vicinia est delictorum latrocinium : tum quia mulier lascive spectata deprædatur animam juxta istud Threnorum : « Oculus meus deprædatus est animam meam. » (6) Tum quia oculus dum animam deprædatur, exercet libidinis latrocinium alienam concupiscens uxorem. Tum quia lascivia in latrocinii socios cætera advocat delicta : nam ut ipsemet fatur Cyprianus : *Semel dixerim omnis inconveniens sodalitas mulierum, gluten est delictorum.* Secundo, inordinabilis feminæ propinquitas jaculatur mortifera tela, cui arridens D. Basilius ait : *Femina jactu oculorum sagittam plane exi-*

(1) Laur. Just. de Triump. Ago. Chr. c. 15. — (2) D. Chrysost. Hom. 3. de Pœn. Job. — (3) Tert. L. de Exhort. Cast. 8. — (4) Eccli. 3. — (5) Tert. ibid. — (6) D. Greg. in c. Negotium de Pœn. Vit. — (7) 1. 2. q. 6. — (8) L. de Dogmat. Eccles. c. 54. (9) 24. q. 2. — (10) Matth. 5. Marc. 9.

(1) Hom. 17. — (2) Clem. Alex. L. 3. Pædag. 11. — (3) L. 2. de Pœn. 8. — (4) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 8. — (5) De Singul. Cleric. — (6) Cap. 3.

tialem emittit. (1) Quod si Tacito teste *primi in omnium prœliis oculi vincuntur* (2); quanto magis in prœlio castitatis? Quapropter Gregorius Nyss. visum nuncupat *bellicum velut arietem* (3), qui primo quatit oculos, mox animum labefactat. Inde docet D. Augustinus, *prima adulterii oculorum tela sunt.* (4) Christianum olim de oculorum modestia laudabat Tertullianus: *Christianus salvis oculis feminas non videt; animo adversus libidinem cæcus est.* (5) Ita oculorum comprimebat aspectum, ut non magis oculis abuteretur ad lasciviam, quam si penitus orbus fuisset, et usu luminis destitutus. Hac autem ætate quamplures ab illa modestia degenerantes, *oculis fornicantur* (6), fiuntque, ut fatur Tertullianus, *dæmoniis penetrabiles* (7): nam tunc Christianus orci sagittis vulneratur ad mortem: *Si oculum impegerit libidinose, et animam commoverit impudice.* (8) Belle Magnus Basilius mulieris aspectum comparat cum basilisci visu, suo aspectu lethaliter toxicantis spectatores: *Par est serpentis et libidinis indulgentia; nam ut occasionem invenerint, mortem statim afferunt.* (9) Tertio, mulieris conversationem nuncupat clandestinam perniciem, luem, pestem: *De carbonibus scintillæ dissiliunt, de ferro rubigo nascitur, morbos aspides sibilant, et mulier fundit concupiscentiæ pestilentiam.* (10) De mortifera illa peste sic fatur D. Bernardus: « Hæc pestis quo præ cæteris vitiis est mihi familiarior, eo ad nocendum proclivior, et ad repellendum difficilior. Subtiliter intrat, mentem occupat, et nisi subito repellatur, allicit et incendit, et quasi virus pestilentiæ per totum corpus paulatim se diffundit. » (11) Dum lues grassatur, fetidos spirat odores; verum *pejores immunditias exspirat mundus, libidines hominum.* (12) Tempore pestis, infestus aer inficit corpora: *libidinum vaporata momenta* (13) inficiunt animas. Adeo periculosa est pestis, ut ad illam evadendam a contagiosis locis fugiant mortales. Feminarum conversationem, *periculosam pestem* (14), vocitat D. Bonaventura, a qua fugere debent qui nolunt mortifera toxicari labe: *Separamini obsecro, separamini a contagione pestifera.* Ut Christianus ab hac contagione sit illæsus, *quasi contagium declinat intemperantiæ, quasi labem refugit corporalium sensuum.* (1) Quarto, Cyprianus ex casu tot virorum illustrium, qui de castitate in lasciviam lapsi sunt, cautos et sollicitos desiderat Christianos, ne similiter et ipsi cadant: *Nimium præceps est qui transire contendit, ubi alium conspexit cecidisse.*

(1) In cap. 5. Esa. — (2) De Morib. German. — (3) Hom. 4. in Eccles. — (4) Serm. 83. de Temp. — (5) Tert. Apol. 46. — (6) Gregor. Nyss. Hom. 5. in Eccles. — (7) Tert. L. de Spect. 26. — (8) Tert. L. de Idol. 2. — (9) S. Nilus de oct. vitios. cogit. — (10) D. Cypr. — (11) De Inter. Dom. c. 26. — (12) Tert. L. ad Mart. 2. — (13) Tert. L. 1. de Cult. Fem. 1. — (14) De modo confit. c. 1.

Belle Tertullianus funambulo comparat Christianum, qui in propria virtute confidens, vel potius de præsumptione tumens, pudicitiam suam gravi exponit ruinæ periculo. *Age tu funambule pudicitiæ et castitatis, qui tenuissimum filum pendente vestigio ingrederis.* (2) Funambulus, seu in aere supra funem incedens et saltans, ut plurimum ruit, et fracto corpore perit. Funambuli instar cadunt qui se lasciviendi exponunt periculo. *Quantum possumus nos a lubrico recedamus, in sicco quippe parum fortiter stamus.* (3) Qua fronte captabimus *difficulter declinabiles* (4) lasciviendi occasiones, nos qui adeo fragiles sumus, qui in nobismetipsis habemus concupiscentiæ fomitem? *Difficile quis venenum bibet et vivet: verendum est dormienti in ripa, ne cadat* (5): et ut fatur D. Chrysostomus: *juxta præcipitium vadens, quamvis non decidat, tremit tamen, et sæpe numero ab ipso submersus tremore decidit: ita et non procul peccata fugiens, sed secus ipsa vadens cum timore vivit, et in ipsa labitur sæpius.* (6) Inde concludit D. Hieronymus: *Quid tibi necesse est, in ea versari domo, in qua necesse habeas quotidie aut perire, aut vincere? quis unquam mortalium apud viperam securus somnos capit, quæ etsi non percutiat, certe sollicitat* (7), timoreque indesinenter angit? Profecto *liberanda et violenter eripienda est de periculosis locis navis, ne inter scopulos et saxa frangatur; extrahenda est velociter de incendio sarcina, priusquam a flammis supervenientibus cremetur: nec evadere diabolum servus Dei poterit, qui se diaboli laqueis implicaverit.* (8)

Hujus autem astuti serpentis laquei sunt: 1. *Lascivi aspectus, cum per eos cupiditas ineat prima pugnæ prœludia* (9); inire autem hujus pugnæ prœludia, pene vinci est: 2. *Mortifera conversatio atque confabulatio* (10) viri cum muliere: nam *verba petulantis mulieris cupiditatum sunt retia* (11), quibus irretiuntur homines. 3. Tactus: nam ut subjungit Mediolanensis Antistes, *manus ejus*

(1) D. Ambr. L. 2 de Abrah. 8. — (2) Tert. L. de Pud 10. — (3) Sen. Epist. 116. — (4) D. Bern. de inter. Dom. c. 29. — (5) D. Cypr. — (6) Hom. 15. ad Pop. — (7) Epist. 47. — (8) D. Cypr. Ep. 62. — (9) Clem. Alex. l. 3. Pedag. 11. — (10) D. Joan. Damasc. in Pial. c. 76. — (11) D. Amb. l. de Pœn. 15.

amoris nodus est. (1) Loquitur de muliere petulanti. D. quoque Hieronymus vere asseverat *tactum et jocos esse moriturœ virginitatis principia.* (2) Manus, quas Lactantius Firmianus appellat *rationis et sapientiæ ministras* (3) ad obscenum adhibent ministerium : et, ut cum indignatione et dolore ait Eusebius Emissenus, *homo deputat ad instrumenta nequitiæ, ornamenta naturæ.* (4) 4. Venereæ cantilenæ quas *lethales suavitates* (5) nuncupat Sanctus Leo ; quia, ut fatur Valerianus Episcopus Cameliensis, *cum oblectant, sœviunt ; cum blandiuntur, occidunt.* (6) Easdem adhuc D. Chrysostomus vocitat *satanicas odas ;* quia earum auctor est Satanas, ut illarum suavitate et lenocinio homines ad lasciviam alliciat. Idcirco D. Hieronymus hortatur vitandam esse *cantoris diabolici venenatam dulcedinem* (7) : et D. Cyprianus in blanditiis muliebribus nihil putat venenosius, quam cantum feminæ delicata vocis inflexione modulatum, esseque *tolerabilius audire basiliscum sibilantem* (8) quam mulierem modulate et suaviter canentem. At proh dolor ! *quam multi cantica diabolica, amatoria, et turpia, ore decantant.* 5. Oscula, quæ Clemens Alexandrinus appellat *amatorias salutationes* (9) ; quia luxuriæ imprimunt irritamentum : in primitiva Ecclesia erat *pacis osculum, signaculum orationis* (10), quo ad invicem viri viros, feminæ feminas salutabant. *A precibus finitis, mutuis nos invicem osculis salutamus* (11) : nunc autem ad denotandum venereum amorem, vir feminam osculatur, quæ *inter amplexus et oscula concalescit* (12) ; et facile in mœchiam et adulterium labitur. Ut enim ratiocinatur Eusebius Emissenus, *osculum pars adulterii est : per hoc enim crimini ostium, et mortis initium fit ; etiamsi nondum in opere consummetur iniquitas, perfecta est jam in corde captivitas.* (13) Tandem, 6. Ut subjungit Eusebius Emissenus, *periculosus est malæ conversationis usus, et irrevocabilis ad deteriora descensus :* quod non ignorans Hesiodus licet gentilis, ait Venerem homines ad lasciviam allicere per « virgineas confabulationes, et risus, et deceptiones, oblectationesque suaves, et amicitiam blanditiasque. » (14) Et ut fatur Tertullianus, *ipsa virorum ac mulierum consensio ; ipsa in favoribus aut conspiratio, aut dissensio, inter se, de commercio scintillas libidinum conflabellant.* (1) Nec mirum, « cum vi naturæ insitus sit quidam ignis » (2), cui materiam subministrat Venus, etenim *voluptas est veluti quidam hamus diaboli, ad perniciem nos trahens.* (3) Quo periculosiora sunt lasciviæ irritamenta, eo majori sollicitudine sunt præcavenda, et cum libidinis negotia *ea sint quæ culmen criminum teneant, nobis maxima aut summa, sic quoque præcaventur* (4), adhibendo remedia illis irritamentis necessaria.

(1) D. Amb. L. de Pœn. 15. — (2) In Vit. D. Hilar. — (3) L. de Opif. c. 10. — (4) Hom. 4. de Epiph. — (5) Serm. 4. de Jejun. 7. Mens. — (6) Hom. 6. In Ps. 117. — (7) Epist. 9. — (8) De Sing. Cler. Cæs. Hom. 20. — (9) L. 2. Pæd. 11. — (10) Tert. L. de Orat. 14. — (11) Just. Mart. Apol. 2. — (12) Tert. L. de Vel. Virg. 14. — (13) Hom. 1. Quad. — (14) In Theogon.

III. PARS. *Crimina manebunt, si remedia vacabunt* (5) : et quia multa sunt incentiva libidinis ; siquidem *in varias formas se mutat cupiditas, quæ plusquam Proteus marinus dæmon varius, nunc hanc, nunc illam, nunc aliam figuram suscipit, ad libidines, stupra, et adulteria allicit.* (6) Tot lasciviæ fomenta multis et variis sunt restinguenda remediis. Grandis sane est virtutis, et *sollicitæ diligentiæ, in carne non carnaliter vivere, secum pugnare quotidie, et inclusum hostem, Argi, ut fabulæ ferunt, centum oculis observare.* (7) Adversus multiformis illius Protei insidias, aliorsum (8) multa subministravimus propugnacula : ne actum agamus, tria duntaxat in præsentiarum afferemus, 1. Jejunium et mortificationem, adversus carnis corruptionem ; 2. Fidem et orationem, adversus diaboli tentationem ; 3. Fugam et sollicitudinem, adversus lasciviendi periculum et occasionem.

1. Belle ait ad propositum Tertullianus : *Dejecta sane gula, et spurcitia* (9), lascivia est appendix gulæ, qua sublata, tollitur lascivia ; per jejunium autem quo rejicitur gula, rejicitur etiam ejus appendix luxuria. Nam ut ratiocinatur D. Cyprianus, *jejuniis vitiorum sentina siccatur, concupiscentiæ languent, extinguitur ardentis Ætnæ incendium : jejunium omnem carnis rebellionem edomat, tyrannidem gulæ spoliat et exarmat.* (10) Jejunium arma suppeditat, ad retundenda et restinguenda ignea libidinis tela, inflammata a gehenna, et a stygio hoste immissa. Sciscitatur Albertus Magnus, cur Ninivitæ non ad preces, non ad eleemosynas, non ad lacrymas et planctus duntaxat se contulerint, sed ad jejunium : Scilicet *jejunium prædicaverunt, ut fomenta libidinis subtraherent.* D. quoque Thomas investigans rationes, ob quas jejunium institutum est, primum as-

(1) Tert. L. de Spect. 25. — (2) Isid. Pelus. l. 2. Ep. 53. — (3) D. Basil. Hom. 4. de Pœn. — (4) Tert. L. de Pud. 1. — (5) Tert. ibid. — (6) Clem. Alex. l. 3. Pæd. 1. — (7) D. Hier. Epist. 10. ad Furiam. Tert. — (8) Tert. Præd. 10. 2. Tract. de Cast. cont. 1. — (9) Tert. L. 2. ad Nat. 8. — (10) De Jejun. et tent. Chr.

signat *ad concupiscentias carnis reprimendas.* (1) Admirandum sane Josephi facinus, dominæ blanditias et amores quotidie respuentis. Si quæramus a D. Augustino, unde adolescenti tanta virtus, tam admiranda constantia, respondebit : A jejunio. A die enim, quo integerrimus Joseph Putiphari ingressus est domum, carnis maceratione et assiduis jejuniis sese armavit adversus impudentis dominæ lasciviam : « Nec quidquam aliud noverat, nisi panem quo vescebatur. » (2) Unde *jejunium ita castissimi Joseph mentem purgaverat, quod carnem spiritui subjecerat, incontinentiæ nebulas disperserat, libidinum ardores mortificaverat, et castitatis verum lumen accenderat.* (3) Hanc jejunii virtutem in B. Justina commendat Gregorius Naz. (4) quæ vehementissime ab amatore oppugnata, qui etiam mali spiritus utebatur ministerio, triplex armorum arripuit genus : nempe orationem, jejunium, et chameuniam, quæ nuncupat antidota præstantissima, egregia medicamenta, alexipharmaca, quibus tuta consistit pudicitia : præsertim duo postrema adhibuit Virgo, quæ ad dolorem et molestiam carni inferendam pertinent ; tum ut formæ venustatem tanquam insidiosam obscuraret : tum ut flammæ materiam subtraheret, et libidinis fomitem absumeret : tum ut per sui macerationem propitium sibi Deum redderet; neque enim Deus ulla re adeo conciliatur, *ut corporis ærumna et afflictione.* (5)

Oppugnabat Sylla Pyræum, Athenarum portum ; contra Archelaus turrim ligneam, defendendi gratia structam propugnabat : eduxit copias Sylla, et omni qua potuit industria conatus est turrim illam, quæ interposita obstabat, accendere. Venit, accessit, ligna subdidit, submovit Græcos, ignem admovit : satis diu intenti, nunquam turrim incendere valuerunt. Ea quippe solertia Archelaus omnem ligni materiam alumine, quod ignis est patiens, undique obliniverat, ut flamma turrim circumplexa adurere non potuerit. Caro nostra, materia concipiendis ignibus apta, castigationis alumine linienda est contra fœdas libidinis flammas. D. Cyprianus, seu auctor libri de operibus cardinalibus Christi, circumcisionem appellat *magnum mysterium* institutum a Deo, ut homines propriæ sectionis memores adverterent *ad cohibendos refrænandosque turpitudinum appetitus, necessarium esse sale corrosorio carnis perfricare pruritus, et semper recrudescentes desiccare putredines.* Et quia, ut fatur Chrysologus, *in lumbis est tota corporis causa, ex lumbis tota carnis negotia suscitantur, in lumbis tota est humani lapsus, humanæ fragilitatis occasio, tota in præcingendis lumbis mandatur cura.* (1) Ut autem docet Magnus Gregorius : « Lumbos præcingimus, cum carnis luxuriam per continentiam coarctamus. » (2) Animadvertit Angelicus Doctor castitatem *a castigando* (3) fuisse nominatam, quia nequit illibata conservari, nisi adhibeatur castigatio corporis ad lasciviam proni, quomodo Apostolus, *sed et ipse datum sibi ait sudem, Angelum Satanæ, a quo colaphizaretur, ne extolleret* (4) : rebellem tamen castigabat carnem, ut eam in officio detineret : « Ego igitur sic curro, non quasi in incertum ; sic pugno non quasi aerem verberans : sed castigo corpus meum et in servitutem redigo. » (5) Paulus in jejuniis multis, in vigiliis, in fame et siti, in frigore et nuditate, carnem macerat, et asperitatibus vexat et domat : Quid autem velit Apostolus dum carnem castigando, aerem se non verberare ait, acute declarat Magnus Basilius : « Castigo corpus meum, non directe dixit, castigo vitia carnis, sed indirecte : et ita dæmonem confœderatum cum sensu nostro, qui in luto carnis delitescit, et tentare solet, peto, et illi plagas infero. » (6) Dæmon cum sensu confœderatus, et in luto carnis delitescens, carnis castigatione persequitur, vapulat. Eodem modo Apostolum intelligit Magnus Gregorius : « Castigo corpus meum et servituti subjicio : unde præmiserat : Sic pugno non quasi aerem verberans, quia cum carnem restringimus, ipsis abstinentiæ nostræ ictibus, non aerem, sed immundos spiritus verberamus ; et cum hoc quod est intra nos subjicimus, extra positis adversariis pugnos damus. « (7) Non solum caro jejunio et castigatione domatur, subjicitur, sed adhuc dæmon percutitur, verberatur, et fide et oratione debellatur.

2. *Quoniam in ista specie, carnis necessitas cogitatum movet, quæ fere apud eamdem conscientiam fidei resistit, opus est fidei extrinsecus consilio, tanquam advocato adversus carnis necessitates.* (8) Caro cum dæmone sociata ad luxuriam stimulat ; adversus duos illos hostes inter se confœderatos, duo etiam propugnacula opponenda sunt : carnis fomiti opponenda est fidei consultatio ; dæmoni in carne delitescenti opponenda est ratio. Non enim castitatem possumus habere

(1) 22. q. 47. art. 1. — (2) Gen. 49. — (3) Serm 230. de Temp. — (4) Orat. 18. — (5) Gell. Noct. Attica c. 1.

(1) Serm. 24. — (2) Hom. 13. in Evang. — (3) 22. q. 151. art. 1. — (4) Tert. L. de Pud. 13. — (5) 1. Cor. 9. — (6) L. de Virginit. — (7) L. 30. Mor. 26. — (8) Tert. L. de Exh. Cast. 1.

a nobis nec ab homine, sed a Deo. Non a nobis, quia est donum quod non a natura sed a gratia procedit : quod probe sciens D. Augustinus, sic Deum deprecatur : *Continentiam jubes, da quod jubes.* (1) Neque etiam ab homine quantumvis prædito aut generis nobilitate aut sermonis eloquentia, aut ingenii industria, aut quavis fortunæ et naturæ prærogativa : nam ut ratiocinatur D. Augustinus, est animi vecordis et stolidi credere *cum carne pulchrum faciat Deus hominem, animo castum ab homine fieri.* (2) Igitur nemo potest a seipso habere castitatem, neque ab alio homine, sed a solo Deo ; a quo piis precibus postulandum est continentiæ donum, maxime dum dæmon nos aggreditur. Tunc habenda est *sollicitudo tentationum, in postulatione tutelæ.* (3) Divina postulanda est tutela in oratione; nam ut ait Gregorius Nyssenus, *Oratio pudicitiæ præsidium atque tutamen est.* (4) Hoc præsidium postulavit Apostolus, qui ut stimulum carnis reprimeret, angelumque Satanæ propulsare valeret, ter Dominum rogavit : imo ipsemet Salvator nos in tentationibus orandum docet : *Orate, dicens, ne tentemini.* (5) Discipulis sciscitantibus cur diabolum non potuissent ejicere ab energumeno, respondit Dominus : *Hoc genus dæmonium in nullo potest exire nisi in oratione et jejunio* (6) ; quasi oratio sit obstinatissimi dæmonis excantandi energia. Archangelus quoque Raphael nullum aliud remedium subministravit Tobiæ, præter orationem, ad enervandas diaboli vires. *Tu autem cum acceperis eam, ingressus cubiculum, per tres dies integros continens esto ab ea, et nihil aliud nisi orationibus vacabis cum ea.* Habet potestatem dæmon in eos qui æstu libidinis inflammati, lasciviunt; cujusmodi fuerunt septem Saræ mariti : quo autem dæmonem libidinis instigatorem excantare possis, triduana oratione indiges.

Quantum necessaria sit ad castitatem oratio, probe demonstrant Davidis, Salomonis, et Judithæ exempla. Et quidem Regius Vates sic deprecatur : « Cor mundum crea in me Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis. Redde mihi lætitiam salutaris tui. et Spiritu principali confirma me. » (7) Ubi Origenes : « Primum autem cor mundum creatur, deinde in ipso spiritus rectus innovatur in visceribus, deinde post hos duos spiritus, spiritu principali quis a Deo confirmatur, ut firmus et inconcussus permaneat. » Cor mundum, id est purum, et castum expostulat Propheta. Petit adhuc spiritum principalem ; qui cordis munditiam in visceribus solidius confirmet, et adversus maligni spiritus tentationes muniat et roboret. Salomon quoque Davidis filius, cœlesti sapientia illustratus, et sua experientia doctus, prædicat continentiam a Deo esse in oratione postulandam. *Ut scivi, quoniam aliter non possem esse continens, nisi Deus det, adii Dominum, et deprecatus sum illum.* (1) Tandem Judith suis orationibus civitatem Bethuliam liberavit, et suam castitatem servavit : nam antequam adiret Holophernis tentorium, *ingressa est oratorium suum, et induens se cilicio posuit cinerem super caput suum, et prosternens se Domino, clamabat ad Dominum.* (2) In oratorio suo pulchra femina congruis se accinxit armis ad tyrannum aggrediendum et debellandum. *Judith sanctissima, cujus precibus patuit cœlum, orationis arte arma victricia fabricavit* (3) : quibus Holophernis caput amputavit, patriæ salutem et libertatem impetravit, et castitatem suam incontaminatam servavit. *Orationis favore castitas pudorem proprium servavit intactum*, ait D. Augustinus. Quemadmodum *gloriosæ feminæ castitatem servavit oratio*, adversus salacis ducis lasciviam, ita oratio nos præstabit incolumes adversus spiritus immundi insidias. (4) Verum, etsi Judithæ imitanda sit oratio, non semper aggrediendus est hostis, neque dandus est diabolo locus, temere nos exponendo cadendi periculis. Præsumptio sancto coercenda est timore, et fuga, occasio lasciviendi vitanda est.

3. *Timor fundamentum salutis est : præsumptio impedimentum timoris.* (5) Qui enim timet, præcavet, neque temere sese exponit cadendi periculis ; at *qui præsumit, minus jam veretur ; qui minus veretur, minus præcavet ; qui minus præcavet, plus periclitatur.* (6) Ille timendo, præcavendo, pericula fugiendo, securus est, neque incurrit salutis dispendium : iste non timendo, neque præcavendo, sed præsumendo, *non possidet tutam et firmam securitatem* (7), sed misere labitur, et salutis patitur jacturam. Adeo *infelix et periculosa est præsumptio, ut multi dum se putabant vincere, victi sint* (8) ; at econtra timor adeo est felix, ut multi dum timebant superari, victores evaserint. Fortitudine hostes vincere, obvium est, et vulgaribus prælliis familiare, at timore vincere, divinæ gra-

(1) L. 10. Conf. 26. — (2) Epist. 130. — (3) Tert. L. de Orat. 9. — (4) Orat. 1. de Orat. — (5) 2. Cor. 11. — — (6) Marc. 9. — (7) Psal. 50.

(1) Sap. 8. — (2) Judith. 9. — (3) D. Aug. Serm. 66. de Divers. — (4) Ephes. 4. — (5) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 2. — (6) Tert. ibid. — (7) Tert. ibid. — (8) D. Aug. Serm. 250. de Temp.

tiæ denotat virtutem, quæ in infirmitate perficitur. *Magna compendia providentiæ, ut aliquando fiat virtus et victoria per timorem.* (1) Qui audet non timere, gaudet superari; qui vero scit timere, is superare novit, et novo victoriæ genere, per timorem sibi comparat triumphum : et ob hanc causam prædicatur: « Beatus homo cui donatum est habere timorem Dei » (2); seu, ut expendit D. Cyprianus, « Beatus vir, qui veretur omnia per metum.» Inde Christianos hortatur S. Cyprianus, ut timidi sint ad occisionum fomenta, si intrepidi continentiam desiderant conservare. *Estote timidi, ut sitis intrepidi : et licet timor in certamine infirmitas esse videatur, tamen secundum verbum Apostoli, virtus in infirmitate perficitur.* Divinæ omnipotentiæ virtus maxime eluxit in Martyribus qui inermes et omni humano destituti præsidio, armatam tyrannorum superarunt potentiam, et nunc apparet in timidis Christianis qui lasciviæ occasiones pertimescentes, victorias reportant per timorem. Quod eloquenter declarat D. Cyprianus : *Incomprehensibilis Dei pietas, secundum pugnas dedit et palmas, ut confitendo masculorum sævitiam superemus, et timendo fœminarum blandimenta vincamus; dummodo et de virtute, et de infirmitate super nos Dominus glorias operetur, ut in omnibus et per omnia omnipotentem semetipse testetur, dividens differentias triumphorum.* Dominus sese omnipotentem ostentat, tum in Martyribus, tum in castis hominibus. In utrisque virtus divina in infirmitate perficitur : in illis superans tyrannorum sævitiam, in istis vincens libidinis concupiscentiam. Utrisque dividit triumphos : illis quia fortitudine et constantia vicerunt; istis, quia timore et fuga triumpharunt. In Martyribus non fuga sed præsentia, et occasio patiendi victoriam retulit; at in re castitatis servandæ, et libidinis debellandæ, timor periculi, victoria est; occasionum fuga, triumphus est.

In communibus bellis fuga ignominiosa est, dedecoris plenissima, quia mollem et abjectum denotat animum, in quo nulla est in adeundis egregiis facinoribus constantia et fortitudo. *Malo miserandum quam erubescendum* (3), scilicet militem qui vulnera, imo et vitam probrosæ fugæ anteponat. Nam ut subjungit Tertullianus, *pulchrior est miles in prælio amissus quam in fuga salvus.* Quapropter Romani distinguebant inter vulnera aversa, et adversa, et militem a dorso vulneratum dedecorabant, honorabant vero eum qui fuerat ante et in facie vulneratus, et qui potius subiisset mortem, quam cessisset hosti. *Moriatur quoquo modo, aut victus, aut victor.* (1) Neque audiendus est Demosthenes qui ut fugam suam in Chersonensi prælio, aliquo prætextu palliaret, æmulis suis tale dedecus objicientibus, respondit : *Qui fugiebat rursus prœliabitur; ut et rursus forsitan fugiat.* (2) Subjungit acute Tertullianus : Nam *quando vincet, qui cum fugerit, victus est?* Aliter ratiocinandum est in castitatis prælio, in quo, ait Gregorius Nyssenus, *victrix est fuga;* quam Christianis consulit Apostolus ut in illo certamine victores existant. *Fugite fornicationem.* (3) Non dicit, ut animadvertit Theodoretus, odio habete et aversamini, sed fugite : *Quia cum omnibus vitiis resistendum esse prædixerat, contra libidinem non dixit resistite, sed fugite fornicationem : Ac si dixerit : Reliquis vitiis Deo adjuvante, debemus in præsenti resistere, libidinem fugiendo superare* (4); sciens quam sit periculosum luxuriæ vitium, cui duntaxat fugiendo repugnandum est : *Non te vincat concupiscentia formæ; si non vincis, non congrediare peccatis, ne de te vitia coronentur.* (5) Qui hæret in tentationibus illis excutiendis, quæ cum carne, quadam dulcedine, consentiunt, eas magis inurit in animo, et voluptatem vehementius accendit, ut non melius videatur remedium, quam fuga, quæ gloriosa est et honore dignissima, neque fugienti affert ignominiam, sed victoriam potius et triumphos conciliat : Quia *fecunda virtutum est, non effœta meritorum.* (6) De luxuriæ certamine idipsum merito potest dici, quod de Cannensi pugna refert Plinius, *unde fugisse, virtutis summum opus fuit* (7), stetisse vero fuit profligationis et captivitatis occasio, victoriæ vero et ut dicitur in Pandectis *libertatis cujusdam species, fugisse.* (8) Non absimiliter in materia de qua agitur, ubi mansio dedecus casum et ruinam confert; at *fuga est trames innocencentiæ, pietatis assumptio, via virtutis* (9), victoriæ insigne, triumphi gloria : *Sed infirmitatem quorumdam prospiciens Dominus, pro sua humanitate nihilominus et portum fugæ demonstravit. Non enim idoneus erat etiam sine fuga tam turpi et indigno, et servili præsidio, salvos facere quos sciret infirmos.* (10)

(1) D. Cypr. de Sing. Cler. — (2) Eccles. 25. — (3) Tert. L. de Fug. in Pers. 10.

(1) Tert. L. de Fug. in Pers. 10. — (2) Tert. ibid. — (3) 1. Cor. 6. — (4) D. Aug. Serm. 250. de Temp. — (5) D. Ambr. Apol. 2. David. c. 3. — (6) D. Ambr. de Fug. sec. c. 6. — (7) L. 7. c. 28. — (8) D. Ædil. l. 17. — (9) D. Ambr. de Fug. sec. c. 4. — (10) Tert. L. de Fug. in Pers. 7.

Castissimus Joseph cum a salaci et impudenti domina ad stuprum alliceretur, et Veneris teneretur manibus; fuga pudicitiæ suæ consuluit, palliumque dimisit, ut innocentiæ servaret vestem. Admirandam illam Josephi victoriam eloquenter commendat Basilius Seleucus. *Fuga usus pro armis, nudatur veste, ne nudetur temperantia.* (1) Imo ipsemet Christus fugit, ut suo nos fugam doceret exemplo : *quia in persecutione melius est fugere quam negare. Deinde Petrus, quia fugere noluit abnegavit : Joannes ne abnegaret aufugit.* (2) Uti in persecutione potius fugiendum est quam negandum, ita in lasciviæ negotio, captanda est fuga, ne libido dominetur. Qui temere sese cadendi exponunt periculo, imitantur Petrum qui abnegavit, quia non fugit : qui vero fugiunt, imitantur Joannem qui fugit ne abnegaret; ita ipsi fugiunt ne cadant, et fugiendo victoriam reportant.

CONCIO QUINTA

Lugeam *multos eorum, qui antea deliquerunt, et pœnitentiam non egerunt super immunditia, quam admiserant fornicatione et vilitate.* (3) Inter veteres Philosophos, soli Epicurei ita sectæ suæ erant addicti, ut nunquam ab illa transirent ad aliam. (4) Cæteri quidem Philosophi, relicta in qua eruditi fuerant secta, alias facile amplexabantur : Epicuri vero discipuli adeo jurabant in verba magistri, ut nunquam ejus abdicarent doctrinam, ea potissimum de causa, quia in venereis carnis voluptatibus ultimum constituebant finem. Cæteri peccatores, superbi, avari, iracundi, invidi, sæpe sæpius de peccatis suis dolent, pœnitentiam agunt, convertuntur; at libidinosi *non dabunt cogitationes suas ut revertantur ad Deum suum.* (5) Ita enim sunt in suis obdurati sceleribus, ut non solum sit difficile, sed etiam velut impossibile ut revertantur ad Deum per veram pœnitentiam. Causam autem hujus difficultatis et impossibilitatis moralis subjungit Propheta : *Quia spiritus fornicationum in medio eorum.* Inter omnia namque peccata nullum est ita pœnitentiæ contrarium, ac lascivia. Post esum pomi vetiti, protoparentum aperti sunt oculi (6), nempe ad se concupiscendum; cognoverunt se esse nudos, per membrorum rebellionem; cumque post nuditatem male tectam audissent vocem Domini Dei in paradiso deambulantis ad auram post meridiem, absconderunt se a facie ejus : *Sed ubi se absconderunt? in medio ligni paradisi. Quod enim medium habet unum lignum, in quo abscondi valeant corpora duorum hominum? Absconsionem ergo hic oportet intelligi non tam corporis quam animi, quem Deus maxime requirit. Quomodo secundum animam absconderunt se in medio ligni? videlicet amando concupiscentiæ vitium, quod contraxerant per fructum ligni : nam quandiu peccator blandum amat vitium, tandiu clausus et absconditus animus, pressum tenet oris ostium, et ad Deum vocantem non egreditur per simplicem confessionis occursum.* (1) Homo libidini immersus, Deo vocanti non respondet, sese divinis oculis abscondere satagit; criminis sui maculas per oris confessionem non aperit; tempus ad pœnitentiam concessum in immunditia infeliciter impendit : *Et dedit illi tempus ut pœnitentiam ageret, et non vult pœnitere a fornicatione sua* (2), quia blandum amans vitium, 1. Post carnis voluptates semper anhelat; 2. A mulierum consortio non se separat; 3. Dei gratiam obstinate recusat.

I. PARS. *Nec impudicitiam omnem amare jubemur.* (4) Tantum abest ut venereas carnis voluptates amare debeamus, quin imo illas odisse tenemur, utpote divina lege prohibitas; animæ nobilitati contrarias, et castitatis hostes infensissimas. Verum homines luxuriæ dediti, 1. Pudicitiam aversantur, *nihil ad castitatem, adamatores* (4) Veneris. 2. Animæ deprimunt nobilitatem; *nihil est enim quod tam miseræ servituti subjiciat hominem, quod libido, atque ejusmodi cupiditates, quæ jugo quodam criminum gravi deprimunt miseram conscientiam, ut se nequeat attollere, utpote quæ libertatem innocentiæ amiserit.* (5) Sic libido hominem deprimit, ut se nequeat 3. ad Deum attollere, neque ad eum reverti per pœnitentiam : *Ecce quot mala facit luxuria; ex quo enim spiritus fornicationis possedit cor, statim recedit cogitatio Dei.* (6) Et quia voluntas non fertur in incognitum, cor hominis carnalis nequit ad Deum converti, neque redire ad illum per veram pœnitentiam; quia homo libidinosus, 1. carnis duntaxat voluptates sapit, 2. Lasciviendo, lascivias sitit; 3. Assuetus Veneri, pœnitentiam rejicit.

(1) Orat. 8. — (2) Chrysol. Serm. 150. — (3) Tert. L. de Pud. 15. — (4) Laert. — (5) Osee 5. — (6) Gen. 3.

(1) Rupert. L. 3. in Gen. 11. — (2) Apoc. 2. — (3) Tert. L. de Spect. 17. — (4) Tert. L. 1. de Cult. Fem. 1. — (5) D. Amb. L. de Noe et Arca c. 6. — (6) Hug. Car. in c. 5. Osee.

3. *Nam mortem etiam stultus ut debitam non extimescit, voluptatem etiam sapiens, ut tantam, non contemnit, cum alia non sit et stulto et sapienti vitæ gratia, nisi voluptas.* (1) Quanta voluptatis vis, ut eam tum stulti, tum sapientes tanti faciant, ut ob illam, et mortem horreant, et vitam diligant, minusque metuant vita, quam voluptate privari : quasi voluptas sit vitæ gratia, vivendi causa, neque ob alium finem homo videatur in mundo, quam ut voluptate potiatur. Unde subjungit Tertullianus : *Plures denique invenias, quos magis periculum voluptatis, quam vitæ avocet ab hac secta.* Uti autem ab exordio nascentis Ecclesiæ, periculum amittendæ voluptatis plures avocabat Gentiles a religione Christiana, sic et hac ætate plures Christianos voluptas avocat a fide, et ad Epicuri adducit scholam, carnalisque hujus Philosophi profitentes doctrinam sic stulte fantur apud Sapientem : *Nemo nostrum exsors sit luxuriæ nostræ, ubique relinquamus signa lætitiæ, quoniam hæc est pars nostra, hæc est sors.* (2) Quasi dicant, ut expendit Hugo Card. *Non plus habebimus de hac vita; ecce illi monent ad voluptates et delicias ;* quasi humana jucunditas sit causa vivendi, frustraque vivat, qui jucunde non vivit, cum ad mundi blanditias, et carnis illecebras homo sit duntaxat in seculo positus. Subjungunt Epicurei : Quia exiguum est tempus vitæ nostræ, vacemus Veneri, *manducemus et bibamus, cras enim moriemur.* (3) Qui sunt hujusmodi, ab humana dignitate degenerant, divinæ disciplinæ renuntiant, seseque impœnitentes demonstrant. Quod declarat Salvator ex hominibus carnalibus et lascivis qui vivebant ante diluvium : nam *edebant, et bibebant, et uxores ducebant.* (4) Gulæ autem et Veneris vacantes voluptatibus, 1. A natura degenerarunt humana ; quare Noe commendat D. Chrysostomus, quia *quasi ex aliena natura constitutus, a communi omnium perditione est exemptus.* (5) 2. Divinam contempserunt disciplinam, quam eis prædicaverat Enoch ; neque, 3. Ex admonitione Noe de suis sceleribus pœnitentiam egerunt. *Vidisti stupidas et sensu carentes animas ? nihil eorum capiunt quæ spiritus sunt, nullis moventur monitis, ac si rationis expertes sint* (6) : et ut ait Romana Synodus sub Symmachio, *non possunt intueri diem judicii, dum nimiæ cupiditatis delectantur ardore.*

En verum multorum hominum specimen, qui hac tempestate, 1. Brutescunt, et ab humana nobilitate degenerant : nam ut ratiocinatur Angelicus Doctor, « per vitium luxuriæ maxime appetitus inferior, scilicet concupiscibilis, vehementer intendit suo objecto, scilicet delectabili, propter violentiam passionis et delectationis, et ideo consequens est, quod per luxuriam superiores vires deordinentur, scilicet ratio et voluntas. » (1) 2. Christianam disciplinam despiciunt : pietas namque et religio *agresti luxuria dominante silvescit.* (2) Tandem, 3. Impudici exleges effecti, pœnitentiam, Dei memoriam, ejusque judicium procul a sua cogitatione projiciunt. Verum, ut ait D. Augustinus, *irremediabile periculum est, sic aliquem vitiis et cupiditatibus frena laxare, ut se rationem Deo non meminerit redditurum. Puto quia magna sit peccati pœna, metum ac memoriam futuri perdidisse judicii.* (3) Adeo homo concupiscentiæ obscœnitatibus hebescit, torpescit, brutescit, ut rationem dediscens, divinam legem contemnens, Deum abnegans, finalis judicii memoriam perdens, luxurietur, et lasciviam indesinenter sitiat.

2. Christus Dominus *sitiit sub Samaritide.* (4) In cruce adhuc clamavit, sitio. Vel, ut ait Rupertus, *ideo sitiens moritur, ut ostendat nihil esse in mundo quod sitim expleat:* vel ut denotet tot toleratos in passione labores, non exstinxisse ardentem qua æstuabat patiendi sitim. His duabus rationibus homines libidinosi sitiunt venereas voluptates : Tum quia *luxoriosos satietas capere non potest; voluptas nescit expleri.* (5) Tum quia quo magis luxuriantur, eo amplius sitiunt lasciviam : *Amor carnalis insatiabilis est, exstinctus reaccenditur, et post copiam rursus inops fit.* (6) Idcirco libidinosos denotatos vult Hugo Card. per hydropicum, de quo loquitur Lucas Evangelista : *Per hanc significantur luxuriosi, quia sicut hydropicus quanto plus bibit, tanto plus sitit; ita qui se luxuriæ immergit, amplius eam appetit.* (7) Lascivus namque ipsam luxuriæ sitim bibit, quæ cum sit *inexplebilis sitis* (8), nunquam satiat, sed ad novas captandas Veneris voluptates accendit; quare *fornicans fornicabitur.* (9) Hujusmodi autem vocis geminatio continuam innuit fornicationem : nam futurum junctum participio, vel gerundio ejusdem verbi, significat apud Hebræos vehementiam, continuationem, et consuetudi-

(1) Tert. L. de Spect. 2. — (2) Sap. 2. — (3) Tert. L. de Jejun. 17. — (4) Luc. 17. — (5) Hom. 15. in Gen. — (6) D. Chrysost. Hom. 2. in Gen.

(1) 22. q. 153. art. 5. — (2) Chrysol. Serm. 152. — (3) Serm. 120. de Temp. — (4) Tert. L. de Carn. Chr. 9. — (5) Chrysol. Serm. 2. — (6) Idiota, de Amore mulier. — (7) Cap. 14. — (8) D. Ambr. L. 1. de Cain et Abel. 5. — (9) Osee. 1.

nem; quare cum dicit Propheta, *fornicans fornicabitur*, indicat ardentem libidinis continuationem et consuetudinem; nam *libido usu accenditur* (1), cui diu assuetus libidinosus pœnitentiam rejicit.

3. Hominis libidinosi venereis voluptatibus assueti, *caro jam cadaver* (2) putridum, cujus fœtorem denotatum vult D. Augustinus per quatriduanum Lazarum. Dicit illi Martha: Domine, jam quarta dies est, et fœtet. *Ultimum quatuor elementorum terra est: significat ergo fœtorem terrenorum peccatorum, id est, carnalium. Quod autem exivit a monumento, animam significat recedentem a carnalibus deliciis. Quod autem institis obvolutus, hoc est, quod etiam a carnalibus recedentes, adhuc tamen in corpore constituti, alieni a carnalibus molestiis esse non possunt.* (3) Exiens Lazarus a monumento, et putidi vitii fœtorem excutiens, significat per novam denuo vitam recessum a carnalibus deliciis. Quia tamen ad novam hanc vitam resurgit ligatus manus et pedes institis, non est ad incessum expeditus, et ulteriori lapsui est vicinus, quia adhuc carnalibus deliciis, quibus diu assueverat, titillatur. Quo sensu Clemens Alexandrinus Venerem nuncupat *morbum immedicabilem* (4): Tum quia libidinosus resurgens per pœnitentiam ab animæ morte, adhuc assuetæ concupiscentiæ caloribus ægrotat: tum quia pedes habens ligatos, lasciviendi occasionibus non prius erectus est quin cadat: siquidem *libido lapsos inclinat* (5): tum quia voci Domini non obsequitur, sed in sepulcro jacet, et in suo fœtore perseverat; eo quod putida illa caro, subjungit Tertullianus, *capulum esset, immunditia irrecuperabili tabiosum.* Carnem describit quasi vaginam animæ fœdis criminum sordibus inquinatæ. Hujusmodi autem capulum dicit immunditia irrecuperabili tabiosum.

Lepræ namque contagium inter insanabiles deputatur morbos: ita enim desperata est lepræ curatio, ut neque medicorum sedulitate, neque salutari medicamentorum virtute possit sanari. Multa tradit Moyses (6) de lepra, quæ passim Doctores detorquent ad libidinis vitium. *Ad hanc denique speciem disciplinæ de leproso cautum fuit, si autem varietas efflorverit in cutem, et totam cutem texerit a capite usque ad pedes per omnem conspectum, et sacerdos cum viderit, emundabit eum, quoniam convertit in album, mundus est. Qua vero die visus fuerit in ejusmodi color vivus, inquinatus est. Conversum enim hominem de pristino carnis habitu in candorem fidei, quæ vitium et macula æstimatur in seculo, et totum novatum mundum voluit intelligi, qui jam non sit varius, non sit de pristino et novo aspersus. Si vero post abolitionem in vetustatem aliquid ex illa revixerit, rursum in carne ejus quod emortuum delicto habebatur, immundum judicari, nec expiari jam a sacerdote. Ita mœchia de pristino recidiva, et unitatem novi coloris, a quo fuerat exclusa, commaculans, immundabile est vitium.* (1) Moysis verba ad suum propositum detorquet Tert. ut ostendat ad pœnitentiam non esse admittendum Christianum in mœchiam lapsum. Verum ejus mentem non approbans, ex ipso deduco, quam sit immundabilis lasciviæ lepra consuetudine radicata. Pergit Legislator de domo lepra immunda et contagiosa istud præbens documentum: *Si quæ maculæ et cavositates annuntiatæ in parietibus sacerdoti fuissent, priusquam introiret ad conspiciendam eam, jubet auferri de domo omnia, ita immunda non futura quæ domus essent. Dehinc introgressus sacerdos, si invenisset cavositates viridicantes, vel rubescentes, et aspectum earum humiliorem citra parietinam formam, exiret ad januam, et secerneret domum illam septem diebus: dehinc, die septima regressus, si animadvertisset diffusum in parietibus tactum illum, imperaret extrahi eos lapides, in quibus lepra fuisset, et abjici extra civitatem in locum immundum, et sumi alios lapides politos et solidos, et reponi loco pristinorum, et pulvere alio inlini domum.* (2) Fuse refert Tertullianus verba legis, ex quibus probare contendit eos qui ante baptismum lapsi in mœchiam fuerant, esse ad pœnitentiam admittendos; non vero eos qui suscepto baptismate fuerant mœchati: *Oportet enim cum pervenitur ad summum sacerdotem Patris Christum, de domo hominis nostri in tempore hebdomadis auferri omnia impedimenta prius, ut munda sit quæ remanet domus, caro et anima: et ubi introierit eam sermo Dei, et invenit maculas ruboris et viroris, extrahi statim et abjici foras sensus mortiferos et cruentos, proque illis politos et in compaginem aptos et firmos substrui lapides, ut ita homo habilis Deo sit. Quod si post recuperationem et reformationem rursus sacerdos animadverterit in eadem domo de pristinis causis aliquid et maculis, immundam eam pronuntiavit, et jussit deponi materias*

(1) D. Ambr. L. 1. de Cain et Abel. 5. — (2) Tert. L. de Pud. 14. — (3) L. 83. q. q. 63. — (4) L. 2. Pædag. c. ult. — (5) D. Ambr. L. 1. de Cain et Abel. 5. — (6) Lev. 13. 14.

(1) Tert. L. de Pud. 20. — (2) Tert. ibid.

et lapides, et omnem structuram ejus, et abjici in locum immundum. Sic erit homo, caro et anima, qui post baptisma et introitum sacerdotum reformatus, denuo resumit scabra et maculas carnis, et abjicitur extra civitatem in locum immundum, nec amplius reædificatur in Ecclesia post ruinam. Non est sine macula in hoc casu Tertulliani mens, nimis dure in maculas carnis invehens, et ex indiscreto castitatis zelo, Christianis post baptismum lascivientibus denegans pœnitentiam : neque sibi constans, cum aliorsum ad pœnitentiam invitet etiam Christianos in stuprum lapsos : *Verum non statim succidendus ac subruendus est animus desperatione, si secundæ quis pœnitentiæ debitor fuerit : pigeat sane peccare rursus, sed rursus pœnitere non pigeat : pigeat iterum periclitari, sed non iterum liberari. Neminem pudeat. Iteratæ valetudinis, iteranda medicina est.* (1) Prosequitur hanc veritatem comprobans exemplo : *Offendisti, sed reconciliari adhuc potes; habes cui satisfacias, et quidem volentem. Id si dubitas, evolve quæ Spiritus Ecclesiis dicat : Stuprum, et idolothytorum esum Thyatirenis exprobrat : et tamen omnes ad pœnitentiam commovet, sub comminationibus quidem : non comminaretur autem non pœnitenti, si non ignosceret pœnitenti.* (2) Hæc retuli, non ut ab errore hac supra re vindicem Tertullianum : licet eum Rigaltius virtutis amore asseveret peccasse; unde sic fatur : « Hæreses Tertulliani quæ dicuntur, eæ vix aliud præcipiebant quam martyria fortiora, jejunia sicciora, castimoniam sanctiorem, in quibus quidquid peccavit, in omne virtutis amore vehementiori peccasse videatur. » (3)

Belle igitur Tertullianus vitium carnis per lepram adumbratum demonstrat : quemadmodum enim lepra est ægritudo quasi irremediabilis, ita libidinis scabies, inter irremediabiles habetur morbos : *insanabilis fractura tua, pessima plaga tua* (4) : sic luxuriosum alloquitur Jeremias propheta. De leprosi curatione desperatur; idem debet ferri de homine luxuriæ assueto judicium : *Desperata est plaga ejus.* (5) Homo diu salax, blanda Veneris prurigine titillatus, dum hac scabie prurit, et lepra voluptatis totus operitur, expers curationis vulgo putatur. Ut enim ait ad propositum Diadochus : *Anima quamdiu expers curationis est, lepra voluptatis tota operta, metum Dei non sentit* (6) : Nec mirum, quia *impudicitia mater impœnitentiæ* (1) ; homo Veneri assuetus difficile convertitur, sed usque ad senectutem in luto carnis volutatur : *Plerique luxuriam corporis nec albenti erubuere canitie, et usque ad senectutis ætatem vitam produxere maculosam.* (2) Quapropter ex D. Bonaventura, « comparatur luxuriosus corvo, qui cadaveribus adhæsit. Sic facit luxuriosus, quia dimissa arca continentiæ et castitatis, adhæret cadaveribus, id est, delectationibus immundis » (3); quibus ita agglutinatur, ut vix ab eis possit avelli, quod ipsa etiam experientia comprobatur : *Nonnullos novi, qui cum juvenili ætate ad libidinem prolapsi essent, ad ipsam usque canitiem, mali consuetudine deliniti, in peccato perstiterunt.* (4) Idipsum etiam nunc faciunt, qui sese a mulierum contubernio non separant.

II. PARS. *A fornicationibus observando recte agitis, vectante vos Spiritu Sancto.* (5) Ut quis a gustatis Veneris voluptatibus abstineat, debet vehi a Spiritu Sancto, adeo adversus libidinem sumus imbecilles et inermes : *Æque facilitas amoris, quam difficultas nocet. Facilitate capimur, cum difficultate certamus : itaque conscii nobis imbecillitatis nostræ quiescamus : nec vino infirmum animum committamus, nec formæ, nec ullis rebus blande trahentibus.* (6) Quantum possumus a lubrico recedamus : nos, inquam, qui etiam in sicco parum fortiter stamus. Quamtumvis diu frænatos et morigeratos contineamus affectus, levis tamen concupiscendi occasiuncula periculosa est : *Nihil enim facilius quam amor recrudescit; cito rebellat affectus; quocunque se verterit, pretium aliquod præsens occupationis suæ inveniet.* (7) Rara in periculis continentia est; et prælibata libido rarissime vitatur. Quare Regius Vates obscœni adulterii memor, sic ad Deum supplex orat : « Viam iniquitatis amove a me, et de lege tua miserere mei. » (8) Propheta assuetis libidinum illecebris blandius titillatus, *non dixit : Amove me a via iniquitatis; sed viam iniquitatis amove a me* (9), existimans perarduum ac prope impossibile, si adesset via libidinis, ut non incederet per illam : quia *non solum lubrica, sed etiam procax, importuna, petulans est libido* (10), quæ dulci quadam violentia ad se allicit, et quos suis irretierit laqueis, ad Deum redire per pœnitentiam non sinit. Quod in nuptiali adumbratur

(1) Tert. L. de Pœn. 7. — (2) Cap. 8. — (3) In c. 1. L. adv. Prax. — (4) Cap. 30. — (5) Michæ 1. — (6) De Perfect. c. 17.

(1) D. Cypr. de Bon. Pud. — (2) D. Ambr. in Ps. 1. — (3) Diæt. Sal. c. 9. — (4) D. Damasc. L. 3. Paral. 28. — (5) Tert. L. de Pud. 12. — (6) Seneca. Ep. 117 — (7) Seneca Ep. 70. — (8) D. Ambr. in Ps. 118. — (9) D. Ambr. L. de Joseph c. 5. — (10) Luc. 14.

convivio, ad quod a patre familias homines benevole invitati, omnes ad unum ire inurbane recusant. Alius villam nuper emptam causatur; alius quinque juga boum probanda; alius vero dixit : Uxorem duxi, et ideo non possum venire : *Quid per uxorem, nisi voluptas carnis accipitur?* (1) Duo hic animadvertenda sunt : unum, quod alii duo qui invitati fuerant, civiliter responderunt : « Rogo te, habe me excusatum », tertius inverecunda fronte respondet, nec excusationem postulat. « Per hunc designantur illi, qui se luxuriæ carnisque voluptatibus per omnia subjiciunt, qui excusari non quærunt, quia solam hanc vitam diligentes, aliam parvipendunt. » (2) Aliud notatu dignissimum, quod iste homo inurbanus aperte dixit : « Uxorem duxi; ideo non possum venire. » Assuetus voluptatibus carnis nequit ad Deum venire. Libido adeo potenter rapit concupiscentiam, et trahit voluntatem, quod, licet libertatem et arbitrii indifferentiam omnino non tollat, ita tamen ad voluptates inclinat, ut vix ac ne vix quidem libidini non prone adsentiat, et obsequenter ad nutum pareat. Ut enim ait D. Augustinus, *per arbitrii libertatem factum est, ut esset homo cum peccato, sed jam pœnalis vitiositas subsecuta ex libertate fecit necessitatem.* (3) Hæc autem moralis necessitas, quæ libidinosum impotentem ad pœnitentiam facit, a tribus præsertim causis dimanat. A 1. Carnis illecebris; 2. Diaboli laqueis; 3. Feminæ blanditiis.

1. Homines carnales ut se a mortificatione et operibus pœnitentiæ pœnalibus eximant, carnis causantur infirmitatem : *Solis illis caro infirma est. Atqui nulla tam fortis caro, quam quæ spiritum elidit* (4), mentis rationem obruit, et consensum voluntatis ita allicit, ut pudicitia prædicetur a Veronensi Antistite *beata, cum allidit in pueris; beatior, cum in adolescentibus lapsus feliciter timet; beatissima, cum in juvenibus carnalia exstinguere laborat incendia. Sane in senibus, ut est honoranda, ita admiranda non est; quia licet sit victrix, tamen triumphi sui palmam senectutis cum vigore partitur.* (5) Verum licet in senibus non æque æstuet concupiscentia ac in juvenibus, senes tamen etiam in ætate frigida non sunt immunes a calore libidinis. Quapropter Cupido *ideo lineamento puerili depingitur, quia ejus lasciva lubricitas, nec annis senilibus temperatur.* (1) Deinde difficile est ut senes non sentiant concupiscentiæ stimulos, postquam in juvenili ætate Veneri laxarunt habenas. In senectute non exuitur libido, quæ ab adolescentia ita inviscerata est, ut pervenerit usque ad ossium medullas : *Ossa ejus impleburtur vitiis adolescentiæ suæ, et cum ipso in pulvere dormient.* (1) Tandem, quantumvis senectus potestatem abstulerit lasciviendi, non tollit tamen lasciviendi voluntatem et affectum : *Si quis a malis suis, fracta jam ætate, vel cogente infirmitate, vel imminente morte destiterit; oblectamenta delicti perdidit, non reliquit : neque ille voluptatem deseruit, sed illum voluptas; illum, inquam, voluptas, necessitate, non virtute fugata, destituit.* (2)

Quam difficile deseratur lasciviendi consuetudo, propria experientia doctus, sic declarat D. Augustinus : *Ligatus eram non ferro alieno, sed mea ferrea voluntate; velle meum tenebat inimicus, et inde mihi catenam fecerat et constrinxerat me; quippe ex voluntate perversa facta est libido; et dum servitur libidini, facta est consuetudo; et dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas : quibus quasi annulis quibusdam sibimet innexis, tenebat me obstrictum dura servitus* (3); quæ quam potenter, constat; quia eum etiam jam ruptis vinculis liberum, in lapsum velut proclivem impellebat; unde subjungit : *Plusque valebat in me deterius inolitum, quam melius insolitum.* (4) Multum viget ad lasciviam agnatus concupiscentiæ fomes, et naturæ corruptæ illicium : et quasi consuetudo sit aut alter libidinis fomes, vel prioris incrementum, vocatur ab Augustino *carnis consuetudo.* (5) Augustinus ante conversionem diu expertus et Veneris incentivum, et consuetudinis tyrannidem, ut denotet quanto impetu feratur ad venereas voluptates homo libidini assuetus, consuetudinem Veneri adjungit, et inveteratam lasciviam consuetudinem carnis vocitat. Plus audet Tertullianus, et æstuantem carnis concupiscentiam semel, iterum, et tertio *carnis necessitatem* (6) appellat : adeo carnis stimulus potenter pertrahit ad libidinem.

Et ne quis necessitatem simpliciter absolutam et physicam libertatem penitus destruentem intelligat, statim subjungit : *Quæ quidem carnis necessitas circumscribi potest*, et ita frangi, edomari, emolliri gratiæ lenocinio, ut voluntas non resiliat, nec Deo vocanti deneget consensum. Verum *summa gratia ejus* (7) requiritur, ut libidinosum Veneri

(1) D. Greg. hom. 36. in Evang. — (2) Anselm. Enar. in Evang. — (3) L. de Perfect. Justitiæ. — (4) Tert. L. de Pud. 22. — (5) S. Zeno Serm. de Pud. — (6) S. Zen. Serm. de Pud.

(1) Job. 20. — (2) Eusseb. Emiss. Exhort. ad plebem. — (3) L. 8. Conf. 5. — (4) L. 8. Conf. 11. — (5) L. 1. de q. Evang. c. 10. — (6) Tert. L. de Exh. Cast. 1. — (7) Tert. L. de Spect. 17.

addictum et assuetum ad pœnitentiam adducat. Quod de semetipso fatetur Augustinus, qui *instantia divinæ gratiæ victus* (2), cui per quatuordecim annos restiterat, nihil ita plenam ejus retardabat conversionem ac assuetæ voluptates. Quæ *descendentem quasi furtim vellicantes ut respicerem, retardabant; tamen me cunctantem abripere atque excutere ab eis, cum diceret mihi consuetudo violenta : Putasne sine istis poteris?* (3) Idem sanctus Doctor post conversionem cautior effectus, eorum damnat stultitiam, qui ætati ac tempori nimium confidentes, ita secum statuunt: volumus, quandiu sumus in juventute, et dum occasiones occurrunt, indulgere libidini; in senectute, quando deerunt potestas et opportunitas, pœnitentiam agemus. *Sed dicet aliquis : Homo juvenis sum, facio quod me delectat, et postea pœnitentiam ago; hoc est dicere : Percutio me gladio crudeli, et postea ad medicum vado; et nescit quod in unius horæ puncto vulnus accipitur, et vix longo tempore ad sanitatem pristinam revocatur : qui enim adulterans dicit se postea pœnitentiam acturum, quare non timet ne eum subitum periculum superveniens rapiat, et pereat illi delectatio, et succedat illi damnatio?* (4) Nam quomodo certus est in ultimam devenire senectutem, cum nec unam duntaxat vitæ horam habeat in sua potestate? Quomodo pœnitebit sine potenti gratia, qua se præstitit obstinatione sua indignum? Quomodo assuetam vincet libidinem, quæ amantes se usque ad senium comitatur? Quomodo domabit carnis concupiscentiam halitu et astutiis diaboli suflammatam?

2. Atrocem dæmonum adversus homines hostilitatem belle describit Tertullianus : *Operatio eorum est hominis eversio; sic malitia spiritalis a primordio auspicata est in hominis exitium.* (5) Bellum ab initio mundi hominibus declararunt dæmones, omnemque eis nocendi adhuc sectantur occasionem : *Est insita malevolentia quædam et pernicies nocendi istis malis spiritibus; gaudent de malo hominum; et de fallacia nostra, si nos fefellerint, pascuntur.* (6) Dæmonem vocat Tertullianus spiritalem malitiam : Basilius Magnus, *omnis mali promptuarium* (7) : Gregorius Thaumaturgus, *malorum principem* (8) : D. Chrysostomus malum per anthonomasiam : *Cum multi sint homines mali, solus diabolus per excellentiam dicatur malus.* (9) mira autem dæmones potestate, subtilitate, velocitate, vigilantia, calliditate, multitudine, pollent. 1. Potestate, *multum spiritualibus viribus licet.* (1) Apostolus dæmones vocat *rectores tenebrarum harum* (2) : Tertullianus, *mundi tenentes :* Biblia Regia, *mundi potestates.* 2. Subtilitate, qua penetrant corpora : *Suppetit illis ad utramque substantiam hominis adeundam subtilitas et tenuitas sua.* (3) 3. Velocitate : *Omnis spiritus ales; hoc Angeli et dæmones.* 4. Vigilantia : quare Isidorus Pelusiota ait dæmonem ut nos decipiat, semper *insomnem esse* (4), in perpetuaque velut vigilia excubare. Cumque celeritate admirabili dæmones omnibus adsint locis; nam ut subjungit Tertullianus : *momento ubique sunt, totus orbis illis locus unus est :* ubique pestilentiæ suæ effundunt virus. 5. Calliditate, astutissimæ namque sunt *Satanæ cogitationes.* (5) Vatablus legit : *assultus, et insidiosus congressus.* Diabolum nuncupat D. Hieronymus *versipellem* (6) : D. Macarius *versutissimum* (7); qui, ut animadvertit D. Epiphanius (8), dicitur ab Scriptura sacra serpens; quia est omnium animantium *tortuosissimus.* (9) Agnoscit adhuc Tertullianus *ingenia diaboli* : D. Hieronymus *multimoda diaboli ingenia* (10) : D. Macarius *machinamenta.* (11) Innumeris namque modis *tanquam machinis* nos aggreditur. 6. Multitudine : unde D. Hieronymus asseverat omnium Doctorum hanc esse opinionem, quod *omnis aer plenus sit contrariis fortitudinibus.* (12) Regius quoque Vates probe sciens non unum aut paucos volitare dæmones, sed numerosissimas legiones alis igneis velocissime divagantes, pestem et exitum ubique spargentes, vocat *immissiones Angelorum malorum* (13) : seu, ut Vatablus legit, *cacodæmonum incursiones.*

Et quia, ut fatur D. Gaudentius, *post adventum Christi duplicato contra hominum genus furore succenditur* (14), Diabolus circuit quærens quem devoret, *quorum non potest obtinere mortes, impetit mores* (15); illosque varie debellare nititur, juxta prædominantem uniuscujusque passionem. *Novit cui adhibeat æstus* (16) cupiditatis, cui ingerat gulæ illecebras, cui infundat virus invidiæ, cui apponat incitamenta luxuriæ. *Et quæ illi, accuratior pascua est, quam ut hominem a recogitatu veræ dignitatis avertat.* (17) Potissimum bonos et studiosos aggreditur

(1) Tert. L. de An. 57. — (2) L. 8. Conf. 15. — (3) Serm. 250. de Temp. — (4) Tert. Apol. 22. — (5) D. Aug. in Ps. 98. Quod Deus non est auctor mali. — (6) Orat. 2. de An. — (7) Hom. de tent. diab.

(1) Tert. Apol. 22. — (2) Ephes. 6. — (3) Tert. Apol. 22. — (4) L. 2. Epist. 164. — (5) 2. Cor. 2. — (6) In c. 3. Gen. — (7) Hom. 17. — (8) L. 1. in Ephes. — (9) Psal. 269. — (10) In cap. 6. Ephes. — (11) D. Fulg. Ep. 3. ad Probam. — (12) In c. 6. Ephes. — (13) Ps. 77. — (14) Serm. 19. de Vill. iniq. — (15) S. Leo Serm. 6. de Epiph. — (16) S. Leo Serm. 7. de Nat. — (17) Tert. Apol. 22.

diabolus : *Esca enim ejus electa, neque ab illo inquiruntur nisi boni, quia se ultro ingerunt mali : post illos violenter currit.* (1) Et quamvis satagat *omnibus hominibus pestem et exitium afferre* (2); attamen *acrius circa robustos diaboli certamen est, et majoribus copiis illos aggreditur.* (3) Præsertim *virilem animum decipit, fortibus ingeniis illudit* (4) : neque cum a quo victus est quietum reliquit, sed *fortiorem quemque magis aggreditur* (5) : superantemque superare nititur : *armis quibus eliditur, surgit, et virtute qua dejicitur, dejicit.* (6) Perniciosissimus ille hostis malitiæ suæ otium nunquam facit. *Atqui tunc maxime sævit, cum hominem plene sentit liberatum; tunc plurimum accenditur, dum exstinguitur.* (7) Tandem innumeris fere utitur modis, quibus homines tentat, et suo imperio subdere conatur : *Lata atque diffusa est operatio mali multiplicia spiritus incitamenta jaculantis.* (8) Scelerum modos prope innumeros in animas jaculatur, nec frustra : innumerabiles namque de hominibus reportat victorias. *Piget dicere, quot quotidie virgines ruant, quantos de suo gremio mater perdat Ecclesia : super quæ sidera inimicus superbus ponat thronum, quot petras excavet, et habitet in foraminibus earum.* (9)

At nunquam dæmones neque sæpius, neque gloriosius de hominibus triumphant, quam dum eos ad libidines provocant. *Eadem igitur obscuritate contagionis, adspiratio dæmonum, mentis quoque corruptelas agit, et amentiis fœdis, ac sævis libidinibus, cum erroribus variis.* (10) Amentiis fœdis, et sævis libidinibus, libidinem afflant : afflata a dæmonibus libido, dæmonum instar, mentem occupat, et carnis concupiscentiam ad omnem lasciviam instigat. Quare, ut animadvertit D. Bernardus, diabolus homines *voluptatibus irretire laborat, et in eis includit multitudinem copiosam eorum.* (11) Siquidem *voluntas tanquam lasciva meretricula amatorem appetit, quærens stupri conciliatores per quos illum seu hamo capiat.* (12) Sunt autem dæmones voluptatis conciliatores, qui hamo capiunt homines, vel mediis mulieribus ; quas D. Hieronymus apud Bernardinum Senensem vocitat *viscarium diaboli* (13), vel media propria cujusvis carne, quam igne concupiscentiæ accendit : quomodo Cardinalis Hugo expendit istud Ecclesiastici : « Non est caput nequius super caput colubri, et non est ira super iram mulieris. » *Coluber est diabolus, quasi colens umbras. Caput colubri est prava suggestio dæmonis; mulier hic est sensualitas sive caro; ira mulieris, concupiscentia carnis.* Colubri nomine serpens intelligitur, qui in paradiso decepit Evam, nec cessat adhuc homines decipere suggestionibus. Idoneum autem suggestionis organum est mulier, quæ est sensualitatis seu carnis synonymum; ira autem mulieris quæ super omnem iram exardescit, est concupiscentia carnis, quam mulier accendit, et dæmon sufflammat. (1) De qua, ut vult D. Bonaventura, Ecclesiastes : *Inveni amariorem morte mulierem, quæ laqueus venatorum est : dicitur uxor propter vehementem libidinis adhæsionem.* Tartareus coluber seu « Behemoth sub umbra dormit in secreto calami, et in locis humentibus. » (2) Per calamum, ait S. Isidorus, inanis superbia, per loca vero humentia carnis denotatur luxuria. « Per hæc enim duo vitia diabolus humanum possidet genus, vel dum mentem in superbiam erigit, vel dum per luxuriam carnem corrumpit. »

Qui immersus est in luxuriæ cœno, debet dicere cum Regio Vate : *Infixus sum in limo profundi, et non est substantia. Id est, virtus exeundi* (3), ut explicat Hugo Cardinalis. Quapropter idem Propheta magnam Dei decantat misericordiam quæ de profundo illum eduxit barathro. « Confitebor tibi, Domine, Deus meus, in toto corde meo, et glorificabo nomen tuum in æternum, quia misericordia tua magna est super me, et eruisti animam meam ex inferno inferiori. » (4) Ille autem infernus inferior, a quo de magna Dei misericordia liberatum se prædicat, non est alius quam adulterium cum Bethsabea commissum. *Mens libidinis igne succensa, nonne tibi videtur infernus, in quo videlicet et diabolus habitat, et concupiscentiarum ignis æstuare non cessat?* (5) Ad erigendos alios peccatores de lapsu, sufficit communis misericordia, sat est gratia generalis; at ut libidinosi quos diabolus possidet, convertantur et educantur de inferno inferiori, magna requiritur misericordia ; specialis gratia necessaria est. Ut Deus Israelitas multitudine innumerabiles liberet a captivitate Pharaonis, mittit Moysem et Aaron ; ut autem Loth cum sua familia liberet a Sodomæ incendio, duorum Angelorum utitur ministerio. Duo fratres sufficiunt ad innumeros liberandos homines,

(1) Cæsar. — (2) Cyr. Alex. in c. 1. Abacuc. — (3) Ennod. in Vit. S. Ant. — (4) D. Epiph. l. 1. — (5) D. Cypr. Epist. 6. — (6) D. Fulg. Epist. 3. — (7) Tert. L. de Pœn. 7. — (8) Tert. L. de Pat. 11. — (9) D. Hier. Epist. 22. — (10) Tert. Apol. 22. — (11) Serm. de S. Andr. — (12) Phil. Jud. l. de Opif. Mund. — (13) Tom. 4. Serm. de Luxur. 25.

(1) Job. 40. — (2) L. 2. Sent. 39 — (3) Ps. 68. — (4) Ps. 29. — (5) P. Dam. l. 2. Epist. 5.

duo Angeli requiruntur ad unum Loth, quem non eruunt de Sodoma, nisi quadam quasi facta violentia. *Dissimulante illo, apprehenderunt manum ejus.* (1) Quo denotatur potentissimæ gratiæ necessitas, ut homo libidini assuetus a diaboli liberetur tyrannide, et ad Deum per pœnitentiam convertatur. Nemo nescit quanta difficultate dæmones a corporibus expellantur (1): diabolus non solum corpora, sed etiam possidete orum animas qui libidini vacant: quos Patres Concilii Ancyrani energumenos vocitant, voluntque pro illis fieri orationes, quod innuit etiam Ecclesia in Sanctorum Litaniis Deum sic orans: *A spiritu fornicationis libera nos Domine.*

Magnum agnoscit D. Chrysostomus discrimen inter Chananæam et Magdalenam. Filia Chananææ « male a dæmonio vexabatur. (3) » Magdalena quoque possidebatur non ab uno, sed a septem dæmonibus. « De qua septem dæmonia ejecerat. » (4) Utraque accurrit ad Christum, qui de semetipso ait: « Ego sum panis vivus qui de cœlo descendi. » (5) Chananæa petit pro filia sua micas panis duntaxat quæ cadebant sub mensam Christi: Magdalena vero se Christo mensæ Pharisæi recumbenti adjunxit. Pro sananda filia Chananææ, una duntaxat mica sufficit, pro Magdalena totus panis requiritur. Nec mirum, quia filia Chananææ ab uno tantum vexabatur dæmonio, Magdalena vero in civitate peccatrix, a septem possessa dæmonibus, opus habuit omnipotentia Salvatoris, ut ab illis liberaretur. *Cernens in mensa Dominum, non quæsivit sicut Chananæa micas, sed ipsum panem vitæ amplexata est. Chananæa pro filia a dæmone vexata interpellabat; et dum seipsam canis nomine interpellari audiret, micas de mensa cadentes petiit: hæc vero non filiam a dæmonio vexatam habebat, sed totum corpus lasciviæ dæmonicæ deditum.* Hugo quoque a S. Victore animadvertit lascivam animam magis quam impiam quantumque a dæmone possideri; miraturque magnam Salvatoris benignitatem erga peccatricem mulierem a septem possessam dæmonibus. « Venit ergo Jesus et ita se omni mansuetudine exhibuit, ut peccatricem animam septem dæmoniis adulteram, de manibus lapidantium eriperet. » (6)

Societas quam homo lasciviæ deditus habet cum diabolo infensissimo Dei inimico, causa fuit cur Deum pœnituerit fecisse hominem. Multa alia patrarunt homines crimina, quæ nunquam Deum adduxerunt ad pœnitentiam; at videns Deus nefandas obscœnitates quibus terram corruperant mortales: « Pœnituit eum quod hominem fecisset in terra. » (1) Aliter hunc locum versat Gothfridus apud Tilmannum, scilicet quasi dicat Deus: *Pœna me tenet, mihi incumbit sustinere pœnam, agereque pœnitentiam pro homine quem creavi: non potest hic calix transire nisi bibam illum*, denotans Christum crucis mortem peculiariter passurum ut homines ab obscœno voluptatis liberaret vitio, et in Calvario pro impœnitentibus libidinosis publicam ageret pœnitentiam. Et ob hanc causam die Veneri dicato patibulari voluit, ut expiaret suo sanguine crimina blanditiis Veneris commissa. Et licet cuncti peccatores suis sceleribus Christum crucifixerint, specialiter illum suspenderunt libidinosi; quomodo ipsiusmet Dei querelam intelligit Rupertus: « Populum meum exactores sui spoliaverunt, et mulieres dominatæ sunt eis. » (2) Quinam exactores isti, et mulieres? « Exactores propter rapacitatem, mulieres propter passivam et sodomiticam libidinem; exactores isti, mulieres istæ, et Scribæ et Pharisæi fuerunt, qui turpis lucri gratia, ut acciperent decimas et primitias, unde libidines suas explerent, populo persuaserunt ut crucifigerent Dei Filium. » (3)

Non sine mysterio libidinosos nuncupat Apostolus inimicos crucis Christi: Tum quia, ut philosophatur Balduinus: *Si crux Christi voluptati adversatur, et voluptas cruci, quomodo excusari possunt voluptatis amatores, ut non judicentur crucis persecutores?* (4) Tum quia de cruce Christi nullum fructum reportant: tum quia animam suam pretioso Christi immaculati sanguine redemptam, pro vili et fœda turpitudine vendunt. *Recte quidem dicitur redemisse nos Christus, qui pretium nostri Sanguinem suum dedit. Quid tale autem nos mercaretur, dedit? Ergo si videtur, ausculta, adulterium pecunia diaboli est.* (5) Tum quia Spiritum Christi a suo corde rejiciunt, ut a dæmone possideantur: Tum quia impressam Dei imaginem de sua anima delent, ut diaboli characterem suscipiant. *Diaboli enim imago in eo est, et superscriptio: Commisisti adulterium, accepisti numisma diaboli.* (6) Quasi carnis pellacia, et concupiscentiæ illecebra, quæ in adulterium trahit, sit diaboli imago et superscriptio, qua signatur adulterium, quod est diaboli numisma: Christiani *ne fraudemur a Satana, quoniam non ignoramus injectiones ejus.* (7) Fugiamus lasciviæ

(1) Gen. 19. — (2) Can. 17. — (3) Matth. 15. — (4) Marc. 16. — (5) Joan. 6. — (6) L. 1. Miscel. 29.

(1) Gen. 6. — (2) Isai. 3. — (3) L. 1. in Isa. 11. — (4) Apud Tilman. — (5) Orig. hom. 15. in Gen. — (6) Orig. — (7) Tert. L. de Pud. 13.

voluptates, et si volumus muniri adversus diaboli machinamenta, simus cum Christo confixi cruci, *et jam non habet malignus unde alliciat; non habet unde dejiciat. Nihil proficiet inimicus in eo, quem crux Christi delectat, si carnalem suggesserit delectationem.* (1) At proh dolor! plerique Christiani cruces fugiunt, carnis voluptates sectantur, et quasi concupiscentiæ fomenta, et diaboli incitamenta non sufficiant ad eos a pœnitentia, a Deo dimovendos, advocant mulierum illecebras, ut earum consortio firmius in impudicitia permaneant.

Caro et mulier, duplex infirmitas. (2) In mulierem sic acriter invehit Tertullianus: *Tu es diaboli janua, tu es arboris illius resignatrix, tu es divinæ legis prima desertrix, tu es quæ eum persuasisti quem diabolus aggredi non valuit. Tu imaginem Dei tam facile elisisti. Propter tuum meritum, id est, mortem, etiam Filius Dei mori habuit.* (3) Multa tela ejaculatur in feminam, quæ est diaboli janua; et, ut fatur Joannes Damascenus, *diaboli consolatio* (4); quia dæmoni affert consolationem. Nunquam magis lætatur dæmon quam dum animas seducere et deprædari potest: est autem *mulier præparata ad capiendas animas.* (5) Mulieris lenocinio utitur dæmon ut inescet homines, et suis retibus illaqueet. Adeo officiosa est dæmoni mulier, ut dicatur a Joanne Damasceno, *officina dæmonum.* Mulieris ministerio diabolus prostravit et principem Petrum. Adami lapsum, in quo ejus cecidit posteritas refert Ecclesiasticus: « A muliere initium factum est peccati, et per illam omnes morimur. » (6) Quem locum sic elucidat Origenes: *Aculeus peccati est forma feminea, et mortis conditio non aliunde surrexit, nisi de muliebri substantia.* (7) Magna emphasi dicit Origenes, quod forma feminea facta est peccati aculeus, quasi impotens et inermis fuisset in paradiso terrestri callidus dæmon, nisi forma feminea Adamum debellasset. Quod attente considerans Tertullianus, diaboli malitiæ mulieris illecebras prætulit, efficacissime tentantis Adamum, quem dæmon tentare et allicere non præsumpsit. Cum Adami lapsu Petri casum confert Laurentius Justinianus: *Mulier quæ male suadendo Adam de paradiso expulit, Apostolorum principem tentando de atrio dejecit.* (8) Petro in atrio commorante accessit ad eum una ancilla. *Non armatos advocavit milites ut debellaret Apostolum: unius mulierculæ lingua Christianæ militiæ devicit ducem.* (1) Verum *quid sibi vult quod una cum prodit ancilla, cum viri utique eum magis potuerint cognoscere?* (2) Multi aderant viri in aula pontificis, quibus ignotus non erat Petrus; cur potius Petrum una ancilla, quam aliquis ex tot viris aggreditur? Hanc quæstionem proponit et solvit Rabanus Maurus. *Ut iste sexus peccasse in necem Domini videretur, et iste sexus redimeretur per passionem Domini.*

Quam merito ait supra laudatus Laurentius Justinianus! *Sexus hic muliebris semper suspectus est; illo frequentissime abutitur dæmon.* Suspicatus namque diabolus Christum venisse *ad dissolvendum opera feminæ* (3), moriturumque pro redemptione humani generis, cujus ruina a muliere sumpserat exordium, uti per ancillam effecit ut Petrus negaret Christum, ita per uxorem Pilati humanæ redemptionis impedire voluit beneficium. Verum frustra, quia Salvatoris misericordia diaboli superavit malitiam, fundens sanguinem, et mortem patiens ut opus feminæ repararet. Tot damna, quæ acciderunt ex feminarum consortio, timorem nobis ingenerare debent. *Per mulierem liberavit nos Christus, unde adhuc morimur, formidare debemus* (4): scilicet feminarum blanditias, quæ adhuc afferunt mortem. *Tunc liberatio ipsa constabit in femina, si a nobis mors revincatur, quæ per feminam venerat.* Passio Christi in illis est efficax qui feminarum effugiunt contubernium, et effugiendo a morte animas liberant. *Ceterum si adhuc per mulierem circa nos scandala dominantur, liberationis Christi fecimus pro certo dispendium.* Qui periculum a mulieribus non timent, sed intrepidi sese exponunt occasionibus, Redemptionis dominicæ faciunt quodammodo dispendium. Quot sunt hac ætate, qui Passionis Christi jacturam faciunt, qui mortem animæ non metuunt, qui sese cadendi periculo imprudenter exponunt, qui misere in eadem domo cum muliere commorantur? *A muliere initium factum est peccati, et per illam omnes morimur: inde mortales tenemur, nec timemus.*

Ex Petro Damiano « in quodam monte orientis lapides sunt igniferi, qui masculus et femina nuncupantur, et dicuntur pyropoli; qui nimirum cum a se invicem procul sunt, non accenduntur; si vero femina appropinquaverit masculo, protinus ex eis ignis egreditur, ita ut omnia quæ circa montem sunt, flammis vaporantibus exurantur. Ab ipsis

(1) D. Bern. Serm. de S. And. — (2) Tert. L. de Cult. Fem. 9. — (3) Tert. L. 1. de Cult. Fem. 1. — (4) L. Paral. c. 76. — (5) Prov. 7. — (6) Eccli. 25. — (7) De Sing. Cler. — (8) L. de Triumph. Ago. Chr. c. 8.

(1) Laur. Just. — (2) Rabar. l. 7. in Matth. — (3) Clem. Alex. l. 2. Strom. — (4) Origen.

ergo lapidibus edocemur, ut si consumi libidinis incendio nolumus, muliebris aspectus speciem declinemus, ne de conspecta forma flamma prosiliat, quæ in nobis non montis, sed mentis fruteta pervadat. » (1) Quando stramen siccum est, facile ei ignis proximus adhærescit. Hac similitudine ostentat Chrysologus quam periculosus sit concupiscentiæ ignis, dum vir et mulier adinvicem nimis approximant. *Quod ignis arida segeti, hoc vitia corpori sunt humano, quæ sola securius separatione vincuntur.* Inde concludit Philosophus : *Ut ergo Trojanorum senes erga Helenam sese habuerunt ; sic et nos ad voluptatem ipsam esse affectos, in omnibusque illorum dicere vocem oportet* (2) : nempe Foras, quamprimum exeat tam venusta femina tot tragœdiarum rea. Qui feminas in domo sua retinent, impossibile judicat Bernardus, ut in lasciviam non labantur. *Cum femina semper esse, et non cognoscere feminam, nonne plus est quam mortuum suscitare? Quod minus est non potes, et quod majus est vis credam tibi? Quotidie latus tuum ad latus juvenculæ est in mensa ; lectus tuus ad lectum ejus in camera ; oculi tui ad illius oculos in colloquio ; manus tuæ ad manus illius in opere : et continens vis putari?* (3)

Christus Dominus, ex proprietate divinæ personæ impeccabilis, nullo concupiscentiæ fomite ustulatus, ab omni lasciviendi periculo immunis, semel et iterum digito scribit in terra, ne intueatur adductam a Pharisæis adulteram mulierem. Renuunt Pharisæi lapidare feminam prostituti pudoris, unus post alium exeuntes : remansit solus Jesus et mulier, cui dixit Salvator : « Nemo te condemnavit? neque ego te condemnabo : vade, et jam amplius noli peccare. » (4) Nonne Christus Dominus, supremus omnium judex videtur favisse probrosæ mulieris peccato, impunitum relinquens publicum adulterium ? Nemo te condemnavit. *Quid est Domine? faves ergo peccatis? Non ita; Attende quod sequitur : Vade, et noli amplius peccare.* (5) Remanet Jesus solus cum adultera, non peccatis favens, nec libidinem fovens, quia non eam moratur, ut causam disceptet, et sententiam dicat, sed statim dimittit eam. Solus judex est Christus, sed non vult solus feminam judicare. Solitudinem cum femina recusat, quem a periculo excusant divinitas, animæ felicitas, et gratiæ summa sanctitas; præstat impunitam omitti adulterii impudentiam, quam solum esse cum femina, et scrutari luxuriæ delicta. *Cum in Evangelio a Scribis et Doctoribus legis apud Dominum ista accusaretur adultera, avertit faciem suam Dominus, et declinavit in terram, ne crimen cerneret quod puniret : et maluit in pulvere scribere veniam, quam dare in carne sententiam.* (1) Non sibi, sed nobis cavet Dominus ; non timet sibi periculum, sed nobis præbet fugiendi periculi documentum : leves devitat occasiones, ut illas et nos ad tanti Præceptoris exemplum similiter evitemus.

Ex Cardinali Hugone *dicunt alii, quod secundo scripsit pœnitentiam mulieris.* Deus qui olim non adulterandi legem proprio digito scripsit in tabulis lapideis, nunc characteres imprimit pulveri, qui est merum venti ludibrium, ut denotet, quam sit labilis, inconstans, et instabilis pœnitentia ab hominibus libidinosis facta. Quod aperte declarat Apostolorum princeps : nam postquam produxit homines carnales, oculos habentes plenos adulterii et incessabilis delicti, subjungit : *Pellicientes animos instabiles* (2); quia non perseverant in pœnitentiæ proposito, sed magna cum facilitate ad detestata redeunt peccata. *Alia peccata forinsecus sunt, quæ post factum pœnitudinem habent, et licet invitet lucrum, mordet conscientia : sola libido etiam in ipso tempore pœnitendi, præteritos stimulos patitur, et titillationem carnis, et incentiva peccati, ut per hæc quæ corrigi cupimus cogitantes, rursum sit materia peccandi.* (3) Imaginatio namque revocans ad memoriam gustatas voluptates, concupiscentiam sufflammat, carnem titillat, et in ipso pœnitentiæ tempore, præteritarum voluptatum complacentiam, aut novarum appetitum inspirat : *Interpellat enim illos ad desiderandum ex pristinis aliquid, ipse finis desiderandi : velut poma, cum jam in acorem vel amaritudinem senescere incipiunt, ex parte aliqua tamen adhuc ipsi gratiæ suæ adulantur.* (4) Veneris voluptates obscœnis phantasmatibus adhuc afflat diabolus.« Cum immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca inaquosa, quærens requiem, et non inveniens dicit : Revertar in domum meam unde exivi. » (5) Quem locum sic elucidat Lyranus : *Cum immundus spiritus, id est, peccati carnalis appetitus, exierit per virtutem pœnitentiæ, tunc si in ipsam regredi*

(1) L. 2. Ep. 38.— (2) L. 1. Ethic. 9. — (3) Serm. 65. in Cant. — (4) Joan. 8. — (5) D. Aug. Tract. 35. in Joan.

(1) Chrysol. Serm. 115. — (2) 2. Epist. 2. — (3) D. Hier. in 1. Cor. 6. — (4) Tert. L. de Pœn. 6. — (5) Luc. 22.

possit, assumit septem alios spiritus secum, nequiores se, et ingressi habitant ibi, et fiunt novissima hominis illius pejora prioribus; ut quotidie multis accidit, qui post pœnitentiam, pristinarum voluptatum memoria de novo stimulati, non requiescunt donec in domum infamem denuo revertantur, aut concubinam reassumant, quam tempore pœnitentiæ dimiserant : idcirco fucata illorum pœnitentia, est mera impœnitentia, nec vere ad Deum convertuntur, cujus gratiam obstinate recusant.

III. PARS. *Mœchiæ et fornicationis non drachma, sed talentum: quibus exquirendis, non lucernæ spiculi lumine, sed totius solis lancea opus est.* (1) Ut quis convertatur ab impudicitia, tria quæ ad peccatum adhibuit, adhibere debet ad pœnitentiam. Nimirum cor quod Veneris concepit amores; oculos qui eos tacite insinuarunt; et os quod eos manifestavit. At libidinosus qui his tribus abusus est ad lasciviam, non utitur ad pœnitentiam. Nam, 1. Cor molle ad Veneris blanditias, ita obduratur ut ab illo gratia resiliat; 2. Oculus, qui aut dedit, aut suscepit, aut indicavit amorem, ita cæcatur ut peccati gravitatem non aspiciat; 3. Os quod declaravit amorem, ita obmutescit, ut ad confitendum peccatum labia non aperiat.

1. Vir vel mulier lasciviens est *aure audiens et non audiens.* (2) Aure audiens obscœnos sermones, quibus placidum præstat auditum; non audiens auditu cordis vocem Domini, sed *aspernamento audiens sermonem sanctum.* (3) Nam ut fatur Ecclesiasticus, *verbum sapiens audivit luxuriosus, displicebit illi, et projiciet post tergum suum.* (4) Quod in parabola seminis denotatur. Verbum Dei est semen, quod dum seminatur, aliud cecidit super terram : ex V. autem Beda, petra est duritia protervæ mentis, at Hugo Cardinalis per petram *imbecilles* (5) vult denotatos. Quinam sunt isti imbecilles, qui petræ duritiam æmulantur, nisi qui in carnis imbecillitate laborant? qui imbecilli et molles sunt ad libidinis blanditias, et petræ duritiam imitantur ad resistendum gratiæ cœlestis impulsibus; et quo magis emolliuntur libidine, et carnis imbecillitate flaccescunt, eo magis ad gratiam, carnis mollitie obdurescunt; et quanto plus oculos habent apertos ad dandum vel recipiendum amorem, tanto plus ad divina cæcutiunt?

2. Libidinosi *cæci sine Dei lumine* (6) in impœnitentia persistunt. Ut enim ait D. Bernardinus Senensis, per luxuriam homo impeditur redire ad Deum, quia anima non potest redire et amare sine cognitione; juxta illud Augustini : « Invisa diligere possumus, incognita nequaquam, sed luxuria carnalis destruit cognitionem » (1) : ad eum fere modum quo nebula in aere impedit claritatem solis : sed quia in superioribus multa hac super re retulimus, superest tantum ut ostendamus luxuriosum non habere os ad confitendum peccatum.

3. *Satisfactio confessione disponitur.* (2) Luxuriosus in manifestando Veneris amore eloquens et verbosus, ad confitendam immunditiam os non aperit, nec lingua utitur. Non puduit de re impudenti, pudet de re honesta : non erubuit proferre sermones fœtidos et obscœnos, et erubescit proferre verba pietatis et virtutis. *Plerosque tamen hoc opus aut suffugere, aut de die in diem differre, præsumo; pudoris magis memores quam salutis, et ita cum erubescentia sua pereunt.* (3) Christiane, si infauste cecidisti in libidinis cœnum, non perseveres in immunditia, sed cito surge per conversionem, ne tardes converti; sed quantocius tuum confitere peccatum; nam *Deus pœnitentia mitigatur* (4), et vere pœnitentes in sui amicitiam recipit, eisque largitur gratiam, quæ tribuit jus ad cœlestem felicitatem.

(1) Tert. L. de Pud. 7. — (2) Tert. ibid. 8. — (3) Tert. ibid. 8. — (4) Cap. 21. — (5) In cap. 13. Matth. — (6) Tert. L. de Pœn. 1.

(1) Tom. 1. Serm. 21. de Luxur. — (2) Tert. L. de Pœn. 9. — (3) Tert. L. de Pœn. 10. — (4) Tert. L. de Pœn. 9. — (5) Tert. L. 2. ad Nat. 10. — (6) Cap. 5. — (7) Tert. L. 2. ad Nat. 15. — (8) Tert. L. 1. de Cult. Fem. 2. — (9) L. 6. in l. 4. Reg. 14.

CONCIO SEXTA.

SCORTUM *meritorium fuit* (5), non, 1. Fortunæ : meretrices namque mulieres, cum omnibus divitiis quas meretricatu lucrantur, tandem depauperantur. Quod denotatum vult Theodoretus (6) per mulierem illam apud Zachariam cui plumbum dumtaxat supererat *in pretia luxuriæ.* (7) Non, 2. Honoris, quem sua prostitutione dedecoravit, etsi interdum pellicatu ditatur : *Si mercedes pro libidine, nullius rei turpis merces decora est.* (8) Non, 3. Gratiæ et benevolentiæ divinæ : nam Dei animadversionem incurrit. Quod præfiguratum vult Magnus Gregorius per severam vindictam de Amalecitis sumptam. *Quid est quod Amalecitarum opera recensentur, nisi quia luxuriæ inquinamenta, valde Deo odibilia sunt?* (9) Ita odibilis est Deo luxuria, ut eam puniat, 1. Regnorum

excidio; 2. Æternæ felicitatis dispendio; 3. Gehennæ incendio.

I. PARS. *Severitas debitum est justitiæ.* (1) Loquitur Tertullianus non de severitate tyrannorum, quæ ut plurimum est injustitiæ debitum, quia sæviunt non ut justitiæ tueantur partes, sed ut passioni suæ faveant, et inclinationi, qua ad sævitiam feruntur, satisfaciant : sed loquitur de severitate qua Deus punit peccatores, quæ nequit culpari, nisi divina damnetur justitia. *Bona igitur est severitas; quia justa, si bonus judex, id est, justus.* Verum si unquam bonus ille judex justam et bonam severitatem suam demonstravit, maxime erga luxuriæ vitium, quod punivit, 1. Universæ terræ diluvio; 2. Pentapolis incendio; 3. Regnorum excidio.

1. *Totum orbem cataclysmus abolevit.* (2) Inter atrocissima supplicia quibus justa Dei severitas punivit mortales, primum occurrit universale diluvium. Considerat Bernardinus Senensis (3), post peccatum superbiæ, et rebellionem Luciferi et sequacium ejus, duas adhuc Angelorum partes in obedientia permansisse, fuisseque æterna felicitate remuneratas; at vero per peccatum luxuriæ omnem carnem corrupisse viam suam, et dempta duntaxat Noe familia ex octo animabus composita, innumeros fere homines, qui tunc incolebant terram, fuisse immundo libidinis cœno immersos : quapropter *de nullo peccato legitur dixisse Deum, quod pœnituit se fecisse hominem, nisi de peccato carnis, pro quo totum mundum diluvio delevit.* (4) Solam Noe familiam ab universali illa clade excepit, quam in arca diluvio liberavit; in qua, ut animadvertit Joannes Damascenus, viri ab uxoribus separati, castitatem servarunt : *Separavit eos ab uxoribus, ut cum castitate, pelagus, et illud commune naufragium evitarent* (5) : cæteri vero homines qui tunc erant in terram, in pœnam libidinis submersi sunt : *Apparuit cataclysmum scilicet, et retro fuisse propter incredulitatem et iniquitates hominum* (6), maxime propter luxuriam cui erant addicti : ad magnam immunditiam eluendam magna aquarum copia necessaria fuit. « Igitur rupti sunt fontes abyssi magnæ, et cataractæ cœli apertæ sunt : et facta est pluvia super terram quadraginta diebus et quadraginta noctibus. » *Et cataractæ cœli apertæ sunt, per hyperbolem accipiendum est, et sic esse dictum, ob insinuandam inundationis magnitudinem, quæ tanta fuit, ut firmamentum quod fecit Deus in medio aquarum, dissipatum esse videretur.* (1) Cum effusior mortalium punienda est libido, cœli firmamentum hyperbolice inducitur, scissis velut fenestris, aquarum gurgites largius profluens, quasi universalis terræ spurcitia emundari nequeat, nisi cœlum universis hiatibus eam inundet. Congruum fuit, ut *caro quæ rheumatibus et locis humentibus delectabiliter est immersa, tribulationum profluvio, aquarum diluvio pœnaliter sit submersa.* (2) Æquissimum quoque ut Sodomæ habitatores, qui nefando Veneris exarserunt ardore, cœlesti fuerint ustulati incendio.

2. *Sodomam et Gomorrham igneus imber exussit.* (3) In vindicta, quam sumpsit Deus de Sodomis, sex sunt notatu dignissima, quæ quam exsecrandum fuerit illorum crimen, evidenter demonstrant : 1. Deus illos punivit non per Angelos, sed immediate per semetipsum. Aderant tunc tres Angeli apud Sodomam, quorum quilibet valebat illam incendio evertere. (4) Ad enecandos centum octoginta millia militum exercitus Assyriorum, Deus unius Angeli usus est ministerio : in ultimo quoque judicio, *armabit creaturam ad ultionem inimicorum.* (5) Verum ut fatur Innocentius III, *noluit Dominus cuiquam Angelorum vel hominum exsecutionem hujus pœnæ committere, sed sibimet ipse vindictam hujus sceleris reservavit; ac proinde Moyses dicit : Pluit Dominus a Domino, id est, a seipso; nec misisse dicitur, sed pluisse, quatenus ipso verbo magnitudinem et abundantiam pœnæ denotaret* (6), simulque sceleris innueret enormitatem. Nam ut fatur Magnus Gregorius, *in ipsa qualitate ultionis notavit maculam criminis.* (7) Qualitas autem ultionis est quod immediate a Deo facta sit. 2. Sordidissimum Sodomitarum nefas per ignem punivit Deus; jure merito luxuriæ flamma flammeo imbre ustulata est. *Diu profecto flagitiosissimus ille populus ignem illum accenderat, quo peribat; et ideo completis iniquitatibus suis arsit flammis criminum suorum : tam male enim de Deo meruit, ut gehennam quæ in futuro judicio datur, etiam in hoc seculo sustineret.* (8) Luxuriæ ignis gehennale incendium anticipat, et libidinis flamma adeo cognata est tartareæ flammæ, ut quæ cœpit in luxuria ardere, necesse sit in ardore gehennæ consummetur. 3. Ignem sulphureum pluit Dominus. Homo libidinosus « totus pestifero illo igne devoratus est;

(1) Tert. L. 2. adv. Marc. 16. — (2) Tert. Apol. 40. — (3) Tom. 1. Serm. 11. art. 1. — (4) D. Hier. — (5) L. 4. de fide 25. — (6) Tert. L. ad Scap. 3.

(1) Rupert. — (2) Philip. Abb. Bo. Spei de Obed. cleric. c. 6. — (3) Tert. Apol. 40. — (4) Gen. 19. — (5) Sap. 5. — (6) L. 3. de Cons. 25. — (7) L. 4. Mor. 10. — (8) Salv. l. 4. de Provid.

nec illum quicquam præter flammas cogitare permittit : in igne solum velut salamandra nutritur. » (1) Non sine mysterio addit Job : *Aspergatur in tabernaculo ejus sulphur.* (2) Quale sit ejusmodi mysterium, elucidat Magnus Gregorius : *Sulphur quid aliud quam fomentum ignis est ? quod tamen sic ignem nutrit, ut fœtorem gravissimum exhalet : quid itaque in sulphure nisi peccatum carnis accipimus, quod dum perversis cogitationibus, quasi quibusdam fœtoribus mentem replet, æterna ei incendia præparat ?* (3) Inde concludit Innocentius III, merito Dominum pluisse super Sodomitas ignem et sulphur ; *ignem super ardorem libidinis, sulphur super fœtorem luxuriæ, quatenus pœna similis esset culpæ.* 4. Sed quid est quod infimissimæ terrarum cavernæ gehennale illud non eructant incendium? cur non infernus gehennales evomit flammas cognatæ lasciviæ vindices ? Quid cœlo cum gehennalis flammæ pluvia? Hoc dubium proponit, et acute resolvit Rupertus : *Quare non qualemcunque ignem, sed ignem pluit sulphureum ? Quia ergo talem carnis fœtorem miserant ad cœlum, recte de cœlo fœtorem igneum, vel ignem fœtidum receperunt.* Sicut castitatis flos Angelos subolet, cœlum fragrat, ita fœtidus luxuriæ ardor cœlos fœtide contaminat: quare ad luxuriæ vindictam non emergit ex inferno inoffenso gehennale incendium ; sed ex offenso cœlo fœtida ardenter flamma acerbius evibratur, ut dignam de luxuria vindictam sumat. 5. Deus ipse illam ultionem quam citissime peregit, in temporis momento impudicam urbem evertit. Deus, qui cætera delicta sæpius solet cunctando castigare, in puniendo Sodoma nullam passus est moram : *Quæ subversa est in momento, et non cœperunt in ea manus.* (4) Exaggerat Propheta brevitatem temporis, quo hoc supplicium inflixit Deus. Ac si dicat : Vix cœpit Sodomam castigare Deus ; in Hebræo legitur : *Et non inceperunt in ea manus.* Adeo præpropere libidinosam illam urbem punivit Deus, ut cum incepit pluere ignem, totam subito deflagravit urbem. Tandem 6. *Olet adhuc incendio terra* (5) : ut homines ab obscœno luxuriæ caveant vitio, attente considerantes, Deum punivisse olim libidinem Sodomæ et Gomorrhæ incendio, et adhuc regnorum excidio.

3. *Habemus vetustatis exempla, repræsentati judicii fornicationis.* (6) Exemplum Israëlitarum adducit Tertullianus, quorum viginti quatuor millia ob libidinem enecati sunt : *Et utique sufficit tantum numerum viginti quatuor millium populi fornicantis in filias Moab, una plaga ruisse.* Hebræa gens ex Ægypto profuga, ad terram promissionis properans cum filiabus Moab fornicata est ; iratus autem Dominus ultra tot millia populi excisa, præcipit Moysi ut cunctos principes populi suspenderet contra solem in patibulis : *Punitio primo facta est in principibus per supensionem, quia aliqui erant culpabiles in transgressione, et alii subditos reprimere negligendo.* (1) D. Chrysostomus Abimelech regis Geraræ (2) proponit exemplum. Abrahamus Chaldææ exsul, peregrinatur in Gerara Palæstinorum metropoli, et regia Abimelech urbe, dixitque de Sara uxore sua : Soror mea est ; rex vero ob eximiam Saræ venustatem tulit eam in gynecæum, ut in uxorem acciperet. Deus in somnio Abimelech dixit : En morieris propter mulierem quam tulisti, habet enim virum. Confestim rex Abrahamum vocans dixit ei : *Quid fecisti nobis ? quid peccavimus in te, quia induxisti super regnum meum peccatum grande?* Hic peccatum pro pœna peccati accipit D. Chrysostomus. Quasi dicat Abimelech : *Non satis erat si ego punirer, omne regnum meum simul puniendum erat.* Esto rex Abimelech peccaverit maritatam Saram tollens in palatium, ejus tamen regnum in ea nihil peccavit : cur ergo regnum innoxium regiæ libidinis pœna mulctatur? Quia scilicet impudica regis scelera potestate regia perpetrata non tantum regem culpant, et gravioris mulctæ reum faciunt, sed acerbissima etiam supplicia in omne regnum adducunt. Ut Davidis comprobatur exemplo, cujus adulterium multos traxit ad pœnam ; cui Nathan : *Non recedet gladius de domo tua usque in sempiternum, eo quod tuleris uxorem Uriæ Hethæi.* (3) In pœnam tanti facinoris David non solum templum Domino ædificare fuit judicatus indignus, non solum Absalon ejus filius in palatio regio illius constupravit concubinas ; sed et ejus regis subditi peste grassante depopulati sunt. Taceo Sichimitas ob Principis incontinentiam enecatos. Taceo multa regnorum excidia a Regum libidine adducta, juxta illud Amos : *Conteram tenentem sceptrum in domo voluptatis* (4), (domus voluptatis est libido), ut dicam cum D. Augustino : *O luxuria ! per te pax destructa est, per te homicidium factum est, per te civitates combustæ sunt, per te omnia fere mala*

(1) Thom. a Vill. Nov. Serm. 2. de S. Ildeph. — (2) Cap. 18. — (3) L. 14. Moral. c. 10. — (4) Jerem. 4. — (5) Tert. Apol. 40. — (6) Tert. L. de Pud. 6.

(1) Liran. in c. 25. Numer. — (2) Gen. 20. — (3) L. 2. Reg. 12. — (4) Cap. 1.

facta sunt (1), per te homines cœlestis regni patiuntur dispendium.

III. PARS. *Si perit et fidelis elapsus in spectaculum scenicæ fœditatis* (2), quanto a fortiori perit, qui fœditatem opere vel voluntate complet? Nam *etsi aliquo impediatur casu, ut non impleat voluntatem; nihilominus actionis crimine condemnatur a Domino, quia voluntas prava faciendi reputatur pro opere facti.* (3) Quantum autem perdat homo de facto, vel desiderio lasciviens, in superioribus fuse demonstravimus; subjungimus nunc cum Doctore Seraphico : « Inter omnes peccatores luxuriosus veniet ad judicium pauperrimus; nam ipse vendidit, et destruxit quidquid habebat, scilicet famam, substantiam, gratiam, gloriam, Deum, et Sanctos. » Tria sunt potissimum in gloria, quorum patitur libidinosus jacturam, nempe cœli, æternæ hæreditatis, ipsiusmet Dei; siquidem lasciviendo, 1. A cœlo exsulat, 2. Æternæ hæreditati renuntiat, 3. Deo se privat.

1. *Apostolus municipatum in cœlis esse pronuntians, alicui utique civitati cœlesti eum deputat; quam matrem nostram sursum designat.* (4) Homo ad imaginem Dei factus a suo auctore, ad cœlum ordinatus fuit. Christianus in baptismate divinam pactus similitudinem, civis supernæ Jerusalem constitutus est : homo autem libidinosus cœli mancipatu indignum se præbens, a cœlo exsulat; etenim cœlum a corruptione immune, *corruptio intrare non novit.* (5) Aliorsum tres subministrabimus rationes ex Bernardino Senensi mutuatas, cur homo impudicitia spurcatus nequit cœli habere ingressum. D. Ambrosius explanans Geneseos : « Omnis caro corruperat viam suam, » pulchre ait : *quia homo viam naturæ suæ corrupit : nam via sua in paradiso erat in illo beatitudinum tramite.* (6) Neque solum viam naturæ suæ corrupit homo libidinosus, Deique imaginem in animæ impressam dedecoravit, sed etiam divinam delevit similitudinem, animæque intulit mortem : quamobrem apud Antonium Paduanum, « fornicatio dicitur quasi formæ necatio, id est, animæ ad similitudinem Dei formatæ. » (7) Et quia vita gratiæ est semen beatæ vitæ, fornicatio, quæ enecat animam, eique tollit vitam gratiæ, est etiam *vitæ illius* (8) sempiternæ mors, ad quam homo et Christianus fuerat a Deo ordinatus : *Inter cætera, immo et ante cætera, mœchos, et fornicatores, et molles, et masculorum concubitores, negat regnum consecuturos : quibus autem regnum adimitur, utique nec vita permittitur, quæ inest regno* (1); luxuriosis autem adimitur tum cœli municipatus : unde libido dicitur ab Origene *expulsio paradisi* (2), tum vita beata, tum æterna hæreditas.

2. Christiani *æternitatis candidati* (3) acquisierunt in baptismo (in quo adoptantur a Deo) jus ad cœlestem hæreditatem; huic autem juri renuntiat Christianus libidini vacans : *Scitote intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus non habet hæreditatem in regno Christi et Dei.* (4) Tandem jacturam lamentans D. Augustinus, exclamat : *O quanta iniquitas, et quam lugenda perversitas! ut animam quam Christus suo sanguine redemit, luxuriosus propter unius momenti delectationem libidinis diabolo vendat* (5), renuntietque æternæ hæreditati quam illi Christus sua passione meruit. Angeli, qui, ut falso voluit Tertullianus, descenderunt de cœlo ad filias hominum, *interdum cogitabant unde cecidissent, et post libidinum vaporata momenta suspirabant.* (6) Et Christianus lasciviens non suspirat, etiamsi vaporata momentanea libido illum e cœlo ejiciat, æterna hæreditate spoliet, Deique possessione privet?

3. Christianus sic fatur apud Tertullianum : *Spero a Christo regnum Dei æternæ et cœlestis possessionis.* (7) Hæc autem possessio in visione Dei sita est; Dei autem possessione et visione privantur libidinosi : *Procreatrix omnium malorum luxuria, cui obnoxius nunquam videbit Deum.* (8) Nam ut ratiocinatur D. Augustinus, Christi Domini auctoritate munitus : *Castitas sola est quæ mundas mentes hominum præstat videre Deum, unde ipsa veritas ait : Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt, ac si e contrario diceret : Illi vero miseri sunt, quorum corda carnali sunt concupiscentia polluta, quia æternas merguntur in pœnas.* (9) Tum quia pœnam damni sustinent in inferno, privati in æternum Dei visione : *Detruduntur illic valedicentes rerum naturæ; ultra nesciuntur a Deo, qui Deum scire noluerunt, morituri vitæ, et morti sine fine victuri.* (10) Tum quia pœna sensus mulctantur, gehennalis flammæ ustulantur incendio : *Calor iste desiderii carnalis, fervorque libi-*

(1) Serm. 47. ad Frat. — (2) Tert. L. de Pud. 7. — (3) D. Aug. Serm. 150. de Temp. — (4) Tert. L. 3. adv. Marc. 24. — (5) S. Zeno. Serm. de Pud. — (6) L. de Noe et Arca c. 5. — (7) Dom. 4. Pasch. — (8) Laur. Just. de Lig. Vit. c. 1.

(1) Tert. L. de Pud. 16. — (2) Hom. 7. in Matth. — (3) Tert. L. de Res. 58. — (4) Ephes. 5. — (5) Serm. 250. de Temp. — (6) Tert. L. 1. de Cult. Fem. 2. — (7) Tert. L. 3. adv. Marc. 24. — (8) Climac. grad. 15. — (9) Serm. 229. de Temp. — (10) S. Zeno Serm. super Attende tibi.

dinis temporalis, æternum gehennæ ignem, et ultricium flammarum æterna promulgavit incendia. (1)

III. PARS. *Ignis enim præcedet ante faciem ipsius, et exuret inimicos ejus, non solum corpus, verum et animas occidens in gehennam.* (2) Adventum Christi ad judicium declarat Tertullianus, et vindictam, quam ministerio ignis sumet de reproborum animabus et corporibus. Hac pœna, quæ cunctis communis est præscitis, punientur etiam libidinosi. Verum ultra illud generale supplicium eos adhuc punit Deus in seculo, in judicio, et in inferno. 1. In seculo, angustiis cruciat; 2. In judicio, ab electis separat; 3. In inferno, ignibus jugiter cremat.

1. *Sed cum Apostolus damnat dedendum Satanæ, damnatoris Dei præco est* (3) : quia etiam ex hac vita libidinosos punit Deus : tum permittens eos a dæmonibus possideri; tum eos angustiis crucians : *Amores turpes quantas molestias habent, quantas sollicitudines hic in ista vita! Omitto gehennam : vide ne jam ipse tibi gehenna sis ex hac vita.* (4) Etenim in hac vita plus amaritudinis, quam suavitatis habet libido. Quod denotat famosum illud scortum juvenem suis blanditiis alliciens, lectumque in quo luxuriari solebat, proponens : « Intexui funibus lectum meum, stravi tapetibus pictis ex Ægypto, aspersi cubile meum myrrha, et aloe, et cinnamomo. » (5) Ut autem animadvertit Hugo Cardinalis : *Tres species aromaticas nominat, duas amaras, et unam dulcem : in quo notatur quod in carnali opere plus est amaritudinis, quam delectationis.*

In inferno nullum verum reperitur gaudium. Petrus autem Damianus lascivientem gehennam et infernum nuncupat : *Hæc itaque flebilis anima, gehenna facta est, tartarus, et infernus.* (6) « Nam in gehenna sunt specialiter tria : Ignis ardens, vermis rodens, et sulphur fœtens : sic in peccato luxuriæ, est ignis concupiscentiæ, vermis scilicet, remorsus conscientiæ, et sulphur, scilicet fumus; et ideo qui est in peccato luxuriæ, jam quodammodo est in supplicio gehennæ. » (7) 1. Luxuriæ ignis, quo libidinosus medullitus flagrat, dicitur a D. Augustino *æterni ignis æmulus* (8) : quia est gehennali incendio confinis, ustione præcoqua. Inde exclamat D. Hieronymus : *O ignis infernalis luxuria, cujus materia gula, cujus flamma superbia, cujus scintilla prava colloquia, cujus fumus infamia, cujus finis gehenna.* 2. Luxuriosus habet vermem, scilicet remorsum malæ conscientiæ; nam ut fatur D. Bernardus : *Infernus quidam rea conscientia.* (1) Nullum est autem peccatum, quod majorem secum subinferat conscientiæ remorsum, quam delectatio carnalis. De qua vere dici potest : *Dulcedo illius vermes.* (2) Tandem, 3. reperitur fumus; quare Pentapolis libido, incendii infernalis fumus nuncupatur a Gregorio Nazianzeno. Ut autem Sodoma, *infinitis iniquitatibus referta, præcipue propter ventris libidinem, cæterarumque voluptatum studia, jam divino calculo judicata fuerat* (3) ; sic jam judicatos libidinosos judicabit adhuc, et puniet Deus in universali judicio, eos ab electis separans.

2. *Bonum factum Deum habet debitorem, sicut et malum : quia judex omnis remunerator est causæ.* (4) In judicio autem, supremus judex bonos remunerat, malos condemnat; bonos honore afficit, malos dedecore mulctat; bonis benignum ostentat vultum, malis iratam faciem demonstrat. De primis parentibus post patratum delictum sic fatur Rupertus Abbas : *Magnum undique est mutuæ confusionis opprobrium, Deus iratus, diabolus risu, cachinno dilatatus, uterque sexus ignominia percussus : et inter hæc omnia, reorum et animi torquebantur, et oculi confundebantur.* (5) Cunctas has pœnas patientur in ultimo judicio libidinosi, qui resurgent in opprobrium sempiternum; stabunt ante Deum, quem fœdis suis voluptatibus ad iracundiam provocaverunt; diaboli affligentur cachinnis; pœnitudine torquebuntur. *Voluptas nutrix est æterni vermis, quæ ad tempus delinit quidem ipsa fruentem, verum postea felle amariores retributiones facit.* (6) Et ut majori afficiantur confusione, eos judex separabit ab electis : *Statuet hædos a sinistris.* (7) Non vocabit illos, lupos, leones, tigrides, aspides, aut dracones, sed hædos; quia, ut commentatur D. Hieronymus : *Hædus lascivum est animal, fervens semper ad coitum.* Unde dum hædi a sinistris locantur, lascivi denotantur, et ante Judicis sententiam hædina illorum proditur salacitas, et anticipata sententia prædamnatur.

Luxuria ab igne suam ducit originem, estque idem, ut vult D. Augustinus, *ac lux urens.* (8) Si autem quæramus a magno illo Doctore, cur in fine seculorum mundus sit

(1) D. Paulin. Ep. 11. — (2) Tert. L. de Pud. 2. — (3) Tert. L. 5. adv. Marc. 7. — (4) D. Aug. in Ps. 102. — (5) Prov. 7. — (6) L. 2. Ep. 5. — (7) D. Bonav. Diæt. salut. tit. 1. c. 9. — (8) In Ps. 29.

(1) Serm. 2. de Assumpt. — (2) Job. 24. — (3) Phil. Jud. l. de Abraham. — (4) Tert. L. de Pœn. 2. — (5) L. 5. in Gen. 10. — (6) Basil. Mag. Exh. ad Bapt. — (7) Matth. 25. — (8) L. 16. Civ. 24.

potius ab igne desolandus et consumendus, quam ab aliqua alia creatura, id futurum esse asseverat, quia fere totus mundus in carnalis concupiscentiæ flammis continuo exarsit : conveniens namque est, ut libidinis ignis puniatur per ignis incendium : *Significatum est in fine seculi per ignem judicandos esse carnales.* Æquitati profecto congruentissimum est, ut libidinosi qui in hac vita exarserunt, ardeant quoque in altera vita ; et sicut Deum per ignem concupiscentiæ offenderunt, ita a Deo per ignem gehennæ puniantur : *Per quæ enim quis peccat, per hæc et torquetur. Si igitur unumquodque corporis membrum, et totum nostrum corpus inflammamus igne gehennæ, exardescentes per effrænes cupiditates et libidines, quidni mereamur cruciari igne illo inextinguibili, quem in nobis succendere cœpimus, cujus incendia in cordibus nostris et membris inchoavimus?* (1) Eodem fere modo se habebit in fine mundi ignis erga castos et impudicos, quo se habuit ignis fornacis Babylonicæ erga Sidrach, Misach, et Abdenago, intus inclusos, et erga crudeles qui extra fornacem stabant satellites. Tribus namque pueris pepercit sapiens ignis, satellites vero conflagravit. Tale portentum eloquenter enarrat Eusebius Emissenus : *In illos sævis æstibus nihil nocebit, quos ante libidinum flamma non attigit, et quibus puritas contulit reverentiam, inferre nesciret rationabilis ardor injuriam. Alioquin iram fugiens, vaporibus viam faciet, et quia non inveniet ubi necesse habeat exercere judicium, sponte præbet obsequium.* (2) Rationabilis gehennæ ardor in eos qui libidini vacant, necesse habet exercere judicium ; pudicos autem rationabilis flamma non ustulat, quia nihil ei licet contra illos, quos ante libidinum flamma non attigit. Luxuria gehennæ inflammat ignem, hunc vero castitas exstinguit ; nam quibus puritas contulit reverentiam, nescit inferre rationabilis ardor injuriam : libidinosos flamma persequitur, quia divinum in illos exercet officium ; pudicis vero, quos castitas reddidit de Deo bene meritos, spontaneum præbet ignis obsequium, ut fornacis Babylonicæ apparet incendio : *Ecce horrendum nescio quid : anhelantes globi, et per quadraginta cubitos ebullientes, extrinsecus sæviunt, intrinsecus parcunt : extra fornacem sapiens ignis irascitur, et intus in fornace famulatur.* Tribus pueris corporis et animi puritate præditis intra fornacem famulatur ignis ; verum extra fornacem irascitur, sævitque in crudeles et impudicos Regis ministros. *Quanta castis corporibus reverentia debeatur, arbiter ignis agnoscit, et ingesta sibi pabula circumfusus allambit, nihilque sibi licere miratur in corpora Dei timore et castis jejuniis consecrata, et pretiosum depositum non violat occulta dispensatione, sed vindicat.* Uti autem dispensatione divina arbiter ignis puerorum non violavit corpora castitate consecrata, ita divina ordinatione æternaliter in inferno impudicos comburet et cremabit. Statim namque ac data erit supremi judicis sententia, libidinosi ad tartara detrudentur, ut flammis ultricibus divinæ justitiæ ministris, luxuriæ suæ luant pœnas : *Valete adulteri detestabiles, ter quaterque infelices, vos flamma exspectat æterna ; vos repansæ tartarorum jam fauces accipiunt ; vos inferarum fornacum claustra in æternum jam coercent, ustulant, excruciant.* (1)

3. Hæc erit libidinosi sors, *cujus finis in exustionem.* (2) Ex D. Augustino, *infernum et amorem mulieris recte conjungit Scriptura* (3), quia mulier fomentum et incentivum est libidinis, et ut fatur Hugo Cardinalis : *Quidquid in ea flamma est ignis, speciem mulieris alienæ multi admirati reprobi facti sunt* (4) : libidinis enim flamma ad infernum ducit : *Libidinosum hujus vitæ incendium ad fornacem illam tendit.* (5) Libidinosus, flamma luxuriæ æterni ignis æmula ustulatus, tantam in terris coloniam habet, præmaturus gehennæ incola ; inferni namque incendium in æstu libidinis transparet. Idcireo Guarricus de impudicitia ait : *Hæc est illa pestis, quæ ignem infernalem in corpus humanum accendit. De his duobus ignibus, gehennæ et luxuriæ, habemus auctoritatem Scripturæ.* (6) Etenim de igne luxuriæ ait Scriptura : *Adulterantes quasi clibanus succensus a coquente.* (7) De igne vero gehennæ dicit adhuc Scriptura : *Pones eos ut clibanum ignis in tempore vultus tui* (8), *hoc est, judicii, ut intus ardeant : Dominus in ira sua conturbabit eos, dicens* (9) : *Discedite a me, operarii iniquitatis, et devoravit eos ignis extremus infernalis, quem accenderunt per luxuriæ fœda opera.*

Civitatem Carthaginensem nuncupat D. Augustinus, *sartaginem flagitiosorum amorum* (10); quia sicut in sartagine, virtute ignis, coquuntur cibi, sic quoque civitas Carthagi-

(1) D. Cyrill. Alex. L. 9. in Lev. — (2) Hom. 3. de Epiph.

(1) S. Zeno Serm. super Attende tibi. — (2) Tert. L. de Pud. 20. — (3) Serm. 207. de Temp. — (4) In c. 42. Eccles. — (5) Isid. Pelus. L. 1. ep. 453. — (6) Serm. de Purif. — (7) Osee 7. — (8) Ps. 20. — (9) Ps. 6. — (10) L. 3. Conf. 1.

nensis, igne luxuriæ velut in sartagine posita, majori sui parte bulliebat. Idem de Africa asseverat Salvianus : *Quis nescit Africam totam obscenis libidinum tædis semper arsisse? Non ut terram ac sedem hominum, sed ut Æthnam putes impudicarum fuisse flammarum.* (1) Quod D. Augustinus de civitate Carthaginensi, et de tota Africa Salvianus affirmat, idipsum de inferno prædicat D. Cyprianus : ubi *in proprio adipe, frixæ libidines bullient, et inter sartagines flammeas miserabilia corpora cremabuntur.* (2) Inde sumit ausam D. Augustinus alloquendi carnalem quemdam ac lascivum hominem : *Amplexaris delicias carnis? stipulas ad te congeris, veniet ad te ignis* (3) a divina justitia succensus, qui animam tuam et corpus tuum æternaliter comburet. *O quam acerbus fructus luxuriæ! amarior felle, crudelior gladio, acutior et penetrabilior est quovis ferro. Hoc enim vitam homini eripere potest temporalem, non vero æternaliter ferire et sauciare potest animam, prout voluptas facit* (4), quæ illi pœnam infligit sempiternam. Nec minus ad propositum D. Augustinus : *O vere plangendu nimis et miseranda conditio, ubi cito præterit quod delectat, et permanet sine fine quod cruciat! Sub momento libidinis impetus transit, et permanet sine termino infelicis animæ opprobrium.* (5) Inde concludit D. Hieronymus : *Quid mihi et voluptati, quæ brevi perit* (6), et interminabile adducit supplicium? Christiani, quid nobis et concupiscentiæ ignibus, qui æterna inferni parturiunt incendia? *Refugiamus carnis alienæ abominanda contagia, vitemus obscena inimica voluptatis incendia. Hæc qui agit, de stipula ac lignis iniquitatum perpetuos sibi succendit ignes, et nunquam exstinguendos concinnat vapores* (7) : cuncti inferorum maligni spiritus gehennalibus torquentur incendiis; at *immundis spiritibus Christus incendium est.* (8) Christus, qui puros spiritus sua divinitate feliciter beat, sua justitia immundos spiritus omnipotenter cruciat, quasi majori virtute ignis cruciet impudicos, quam cæteros reprobos

(1) L. 7. de Provid. — (2) Serm. de Ascens. — (3) In Ps. 44. — (4) D. Ambr. Exh. ad Virg. — (5) Serm. 250. de Temp. — (6) Epist. 22. — (7) D. Aug. Serm. 120. de Temp. — (8) D. Ambr. L. 7. in Luc.

Christiana pudicitia est coacta constantius ex metu et voto æterni ignis et regni. (1) Duplex nobis proponit Tertullianus incitamentum ad fugiendam lasciviam, et sectandam pudicitiam. Ad fugandam lasciviam nullum est efficacius motivum, quam metus ignis æterni : *Gehennæ ignem flammis libidinis oppone, ut ignis igne exstinguatur.* (2) Idem remedium subministrat D. Bernardus : Christiane, *ardor gehennæ exstinguat in te ardorem luxuriæ; major ardor minorem ardorem superet; stridor flammarum, horribilis amorem depellat libidinis.* (3) Hoc remedio utebatur magnus Antonius ad depellenda phantasmata, et lasciviæ figmenta, quibus spiritus fornicationis accendere videbatur ejus concupiscentiam : *Hic ultrices gehennæ flammas, et dolorem vermium recordans, ingestæ sibi libidini opponebat.* (4) Qui libidinis ardorem inferni ardore non repellunt; qui metu divini judicii et ignis æterni non retinentur, sed vacant libidini quasi inferni supplicia nulla et chimærica sint : *Eant nunc qui carnis suæ delectantur illecebris, medullas absorbeant voluptatum, et occisionis victimæ ad æternum nutriantur incendium.* (5) Qui vero ultimum credunt certo futurum judicium, neque de inferni suppliciis dubitant, hæc mente fide illustrata recogitent, quoties Veneris persentiunt ardores. *Propone tibi adversus præsentes carnis ardores futuri supplicii ignes, superet æstum libidinis recordatio æterni judicii, memoria ardoris gehennæ ardorem excludat luxuriæ.* (6) Sane nullum est efficacius adversus libidinem remedium, sicut nullum est validius ad sectandam pudicitiam argumentum, quam spes regni cœlestis, et desiderium visionis beatificæ, quam mundis corde pollicetur Deus : cum *tota sanctitas de proximo visura sit faciem Dei.* (7)

(1) Tert. L. de Pud. 1. — (2) D. Chrysost. de Repar. laps. — (3) Serm. 25. de Mod. ben. vivend. — (4) D. Athan. in Vita S. Ant. c. 4. — (5) Pet. Dam. L. 1. Ep. 19. — (6) D. Isid. L. 1. Sinon. — (7) Tert. L. 1. ad Uxor. 8.

LUXUS VESTIUM.

SCHOLIUM.

Luxus vestium, ut plurimum reus est, 1. *Gloriæ et vanitatis;* 2. *Jacturæ et prodigalitatis;* 3. *Injustitiæ et iniquitatis;* 4. *Lasciviæ et voluptatis;* 5. *Periculosæ nuditatis;* 6. *Fucatæ et pigmentatæ venustatis.*

CONCIO PRIMA.

In statu innocentiæ, *homo nudus certe et investis figulo suo constitit* (1) : commissa autem originali culpa, *post corpus in ficulneis foliis circumdat.* Deus quoque fecit duas tunicas pelliceas, tum ut Adami et Evæ tegeret nuditatem : tum ut eos a frigoris algore, et caloris æstu protegeret : tum ut mortales se meminissent, qui mortuæ bestiæ induebantur spoliis. Eorum nepotes peccati simul et mortis immemores, bestiarumque pelles dedignantes, vestes sericas et aureas ambiunt. *Tales igitur habitus qui de natura et modestia transferunt, et acie figere, et digito destinare, et nutu tradere, merito sit.* (2) Verum licet culpandus sit vestium excessus, ornatus tamen moderatus damnandus non est. Quare D. Augustinus sic Possidium monet : *Nolo de ornamentis auri vel vestis præproperam habeas in prohibendo sententiam, nisi in eos qui neque conjugati, neque conjugari cupientes, cogitare debeant quomodo placeant Deo.* (3) Uxoratos etenim qui suis etiam conjugibus placere debent, modestus decet ornatus : ut ex Apostoli doctrina comprobatur : *Similiter et mulieres in habitu ornato, cum verecundia et sobrietate ornantes se, et non intortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa.* (4) Ubi Apostolus vult quidem mulieres moderate modeste et verecunde ornatas; ab illis tamen amovet ornatus excessum. *Propterea nec ornabitur operosius mulier, ex Apostoli prospectu, ut nec crinium artificio coronetur.* (1) Teste adhuc Apostolorum principe, *sic aliquando et sanctæ mulieres sperantes in Deo ornabant se.* (2) Sic Ruth cum adhuc nubilis esset, lota et uncta, cultioribus sese induit vestibus. Sic Judith ornavit se. Sic Esther cultu regio ad Assuerum processit. Unde non immerito D. Hieronymus confutat Pelagium (3), quod diceret omnem omnino ornatum a Sancto Petro prohiberi. Verum, licet Apostolorum princeps concedat Christianis mulieribus ornatum moderatum, immoderatum tamen prohibet : *Quarum non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus.* Itaque ut bene animadvertit Tertullianus, *de modestia quidem cultus et ornatus, aperta præscriptio est etiam Petri, cohibentis eodem ore, quia eodem et spiritu, et vestium gloriam, et auri superbiam, et crinium lenonem operositatem.* (4) Hac tamen tempestate contra Petri et Pauli inhibitionem, immoderatus vestium ornatus et luxus, 1. Ambitiose sectatur; 2. Criminose captatur; 3. Vane excusatur.

I. PARS. *Quod si jam tunc locorum Diogenes de dolio latraret, non cœnulentis pedibus, ut thori Platonici sciunt, sed omnino totum Empedoclem in adyta Cloacinarum detulisset.* (5) Alludit ad Platonem cujus

(1) Tert. L. de Pall. 3. — (2) Tert. L. de Pall. 4. — (3) Ep. 73. ad Possidium. — (4) 1. Tim. 2.

(1) Tert. L. de Cor. Mil. 14. — (2) 1. Epist. 3. — (3) L. 1. cont. Pelag. — (4) Tert. L. de Orat. 14. — (5) Tert. L. de Pall. 4.

pallium velut nimis superbum Diogenes pedibus conculcavit : et quia Empedocles philosophus purpura amictus incedebat : *Audio enim et in purpura philosophatum.* Inde concludit Tertullianus, si Platonis fastum cœnulentis pedibus conculcavit Diogenes ; totum in cloacas, quibus præsidet Venus cloacina, absque dubio projecisset. Quot conculcandi essent fastuosi ornatus, quot pretiosæ vestes in cloacas deferendæ, si aliquis adesset Diogenes? Hac, inquam, tempestate ubi *nec tepidior vis vanæ quoque gloriæ mutandis induviis* (1) ; sed longe majori ardore, tum viri, tum mulieres sumptuosius exoptant ornari, et pretiosas ambiunt vestes. Nam ut subjungit Tertullianus, *calor est omnis affectus : verum cum in affectationem flabellatur, jam de incendio gloriæ ardor est.* Si unquam ornatus et vestium luxus affectatus fuit, maxime hoc seculo, in quo homines, præsertim mulieres, ambitiose sectantur vestium, 1. Pretiositatem ; 2. Raritatem; 3. Novitatem.

1. Olim Christiani sectabantur, *non quidem monilium pondera, non vestium tædia, non Gallicos mulos nec Germanicos bajulos, quæ nuptiarum gloriam accendunt, sed sufficientiam, quæ pudicitiæ et modestiæ apta est.* (2) Quare sic loquuntur apud Apostolum : « Habentes autem alimenta, et quibus tegamur, his contenti simus. » (3) Ubi Petrus Damianus : « Quid est quod Apostolus ait : Habentes alimenta, et quibus tegamur, his contenti simus? Cur enim cum dicit habentes alimenta non protinus addit, et vestes? sed tantummodo cum præmittit, habentes alimenta, præsto subjungit, et quibus tegamur? Cur hoc nisi ut perspicue doceat, nos debere tam despicabilibus operimentis indui, quæ digna non sint vestium vocabulo nuncupari? » (4) Tegumenta dicit Apostolus non indumenta, quo pretiosarum vestium depretiet vanam gloriam. Pretiosæ Christianorum vestes erant probi mores : his pretiosius quam serico, auro, et margaritis, ornabantur. Ut enim ait D. Augustinus, *vetus ornatus Christianorum et Christianarum, non tantum nullus fucus mendax, verum ne auri quidem, vestisque pompa, sed mores boni sunt.* (5) Hoc ornatu indutam sororem Gorgoniam refert Gregorius Nazianzenus. *Squalidum corpus et indumentum virtute sola florens.* (6) Idipsum de cæteris Christianis refert D. Cyprianus demonstrantibus *in habitu philosophiam* (7), hoc est modestiam, temperantiam, honestatem Christianæ sapientiæ convenientem : Sanctus Martyr æmulatur modum loquendi Tertulliani, quem tanquam magistrum reverebatur : *Nam et clinguis philosophia vita contenta est, ipse habitus sonat.* (1) Honesta in vestibus frugalitas vehementer carpit curiosiora vestimentorum lenocinia, et tacita quæque spectantium reprehensio est. Nam ut ait Christianus philosophus, *de meo occursu vitia suffundo ;* hoc est pudore afficio, et damno effusam in ornatu corporis mollitiem. Grande pallii seu modestæ vestis beneficium est : *sub cujus recogitatu improbi mores vel erubescant.* Atque utinam erubescerent tot fastuosi Christiani, non modestiam, sed luxum vestium ambientes! At proh dolor! tantum abest ut de modestia proborum Christianorum erubescant, quin imo Christianis moderate indutis insolenter insultent. *Quin ea quoque fortasse nobis exprobraverint, jam enim exprobraverunt, quod nec mensa lauta et opipara, nec augusta veste vestimur, nec magnifice in publicum prodimus, nec eos a quibus convenimur, fastuose excipimus* (2) : adeo fastus, luxus et ornatus ambiunt gloriam, ut ferre non possint eos qui simili gloriæ non æstuant ardore.

Neque primævi duntaxat Christiani modestiam in vestibus demonstrarunt : sed plures etiam ex gentilibus moderate induti sunt. De Aureliano imperatore refert Vopiscus : « Vestem holosericam neque ipse in vestiario suo habuit, neque alteri utendam dedit. Et cum ab eo uxor illius peteret, ut pallio blaveo serico uteretur, illi respondit : Absit, ut auro fila pensentur. » Plinius Trajani laudat uxorem, quod in cultu servaret modestiam. (3) Aristoteles quoque ait mulieris ornatum esse, non cultum, sed modestiam, ac studium honeste et decore vivendi. Nam ut ratiocinatur Crates apud Plutarchum (4), ornamentum est quod ornat : ornat autem quod mulierem honestiorem facit ; talem vero præstat non aurum, non smaragdus, non crocus, sed gravitas, moderatio, pudor : et ob hanc causam Lysander et Archidamus, prohibuerunt filiabus suis ne acciperent pretiosissimas vestes a Dionysio Siciliæ tyranno transmissas, *timentes maxime ne deformiores hisce fierent.* (5) Ex D. namque Bernardo, vestium curiositas evidentissimum est deformitatis mentium et morum indicium.

Circa feminas quidem illa majorum instituta ceciderunt, quæ modestiæ patrocinabantur, cum aurum nulla norat, præter unico

(1) Tert. L. de Pall. 4. — (2) Tert. L. 1. ad Uxor. 4. — (3) 1. Timot. 6. — (4) Opusc. 29. c. 2. — (5) Ep. 73. ad Possidon. — (6) Orat. pro Gorg. — (7) Orat. 18.

(1) Tert. L. de Pall. 5. — (2) Greg. Naz. Orat. 28. — (3) In Œcon. — (4) in Lacon. — (5) L. 5. de Consid.

digito, quem sponsus oppignorasset, pronubo annulo, nunc in feminis præ auro nullum leve est membrum. (3) Quod de feminis Romanis fatur Tertullianus, non immerito de multis mulieribus Christianis potest dici; quæ sese viliter ornatas existimant, nisi earum vestes serico et auro fulgeant. Gravia, frigida, dura sunt metalla: cupiunt tamen ex illis confici vestes. Illis vilis est lana, non quod commodior non sit, sed quod fortunis humilioribus conveniat. Non satis micabant ovium vellera: bombices quæsierunt a quibus sericum mutuarentur, quod insertum auro aureum subministraret vellus. Dehonestatas se crediderunt ambitiosæ feminæ, nisi circumferrent orbis spolia; fodinas exhausit vanitas, oceanum quoque scrutata est, ut inde splendorem erueret, et in una veste de pulchritudine cum auro disceptaret gemmarum fulgor. Tandem vestium pretiositatem gravi stylo declarat Tertullianus. *Nec de ovibus dico Milesiis, et Selgicis, et Altinis, aut quas Tarentum vel Bætica eluit, natura colorante, sed quoniam et arbusta vestiunt, et lini herbida post virorem lavacro nivescunt: nec fuit satis tunicam pangere et serere, ni etiam piscari vestitum contigisset: nam et de mari vellera, quo muscosæ lanositatis lautiores conchæ comant. Prorsus haud latet bombicem, (vermiculi genus est), quæ per aerem liquando araneorum horoscopis idoneas sedes tendit, dehinc devorat, mox alvo reddere, proinde si necaveris, animata jam stamina volves. Tantam igitur paratuam materiarum ingenia quoque vestificinæ prosecuta, primum tegendo homini, qua necessitas præcessit, dehinc et ornando, immo et inflando qua ambitio successit, varias indumentorum formas promulgavere.* (2) Tria distinguit Tertullianus: necessitatem, ornatum et gloriam. Necessitas communi lanificio ad tegendam nuditatem usa est; ornatus lanam de ovibus milesiis et selgicis quæsivit; gloria sericum, aurum et margaritas, lanæ diversi coloris adjecit, ambitiose desiderans vestium pretiositatem et raritatem.

2. *Operositas cum raritate commissa, pretiositatem, et ex ea libidinem possidendæ pretiositatis feminarum excitavit.* (3) Tria sunt potissimum quæ ad possessionem auri et margaritarum feminarum concitant concupiscentiam, ut eis superbe et fastuose ornentur. Nimirum, raritas, magna qua inveniuntur pœna et difficultas, et industriosa qua elaborantur generositas. 1. Raritas. *Sed enim ex possessionum distributione, quam Deus ut voluit ordinavit, raritas et peregrinitas apud extraneos semper gratiam inveniens, de simplici causa non habendi quæ Deus alibi collocavit, concupiscentiam concitat habendi. Ex hac vitium aliud extenditur, immoderate habendi: quod etsi forte habendum sit, modus tamen debetur. Hæc erit ambitio, unde et nomen ejus interpretandum, quod concupiscentia apud animum ambiente nascatur ad gloriæ votum: grande scilicet votum, quod non natura, nec veritas, sed vitiosa animi passio concupiscentia commendavit, et alia vitia ambitionis et gloriæ: sic et pretia rebus inflammavit, ut se quoque accenderet: nam tanto major fit concupiscentia, quanto magnifecit quod concupiit* (1) aurum. Margaritæ quoque quæ tanti æstimantur ab hominibus, et tanto ardore desiderantur a feminis, ut ex eis sumptuosius ornentur, *hæc omnia de raritate et peregrinitate sola gratiam possident* (2): tantumque mutuantur pretium, non a sua natura, neque a veritate mentis res juxta cujusque valorem recte existimantis, sed a concupiscentia quæ est vitiosa passio, cæcutiens et bruta, quæ tantum illis contulit pretium, ut majori ardore sese accenderet. 2. Difficultas, qua aurum de terræ fodinis extrahitur, ejus desiderium magis augescit: *Aurum et argentum principes materiæ cultus secularis adsint necesse est, unde sunt? Terra scilicet plane gloriosior, quoniam in maledictorum metallorum feralibus officinis pœnali opere deplorata, nomen terræ in igne reliquit, atque exinde de tormentis in ornamenta, de suppliciis in delicias, de ignominiis in honores, metalli refuga mutatur.* (3) Uniones quoque non minori pœna in mari piscantur, aut de terræ gremio eruuntur. *Sed et lapillos istos qui cum auro superbiam jungunt, quid aliud interpreter, nisi lapillos et calculos, et ejusdem terræ minutalia?* (4) Ut lapillorum et gemmarum depretiet valorem, vocat terræ minutias: quomodo nuncupantur a Clemente Alexandrino, *ramenta terræ, et peregrini maris ejectamenta.* (5) Neque enim in terræ gremio duntaxat teguntur, sed in mari adhuc occultantur. Verum sicut ambitio uniones quærit in sinu terræ, ita illas piscatur in oceano; unde subjungit Tertullianus: *Sed et si quid de mari Britannico aut Indico ambitio piscatur, conchæ genus est, non dico conchylio aut ostreo, sed nec perolide gratius de sapore: ad hoc enim conchas, noverim*

(1) Tert. Apol. 6. — (2) Tert. L. Pall. 3. — (3) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 10.

(1) Tert. L. 1. de Cult. Fem. 8. — (2) Tert. L. 1. de Cult. Fem. 6. — (3) Tert. L. 1. de Cult. Fem. 4. — (4) Tert. L. 1. de Cult. Fem. 5. — (5) L. 2. de Pædag. 12.

maris poma : quod si concha illa aliquid intrinsecus pustulat, vitium ejus magis debet esse quam gloria : et licet margaritum vocetur, non aliud tamen intelligendum quam conchæ illius aliqua dura et rotunda verruca. Tandem 3. industriæ operositas eis confert valorem : non tantum enim materia ob raritatem, sed adhuc artificis manus ob industriam multum existimatur, sicque uniones, ædificiorum commoditatibus inutiles, concupiscentiæ nutriunt ignem, et ad ædificandam mulierum ambitionem et cultum impenduntur : ita ut mulieres superbe ornatæ, et gloria elatæ, stupere ac rigere videantur, velut statuæ spectaculo et admirationi positæ ac defixæ. *Nec tamen aut fundamentis demandandis, aut parietibus moliendis, aut fastigiis sustinendis, aut tectis densandis necessaria. Olim hunc mulierum stuporem ædificare noverunt : quia tarde teruntur ut niteant, et subdole substruuntur ut floreant, et anxie forantur ut pendeant, et auro lenocinium mutuum præstant.* (1)

Verum cunctæ illæ rationes ob quas concupiscentia et ambitio, aurum, uniones, varios colores, vestes pretiosas magnifaciunt, eorum contemptum debent ingenerare mentibus sanis, ratione non passione, rerum valorem decernentibus. Nam 1. illorum natura non est magni valoris, cum nihil aliud sit præter excrementa aut terræ, ut aurum; aut maris, ut margaritæ; aut ovium, ut lana; aut vermium, ut sericum. Quapropter *intra terminos patrios non tanti habentur. Apud barbaros quosdam, quia vernaculum est aurum et copiosum, auro vinctos in ergastulis habent, et divitiis malos onerant, tanto locupletiores, quanto nocentiores. Gemmarum quoque nobilitatem vidimus Romæ de fastidio Parthorum et Medorum, cæterorumque Gentilium suorum coram matronis erubescentem, nisi quod nec ad ostentationem fere habentur : latent in circulis smaragdi, et cylindros vaginæ suæ solus gladius sub sinu novit, et in peronibus uniones emergere de luto cupiunt : nihil denique tam gemmatum habent, quam quod gemmatum esse non debet, si non comparet : aut ideo comparet, ut neglectum quoque ostendatur. Proinde et de vestium coloribus honorem servi etiam eorum terunt. Sed et parietes Tyriis et hyacinthinis, et illis regiis velis, quæ vos operose resoluta transfiguratis, pro pictura abutuntur.* (2) Fuse refert Tertullianus ea omnia quæ apud Christianos de raritate commendantur, esse ex sua natura contemptibilia, et adeo apud barbaros contempta, ut pro nihilo habeantur, tantumque ad servorum usum, et reorum supplicium adhibeantur. Et ut feminas ad gemmarum neglectum et odium adhuc sufflammet, subjungit : *Aiunt et de frontibus draconum gemmas erui, sicut et in piscium cerebris lapidositas quædam est. Hoc quoque deerat Christianæ, ut de serpente cultior fiat. Sic calcabit diaboli caput, dum de capite ejus, cervicibus suis, aut et ipsi capiti ornamentum struit.* (1) Dixit alias Dominus ad serpentem : Quia fecisti hoc, « inimicitias ponam inter te et mulierem, semen tuum, et semen illius, ipsa conteret caput tuum, et tu insidiaberis calcaneo ejus. » (2) Grandis sane mulierum prærogativa, draconem illum antiquum, seu serpentem dæmonem pedibus proculcare, et ut ait D. Hieronymus de femina loquens : *Calcato diabolo coronam jam securitatis accepit.* (3) Quasi mulier de suis conculcati serpentis vestigiis coronetur. At mulier luxum superbe ambiens, de ornatus ambitioris lascivia, non pedibus conterit serpentis caput, sed de serpentis exuviis caput suum exornat : neque securitatis coronam capiti suo imponit, dum de capitibus draconum eruit gemmas, quibus capiti suo ornamenta conficit. 2. Difficultas qua supramemorata comparantur, ab eorum amore avocare debent, maxime *quanquam et aurum ipsum, cujus vos gloria occupat, cuidam genti ad vincula servire ferunt Gentilium litteræ.* (4) Nonne ornamenta muliebria vincula sunt quibus vinctæ feminæ detinentur ? ideirco Clemens Alexandrinus mulieres auro ornatas, auro vinctas et ornatas declarat, et cum scelerosis barbaris auro vinctis et onustis comparat. *Annon enim colli vinculum est torques aureus, moniliaque, et quæ catenarum locum obtinent ? unde Philæmon pellucidas vestes vocat compedem aureum* (5), deinde recensitis plurimis mulierum ornamentis, concludit : *Miror eas non enecari dum tantum onus bajulant.* Tandem 3. ornatus et fuci inventores illum depretiant potius quam commendant. Deus etiam illius non est inventor. *Nimirum enim Deus demonstravit succis herbarum, et concharum salivis incoquere lanas : exciderat illi, cum universa nasci juberet purpureas et coccineas oves mandare : Deus et ipsarum vestium officinas commentus, quæ leves et exiles, solo pretio graves essent : Deus et auri tanta opera produxit complectendis et distinguendis lapillis : scrupulosa Deus au-*

(1) Tert. L. 1. de Cult. Fem. 5. — (2) Tert. L. 1. de Cult. Fem. 6-7.

(1) Tert. L. 1. de Cult. Fem. 5. — (2) Gen. 3. — (3) Epist. ad Marcellam — (4) Tert. L. 2. de Cult Fem. 10. — (5) L. 2. Pæd. 12.

ribus vulnera intulit : et tanti habuit vexationem operis sui , et cruciatus infantiæ innocentis tunc primum dolentis , ut ex illis ad ferrum nati corporis cicatricibus, grana nescio quæ penderent, quæ plane Parthi peronibus quoque suis bullarum vice inserunt. (1) Belle dinumerat Tertullianus tormenta quæ patiuntur superbæ mulieres ob cultum et ornatum corpus prementes, membra onerantes, aures perforantes, et teneras adhuc puellas vulnerantes : hæc vanitatis et gloriæ ingenia non a Deo didicerunt, cum Deo non placeant. *Non placet Deo quod non ipse produxit, nisi si non potuit, purpureas et aerinas oves nasci jubere : si potuit, ergo jam noluit : quod Deus noluit, utique non licet fingi. Non ergo naturæ optima sunt ista , quæ a Deo non sunt auctore naturæ. Sic a diabolo esse intelliguntur, ab interpolatore naturæ. Alterius enim esse non possunt, si Dei non sunt : quia æmuli sint necesse est, quæ Dei non sunt : alius autem præter diabolum et angelos ejus, æmulus Dei non est.* (2) Maligni igitur spiritus et materiam ornatus hominibus ostentarunt, et cultus formam et fuci artificium feminas docuerunt : *Nam cum et materias quasdam bene occultas, et artes plerasque non bene revelatas, seculo multo magis imperito prodidissent (siquidem et metallorum operta nudaverant, et herbarum ingenia traduxerant, et incantationum vires provulgaverant, et omnem curiositatem usque ad stellarum interpretationem designaverant) proprie et quasi peculiariter feminis instrumentum istud muliebris gloriæ contulerunt : lumina lapillorum, quibus monilia variantur ; et circulos ex auro , quibus brachia arctantur ; et medicamenta ex fuco, quibus lanæ colorantur ; et illum ipsum nigrum pulverem , quo oculorum exordia producuntur. Hæc qualia sint, interim jam ex Doctorum suorum qualitate et conditione pronuntiari potest , quod nihil ad integritatem peccatores , nihil ad timorem Dei desertores spiritus aut monstrare potuerunt , aut præstare.* (3) Perversam tamen diaboli doctrinam Dei timori præferentes mulieres vanæ, ornatus et luxus sectantur varietatem et novitatem.

3. Decore induantur Christiani , *honestis tamen modis.* (4) Hac autem tempestate varii quæruntur vestium modi, quantumvis contra moderationem et modestiam videantur. Homo de inconstantia culpatur, at inter omnes nationes nulla adeo inconstans ac Gallica, quæ nunquam eamdem vestium servat formam : *Habitum transferre demum culpæ prope est.* (1) Omnium gentium more induuntur Galli, et singulis annis novos vestium modos excogitant ; nunc amicorum , nunc inimicorum deferunt indumenta. *Habes igitur ex isto fomite æstuantem magnum regem, sola gloria minorem : vicerat Medicam gentem, et victus est Medica veste. Triumphalem cataphracten amolitus , in captiva sarabara decessit.* (2) Loquitur de Alexandro Macedone, qui Persis debellatis, Persarum instar indutus est , detractoque cataphracte in quo triumphaverat, de illo gloriæ fastigio decessit, ac pene sese subegit captiva induens sarabara , scilicet barbarorum vestimenta , quos in prælio superaverat, sibique subjecerat : *Non erat satis animi tumens Macedo , ni illum etiam vestis inflatior dejectasset.* Habes quoque ex isto fomite in Francia quamplures viros et mulieres superbia tumentes , et præ gloria qua inflantur quotidie novas et varias vestes deferentes. Tumentem eorum vanitatem , et mutantem varietatem , in pavone repræsentatam vult Tertullianus : *Quanquam et pavo pluma vestis, et quidem de cataclistis : imo omni conchylio pressior, qua colla florent : et omni patagio inauratior , qua terga fulgent : et omni syrmate solutior , qua caudæ jacent : multicolor, et discolor, et versicolor : nunquam ipsa , semper alia , etsi semper ipsa quando alia, toties denique mutanda, quoties movenda.* (3) Vestis de cataclistis, scilicet de pretiosis ac diligenter asservatis , quæ vulgo minime paterent. Omni conchilio pressior, quæ pressa purpura purius et micantius fulget. Hac autem micanti purpura colla florent. Omni patagio inauratior : patagium enim est clavus aureus ad extremitates vestium muliebrium appositus. Omni syrmate solutior : denotat vestem tragicam, qua mulieres theatricæ solutim et laxim induebantur. Multicolor, discolor, et versicolor, ob multimodam colorum varietatem. Hi autem colores toties mutantur, quoties pavo movetur, quæ etsi semper eadem sit in natura , non habet semper eosdem colores , quos variat prout diversimode movetur, a sole illustratur , et ab hominibus conspicitur. Pavo ut ab hominibus videatur, et uti pulchra suspiciatur, caudam suam gyrat et explicat. Mulier gloria tumens pompatice incedit , proditque ambitiosius ad placendi gratiam exornata, et *circumdata varietate* (4), corpore, ore, co-

(1) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 10. — (2) Tert. L. 1. de Cult. Fem. 7. — (3) Tert. L. 1. de Cult. Fem. 2. — (4) Tert. L. de Pall. 4.

(1) Tert. L. de Pall. 4. — (2) Tert. ibid. — (3) Tert. L. de Pall. 3. — (4) Ps. 44.

lore, vultu, nunquam ipsa, semper alia, una in dies plures, multicolor, discolor, versicolor; quasi ejus pulchritudo varietate constet, fucorumque artificio, mutationibus superbe venustatur; sic ornatus cultiores ambitiose sectatur, criminoseque captatur.

II. PARS. *Quam sacer, sanctus, quamque honestus ac mundus sit habitus* (1), quem deferunt veri Christiani, inde apparet, cum modestiam simul cum munditie junctam præ se ferant. *Non splendeat toga, ne sordeat quidem* (2); quia tam splendor, quam sordes vitio vertuntur. Retinenda est in veste honesta quædam mediocritas, ex æquo velut fugiens vilem ac sordidum habitum, ac magnificum et superbum indumentum; et ut fatur Galenus, « vestitus medius sit, neque sumptuosus ut arrogantiam præferat, neque sordidus abjectusque ut incuriam arguat. » (3) Sunt equidem quædam feminæ sordide indutæ, quæ merito de incuria redarguuntur; at sunt multo plures nimium ornatæ, quæ superbiam præ se ferunt, et arrogantiam demonstrant : *Rerum ipsarum qualitates examinemus, consilia quoque concupiscentiæ earum deprehendamus. Habitus feminæ duplicem speciem circumfert, cultum et ornatum. Cultum dicimus, quem mundum muliebrem vocant; ornatum, quem immundum muliebrem convenit dici. Ille in auro, et argento, et gemmis, et vestibus deputatur; iste in cura capilli, et cutis, et earum partium corporis quæ oculos trahunt. Alteri ambitionis crimen intendimus, alteri prostitutionis.* (4) Mulieres cultum et ornatum adhibentes, sive gloriæ, sive libidinis causa, multum criminosæ sunt, 1. Christo contradicentes; 2. Christianam disciplinam dediscentes; 3. Idololatriam sapientes.

1. *Ille Dominus in humilitate et ignobilitate incessit, vestitu incultus, neque enim dixisset : Ecce qui teneris vestiuntur, in domibus regum sunt : vultu denique et aspectu inglorius.* (5) Christus Dominus, ad quem magnitudo et decor spectant, veniens in mundum non in magnitudine, sed in humilitate; non in gloria et splendore, sed in ignobilitate et squalore, *plenissime dedit formam suis, dirigendo omni fastigio et suggestu tam dignitatis quam potestatis.* (6) Ut suos humilitatem doceret, et ipse in humilitate conversatus est; et ut eos ab ornatu vestium dimoveret, vestitu incultus apparuit, suo exemplo a vana gloria et luxus pompa alienos demonstrans. *Quis enim magis iis usus fuisset, quam Dei Filius? qualis purpura de humeris ejus floreret? quale aurum de capite radiaret, nisi gloriam seculi alienam et sibi et suis judicasset? Igitur quam noluit, rejecit; quam rejecit, damnavit; quam damnavit, in pompa diaboli deputavit. Tu si diaboli pompam ejerasti* (1), nonne debes damnare quæ Dominus damnavit? fugere quæ Dei Filius a se, et a suis aliena judicavit? aversari, quæ in pompa diaboli deputavit? et abstinere ab his, quibus in baptismate renuntiasti?

Christiani in baptismate diabolo renuntiarunt, sese Christi servos professi, ipsum Dominum sunt induti : dum tamen cultum vestium colunt, nuptialem illam Agni vestem exuunt, *serico et purpura induti, Christum sincere induere non possunt* (2); quia diaboli sectantes pompam, dominicam formam non imitantur, in illisque non Dei Filius, sed diabolus inhabitat : iis vero, qui modeste sunt induti, adest non diabolus, sed Dominus. Quod acute animadvertit Petrus Damianus expendens istud Canticorum : « Pulchra es amica mea, suavis, et decora sicut Jerusalem. » (3) *Sicut Jerusalem, non sicut Babylon, quam vidit Joannes ornatam purpura, et cocco, et inauratam purpura, et lapide pretioso, et margaritis. Babylonem hanc diabolus, Jerusalem inhabitat Christus : ille luxuriantis amictus varietate reficitur, hic asperis et humilibus.* (3) Mulier modeste ornata, est Dei templum; in ea pascitur Christus; cœlestem repræsentat Jerusalem, in eamque præmature coloniam mittit. Quæ vero amictu luxuriante induitur, est dæmonis habitaculum; diabolum pascit et reficit; Babylonis meretricis magnæ mores repræsentat; Babylonicæ damnationis est infeliciter candidata : quæ est hujusmodi, est rea ingratitudinis, impudentiæ, et infidelitatis. 1. Ingratitudinis, præferens diabolum Dei Filio, qui pro ejus salute sanguinem fudit : *Propter meritum, id est, mortem, etiam Filius Dei mori habuit, et adornari tibi in mente est super pelliceas tuas tunicas?* (5) 2. Impudentiæ, ambiens pompam, gloriam, delicias, coronas, postquam Dei Filius pro ejus redemptione fuit dedecoratus, conspurcatus, flagellatus, spinis coronatus, cruci patibulatus : *Qui tamen et viri caput est, et feminæ facies, vir Ecclesiæ Christus Jesus, quale,*

(1) Tert. L. de Cor. Mil. 13. — (2) Seneca. Ep. 5. — (3) L. 6. Epidemiorum Hippoc. — (4) Tert. L. 1. de Cult. Fem. 4. — (5) Tert. L. de Idol. 18. — (6) Tert. ibid.

(1) Tert. L. de Idol. 18. — (2) D. Cypr. L. de Habit. Virg. — (3) Cap. 6. — (4) Serm. 102. — (5) Tert. L. 1. de Cult. Fem. 1.

oro te, sertum pro utroque sexu subiit? Ex spinis opinor et tribulis, in figuram delictorum, quæ nobis protulit terra carnis, abstulit autem virtus crucis, omnem aculeum mortis in dominici capitis tolerantia obtundendo. Certe præter figuram, contumelia in promptu est, et turpitudo et dedecoratio, et his implexa sævitia, quæ tunc Domini tempora et fœdaverunt et lancinaverunt; uti tu nunc laurea, et myrto, et olea, et illustri aliqua fronde, et quod magis usui est, centenariis quoque rosis de horto Midæ lectis, et utrisque liliis, et omnibus violis coroneris, etiam gemmis forsitan et auro. Si ob hæc caput ei tuum debes, tale si potes ei repende, quale suum pro tuo obtulit; aut nec floribus coroneris, si spinis non potes. (1) Tandem, 3. Infidelitatis; nam mulier vane et superbe ornata, suo fastu Christianam disciplinam dediscit.

2. Multum commendat Tertullianus militem illum, qui lauream de imperatoris liberalitate acceptam, solus inter tot commilitones, coronamento in manu otioso, libero capite incedens, interrogatus a tribuno, *cur tam diversus habitu? Negavit ille sibi cum cæteris licere. Causas expostulatus: Christianus sum, respondit. O militem gloriosum in Deo!* (2) Utinam Christianæ mulieres egregii illius militis imitarentur exemplum; quoties aliorum vel exemplo, vel sermone invitantur ad ornatas et fucatas induendas vestes, responderent: Sumus Christianæ: *Nobis autem primo quidem nullum gloriæ studium est, quia gloria exaltationis ingenium est: porro exaltatio non congruit professoribus humilitatis ex præscriptis Dei.* (3) Sic loquuntur mulieres Christianæ religionis zelotes, quæ inter seculi pompas modestiam servant, et pro fidei et virtutis zelo quo æstuant, feminas vanas, et superbe ornatas, suo exemplo condemnant, et sermone adhuc increpant. *Quomodo enim humilitatem quam nostri profitentur, implere poteritis, non perpastinantes divitiarum vestrarum vel elegantiarum usum, quæ ad gloriam faciunt? gloria autem exaltare, non humiliare consuevit.* (4) Gloria Christianam dedecet disciplinam, quæ potissimum in humilitate consistit. Gentiles feminæ, gloriæ libidinosæ, Veneris studiosæ, superbe ornantur, ut vel circum vel amphitheatrum, vel templa, vel alia spectacula adeant, ut videant, et videantur; ut ament, et amentur: *immo in omni spectaculo nullum magis scandalum occurret, quam ille ipse mulierum et virorum accuratior cultus. Nemo in spectaculo ineundo prius cogitat, nisi videri et videre.* (1) Vos autem, quæ Christianam profitemini fidem, quæ spectaculis renuntiastis, nullo prætextu superbum ornatum defendere poteritis: *Quæ autem vobis causæ exstructius prodeundi, cum remotæ sitis ab his quæ talium indigent? Nam nec templa circumitis, nec spectacula postulatis, nec festos dies Gentilium nostis. Propter enim istos conventus, et mutuum videre ac videri, omnes pompæ in publicum proferuntur, aut ut luxuria negotietur, aut gloria insolescat.* (2) Cessante autem fine, cessant media ad finem. Ethnicæ mulieres ornantur ut eant ad spectacula; spectacula Christianas non decent feminas. Mulieres gentiles vadunt ad spectacula, vel ut gloria insolescant, vel ut luxuriam negotientur. Neutrum vobis licitum est: non gloria, cum sitis humilitatis professores; non luxuria, cum sitis pudicitiæ sacerdotes, et ita *vobis nulla procedendi causa non tetrica* (3), id est, non gravis, non seria, non sancta. Nam *aut imbecillus aliquis ex fratribus visitatur, aut sacrificium offertur, aut Dei sermo administratur. Quidvis horum gravitatis et sanctitatis negotium est, cui opus non sit habitu extraordinario et composito, et soluto.* Non enim luxus, sed modestia; non pompa, sed gravitas; non gloria, sed humilitas relucere debet in Christianis mulieribus aut ægrotos visitantibus, aut verbum Dei audientibus, aut Christum in Eucharistiæ mysterio adorantibus. *At si necessitas amicitiarum, officiorumque gentilium vos vocat, cur non vestris armis indutæ procedatis, tanto magis quanto ad extraneas fidei, ut sit inter Dei ancillas et diaboli discrimen?* Verum rarissimæ sunt hac ætate Christianæ mulieres, quæ salutaribus illis proficiant documentis. Nonne major earum pars vadit ad spectacula, ad tragœdias et comœdias, ut videant et videantur? Nonne prodeunt in publicum ad extraneas, amicas et propinquas sumptuosius ornatæ, ut ex pretiosis et novis quibus induuntur vestibus gloriam captent? Nonne etiam in Ecclesiis amoris signa vel recipiunt, vel præstant? Post hæc quomodo possunt ab ethnicis mulieribus discriminari, cum ipsæ etiam idololatriam sapiant?

3. *Secundum Gentilium, an secundum Dei placitum incedere Christianos oportet?* (4) Non quidem secundum placitum Gentilium, qui in errore versantur, et in vitio volutantur;

(1) Tert. L. de Cor. Mil. 14. — (2) Tert. L. de Cor. Mil. 1. — (3) Tert. Lib. 2. de Cult. Fem. 3. — (4) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 9.

(1) Tert. L. de Spect. 25. — (2) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 11. — (3) Tert. ibid. — (4) Tert. ibid.

sed secundum placitum Dei, cujus sapientia veritatem docet, religio virtutem profitetur: cultus autem et ornatus contrariatur tum veritati, tum virtuti Christianæ religionis; et mulieres superbæ ornatæ non incedunt secundum Dei beneplacitum. Constat namque *omnem et gloriam, et ambitionem, et affectionem per carnem placendi, Deo displacere.* (1) Incedunt igitur secundum Gentilium placitum: tum quia gloria insolescunt; tum quia falsos Deos colunt, nimirum aurum, uniones, pretiosas quibus induuntur vestes. Quare S. Zeno Veronensis feminam superbe ornatam sic alloquitur: *Ancilla Christi falsum idolum respuis: mihi crede, in te colis, cujus ornatum, cujus imaginem non deponis, ad Ecclesiam Dei opere vario totum inaurata corpus, exsecrabili metallo procedis onusta, ubique delicata, sub mollibus fortis.* (2) Attendenda sunt verba quæ post pauca subjungit: *Idola Gentium argentum et aurum; unde apparet eum qui diligit aurum et argentum, non tantum Deos colere, et eorum mores et actus imitari*: quasi idololatriæ suspecta sit femina, quæ pretioso sumptuosius cultu exornatur; nam in se velut colit idolum cujus ornatum et imaginem non deponit, et quod ore exsecratur, ambitiosioris ornamenti cultu superstitiose æmulari videtur.

Neque solum mulier venuste et sumptuose ornata idololatriam sapit, dum idola colit; sed adhuc dum velut templum pretiose ornatur, et tanquam idolum profane adoratur. Velut templum pretiose ornatur: quomodo Cajetanus istud Davidicum intelligit: « Filiæ eorum compositæ, circumornatæ ut similitudo templi. » (3) *Significantur ornatus mulierum ad similitudinem ornatus statuarum muliebrium in templis, quæ pulchris et pretiosis ornamentis decorantur.* Statuæ Junonis, Veneris, Cereris, Minervæ, Dianæ, a Gentilibus in templis sibi dicatis appositæ, pretiose ornatæ videbantur: hujusmodi Dearum statuis assimilantur mulieres superbe indutæ, et superbis indumentis in Deas quodammodo consecrantur. Minutius Felix contra Ethnicos disputans solerter investigat, quando apud ipsos statuæ consequuntur divinitatem: *Quando igitur hic Deus nascitur? Ecce funditur, fabricatur, sculpitur, nondum Deus est. Ecce plumbatur, construitur, erigitur, nec adhuc Deus est. Ecce ornatur, consecratur, oratur: tunc postremo Deus est, cum homo ille vovit et dedicavit.* (4) Sumptuosior ornatus, qui Deorum consecrabat statuas, feminas quoque comptas et fucatas in Deas consecrat; et quemadmodum statuæ pretiosis ornatibus consecratæ, et in divinitates assumptæ adorabantur ab Ethnicis, ita mulieres opulenter indutæ velut Deæ habentur, nominantur, et venerantur.

Animadvertit autem Clemens Alexandrinus mulieres ornatas assimilari ornamentis Ægyptiorum: « Apud quos templa et porticus, vestibula ac luci magnifice instructi, eorumque atria multis columnis sunt cincta; parietes autem lapidibus externis et artificiose depictis resplendent, ita ut nihil desit; ædes autem auro, et argento, et electro collucent, et ex India ac Æthiopia variis fulgentibus lapillis; adyta vero auro intextis adumbrantur peplis: sed si penetralia templi ambitu subieris, et imaginem quæ templum habitat quæsieris, sacerdos quispiam cum veli aliquantulum contraxerit, tanquam Deum ostensurus, abunde nobis suppeditat occasionem irridendi numinis: neque enim intus invenietur Deus qui quærebatur, sed felis, vel crocodilus, vel serpens indigena, vel aliqua alia ejusmodi bellua, quæ templo quidem est indigna, sed antro speluncæ ac cœno magis congruit: apparet Deus Ægyptiorum bellua, quæ super vestem stragulam purpuream volutatur. » (1) *Ita etiam mihi videntur feminæ, quæ aurum gestant, et in crispandis crinibus exercentur, oculisque pingendis, et pilis tingendis versantur, et aliam mollitiem arte improba persequuntur, carnalem ambitum ornantes, et vere Ægyptios imitantes, infelices amatores attrahere gestantes.* Extrinsecus collucent ornamentis, quæ divinitatem spondent; intrinsecus lasciviis et fœdis obscœnitatibus squalide sordent, et quantumvis sint *laudes vanæ, gloriæ turpes* (2), quæ ex pretiosis illis ornamentis captantur, luxus tamen vestium vane excusatur.

III. PARS. *Nusquam et nunquam excusatur quod Deus damnat.* (3) Cultum et ornatum Deus damnat; tum quia illum diabolus docuit; tum quia gloriam redolet: *Gloria illicita est eis, quorum probatio in omni humiliatione constat* (4); tum quia laudes, quæ ex pretioso cultu et decoro ornatu captantur, sunt *omnes alienæ, profanæ, illicitæ, semel jam in sacramenti testatione ejeratæ* (5); tum quia *a cultu corporis innumera fiunt mala: arrogantia, quæ intrinsecus*

(1) Tert. Lib. 1. de Cult. Fem. 2. — (2) Serm. 2. de Avar. — (3) Ps. 143. — (4) In Octav.

(1) L. 3. Pædag. 2. — (2) Tert. Lib. de Cor. Mil. 13. — (3) Tert. L. de Spect. 20. — (4) Tert. Lib. de Vel. Virg. 13. — (5) Tert. L. de Cor. Mil. 13.

nascitur; despectus proximi, fastus spiritus, animæ corruptio, voluptatum illicitarum fomes. (1) Tot tamen rationibus condemnatus cultus et ornatus, a multis tamen excusatur, qui ut illum tanquam licitum propugnent, 1. Dignitatem causantur; 2. Conjugi placere conantur; 3. Ni ornate incedant, scandalizantur.

1. *Jam vero de solo suggestu et apparatu honoris retractandum.* (2) Multæ sunt mulieres, quæ ut cultæ et ornatæ appareant, causantur nativitatem, opulentiam, et dignitatem. Hæ autem excusationes prætextæ nullo negotio refelluntur. Esto 1. quod vestes sint *nativitatis insignia* (3) : captanda est in vestibus honestas, non vanitas. Duplex est hominis nativitas : una in natura, altera in gratia : primam habemus a parentibus, secundam a Deo; in illa nascitur homo, in ista renascitur, et fit Christianus : utraque nativitas non ad vanitatem, sed ad humilitatem invitat. Et quidem nativitas baptismi, in qua homo renascitur et fit Christianus, quia *humilitas est maxima disciplina Christiana.* (4) Nativitas etiam quam habemus a parentibus : tum quia quantumvis simus nobiles, nudi nascimur; tum quia carnem infirmam, miseram, accepimus a parentibus, quæ est humilitatis, non vanitatis incitamentum : *Si omnis gloria vana et stuporata, quanto magis quæ in carne?* (5) Tum quia nascimur mortales : vestes autem, quibus tegimur, nostram mortalitatem denotant : *Ideo omnia ista damnatæ et mortuæ mulieris impedimenta sunt, quasi ad pompam funeris constituta.* (6) Tum quia nascimur peccatores et inimici Dei : vana autem ornamenta non appetiit Eva post peccatum : *Age nunc si ab initio rerum et Milesii oves tonderent, et Seres arbores nerent, et Tyrii tinguerent, et Phryges insuerent, et Babylonii intexerent, et margaritæ canderent, et ceraunia* (7) *coruscaret; si aurum jam de terra cum cupiditate prodisset; si jam et speculo tantum mentiri liceret : hæc Eva concupiscet de paradiso expulsa, jam mortua, opinor. Ergo nec nunc appetere debet, aut nosse, si cupit reviviscere quæ nec habuerat, nec noverat, quando vivebat.* (8) Tum quia quælibet mulier *habet humilitatis suæ sarcinam* (9), nimirum peccati pœnam, dolorem in partu, obsequium viro præstandum. Hæc sunt mulier, quæ nativitas tibi confert, *et Evam te esse nescis?* (1) et adhuc superbia tumes, et vanos ornatus exoptas, nec consideras quod *necessitas humilitatis cum muliere censetur?* (2)

Aliæ divitias et facultates adducunt, ut cultum et ornamentum excusent : *Non utemur nostris?* (3) Verum quæ opulentiam causantur, non sunt magis excusabiles quam quæ nativitatem : tum quia dum dicunt, non ergo utemur nostris? *Quis autem prohibet uti? secundum Apostolum tamen, qui nos uti monet mundo isto, quasi non abutamur : si ergo uxores quoque ipsas sic habendas demonstrat, tanquam non habeantur, quid sentiat de vanis instrumentis earum?* Tum quia etsi opulenter dotatæ sitis, *satis et vos usæ estis divitiis atque deliciis.* Antequam essetis matrimonio conjunctæ, tempore etiam desponsationis, et in juvenili ætate, *satis dotium vestrarum fructum decidistis.* Tum quia ex divitiis non debetis insolescere, nec *supergrediendum ultra, quam simplices et sufficientes munditiæ concupiscunt, ultra quam Deo placet.* (4) Tum quia in usu divitiarum vestrarum vitandus est excessus, temperata moderatio servanda : *Si quas divitiarum, vel natalium, vel retro dignitatum ratio compellit, ita pompaticas progredi, ut sapientiam non videantur consecutæ, temperare modum hujusmodi curate, ne totis habenis licentiam usurpetis prætextu necessitatis.* (5) Tum quia Deus vobis divitiarum largitus est abundantiam, *ut per licentiam utendi continentiæ experimenta procederent, nonne sapientes patresfamilias de industria quædam servis suis offerunt atque permittunt, ut experiantur an et qualiter permissis utantur, si probe, si moderate?* (6) Tum quia majorem consequitur gloriam, quæ concessis moderate utitur, criminosumque vestium luxum fugit, quæ etiam ab innocuo abstinet : *Quanto autem laudabilior quæ timuerit etiam indulgentiam Domini? quanto facilius illicita timebit, quæ licita verebitur?*

Tandem aliæ dignitatum prætextu, luxus pompam excusare nituntur. Attamen hæ dignitates in fortuna duntaxat fundatæ, non eximunt eas a modestia, quæ hominibus, pœnitentibus, Christianis, et cœli candidatis competit. Honor hominis non in cultu neque ornatu consistit, sed in veste honesta, qua ejus tegatur nuditas : *Vestimentum propterea intelligitur in honore, quia nuditatem*

(1) D. Chrysost. Hom. 4. in Gen. — (2) Tert. L. de Idol. 18. — (3) Tert. ibid. — (4) D. Aug. in Exp. Ep. ad Galat. 2. — (5) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 3. — (6) Tert. Lib. 2. de Cult. Fem. 1. — (7) Ceraunia gemma est candida et rutilans quasi a tonitru dicta. — (8) Tert. ibid. — (9) L. de Cor. Mil. 14.

(1) Tert. Lib. 1. de Cult. Fem. 1. — (2) Tert. L. de Vel. Virg. 9. — (3) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 9. — (4) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 5. — (5) Tert. ibid. 9. — (6) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 10.

contegit. (1) Humani generis protoparentes honoravit Deus pelliceis vestibus; etenim juxta Paraphrastem Chaldæum, *fecit Dominus Deus Adæ et uxori ejus vestimenta honoris, super cutem carnis suæ, et induit eos.* (2) Taceat nunc sumptuosior feminarum ambitio, quæ mentitum honorem de indumentorum pretio fœneratur. Tantum abest ut luxu sibi comparent honorem, quin imo cultu et fuco dehonestantur, ut nonnullæ illarum fatentur apud Gregorium Nazianzenum : *Nos mollibus et circumfluentibus, pannisque ex tenuissimo lino, et serico contextis deliciamur, in quibus ineptimus potius, quam splendorem nobis conciliamus.* Fœmina in dignitate constituta sicut affectare non debet habitum *agrestem et rusticum* (3), ita neque sumptuose pretiosum, et superbe fastuosum; sed incedere debet *ornatu pudicitiæ ornata, et decenter inculta* (4), quomodo pœnitentem decet. Profecto si ejus vita a fide censeretur, *ex quo Deum vivum cognovisset, et de sua, id est, conditione feminæ didicisset, lætiorem habitum, ne dicam gloriosiorem appetisset, ut non magis in sordibus ageret, et squalorem potius affectaret, ipsam se circumferens Evam lugentem et pœnitentem, quo plenius id quod de Eva trahit (ignominiam dico primi delicti, et invidiam perditionis humanæ), omnis satisfactionis habitu expiaret.* (5) Femina peccatrix ad pœnitentiam tenetur, Deo offenso satisfacere debet. Esther *gemmas regias abdicat, crepitantia auro textili indumenta deponit, purpura exuitur, diademate exhonoratur, cultu et corde mutatur, totam Reginam cum ornatibus suis abjicit; providam pœnitentiam cum patrocinio ambitiosi squaloris assumit, jejunio exsugitur, ariditate siccatur, fletu effunditur, solitudine carceratur.* (6) At cur Regina tam rigidam sibi imponit pœnitentiam? Ut *indulgentiam absolutionis æternæ præsentis pœnæ ambitu mereatur.* (7) Esther squalorem et pœnam ambiens, peccatrices feminas ad pœnitentiam stimulat. Quod si pœnitentes, *extra lætitiam oportet deversari in asperitudine sacci, et horrore cineris, et oris de jejunio vanitate; num ergo in coccino, et tyrio pro delictis supplicare nos concedet? Cedo acum crinibus distinguendis, et pulverem dentibus elimandis. Si quid ficti nitoris, si quid coacti ruboris, in labia aut genas urgeat* (8), fucatasne Deus illas audiet feminas? Omissa autem pœnitentia, quæ cultum et fucum abjicit, *nec de bono squaloris et pedoris suademus, sed modo, et cardine, et justitia corporis excolendi* (1), prout feminis Christianis congruit. Probis moribus magis quam pretiosis vestibus fulgebant antiquitus christianæ feminæ: ut de Asella nobili Romana refert D. Hieronymus : *Nec citus, nec tardus incessus, idem semper habitus, et inculta veste, cultus ipse sine cultu.* (2) Pretiosis inculta vestibus, sanctis ornata virtutibus, cultum sine cultu præferebat; nunc autem *cernitur in nonnullis cultus plurimus, virtutum aut nullus, aut exiguus* (3) : licet virtutum, non vestium cultus deceat mulieres æternitatis candidatas. Qui olim ambiebant dignitates, erant induti candida veste, unde dicebantur candidati. Christianæ mulieres æternitatis candidatæ, innocentiæ induantur veste, non ornatu superbo et pretioso. *Non tunicas inspecturi sumus in regno cœlorum, sed vestis cujuscunque fulgor justitiæ deputabitur.* (4)

Verum quia plus exempla quam rationes movent, exemplis convincendæ sunt mulieres vanæ, vestes pretiosas non esse vera insignia dignitatum. Taceo Alexandrum Severum Imperatorem, qui cum humili habitu incedens ab aulicis reprehenderetur, respondit : *Imperatoria majestas constat virtute, non corporis cultu.* Taceo Alphonsum Arragoniæ regem dicentem : *Malo moribus et auctoritate meos excellere, quam diademate et purpura.* Taceo S. Ludovicum, Francorum regem, magis sollicitum apparere coram Deo in humili habitu pœnitentis, quam coram suis subditis in purpura, auro, et margaritis. Æmulentur saltem Esther reginam, quæ instante tempore quo ingredi habebat ad Regem, *non quæsivit muliebrem cultum*; sed ambitiosa ornamenta rejecit tanquam honoris naufragia, et dedecoris indicia. Sic *mulier celsiori gradu ad humilitatis cultum est dejecta sublimiter, ut in utroque sexu personas nobilis humiliata confunderet* (5), et redargueret feminas arrogantes, quæ dignitatem causantur, et luxu vestium maritis suis placere conantur.

2. *Solis maritis vestris placere debetis. In tantum autem placebitis eis, in quantum aliis placere non curaveritis.* (6) Feminas alloquitur Tertullianus, quibus permittit ut ornatiores paulisper incedant, modo ne id alio

(1) D. Aug. L. de Pastorib. c. 3. — (2) Gen. 3. — (3) D. Ambr. L. 1. Offic. 19. — (4) D. Paulin. Ep. 7. — (5) Tert. L. 1. de Cult. Fem. 1. — (6) Salv. L. 2. de Gubern. — (7) Salv. l. 1. ad Eccles. — (8) Tert. L. de Pœn. 11.

(2) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 5. — (2) Epist. 15. ad Marcellam. — (3) D. Bern. Serm. 33. in Cant. — (4) D. Aug. in Ps. 81. — (5) D. Paulin. Ep. 10. — (6) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 4.

animo faciant, quam ut maritis suis placeant. Idipsum indulgere videtur Alexandrinus Clemens uxoribus quæ maritis minus continentibus nupserunt. Quod innuit etiam Apostolus dicens : quod uxorati cogitant quæ sunt mundi, *quomodo placeant vel viri uxoribus, vel mulieres maritis, quibus solis permittendæ sunt feminæ ornari secundum veniam, non secundum imperium.* (1) Multæ tamen mulieres in cura placendi nullum modum servant, sed ornatius cultum et sollicitius adhuc adhibent fucum : *Hinc illa nascuntur incentiva vitiorum, ut quæsitis coloribus ora depingant, dum viris displicere formidant, et de adulterio vultus, meditantur adulterium castitatis.* (2)

Scelerosum illum cultus et ornatus excessum trina potissimum excusant ratione : 1. Ut maritis suis pulchræ appareant; 2. Ut medio cultu et ornatu, maritos ad sui amorem alliciant; 3. Ut hoc modo viros suos ab aliarum mulierum blanditiis dimoveant. Verum hæ rationes non secus ac earum facies fucatæ et vanæ sunt. Et quidem prima rejicitur : tum quia *uxor nulla deformis est viro suo; satis placuit cum electa est, seu moribus, seu forma commendata.* (3) Tum quia nullus maritus decipi desiderat : *fucari autem pigmentis, quo vel rubicundior, vel candidior appareat, adulterina fallacia est, qua non dubito etiam ipsos maritos se nolle decipi.* (4) Tum quia mulier fuco naturam mutans judicium perdit, dum maritale veretur. *Quanta hæc amentia, effigiem mutare naturæ, picturam quærere, et dum verentur maritale judicium, perdere suum?* (5) Tum quia videtur deformis, sibique displicet quæ fucum quærit. Quomodo autem marito placebit, et pulchra videbitur, quæ sibi displicet, et non pulchra, sed deformis apparet? *Prior enim de se pronuntiat, quæ cupit mutare quod nata est; ita dum alii studet placere, prius ipsa sibi disciplet : quem judicem mulier requiris deformitatis tuæ, quam teipsam, quæ videri times?* (6) Tum quia, ut subjungit D. Augustinus, *si pulchra es, quid absconderis? si deformis, cur te formosam esse mentiris, nec tuæ conscientiæ, nec alieni gratiam erroris habitura?* Neque secunda excusatio est alicujus momenti apud Tertullianum : *Ne qua vestrum putet, si temperaverit a compositione sui, odium et aversionem maritorum prosecuturam : omnis maritus castitatis exactor est : formam vero fidelis non expostulat;* sed virtutem potissimum et modestiam in uxore desiderat. Quam ideo sic alloquitur D. Chrysostomus : « Vis ornare faciem? Orna non margaritis, sed modestia et honestate : sicque vir gratiorem cernet aspectum. Ille enim ornatus et zelotypiæ suspicionem injicere sæpe solet, et inimicitias, et contentiones, et pugnas : modestia autem ornatus omnem quidem probam suspicionem expellit; omni vinculo firmius conjugium conciliat. Non enim tam decorum facit formæ natura fieri aspectum, quam eam spectantis affectus; affectum vero nihil sic ut modestia et honestas inducere solet. » (1) Tertiam tandem rationem rejicit Tertullianus : *Cui ergo pulchritudinem tuam nutris? Si fideli, non exigit; si infideli, simplicem non credit. Quid gestas aut suspecto, aut non desideranti placere?* Nam si maritus tuus est fidelis, te quoque fidelem existimat, neque fucum et ornatum in castitatis tuæ fidem exoptat : si autem est infidelis, ex cultu et ornatu te vel infidelem, vel saltem infidelitatis suspectam judicat. Eodem fere argumento uxorem comptam urget D. Augustinus. *Ille enim alteram diligit, tu alteri vis placere, et irasceris si amet aliam, qui adulterare in te docetur. Mala magistra es injuriæ tuæ. Lenocinari enim refugit, etiam quæ est passa lenonem. Ac licet vilis mulier, non alteri tamen, sed sibi peccat. Tolerabiliora propemodum crimina sunt : ibi enim pudicitia, hic natura adulteratur.* (2) Plures condensat D. Augustinus rationes intellectu faciles, quæ cum elucidatione non indigeant, attendant quæso mulieres ad duos Apostolorum principes. Ad Paulum quidem, qui postquam concessit mulieribus placere viris suis, *nisi quod capillos nudare feminas (quas etiam velare caput Apostolus jubet) nec maritatas decet.* (3) Ad Petrum etiam qui postquam dixit : Mulieres subditæ sint viris suis, subjungit : *Quarum non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus.* (4) Ex his verbis, quibus Apostolorum princeps a maritatis arcet cultum et fucum, ansam sumit D. Cyprianus culpandi ornatiorem virginum cultum. *Quod ille mulieres quoque admonet coercendas, quæ excusare cultus suos soleant per maritum; quanto id magis observare fas est, cui nulla ornatus sui competit venia; nec derivari in alterum possit mendacium culpæ, sed sola ipsa remaneat in crimine?* (5) Præfatam pla-

(1) D. Aug. Ep. 71. ad Possid. — (2) D. Aug. l. 4. de Doctrin. Chr. c. 21. — (3) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 4. — (4) D. Aug. Ep. 73. ad Possid. — (5) D. Aug. — (6) D. Aug.

(1) Hom. 21. ad Pop. — (2) L. 4. de Doct. Chr. 21. — (3) D. Aug. Epist. 73. — (4) 1. Epist. 3. — (5) De Discip. et Hab. Virg.

cendi maritis excusationem quam afferunt uxores, mendacium culpæ nuncupat S. Cyprianus, mendacio luxum suum non possunt palliare virgines et viduæ, verum proclamant scandalizari, nisi cultæ et ornatæ incedant.

3. *Sed enim a quibusdam dicitur : Ne blasphemetur nomen in nobis, si quid de pristino habitu et cultu detrahamus.* (1) Sic loquebatur feminæ de idololatria ad fidem conversæ ; quas multis rationibus retundit Tertullianus. *Non auferamus ergo vitia pristina, simus et moribus iisdem , si et superficie eadem ; et tunc vere nos blasphemabunt nationes.* Mulieres de idololatria ad Christianam religionem conversæ, non solum debent deponere depravatos gentilium mores , sed adhuc pretiosos earum ornatus. *Grandis blasphemia est , ex qua dicatur, ex quo facta est Christiana, pauperius incedit.* Nulla est blasphemandi causa , si mulier Ethnica Christiana facta, pauperius incedat , cum Christus etiam vili habitu fuerit indutus. *Timebis pauperior videri , ex quo locupletior facta es ? et sordidior, ex quo mundior ?* Quo pauperior videtur exterior corporis cultus , eo ditior est animæ ornatus ; et quanto sordidior est habitus , eo major est cordis munditia. *Optemus tantummodo , ne justa blasphemationis causa simus,* ob vestes nimis pretiosas et gloriosiorem ornatum.

Hujus ævi mulieres comptæ et fucatæ incedunt ne scandalizentur. *Sandalizamur , inquiunt, quia aliter aliæ incedunt.* (2) Quapropter ne incurrant scandalum, sumptuosius ornantur, *et malunt scandalizari, quam provocari,* scilicet ad libidines et venereos amores. Verum *scandalum non bonæ rei , sed malæ rei exemplum est, ædificans ad delictum :* modestus autem ornatus non est malus sed bonus. *Bonæ res neminem scandalizant nisi malam mentem.* Quæ bonum depretiat, malum commendat. *Si bonum est modestia, verecundia, fastidium gloriæ , soli Deo captans placere, agnoscant malum suum qui de tali bono scandalizantur.* Profecto criminosi sunt, qui de verecundia , modestia , et pudicitia quæ Deo placent scandalizantur, cum potius ædificent, suoque exemplo ad bonum incitent. *Quid enim si et incontinentes dicant se a continentibus scandalizari , continentia revocanda est ?* Non cessandum est a bono, etiamsi mali illud culpent ; neque violanda pudicitia , quia libidinosi impudicitiæ vacant. *Cur non magis hæ querantur scandalo sibi esse petulantiam impudentiæ ostentatitiæ virginitatis,* quæ in luxu vestium et nuditate corporis apparent ? Profecto *in omni spectaculo nullum majus scandalum occurrit, quam ille ipse virorum ac mulierum accuratior cultus.* (1) Qui Christo contradicit, Christianam disciplinam dediscit , idololatriam sapit, a cœlo excluditur, gratiæ et gloriæ jacturam facit, quam sibi comparant, tum viri tum mulieres, modestiam et temperantiam in habitu et moribus demonstrantes.

(1) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 11. — (2) Tert. L. de Vel. Virg. 3.

(1) Tert L. de Spect. 25. — (2) Tert. Apol. 6. — (3) Tert. L. 2. ad Uxor. 8. — (4) Gen. 1. — (5) L. 1. in Gen. 14.

CONCIO SECUNDA.

Quonam *illæ leges abierunt, sumptum et ambitionem comprimentes ?* (2) Romani ab Urbe condita statuerunt leges vestium ambitionem et sumptum prohibentes, quæ successu temporis ita fuerunt abdicatæ , ut nullam feminæ in cultu et ornatu servarent modestiam et frugalitatem. De hoc excessu conqueritur merito Tertullianus ; verum hac ætate major est querelæ ratio, in quo feminæ cultum ambientes adeo sunt prodigæ , ut nullum in expendendis sumptibus servent modum. Illarum ambitio et gloria jam increpata est : nunc ostendendum est quantum afferant damnum, et quantam patiantur jacturam mulieres vanæ, quas cultior ornatus, 1. depauperat ; 2. depretiat ; 3. dejicit et deturbat.

I. PARS. *Quanto dives aliqua est matronæ nomine inflata , tanto capaciorem domum oneribus suis requirit , ut campum in quo ambitio decurrat.* (3) Filiæ superbia inflatæ exoptant matrimonio conjungi viris, palatiis, supellectilibus, facultatibus opulenter ditatis, qui profuse præbeant sumptus in luxu et cultu vestium impendendos. Non eodem modo refert Moyses productionem viri et mulieris ; nam de viri productione sic fatur : Formavit , fecit , creavit Deus : de femina vero sic loquitur : « Ædificavit Dominus Deus costam, quam tulerat de Adam, in mulierem. » (4) Annon hic loquendi modus videtur minus proprius ? ædificare etenim et ædificari duntaxat domibus et palatiis conveniunt, quæ ideo ædificia nuncupantur. Cur ergo mulierem a Deo ædificatam refert Moyses ? Respondet Rabanus Maurus (5), mulierem ædificium nuncupari posse, non tanquam corpus humanum, sed tanquam domum ; in qua homo antequam nascatur, novem men-

sibus habitat : alii volunt Moysem hoc verbum *ædificavit* usurpasse, quia tantum impenditur ad ornandam mulierem, præsertim sponsam, quantum ad aliquod ædificandum palatium. *Unde maritum petunt idoneum exhibendæ sellæ, et mulabus, et cinerariis peregrinæ proceritatis.* (1) Ultra enim pretiosas vestes, monilia, supellectilia, ancillas, pedissequas, viri subministrant illis lecticas et currus, queis eant ad Ecclesias, conversationes, cursitationes, spectacula. Alii ædificatam Evam in mulierem censent, quia mulier, uti vulgo dicitur, sua cura, solertia, operatione, ædificat domum. Verum si mulieres operis studiosæ domos ædificant, mulieres vanæ domos evertunt, suo luxu consumentes, 1. Tempus ad domum ædificandam oportunum; 2. Reditum annuum; 3. Dotem, censum, et viri patrimonium.

1. A divina bonitate *etiam ratio temporum nata est.* (2) Tempus largitus est Deus hominibus, tum ut bene operando meritis ditentur; tum ut vacando virtuti et pietati cœlestes sibi comparent gazas; tum ut terrenas etiam acquirant facultates, vel conservent acquisitas. Vir tenetur suo ministerio incumbere, familiæ bono diligenter invigilare. Uxores quoque debent domus curam habere, et ut eas hortatur Tertullianus, *manus lanis occupate, pedes domi figite.* (3) Mulieres tamen cultum et ornatum sectantes, nec domi pedes figunt, nec lanis manus occupant, nec in procurando familiæ bono vacant : nam tempus ad ditandam familiam concessum perdunt, vel in otio absque ulla occupatione viventes; vel curiose extra domum vagantes; vel domesticorum nullam curam habentes; vel in cultu et ornatu majorem diei partem insumentes. Quibus probe competit istud Ovidii : *Dum moliuntur, dum comantur, annus est :* vel domesticos a suis negotiis dimoventes, ut vestes subministrent, ornamenta concinnent, fucum adhibeant, aliisque ejusmodi nugis tempus perdant. Vult D. Epiphanius hac pœna mulctatam Evam ut Adamo, quem suis blanditiis nudaverat, vestimenta contexeret, *quippe hujusmodi est labore damnata.* (4) Apud multas nationes mulieres viris conficiebant amictus, etiamsi regia essent dignitate præditæ et opulentissime coronatæ, ut in regia Persarum magnificentia videre licet. In veteri quoque Ecclesia, Christianæ mulieres *vel sibi, vel cæteris, vestimenta faciebant* (5); hac autem ætate mulieres nec pro suis maritis, nec pro bono familiæ laborare solent, sed tantum sese *laciniosis pomparum et deliciarum ineptiis occupare.* (1) Neque viri a vana illa luxus cura sunt immunes. *Proprias præstigias formæ et hic sexus sibi agnoscit, barbam acrius cædere, intervellere, circumradere, capillum disponere, et decolorare canitiem, primam quamque subducere totius corporis lanuginem, pigmento quoque muliebri distringere, cætera pulveris cujusdam aspritudine levigare, tum speculum omni occasione consulere, anxie inspicere* (2); multaque alia facere, quæ jacturam temporis important : et quasi parum sit in fuco perdere tempus, in luxu adhuc vestium annuum reditum consumunt.

2. *Converte et ad feminas, habes spectare quod Cæcina Severus graviter senatui impressit, matronas sine stola in publico* (3) : tum ne suo luxu ad libidinem allicerent; tum ne de pretioso ornatu arroganter tumerent; tum maxime ne fastuoso cultu familias depauperarent. Si unquam necessaria fuit lex quæ coerceat vestium *redundantiam* (4), maxime hac tempestate, in qua mulieres tot ornantur vestibus, tunicis, peplis, velis, palliis lineis, sericis, aureis, gemmeis, ut in eis dinumerandis, multos impleat Isaias versus, quibus adhuc familiæ depauperantur. Nam *ob cultum omnia candidatum, et ob notam vittæ, ob diversam affectionem tenebricæ vestis, ob latioris purpuræ ambitionem, ob galatici ruboris superjectionem* (5), ob catenas aureas, ob margaritas, uniones, gemmas, ob varios *novos ipsos habitus, qui novitati suæ stare religionem mentiuntur.* (6) Ad minus annui reditus consumuntur, et viri divites ad egestatem rediguntur. Quod tanquam malum grande obplorat Ecclesiasticus. *Est aliud malum quod vidi sub sole, et quidem frequens apud homines. Vir cui dedit Deus divitias et substantiam et honorem, et nihil deest animæ suæ, nec tribuit ei potestatem Deus ut comedat ex eo, sed externus devorabit illud* (7) : nam in emendis pretiosis vestibus, supellectibilibus, monilibus, consumpsit non solum annuos reditus, sed etiam dotem, censum, patrimonium.

3. Mulier olim apud Romanos vestium *præstabat moderationem.* (8) At cum Romæ imperio adeo incrementatus est feminarum luxus, ut pleræque in cultu et ornatu cunctas exhauserint virorum facultates, juxta istud Propertii : *Matrona incedit census*

(1) Tert. L. 2. ad Uxor. 8. — (2) Tert. L. 2. adv. Marc. 3. — (3) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 13. — (4) Hær. 78. — (5) D. Hier. Epist. 27.

(1) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 9. — (2) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 8. — (3) Tert. L. de Pall. 4. — (4) Tert. L. de Pall. 1. — (5) Tert. L. de Pall. 4. — (6) Tert. ibid. — (7) Cap. 6. — (8) Tert. L. de Pall. 5.

induta nepotum. Tantam prodigalitatem ferre non valens Ovidius, exclamat : *Quis pudor est census corpore ferre suos*. (1) Multæ tamen absque ullo pudore suos deferentes census, potiori jure dicere possunt quam Bias : *Omnia mea mecum porto*. (2) Illas de insania redarguit Philosophus Moralis, asseverans *insanis quibusdam bina ex auribus vendere gemmarum patrimonia*. (3) Non solum suas dotes, sed adhuc virorum census et patrimonia portant : sed nemo melius quam Tertullianus talem excessum declarat. *De brevissimis loculis patrimonium grande profertur : uno lino decies sestertium inseritur : saltus et insulas tenera cervix circumfert : graciles aurium cutes calendarium expendunt, et sinistra per singulos digitos de saccis singulis ludit*.(4) Monilia in brevissimis loculis asservata, grandia patrimonia adæquant valore; in margaritis, quas pertusas, et vel in vitta, vel linea argentea vel aurea simul alligatas, in tenera cervice circumferunt mulieres, decies sestertium inseritur; uniones in gracilibus aurium cutibus pendentes, reditum, imo et censum expendunt; de annulis aureis, smaragdis, vel adamantibus insertis valoris inæstimabilis sinistra manus ludit : *Hæ sunt vires ambitionis, tantarum usurarum substantiam uno et muliebri corpusculo bajulare*. (5) Totam bajulat in suo corpore mulier substantiam familiarem, quam viri antecessores tanto labore, tantisque usuris compararunt : tot divitias et facultates consumit luxus, qui tum viros, tum mulieres depauperat, et depretiat.

II. PARS. Vestes sint *neque parcæ, neque prodigæ, neque inverecundæ*. (6) A vestibus tria arcenda sunt : nimirum parcitas, prodigalitas, et inverecundia. Parcitas, ideo Valerius Maximus Romanos commendat, quod mulieribus providerent vestes conditioni suæ congruas. Prodigalitas, quæ domos evertit, et familias ad egestatem redigit. Inverecundia, quæ mollitiem et lasciviam innuit. Parcitas animi vilitatem denotat; prodigalitas viros divites depauperat; inverecundia, tum viros tum mulieres depretiat : veste namque pretiosa et molli, 1. Homo tanquam femina habetur; 2. Mulier, meretrix videtur; 3. Et adhuc criminosa censetur.

1. Plures viri superbe vestiuntur, *nec honestis tamen modis* (7), quia feminarum sapiunt mollitiem; ut de Alexandro Macedone refert Tertullianus : qui *pectus squamatum, signaculis disculptum, et anhelum adhuc ab opere belli, ut mollius, ventilante serico exstinxit*. Neque Macedo solus, viri fortitudinem, in femineam commutavit mollitiem, sed adhuc plures alii, quibus probe competunt verba Artaxerxis ad Tiribazum, de pretiosis vestibus insolescentem : « Tibi ut mulieri, aurum; ut insano, Regium amictum gestandi jus concedo. » (1) Ut enim ait D. Ambrosius, *plerosque mollioris cura vestis effeminat*. (2) Hos D. Hieronymus nuncupat *femineum genus :* ejusmodi vestium mollities est in viris, *effeminati animi specimen atque monumentum* (3) : romanos juvenes de hac effeminatione redarguit Romanus Philosophus, *et capillum frangere, et ad muliebres blanditias vocem extenuare, mollitie corporis certare cum feminis, et immundissimis se excolere munditiis, nostrorum adolescentium specimen est*. (4)

Molles illi viri haud contenti molli et muliebri veste, *exuvias alieni capitis forsan immundi, forsan nocentis, et gehennæ destinati* (5), alienamque cæsariem deferunt, quæ nativæ comæ occultet defectum. Illos *perones effeminatos* (6) vocitat Tertullianus. Porro contra naturam videtur quod viri in vestibus ferant mulieres. *Nonne videtur sibi contra naturam vivere, qui communicat cum feminis vestem?* (7) Contra naturam vixit Achilles apud Chironem Centaurum ab incunabulis delitescens : *Sustinet stolam fundere, comam struere, cutem fingere, speculum consulere, collum demulcere, aurem quoque foratu effeminatus*. Materna formido Achillem adhuc infantem puellari veste induit; *sed turpius adhuc libido, virum cultu transfiguravit*. Loquitur de Hercule Tertullianus, qui post debellata monstra, depositis armis, naturæ pervertens ordinem, indutus est veste muliebri : *Tantum Lydiæ clancularia licuit, ut Hercules in Omphale, et Omphale in Hercule prostitueretur*. (8)

Hanc naturæ perversionem prohibet Deus : « Vir non utetur veste feminea. » (9) D. Ambrosius hunc Deuteronomii locum, in sensu mystico intelligit : quasi Deus non tantum viro vestem muliebrem prohibeat; sed adhuc effeminatos mulierum affectus. *Arbitror quod non tam de veste, quam de moribus dixerit, vel de usibus nostris ac de actibus, cum alius virum, alius feminam, deveat actus*. Turpe est homini deferre vestem muliebrem, sed multo turpius delicias,

(1) L. 3. de Art. Amand. — (2) Plin. L. 10. c. 2. — (3) L. 7. de Benef. 9. — (4) Tert. Lib. 1. de Cult. Fem. 9. — (5) Tert. ibid. — (6) Tert. L. de Pall. 1. — (7) Tert. L. de Pall. 4.

(1) L. 5. in Luc. — (2) Ep. 12. — (3) Phil. Jud. L. de Fortit. — (4) L. 1. Contr. — (5) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 7. — (6) Tert. L. de Pall. 5. — (7) Sen. L. 22. Epist. 125. — (8) Tert. L. de Pall. 4. — (9) Deut. 22

mollities et blanditias femineas suis præferre moribus : nam, ut subjungit Mediolanensis Antistes : *Quam deforme virum facere opera muliebria ! ergo et pariant, et parturiant, qui crispant comam sicut feminæ : merito illic non servatur castimonia, ubi non tenetur sexus distinctio.* Subjungit Philo Judæus tali præcepto providisse Deum *ne vel umbra quidem, aut vestigium effeminationis sexui masculo inurat aliquando maculam ;* nec illum ad lasciviam inducat. Vestium mollities Venerem spirat : nam ut dicere solebat Augustus : *Vestitus insignis, ac mollis, superbiæ vexillum est, nidusque luxuriæ* (1); quare mulier superbe, pretiose et delicate vestita, velut meretrix videtur.

2. Nam *Lentuli Auguris consultis, quæ ita sese exauctorasset, pro stupro erat pœna.* (2) Lentulus primum Augur, deinde cum M. Crasso consul electus, adversus matronarum luxum legem tulit, qua mulieres nimis comptæ et ornatæ, eadem pœna mulctabantur ac si de stupro et adulterio fuissent convictæ. Hac ætate non puniuntur mulieres habitu compto et fucato indutæ ; verum etsi sint castissimæ, non carent tamen impudicitiæ suspicione. Testis est Claudia Vestalis, quæ ut canit Ovidius,

Casta quidem, sed non est credita ; rumor iniquus
Læserat, et falsi criminis acta rea est,
Cultus et ornatos varie fudisse capillos
Obfuit ; ad rigidos linguaque prompta sonos. (3)

Vestalis crispata et compta procedens, spectatores in lasciviæ suspicionem adduxit : habitus modestus et gravis pudicitiam denotat, at e converso vestis culta impudicitiæ cogitatum ingenerat. *Virgo non esse tantum, sed intelligi debet et credi : ut nemo cum virginem videt, dubitet an virgo sit, parem se in omnibus integritas præstet, nec bonum corporis, cultus infamet : quid ornata, quid compta procedit, quasi maritum aut habeat, aut quærat?* (4) Vestium ornatus, modo sit moderatus, conceditur uxoribus, ut viris placeant, aut puellis quæ maritos exoptant : et quia Claudia Vestæ virginitatem consecrarat, ob cultum diffamata fuit, quasi aut fuerit constuprata, aut saltem quæreret stuprum. Animi pudor in vestibus transparet ; invisus pudicitiæ amor in exteriori legitur veste, modestiæ characteribus scriptus : at econtra lascivus voluntatis affectus in ornamentorum pompa impressus apparet : nam ut subjungit D. Cyprianus : *Ornamentorum ac vestium insignia et lenocinia formarum, nonnisi prostitutis et impudicis feminis congruunt ; et nullarum fere pretiosior cultus est quam quarum pudor vilis.* (1)

Cæteri Patres non secus ac D. Cyprianus, ex compto et pretioso ornatu pudoris jacturam aut periculum conjectantur. Idipsum sentit Alexandrinus Clemens, qui postquam sinistrum de feminarum cultu tulit judicium, subjungit : *Laudo et admiror Lacedæmoniorum civitatem, quæ solis meretricibus floridas vestes, et aurum mundum gestare permisit, ac probis mulieribus mundi studium auferens, quod solis meretricibus se ornare concederet.* (2) Belle nuncupat vestes floridas, quia cultus ornamenta flores sunt, ex quibus producuntur luxuriæ fructus, et licet semper ex hujusmodi floribus non nascantur Veneris proles, mulier tamen compta, ut plurimum creditur meretrix, et criminosa censetur.

3. *Ergo, benedictæ, ut lenones, et prostitutores vestitus, et cultus, ne in vos admiseritis* (3) : quia tam lenocinium quam prostitutio crimen important. Lenocinium quidem, quia ad crimen allicit ; prostitutio vero, quia crimen committit. Utrumque est a Deo prohibitum, qui vetat non tantum opus impudicum, non solum voluntatem luxuriandi, sed adhuc quidquid libidini favet, et ad lasciviam inducit. Vestium luxus dum corpus sumptuosius ornat, animam fœde contaminat. Idcirco D. Hieronymus asseverat *munditiam corporis atque vestitus esse animæ immunditiam* (4) : anima autem non fit immunda nisi per peccatum. D. quoque Hilarius expendens istud Salvatoris effatum : « Ecce qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt, » (5) per reges illos intelligit dæmones mundi principes et dominatores. Itaque mulieres molliter vestitæ sunt dæmonum domicilium ; animæ autem in quibus habitant dæmones, sunt criminosæ.

Refert Alexandrinus Clemens (6) Cæum sophistam repræsentasse improbitatem candida veste velatam; virtutem vero, sola verecundia vestitam. Apud regium quoque Vatem, *omnis gloria filiæ regis ab intus.* (7) Hæc autem filia regis est anima mea a Deo supremo regum Rege adoptata, et pretiosis gratiæ monilibus ornata : *Sancti considerandi sunt, non carne, sed intrinseca gloria* (8) : et ut fatur Zacharias summus Pontifex : *Christianos commendare debet non honor vestium,*

(1) Sueton. in Vit. Aug. — (2) Tert. L. de Pall. 4.— (3) 4. Fastor. — (4) D. Cypr. de Discipl. et Habit. Virg. c. 3.

(1) Cap. 6. — (2) L. 2. Pædag. 10.— (3) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 9. — (4) Epist. 27. — (5) Can. 11. in Matth. — (6) L. 2. de Pæd. 10. — (7) Ps. 44. — (8) Cyr. Alex. L. 4. in Joan. 4.

sed splendor animarum. (1) Mulier exterius sumptuose ornata, et interius neglecta, præ se fert, ait Gregorius Nazianzenus, interne Hecubam, externe Helenam, ejusque anima tanto est deformior quanto vestes pulchriores supra corpus apparent. Nam ut ratiocinatur D. Augustinus : *Corporis hujus, id est exterioris hominis ornamenta, quanto magis appetuntur, tanto sunt interioris majora detrimenta ; quanto autem minus appetuntur ornamenta exterioris, tanto magis pulchris moribus homo interior adornatur.* (2) Pleræque tamen mulieres interioris hominis negligentes ornatum, exterioris quærunt pulchrum et pretiosum cultum, qui eas devenustat, depretiat, dejicit, et deturbat.

III. PARS. *Hæ pompæ quam de proximo curent luxuriæ negotium, et obstrepant pudicitiæ disciplinis, dignoscere in facili est* (3): quia mulieres vanas dejicit et deturbat a, 1. Gravitate et modestia; 2. Virtute et innocentia; 3. Felicitate et gloria.

1. *Nihil est Deo acceptius modestia* (4); præsertim quæ in vestibus apparet; quam *venerandam frugalitatem* nuncupat D. Cyprianus. Modestia nitebant olim feminæ Christianæ, tantique eam faciebant, ut non minori cura modestiam quam pudicitiam servarent, sedulo invigilantes *ad eamdem curam modestiæ et pudicitiæ* (5) : quasi pudicitia illa secura sit quæ modestia munitur; et quasi absque modestia subsistere nequeat pudicitia. Quapropter Romani probe scientes quantum vestium modestia sit custos et pudicitiæ tutamen, leges statuerunt *circa feminas quidem, quæ modestiæ patrocinabantur.* (6) Quemadmodum vestium modestia, de pudicitia feminas commendat, ita immodestia et luxus vestium eas devenustat et præstat *ob venustatem invenustas* (7) : et ob hanc causam, mundum muliebrem *mundum immundum* (8) vocitat Tertullianus. Illam vestium modestiam, Romanæ mulieres, *ut lenocinii factitandi impedimenta, sedulo quædam desuefecerant* (9); quam Lentulus consul restituere molitus est. Hac etiam ætate, inter Christianas feminas, *pleræque aut ignorantes simpliciter, aut dissimulantes audaciter, ita ingrediuntur, quasi pudicitia in sola carnis integritate, et stupri aversatione consistat, nec quicquam et extrinsecus opus sit, de cultus dico et ornatus dispositione, studiis formæ et nitoris, eamdem superficiem circumferentes quam feminæ nationum a quibus abest conscientia veræ pudicitiæ. Nam etsi qua in Gentilibus pudicitia credi potest, usque adeo imperfectam et inconditam constat, ut licet in animo aliquatenus tenax sui agat, in habitus tamen licentias se dissolvat, pro perversitate Gentilium appetendo cujus rei devitat effectum.* (1)

(1) Bar. in Dom. 74. — (2) Serm. 18. de Verb. Apost. — (3) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 9. — (4) Tert. L. de Vel. Virg. 16. — (5) Tert. Apol. 39. — (6) Tert. Apol. 6. — (7) Greg. Naz. Orat. 19. — (8) Tert. L. 1. de Cult. Fem. 4. — (9) Tert. L. de Pall. 4.

Verum si alias affectatus decor et ornatus cultior perfectam arcebat a gentilibus feminis pudicitiam, Christianæ mulieres suntne perfecta pudicitia præditæ, cum pro vanitate qua tument sese magis quam gentiles in habitus licentias dissolvant? Hujusmodi licentia culpanda est in cunctis mulieribus Christianis, præsertim in vetulis, a quibus abesse debet et Veneris ardor, et fucus et cultus amor : at quod est stupore et horrore dignum : *Ætates requietas jam et in portum modestiæ subductas splendor et dignitas cultus avocant, et severitatem appetitionibus inquietant, compensantibus scilicet habitus irritamentum pro frigore ætatis.* (2) Uti naves in tutam stationem ex alto mari subducuntur, ita ætas mulieres ad portum modestiæ adducere debet, ut ibi a passionum motibus liberatæ, quietæ remaneant : attamen splendor et dignitas cultus vetulas a portu modestiæ et passionum tranquillitate avocant; nam ætate jam defervescente, tanto studio corpora sua curant et colunt, ut sui excitent appetitionem, ardorem Veneris, quam frigus ætatis exstinxit, habitus lascivia reaccendentes. *Quamvis et atrum ex albo conantur facere, quas pœniteat ad senectam usque vixisse. Proh temeritas! Erubescit ætas exoptata votis, furtum conficitur, adolescentia in qua delinquimus suspiratur, occasio gravitatis interpolatur* (3), et feminas, tum juvenes, tum senes, luxus vestium a modestia et gravitate dejicit, a virtute et innocentia deturbat.

2. *Quamobrem erga vestitum quoque et reliqua compositionis impedimenta, perinde nobis curanda est amputatio, et decussio redundantioris nitoris.* (4) Per impedimenta totam illam intelligit cultus muliebris supellectilem, quæ sarcinæ cujusdam instar est. Quo sensu aliorsum ait : *Hominem sarcina vestiat.* (5) Quantum vero impediat vestis hujus ornatæ sarcina, comptæ et cultæ mulieris declaret conscientia : *Conscientiam tuam interrogabo, quid te prius sentias indutam, an onustam?* (6) Si verum dicas, fa-

(1) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 1. — (2) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 9. — (3) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 6. — (4) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 9. — (5) Tert. L. de Pall. 5. — (6) Tert. ibid.

teberis prius onustam, quam indutam. Calcei quoque quid sunt aliud præterquam *proprium pedum tormentum ?* Unde quemadmodum ventus vehemens arborum decutit flores, ita Christiana femina innocentiæ candore vestita, et virtutis studiosa, decutit et rejicit omnem cultus redundantiam, et corporis nitorem, qui impurum potest sufflammare vel in se, vel in aliis amorem. Nam *cognito Deo, adempta placendi voluntate per luxuriæ occasionem, omnia illa ut otiosa, aut hostilia recusantur.* (1) Hostilia tum Dei, quem offendunt ; tum virtutis et pudicitiæ quam labefactare nituntur : femina libidinis osor, virtutis amans, Dei amicitiam venereo præferens amori, cultum et ornatum velut Dei et castitatis inimicum recusat. *Nam ubi Deus, ibi pudicitia ; ubi pudicitia, ibi gravitas adjutrix et socia ejus. Quomodo ergo pudicitiam sine instrumento suo, id est, sine gravitate tractabimus ? quomodo autem gravitatem administrandæ pudicitiæ adhibebimus, nisi et in facie, et in cultu, et in totius hominis contemplatione severitas circumferatur* (2), quæ cultum, fucum, ornatum corporis recusans, demonstret animæ innocentiam et virtutis nitorem? Ad quod Petrus Damianus feminam Christianam stimulat : « Tu itaque jamjam velut pestilentiam morbi lethalis illuviem evome, et pretiosarum vestium appetitum a stomacho languidæ mentis expelle. Non levis quippe languor est animæ de superstitioso corporalis amictus nitore gaudere : gratiam siquidem Sancti Spiritus, in qua delectatur, exclusit, qui se per exterioris ornatus desiderium spargit : cujus utique si in mente sentiret dulcedinem, nequaquam corporei cultus supervacuam concupisceret vanitatem. Quod evitandum Sapiens admonet, dicens : *In vestitu ne glorieris.* (3) Illius ergo vestis concupisce nitorem, qua coram oculis Dei perpetuo polleas, non qua fallacis ac frivolæ hujus vitæ momenta transcurras. » (4)

Gratiæ nitorem neque animæ innocentiam concupiscit superba mulier, quæ in luxu et mollitie vestium delectatur. Nam ut fatur D. Bernardus : *Mollia vestimenta animi mollitiem indicant : non tanto curaretur corporis cultus, nisi prius neglecta fuisset mens inculta virtutibus.* Feminas, quæ corpus ornant, et animam incultam relinquunt per cygnum denotatas vult Hugo Cardinalis : *Cygnus avis est candida, extenti colli, magno corpore, nigra in carne, et significat illas quæ splendore vestis plus æquo gloriantur* (1) : quia quantum exterius in corpore comptæ et ornatæ sunt, tantum intus in anima sunt nigræ et deformes. Cygnus ob cutis nigredinem inter aves immundas et abominabiles divino præcepto collocatur. Mulier fucata et culta animam habens vitiis turpatam, est abominabilis Deo. Adeo exitiosus est vestium luxus, de innocentia et virtute dejiciens, et de felicitate et gloria deturbans.

3. Tertullianus redarguens vetulas, quæ fuco canos albos, nigros efficiunt, earum mentem ad cœlum elevare nititur, ubi capilli veram induent juventutem. *Hæc est æternitas vera de capilli juventute : hanc incorruptibilitatem habemus superinduere ad novam domum, quam Monarchia pollicetur.* (2) Alludit ad Apostolum docentem Christianos meritis et virtutibus locupletatos, resurrecturos ad cœlum, ubi eorum corpora immortalitate induta nullis unquam ætatibus senescent, sed semper in juventute florebunt : *Ubi pro sanctorum corporum tunica lux fulgebit æterna, vestitus ibi nunquam ullis seculis exuendus, convertetur in corpus ; ubi indumentum transibit in præmium, ibi angelica illa stola non jam erit amictus, non jam erit habitus, sed natura.* (3)

Quantumvis sit pulcher, fulgidus, et pretiosus amictus, quo induentur Sanctorum corpora post resurrectionem, plures tamen mulieres pluris faciunt cultum et ornatum hujus mundi ; adeo luxui vestium sunt addictæ, ut audeat dicere Bernardinus Senensis : *Si Angelus de cœlo descenderet, vel Paulus forte, vel Christus, et nostra hæc talia vestimenta et superflua prædicarent, credo quod victoriam non haberent.* (4) Adeo difficile est ut mulier vana hujus vitæ ornamenta deponat. Adversus inordinatum illum luxus amorem tria tantum afferenda supersunt : Primum ab ipso Chrysostomi aureo ore procedit : « Ideo Adam induit Deus vestes pelliceas, similiter et ejus uxorem, quamvis si voluisset, delicatis potuisset eum induere vestibus : sed nobis Deus per illas ostendit, quod non sit præsens tempus deliciarum, sed gemendi et plangendi. » Secundum prodit ipsemet Tertullianus, qui ægre ferens obstinatum cultus et ornatus amorem, sic mulieres alloquitur : *Atque utinam, miserrimus ego, in illa die Christianæ exsultationis, vel infra calcanea vestra caput elevem ! videbo an cum cerussa et purpurisso, et croco, et illo ambitu capitis resurgatis : an taliter*

(1) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 8.— (2) Tert. ibid.— (3) Eccles. 11. — (4) Opusc. 29. c. 3.

(1) In c. 11. Levit. — (2) Tert. L. 2. Cult. Fem. 2.— (3) Euseb. Emiss. Hom. 10. ad Monach. — (4) Tom. 2. de Patriæ Flagell. a. 2. c. 2.

expictas Angeli in nubila sublevent obviam Christo in aere. Si nunc bona et Dei sunt, tunc quoque occurrent resurgentibus corporibus, et sua loca agnoscent : sed non potest resurgere nisi caro et spiritus solus ac purus. Damnata sunt igitur quæ in carne et spiritu non resurgunt, quia Dei non sunt. Damnatis hodie abstinete. Hodie vos Deus tales videat, quales tunc videbit. (1) Tertium ex eodem gravi Doctore depromo : *Projiciamus ornamenta terrena, si cœlestia optamus.* (2)

CONCIO TERTIA.

Proprius *habitus uniuscujusque est, tam ad usum quotidianum, quam ad honorem et dignitatem.* (3) Alius enim habitus decet nobilem, alius plebeium ; alius divitem, alius egenum ; alius regem, alius subditum : aptanda est vestis generi, dignitati, facultatibus uniuscujusque ; quia, ut fatur Basilius Magnus, habitus et ornatus « ad propositum cujusque finem accommodatus est, cum decore et dignitate, habita ratione temporis, loci, personæ, utilitatisque. Alia enim vestis convenit tempore hyemis, alia æstatis ; alia laboranti, alia quiescenti ; alia ministranti, alia hero ; alia militi, alia civi ; alia viro, alia feminæ. » (4) Hoc autem tempore nullus servatur in vestibus ordo generis, honoris, aut dignitatis : cuncti confunduntur status, nulla est distinctio inter vestes pauperis et divitis, plebeii et nobilis, subditi et regis : tanta est luxus 1. Perversitas ; 2. Crudelitas ; 3. Iniquitas.

I. PARS. *Nulla res sine ordine rationalis potest vindicari.* (5) Servandus est ordo in domibus, in civitatibus, in rebus publicis, in regnis : etenim si ab illis abfuerit ordo, rationalis desideratur gubernatio. Deus, qui est rationis auctor, et supremus gubernator, cuncta in ordine disposuit ; et ut fatur Tertullianus : *Totum hoc judicato dispositum et ordinatum est* (6) : quia creaturas distinxit, et locum, sedem, ornatum unicuique congruum concinnavit. Non absimiliter in urbibus et rebus publicis rationaliter et judicato dispositis et ordinatis, debet esse distinctio inter homines qui illas componunt. *Unusquisque in suo ordine* (7) debet stare, et induere vestes suo statui et conditioni conformes. At proh dolor ! tanta est hodie vestium perversitas, ut confundat ordinem 1. Nativitatis ; 2. Facultatis ; 3. Dignitatis.

1. Vestes pretiosæ erant olim *nativitatis, generis insignia.* (1) His insignibus non distinguuntur hodie nobiles a plebeis. Purpuram antiquitus licebat deferre duntaxat *his, qui familiaritate regum conferebantur, unde et purpurati regum dicebuntur a purpura.* (2) Hodie purpura induuntur non solum nobiles, non solum regum familiares ; sed etiam ignobiles, et nullius momenti homines. Henricus II, Francisci I Galliarum regis primogenitus, adhuc Delphinus Viennensis, die desponsationis suæ detulit præ raritate et novitate pallium sericum, et hac ætate singulis diebus mercatores, artifices, et rusticani serico induuntur ; tanta est perversitas generis, et facultatis.

2. *Ordo non aliud est quam meritorum dispositor.* (3) Hic ordo perfecte servatur in cœlo, ubi beatitudo confertur juxta cujusque merita, et quo Sancti magis ditantur meritis et virtutibus, eo majori potiuntur beatitudine. Hic ordo servandus esset in terra, et unusquisque deberet vestes deferre juxta suas facultates. Verum ita inordinata sunt omnia, ut nullus suam consulat familiarem substantiam, sed ambiat vestes pretiosas, non solum reditum, sed etiam suum censum in valore excedentes. Et quia propriæ facultates nequeunt sumptus subministrare ad excessivum illum ornatum, solet *cultum de alieno extorquere* (4) per furta, injustitias, rapacitates, violentias, ut illis injustitiis mediis possit æquare in luxu homines in dignitate constitutos.

3. *Quoniam quidem indices custodesque dignitatis habitus*, ne sit officiorum statuumque confusio. Sic olim Romæ statutum fuit, ut ex signis distinguerentur homines ; et hac lege stante, artis suæ symbola ferre cogebantur artifices, non secus ac dignitates per urbem incedentes. Igne prævio denotabatur Imperator ; hasta, consul ; senator urna ; tabellis, censor ; ense, centurio ; massa, tribunus. Purpura et aurum et cervicis ornamentum, *apud Ægyptios et Babylonios insignia erant dignitatis.* (5) Nunc autem ex habitu nulla hominum potest dignosci conditio ; omnes indiscriminatim eodem modo vestiuntur. Erravit alias in Ephestione Sisigambis Darii mater, cum illum ex cultu æstimans, relicto qui aderat Alexandro, saluta-

(1) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 7. — (2) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 13. — (3) Tert. L. de Idol. 18. — (4) In Reg. brev. Interrog. 210. — (5) Tert. Lib. 1. adv. Marc. 23. — (6) Tert. Lib. 2. adv. Marc. 12. — (7) Tert. L. de Res. 48.

(1) Tert. L. de Idol. 18. — (2) Tert. ibid. — (3) Tert L. de Res. 48. — (4) Tert. L. 1. ad Uxor. 4. — (5) Tert. L. de Idol. 18.

vit ut Regem. Errant adhuc quotidie mortales ex habitu existimantes tanquam Principes, qui servili conditione vilescunt. *Cæterum purpura, vel cætera insignia dignitatum et potestatum, habent profanationis suæ maculam* (1); cum deferuntur ad illos, quibus non competunt, et sunt indices perversitatis et crudelitatis.

II. PARS. *Simplex purpura illa nec jam dignitatis erat, sed ingenuitatis apud Barbaros insigne. Quemadmodum enim et Joseph qui servus fuerat, et Daniel qui per captivitatem statum verterat, civitatem Babyloniam et Ægyptiam sunt consecuti per habitum barbaricæ ingenuitatis.* (2) Exemplo Josephi et Danielis ostentat Tertullianus non semper purpuram fuisse dignitatis indicium, sed aliquando ingenuitatis et libertatis insigne, qua donabantur servi fideles, de dominis suis bene meriti. Hac autem ætate purpura est insigne non dignitatis, nec ingenuitatis, neque fidelitatis, sed captivitatis, qua peccator vitiis famulatur, et crudelitatis; vestis enim illa pretiosa, qua tumescit, est, ait S. Bonaventura, *sanguinolenta in proximorum oppressione et cruentatione;* quia est tincta sanguine 1. Mercatorum; 2. Mercenariorum; 3. Egenorum.

1. Philosophus Christianus in cultum et ornatum audacter oblatrans; *Soleo de qualibet margine medicinas moribus dicere, quæ felicius publicis rebus, et civitatibus, et imperiis bonas valetudines conferent, quam tuæ operæ.* (3) Urbes, civitates, regna, bona fruuntur valetudine, quando ab illis exsulant excessus; quando cuncta moderate fiunt; cum viri et feminæ vestium non sectantur luxus: nam dum viget cultus et ornatus, signum est evidens ægrotantis urbis, ægrotantis Reipublicæ. Profecto *plus togæ læsere rempublicam, quam loricæ.* (4) Respublica est sana dum commercium liberum est, dum negotiatio floret: vestium autem luxus tollens commercium, eripiens negotiationis nervos, rempublicam vulnerat, civium fundit sanguinem. Quot mercatores cruentati cultu et ornatu mulierum! quot negotiatores defraudati, qui coacti sunt cedere bonis! deficientibus mercatoribus deficit negotiatio; cessante negotiatione, vastatur, vulneratur respublica. Hanc vestes pretiosæ plus læsere quam loricæ, quam hostium arma, quia fuderunt sanguinem mercatorum, mercenariorum.

2. Habitus *sericatus* (5) suum de sanguine mutuatur colorem. Purpura enim est pannus pretiosus ex sanguine animalculi marini tinctus. Nam, ut fatur V. Beda, *conchilia ferro circumcisa, lacrymas purpurei coloris, quibus lana tingatur, emittunt.* (1) Ad quod alludit Tertullianus, superbum pavonis describens fastum, qui inter cæteros colores quibus fulget, est *omni conchilio pressior.* (2) Pressa purpura dicitur, quæ purius et meracius lucet. Nam, ut fatur Plinius, « Laus ei summa, color sanguinis pressi et concreti, nigricans aspectu, idemque suspectu refulgens. » (3) Nam licet purpura sit rubicunda, rubens tamen ille color sapit nigredinem, nigricans aspectu. De purpura illa nigrescente belle ad propositum Cassiodorus: *Nigredo sanguinea, obscuritas rubens.* (4) Purpura est sanguinea, quia est tincta sanguine mercenariorum, artificum, domesticorum. Nigrescit adhuc: vel quia odit lucem, et obscuritatem amat: *Fur caliginem aut fumum objicit, ne agnosci possit* (5): vel quia miseros mercenarios, domesticos, artifices, quos mercede laboris et artis frustrat, luctuosæ et *tenebricæ vestis* (6) operit velo: vel quia fraudatores illos ad tenebras ducit exteriores, juxta Isaiæ comminationem: *Vestimentum mixtum sanguine, quod erit in combustionem et cibus ignis.* (7)

Ut constat ex divite epulone, qui induebatur purpura et bysso, et sepultus est in inferno. (8) Non quia purpura indutus, damnatus est, sed quia purpura qua induebatur, erat pauperum sanguine tincta: *Byssum et purpuram nominat Dominus, non solum quia delicata et sumptuosa sunt; sed propter latens mysterium: purpura enim sanguine tingitur.* (9) Quapropter damnatus fuit dives, non tam quia bysso et purpura induebatur; sed quia purpura qua turgebat erat sanguine tincta. Quot sunt qui divitis imitantur exemplum, qui deferunt vestes tinctas sanguine, non pisciculi, sed domesticorum, quorum salaria retinuerunt; mercenariorum, quibus laboris mercedem non contulerunt; artificum, quos non remuneraverunt; pupillorum, viduarum, miserorum, quos usuris depauperarunt? *Induebatur purpura, quæ sanguine solet tingi, quæ forte de sanguine pauperum facta erat, et de impio lucro.* (10)

3. *Quis enim est vestium honor justus, de adulterio colorum injustorum?* (11) Color adulter et injustus est purpura divitum, qui egenis eleemosynam denegant: quibus probe

(1) Tert. L. de Idol. 18. — (2) Tert. ibid. — (3) Tert. L. de Pall. 5. — (4) Tert. ibid. — (5) Tert. ibid. 4.

(1) In c. 16. Luc. — (2) Tert. L. de Pall. 3. — (3) L. 9. c. 38. — (4) L. 1. Var. 2. — (5) D. Fulg. Mith. L. 2. — (6) Tert. L. de Pall. 4. — (7) Cap. 9. — (8) Luc. 16. — (9) Hug. Cardin. — (10) D. Bernardin. Sen. tom. 1. Serm. 44. art. 1. c. 1. — (11) Tert. L. 1. de Cult. Fem. 7

competunt quæ de divite Evangelico fatur Chrysologus : *Lazaro sic jacente, purpura, bysso, delicatis vestibus, ferrea viscera crudelis anima nutriebat.* (1) Colores injusti et adulteri sunt colores priorum, abbatum, qui grandes beneficiorum reditus in pompa, fastu, et luxu vestium insumunt ; *ministri Christi sunt, et serviunt Antichristo. Honorati incedunt de bonis Domini, qui Domino honorem non deferunt. Inde is quem quotidie vides, meretricius nitor, histrionicus habitus, regius ornatus. Inde aurum in frænis, in sellis, et calcaribus, et plus calcaria quam altaria fulgent.* (2) Quibus aptat Hugo Card. verba quæ protulit Jacob Patriarcha conspiciens tunicam Josephi sanguine tinctam : « Fera pessima devoravit filium meum Joseph. » (3) *Emunt vestes superbas et sumptuosas de patrimonio Christi, quod ipse proprio sanguine emit; et de labore, et sudore, et sanguine pauperum agricolarum accipiunt, quod in vestibus sumptuose et superflue expendunt. De ejusmodi, qui talibus vestibus induuntur, dicitur illud : Fera pessima comedit eum, bestia devoravit Joseph.* (4) Color adulter et injustus est eorum, qui sub auctoritate regia deprædant populos, qui tanquam feræ pessimæ eos devorant. *Qui coria hæc humana perinde ac brutorum consumant, utanturque pro amiculis* (5) : qui induuntur purpura egenorum sanguine cruentata ; qui miseros populos subsidiis et vectigalibus onustos inopia et fame enecant. Animadvertit D. Chrysostomus, quod tempore Elisæi prophetæ, scelerati Achab *purpura famem peperit perdifficilem.* (6) Dum grassatur fames, innumeri pereunt et moriuntur pauperes : purpura, quæ est famis mater, pauperum etiam parturit mortes. Utinam crudeles illi et inhumani populorum exactores, qui pretiosis suis vestibus denudant populos, qui egenorum sanguine sunt induti, qui purpura qua vestiuntur, famem negotiantur, et ad egenorum necem attentant : præbeant, inquam, auditum ipsimet Deo, per os Michææ prophetæ illos alloquenti : *Audite principes Jacob, et duces domus Israël, qui violenter tollitis pelles eorum, desuper eis* (7), qui haud contenti tondere populorum lanam, illos crudeliter excoriatis, ut eorum pellibus vobis conficiatis decoras vestes. En quo ducit luxus crudelitas; quanta ornatus et cultus injustitia et iniquitas.

III. PARS. *Summo Deo cuncta administrante quæ fecit, nihil inordinatum in mundo, nihilque injustum.* (1) Dei non æmulantur administrationem qui superbas et pretiosas ambiunt vestes : nam luxus et cultus non solum tollit statuum ordinem, cunctas indiscriminatim confundens conditiones ; sed injustitiæ et iniquitatis reos efficit homines : quapropter fucatas et ornatas vestes nuncupat Tertullianus, *iniquitatis ingenia.* (2) Mulier ut mutuetur sumptus ad fucum et ornatum necessarios, ut compta et ornata procedat, persæpe 1. Honorem vendit ; 2. Animæ decorem negligit ; 3. Salutis dispendium incurrit.

1. *Nobis habitus de mensuræ temperamento.* (3) Mulieres et filiæ, quæ vestium non temperant mensuram, sed quærunt habitus et ornatus statui suo haud competentes, facultates suas excedentes, honoris incurrunt periculum ; sæpe sæpius vestes pretiosas accipiunt *in pretia luxuriæ* (4) : viri namque earum dignoscentes ambitum et gloriam, se amore captos similant, et *quia nihil ad castitatem adamatores* (5), illas ad Veneris blanditias allicere satagunt : nunc increpando vel parentum, vel maritorum sordiditatem, qui eis decoras vestes non subministrant : nunc inflammando earum superbiam, aliarum æmulatione, quæ sumptuosius sunt ornatæ : 3 nunc offerendo illis ornatus et cultus, modo eorum voluntati consentiant, blandis sermonibus, pretiosis muneribus *devectæ de simplicitate et sinceritate* (6), honorem amittunt, dum superbas vestes percupiunt : *Porro ubi gloria, illic sollicitatio; ubi sollicitatio, illic coactio ; ubi coactio, illic necessitas ; ubi necessitas, illic infirmitas* (7) : quia tentationi succumbunt ; honoris jacturam faciunt, et corporis ornatum affectantes, animæ decorem negligunt.

2. *Nemo in immundis mundus videri potest.* (8) Homo ex corpore et anima constitutus, utriusque partis debet sectari munditiem. Corporis quidem : nam ut ait D. Hieronymus, *ornatus et sordes pari modo fugiendi sunt.* A duobus his extremis alienum Christianum desiderat D. Bernardus : *In vestibus semper paupertas placuit, sordes nunquam.* Animæ quoque curanda munditiés. Est autem *pulchra anima justitia et disciplinis philosophiæ; deformis vero contrariis artibus.* (9) Cura animæ tanto debet esse sollicitior, quanto corpore nobilior. Animæ tamen non considerant dignitatem fastuosæ mulieres

(1) Serm. 121. — (2) D. Bern. Serm. 33. in Cant. — (3) Gen. 37. — (4) In c. 63. Isai. — (5) Cœl. Rodig. L. 39. c. 10. — (6) Hom. 8. ad Pop. — (7) Cap. 3.

(1) Tert. L. de Bapt. 3. — (2) Tert. Lib. de Vel. Virg. 1. — (3) Tert. Lib. de Pall. 1. — (4) Tert. ibid. — (5) Tert. L. 1. de Cult. Fem. 2. — (6) Tert. ibid. — (7) Tert. L. de Vel. Virg. 14. — (8) Tert. L. de Idol. 18. — (9) Tert. L. de An. 1.

corpus nimium ornantes; nam ut ratiocinatur D. Chrysostomus : *Hoc studium in ornando corpore internam indicat deformitatem ; impossibile enim est aliquem agere curam animæ, et tanti facere corporis pulchritudinem et ornatum* (1) : quo nihil injustius ; cum anima sit multo nobilior corpore , et præcipua hominis pars : *Habes animæ principalitatem* (2); forma namque est principalis pars compositi; anima quoque humana, utpote spiritualis, immortalis, Deique insignita imagine, cæteras formas longe superat. Mulierem corporis ornatum animæ decori præferentem sic redarguit D. Chrysostomus : *Si quis tibi optionem proponeret, an egregium corpus, et bonæ habitudinis , et aliis specie præstans , vili tamen indutum veste; an turpe et morbis implicitum , ornatum tamen auro et pulchritudine cultum malles? nonne naturalem corporis pulchritudinem vestimentis præferres? In corpore hoc sane præfertur; in anima contra : quam qui turpem, informem, et nigram habet, putat se auri splendore emendare.* (3) Verum tantum abest ut sumptuosus ille corporis ornatus, animæ emendet turpitudinem et deformitatem ; quin imo magis illam turpat, et deformem præstat : *Tunicam si induas inquinatam per se, tu per illam mundus esse non poteris.* (4) Fucus et ornatus per se immundus quomodo poterit animæ præstare munditiem? cultum tamen immundum colit mulier superba in detrimentum decoris et munditiei animæ, et in salutis jacturam et damnum.

3. Infelix femina, *cur salutem tuam deseris* (5), ut vestium luxui vaces? Maxime cum disciplina Christiana te erudiat cultum et ornatum fastuosum, arrogantem et lasciviosum, esse *salutis alienum.* (6) Vestes pretiosæ, utpote auro, argento, monilibus onustæ, non evehunt ad cœlum , sed ad infernum detrahunt. Ideo illas *funebres* (7) nuncupat Tertullianus , quia honorem dehonestant , animæ mortem inferunt, salutis dispendium adducunt, ad tartara detrudunt. Fideles, si tot non vultis sustinere damna, luxus fugite perversitatem, crudelitatem, et iniquitatem ; sectamini vestium ordinem , modestiam , et mensuram , cuivis conditioni coaptatam ; quærite non tam corporis, quam animæ munditiem, decorem, et ornatum; *ut ad cœlestis sponsi consortium feliciter ornatæ perveniatis.* (8)

(1) Hom. 37. in Gen. — (2) Tert. L. de An. 13. — (3) Hom. 38. in Joan. — (4) Tert. L. de Idol. 18. — (5) Tert. L. de Pœn. 12. — (6) Tert. L. adv. Valent. 26. — (7) Tert. de Cor. Mil. 13. — (8) D. Aug. L. 5. Hom. hom. 26.

CONCIO QUARTA.

Pudicitiæ *christianæ satis non est esse, veram et videri : tanta enim debet esse pulchritudo ejus, ut emanet ab animo ad habitum, et eructet a conscientia in superficiem , ut et a foris inspiciat quasi supellectilem suam* (1) : Christiana mulier pudicitia decorata , illam demonstrat exterius per habitum pudicitiæ convenientem : puritas animæ apparet in corpore, eructans a conscientia per superficiem ; pudoris conscientia in modestis translucet vestibus ; vestium vero ornatus est impuræ conscientiæ index. Vestium luxum velut lasciviæ appendicem fugiebat Gorgonia : nam ut fatur Gregorius Nazianzenus ejus frater : *Ne hæc quidem quam laudandam suscepimus, lasciviæ unquam ornatu delectata est.* (2) Rarissimæ sunt hac ætate mulieres, quæ imitentur Gorgoniæ modestiam et pudicitiam : quamplures sunt quæ ornatum minus castum affectant, et fuco et luxu vestium, 1. Amasios captant ; 2. Venereum amorem demonstrant; 3. Meretricatus suspicionem ingenerant.

I. PARS. Multæ sunt feminæ, quæ *propter homines habitu abutuntur* (3) : vestes namque quibus superbe ornantur, sunt 1. Retia, quibus eos illaqueant ; 2. Vincula quibus eos ligant ; 3. Concupiscentiæ fomenta quibus ad libidinem sufflammant.

1. Mulier vestibus fucatis et ornatis utitur ut amasios suis retibus illaqueet, et *ut oculos et suspiria adolescentium post se trahat.* (4) Ad hunc finem adhibet fucum, superbum et pretiosum sumit ornatum, consulit speculum; et ut fatur Zeno Veronensis eam alloquens : *A speculo oracula requiris , quam commode possis circumscribere petitorem.* (5) Ut de semetipsa fatur, apud S.Ephrem, Magdalena quando erat peccatrix : « Capillos meos certe numero complicabam, et supra maxillas collustrans ad deceptionem aliorum firmabam, ut omnem adolescentulum compositum ac speciosum ad meipsam traherem , ipsumque amatorem mihi haberem. » Sumpto pretioso ornatu, consultato speculo, in semetipsa lenocinans, prodit in publicum nudato capite, quo facilius amasios alliciat: *At nunc in semetipsas lenocinando, quo planius adeantur, et stolam , et supparum , et crepidulam, et caliendrum, ipsas quoque jam lecticas, et sellas, queis in publico quoque*

(1) Tert. Lib. 2. de Cult. Fem. 13. — (2) Orat. in Laud. Gorgon. — (3) Tert. L. de Vel. Virg. 13. — (4) Tert. L. 2. de Cult. Fœm. 3. — (5) Serm. de Pud.

domestice ac secrete habebantur, ejeravere (1), cunctaque in universum abjiciunt, quæ impedire possunt ne videantur, ne venustæ et ornatæ appareant, ne ad se oculos et suspiria spectantium trahant, ne spectatores suo dominio subjiciant, et tanquam mancipia et servos catenis amoris vinciant.

2. *Quanquam et aurum ipsum, cujus vos gloria occupat, cuidam genti ad vincula servire ferunt Gentilium litteræ.* (2) Vestes ornatæ, uniones, gemmæ, monilia, torques aureæ, sunt amoris vincula, queis fucatæ mulieres amasios ligare, et in servitutem suam adducere et detinere nituntur. *Apud barbaros quosdam, quia vernaculum est aurum, et copiosum, auro vinctos in ergastulis habent; et divitiis malos onerant, tanto locupletiores, quanto nocentiores.* (3) Mulier ornata et fucata, vinculis Veneris vincitur, in ejus ergastulis detinetur : quo pretiosiores sunt vestes quibus ornatur et oneratur, eo fortioribus vincitur catenis, quibus adhuc amasios ligare, et servitutis suæ socios efficere nitiur. *Quemadmodum dicunt, apud Barbaros scelestos et maleficos homines auro vinciri; captivos hos vinctosque divites, videntur esse æmulatæ mulieres. An non enim vinculum colli est torques aureus?* (4) Hoc vinculo ligata mulier, et veneris mancipium effecta, adhuc ligat amasios, et sibi subjicit. Pretiosum ornatum *habitum servitutis* (5) nuncupat Chrysologus. Nota Christianæ ingenuitatis, est casta frugalitas, et vestis incomptior : at vestium ornatus, est vilissimi mancipii insigne. Amasius *vinctus dissolutione corporis* (6) servæ feminæ comptius et sumptuosius ornatæ, quæ vinctum illum detinet, Venereæ servitutis notas innuit, suisque blanditiis præbet fomenta concupiscentiæ, quibus illum ad libidinem sufflammat.

3. Trina autem potissimum ratione Christianas mulieres a desiderio placendi viris dimovere nititur Tertullianus : tum quia constat *omnem et gloriam, et ambitionem, et affectionem per carnem placendi, Deo displicere* (7) : tum quia hujusmodi desiderium est criminosum et conscientiam lædit. *Non de integra conscientia venit studium placendi per decorem.* (8) Tum quia vestium ornatum *naturaliter invitatorem libidinis scimus.* Verum contra has rationes quantumvis efficacissimas, quamplures feminæ fucum et ornatum affectant, ut placeant viris. *Quota denique est quæ ne placere quidem extraneis concupiscat? quæ non vel idcirco se expingi curet* (1), ut amasios ad sui amorem alliciat, et ad libidinem sufflammet? Exoptat S. Fulgentius, ut Christianarum mulierum *habitus talis sit, qui non ad lasciviam excitet, sed ad continentiam; non accendat concupiscentiam sed exstinguat; ex quo pietas, non libido nascatur.* Mulieres tamen hominibus placere studentes, affectant habitus, non qui pietatem, sed qui Venerem spirent; non qui exstinguant, sed qui accendant concupiscentiam; non qui excitent ad continentiam, sed ad libidinem. Nam *coma libidinem nutrit, et peccandi fomitem vestis succendit* (2), et amorem sub illa delitescentem ostendit.

II. PARS. *Siquidem et viris propter feminas, ut feminis propter viros, vitio naturæ ingenita est placendi voluntas.* (3) Neque duntaxat feminæ pretiosius ornantur, ut virorum captent amorem, sed ut ipsæ Venerem demonstrent. Mulier quæ idcirco pingitur et ornatur ut amasio placeat, libidinis 1. Flammas exhalat; 2. Flores spirat; 3. Fructus persæpe generat.

1. In *omni spectaculo nullum magis scandalum occurret, quam ille ipse virorum ac mulierum accuratior cultus, ipsa consensio, ipsa in favoribus aut conspiratio, aut dissentio inter se, de commercio scintillas libidinum conflabellant.* (4) Viri et mulieres habent, ut fatur Tertullianus, *ignem inflabellatum corporibus* (5); hunc autem ignem flabellat accuratior cultus. Si mulieres *adhuc incultæ, et incompositæ, et, ut ita dixerim, crudæ ac rudes, Angelos moverunt* (6), quomodo non placebunt hominibus pictæ et excultæ, cum *materiis splendoris et ingeniti decoris* (7), libidinis flammas eructent? *Amictus indicat qualis sit morum nostrorum constitutio :* et ut fatur apud D. Thomam Rupertus Abbas, *propositum quod ardet in mente, lucet in veste.* (8) Vestitus frugalis et moderatus est casti propositi index, neque satis pudica femina videtur cujus pudicitia non eructat in vestes.

Trinam in feminis possumus distinguere castitatem : scilicet perfectam, dubiam, imperfectam. Perfecta est illa quæ relucet in veste, quæ complectitur cordis puritatem, corporis munditiam, et vestium modestiam, quæ ut jam diximus cum Tertulliano, *emanat ab animo in habitum.* Dubia, gravitatem quidem in facie præ se fert, sed ob luxum

(1) Tert. L. de Pall. 4. — (2) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 10. — (3) Tert. L. 1. de Cult. Fem. 6. — (4) Clem. Alex. L. 2. Pæd. 13. — (5) Serm. 25. — (6) Basil. Seleuc. Orat. 19. — (7) Tert. L. 1. de Cult. Fem. 2. — (8) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 2.

(1) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 1. — (2) Basil. Seleuc. — (3) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 8. — (4) Tert. L. de Spect. 25. — (5) Tert. L. adv. Valent. 23. — (6) Tert. L. 1. de Cult. Fem. 2. — (7) Tert. ibid. — (8) In cap. 2. Joan.

vestium, non satis pudica videtur. *Nam quid prodest, faciem quidem frugi et expeditam et simplicitatem condignam divinæ disciplinæ exhibere, cætera vero corporis, laciniosis pomparum et deliciarum ineptiis occupare?* (1) Imperfecta, quæ nec relucet in facie quæ fucata est, neque in vestibus quæ cultæ et ornatæ sunt; sed tum in facie, tum in vestibus lasciviam demonstrat. *Hæ pompæ quam de proximo curent luxuriæ negotium, dignoscere in facili est, quod gratiam decoris cultus societate prostituant* (2), libidinis eructent flammas, et flores spirent.

2. Ut plurimum vestium *pompæ in publicum proferuntur, aut ut gloria insolescat, aut luxuria negotietur.* (3) Magnum agnoscit Veronensis Antistes discrimen inter probam et improbam mulierem. *Probæ feminæ ultima cura de forma est, improbæ tota: serico sepulchro superba: libidine perusta, flammas exhalat suas: mulier vento et floribus redimita, lasciviam spirat.* (4) Mulieres vanæ floridas affectant portare vestes: tum ut quamdam divinitatem sibi arrogent; tum ut venereum amorem spirent. Jovem Romani in signum divinitatis florida induerunt veste, et mulieres, ut deæ vocentur et adorentur ab amasiis, floridas deferunt vestes: et quia, ex mente Platonis, amor duntaxat quiescit in floribus, lascivæ mulieres in vestibus floridis venereum amorem spirant. Filii Dei filias hominum *conspicati splendidas et ornatu florentes* (5) adamaverunt eas. Non absimiliter mulieres quæ ornatu florent, adamantur. Victimæ olim antequam immolarentur procedebant cornibus deauratis, crinibus vittis decoratis, floribus coronatæ, et hoc modo ducebantur ad aras. Vestium ornatus flores sunt, his floribus ornantur mulieres tanquam *libidinis hostiæ* (6): sericum, aurum, torques, monilia, uniones, cæteraque quibus decorantur, sunt indicia *occisæ castitatis* (7): floridi ornatus fructus est luxuria, et luxus in vestibus Veneris prolem generat.

3. *Sanctitatis viri statim habitus inquinatos recusassent.* (8) Tantum abest ut mulieres recusent vestes quæ lasciviam sapiunt; quin imo illas omni affectu prosequuntur: et procurando luxum et ornatum, luxuriam quoque procurant. Lascivia in vestibus est animi scortatio, et mulieres *auro et margaritis et monilibus adornatæ ornamenta cordis ac pectoris perdiderunt.* (9) Virgines etiam *quarum pudicitia in flore est*, ut fatur Tertullianus, corporis etiam integritatem venalem habent. Nam *crines a fronte demittunt, cutem poliunt, utuntur pigmentis, adstrictas habent manicas, vestimenta sine ruga, succosque crispantes, ut nomine virginitatis vendibilius pereant.* (1) Scilicet ingenio ornatus virgines negotiantur libidinis pretium, ut carius vendibiles appareant, quæ pretiosiori ornamento prostituuntur. Illarum studium belle describit Tertullianus: *Vertunt capillum, et acu lasciviore comam sibi inserunt, crinibus a fronte divisis apertam professæ mulieritatem. Jam et consilium formæ a speculo petunt, et faciem morosiorem lavacro macerant, forsitan et aliquo eam medicamine interpolant, pallium extrinsecus jactant, calceum stipant multiformem* (2): et sic pigmentatæ, crispatæ, comptæ, ornatæ, nudato capite, lascivo aspectu procedentes. *Merito itaque dum caput non tegunt ut sollicitentur gloriæ causa, ventres tegere coguntur infirmitatis ruina.* (3) Quantalibet cura infirmitatem suam tegere studeant, sæpenumero manifestatur. *Sed æmulator Deus et Dominus, qui dixit: Nihil occultum quod non revelabitur, plerasque etiam in conspectum deducit. Non enim confitebuntur, nisi ipsorum infantium suorum vagitibus proditæ* (4): infantes suis vagitibus matrum propalant ignominiam, quibus vestium luxus, et castitatis parturivit damnum, et cæteris mulieribus meretricatus suspicionem ingenerat.

III. PARS. Hortatur Christianas mulieres Apostolus, ut in illis magnificetur Deus: *Magnificatur autem per pudicitiam, utique et per habitum pudicitiæ competentem.* (5) Mulieres autem fucum et ornatum affectantes, Deum non magnificant, neque per pudicitiam, neque per habitum pudicitiæ competentem, quin immo per impudentiam, et per habitum impudicitiæ indicem graviter eum offendunt: suis namque fucatis et ornatis vestibus, 1. A meretricibus non discriminantur; 2. Meretrices suspicantur; 3. Tanquam meretrices, luxuriam negotiantur.

1. Antiquitus etiam quoad vestes a matronis et pudicis mulieribus meretrices distinguebantur. *Quas si quæ leges a maritalibus et matronalibus decoramentis coercebant, jam certe seculi improbitas quotidie insurgens honestissimis quibusque feminis, usque ad errorem dignoscendi, coæquavit* (6): tanta est hujus ævi perversitas, ut nullo notaculo

(1) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 9. — (2) Tert. ibid. — (3) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 11. — (4) Serm. de Pudic. — (5) Basil. Seleuc. Orat. 6. — (6) Tert. L. de Spect. 17. — (7) Tert. ibid. 4. — (8) Tert. L. de Idol. 18. — (9) D. Cypr. de Habit. Virg.

(1) D. Hier. Epist. ad Demetria. — (2) Tert. L. de Vel. Virg. 12. — (3) Tert. L. de Vel. Virg. 14. — (4) Tert. ibid. — (5) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 12. — (6) Tert. ibid. 12.

scorta a castis discriminentur mulieribus, cum diversis vestibus non induantur : *Video et inter matronas atque prostibulas nullum de habitu discrimen relictum.* (1) Hanc iniquitatem Romanis exprobrat Tertullianus : et merito prodest exprobrari hac ætate Christianis mulieribus superbe ornatis. Luxus vestium et fucus est meretricum nota ; hoc insigni etiam de meretricatu redargui possunt quamplures feminæ Christianæ, quo nihil pudicitiæ magis contrarium, nihil Christiano nomine magis indignum. *Quanto blasphemabile est, si quæ sacerdotes pudicitiæ dicimini, impudicarum ritu procedatis cultæ, et expictæ? Aut quid minus habent infelicissimæ illæ libidinum publicarum victimæ?* (2) Nam ex fuco et cultu, castissimæ quæque mulieres, meretrices suspicantur.

2. *Addiscimus adversus congressus et suspiciones impudicas providendum omnimodo esse. Quid enim castæ mentis integritas alterius suspicione maculatur? quid speratur in me quod aversor? quid non mores meos habitus pronuntiat, ne spiritus per aures ab impudentia vulneretur?* (3) Mulier pudica ad deferendam vestem modestam multiplici ratione sese stimulat : tum ne de illa male homines suspicentur : tum ne procaces venereos ab illa sperent amores : tum ne ejus aures fœdis contaminentur sermonibus : tum ut probi ejus mores per habitus dignoscantur : tum ut ex vestibus quibus induitur, non impudica sed casta credatur : *licet videri pudicam, certe impudicam scilicet.* Nonnulli hæc Tertulliani verba pronuntiata volunt indignationis accentu, quasi ægre ferat quod impudica mulier velit videri pudica. Rigaltius vero existimat post hæc verba *licet videri pudicam*, ponendam interpunctionem. Alloquitur Afer Christianam feminam, quæ pudica quidem erat, verum cultu lascivo incedens, procacibus præbebat occasionem suspicandi, adsectandi compellandique velut impudicam. Liceat, inquit Septimius, videri pudicam. Addit : Certe hoc licere debet, si licere putas videri impudicam, qualem te tuis vestibus demonstras : cultus enim et ornatus tuus est impudicitiæ nota et meretricis insigne. « Plerique homines æstimant de signis signata, de circulo tabernam, de signo furis æstimant furem. Meretricis habitus signum est meretricis actus, sicut habitus monialis monialem ostendit. » (4) Et ut fatur Clemens Alexandrinus : *Sicut nota inusta fugitivum, ita etiam floridi colores adulteram indicant.* (1) Inde colligit Tert. *Quid enim est in capite feminæ corona, quam summa lasciviæ nota, extrema negatio verecundiæ, conflatio illecebræ?* (2) Mulier meretricio habitu induta quomodo pudica poteris æstimari? *Vespilio, leno, lanista, tecum vestiuntur* (3) : nihil est in te quod non spiret Venerem, et libidinem non negotietur.

3. *Quanquam lenocinia formæ nunquam non prostituto corpori conjuncta et debita, etiam Scripturæ suggerunt.* (4) Prodit exemplum Tertullianus magnæ illius meretricis, cujus meminit in Apocalypsi Joannes ; *quæ prostitutæ appellationem a Domino meruit. Sed quali habitu appellationi suæ comparata est? Sedet certe in purpura, et coccino, et auro, et lapide pretioso. Quam maledicta sunt, sine quibus non potuit maledicta et prostituta describi!* Poetæ ut Venerem de adulterio cum Marte dedecorent, fingunt comprehensam fuisse a Vulcano marito, simul cum adultero, in reti aureo. Hac fabula vere colligit Clemens Alexandrinus vestes pretiosas et ornatus esse impudicitiæ signa, quibus lascivientes dignoscuntur et deprehenduntur. « Fortasse poetica fabula adulterium committentem Venerem dicit fuisse comprehensam in reti aureo ; hujusmodi vinculis nihil aliud quam hæc ornamenta adulterii esse signa significans : illa enim aurea fuisse dicit Homerus. » (5) At hæc veritas ex sacris paginis melius elucet : Deus namque apud Isaiam nonnullas urbis Hierosolymitanæ mulieres sic reprehendit : « Elevatæ sunt filiæ Sion, et ambulaverunt extento collo, et nutibus oculorum ibant : ambulabant pedibus suis, et composito gradu incedebant. » (6) Ut autem animadvertit Oleaster his verbis : *Taxat totius honestatis auctor, impudicitiam.* Tertullianus prodit Thamaris exemplum ex Genesi (7) desumptum : *Thamar illa, quia se expinxerat, et ornaverat, idcirco Judæ suspicione visa est quæstui sedere, adeoque sub velamento latebat, habitus qualitate quæstuariam mentiente, ut quæstuariam et voluerit, et compellaverit, et pactus sit.* Thamaris æmulantur exemplum qui sese pingunt et ornant : hujusmodi namque cultus et ornatus libidinis æstum sufflammant, luxuriæ negotium pertractant, et ad amorum pellaciam invitant. Quapropter mulieres si pudicæ vultis suspicari, *prodite vos medicamentis et ornamentis exstructæ, Prophetarum et Apostolorum sumentes de simplicitate can-*

(1) Tert. Apol. 6. — (2) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 12. — (3) Tert. ibid. — (4) D. Bern. Sen. tom. 1. Serm. 44. art. 1. c. 2.

(1) L. 3. Pæd. 3. — (2) Tert. L. de Cor. Mil. 14. — (3) Tert. L. de Pall. 4. — (4) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 12. — (5) L. 2. Pæd. 12. — (6) Cap. 3. — (7) Gen. 38.

dorem, de pudicitia ruborem, depictæ oculos verecundia, et os taciturnitate, inserentes in aures sermones Dei, adnectentes cervicibus jugum Christi. Vestite vos serico probitatis, byssino sanctitatis, purpura pudicitiæ. Taliter pigmentatæ, Deum habebitis amatorem. (1)

CONCIO QUINTA.

Apud *Judæos tam solemne est feminis eorum velamen capitis.* (2) Feminas quoque Christianas decet capitis velamen. *Sed et vos admonemus pudicitiæ mulieres, ne sic a disciplina velaminis exsolescatis, nudæ incedentes.* (3) Uxores hortatur Tertullianus, ne nudo incedant capite, quia viris subjectæ sunt. Nota autem subjectionis est capitis velamen. *Ipsæ enim sunt quas subjectas esse oportet, propter quas potestas supra caput haberi debet : velamen jugum illarum est.* Neque solum ob subjectionem velare caput tenentur; sed adhuc ob modestiam et pudicitiam. Verum quam plures sunt, quæ non solum non velant caput, sed etiam detegunt brachia, collum, humeros, ubera, non attendentes quod ejusmodi corporis nuditas est ut plurimum 1. Periculosa; 2. Criminosa; 3. Exitiosa.

I. PARS. *Oro te, sive mater, sive soror, sive filia virgo, vela caput : si mater, propter filios; si soror, propter fratres; si filia, propter patres. Omnes in te ætates periclitantur.* (4) Neque in domo duntaxat capite velato incedat mulier propter domesticorum periculum, sed adhuc caveat ne cum extraneis nudata conversetur : capitis namque et uberum nuditas est multum periculosa, quia 1. Tentationibus viam aperit; 2. Oculis lasciviæ incitamenta objicit; 3. Sui appetitionem ingerit.

1. *Sanctæ feminæ, si naturaliter speciosæ, non adeo sit occasio : certe si et fuerit, non adjuvare, sed etiam impedire debet.* (5) Feminea venustas viris tentationes ingenerat. Feminæ virtutis studiosæ quo majori pollent pulchritudine, eo majori cura satagunt ne viam tentationibus aperiant : tantum abest, ut per sui nuditatem tentationes adjuvent, quin imo per velamen illas impediunt : ad instar Susannæ quæ multum de pulchritudine et de castitate commendatur. *Susanna merito abscondens decorem, vel quia timens jam placere.* (1) Mulier uxorata, virgo etiam capitis et corporis abscondat nuditatem, in domo, in publico, et in templo. In domo propter domesticos; ad quod illam hortatur Tertullianus : *Indue armaturam pudoris, circumduc vallum verecundiæ, murum sexui tuo strue, qui nec tuos emittat oculos, nec admittat alienos.* (2) In publico, velanda est pulchritudo, tegenda nuditas, propter extraneos : *Sed enim vera et tota et pura virginitas nihil magis timet quam semetipsam : etiam feminarum oculos pati non vult : alios ipsa oculos habet, confugit ad velamen capitis quasi ad galeam, quasi ad clypeum, qui bonum suum protegat adversus ictus tentationum, adversus jacula scandalorum, adversus suspiciones, et susurros, et æmulationem.* (3) Tandem in Ecclesia, velanda est feminarum nuditas propter Angelos, ut fatur Apostolus. Inde concludit Tertullianus : *Si nudo capite videri non debet propter Angelos* (4), quanto magis propter homines, tentationibus obnoxios? *Certe in Ecclesia virginitatem suam abscondant. Timeant extraneos, revereantur et fratres.* (5)

Pleræque tamen neque Angelos, neque fratres, neque extraneos timentes et reverentes, caput in Ecclesia non abscondunt sed detegunt, et sua nuditate cunctos adstantes tentationibus exstimulant. Quod quam imprudenter, hoc dilemmate probat Tertullianus : *Quo ergo bonum suum in Ecclesia promulgant? Exposco rationem. Utrumne ut fratribus suis placeant, an ut ipsi Deo? Si ut ipsi Deo, tam idoneus est ad conspicienda quæ in occulto fiunt, quam justus ad remuneranda quæ soli sibi fiunt. Ergo quod non potest videri propter Deum fieri, quia sic fieri non vult, sequitur ut hominum gratia fiat.* (6) Nuditas autem hominum gratia detecta illicita est : tum quia Deo displicet : tum quia gloriæ libidinosa : tum quia *non de integra conscientia venit studium placendi per decorem, quem naturaliter invitatorem libidinis scimus* (7), exspectantium oculis lasciviæ objiciens incitamenta.

2. *Tam sancti viri est suffundi, si virginem viderit, quam sanctæ virginis, si a viro visa fuit.* (8) Viri et virgines innocentia et pudore pollentes, retinent aspectum ne se mutuo conspiciant, et si forte in alterutrum

(1) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 13. — (2) Tert. L. de Cor. Mil. 4. — (3) Tert. L. de Vel. Virg. 17. — (4) Tert. L. de Vel. Virg. 15. — (5) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 3.

(1) Tert. L. de Cor. Mil. 4. — (2) Tert. L. de Vel. Virg. 16. — (3) Tert. ibid. 15. — (4) Tert. L. de Cor. Mil. 14. — (5) Tert. L. de Vel. Virg. 13. — (6) Tert. ibid. — (7) Tert. L. 2. Cult. Fem. 2. — (8) Tert. L. de Vel. Virg. 2.

injiciunt oculos, pudore afficiuntur. Idipsum asseverat Valerius Maximus de priscis hominibus vitæ innocentia et simplicitate præditis, qui *pariter et videre sancte et aspici, mutuo pudore custodiebantur.* (1) De hoc pudore Christianas mulieres commendat D. Ambrosius : *Est etiam et in oculis verecundia; ut nec videre viros femina, nec videri velit.* (2) Idipsum de Christianis hominibus prædicat Tertullianus. *Christianus salvis oculis feminas non videt : animo adversus libidinem cæcus est.* (3) Verum si Christiani et Christianæ Ecclesiæ nascentis commendantur de pudore et cura oculorum, fideles hujusce ætatis merito culpantur, in qua feminæ videri et videre desiderantes, 1. Decorem suum videndum exhibentes viris, amoris ansam præbent; 2. Feminæ veneree intuentur viros, et 3. Viri vicissim feminas lascive conspiciunt. 1. Feminæ suum ostentantes decorem ad sui amorem viros alliciunt : quapropter Lucretius femineam venustatem nuncupat *pabulum amoris;* Plutarchus *ansam amoris capiendi.* Alexander nomine et re magnus, dicere solebat mulieres Persicas, quæ formosissimæ et venustissimæ videbantur, esse *ægritudines oculorum* : quod de cunctis decoris mulieribus asseverat D. Ambrosius. *Virilis sexus nullo magis lubricus, quam muliebri decore; cito capitur, et quasi facibus inardescit* (4); ut multis posset comprobari exemplis, quæ cum sint obvia, lubens ea prætereo, ut dicam cum Hildeberto : *Affectatus decor, et quidquid aliud quam quod natum est, fascinat oculos* (5) : maxime dum 2. Mulieres veneree conspiciunt viros. Profecto *non est satis animus pudicus, cujus oculus est impudicus.* (6) Ut autem ratiocinatur Tertullianus, *tales oculi volent virginem visam, quales habet virgo quæ videri solet. Invicem se eadem oculorum genera desiderant. Ejusdem libidinis est videri, et videre.* (7) Quod si, ut animadvertit D. Chrysostomus, *animum ipsum ferit et commovet, non impudicæ tantum, sed pudicæ quoque mulieris aspectus* (8), quanto magis *procacium oculorum aspectus, de mentis gradu plurimos dejiciunt, animum incitantes?* (9) Venus, quam sub voluptatis nomine prodit D. Ambrosius, *ludentibus jaculans palpebris retia, quibus pretiosas juvenum animas capit.* (10) Viri namque feminarum decore, et venereis aspectibus sufflammati, in illas 3. libidinose oculos conjiciunt. *Democritus excæcando semetipsum, quod mulieres sine concupiscentia aspicere non posset, et doleret si non esset potitus, incontinentiam emendatione profitetur.* (1) Christianus mulieris amore captus, non excæcat semetipsum : sed in illam *impingit oculum libidinose* (2), oculum autem impingere, non est levi curiositate obiterque intueri, sed de industria nequitiæ motu, et incitata cupiditate oculum intendere ; *aciem figere* (3), ait aliorsum Tertullianus, et ut fatur D. Chrysostomus, *in formosos vultus insilire* : et ut ait Apuleius, *gestire pupulis, et saltare oculis.* (4) Idcirco impudicos illos virorum oculos vocitat Valerius Maximus, *subsessores alienorum matrimoniorum* (5); quia pudicitiæ insidiantur præsertim mulierum, quæ corporis nuditate, sui appetitionem ingerunt.

3. Christianæ mulieres, faciei et uberum nuditate viros ad venereum amorem allicientes, *judicabunt vos Arabiæ feminæ ethnicæ, quæ non caput, sed faciem quoque ita totam tegunt, ut uno oculo liberato, contentæ sint dimidiam frui lucem, quam totam faciem prostituere : quas propterea infelicissimas ait Romana quædam regina, quod adamare magis quam adamari possint : cum sint vel ex alterius infelicitatis, et quidem frequentioris, immunitate felices, quia facilius adamari quam adamare feminæ possint.* (6) Pudica mulier quæ adamari non vult, tollit incentiva quæ ad sui amorem sufflammant viros; præcipue decorem occultat, ne placendo hominibus, insectandæ castitatis ansam præbeat. *Nam etsi accusandus decor non est, ut felicitas corporis, ut divinæ plasticæ accessio, ut animæ aliqua vestis bona; timendus est tamen propter injuriam et violentiam sectatorum.* (7) Quare ne homines ullam habeant occasionem insectandi, prosequendi, tentandi, et constuprandi mulieres formosas, *illud ipsum bonum feminarum naturalis decoris, ut causam mali* (8), scilicet tanquam invitatorem libidinis, non manifestent, sed potius omni studio abscondant, *quoniam perfectæ, id est, Christianæ pudicitiæ, appetitionem sui non tantum non appetendam, sed etiam exsecrandam vobis sciatis.* (9) Tantum abest, ut mulier quæ nudato incedit capite, appetitionem sui exsecretur, quin imo illam appetere demonstrat, homines ad sui concupiscentiam et prosecutionem excitans, quasi sui appe-

(1) L. 2. c. 1. — (2) L. 1. Offic. c. 18. — (3) Tert. Apol. 46. — (4) Epist. ad Cromat. — (5) Epist. 33. — — (6) Basil. Seleuc. — (7) Tert. L. de Vel. Virg. 2. — (8) L. 6. de Sacerdotio. c. 8. — (9) Gregor. Naz. Orat. 33. — (10) L. 1. de Abel. c. 4.

(1) Tert. Apol. 46. — (2) Tert. L. de Idol. 2. — (3) Tert. L. de Pall. 4. — (4) Hom. 3. ad pop. — (5) L. 2. c. 1. — (6) Tert. L. de Vel. Virg. 17. — (7) Tert. Lib. 2. de Cult. Fem. 2. — (8) Tert. L. 1. de Cult. Fem. 2. — (9) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 2.

titio sit testimonium pulchritudinis. *Si rogata non feceris, tamen formæ putas testimonium, si rogaris.* (1) Quasi dicat D. Hieronymus, quamvis impudicitia sit feminæ probrum, sollicitari tamen ad venerem, decus putat comptæ pulchritudinis, et illustre venustatis eloquium. Quam ideo redarguit Tertullianus : *Quid igitur excitas in te malum istud? quid invitas cujus te profiteris extraneam?* Quid amari desideras, si amare non vis? cum perdifficile sit ut amor non sit amoris sequela, et mulier amata amasium non redamet. *Cum igitur et nostra et aliorum causa versetur in studio periculosissimi decoris, jam non tantum confictæ et elaboratæ pulchritudinis suggestum recusandum a vobis sciatis, sed etiam naturalis speciositatis oblitterandum dissimulatione et incuria, ut perinde oculorum incursibus molestum.* (2) Pleræque tamen mulieres non solum naturalem sollicite curant decorem, sed effictam adhuc et studiosius elaboratam colunt pulchritudinem. utramque denudant et ostentant, quantumvis nuditas hujusmodi sit periculosa et criminosa.

II. PARS. *Illæ sibi formositatem et datam extendant, et non datam requirant, quæ quod ab illa flagitatur, sibi quoque præstare se putent, quod alteri præstant.* (3) Hæc verba interrogationis accentu legenda vult Rigaltius ; quasi dicat Septimius : Nonne pudet Christianas, nativæ sibi formæ decus augere, vel si desit, mendacem, fuco et cultu effingere venustatem, ut a pulchritudine sive naturali, sive ementita efflagitetur libido? *Nam proprie usus et fructus pulchritudinis, luxuria* (4) : mulier sive nativam, sive elaboratam denudans pulchritudinem, criminosa est : 1. Scandali, quod causat; 2. Periculi perdendæ castitatis, quod accelerat; 3. Lasciviæ, quam perpetrat.

1. *Debet ergo adumbrari facies illa tam periculosa, quæ usque ad cœlum scandala jaculata est* (5), et Veneris igne immortales accendit spiritus. Verum, licet hæc Tertultulliani opinio sit falsa, est tamen opportuna ad demonstrandum pulchram faciem, *nec hominum oculis offerendam* (6) : quia ut docet Clemens Alexandrinus, est *pulchritudo adulterii incitatrix.* (7) Venustæ mulieres *nuda plane fronte in temerariam audaciam excitatæ* (8), sua impudicitia *certe vel spiritum scandalo promovent* (1), seseque amittendæ castitatis periculo exponunt.

2. *Debemus quidem ita sancte et tota fidei substantia incedere, ut confisæ et securæ simus de conscientia nostra, optantes perseverare id in nobis, non tamen præsumentes.* (2) Sic loquuntur Christianæ feminæ, pudicitiam habentes in corde, et exterius illam demonstrantes in facie : et quia illam toto vitæ tempore illibatam servare desiderant, ita in sua conscientia et Dei gratia confidunt, ut nullatenus præsumant, sed sancto timore correptæ cadendi vitent periculum. *Nam qui præsumit, minus jam veretur; qui minus veretur, minus præcavet; qui minus præcavet, plus periclitatur.* (3) Feminæ quæ amari exoptant, non verentur; et quia non verentur, non præcavent ; non præcaventes periclitantur ; decorem suum hominibus ostentantes. Nam ut ait D. Hieronymus, *pulchra femina cito adamatur : difficile autem custoditur quod plures amant. Nihil tutum est in quod totius populi vota suspirant : alius forma, alius artificio, alius facetiis, alius liberalitate sollicitat : aliquo modo vel aliquando expugnatur, quod undique incessitur : omnis quantumvis circumspecta et prudens custodia eluditur.* (4) Ornatior feminæ pulchritudo, tum aliis, tum sibi periculosa est : mulier decorem ostentans, veneno quod aliis propinat, toxicatur ; alienis oculis exitiosam etiam cum sua pernicie prostituit formam ; venustas quæ admirationem provocare nititur, venereum sibi conciliat amorem ; naufragatur pulchritudo, quæ spectatoribus naufragium parat : *Species luculenta non est incitatrix licentiæ, sed pudoris ornatrix* (5) ; at venustas cunctis spectantium oculis exposita, est licentiæ incitatrix, et libidinis lenocinium. Castitas in penetralibus mera castitas est ; in secreto seu solitudine, securior habetur ; pudicitia vero quæ in publico sese spectatoribus publicat, obviæ spectatorum libidini periculose prostituitur. Nam virgines in publico *se exuere spectatoribus, tanquam corporum cauponibus non possunt.* (6) Cauponis negotium est, annonam cuivis prætereunti divendere ; femina in publico annona est omni oculorum concupiscentiæ exposita. Meretrices nuncupat Tertullianus, *lupas popularium libidinum nundinas* (7), quia omnium oculis prostituuntur et venales apparent ; femina quæ virorum quærit oculos, pudicitiam suam cauponatur, id est, cuilibet

(1) De Hieron. de Vir. susp. consub. — (2) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 2. — (3) Tert. Lib. 2. de Cult. Fem. 3. — (4) Tert. ibid. — (5) Tert. Lib. de Vel. virg. 7. — (6) Ibid. — (7) Tert. L. 3. Pædag. 2. — (8) Tert. L. de Vel. Virg. 3.

(1) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 2. — (2) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 2. — (3) Tert. ibid. — (4) L. 1. contr. Jovin. — (5) Nazar. in Paneg. Constant. — (6) Clem. Alex. L. 3. Pæd. 5. — (7) Tert. L. de Pall. 4.

viatori venalem exponit : dum pulchritudinem suam cauponatur, plane oculorum scortationem patitur. Manifestata et nudata venustas in publico, velut in emporio venalis exhibetur, et femina decorem propalans, et videri et amari gestiens, castitatem et decorem nundinatur : *Ipsa concupiscentia non latendi, non est pudica : patitur aliquid quod virginis non sit, studium placendi, utique et viris. Quantum velis bona mente conetur, necesse est publicatione sui periclitetur, dum percutitur oculis incertis et multis, dum digitis demonstrantium titillatur, dum nimium amatur, dum inter amplexus et oscula assidua concalescit. Sic frons duratur, sic pudor teritur, sic solvitur, sic discitur aliter jam placere desiderare* (1) : sic pudicitia naufragatur, sic integritas corporis, vel saltem cordis puritas amittitur.

3. *Propter ejusmodi igitur capita nundinatitia, trahantur virgines sanctæ in Ecclesiam, erubescentes quod cognoscantur in medio, paventes quod detegantur accersitæ quasi ad stuprum.* (2) Pavor non secus ac pudor virgines decet, quæ ad quemlibet oculi jactum trepidare et erubescere debet. Adeo pudoratæ et timidæ erant antiquitus Christianæ virgines, ut expavescerent et erubescerent dum denudabantur, quasi essent ad stuprum accersitæ : *Omnis publicatio virginis bonæ, stupri passio est* (3) : tum quia cordis amittit puritatem, et animo constupratur. *Denudasti puellam a capite et tota jam virgo sibi non est : alia est facta :* tum quia deperdita cordis puritate, difficile carnis servatur integritas : *sed cum spiritus ipse violatur in virgine, sublato velamine didicit amittere quod tuebatur.* Tum quia persæpe virginalis amittitur castitas et meretricatus negotiatur. *Dicam, licet nolim, difficile mulier semel fit, quæ non timet fieri, quæque jam facta potest virginem mentiri sub Deo.* (4) Et quia, ut subjungit Tertullianus, *facillime semper concipiunt, et felicissime pariunt hujusmodi virgines*, quantolibet studio suam impudicitiam, graviditatem et parturitionem occultare moliantur, multoties ipsorum infantium suorum manifestantur vagitibus.

Multum sane pudoris, pudicitiæ, et famæ pertimescenda est jactura. Si tantum timemus damnum, *tentationibus viam aperire non debemus, quæ nonnunquam (quod Deus a suis abigat!) instando perficiunt.* (5) Post deploratam castitatis et honoris jacturam, quæ accidit feminis sua nuditate viam tentationibus aperire non formidantibus, quis non miretur, vel potius horreat *petulantiam, impudentiam ostentatitiæ virginitatis ?* (1) Id est petulantes et impudentes virgines ostentabundas, quæ non sibi, sed spectantibus vivunt; quarum ostentativa venustas de inverecundia et dedecore devenustatur : Philosopho namque Romano teste, *vitiosum est monstrari, et conspici.* (2) Neque virgines duntaxat de ostentativa nuditate culpantur, sed multæ adhuc mulieres, quarum cuilibet per Oscam Prophetam ait Deus : *Auferat fornicationes suas a facie sua, et adulteria sua de medio uberum suorum.* (3) Metonymia utitur, rem significatam pro signo usurpans, fucatam faciem, nudata ubera, fornicationes et adulteria vocitans, quia sunt fornicationis et adulterii signum, et de proximo lid idinis otium aut negotium peragunt.

Alexander Macedo *pectus textu pellucido tegendo nudavit* (4), id est nudum reliquit textu illo pertenui ac pellucido : illa namque vestium pelluciditas nihil obstabat quominus pateret pectus, ambitiosa vestium nuditate. Audis textili serico aut vento corpus non tam vestitum, quam denudatum ? Ejusmodi subtiles et pellucidas vestes textilem ventum appellat Petronius ; quo antiquitus induebantur nuptæ. « Æquum est induere nuptam ventum textilem, palam prostrare nudam in nebula linea : » quasi vestis esset textilis ventus aut nebula textilis, quæ non tam tegat quam *ut denudet feminas vestis.* (5) Hac nebula textili vestiebatur olim lasciviens femina : *ut tenui veste perspicua sit.* (6) Pellucidas illas vestes nudantes potius pudorem quam occultantes, multis insequitur Philosophus Moralis. *Video sericas vestes, si vestes vocandæ sunt, in quibus nihil est quo defendi, aut corpus, aut pudor possit, quibus sumptis mulier prava, liquido se nudam non esse jurabit.* (7) Nam ut belle decantat Martialis :

Femineum lucet sic per bombycina corpus. (8)

Et quod est stupore dignissimum, quæ Veneris æstuabant ardore, hyberno etiam tempore quo magis grassatur frigus, pellucida et nudatoria induebantur veste. *Dum omnia gelu constricta rigent, tenui sudat in cyclade, et illius delicias etiam bombycinus urit pannus, aut premit.* (9) Satis non fuit feminarum ambitioni, et mollitici sericum

(1) Tert. L. de Vel. Virg. 14. — (2) Tert. L. de Vel. Virg. 3. — (3) Tert. ibid. — (4) Tert. L. de Vel. Virg. 14. — (5) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 2.

(1) Tert. L. de Vel. Virg. 3. — (2) Ep. 94. — (3) Cap. 2. — (4) Tert. L. de Pall. 4. — (5) Plin. L. 11. de Joan. — (6) Sen. Controv. 8. — (7) L. de Benef. 9. — (8) L. 8. Epig. 8. — (9) Salisbericnsis in Polycrato l. 8. c. 2.

ventilare, aurum calcare, gemmas multitudine depretiare; pellucidas induunt vestes, nudum integumentum assumunt, ut nimia vestium subtilitas, inspicienda procuret, quæ studio occultanda forent. Ad hunc finem deferuntur *linteamina*, *sindones*, *therystra*. (1) Linteamina sunt vela candida et pellucida, quibus mulieres pectus ostentant: sindones sunt lintea velamina, seu pepla extima, delicatissima et subtilissima, quæ collum et humeros feminarum tegendo nudant. Therystrum, ut animadvertit Cajetanus, « dictio Græca est ab æstate significans velamen æstivum, crediturque totius corporis velamen fuisse. » (2) Dicitur æstiva vestis a caloris æstu, a quo protegebat feminarum corpus: vel potius ab æstu libidinis quo æstuabant mulieres tenui illa ac pellucida veste non tam indutæ quam nudatæ. Therystrum existimat Rupertus esse *æstivum ac subtile pallium*, quod vult Theodoretus fuisse *meretricium habitum*. Thamar, depositis viduitatis vestibus, *assumpsit therystrum* (3), nempe meretricium habitum, ad Judæ soceri lenocinium, et blandam libidinis pellaciam.

Antiquatam vestium impudentiam, quæ corpus tegendo denudat, nostrum ævum libidinis privilegio, propudiose recentat, in quo mulieres deferunt linteamina, sindones, therystra, aliaque indumenta textilia ac pellucida, quæ illas tegendo denudant. *Post hæc carbaseis humorem tollere ventis.* (4) Pepli quibus hac ætate teguntur mulieres, sunt non solum carbaseæ nebulæ, sed etiam venti textiles serici, pellucidæ nigredinis, ut pectoris nudati candor micantius transluceat. *Quo fit, ut visus jam sit vestis, non integumenti* (5); nam femina textili vestium nuditate, intuentium prostituitur oculis, nec se amiciendo tegitur, sed potius amictu nudatur, et libidinis ingenio sibi et aliis perniciem procurat, adeo feminarum nuditas est criminosa et exitiosa.

III. PARS. *Nunc non sit timenda dignitas formæ, ut nec possidentibus gravis, nec appetentibus exitiosa, nec conjunctis periculosa; non exposita tentationibus, non circumdata scandalis existimetur: sufficit quod Angelis Dei non est necessaria.* (6) Plures condensat Tertullianus rationes quibus Christianæ feminæ suadere nititur, ne suam detegat et denudet pulchritudinem: tum quia est possidenti gravis, eo quod multos comparet amatores et persecutores: tum quia est exitiosa appetentibus, quos ad malum allicit, et Veneris igne succendit: tum quia conjunctis etiam lasciviendi periculum importat: tum quia variis tentationibus agitatur: tum quia ex illa multa oriuntur scandala: tum quia Dei Angelis, nimirum Christianis angelicam puritatem æmulantibus et ambientibus, non est necessaria; quin potius et sibi et aliis est exitiosa, 1. Aliorum animas enecans; 2. Conscientiam suam vulnerans; 3. Pœnam sibi arrogans.

1. *Quid autem alteri periculo sumus? quid alteri concupiscentiam importamus?* (1) Mulier nudata incedens vel propalato decore viris importans concupiscentiam, agit contra dominicam legem, fraternam charitatem, et justitiæ æquitatem. Contra dominicam legem, præcipientem: *Nolite vestra tantum curare, sed alterius.* (2) Christiana mulier non solum suam, sed etiam aliorum debet curare salutem: *Nulla enuntiatio Spiritus Sancti ad præsentem tantum materiam, et non ad omnem utilitatis occasionem dirigi et suscipi debet* Femina autem sua nuditate ad libidinem sufflammans, aliorum salutem non curat, sed potius perdit, agens contra fraternam charitatem: *Expingamus nos, ut alteri pereant: ubi est ergo, Diliges proximum tuum sicut teipsum?* (3) Mulier, quæ proximo infert necem, non diligit eum sicut seipsam, sed illius animam enecans, agit contra justitiam et æquitatem. Nam, ut eam alloquitur Tertullianus, *perit enim ille simul ut tuam formam concupierit, et facta es tu gladius illi.* Quapropter D. Ambrosius tantum abest ut permittat Christianæ feminæ fucum et ornatum ad homines alliciendos et sui amore sufflammandos, quin imo eam velatam desiderat, ne fortuitis etiam occursibus et præter intentionem proximo vulnus inferat. *Non facile vultus ejus in adolescentis oculos incurrat, nuptiali velamine tecta sit, ne vel fortuitis occursibus pateat ad vulnus, vel alienum vel suum: sed utrumque suum vulnus est* (4); quia sua negligentia et suo defectu occidit. Inde feminam quæ alterum etiam præter intentionem sua venustate vulneravit ad mortem, alloquitur Tertullianus: *Ut etsi culpa vaces, ab invidia non libereris, ut cum in alicujus agro latrocinium gestum est, crimen quidem dominum non continget, dum rus tamen ignominia notatur, ipse quoque in familia aspergitur.* Seu, ut alia habet lectio, *dum res ejus ignominia notatur, ipse quoque infamia aspergitur.* Quod si mulier fortuito et præter intentionem suo decore

(1) Isa. 3. — (2) In cap. 38. Gen. — (3) Gen. 38. — (4) Tibull. — (5) Clem. Alex. L. 2. Pæd 10. — (6) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 3.

(1) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 2. — (2) Tert. ibid. — (3) Tert. ibid — (4) D. Ambr. L. 1. de Pœn. 13.

intuentium lædens animas, inexcusabilis videtur D. Ambrosio, quomodo excusari poterit femina, quæ ex proposito vulnerandi procedit, depicta, ornata, nudata? Quam ideo pungit D. Cyprianus : *Si te speciosius comas, et per publicum notabiliter incedas, oculos in te intuentium illicias, ut etsi ipsa non pereas, alios tamen perdas, et velut gladium te atque venenum videntibus præbeas, excusari non potes, quasi mente casta sis, et pudica : redarguit te cultus improbus, et habitus impudicus* (1), tum alios, tum teipsam vulnerans.

2. *Non de integra conscientia venit studium placendi per decorem* (2) : maxime cum nudatus manifestatur. Phryne (3) puella venustissima, tanquam criminosa sistitur ante Areopagum tribunal; sedent judices in subselliis, ipsa velut rea velatam habens faciem: Phrynæ causam eloquentissime defendit Euthias, insignis hujus ævi rhetor, et adhuc judices stabant in sententia damnationis. Quid peroraret tunc Hypericles, qui illius etiam causam agebat? num temere ideo flectere judices eloquendo præsumeret, quod præstare non valuit Euthias, elegantissimus orator? Hypericles in eloquendo non terit inutiliter tempus, sed loco elegantissimæ orationis velum Phrynæ abstulit, ut elegantissima ejus pulchritudo elegantius peroraret. Quam conspicientes judices, adeo tacita venustatis oratione permoti sunt, ut eam statim uno animo absolverint. Velata Phryne rea habetur; nudata, innocens declaratur. Non est æqua sors mulieris Christianæ, quæ quandiu latet innocua judicatur, at dum nudata apparet, criminosa habetur et tanquam rea pœna mulctatur.

3. *Si Deus non ampliando legem, facto stupri concupiscentiam non discernat in pœna, nescio an impune habeat, quæ alicui fuerit causa perditionis.* (4) Legem ampliavit Christus non solum vetans mœchiæ opus in veteri lege prohibitum, sed adhuc alienæ uxoris inhibens concupiscentiam. Quod si Deus pœna et mortis æternæ mulctat non solum eos qui de facto mœchantur, sed etiam qui voluntatem habent mœchandi, quæ cum sit *facti origo, tanto potior ad pœnam est, quanto principalis ad culpam* (5); quomodo impunita remanebit mulier quæ fuit causa perditionis tot virorum quos nudata sua venustate ad sui concupiscentiam incitavit? Plus audet D. Chrysostomus, asseverans quod etsi mulier fucata, ornata et nudata, nullius animam vulnerarit ad mortem, non est minus rea neque minori pœna punienda, quia quantum est ex se præbuit illi mortale venenum ; *etsi nullum pulchritudine sua potuerit vulnerare, dabit tamen extrema supplicia; paravit quippe virus, temperavit venenum.* (1)

Ultra peccatum quod committit, alios ad peccandum stimulans, trina pœna mulctatam invenio vestium nuditatem. Primam in hoc seculo ; secundam in ultimo judicio ; tertiam in inferno. Primam refert Tertullianus : *Nobis Dominus etiam revelationibus, velamini spatia metatus est. Nam cuidam sorori nostræ Angelus in somnis cervices quasi applauderet verberans : Elegantes, inquit, cervices, et merito nudæ !* (2) Alloquitur Christianam cœlestis Spiritus : Elegantes, inquit, cervices quas tanto pretio redemit Christus: et merito nudæ, quibus ditissimæ servitutis jugum ademit Salvator. *Bonum est usque ad lumbos a capite veleris, ne et tibi ista cervicum libertas non prosit :* ne scilicet nuda pateas peccato, quo semel occupata Satanæ mancipium fias; ac deinceps ista tibi tanto manumissore parta cervicum libertas non prosit, vitio tuo te asperrimæ dæmonis subdens tyrannidi : *et utique quod uni dixerim, omnibus dixeris*, quas eadem exspectat pœna si ejusdem criminis fuerint participes. *Quantam autem castigationem merebuntur etiam illæ, quæ inter psalmos, vel in quacunque Dei mentione retectæ perseverant. Meritone etiam quæ in oratione ipsa, facillime fimbriam, aut villum, aut quodlibet filum cerebro superponunt, et tectas se opinantur? tanti caput suum mentiuntur.* Secundam pœnam infliget ipsemet Deus in ultimo judicio. « Porro eo quod elevatæ sunt filiæ Sion, et ambulaverunt extento collo, et nutibus oculorum ibant, et plaudebant, et composito gradu incedebant, decalcabit Dominus verticem filiarum Sion, et Dominus crinem earum nudabit. In die illa auferet Dominus ornamentum calceamentorum, et lunulas, et torques, et monilia, et armillas, et mitras, et discriminalia, et periscelidas, et murenulas, et olfactoriola, et annulos, et gemmas in fronte pendentes, et mutatoria, et palliola, et linteamina, et acus, et specula, et sindones, et vittas, et therystra, et erit pro suavi odore fœtor, et pro zona funiculus, et pro crispante crine calvitium, et pro fascia pectorali cilicium. » (3) De tertia pœna in inferno subeundo fantur D. Chrysologus, et S. Ambrosius. D. quidem Chrysologus divitem bysso et purpura indutum sic alloquens : *Quid est dives? ab æstu byssus non defen-*

(1) L. de Disc. et Hab. Virg. — (2) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 2. — (3) Plutarch. — (4) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 2. — (5) Tert. L. de Pœn. 5.

(1) Hom. 71. in Matth. — (2) Tert. L. de Vel. Virg. 17. — (3) Isai. 13.

dit : purpura non resistit inferno. Remanserunt ista, deseruerunt illa, et ipse nunc nudus sudas, æstuas, qui aliquando insultabas æstibus, artificiosa nuditate vestitus. (1) Sanctus quoque Ambros. elucidans istud Paulinum : Bonum est nubere magis quam uri, sic ait : *Est enim flamma, quæ interna urit : unde hunc ignem non alligemus in sinu mentis, et recessu pectoris, nec interioris nostri uramus exuvias, et forense hoc animæ vestimentum velamentumque carnale, edax libidinis flamma consumat.* (2) Deferamus habitus modestos, corporis nuditatem tegentes, et pudicitiæ competentes ; sic edaces illas non sentiemus flammas, sed in cœlo induti immortalitatis stola, cum Angelis cœlestibus fruemur deliciis.

CONCIO SEXTA.

Accusandus *decor non est, ut felicitas corporis, ut divinæ plasticæ accessio, ut animæ aliqua vestis bona* (3), ut pulchrum ipsiusmet Dei ornamentum : est namque *decor indumentum ejus.* (4) Christus quoque resurgens ex mortuis *decorem indutus est.* (5) Neque etiam culpandus est feminarum nitor. « Decoris honestas non posita est in sordibus, sed in ratione. » (6) Verum, ut explorat D. Hieronymus, *interdum gloriosis tumemus sordibus.* (7) Vestium munditiem quærat Christiana mulier, ne squalor fastidium pariat; fucum vero faciei suæ non adhibeat, qui est 1. Christianæ disciplinæ contumeliosus; 2. Deo injuriosus ; 3. Fucatæ mulieri perniciosus.

I. PARS. Christus Dominus est Christianæ *disciplinæ arbiter, magister, illuminator, atque deductor* (8) : cunctas suos discipulos docens virtutes; præsertim simplicitatem et veritatem, et castitatem. At dæmones feminas docuerunt *medicamenta ex fuco, quibus lanæ colorantur; et illum ipsum nigrum pulverem, quo oculorum exordia producuntur* (9), cæteraque pigmenta, quibus feminarum facies pinguntur et mutantur. *Si doctrinæ dicendæ sunt, mali magistri male docuerint necesse est.* (10) Ut Christiana disciplina de bonitate commendatur, quia a bono procedit magistro ; ita dæmonum documenta *qualia sint, interim jam ex Doctorum suorum qualitate et conditione pronuntiari potest* (1) : quia nihil ad simplicitatem callidi serpentes ; nihil ad veritatem mendaces spiritus; nihil ad castitatem peccatores monstrare potuerunt. At e converso in disciplinæ Christianæ contumeliam docuerunt fucum, qui destruit a Christo stabilitam 1. Simplicitatem ; 2. Veritatem ; 3. Castitatem.

1. Hæretici a diabolo edocti, *simplicitatem volunt esse prostrationem disciplinæ, cujus penes nos curam, lenocinium vocant.* (2) Verum quam falsa et erronea sit eorum mens, evidentissime comprobatur : tum quia simplicitas ad ipsum Deum pertinet, et inter divinas proprietates Tertullianus, D. Dionysium æmulatus, ponit *simplicitatem et potestatem.* (3) Tum quia Christus discipulos vocavit *simplicitate pretiosos* (4), et ad debellandam idololatriam, et veram religionem ubique terrarum stabiliendam, *simplicitas quæritur, non ambitio desideratur.* (5) Tum quia ab Apostolo *simplices Filii Dei vocitantur.* (6) Tum quia *cum simplicibus sermocinatio Dei.* (7) In Hebræo : *Cum rectis arcanum ejus.* Chaldæus legit : *Cum rectis colloquium ejus.* Seu, ut loquitur Tertullianus : *Porro, facies Dei spectat in simplicitate quærentes.* (8) Tum quia Christus ob suam simplicitatem et innocentiam vocatus est agnus, suamque gregem ipse Salvator *oves nominat. Ut innocentia Christiana ovibus æquetur, agnos vocat, ut agnorum naturam simplicem, simplicitas mentis imitetur.* (9) Tum quia, ut belle ait Tertullianus : *repuerascere nos et Apostolus jubet secundum Deum, ut malitia infantes per simplicitatem.* (10) Hanc infantium simplicitatem nobis imitandam proponit D. Hilarius : *Revertendum igitur est ad simplicitatem infantium, quia in ea collocati speciem humilitatis dominicæ circumferemus.* (11) D. Ambrosius fato functum fratrem Satyrum commendans, inter cætera elogia asseverat *conversum in puerum simplicitate ætatis illius innoxiæ* (12), perfectæ virtutis et innocentiæ fuisse speculum. D. quoque Augustinus in persona Christianorum loquens ait : *Nos pueri sumus, sed ut dici assolet, forsitan belli, et non mali.* Tum quia Christus Dominus Christianos ad simplicitatem hortatur : Estote simplices sicut columbæ. Ut autem animadvertit Tertullianus, columba est *animal simplicitatis*

(1) Serm. 122. — (2) D. Ambr. L. 1. de Pœn. 13. — (3) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 2. — (4) Prov. 32. — (5) Ps. 92. — (6) Arian. L. 4. cap. 11. — (7) Epist. 30. — (8) Tert. Apol. 21. — (9) Tert. L. de L. 1. de Cult. Fem. 2. — (10) Tert. ibid.

(1) Tert. L. 1. de Cult. Fem. 2. — (2) Tert. L. de Præsc. Hær. 41. — (3) Tert. L. de Bapt. 2. — (4) Chrysol. Serm. 28. — (5) D. Ambr. L. 2. in Luc. — (6) Philip. 2. — (7) Prov. 3. — (8) Tert. L. adv. Valent. 2. — (9) D. Cypr. de Zelo et Livor. — (10) Tert. L. adv. Valent. 2. — (11) Can. 18. in Matth. — (12) De Obit. Sat. Ep. 117.

et innocentiæ: quod etiam corporaliter ipso felle careat columba. (1) D. quoque Epiphanius existimat Ecclesiam nuncupari columbam *ob innocentiam, mansuetudinem, et sinceritatem* (2), quæ sunt tres virtutes simplicitatem integrantes; et ob hanc causam ad commendandam Christianam simplicitatem, in templis pingebantur olim columbæ. (3) Per columbas adhuc D. Ambrosius censet denotatas animas *candidam fidem et puram sequentes.* (4) Gregorius Nyssenus inter excellentes precationis fructus ponit *simplicitatem.* Gregorius Magnus *nihil simplici corde felicius* (5) asseverat : quia, ut docet Tertullianus, *facilius simplicitas sola Deum et agnoscere poterit et ostendere.* (6) Tandem si *nocentissimi, qui non simplices* (7), absque dubio fortunatissimi simplices. Tot conglobatæ rationes probe demonstrant adversus hæreticos simplicitatem non esse prostrationem disciplinæ ; cum disciplina Christiana in simplicitate potissimum consistat.

In multis servanda est Christiana simplicitas : in mente, per humilem fidem in corde, per innocentiam et mansuetudinem ; in ore, per sermonis sinceritatem ; in vita, per morum probitatem ; in vestibus, per cultus et ornatus moderationem ; in facie, *sumentes de simplicitate candorem.* (8) Hanc simplicitatem non demonstrant mulieres fucatæ et pigmentatæ : neque in crinibus, neque in facie. Non in crinibus : nam, ut illas redarguit Tertullianus, *quid tanta ordinandi crinis operositas ad salutem subministret, quod crinibus vestris quiescere non licet, modo substrictis, modo relaxatis, modo suscitatis, modo elisis? Aliæ gestiunt in cincinnos coercere, aliæ ut vagi et volucres elabantur, non bona simplicitate.* (9) Neque etiam in facie quam fuco depingunt adversus Christianam disciplinam. Nam ut illis exprobrat Tertullianus, *quantum autem a vestris disciplinis et professionibus aliena sunt, quam indigna nomine Christiano, faciem fictam gestare, quibus simplicitas omnis indicitur!* (10) quia Christi disciplina Christianos docet simplicitatem et veritatem.

2. *Doctor veritatis Deus* (11), quam per semetipsum docere dignatus est, humanam naturam assumens et visibiliter conversans in terra cum mortalibus. *Dilucidata per Christum veritate* (12), Christianis data est veritas velut Christianæ disciplinæ indicium, ut ipsemet recognoscunt. *Quid enim insigne præferimus nisi ipsam veritatem?* Ut autem animadvertit Tertullianus : *Veritati debetur disciplinæ plenitudo.* (1) Hoc namque est discrimen inter Philosophos et Christianos ; quod *Philosophi affectant veritatem et affectando corrumpunt, ut qui gloriam captant: Christiani et necessario appetunt, et integre præstant, ut qui saluti suæ curant.* (2) Ut veritas integre præstetur, Christiani debent illam servare in mente, in ore, et in opere. In mente, per infallibilem credulitatem. *Et hoc erit testimonium veritatis, ubique occupantis principatum.* (3) In ore, per sermonem menti conformem, quia, *in hac justitia virtutumque omnium via, nullus mendacio locus est.* (4) In opere, per conversationem et vitam Christianæ disciplinæ convenientem.

Mulieres fucatæ et pigmentatæ, Christianæ disciplinæ insigne non præferunt, neque debitam veritati præstant plenitudinem et integritatem. Nam licet eam servent in corde per credulitatem, in ore per veracitatem custodiant, in opere tamen non demonstrant ; faciem *cum maxima injuria veritatis* pingentes, quo nihil est magis Christianæ disciplinæ contrarium. Nihil Christiano nomine magis indignum, *quam effigie mentiri, quibus lingua non licet.* (5) Christianas mulieres pudet ore mentiri, et de diaboli ingenio effigiem mentiri non pudet. Erubescunt lingua proferre mendacium et *genas mendacio ruboris inficere non verentur.* (6) Ita in illis *neque sinceritas, neque veritas perseverant, quando quæ sincera sunt polluuntur, et colorum adulterinis medicaminum fucis, in mendacium vera mutantur.* (7) Mulieres dum de oris mendacio convincuntur, rubescunt ; agnatus rubor faciem occupat, et de diaboli gymnasio instructæ, extraneo rubore faciem mentiuntur. (8) Nam ut subjungit D. Cyprianus, *expugnata est mendacio facies, figura corrupta est, vultus alienus* (9) ; pigmentata, fucata et *picta mulier, perpetua fraus et mendacium* : et ut fatur Locrus ad Pollucem, *non faciem, sed larvam gerit.* (10) Deponat autem hanc pigmentorum larvam, et vix a notis et familiaribus agnoscetur, quos lenocinii fraude et fuci mendacio fefellit apparens altera. Mulier variis depicta coloribus, non est ipsa sed altera ; imo ipsa altera, quam

(1) Tert. L. de Bapt. 8. — (2) L. 1. Hær. — (3) D. Paulin. Ep. 12.— (4) D. Scop. Chr.— (5) L. 12. Mor. 21. — (6) Tert. L. adv. Valent. 2. — (7) Tert. ibid. — (8) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 13.— (9) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 7. — (10) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 5. — (11) Tert. L. de Spect. 20. — (12) Tert. L. adv. Jud. 13.

(1) Tert. L. de Spect. 20. — (2) Tert. Apol. 46. — (3) Tert. L. de Præsc. Hær. 55. — (4) Lact. L. 2. c. 18. — (5) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 5. — (6) D. Cypr. L. de Discipl. et Hab. Virg.— (7) D. Aug. L. 4. de Doct. Chr. 21.— (8) D. Ambr.— (9) L. 2. Hexam. 8.— (10) L. 5. c. 16.

hortatur Gregorius Nazianzenus : *Serva corpus quale est fabricatum, neque velis videri pro altera.* Nam *si vultum tuum materiali candore oblinias; si acquisito rubore perfundas, illa pictura vitii, non decoris est : illa pictura fraudis, non simplicitatis est.* Femina propriæ fœditatis conscia, spectatores fraudare nititur ingenioso fucorum mendacio, alteram pro se supponens : quod ut facilius exsequatur, solet *stolam fundere, comam struere, collum demulcere, cutem fingere, speculum consulere* (1), et speculi consilio alteram se mentitur. *Si jam et speculo tantum mentiri liceret.* (2) Imo speculum mentiri nescit ; eamdem semper quam accepit reddens imaginem, fidelique regestu speciem reverberans. Si e regione obversetur femina deformis, deformem reddit ; si venusta, venustam regerit : vere tamen dicit Tertullianus, mentiri speculo licet, et ut mentiatur consulitur a mulieribus. Speculum persæpe mentitur, et fallit, quod ideo *fraudem* (3) vocitat Clemens Alexandrinus : nam dum primo consulitur, mulier pallida, subfusca, deformis apparet : at cum mulier de speculi consilio, ruborem, cerussam, fucum adhibuit, mox rubescit, candidat, nitet, et speculi fraude et mendacio pulchra videtur : quare *faciem semper incertam gerit, et speculo consiliante, quotidie novis coloribus mutatam* (4), sibique post fucum placet, quæ displicebat ante pigmentum. *Placebit qui vultus suos mutat, infidelis erga faciem suam.* (5) Mulier quæ pigmentorum artificio, alias atque alias mutat formas, et alteram pro se ipsa substituit, infidelis erga faciem suam dicitur a Tertulliano, quasi fucorum usus sit apostasia ab innata facie, quia mulier a se desciscens, in alteram se pulchriorem mutatur. Neque solum erga faciem suam est infidelis fucata mulier, sed adhuc erga religionem cujus *disciplina non terretur.* (6) Erga ipsum Deum : tum quia *dotes, ætates, amores, iras, gemitus, mentientem non probabit qui omnem hypocrisim damnat* (7) : est autem hypocrisis, sese aliam a semetipsa fingere. Tum quia Dei mandatum transgreditur. *Credite benedictæ : quomodo præcepta Dei custodietis, lineamenta ejus non custodientes ?* (8) Tum quia divinæ voluntati contradicit. *Non amat falsum auctor veritatis : adulterium est apud illum omne quod fingitur.* (9) Duplex adulterium committit sæpe sæpius mulier fucata. Unum adversus veritatem ; *adultera est veritatis; quia omne falsum adulterium est.* (1) Aliud contra castitatem : nam ut fatur D. Ambrosius, *adulterium vultus, meditatur adulterium castitatis.*

(1) Tert. L. de Pall. 4. — (2) Tert. L. 1. de Cult. Fem. 1. — (3) L. 2. Pæd. 3. — (4) Pet. Dam. Serm. 47. — (5) Tert. L. de Spect. 23. — (6) Tert. L. adv. Valent. 1. — (7) Tert. L. de Spect. 23. — (8) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 5. — (9) Tert. L. de Spect. 23.

3. Belle pudicitiam appellat Tertullianus, *principalem Christiani nominis disciplinam.* (2) Tum quia in Christiana disciplina nulla est major et præstabilior virtus quam animi et corporis castimonia, quæ est *Dei imago respondens ad sanctimoniam Dei* (3) ; quam inter Dei elogia recenset D. Ambrosius, aiens : *Dei sapientia, Dei sanctitas, Dei castitas.* (4) Tum quia est aliarum virtutum basis et tutamen, *omnes virtutes spiritus, quasi solidissimum fundamentum, et sublime culmen continentia sustentat, et protegit.* (5) Tum quia Christiani, in baptismate, pudicitiæ susceperunt disciplinam; quos ideo D. Cyprianus nuncupat *renatos ex aqua et pudicitia* (6) ; quapropter impudicitia quæ castitati opponitur a Christo Domino, *splendore disciplinæ coercetur.* (7) Nam peccata carnis in veteri Testamento prohibita, *nunc et in novo Testamento interdicta, etiam cumulatiore præcepto prohibentur. Nam pro, Non mœchaberis, Qui viderit ad concupiscentiam, jam mœchatus est in corde suo.* (8) Ad principalis illius disciplinæ observantiam Christianos hortatur Regius Vates : *Apprehendite disciplinam* (9) ; seu ut Septuaginta vertunt, *sacram eruditionem.* D. Hieronymus ex Hebræo legit : *Adorate pure ;* Genebrardus vero, *osculamini puritatem.* Quasi sacra Domini eruditio, et Christiana disciplina potissimum pudicitiam spectet, quæ a Christianis mulieribus arcet pigmenta, quæ Christianæ *opponuntur disciplinæ* (10) : tum quia sunt divinis contraria mandatis. *Mirum quod non contra dominica præcepta contenditur* (11) : tum quia a diabolo edocta sunt. *Quod nascitur opus Dei est. Ergo quod infingitur, diaboli negotium est.* (12) Tertulliano arridet D. Cyprianus, de dæmonibus aiens : *Illi oculos circumducto nigrore fucare, genas mendacio ruboris inficere, et mutare adulterinis coloribus crinem, et expungere omnem oris veritatem, corruptelæ suæ impugnatione docuerunt.* (13) Tum quia, ut subjungit Tertullianus, *divino operi Satanæ ingenia superducere quam scelestum est! Servi nostri ab inimicis nostris nihil mutuantur : milites ab hoste imperatoris sui nihil concupiscunt : de*

(1) Tert. L. de Idol. 1. — (2) Tert. L. de Pud. 1. — (3) D. Cypr. de Bon. Pud. 6. — (4) L. 1. de Virg. — (5) D. Hier. L. 1. cont. Jovin. — (6) Ibid. — (7) Tert. L. de Pall. 3. — (8) Tert. L. de Pud. 6. — (9) Ps. 6. — (10) Tert. L. de Pud. 6. — (11) Tert. Lib. 2. de Cult. Fem. 7. — (12) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 5. — (13) L. de Hab. et Discipl. Virg.

adversario enim ejus in cujus manu sis, aliquid usui postulare, transgressio est. Tum quia fucum adhibentes, Christi disciplinæ Christianoque nomini renuntiant, et se diaboli discipulos profitentur : *Christianus a malo illo adjuvabitur in aliquo? Nescio an hoc nomen ei perseveret: erit enim ejus, de cujus doctrinis instrui concupiscit.* (1) Tum quia quemadmodum Christi disciplina pudicitiam *docendo persuadet* (2); ita diabolus ad lasciviam erudit, et immundus ille spiritus totum suum studium et curam adhibet, *ut corpus animi domicilium, animæ vas, murum spiritus, virtutum scholam, Dei templum, in scenam criminum, in vitiorum pompam, voluptatum rediget in theatrum.* (3)

Id autem exsequitur dæmon per pigmentatas mulieres, quæ ad amorum pellaciam, ad placendi gratiam vultuum advocant colores, faciei lenocinium fuco asciscunt : quem ideo vocitat D. Chrysostomus, *animæ corruptionem, voluptatum illicitarum fomitem.* (4) Ad quid enim aliud serviunt cerussa, minium, totque colorum venena, nisi faciem prostituere, et virorum oculos æstuante libidine fascinare? Apud Lacones (5), feminis permissum non erat comam nutrire, faciem fucare, ne viros ad lasciviam accenderent : pigmentorum namque lenocinio adornata venustas, est castitatis naufragium, et scopulus intuentium; seu ut fatur Clemens Alexandrinus, *aucupium hominum* (6), quos comprehendere nituntur feminæ, *vanissima atque turpissima figmenta configurantes.* (7) Quare D. Ambrosius appellat *affectati nugas decoris, adulteri amoris illecebras.* (8) Et ob eamdem rationem sic Tertullianus Christianas mulieres alloquitur : *Confictæ et elaboratæ pulchritudinis suggestum recusandum a vobis sciatis.* (9)

Tribus autem modis præsertim mulieres fingunt et elaborant pulchritudinem. Primum earum studium est circa crines : nam vel *alienis capillis verticem struunt* (10), vel crinium colores immutant : *Video quasdam capillum croco vertere; pudet eas etiam nationis, quod non Germaniæ autque Galliæ sint procreatæ : ita jam capillos transferunt : et decorum putant quod inquinant,* (11) vel ad nativos crines studendos, *peritissimos quosque structores capillaturæ adhibent* (12); vel ipsæmet omnimoda qua possunt industria ordinant capillos. Nam ut eas pungit ibidem Tertullianus : *Affigitis præterea nescio quas enormitates capillamentorum, nunc in galeri modum, quasi vaginam capitis, et operculum verticis, nunc in cervicum retro suggestum.* Ob capillorum raritatem adjectis alienis capillis galerum adhibebant mulieres, tanta industria capiti superpositum, ut naturalis et non ascititia videretur coma. Hoc capillaturæ studium est incentivum libidinis. *Si tu te sumptuosius comas, concupiscendi libidinem nutrias, peccandi fomitem succendas.* (1) Secundo, fuco et pigmento mulieres pulchritudinem elaborant, et libidinem accendunt. *Quid faciat in facie Christianæ purpurissus et cerussa, ignis juvenum, fomenta libidinum, impudicæ mentis indicium?* (2) Fuco elaboratur luxuria, et pigmentum est impuri animi index : et fictæ mulieres, ait Gregorius Nazianzenus, *fucis et colorum nitoribus imaginem divinam adulterant; vivæ tabulæ, fœdi indices interiorum animi affectuum.* (3) Fucum ejusmodi adulterinam fallaciam nuncupat D. Augustinus : *Fucare figmentis, quo rubicundior, vel verecundior appareat mulier, adulterina fallacia est* (4) : quia fucus adulterinum animum denotat, lasciviam meditatur, et ad libidinem sufflammat : *Cesset, cesset jam violentiæ figmentum, cesset ruboris augmentum, ubi toties membra illa dicata Christo, scelesto mœcho suis visceribus polluenda tribuisti.* (5) Virginem ob fucum lapsam et constupratam redarguit D. Ambrosius. Nuptas viduas et virgines simul hortatur D. Cyprianus : *Non virgines tantum aut viduas, sed et nuptas puto, et omnes feminas admonendas, quod opus Dei et factura ejus, et plasma adulterare nullomodo debeant, adhibito flavo colore, vel nigro pulvere.* Tandem mulieres speculum consulunt ut fingant et elaborent pulchritudinem : *Jam et consilium formæ a speculo petunt, et faciem morosiorem lavacro macerant, forsitan et aliquo eam medicamine interpolant.* (6) De consilio speculi virgines increpat Tertullianus. Viduam redarguit Sanctus Zeno, quæ post nimiam mœstitudinem, et quo facilius adeatur fucum adhibet, et speculum consulit. *Quid hoc est? ecce rursus ad lenocinia redis : colorem de pixide mutuaris paulo ante damnatum : ecce indulgenter excolis crinem : odorato pulvere luctus pulverem mutas : in stibio fletus includis : ornamento ligas, quod*

(1) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 5. — (2) Tert. L. adv. Valent. 2. — (3) Chrysol. Serm. 12. — (4) Hom. 41. in Gen. — (5) Heraclides in Polit. Laced. — (6) L. 3. Pædag. 10. — (7) Tert. L. adv. Valent. 1. — (8) L. 3. de Virg. — (9) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 2. — (10) D. Hier. Ep. ad Marcellan. — (11) Tert. Lib. 2. de Cult. Fem. 6. — (12) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 7.

(1) D. Cypr. de Discipl. et Hab. Virg. — (2) D. Hier. Ep. ad Furiam. — (3) Exhort. ad Virg. — (4) Cap. Fucare dist. 5. — (5) D. Ambr. L. ad Virg. Laps. c. 4. — (6) Tert. L. de Vel. Virg. 12.

suspendio voveras collum : ab speculo oracula inquiris, quam commode possis circumscribere petitorem : unum tamen scio, quia nihil distat a prodigio quisquis alterius causa, et formam mutat et mores. (1) Ecce tibi duplex fuci et pigmenti motivum, unum ut ex illo mulieres mutent formam, et de fœdis venustæ appareant; aliud ut mores quoque mutent, et de castis impudicæ fiant. *Si hoc ita est, quid de illa dicendum est quæ occulta et furtiva turpitudine constupratur, et fingit se esse quod non est? Habitu virgo, facto non virgo, bis adultera, et in actu, et in aspectu.* (2) Quod si illa est bis adultera quæ post amissam puritatem cordis et corporis, per hypocrisim habitu demonstrat integritatem; quantum a fortiori bis est adultera mulier, quæ pigmento et cultu commissam impudicitiam ostentat, adeo fucus faciem fingens et immutans est castitatis disciplinæ contumeliosus, Deoque injuriosus?

II. PARS. *In Deum delinquunt, quæ cutem medicaminibus urgent, genas rubore maculant, oculos fuligine porrigunt* (3) : mulieres quæ faciei fucum adhibent, Deum offendunt, non solum quia in ejus disciplinam sunt contumeliosæ, Christianam simplicitatem dedignantes, veritatem mendacio et fallacia adulterantes; castitatem libidinis lenocinio fœdantes, sed adhuc in Deum delinquunt, fucis et pigmentis ipsum 1. De mendacio redarguentes; 2. Ejus opus emendare præsumentes; 3. Diaboli ingenium Dei artificio præponentes.

1. *Nec mendacium aut infirmitas Deo competit.* (4) Deus essentialiter est omnipotens et summe verax, ideoque infirmitas et mendacium illi repugnant; mulieres vanæ ei supremam veritatem eripere satagunt, illum de mendacio redarguentes : tum quia *Dominus ait : Quis vestrum potest capillum atrum ex albo facere, aut album ex atro?* (5) Mulieres autem fucatæ et pigmentatæ *revincunt Deum. Ecce, inquiunt, pro albo vel atro, flavum facimus, gratia faciliorem* (6) : tum quia Dominus dixit : *Nemo potest adjicere cubitum unum ad staturam suam.* (7) Mulier autem cothurnis sese extollit, calceis crescit, et adjiciendo ad staturam suam, *mendacem vult facere Christum.* (8) Tum quia ad mensuram corporis sibi datam, contra divinum oraculum, adjiciunt; *ad mensuram neminem sibi adjicere posse pronuntiatum est* (9) : mulieres vero mensuræ suæ adjiciunt, ut eis exprobrat Tertullianus : *Vos vero adjicitis ad pondus, colluras quasdam, vel scutorum umbilicos cervicibus adstruendo :* alii legunt, *collyridas.* Est autem collyris placentæ genus, figura rotunda, adeo ut idem esse videatur ac umbilicus in scutis. His aliisque additamentis Deum de mendacio redarguunt, ejusque opus reformare et emendare præsumunt.

2. Injuriosa est Deo *cura factitii corporis, ut plasticam Dei supergressa.* (1) Injuriam Deo inferunt mulieres, fucum faciei adhibentes. *Displicet nimirum illis plastica Dei : in ipsis se nimirum arguunt et reprehendunt artificem omnium.* (2) D. Cyprianus feminarum increpans temeritatem, cunctis fere Tertulliani verbis utitur : *Dixit Dominus : Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram, et audent mutare et convertere quod Deus fecit : manus Deo inferunt; quoniam id quod Deus formavit, reformare et transfigurare contendunt.* (3) Feminæ fucantes faciem, immutant quidem opus Dei, non imaginem; quia imago Dei non est in corpore, sed in anima. Prosequitur D. Cyprianus : *Si pictor pinxisset imaginem, et alius manus inferret, annon gravis fieret pictori injuria?* Graviter profecto Deum offendunt mulieres, quæ *fucos asciscunt quasi sapientiores plasmatore suo : tanquam non bene illum fecerit vultum, tanquam istam faciem non prudenter constituerit, Creatoris opus volunt emendare.* (4) Quanta præsumptio, sese Deo sapientiores et prudentiores existimare? Quanta temeritas, Dei opus velle emendare? quanta audacia Deum de suo opere reprehendere? *Reprehendunt enim cum emendant, cum adjiciunt.* (5) Qualis mulierum insolentia *appetere quod datum non sit, quibus alieni abstinentia traditur* (6), et facturam Dei tanquam non bene factam mutare, transfigurare, emendare! *Si quis pingendi artifex, vultum alicujus, et speculum, et corporis qualitatem, æmulo colore signasset; et signato jam consummatoque simulacro, manum alius inferret, ut jam formata, jam picta, quasi peritior reformaret, gravis prioris artificis injuria, et justa indignatio videretur.* (7) Inde colligit D. Augustinus, *tam improbæ temeritatis audaciam, Dei artificis offensam;* nempe feminarum quæ sibi peritiores Deo videntur, et ejus

(1) Serm. de Contin. — (2) D. Ambr. ad Virg. Laps. c. 5.— (3) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 5. — (4) Tert. L. de Carn. Christ. 11.— (5) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 6. — (6) Tert. ibid. — (7) Tert. L de Spect. 23. — (8) Tert. ibid. — (9) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 7.

(1) Tert. L. de Spect. 19. — (2) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 5. — (3) De Discipl. et Hab. Virg. — (4) Orig. hom. 4. in Matth. — (5) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 5.— (6) Tert. ibid. — (7) D. Aug. L. 4. de Doct. Chr. 21.

picturæ manus inferre non verentur. Eadem similitudine utitur adhuc D. Ambrosius, ut talis facinoris ostendat audaciam et temeritatem. *Pictus es homo a Domino Deo tuo : bonum habes artificem, noli bonam delere picturam, non fuco sed veritate fulgentem ; non cerussa, sed gratia. Dic mihi, si supra artificem aliquem, inducas alterum, qui opus illius superioris novis operibus obducat, nonne indignatur ille, qui opus suum adulteratum esse cognoverit ? noli tollere picturam Dei, et picturam meretricis assumere : grave enim est crimen, ut putes quod melius tu homo, quam Deus pingat* (1); et inde sic insolescas, ut ambias opus emendare Creatoris, tuique sceleris advoces consiliarium dæmonem, cujus pravum ingenium sapienti Dei artificio præponis.

Cum adjiciunt fucum insolescentes feminæ, *utique ab adversario artifice sumunt additamenta* (2), graviori injuria Deum offendentes, quia ab ejus adversario ejusmodi pigmenta didicerunt. *Is est diabolus* (3) perpetuus Dei inimicus, ejusque operis interpolator, qui rerum naturam pervertere satagens, feminas docuit, ut ad plasticam Dei temeraria audacia attentarent : *Nam quis corpus mutare monstravit, nisi qui et hominis spiritum malitia transfiguravit ?* Diabolus qui primum elidens hominem malitia transfiguravit, ab innocentiæ forma, immutans ejus animum ad criminis formam, feminas adhuc docuit corpus per fucum mutare. *Ille indubitate hujusmodi ingenia concinnavit, ut in vobis pareat manus vos quodammodo Deo inferre.* (4) Homo dæmonis acquiescens suggestioni, et malitia, spiritum de justitia et sanctitate ad nequitiam et iniquitatem transfigurans, manus infert Deo, ejus imaginem fœdans. Mulieres quoque a diabolo edoctæ, faciem fuco mutantes, Deo inferunt manus, suntque perversa illa divini operis emendatione et corporis transfiguratione, injuriosæ in Deum et in semetipsas exitiosæ et perniciosæ.

III. PARS. *Crocum capiti suo mulier Christiana ingeret ut in aram. Quodcunque enim immundo spiritui excremari solet, sacrificium videri potest.* (5) Sacrificium quod est præcipuus religionis actus, soli Deo competit. Mulieres fucatæ veram religionem dedignantes, et idololatriam sapientes, debitum Deo, diabolo tribuunt sacrificium, horrendoque illo sacrilegio, 1. Corporis fœditatem demonstrant; 2. Animæ puritatem contaminant; 3. Dei justitiam sufflammant.

1. *Quis decor cum injuria ? quæ cum immunditiis pulchritudo ?* (1) Feminæ quæ minio candidant, et cocco rubescunt, quarum supercilia ferrugineo pulvere fulgurant, quarum genæ ficto nitore rutilant, quarum labia coacto rubore sudant, plane in pulchritudinis suæ conscientiam delinquunt. Pigmenta namque illa non nativam pulchritudinem, sed meram deformitatem denotant, fucum enim non adhibent mulieres, nisi ut vultus fœditatem fuco mentiantur, et intuentium oculos fallant, *quarum facies gypseæ, et nimio candore deformes* (2); loquitur D. Hieronymus de mulieribus, faciem fictam et effigiem mentitam gestantibus, quæ formosæ a fuco apparere ambiunt, *quibus quia de proprio non inest decor, aliunde necesse est, ut mendicent unde se speciosas mentiantur* (3); Inde tamen non pulchræ sed deformes suspicantur : nam ut belle subjungit D. Bernardus : *Quid enim opus est peregrinorum fucos adhibere colorum, cui propria et tanquam innata sufficit pulchritudo ?* Dum murum aulæo contectum conspicimus, illum non lapideum aut pulchrum, sed luteum ac fœdum statim intelligimus, externoque ornamento amictum conjicimus, ne muri lutum aut fœditas videatur. Non absimiliter fucus supra feminæ faciem apparens, nobis fœditatis illius suspicionem ingenerat. Mulier quæ pigmentis venustatem negotiatur, fœditatem suam prodit, totque deformitatis suæ testes adhibet, quot adsciscit fucos : quos nullatenus sectaretur nisi propriæ conscia esset deformitatis ; *prior de seipsa pronuntiat, quæ cupit mutare quod nata est; ita dum aliis studet placere, prius sibi ipsa displicet* (4), nativam fœditatem in speculo contuens. Quam idcirco pungit D. Ambrosius : *Quem igitur judicem, mulier, veriorem requiris deformitatis tuæ, quam teipsam, quæ videri times ? si pulchra es, quid absconderis ? si deformis, cur te formosam esse mentiris ? nec tuæ conscientiæ, nec alieni gratiam erroris habitura.* Nam quomodo aliis placebis quæ tibi ipsi displices? quomodo aliis pulchra apparebis, cum oculis tuis fœda et deformis appareas?

Quid non tentat mulier, ne agnata videatur fœditas, sed superinducta conspiciatur venustas, ut oculos aliorum in errorem ducat, propriam non valens fallere conscientiam? *Semper est misera, quæ sibi non placet*

(1) L. 6. Hexam. 8. — (2) Tert. L. 2. Cult. Fem. 5. — (3) Tert. ibid. — (4) Tert. ibid. — (5) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 6.

(1) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 6. — (2) Ep. ad Marcellam. — (3) D. Bern. Serm. 41. in Cant. — (4) D. Ambr. L. 1. de Virg.

qualis est : quid capillorum mutatus color? quid oculorum extremitates suffuscantur? quid facies artibus in diversam formam convertitur, nisi quia ne ipsa sit, timetur? (1) Scilicet ne sit fœda, sed pulchra, ne oculis intuentium appareat deformis, sed venusta: ad hoc enim faciem suam exterminat, hypocritarum instar, qui ut fatur Christus Dominus « exterminant facies suas, ut appareant hominibus jejunantes. » (2) Pro ly *exterminant*, D. Hilarius legit *conficiunt ;* Syrus, *corrumpunt ;* alii, *oblitterant*, et velut e medio tollunt ; Græcus, *quasi e conspectu tollunt;* ad modum mulierum, quæ fucis utentes, celant faciem suam. *Tales sunt quædam mulieres, quæ album et nigrum et rubicundum super facies suas inducunt, eas exterminantes* (3); quasi fœditatis, aut mentiti decoris reas, ipsæ mulieres facies suas exsulare cogant. Hypocritæ *se philosophari simulant, non secus ac mulierculæ insipientissimæ, quæ cum pulchritudine careant naturali, ad colorum fucum confugere solent propter verecundiam inverecundissimæ.* (4) Mulieres a natura invenustæ, ob fœditatem quam verentur, sunt inverecundissimæ, genas ruboris mendacio afficientes, impudentiam in figmentata facie demonstrantes, animique puritatem contaminantes.

2. *Cum spiritus nec possit mundus præstari, cujus apparitores inquinantur.* (5) Oculi sunt spiritus apparitores ; vultus est animæ index. Inquinati fuco oculi, inquinata pigmento facies, inquinatam innuunt animam : *Facies occultorum, ea quæ apparent.* (6) Libido in facie fucata relucens, animi impuri et contaminati est insigne : *Si non pudet enormitatis, pudeat inquinamenti.* (7) Christianæ mulieres non verentur criminis enormitatem, Christianam disciplinam suis pigmentis contumelia afficientes, Deum graviter offendentes, sibi damnum et perniciem afferentes, vereantur inquinamentum quo animam maculant. *Atquin et detrimentum crinibus medicaminum vis inurit, et cerebro perniciem etiam cujuslibet sinceri humoris assiduitas reservat; tum solis animando simul et siccando capillo exoptabilis ardor nocet.* (8) Parum esset quod ardor colorando capillos illis detrimentum afferret, quod cerebro perniciem inureret, nisi adhuc fucus justitiam divinam sufflammaret ad puniendas gehennæ ardoribus, feminas fucatas et pigmentatas.

3. Quæ *male ac pessime sibi auspicantur flammeo capite.* (1) Malum omen fucus, qui pigmentatam mulierem a Dei conspectu propulsat, et æternis gehennæ mancipat ardoribus. Ideo D. Cyprianus fucatam mulierem ad mulierem frugem revocare satagens, sic alloquitur : *Non metuis, oro, quæ talis es, ne cum resurrectionis dies venerit, artifex tuus te non cognoscat ad sua præmia et promissa venientem, removeat, et excludat ; increpans vigore censoris et judicis, dicat : Opus hoc meum non est, nec hæc imago nostra est : cutem falso medicamine polluisti, crinem adultero colore mutasti : expigmentata est mendacio facies, figura corrupta est, vultus alienus est ; Deum videre non poteris quando oculi tui non sint quos Deus fecit, sed quos diabolus infecit : de inimico tuo compta cum illo pariter arsura?* (2) Trina pœna in ultimo judicio fucatam et pigmentatam mulierem mulctabit supremus judex Deus. Primo, illam non agnoscet, scientia scilicet approbationis. *Grave est ut dicat de te Deus : Non cognosco colores meos, non agnosco imaginem meam, non agnosco vultum, quem ipse formavi.* Secundo, illam a conspectu suo projiciet. Quem adhuc loquentem inducit D. Ambrosius : *Rejicio ego quod meum non est, illum quære qui te pinxit; ab illo sume gratiam, cui mercedem dedisti.* (3) Tandem tertio, cum diabolo arsuram detrudet in infernum, ut persentiat gehennæ ardores quos flammeo capite auspicata est. *Audaci conatu, et sacrilego contemptu, crines tuos inficis malo præsagio futurorum, capillos jam tibi flammeos auspicaris.* (4) Draco rufus, id est, ignitus seu flammeus de quo fatur Joannes (5), est diabolus de inferno veniens, neque enim de gehenna aliter quam rufus aut flammeus veniret. Mulier *nec capillum irrufes, et ei aliquid de gehennæ ignibus auspiceris.* (6) Sicut rufus draconis color de gehennæ fornace est, ita irrufati et flammei crines de gehennalis incendii tinctura sunt. Feminæ quæ capillos sic colorant et irrufant, flammeo capite futuram ominantur damnationem, et draconis rufi de inferno venientis colores deferunt, sicque dum nativum colorem fraudulenter abscondunt venustatis gratia, flammeum gehennæ colorem infauste præsagiunt. Mulieres *omnem hanc ornatus servitutem a*

(1) D. Cypr. de Discip. et Hab. Virg. — (2) Matth. 6. — (3) Orig. Hom. 4. in Matth. — (4) Gregor. Naz. orat. de Patris funere. — (5) Tert. L. de Spect. 17. — (6) Tert. L. de An. 18. — (7) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 7. — (8) Tert. Lib. 2. de Cult. Fem. 6.

(1) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 6. — (2) De Habit. et Discip. Virg. — (3) D. Ambr. L. 6. Hexam. 8. — (4) D. Cypr. — (5) Apocal. 12. — (6) D. Hier. Ep. ad Lætam.

libero capite depellite (1) : neque leve putetis, grave irrufati crinis præsagium, et gehennæ auspicium : si non erubescitis de mendacio, timete de infausto ; imitamini Gorgoniam, quam exornavit, et venustam præstitit *non ars pictorum, ac fucus, pulchritudoque vilis, quam infernus fecit artifex, qui Dei figmentum fraudulentis abscondit coloribus, et honoris gratiam dedecorat : unus illi rubor placebat, quem pudor affert ; unus candor, quem parit abstinentia ; nam pigmenta et fucos, et fluxam formæ venustatem, scenicis et trivialibus relinquebat ; quibus probrum ac dedecus est erubescere.* (1) Christianæ mulieres, ne deferatis meretricum insignia, neque inferni colores in vobis admiseritis, quos non Deus sed diabolus pinxit : si vultis ad Deum pertinere, oportet ut ipse vos cognoscat ; ut vos cognoscat, debetis præferre colores quos ipse fecit : colores pudoris, castitatis, sanctitatis, gratiæ, qui non in infernum detrudunt, sed ad cœlum evehunt.

(1) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 7.

(1) Gregor. Naz. Orat. 11.

MARIANÆ FESTIVITATES.

SCHOLIUM.

In hoc tractatu agitur de Mariana 1. *Conceptione ;* 2. *Nativitate ;* 3. *Præsentatione ;* 4. *Annuntiatione ;* 5. *Visitatione ;* 6. *Purificatione ;* 7. *Assumptione.*

CONCIO PRIMA.

Non eodem modo operantur sculptor et pictor. Sculptor *detrahens* (1) de materia, statuas perficit ; pictor vero *adjiciens*, picturam ad perfectum adducit. Beatissima Virgo belle nuncupatur ab Andrea Cretensi, *a Deo sculpta statua, recte depicta imago* (2) : quia Deus in ejus conceptione operatus est ad modum sculptoris, et pictoris : 1. Tanquam sculptor a cœlesti illa statua omnem peccati maculam amovit ; 2. Tanquam pictor, perfectæ illi imagini omnem gratiam convenientem contulit.

I. PARS. *Princeps et generis et delicti, Adam.* (3) In cæteris quidem hominibus via communi conceptis et generatis fuerunt protoparentes, principes tum generis tum delicti ; quia illis communicaverunt non solum naturam, sed etiam culpam. Quos ideo sic alloquitur D. Bernardus : *Sicut omnium fuistis parentes, ita et omnium peremptores : et quod infelicius est prius peremptores, quam parentes* (1) : at in Maria Adam fuit princeps generis, sed non delicti : quia *genere, non vitio Adæ* (2), a Sanctis Joachimo et Anna generata fuit. Siquidem *potentia Patris, sapientia Filii, benignitas Spiritus Sancti conceptum Virginis operabantur.* (3) Et ne originalis culpæ incurreret maculam, fuit, 1. Potentia Patris exempta ; 2. Sapientia Filii redempta ; 3. Benignitate Spiritus Sancti præventa.

1. *Sed Deo nihil est impossibile.* (4) Multa sunt impossibilia creaturis, quarum potentia cum sit finita, habet quoque objectum limitatum ultra quod non extenditur : Dei vero *potestas summa* (5), nullum suæ activitatis habet terminum, sed potest omne possibile. Summam suam potentiam erga beatissimam Virginem ostentat Deus. Quod innuere videtur Archangelus Gabriel, qui postquam

(1) Tert. Apol. 7. — (2) Orat. de Dorm. B. V. — (3) Tert. L. de Exh. Cast. 2.

(4) Hom. 2. super Missus est. — (2) Tert. L. de Carn. Chr. 16. — (3) Richard. a S. Laur. L. 4. — (4) Tert. L. de Carn. Chr. 3. — (5) Tert. L. de Test. An. 2.

Deiparæ mira et inaudita annuntiavit, statim subjunxit : Quia « non erit impossibile apud Deum omne verbum : » (1) quasi divina omnipotentia cui nihil est impossibile, sit mensura privilegiorum beatissimæ Virginis : Apud divinam illam omnipotentiam se recipit D. Augustinus, ut ostendat Virginis puritatem uniri in Maria cum fecunditate Matris. *Hic si ratio quæritur, non erit mirabile : si exemplum poscitur, non erit singulare : demus Deum aliquid posse, quod nos fateamur investigare non posse. In talibus rebus tota ratio facti, est omnipotentia facientis.* (2) Ipsamet Maria in se divinam omnipotentiam operatam agnoscit, in gratitudinis monumentum decantans : Fecit mihi magna qui potens est ; quippe ut ei declarat cœlestis Paranymphus in Verbi humanatione totam adhibet potentiæ suæ virtutem : Virtus Altissimi obumbrabit tibi. Ut autem ratiocinatur Doctor Angelicus, *quælibet potentia habet ultimum, et virtus est ultimum potentiæ.* (3) Seu, ut loquitur Albertus Magnus, *virtus est ultimum illud in quo stat potentia, non valens in aliquid amplius, et sic virtus est potentia vel potestas ultimata.* (4) Qualis quæso Virginis gloria, quod Dei omnipotentia sit non solum causa, sed etiam mensura privilegiorum ejus ? quod in ea virtus divina ultima stet, nec valeat in aliquid amplius ? Maria ex Matre sterili nascitur ; Dei omnipotentia largita est tantam gratiarum abundantiam. Maria in utero Matris habet usum rationis ; Dei omnipotentia operata est tale prodigium. Maria est Virgo et Mater ; Dei omnipotentia duo adeo contraria confœderavit. Maria parturivit absque ulla pudoris læsione ; inauditum illud miraculum est opus divinæ omnipotentiæ. Maria concepta est sine peccato originali ; Dei omnipotentia illam exemit : et ut fatur D. Bernardus : *Pater in creatione Mariæ exhibuit potentiam et auctoritatem contra peccatum*, eam eximens a lege communi qua cæteri Adæ nepotes simul cum natura humana quasi hæreditario jure originali maculantur culpa.

Zeuxis pictor celeberrimus, conflagrantem conspiciens domum, in qua conservabantur imagines ab ipso depictæ, exclamavit : *Servate mihi Adonidem*, opus absolutissimum quod plus cæteris omnibus existimabat. Deus, supremus omnium artifex, conspiciens cunctum hominum genus in malo igne positum, et originalis delicti labe corruptum, a communi illa prævaricatione exemit Mariam, opus præstantissimum *quod solus artifex supergreditur.* (1) Terreni principes potentiam suam ostentare satagunt, tum ob opera admirabili artificio artichitectata. Ad hunc finem erectæ sunt pyramides, statuti obelisci Ægypti ; exstructum Ephesi Dianæ templum ; suspensi in Babylonia horti pensiles ; fabricatum Artemisiæ Mausoleum. Tum privilegia concedentes, et a legibus latis sententiis et pœnis pro sua voluntate familiares eximentes : quomodo Persarum rex reginæ Esther dixit : « Noli timere, non morieris, non enim pro te, sed pro omnibus hæc lex constituta est. » His duobus modis potentiam suam erga beatissimam Virginem demonstravit Deus : tum illam formosam efficiens, ut ipsamet fatetur : *Tu formasti me et posuisti super me manum tuam* (2) : formare autem est formosam efficere. Tertullianus de mundi productione sic fatur : *Nam et tenebræ totæ adhuc sine cultu siderum informes, et tristis abyssus, et terra imparata, et cœlum rude : solus liquor, semper materia perfecta.* (3) Cæteri homines ab Adamo oriundi squalent in sua conceptione tenebrosis sordibus primordialis delicti : Maria sola materia semper perfecta : divina namque potentia eam gratia exornavit, tum eam eximens a lege peccati adversus Adæ filios lata, de quo adhuc ipsa gloriatur : *Cadent in retiaculo ejus peccatores, singulariter sum ego donec transeam.* (4) Quem locum sic commentatur Dionysius Carthusianus : « Etenim neque feminarum aliqua, neque virorum aliquis, qui ex naturali concubitu in lucem hanc prodierunt, immunem habuerunt ab hac labe originali conceptionem. B. autem hæc Virgo a retiaculo hoc criminum tam longe sublata est, ut vere dixerit singularem esse in toto terrarum orbe. » Quia scilicet ab illa lege communi, omnipotentia Dei exempta est. Audiatur hac supra re D. Anselmus mirum in modum disserens : « Vas electionis S. Paulus dixit omnes in Adam peccasse : vera utique sententia, et cui contradicere nefas esse pronuntio ; sed cum eminentiam gratiæ Dei, in te, Maria Virgo considero, sicut te non intra, sed supra omnia quæ facta sunt ineffabili modo contueor, ita et te non lege naturæ aliorum, in tua conceptione devectam fuisse opinor. » (5) Quia Pater in creatione Virginis exhibuit potentiam et auctoritatem contra peccatum. *Plane nihil Deo difficile : nam et sterilem*

(1) Luc. 1.— (2) Epist. 3. ad Volusian. — (3) Opusc. 41. c. 23. — (4) In Cap. 1. Luc.

(1) Pet. Dam. Serm. 1. de Nat. Virg.— (2) Ps. 138. — (3) Tert. L. de Bapt. 3. — (4) Serm. de Concept. B. V. — (5) In Officio. c. 4.

parere contra naturam difficile Deo non fuit; sicut nec Virginem. (1) Ædes Rahab Deus in civitate Jericho ab incendio defendit; tres pueros in fornace Babylonica illæsos servavit; solem immobilem reddidit; ferrum super aquas natare fecit; Jonas et Daniel præter rerum ordinem a morte sunt exempti : unus in ventre ceti, et alter in lacu leonum, et Deus sua omnipotentia non exemerit B. Virginem a labe originalis delicti? Quis audeat negare nisi qui impotentem crediderit Deum? *Sed tamen cur non totam eam formaverit Deus, non scio, nisi quia invalidus.* (2)

Docent multi beatissimam Virginem habuisse debitum vel proximum, vel saltem remotum, contrahendi originalem culpam. D. namque Augustinus *solum Christum, quia sit natus ex Virgine, a vinculis obnoxiæ generationis excipit, cæteris omnibus ex Adam sub peccati obligatione nascentibus.* (3) Cui accinens Eusebius Emissenus, ait : *A peccati veteris nexu per se non est immunis, neque ipsa Genitrix Redemptoris : solus ille licet ex debito renascatur, lege tamen veteris debiti non tenetur.* Verum, licet concedamus beatam Virginem non fuisse exemptam a debito peccandi, fuit tamen exempta ab originali peccato : quia ut ratiocinatur D. Cyprianus, *non sustinebat justitia, ut illud vas electionis communibus lacesseretur injuriis; quoniam plurimum a cæteris differens, naturam communicavit non culpam.* (4) Non quod beata Anna propriis viribus potuerit in generatione Mariæ separare naturam a culpa, communicare naturam non communicando culpam. Sola divinæ potentiæ virtus id operata est; quæ cum sit validior peccato, potuit a conceptu Virginis removere peccati fœditatem et largiri gratiæ venustatem. *Animadvertimus majoris potentiæ esse Dei gratiam, quam naturam* (5) : et ita quantumvis Maria habuerit debitum peccandi, *quia et illam tunc Adæ portionem* (6), existimandum est; attamen *caro Virginis ex Adam assumpta, maculas Adæ non contraxit* (6), sed fuit inter filias Adæ, sicut lilium inter spinas, cujus puritas est immaculata. Nam ut angelice philosophatur D. Thomas : *Puritas intenditur per recessum a contrario, et ideo potest aliquid creatum inveniri, quo nihil purius esse potest in rebus creatis, si nulla contagione peccati inquinatum sit : et talis fuit puritas beatæ Virginis, quæ a peccato originali et actuali immunis fuit* (1); divina namque potentia illam exemit.

Magnum profecto est discrimen inter conceptiones cæterorum filiorum Adam, et conceptionem Virginis. In conceptionibus aliorum divina potentia agit simul cum parentibus, et parentes agunt soli absque potentia Dei. Est aliquid quod procedit tum a parentibus, tum a potentia Dei; est aliquid quod procedit a parentibus solis, et non a potentia Dei. Quod procedit a Deo et parentibus simul, est natura, quæ cum sit bonitate entitativa prædita, procedit a Deo tanquam causa prima, cujus concursus est necessarius causæ secundæ ut agere possit. Quod procedit a parentibus solis et non a potentia Dei, est culpa, quæ a Deo produci nequit, *qui omne nequam prohibet et damnat.* (2) In conceptione autem Virginis, divina potentia agit simul cum ejus parentibus, et agit sola sine parentibus. Agit simul cum parentibus cum productione naturæ, quæ procedit tum a causa prima, tum a causa secunda. Agit sola sine parentibus, eximendo Mariam a lege peccati et communicando illi innocentiam, ut conderet eam *præ cæteris justitiæ cultu, vitæ integritate meliorem.* (3) Et quemadmodum aquæ Jordanis suspenderunt suum cursum ut absque ullo inundationis et naufragii periculo transiret arca; non absimiliter, ait Sanctus Joannes Damascenus, in conceptione Virginis, *natura gratiæ cedit, ac tremula stat, progredi non sustinens. Quoniam itaque futurum erat, ut Dei Genitrix ac Virgo ex Anna oriretur, natura gratiæ fœtum antevertere minime ausa est : verum tantisper exspectavit, dum gratia fructum suum produxisset.* (4) Quod si quæramus a purpurato Doctore cur natura gratiæ cessit, respondet : Ut Mariæ Conceptio tribueretur non naturæ, sed potentiæ divinæ. *Voluit natura in Conceptu Virginis gratiæ cedere, ut ejus Conceptio non naturæ, sed gratiæ viribus tribueretur.* Et merito cum beatissima Virgo potentia Patris fuerit exempta, et sapientia Filii redempta.

2. Dei Filius venit in mundum *exsolvere de vinculis vinctos, id est, de delictis liberare* (5) : præsertim delere originalis culpæ maculam, suis satisfactionibus; *quibus non adhibitis, et redemptionem tuam potes perdere, adhibitis haud desiderare.* (6) Universaliter pro cunctis hominum peccatis actualibus satisfecit Christus, et specialiter pro originali delicto, ut docet D. Thomas (7) : nam

(1) Tert. L. adv. Prax. 10. — (2) Tert. L. adv. Herm. 38. — (3) L. 2. contr. Jul. 10. — (4) De Cardin. Chr. oper. — (5) D. Amb.. de iis qui initiantur. — (6) Tert. L. de An. 36. — (7) Petr. Dam. Serm. de Nat. Virg.

(1) In 1. dist. 44. art. 3. ad 3. — (2) Tert. L. de Pat 10.. — (3) Tert. L. 2. de Præsc. Hær. 48. — (4) Orat. 1. de Nat. Virg. — (5) Tert. L. 3. adv. Marc. 20. — (6) Tert. L. de Fug. in Pers. 14. — (7) 3. p. q. 1. a. 1.

ut ratiocinatur D. Aug. *fit homo, et per liberum arbitrium perit homo : et invenitur homo factus, qui fecit, ut non periret quem fecit.* (1) Primus homo peccando perierat, suosque posteros primordialis delicti reos effecerat. Nam *peccata parentum reatu obligant filios, nisi gratia et misericordia divina subveniat.* (2) Ut autem Adæ posteros a peccato quod in primo parente contraxerant, liberaret Dei Filius, venit in mundum et humanam assumpsit naturam. *Ut hominem gestaret Christus, salus hominis fuit causa : scilicet ad restituendum quod perierat : homo perierat, hominem restitui oportuerat* (3); quod egit perfecti redemptoris munere fungens. Matris autem redemptionem longe diversa ratione negotiatus est Christus, ac cæterorum Adæ nepotum : tum quia, ut ait S. Bernardinus Senensis, *Christus plus pro redimenda Virgine venit, quam pro omni alia creatura* (4) : tum quia ante cæteros Mariam redemit, idcirco nuncupatur a D. Bernardo, *primogenita Redemptoris.* (5) Tum quia redemit illam, non sublevando a peccato contracto, sed præservando a contrahendo. Duplex namque est redemptio : una quæ subsequitur peccatum originale contractum, et dicitur liberativa ; alia quæ præcedit peccatum et impedit ne contrahatur, et vocitatur præservativa. Quam trina similitudine declarat D. Augustinus, expendens istud Davidicum : Eruisti animam meam ex inferno inferiori. (6) « Quemadmodum si medicus videat tibi imminentem ægritudinem, forte ex aliquo labore, et dicat : Parce tibi, sic te tracta, requiesce, his cibis utere ; si non feceris ægrotabis ; si autem feceris, salvus eris ; recte dicis medico : Liberasti me ægritudine ; non in qua jam eras, sed in qua futurus eras. Nescio quis habens causam molestam, mittendus erat in carcerem, venit alius defendit eum : gratias agens, quid dicit ? Eruisti animam meam de carcere. Suspendendus erat debitor, solutum est pro eo, liberatus dicitur de suspendio. In his omnibus non erant, sed quia talibus meritis agebantur, ut nisi subventum esset, ibi essent ; inde se recte dicunt liberari, quo per liberatores suos non sunt permissi perduci. » Bina hac redemptione usus est Christus erga cæteros Adæ nepotes redemptione liberativa ; nam eos sanavit, sed postquam ægrotarunt ; de ergastulo eruit, sed postquam incarcerati et vinculis peccati ligati fuerunt. Pro eis solvit, sed postquam debitores facti sunt. Erga Mariam vero redemptione præservativa, impediens ne ejus anima ægrotaret, ne in carcerem detruderetur, ne peccati debito oneraretur, et hæc redemptio requirebatur ut perfecti Redemptoris obiret munus. Nam ad perfectum Redemptorem spectat, præservare interdum ab omnibus peccatis actualibus ; interdum a solis mortalibus, non vero venialibus ; aliquando a mortalibus et venialibus simul ; tandem a quovis peccato sive actuali sive originali. Ab omnibus peccatis actualibus præservat Christus infantes baptizatos qui ante usum rationis moriuntur ; a peccatis mortalibus actualibus, non a venialibus, præservavit Jeremiam ; Apostolos quoque post descensum Spiritus Sancti. A peccatis mortalibus actualibus, et etiam venialibus juxta quorumdam sententiam, non vero a peccato originali, præservavit Joannem Baptistam. Ergo aliqua humana persona præservanda erat a quovis peccato. Talis fuit Maria *quæ a peccato originali et actuali immunis fuit.* (1)

Si Christus B. Virginem non præservavit, hoc fuit, vel quia nescivit, vel quia non potuit, vel quia noluit. Si nescivit, fuit ignarus ; si non potuit, fuit invalidus ; si noluit, fuit invidus. At Christus nequit culpari, neque de ignorantia, quia est summe sapiens ; neque de imbecillitate, quia est omnipotens ; neque de invidia aut animadversione, quia infinite bonus Mariam *Christus amavit utique, quam magno redemit* (2) : nimirum pretio sui sanguinis quem effudit in cruce principaliter pro Matre, et fortasse ob hanc causam dilectus Discipulus ipsam eo tempore, quo ejus Filius suum fundebat sanguinem, juxta crucem stantem describit, ut præservationem ab originali, virtute crucis factam recognoscat. Censet Rupertus (3) impressam fuisse Deiparæ, ab ipso incarnationis momento expressam notitiam passionis Christi in cruce morientis. Plus audet Bernardinus Senensis, asseverans Mariam in conceptu Filii præmature dolores ejus persensisse. *Virgo cum Christo crucifixa est in hora hujus conceptionis.* (4) Nec mirum si virgo habuit impressam notitiam passionis Christi, si præpropere persensit Crucifixi dolores, cum in sua conceptione Dominicæ passionis gustaverit fructus, fueritque ab originali præservata, virtute sanguinis quem effusurus erat Christus in cruce. *Dignum igitur quod crucifixa crucifixum concepit, ordinavit summa sapientia Dei, quod eodem die Christum con-*

(1) L. 50. Hom. hom. 49. — (2) D. Aug. in Enchir. c. 46. — (3) Tert. L. de Carn. Chr. 14. — (4) Serm. 51. — (5) Serm. de Assumpt. — (6) Ps. 85.

(1) D. Anselm. L. de Conc. B. Virg. c. 18. — (2) Tert. L. de Carn. Chr. 4. — (3) In c. 1. Cant. — (4) Tom. 3. Serm. 6. art. 2. c. 1.

cepit, quo etiam fuit passus. (1) In conceptione filii, præmature Christi persentit passionem, et in propria conceptione passionis Christi percipit fructum, in qua ab originali præservatur labe, et pulchritudine gratiæ decoratur. Quod ipsamet recognoscens ait : Ego flos campi, et lilium convallium : Seu ut legit Pagninus : *Ego rosæ campi, et lilium convallium.* (2) Primo se dicit rosam, quæ purpurascit, deinde lilium quod nivis candore nitescit. Quod album est potest rubeo tingi colore; at rubrum album fieri nequit. Quod primo dicat lilium, et postea rosa, non est stupendum. Verum nonne est admiratione dignissimum quod primo nuncupetur rosa et postea lilium? nam quomodo de rubedine et purpura candescit? Verum enimvero non eodem disserendum est de corporeis ac de spiritualibus animæ coloribus. Color corporeus de albo potest effici ruber ; at non e converso : anima candido colore qui in gratia et sanctitate consistit, nequit pingi, nisi prius fuerit purpurata. Ex rubeo Christi sanguine procedit albus sanctitatis color. Quod asseverat Joannes de Sanctis in communi : *Qui laverunt et dealbaverunt stolas suas in sanguine Agni.* (3) Idipsum de semetipsa declarat Maria, quæ prius fuit rosa quam lilium, neque candore innocentiæ nitet in conceptione, nisi quia Christi sanguine rubescit. Ego rosa campi, et lilium convallium : *Decora facies, quia non erubescit auctorem, non confunditur redemptore : ostendit ergo faciem suam, signaculum crucis præferens.* (4) Maria ab originali culpa præservata, pulchroque sanctitatis nitore candescens, tantæ tamque præmaturæ gratiæ non erubescit auctorem, nec confunditur redemptore, quasi non indiguerit redemptore : imo quod originale non contraxerit delictum, redemptionis fuit opus, de quo ipsamet gloriatur decantans : Ego rosa campi et lilium convallium. Festinata ante captivitatem redemptio illustrior est redemptionis prærogativa, et sumptuosius redemptoris elogium.

Nec obstat quod ait D. Thomas : « Si nunquam anima B. Virginis fuisset peccati contagio maculata, hoc derogaret dignitati Christi, secundum quam est universalis Salvator et Redemptor : tunc enim esset aliqua persona quam non redemisset, scilicet ipsa Virgo : nec debet tantum honorari Mater quod dehonoretur filius derogando suæ dignitati : quia nec Virgini placet talis honor. » (5) Verum hæc difficultas jam expedita est per binam redemptionem : unam liberativam et post lapsum, alteram præservativam et ante lapsum. Ut autem philosophatur Antoninus Archiepiscopus Florentinus, et non parvum Dominicanæ familiæ decus : *Nobilius et melius liberatur et redimitur, cui providetur ne cadat et servitutem incurrat, quam ne lapsus erigatur, et factus servus redimatur.* (1) Utramque innuit Archangelus Gabriel, redemptionem post lapsum dicens Josepho : « Et vocabis nomen ejus Jesum, ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum ; » *cum Christus non alia ex causa descenderit, quam peccatorum liberandorum.* (2) Idem vero Archangelus ait ad Virginem : « Et vocabis nomen ejus Jesum, » nec addit, « ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum ; » quia etsi Jesus sit Mariæ Salvator et Redemptor, ut ipsamet in suo Cantico prædicat : « Exsultavit spiritus meus in Deo salutari meo : » longe tamen diversa ratione; aliorum Salvator est Jesus, quia illos a peccato originali contracto redemit per suum sanguinem, et liberat per baptismum. *Baptismatis munus contra originale peccatum denotatum est : ut quod generatione attractum est, regeneratione detrahatur.* (3) Mariæ vero est Salvator, non quia illam redemit et liberavit ad originali contracto, sed quia præservavit ne contraheret, *quia qui venerat abolere malum originale quod trahimus omnes nati ex commixtione maris et feminæ, conveniens erat ut lege peccati nostri, quæ per duorum concubitum verificatur in lege, Mater Dei non teneretur obnoxia.* (4)

Imo ex doctrina D. Thomæ evidenter colligitur, Mariam præservatam esse ab originali. Tum quia ut ipse ait, *in B. Virgine debuit apparere omne illud quod perfectionis fuit* (5) : quod quomodo autem habuisset Maria omne illud quod perfectionis fuit in creaturis, si contraxisset originalem culpam, quæ est imperfectio, defectus, deformitas, et ut vult Dionysius Areopagita, *habitus dissimilitudinis Dei, homini ingenitus?* (6) Tum quia vult D. Thomas Mariam ab omni peccato veniali fuisse prorsus liberam ; eo quod *non fuisset idonea mater Dei, si peccasset aliquando.* (7) Sed peccatum originale est longe enormius ac detestabilius quam veniale. Tum quia, ut ratiocinatur D. Thomas, « Ecclesia celebrat nativitatem B. Virginis : non autem celebratur festum in Ecclesia, nisi pro aliquo Sancto ; ergo B. Virgo in ipsa sua nativitate

(1) D. Bernardin. — (2) Cant. 2. — (3) Apoc. 7. — (4) D. Ambr. Serm. 6. in Ps. 118. — (5) 3. p. q. 27.

(1) 1. p. Sum. Tract. 8. c. 2. de Pecc. orig. — (2) Tert. L. de Idol. 5. -- (3) D. Aug. in Enchir. c. 64. — (4) D. Aug. Serm. 2. de Expos. Symb. et Orat. Dom. — (5) In 4. dist. 30. q. 2. art. 1. — (6) De Eccles. Hier. 5. — (7) 3. p. q. 27. art. 4.

fuit sancta. » (1) Ergo Maria non fuisset idonea Mater Dei, si contraxisset originale peccatum. Idem argumentum pro immaculata Virginis conceptione militat: « Ecclesia celebrat conceptionem B. Virginis : non celebratur festum in Ecclesia nisi pro aliquo Sancto, ergo B. Virgo in sua conceptione fuit sancta : non fuit autem sancta nisi quia liberata est ab originali ; tum *quia honor parentum redundat in prolem , secundum illud Proverbiorum* 17. *Gloria filiorum patres eorum : unde per oppositum ignominia Matris in filium redundasset* (2), si B. Virgo ullum contraxisset peccatum. Ne autem contraheret, redempta est sapientia Filii, et præventa bonitate Spiritus Sancti.

3. *Omnia opera sua Deus ordine consummavit , incultis primo elementis depalans quodammodo mundum , dehinc exornatis velut dedicans. Nam et lumen non statim splendore solis implevit , et tenebras non statim solatio lunæ temperavit, et cœlum non statim sideribus stellisque signavit, et maria non statim varia fecunditate dotavit* (3) ; neque ipsum hominem uno instanti plasmavit, sed ex limo lutum fecit, ex luto carnem formavit, formatam carnem suo afflatu animavit. In Adæ quoque posteris prius est esse animale, quam spirituale ; prius quæ carnis , deinde quæ spiritus. (4) At in Maria non prius carnis conceptio quam spiritus generatio , non prius animalis quam spiritualis vita : nam simul atque anima corpusculo indita est, ut fatur Germanus Archiepisc. Constantinop. fit *nova informatio , quod iis qui in limo luti corrupti essent, domina sit.* (5) Cæteri homines in sua conceptione limo luti primordialis delicti corrupti sunt, at Deiparæ conceptio fuit nova informatio , quapropter Annæ vulvam beatam prædicat Joannes Damascenus ; quia *in ea formatus fœtus sanctissimus* (6) : Deus namque sua benignitate et clementia Mariam donavit gratia ; et, ut ait Ecclesiasticus , *creavit illam in Spiritu Sancto, et vidit, et dinumeravit , et mensus est.* (7) Maria in sua creatione, formatione, animatione , præventa fuit Spiritus Sancti gratia , quæ naturæ labem antevertit. Deus vidit illam , nempe dignitatem maternam ad quam ab æterno electa est ; dinumeravit illam : neque enim tunc alius poterat ejus tunc gratias dinumerare et metiri, nisi qui talem tantamque creavit. Subjungit Sapiens : *Non exstinguetur in nocte conceptionis lucerna ejus* (1) ; ideo Petrus Damianus asseverat in sua conceptione *Virginem esse auroram quam nox tenebrarum originalis peccati non vidit.* (2) Sicut solis nomine Christus adumbratur, sic Deiparam auroræ vocabulo significatam a Vate Regio existimat ibidem præfatus Cardinalis. *Tu fabricatus es auroram , id est Virginem, et solem, id est Christum , qui de Spiritu Sancto conceptus est.* (3) Sol justitiæ de Spiritu Sancto conceptus est, et aurora a Spiritu Sancto in sua conceptione formata est. Auroræ initium est non esse noctis , et prænitens incipientis diei auspicium : quando nox est, nondum est aurora ; Deipara in sua conceptione aurora fuit , tenebrosam peccati fugans noctem, splendidum diei et solis justitiæ adventum fauste ominans. Unde D. Bernardus Mariam sic alloquitur : *De te secretorum conscius Salomon dicit : Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora consurgens ? Aurora semper noctem sequitur , nox præcedit auroram. Quid autem est nox frigida et obscura, nisi originale peccatum, frigidum concupiscentia , obscurum ignorantia ? Tu vero processisti , ut aurora lucida, et rubicunda.* (4) Nox præcedit, non integrat auroram , præit extrinsece , intrinsece non integrat : nequè enim auroræ nitor noctis constat caligine , sed tota solis jam adventantis fulgore prænitet. In reliquis Adæ posteris, nox originalis culpæ præcessit; Deipara vero quasi aurora consurgit , semper albicans, semper gratiæ candore prænitens. Cæteri homines prius fuerunt in tenebris , non diem gratiæ sed peccati noctem auspicantes : Maria semel aurora , semper aurora , semper gratiæ nitore præfulgens, solem justitiæ felicissime prænuntians , nunquam fuit obscurata peccati tenebris, nunquam in nocte originalis culpæ, gratiarum luce in ipso conceptionis suæ exordio illustratur.

Vani erunt homines , nisi certi sint a primordio et sidera radiasse et lumina floruisse. (5) Christus et Deipara tanquam sidera splendida a suæ conceptionis primordio radiarunt et floruerunt. Sidus rutilans fuit Christus , idcirco sol justitiæ vocitatur. Sidus splendescens fuit Deipara, quæ a Petro Blesensi *dies imperialis* (6) nuncupatur. Singulare autem hujus diei est elogium , quod cunctis sit expers peccati tenebris. Ideo amicta sole describitur. *Candidissimus sane hujus mulieris amictus, cujus omnia tam excellenter irradiata noscuntur, ut nihil in ea non dico te-*

(1) 3. q. 27. art. 1.— (2) 2. p. q. 27. art. 4.— (3) Tert. L. adv. Herm. 29. — (4) 2. Cor. 15. — (5) Orat. 2. de Dorm. Virg.— (6) Serm. 1. de Nat. Virg.— (7) Cap. 1.

(1) Prov. 31. — (2) Serm. de Assumpt. — (3) Ps. 73. — (4) Serm. 4. sup. Salv. Reg. — (5) Tert. Apol. 11. — (6) Epist. 14.

nebrosum, sed obscurum saltem, vel minus lucidum liceat suspicari. (1) Fulgida illa sidera a primordio adhuc floruerunt. Magnum profecto est discrimen inter florem herbaceum, et florem lucis: herbacei floris venustas facile decoloratur, valetudo corrumpitur; floris autem lucis pulchritudo semper splendet, sanitas jugiter perseverat: quia lux non habet contrarium a quo lædatur, a quo corrumpatur. Maria in sua conceptione fuit flos lucis, quia non fuit a delicto originali infestata, nec ullam ab eo passa est contagionem: *Portamus omnes impressum nobis cauterium conspirationis antiquæ.* (2) Cauterium est indelebile signum ardenti ferro impressum, in notaculum vel servitutis, vel criminis. Ejusmodi insigne olim judices reorum imprimebant frontibus, unde *stigmatici* (3) dicebantur. Cæteri Adæ posteri, dum generantur, hoc servitutis et criminis notantur signo, a quo liberata fuit B. Virgo. *Non immerito Maria excipitur a quibusdam generalibus vera existimatione, quam tanta servat gratia, et dignitatis prærogativa.* (4) Pulchram autem subministrat S. Ildephonsus rationem, cur Deipara ab infamia illa cæteris hominibus communi, fuerit liberata. *Alioquin quid est, quod legem naturæ requirunt in Maria, ubi totum quod in ea est, possedit Spiritus Sanctus?* (5)

Aqua prædicatur a Tertulliano, *materia semper perfecta, lata, simplex, de suo pura.* (6) Ut quid præ cæteris operibus tantam aquæ contulit Deus perfectionem et puritatem? Audi rationem: *Dignum vectaculum Deo subjiciebat.* Cæteri Adæ posteri in sua conceptione sunt imperfecti et impuri, quia sunt diaboli mancipia, in quibus tartareus ille serpens inhabitat. Maria e converso fuit perfecta, pura, quia dignum vectaculum Deo subjiciebat. *Quid enim sanctitatis, quid justitiæ, quid perfectionis, singulari huic Virgini deesse potuit, quæ totius divinæ gratiæ charismate plena fuit? quod, rogo, vitium in ejus mente vel corpore, vindicare sibi locum potuit, quæ ad instar cœli, plenitudinis totius divinitatis meruit esse sacrarium?* (7) Deus hominis corpus formare volens, « non ex quavis terræ parte seu humo sumpta videtur hanc humana specie statuam formare voluisse summa cum diligentia, sed selecta undequaque optima, ex puri materia, et id quod inerat purissimum excolasse accurate quod maxime ad hoc opus erat. » (8) Verum cur tanta cura quæsita est materia perfecta de qua formandum erat corpus humanum? cur tanta diligentia et industria materia illa elaborata est? Scilicet Deus in tali opere respiciebat non tam ad Adami corpus, quam ad ipsius animam. *Domus enim ac templum sacratum fabricabatur rationali animæ, quo illa divina imago circumferri debebat.* Quod si ex intuitu animæ, quæ sordida, peccatrix, Deo rebellis, et diaboli hospitium futura erat, corpus quod ab illa erat informandum, ex materia omni labe purgata tanta diligentia et industria plasmavit; quantam in corpore et anima Mariæ quæsivit puritatem, quæ non jam divinæ alicujus imaginis, sed ipsiusmet Dei templum ac sacrarium futura erat? *Aut quis potuit in ejus anima vel corpore locus esse vitiorum, quando Sancti sanctorum templum est effecta?* (1) Tertullianus, postquam Deum in formando humano corpore totum occupatum proposuit: *Recogita totum illi Deum occupatum ac deditum, manu, sensu, opere, consilio, sapientia, providentia, et ipsa imprimis affectione* (2); tantæ curæ, industriæ, operationis causam subjungit: *Quodcunque limus exprimebatur, Christus cogitabatur homo futurus, quod et limus, et caro sermo, quod et terra tunc.* Deus Mariam in sua conceptione formans, cogitabat Christum de ea nasciturum. Idcirco largiebatur Dei perfectionem convenientem, et Matri Dei, et templo Spiritus Sancti. *Tota Spiritus Sancti thalamus est.* (3) Ut autem declarat Regius Vates, *sanctificavit tabernaculum suum Altissimus* (4), ab ea removens non solum omnem maculam, sed omnem adhuc defectus vel sordis suspicionem. Et ob hanc causam Philippus Abbas sic arridet Virgini: *Scias opera de Sancto Spiritu possibiliter quidem, sed ineffabiliter concepturam, quia ille quidquid indecens dicitur vel sentitur, a te penitus removebit.* (5) Parum videtur Spiritui Sancto, a Dei Matre, a suo sacrario removere quidquid reipsa indecens est, nisi ab existimatione et sermone hominum removeat quidquid indecens mente sentitur et ore dicitur. Ad hunc finem tanquam pictor eruditissimus largitus est ei cœlestes gratiarum colores.

II. PARS. Anima humana *privata res est, non modo ut Dei opus, quod et cætera, sed ut Dei flatus, quod hæc sola; quam dicimus, cum omni instrumento suo nasci.* (6) Hæc de anima rationale dicit Tert. quæ nullo negotio Mariæ possunt aptari. Nam privata res est,

(1) D. Bern. in c. 12. Apoc. — (2) D. Bern. Serm. 72. in Cant. — (3) Cœl. Rhodig. — (4) D. Aug. Serm 3. de Assumpt. — (5) L. de partur. Virg. — (6) Tert. L. de Bapt. 5. — (7) Pet. Dam. Serm. 3. de Nativ. Virg. — (8) Phil. Jud. L. de Opific. Mund.

(1) D. Aug. Serm. 1. de Assumpt. — (2) Tert. L. de Res. Carn. 6. — (3) Damasc. Orat. 1. de Nat. — (4) Ps. 5. — (5) L. 1. Cant. 1. — (6) Tert. L. de An. 19.

quia præ cæteris hominibus, ab originali peccato specialiter est præservata. Originalis autem Virginis puritas non ex eo est deducenda, quia Dei opus, quod est illi commune cum cæteris hominibus, sed quia Dei flatus, quod hæc sola; solam namque suo flatu Deus, nempe Spiritus Sancti sanctitate in suo conceptu decoravit. Nata est enim et concepta cum omni sua paratura, scilicet cum gratia convenienti filiæ Patris æterni, Matri Verbi divini, Sponsæ Spiritus Sancti. Hæc Virginis paratura 1. Resculpit deperditam ab Adamo justitiæ originalis puritatem; 2. Æmulatur illustrem luciferi in sua creatione nobilitatem; 3. Complectitur omnem hominum et Angelorum gratiam et sanctitatem.

1. *Primus homo Adam in animam vivam factus est* (1) : quia scilicet gratia, sanctitate donatus in qua consistit supernaturalis animæ vita. Ex D. autem Bernardo *quod vel paucis mortalium constat fuisse collatum, fas certe non est suspicari tantæ Virgini esse negatum* (2), quæ cunctos generatim homines tantum dignitate antecellit, quantum Dei Mater ejus subditos. D. Bernardo suffragatur Bernardinus Senensis : « Certum est quod Deus creavit Adamum et Evam sine peccato : modo non est credendum quod ipse Filius Dei voluerit nasci ex Virgine, et sumere ejus carnem, quæ esset maculata aliquo peccato originali : imo credendum est, quod voluerit sumere carnem purissimam, et quod ejus mater fuit plus quam Adam et Eva qui creati fuerunt sine peccato originali, » (3) et gratiæ splendoribus ornati. Ad hunc justitiæ originalis statum assumpta est in sua conceptione Maria : quod innuit Angelus dicens : Ne timeas, invenisti gratiam apud Deum. *Invenisti, quod nemo ante te potuit invenire : invenisti gratiam apud Deum. Quam gratiam ?* (4) quam in Adamo perdidimus, et quam in sua conceptione sola invenit Virgo. *Ne timeas Maria, nacta es enim gratiam apud Deum, quam Eva perdiderat.* (5) Eva autem perdidit justitiam originalem, ergo illam nacta est Maria. Justitia originalis quam nacta est in sua conceptione Maria, non talis dicitur quia ei fuerit collata a suis parentibus per generationem, neque quia habuit in sua conceptione gratiam justificantem, qua quis denominatur justus : omnes namque justi gratiam habitualem invenerunt et nacti sunt : sed quia Mariam justificabat, in cunctis ejus operibus rectificabat, appetitum inferiorem superiori subdebat, a fomite peccati eximebat. *Itaque ipsa sola post Adæ lapsum non indiga sed plena originali justitia, ut Eva, et multo magis* (1), quia æmulata est illustrem Luciferi in sua creatione nobilitatem.

2. *Exsurge, exsurge, Hierusalem, exsurge sicut in primordio diei, scilicet in illa integritate quæ fuerat ante delictum transgressionis.* (2) Dies fuit Lucifer in sua creatione, gratia simul cum natura donatus. *In Angelis Deus erat condens naturam, et largiens gratiam* (3) : et tanquam Angelorum primus *excultus omni gloria angelica* (4); Lucifer vero sua superbia de luce translatus est in tenebras; de die gratiæ in noctem peccati, de integritate in qua fuerat conditus in horrendam deformitatem. Quem ideo increpat Ezechiel Propheta : *Tu es resignaculum similitudinis, qui similitudinem, integritatem imaginis et similitudinis resignaveris.* (5) At quemadmodum olim Bethulienses « universa quæ Holophernis peculiaria probata sunt dederunt Judith in auro, et argento, et vestibus, et gemmis, et omni supellectili ; » (6) ita cunctæ gratiarum divitiæ quibus peccando despoliatus fuit Lucifer, dedit Deus Mariæ in primo conceptionis suæ exordio. *Adjuvabit eam Deus mane diluculo* (7) : seu, ut legit D. Hieron. *in ipso ortu matutino :* ita ut illud mane quo illustrata fuit Maria respondeat huic mane quo ante lapsum fulgebat Lucifer. *Quomodo cecidisti, Lucifer, qui mane oriebaris !* (8) Et quasi parum sit ditasse Mariam Luciferi spoliis, Deus illi hominum et Angelorum simul gratias contulit.

3. Virginem constat templum incorruptum Spiritus Sancti *omnia jam, ut ex omnium defloratione constructum* (9) ; quia in ea cunctas tum hominum tum Angelorum videtur Deus coadunasse gratias; in cujus efformatione « de magnis eminentiora præsumpta sunt. Quomodo si aliquis pictor egregius ex multarum pulchritudine personarum unam aliquam vellet coaptare et exprimere personam, ex pluribus speciosis speciosa defloret, ac diversas vultuum gratias in unam faciem colligat, et de præcipuis præcipua eligat, ut unam ex pluribus formam artificis dispositione componat : »(10) Deus pictorum perfectissimus cunctarum rerum concipiens ideas, ex singulis præstantissimum quodque desumpsit, et ex communi defloratione Mariam formavit. *Considerandum est Mariam*

(1) Tert. L. de Res. 53. — (2) Ep. 174. ad Conc. Lugdun. — (3) Tom. 4. Serm. 49. — (4) D. Bern. hom. 3. Super missus est. — (5) Andr. Jerosolym.

(1) Cardin. Cusan. l. 8. exercit. 8. — (2) Tert. L. de Res. Carn. 26. — (3) De Aug. L. 22. Civ. 9. — (4) Tert. L. 2. adv. Marc. 10. — (5) Tert. ibid. — (6) Judith. 15. — (7) Ps. 45. — (8) Isai. 14. — (9) Tert. L. adv. Valent. 12. — (10) Eusch. Emiss. hom. 1. de Symb.

perfectissimam fuisse Dei imaginem, ab ipso Deo summa arte ac singulari providentia depictam. (1) Apes pulcherrimos seligunt flores, ut ex illis componant radium mellis in quo earum rex inhabitat : *Electo flore ex omni copia factus.* (2) Deus quoque pulchriores omnium creaturarum decerpsit flores, ad formandam Unigeniti sui Matrem. *Domina nostra omnia habuit Dei dona quæ in Sanctis aliis sunt diversa ; unde dicit : In plenitudine Sanctorum detentio mea.* (3) Zeuxis, pictor egregius, Junonis imaginem depicturus, in Girgentem consedisse fertur ubi pulchriores totius Græciæ conspiciens virgines, summaque diligentia et industria seligens quod in singulis erat præstantissimum, absolutissimam effinxit imaginem. Non aliter Deus in conficienda Deipara fecisse videtur, seligens perfectiores hominum et Angelorum gratias, et in ea una colligens. Quare nuncupatur a Chrysol. *collegium sanctitatis* (4), et ab Andrea Cret. tanquam omnis sanctitatis thesaurus salutatur. *O sancta, et sanctis sanctior et omnis sanctitatis sanctissime thesaure.* (5) Tantam sanctitatis abundantiam largitus est ei Deus pictorum celeberrimus, *qui pingere curans* (6), se dignam confecit imaginem. *Considera ea quæ in cœlis, et quæ in terris in Virgine refabricata.* (7) Contuere Angelorum choros, Sanctorum tum veteris tum novi Testamenti gratias et prærogativas, et *si diligenter attendas, nihil est virtutis, nihil splendoris, nihil gratiæ, et nihil est candoris, quod non resplendeat in Virgine gloriosa* (8) : quæ absque ulla macula est tota pulchra; quia Deus tanquam egregius ab ejus conceptione amovit omnem peccati maculam, et tanquam pictor peritissimus abundantem largitus est gratiam : Quare decantatur *hortus conclusus, fons signatus* (9), hortus plantis lectissimis conditus, floribus odoriferis repletus, ad omnem elegantiam et amœnitatem compositus. Fons limpidissimas et sapidissimas aquas scaturiens, sed fons signatus ne quoquo modo inficiatur, turbetur aut lutescat. De quo eleganter Sophronius : *Vere hortus deliciarum in quo consita sunt universa florum genera, et odoramenta virtutum, sicque conclusus ut nesciat violari, neque corrumpi ullis insidiarum fraudibus. Fons itaque signatus sigillo totius Trinitatis, ex quo fons vitæ manat.* (10) Quæ autem vel tantopere audax temeritas ausa unquam est resignare totius Trinitatis signaculum?

(1) D. Antonin. — (2) Plin. l. 11. c. 16. — (3) D. Bonav. Serm. 3. de B. Virg. — (4) Serm. 146. — (5) Orat. 2. de Dorm. Virg. — (6) L. 2. Machab. 2. — (7) Pet. Dam. — (8) D. Hier. Serm. de Assumpt. — (9) Cant. 4. — (10) Serm. de Assumpt.

In baptismate, Deus sculptoris et pictoris peregit officium. Tanquam sculptor, contractum in Adamo originale removit peccatum; tanquam pictor largitus est gratiam, *quam fides impetrat, obsignata in Patre et Filio et Spiritu Sancto.* (1) Maria præservata a tribus divinis Personis nunquam eas offendit; et nos, ab originali culpa liberati, peccatis actualibus offendimus Patris potentiam quam cogimus servire iniquitatibus nostris, et præbere concursum ad materiale peccati ; sapientiam Filii, cujus conspectum nullo modo veremur; bonitatem Spiritus Sancti, bonis suis adversus illum pugnando. *Quid non Dei est quod Deum offendit?* (2) Maria continuo servavit gratiam a Deo pictore collatam; et nos innocentiam in baptismate acceptam peccando perdidimus, et pro nihilo ducimus. Christiani, puritate animi celebranda est immaculata Virginis conceptio : mundate corda vestra per veram pœnitentiam, recuperatam gratiam diligenter custodite ; sic honorabitis Deiparæ conceptum, et gratiam servantes merebimini gloriam.

CONCIO SECUNDA.

Veritas *nostra Christum ex vulva Virginis natum non erubescat, ridentibus philosophis, et hæreticis, et ethnicis ipsis.* (3) Quod de Christi nativitate fatur Tertullianus, idipsum dicamus nos de Beatissima Virgine : Pietas nostra non erubescat immaculatam Deiparæ conceptionem in utero Sanctæ Annæ, latrantibus non solum Hæreticis, sed etiam Doctoribus Catholicis Marianæ puritati in suo conceptu contrariis. Tres sunt Conceptiones mira puritate præditæ, scilicet Verbi, in sinu æterni Patris; conceptio Christi, in sinu Mariæ; conceptio Mariæ in utero Annæ. Ecclesia ad denotandam puritatem conceptionis Verbi, comparat eam emanationi, qua *radius ex sole porrigitur* (4) ; ad significandam puritatem conceptionis Christi, proponit productionem floris, quia *Christus est flos de virga projecta ex radice Jesse* (5) ; ad ostendendam puritatem Marianæ Conceptionis, confert illam auroræ nascenti, quam sol depingit, colorat, venustat, et a suo conspectu nunquam fugat.

(1) Tert. L. de Bapt. 6. — (2) Tert. L. de Spect. 2. — (3) Tert. L. 5. adv. Marc. 19. — (4) Tert. Apol. 21. — (5) Tert. L. de Carn. Chr. 21.

Fateor nullum esse fidei articulum, qui nos ad credendam immaculatam Virginis conceptionem adstringat, neque Ecclesia hac supra re aliquod decretum tulit; sunt tamen plures rationes pro pietate militantes quæ puritatem Marianam ostentant, convenientem 1. Deiparæ maternitati; 2. Christi dignitati.

I. PARS. Cur Maria in sua conceptione *non tota formata sit, ut qualis tota fuerit agnoscam.* (1) Si beata Virgo non fuit concepta in gratia et sanctitate, maxime quia Deo extranea, redemptione liberativa indigna, a diabolo debellata, et ejus tyrannidi mancipata : sed non fuit Deo aliena, sed ejus Mater ; neque redemptione indigna, quia est subalternatim ad Christum humani generis redemptrix; neque a diabolo debellata, quem gloriose detriumphavit. Itaque triplici titulo conceptio immaculata decebat Mariam, tanquam, 1. Dei genitricem; 2. Hominum coredemptricem; 3. Diaboli debellatricem.

1. *Verbum Filium Dei appellamus delatum ex Spiritu Patris Dei et virtute, in Virginem Mariam, carnem factum in utero ejus, et ex eo natum egisse Jesum Christum* (2) : ex D. autem Bernardino Senensi, *congruebat ut illa quæ placuit Altissimo, ita ut fieret illius sponsa, et Mater unigeniti filii sui, sic esset immaculata mente, sicut fuit immaculata corpore.* (3) Fuit Maria immaculata corpore utpote virgo integerrima : debemus namque *credere in Deum natum, et quidem ex virgine* (4) : ergo fuit etiam immaculata mente. Puritas tum corporis, tum mentis competebat Genitrici Dei : et ob hanc causam, ut animadvertit Gregorius Thaumaturgus, *missus est servus incorporeus ad Virginem inviolatam : missus est a peccato liber, ad corruptionis seu labis exspertem.* (5) Conveniens quippe erat ut Maria esset immunis a carnis corruptione, ab omni peccati labe. Ob binam illam tum corporis, tum cordis puritatem semel et iterum a sacro Sponso vocitatur pulchra : *Ecce tu pulchra es, amica mea, ecce tu pulchra es.* (6) Geminata pulchritudo est emphasis pulchritudinis, et totam semper et ubique pulchram denotat. Bis pulchra, pulchra in corpore ob virginitatem ; pulchra in mente, ob gratiæ nitorem. Bis pulchra, quia non solum totius vitæ honestate et sanctitate pulchra fuit, sed etiam in suæ conceptionis seu animationis momento, in quo reliqua Adami posteritas fœde sordescit, nitide pulchrescit. *O qualis societas! totus pulcher totam pulchram sibi sociat. Ego totus pulcher, et tu tota pulchra : ego per naturam, tu per gratiam : ego totus pulcher sum, quia totum quod pulchrum est, in me est : et tu tota pulchra, quia nihil quod in te est, turpe est. Pulchra in corpore, pulchra in mente.* (1) Cum immaculata mente et corpore Maria prædicatur ; cum tota pulchra dicitur ; cum immunis a peccati labe non secus ac sanctus Angelus recognoscitur; cum Verbo divino quod est ipsamet puritas et pulchritudo, sociatur, ab illa omnis corruptionis labes arcetur : quia tota pulchra, nulla sui parte deformis aut fœda unquam fuit : subjungit Hugo Victorinus : *Nec alia talem decebat, nec alius talis inveniri poterat. O digna digni, formosa pulchri, munda incorrupti, excelsa Altissimi, Mater Dei, sponsa Regis æterni.* Decebat enim ut semper munda, immaculata, incorrupta semper mundo, immaculato et incorrupto associaretur. *Quod immundum est, cum Sancto non habet partem* (2) : neque Maria esset digna digni, scilicet digna Mater Dei, si originali culpa devenustaretur. Si ex mente D. Thomæ peccatum veniale dedecet Dei Genitricem, quanto magis peccatum originale, quovis peccato actuali gravius? Nam, 1. Peccatum, non veniale, sed originale, tollit gratiam ; 2. Peccatum, non veniale, sed originale, a Deo separat; 3. Peccatum, non veniale, sed originale, dæmonis subdit tyrannidi ; 4. Peccatum, non veniale, sed originale, animæ infert necem ; 5. Peccatum, non veniale, sed originale, beatitudinis jus tollit ; 6. Peccatum, non veniale, sed originale, pœnam damni incurrit; 7. Peccatum, non veniale, sed originale, in cætera peccata influit : cum originalis culpa, *sola sit matrix in omne delictum, defundens de suo fonte, varias criminum venas.* (3) Est omnis mali scaturigo et cunctorum scelerum mater. *Quia ex originali culpa fit peccatum actionis, matrem ejus esse primam culpam, recte nominamus : liberi autem hujus matris sunt omnes concupiscentiæ, peccata et vitia.* (4) Absit ut Dei Mater, tam spurcam degeneremque matrem in se habitantem unquam habuerit. Nihil enim cum Maternitate Dei majori dissidio pugnare potest quam maternitas peccati, quam teterrima et venenosa vitiorum omnium hydra. Quod non ignorans D. Thomas ait : *Peccatum originale est multiplex virtute : quia in peccato primi parentis fuerunt plures deformitates, scilicet superbiæ, inobedientiæ, gulæ.* (5)

(1) Tert. L. adv. Hermog. 38. — (2) Tert. L. de Præsc. Hær. 13. — (3) Tom. 2. Serm. 51. cap. 3. — (4) Tert. L. de Carn. Chr. 4. — (5) Serm. de Annunt. — (6) Cant. 1.

(1) Hug. Vict. Serm. de Assumpt. — (2) Tert. L. 2. ad Uxor. 2. — (3) Tert. L. de Pat. 5. — (4) D. Greg. L. 6. Mor. 15. — (5) 1. 2. q. 28. art. 2. ad 1.

Quod probe sciens Regius Vates fatetur : *Ecce in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea.* (1) Originale est unum peccatum, et multiplex peccatum, et omnis iniquitas appellatur a Propheta. *Neque hic dixit, in iniquitate, vel in peccato, sed iniquitates et peccata maluit dicere : quia et in illo uno quod in omnes homines pertransit, reperiuntur plura peccata.* (2)

Adeo exitiosum est originale delictum, ut vulneraverit intellectum, voluntatem, appetitum irascibilem, et concupiscibilem, posueritque in intellectu, sede rationis et scientiæ, ignorantiam ; in voluntate, sede justitiæ, iniquitatem ; in appetitu irascibili, sede fortitudinis, imbecillitatem ; in appetitu concupiscibili sede temperantiæ, concupiscentiam, ex qua dimanant superbia, avaritia, impudicitia, cunctorum scelerum fontes et scaturigines. Job attente considerans tot mala quæ ex originali culpa oriuntur, in hæc maledictionis verba prorumpit : *Pereat dies in qua natus sum, et nox in qua dictum est : Conceptus est homo! Dies illa vertatur in tenebras, non requirat eam desuper, et non illustretur lumine!* (3) Hæc Prophetæ verba sunt tot maledictionis tela in scelerosas hominum conceptiones vibrata, quæ nullo modo immaculatam feriunt Virginis conceptionem. Irrationabiliter ab Ecclesia benedicta inter mulieres diceretur Virgo, si in sua conceptione obnoxia fuisset Jobi maledictionibus ; *quia tristitiis non subjacuit, et ærumnis, libera ab omni maledictionis modo fuit.* (4) Quod si ex effectibus mutuandæ sunt causæ, injustum est Mariæ tribuere originale delictum, cum in illa criminosi primævæ labis non reperiantur effectus. Nam neque ejus intellectus fuit ignorantiæ obscuratus tenebris ; neque voluntas depravata malitia et iniquitate ; neque appetitus æstu avaritiæ, superbiæ, aut voluptatis sufflammatus ; in Virgine caro spiritui rebellis non fuit ; neque passiones adversus rationem exagitatæ, neque appetitus inferior voluntati contrarius ; concepit sine voluptate, peperit sine dolore, mortua exstitit sine corruptione : et, ut ait Hugo Cardinalis, ex dominica familia ad purpuram assumpta fuit sine *væ triplici, corruptionis, gravitatis et doloris, quod incurrit Eva per peccatum : quod ab ea omnes mulieres præter Mariam quasi jure hæreditario contraxerunt.* Et postquam in subsequentibus trinum dinumeravit væ, scilicet culpæ, pœnæ et concupiscentiæ, a quo Deiparam prorsus immunem declarat, subjungit : *Primum Mariæ privilegium est immunitas a peccato.* (1)

(1) Ps. 50. — (2) D. Aug. in Enchir. 46. — (3) Cap. 3. — (4) S. Hildeph. l. de Virg. Mar.

Cunctas illas rationes ex Maternitate Deiparæ desumptas quæ immaculatam ejus adstruunt conceptionem, compendiat Hesychius. *Quia templum incorruptum, et tabernaculum ab omni sorde liberum conservasti, et Pater hospitatur apud te, et Spiritus Sanctus obumbrat ; et assumpta carne Unigenitus ex te nascitur.* (2) Virginem appellat primo Dei templum, et quidem incorruptum : non fuisset autem incorruptum si fuisset infectum originali culpa, hæc enim est summa corruptio. Secundo vocat tabernaculum ab omni sorde liberum ; si autem originalis culpæ macula esset contaminatum, non fuisset ab omni sorde liberum. Et quia Maria fuit in conceptione templum incorruptum et tabernaculum ab omni labe liberum, in eo æternus hospitatur Pater, neque dæmon unquam hospitatus est. Non enim decebat ut *præparatum æterno Regi hospitium alienus hospes intraret*, ait belle ad propositum Ambrosius Ansbertus. Deinde augustum illud Dei templum ac tabernaculum Spiritus Sanctus obumbravit : non obumbrasset autem si Maria fuisset umbris peccati obumbrata : non enim possunt convenire et maligna peccati umbra, et benigna Spiritus Sancti obumbratio. Tandem assumpta carne ex Maria, Dei Unigenitus nascitur : ex Matre autem peccati labe infecta non est natus sanctissimus Dei Filius. *Filius est Sanctus Sanctorum : Mater est Sancta Sanctarum : Filius est altare de terra sancta, quia corpus habet de Matre sine macula, in quo cremantur holocaustomata, dum condemnantur peccata.* (3) Si Maria contraxisset originalem culpam, nec esset Sancta Sanctarum, nec esset sine macula, nec condemnaret peccatum, neque fuisset coredemptrix, subministrans Filio purum sanguinem, quo humanam operatus est redemptionem.

2. Solus Christus est hominum redemptor, neque socio indiguit, *cum quo salutem hominis operaretur ;* alias non esset *unus salutificator, si duo salutis artifices, et utique alter altero indigens.* (4) Non potest admitti coredemptor, nisi quia *idoneus non erat Dei Filius qui solus hominem liberaret, a solo et singulari serpente dejectum.* His rationibus belle demonstrat Tertullianus solum Chris-

(1) In c. 10. Luc. — (2) Orat. 2. de Deip. — (3) Pet. Bles. L. de Pœn. 21. — (4) Tert. L. de Car. Chr. 14.

tum esse hominum Salvatorem et redemptorem. Quod ipsemet innuit Christus aiens : *Torcular calcavi solus, et de gentibus non est vir mecum* (1) : scilicet solus *meruit pro liberandis proferre pretium.* (2) Quia tamen sanguinem quem in nostræ salutis pretium fudit in cruce Salvator, accepit a Matre : Deipara aliquomodo, saltem indirecte et remote, cooperata est ad redemptionem humani generis, et ad liberationem hominum a peccati jugo. Quapropter vocitatur a D. Irenæo (3) causa nostræ salutis ; appellatur ab Andrea Cretensi (4), hominum reconciliatrix; a D. Anselmo (5) nuncupatur Adami et Evæ redemptrix ; a Petro Damiano (6) prædicatur hominum coredemptrix. Cuncta hæc elogia complectitur D. Augustinus : *Maria primæ matris damna resolvit : hæc homini perdito redemptionem adduxit : mater generis humani pœnam intulit mundo : Genitrix Domini nostri salutem intulit mundo : auctrix peccati Eva, auctrix meritis Maria : Eva occidendo obfuit, Maria vivificando profuit.* (7) Dicitur autem Deipara *Evæ redemptio* (8), decantatur *mundi salvatio* (9), vocatur hominum restauratio : nam ut subjungit supra memoratus Cardinalis Damianus : *per ipsam, cum ipsa, et in ipsa totum hominem esse restauratum decernitur, ut sicut sine ipso nihil factum est, ita sine ipsa, nihil refectum sit.* Tandem Angelorum instauratio vocatur a D. Bernardo : *Per te, o Virgo sancta, cœlum repletum est, infernus evacuatus, et ruinæ cœlestis Jerusalem instauratæ.* (10) Tum quia subministravit Filio carnem quæ pro salute et redemptione mundi crucifixa et patibulata est. Hunc redemptionis Marianæ modum innuit D. Ambrosius, quo teste, Maria *operata est salutem mundi, et concepit Redemptorem universorum.* (11) Tum quia sua passione et compassione, Filii consummavit passionem. Nam si Paulus audet dicere : « Adimpleo ea quæ desunt passionum Christi, in corpore meo ; » (12) potiori jure idipsum potuit dicere Beata Virgo. Hunc redemptionis modum suppeditat Arnoldus Carnotensis, qui Deiparam juxta Filii crucem patientem et compatientem, appellat complementum et consummationem passionis. *Oportebat quidem ad sanguinem animæ, et carnis suæ addere sanguinem, et elevatis in cruce manibus celebrare cum Filio sacrificium vespertinum, et cum Domino Jesu corporali morte redemptionis nostræ consummare mysterium.* (1) Tum quia simul cum Christo æterno Patri obtulit humanæ redemptionis hostiam. Hic redemptionis modus sumitur ex eodem Arnoldo Carnotensi : *Unum pariter holocaustum ambo pariter offerebant Deo : Maria in sanguine cordis, Christus in sanguine carnis.* Sub quadruplici igitur titulo Deipara dicitur hominum Redemptrix : 1. Quia genuit Redemptorem ; 2. Quia sanguinem dedit quem obtulit Christus in redemptionis pretium ; 3. Quia patiens in corde, consummavit passionem ; 4. Quia, ut subjungit præfatus Arnoldus, *omnino tunc erat una Christi et Mariæ voluntas, unumque pariter holocaustum offerebant ; unde communem in mundi salute effectum obtinuit.* Quod si decuit ut Christus esset Pontifex sanctus, impollutus, et segregatus a peccatoribus, ut posset digne Patri redemptionis offerre sacrificium ; fuit quoque conveniens ut B. Virgo esset innocens, impolluta et segregata a peccatoribus, ut simul cum Filio potuerit offerre salutis hostiam, et eum tribuerit sanguinem quem effudit in pretium redemptionis Salvator. Nonne rationi fuit congruentissimum, ut humana redemptio ab ea inciperet, et in conceptione ab originali labe præservaretur ? *Nec mirum si Dominus redempturus mundum, operationem suam inchoavit a Matre, ut per quam salus omnibus parabatur, eadem prima fructum salutis hauriret ex pignore.* (2) Post hæc quomodo audes impugnare immaculatam Virginis conceptionem, quasi dignitatem Redemptoris injuriosam et contumeliosam ? *Adime carnem, et præsta quem Deus redemit.* Deus solus non redemit hominem, sed Homo-Deus, et nonnisi per carnem quam a Matre accepit, et qua mediante Matrem redemit : et *tu hæc erubescenda illi facis, quæ redemit? et indigna, quæ nisi dilexisset, non redemisset ?* (3) Tantum abest ut Mariæ redemptio sit Christo indigna et contumeliosa, quin imo indignum esset nisi redemisset, cum habuerit ab ea carnem per quam operatus est Redemptoris munus. Adde quod redemptio præservativa debebatur Mariæ tanquam dæmonis debellatrici.

3. *Deus imaginem et similitudinem suam a diabolo captam æmula operatione recuperavit. In virginem enim adhuc Evam irrepserat verbum ædificatorium mortis. In Virginem æque introducendum erat Dei Verbum extructorium vitæ, ut quod per ejusmodi sexum abierat in perditionem, per eumdem sexum*

(1) Isai. 63. — (2) D. Aug. Serm. 4. de Assumpt. — (3) L. 3. contr. Hæret. 38. — (4) Orat. de Dormit. Virg. — (5) De Excell. Virg. c. 9. — (6) Serm. de Annunt. — (7) Serm. 55. de Sanctis. — (8) Theophantes Haimo de Annunt. — (9) S. Hildeph. Serm. 7. de Annunt. — (10) Serm. 64. — (11) Epist. 41. ad Sabinum. — (12) Coloss. 1.

(1) Tract. de Pass. — (2) D. Ambr. in c. 1. Luc. — (3) Tert. Lib. de Carn. Chr. 4.

redigeretur in salutem. Crediderat Eva serpenti : credidit Maria Gabrieli : quod illa credendo deliquit, hæc credendo delevit. (1) Multimode Evæ Mariam opponit Tertul. : cæteris autem prætermissis oppositionibus, hanc unam mente perpendo, Evam fuisse a diabolo victam, et dæmonem a Maria prostratum. In quo D. Bernardus, Tertullianum æmulatus, divinam miratur providentiam, mundum reconciliantem eodem fere modo, quo perierat : *Placuit Deo eo potius et modo et ordine hominem sibi reconciliare, quo noverat cecidisse ; ut sicut diabolus prius seduxit feminam, postmodum virum per feminam vicit, ita prius a femina Virgine seduceretur.* (2) Tartareus serpens feminam seducendo devicit, et totum hominum profligavit genus, et Virgo *seductori imposturam fecit, et mentientem fefellit.* (3) Seductor serpens seduxit Evam, Maria seductoris seductrix, dæmonem fefellit. *Abscondat itaque serpens quantum potest, totamque prudentiam in latebrarum ambagibus torqueat, alte habitet, in cæca detrudatur, per anfractus seriem suam evolvat, tortuose procedat, nec semel totus, lucifuga bestia* (4), cum omni calliditate sua fuit a Maria deceptus. Dæmon seducendo Evam, hominum contrivit caput, nempe Adamum quem morti subdidit, et cum eo omne genus humanum, morti mancipavit, et Maria fallendo et seducendo serpentem, caput ejus pedibus conculcavit, ut illi comminatus fuerat Deus. « Ipsa conteret caput tuum : » (5) quia Filio præbuit carnem quam cruci affixit, et in qua diabolum detriumphavit. *Inter innumera magis magisque mira, Virginis victoria attollenda est : quoniam quem tota creatura timore et tremore laudavit, ista sola ineffabiliter thalamitavit.* (6) Apud Philonem Judæum *victoria virgo* (7) dicitur. Deipara est victoria virgo, quia dæmonem debellavit, et de infensissimo hominum inimico victoriam reportavit. Turcæ (8) olim in insula Chio præcipuam obsederunt urbem : illam tanto impetu aggrediuntur, ut gubernator cum suis occubuerit copiis. Gubernatoris filia conspiciens prostratum parentem, ejus sumit arma, fortiter irruit in Turcarum ducem, ipsum enecat, et cunctis profligatis Ottomanis, urbem ab obsidione liberat. B. Virgo, Adami filia, intuens protoparentem a dæmone victum et prostratum, ejus induitur armis, nimirum innocentia quam peccando exuerat, init cum diabolo certamen, et serpentis infernalis caput conculcat. Cæteri Adami nepotes sua innocentia et pœnitentia vincunt quidem dæmonem, sed non conterunt ejus caput, nempe originale delictum ; sed beata Virgo contrivit serpentis caput, quia ejus conceptio immunis fuit ab originali culpa. Cæteri Adæ nepotes, ait Rupertus (1), non semper cum dæmone certarunt, nec cum illo perpetuas inimicitias habuerunt, quia in sua conceptione societatem cum eo fecerunt, ejusque imperio subditi sunt ; at B. Virgo cum diabolo certavit ab ipso conceptionis suæ momento, neque unquam cum eo in amicitia fuit. Verum quid sibi vult Deus inimicitias ponens inter mulieris et serpentis semen? « Inimicitias ponam inter te et mulierem, semen tuum, et semen illius. » Audiatur hac supra re Alcuinus : *Semen serpentis, originalis peccati primordium.* (2) Est autem inimicitia inter semen mulieris et semen serpentis ; tum quia Filius Mariæ originale peccatum destruxit ; tum quia Deipara, originali justitia donata, semen diaboli debellavit. In paradisum terrestrem serpens intravit, Evam seduxit, Adamum prostravit ; at, ut fatur Petrus Damianus de Deipara loquens, *ad hunc paradisum serpens aditum non habuit* (3), neque ejus conceptionem suo veneno toxicavit. Unde omnem maculam ab ea removet sacer sponsus, et cunctam illi confert pulchritudinem. « Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te. » (4) Ubi Idiota nomine, sed re sapientissimus : *Tota pulchra es, Virgo gloriosissima, non in parte sed in toto : et macula peccati, sive mortalis, sive venialis, sive originalis, non est in te, nec unquam fuit, nec erit.* (5) Bene quod in Maria non fuit, nec est originale peccatum, ut quid subjungit, *nec erit?* Potest-ne B. Virgo jamdiu nata in matris uterum iterato redire, et reconcipi, et tunc peccatum originale in prima conceptione non contractum, in secunda conceptione infeliciter contrahere? Non timet sapiens Doctor originale peccatum in Deiparæ conceptione non incursum, exinceps incurrendum, neque enim in hominum existimatione censum ; si ratione et non passione, immaculatam Virginis meditentur conceptionem. Ne sinistre de conceptu Virginis suspicemur, servanda est D. Augustini regula. *Quidquid tibi vera ratione sciendum occurrerit, scias Deum fecisse bonorum omnium conditorem.* (6) Vera ratio Deiparam ab ori-

(1) Tert. L. de Carn. Chr. 17. — (2) Hom. 2. Super Missus est. — (3) Eusch. Emiss. hom. de S. Maximo. — (4) Tert. L. adv. Valent. 3. — (5) Gen. 3. — (6) D. Aug. Serm. 35. de Sanctis. — (7) L. de Opif. Mund. — (8) Petr. Just. an. 1475.

(1) L. 3. in Gen. 19. — (2) Interrog. 75. in Gen. — (3) Orat. 2. de Deipar. — (4) Cant. 4. — (5) De 6. V. c. 2. — (6) L. 3. de L. Arb.

ginali immunem censet; itaque *mentem nostram Genitricis Dei promptuarium efficiamus.* (1) Meditare in mente tua Christiane Matris Dei dignitatem, et dicam tibi cum Tertulliano : *Quodcunque senseris, ratio est.* (2) Censes illam liberatam ab originali culpa: hoc probant rationes ex parte Deiparæ desumptæ; idipsum suadent adhuc rationes ex parte Filii desumendæ.

II. PARS. Christus est artifex supremus, Deiparæ Filius, summa sanctitate et puritate præditus. Ut supremus artifex, summa industria opera sua perficit; ut Deiparæ Filius, Matrem perfecte suam diligit; ut summa sanctitate et munditia præditus, est segregatus a peccatoribus et corruptionem et immunditiam fugit. His tribus titulis sibi Christus immaculatam Virginis debet conceptionem, 1. Ut supremi artificis industriam demonstret; 2. Matrem suam diligat et amet; 3. Seseque a peccato et immunditia separet.

Jam ediximus Deum universitatem hanc mundi verbo, et ratione, et virtute molitum. (3) Licet opera Trinitatis ad extra sint indivisa, quia totæ tres personæ divinæ communi et eadem indivisibili potentia operantur, quia tamen Filio virtus et sapientia appropriantur, omnia per Verbum facta dicuntur. Quod asseverans ex dilecto discipulo Tertullianus, ethnicos de hac veritate convincere nititur, sumpto argumento ad hominem : *Apud vestros quoque sapientes, logon id est sermonem, atque rationem constat artificem universitatis. Hunc enim Zeno determinat factitatorem qui cuncta in dispositione formaverit.* Christiane loquuntur gentiles philosophi : quare postquam D. Augustinus de Verbo divino loquutus est tanquam de summa sapientia, et incommutabili veritate, subjungit : *Quæ lex omnium artium recte dicitur, et ars omnipotentis Dei.* (4) Artifices in cunctis operibus industriam suam ostentare satagunt; præsertim in præcipuo quod caput operis vulgo dicitur. Divinum Verbum, tanquam ars omnipotentis Dei, cuncta opera summa sapientia produxit, potissimum B. Virginem quæ est *imago ad quam Deus inventus est artifex* (5) : quæque ut decantat in suis hymnis Joannes Geometra, est præstantissimum ejus opus, *pulchraque imago quæ summi genium continet artificis.* (6) Non esset autem pulchra imago, neque summi genium contineret artificis, nisi *ea puritate niteret qua major sub Deo nequit intelligi.* (7) Et ut ea puritate qua major sub Deo nequit intelligi, niteret; *omnem nævum tam originalis, quam actualis culpæ in ea Dominus delevit.* (1) Ex operibus cognoscitur artifex, non secus ac causa ex suis effectibus. Cuncta opera quæ producit supremus artifex, *testantur bonitatem ejus, qua bona, et potentiam qua tanta* (2) : et quia Deipara cætera Dei opera in dignitate longe superat, *quantus sit Deus satis ignorat; qui hujus Virginis mentem non stupet, animum non miratur.* (3) Puritatem tum corporis tum animi in ejus conceptione non considerat et non recognoscit : nam ut ratiocinatur sapientissimus Doctor, « cum Deo haud fuerit impossibile beatam Virginem ab originali præservasse, congruit bonitati ejus, et maxime decuit hoc ipsum peregisse. » (4) Neque duntaxat Verbi congruit bonitati, sed adhuc ejus sapientiæ et potentiæ, ut ex pulchro illo opere appareat qualis sit artifex, et cognoscatur quantus sit Deus. Fulbertus Carnotensis Episcopus, anno florens 1000, vir hujus ævi doctissimus, tanti operis admiratus pulchritudinem, Deiparæ de sua immaculata conceptione congratulatur : *Electa insignis inter filias, quæ immaculata semper exstitisti ab exordio tuæ creationis, quia paritura eras Creatorem totius sanctitatis.*

Dei Filius in sua humanatione carnem de massa peccatrice sumpsit, non sumpsit tamen carnem peccati. (5) Animadvertit D. Ambrosius, « carnem peccati, ideo dici peccati carnem, quia hæreditario est damnata maledicto. » (6) Hanc materiam profunde elucidat Tertullianus, tria notatu dignissima docens. Primo, Dei Filium ex massa peccatrice sumpsisse carnem. *Quid enim magnum, si in carne meliore, et alterius, id est non peccatricis naturæ, nævum peccati redemit?* (7) Secundo, sumpsisse carnem ex carne peccatrice et massa Adami damnata; non sumpsisse tamen carnem peccati seu peccatum carnis, ut constat auctoritate Apostoli dicentis : *In similitudinem carnis peccati fuisse Christum : non quod similitudinem carnis acceperit, qua imaginem corporis et non veritatem; sed similitudinem peccatricis carnis vult intelligi : quod ipsa non peccatrix caro Christi, ejus fuit par cujus erat peccatum, genere, non vitio Adæ.* Tertio, quomodo Christus sumpserit carnem, non vero peccatum carnis, optime declarat, objectioni factæ respondens.

(1) Damasc. Orat. de Assumpt. — (2) Tert. L. adv. Prax. 5. — (3) Tert. Apol. 21. — (4) In Sent. sent. 386. — (5) D. Damasc. Orat. 1. de Nat. Virg. — (6) Hymn. 3. — (7) D. Anselm. de Con. Virg.

(1) Ivo. Carnot. Serm. de Nat. Dom. — (2) Tert. L. 2. adv. Marc. 5. — (3) Chrysol. Serm. 40. — (4) Thom. ab Argent. in 3. Dist. 3. art. 1. — (5) D. Aug. L. 2. de Peccat. merit. 24. — (6) Serm. 6. in Ps. 118. — (7) Tert. L. de Car. Chr. 16.

Ergo, inquis, si nostram induit, peccatrix fuit caro Christi : nostram enim induens, suam fecit; suam faciens, non peccatricem eam fecit. Dei Filius se habuit ad incarnationem terminative et effective. Terminative, quia sua hypostasi terminavit humanitatem assumptam : effective, quia sapientia elegit carnem ex genere Adami, sua potentia illam produxit, suamque faciens ab illa peccatum removit. *Suo judicio nascitur factor hominum, debens Matri quod natus sit, sibi debens quod conceptus sit.* (1) Eodem modo ratiocinandum est cæteris paribus de Maria ac de Christi carne. Maria a Filio suo effecta est ut ipsemet testatur apud D. Augustinum : *Ego Matrem de qua nascerer feci* (2); cæteri filii efficiuntur quidem a matribus, sed suas non efficiunt matres, quia ut causa agat et producat effectum, debent existere : puri autem homines non existunt ante sui generationem, proinde matres quæ eos generant efficere nequeunt : at Christus tanquam Deus exstitit ab æterno, effecitque Matrem a qua in tempore generatur. Solus est ex omnibus filiis in cujus potestate et voluntate fuit, et eligere Matrem de qua natus, et locum in quo natus est : *Requiescit libens florentissimo domicilio, et in visceribus sacræ Virginis comparat sibi corpus.* (3) In locum suæ nativitatis elegit urbem Nazareth, sanctificatam et consecratam nuncupatam dum per Zaïn scribitur; vel floridam dum per Tsade notatur. In Matrem de qua est natus, elegit Mariam, quæ in sua conceptione est separata a peccatoribus, innocentiæ consecrata, gratiæ et sanctitatis ornata floribus. *Nasciturus de homine factor hominum, talem sibi scivit seligere, imo et condere Matrem, qualem et se decere sciebat, et sibi noverat placituram.* (4) Non novit autem sibi placituram, nisi ob immaculatam conceptionem : criminosam namque conceptionem novit sibi odiosam non placituram, alias novisset placituram et non placituram. Neque aliter scivit se decere Matrem nisi a peccato immunem, quia nihil magis dedecet Deum quam peccatum : præsertim quia, ut fatur Petrus Blesensis, *conceptio futuræ Matris Christi, fuit quasi originalis conceptio Christi.* (5) Quapropter Christus propter suæ conceptionis decentiam, Mariæ conceptionem a labe peccati præservare debuit. Quod innuere videtur Ecclesiasticus, supremum illum alloquens artificem. *Hora surgendi ne te trices : prævurre autem prior in domum tuam, age conceptiones tuas* (1) : hoc est, in primo Marianæ conceptionis momento, in primo ortus auspicio exprompte esto expeditus, et antevertens pervigilem peccati solertiam, præcurre prior in domum in qua habitare dignatus es, et age conceptiones tuas : conceptionem scilicet Matris, et inde tuam; nam si digne agis conceptionem Matris, illam gratiæ privilegio nobilitans, et eximens ab infami primordialis delicti reatu, præclaram ages Mariæ conceptionem, et simul tuam : ex pura enim et gloriosa tuæ Matris conceptione, gloriose nobilitatur tua conceptio quæ ex materna conceptione censetur. Quod denotat Tertullianus dum Christum, *ex stirpe Jesse, deputatum per Mariam scilicet inde censendum* (2) : tum quia, ut subjungit, *apud Romanos in censu descripta est Maria in qua nascitur Christus :* tum quia Christi honor et dignitas quodammodo ex Virgine censetur. Inde colligitur Mariam originalis culpæ non fuisse ream, alias Christus non ad honorem et gloriam, sed ad dedecus et ignominiam censeretur, nec Dei Filius Matrem suam perfecte diligeret.

2. Christi amorem erga hominem multum commendat Tertull. : *Certe Christus dilexit hominem* (3) : multa namque dilectionis suæ dedit testimonia. Siquidem *propter eum descendit, propter eum prædicavit, propter eum omni se humilitate dejecit usque ad mortem, et mortem crucis.* Si tantum erga servum demonstravit amorem, quanto magis erga Matrem pro qua præsertim humanatus est, et acerbissimos crucis pertulit cruciatus? Si quæramus a Sancto Ildephonso cur Christus tanta passus sit supplicia, cum mitior passio, utpote infiniti valoris, fuisset sufficiens ad copiosam hominum redemptionem, respondebit : *Ut Mariam veram Matrem ostenderet, verum se hominem patiendo tormenta monstravit.* (4) Non tantum propter hominum redemptionem acerbissimos crucis sustinuit cruciatus, sed maxime ut se verum Mariæ Filium, ipsamque Dei Matrem demonstraret. Ex magnitudine pretii quod Christus pro redimendo homine dedit, dilectionis dominicæ colligitur magnitudo. *Amavit utique quem magno redemit.* (5) Quod si aliorum hominum redemptio pretioso sanguine Christi facta, fuit velut sequela magni amoris quo eos dilexit Dei Filius, quis potest dubitare quin Matrem suam liberaverit a peccato, cum eam magis quam cæteros homines imo et Angelos diligat? Nam *patrem et matrem lex honorari, et post Deum diligi*

(1) S. Zeno. Serm. 3. de Nat. — (2) L. 5. Hær. cap. 5. — (3) S. Zeno. Serm. 7. de Nat. — (4) D. Bernard. Serm. super Missus. — (5) De quinque Panibus 21.

(1) Cap. 32. — (2) Tert. L. adv. Jud. 9. — (3) Tert. L. de Carn. Chr. 4. — (4) Serm. de Nat. Mar. — (5) Tert. L. de Car. Chr. 4.

præcipit. (1) Christus qui de honore et amore parentum dedit mandatum, non solvit legem sed adimplevit. Nam, ut fatur Methodius, *qui dixit, Honora patrem tuum et matrem tuam, ut decretum a se promulgatum observaret, atque adeo ac in parte, aliis excelleret, omnem Matri gratiam et honorem impendit* (2), et consequenter ab originali liberavit delicto: nisi enim liberasset quomodo omnem ei gratiam et honorem contulisset? *Iniquissimum est patrem vel matrem egere, cujus filius sit in facultatibus.* (3) Nulla est major egestas quam eorum qui subjacent originali culpæ: Christus, Filius beatissimæ Virginis est ditissimus, utpote gratiarum fons et scaturigo, itaque contra justitiam legis egisset si Matrem tanta egestate opprimi permisisset. Ex jure civili filius incarceratum habens parentem exhæredatur, *si non festinaverit eum redimere.* (4) Nonne a filiali pietate degenerasset Christus nisi præservativa redemptione liberasset Matrem, si sinisset eam ingredi peccati carcerem et dæmonis subdi tyrannidi? Adde trinæ legi scilicet Evangelicæ, Canonicæ, Civili, legem naturalem, quæ filios ad amorem parentum stimulat. *Illum ratio urget, et justitia naturalis; totum se tradere illi, a quo se totum habet; et ex se toto debere diligere.* (5) Sciebat Dei Filius ante incarnationem se totam humanam naturam accepturum a Matre. Cæteri filii totam non mutuantur naturam a matre sola, sed a patre et matre simul: ideo velut suum dividunt amorem, tribuentes patri unam partem, et matri alteram. At Christus non habet patrem in terra, sed Matrem duntaxat, a qua totam suam accepit humanitatem: quapropter non partem amoris, sed totum matri præstare debet amorem. Dei Filius *amavit cum homine etiam nativitatem, etiam carnem ejus. Nihil enim amari potest sine eo per quod est, id quod est.* (6) Amavit quoque cum Virgine ejus conceptionem quam a peccato immunem voluit, et etiam ejus carnem quam constat *habere cum Deo communionem.* (7) Nam ut ait D. Augustinus: *Caro Christi caro est Mariæ; caro Christi, quamvis gloria resurrectionis fuerit magnificata, eadem tamen remansit, quæ suscepta est de Maria.* (8) Neque fuit unquam virtute caloris naturalis vel alterius agentis resoluta aut consumpta. plus audet Arnoldus Carnotensis, asseverans unam esse Christi et Mariæ non solum carnem, sed adhuc animam. *Una est Christi et Mariæ caro, unus spiritus* (1), una anima. Mariæ anima non est propria anima Christi, sed vehementi amoris ardore Matrem quasi animam suam reputat, eo modo quo amans amatam animam suam, cor suum vocitat: Quapropter æternum deprecatur Patrem, ut animam suam, scilicet Mariam a morte liberet. *Erue a framea, Deus, animam meam, et de manu carnis Unicam meam.* (2) Frameæ vocabulo nonnulli mortem, alii vero diabolum intelligunt: animæ vero nomine Mariam denotatam existimant plures neoterici. Orat itaque Christus ut ejus anima, nempe Mater, liberetur a morte originalis culpæ, et a potestate diaboli qui Mariæ conceptioni insidiatur, et probro peccati eam dedecorare nititur, a quo dedecore Christus honoris materni zelotes, eam liberare desiderat. Profecto *non minus stultum, aut supervacaneum est, de honore parentibus tribuendo, quam de candore nivis disputando.* (3) De candore nivis disputat qui Mariam a Filio honoratam, et in sua conceptione candidatam negat. Quapropter Seraphicus Doctor Dei Matrem nivi comparat: *Virgo pulchra, ut nix candida.* (4) Non a candidissimo lino aut bysso similitudinem mutuavit: quia hæc primum fuere nigra ac deformia, et per frequentes lotiones dealbata; nix vero semper candida, omnis nævi et nigredinis expers. Maria est nix candida, quia omnem ei candorem et nitorem possibilem contulit ejus filius. Nec mirum, una est Mariæ et Christi caro, unus spiritus. *Impossibile est, non habentem illam commune aliquid cum Deo, ornari eam ab ipso* (5), et in sua conceptione niveo gratiæ candore dealbari. Valerio Maximo teste, Pompeius Atticus dicere solebat: *Nunquam cum matre in gratiam redii* (6); innuens hoc loquendi modo nullam matri unquam offensæ præbuisse ansam, sed semper cum ipsa absque ullo dissidio in pace et amore vixisse. Quanto verius dicere posset Mariæ Filius: Nunquam cum Matre in gratiam redii? Ne minima unquam fuit offensa et inimicitia, inter pium illum Filium et sanctissimam ejus Matrem, quam semper omni amoris teneritudine dilexit: Ideo sic eam alloquitur: *Pulchra es, amica mea, suavis, decora.* (7) Hunc locum varie interpretantur Patres: Gregorius Nyssenus legit: *Pulchra es proxima mea, sicut benevolentia.* D. Ambrosius: *Pulchra es anima mea sicut beneplacitum, seu opinio bonorum.* Theodoretus vero: *Pulchra es anima*

(1) Tert. L. de Cor. Mil. 11. — (2) Serm. de Hypop. — (3) In lege Si quis a liberis. §. et hæc habentur. — (4) In Instit. Justin. — (5) D. Bern. de dilig. Deo. — (6) Tert. Lib. de Carn. Chr. 4. — (7) Tert. L. adv. Herm. 42. — (8) Serm. de Assumpt.

(1) Tract. de Laud. Mart. — (2) Ps. 21. — (3) Arist. L. 2. Ethic. — (4) Sup. Salv. Reg. — (5) Tert. L. adv. Hermog. 42. — (6) De Pietat. in parent. — (7) Cant. 3.

mea, sicut probatio. Nihil melius pro immaculata Virginis conceptione, quæ est pulchra sicut benevolentia Dei, qui nullam creaturam sic dilexit ut Mariam quam semper et ubique adamavit. Maria est pulchra sicut opinio bonorum, qui sententiam puritati Marianæ conceptionis patrocinantem, adversanti præferunt : nam ut dicitur in lege : *In dubiis sensibus melius est humaniorem sequi sententiam : proniores debemus esse ad absolvendum, quam ad condemnandum*. (1) Maria pulchra est sicut probatio, cujus immaculata conceptio probatur ex Patrum et Doctorum consensu, ex pia Ecclesiæ devotione, ex Mariana dignitate, ex Filii benevolentia et amore, qui matrem perfectissime amans potuit illam ab originali delicto liberare. *Sed si tam abrupte in præsumptionibus nostris hac sententia utamur, quidvis de Deo confingere poterimus, quasi fecerit, quia facere potuerit : non autem quia omnia potest facere, ideo utique credendum est illum fecisse, sed an fecerit, requirendum*. (2) Præservasse autem Dei Filium suam Matrem ab originali culpa, ultra præcedentes rationes, comprobatur adhuc, ne scilicet ejus puritas, sanctitas et honor, labe peccati contaminetur et dedecoretur.

3. *Sed et si benedictio patrum semini quoque eorum destinabatur, sine adhuc merito ejus, cur non et reatus patrum in filios quoque redundaret sicut gratia ita et offensa?* (3) Filii de parentum honore mutuantur honorem ; *gloria hominis ex honore parentum* (4); nam cum filium sit parentum portio ; *perfectio geniti, generantis forma est : honor geniti, generantis honor est*. (5) Quemadmodum parentum honos redundat in filios, ita parentum dedecus filios dedecorat : *Ne glorieris in contumelia patris tui, non erit tibi gloria*. (6) Christus non secus ac cæteri filii de materno honestatur honore. *Quod Maria prædicatur gratia plena, manifestum est individuam esse Matris et Flii gloriam*. (7) Individua est utriusque gloria, ignominia communis ambobus. Quemadodum singulare tanti filii decus, nasci ex Matre exempta a peccati originalis labe, ita singulare fuisset dedecus carnem sumere ex matre primævæ prævaricationis ignominia devenustata. Nam etsi Christus divinitatis prærogativa, et substantiali unionis hypostaticæ gratia sit impeccabilis, foretque ab originalis culpæ reatu immunis, licet ejus Mater squaleret primordialis delicti macula; imo et culparetur actualis peccati ignominia, Matris tamen dedecore aliquomodo devenustaretur. Nam ut belle philosophatur Cassiodorus, *fontis puritas, per limosa corrumpitur ; aurum ipsum cum solvitur in liquorem, nisi mundissimo calculo suscipiatur, inficitur; quomodo puritatem sui illa sola custodiunt, quæ nulla sordium admixtione fuscantur*. (1) Fontis nomine « cujus aquæ saliunt in vitam æternam » Christum significari vult Origenes. (2) Hujus fontis aquæductus seu canalis est. B. Virgo. Divini illius fontis aquæductus non debet esse limo originalis culpæ pollutus, ne purissima fontis cœlestis aqua, canalis corruptione polluatur. Nam etsi sordes originalis delicti inde Christus non contrahat, divini tamen fontis puritas tantisper aquæductus impuritate infuscaretur. Purissimus fons aquæductum habuit, *ex quo manant purissimi latices, in quo turbidi luti nullæ sunt deprehensæ reliquiæ*. (3) Alludere videtur Georgius Nicomediensis ad formationem Adæ de limo terræ : ab hoc autem originali limo omnes omnino homines plasmati sunt, indeque in sua generatione lutum primævo delicto squalidum trahunt. Virgo Deipara, etsi ex eodem limo materiata, minime tamen lutoso plasmata est limo : fuit namque Dominici fontis aquæductus semper purus, in sua origine mundus, *in quo turbidi luti nullæ sunt deprehensæ reliquiæ*. Cæteri Adæ posteri lutescunt, in illis reperiuntur turbidi luti reliquiæ, peccati originalis sordes : at Deipara ab originali labe exempta, nullas turbidi luti habet in conceptione reliquias. *Accepit Christus hospitium carnis, sed in aula Virginis, ut de pollutione humani corporis nihil haberet*. (4) Pollutionis nomine significat Chrysologus dehonestamentum aliquod, quo devenustaretur Dei Filius, si ex Matre nasceretur, alicujus delicti polluta labe.

Apes adeo puritatem amant, ut nunquam in aliquo loco fœdo odore imbuto, aut aliqua sorde inquinato, visæ sint morari aut requiescere. « Sequuntur omnia pura, itaque nulla earum assidebit in loco inquinato, aut in eo qui male olet. » (5) Ex D. Bonaventura Dei Filius tanquam apis cœlestis adeo puritatis est amantissimus, ut in nullo loco aut fœtenti aut sordido velit immorari : ideoque beatam Virginem a tetro inferni odore, ab originalis culpæ sordibus liberavit ut in ea requiesceret. « O lilium angelicum ! o vere flos cœlestis, quem tantum dilexit apis illa

(1) Leg. in dubiis §. de reg. juris. — (2) Tert. L. adv. Prax. 10. — (3) Tert. L. 2. adv. Marc. 15. — (4) Eccles. 5. — (5) Chrysol. Serm. 6. — (6) Eccles 3. — (7) Arnold. Carnot.

(1) L. 12. Var. Epist. 11. — (2) Hom. 12. in Num. — (3) Serm. 5. de Concept. Deip. — (4) Serm. 15. — (5) Marcus Varo de Re Rustica c. 10.

supercœlestis, quæ pascitur inter lilia, quæ florigeram inhabitat patriam Angelorum, quando ad civitatem Nazareth, quæ interpretatur flos, advolavit, et ad suaveolentum perpetuæ virginitatis florem pervenit, illic inhæsit! » Ad hoc ut in Virgine habitaret Dei Filius, decebat ut esset pura et corpore et mente : corpore quidem : *Enimvero quanta ei decebat carnis munditia, cujus erat portio superpulchræ Deitati, hypostatice unienda?* (1) Mente etiam: convenientissimum namque erat, *ut caro mundissima et mens purissima genitricem Domini singularius consecrarent.* (2) Ad tam sublime ministerium consecrata est in conceptione, in qua Dei Filius eam a corruptione primordialis delicti liberavit, et gratiæ ornamentis decoravit. Cæteri filii maculantur quidem a suis matribus, sed eas minime decorant : Christus vero tantum abest ut a matre aliquam patiatur maculam; quin imo eam in sua conceptione puram et immaculatam præstitit. Et, ut fatur Proclus Archiepiscopus Constantinopolitanus, *nullam contraxit labem vulvæ hospitio, quam nullo ipse condiderat suo dedecore.* (3) Sane quodam Dei dedecore condita fuisset Deipara, si in primo sui esse exordio, originale contraxisset peccatum : nam licet illud non transferret vulvæ hospitio, fuisset tamen aliquod Christi dedecus prodiisse ex matre aliquando corrupta, Dei inimica, et diaboli mancipium. *In libertis semper manet nota apud ingenuos*, dicebat olim Martianus imperator : non absimiliter si Maria contraxisset originale peccatum, fuisset post diaboli servitutem, libertate donata, remansisset tamen hæc infamiæ nota, quod fuisset aliquando criminosa et gehennalis serpentis serva, sicque aliquod dedecus contraxisset Dei Filius maternæ vulvæ hospitio; *spurius legitimatus, vel aliqua alia ratione nobilitatus, similis est ægro curato a vulnere, cujus semper aliqua remanet cicatrix.* (4) Si Maria fuisset in suo conceptionis momento diaboli sagittis vulnerata, post recuperatam animæ sanitatem remansisset cicatrix, quæ tum Matrem, tum Filium dehonestasset : Christus Dominus circumcisionis cicatrice notatus, quantumvis innocuus, et signum illud sumpserit non in peccati remedium, sed in humilitatis et obedientiæ monumentum; attamen ex D. Bernardo, *si quo modo Deus posset non cognoscere Filium in quo ei bene complacuit, ex hoc signo maxime poterat ignorare eum.* (5) Si Dei Filius deprehendisset in Maria originalis delicti notaculum, ex eo maxime ignorasset eam, neque elegisset in Matrem, ne infamiæ nota et ipse ex probrosa matre notaretur, quam subsequens gratiæ nobilitas et Deiparæ dignitas ignominiæ cicatricem delere non potuissent, cuique probe convenissent ea quæ Livius refert de Roma a sui exordio fraterna cæde fœdata : *Hoc dedecus nunquam hactenus consequens posteritatis gloria potuit delere.*

(1) Dionys. Carthus. de Vit. Solit. art. 7. — (2) Guerr. Serm. 2. de Annunt. — (3) Orat. 1. — (4) Baldus cap. finali de Translat. Episcop. — (5) Serm. de Circumc.

Isaias Christi humanationem vaticinans ait : *Ecce Virgo concipiet in utero, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel, quod interpretatur, Nobiscum Deus. Butyrum et mel manducabit.* (1) Nonne satius dixisset Propheta : Butyrum et caseum comedet, non vero mel comedet; quia major est connexio inter butyrum et caseum, quam inter butyrum et mel, quod non a pecoribus sed ab apibus duntaxat producitur? Verum sapienter vaticinatur Propheta : Butyrum et mel comedet; non butyrum et caseum manducabit. Hoc namque est discrimen inter butyrum et caseum, quod butyrum de puro lacte formatur absque ulla alterius rei commixtione; caseus vero nonnisi cum coaguli commixtione conficitur. Ex D. Bernardo butyrum humanam figurabat naturam in statu innocentiæ existentem; caseus vero designabat eamdem naturam peccati coagulo corruptam. Ut autem innuat Propheta Christum sumpsisse ex Adamo humanam naturam absque ulla commixtione peccati, ait : Butyrum et mel comedet. Et quia Christus, ut fatur V. Beda, *conceptus ex Virgine, carnem non de nihilo, non aliunde, sed materna traxit ex carne* (2), Maria non fuit in sua conceptione peccati commixtione depravata, alias purum lac non præbuisset suo Filio; medicorum namque testimonio *filii matrizant*, easdemque habent qualitates cum matribus, quarum lac exsugunt : « Duo sunt ovis, butyrum et caseus : butyrum comedit, caseum vero non; quia carnem absque coagulo culpæ originalis ex matris alvo traxerat. » (3) Sed quia hæc consideratio immaculatam Deiparæ conceptionem pulchre declarat, redeat iterum Propheta, et proponat celebre illud signum dignoscendi Messiam : « Butyrum et mel comedet, ut sciat reprobare malum, et eligere bonum. » (4) At cur tam sapiens infantis discretio ad sugendum maternum lac? ut innuat grande aliquod lactantis Virginis mysterium in hoc vaticinio delitescens, quod probe agnoscit Cyrillus Alexandrinus : *Butyrum lac Virginis vocat propheta, quod non ex muliebri mollitie, voluptateque ac disso-*

(1) Tert. L. adv. Jud. 9. — (2) L. 4. in Paul. c. 49 — (3) D. Bern. — (4) Isai. 7.

lutione natum sit; sed leve esset ac firmum, nullam peccati amaritudinem admixtam habens, sed mellis dulcedinem. (1) Ob hanc causam cum infans Deus Matris Virginis ubera sugit, scit reprobare caseum, originalis culpæ commixtione depravatum, et eligere bonum lac dulce ac melleum, ulla peccati amaritudine permixtum. Peccatum originale matris si fuisset, non esset equidem translatum in Christum, utpote Deum, et a Virgine Matre de Spiritu Sancto conceptum : at Mater suo peccato aliquam lacti misceret amaritudinem, et infans de matris uberibus sugeret non purum et melleum lac, sed lac aliqua amaritudine permixtum. Quapropter infans Virginis sciens reprobare malum et eligere bonum, amovit a matris conceptione originalem culpam, ut ab ea sugeret lac dulce nulla amaritudine permixtum : ad hoc alludere videtur Angelicus versans istud Davidicum : « Spes mea ab uberibus matris meæ. »(2) *Vult docere, ut Virginis Matris lac sugeret, id nonnisi divinæ efficientia, et potentia factum esse, Deumque Patrem suæ vitæ sponsorem quodammodo ac fide jussorem exstitisse ; novo inauditoque miraculo lac ejus matris uberibus suggerentem.* Non sine magno miraculo, lac suggeritur Virgini quo lactet infantem Deum; sed majus est adhuc miraculum, quod Virgo mater ab originali liberetur culpa, ne lac ab infante Deo sugendum sit quadam amaritudine permixtum. Binum illud miraculum operata est Verbi divini sapientia, diluens originarium venenum a matre, quæ infantem Deum genuit et lactavit. Quod forsitan denotat Proclus, inducens Dei Filium alloquentem Virginem, cunctantem divinam corporationem Angeli voce annuntiatam : *Recusas in utero suscipere, qui tollit peccatum mundi? non vis virginalem præbere mammam, quo diabolicum exsugam venenum?* (3) Quid est quod infans Jesus, qui venit peccatum tollere mundi, dum melleum lac de Virginis Deiparæ mammis haurit, diabolicum exsugere venenum perhibetur? Nunquid virginea Mariæ ubera diabolicum Filio præbebunt venenum? nunquid puer Deus veneno diabolico nutrietur, illudque sibi concorporabit et conviscerabit? Quomodo beatissima Virgo Christo Jesu diabolicum præbebit venenum, cujus ubera stillant lac dulce et melleum nulla amaritudine permixtum? quomodo Christus qui humanatus est ad debellandum diabolum, et originale tollendum peccatum, exsuget de Deiparæ mammis diabolicum originalis culpæ venenum? Ænigmata seu potius sacramenta proponit Proclus. Prævidens Dei Filius se corporandum in utero Virginis, et virgineas ejus sucturum mammas, præpropere illas originalis delicti exsuccas reddidit, quasi ab eis originale peccatum omnino præsuxerit et extraxerit, et diabolico veneno vacuas præstiterit. Ad modum quo infans materna ubera sugens ille evacuat, non absimiliter Christus Deus virginales mammas aliquando sucturus, illas præpropere quodam velut suctu, diabolico evacuavit veneno; et lacte melleo, Deo digno replevit : ne si venenum diaboli inficeret Matris ubera in sua conceptione, liquorem Deo haud dignum hauriendum præberet Virgo : et ex radice vitiata flos et fructus minus sanus oriretur.

Et quoniam ex semine David genus trahere deberet Virgo, ex qua nasci oportuit Christum, evidenter Propheta dicit : Et nascetur virga de radice Jesse, quod est Maria, et flos de radice ejus ascendet. (1) At cur Propheta Mariam, non arborem, sed virgam appellat? convenientius illam arborem quam virgam nuncupasset : tum quia arbor multo majorem splendorem et magnificentiam præ se fert, quam virga : tum quia non virga, sed arbor, producit flores, folia, fructus, et umbram. Hoc dubium proponit, et acute resolvit Petrus Damianus. *Bene hæc incomparabilis Virgo virga dicitur. Quare? quia per intensionem desiderii semper ad suprema eminuit, neque per cæcitatem peccati distortæ nodositatis vitium aliquando incurrit.* Ex modo loquendi Prophetæ Mariam nuncupantis non arborem, sed virgam, Cardinalis immaculatam Deiparæ colligit conceptionem. In cunctis arboribus aliquis reperitur defectus : sunt namque tortuosæ aut nodosæ; virga vero est erecta, et ab omni defectu immunis, et ob hanc causam Maria nuncupatur a Vate Evangelico, non arbor, sed virga, quia nullius unquam culpæ sive originalis, sive mortalis, sive venialis tortuositate aut nodositate affecta fuit. Quod præfiguratum vult modernus Auctor (2) per somnium quod habuit Nabuchodonosor. « Ecce arbor in medio terræ, et altitudo ejus nimia; magna arbor et fortis : et proceritas ejus contingens cœlum : aspectus illius erat usque ad terminos universæ teræ : folia ejus pulcherrima, et fructus ejus nimius, et esca universorum in ea : subter ea habitabant animalia et bestiæ, et in ramis ejus conversabantur volucres cœli : et ex ea vescebatur omnis caro : et

(1) In Cat. Græc. ad c. 2. Luc. — (2) Ps. 21. — (3) Orat. 6.

(1) Tert. L. adv Jud. 9. — (2) Perer. in c. 4. Dan.

ecce vigil et sanctus de cœlo descendit, clamavit fortiter, et ait : Succidite arborem, et præcidite ramos ejus. *Verumtamen germen radicum ejus in terra sinite.* Arbor illa amplissima, pulcherrimis frondibus, floribus et fructibus ornata, est humana Adami natura in statu innocentiæ: eadem arbor excisa est, suis ornamentis denudata est eadem humana natura post Adami lapsum : fuit autem radix cum suo germine conservata, nimirum Maria quæ est radix Jesse, nullatenus fuit peccato Adami infecta ; germen etiam fuit a delicto immune, arborem in statum florentiorem reparans.

Maria virga de radice Jesse præfigurata fuit per virgam Aaronis. Moyses namque *regressus invenit germinasse virgam Aaron, et turgentibus gemmis eruperant flores.* (1) Quasi dicat : Forma florum mutata et desinente, gemmæ eorum transformatæ sunt in fructus. In Hebræo legitur : *Et ecce virga protulit germen, et floruit florem.* Primo ergo hæc virga protulit germen, seu gemmas, mox florem, ac statim fructum ; gemmæ namque sese aperiendo, suaque folia dilatando, in flores, ac deinde in fructus conversæ sunt. *Sicut virga illa virgas maleficorum et incantatorum devoravit, et omnem superbiam Ægyptiacam obtrivit : ac deinde germinavit, fronduit, floruit, et fructum protulit, non plantata, non succo terræ animata; sed virtute cœlesti supra usum naturæ provecta : sic tu pulcherrima mulierum, amica mea cunctam superbiam diaboli dejecisti, conceptu florida, partu fructifera.* (2) Arcanus sane rerum ordo, et qui ab arborum natura mire peregrinatur! Aliæ arbores prius florent, postea germinant, tandem proferunt fructum : hæc autem virga germinat antequam floreat; quia intuitu germinis producendi præmature floret, estque conceptu florida, quia debet esse in partu fructifera : intuitu enim divinæ maternitatis florida concipitur, floridaque concipit : florida concipitur, quia in sua conceptione floret, et gratiis vernat : florida concipit, quia in incarnatione Verbi purissimæ virginitatis candore nitet : quid tam venuste pulchrum ac nitidum, et omnis nævi et maculæ expers, quam gemmeus flos? Tertullianus, Isaiæ versans locum, per florem qui de radice Jesse ascendit, Mariam intelligit, Christum vero hujus floris fructum declarat; *cujus ventris futurus est fructus caro Christi, quæ ex utero floruit.* (3) Tenera valde est floris valetudo ; et lævissima floris læsio, fructus devenustat pulchritudinem : pomum etsi ex generosa arbore existat, et alioquin foret pulchrum et nitidum, si tamen coagulatur ex flore, quia aliquando emarcuit, vel aliquo caloris æstu, vel levi grandinis percussura, devenustatur : floris læsio, etsi non lædat pomi qualitatem, pomi decolorat venustatem : fructus namque exprimit floris, vel nitorem et pulchritudinem, vel læsionem et defectum. Maria est flos, cujus fructus est Christus : si atra nubes originalis grandinasset Marianum florem, etsi fructus ejus non fuisset læsus floris macula, fuisset tamen aliquo modo decoloratus Matris ignominia : Esaïas igitur *Christum ex genere David secundum Mariæ censum, etiam in virga ex radice Jesse processura figurate prædicabat.* (1) Ut autem philosophatur Photius : « quemadmodum radicem, ramorum, florum, truncique ac floris, fructusque agnoscimus causam; tametsi fructus gratia, omne aliis studium laborque impenditur, citraque radicem aliorum nihil enascitur. » Sic dempta Marianæ conceptionis puritate, reliqua ejus elogia devenustantur, quasi a putri et damnata in principio radice exordium sumant; et dicantur de femina, quæ aliquando fuerit Deo hostiliter infensa, et vile diaboli mancipium. Filius quoque ejus etsi ex Matre aliquando criminosa nullo modo fuisset criminis ejus particeps, fuisset tamen aliquo modo Matris ignominia dehonestatus : fructus enim ex radice vitiosa oriundus pulchritudinis suæ amittit nitorem : *Virga ex radice Jesse, Maria; flos ex virga, filius Mariæ, qui dicitur Jesus Christus, ipse erit et fructus; flos enim fructus : quia per florem et ex flore omnis fructus eruditur in fructum.* (2)

D. Augustinus (3) propter honorem Domini cum de peccatis agitur, nullam vult de Deipara habere quæstionem ; probe cognoscens et confitens plus gratiæ concessum fuisse Virgini ad vincendum omni ex parte peccatum, quia concipere et parere meruit eum quem constat nullum habuisse peccatum. Non vicisset autem Maria omni ex parte peccatum, si illi fuisset obnoxia in sua conceptione, neque magnum deferunt Christo honorem qui ejus Matrem in conceptu criminosam censent. Veneremur itaque immaculatam Virginis Conceptionem tanquam convenientem Christi sanctitati, Mariæ dignitati, et Christianæ pietati : et ut nostra veneratio sit grata Filio et Matri, emundemus

(1) Num. 17. — (2) Rup. in c. 1. Cant. — (3) L. 5. cont. Marc. 20.

(1) Tert. L. 4. adv. Marc. 1. — (2) Tert. L. de Carn. Chr. 21. — (3) L. de Nat. et Grat. c. 36.

nos a sordibus peccati, et ornemus animas nostras gratiæ nitore, et si conceptio nostra non fuit immunis a peccato, vita nostra sit innocua : resculpamus per pœnitentiam acquisitam in baptismate et deperditam per peccatum innocentiam; sedulo conservemus cordis munditiem, ut in cœlo Deum intueri valeamus.

CONCIO TERTIA.

Duplex est Mariæ Nativitas : una æterna, altera temporalis. De æterna nativitate ipsamet gloriatur : *Priusquam faceret terram, priusquam montes collocarentur; ante omnes colles generavit me; prior abysso genita sum.* (1) Non solum quia fuit præsens idæis divinis antequam Deus faceret terram, collocaret montes, formaret abyssum; *priusquam nascerer, Deo præsens aderam; antequam fierem, bene illi cognita fueram* (2); quia illud est commune cunctis creaturis quæ ab æterno fuerunt objective in intellectu divino; sed Maria nata est ab æterno, quia electa et prædestinata est Mater Dei, in eodem signo rationis, vel in alio immediate sequenti, in quo prædestinatus est Christus ejus filius. *Oportebat eam primogenitam in lucem edi, quæ rerum omnium conditarum primogenitum paritura erat.* (3) Temporalem Mariæ nativitatem hodie celebrat Ecclesia. In temporali Christi nativitate, Angeli magnum gaudium annuntiarunt hominibus; de temporali quoque Mariæ nativitate, gaudent fideles. Itaque *gaudeamus et exsultemus in nativitate beatissimæ Dei genitricis Mariæ, quæ novum mundo nuntiavit gaudium, et totius exstitit humanæ salutis exordium. Exsultemus, inquam, et sicut gaudere solemus in nativitate Christi, ita etiam gaudeamus in nativitate Matris Christi.* (4) Plura sunt quæ nos ad gaudium incitant, potissimum tria; quia in hac nativitate, 1. Divina Trinitas glorificatur; 2. Maria feliciter exaltatur; 3. Mundus universus lætatur.

I. PARS. Tres sunt in Deitate personæ : *Pater, et Filius, et Spiritus Sanctus* (5), quæ adeo gloriosam præstiterunt Mariam, ut ejus gloria in divinam reverberet Trinitatem : tum quia præclarum opus artifici comparat gloriam; Maria est præstantissimum sanctissimæ Trinitatis opus, ideoque *tota Trinitas de plenitudine ejus accepit gloriam.* (1) Tum quia in illa nobiliori modo quam in Thronis requiescit Deus : unde nuncupatur a D. Bonaventura, *totius Trinitatis requies.* (2) In illa requiescit Pater velut in Sponsa; Filius tanquam in Matre; Spiritus Sanctus sicut in templo. Tum quia, ut fatur Cyrillus Alexandrinus Mariam alloquens, *per te Trinitas sanctificatur* (3), id est, cognoscitur, laudatur, benedicitur, adoratur. Tum maxime quia, ut vult Hesychius, est *Trinitatis complementum.* (4) Per eam habet 1. Pater latiorem auctoritatem; 2. Filius, assumptam humanitatem; 3. Spiritus Sanctus, externam fecunditatem.

1. Dei Filius, *in effigie Dei constitutus, non rapinam existimavit esse se æqualem Deo* (5); quia cum eamdem habeat cum Patre divinitatem, non potest esse neque major neque minor Patre. Non major, alias Pater non esset Deus; neque minor, alias ipse non esset Deus. Etenim cum Deus sit *summum magnum* (6), repugnat ut aliquem se majorem agnoscat : et licet Filius ab æterno procedat a Patre, nullatenus ab illo dependet, quia non est illius effectus, neque procedit tanquam a causa, quod importat dependentiam, sed tanquam a principio, quod innuit originem, sed non dependentiam : verum Dei Filius qui ab æterno est independens a Patre, per Mariam dependet a Patre et efficitur illo minor. *Audi Dominum Patri Deo colloquentem : Ab utero matris meæ, Deus meus es tu.* (7) Hunc locum a Vate Regio mutuatum tantisper mutavit Tertullianus. « De ventre Matris meæ, Deus meus es tu. » (8) Quasi dicat, expendit D. Augustinus : *Non de te Deus meus, sed de te Pater meus.* De te divinam habeo naturam, teque agnosco tanquam Patrem non tanquam Deum, sed quia in utero Virginis assumpsi humanam naturam, *ego servus tuus et filius ancillæ tuæ.* (9) Ante temporalem Christi nativitatem, erat Bethleem urbicula parvula, et minima ex Judææ urbibus : at ex quo in ea mundi opifex nasci voluit, amplissimam exinde magnitudinem mutuatur. *O Bethleem parva, sed magnificata a Domino! magnificavit te, qui factus est in te parvus ex magno.* (10) Quia Deus immensitate magnus, intra angusta Bethleem mœnia parvulus factus, tantam illi contulit magnitudinem et amplitudinem, ut ex nuper parvula et angusta,

(1) Tert. L. adv. Hermog. 18. — (2) Ruper. in c. 2. Cant. — (3) S. Joan. Dam. Orat. 1. de Nat. Virg. — (4) Pet. Dam. Orat. 3. de Nat. Virg. — (5) Tert. L. de Bapt. 6.

(1) De Bern. Serm. 2. de Pentec. — (2) In Specul. B. V. — (3) Hom. 6. contr. Nestor. — (4) Hom. 2. de Deip. — (5) Tert. Lib. adv. Prax. 7. — (6) Tert. Lib. 1. adv. Marc. 3. — (7) Tert. L. de Car. Chr. 20. — (8) Ps. 31. — (9) Ps. 115. — (10) D. Bern. Serm. 1. in Vig. Nat. Dom.

magna et nobilis habeatur. Quod de Bethleem fatur D. Bernardus, idipsum de Deipara dicamus : quæ dum magnum Deum fecit in suo utero parvulum, et se magnificavit, et æternum Patrem glorificavit, subjiciens ejus dominio hominem Deum. Quare Pater non eodem modo loquitur ad Filium post humanationem, ac ante humanationem. Ante incarnationem loquitur tanquam æqualis æquali, *adeo semper filius erat in Dei, et regis, et domini, et omnipotentis, et altissimi nomine.* (1) At post incarnationem in utero Virginis factam, loquitur tanquam dominus servo : *Servus meus es tu, quia in te gloriabor.* (2) Verum *quomodo summus omnium, factus est imus omnium?* (3) Nimirum ex quo factus est homo, a Deo tanquam a suo Domino dependet; paternamque recognoscit auctoritatem, accipiens a Matre humanitatem.

2. Cum Dei Filius *in uterum Virginis conceptus inducitur* (4), Mariæ debitor esse perhibetur. Quod belle exaggerat Methodius Deiparam alloquens. *Euge euge, Mater Dei, omnes Deo debitores cum simus, tibi ipse est debitor.* (5) At quomodo fieri potest, ut Creator creaturæ sit debitor, et Maria sit creatrix Dei? Nonne creditor jus habet supra debitorem? nullus autem in Deum aliquod potest jus habere, quia cum Deus sit infinite bonus, nullius bono indiget, et cum suprema polleat auctoritate, nullius auctoritati subjacet : sicut ratiocinatur D. Thomas : « Nunquam Pater debitor Filii efficitur, multo minus homo potest sibi Dominum constituere debitorem. » (6) Verum licet Deus ex sua natura non indigeat, nec alicui sit obnoxius debito : attamen volens nasci ex Virgine, indiguit ejus carne, et debitor est Mariæ carnis quam sumpsit in ejus utero. *Christus homo et filius hominis; aut cur homo Christus et filius hominis, si nihil hominis et nihil ex homine?* (7) Ut autem in æterna sua generatione accepit a Patre naturam divinam, ita in temporali mutuatur a Matre naturam humanam. *Aliter, non diceretur homo Christus, sine carne; nec hominis filius, sine aliquo parente homine: sicut nec Deus, sine Spiritu Dei; nec Dei Filius, sine Deo Patre.* (8) Christus, ut fatur Tertullianus, *est homo Deo mistus* (9) : et quemadmodum ab æterno generatur a Deo Patre, ita in tempore generatur a Virgine Matre. *A Patre coronatur semper corona gloriæ, a Matre Virgine coronatus est corona humanitatis.* (1) Audiatur Methodius hac supra re profunde philosophans, et cum Deipara sermonem habens : *Tu Deo alioquin nullius indigenti carnem quam non habebat dedisti : quo (inquam) hac ratione Omnipotens, id quod esse dignatus est, homo videlicet, vere appareret : quid hoc illustrius, quidve sublimius? qui cœlum et terram implet, cujus præterea sunt omnia quæcunque moventur atque subsistunt, is tui factus est indigus: tu enim admirabilem incarnationem, quam aliquando non habuit, Deo mutuatam dedisti.* Deus sua natura et essentia sibi sufficiens, nulliusque indigens, Deiparæ factus est indigus, ut carnem Deo dignam assumeret; *de plenitudine Mariæ accipiunt universi; Filii persona carnis humanæ substantiam* (2) : Deus, cui omnes omnia debent, Mariæ factus est debitor : idcirco non dixit Methodius Mariam dedisse Verbo carnem, sed mutuam dedisse : quia accipiendo Deus carnem a Virgine, incurrit omne debitum quod Filius Matri præstare tenetur; majusque est debitum Christi erga Deiparam, quam cæterorum filiorum erga suas matres. Hi enim debitum velut dividunt erga patres et matres a quibus generati sunt : at Christus non habet patrem hominem a quo sit genitus, sed duntaxat hominem matrem, a quo sola accepit humanam naturam, et cui soli debitum filii præstare tenetur. *Unde patet, quod Dominus Jesus Christus, qui sine Matre fuit in cœlis, et absque Patre in terris, totam a Virgine humanitatem recepit, atque dignitatem, quæ ad humanitatem sequitur.* (3) Audis Christum non modo totam humanitatem ex Maria, sed etiam omnem dignitatem quæ ad humanitatem sequitur sumpsisse?

Præcipuæ dignitates quæ Christi sequuntur humanitatem, sunt tituli Doctoris, Sacerdotis, Redemptoris. Sublimia hæc ministeria debet Deiparæ Christus : quia illa administravit in carne quam ei Maria mutuo dedit. Carne indiguit Dei Filius, ut Doctoris ageret officium : docere namque volens verbo et exemplo homines ex corpore et spiritu compositos, *sensibus quoque intimandus erat Dominus* (4) : non potuit autem intimari sensibus, nisi quia ipse fuit sensibilis; et ut fatur Tertullianus, *carneus Christus.* (5) Caro quoque Christo necessaria fuit, ut sacerdotis pertractaret negotium : *Sed Jesus Christus*

(1) Tert. L. adv. Prax. 21. — (2) Isa. 49. — (3) D. Bern. Serm. de Annunt. — (4) Tert. L. de Exh. Cast. 2. — (5) Orat in Hypap. — (6) Addit. ad 3. p. q. 14. resp. ad 1. — (7) Tert. L. de Car. Chr. 5. — (8) Tert. ibid. — (9) Tert. Apol. 21.

(1) De Bern. hom. de Epiph. — (2) D. Bern. Serm. 98. in Cant. — (3) S. Bernardin. tom. 3. de S. Joseph. — (4) Tert. L. de Res. Car. 40. — (5) Tert. L. adv. Valent. 27.

Dei Patris summus sacerdos, primo adventu suo humana forma et passibili venit in humilitate usque ad passionem. (1) Tandem Redemptoris obivit munus in carne quam in cruce cruciatibus obtulit; *ipse etiam effectus hostia per omnia, pro omnibus nobis.* (2) Et quia caro in qua Doctoris, Sacerdotis et Redemptoris Christus peregit officium, mutuo accepit a Matre, Deiparam S. Ildephonsus nuncupat, *opus incarnationis, opus redemptionis.* Cur autem Virginem tam illustri elogio commendet, rationem reddit : *Quod enim Christus in mea redemptione est operatus, in tuæ personæ veritate formavit : quod mihi redemptor factus est, tibi filius fuit : quod pretium emptionis meæ factus est, ex carne tua ejus incarnatio fuit.* (3) Belle ad propositum Richardus a S. Laurentio (4) versans istud Lucæ, c. 1. ubi dictum est Mariæ : Invenisti gratiam apud Dominum : *Sicut enim Mariæ fuit inventio habere talem Filium, sic Christo fuit inventio habere talem Matrem : unde sicut Maria dicere potest de sapientia Dei : Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa* (5) ; *sic et Christus de Maria : Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa : quia natus sum mundus de munda, immaculatus de immaculata, et de Virgine Virgo : vel hæc omnia bona membra virginea, quæ de carne ejus sibi aptavit.* Mirum non est, quod invento Christo Deiparæ Filio dicat Maria : Venerunt mihi omnia bona pariter cum illo, quia cum Deus sit summum et infinitum bonum abunde et velut effuse sese Mariæ communicavit : et, ut fatur præfatus Richardus, *ipsa Beata Virgo quiddam divinum nobis ineffabile ex Dei omnipotentia mutuavit.* (6) At nonne est stupendum, quod Christus Deus, inventa Maria, dicat : Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa ? Quia scilicet accepit ab illa humanitatem, et omnem dignitatem quæ ad humanitatem sequitur.

Mariæ pudoris amore incarnationis mysterio consensum cunctanti, Angelus tanti paranymphus sacramenti illibatam virginitatem asseverat, filiumque ex Virgine Matre nasciturum magnum fore asseverat : « Hic erit magnus. » (7) Hic loquendi modus D. Bernardo stuporem ingenerat. *Quare hic erit et non potius est magnus, qui semper æqualiter magnus, non habet quo crescat, nec major post conceptum futurus ?* (8) In Patris sinu crescere non potest : idcirco Angelus dicit : Erit magnus, de futuro, quia a celsitudine Matris a qua Dei Filius factus est homo, excelsæ nobilitatis mutuatur magnitudinem : et ut decantat in suo carmine de partu Virginis Venantius Fortunatus, *in Deitate Patri æqualis, sed corpore Matri.* Christus in Deitate est æqualis seu idem cum Deo Patre; sed in carne est æqualis seu idem cum Virgine Matre. A Patre Deo habet quod Deus sit; a Matre Virgine habet quod ejus caro sit pura, immaculata, virginea. *Non degenerat a Matre Filius.* (1)

Pharisæi Christum dedecorare credebant, dicentes : *Nonne mater ejus dicitur Maria ?* (2) Tantum abest ut Mariæ maternitas sit Christo probrosa; quin imo adeo est illi gloriosa, ut velit Tertull. Christum *ex stirpe Jesse deputatum per Mariam, et inde censendum* (3) : scilicet Christi honorem, ex materno censendum. Tanta tamque illustris est gloria quam a Virgine Matre mutuatur, ut Christi glorias commendare volens protomartyr Stephanus illum non Dei Filium, sed Filium hominis appellet. *Considerate attentius, cum beatus Martyr Dominum nostrum Jesum Christum ad dexteram Dei Patris stare vidisset, cur se Filium hominis videre testatus est, et non potius Filium Dei : cum utique plus honoris Domino delaturus videretur, si se Dei potius, quam hominis Filium videre dixisset ?* (4) Quia scilicet humana Christi nobilitas per Mariam, et ex Maria censetur : *Carnem animatam anima rationali unieus Verbum sibi secundum subsistentiam, ineffabiliter factus est homo.* (5) Dilectus tamen discipulus divini Verbi referens humanationem, non ait, Verbum homo factum est, aut Verbum anima factum est, licet hoc loquendi modo totam hominis naturam plane exponeret, aut a nobiliori parte decentius loqui videretur, sed ait : « Verbum caro factum est; » (6) ut portionem quam a Deipara sumpsit Christus vivacius exprimeret, et ex materna gloria, filii gloriam commendaret.

Tantam gloriam habet a Patre Christus in æterna sua generatione, ut ad eam denotandam Joannes Evangelista prædicet : *Vidimus gloriam ejus gloriam quasi Unigeniti a Patre.* (7) Tanta est gloria quam in temporali sua nativitate mutuatur a Matre, ut ad illam innuendam primus Martyr præ admiratione exclamet : *Ecce video cœlos apertos, et Filium hominis stantem a dextris virtutis Dei.* (8) Titulus Filii Dei est veluti basis gloriæ qua coruscat, neque enim cum Patre pro-

(1) Tert. L. adv. Jud. 14. — (2) Tert. ibid. — (3) Tract. de Virg. Mar. c. 12. — (4) L. 6. de Laud. Mar. — (5) Sap. 7. — (6) L. 5. de Laud. Mar. — (7) Luc. 1. — (8) Serm. 3. sup. Miss.

(1) Guerr. Serm. 2. de Assumpt. — (2) Matth. 13. — (3) Tert. L. adv. Jud. 9. — (4) D. Max. Hom. de S. Stephan. — (5) Cyrill. Alex. Ep. 8. contr. Nestor. — (6) Joann. 1. — (7) Ibid. — (8) Act. 7.

ducit Spiritum Sanctum nisi quia est Filius Dei ; titulus filii Mariæ est fundamentum perfectionum hominis Dei, non enim est homo neque hominum redemptor, nisi quia est Filius Mariæ, per quam Spiritus Sanctus æternam habet fecunditatem.

3. *Quia et Angelus in somnis ad Joseph : Nam quod in ea natum est, de Spiritu Sancto est.* (1) Spiritus Sanctus nullam in Trinitate divinam producit personam ; quia, ut fatur Cyrillus Alexandrinus : *Sanctæ Trinitatis Spiritus Sanctus complementum est.* (2) Tertia namque Trinitatis persona, ad intra non operatur. Tres sunt in Deitate personæ, Pater, Filius, et Spiritus Sanctus. Pater producit quidem, sed non producitur. Filius producitur a Patre, et simul cum Patre producit Spiritum Sanctum. Spiritus Sanctus producitur a Patre et Filio, sed nullam personam divinam producit, quia, ut fatur Tertullianus, est *tertium nomen divinitatis, et tertius gradus majestatis* (3) ; scilicet tertia persona, et sanctæ Trinitatis complementum. At divinus ille Spiritus qui ad intra non producit, ad extra adeo est fecundus, ut divini Verbi operatus sit humanationem. Maria autem fuit *officina Spiritus Sancti* (4) : tum quia *Spiritus Sanctus eam fecundavit* (5), ut absque humano concursu Dei Filium conciperet ; tum quia corpus Christi in Deiparæ utero formavit : nam ut docet D. Thomas, *Corpus Christi materiam sumpsit de natura hominis, sed formatio ejus non fuit virtute humana, sed virtute Spiritus Sancti* (6) : tum quia Mariæ virginitatem incorruptam et illibatam servavit : quod denotatum vult Richardus a Sancto Laurentio ab Angelo Incarnationis nuntio, dicente : Virtus Altissimi *obumbrabit tibi, non lædendo, sicut umbra nec lædit, nec gravat, sed refrigerium præstat.* Conveniens enim fuit ut Dei Filius ex Virgine nasceretur, itaque *quemadmodum Virgo divinitas ediderat, ita cum Virgo Maria generavit :* tum quia Spiritus Sanctus Mariam gratiæ gazis opulenter ditavit : et ut fatur Doctor Angelicus : *Virgo sancta totam sibi hauserat Spiritus Sancti gratiam.* (7) Et quia Deus glorificantes se glorificat, sanctissima Trinitas a Virgine glorificata mirum in modum glorificat Mariam ; nam ut modulate canit Joannes Geometra, Deiparæ congratulans : *Tibi est Triadis alter honor* (8), et præ cæteris puris creaturis ad excelsam sublimaris dignitatem.

(1) Tert. L. de Car. Chr. 20. — (2) L. 4. Thesaur. c. 3. — (3) Tert. L. adv. Prax. 30. — (4) Arnold. Carnot. Tract. de Laud. Mar. — (5) Richard. a S. Laur. L. 12. de Laud. Virg. — (6) Opusc. 2. c. 234. — (7) D. Thom. in Caten. ad c. 1. Luc. — (8) Hymn. 1.

II. PARS. Astrologos judiciarios nuncupatos, mortalium horoscopum trahentes, multis insequitur Tertul. Tum quod eorum professio *idola honoret, quorum nomina cœlo inscripsit, quibus omnem Dei potestatem addixit* (1) : tum quia a bonis operibus dimovent etiam Christianos ; *propterea homines non putant Deum requirendum, præsumentes stellarum nos immutabili arbitrio agi :* tum quia dæmones perversæ illius professionis sunt magistri et doctores ; *unum propono, angelos illos desertores Dei, proditores hujus curiositatis :* tum quia ut plurimum de magia culpantur ; *scimus magiæ et astrologiæ inter se societatem* : tum quia ejusmodi professio olim apud Gentiles permissa, nunc ab Evangelio interdicitur ; *at enim scientia ista usque ad Evangelium fuit concessa, ut Christo edito nemo exinde nativitatem alicujus de cœlo interpretetur :* tum quia Genethliaci adeo sunt mendaciorum artifices, ut merito dixerit Aulus Gellius (2), vera ab astrologis prædicta non esse millesimam partem mendaciorum quæ quotidie effutiunt : attamen quantumvis Genethliaci de mendacio aut de impietate, aut de magia, aut de dæmonum societate damnentur ; quantumvis eorum professio sit religioni contraria, et a Christiana pietate dimoveat ; parentes facta liberorum suorum scire desiderantes, mox ut proles edita est, astrologos inquirunt, qui nascentium partus curiosius inspiciant, et ex natalibus conjiciant ad quid eos destinent : quod ut exsequantur, tempestates, dies, horas examinant ; diligenter sciscitantur partusne contigerit amœno vere, an rigida hyeme ; calendis an idibus ; die Jovi aut Veneri sacra ; sub quo sideris aspectu, et cœli motu : *De Christo est Mathesis hodie, stellam Christi, non Saturni et Martis et cujusque ex eodem ordine mortuorum observat et prædicat.* Quod de Christo nato fatur Tertullianus, idipsum Virginis aptemus nativitati : quæ, qualis et quanta futura sit, non ex horoscopo, aut vana siderum observatione ; non ex fallacibus et mendacibus astrologorum Genethliacorum conjecturis ; non quæsitis ab orco mendaciis aut pretiis a diabolo oraculis, sed consultis Scriptoribus canonicis, interrogatis Patribus et Doctoribus Catholicis, qui unanimi consensu felicissimum Mariæ conjectantur ortum, asseverantes puellam recenter natam,

(1) Tert. L. de Idol. 9. — (2) Lib. 4.

sublimandam fore ad 1. Regiam dignitatem; 2. Eminentem sanctitatem; 3. Divinam Maternitatem.

1. *Quoniam ex semine David genus trahere deberet Virgo, ex qua nasci oportuit Christum* (1), regia nobilitate decoratur. Bina est Mariæ nobilitas : una quam accipit a suis prædecessoribus ; alia quam mutuatur a divina Trinitate. Utramque decantat Joannes Geometra : *Salve, o Regnatrix, cujus purissima radix, stirps charitum triplex atque sata a Triade! Salve o Regnatrix, Trias est tibi stirpsque caputque : hinc unum e Triade, o ter benedicta, paris!* (2) Triplex de terra desumitur Mariæ stirps : nempe Regum, Pontificum, et Prophetarum ; et licet terrena illa prædecessorum triade multum nobilitetur, augustiorem mutuatur a divina Triade nobilitatem, quæ est illi stirps caputque, unde a quodam neoterico *consanguinea Trinitatis* (3) nuncupatur ; a qua specialiter est producta. Quo alludere videtur Richardus a S. Laurentio (4) elucidante istud increatæ sapientiæ effatum, quod communiter Deiparæ aptatur : « Ego ex ore Altissimi providi, primogenita ante omnem creaturam. » (5) Inde Marianam colligit nobilitatem, tum quia est creatura præcipua, et omnium princeps : tum quia *ipsa est principium Christi secundum humanitatem qui est os Patris :* tum maxime *quia de ea dixit tota Trinitas specialiter, quasi loquens de Christo : Non est bonum hominem esse solum; faciamus ei adjutorium simile sibi*, nempe matrem. Magna est Virginis gloria oriri de sanguine Regum, Pontificum, et Prophetarum : major consanguineam esse sanctissimæ Trinitatis, quæ est ejus stirps et caput ; sed maxima quod unum e Triade pariat : *O mirabilis, et singulariter nobilis caro beatissimæ Virginis, in qua muliebris natura mutatur, humana conditio non tenetur, in humano genere ille nobilis dicitur, qui claris majorum titulis insignitur. Beata vero Maria, licet de generosa sit patrum stirpe progenita, ab illo tamen trahit excellentissimæ nobilitatis genus, qui de illa est novo nascendi genere procreatus, et per clarissimam sobolem omnem humani stemmatis, clara proavorum titulis, sed incomparabiliter clarior generositate prolis : Filia siquidem Regum, sed Mater Regis regum.* (6) Subjungit Sapiens : *Byssus et purpura indumentum ejus* (7) : tum quia regali ex prosapia refulget : tum quia a sanctissima Triade in Verbi Matrem electa, ad regiam sublimata est dignitatem. *Ab æterno ordinata sum* (1) : nonnulli legunt : *Ab æterno coronata sum.* Tum quia Mater Regis regum. Quapropter Andreas Cretensis sic belle ad propositum scribit : *Hodie puella Virgo, ex Juda Davideque procedit, regni ejus speciem præ se ferens ; Deusque regalem inficiens purpuram, Davidice sanguine purpuravit.* (2) Unigenitus Dei Filius et generosa Patris in æternitate proles, regiam augustæ Deitatis purpuram, Davidico Deiparæ sanguine purpuravit : Mater et Filius mutuo sibi communicant purpuram ; Mater Filio humanitatem regio Davidis sanguine tinctam ; Filius Matri quam regni sui participem efficit. *Maria propter Christum, imperatrix et monarcha est mundi.* (3) Hujus accipe a Sancto Bernardino rationem : *Quoniam Christus Dominus ejus Filius in primo instanti suæ conceptionis monarchiam obtinuit totius universi.* (4) De hac regia dignitate, gratulantur Mariæ doctissimi Abbates Rupertus et Guerricus : Rupertus quidem : *Prædicatur de te quod Mater Christi; ac proinde Regina cœlorum, totum jure possidens Filii regnum.* (5) Guerricus etiam : *Perge Maria secura in bonis Filii tui ; fiducialiter age tanquam Regina, Mater Regis, et Sponsa. Requiem quærebas, sed amplioris gloriæ est, quod tibi debetur regnum et potestas : et indivisum habere tecum cupit imperium, cui tecum in carne una, et uno spiritu indivisum fuit pietatis et unitatis mysterium.* (6) Cum Deipara sit eadem cum Filio Deo caro, idemque pietatis spiritus, generoso tantæ maternitatis titulo, indivisum videtur habere cum Filio imperium, estque elevata ad regiam dignitatem, et eminentem sublimata sanctitatem.

2. *Nativitatem ejus quis enarrabit*, (7) cum gratia quam a Deo accepit humanæ mentis aciem longe excedat? Quapropter nuncupatur a D. Damasceno, *officina immensorum bonorum, atque mentis captum et cogitationem superantium.* (8) Quod si omnem cogitationem et mentis captum transcendit Mariana gratia, quis eam valebit enarrare ? Profecto *immensitatem gratiæ considerare cupienti sensus deficit, lingua fatiscit* (9) : infans plane est mortalium lingua ad gratiam Mariæ prædicandam. Nec mirum si ad illam conspiciendam cæcutiat humana mens, si ad enarrandam lingua careat eloquio, cum ho-

(1) Tert. L. de Adv. Jud. 9. — (2) Hymn. 2. — (3) Cornel. a Lap. in c. 8. Prov. — (4) L. 4. de Laud. Virg. — (5) Eccles. 24. — (6) Pet. Dam. Serm. 47. — (7) Prov. 31.

(1) Prov. 8. — (2) Serm. 1. de Nat. Mar. — (3) D. Anton. 4. part. tit. 5 — (4) Tom. 1. Serm. 61. art. 1. c. 7. — (5) L. 3. in Cant. 44. — (6) Serm. 3. de Assumpt. — (7) Tert. L. adv. Jud. 13. — (8) Orat. de Dormit. Virg. — (9) D. Anselm. L. de Excell. Virg c. 8.

mine major quodammodo videatur : *namque ipsa humanæ naturæ particeps, quanquam dona homine majora, divina largitate consecuta est.* (1) Tanta gratiarum plenitudine exundat Maria, ut Athanasius admonendum putaverit eam esse humanæ naturæ vere participem, ne gratiæ dona quæ ultra humanum fastum consecuta est, habuisse naturam ultra humanam persuadeant. *Ex quo patet, quod excepto Christo tanta gratia Virgini a Domino data est, quanta uni creaturæ puræ dari possibile est.* (2) Tanta gratiarum plenitudo ex possibilitatis et omnipotentiæ censu æstimanda est, nec possibilis est major gratia Deiparæ conferenda, nec Deus sua omnipotentia majorem puræ creaturæ valent conferre gratiam, quam divinæ Maternitatis prærogativam : et ob hanc causam Maria vocitatur a D. Damasceno *sanctitatis thesaurus* (3), quia cunctarum gratiarum continet divitias; *gratiæ abyssus* (4), quia ejus gratia non secus ac abyssus est inivestigabilis; *gratiarum pelagus* (5), quia, ut fatur D. Bonaventura, *Maria dicitur mare propter affluentiam et copiam gratiarum : unde scriptum est* (*Eccles.* 1.) : *Omnia flumina intrant in mare, dum omnia charismata Sanctorum intrant in Mariam* (6) : quæ tanta gratia est nobilitata ut eam Seraphicus Doctor gratiam in abstracto nuncupare non vereatur. *Tanta gratiarum copia in Maria abundavit, ut eam ipsa gratiosa Virgo gratia quodammodo dici possit.* Termini in abstracto ultimam rei important perfectionem. Quam perfecta autem sit Deiparæ gratia nemo melius declarat quam D. Epiphanius sententiose dicens : *Gratia S. Virginis est immensa.* (7) Cui arridens D. Bonaventura hanc gratiæ immensitatem ratione fulcit : « Immensa fuit gratia Mariæ : immensum enim vas plenum esse non potest, nisi immensum illud sit, quo est repletum. Maria autem vas immensissimum fuit, ex quo illum qui cœlo major est, continere potuit; et si capacitas tanta fuit, oportuit quod gratia illa, quæ tantam implere potuit capacitatem, esset immensa. » (8) Quod innuit Angelus Incarnationis nuntius, Mariæ dicens : Ave, gratia plena, Dominus tecum. Quinam Dominus? respondet Chrysippus Hierosolymitanus : *Dominus totius gratiæ.* Et si in Sanctis Patribus et Prophetis gratia fuisse creditur, non tamen eatenus plena, ait Sophronius apud D. Hieronymum : *in Mariam vero totius gratiæ quæ in Christo est plenitudo venit.* (1) Totius gratiæ quæ in Christo est plenitudo in Mariam venit, tantoque est major quanto est intimior unio Christi cum Maria : nam, ut ratiocinatur Angelicus Doctor, quanto magis aliquid appropinquat principio in quolibet genere, tanto magis participat effectum illius principii : quo fluvii sunt proximiores mari, eo majorem aquarum recipiunt abundantiam; quo quis est vicinior igni, eo ardentiorem sentit calorem. Christus est principium gratiæ, auctoritative secundum divinitatem; instrumentaliter secundum humanitatem : inde concludit D. Thomas (2) Beata Virgo Maria fuit propinquissima Christo secundum humanitatem, quia ex ea accepit humanam naturam, et ideo præ cæteris majorem debuit a Christo gratiæ plenitudinem obtinere. *Matri plenitudo gratiæ debebatur.* (3)

D. Bernardinus Senensis agnoscit sex gradus unionis cum Deo : scilicet creationis, cognitionis, dilectionis, glorificationis, maternalis conceptionis, personalis unionis. Per creationem, creatura secundum gradum entis unitur Creatori, tanquam effectus suæ causæ. Per cognitionem, creatura intellectualis unitur Deo tanquam objecto intelligibili, sive naturaliter per rationem, sive supernaturaliter per fidem. Per dilectionem, anima charitate sufflammata unitur Deo per amorem tanquam bono infinito infinite amabili. Per materialem conceptionem unitur Mater cum Filio per eamdem substantiæ communicationem. Per personalem unionem Verbum divinum unitur hypostatice humanitati Christi. Sex autem illi gradus unionis ita se habent ad invicem ut inferior nequeat attingere perfectionem superioris, et superior superet quasi infinite inferiorem, quia licet gradus inferior multiplicetur in infinitum, nunquam attinget gradum superiorem. Infinita non entia, non æquivalent minimo gradui entis; nec infinita entia inanimata poterunt uniri Deo per cognitionem; neque cuncti homines in peccato mortali existentes assurgunt ad perfectionem unius justi qui est conjunctus cum Deo per gratiam sanctificantem et charitatem; neque omnes justi adæquant statum quem habent Beati in gloria; neque Justi et Beati tam intime uniuntur cum Deo ac B. Virgo. In cunctis creaturis adest Deus per essentiam, præsentiam et potentiam : in Justis per gratiam; in Beatis per gloriam : at Beatæ Mariæ inest quarto modo, ait Petrus

(1) D. Athan. Orat. in Chr. occursum. — (2) S. Bernardin. tom. 1. Serm. 61. art. 2. c. 10. — (3) Orat. de Dormit. Virg. — (4) Orat. 1. de Assumpt. — (5) Orat. 1. de Nat. Virg. — (6) In Spect. B. Virg. c. 3. — (7) Serm. de Laud. Deiparæ. — (8) In Spect. Virg. c. 5

(1) Epist. ad Paulam. — (2) 3. p. q. 27. art. 3. — (3) D. Cypr. Serm. 1. de Nat. Chr.

Damianus, scilicet *identitate quia idem est quod illa : hic taceat et contremiscat omnis creatura ; et vix audeat aspicere tantæ dignitatis immensitatem.* (1) Hæc unio est cunctis aliis intimior, recognoscens supra se duntaxat unitatem personarum Trinitatis in eadem essentia divina, et unionem hypostaticam Verbi divini cum humanitate Christi. Intimissimam illam Deiparæ cum Christo unionem declarat D. Bernardus, ponderans quod Deus, qui est per suam gratiam in omnibus Sanctis, est *specialiter tamen cum Maria, cum qua utique tanta consensio fuit, ut illius non solum voluntatem, sed etiam carnem sibi conjungeret, ac si de sua Virginisque substantia unum Christum efficeret, vel potius unus Christus fieret.* (2) Ineffabiliter compositus ex natura divina : quam accepit ab æterno Patre, et ex natura humana quam assumpsit in tempore in utero Mariæ, sublimans Virginem ad divinam maternitatem.

3. Valentiniani divinam Mariæ negant maternitatem, imaginantes Dei Filium, *in præpositionum quæstionibus positum, id est, per Virginem, non ex Virgine editum : quia delatus in Virginem transmeatorio potius quam generatorio more processerit ; per ipsam, non ex ipsa ; non Matrem eam, sed viam passus.* (3) Suum commentum auctoritate Scripturæ propugnare moliuntur hæretici, præsertim ex sermone quem Angelus in somnis ad Joseph habuit. *Per Virginem dicitis natum, non ex Virgine ; et in vulva, non ex vulva : quia et Angelus in somnis ad Joseph, quod in ea natum est, de Spiritu Sancto est ; non dixit ex ea.* (4) Verum hic modus loquendi non illis patrocinatur : nam, ut belle animadvertit Tertullianus, *cum dicit in ea, et ex ea, consonat ; quia ex ea erat, quod in ea erat.* Deinde ejusmodi error evidentibus Scripturæ testimoniis damnatur : et, 1. Davidis testimonio, qui *apud nos canit Christum, per quem se cecinit ipse Christus : Accipe Christum, et audi Dominum Patri Deo colloquentem : Quia tu es qui avulsisti me ex utero matris meæ. Si non adhæsit utero, quomodo avulsus est ? Si adhæsit qui avulsus est, quomodo adhæsisset, nisi dum ex utero est, adnexus origini vulvæ ?* 2. Ipsiusmet Christi testimonio, qui *ubera Matris suæ nominat ; sine dubio quæ hausit. Respondeant obstetrices, medici et physici, de uberum natura, an aliter manare sine vulvæ genitali passione suspendentibus exinde venis : sentinam illam inferni sanguinis, et ipsa translatione decoquentibus in materiam iactis lætiorem.* 3. Testimonio Matthæi Apostoli, qui *originem Domini decurrens ab Abraham usque ad Mariam : Jacob, inquit, generavit Joseph, virum Mariæ, ex qua nascitur Christus.* 4. Apostoli testimonio, qui grammaticis istis silentium imponit : *Misit, inquit, Deus Filium suum factum ex muliere. Nunquid per mulierem, aut in muliere ? Hoc quidem impressius quod factum potius dicit quam natum : simplicius enim enuntiasset natum. Factum autem dicendo : Et Verbum caro factum est, consignavit ; et carnis veritatem ex Virgine factam asseverat.* 5. Testimonio Archangeli Gabrielis Verbi Incarnationem nuntiantis. *Ecce, inquit, Virgo concipiet in utero. Quidnam ? Utique Dei Verbum, non viri semen : certe ut pareret filium. Nam, Et pariet, inquit, filium. Ergo, ut ipsius fuit concepisse, ita ipsius est quod peperit : licet non ipsius fuerit quod concepit.* (1) Accedit, 6. Testimonium Elizabeth Mariam Matrem Domini sui vocitantis : *Sine causa enim dicit : Et unde mihi ut Mater Domini mei veniat ad me ? Si Maria non filium, sed hospitem in utero gestabat Jesum, quomodo dicit : Benedictus fructus uteri tui ? qui non ex utero germinavit, qui non in utero radicem egit, qui non ejus est, cujus est uterus ? et qui utique fructus uteri Christus ?* Omitto plura Scripturæ sacræ loca, quæ aperte declarant Christum in utero Virginis conceptum, et ex ea sumpsisse carnem : si enim Virgo non concepit, nec peperit, si Christi caro ipsius non est. *Prophetæ vox evacuabitur, et Angeli, conceptum et partum Virginis annuntiantis ; et omnis jam Scriptura, quæcunque Matrem pronuntiat Christi ? quomodo enim Mater, nisi quia in utero ejus fuit ? Sed nihil ex utero ejus accepit, quod Matrem eam faceret, in cujus utero fuit. Hoc nomen non debet caro extranea. Matris uterum non appellat, nisi filia uteri, caro. Filia uteri porro non est, si sibi nata est.* (2)

Allata Scripturæ testimonia damnant adhuc errorem Nestorii volentis Mariam concepisse quidem et peperisse Christum ut hominem, non autem ut Deum; proinde posse quidem vocari Christotocon, id est, Matrem Christi, ut hominis, sed non Theotocon, id est, Matrem Dei. « Inter Fideles disceptatio non modica erat an propter veram et indubitatam generationem temporalem, Virgo Mater Christi, vel Mater humanitatis Christi dicenda esset ; an audendum quoque eam Matrem Dei nominare ; donec pleno Concilio

(1) Serm. 1. de Nat. Mar. — (2) Serm. 3. sup. Missus est. — (3) Tert. L. adv. Valent. 27. — (4) Tert. L. de Car. Chr. 20.

(1) Tert. L. de Car. Chr. 21. — (2) Tert. ibid.

...ntum esset, eam plenis ut dicitur buccis Theotocon, id est, Matrem Dei ab omnibus Fidelibus vere et sine scrupulo nominandam atque ut veram Dei Matrem venerandam. » (1) Ut autem pateat quam merito Concilium Ephesinum errorem Nestorii damnaverit et Mariam Theotocon et veram Dei Matrem nominandam decreverit, tria sunt animadvertenda. Primo B. Virginem in conceptione Christi sanguinem ex quo fœtus formatus est subministrasse, non secus ac cæteræ matres in conceptu suorum filiorum. *Aut cur homo Christus et Filius hominis si nihil hominis, et nihil ex homine?* (2) Secundo, Christum a primo instanti suæ conceptionis fuisse Deum hominem, neque unquam purum hominem exstitisse. Eodem enim temporis momento quo ejus humanitas formata fuit ex sanguine Virginis, assumpta est a Verbo et hypostatice Deo unita. *Iste igitur Dei radius, ut retro semper prædicabatur, delapsus in Virginem quamdam, et in utero ejus caro figuratus, nascitur homo Deo mistus.* (3) Cæterique Patres ad convincendum Nestorium, supponunt tanquam principium necessarium, unionem hypostaticam factam in primo humanæ conceptionis momento. *Si quis formatum hominem fuisse, Deumque postea subiisse dicat, damnationi obnoxius est. Hoc enim non Dei generatio fuerit, sed generationis fuga.* (4) Tertio, in Christo duas esse naturas, divinam et humanam, unitas in persona Verbi; et ob hanc unionem esse inter illas communicationem idiomatum : *Miscente in semetipso hominem et Deum; in virtutibus, Deum; in pusillitatibus, hominem; ut tantum homini conferat, quantum detrahit Deo* (5) : ratione autem communicationis idiomatum, B. Virgo quæ concepit et peperit Christum hominem, concepit et peperit Christum Deum : sicut Deus dicitur mortuus, quia Christus homo est mortuus, ita Deus est Filius Virginis, quia homo Christus est Filius Virginis. *Si quis sanctam Mariam Deiparam non credit, extra divinitatem est.* (6)

Hanc veritatem Isaiæ vaticinio probat Tertull. *Ecce Virgo concipiet in utero et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel, quod interpretatur Nobiscum Deus.* (7) Ad hujus veritatis confirmationem adducit adhuc Joannem in exordio sui Evangelii dicentem : « Verbum caro factum est. » (8) Hunc locum versans Theophyl. apposite ait : *Addiscimus ergo per hoc quod dicitur : Verbum caro factum est, quia ipsum Verbum est homo; et Filius Dei existens, factus est filius mulieris, quæ principaliter Dei Genitrix nuncupatur, tanquam Deum in carne genuerit.* Gregorius Magnus et D. Bernardus divinam Mariæ maternitatem ex ipsa Virgine Angelo respondenti demonstrant : « Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum : » D. Gregorius primam responsi partem elucidans ait : *Virgo et ancilla Domini dicitur et Mater : ancilla enim Domini, quia Dei Filius ante secula unigenitus æqualis est Patri; Mater vero, quia in ejus visceribus, ex Sancto Spiritu ejusque carne factus est homo : quia non prius in utero Virginis caro concepta est, et postmodum divinitas venit in carnem, sed statim Verbum factum est caro.* (1) D. vero Bernardus (2) posteriorem responsionis virgineæ considerat partem : « Fiat mihi de Verbo secundum verbum tuum : Verbum quod erat in principio apud Deum, fiat caro de carne mea secundum verbum tuum : fiat, obsecro, mihi verbum non prolatum quod transeat, sed conceptum ut maneat, carne videlicet indutum, non aere : fiat mihi non tantum audibile auribus, sed visibile oculis, palpabile manibus, gestabile humeris : fiat mihi non imaginarie somniatum, sed silenter inspiratum, personaliter incarnatum, corporaliter invisceratum. Colloquium Archangeli cum Virgine perpendens D. Ambrosius, animadvertit quod non sine mysterio Gabriel dixit : « Ne timeas, Maria; ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum. » *Speciale Maria Domini nomen invenit, quod significat, Deus ex genere meo.* (3) Cum in utero Virginis incarnationis peragitur mysterium, Angelus eam vocitat Mariam, ut in Mariæ vocabulo quod denotat Deus ex genere meo, auspicata videatur divina maternitas. Nec minus lepide refert D. Ignatius priscis Ecclesiæ temporibus Mariæ nomen Jesu apponi solitum : *Sunt et hic multæ de mulieribus nostris Mariam Jesu videre cupientes.* (4) Vere Maria Jesu, tum quia ipse erat Mariæ et Pater et Filius; tum quia Maria erat vera Jesu Mater; tum quia sublimis Mariæ maternitas ex ejus filio mutuanda est.

Quæritis qualis Mater, quærite prius qualis Filius. (5) Qualis filius, talis mater, servata utriusque congruenti analogia. Cupis nosse Deiparæ dignitatem? considera prius Filii divinitatem. Mariæ maternitas ex filio Deo taxanda et mensuranda est : quia *nobili-*

(1) Thom. a Vill. Nov. Serm. de Nat. Virg. — (2) Tert. L. de Car. Chr. 5. — (3) Tert. Apol. 21. — (4) Greg. Naz. Orat. 15. — (5) Tert. L. 2. adv. Marc. 27. — (6) Greg. Naz. Orat. 51. — (7) Tert. L. adv. Jud. 9. — (8) Tert. L. de Car. Ch. 20.

(1) L. 9. Reg. Ep. 61. — (2) L. 4. super Missus est. — (3) L. de Instit. Virg. c. 5. — (4) Epist. 1. — (5) Eucher. in Virg. Nat.

tas Matris ex Deitate prolis (1) sumenda est. *Hoc ipsum de sancta Maria Virgine prædicare quod Dei Mater est, excedit omnem celsitudinem quæ post Deum dici et cogitari possit.* (2) Quod si quæramus a Valentiniano Antistite cur Evangelistæ Virginis non prædicaverunt encomia; cur tot et tanta ejus siluerunt facinora; cur de illa nihil aliud typis mandarunt præter hæc verba : « De qua natus est Jesus, » respondebit : « Sufficit ad ejus plenam historiam, quod scriptum est in themate : quia de illa natus est Jesus. Quid amplius quæris? quid ultra requiris in Virgine? sufficit tibi quod Mater Dei est. Complexus est itaque Evangelista, omnia excellentiæ argumenta, dum de Virgine ait: De qua natus est Jesus : in hoc clauditur quidquid dici de illa potest, si mille libri scriberentur. » (3) Tam sublimis est Dei maternitas ut extollat Mariam, non solum supra homines cujusvis sint dignitatis, sed etiam supra cœlestium spirituum hierarchias : nam « cui Angelorum dictum est : Spiritus Sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi : ideoque quod nascetur in te sanctum vocabitur Filius Dei : sed Maria sublimius quiddam meruit, ut sit Mater. Fecunditas itaque Virginis supereminens gloria est, tantoque excellentior Angelis facta munere singulari, quanto differentius præ ministris nomen Matris accepit. » (4) Apostolus infert Christum tanto Angelis meliorem quanto differentius præ illis Filii Dei nomen hæreditavit. Et D. Bernardus eodem ratiocinandi modo colligit Mariam tanto esse Angelis digniorem quanto nomen Matris Dei, ministri titulum in nobilitate superat : nam *infinitum servorum ac Matris discrimen est* (5) : Angeli sunt ministri et servi Dei; Maria vero est Mater Dei. Mariæ maternitas quamdam importat infinitatem, quod expresse docet Angelicus Doctor : *Beata Virgo ex hoc quod est Mater Dei, habet quamdam dignitatem infinitam ex bono infinito quod est Deus.* (6) Unde illam comparat tum visioni beatificæ, tum unioni hypostaticæ. Subjungit sanctus Doctor : *Ex hac parte non potest aliquid fieri melius ea.* (7) Deus potest facere cœlos splendidiores, elementa puriora, mixta pretiosiora, mundum perfectiorem : at sua absoluta potentia nequit facere Matrem digniorem; non potest inveniri in ordine filiorum nobilior Deo; non potest reperiri in ordine matrum nobilior Matre Dei. *Nulli creaturæ hoc concessum est, non homini, nec Angelo, ut esset Pater aut Mater Dei, sed hoc fuit privilegium gratiæ singularis Mariæ, ut non solum hominis, sed Mater Dei fieret.* (1) Neque etiam in divinis Filio et Spiritui Sancto titulus Patris Dei conceditur : *Tanta est laus quam ei attribuimus, cum dicimus : Mater est Dei quod nec in personis creatis, id est, Angelis et hominibus, nec in personis increatis reperitur hæc incomparabilis dignitas, nisi in una persona divina, quæ est Patris, et in una persona humana, quæ est Matris.* Quam vere decantat Virgo : Fecit mihi magna qui potens est. *Magnum, quia Virgo; magnum, quia Mater; majus, quia utrumque simul; maximum, quia Mater Dei.* (2) Esse Dei Matrem tantum est ut cuncta creata infra se conspiciat, nihilque supra se habeat præter Deum. *Nihil tibi, Domina, æquale, nihil comparabile est; omne enim quod est, aut supra te est, aut infra te est. Quod supra te est, solus Deus est; quod infra te est, omne id quod Deus non est* (3) : et quod est prorsus admirabile, reples gaudio et quod supra te est, et quod infra te est : nam mundus universus in tua Nativitate lætatur.

(1) D. Aug. apud D. Thom. de Sac. Altar. c. 4. — (2) D. Anselm. — (3) Serm. de Nat. Virg. — (4) D. Bern. Serm. de Nat. Virg. — (5) Damasc. Orat. de Dorm. Virg. — (6) 1. p. q. 26. art. 6. ad 4. — (7) D. Thom. in c. 1. Matth.

III. PARS. Ecclesia celebrat tantummodo nativitates Christi, Deiparæ et Joannis Baptistæ, non vero cæterorum Sanctorum : tum quia nascuntur in miseriis quas nascentes lacrymis auspicantur. *Plus est quod de prospectu lacrymabilis vitæ quidam augurem incommodorum vocem illam flebilem interpretantur, quo etiam præsciens habenda sit ab ingressu nativitatis, nedum intelligens.* (4) Ob incommoda quibus obnoxii sunt per totam vitam homines, olim Thraciæ populi nascentes cum tristitia et lacrymis suscipiebant. « Audenter pronuntio, quia principium vitæ hujus initium dolorum est. Fuerunt philosophi hoc non ignorantes, qui in exortu pueros lugebant, in morte autem gaudebant : hoc significantes quia homo ad laborem nascitur, ad quietem moritur. » (5) Tum quia peccatores veniunt in mundum; *adeo nulla ferme nativitas munda est* (6); sed maculis peccati originalis est contaminata; et ob hanc causam in Sanctorum morte diem festum agit Ecclesia, eorumque obitum natalitia nuncupat, quia moriuntur miseriis et peccatis, ut sanctitati et beatitudini æternaliter vivant. *Tunc Paulus civitatis romanæ consequitur nativitatem, cum illic martyrii renascitur generositate.* (7) Quia vero bea-

(1) S. Bernardin. tom. 1. serm. 5. art. 5. c. 2. — (2) V. Bed. in c. 1. Luc. — (3) D. Anselm. de Exord. Hum. Vit. c. 7. — (4) Tert. L. de An. 19. — (5) D. Aug. L. de Visit. infirm. — (6) Tert. L. de An. 39. — (7) Tert. Scorp. 15.

tissimæ Virginis nativitas non secus ac Christi ejusque Præcursoris, est pura, a peccato immunis et gratia decorata, non immerito Ecclesia cum gaudio celebrat ortum Mariæ, quæ est *naturæ universæ delectamentum* (1), scilicet, 1. Divinæ; 2. Angelicæ; 3. Humanæ.

1. Trinum invenio paradisum voluptatis: cœlestem, terrestrem et Marianum. Cœlestem *paradisum nominemus locum divinæ amœnitatis recipiendis Sanctorum spiritibus destinatum*. (2) Neque solum cœlestem condiderat Deus paradisum, in quo beati ineffabili fruuntur gaudio, sed adhuc, ut refert Sacer Historicus, « plantaverat Dominus Deus paradisum voluptatis a principio, in quo posuit hominem, quem formaverat, » (3) ut innocuis hujus loci potiretur deliciis. *Bonitas amplius delicias adjecit homini, ut quanquam totius orbis possidens, in amœnioribus moraretur, translatus in paradisum* (4); locum quidem corporeum, sed amœnissimum, temperatissimum, gratissimis ac placidissimis refertum deliciis, insontes lætitias copiose parturientem, et late ostentantem: unde nomen paradisi voluptatis mutuavit. Maria est tertius paradisus voluptatis; quapropter Petrus Damianus expendens istud Canticorum: Quæ est ista quæ ascendit deliciis affluens? (5) post recensitas magna facundia, creaturas, omnes terrestres, sidereas et angelicas, quas præterit Deus, dum delicias quærit, tandem concludit: *Non est locus voluptatis, nisi uterus Virginis*. (6) Dei Filius habitat in principio a quo producitur; et ut fatur S. Zeno, Veronensis antistes, *Patris ex ore prodivit unigenitus Filius, cordis ejus nobilis inquilinus*. (7) In paterno sinu deliciatur adhuc Dei Filius; divina namque æterni Patris mens est origo beatitudinis Filii. *Ne dubites regem hunc esse cui perennis accubitus est paternæ benignitatis diversorium*. (8) At unigenitus Dei Filius qui requiescit in sinu Patris et in eo lætatur, remansit in utero Deiparæ et lætatus est, et ob hanc causam Maria vocitatur a Gregorio Nysseno *radix gaudii* (9); et ab Andrea Cretensi nuncupatur *lætitiæ organum, et immensi gaudii genitrix*. (10)

Angelus in auspicio salutationis Marianæ lætitiam demonstrat: *Decuit lætis ut præconiis Reginam salutaret* (11); ave dicens, id est, gaude. Unde Chrysip. sic Deiparam allo-

(1) Jacob. Monach. Orat. de Nativ. Virg.— (2) Tert. Apol. 47. — (3) Gen. 2. — (4) Tert. L. 2. adv. Marc. 4. — (5) Cap. 8. — (6) Serm. de Annunt. — (7) Serm. 2. de ætern. gener. — (8) D. Bern. Serm. 42. in Cant. — (9) Orat. de Resurr. — (10) Orat. de Annunt. — (11) Andr. Cret.

quitur: *Ave, tuum enim est avere, et gaudere: quia tecum est universæ lætitiæ thesaurus*: nempe supremus omnium artifex, qui in te velut in præstantissimo suo opere requiescit et lætatur. Condito hoc universo requievit Deus die septima, hebræa lectio habet: *Gavisus est*, placuit Deo opus quod fecerat et de eo lætatus est. At quodnam est illud opus in quo lætatur et requiescit supremus artifex Deus? Profecto nullum aliud præter Virginem, ut ex Regio Vate comprobat Chrysippus: « Surge, Domine, in requiem tuam; » (1) *tua enim requies est Virgo*. Et quia tota Trinitas egregium illud fabricata est opus, tota Trinitas in illo requiescit et ex illo lætatur: ut ipsamet Virgo Sanctæ Mechildi declaravit. « Sicut enim artifex qui mirificum opus facere decrevit, magno studio præmeditatur, et in delectatione cordis sui præimaginatur, sic B. Trinitas in me delectabatur et gaudebat, quia me tale imaginem facere volebat, in qua totius potentiæ, sapientiæ et bonitatis suæ artificium elegantissime appareret: insuper quia sciebat opus suum nunquam in me damnari. » (2)

In quo ab Adamo multum Maria discriminatur. Adamus Dei manibus plasmatus et flatu animatus, *innocens erat, et Deo de proximo amicus, et paradisi colonus* (3): at non diu innocentiam et Dei amicitiam servavit, sed peccando a Deo desciit, et in pœnam peccati adempta est illi *paradisi gratia et familiaritas Dei*. (4) Deus cum innocuo homine blande conversabatur, et ejus amicitia gaudebat: at ubi ab illo offensus est, tantum abest ut ex illo lætaretur, quinimo tristatus fuisse, si divinitas potuisset esse tristitiæ capax: at Beata Virgo mutuatam in conceptione innocentiam nunquam amisit; semper Deo proxima et amica fuit, majoremque illi affert lætitiam quam protoparentes, quandiu in innocentia perseverarunt: *Ubi ipsi defecerunt a Domino, etiam ipse eorum consortium vitavit. Venit ipse Deus in secundum paradisum, Virginem dico*. (5) In paradiso Virginis refrigeria captat ab æstu humanæ culpæ in terreno paradiso impudenter commissæ. Quapropter B. Virgo nuncupatur a S. Joanne Damasceno, *inexhaustum pelagus gaudii; unica mœroris oblitteratio, pharmacum ex omni pectore dolorem propulsans*. (6) Primordialis protoparentum prævaricatio paradisum voluptatis infelicitavit; Dei delicias et gaudia velut in mœrorem convertit:

(1) Ps. 131. — (2) Lib. 1. — (3) Tert. L. de Pat. 5. — (4) Tert. L. 2. adv. Marc. 2. — (5) Procop. in c. 3. Gen. — (6) Orat. 2. de Assumpt.

at Virgo deperdita gaudia abunde restituit, neque a se unquam Deum expulit : unde appellatur a Germano Constantinopolitano, *hortus irreprehensibilis*, *thesaurus voluptatum*. (1) Quam locuples voluptatum thesaurus Maria, quæ abunde lætificat naturam divinam et angelicam !

2. *Quæ illá exsultatio Angelorum* (2) quam ex Maria et per Mariam captant? Ut illius aliqualem valeamus attingere notitiam, considerandum est quadruplex exsultationis angelicæ incentivum : lætantur primo quod *fugantur dæmones*. (3) Die qua Dionysius, Siciliæ tyrannus, regno spoliatus et exutus fuit, tam ingens et universalis fuit totius insulæ lætitia, ut ipsum quoque mare gaudere et jubilare videretur, prodigiose namque solum naturalem amaritudinem relinquens instar mellis indulcoratum fuit. *Mare una die dulces potus et peramœnas præbuit aquas*. (4) Similiter nascente Virgine lætantur Angeli, quia prosternitur dæmon, et homines a dira ejus tyrannide liberantur. *Totus mundus hodie condigna jubilatione lætatur : tartarus tantummodo ululat, fremit, submurmurat ; non audent ministri tartarei hodie attingere suos captivos, quos recolunt redemptos illius sanguine qui pro mundi salute est dignatus nasci de Virgine*. (5) Secundo de nativitate Mariæ, *exsultat cœlum, lætantur Angeli et Archangeli* (6), quia paritura est supremum illorum regem. *Lætentur cœli, et exsultet terra, commoveatur mundi mare : in ipsa enim concha gignitur, quæ cœlitus ex Divinitatis fulgetro in utero concipiet, et Christum ingentis pretii unionem pariet*. (7) Christus nascens magnum cœlo terræque attulit gaudium. *In cujus ortu lætati sunt cœli, decantaverunt Angeli laudes Deo*. (8) Ex Cardinale autem Petro Dam. *sicuti in nativitate Christi, ita etiam in nativitate Matris Christi exsultandum*. Nativitatem Filii celebrarunt cum gaudio Angeli, in Matris quoque nativitate lætati sunt superni spiritus. *Sarai, Abrahæ uxor, cum risu dicitur concepisse et peperisse Isaac : tu Virgo, Angelis lætitiam dedisti, Regem Angelorum cum summa cœli festivitate parturiens*. (9) Tertio, de nativitate Virginis lætantur Angeli, quia per sanguinem quem præstitura est Filio, facienda est hominum redemptio, et reparandæ Angelorum ruinæ. *Per te, o Virgo, elementa renovantur, homines salvantur, Angeli redintegrantur* (1), et sedes vacuæ replentur. Tandem quarto, *de plenitudine Mariæ accipiunt Angeli lætitiam* (2), quia ex illa gaudium accidentale mutuantur. Unde S. Ildephonsus sic de Assumptione Virginis fatur : « Hæc festivitas Assumptionis Virginis præcipua et venerabilis nobis ; sed venerabilior in cœlo est Angelis et Sanctis omnibus, quorum lætitia et gaudium procul dubio ex hujus completur diei exsultatione : quando beata Dei Genitrix clarior sole refulsit in throno claritatis. » (3) Idipsum asseverat Petrus Damianus : *Hæc est illa dies quæ cœlorum officinas sublimiori gaudio cumulavit, annua mundo, Angelis continua*. (4) In cœlo fluminis impetus lætificat civitatem Dei (5) : *O beata Maria, inundatio gaudii, torrens voluptatis* (6), cœlestem lætificans Jerusalem, Angelos replens lætitia : ut ipsimet fatentur apud Georgium Nicomediensem : *Congaudent in ea universa, nostri illi exsultant ordines*. (7) Cuncti Angelorum ordines congaudent rebus universis quæ per Mariam lætantur : in Deipara et per Deiparam exhilarescunt : Deiparæ de universorum gaudio exsultim gratulantur, illi adgaudent, illi lætitiam suam destinant, illi gaudium suum consecrant. *Gaude, Virgo fecunda, parentum lætitia, atque hominum lætitia, et superum*. (8) Beata Virgo supernis spiritibus affert lætitiam, parentes replet gaudio, et naturam lætificat humanam.

3. Homines mundo dediti terrenam duntaxat concupiscunt voluptatem ; *in ea gaudent, in ea avocantur, in ea gloriantur*. (9) At veri Christiani terrenas despicientes voluptates, post Deum, « qui cum sit summum bonum, est præcipuum gaudii objectum, » in Deipara et per Deiparam lætantur. Obtruncato Holopherne et fugatis hostibus, Summus Pontifex Joachim cum universis sacerdotibus de Jerusalem venit in Bethuliam, ut videret Judith, eique de parta feliciter victoria congratularetur : quæ cum exisset obviam illi, benedixerunt eam omnes una voce dicentes : « Tu gloria Jerusalem, tu lætitia Israël, tu honorificentia populi nostri. » (10) Hanc exsultantis populi panegyrim Deiparæ accommodat Richardus a Sancto Laurentio : *Primum, scilicet, Tu gloria Jerusalem, vox est Angelorum, quorum ruina per eam reparata est : secundum, scilicet, Tu lætitia Israël, vox est hominum, quorum*

(1) Serm. 2. de Dormit. Mar. — (2) Tert. L. de Spect. 30. — (3) Cyril. Alex. hom. 6. cont. Nest. — (4) Plutarch. in Dionys. — (5) S. Ildeph. Serm. 1. de Assumpt. — (6) Cyril. ib. — (7) Pet. Dam. Orat. 1. de Nat. Virg. — (8) Laur. Just. Serm. de Nat. Virg. — (9) Andr. Mediolan. de Excell. Dignit. Mar.

(1) D. Anselm. de Orat. — (2) D. Bern. Serm. 98. in Cant. — (3) Serm. 2. de Assumpt. — (4) Serm. 40. — (5) Ps. 45. — (6) Rupert. L. 1. in Cant. — (7) Serm. 6. ingress. Mar. in Templ. — (8) Joan. Geomet. Hymn. 1. — (9) Tert. L. de Spect. 28. — (10) Judith. 15.

tristitia per eam lætificata est : tertium, scilicet, Tu honorificentia populi nostri, vox est mulierum, quarum infamia per eam deleta est. (1) Mariæ panegyrim inchoarunt Angeli, mente Mariam concipientes, et cum ingenti gaudio in ejus honorem diem festum agentes. « Sancti Angeli conceperunt Virginem in eorum mentibus, per quam eorum ruina repararetur, et inceperunt tripudiare et facere festum magnum, » (2) concinentes : Tu gloria Jerusalem, quæ *civitatis supernæ invenisti restaurationem.* (3) Cuncti homines Angelorum æmulantes melodiam decantant : Tu lætitia Israël, tu es *pax, gaudium, consolatio et salus mundi, tu humani generis lætitia.* (4) Tandem feminæ Angelorum et hominum choris jungentes suas voces, modulate cecinerunt : Tu honorificentia populi nostri : *Tu Evam in Mariam redintegrasti.* (5) Tum quia gratiam originalem quam in sua formatione mutuata est Eva, in tua conceptione accepisti ; tum quia genuisti Redemptorem qui peccatricem Evam redimeret, et a peccato in gratiam reintegraret : *Facta est Maria restauratio feminarum, quia per eam a ruina maledictionis probantur esse substractæ.* (6) Tam quia, ut ait D. Augustinus, sancti Mariæ parentes ex filiæ natali speciale percipiunt gaudium : cujus magnitudo colligenda est ex 1. Præcedenti tristitia ; 2. Mariæ dignitate; 3. Totius mundi bono et utilitate.

Gaudium tanto fuit majus quo magis cunctatum et quo major præcesserat tristitia: *Quantum post tenebras gratior lux est, serenitas post tempestates obscuras, tantum est acceptius gaudium post mœrorem.* (7) Diu steriles fuerant hi conjuges, diu exspectaverant, diu prolem petierant, diu illos Deus exercuerat, diu magnam illorum probaverat patientiam: tandem voti compotes fiunt, promittitur illis soboles de cœlo; respondit dilationi muneris magnitudo, et quo diutius cunctata est Dei clementia, ex pleniori gaudio sanctorum conjugum mentem perfudit : *Bonum insolitum plus amatur, et sequenti gaudio confert dulcedinem præmissa tristitia.* (8) Respondit mœrori lætitia, tristitiæ gaudium : magnus mœror, ingensque tristitia sanctis conjugibus magnum attulit gaudium, ingentemque parturivit lætitiam. Neque solum ex magnitudine mœroris metienda est lætitiæ magnitudo, sed, 2. Adhuc ex magnitudine prolis.

(1) L. 1. de Laud. Virg.— (2) Vincent. Ferrer. serm. de Concept. Virg. — (3) D. Bern. Serm. 98. Cant. — (4) S. Ephrem. Serm. de Laud. Virg. — (5) S. Zen. Serm. de Fide, Spe et Charitate. — (6) Serm. 15. de Temp. — (7) Chrysol. Serm. 84. — (8) Cassiod. L. 8. Var. Ep. 20.

Vis metiri gaudii magnitudinem ? metire, si potes, magnitudinem Virginis. Gaudium parentum ex filia mensurandum est : quare Fulbertus Annam sic alloquitur : *Gaude et lætare, o felix, pro tali filia, quoniam tali dote donata est, qua nulla ante se, vel postea meruit antecelli.* (1) Vix ex matris utero edita est filia, cum parentes de dotis cura anguntur, parandæ dotis sollicitudo conceptam ex nativitate minuit lætitiam : quam ideo nuncupat Tertullianus *amarissimam voluptatem.* (2) Nascens Maria nullam affert de dote sollicitudinem ; nam ingenti dote donata venit in mundum : non ut suos depauperet parentes, sed ut eos opulentissime ditet, ut eis amplissimi patrimonii, et maxime dotis teneat locum : Et quia *commune gaudium ex justis hominibus Joachim et Anna hac die nascitur.* (3) 3. Commune mundi gaudium magnam sanctis conjugibus attulit lætitiam, qui commune bonum particulari præferentes, magis lætabantur de salute mundi pro qua nascebatur Maria, quam de bono particulari quod ex tali filia percipiebant. Tanti boni sive communis, sive particularis non fuerunt immemores : ab Angelo namque certiores facti se pro communi mundi gaudio filiam habituros; *tunc de mutua sua visione læti, et promissæ prolis certitudine securi, debitas Domino humilium exaltatori gratias egerunt : et adorato Domino domum regressi, divinum promissum, certi et hilares exspectabant.* (4) Nata autem Virgine, *perpetuas simul Deo pro tanto beneficio gratias agebant* (5), ait Joannes Lanspergius : et ut major esset eorum gratitudo, acceptam a Deo filiam, Deo reddiderunt, et templo consecrarunt; ut oblatum donum esset continua offerentium gratiarum actio. Ad instar Joachim et Annæ grati erga Deum simus, et ut fatur Leo Augustus, *communi generis honori, communem faciamus honorem ; communi generis gaudio, commune tripudium statuamus.* (6)

Summorum virorum natales religiose veteres observarunt. Diem illam Persæ semper sacram habuerunt, qua Xerxes accessit imperio ; eam Syracusani coluerunt, quæ Timoleontem in lucem edidit ; eam Athenienses quæ Socratem peperit ; Romanis quoque dies illa solemnis fuit, qua posita sunt Urbis fundamenta : nec non calendæ januariæ Titi imperatoris ortu nobiles, decembres Nervæ, novembres Adriani, apriles Antonini, fe-

(1) Serm. de Nativ. Virg. — (2) Tert. L. 1. ad Uxor. 5. — (3) German. Const. Orat. de Nativ. Virg.— (4) D. Hier. Serm. de Nat. Virg. — (5) Serm. de S. Anna. — (6) Orat. 2. de Nat. Virg.

bruariæ Constantini, Idus Juliæ Julii Cæsaris claræ natalibus, olim Romæ magna cum pompa celebrabantur. Sed Idus septembres præ omnibus æterna memoria sunt venerandæ, et dies illa super omnes beata habenda, et semper sacra, quæ in lucem edidit beatissimam Virginem, quæ est *humanæ naturæ venustas.* (1) Vere beata dies in qua nascitur Maria, quæ *omni profuit creaturæ, quam veluti coemptam a servitute in libertatem asseruit!* (2) Vere beata dies, in qua mundus *paradisum suscipit animatum, in qua sublata est condemnatio, in qua plantatum est lignum vitæ, in qua operta fuit nostra nuditas!* (3) Vere beata dies quæ edidit Deiparam, quam Patres uno ore prædicant Redemptricem, Reparatricem, Restauratricem, Reformatricem, Remuneratricem, Cooperatricem, Auctricem, Mediatricem, Causam humanæ salutis, Donatricem gratiæ, cunctorum Advocatam! Vis Redemptricem? Audi D. Bernardum : *De hac, et ob hanc, et propter hanc, omnis Scriptura facta est, propter hanc totus mundus factus est; propter hanc homo redemptus, et Verbum caro factum est.* (4) Ille etenim sanguis qui pro salute mundi in Christi passione effusus est, *de carne Mariæ coagulatus, de ejus formatus visceribus, de ejus substantia consummatus. Sanguinem quem etiam pro Matre obtulit de substantia Matris accepit.* (5) Vis Reparatricem? Audi Anselmum : *Pura sanctitas, et sanctissima puritas piissimi pectoris ejus, omnem omnis creaturæ puritatem, sanctitatemque transcendens, incomparabili puritate hoc promeruit, ut perditi orbis Reparatrix dignissima fieret?* (6) Vis Reformatricem? Audi piissimum et doctissimum Idiotam : *Inter omnia opera æterni Opificis, post operationem illam, qua naturæ nostræ unitus est Filius tuus, speciale Dei opus fuisti, o beatissima Virgo Maria; qui ad hoc te fecit, ut quod de primo opificio fuerat deformatum, per te reformaretur* (7); id est, suæ formæ, suo nitori, suæ pulchritudini restitueretur. Vis Renovatricem? Audi Andream Cretensem : *Senio quasi confectus mundus, per Mariam peccatorum senectam exuit, quæ sola præter naturam fuit electa ad naturam renovandam.* (8) Unde vocitatur a Germano Constantinopolitano, *Renovatio rerum antiquarum.* (9) Vis Cooperatricem? Audi Albertum Magnum : *Maria fuit adjutrix redemptionis.* (1) Vis salutis Auctricem? Audi D. Augustinum : *Veneremur salutis Auctricem, quæ dum Auctorem suum concepit de cœlo, nobis Redemptorem præbuit in terra.* (2) Vis Mediatricem? Audi Laurentium Justinianum : *Maria effecta est paradisi scala, Dei et hominum verissima Mediatrix.* (3) Vis causam humanæ salutis? Audi Richardum Victorinum : *Omnium salutem desideravit, quæsivit, obtinuit, imo et salus omnium per ipsam facta est.* (4) Vis gratiæ Donatricem? Audi Chrysologum : *Beata quæ inter homines audire sola meruit præ omnibus: Invenisti gratiam. Quantam? quanta superius dixerat plenam. Et vere plenam, quæ largo imbre, totam funderet, et infunderet creaturam.* (5) Vis cunctorum Advocatam? Audi D. Bernardum : *Advocatam præmisit peregrinationis nostræ, quæ tanquam Mater misericorditer et efficaciter salutis nostræ negotiæ pertractat.* (6)

Licet enim solus Christus sit causa principalis, primaria et efficiens nostræ salutis et redemptionis, quam suo sanguine operatus est, superabundanter satisfaciens pro omnibus et singulis hominum peccatis : non impertinenter tamen Deipara nuncupatur a SS. Patribus Redemptrix, Reparatrix, Renovatrix, Reformatrix, Cooperatrix, Mediatrix, Causa nostræ salutis, gratiæ Donatrix : tum quia potentissimis et efficacissimis suis precibus, suspiriis, desideriis, de congruo meruit Incarnationis accelerationem; tum quia concepit et peperit Christum, salutis auctorem et redemptorem, eique subministravit sanguinem quem in Passione effudit in pretium nostræ redemptionis; tum quia stans juxta crucem, voluntatem suam Redemptoris voluntati contemperavit, et sanguinem quem Filio dederat, æterno Patri pro hominum salute obtulit : « Quod dicitur de æterno Patre Christi, et de ejus Matre dici potest istud : Proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis tradidit illum; scilicet crucis voluntate et affectu, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit pertinentia ad salutem? » (7) Nonne tot et tanta obtenta per Mariam beneficia sunt memoriæ consignanda, mente recogitanda et pietate celebranda?

In baptismo renascimur : quapropter Tertullianus de baptismate loquitur tanquam de *sanctissimo lavacro novi natalis* (8) : quia

(1) Pet. Dam. Orat. 1. de Nat. Virg. — (2) Pet. Dam. Orat. 1. de Assumpt. — (3) Pet. Dam. Orat. 2. de Dormit. Virg. — (4) Serm. 2. Sup. Salv. Reg. — (5) Euseb. Emiss. hom. de Nat. Dom. — (6) De Excel. Virg. — (7) De Contempt. Virg. c. 4. — (8) Serm. de Annunt. — (9) Serm. de Lumin. Sanct.

(1) Super Missus est c. 191. — (2) Serm. 17. de Nat. Virg. — (3) Serm. de Annunt. — (4) In c. 29. Cant. — (5) Serm. 142. — (6) Serm. de Assumpt. — (7) D. Anton. 3. p. tit. 15. c. 20. §. 1. — (8) Tert. L. de Bapt. 20.

in illo abluitur originalis culpa in qua nati sumus, et recipimus gratiam qua Deo renascimur, ut de semetipso fatur D. Cyprianus: *Cœlitus Spiritu Sancto in novum me hominem nativitas secunda reparavit.* (1) Et quia ex Guerrico abbate, *hodie natalem beatissimæ Virginis Matris celebramus, de qua vita omnium accepit natalem. Nata est hodie Virgo, de qua salus omnium voluit nasci, ut natus ad mortem, daret ad vitam posse renasci.* (2) Si sumus per peccatum mortui, renascamur per gratiam, quia nativitatis Marianæ sanctitas, est gratia et sanctitate honoranda. Olim nonnulli principes die natalis sui cunctos subditos non secus ac semetipsis vestibus albis indutos volebant : Christiani in baptismate candida veste amicti candidam Virginis nativitatem animi nitore venerentur. *Considerate quando aliquis homo nobilis aut potens natalem suum aut filii sui celebrare desiderat, quanto studio ante plures dies quidquid in domo sua sordidum invenerit, ordinet emundari : quidquid ineptum et incongruum projici : quidquid utile et necessarium præcipit exhiberi : domus etiam si obscura fuerit dealbatur, pavimenta scopis mundantur.* (3) Idipsum nos præstemus in solemni Virginis Nativitate : animam nostram a cunctis vitiorum emundemus sordibus, dealbemus eam sanctitatis nitore. Sic per pœnitentiam emundatus fuit Regius Vates, et super nivem dealbatus : « Super nivem dealbabor. » (4) *Quid hoc loco per nivem, nisi lucem justitiæ, et candida accipimus corda Sanctorum* (5); qui gratiæ nitore dealbati sunt? *Candidiores nive* (6) Dei oculis apparent. Nix sua albedine denotat. Tum gloriæ cœlestis pulchritudinem : *Quid per nivem nisi candor vitæ cœlestis signatur?* (7) Tum ut demonstratum est ex Gregorio Magno, gratiæ et sanctitatis decorem. In resurrectione Domini quæ fuit quædam velut nativitas, qua corpus ejus ortum est de sinu sepulcri gloriosum, Angeli apparuerunt in vestibus albis, quia, ut fatur præfatus Magnus Gregorius, *in albis vestibus, gaudium et solemnitas mentis ostenditur.* Ut gaudium quo lætantur animæ nostræ in ortu Virginis ostendatur, appareant ante Deiparam in vestibus albis, *festum animæ perfectæ est lætari virtutibus.* (8) Christiani, vultis gaudere in natali Deiparæ? animam ornate gratiæ nitore, virtutum floribus, bonis vacate operibus : et ut nos hortatur Regius Vates « Omnes gentes, plaudite manibus. » (1) *Quid est plaudite? gaudete : sed quare manibus? quia bonis operibus : ne gaudeatis ore et cessetis manibus.* (2) Imperfecta est lætitia quæ bonis destituitur operibus ; perfecta lætitia qua celebrantur Virginis natales, tria importat : primo, munditiam cordis, quia *gaudium non nascitur, nisi ex virtutum conscientia* (3) ; secundo, laudes oris ; tertio, recta manuum opera : sic jubilantes corde, ore psallentes, manibus bene operantes, dignum Marianæ Nativitatis agemus festum : *Diesque ille quem quisque reformidat, æterni natalis erit in cœlo.* (4)

(1) Epist. 1. ad Donat. — (2) Serm. 1. de Nat. Virg. — (3) D. Aug. Serm. 1. de Adv. — (4) Ps. 50. — (5) D. Greg. 27. c. 14. — (6) Thren. 4. — (7) D. Greg. Hom. 29. in Evang. — (8) Phil. Jud. de sacrific. Abel et Caiu.

(1) Ps. 46. — (2) D. Aug. — (3) Sen. Ep. 59. — (4) Epist. 103. — (5) Tert. L. de An. 39. — (6) D. Aug. Ep. 121. ad Probam. 16. — (7) Niceph. L. 1. Hist. Eccles. 7. — (8) Orat. de Præsent. Virg.

CONCIO QUARTA.

In pluribus superstitiosi erant Gentiles : præsertim *dum prima etiam constitutio infantis super terram Statinæ deæ sacrum est. Quis non exinde aut totum filii caput reatui vovet, aut sacrificio obligat, aut sacro obsignat, pro gentica, pro avita, pro publica aut privata devotione?* (5) Quanto abominanda erat ethnicorum superstitio, tanto religiosa fuit parentum Virginis oblatio, qui filiam obtulerunt, non ut serviret idolis, sed ut vero Deo in suo templo ministraret ; non ut ipsi avitam æmularentur impietatem, sed ut 1. Pollicitationem Deo factam adimplerent ; 2. Gratitudinem suam ostenderent ; 3. Pietati et devotioni satisfacerent. Anna Samuelis mater sterilitate afflicta, ut obtineret prolem, obtentam se Deo sacraturam vovit : *Samuelem impetravit, et acceptum Deo reddidit, quia cum posceret, vovit.* (6) Vovit Anna Samuelis mater, vovit et Anna Mariæ mater, et quia vovit, impetravit ; *quod paritura esset ipsi Deo dicaturam se esse vovens* (7); natamque filiam Deo obtulit, tum ut pollicitationem suam adimpleret ; tum ut Deo gratitudinem suam ostenderet. Quapropter Germanus, Archiepiscopus Constantinopolitanus, Annam sic loquentem inducit : *Adjunxi insuper me Domino donum gratitudinis oblaturam fœtum quem mihi dedisset : ut esset, maneretque in templo sancto suo tanquam sacrum donarium, munusque pretiosissimum mihi ab ipso datum perfectorum donorum liberalissimo datore.* (8) Tandem ut pietati et devotioni suæ satisfaceret, *non cunctata est Anna eam ad templum ad-*

ducere, et Deo reddere ac promissum præstare. (1) Nam juxta quorumdam sententiam statim ac Virgo biennium complevit, a suis parentibus adducta est in templum : communis tamen est opinio trium annorum fuisse cum est oblata in templo : ita scribit Evodius apud Nicephorum : *Trimata cum esset in templum est præsentata.* (2) Multum commendatur Abrahami pietas filium suum immolare volentis ut imperanti Deo obtemperaret : Abrahæ tamen pietati, Annæ matris Samuelis pietatem præponit D. Chrysostomus, quia *ille postquam petitus erat, filium suum dedit; ista vero ante petitionem dedit.* (3) Utrique præferenda est Anna Mariæ Mater : Abrahæ quidem, quia filiam Deo obtulit, antequam Deus filiæ postularet oblationem; matri etiam Samuelis, quia nobiliorem longe prolem templo sacravit. Oblationem illam suis quoque digniorem fatentur Angeli. *O terrenam naturam, suas ipsius rationes supergressam! O quæ incomparabilibus modis ejus superavit modos! O quales suarum frugum primitias natura humana obtulit Creatori! Qualem oblationem fecit! plane Deo dignam, nostro ipsorum spirituali sacrificio ac oblatione spiritualiorem, sacratiorem purioremque nostra puritate. Etenim ut nostra innocentia cum ea compararetur, prorsus invenietur a similitudine deficere; ut ejus sanctitatis ac incontaminatæ munditiei excellentiam, æqualibus modis minime assequatur.* (4) Tria sunt quæ Virginis Præsentationem commendant. Offerentium pietas, doni dignitas, præsertim Virginis occupatio, quæ ad nihil aliud vacabat nisi ut, 1. Templum sanctificaret; 2. Patriarcharum vota et desideria consummaret; 3. Deum glorificaret.

I. PARS. Salomon *primus omnium templum Dei dedicavit.* (5) Templum autem Deo dedicatum trina ratione sanctum nuncupatur. Tum quia in illo ob opera virtutum elucet sanctitas; tum quia in illo communicatur sanctitas; tum quia ab usu profano removetur, et divino cultui sacratur. Trinum invenio templum : materiale ex lignis et lapidibus constructum, spirituale nempe animam; corporeum, humanum scilicet corpus. Trinum illud templum sanctificavit in sua Præsentatione Beatissima Virgo : 1. Salomonis templum, ob eminentem quam operata est virtutem et pietatem; 2. Animam suam ob abundantem quam accepit a Spiritu Sancto gratiarum largitatem; 3. Corpus suum, ob consecratam Deo virginitatem.

1. *Ante omnia Deus erat solus, ipse sibi et mundus et locus et omnia.* (1) Mundo autem condito, ultra præsentiam illam communem, qua ratione immensitatis suæ adest cunctis rebus per essentiam, præsentiam et potentiam, specialiter præsens erat *templo tam memorabili* (2) a Salomone exstructo, et divinæ Majestati dedicato. Huic templo a suis parentibus hodie præsentata est Maria, et quia ipsa cœlitus illustrata. *Intellexerat veram se Deo omnipotenti oblationem, apud verum templum* (3), sedulo vacabat pietatis operibus, ut studio virtutis sanctificaret templum in quo morabatur, et ad quod a suis parentibus fuerat oblata. Ideirco Germanus, Patriarcha Constantinopolitanus, Annam Zachariæ sacerdoti sic loquentem inducit : *Accipe, o Propheta, meam a Deo datam filiam, et introductam planta in loco sanctuarii, in prompto Dei habitaculo.* Quid plantatam in templo vult Anna filiam, nisi ut sit fecunda virtutibus, et pietatis fructus abunde ferat? Quod ipsamet fatetur Virgo apud Regium Vatem : « Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei. » (4) Per olivam illam fructiferam, Mariam intelligit Damascenus : per domum vero Dei templum in quo fuerat oblata Virgo, ut uberes sanctitatis produceret fructus : *Adducitur Deipara in templum atque in domo Dei plantata, atque per Spiritum saginata, instar olivæ frugiferæ virtutum omnium domicilium efficitur.* (5) Ad hoc ut arbor sit bonorum fructuum feracissima tria requiruntur : 1. Ut ejus germen sit optimum; 2. Ut in bono plantata sit solo; 3. Ut agricolæ diligentia sit exculta : *Porro ut frugum seminibus, alia integro statu evadunt pro conditione cœli et soli, pro ratione operis et curæ, pro temporum eventu.* (6) Maria oliva frugifera virtutum, quia, 1. Germine sanctitatis ornata; 2. In domo Dei plantata; 3. A Spiritu Sancto exculta et saginata, fit Dei domicilium, suamque animam Dei templum per acceptam gratiam sanctificat.

2. *Templum Dei sanctum est, quod estis vos.* (7) Omnis anima gratia decorata, est Dei templum : in qua tanquam in suo sacrario habitat : at beatissima Virgo potiori jure est Dei templum : tum quia in sua conceptione fuit sanctificata et Dei tabernaculum effecta : *Beata anima apud quam Deus re-*

(1) Greg. Nyss. Orat. de Nat. Chr. — (2) L. 2. c. 3. — (3) Hom. 14. in Ep. ad Ephes. — (4) Greg. Nicomed. Serm. 6. de Ingressu Virg. in templ. — (5) Tert. L. de Pud. 16.

(1) Tert. L. adv. Prax. 5. — (2) Tert. L. 1. ad Nat. 11. — (3) Tert. L. 4. adv. Marc. 35. — (4) Ps. 51. — (5) L. 4. de Fid. 15. — (6) Tert. L. de An. 19. — (7) Tert. L. de Pud. 20.

quem invenit, et in cujus tabernaculo requiescit; beata quæ dicere potest: Et qui creavit me, requievit in tabernaculo meo. (1) Tum quia gratia quam in sua creatione accepit, erat excellentior et major quavis gratia quam in baptismate susceperunt cæteri mortales. Et ob hanc causam *Virginem Mariam Sancti Spiritus gurgite plenam* (2) prædicat Venerabilis Beda. Tum quia acceptam a vitæ exordio gratiam nunquam amisit : quoniam *a Deo electam et prælectam totam eam rapturus erat sibi Spiritus Sanctus.*(3) Tum quia singularis est inter Adæ posteros, quæ fuit in sanctitate concepta, in gratia semper conservata, abundantiori gratia cumulata. Nam ut ei congratulatur Petrus Dam. : *Sola electa es cui tanta gratia conceditur.* (4) Tot gratiæ privilegiis ornata Virgo, peculiari quodam modo erat Dei templum ; et ut fatur Georgius Nicomediensis , *animata Dei civitas.* (5) Idem auctor de Mariæ præsentatione in templo sic belle ad propositum philosophatur : *Hodie animatum templum in templo offertur; hodie spirituale tabernaculum, fausta nuntia gratiæ, legali ordini præfert ; hodie vasculum Spiritus in templo depositum, suscipiendo verbo Dei aptatur. Neque enim decebat ut tabernaculum illud mundissimum, in mundi sordibus versaretur, sed ut in irreprehensibilem translatum locum, primos illic gaudii gustus susciperet, ut illic mysterii symbolo subministrata Angeli manu annona aleretur.* (6) Plura notatu dignissima dicit Nicomed. Antistes : 1. Celebratam sua ætate Virginis Præsentationem denotat ; 2. Mariam animatum Dei templum in templo oblatam asseverat : non est autem animatum Dei templum, nisi ob gratiam qua ejus anima vivebat ; 3. Non decebat ut Maria tabernaculum Dei mundissimum inter mundi sordes versaretur : sed conveniens fuit ut habitaret in templo sanctitati et divino cultui dedicato; 4. Conveniens erat ut Virginis tum anima, tum caro suscipiendo Verbo Dei aptaretur; 5. In templo Maria primos gaudii fructus suscipiebat, per continuam cum Deo conversationem, per internam Spiritus Sancti consolationem, per frequentem Angelorum apparitionem ; 6. De Angelorum manibus cibos suscipiebat; mysterii autem symbolo. *Is porro qui inferebatur cibus ipsum panem vitæ specie exhibebat.* (7) Plus audet Andreas Cretensis, et Spiritum Sanctum nutritium Virginis in templo prædicat : *Tunc plane, tunc sanctorum illa patuerunt Sancta, cum sanctissimam Sancti matrem, intra aditorum gremium reciperent : porro congrua ei profertur esca; hactenusque alit nulla hominum manu comparato cibo, qui modicum aliquantulum ejus est alendus lacte, ac Spiritus Sanctus nutritius efficitur Virginis* (1) : Sancta sanctorum quæ solis patebant Summis Pontificibus, ad recipiendam Virginem in sua Præsentatione patuerunt : Maria autem nutrita fuit in templo, non communi cibo hominum manu comparato, sed pane Eucharistiæ symbolum et similitudinem præferente , et quasi parum esset Virginem de manu Angeli suscipere annonam, Spiritus Sanctus ejus nutritius esse voluit. Nutritius præter congrui alimenti præbitionem , reliqua officia , et obsequia omnia importat : Virgo in templo præsentata futura est mater et nutrix Unigeniti Dei, ut nutrix ipsa lactabit infantem Deum purissimo uberum lacte, illa illum fasciis stringet, tanquam gerula in sinu portabit, in pedes eriget, et incedere docebit ac faciet : Spiritus Sanctus Virginis nutritius eadem quodammodo Mariæ in templo exhibet officia, quæ Verbo humanato præstitura est Maria tanquam ejus nutrix. Bone Deus! quantis gratiæ splendoribus ornabatur in templo animatum Dei templum!

Plura concurrebant ad sanctificandam Virginis animam, animatam Dei civitatem : 1. Parentum pietas et oratio, qui oblatam Deo filiam suis precibus sanctitate incrementare nitebantur : ideo Joachimum et Annam eloquenter alloquitur Leo Augustus : *Pro felici partu gratias habituri pergitis, sacrisque initiationibus tanquam signaculis filiam obsignaturi : at cujus germen precibus excoluistis, eam precibus augendam ac consummandam credatis.* (2) 2. Spiritus Sanctus qui proprio charactere est donum, eam opulenter gratiæ ditavit gazis, et donum præstantissimum effecit. *Donum donorum omnium præstantissimum est Maria Virgo.* (3) 3. Ipsamet Maria gratiæ respondens novos jugiter acquirebat sanctitatis gradus, et magis ac magis animatum Dei templum sanctificabat. Quare Jacobus Monachus, postquam de Virginis nativitate locutus est : *Quam sanctus locus, et gloriosi lares ubi edita est Dei sanctificatio!* (4) de ejus Præsentatione sic fatur : *Sanctorum ad eam suscipiendam parabantur, quæ sola sanctificatio existit.* Magnam parentum precibus suscepit Maria sanctitatem,

(1) D. Bernard. L. Medit. c. 1. — (2) In cap. 1. Matth. — (3) Pet. Dam. Serm. de Annunt. — (4) Serm. 1. de Nat. Virg. — (5) Orat. 5. de Præsentat. Virg. — (6) Orat. 4. de Præsentat. Virg. — (7) Georg. Nicomed. Orat. 6.

(1) Orat. 1. de Nat. Virg. — (2) Orat. 2. de Præsentat. Virg. — (3) Pet. Dam. Orat. 1. de Nat. Virg. — (4) Orat. de Nat. Mar

multo majorem mutuata est a Spiritu Sancto: sed maximam ipsamet sibi comparavit, justitiæ operibus sedulo vacans. Unde præfatus Jacobus sic eam alloquitur : *Magnum quid reipsa existis, Dominique gratiæ certum argumentum.* Nam sicut ex effectibus certo causa cognoscitur, ita ex operibus sanctificationis B. Virgo demonstrabat gratiam quæ interius animam ejus velut templum Dei animatum sanctificabat, suumque corpus tanquam templum dignissimum Deo etiam consecrabat.

3. Corpora nostra templum sunt Dei. *Non scitis vos templum Dei esse, et in vobis Dominum habitare?* (1) Hunc loquendi modum ab Apostolo mutuavit Tertull. Paulus ut Christianos ad castitatis amorem sufflammet, revocat ad eorum memoriam corpora eorum facta fuisse in baptismate templum Spiritus Sancti : *Nam cum omnes templum Dei simus, illato in nos et consecrato Spiritu Sancto, ejus templi æditua et antistita pudicitia est, quæ nihil immundum nec profanum inferri sinat, ne Deus ille qui inhabitat, inquinatam sedem offensus derelinquat.* (2) Sed longe nobiliori modo caro Virginis est Dei templum. Unde decantatur a D. Damasceno, *latum divinitatis promptuarium* (3); seu divini Verbi conceptaculum, ex qua Deus deprompsit humanitatem, sibique personaliter univit. Propheta Evangelicus vidit « Dominum sedentem super thronum excelsum et elevatum. » (4) Nimirum super Virginem, expendit Bernardinus Senensis; thronum *excelsum quidem et elevatum ratione dignitatis latissimæ.* (5) Throni illius sublimitatem et celsitudinem cum stupore mirantur Angeli. *Deipara etiam cœlorum virtutes in stuporem convertit. Obstupuerunt omnes Angeli, cherubim ac Seraphim, et exhorrescebant : exspectabant Virginem cœlum et thronum, et formidabant dum aspicerent eum, qui principio caret, descendentem a throno cherubico, in utero virgineo sedere.* (6) Verum cur Deum in sublimi illo throno sedentem formident Angeli, cur cœlum perhorrescant, belle declarat S. Ildephonsus. Quia scilicet *in Maria tota majestas Deitatis versatur.* (7) Annon tota Deitatis majestas apparet in cœlo, in cherubico solio? annon in ultimo judicii die tota Deitatis apparebit majestas, dum Christus veniens mundum judicaturus sedebit super sedem majestatis suæ? Aliter tamen versatur tota Deitatis majestas in Virginis utero : non solum per habitationem ; quomodo Richardus a S. Laurentio expendit Isaïæ vaticinium 62. « Terra tua inhabitabitur : » id est, *caro tua fecundabitur Christo inhabitante.* (1) Non per simplicem præsentiam : quomodo Deus adest Sanctis gratia decoratis : *Habitat in Angelis Deus; sed non cum Angelis : quia cum illis ejusdem non est essentiæ. Habitat Deus in Virgine, habitat cum illa : cum qua unius naturæ habet identitatem* (2) : etenim *is qui eodem cum Patre throno sublimis sedet, feminæ fit concorporalis* (3); sumens de femina carnem in qua habitat plenitudo divinitatis corporaliter. Proclo arridens Damascenus inter alia mirabilia Virginis quæ stupet, miratur potissimum intimissimam illam Dei cum Deipara in carne unionem. *Sane res omnes conditas dignitate antecelluisti : ex te enim sola summus ille opifex partem assumpsit, hoc est massæ nostræ primitias : caro ipsius ex carne tua, et sanguis ex sanguine tuo, et lac ex mamillis tuis suxit Deus, et labia tua Dei labiis unita sunt.* (4) Ex sola Deipara divinus opifex partem assumpsit, sed qua tota tunc Christi caro constaret. Pars est respectu ad Mariam de qua sumpta est; sed respectu Christi, sine patre homine in terris nati, est totum Christi corpus : tantoque digniori modo caro Mariæ Dei est templum, quanto totum Christi corpus ex ejus visceribus mutuatum est.

Verum quod est majori adhuc stupore dignissimum, ut Maria templum illud in quo Deus carnem sumere debebat, magis sanctificaret, statim ac fuit in templo præsentata, se Deo per votum virginitatis consecravit. *Quibus ergo encomiorum coloribus virginalem depingam imaginem? quibus laudum præconiis incontaminatum exornabo castimoniæ characterem, et hoc penetrale innocentiæ sacrarium?* (5) Character est indelebile notaculum perpetuo hærens ei cui semel imprimitur : Maria castimoniæ ornatur charactere; non solum quia semper incontaminatam servavit animi puritatem carnisque integritatem, sed quia Virginitatem suam in templo Deo vovit et consecravit. *Egregia Maria, quæ signum sacræ virginitatis extulit, et intemeratæ integritatis pium Christo vexillum levavit.* (6) Omnium namque prima virginitatem suam Deo vovit, ut aliorsum fuse demonstratum est (7) : multisque encomiis

(1) Tert. L. de Pud. 16. — (2) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 1. — (3) Orat. 1. de Mar. Nat. — (4) Isai. 6. — (5) Tom. 3. Serm. 11. art. 3. c. 1. — (6) D. Epiph. Serm. de Laud. Virg. — (7) Serm. de Purif.

(1) L. 10. de Laud. Virg. — (2) Pet. Dam. Serm. de Nat. Virg. — (3) Procl. Orat. 2. — (4) Orat. de Nat. Dom. — (5) Procl. Orat 6. in Deip. — (6) D. Ambr. L. de Instit. Virg. c. 5. — (7) Tert. Præd. tom. 1. Tract. de Perf. Angel. Conc. 6.

commendata est ibidem virginitas. Verum, ut acute ait D. Aug. *Neque enim et virginitas, quia virginitas est, sed quia Deo dicata est, honoratur : quæ licet in carne servetur, spiritu tamen, religione ac devotione servatur.* (1) Admiranda est Mariæ Virginitas, sed magis stupendum virginitatis votum quod emisit tempore legis mosaïcæ, in qua mulieris fecunditas erat in honore, et virginis sterilitas in opprobrio. Virginalem tamen pudicitiam prima omnium consecravit, tantique existimavit, ut ex mente Greg. Nyss. recusasset divinam Maternitatem, si ei non contigisset, nisi virginitatis dispendio. Quapropter D. Athanasius prodit Virginem post audita Angeli verba : « Ecce concipies in utero et paries Filium, » *diligenter omnia conservantem et cum virginitatis conferentem signaculis* (2) : scilicet promissam Dei maternitatem cum virginitatis voto quod nulla de causa volebat violare.

Maria trinum Dei sanctificavit templum : quia domum Dei decet sanctitudo. Ad instar sacratissimæ Virginis trinum sanctificemus templum : materiale, vacando in Ecclesia pietatis operibus ; spirituale, nempe animas nostras, servando eas in gratia, ut Deus habitet in illis velut in sanctuario ; corporeum, sectando pudicitiam et castitatem. Si Virginis exemplum non est satis efficax ad suadendam templi sanctificationem, saltem id præstemus ad fugiendam Dei justitiam, *qui et templo sanciendo, purificandoque æditualem legem scripsit : Si quis templum Dei vitiaverit, vitiabit illum Deus* (3) : timeamus minitantem Deum, imitemur Virginis exemplum, quæ templum in quo fuit præsentata sanctificavit ; et Patriarcharum et Prophetarum vota et desideria consummavit.

II. PARS. Christus Dominus est in cœlum *sublimatus in consummationem.* (4) Tum quia supra omnes Angelorum ordines sublimatus sedet ad dexteram Patris : tum quia in cœlo regis consummat dignitatem, et agnoscitur a cunctis cœlestibus spiritibus tanquam Rex regum et Dominus dominantium : tum quia in cœlo apparet vultui Dei pro nobis, iramque Patris mitigat ; ostendens ei cicatrices cruciatuum quos pertulit in cruce ut pacificaret per sanguinem suum et quæ in terris et quæ in cœlis sunt. Uti Christus in consummationem ascendit in cœlum, ita Maria nascitur in terra in consummationem : tum quia Deiparæ dignitas cunctis eminet puris creaturis ; tum maxime quia hodie præsentatur in templo, ut, 1. Patriarcharum et Prophetarum vota et desideria consummet ; 2. Iram Dei mitiget ; 3. Verbi Incarnationem acceleret.

1. *Quoniam ipse est signaculum omnium Prophetarum, adimplens omnia quæ de eo Prophetæ nuntiaverant.* (1) Quod de Christo asseverat Tertullianus, idipsum fere de Virgine affirmat Germanus, Patriarcha Constantinopolitanus, Mariam vocitans *veteris novique Testamenti sigillum ; totius prophetiæ clarissimum supplementum.* (2) Christus est omnium Prophetarum signaculum, quia suo adventu consummavit eorum prophetias, adimplens omnia quæ de ipso fuerant vaticinati : *Post enim adventum Christi et passionem ipsius, jam non visio neque prophetes est, qui Christum nuntiet venturum.* (3) Maria est Prophetarum sigillum et clarissimum Patriarcharum supplementum, eorum vota consummans, et obtinens Verbi humanationem, quam ipsi tanto ardore desideraverant. Scientes namque ex divina illustratione Deum nasciturum ex Virgine, enixe etiam Deiparæ optabant nativitatem, cum suspiriis et lacrymis deprecantes : *Rorate, cœli, desuper, et nubes pluant Justum ; aperiatur terra et germinet Salvatorem.* (4) Terræ nomine passim Mariam intelligunt Patres, cujus desiderabant ortum, ut ex illa oriretur Salvator. Non est prætereunda pia Seraphici Doctoris meditatio, qua beatam Virginem in semetipsa sic loquentem inducit : *Cum pater meus et mater mea me dimiserunt in templo, statui in corde meo habere Deum in patrem, ac frequenter cogitabam quid possem facere Deo gratum.* (5) Ex mente D. Bonaventuræ antequam nosset Virgo se esse præelectam ad divinam Maternitatem, a Deo suis precibus postulabat ut posset videre Deum humanatum, sanctissimamque ejus Matrem laudibus prædicare. *Petebam ut faceret me videre tempus in quo esset nata illa beatissima Virgo quæ debebat Filium parere, et conservaret oculos meos, ut possem eam videre : linguam, ut possem eam laudare.* Deus non solum Mariæ concessit ut Dei Matrem videret et laudaret, sed ut ipsa Deum in utero conciperet, pareret, lactaret, et cum eo tanquam vera ejus Genitrix triginta tribus annis conversaretur.

Christus Dominus volens quatriduanum Lazarum ad vitam revocare, Mariam Magdalenam prius accersit : qua ratione autem Mariæ præsentiam ad resurrectionis miracu-

(1) L. de Sanct. Virginit. c. 8. — (2) Orat. de Nat. Chr. — (3) Tert. L. de Pud. 16. — (4) Tert. L. adv. Jud. 14.

(1) Tert. L. adv. Jud. 8. — (2) Orat. de Nat. Virg. — (3) Tert. L. adv. Jud. 8. — (4) Isa. 4. — (5) Opusc. 3. de Vit. Chr.

lum præstruere voluerit Salvator, eloquenter declarat Chrysologus : *Ubi Martha confessa est Christo, mittitur ad Mariam : quia sine Maria nec fugari mors poterat, nec vita poterat reparari; veniat Maria, veniat materni nominis bajula, ut videat homo Christum, virginalis uteri habitasse secretum.* (1) Natura humana peccato Adami mortua, revocanda erat ad vitam per Christum. Hominum Redemptorem videre exoptavit Adam humani generis princeps; Abraham pater fidei; Isaac obedientia commendatus; Jacob Angelorum familiaritate potitus; Josephi castitatis custos integerrimus; Moyses famulus Dei fidelissimus; David mansuetudinis observantissimus; cæterique Patriarchæ ac Prophetæ, non tamen viderunt; veniat Maria, aperiatur terra et germinet Salvatorem : nata namque Maria et divino cultui in templo præsentata : *Terra dedit benedictiones suas. Utique illa terra Virgo, nondum pluviis rigata, nec imbribus fecundata, ex qua homo tunc primum plasmatus est, ex qua nunc Christus secundum carnem ex Virgine natus est.* (2) Uti terra de qua plasmatus est primus homo erat virgo, ita Maria de qua natus est secundus Adam fuit Virgo : terra illa nondum pluviis rigata aut imbribus fecundata, dedit benedictiones suas, Patriarcharum et Prophetarum desideria consummans, Deumque adversus homines iratum placans.

2. *Deus post tot et tanta delicta humanæ temeritatis a principe generis Adam auspicata, post condemnatum hominem cum seculi dote, post ejectum paradiso, mortique subjectum; cum rursus ad suam misericordiam maturavisset, rescissa sententia irarum pristinarum, ignoscere pactus operi et imagini suæ.* (3) Non est explicatu facile quid velit Tertullianus dum ait Deum maturavisse ad suam misericordiam, quando divina justitia adversus hominum genus agebatur in iras, et furores vindictasque eructabat. Nonnulli (4) volunt Deum maturavisse idem esse ac mature ad misericordiam suam se recepisse. Adduntalii (5) confugisse ad suam misericordiam tanquam ad receptaculum, ut justitiæ mitigaret rigores. Tandem nonnulli censent misericordiam fuisse conceptaculum Incarnationis, qua Verbum humanatum divinæ satisfecit justitiæ. Beatissima autem Virgo fuit quasi misericordiæ conceptaculum, quia, ut fatur D. Damascenus, *Dei misericordiam parit* (6) : quasi non tantum Christus, sed etiam Christi misericordia sit Mariæ soboles. Eadem est mens D. Augustini qui Deiparæ gratulatur, quod peperit misericordiam : *Fac benedicta per misericordiam quam peperisti.* (1) Plutarcho teste (2), si aqua maris ex sua natura salsa, amara, insipida, et ad potum minime apta, in vase quodam ceræ virgineæ purificetur, non amplius est salsa, amara, insipida, sed dulcis, suavis, sapida, potuique gratissima. Ante Verbi Incarnationem propter peccata hominum amarissimus erat Deus. *Pereat Samaria quoniam ad amaritudinem concitavit Deum suum* (3) : at ubi immensum Deitatis pelagus conclusum fuit in utero Virginis, justitiæ amaritudines immutavit in dulces misericordiæ suavitates. Quod vaticinatum fuit ab Esdra juxta Vatabli translationem : *Mulier portentum pariet, et in dulces aquas salsas mutabuntur.* (4) Mense Augusto, quo sol et in signo leonis, ardentes emittit radios acrique æstu terram urit et torret; mense vero Septembri, quo signum et domum ingreditur Virginis, mitioribus radiis, et benigniori influxu terram lustrat. Ante Mariæ natalem regnabat Deus in signo leonis, unde vocabatur leo rugiens : *Leo rugiet, quis non pavebit?* (5) Nata autem Maria mense Septembris, leo ingreditur signum Virginis, deponitque leonis furorem, et agni sumit mansuetudinem, et a Joanne præcursore tanquam agnus digito demonstratur. Olim Deus ultionum, Deus exercituum, ignis consumens, nunc Deus consolationis, Deus pacis et dilectionis, Deus misericordiæ et miserationis. Unde hæc mutatio, nisi quia sol a signo leonis ingressus est signum Virginis? *Sol justitiæ Deus noster in veteri Testamento erat ut leo rugiens, peccatores terribiliter puniens; sed in uterum Virginis intrans, factus est totus benignus, suavis et humanus.* (6)

Duplex est Christi nativitas, æterna una, temporalis altera. Ab æterno a Patre generatur, in tempore de Maria nascitur. Primam nativitatem declarat ipsemet Pater æternus, Filio dicens apud Regium Prophetam : *Ex utero ante luciferum genui te.* (7) Secundam nativitatem Virgini annuntiat Angelus : *Ecce concipies in utero et paries filium.* (8) In æterna generatione Filius accepit a Patre misericordiam, velut dimidiatam; in temporali vero nativitate accepit a Matre completam misericordiam : humano more loquendo, duo ad misericordiam concurrere

(1) Serm. 64. — (2) Tert. L. adv. Jud. 13. — (3) Tert. Lib. de Pœn. 2. — (4) Rhenan. — (5) Cerd. — (6) Orat. 1. de Nat. Mar.

(1) Serm. de Assumpt. — (2) L. de Prov. animal. — (3) Osee. 14. — (4) Lib. 4. — (5) Amos. 3. — (6) D. Anton. 4. part. tit. 5. c. 22. — (7) Ps. 109. — (8) Luc. 1.

videntur : unum, vera et sincera voluntas sublevandi alienam miseriam ; aliud, alienæ miseriæ compassio. Ante incarnationem Deus velut dimidiatam habebat misericordiam, non enim humanis miseriis compatiebatur, hæc namque compassio cum divina immortalitate et immutabilitate incompatibilis est : erat in Deo misericordia secundum effectum, sed non secundum sensibilem affectum : misericordiæ quidem largiebatur effectus, homines a suis miseriis liberans vel sublevans, in semetipso tamen nullo pietatis et compassionis movebatur affectu : at in Incarnatione completam habuit misericordiam, sumens in utero Virginis humanam naturam ad pietatem sensibilem et compassionis capacem. *Dei Filius suapte natura sanctus, in utero virginali, seu naturæ officina quoad Incarnationem, mirabiliter seipsum concludit : humanitatis enim studiosus est.* (1) Dei Filius humanitatis et pietatis fuit studiosus : quia a Matre accipiens humanam naturam, indolem accepit humanitatis et pietatis studiosam. Maria erat ad pietatem propensa ; non degeneravit a Matre Filius, sed potius Matris indolem et naturam expressit : præsertim cum sanguis de quo coagulatum fuit Christi corpus, eruperit, ut nonnulli (2) meditantur e Virginis corde, quo Filius haberet indolem ad misericordiam, pietatem et compassionem magis propensam. Quod ipsemet innuit Salvator aiens apud Job : *Ab infantia crevit mecum miseratio, et de utero matris meæ egressa est mecum.* (3) A Patre Deo infinitam misericordiæ habet indolem. « Noverca, Pater et Mater coronarunt Christum, » ait Hugo Carensis. (4) Noverca, synagoga, corona spinea et miseriæ ; Pater corona gloriæ, Mater corona pietatis et misericordiæ. Nam *eum concepit, et peperit, et coronam capiti ejus æternæ pietatis imposuit.* (5) Christus a Deo Patre corona gloriæ coronatur, at Mater Virgo Filium Deum de suis purissimis visceribus concipiens, in eo impresse exprimens suæ miserationis indolem, coronam capiti ejus æternæ pietatis imposuit, tum quia ab æterno electa est, ut Filio daret indolem ad misericordiam propensam ; tum quia in æternum cœlicolæ decantabunt Christi pietatem qua capiti suo obtinuit coronam. Pueri simul cum lacte nutricum hauriunt indolem. Remus et Romulus fuerunt ad latrocinia et homicidia proni, quia fuerunt a lupa lactati ; Agis, lacte cervæ nutritus, fuit in cursu velocissimus ; Caligula hauriens lac sanguine mixtum, fuit crudelis ; et Christus fuit ad pietatem propensus, quia lactatus fuit a Maria Virgine, quam *venam misericordiæ* (1) merito nuncupat D. Bonaventura.

(1) Andr. Jerosol. in salut. ad Virg. — (2) Apud Abul. in c. 12. Levit. — (3) Cap. 31. — (4) In cap. 3. Cant. — (5) D. Ambr. L. de Instit. Virg. c. 16.

Neque Beata Virgo duntaxat divinam justitiam placat, quia Christo indolem ad misericordiam pronam mutuat ; sed adhuc quia iras divinas mitigat, et divinam vindictam ab hominum capitibus avocat. *Hæc illum, qui primus formatus est a Deo pater orbis terrarum, cum solus esset creatus, custodivit, et eduxit illum a delicto.* De æterna Dei sapientia loquitur Sapiens (2), quæ criminosum hominem præ Angelis apostatis redemit. Plures afferunt theologi rationes quibus probare contendunt conveniens fuisse ut Deus hominem potius quam rebellem Angelum redimeret. Cæteris prætermissis adducendus est D. Bernardinus belle hac supra re ratiocinans : « Adam et Eva, non solum mortis, sed et annihilationis exterminium meruerunt, et divina ultio, quæ personarum acceptionem ignorat, sicut nec culpam Angelicam, sic etiam nec humanam dimisisset impunem, sed propter præcipuam reverentiam, et singularissimam dilectionem, quam habebat ad Virginem, præservavit ; quia eam ab æterno super omnes creaturas Deo non uniendas, quæ creandæ erant superexcessive dilexit. Propterea præservati sunt protoplasti, nec ut merebantur in nihilum sunt redacti. » (3) Præsciebat Deus Mariam nascituram, non ex natura infecunda Angeli : idcirco Angelum damnavit ; Adamum vero et Evam non annihilavit, propter Mariæ ex illis nascituræ reverentiam, et singularem dilectionem quam præ cæteris puris creaturis diligebat.

Quærit D. Ambrosius cur Deus, qui præsciebat Evam peccaturam, et Adamum ad peccandum adducturam, dixit : « Non est bonum hominem esse solum : faciamus ei adjutorium simile sibi. » (4) Nonne melius fuisset hominem fuisse solum quam male associatum ? « Non videtur otiosum qua ratione ubi solus factus est Adam, non solum nequaquam prædicatio boni complacito operi adjuncta sit, sed etiam dictum sit non bonum esse solum hominem, cum sciamus quod antequam fieret mulier non erraverit Adam : postea vero mulier est facta, prior divinum prævaricata mandatum, etiam virum suum traxit in errorem, et incentivum ejus exstitit. Si igitur viro culpæ auctor est mulier, quemadmodum pro bono videtur adjecta ? » (5) Hoc dubium proponit Mediolanensis Antistes, et acute solvit, subjungens : *Verum si*

(1) In Psalt. Virg. — (2) Sap. 10. — (3) Tom. 1. Serm. 61. c. 2. — (4) Gen. 2. — (5) L. de Paradis. c. 10.

consideres quia Deo universitatis est cura, invenies plus placere Domino debuisse, id in quo esset causa universitatis, quam condemnandum fuisse illud, in quo esset causa peccati. In Eva efformanda vidit Deus causam originalis peccati, omnem humani generis massam per Adamum corrupturi : asserit tamen bonum esse producere Evam, solerter hominum universitati providens : ex illa enim prima Eva, Eva secunda nascitura erat, quæ humano generi plus prodesset, quam prima mulier obfuit, dum incentivum peccati exstitit. Tantum universitas hominum debet Deiparæ ut dicatur a Leone Augusto *Evæ emendatio* (1), et prædicatur a Jacobo Monacho, *primæ parentis gloriatio.* (2)

Regius Vates de semetipso sic fatur : *Cogitavi dies antiquos, et annos æternos in mente habui.* (3) D. Hieronymus legit *recogitabam*, alii vero *supputabam dies a primordio.* Subjungit D. Augustinus : *In secretario suæ mentis.* Verum quid recogitabat, quid supputabat, in secretario suæ mentis? Respondent in persona Regii Vatis Patres Græci : *Quomodo quidem Deus populum adjuverit*, omnia retro secula quæ dies antiquos nuncupat, supputabat David, futura etiam quæ vocitat annos æternos prospiciebat, et in mentis secreto recogitabat quomodo olim Deus omnibus omnino seculis benefecerit adspectu ad Mariam nascituram, et Deiparam mirifice futuram : « Propter istam nobilem creaturam Deus salvavit parentes primos de prima eorum transgressione, Noe de diluvio inundante, Abraham de sede regis Chodorlahomor, Isaac de Ismaele, Jacob de Esaü; judaicum populum de Ægypto, et de impia Pharaonis manu, et de mari Rubro, et de vitulo in deserto, de manibus universorum regum et tyrannorum, scilicet de captivitate Babyloniæ et Assyriorum; David de leone et urso, de Goliath et de Saule; et ut brevi sermone cuncta comprehendam, omnes liberationes et indulgentias factas in veteri Testamento, non ambigo Deum fecisse propter hujus benedictæ puellæ reverentiam et amorem, quam Deus in suam prædestinationem præhonorandam cunctis operibus suis prædestinavit. » (4) Dies illos antiquos recogitabat Propheta, et in secreto mentis supputabat secula quibus profuerat nascitura Virgo; quæ, ut ait Sophronius, est *cunctis seculis sacramentum* (5) : nam præteritis profuit, præsentibus præstat auxilium, et futura felicitabit. Quare, ut ait Damascenus Mariam alloquens, *certabant secula quodnam maxime ortu tuo gloriaretur. Verum eorum concertationem, præfinitum Dei, a quo secula facta sunt consilium superavit, et postrema prima facta sunt, dum ipsis felicissima tua Nativitas obtigit.* (1) Postrema secula de Deiparæ nativitate gloriantur, quia tamen Virgo, ut ait Anonymus, est *temporum felicitas;* Deus illum voluit præfigurari per lunam : *A luna signum diei festi.* (2) Uti enim Judæi accipiebant a luna signum et indicium diei festi : nam festum Neomeniæ, id est, novæ lunæ, incidebat in novilunium; festum vero Paschæ, a quo cætera computabantur, incidebat in plenilunium. Non absimiliter Maria per lunam significata, est signum lætitiæ et felicitatis cunctarum nationum. *Ipsa enim est signum ævi, insigniens omnem ætatem, præsentem, pra teritam et futuram.* (3) Virgo Deipara est omnium temporum decus; et licet in una duntaxat ætate nascatur, insignem tamen reddit omnem ætatem. Quasi parum foret quod Maria ortu suo suam ætatem insigniter felicitet, et feliciter illustret, nisi etiam antiqua retro secula, et mox exinceps perpetuo futura suis fulgoribus irradiet, præsidiis fulciat, et favoribus opulenter ditet. Ut sit temporum felicitas, felicitatem ad omnes temporum differentias debet extendere, et subvenire præterito, præsenti et futuro.

Neque minori mentis acumine vocitatur Maria a D. Bernardo *negotium omnium seculorum.* (4) Non tantum quia secula seculis æmulabantur, quodnam illorum felicitaretur Mariæ nativitate : neque adhuc quia cuncta retro secula ad Mariæ generationem cucurrerunt, cum per varias cunctorum seculorum generationes ab Adamo suam ducat originem : sed maxime quia reconciliationem cum Deo hominum qui in cunctis seculis vel fuerunt, vel sunt, vel futuri sunt, negotiatur : et ut fatur D. Bernardus, *Maria nobis facta dicitur advocata, quia apud Deum salutis nostræ negotia, efficaciter pertractat* (5); Dei iram immutans in clementiam, justitiam in favores, odium in amorem, bellum in jucundissimam pacem; *per hanc diuturnum illud bellum, quod nobiscum cum Creatore erat, sublatum et exstinctum est : per hanc nobis reconciliatio sancita; pax et gratia donata.* (6) Quod ipsamet asseverat : « Ego murus, et ubera mea sicut turris; » (7) *ex quo facta sum coram eo, quasi pacem reperiens.* Quasi

(1) Orat. 1. — (2) Orat. de Nat. Mar. — (3) Ps. 76. — (4) D. Bernardin. Sen. tom. 1. Serm. 61. c. 2. — (5) In Encom. Angel.

(1) Orat. de Nat. Virg. — (2) Eccles. 43. — (3) Richard. a S. Laur. l. 7. de Laud. Virg. — (4) Serm. 2. de Pentec. — (5) Serm. 1. de Assumpt. — (6) Damasc. — (7) Cant. 8.

dicat, expendit Guillelmus : « Mox ut ex carne mea Verbum caro factum est, inveni et sensi me habere in utero de Spiritu Sancto, et reperi in utero meo quasi pacem, nondum quidem pacem, sed quasi pacem. » Ad plenam et consummatam mundi pacem necesse erat ut Filius sese offerret in cruce, offerreturque a Matre tanquam hostia pacis : ad consummandam pacem sanguine Christi, prævia debuit esse incarnatio, in qua est felix pacis inchoatio, quasi pacem reperit Maria eam inchoans in Filii nativitate, et Verbi humanationem accelerans.

3. *Joannes in Epistola eos maxime Antichristos vocat, qui Christum negarent in carne venisse.* (1) Ante mundi constitutionem electa est Maria ut de ea carnem sumeret Dei unigenitus. Quod innuit Evangelista de Christi generatione ex utero Virginis, aiens : « Christi autem generatio sic erat. » (2) *Non dixit, Sic facta est, sed, Sic erat, quia Christi generatio erat apud Patrem, quando generabatur ex Matre; quod erat, semper erat : quod factum est, hoc reddebatur.* (3) Et quia Christi generatio non potest esse apud Patrem, quin Deipara esset etiam apud Patrem, inde ad Mariam convertens sermonem Chrysologus subjungit : *Aut quomodo non ante conceptum mater, quæ post partum Virgo mater? aut genitrix quando non, quæ seculorum generavit auctorem?* Verum licet incarnatio sit ab æterno in idæis et decretis divinis, Deus humanationem Verbi distulit juxta istud Davidicum : *Distulisti Christum tuum.* (4) Hanc dilationem ægre ferentes Patriarchæ et Prophetæ, votis, desideriis, precibus, suspiriis postulabant a Deo Nativitatem Matris quæ debebat Deum concipere et parere. Observat Clemens Alexandrinus (5) summum sacerdotem sanctuarium ingressurum tot habere tintinnabula in fimbria vestimenti, quot sunt in anno dies, nimirum trecenta sexaginta sex, ad innuendum singulis diebus audiri voces Patriarcharum et Prophetarum postulantium cum lacrymis et gemitibus adventum auroræ quæ erat paritura justitiæ solem. Unde D. Bernardus sic alloquitur hominem : *Dedit tibi Deus Christum per Mariam propter sanitatem : sed quia indignus eras cui donaretur, datum est Mariæ, ut per illam acciperes quidquid haberes : quæ per hoc quod Mater est, genuit tibi Deum; per hoc quod Virgo est, exaudita est pro reverentia sua in causa tua, et totius generis humani.* (6)

(1) Tert. Lib. de Præsc. hær. 33. — (2) Matth. 1. — (3) Chrysol. Serm. 146. — (4) Ps. 73. — (5) Strom. 5. — (6) Serm. 3. de Nat. Virg.

Verbum etiam divinum quod est *desiderium collium æternorum*, non tam desiderabatur a Patriarchis et Prophetis quam ipsum Verbum, quod est *totum desiderium* (1), venire desiderabat. Quod si quæras cur non venerit ab initio mundi, vel saltem in lege naturali, aut in exordio legis mosaïcæ, ut tum suis, tum prophetarum desideriis satisfaceret, hujus rationem subministrat Euthymius : « Olim ante mundi constitutionem prædestinata fuerat incarnatio Dei; verum usque ad Mariam nondum incarnatione digna inventa fuerat officina, quæ simul atque est inventa, tunc demum incarnatus est. » Et ob hanc causam S. Ildephonsus sic Mariam alloquitur : *Procido coram te, sola opus incarnationis Dei mei.* (2) Tum quia, ut ait Bernardinus Senensis (3), Verbum divinum præsertim pro Mariæ amore carnem sumpsit, plusque pro illa redimenda quam pro omni alia creatura humanatum est. Quomodo intelligit hæc sponsi ad sponsam verba : *Vulnerasti cor meum, soror mea sponsa, vulnerasti cor meum.* (4) Tum quia licet, ut vult Doctor Angelicus, « ex congruo meruerint Sancti Patres incarnationem desiderando et petendo; » (5) ad Incarnationis tamen opus expetitus et exspectatus est Mariæ consensus, et Beata Virgo fuit velut arbitra et sequestra tanti mysterii, quod Deus ab ejus arbitrio dependere voluit; ut ipsa post Deum sit bonorum omnium principium et gratiarum omnium conceptaculum. *Quid est hoc quod sine Mariæ consensu non perficitur incarnationis mysterium? quia nempe vult illam Deus omnium bonorum esse principium.* (6) Tum quia etsi « Sancti Patres flagrantissimis desideriis meruerint de congruo Incarnationis accelerationem; » (7) Maria tamen ferventissimis suis precibus Deum exoravit, et præ cunctis Patriarchis et Prophetis Incarnationem acceleravit, Regemque seculorum, Altissimi Filium properare, festinare, et instar gigantis currere fecit. *Saliens in montibus* (8) in morem saltantis, tripudiantis, exsultantis, choreas ducentis.

Quanto autem desiderio Virginis Nativitatem exoptarit Dei Filius, ipsemet declarat his verbis : *Surge, propera, amica mea, columba mea* (9) : quibus eam ita accelerare velle declarat ut instar columbæ inter volucres celerrimæ, veloci penna advolet. Nam, ut animadvertit Rupertus Abbas, *vox Dei*

(1) Cant. 5. — (2) L. de Virg. c. 12. — (3) Tom. 2. Serm. 51. art. 3. c. 3. — (4) Cant. 4. — (5) 3. p. q. 2. art. 11. — (6) D. Iren. apud Corn. a Lap. in c. 31. Prov. — (7) D. Bonav. in 3. dist. 4. art. 2. q. 1. — (8) Cant. 2. — (9) Ibid.

ad Mariam optantis, desiderantis, festinantis est. Tanta autem celeritate ad natam Virginem venit Dei Filius, ut Evangelico Prophetæ præceperit æternus Pater : *Voca nomen ejus, accelera, festina* (1) : ideoque D. Augustinus meditatur Dei Filium de cunctato Virginis consensu anxium, et de reditu Angeli Incarnationis nuntii valde sollicitum, et Angelum moræ, impatientem Virginem sic alloquentem repræsentat : *Deus in porta est : Angelum quem moraris exspectat : usquequo moraris, o Virgo, nuntium festinantem? Intuere Deum in cœli vestibulo me sustinentem? responde verbum, et suscipe Filium.* (2) Dato autem a Virgine consensu, *nec mora revertitur nuntius, et virginalem thalamum ingreditur Christus.* Subjungit D. Bernardus Dei Filium Angelo nuntio fuisse velociorem et præ nimio desiderio non exspectasse nuntii reditum, sed moræ velut impatientem ad Virginem quam velocissime descendisse. *Hoc mirandum quomodo qui Angelum miserat ad Virginem, inventus est esse cum Virgine. Itane velocior Angelo fuit Deus, ut festinantem nuntium celerior ipse perveniret ad terras? nimio enim prævolans desiderio, prævenit suum nuntium ad Virginem quam amaverat.* (3) Vix Virgo sanctissima cœlesti nuntio consenserat, cum Deus volatu mirabili ad Virginem descendit : vix ore sacro hæc verba protulerat Virgo : « Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum, » cum in ejus utero, « Verbum caro factum est. » Tantum fuit humanationis desiderium, ut Verbum non sustinens moram donec aperirentur cœli, inclinavit cœlos et descendit. » *Celeritatis studio, non eos aperuit ad descendendum, sed inclinavit secum, et in terram traxit* (4), ut sublimaret ad divinam Maternitatem, Virginem quæ præsentata fuerat in templo; ut Patriarcharum desideria consummaret, et sanctis suis occupationibus Deum glorificaret.

III. PARS. *Gloriæ suæ causa Deus molitus est mundum* (5), in mundoque posuit hominem, ait D. Augustinus, ut eum cognosceret, diligeret, lauderet, et per cognitionem, amorem et laudum decantationem glorificaret. Belle ad propositum Petrus Damianus. *Vita activa et contemplativa Virginem perfectiori diligentia ambierunt.* (6) Vitæ activæ vacabat Maria, ministrans in templo, et mira diligentia et industria operans quæ spectabant altaria et sacrificia. At vitæ contemplativæ majori adhuc studio occupata fuit, Deum indesinenter glorificans : 1. Mentis cognitione; 2. Cordis dilectione; 3. Oris laudatione.

1. Deus, qui est infinite cognoscibilis, quique semetipsum ab æterno comprehendit, produxit hominem in tempore, eumque intellectu donavit, et ad sui imaginem formavit, ut prototypum suum cognosceret, et cognoscendo glorificaret. *Oportebat Deum cognosci; bonum hoc utique et rationale. Oportebat dignum aliquid esse, quod Deum cognosceret : quid tam dignum prospici posset, quam imago Dei et similitudo?* (1) Angeli qui non secus ac homo, sunt imagine Dei insigniti, eum clare conspiciunt, et videndo glorificant. Ex D. namque Augustino, *gloria est clara cum laude notitia.* Homines viatores qui Deo non potiuntur, illum duntaxat cognoscunt in suis creaturis, quas Deus produxit *in ornamentum majestatis suæ* (2), quia ejus perfectiones in illis mire resplendent, et homines ex effectuum cognitione primam causam cognoscunt, et cognoscendo glorificant. Quomodo Petrus Damianus intelligit istud : Plena est omnis terra gloria ejus : *Scilicet cum dicit plenam majestate, intelligit dicere majestatis cognitione* (3) : quæ quanto major fuerit, tanto major erit gloria quam ex ea captat divina majestas. Ut autem appareat quantum Beata Virgo Deum per cognitionem glorificaverit, consideranda est cognitionis Marianæ sublimitas; quæ Prophetarum, Evangelistarum, Apostolorum et Angelorum viatorum superavit notitiam. *Prophetæ de officio præfandi vocantur* (4); quia divinitus inspirati futura nuntiant: *Voces eorum in thesauris litterarum manent.* S. Ildephonsus Mariæ prophetissæ elogia commendat. *Audite Mariam prophetissam Dei.* (5) Accipit enim ab Spiritu Sancto singulare donum, quod dari solet scriptoribus sacris ad canonicam Scripturam scribendam : uti enim scriptori canonico Spiritus Sanctus dictat singula verba, ita beatæ Virgini dictavit singula verba quæ in illo celebri Cantico continentur, quod ad Dei gloriam decantavit. Quare salutatur ab Andrea Cretensi : *Salve, veteris novique Testamenti obsignatrix; totius prophetiæ perfecta plenitudo; inspirata a Deo veritatis Scripturarum Acrostichis; Dei ac Verbi animatus tomus, in quo sine voce ac scripto, inscriptor ipse Deus ac Verbum quotidie ligitur.* (6) Belle dicitur Scripturarum Acrostichis, quia sicut in acrostichide totius tractationis argumentum ex summis statim litteris cognoscitur, ita etiam

(1) Isai 2. — (2) Serm. 17. de Nat. Dom. — (3) Serm. 3. sup. Missus est. — (4) Genebr. in Ps. 27. — (5) Tert. l. adv. Herm. 10. — (6) Serm. 1. de Nat. Virg.

(1) Tert. L. 2. adv. Marc. 6. — (2) Tert. Apol. 17. — (3) Isa. 6. — (4) Tert. Apol. 18. — (5) Serm. 2. de Assumpt. — (6) Serm. 2. de Nat. Virg.

scriptura tota in Maria intelligitur, quæ est *veritas Prophetarum*, *magistra Evangelistarum*. (1) Evangelistæ jam facta clare et perspicue referunt, quæ Prophetæ futura obscure vaticinantur. Mariam *Evangelistam* nuncupat adhuc S. Ildephonsus : « Joannes in Apocalypsi, de throno ait, scilicet de Maria, procedebant fulgura, et voces, et tonitrua ; quia Mater Filii Jesu Christi parabolas, ænigmata legalia, mirifica gesta, dicta, opera avidius ebibit, sincerius luculentiusque aliis edidit : » (2) Evangeliorum fontem in quatuor ora sectum, de Maria, tanquam de paradiso amœnissimo dimanare asseverat Basilius Seleucus : *Ave, florentissime virginitatis paradise, ex quo Evangeliorum fons in quatuor ora sectus, miserationum flumina credentibus deducat.* (3) Sapientissimi fuerunt Apostoli, *quos magistros Dominus dedit, individuos habens in comitatu, in discipulatu, in convictu* (4) : at beatissimæ Matri majorem quam Apostolis contulit Christus scientiæ plenitudinem : nam, ut subjungit Bernardinus Senensis, « Maria Virgo, quæ Salvatorem genuit, peperit et aluit ; quæ jugiter ejus adhæsit lateri, quæ comes individua, nullo fere abfuit itinere, quæ intensa præ cæteris invigilavit Verbo, et operi ejus, sola Salvatoris actuum insignia opera, melliflua prædicationis genera, inaudita contra mundum et peccatum divinæ severitatis acerrima eloquia, quod eis diu interfuit, secretius audivit, citius agnovit, propensius retinuit, et Apostolis aliisque discipulis locupletius edidit, diligentius retulit, felicius tradidit. » Nam, ut ratiocinatur D. Anselmus, « licet Apostoli per revelationem Spiritus Sancti omnem fuerint veritatem edocti, incomparabiliter tamen eminentius ac manifestius Maria, per eum Spiritum veritatis, illius veritatis profunditatem intelligebat, et per hoc multa eis per Mariam revelabantur, quæ in se non solum ipsa scientia, sed ipso effectu, ipso experimento didicerat. » (5) Non immerito Maria juxta etymon nominis, *doctrix*, seu *magistra* interpretatur, quoniam *Maria Apostolorum magistra facta est, qui nostri postea magistri facti sunt, et ascendente Domino Apostolos novum docuit Testamentum, quod ad docendum nos iidem Apostoli conscripserunt.* (6) Ideoque a D. Bonaventura, *doctrix Apostolorum* (7) prædicatur : qua adhuc Rupertus pleno ore buccinat : *Prophetissam Prophetarum*, *Magistram Magistrorum, id est, Apostolorum, fidei ac religionis Magistram.* (1) Quo pacto autem beata Virgo Apostolos Spiritu edoctos erudierit, belle declarat Rupertus : *Quia sicut Spiritus Sanctus Apostolos edocuit, idcirco vocis magisterio non opus illis fuit : imo vox tua vox illis fuit Spiritus Sancti; quidquid supplementi opus erat eisdem mortalibus, vel testimonii ad confirmandos singulorum sensus, quos acceperant ab eodem Spiritu dividente singulis prout vult, ex religioso ore tuo perceperunt.* Vox Deiparæ Apostolis fuit vox Spiritus Sancti, ad eum modum quo Spiritus Sanctus suggessit et declaravit Apostolis, ea quæ dum scholares Christi erant, ex ejus divino ore audierant, nec plene intellexerant. Ad eum modum beata Virgo, quæ eminentius et manifestius penetraverat profunditatem doctrinæ quam Apostolis Spiritus Sanctus suggessit, illam declarabat Apostolis, vicario Spiritus Sancti magisterio, ut sicut Spiritus Sanctus fuit quodammodo Christi lingua et interpres, sic Maria foret interpres et lingua Spiritus Sancti. Inter Apostolos, Joannes et Paulus sublimiori sapientia illustrati videntur. Joannes quidem de quo D. Ambrosius : *Mirum non est præ cæteris fuisse locutum mysteria, cum ei præsto esset aula cœlestium sacramentorum.* (2) Paulus quoque, qui raptus fuit usque ad tertium cœlum, audivitque arcana verba quæ non licet homini loqui : at beata Virgo, *non solum secundum humanitatem, sed etiam secundum divinitatem, et contemplari, et plus omnibus cognoscere meruit* (3), fuitque Joanne et Paulo longe sapientior. Joanne quidem : nam, ut fatur D. Ambrosius, *vere autem alvus ille Mariæ crater tornatilis, in quo erat sapientia quæ miscuit in cratere vinum suum, indeficientem piæ cognitionis gratiam, divinitatis suæ plenitudinem subministrans.* (4) Paulo etiam : unde Rupertus asseverat Virginem *raptam esse in tertium cœlum et vidisse arcana mysteria, quæ non licet homini loqui, perfectius et excellentius quam Paulum.* (5) Cherubini *contemplationes angelicorum luminum* (6) sic dicti quasi plenitudine scientiæ splendeant : at beata Virgo plenitudinem scientiæ Cherubinorum longe excedit ; super quos etiam sedere perhibetur Christus Dominus. « Ascendit super Cherubin, et volavit; volavit super pennas ventorum. » (7) Quasi dicat : Altius assurgit dominicus intellectus quam cherubicus, siquidem ubi hic

(1) D. Bonav. — (2) S. Bernardin. Sen. tom. 2. Serm. 2. de Virg. — (3) Orat. 36. — (4) Tert. L. de Præsc. Hær. 22. — (5) L. de Excell. Virg. c. 7. — (6) Corn. a Lap. in c. 1. Matth. — (7) Richard. a S. Laur. 2. de Laud. Virg.

(1) L. 1. in Cant. — (2) L. 1. de Instit. Virg. c. 7. — (3) Euseb. Emissen. Serm. 1. de Assumpt. — (4) L. 1. de Instit. Virg. c. 14. — (5) L. 3. in Cant. — (6) Tert. L. adv. Valent. 17. — (7) Ps. 17.

stat, ille volat ; hic est infra, ille superius assurgit ; hic est plenitudo scientiæ, ille superplenitudo : itaque *exaltatus est super plenitudinem scientiæ, ut nemo ad eum perveniret.* (1) Dominicæ sapientiæ plenitudinem æmulatur Deipara, plenitudinem scientiæ Cherubinorum longe superans, cui probe congruit, ait Richardus a Sancto Laurentio, *quod de ascensione filii Psalmista : Ascendit super Cherubin, et volavit ; super Cherubin, quod interpretatur plenitudo scientiæ.* (2)

Verum unde Mariæ supereminens scientiæ plenitudo? unde sublimis illa sapientia? Ad altissimam illam divinorum mysteriorum sublimata est notitiam, per 1. Fidei illustrationem ; 2. Scientiæ infusionem ; 3. Scripturæ sacræ lectionem ; 4. Specialem Angelorum revelationem ; 5. Christi conversationem ; 6. Spiritus Sancti eruditionem ; 7. Continuam contemplationem. 1. Beatam Virginem merito Patres nuncupant *Matrem credentium* (3), quia accepit a Deo perfectissimam fidem : tum ex parte subjecti, omnem omnino dubitationis modum excludentem : tum ex parte objecti, distinctissime credentem Trinitatem, Incarnationem, aliaque divinitatis et humanitatis Christi mysteria. 2. Primis parentibus perfectam cunctarum rerum scientiam contulit Deus : at B. Virgo in primo instanti suæ conceptionis, supernaturalem a Deo infusam habuit sapientiam. *In prima sanctificatione quantum ad rationem et intellectum, tanta ei sapientiæ claritas a Deo superinfusa est, quod perfecte intelligebat creaturas et creatorem, et spiritus et omnia bona amplectenda, et mala fugienda.* (4) 3. Multi Patres Scripturæ lectione divinam consecuti sunt sapientiam : B. Virgo a tenera ætate didicit sanctam linguam, et quandiu fuit in templo, lectioni sacrarum Scripturarum et meditationi vacavit. (5) *Verisimile est illam, et de clara stirpe natam, et Davidis filiam, haud ignaram divinorum quæ in divinis litteris habentur oraculorum fuisse.* (6) Quod si quæramus ab Origene cur in Salutatione Angelica turbata fuerit Virgo, respondet : *Habebat legis scientiam, et Prophetarum vaticinia quotidiana meditatione cognoverat* (7) ; nec unquam in sacris paginis legerat, ad ullam filiam similem habitum fuisse sermonem : *Sic Virgo angelico quidem sermone muniebatur, Domini vero partum commentabatur.* (8) Idcirco D. Augustinus sic Virginem alloquitur : *Recole, Maria, propheticam lectionem, neque enim te scientia potest divinorum præterire librorum, quæ ipsam plenitudinem paritura es Prophetarum.* (1) Rupertus hæc Canticorum elucidans verba : « Introduxit me rex in cellaria sua (2), » Virginem sic loquentem inducit : *Et quæ sunt ista cellaria regis Dei? Nimirum sacra mysteria quæcunque continentur in Scripturis sanctis. Nihil enim a me abscondit, sed omni dulcedine sua me inebriavit. Qui enim Verbum suum quod erat et est in corde suo, mihi totum infudit, quomodo non etiam cum illo omnia mihi donavit?* 4. Ceciliam solam in cubiculo cum Angelo conversantem invenit Valerianus : at B. Virgo in templo *tunc minus sola esse videbatur, cum sola esset : nam quomodo sola, cum tot libri adessent, tot Prophetæ, tot Archangeli* (3), cum quibus conversabatur, et a quibus multa per revelationem audiebat? At, 5. Incomparabiliter plus Christi convictu quam Angelorum conspectu illustrata fuit Virgo. *Sub Mariæ disciplina, infans Deus versatur* (4) : quasi infans Jesus esset scholaris Mariæ. At verius Maria dicitur a Doctore Angelico, scholaris et discipula Christi. *Considera prudentissimam mulierem Mariam, vera sapientiæ Matrem, qualiter scholaris sit pueri.* (5) Maria Magdalena ad Christi scholam sedens secus pedes Domini audiebat verbum illius : et Maria, Mater Jesu, considerabat omnia ejus verba conferens in corde suo. (6) Quam ideo nuncupat Sanctus Epiphanius *perpetuam Jesu sectatricem.* (7) Quantam autem Deipara a Filio Deo mutuarit sapientiam, sapienter colligit D. Anselmus (8) expendens istud : « Intravit Jesus in quoddam castellum. » *Christus, ut dicit Apostolus* (9), *est Dei virtus et Dei sapientia, et in eo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ Dei ; et Christus est in Maria : ergo omnes thesauri sapientiæ et scientiæ Dei sunt in Maria*, quos habuit ex sapientiæ Dei inhabitatione. Belle Virgo nuncupatur a Sancto Ildephonso *sacrarium Spiritus Sancti*, quia Spiritus Sanctus, non solum ad illam sanctificandam, sed adhuc erudiendam deputatus videtur. *Illam profecto adamavit Verbum, sibique in Genitricem elegit, utpote eam superabundanti benedictione præventam, jamque Sancti Spiritus magisterio deputatam.* (10) Quis posset Marianam concipere notitiam, quæ in suo utero increatam

(1) D. Aug. — (2) L. 3. de Laud. Virg. — (3) Apud Abul. in Parad. 1. c. 31. — (4) Bernardin. Sen. — (5) Sophron. Serm. de Assumpt. — (6) Andr. Jerosol. Orat. in Salutat. Deipar. — (7) Hom. 6. Luc. — (8) Procl. Orat. 6.

(1) Serm. 5. de Nat. Virg. — (2) Cap. 1. — (3) D. Ambr. L. 2. de Virg. — (4) S. Ildeph. L. de Virg. Mar. — (5) In Cat. in c. 2. Luc. — (6) Luc. 10. — (7) Hæret. 78. — (8) Hom. in c. 10. Luc. — (9) 1. Cor. 15. - Coloss. 2. — (10) Laur. Just. Serm. de Nat. Virg.

concepit sapientiam, et cui Spiritus Sanctus veritatis Doctor, Magister est deputatus? D. Bonaventura multo magis assidua contemplatione quam librorum lectione, aut magistrorum eruditione in divina sapientia profecit. Beata Virgo divinæ contemplationi continuo vacabat. *Nulla unquam inordinata affectio, distractio, fragilitas, mentem Virginis, a contemplationis lumine revocavit, nec occupatio ulla exterior.* (1) Multi etiam graves auctores censent, etiam tempore somni, contemplationi vacasse; alii adhuc plus audent, visionemque beatificam beatæ Virgini per modum transeuntis concedunt. *Maria virtute contemplandi quodammodo patriæ donata est; unde de illa dictum est,* (*Sap.* 18.) *Cœlum attingebat, stans in terra.* (2) His gradibus *Maria profundissimam divinæ sapientiæ, ultra quam credi valeat, penetravit abyssum; ut quantum sine personali unione creaturæ conditio patitur, luci illi inaccessibili videatur immersa.* (3) Quod innuere videtur Scriptura, Mariæ accommodans, non solum lunæ decorem, sed etiam solis lucem et splendorem. Uti autem sol luce, ita calore commendatur, sic B. Virgo in templo existens glorificabat Deum, sublimi mentis contemplatione et ardentissima cordis dilectione.

2. *Creatori diligendo ædificaverat hominem Deus.* (4) Ad Dei amorem delecta Virgo semper in Dei amore perseveravit : merito Maria Mater pulchræ dilectionis nuncupatur, quia a Deo perfecte diligitur, et Deum ardentissima charitate diligit. A Deo diligitur, qui eam elegit in Matrem : Deum ardentissime diligit, quem præ amoris vehementia Deum cordis sui vocitat, *Deus cordis mei, et pars mea Deus in æternum.* (5) Hanc sententiam de Incarnationis mysterio intelligit Cassiodorus. Itaque non tantum Christus pars Mariæ dicitur, quia illi utpote vere Matri, concorporatus et convisceratus fuit, sed Deus cordis : tum quia, ut diximus in superioribus, ex purissimo Mariani cordis sanguine formata fuit Christi caro; tum maxime quia Beatissima Virgo toto corde Deum diligebat, neque ab ardentissimo illo amore cor ejus unquam vacavit. Sed quia aliorsum (6) Mariani amoris fuse demonstrata est perfectio: nunc sufficiat dicere cum D. Anselmo : *Amorem quem pater et mater singuli debent filio suo, debet hæc felicissima matrum soli Filio suo : amorem etiam quem debet filius simul patri et matri, ille Filius veræ Virginis, suæ debet soli Matri : nam sicut alii filii nascuntur ex patre et matre, ita Filius natus est ex ea sola Matre. Excedit itaque omnes amores parentum in filios, aut filiorum in parentes amor istius Matris in Filium suum.* (1) Eloquenter declarat Anselmus vehementiam amoris et Christi in Deiparam, et Deiparæ in Deum, sed non minus lepide Gregorius Nyssenus puritatem Mariani amoris demonstrat, Virgini aptans hæc sponsi verba : « Ecce tu pulchra es, amica mea, ecce tu pulchra es : oculi tui columbarum. » (2) *Anima liberata a corporali affectione habet speciem columbæ in oculis suis, hoc est characterem vitæ spiritualis : sic quoniam purus factus est animæ oculus, capax est characteris columbæ et Spiritus Sancti.* (3) Trinum reperio Spiritus Sancti characterem, spiritualitatem, sanctitatem et charitatem. Trinum illum characterem in Virgine conspicio: 1. Spiritualitatem, quia liberata erat ab affectionibus corporeis; 2. Sanctitatem, quia a primo conceptionis momento sanctificata fuit; 3. Charitatem quæ cum sit idem realiter habitus cum gratia sanctificante, tanto ardentior fuit Virginis amor, quo sanctitas ejus perfectior. Neque minus adhuc lepide Rupertus hæc verba expendens : « Veniat dilectus meus in hortum suum; » (4) animadvertit quod B. Virgo non dicitur ager, aut campus, aut mons, aut collis, sed hortus : *Quod semper ibi aliquid oriatur; quia cum alia terra semel in anno aliquid creet, hortus nunquam sine fructu est. Unde ergo hortus es tu, o dilecta dilecti, nisi quia in te natum est aliquid quod nunquam desinit, nunquam marcessit, nunquam deficit?* Cæteri homines donec habeant usum rationis, sunt campi inculti et steriles, qui nullum actum dilectionis Dei producunt; obtento autem usu rationis, sunt montes a quibus semel in anno forte oritur Dei amor. Colles sunt fecundiores; verum non semper producunt fructus, interdum otiantur. At B. Virgo hortus deliciarum, ab initio suæ creationis Dei amorem produxit, neque unquam ab ejus dilectione destitit, et quemadmodum continuo Deum glorificavit cordis dilectione, ita et oris laudatione.

3. *Deo etiam inanimata et incorporalia laudes canunt apud Danielem.* (5) Quanto magis B. Virgo cæteras creaturas in dignitate superat, tanto magis in divinis decantandis laudibus cunctis antistat. « Gloria Domini

(1) Dion. Carthus. L. 2. de Laud. Virg. — (2) Richard. a S. Laur. l. 4. de Laud. Virg. — (3) D. Bern. super Sign. Mag. — (4) Tert. L. 4. adv. Marc. 26. — (5) Ps. 72. — (6) Tert. Præd. tom. 1. Tract. de Perf. Ang. Conc. 6.

(1) L. de Excell. Virg. c. 4. — (2) Cant. 1. — (3) Hom. 4 in Cant. — (4) Cant. 5. — (5) Tert. L. adv. Hermog. 44.

plenum est opus ejus. » (1) Mundus est plenus gloria Dei, in quo *magnificentia auctoris, ex operum diversitate signatur.* (2) Verum illa Ecclesiastici verba quæ cuivis divino operi conveniunt, specialiter ad Mariam referuntur. *Inter omnia hujus artificis opera, Maria speciale est opus, de quo dicitur: Gloria Domini plenum est opus ejus.* (3) Antonomastice opus Domini est Maria, opus excelsi, cui nullum unquam invenitur simile. *Hoc opus plenum est dominica gloria, quia supra omnem puram creaturam resultat, et relucet plenissime in Maria.* (4) In cœlis relucet Dei gloria, cœli namque enarrant gloriam Dei; in terra fulget Dei gloria, gloria namque Dei plena est terra. Gloriosus apparet Deus in Sanctis suis : at super omnem puram creaturam in Maria relucet plenissime gloria Dei. Etenim *per ipsam, et in ipsa, et ex ipsa augetur gloria Patri, et Filii, et Spiritus Sancti. Unde in psalmo : Magnus Dominus, et laudabilis nimis, in civitate Dei nostri, in monte sancto ejus. Licet enim in omni creatura sit Deus magnus et laudabilis nimis, tamen nominatim dicitur magnus et laudabilis nimis in civitate Dei nostri, quæ est Maria, de qua dicitur in psalmo : Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei.* (5) In Maria magnus et laudabilis est Deus, quia Virgo est opus singulare in quo Dei magnalia mire relucent. Ex Maria magnus et laudabilis est Deus, quia homines et Angeli, ex donis quæ Deus largitus est Virgini, laudant et prædicant datoris magnificentiam et liberalitatem. Per Mariam magnus est Deus et laudabilis nimis, quia B. Virgo continuo divinas decantat laudes. Ad instar Deiparæ, laudemus Deum, magnificemus Trinitatem, cui sit honor et gloria in secula seculorum.

(1) Eccles. 42. — (2) Tert. L. de An. 8. — (3) Richard. a S. Laur. L. 10. de Laud. Virg. — (4) D. Bonav. in Spect. Virg. c. 7. — (5) Richard. a S. Laur. L. 2. de Laud. Virg. — (6) Tert. L. de Res. Car. 13.

CONCIO QUINTA.

Alitem *Orientis peculiarem, de singularitate famosum, de posteritate monstruosum* (6) prædicat Tertullianus. Quod de Phœnice refert Tertullianus, idipsum de Maria asseramus, quæ est de posteritate monstruosa, et de singularitate famosa. De posteritate monstruosa : monstrum enim in natura videtur, quod Virgo remanens Virgo concipiat et pariat Filium. *Sed et virginem parere natura non patitur, et tamen credendum est Prophetæ. Et merito. Præstruxit enim fidem incredibili rei, dicendo quod signum esset futurum, Ecce Virgo concipiet in utero, et pariet filium. Signum autem a Deo, nisi novitas aliqua monstruosa fuisset, signum non videretur.* (1) Maria est etiam de singularitate famosa, unde decantatur ab Ecclesia : Virgo singularis; et, ut ait Jacobus Monachus, *singulari substantia appellat eam quæ unius esset ac singularis naturæ.* (2) Licet enim Maria sit ejusdem specificæ naturæ cum cæteris hominibus, ita tamen singularis est in suis privilegiis, ut alterius et singularis naturæ esse videatur : et ut fatur Tertullianus, *singularitas tota est.* (3) Singularitas in Conceptione in qua originalem non contraxit culpam; singularitas, in Nativitate, nascens sine lacrymis, gaudium annuntians universo mundo; singularitas in vita nunquam a divina cessans dilectione; singularitas in morte, potius amoris violentia quam naturæ defectu efflans animam; singularitas in Maternitate, quæ Virginis non violavit integritatem. Deus *solitudinem quamdam de singularitate præstantiæ suæ possidens* (4) unicus est. Maria solitudinem quamdam de singularitate præstantiæ suæ possidens, unica est, 1. Ab æterno Patre fecundata; 2. A Filio fabricata; 3. A Spiritu Sancto obumbrata.

I. PARS. *Nullus omnium hominum nativitatis Christi fut conscius in conceptu, cum Virgo Maria Verbo Dei prægnans invenitur.* (5) Nam, ut belle ad propositum fatur Rupertus, *solus Pater Virginis conscius est* (6), qui eam fecunditatis suæ fecit participem, quo nihil singularius et gloriosius pro Virgine potest decantari : *Ipsa est Virginis nostræ gloria singularis, et excellens prærogativa Mariæ, quod Filium unum eumdemque cum Deo Patre meruit habere communem.* (7) Nam, 1. Pater æternus est vere Dei Pater, Maria est vere Dei Mater; 2. Solus Pater æternus est Pater Dei; Maria sola est Dei Mater; 3. Pater habet omnem majestatem Patri Dei conformem; Maria habet omnem sanctitatem Matri Dei convenientem.

1. *Christus secundum carnem ex Virgine natus est.* (8) Arius primæ divinæ Trinitatis personæ fecunditatem tollere ausus est. Nam prædicando Filium creaturam Patreque minorem, æternam Verbi destruere molitus est generationem : quia Pater nequit generare Fi-

(1) Tert. L. adv. Jud. 9. — (2) Orat. de Nat. Virg. — (3) Tert. L. de Car. Chr. 15. — (4) Tert. L. 1. adv. Marc. 4. — (5) Tert. L. adv. Jud. 13. — (6) In cap. 1. Joan. — (7) D. Bern. Serm. 3. de Annunt. — (8) Tert. L. adv. Jud. 13.

lium nec majorem, nec minorem, sed æqualem. Si Pater generaret Filium se majorem, ipse non esset Deus ; si generaret Filium se minorem, genitus Filius non esset Deus. Cum enim Deus sit *summum magnum* (1), repugnat ut detur aliquid Deo majus : ergo Pater necessario generat Filium sibi æqualem, consubstantialem, unum et eumdem cum Patre et Spiritu Sancto Deum. Nestorius Virgini Deiparæ voluit auferre dignitatem : sacrilegus ille impie docuit, aut Christum non esse Deum, aut Mariam vere non esse Dei Matrem. Nam si pura creatura est ejus Mater, quomodo ipse erit Deus? Absurdum namque est ut mulier Filium se antiquiorem concipiat, et in tempore parturiat divinum Verbum a Patre in æternitate generatum? Hoc Achille Nestorius divinam Mariæ maternitatem labefactare molitus est : at in vanum impius ille laboravit : nam elegit *Virginem sibi Deus in Matrem* (2), et Unigenitus ab æterno a Patre generatus, in tempore de Virgine nasci dignatus est. *Merito itaque B. Maria dicitur oriens orientis, fons fontis, vivi origo principii.* (3) Maria auctorem sui concepit, et parturivit principium a quo producta est : *Creator ex creatura sua nascitur, et fructum ventris sui Mater innupta miratur, ac femina auctoris auctor efficitur.* (4) Petro Damiano et Eusebio Emisseno arridens Chrysologus sic Mariam alloquitur: *Virgo, concipitur ex te auctor tuus, tua ex te oritur origo, in tuo germine est genitor tuus, in tua carne est Deus tuus.* (5) Sed super omnes de ineffabili illo mysterio mirum in modum ratiocinatur Cassianus. *Non solum antiquiorem se Maria peperit, sed ipsum sui auctorem, omniumque progenitorem : facta est parentis parens, quia quam facile Deo fuit, ut hominem nasci faceret, tam facile fuit ut ipse ex homine nasceretur.* (6) Si Christus esset duntaxat Deus et non homo, Maria ejus non esset Mater ; sed quia est Deus et homo simul, et divinitas et humanitas in una et eadem Verbi persona uniuntur in utero Virginis : *Audistis inaudita ratione, in uno corpore Deum hominemque misceri* (7); et eadem ratione qua tribuimus Deo quæ propria sunt hominis, et vice versa homini ea quæ sunt propria Dei, tribuimus Virgini divinam maternitatem : *Ita utriusque substantiæ census, hominem et Deum exhibuit : hinc natum, inde non natum ; hinc carneum, inde spiritalem ; hinc infirmum, inde præfortem; hinc morientem, inde viventem* (1); hinc Dei, inde Mariæ filium. Non est magis difficile feminam fieri Dei Matrem, quam hominem uniri divinæ personæ. Si repugnat quod Virgo in tempore nata generet Deum æternum, repugnat quoque quod Deus æternus assumat ad hypostaticam unionem naturam in tempore productam : in utroque nulla est impossibilitas, nulla contradictio. Verbum æternum potuit, imo de facto sibi personaliter univit humanitatem in tempore productam : et quia ex Mariano sanguine formata est caro quam assumpsit Verbum ad hypostaticam unionem, *Joannes unum Deum novit creatorem universitatis, et Christum Jesum ex Virgine Maria Filium Dei creatoris.* (2) Prima Trinitatis persona ob generationem Verbi, est Dei Pater; Maria ob Christi generationem est Dei Mater ; Filius est Patri consubstantialis, quia est de ejus substantia generatus; Dei Filius *consubstantialis esse dignatus est Matri* (3), quia humanitas quam assumpsit, de substantia Mariæ est generata : solus Pater ab æterno est Dei Pater, Maria sola in tempore est Dei Mater.

2. Maria est *sine masculo mater* (4) : quia virtute Spiritus Sancti *ex semetipsa sola, nulla opera conjugii concepit, et procreat* (5) : unde vocitatur a D. Ignatio *cœleste prodigium, sacratissimum monstrum.* Nonnulli homines nascuntur monstruosi « qui sunt absque capite, quibus oculi sunt in humeris, pro naso et ore duo foramina habent in pectore. » (6) Maria sacratissimum est monstrum caput non habens : vir caput est mulieris ; cæteræ mulieres habent caput, nempe virum, qui cum illis concurrit ad prolis generationem : at sola Virgo caput non habet : sine masculo mater. Quare illam sic alloquitur Spiritus Sanctus : *Vulnerasti cor meum soror mea sponsa, vulnerasti cor meum, in uno crine colli tui.* (7) Annon potius dicendum erat : Vulnerasti cor meum in uno crine capitis tui, quam in uno crine colli tui? Capilli non in collo, sed in capite nascuntur et prodeunt : sicut natura capiti comam indulsit, sic eamdem collo negavit. Verum non sine mysterio sponsæ declarat Spiritus Sanctus: Vulnerasti cor meum in uno crine colli tui, subjungere volens, ut acute animadvertit Rupertus (8), *caput non habentis, id est, virum,* qui est caput mulieris, et communiter concurrit cum illa ad prolis generationem. Maria sola, caput non habens, filium generat ;

(1) Tert. L. 1. adv. Marc. 4. — (2) Chrysol. Serm. 140. — (3) Petr. Dam. Serm. 46. — (4) Euseb. Emiss. Homil. 2. de Nat. Dom. — (5) Serm. 142. — (6) L. 4. de Incarn. — (7) Chrysol. Serm. 142.

(1) Tert. L. de Car. Chr. 5. — (2) Tert. L. de Præsc. Hær. 36. — (3) D. Leo Ep. 13. ad Pulcher. — (4) Tert. L. adv. Valent. 10. — (5) Ibid. — (6) D. Anselm. L. 1. de Imag. Mund. 9. — (7) Cant. 4. — (8) L. 3. in Cant. 4.

et ut fatur Chrysippus, *nutriebatur Filius, et non inveniebatur pater; ager fructum edebat, et fructus carebat cultore; messem reddebat, quæ semen non receperat.* (1) Monstruosam illam Christi generationem de sola Virgine absque capitis seu viri concursu, eloquenter declarat S. Zeno, Veronensis Antistes: *Mira res! concipit Maria de ipso quem parit; tumet uterus majestate, non semine; nascitur sine patre filius, non totus matris; sibi debens quod conceptus est: dans matri quod natus est.* (2) Concepit Maria Filium, non viri semine, sed divina virtute; nascitur sine patre filius, quia nullus vir uteri virginalis conscius fuit. Christus ab æterno de solo Patre nascitur sine matre, et in tempore a sola Matre sine homine patre generatur. *Itaque sicut nondum natus ex Virgine, Patrem Deum habere potuit sine homine Matre: æque cum de Virgine nasceretur, potuit Matrem habere hominem sine homine patre.* (3)

Belle exclamat Propheta Evangelicus: *Nativitatem ejus quis enarrabit?* (4) « Quam generationem? Ante Luciferum genui te. Ecce una generatio. Ante Luciferum, ante omnia quæ facta sunt, ante omnes angelos, ante omnem creaturam. Quare? quia omnia per ipsum facta sunt. Sed forte secunda ejus generatio narratur. Quis illam narrat? Fide concipitur, masculus non accedit, uterus Virginis tumet, procedit tanquam sponsus de thalamo suo. Mirabilis ista generatio, mirabilis ista humana, quia sine patre, mirabilis illa, quia sine matre. » (5) Duæ sunt Christi generationes: æterna et temporalis. Ut autem ait D. Augustinus, *ambæ generationes Christi inusitatæ sunt, divina et humana: divina non habet matrem; humana non habet patrem.* (6) De utraque simul fatur Proclus, Patriarcha Constantinopolitanus: *Ave, gratia plena, Dominus tecum, et ex te, et ante te: in te, ut ei placuit illapsus; ex te, ut voluit egressus; ante te, ut ante omnem animi cogitatum, ineffabili ratione, incorrupte, mirabiliter, ex natura impollute, impatibiliter, sine teste, sine medio, nulla alteratione, ineffabiliter, ac ea, quæ Deum decet ratione, ex Deo et Patre genitus, qui in cœlis sine matre, in terra sine patre est.* (7) Ecce tibi humana Christi generatio divinam æmulatur generationem, tum quia utraque ineffabilis; tum quia utraque incorrupta et impassibilis; tum quia utraque visibiliter singularis, quia æterna a Patre solo sine matre; temporalis a Matre sola sine homine patre.

Dei Filius non potuit ab æterno, nisi a solo Patre generari, quia non potuit generare semetipsum: *Nulla omnino res est quæ seipsam gignat ut sit* (1), alias esset prior seipsa. Pater enim saltem ordine originis est prior filio, quia filius est a patre; deinde filius distingueretur realiter a semetipso, quia relatio realis non est nisi inter extrema realiter distincta, pater autem et filius referuntur ad invicem. Neque potuit generari filius a Spiritu Sancto, qui cum sit *tertius gradus majestatis* (2), non erat productus in illo instanti naturæ, seu rationis in quo Pater generavit Filium, quia dictio intellectus quæ terminatur ad Verbum, præcedit instanti naturæ, seu rationis spirationem activam, quæ terminatur ad Spiritum Sanctum: ergo a solo Patre generatur ab æterno Filius; et etiam in tempore de Matre sola sine homine patre natus est Christus: nam, ut profunde ratiocinatur Tertullianus, *de filio hominis duplex est nostra præscriptio, neque mentiri posse Christum, ut se filium hominis pronuntiaret, si non vere erat: neque filium hominis constitui, qui non sit natus ex homine, vel patre, vel matre; atque ita discutiendum, cujus hominis filius accipi debeat, patris an matris. Si ex Deo Patre est, utique non ex homine; si non et ex homine, superest ut ex homine sit matre; si ex homine, jam apparet quia ex virgine. Cui enim homo pater non datur, nec vir matri ejus deputabitur: porro, cui vir non deputabitur, virgo est.* (3)

Multiplici autem de causa conveniens fuit ut Christus ex Virgine Matre nasceretur: tum ut adimplerentur Prophetarum vaticinia. *Iste Dei radius ut retro semper prædicabatur, delapsus in virginem quamdam, et in utero ejus caro figuratus, nascitur homo Deo mistus.* (4) Tum ob pollicitationem Davidi factam: Ex fructu ventris tui collocabo super thronum tuum. *Ideoque et fructum ventris tantum nominavit, ut proprie ventris; quasi solius ventris, non etiam viri* (5): tum ne Deus de mendacio culpetur, a quo *in signum nobis posita Virgo Mater merito creditur* (6); tum ob externam Spiritus Sancti fecunditatem: etenim *de cœlo venerat ipse Spiritus ad Virginem.* (7) Ideo Maria audiens ab Angelo Incarnationis negotium a Spiritu Sancto pertractandum, divinæ annuit

(1) Serm. de Laud. Mar. — (2) Serm. 3. de Nat. Filii. — (3) Tert. L. de Car. Chr. 18. — (4) Tert. L. adv. Jud. 13. — (5) D. Aug. L. 50. Hom. hom. 36. — (6) Tract. 14. in Joan. — (7) Orat. 4. de Nat. Chr.

(1) D. Aug. L. 1. Trin. 1. — (2) Tert. L. adv. Prax. 30. — (3) Tert. L. 4. adv. Marc. 20. — (4) Tert. Apol. 21. — (5) Tert. L. 3. adv. Marc. 20. — (6) Tert. L. adv. Jud. 9. — (7) Tert. L. adv. Jud. 13.

Maternitati, quam sic loquentem inducit Philippus Abbas : « Ille quem diligo, mihi mirabiliter conjugatur, suo mihi osculo, suo mihi spiritu, interna suavitas effundatur; cujus ope et opere magna carnis integritas muniatur, et in me Verbum carni, Deus homini personaliter uniatur. Videte miraculum Matris Domini, Virgo sponsi osculum accipit, osculantis Spiritum percipit, et in osculo jam mater concipit, dum operante Spiritu conceptum recipit. » (1) Ut autem ratiocinatur Tertullianus : *Ergo jam Dei Filius ex Patris Dei semine, id est, spiritu, ut esset et hominis filius, caro ei sola erat ex hominis carne sumenda, sine viri semine. Vacabat enim viri semen, apud habentem Dei semen. Sic denique homo, cum Deo dum caro hominis cum spiritu Dei. Caro sine semine, ex homine; spiritus cum semine, ex Deo.* (2) Tum ob dignitatem Christi : *Porro Deum hujusmodi decebat nativitas, qua nonnisi de Virgine nasceretur.* (3) Sicut purus homo Virginem Matrem habere non decet, ita Deum hominem Matrem nisi Virginem habere convenit : *Non competebat ex semine humano Dei Filium nasci, ne si totus esset filius hominis, non esset et Dei Filius, nihilque haberet amplius Salomone, et amplius Jona, et de Hebionis opinione credendus erat.* (4) Tum ob Mariæ puritatem, ut omni virtute floreret. Nam, ut subjungit D. Bernardus, *talis congruebat Virgini partus, ut non pareret nisi Deum.* Inde concludit adversus Marcionem Tertullianus : *Si hæc ita distinguuntur, id est, si ex matre filius est hominis, quia ex Patre non est; ex matre autem virgine, quia non ex patre homine; hic erit Christus Esaiæ, quem concepturam virginem prædicat.* (5) Tum ob æterni Patris majestatem; ne cum viro titulum patris Dei partiri videatur. *Habebit enim virum, ut virgo non sit; et habendo virum, duos patres faciet, Deum et hominem, ei qui et Dei et hominis esset filius. Talem, si forte, Castori aut Herculi nativitatem tradunt fabulæ.* (6) Nam Castorem fabulantur Jovis, ex Læda Tindari conjuge, non secus ac Herculem ex Alcmena uxore Amphitryonis. Verum licet æternus Pater nullum virum habere voluerit in Christi Patrem, cum Virgine tamen suam fecunditatem velut dividit : *Quia etsi Christus, nec totus de Deo, nec totus de Virgine; totus tamen Dei, et totus Virginis est, nec duo filii, sed unus utriusque filius.* (7) Christus homo Deus, nec totus de Deo Patre, quia

(1) L. 1. in Cant. 4. — (2) Tert. Lib. de Car. Chr. 18. — (3) D. Bern. Serm. 2. sup. Missus est. — (4) Tert. L. de Car. Chr. 8. — (5) Tert. L. 4. adv. Marc. 10. — (6) Ibid. — (7) C. Bern. Hom. 3. sup. Missus est.

æterna nativitas quam habet a Patre, non excludit temporalem nativitatem quam habet a matre; nec totus de Virgine Matre, quia temporanea generatio non negat æternam : totus tamen Dei et totus Virginis, quia accipit a Deo Patre totam naturam divinam : « Omne quod habet Pater dedit Filio, » (1) et a Matre accipit totam naturam humanam : « Totam humanitatem a Virgine accepit, atque dignitatem quæ ad humanitatem sequitur; » (2) neque duo filii, sed unus utriusque filius. Ut autem ait D. Augustinus, *in cœlo qualis est Pater, talis Filius, et in terra qualis est Mater, talis est secundum carnem Filius.* (3) In cœlo Pater habet majestatem Patri Dei conformem, in terra Mater habet sanctitatem Matri Dei convenientem.

3. *Habeat necesse est pater filium, ut pater sit* (4) : pater refertur ad filium, et quia relativa sunt simul natura et cognitione, pater reduplicative ut pater, nec esse nec intelligi potest nisi intelligatur et existat filius ejus correlativus. *Proprii Patrem esse, non ob aliam causam quam quod genuit ex se filium.* (5) Titulus Patris primæ Trinitatis personæ longe nobiliori modo convenit quam hominibus filios habentibus. Homines de paternitate gloriantes, aut, 1. Plures habent filios; aut, 2. Si unicum duntaxat habent filium, illum ex parte duntaxat genuerunt : nam mater non minus quam pater concurrit ad prolis generationem ; 3. Non statim ac fuerunt homines, fuerunt patres; diu namque exstiterunt homines, antequam procrearent filios, fierentque generationis capaces ; 4. Neque in suis personis, paternitate constituuntur, sed propria subsistentia quæ eorum naturam ultimate complevit et terminavit in sua productione. Aliter de æterno Patre disserendum est : *Patrem esse credamus multo verius quam qui apud nos id nomen obtinent : tum quia solius, nempe unigeniti ; tum quia in totum et totius pater ; tum quia a principio, nec enim posterius pater esse cœpit.* (6) Belle Gregorius Nazianzenus singulares æterni Patris dotes declarat. 1. Pater unicum duntaxat habet filium, qui cum sit infinitus, totam exhaurit paternam fecunditatem. 2. In totum et totius pater, quia se solo generat filium, eique, non partem substantiæ, sed totam suam substantiam communicat; 3. A principio pater quia ab æternitate pater, nec initium aliquod habuit ejus paternitas ; 4. Nec posterius pater

(1) Joan. — (2) S. Bernardin. Sen. tom. 3. Serm. de S. Joseph. — (3) Serm. 22. ad Frat. — (4) Tert. L. adv. Prax. 10. — (5) Cyril. Alex. Dial. de Trin. l. 2. col. 2. — (6) Greg. Naz. Orat. 23.

esse cœpit, quia paternitas in sua persona constituitur, neque existere aut intelligi potest tanquam prima Trinitatis persona, quin existat et intelligatur ut pater.

Maria sola singularem æterni Patris æmulatur gloriam : tum quia est Unigeniti mater; tum quia sola absque virili concursu est Unigeniti mater ; tum quia totius mater, ab ea enim filius accepit, non partem humanæ naturæ, sed totam humanitatem ; tum quia non prius electa est tanquam mulier, quin electa sit tanquam Christi mater ; totum illius esse refertur ad filium : et in æterna prædestinatione ejus existentia et maternitas æquo, ut dicitur, ambulaverunt pede. Nisi dicamus præordinatam fuisse ad esse naturale accipiendum a suis parentibus : quia ad divinam maternitatem præordinata et electa fuerat. Quod innuere videtur Angelus Josephum admonens ut fugeret in Ægyptum : Nam, ut acute animadvertit D. Chrysostomus, *non dixit : Accipe matrem et puerum ejus, sed, Accipe puerum et matrem ejus : quia non propter illam matrem iste filius natus est, sed propter illum filium illa præparata est mater.* (1) Bene Deipara propter Deum filium præparata dicitur, ut tanti filii digna esset mater, ut sicut æternus Pater habet totam majestatem patri Dei conformem, ita Maria omnem haberet sanctitatem Matri Dei convenientem. *Maria electa est et omnibus gratiis fecundata, ut de mundissima matre filius mundissimus nasceretur : et sicut in cœlo filius habet patrem immortalem et æternum, sic et in terra matrem haberet omni corruptione carentem.* (2) Tria notatu dignissima ait D. Augustinus : 1. Mariam electam esse in Dei matrem, et omnibus gratiis fecundatam : nam, ut ratiocinatur Angelicus Doctor, *omne quod elevatur ad aliquid quod excedit suam naturam, oportet quod disponatur aliqua dispositione quæ sit supra naturam.* (3) Divina maternitas naturam excedit, itaque ad illam disposita est Maria, dispositione supernaturali, et eminentissimæ gratiæ infusione : non solum toto vitæ decursu, sed etiam in suo conceptu. *Mariæ siquidem maternitas, conceptionis illius comes fuit et administra.* (4) Vis nosse puritatem et dignitatem Marianæ conceptionis ? Cogita Deiparæ maternitatem quæ conceptionis illius comes fuit. Vis nosse incomprehensibilem gratiam quam accepit Virgo toto vitæ decursu? Pensita Mariæ Maternitatem, quæ totius Marianæ vitæ comes est. In Dei namque mente et mysteriorum prævisione, nec Mariæ conceptio, nec ejus præsentatio, nec vita, sine maternitate computatur. Licet enim in exsecutione Mariæ conceptio tredecim annis angelicam annuntiationem præcedat, in æterna tamen prædestinatione non prius ordinatur Mariana conceptio ex utero Annæ, quam Dei Maternitas quæ fuit conceptionis comes, et gratiæ Virgini collatæ administra. Singulare gratiarum privilegium Mariæ concessum : ex divina nascitur maternitate, quæ est cunctarum gratiarum matrix, ut, 2. De mundissima matre filius mundissimus nasceretur. Quanta sanctitate splendere debuit Maria quæ Sancti mater electa est? Angelus namque Virgini nuntians incarnationis mysterium ait : « Quod ex te nascetur, Sanctum vocabitur. » (1) Ad hunc loquendi modum stupet D. Bernardus : *Ut quid ita simpliciter Sanctum, et absque additamento ? Credo quia non habuit, quid proprie digneve nominaret ; illud eximium, illud magnificum, illud reverendum, quod de purissima videlicet Virginis carne, cum sua anima unico Patris erat uniendum ; si diceret sancta caro, aut sanctus homo, vel sanctus infans, quidquid tale poneret, parum sibi dixisse videretur. Posuit ergo indefinite Sanctum, quia quidquid illud sit, quod Virgo genuit, sanctum procul dubio ac singulariter sanctum fuit.* (2) Vide qualis quantusque sanctitate Virginis Filius ex Matris utero prodierit : sed vide etiam qualem et quantam gratiam Homo Deus Deiparæ contulerit. Ex Virginis utero Sanctum indefinite natum est, et Virginis Filius largitur Matri, quidquid sancti citra Deum est : ut sicut, 3. In cœlo habet Patrem æternum et immortalam, ita habeat in terra Matrem omni sanctitate possibili decoratam. *Quod Deus generet Deum, nulla requirebatur in Deo dispositio, cum ei ex natura conveniret, ut per viam naturæ intellectus produceret Verbum per omnia sibi æquale, sed quod femina conciperet et pareret Deum, est et fuit miraculum. Oportuit enim feminam elevari ad quamdam æqualitatem divinam, per quamdam quasi infinitatem perfectionum et gratiarum ; quam æqualitatem creatura nunquam experta est.* (3) Nonne omni est stupore dignissimum, mirabiliorem haberi Deiparæ quam æterni Patris fecunditatem? Etenim quod Pater æternus generet Filium Deum, non est mirabile; nam cum habeat memoriam infinite fecundam, necessitate naturæ Filium sibi consubstantialem,

(1) Hom. 2. in Matth. — (2) D. Aug. Serm. ad Frat. — (3) 1. p. q. 10. art. 5. — (4) Salmer. tom. 3. in Evang. Tract. 30.

(1) Luc. 1. — (2) Hom. 4. sup. Missus. est. — (3) S. Bernardin. Sen. tom. 1. Conc. 61. c. 1.

et unum cum eo Deum generat; at quod Maria in tempore concipiat et parturiat Deum æternum, est omnium miraculorum maximum. Deinde Pater æternus nulla perfectione extrinseca indiget, ut habeat majestatem Patri Dei convenientem : quia cum sit Deus infinitus, omnimodam perfectionem in sua essentia complectitur : Maria vero singulari indiget gratia, ut habeat sanctitatem Matri Dei convenientem , quia cum sit creatura de nihilo producta, redolet originem de qua creata est ; neque ex se, sed ex divina liberalitate habet gratiam Deiparæ conformem : quam tanta cum abundantia a Deo mutuata est, ut D. Hieronymus expendens Isaiæ vaticinium : « Egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet, » (1) audeat dicere : *Virga Mater est Domini, simplex, pura, sincera, nullo extrinsecus germine cohærente , et ad similitudinem Dei unione fecunda Virgo, flos Christus est.* (2) Deipara est pura , quia immunis ab omni peccato; est simplex, nullo extrinsecus germine cohærente, quia absque viri concursu concepit ; ad similitudinem Dei unione fecunda ; quia ejus fecunditas adeo est singularis ut paternam æmuletur fecunditatem. Hujus virgæ flos Christus est, quia est ejus Filius, et Matrem de qua natus est fabricavit.

II. PARS. *Jam ediximus Deum universitatem hanc mundi verbo, et ratione, et virtute molitum.* (3) Dei Filius cunctarum rerum causa efficiens et exemplaris , Deiparam fabricavit, ut ipsemet testatur apud D. Augustinum : *Ego matrem de qua nascerer feci* (4) ; et ut nulla ei congrua deesset perfectio, eam ad sui formavit idæam, non secus ac ipse ad Patris productus est imaginem : Dei Filius nuncupatur ab antiquo auctore *expressa similitudo exemplaris primarii* (5); quia est perfectissima sui Patris imago : Beatissima quoque Virgo est *exemplar exemplaris æterni* (6), quia ad imaginem Filii producta exemplaris æterni præ se fert similitudinem : Filius tanquam expressa similitudo exemplaris primarii, est *candor lucis æternæ, speculum sine macula , imago bonitatis illius* (7) : Maria quoque perfecta Filii imago, et expressa exemplaris æterni similitudo , est, 1. Candor æternæ lucis ; 2. Speculum sine macula divinæ majestatis ; 3. Imago dominicæ bonitatis.

1. Dei Filius ab æterno procedit a Patre, *ut lumen de lumine* (8) : et in tempore a Maria generatur, ut decantat D. Prosper : *Esset ut in utero lumine lumen homo* (1) : sive consideretur in sinu Patris, sive in utero Matris, semper est luminis fructus. Ab æterno *Dei Filius vernantis vulvæ flore conceptus est :* quia de sinu Patris procedit tanquam lumen de lumine , in tempore de sinu Matris tanquam luminis fructus egreditur ; *cujus ventris futurus est fructus caro Christi, quæ ex utero Mariæ floruit* (2) : eodem autem modo quo se habet Filius erga æternum Patrem , se habet Maria erga Filium. Filius accipit lumen a Patre , et Maria lumen mutuatur a Filio, qui eam *lucere magis fecit ortu luminis sui.* (3) Filius est radius Divinitatis , quia Pater illum producit tanquam *sol radium* (4) ; et quia Filius Matri communicat lucem, Mariam nuncupat D. Bonaventura *radium Divinitatis.* (5) Filius utpote paterni solis radius, est *candor lucis æternæ* (6) : Mariam quoque uti radium divinitatis Filii, *candorem lucis æternæ* appellat Petrus Damianus. Filius candor paternæ lucis et radius æterni solis , repræsentat paternam lucem , quia *solis est radius , nec separatur substantia , sed extenditur.* Maria quoque radius Divinitatis Filii, et candor lucis æternæ repræsentat justitiæ solem. *Oritur sol de stella, et repræsentatur sol per stellam* (7), quæ tanto lucis splendore fulget, ut solis lumen æmulari videatur : *Et erit lux lunæ sicut lux solis.* (8) Non dicit Propheta Evangelicus : Luna mutabitur in solem, sed, tanta erit lucis ejus plenitudo , ut luci solis quodammodo assimiletur. Philippus Abbas fulgidam Virginis admirans lucem, sic eam alloquitur : *Tu es ergo omni claritate et splendore solis clarior et splendidior; tu super omnem stellarum fulgorem, utpote stella maris fulgentior inveniris : candor quippe es æternæ claritatis.* (9)

Maria, Angliæ regina , Philippo secundo, Hispaniarum regi, matrimonio conjuncta, voluit in pictura repræsentari sponsum tanquam solem , seipsam vero juxta Philippum tanquam stellam fulgidam, cum hoc lemmate : *Sola dicata luci.* Quod potiori jure Mariæ Virgini competit, ob unionem quam habet cum Christo, justitiæ Sole. *Magna siquidem familiaritas, sed mira omnino vicinitas solis et mulieris* (10), quæ sole amicta describitur. Alcuinus hæc Canticorum verba elucidans,

(1) Isai. 11. — (2) Epist. 22. — (3) Tert. Apol. 21. — (4) L. 5. Hæres. c. 5. — (5) Alex. ab Alex.— (6) Sim. Cass. L. de Laud. Virg. c. 1. — (7) Sap. 11.— (8) Tert. Apol. 21.

(1) L. Epig. Incarn. tom. 5. Bibliot. Patr.— (2) Tert. Lib. 3. adv. Marc. 20. — (3) Tert. adv. Jud. 9. — (4) Tert. L. adv. Prax. 8. — (5) In Speculo B. Virg. Serm. 40. — (6) Tert. Apol. 21.— (7) Petr. Dam. Serm. 1. de Epiph. — (8) Isai. 30. — (9) In. Cant. — (10) D. Bern. Serm. 3. sup. Mulier amicta sole.

ubi beata Virgo *quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol* (1) repræsentatur, comparat Mariam auroræ, cujus lux non differt a luce solis, Christum vero diei, auroræque fulgorem ex diei splendore censendum existimat; *quia talem auroram talis dies, et talem diem talis aurora decuit.* (2) Plus audet Petrus Blesensis, Mariam vocitans *diem imperialem.* (3) Belle Maria comparatur diei, dies enim splendoribus integratur et constat; *cum dies ipsa lux sit.* (4) Maria nitore lucis rutilans, est dies imperialis, quasi splendoris primatum et cæterarum dierum teneat principatum : et quia est tenebrarum expers, a Vate Regio dies cœli vocitatur : *Thronus ejus sicut dies cœli.* (5) Thronus enim de quo loquitur Propheta et quem diei cœli comparat, est Virgo Maria, ait Doctor Seraphicus : magnum est autem discrimen inter dies terræ et dies cœli : dies enim terræ ex luce et tenebris permixti sunt, incipiunt in tenebris, finiunt in luce : *Factum est vespere et mane dies unus* (6) : dies vero cœli in luce incipiunt, in luce progrediuntur, in luce terminantur, nullam obscuritatem neque in initio, neque in medio, neque in fine habent. Alii Sancti dies terræ dici possunt, quia incipiunt in vespere et caligine originalis peccati, terminantur in luce et die gratiæ : at Beatissima Virgo thronus Dei, est dies cœli, semper in gratia fulget, splendet, nullaque peccati obscuritate, nec in initio nec in fine offuscata fuit : *Virgo solem, lunam et stellas flore lucis excedit : neque enim sol perpetuo nobis splendet, cum contraria vicissitudine nox diei succedat; nec semper luna orbem illustrat, cum cœlorum conversione noster hic mundus certo temporis spatio tenebris obvolvatur : Maria vero et sole, et luna, et astris illustrior, suo lumine, nulla sui commutatione, aut vicissitudine complet, ac ambit omnia, flammis lustrat, luce vestit, non enim illi succedit nox.* (7) Maria stellas flore lucis excedit, quia nullis unquam obvolvitur tenebris : dies imperialis præ cæteris sanctis splendidiores lucis spargens radios; dies cœli, cui nec succedit nox, nec nocte completur; neque ullas in ortu, non secus ac in occasu admittit tenebras. *Singularis enim continentiæ puritas, in candorem lucis æternæ conversa est* (8), et Deipara ob eminentem qua fulget sanctitatem, est candor lucis æternæ, et speculum sine macula majestatis Dei.

(1) Cant. 6. — (2) Serm. 1. de Nat. Virg. — (3) Ep. 14. — (4) Tert. L. An. 14. — (5) Ps. 88. — (6) Gen. 1. — (7) Idiot. L. de Laud. Virg. c. 2. — (8) Pet. Dam. Serm. 44.

2. Filius est *repræsentator patris* (1), seu speculum in quo videtur Pater. In filio patris natura cognoscitur, et probi etiam mores elucere debent. In filio patris natura cognoscitur : *Omne enim quod genitum est, genitorem suum tacita quadam voce desinit* (2) : definitio, ut constat ex Logica, nihil est aliud quem explicatio, seu declaratio naturæ rei. Ut autem subjungit Gregorius Nazianzenus, *filius compendiosa facilisque paternæ naturæ declaratio est.* Perfecta reperitur æqualitas inter definitum et definitionem : filius est ejusdem speciei cum patre quem repræsentat. *Nulla res speculum alterius rei, id est, non coæqualis* (3): Filius quoque ingenia mores et affectiones patris debet repræsentare. *Vult et Cleanthes, non solum corporis lineamentis, sed et animæ notis similitudinem in filios respondere, de speculo scilicet morum, et ingeniorum, et affectuum.* (4) Filius est speculum paternæ majestatis, patris naturam repræsentans et ingenium adhuc referens : patris naturam repræsentans, et, ut fatur Gregorius Nyssenus, *totum in se monstrans genitorem.* Ingenium adhuc et mores referens : et ideo *Philippus suggillatur, Patrem videre desiderans quasi visibilem, et instruitur visibilem eum in Filio fieri ex virtutibus, non ex personæ repræsentatione.* (5) Reprehenditur Philippus æternum Patrem in via videre desiderans, *quia invisibilis Pater, quod et Philippus didicerat in lege, et meminisse debuerat : Deum nemo videbit et vivet.* Instruitur adhuc Philippus dum Filius ait : Si me cognovissetis, et Patrem meum cognovistis, quia filius est speculum in quo videtur pater : *Secundum hæc enim, vicarium se Patris ostenderat, per quem Pater et videretur in factis, et audiretur in verbis, et cognosceretur in Filio, facta et verba Patris administrante.*

Christus duplicem habet nativitatem : unam a Patre, alteram a Matre. In æterna nativitate est speculum paternæ majestatis, paternam naturam et virtutes repræsentans; in secunda nativitate, ordine inverso Mater est *speculum* sine macula, filii puritatem repræsentans et virtutes referens. Maria potest considerari in sua conceptione, in conceptione et parturitione Filii, in morte Christi, et in toto vitæ decursu, et ubique est speculum sine macula. Maria in sua conceptione est speculum sine macula ullius peccati, quam nec infecit, nec devenustavit, nec obscuravit etiam vel levis serpentis, id est, pec-

(1) Tert. L. adv. Prax. 24. — — (2) Gregor. Naz. Orat. 36. — (3) Tert. L. adv. Hermog. 40. — (4) Tert. L. de An. 5. — (5) Tert. L. adv. Prax. 24.

cati originalis anhelitus : *Ei quæ pulchra facta est, recte dicit Verbum : a mali quidem societate recedens mihi appropinquasti, appropinquans autem primariæ et exemplari pulchritudini, ipsa quoque pura facta es veluti quoddam speculum conformatum meo characteri.* (1) Quinam est Verbi character? Sanctitas et puritas. Maria in sua conceptione fuit speculum conformatum sanctitati Verbi : et 2. In conceptione Verbi divini, fuit speculum sine macula conformatum puritati ejus. *Verbum absque ulla corruptione cordis concipitur : quia ergo caro sic fuit a Verbo Dei assumpta, ut esset caro Verbi Dei, conveniens fuit quod etiam ipsa sine corruptione Matris conciperetur.* (2) Quo perfectius verbum concipitur, eo magis pura ac magis a corruptione aliena mens debet esse. Quantum a corruptione et macula aliena fuit Maria, quæ divinum verbum carne vestivit! Neque duntaxat humanæ mentis conceptioni qua absque ulla corruptione humanum concipitur verbum, sed divinæ adhuc conceptioni qua æternus Pater divinum concipit et generat Verbum, comparatur Verbi conceptio in utero Virginis. Patri similis exstitit Maria in conceptu et in partu : et, ut apposite ait D. Ambrosius, *quemadmodum Virgo Divinitas ediderat, ita eum et Virgo Maria generavit.* (3) Speculum absque ulla fractura solis radios suscipit et emittit : Dei Filius est æterni solis radius, Beata Virgo exstitit perlucida crystallus. *Sicut vitrum absque sui dissipatione solarem radium suscipit et emittit, sic Mariæ virginitas illibata Filium Dei concepit et peperit.* (4) De hoc nemo potest dubitare, ait Petrus Damianus, nisi qui de Dei omnipotentia dubitaverit. *Specular non frangit radius solis, et integritatem Virginis conservare non potuit omnipotentia Redemptoris?* (5) 3. In morte Christi, speculum amoris et compassionis fuit Maria. *Cor Virginis fuit clarissimum speculum passionis Christi, et perfecta mortis ejus imago* (6), tolerans intus in anima cruciatus quos in corpore tolerabat Christus. Speculum solis radiis expositum inflammatur : Christus cruci affixus est sol calidos emittens radios; Maria stans juxta crucem est speculum calori solis expositum, itaque illuminatur, accenditur, amorisque et passionis æstuat ardore. Tandem, 4. Maria toto vitæ decursu fuit speculum sine macula, eminentes Filii repræsentans virtutes. Christiane, *servi igitur exemplo, et conserva speculum ejus.* (1) Perfectum virtutum speculum et exemplar Virgo exhibet, in ipsa videre potes quid corrigere, quid tenere debeas. Solent mulieres venustatis studiosæ *speculum omni occasione consulere* (2), ut ea quæ maculant, tollant, et quæ decorant, adhibeant : ad duplex illud munus speculum consulitur. Conjice, Christiane, oculos in Virginem, in illo speculo te intuere, ut tollas quæ animam tuam contaminant, et adjicias quæ illam venustant. *Quoniam virginitas et vita Beatæ Mariæ speculum et species fuit totius castitatis, et integritas virtutum decus pudicitiæ, et magisterium valde eximium probitatis, in qua rogo, videant virgines quid vitare, quid corrigere, quid tenere debeant honestatis, ut valeant suis moribus exprimere Virginem, quæ est imago divinæ bonitatis.* (3)

3. *Aut quæ est facies Dei* (4) nisi Dei Filius, imago bonitatis illius? At cur Sapiens filium solius paternæ bonitatis imaginem propalat? Nonne est imago sapientiæ, potentiæ, misericordiæ, justitiæ, cæterarumque perfectionum divinarum? Cum Dei Filius sit notitia genita, est imago potentiæ, sapientiæ, justitiæ, misericordiæ, et cunctarum generatim perfectionum de quarum cognitione producitur. Sapienter tamen dicitur a Sapiente imago bonitatis, quia cum ejus generatio sit perfectissima, nullam imperfectionis patitur umbram. Potentia Dei respicit non ens, seu nihilum, de quo cuncta creata produxit, misericordia respicit miserias quibus obnoxii sunt mortales; sapientia intuetur, non solum bonum, sed etiam malum; justitia peccata condemnat et vindicat; bonitas sola neque etiam terminative ullum defectum importat : idcirco Filius prædicatur imago paternæ bonitatis. *Feminæ facies Christus Jesus* (5) : quia ab illo suam mutuatur pulchritudinem. Constat *omnes virgines esse species Christi; Beatam autem Virginem esse specialem ejus speciem, quæ speciem suam nunquam per aliquod peccatum mortale aut veniale maculavit.* (6) Quapropter a sacro Sponso tota pulchra prædicatur : « Tota pulchra es, amica mea, quia macula non est in te, » (7) ut emphatice in Hebræo legitur. Nullus est defectus, sive in ejus anima, sive in corpore, sed tota pulchra est, Maria, tum in corpore, tum in mente. Tanta est Mariæ pulchritudo ut Patres æmulentur quis eam

(1) Greg. Nyss. Hom. 4. in Cant. — (2) D. Thom. 3. p. q. 28. art. 1. — (3) Serm. 16. — (4) S. Richard. a S. Laur. L. 4. de Laud. Virg. — (5) Opusc. 1. de Fide Cathol. — (6) Laur. Just. l. 6. de Triump. Agon. Chr.

(1) Tert. L. de Res. Car. 52. — (2) Tert. L. 2. Cult. Fem. 8. — (3) S. Ildeph. Serm. 3. de Assumpt. — (4) Tert. L. adv. Prax. 14. — (5) Tert. L. de Cor. Mil. 14. — (6) Rich. Vict. in Cant. c. 39. — (7) Cant. 4.

majoribus decantet encomiis. Nam a Joanne Damasceno humanæ pulchritudinis corona vocitatur : a D. Epiphanio ipsis Seraphinis formosior declaratur : *Quæ sola Deo excepto cunctis superior existis, formosior es ipsis Cherubin et Seraphin, et omni exercitu angelico.* (1) A Georgio Nicomediensi, omnium pulchritudinum decus et ornamentum recognoscitur. *O pulcherrima pulchritudo omnium pluchritudinum! o Dei genitrix, pulchrorum omnium summum ornamentum!* (2) Nec mirum si Patres uno ore Mariam de pulchritudine laudant; quæ, ut ait Rupertus, *pulchritudine divina* (3) pulchrescit, non solum quia pulchritudinem suam a Deo mutuatur, neque adhuc quia Filius Dei in fabricanda Mariana pulchritudine totum suum adhibuit ingenium: *Gaude, Virgo, decus naturæ, pulchraque imago, quæ summi genium contines artificis* (4) : sed præsertim quia est imago divinæ bonitatis; et, ut fatur Andreas Cretensis, *eximia pulchritudo, vivi architypi imago.* (5) Uti Filius est imago paternæ bonitatis, ita Maria est imago bonitatis Filii; uti Filius est figura substantiæ Patris, paternos characteres repræsentans, ita Maria exprimit *impressum sibi decorem divinæ similitudinis.* (6) Pater est filii facies et pulchritudo : *Quis enim pater non facies erit filii, nomine auctoritatis, quam genitus a patre consequitur?* (7) Filius vicissim est Patris et facies decor, ut innuit Regius Vates de ignita Spiritus Sancti productione aiens : « Ignis a facie ejus exarsit. » Filius est Matris facies et decor, et Mater est Filii facies et pulchritudo. Unde apud Rupertum, Mater Filium pulchritudinem suam nuncupat, et Filius Matrem pulchritudinem suam vocitat : *Vere tu dicis mihi : Ecce tu pulchra es : et dico tibi : Ecce tu pulcher es; quia tu pulchritudo mea es, quod ego pulchra sum, totum tibi attribuendum est.* (8) Filius est pulchritudo Matris, quæ a filio accipit tum naturæ, tum gratiæ decorem; tum animæ, tum corporis venustatem. Unde dicitur imago bonitatis illius; seu, ut habet syriaca lectio, *forma gratiæ illius* : quasi idem sit imago bonitatis Dei ac pulchritudo, sive species, sive forma gratiæ illius. Mater est pulchritudo Filii, qui a Matre corporis accepit venustatem : de quo Mariæ congratulatur D. Augustinus : *Si formam Dei te appellem, digna existis.* (9) Semel et iterum Mater Filium de pulchritudine commendat: « Ecce tu pulcher es, dilecte mi, et decorus. » *Ita pulcher ut sis ipsa substantia pulchritudinis; ita decorus, ut sis ipsum decus humani generis.* (1) Filius etiam Matrem bis de pulchritudine laudat : « Ecce tu pulchra es, amica mea, ecce tu pulchra es. » Non solum ob internam et externam qua decoratur pulchritudinem, sed duplici potissimum de causa : tum quia sicut Filius est decus humani generis, ita Mater est *humanæ naturæ venustas* (2), tum quia sicut Filius est forma quam imitari debet Christianus : *Ex forma dominica agere debebis;* ita Maria est forma ad quam fideles respicere debent. Quia, ut fatur D. Hieronymus, seu potius Sophronius, est *forma disciplinæ Christi.* (3) Maria est forma, facies, species, pulchritudo christianæ disciplinæ; quæ quodammodo apparet pulchrior, venustior, formosior, expressa in vita et moribus Mariæ, quam eleganter a Christo dictata. Comparat Hieronymus Christi disciplinam Mariæ opere expressam, cum eadem disciplina a Christo ore duntaxat dictata, nedum opere expressa. Christiana namque disciplina, in ore etiam Christi, dum ore duntaxat erudit homines, consistit in verbis; Maria vero suis moribus disciplinam a Filii ore dictatam resculpit, idem vitæ lingua docens quod Christus ore prædocuit. Et quia omnem christianæ disciplinæ perfectionem a filio edoctam perfecte adimplevit Maria, belle prædicatur forma disciplinæ Christi. Christiani, *apposita est nobis forma cui imprimamur* (4), nimirum Maria, cujus species et pulchritudo imitanda est. *Maria tota in se formosa erat, tota in virtutibus et actionibus formosa* (5) : qui sunt in peccato in se non sunt formosi, sed deformes; qui male operantur non sunt formosi in actionibus, neque Mariam imitantur, quæ tota est formosa, quia, Filio fabricata, et ab Spiritu Sancto obumbrata.

III. PARS. Maria *quasi sub umbraculo* (6) Spiritus Sancti semper extitit. Maria et Spiritus Sanctus sibi mutuo fuere umbraculum. Maria Spiritum Sanctum obumbravit, quia sub ejus umbraculo requievit Spiritus Sanctus. Unde salutatur a Methodio : *Ave, Spiritus Sancti obumbraculum.* (7) In aliis hominibus ob culpam vel actualem, vel originalem, non semper obumbratur Spiritus Sanctus : Maria vero ab æstu peccati fuit immunis, in eaque velut sub umbraculo semper requievit.

(1) Orat. de Laud. Virg. — (2) Orat. de Oblat. — (3) Lib. 6. in Cant. — (4) Joan. Geom. Hym. 3. — (5) Orat. de Dormit. B. M. — (6) Richard. a S. Laur. l. 9. de Laud. Virg. — (7) Tert. L. adv. Prax. 14. — (8) Lib. 2. in Cant. — (9) Serm. 3. de Assumpt.

(1) Rupert. L. 1. in Cant. — (2) Tert. L. de Idol. 18. — (3) Serm. de Assumpt. — (4) Greg. Magn. Hom. 14. in Evang. — (5) Sim. de Cass. de B. Vit. c. 1. — (6) Tert. Apol. 21. — (7) Orat. in Hypopant.

Verum si Spiritus Sanctus semper sub Mariana umbra requievit, ipse vicissim Mariæ præbuit umbram, fuitque *umbraculum per se efficax in ipsa*, ut fatur Andreas Hierosolymitanus. *Nunquam sine aqua Christus* (1), ait Tertullianus; *nunquam Spiritus Sanctus sine umbra* (2), ait Gregorius Thaumaturgus. In Jordane namque sub specie columbæ, sedet supra Dominum, illumque suis alis obumbrat, in monte Thabor sub specie nubis lucidæ magistrum et discipulos simul obumbrat: « Ecce nubes lucida obumbravit eos. » Mariam quoque obumbrat in sua Conceptione, in Angelica Annuntiatione, et in sanctitatis infusione. Nam, 1. In sua Conceptione ab originali culpa præservat; 2. In Angelica Annuntiatione, mirabiliter fecundat; 3. In sanctificatione, cunctis gratiis cumulat.

1. In Mariæ Conceptione, Spiritus Sanctus *obumbrans corruptelam conditionis* (3), eam præservat ab originali culpa, cui addicti erant cuncti Adami nepotes, via communi generati: *sicut umbra corpus, sic peccatum animam sequitur, gestorum imaginem referens.* (4) Originalis peccati labe obumbrati sunt in sua conceptione Adami nepotes, et criminosi parentis deferunt imaginem: Maria sola scelerosi protoplasti non defert imaginem, neque in sua Conceptione obumbratur umbra peccati. *Christus corpus sine umbra gestabat* (5): Maria quoque animam ab umbra peccati habuit immunem, quia in sua Conceptione fuit ab Spiritu Sancto obumbrata et præservata ne originalem contraheret culpam. Quod ipsa probe cognoscens, in gratitudinis monumentum prædicat: « Obumbrasti super caput meum sicut in die belli. » Ut autem docte animadvertit Abulensis, *caput principium vitæ est; dies autem belli est instans illud Conceptionis, in quo dæmon peccati originalis macula dominatur de anima: principium autem vitæ Beatæ Virginis obumbratum fuit ab instanti Conceptionis, et nullam contraxit maculam originalem, unde gratias agens Deo pro tanto beneficio, dixit: Obumbrasti super caput meum sicut in die belli.* (6) Uti umbra sequitur corpus, ita peccatum originale habet umbras quæ illud inseparabiliter sequuntur. Quænam sunt umbræ originalis peccati? Ignorantia, malitia, concupiscentia, aliaque ejusmodi quæ cum non fuerint in Virgine, sub umbra peccati non fuit concepta.

Satis non fuit Spiritui Sancto præservasse Mariam ab umbra originalis culpæ, illam in sua Conceptione obumbravit: nam, ut Mariæ congratulatur Joannes Geometra expendens ista Gabrielis Archangeli verba: Spiritus Sanctus superveniet in te, *invisibilem suam formam in te obumbratice depinget: vel etiam ipsum Spiritus sigillum in te exprimetur.* (1) Duplicem illam Joannis Geometræ expositionem tantillum illustremus: *Spiritus Sanctus invisibilem suam formam in te umbratice depinget.* Quænam est forma Spiritus Sancti? nimirum sanctitas. Hanc formam Mariæ in sua Conceptione largitus est. « Quærat aliquis: cum et Pater spiritus, et Filius spiritus; et Pater sanctus, et Filius sanctus sit, quam ob causam vocabulum hoc, quod est Spiritus Sanctus, proprium adscribitur personæ huic, et sola hæc persona sic vocari debuit? Ad hæc, inquam: nimirum quia tota personæ hujus operatio, non aliud nisi sanctificatio est: » (2) et quia Mariam in sua Conceptione sanctificavit, in ea formam suam, scilicet sanctitatem umbratice depinxit. Uti peccatum originale habet umbras quæ illius deformitatem manifestant, ita gratia originalis qua in suo conceptu sanctificata fuit Virgo, habet umbras quæ illius venustatem propalant, nempe scientiam in intellectu, rectitudinem in voluntate, concupiscentiæ exstinctionem, eminentem virtutem, quæ in cunctis suis elucebat actibus, in quibus miram animi præferebat venustatem. *Pulchritudo est vitalis fulgor ex ipso bono per umbras effusus, animos excitans ut per bonum in unum redigantur.* (3) En verum Mariani in sua Conceptione nitoris specimen: gratia qua sanctificata est originem sumit ab Spiritu Sancto cui appropriatur bonum: hæc gratia Virginis animam decorans per umbras virtutum effunditur exterius, internamque denotat venustatem: et quemadmodum Virginis sanctitas a bono procedit, ita ad bonum tendit, omnia sua opera referens ad gloriam Spiritus Sancti, qui in illa formam suam umbratice depinxit suumque sigillum impressit.

Spiritus Sanctus cunctos electos sigillavit eo quod ad illum pertineant, non secus ac servi ad dominum. In quo signati estis, seu, ut habet græca lectio, *in quo sigillati estis Spiritu promissionis Sancto.* (4) Verum non eodem modo sigillati sunt quo Beatissima Virgo: illis namque 1. Suum adhibuit sigillum postquam concepti sunt, mundans illos ab originali macula; vel per baptismum, vel per

(1) Tert. L. de Bapt. 9. — (2) Serm. 2. de Annunt. — (3) Tert. L. de Cor. Mil. 8. — (4) D. Basil. hom. 7. — (5) S. Zen. Ver. Orat. 1. de Nat. Dom. — (6) Ps. 139. in Matth.

(1) In Caten. Pat. Græc. — (2) Rupert. L. 1. de Honor. et Glor. Filii hominis. — (3) Plato in Menone. — (4) Fabes.

circumcisionem, vel per aliquod aliud remedium. At Beatæ Virgini suum adhibuit sigillum in ipso conceptionis momento. *Vitam a conceptu agnoscimus* (1), vitam scilicet gratiæ qua ejus anima vivificata fuit eodem instanti quo creata. *Exinde enim vita quo anima.* (2) 2. Illi prius detulerunt characteres diaboli, ejusque fuerunt mancipia, quam fuerint sigillati ab Spiritu Sancto ejusque servi effecti : Maria vero nunquam fuit tyrannidi dæmonis mancipata, sed semper exstitit dominio Spiritus Sancti subdita, et decoros gratiæ detulit colores. *Simul in ea collecta gratiæ plenitudo : quia ab exordio suæ conceptionis aspersione Spiritu Sancti tota Deitatis gratia est superfusa.* (3) 3. Cæteri in fronte sigillati sunt. *Quoadusque signemus servos Dei nostri in frontibus eorum* (4): Maria vero, non in fronte, sed in corde sigillata est. *Pone me ut signaculum super cor tuum.* (5) Ratio autem hujus discriminis est, quia, ut docet Philosophus (6), natura in generatione hominis ante omnia format cor quod est spirituum vitalium origo, fornax caloris naturalis, principium motus, et vitæ sustentaculum : unde cor dicitur primum vivens : formato autem corde, natura procedit ad alias corporis partes, ultimo format caput, quod est quinque sensuum sedes. Cæteri electi signati sunt, non in corde, sed in capite, quia sanctificati non sunt in sua conceptione, sed postquam formati sunt, postquam nati vel concepti sunt : Maria vero sigillata fuit in corde, quia in sua conceptione sanctificata fuit, animæ namque creationem et sanctificationem *vindicamus contemporales ejusdemque momenti.* (7) Ut autem ait D. Athanasius, *ipse Spiritus Sanctus est sigillum* (8), quo in sua conceptione Virgo sigillata et sanctificata fuit, et umbraculum quo in angelica Annuntiatione fuit fecundata.

2. *Certe enim de Spiritu Sancto Virgo concepit* (9) : Spiritusque Sancti umbraculo fuit fecundata. Magnum est discrimen inter æternam et temporalem Verbi generationem. Illa in splendore, hæc in umbra. *In splendore Sanctorum ex utero ante luciferum genui te. Verum id quidem Patri : at mater sane eumdem ipsum in splendore non genuit, sed in umbra.* (10) Ut autem philosophatur Magnus Gregorius, *umbra non aliter exprimitur, nisi per lucem et corpus. Virtus Altissimi Mariam obumbrat, quia in ejus utero lux incorporea corpus sumpsit.* Ex unione lucis incorporeæ Verbi divini, et carnis sumptæ in utero Virginis. Dei Filius qui generatur a Patre in splendore, concipitur in umbra in utero Mariæ, et Verbi humanati umbra et Spiritus Sancti obumbratio decebat Marianam mortalitatem, virginitatem et sanctitatem. 1. Ob Mariæ mortalitatem. *Virtus Altissimi obumbrabit ei, ut assumptæ carnis velamine interjecto, susceptrix et conceptrix majestatis effecta, nequaquam opprimeretur a gloria.* (1) 2. Maria ob suam virginitatem, subjungit Richardus a Sancto Laurentio; Spiritus Sanctus *virtus vegetans, umbra refrigerans, Spiritus Sanctus eam fecundavit, virtus a corruptione servavit.* Tria præstant viri uxoribus : primo, illis conjunguntur nuptiali vinculo, secundo, illas obumbrant, seu nube tegunt : unde *nubere* a *nube* denominatur; tertio, illas gravidant. Illa tria præstat Mariæ Spiritus Sancti absque virginitatis jactura : 1. Illam sibi assumpsit in sponsam : *Virgo specialiter Sancto conjugata Spiritui.* (2) 2. Illam fecundavit : nam, ut ait D. Ambrosius, *superveniens Spiritus Sanctus in Virginem, conceptionem operatus est, et generationis munus implevit.* (3) 3. Obumbrabit tibi, *non lædendo, sicut umbra non lædit, nec gravat, sed refrigerium præstat.* (4) Licet omnes Trinitatis personæ operatæ sint Verbi humanationem, incarnatio tamen specialiter tribuitur Spiritui Sancto, cujus plures afferuntur rationes a Patribus. Inter quas maxime mihi arridet hæc D. Thomæ : *Ratio assignatur in gestis Niceni Concilii, et est quod in nobis est duplex verbum : verbum cordis, et verbum vocis. Verbum cordis est ipsa conceptio intellectus, quæ occulta est hominibus, nisi quatenus per vocem exprimitur, sive per verbum vocis. Verbo autem cordis comparatur Verbum æternum ante incarnationem, quando erat apud Patrem, et nobis absconditum, sed verbo vocis comparatur Verbum incarnatum, quod in nobis apparuit et manifestatum est : verbum autem cordis non conjungitur voci, nisi mediante spiritu : et ideo recte incarnatio Verbi per quam invisibilis apparuit, mediante Spiritu Sancto facta est.* (5) Hæc Spiritus Sancti cum humana respiratione comparatio, mire elucidat, tum divini Verbi incarnationem, tum Marianæ virginitatis puritatem. Divini Verbi incarnationem : nam sicut spiritus, seu respiratio hominis, velut devehit verbum

(1) Tert. L. de An. 27. — (2) Tert. ibid. — (3) Petr. Cell. L. de Pan. c. 12. — (4) Apoc. 7. — (5) Cant. 8. — (6) L. 1. de Nat. Animal. — (7) Tert. L. de An. 27. — (8) Ep. ad Serapion. de Spir. Sanct. — (9) Tert. L. adv. Prax. 27. — (10) D. Bern. de Nat. Virg.

(1) Richard. a S. Laur. L. 12. de Laud. Virg. — (2) Pet. Dam. Serm. de Assumpt. — (3) L. de iis qui initiantur, c. 11. — (4) Richard. a S. Laur. L. 1. de Laud. Virg. — (5) In cap. 1. Matth.

mentis, et voci imprimit, quo externum et audibile verbum proferatur, sic Verbum divinum in mente Patris ab æterno invisibile et occultum, mediante Spiritu Sancto, quasi spiritu et respiratione conjungitur carni in utero Virginis et visibile apparet. Tum Marianæ virginitatis puritatem; nam quemadmodum integritate et puritate respiratio devehit verbum mentis, vocique imprimit, ita Spiritus Sanctus mira puritate Verbum divinum velut devehit ab intellectu Patris in uterum Virginis, illudque conjungit carni ex purissimo Mariæ sanguine desumptæ. Debuit obumbrare Mariam Spiritus Sanctus ob ejus virginitatem, et suam sanctitatem. Nam, ut vult Rupertus, *Spiritus Sanctus maxime ex hoc facto suo nominatur : quia quod in ea natum est de Spiritu Sancto est. Antehac Spiritus Dei, sive Spiritus Domini dicebatur : nec facile in omni serie veteris Testamenti reperies hoc insigne vocabulum : Spiritum Sanctum. Ab hoc loco fere primum sonuit in auribus nostris hoc reverendum et insigne vocabulum proprium atque absolutum : Spiritus Sanctus. Quam ob causam, nisi quia maxime ex hoc opere quod in Maria operatus est, claruit hic Spiritus Domini, quod vere sanctus sit?* (1) Tantam et tam auguste excelsam gratiarum exsuperantiam velut effudit Dei Spiritus in Mariam, ut qui hactenus Spiritus Dei, aut Spiritus Domini communiter dicebatur, reverendum atque insigne vocabulum proprium atque absolutum Spiritus Sanctus habuerit, a plenitudine gratiarum quibus Mariam cumulavit.

3. Nam Angelus ad Mariam ait : *Spiritus Sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi* (2) : verum qua ratione Angelus Mariæ dicit : Spiritus Sanctus superveniet in te, quam nuper gratia plenam prædicarat? Hoc dubium proponit et acute resolvit D. Bernardus : *Superius dicta est fuisse gratia plena, et nunc quomodo dicitur, Spiritus Sanctus superveniet in te? nunquid potuit repleri gratia, et necdum habere Spiritum Sanctum, cum ipse est dator gratiarum? Si autem jam Spiritus Sanctus in ea erat, quomodo adhuc tanquam noviter superventurus repromittitur? An forte ideo non dixit simpliciter, Veniet in te, sed addidit, Super; quia prius quidem in ea fuit per multam gratiam, sed nunc supervenire nuntiatur propter abundantioris gratiæ plenitudinem, quam effusurus est super illam?* (3) Quam exuberanti gratiarum plenitudine exundat Maria, quæ licet gratiis plena, ulteriori Spiritus Sancti plenitudine, uberius superfundenda dicitur! Superveniens illa gratiarum plenitudo quadruplici via investigari potest : 1. Spiritus Sanctus invisibiliter mittitur et venit in animam, non solum quando primam gratiam sanctificantem recipit, sed etiam quando in ea incrementatur gratia. Maria in sua conceptione santificata inhabitantem habuit Spiritum Sanctum : nam *in quo potiore templo inhabitaret Dei Spiritus?* (1) Et quia in Verbi humanatione magnum accepit gratiæ augmentum, in ea Spiritus Sanctus supervenire dicitur. 2. Quando quis assumit sponsam, illam opulenter dotat, magnaque ei largitur munera : Spiritus Sanctus Virginem in sponsam assumens, opulenter eam dotavit, et singularia ei largitus est gratiarum dona. Singularem hanc gratiarum largitionem denotat Angelus dicens : Spiritus Sanctus superveniet in te : « Spiritus Dei omnipotentis Patris et Filii venit in eam, singularique gratia, præ omnibus quæ creata sunt, sive in cœlo, sive in terra, et omnium quæ in eis sunt, fecit sponsam suam. » (2) Ineffabilem gratiarum largitionem ab Spiritu Sancto Mariæ sponsæ factam belle declarat D. Athanasius : *Quemadmodum nunc in præsentia, et in æternum usque, habet hæc Virgo sibi obumbrantem virtutem Altissimi, et superventum Spiritus Sancti, ut sit gratia plena, ita enim istic opinamur omnia illi per gratificationem Spiritus Sancti, et virtutem Altissimi donata fuisse.* (3) 3. Quia, ut fatur Proclus, Patriarcha Constantinopolitanus, *Maria est unitarum inter se naturarum officina; Maria thalamus in quo Verbum humanam carnem desponsavit; Maria salutaris reconciliationis panegyris.* (4) Debuit esse convenientia et proportio inter Matrem et Filium. *Omnis plenitudo spiritalium charismatum in Christo* (5) fuit : in Maria quoque fuit plenitudo spiritualium charismatum; ubi enim Deum utero concepit, tunc, ait D. Athanasius, *descendit Spiritus Sanctus in Virginem, cum omnibus suis virtutibus essentialibus, quæ illi per rationem divini principatus adsunt, imbuens eam gratia, atque idcirco gratia plena cognominata est, eo quod impletione Spiritus Sancti omnibus gratiis abundaret.* Quid est quod cum Spiritus Sanctus supervenit in Virginem, cum omnibus virtutibus suis essentialibus venire perhibetur? Hoc dicit Athanasius : Vel ad innuendam gratiarum abundantiam

(1) In c. 1. Matth. — (2) Tert. Lib. adv. Prax. 26. — (3) Serm. 4. Sup. Missus est.

(1) Tert. L. 5. adv. Marc. 20. — (2) D. Ansel. de excell. Virg. c. 4. — (3) Serm. de San. Deip. — (4) Hom. de Nat. Chr. — (5) Tert. L. adv. Jud. 8.

quam Virgini præ aliis Sanctis largitus est; vel quia exstincto in Virgine connaturali vitiorum fomite, velut connaturalem ad virtutem Virgini ingessit fomitem, et ut fatur Hildebertus, *in ea præter virtutem, nihil virtus invenit* (1); vel quia Mariæ contulit omnes simul virtutes, quibus divisim floruerunt Sancti. Abraham fide enituit, Isaac obedientia, Jacob oratione, Joseph castitate, Moyses mansuetudine, Elias zelo, Job patientia, alii aliis virtutum excelluere ornamentis. In veteri adhuc Testamento, multæ fuerunt feminæ aliqua singulari virtute commendatæ, ut Abigail prudentia, Judith fortitudine, Ruth honestate, Anna religione, Jahel sapientia, Esther proximi dilectione. At in Virgine, omnes virtutes simul in gradu eminenti collectæ et coadunatæ sunt. *Quod vel paucis mortalibus constat fuisse collatum, fas certe non est suspicari, tantæ Virginis fuisse negatum, quæ a nullo illustrium Sanctorum excellitur in privilegiis gratiæ.* (2) Tandem, 4. Spiritus Sanctus in Mariam supervenit, quia septem sua dona illi contulit. Cuncta hæc dona Christo collata asseverat apud Tertullianum Propheta Evangelicus: *Et nascetur, inquit, virga de radice Jesse, quod est Maria, et flos de radice ejus ascendet. Et requiescet super illum Spiritus Dei, et Spiritus sapientiæ et intellectus, Spiritus consilii et virtutis, Spiritus agnitionis et pietatis, Spiritus Dei timoris implevit illum. Neque enim ulli hominum universitas spiritalium documentorum competebat, nisi in Christum, flori quidem ob gratiam adæquatum, ex stirpe autem Jesse deputatum, per Mariam scilicet inde censendum.* (3) Quod de Christo affirmat Tertullianus, idipsum de Maria asseverant Rupertus Abbas et Cardinalis Petrus Damianus: septem dona Spiritus Sanctus collata Virgini docentes, quod ex hoc loco colligit Rupertus (4), ubi Deiparæ oculi columbarum tribuuntur. *Quinam sunt oculi columbarum* (5), *nisi dona septem gratiarum? Isti oculi mei, sunt oculi tui, oculi columbarum, oculi omnium gratiarum: omnium quippe gratiarum vel spirituum tu effecta es particeps, ex quo me castis visceribus suscepisti.* Septem adhuc dona Spiritus Sancti Mariæ collata probat Petrus Damianus, Virgini istud Proverbiorum accommodans: Sapientia ædificavit sibi domum, excidit columnas septem. (6) *Septem namque virginalis hæc domus subfulta columnis exstitit: quia venerabilis Mater Domini septem Sancti Spiritus donis, id est, sapientiæ et intellectus, consilii et fortitudinis, scientiæ et pietatis, atque timoris Dei donata est.* (1) Et ut Mariæ nullum desit gratiæ genus, apud D. Antoninum, concludit Albertus quod universitatem gratiarum gratuitarum et gratis datarum omnifariam habuit. (2) Gratias gratis datas non omnes singulis contulit Deus, sed pro sua voluntate varie dispersit. « Alii datur sermo sapientiæ, alii prophetiæ, alii genera linguarum, alii gratia sanitatum. » (3) Omnes autem gratiarum rivuli, in aliis divisi, simul in Virgine uniuntur et fluunt. Illa gratiarum abundantia denotatur, dum dixit Angelus Virgini: Spiritus Sanctus superveniet in te, *ad quid putas supervenit, nisi ut etiam superimpleat eam? ad quid, nisi ut adveniente jam Spiritu, plena sibi, eodem superveniente, nobis quoque superplena, et superefluens fiat?* (4) Eleganter Cassiodorus: *Fundit potius qui mittit in plenum.* (5) Spiritus Sanctus qui novis in dies gratiarum augmentis cumulabat Mariam, gratiarum plenitudinem non tam sibi quam nobis conferebat: idcirco vocitatur a Petro Damiano *fons benedictionum et bonorum omnium scaturigo.* (6) Ab hoc fonte exundat aqua quæ homines bonorum steriles fecundat humore cœlestis gratiæ. Spiritus Sanctus, qui fecundavit Virginem, eam gratiarum replevit benedictionibus, ut homines aquis gratiæ quæ ab illo fonte exundant, irrigati fecundentur, et virtutis producant fructus. *Hinc est, Fratres, quod virgineum fontis uterum cœlestis Spiritus arcana luminis sui admixtione fecundat, ut quos origo limosæ stirpis profuderat sub misera conditione terrenos, cœlestes pariat, et ad similitudinem sui perducat auctoris.* (7)

(1) Epist. 84. — (2) D. Bern. Ep. 174. — (3) Tert. L. adv. Jud. 9. — (4) L. 1. in Cant. c. 1. — (5) Cant. 1. — (6) Prov. 9.5.

(1) Serm. 2. de Nat. Virg. — (2) 4. Par. tit. c. 15. — (3) 1. Cor. 12. — (4) D. Bern. Serm. 2. de Assumpt. — (5) L. 12. Var. Epist. 27. — (6) Orat. de Assumpt. — (7) Chrysol. Serm. 117. — (8) Tert. L. 2. ad Uxor. 4.

CONCIO SEXTA.

Admiranda olim mulierum christianarum devotio quæ *visitandorum fratrum gratia, vicatim aliena et quidem pauperiora quæque tuguria circuire* (8) solebant. Sed absque ulla comparatione magis stupenda Mariæ pietas quæ abiit in montana cum festinatione ut visitaret Elizabeth. Verum ad quid Maria visitavit Elizabeth? non ut Deum offenderet, sed glorificaret; non ut proximo aliquod nocumentum afferret, sed ut ei prodesset; non ut alicui molesta foret, sed ut grata et

urbana esset. Visitationes quæ fiunt in seculo, ut plurimum sunt imperfectæ, ex defectu charitatis, humilitatis et sanctitatis. Ex defectu charitatis, sunt inurbanæ; ex defectu humilitatis, sunt incommodæ; ex defectu sanctitatis, sunt noxiæ. In Visitatione Mariæ non hujusmodi inveniuntur defectus, sed perfectiones eis oppositæ coruscant; quæ est, 1. Urbana ob charitatem; 2. Commoda, ob humilitatem; 3. Proficua, ob sanctitatem.

I. PARS. *Dilectionem Apostolus totis viribus Sancti Spiritus commendat.* (1) Commendationem Apostoli quamplures Christiani despiciunt: nam *aut imbecillus alicui ex fratribus visitatur* (2); ipsi vero minime eum visitant, præsertim si sint in dignitate constituti, et imbecillus frater sit humili loco natus, aut adversa prematur fortuna: aut *æger visitatur* (3); visitationem vel recusant, vel cunctantur. Hunc defectum dilectionis suo condemnat Deipara exemplo, quæ charitate fragrans Elizabeth 1. Ardenter visitat; 2. Ad eam festinanter properat; 3. Itineris incommoda patienter tolerat.

1. *Certe Christus dilexit hominem.* (4) Absolute Verbi humanatio non fuit necessaria ad humanam redemptionem, potuit enim Deus vel benigne et ex mera misericordia condonare protoparentis delictum: vel ad placandam suam justitiam potuit acceptare aliquam satisfactionem; vel Angeli, vel puri hominis; voluit tamen Dei Filius humanam operari salutem, non per vicarium hominem, vel Angelum, sed per semetipsum. Poterat Beatissima Virgo per aliquem fidelem nuntium Elizabeth de suo conceptu gratulari: et quemadmodum Paulus (5) absens per filios suos spirituales Timotheum, Clementem, Lucam (6), omnes consolabatur Ecclesias (7): et sicut Joannes in carcere Christum per suos discipulos visitavit, ita Beatissima Virgo, domi clausa, ab hominum aliena commercio, potuit tanquam Angelorum Regina ad illam delegare Gabrielem, conceptionis præcursorem et humanationis Verbi paranymphum; attamen non per aliquem nuntium, sed per semetipsam Elizabeth visitat, ut imitaretur Dei Filium qui usus non est alicujus hominis vel Angeli ministerio, sed *visitavit nos oriens ex alto.* (8) Visitatio Dei ad homines est perfectissimum exemplar, expressa hujus prototypi imago, est Visitatio Mariæ ad Elizabeth.

Amat figura Spiritus Sancti, Orientem Christi figuram. (1) Orientis vocabulo Christus in sacris paginis intelligitur. Ut enim ait Zacharias Propheta, *ecce vir oriens nomen ejus.* Nuncupatur autem oriens, quia in diebus ejus orta est justitia. Columba autem est figura Spiritus Sancti, qui est *columbæ figura delapsus in Dominum* (2), dum super Jordanis aquas a Joanne præcursore suscipere voluit baptisma. Per columbam adhuc denotatur Beatissima Virgo: *Una est columba mea.* At cur sacer Sponsus Virginem columbam nuncupat? Quia columba est symbolum charitatis. *Charitatem hieroglifice nonnulli per columbam interpretantur:* (3) Columba valde amat homines, et ob hunc in homines affectum, multum ex humana societate delectatur, et *hospitia humana diligit.* (4) Non immerito Spiritus Sanctus qui proprio charactere amor est, denotatur per columbam. Per columbam adhuc significatur Deipara, quæ vulgo Mater pulchræ dilectionis vocitatur. Ex dilectione visitavit nos oriens ex alto: amat figura Spiritus Sancti orientem Christi figuram, et Maria tanquam columba charitate fragrans, et orientis Christi dilectionem æmulans, Elizabeth visitat.

Ab æterno Filius in sinu Patris existit, ut ipsemet fatetur: *Ego in Patre* (5), est namque *cordis Patris nobilis inquilinus.* (6) In sinu Patris quiescit, ibi delectatur divinam contemplans essentiam, divinasque perfectiones infinite diligens: in tempore Dei Filius a paterno sinu velut exiens, venit in mundum, ut ipsemet adhuc testatur: *Ego ex Deo exivi, et veni.* (7) Quietem autem et contemplationem qua deliciabatur in sinu Patris, propter hominis amorem velut derelinquens; *propter hominem descendit.* (8) Deipara quiescebat in cubiculo, divinorum contemplationi et amori sedulo vacans: adeo enim contemplationi studebat ut in exstasim rapta, velut dormiens habeatur, et tanto dilectionis ardore ferebatur in Deum, ut eam sacer Sponsus charitatem et dilectionem appellet: *Ne suscitetis neque evigilare faciatis dilectam* (9); hebraïca lectio habet: *Charitatem.* In Hebræo autem legitur *dilectionem et amorem.* Ut autem Dei Filius e sinu Patris velut exiens, venit in mundum ut suum hominibus ostentaret amorem, ita Beatissima Virgo a cœlesti raptu cui quodammodo indormierat in divini Verbi conceptione, a sacro Sponso evigilatur, ut suam Elizabeth de-

(1) Tert. L. de Pat. 12. — (2) Tert. L. 2. de Cult. Fem. 11. — (3) Tert. L. 2. ad Uxor. 8. — (4) Tert. L. de Car. Chr. 4. — (5) 1. Cor. 4. — (6) 1. Cor. 16. — (7) 2. Cor. 8. — (8) Luc. 1.

(1) Tert. L. adv. Valent. 3. — (2) Tert. L. de Bapt. 8. — (3) Pier. L. 22. — (4) D. Cypr. L. de Unit. Eccles. — (5) Tert. L. adv. Prax. 20. — (6) S. Zen. Serm. 1. de Nat. fil. — (7) Tert. L. adv. Prax. 22. — (8) Tert. L. de Car. Chr. 4. — (9) Cant. 3.

monstret dilectionem : « Surge, propera, amica mea. » (1) « Quid est quod superius filias Hierusalem idem Sponsus adjurabat, ne suscitarent, neve evigilare facerent dilectam ; hic vero ipse eam suscitat et surgere hortatur ? Quia omnia tempus habent, tempus contemplationis, tempus actionis. » (2) Eodem fere modo hanc difficultatem enodat D. Bernardus : « Agnoscite hic commendari vicissitudines sanctæ quietis, ac necessariæ actionis, et quia non sit in hac vita copia contemplandi, nec diuturnitas otii, ubi officii et operis cogentior urget instantiorque utilitas. » (3) *Beatissima Virgo utriusque vitæ, activæ videlicet et contemplativæ, plus cæteris omnibus privilegia custodivit.* (4) Ideo in intimis domus penetralibus morabatur tota contemplationi addicta : attamen Spiritus Sancti impulsu, a suavi illa exstasi excitata, *etiam exsurgere dicitur a loco orationis, a quiete contemplationis, ab habitaculo mansionis*, et ad activam vitam exercendam, ad domum Elizabeth cum festinatione properat.

2. Dei Filius adeo *velox* (5) venit in mundum, quod hominum amore velut impatiens, neque reditum Angeli quem ad Virginem miserat exspectare valens, *nimio prætervolans desiderio prævenit nuntium suum Deus;* (6) in utero adhuc matris velut moræ impatiens post nativitatem anhelat, ut quam citius suum hominibus demonstret amorem. *Nasci se Deus in utero patitur matris, et exspectat* (7); denique postquam ex Matris utero prodivit, velocissimus fuit in largiendis beneficiis, quippe *pertransibat benefaciendo et sanando omnes.* (8) Tanta namque velocitate circuibat Judæam, Galilæam, Samariam, ut non tam ambulare quam volare videretur. *Lampades ejus, lampades ignis.* (9) Symmachus legit : *Impetus ejus, impetus ignis.* Belle impetui ignis et alis comparatur amor : quia sicut impetus ignis et alæ volantes semper tremulo agitantur motu, et nunquam quiescunt, sic amor incessanter operatur et quietem nescit. *Innata est charitati sollicitudo quædam* (10) : alæ ejus, alæ ignis. Deipara filii æmulatur celeritatem, et ab ipso edocta, omnes tollit moras, dum beneficii impendendi occurrit negotium. « Ruth interpretatur videns et festinans, et significat Beatam Virginem : quæ vere videns in contemplatione, et bene festinans in actione. » (11) Exsurgens namque a contemplatione, abiit in montana cum festinatione ut salutaret Elizabeth. Virginis festinationem vaticinans Jeremias ait : *Date florem Moab, quia florens egredietur.* (1) Flos est virginitatis symbolum, et ita dum Propheta flores geminat, Marianæ virginitatis florem figurate amplificat. Septuaginta vertunt : *Date signa Moab*, quia ut in superioribus persæpe dictum est : In signum data est Virgo : Syrus et Arabicus legunt : *Date coronam Moab ;* quia Dei maternitas Mariæ attulit coronam. Pagninus habet : *Date alam Moab, quia volando volabit ;* Vatablus vero in plurali alas geminat : *Date alas Moab, quia volando exibit.* Quam tempestive geminatus virginitatis flos, in geminatas refingitur alas ! quam festinat qui alas assumit ! Ubi primum Beata Virgo Dei Mater efficitur, quasi geminas alas de geminata virginitate assumens, abiit in montana cum festinatione ; neque gallinæ, aut philomelæ, aut turturis assumpsit alas Maria, sed columbæ, quæ præ cæteris volucribus citissime volat. Idcirco D. Thomas a Villa Nova *celerem columbam per culmina montium pervolantem, Virginem Deiparam* (2) nuncupat.

At cur tanta cum festinatione Beata Virgo properat in montana ? Hujus plures D. Ambrosius subministrat rationes : 1. *Festinavit Virgo, ne extra domum diu moraretur in publico* (3), suo exemplo erudiens virgines fugere publicum. *Discite, virgines, non demorari in plateis, non aliquos in publico miscere sermones : Maria in domo sera festinat in publico.* 2. Spiritus Sancti gratia qua abundanter erat repleta, Mariam impellebat ut magna celeritate iter perageret : *Nescit tarda molimina Spiritus Sancti gratia, qua tum vehementer impellebatur.* 3. Ut doceret Christianos opera pietatis prompte et expedite absolvenda : *Non satis est recte facere, nisi etiam cures maturare quod facias, uberiores fructus habet accelerata devotio.* (4) 4. Quia gaudium et lætitia maximam dant celeritatem : Maria *festinat præ gaudio.* (5) Nam ut ratiocinatur Dion. Carth. *quia jam plena fuit Spiritu Sancto spiritualique gaudio, charitatis fervore, et sanctæ dulcedine devotionis festinanter processit, præsertim quia cognatæ congaudere optavit et obsequi.* Ultra quatuor illas rationes ex D. Ambrosio mutuatas, 5. Subjungit Origenes : *Jesus qui in utero ejus erat, festinabat adhuc in ventre matris Joannem positum sanctificare.* (6) 6.

(1) Cant. 2. — (2) Cassiod. — (3) Serm. 58. in Cant. — (4) Euseb. Emiss. Hom. de Assumpt. — (5) Tert. Apol. 7. — (6) D. Bern. hom. super Missus. — (7) Tert. L. de Pat. 3. — (8) Act. 10. — (9) Cant. 8. — (10) Gilbert. Serm. 26. in Cant. — (11) D. Bonav. in Spec. Virg.

(1) Cap. 48. — (2) Conc. de Visit. — (3) In cap. 1. Luc. — (4) D. Ambr. L. de Cain. c. 5. — (5) D. Ambr. c. 1. Luc. — (6) Hom. 7. in Luc.

Et magis ad propositum Seraphicus Doctor Mariæ celeritatem ejus dilectioni tribuit. *Quid eam ad officium charitatis festinare cogebat, nisi charitas quæ in corde ejus fervebat?* (1) Urgebatur Virgo charitatis stimulis Elizabeth opem ferre. In Virgine duplex erat amor : consanguinitatis unus, charitatis alter; ille a natura procedebat, iste a gratia oriebatur, utroque sufflammata ad cognatam citissime properat. Et quia omnia vincit amor, Virgo cuncta itineris incommoda constanter tolerat.

3. *Dilectio omnia sustinet, omnia tolerat* (2), ut constat ex divino illo Pastore cujus ovicula *conquiritur*, *et tandem invenitur*, *et humeris Pastoris ipsius refertur : multum enim errando laboraverat.* Pastor ille est Christus Dominus qui humanam naturam errantem quæsivit, et inventam humeris detulit, deferens crucem quo illam redemit. Christi adhuc æmulans charitatem Maria, *per iter devium, et abrupta montium veniens, ut deferret amicis actualis vitæ laboriosum officium. Zachariæ vatis ingreditur domum.* (3) Tria sunt quæ Virginem ab illo charitatis officio poterant dimovere : 1. Tenera et delicata complexio, non assueta laboribus; 2. Asperitas montium qui nonnisi magna difficultate poterant superari; 3. Itineris longitudo : civitas enim in qua habitabat Elizabeth, juxta nonnullos, distabat a Nazareth quadraginta milliariis, juxta alios septuaginta milliariis. Tam longum et difficile iter sine gravi incommodo non confecit per tres dies pedestris virgo tenella et gravida : omnes tamen difficultates constanter superavit Deipara; et ut fatur D. Ambrosius, *non ab studio asperitas montium, non ab officio prolixitas itineris retardavit.* (4)

Nonnulli volunt nullum Virginem in conficiendo longo illo itinere sustinuisse laborem : vel quia deferebatur a Filio quem in utero gestabat : *Ascendit Maria portans pretiosissimum illud depositum, portans onus leve, portans a quo portabatur* (5); vel quia ab Angelis miraculose portabatur : « Tradunt quidam ex revelatione, iter sex dierum fuisse a Nazareth usque ad civitatem Zachariæ, et uno die a Beatissima Virgine juvantibus Angelis fuisse emensum : et propterea dictum esse cum festinatione. » (6) Verum qui recurrunt ad miracula, charitatem ejus offendunt, et conformitatem ejus cum Christo tollere satagunt : quemadmodum enim divinum Verbum non exemit humanitatem sibi hypostatice unitam ab itinerum incommodis; nam, ut constat ex Evangelio Joannis, Christus *fatigatus ex itinere* (1), juxta puteum sedit, ita nec liberavit Deiparam a labore diuturni et ardui itineris, quod constanter et lætanter peregit præ amoris quo intus ardebat magnitudine. *Quando quis sauciatur charitatis desiderio, nihil difficile spectat, sed eo quod fuerit plenum periculis, et multa miseria, leviter fert, ad unum hoc attendens quomodo suo potiatur voto et desiderio.* (2)

Sic Beata Virgo charitatis ardore sufflammata, non cogitabat itineris longitudinem, non montium asperitatem, non tenelli corporis laborem et lassitudinem, sed altissimæ charitatis fervorem. Et *sicut is qui sensibilem cursum magna contentione peragit, nullum occurrentium videt, animo ad cursum intento; facile omnia transit festinans ad destinatum scopum* (3) : sic Beata Virgo charitatis lycæum ingressa, totam se cursui dabat, festinabatque lætans ad Elizabethæ domum, velut ad scopum quem dilectionis exercendæ gratia quærebat.

Uti beata Virgo æmulata est Christi dilectionem, ita et nos Mariæ imitemur charitatem. 1. Maria, non per alium, sed per semetipsam visitavit Elizabeth; non per servos, sed per nosmetipsos charitatis negotia tractemus, ad instar Abraham, qui ad tres illos viros qui circa meridiem prope tabernaculum ejus apparuerunt, *cucurrit, ne quis alius charitatis officium præriperet.* (4) Servo commisit Patriarcha negotium quærendæ uxoris Isaac unigenito filio suo; charitatem vero, non per famulum, sed per semetipsum exequitur. 2. Maria festinat ferre auxilium Elizabeth, cito etiam et nos impendamus beneficia. *Omnis benignitas properat, et proprium est liberaliter facientis, cito facere.* (5) 3. Amemus Deum, et cunctos labores nullo negotio superabimus. *Omnia enim sæva et immania, prorsus facilia reddit amor* (6), ut Virginis comprobatum est exemplo. Nam *in ipso conceptionis initio, quando potissimum cæteræ mulieres miserabilius affliguntur, Maria tota alacritate montana conscendit, ut Elizabeth ministraret* (7); et non minus humilitatis quam charitatis negotio incumberet.

II. PARS. *Dilectio non inflatur, non proterit.* (8) Homines superbia inflati cæteros proterunt, suamque arrogantiam ostendunt,

(1) D. Spec. Virg. 4. — (2) Tert. L. de Pat. 12. — (3) S. Ildeph. Serm. 5. de Assumpt. — (4) In cap. 1. Luc. — (5) D. Bern. Serm. sup. Sign. Mag. — (6) Salmer. L. 3. Tract. 10.

(1) Joan. 4. — (2) D. Chrysost. Hom. 8. in Gen. — (3) D. Chrysost. Hom. 28. in Gen. — (4) Lipomm. in c. 18. in Gen. — (5) Senec. L. 2. de Benefic. — (6) D. Aug. Serm. 9. de V. Dom. — (7) D. Bern. ho. super Sign. Magn. — (8) Tert. L. de Pat. 12.

præsertim dum visitandi incumbit negotium, aliosque recusant vel primi visitare, vel salutare, vel eis ministrare. Inde tot lites inter familias, tot contentiones, tot animadversiones, tot duella, tot cædes : *Conferuntur in examinationem, qua constet quis eorum præcellat in substantiis, viribus, dignitatibus, generis splendoribus* (1) : vanitatem illam ex qua quotidie tot oriuntur dissidia et domorum excidia, suo exemplo condemnat Deipara, quæ *humilis fuit corde, humilis in verbo, humilis in conversatione, humilis et in obsequiis* (2) : nam Elizabeth licet dignitate longe inferiorem, prior, 1. Visitat; 2. Salutat; 3. Ei demisse ministrat.

1. *Dilectio nec sua requirit, si offert sua, dum alteri prosit.* (3) Si sua requisisset Maria, exspectasset ut ad ipsam venisset Elizabeth, sed quia sua non requisivit, prior Elizabeth visitavit. Unde Elizabeth Mariam sic alloquitur apud Eusebium Emissenum : *Ego potius ire debui ad te, sed tua, tuique filii humilitas te coegit venire ad me.* (4) Duplici humilitatis incentivo Elizabeth visitat Maria, 1. Humilitate filii. Etenim *Dei Filius in tantum humilitatis exhaustus* (5), ut in utero Virginis abjectam carnis nostræ non exhorruerit societatem : quapropter Deipara tantam filii Dei attente considerans demissionem, ad humilitatem exercendam urgebatur, in utero suo habens humiliationem, cui probe competebant Michææ verba : *Humiliatio tua in medio tui.* (6) Christus in utero Virginis existens, erat illi humilitatis incentivum et humilitatis exemplar. Humilitatis incentivum, nam *humilem paritura, humilitatem debuit ipsa præferre.* (7) Humilitatis exemplar : ob hanc causam hyperbolice sic fatur Petrus Damianus : *Hæc tam singularis, tam incomparabilis Virgo, si non sequeretur humilitatem Christi, nunquam pertingeret ad celsitudinem Christi.* (8) Nulla pura creatura pertingere potest ad Christi Dei celsitudinem : verum si aliqua pura creatura posset ad Christi celsitudinem sublimari, maxime Virgo, quæ perfecte Christi imitata est humilitatem : nam quemadmodum Dei Filius superior Angelis et hominibus, factus est minor Angelis humanam assumens naturam, minor adhuc hominibus vermem se et non hominem nominans : ita Deipara ad regiam dignitatem sublimata, se recognoscit et profitetur ancillam, et ut fatur Magnus Gregorius apud Thomam Hibernicum : *Dum unigenitus Dei existens ante secula, ex Mariæ utero natus est homo, investigabili miraculo facta est et ancilla hominis per Deitatem, et Mater Verbi per carnem.* (1) Non est adeo incomprehensibile quod Maria sit Verbi divini Mater per carnem ex qua formata est humanitas cui divinum Verbum est hypostatice unitum : at prorsus est investigabile quod facta sit ancilla hominis per Deitatem ; in ea natus Deus quem vere genuit et portavit in utero, ex ancilla facit matrem et reginam, non ancillam ex matre. Quænam potest esse societas inter ancillarem ignominiam, et sublimem Deiparæ gloriam? Verum enim vero acute dicitur Maria facta ancilla hominis per Deitatem : quasi divina maternitas sit origo ancillaris humilitatis, et ancillaris humilitas sit sequela divinæ maternitatis. Maria Deo humilitate placuit, et dum se ancillam Domini profitetur, Dei Mater efficitur : Maria Domini Mater effecta fit hominis ancilla per Deitatem ; tum quia Verbi deitas in suo utero existens matrem ad humilitatem stimulat ; tum quia propriæ dignitatis consideratione, Virgo ad humilitatem ferebatur : *Maria quanto major erat, humiliabat se in omnibus, certe humiliata est præ omnibus, quia major omnibus exstitit.* (2) Ideo Deipara præ omnibus humilis fuit, quia sublimitatis prærogativa omnibus excelluit : celsior altitudo fit humilitati vectigalis, et augustior sublimitas fit tributaria humillimæ abjectioni. Multum sane discriminatur humilitas nostra ab humilitate Virginis. Humilitas in nobis ex nostra dejectione sumenda est; humilitas Virginis ex ejus celsitudine procedit. Nos debemus esse humiles, quia sapimus nihilum de quo producti sumus : Maria humilis existit, quia ad eminentem Deiparæ dignitatem sublimata est. *Quæ vocatur ab Angelo Domina, ipsa se cognoscit et confitetur ancillam : quia devotus animus infulis beneficiorum crescit ad obsequium; augetur ad gratiam, non ad arrogantiam prosilit, non ad superbiam pertumescit.* (3) Hoc est discrimen inter honores qui oriuntur de terra, et honores qui de cœlo dimanant, quod illi superbiam et elationem ingenerant; isti vero humilitatem et demissionem inspirant. Divinam maternitatem non ab hominibus et a terra, sed a cœlo et a Deo mutuata est Maria. Quapropter *mox ut Angelus qui loquebatur ei ad superna rediit, surgit, ac montana conscendit, seniorem visitat* (4);

(1) Tert. L. 1. adv. Marc. 4. — (2) D. Bern. Sup. Miss. — (3) Tert. L. de Pat. 12. — (4) Hom. de Visit. — (5) Tert. L. de Carn. Ch. 14. — (6) Cap. 6. — (7) D. Ambr. L. 2. de Virginib. — (8) Serm. 45.

(1) In Lib. Reg. — (2) D. Bern. sup. Sign. Magn. — (3) Chrysol. Serm. 142. — (4) V. Bed. de Hom. de Visit.

et ad humilitatis augmentum prior Maria Elizabetham salutat.

2. *Nihil est Deo charius humilitate, nihil perosius gloria.* (1) Quantum Deo displiceat gloria constat ex Lucifero qui super astra exaltare volens solium suum, tanquam fulgur de cœlo cecidit. Quantum vero humilitas Deo placeat, ex Maria comprobatur : nam, ut fatur D. Bernardus, *si Maria humilis non fuisset, super eam Spiritus Sanctus non descendisset.* (2) Multum fuit Deo chara Mariæ humilitas antequam ad divinæ maternitatis sublimaretur honorem : sed adhuc charior postquam ad tantam evecta est sublimitatem. *O mira et profunda humilitas Mariæ! ecce Mariam Archangelus alloquitur ; Maria gratia plena dicitur, in Matrem Domini assumitur, jam omnibus creaturis anteponitur, jam Domina cœli et terræ efficitur, sed in omnibus mira humilitate deprimitur, dicens : Ecce ancilla Domini.* (3) Plerique homines, aut sanguinis nobilitate conspicui, aut honoribus et dignitatibus constituti, aut fortunæ bonis locupletati, aut ingenii acumine et corporis venustate decorati, superbia tument, insolenter se jactant, cæteros despiciunt, nullo civilitatis, urbanitatis aut humilitatis officio, non solum inferiores aut æquales, sed neque etiam superiores præveniunt. Maria vero venit ad Elizabetham et ratione humilitatis, urbanitatis, dignitatis et ætatis, prior illam salutat. Ratione humilitatis, *quia humillima fuit*, ait Dionysius Carthusianus ; ratione urbanitatis, virtus enim inurbana non est; ratione dignitatis, qui enim est in honore major, debet esse in humilitate et civilitate prior; ratione ætatis, juniores enim senioribus honorem præstare tenentur. Solemnis erat apud Ægyptios (4) consuetudo, ut etiam nobilissimi, cum majores natu obvios haberent, eis via locoque cederent, advenientibusque assurgerent, et locum darent. Itaque *venit propinqua ad proximum, junior ad seniorem, nec solum venit, sed prior salutavit : decet enim ut quanto castior Virgo, tanto humilior sit, noverit deferre senioribus, sed magistra humilitatis, in qua est professio castitatis.* (5) Castitatem decet humilitas, sanctitas aliorum semper movetur exemplo, et Maria humilitate, castitate, et sanctitate prædita, *cum festinatione ad Elizabeth cognatam suam contendebat, et ingressa domum Zachariæ salutavit Elizabeth, Angelum imitata.* (6) Angelus de cœlo veniens salutat Virginem, eique Incarnationis revelat mysterium. Cognata Angelis Mariæ Virginitas Deiparam urget ut ad Zachariæ domum contendat, salutet Elizabeth, eique Incarnationis revelet sacramentum : *Ascensiones in corde suo disposuit Virgo, conversatione pariter, et oratione ascendens. Abiit in montana, et salutavit Elizabeth, ut jam tum posset dicere matri mater, quod tanto post filio dixit filius : Sine modo sic enim decet nos implere omnem justitiam.* (1) Maria, dominicæ humilitatis æmula, visitat Elizabeth priorque eam salutat Matri Joannis aliquomodo præpropere dicens idipsum quod Christus dicturus erat Joanni: Sine modo, sic enim decet nos implere omnem justitiam. Venit Jesus a Galilæa in Jordanem (2), ut baptizaretur a Joanne, qui prohibebat eum dicens Ego a te baptizari debeo, et venis ad me? Respondens autem Jesus dixit Joanni : Sine modo, sic enim decet nos implere omnem justitiam. Quænam vero sit illa justitia quam adimplevit Christus de manu Joannis suscipiens baptismum, belle declarat D. Augustinus : *Quid est, impleatur omnis justitia? impleatur omnis humilitas : propterea venit Joannes baptizans ut Domini humilitas demonstraretur.* (3) Christus omnem implevit humilitatem. Tum quia prior ad Joannem accessit ; tum quia de manu Joannis baptismum suscepit ; tum quia minor Joanne videri voluit, quia sublimius est baptizare quam baptizari ; tum quia baptismi habitu inventus est ut homo quasi peccator, quæ est maxima dejectio in homine Deo. Maria ad exemplum Filii omnem implens humilitatem, ascendit ad domum Zachariæ, prior salutat Elizabeth : *Quid hac humilitate sublimius? venisse eam mirabatur Elizabeth : Unde hoc mihi ut veniat Mater Domini mei ad me? sed magis miretur quod instar utique filii, et ipsa non ministrari venerit, sed ministrare.* (4) Miratur Elizabeth Deiparam venisse ad suam domum eamque humilitar salutasse; sed majori est adhuc admiratione dignum, quod Maria in domo Zachariæ tanquam ancilla ministret.

3. Christus Dominus *potestatis jus quoque nullum ne in suos quidem exercuit, quibus sordido ministerio functus est.* (5) Dei Filius de cœlo descendit, servi formam assumpsit, non sibi ministrari voluit, sed aliis vile ministerium præbuit : *Aquam ipse lavandis discipulorum pedibus ministravit* (6) ; et ante illos provolutus cunctorum pedes, Judæ etiam proditoris lavit : Maria Filii humilitatem

(1) Tert. L. de Vel. Virg. 16. — (2) Serm. sup. Missus. — (3) D. Bonav. in Spect. Virg. c. 4. — (4) Herod. L. 2. — (5) D. Ambr. in c. 1. Luc. — (6) Greg. Thaumat. Serm. 2. de Visit.

(1) D. Bern. Serm. de Nat. Virg. — (2) Matth. 3. — (3) Tract. 4. Joan. — (4) D. Bern. Serm. de Nat. Virg. — (5) Tert. L. de Idol. 18. — (6) Tert. L. de Pat. 3.

æmulans ancillæ sectabatur officium : *Ideo nuntiatur Mariæ conceptus Elizabeth, ut audiens cognatam vetulam et gravidam, cogitet juvencula de ejus officio.* (1) Mox ut Maria gravedinem consobrinæ audivit, ad domum Elizabeth se transtulit, ut suum ministerium ei præberet. *Intravit Virgo domum Zachariæ, non ut verbum Angeli mulieris attestatione probaret, sed ut mulieri provectæ ætatis, Virgo juvencula ministerium sedula impenderet* (2) : non abiit Virgo in domum Zachariæ ut reipsa probaret an vera essent quæ de Elizabeth ab Angelo audierat; ut falso voluit Theophylactus : *Non abiit quasi incredula de oraculo, sed quasi læta pro voto, festina præ gaudio, religiosa pro officio.* (3) Scilicet ut cognatæ de admirando filii conceptu gratularetur, eique famularetur. Quod non solum ardentissimæ fuit charitatis, sed eximiæ humilitatis, quod Domina ad famulam, Regina ad subditam, Dei Mater ad Elizabetham venerit ministrare. *Contuendum est, quia superior venit ad inferiorem, ut inferior adjuvetur.* (4) Admirandum illum humilitatis spiritum hauserat Deipara a Filio quem utero gestabat; sciebat enim servi formam accepisse, ut in ea Dominus ipse servis suis, Imperator cœli et terræ subditis, Deus homini ministraret, quod primum fecit ubi ad Virginem majestatem suam inclinavit, deinde cum Mariæ et Josepho submisse famulatus est; tandem cum inter discipulos suos quasi minister conversatus est, ut qui venerat *ministrare, non ministrari.* (5) Maria vera demissionis dominicæ imitatrix, properat ad domum Zachariæ non ministrari, sed ministrare; non ad suscipienda, sed ad præstanda cognatæ servitia, quantumvis abjecta. Profunda profecto humilitas, stupenda corporis animique demissio, qua se Regina cœli, Domina mundi, Mater Dei, Elizabethæ submitteret; submisit tamen humili ac domestico ministerio. *Quæ propter officium venerat, inhærebat officio* (6), cui se totam impendit, non uno die aut hebdomada una, sed tribus mensibus, quod eximiæ et raræ humilitatis fuit : *Non magnum est esse humilem in abjectione; magna prorsus et rara virtus humilitas honorata.* (7) Admiranda prorsus Deiparæ humilitas, quæ, ut fatur Cassianus, *in profunda se dejecit, quæ invitabatur ad alta, et a dominatu ad ancillatum, animum convertit et corpus,* vilissimis vacans officiis. *Superstitio romana Deam finxit Partulam, quæ partum gubernet, et Lucinam, quæ producat in lucem.* (1) Deipara tanquam divina quædam Partula, Elizabeth partum gubernavit. Nam in domo Zachariæ *morata est Maria donec puerum beatissimo confoveret sinu, et propinquiorem redderet præsentia Creatoris* (2); et tanquam cœlestis aliqua Lucina cognatæ partum produxit in lucem : Petro namque Damiano teste, *ipsa Dei genitrix, filium puerum primo de terra levavit.* (3) Hujus Cardinalis testimonio accedat Seraphici et Purpurati Doctoris testimonium. *Peperit Elizabeth filium, quem Domina levavit a terra, et diligenter aptavit. Considera magnificentiam Joannis : nullus unquam talem gerulam habuit.* (4)

Sat non est admiratos fuisse Deiparæ humilitatem, imitanda est ejus demissio. *In illa velut in speculo refulget forma virtutis* (5), cunctæ virtutes resplendent in Maria, sed humilitas præ cæteris splendidiores emittit radios. Nam, ut belle ait Rupertus, *cunctæ virtutes, omnes gratiæ, cuncta dona quæ Virginem exornabant, humilitati ejusdem tributa pendebant.* (6) Imitationis tributa cunctis Deiparæ debemus virtutibus, quæ in illa velut in speculo refulgent, sed potissimum humilitatis vectigales sumus : neque ullum possumus solvere tributum Virgini gratius et acceptius humilitate. Tanti facit animi dejectionem Maria, ut sit *humilibus devota, et devotis reverentius humiliaretur.* (7) Sic magni æstimat humilitatem Beata Virgo, ut quemadmodum aliqui pietate præstantes Marianæ devotioni eximie student, ita Maria devota humilibus dicatur. Christiani, simus devoti erga Mariam, et ut ipsa sit nobis devota, ejus imitemur humilitatem : 1. Maria non exspectavit ut Elizabeth veniret ad ipsam, sed properavit in domum ejus : nos quoque præveniamus alios civilitate, urbanitate, charitate; 2. Maria, etsi superior, nobilior, dignior, prior salutavit Elizabeth : nos quoque priores salutemus, non solum superiores, sed æquales, imo et inferiores; 3. Maria humiliter famulata est : nos quoque ministremus, non solum propinquis, sed extraneis, non solum divitibus, sed etiam pauperibus. Tandem Visitatio Mariæ fuit proficua ob sanctitatem, et nos in omni conversatione sancti simus.

III. PARS. Quam noxiæ sint plures visitationes, *conversationis vitium* (8) evidenter

(1) D. Bern. Hom. 4. sup. Miss. — (2) V. Beda, Serm. de Visit. — (3) D. Ambr. in c. 1. Luc. — (4) D. Ambr. — (5) Matth. 20. — (6) D. Ambr. in c. 1. Luc. — (7) D. Bern. hom. 4. sup. Missus est.

(1) Tert. L. de An. 37. — (2) D. Bern. Serm. de Privileg. Joan. — (3) Serm. de S. Joan. — (4) L. 5. Vit. Chr. — (5) D. Ambr. L. 2. de Virginib. — (6) In Cap. 2. — (7) D. Ignat. Ep. ad Joan. Evang. — (8) Tert. L. de Præsc. Hær. 23.

demonstrat. In illis enim ut plurimum aut crimen perpetratur, aut fides periclitatur, aut Deus blasphematur. At quantum exitiosæ sunt mundanæ visitationes, tantum utilis et fructuosa est Virginis visitatio. *Mysteria quæ in hac sacra Visitatione peracta sunt, in tota æternitate celebrari satis, et exhauriri cogitatione, et sapientia omnium creaturarum, nequeunt.* Inter Mariæ figuras non modicum tenet Arca locum : « Maria etenim, testamenti arca verissima divinis manibus fabricata, auro vestita mundissimo, virtutum gemmis ornata, atque imputribilibus lignis spiritualiter facta, suavissimum in se manna continuit. » (1) Mansit arca Dei in domo Obededom tribus mensibus, et benedixit Dominus domui ejus, et omnibus quæ habebat. Quod si quæramus a Lyrano quænam fuerit hæc benedictio, respondebit : *Benedixit Obededom multiplicando eum in bonis spiritualibus et temporalibus.* (2) Maria tribus mensibus remansit in domo Zachariæ, et Dominus domui ejus spiritualiter benedixit. Nam, 1. Joannes criminosus sanctificatur; 2. Elizabeth ignara illustratur; 3. Deus laudibus prædicatur.

1. Deus *exemplo leprosi non contingendi, immo ab omni commercio submovendi, communicationem prohibebat hominis delictis commaculati : cum qualibus et Apostolus cibum quoque vetat sumere : participari enim stigmata delictorum, quasi ex contagione, si quis se cum peccatore miscuerit.* (3) Quam sit contagiosa malorum societas, Vates Regius decantat, aiens : Cum perverso perverteris. *Conversationis humanæ inquinamentum* (4), probe sciens Moralis Philosophus sic fatur : *Inimica est multorum conversatio : nemo non aliquod nobis vitium aut commendat, aut imprimit, aut allinit* (5) : commendat exemplo, imprimit sermone, allinit conversatione. Quare tanquam pestes vitandæ sunt eorum visitationes qui obscœnis sermonibus, oculo lascivo, petulanti manu virus afflant, pestes aspirant, animis inferunt interitum. Non contagiosa aut exitiosa fuit Virginis visitatio; sed utilis, fructuosa, et ut fatur Tertullianus, *in auspicia resurrectionis* (6) facta, in qua mortuus suscitatur, immundus mundatur, peccator justificatur, et Joannes criminosus sanctificatur. Nec mirum si gratiis et cœlestibus benedictionibus repletur Joannes. Qui sub felici aliquo nascuntur sidere, fortunati dicuntur. Maria juxta præsagium sui nominis, est felix stella, fausta quæque influens. Fausta ista stella benignos Joanni largita est influxus, et, ut fatur D. Ambrosius, *elevavit Joannem in utero constitutum qui ad vocem ejus exilivit, et infans exsultavit, in gaudio, prius sensu devotionis, quam spiritus vitalis infusione animatus.* (1) Duplex est Joannis animatio : naturalis una, supernaturalis alia ; in illa corpus Joannis, in ista ejus anima animatur. Anima corpus informat, gratia animat animam, dum Maria Elizabeth salutat. *Vocem prior audivit Elizabeth, sed Joannes prior gratiam sensit ; exsultavit infans, repleta est mater ; non prius mater repleta quam filius, sed cum filius esset repletus Spiritu Sancto, replevit et matrem.* (2) At unde Elizabetham replevit Joannes? unde repletus et ipse, scilicet a Virgine et a Virginis Filio. Ex Euthymio namque, « Christus locutus est per os Matris suæ; Joannes autem audivit per aures Matris suæ, et agnito Domino, sua exsultatione illum prædicavit. » Productum Adamum Deus spiritu suo animavit : *Et factus est homo in animam vivam.* (3) Ad salutationem Mariæ factus est Joannes in animam vivam, repletur gratia, quia animatur a Maria, sanctitatem media Virgine suscipiens. Ex D. Bonaventura Beata Virgo etiam *in hac vita ornata exstitit iis virtutibus, quæ cum dotibus corporis similitudinem habent : fuit enim agilissima per pietatem, impassibilis per patientiam, subtilissima per humilitatem, clarissima per sanctitatem.* (4) Quatuor illæ virtutes potissimum in hac solemnitate coruscant. Deipara namque fuit agilissima per pietatem, festinans in montana, ut charitatem suam demonstraret Elizabeth ; fuit impassibilis per patientiam, læto animo sustinens labores et ærumnas diuturni et laboriosi itineris ; fuit subtilissima per humilitatem, vilibus incumbens ministeriis ; fuit clarissima per sanctitatem, in Joannem influens sanctitatem. *Virginalis integritas, nunc dulciore colloquio, nunc amplexu feliciore Joannem puerum consecrat, et insignit.* (5)

Aliorsum (6) fuse demonstratum est quantum gratiæ largitatem in Visitatione Mariæ receperit Joannes : ibi, Christiane, me videbis. Nunc animadverte *Christum esse verum disceptatorem et elimatorem humanarum macularum,* (7) quas pretioso suo emundat sanguine;

(1) Laur. Just. de Nat. Virg. — (2) L. 1. Paral. 6. — (3) Tert. L. 4. adv. Marc. 9. — (4) Tert. L. de Orat. 11. — (5) Epist. 7. — (6) Tert. L. de An. 37.

(1) L. de Instit. Virg. 13. — (2) D. Ambr. — (3) Tert. L. de Res. Car. 5. — (4) In Spec. Virg. c. 6. — (5) Petr. Damian Serm. 23. — (6) Tert. Prædic. tom. 3. Tract. de Festivit. Sacr. Conc. 2. — (7) Tert. L. 4. adv. Marc. 35.

et adhuc *dimissorem delictorum Christum recognosce.* (1) Dei enim proprium est dimittere peccata et largiri gratiam. Per Mariam autem Christus Joannem, peccato mortuum ad vitam gratiæ revocavit; maculas ab Adamo contractas mundavit; delictum originale delevit; in utero materno sanctificavit: 1. Quia filius in utero Matris existens velut eadem persona habetur cum matre. Itaque *adest Joanni Deus et homo; Mater et Virgo: Caro et Verbum. In his omnibus misericordia fabricatur* (2): qua liberatus fuit a captivitate diaboli et libertate donatus; 2. Quia *Deus redempturus humanum genus, pretium universum prius contulit in Mariam* (3); Maria autem anticipata solutione contulit Joanni in utero matris latitanti, pretium quo redemptus est; 3. Quia *a tempore quo concepit Virgo Deum in utero suo, quamdam, ut sic dicam, jurisdictionem, seu auctoritatem habet in temporali missione Spiritus Sancti.* (4) Hac auctoritate, seu jurisdictione utens Maria, salutans Elizabeth, Joannem filium ejus replevit Spiritu Sancto, uti ab Angelo fuerat vaticinatum: « Spiritu Sancto replebitur adhuc ex utero Matris suæ. » (5) 4. Quia « tota Ecclesia dicitur unum corpus mysticum per similitudinem ad corpus naturale hominis, quod secundum diversa membra, habet diversos actus » (6) Christus est corporis illius caput, Maria vero collum. *In Christo fuit plenitudo gratia sicut in capite influente, in Maria vero sicut in collo transfundente.* (7) Nam, ut philosophatur D. Bernardus, « sicut per collum vitales spiritus a capite descendunt in corpus, sic per Virginem a capite Christo vitales gratiæ in ejus corpus mysticum transfunduntur. » 5. Quia licet Christus absens a Joanne potuerit illum sanctificare, voluit tamen primum illud miraculum operari per suam præsentiam: Virgo autem properans in domum Zachariæ reddidit Christum præsentem Joanni: *Quare non prius repletus est Spiritu Sancto, quam ea quæ Christum Dominum utero gestabat, illi se adjunxisset.* (8) Utique enim sacerdos deferens viaticum ægroto, ad nutritionem ejus spiritualem cooperatur, præbens ei Eucharistiam, quæ est spirituale animæ alimentum, sic B. Virgo ad Joannis cooperata est sanctificationem, quia *peccati mortisque in utero portavit redemptorem.* (9) 6. Quia salutatio Mariæ fuit oratio quædam qua Deum exoravit Joannis et Elizabeth deprecans sanctificationem. Ut autem vult Gregorius Thaumaturgus, *vox Mariæ efficax fuit, et Spiritu Sancto replevit Elizabeth, ac veluti ex perenni quodam fonte, flumen charismatum, per Prophetam cognatæ suæ emisit.* (1) 7. Quemadmodum sacerdos in sacramento Pœnitentiæ tanquam Christi minister per verba absolutionis dimittit peccata et largitur gratiam, non absimiliter, ait Theophylactus, *vox Virginis vox erat incarnati in illa Dei, et idcirco etiam Præcursorem in utero, gratia prosecutus est.* (2) 8. Uti Christus per sacramenta, quæ sunt instrumenta virtutis suæ, communicat gratiam, ita *os Mariæ ministravit Filio Dei, qui in utero ejus erat* (3) ad largiendam gratiam Joanni. Quem sanctificavit *instrumento linguæ*, ait Gregorius Thaumaturgus, qua Maria salutavit Elizabetham: idcirco belle nuncupatur a Sancto Ildephonso *arca sacramentorum Dei.* (4) Non solum quia in ea operatum est magnum Incarnationis Sacramentum; neque quia in ejus utero occultatur Christus Sacramentorum auctor; neque adhuc quia sanguis Christi qui effusus est in Calvario et fluit in sacramentis, desumptus est ex puris Mariæ visceribus, sed præsertim quia Maria Joannem in utero sanctificavit, ad modum quo sacramenta novæ legis rite suscipientes sanctificant. In sacramentis duo consideranda sunt: unum sensibile, seu visibile, ut aqua in sacramento Baptismi; vox sacerdotis absolutionem impartientis; aliud insensibile, seu invisibile, seu occultum, ut corpus Christi in Eucharistiæ mysterio. Ita in illa arca sacramentorum duo erant: unum sensibile et externum, nempe vox Virginis; aliud occultum, nempe Christus latens in utero Mariæ. Ex his duobus, velut sacramentum integratum est, quo Joannes sanctificatur et Elizabeth illustratur.

2. *Conversatio divinæ disciplinæ, non factis tantum, verum etiam verbis periclitatur.* (5) Sunt homines criminosi qui non alio fine visitant nisi ut eos quibuscum conversantur suorum criminum efficiant participes; sunt adhuc male de religione sentientes, qui fidem in aliorum mentibus destruere moliuntur, aperte mysteria impugnantes, et veritates christianas errorum tenebris in cordibus obnubilantes; quia *nemo ab eo illuminatur a quo contenebratur.* (6) Merito Maria *illuminata et illuminatrix* nuncupatur, quia non

(1) Tert. L. 4. adv. Marc. 10. — (2) Petr. Dam. in Vigil. Nat. — (3) D. Bern. de Aquæduct. — (4) D. Bern. Sen. tom. 1. Serm. 52. — (5) Luc. 1. — (6) D. Thom. 3. p. q. 8. art. 10. — (7) D. Hieron. — (8) Tit. Bostr. — (9) D. Bern. Ep. 174.

(1) Serm. 2. de Annunt. — (2) In cap. 1. Luc. — (3) Theophyl. — (4) Serm. 1. de Assumpt. — (5) Tert. L. de Idol. 20. — (6) Tert. L. de Præsc. Hæret. 12.

in tenebras ducit, sed in lucem : unde Elizabetham visitat, non ut contenebret, sed illuminet; ut eam sublimiora quæque religionis mysteria doceat : ideo Paulus Burgensis Deiparæ accommodat istud Isaiæ (1) vaticinium : « Super montem excelsum ascende, tu qui evangelizas Sion. » In Hebræo legitur : *Super montem excelsum ascende, evangelizatrix Sion : dic civitatibus Judæ : Ecce Deus vester.* Beata namque Virgo præpropere exsurgens abiit in montana cum festinatione in civitatem Juda, et Christum quem in utero portabat prima evangelizavit Joanni, Elizabeth, Zachariæ. O bona evangelizatrix Maria, et Evangelistarum primiceria, quæ Angelos et Evangelistas munere antevertens, Evangelistæ implevit officium! Neque enim Angeli in filii sui nativitate, neque Marcus, aut quilibet alius Evangelista, in descriptione Evangelii Mariæ præcucurrerunt, sed ipsa omnium prima Evangelistæ nomen dedicavit : Joannem, Elizabetham et Zachariam de humanatione Verbi erudiens.

Agnoscunt matres suos invicem fœtus. (2) Maria certo noverat se Deum humanatum in utero gestare; Elizabeth quoque didicit se Præcursoris gravidam; et adhuc Dei Filium in utero Virginis agnovit. *Præsentia Mariæ cum utero gravis esset, erudivit Joannem in utero constitutum, adeo ut exsiliret et exsultaret, Domini præsentiam recognoscens.* (3) Eruditus Joannes a Maria in suo utero divinum Verbum gestante, et erudivit Elizabeth. Nam, ut fatur auctor Operis Imperfecti, *Joannes in utero matris existens divini introitus scientiam Matri donavit, et os illius in verbo confessionis aperuit, ut cujus non videbat personam, agnosceret Divinitatem, dicens : Unde hoc mihi, ut mater Domini mei veniat ad me?* (4) Sicut in infusione gratiæ, ita in illustratione servatur ordo. Joannes repletus est Spiritu Sancto, Elizabeth quoque repleta est Spiritu Sancto, sed Joannes ante Elizabetham repletur : Joannes adhuc cognitione Christi eruditur, eadem notitia illustratur Elizabeth, sed filius ante Matrem Verbum humanatum cognovit : et acceptam a Deipara lucem in Matrem transfudit. *Exsultat Elizabeth, Joannes intus impulerat.* (5) Vox Verbi personans per os Mariæ filium et Matrem illuminavit. Illustrata autem Elizabeth, Virginis præsentia, Joannis exsultatione, *revelante Spiritu Sancto, quo impleta erat, intellexit quid exsultatio infantis significet, scilicet venisse Matrem illius, cujus Præcursor erat futurus.* (1) O res mirabiles! exclamat D. Chrysostomus, quæ in cœlo ignoraverunt Angeli, cognovit Joannes qui gestatur in utero : Thronos latuit, et eum qui gestabatur in utero minime præterit. Celavit Dominationes, et ei qui erat in ventre revelavit mysterium susceptæ carnis. Superni Spiritus humanationis Verbi nesciebant Sacramentum, et Elizabeth admirabile incarnationis Sacramentum, tot seculis absconditum a Spiritu Sancto didicit. Prima post Mariam Virginem et Joannem illud agnovit, prima patefecit; prima Virginem Matrem Dei appellavit; prima in Deiparæ laudes os illud Spiritu Sancto plenum reseravit; prima Mariani uteri fructum benedixit; prima divinam et humanam Christi naturam prædicavit. Nam, ut acute animadvertit Cajetanus, *didicit a Spiritu Sancto quod erat Mater Dei et hominis : propter naturam enim humanam dixit : Benedictus fructus ventris tui; propter divinam : Unde hoc mihi ut veniat Mater Domini mei ad me?* (2)

Non hominis, sed Dei opus est efficere Prophetas. Ut enim ait D. August. *Deus aperire solebat ora Prophetarum* (3) : ideoque postquam Deus constituit Moysen Deum Pharaonis, dixit illi : *Aaron frater tuus est prophetaturus* (4) : quia, ut interpretatur Oleaster, *non est Deus sine Propheta.* Christus in utero Virginis existens est verus Deus qui divinitatem suam ostendere volens per os Mariæ Joannem efficit Prophetam, et medio Joanne Elizabethæ largitur prophetiæ donum. Nam, ut fatur Guerricus Abbas de Joanne loquens : *Qui Propheta et plusquam Propheta futurus erat, imo ante prophetare quam profari, prius Deum, quam seipsum sentire poterat; parentes quoque suos Prophetas faciebat, et in eos qui in se transfuderant carnis substantiam, Spiritus sui et gratiæ superabundantiam infundebat.* (5) Verum in parentes non infundebat Joannes gratiæ superabundantiam et prophetiæ donum, nisi quia a Christo per os Mariæ fuerat repletus Spiritu Sancto et Propheta Dei constitutus. Quod luculenter declarat Theophylactus : « Vox itaque Virginis vox erat incarnati in illa Dei, et idcirco etiam Præcursorem in utero gratia prosecutus est et Prophetam fecit. Quæcunque enim dixit Elizabeth prophetice ad Mariam, non verba fuerunt Elizabeth, sed infantis. Os autem Elizabeth

(1) Isai 40. — (2) Tert. L. de An. 26. — (3) D. Ambr. L. de Isaac. c. 6. — (4) In c. 1. Luc. — (5) Tert. L. de An. 26.

(1) V. Bed. Serm. de Visit. — (2) In c. 1. Luc. — (3) L. 1. de Serm. Dom. in Mont. — (4) Exod. 7. — (5) Serm. 1. de Nat. Joan.

tantum ministravit, sicut et os Mariæ tantum ministravit Filio Dei, qui in utero ejus erat. Nisi enim puer exsultasset, non prophetasset illa. Itaque sicut dicunt, Prophetas primum mente excedere, et divinum quid pati, ac tum denique prophetizare, ita et Joannes forte prius saltavit, ut divinum quiddam patiens, postea per os Matris prophetaret. » (1) Belle, licet longiuscule, Theophylactus declarat in hoc Præcursorem divino assimilari Verbo, quod sicut Verbum humanatum per os Mariæ loquens, Joannem prophetam constituit; ita Joannes per os Elizabeth prophetavit. Verum Guerricus multo clarius ostendit ordinem quo Maria, Joannes et Elizabeth a divino Verbo mutuarunt, tum gratiam, tum prophetiam. *Vox Mariæ dum auribus Elizabeth intonat, ad cor Joannis penetrat : qui abstrusus intra materna latebat viscera, et cui virtus naturæ vix adhuc totam infuderat animam, virtus vocis Mariæ pleniorem infudit prophetiam, adeo ut etiam de plenitudine filii copiose videatur in matrem refundi.* (2) Ecce tibi tres gradus quibus Dei Filius ad quem pertinet efficere Prophetas, prophetiæ donum contulit Mariæ, Joanni et Elizabeth. Primo per semetipsum Deiparam prophetissam et Prophetarum magistram efficit; secundo per Mariæ vocem Joannem in Prophetam consecrat; tertio Joannes Prophetiæ donum per vocem Mariæ acceptum transfudit in Elizabeth. Et quia quod est causa causæ est etiam causa causati, Christus et Deipara sunt causa prophetiæ qua insignitus fuit Joannes et illustrata Elizabeth. Christus Deus tanquam causa principalis et efficiens, Maria tanquam causa instrumentalis et administrans, os Verbo subministrans, et vocem qua Joannem et Elizabeth Prophetas effecit, eodem momento quo Maria Elizabetham salutavit : « Ecce enim ex quo facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exsultavit infans in utero meo. » Quasi dicat : Ideo agnovi te Dei Matrem, quia ad tuam vocem exsilivit infans in utero meo : *Vocem prius mater audivit, sed gratiam prior sensit filius : illa naturæ ordine audivit, iste exsultavit ratione mysterii ; illa Mariæ, iste Domini sensit adventum ; istæ gratiam loquuntur, illi intus operantur, pietatisque mysterium materuis adoriuntur profectibus, duplicique miraculo prophetant matres, spiritu parvulorum.* (3) Maria et Elizabeth pietatis agnoscunt mysterium, ambæ prophetizant, ambæ Deum laudant.

3. *Odisse debemus istos conventus et cœtus ethnicorum, vel quod illic nomen Dei blasphematur.* (1) Utinam in cœtibus tantum ethnicorum blasphemaretur Deus! At, proh dolor! blasphematur etiam in cœtibus multorum Christianorum, qui aut impie de Deo loquuntur, aut nomen ejus jurant in vanum, aut blasphemo adhuc ore divinam majestatem inhonorant. Quantum impii illi conventus a domo Zachariæ discriminantur, ubi pietas mirum in modum elucet, ubi Christus se gratiæ donis manifestat; Joannes sanctificatus de adventu Redemptoris exsultat; Elizabeth in gratitudinis monumentum Deiparæ encomium prædicat. *Glorificat Dominum Maria* (2) : divina maternitate Elizabeth Mariam commendat. Verum has laudes recusans Virgo, inde sese dejiciendi, Deumque magnificandi suscipit incentivum. *Magna quidem præconia, sed devota, humilis, nihil sibi passa retinere, in eum magis universa refudit, cujus in se beneficia laudabantur.* (3) Unde Lyranus Deiparam sic cognatam alloquentem inducit : « O Elizabeth! tu me magnificas, sed ego totum Deo attribuens, ipsum magnifico in hoc carmine. Magnificat anima mea Dominum. » Dicit Virgo *Magnificat :* hic enim modus loquendi denotat continuam et nunquam interruptam Dei magnificentiam, ita enim divinis addicta erat laudibus, ut nec per momentum sive vigilans sive dormiens ab illis desisteret. Magnificat Deum Maria, non tantum externa voce, sed continua mentis consideratione, devoto cordis affectu : magnificare enim devotam quamdam erga personam magnificatam includit reverentiam. Unde Maria magnificando Dominum, perfectissimum quemdam expressit reverentiæ et venerationis actum : et licet Virgo sit æterni Patris filia, unigeniti Dei Mater, Spiritus Sancti sponsa : attamen « non dicit Sponsum, non Patrem, non Filium; quamvis quodlibet eorum vere potuisset dicere, sed tantum dicit Dominum, ut omni via proprias laudes fugeret. Si dixisset Sponsum, in multum se laudasset; si dixisset Patrem aut Filium, æque laudis esset; sed dicit Dominum, quod est relativum ad servam et ancillam. » (4) Deiparæ non æmulantur humilitatem multæ mulieres vanæ quæ aut continuo sese de generis nobilitate, honorum dignitate, corporis venustate, ingenii solertia, divitiarum abundantia jactant : aut laudari ab aliis omni studio sectantur : quæ veros quibus dedecorantur non intuentur defectus, et chimæricas et imaginarias sibi falso arrogant perfectiones. At Beatissima

(1) In c. 1. Luc. — (2) Serm. 1. de Nat. Joan.— (3) D. Ambr. in c. 1. Luc.

(1) Tert. L. de Spect. 26.— (2) Tert. L. de An. 26. — (3) D. Bern. Serm. in Sign. Magn.— (4) D. Anton. 4. part. tit. 15. c. 28. § 3.

Virgo quanto magis ab Elizabeth laudabatur, tanto magis dejiciebatur, quanto majoribus dotata erat naturæ et gratiæ donis, tanto magis se iis prædicabat indignam, decantans : Respexit humilitatem ancillæ suæ : et forte ob hanc causam : *Oculi ejus sicut columbæ super rivulos aquarum quæ lacte lotæ sunt.* (1) Alii liquores sunt veluti specula nitidissima in quibus homo sese intueri et contemplari potest. Ex D. autem Gregorio Nysseno *vere in lacte observatum est, solum inter liquida proprietatem hanc habere, quod in eo nullius rei simulacrum aut similitudo conspiciatur.* (2) Oculi Virginis sunt oculi columbarum lacte loti, quia non conspiciebat se Patris Filiam, Filii Matrem, Spiritus Sancti Sponsam, cœlorum Reginam, Angelorum Imperatricem, totius orbis Dominam : sed *continuo Maria considerabat Dei majestatem et suam nihilitatem.* (3) Specula secundum varias ipsorum figuras, diversimode objecta repræsentant : speculum convexum et elevatum objecta minuit eaque parva repræsentat ; speculum econtra concavum et profundum, objecta incrementat eaque magna repræsentat ; homines superbia inflati veluti specula convexa et elevata Dei minuunt majestatem, illamque terrenis fortunæ bonis postponunt : *Solus incomparatione omnium Deus vilis est* (4) : Maria vero tanquam speculum concavum et profundum, Deum infinite magnum repræsentat : *Solus Deus est Altissimus, quo altius nihil est.* (5) Illi neque Dei majestatem, neque suam vilitatem intuentur, unde semetipsos magnifaciunt, Deum vero despiciunt ; Maria vero conspiciens suam vilitatem Deique majestatem, seipsam dejicit, Deumque magnificat.

Objicit tamen Origenes : *Si Dominus nec incrementum, nec decrementum recipere potest, qua ratione tunc Maria loquitur : Magnificat anima mea Dominum ?* (6) Hoc dubium solvit Origenes supponendo unumquemque nostrum esse Dei imaginem in qua velut in speculo repræsentatur Deus, quique tanto magis magnificatur, quanto major per virtutem efficitur ejus imago. *Quanto igitur grandem fecero imaginem, id est, animam meam, et magnificavero eam opere, cogitatione, sermone, tunc imago Dei grandis efficitur, et ipse Dominus, cujus imago est, in nostra anima magnificatur. Anima igitur Mariæ primum magnificat Dominum.* Quo sanctior erat Deiparæ anima, eo magis Deus in illa magnificabatur. Deipara Deum magnificat per suam magnitudinem, in qua Dei majestas tanquam in perfecta sui imagine conspicitur ; per suam humilitatem tanto magis Deum magnificans, quanto profundius coram infinita ejus majestate dejiciebatur, et per continuam divinarum laudem decantationem. Ad instar Deiparæ magnificemus Deum, mente, ore et opere. Mente ejus majestatem contemplantes ; ore divinas laudes decantantes ; opere nos ante divinam Majestatem dejicientes, animas nostras gratiæ ornamentis decorantes, Dei imaginem virtutum coloribus pingentes, ut in illa Deus magnificetur in tempore et in æternitate.

(1) Cant. 5. — (2) Orat. 13. in Cant. — (3) D. Bernardin. Senen. tom. 1. Serm. 51. — (4) Salv. L. 6 de Provid. — (5) D. Aug. L. de Mor. Eccles. 10. — (6) Hom. 8. in Luc.

CONCIO SEPTIMA.

Quod servi obsequantur non est stupendum ; quod mulieres immundæ munditiam sectentur, non est novum ; quod barbari hostes in bello captos immolent idolis, non est inusitatum ; quod vero regina tanquam ancilla obtemperet, virgo tanquam immunda sese purificet, mater filium suum unigenitum immolet, est prorsus omni admiratione dignissimum : hæc es inaudita novitas Purificationis Mariæ, quæ regiæ derogans auctoritati, velut ancilla obsequitur ; virgineam quodammodo devenustans puritatem, velut immunda purificatur; maternam velut exuens pietatem, filium morti devovet et immolat. Quod si tantæ novitatis sciscitemur a D. Bernardo causam, respondebit Mariam alloquens : *O Beata Virgo, vere non habes causam, nec tibi opus est Purificatione : sed nunquid Filio tuo opus erat Circumcisione ? Esto igitur inter mulieres tanquam una earum, nam et filius tuus sic est in numero puerorum.* (1) Christus Dominus legi Circumcisionis non erat addictus ; Deipara legi Purificationis non erat obnoxia : Christus ultro sese subjecit Circumcisioni, Maria libenti animo sese Purificationi addixit. In Circumcisione rex obsequitur, innocens sub figura criminosi conspicitur, immortalis doloribus subjicitur : in Purificatione quoque, 1. Regina obtemperat ; 2. Virgo se purificat ; 3. Mater Filium suum sacrificat.

I. PARS. Quia *imperium summæ dominationis* (2) habet Christus, *merito Dominus* (3) nuncupatur : ut autem merito Dominus recognoscitur Christus, sic Maria, ait Joannes Damascenus, *merito creaturarum omnium*

(1) Serm. 3. de Purif. — (2) Tert. Apol. 24. — (3) Tert. Lib. de Res. Car. 14.

declarata est Domina, quæ illum enixa est, per quem condita sunt omnia. In Virgine est vere *sacramentum nominis* (1), quia, ut animadvertit V. Beda, *Maria Syriace Domina vocatur, et merito quia et totius mundi Dominum, et lucem seculis meruit generare perennem.* (2) Virginis dominium Gabriel Incarnationis nuntius innuit Mariæ dicens: Dominus tecum, non dixit *Deus*, sed *Dominus*, nec *in te*, sed *tecum*: denotans hoc modo loquendi, Deiparam ex unione materna cum Domino omnium Dominam constitutam: quapropter Arnoldus Carnotensis ex dominatione Christi recte colligit Mariæ dominationem: *Christus Dominus, Maria Domina* (3): ex quo enim Domini facta est Mater, constituta est Domina mundi. Marianum imperium ex ejus maternitate passim colligunt Patres, *quandoquidem Christus rex est, qui natus est ex Virgine, idemque Dominus et Deus, eapropter et Mater qui eum genuit, Regina, et Domina, et Deipara proprie appellari debere censetur.* (4) A lege Circumcisionis Christus Dominus *quasi culmen dominationis excipitur.* (5) Maria quoque dominii Christi particeps, a lege purificationis excipitur: *Mariam vocat Angelus Dominam, ut dominatoris genitricem trepidatio deserat servitutis, quam nasci et vocari Dominam ipsa sui germinis fecit, et impetravit auctoritas.* (6) Hodie tamen Dei Genitrix, *sub cujus disciplina vel arbitrio infans Deus versatur* (7), Regina mundi, *Virgo revera est Domina cœlestium, terrestrium et infernorum* (8), legi Purificationis obsequitur ad 1. Exactam legis observationem; 2. Christi obtemperantis imitationem; 3. Inducendos nos ad Purificationem.

1. *Nulla lex sibi soli conscientiam justitiæ suæ debet, sed eis a quibus obsequium exspectat.* (9) A Deipara non exspectabat obsequium lex Purificationis, tum quia mulieres duntaxat legi Purificationis erant obnoxiæ quæ suscepto viri semine conceperant: Beatissima autem Virgo concepit, non suscepto viri semine, sed virtute Spiritus Sancti: *Vacabat enim viri semen, apud habentem Dei semen.* (10) Tum quia lex Purificationis instituta erat ut mulieres mundarentur ab immunditiis et sordibus quæ consequuntur partum: Virginis autem partum nullæ sordes, nullæ immunditiæ consecutæ sunt: unde impium Deiparæ immunditias in partu adscribentem sic pungit D. Augustinus: *Stulte, unde sordes in Virgine Matre, ubi non est concubitus cum homine patre? unde sordes in ea, quæ nec concipiendo libidinem, nec pariendo passa est dolorem?* (1) Tum quia lex vetabat ne mulier ante Purificationis diem sanctum tangeret; Virgo autem *ipsum Sanctum sanctorum in gremio tenebat, et virgineo lacte nutriebat.* (2) Ex his rationibus constat Mariam legi purificationis non fuisse addictam: «Sicut Dominus noster, non necessitate, sed voluntate factus est sub lege, ita ejus Genitrix non indiguit sacrificiorum Purificatione: quia sicut Virgo ante partum, ita remansit Virgo post partum: siquidem ad ejus distinctionem dixit Moyses: Mulier si suscepto semine pepererit. Prævidebat enim istam sine susceptione hominis parituram; ideo non est ausus dicere absolute: Mulier si pepererit, immunda erit.» (3) *Putas non poterat animus Virginis commoveri ac dicere: Quid mihi opus est purificatione? cur abstineam ab ingressu templi, cujus uterus nesciens virum factus est templum Spiritus Sancti? Cur non ingrediar templum quæ peperi Dominum templi? nihil in hoc conceptu, nihil in partu impurum fuit, nihil purgandum: nimirum cum proles ista fons puritatis sit, et purgationem venerit facere delictorum.* (4) Verum etsi Deipara purgatione non indigeat, nec sit legi purificationis obnoxia; purificationis tamen voluit subire legem. 1. *Ad dandum obedientiæ exemplum.* (5) Ex D. Ambrosio, *Maria velleri comparatur, quia mollis ad obsequium:* quia scilicet ad modum velleris facile flectebatur, prompte obsequens; nulla unquam pura creatura adeo fuit parata divinæ obtemperare voluntati ac Maria. 2. *Ut Deum veneraretur in lege, legem voluit Purificationis implere.* (6) Uti enim per transgressionem legis inhonoratur legislator, juxta istud Apostolicum: *Per prævaricationem legis Deum inhonoras*, ita per legis observationem honoratur. 3. *Merito Mater legem servavit cujus Filius et legem dederat, et venerat ut in se legem adimpleret, quam aliis dederat ante.* (7) Cum esset Legislatoris Mater, observat legem a Filio datam, ne quis suspicetur quod jure maternitatis licentiam sumeret violandi legem. 4. *Ad vitandum Judæorum scandalum* (8), ne Judæis scandali præberet occasionem, more aliarum feminarum legi se purificationis subjecit. 5. Virgo a purificatione exempta purificationis observans legem, *docuit nos debi-*

(1) Tert. L. adv. Judeos, 9. — (2) In Cap. 1. Luc. — (3) L. Laud. Mar. — (4) D. Athan. hom. de Deip. — (5) Tert. L. 1. adv. Marc. 4. — (6) Chrysol. Serm. 142. — (7) Hdeph. Serm. 1. de Assumpt. — (8) D. Bonav. in Spec. Virg. c. 2. — (9) Tert. Apol. 4. — (10) Tert. L. de Car. Chr. 18.

(1) L. 5. Hæres. c. 5. — (2) Euseb. Emiss. — (3) D. Aug. Serm. 2. de Purif. — (4) D. Bern. Serm. 3. de Purif. — (5) Dion. Carthus. Serm. 13. — (6) Laur. Just. — (7) Golfrid. Serm. de Purific. — (8) Dio. Cart.

tis supererogare indebita, quia quanto indebita, tanto magis gratiosa. (1) Suo exemplo docuit nos Virgo et adimplere præcepta obligationis, et edere opera supererogationis. 6. Ut enim ait Dionysius Carthusianus, *perfecta obedientia plus pergit quam tenetur*, non solum mandata adimplens, sed adhuc consilia exsequens. 7. Ut Christi Domini imitaretur exemplum.

2. *Legis statum Christus non dissolvit, sed implevit.* (2) Christus Dominus legi Circumcisionis minime obnoxius, Circumcisionem suscepit : 1. Ut sua observantia legis adimpleat defectum. *Qui legem in monte Sina scripsisset, tanquam legis reus, legis constitutionem adimplet. Ecce enim Deus puer factus est, ac sub lege vivit, ut eis qui sunt sub lege auxilietur, adimplens legis defectum.* (3) Christus Dominus venerat salutem offerre Judæis qui sub lege erant : unde ipse legis obsequio prorsus exemptus, indebito legis obsequio, defectum supplet legis Mosaïcæ, a Judæis hactenus inobservatæ. 2. *Christus suscepit Circumcisionem, ablaturus Circumcisionem : suscepit umbram, daturus lucem.* (4) Christus suscepit umbram peccati apparens in Circumcisione tanquam peccator, ut nobis gratiæ largiretur lucem. 3. *Ut nos legis vinculo solveret, legi est sponte subjectus.* (5) Ut christianos Mosaïcæ legis onere liberaret, ipse legis portavit onus. *Compendiatum est enim novum Testamentum, et legis laciniosis oneribus expeditum.* (6) 4. Ut Judæis scandalizandi tolleret ansam. Judæi continuo Christum calumniabantur tanquam legis destructorem. *Hic est ille sabbati destructor, Samarites, et dæmonium habens.* (7) Quapropter ne minimum haberent scandali offendiculum, indebitam suscepit Circumcisionem. 5. Ut adimplendo legem cui non erat obnoxius, nos ad perfectionis viam erudiret : *Implevit Legis ac Prophetarum omnia quæ præmissa sunt ad inchoationem agendæ vel significandæ vitæ, dum et plura superaddidit ad perfectionem moralium præceptorum.* (8) 6. Ut nobis obedientiæ præberet exemplum : *suscepit ipse obedientiam, ut nobis eam transfunderet.* (9) Ut enim ait D. Augustinus, *si ille qui auctor legis erat legem observare una cum sua genitrice voluit, magna nobis qui peccatores sumus instat necessitas, ut divinis legibus subditi, quidquid nobis præcipitur, implere satagamus.* (10)

(1) Pet. Bles. Serm. de Purific. — (2) Tert. L. de Pud. 6. — (3) Leo August. Orat. 4. de Præsentat. Dom. — (4) D. Aug. Serm. 9. in Nat. Dom. — (5) V. Beda. — (6) Tert. L. 4. adv. Marc. 1. — (7) Tert. L. de Spect. 30. — (8) Paschal. L. 3. in Matth. — (9) D. Ambr. in Ps. 61. — (10) Serm. 2. de Purific.

Propter easdem rationes quibus Circumcisionem suscepit Christus, legi Purificationis Maria se subdidit, præsertim ut Filii imitaretur obsequium. *Decuit ut Mater humilitati Filii conformaretur : et ideo sicut Christus licet non esset legi obnoxius, voluit tamen Circumcisionem et alia legis onera subire, ad demonstrandum humilitatis exemplum, et ut approbaret legem, et ut calumniæ occasionem Judæis tolleret, propter easdem rationes voluit et Matrem suam implere legis observantias, quibus tamen non erat obnoxia.* (1) Ultra tot rationes quibus conveniens fuit ut Deipara Purificationis observaret legem, voluit adhuc huic legi se adstringere, ut nos suo exemplo ad purificationem induceret.

3. *Apostolus temporalem purificationem orationum commendandarum causà adjecit.* (2) Ad quam nos adhuc stimulat Mariana Purificatio : *Quid est autem quod dicimus Beatissimam Virginem purificari? quid vero, quod Jesum Christum dicimus circumcidi? Illa enim vero tam non indiguit Purificatione quam neque ille Circumcisione. Nobis vero et hic circumciditur, et illa purificatur, præbentes exemplum pœnitentibus, ut a vitiis continentes, primum per ipsam continentiam circumcidantur, deinde a commissis purificentur.* (3) Si Maria ob omni sorde tum animæ, tum corporis immunis, purificata est, quanto magis nos debemus purificari? Nos, inquam, qui sumus et anima et corpore immundi. *O filii hominum, tempus purificationis advenit, quando Mater summæ puritatis, de cujus purgatione dies festus est, exemplum dedit nobis, quod debeamus purgari.* (4) Ad hanc animi purgationem ultra Deiparæ exemplum multimoda adhuc urgemur ratione : 1. Quia nobis incumbit studium Deo placendi : *Deus cum sit purus, nihil habet in tanto pretio, quam puritatem.* (5) 2. Quia puri et immaculati Redemptoris redempti sumus sanguine. *Talis enim decebat ut esset nobis Pontifex sanctus innocens, impollutus, et segregatus a peccatoribus.* (6) 3. Quia Christus fundavit Ecclesiam in qua sumus, *non habentem maculam neque rugam.* (7) 4. Quia Sacramenta quæ significant et rite accedentibus conferunt gratiam, sunt *purissima et sacratissima signa.* (8) 5. Quia Christianismus est professio sanctitatis : ex D. autem Dionysio *sanctitas est ab omni immunditia libera, perfecta et omnino immaculata munditia.* (9)

(1) D. Thom. 3. p. q. 37. a. 3. — (2) Tert. L. de Exh. Cast. 10. — (3) D. Bern. Serm. 6. de Parvis. — (4) Guerr. Serm. 4. de Purif. — (5) Greg. Naz. Orat. 6. — (6) Hebr. 7. — (7) Ephes. 5. — (8) D. Dionys. L. Cœlest. Hier. c. 1. — (9) L. de Divin. Nom. 12.

6. Quia cœlestis Hierusalem nihil patitur immundum, *et non intrabit in eam aliquid coinquinatum, aut abominationem faciens.* (1)

Homines in cunctis munditiem sectantur : in vestibus, in victu, in lecto, ubique quærunt munditiem; non enim vestes maculosas deferunt, nec vinum immundum bibunt; nec faciem contaminatam sustinent ; animam vero veste, victu et corpore multo digniorem, in peccati cœno volutant, nec attendunt, ut ait ad propositum Alexandrinus Clemens : *Nequaquam decet vestem quidem habere candidam, animam vero nigram.* (2) Quapropter, peccatores, mundamini ab inquinamentis vestris ; purificate corpora a venereis voluptatibus ; mundate corda a terrenis affectionibus ; purgate animas a vitiis et iniquitatibus ; *lavamini qui estis polluti, vos veris arpergite guttis, mundos homines oportet ad cœlum ascendere.* (3) Acute animadvertit Innocentius tertius eadem elementa insumenda esse ad purificationem microcosmi, seu parvi mundi, quibus utitur Deus ad purgationem universi seu magni mundi. Ab exordio mundi aquis diluvii purgavit Deus orbem a sordibus quas hominum peccatis contraxerat ; in fine adhuc mundi, orbem adhuc purgabit Deus per ignem. *Cum tanta seculi vetustas, et tot ejus nativitates uno igne haurientur.* (4) Ad purgandas animas a peccatorum maculis necessariæ sunt contritionis lacrymæ, ad instar Regii Vatis qui die ac nocte fundebat lacrymas : « Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo : » (5) *ut ostendat lavacrum et purgatorium peccati lacrymas esse.* Requiritur adhuc ignis amoris Dei, quem misit Dominus in terra ut hominum corda accenderet : *Penes veteres, quisquis se homicidio infecerat, purgatrice aqua se expiabat* (6) : verum a suis non mundabantur criminibus Gentiles scelerosi, quia, ut subjungit Tertullianus, *viduis aquis sibi mentiuntur.* (7) In baptismate ab originali culpa mundantur, renati, quia abluuntur, non ab aqua vidua, sed ab aqua Sancto Spiritui conjuncta. Ut peccatores in Pœnitentiæ Sacramento a suis inundentur criminibus, debent fundere lacrymas non viduas, sed divino amore sufflammatas. Qui fundunt lacrymas nec Dei æstuant amore, *viduis aquis sibi mentiuntur*, neque ab immunditiis scelerum mundantur. *Væ nobis si dies impleatur, et purgatio minime impleatur, et postea necesse sit, illo nos igne purgari, quo nihil pœnalius, nihil acrius, nihil vehementius in hac vita excogitari potest.* (1) Ne pœnalis illius ignis sustineamus ardores, fundamus lacrymas igne divini amoris accensas. *Quapropter quando aliquis nostrum, in grege virtutum suarum innocentiam invenerit defuisse, offerat aut duos turtures, aut duos pullos columbæ, hoc est, habeat duplicem gemitum, istæ enim aves pro cantu gemitus habent : et ideo recte per ipsas, Sanctorum gemitus designatur : qui prius plorant in peccatorum suorum recordatione, postea pro cœlestis patriæ amore.* (2) Turtur symbolum est amoris, doloris et castitatis. Amoris, nam ardenter masculum diligit ; doloris, nam mortuum, seu deperditum masculum continuo gemit ; castitatis, quia nulli unquam alteri turturi se conjungit. Peccatores æmulentur turturis amorem, dolorem et castitatem. Amorem, Deum vehementer diligentes ; dolorem de deperdito per peccatum Deo gementes et lacrymantes ; castitatem, nunquam amplius peccato adhærentes, sed munditiam sectantes, ut rite hodiernum festum celebrent, in quo Virgo purificatur in humilitatis exemplum.

II. PARS. Gentiles singulis annis *magnam matrem purificant* (3) : nempe Cybelem, cujus statuam purificationis gratia immergebant in aquam : Gentilium venerationem merito irridet Arnobius (4) eisque facete exprobrat, non sine ratione purificandam esse Cybelem, quæ pastorem Athin impudice amaverat, et cum eo luxuriata fuerat. Quanto immunda fuit Cybele et purgationis indiga, tanto munda fuit Maria et a Purificatione immunis. Ceremoniæ hujus diei immaculatam ejus puritatem evidenter demonstrant. Columba, quæ est figura Spiritus Sancti, est sensibile testimonium sanctitatis et gratiæ, quam in sua conceptione mutuata est a divino illo Sponso. Lux in templo splendens, Mariam *Matrem lucis* (5) denotat quæ absque ullo integritatis dispendio, concepit et peperit divinum Verbum quod procedit a Patre tanquam *lumen de lumine.* (6) Cera, quæ, ut vult D. Ambrosius, est fructus quem apis virginea confecit de rore cœli, et de pulchris et suavissimis quibusque floribus, erudit nos Christum esse fructum floridum virtute Spiritus Sancti de purissimo Mariæ sanguine productum : *Cujus ventris futurus est fructus caro Christi, quæ ex utero Mariæ floruit.* (7) Verum

(1) Apoc. 21. — (2) Orat. Adhort. ad Gent. — (3) Clem. Alex. — (4) Tert. L. de Spect. 30. — (5) Ps. 6. — (6) D. Chrysos. Hom. 3. de Purific. — (7) Tert. L. de Bapt. 5.

(1) Guer. Serm. 4. de Purific. — (2) D. Aug. Serm. 2. de Purific. — (3) Tert. Lib. de Jejun. 2. — (4) L. 7. cont. Gentil. — (5) Hesych. — (6) Tert. Apol. 21. — (7) Tert. L. 3. adv. Marc. 20.

purissima illa Virgo, a lege Purificationis exempta in humilitatis argumentum, sese legi Purificationis subdidit, 1. Filii humilitatem æmulans; 1. Suam Virginitatem occultans; 3. Sub apparenti immunditia puritatem suam obumbrans.

1. *Ut sit nobis in testimonium, sine dubio quo testabatur se legem non dissolvere, sed adimplere.* (1) Loquitur de Christo Tertullianus, qui non dissolvit legem Moysis ut falso calumniabantur Judæi, sed adimplevit suscipiens etiam Circumcisionem, cui non erat obnoxius. Plures aliorsum (2) subministravimus rationes ob quas Christus circumcidi voluit, nunc autem sufficiat dicere Christum ex humilitate fuisse circumcisum: ob eamdem rationem Purificationis legi sese addixit Deipara: *Noscitur humilitas in purificatione, cum ea non indigeret.* (3) Purificatione non indigebat Maria, cum non conceperit ex viri semine, nec in partu aliquam passa sit corruptionem; ut humilitatem tamen demonstraret Purificationis legem adimplevit: *Virgo sanctissima quæ legis præcepto de purificatione non fuit adstricta, quia suscepto semine non concepit, nec peperit, legis præcepto obtemperavit, ut præberet perfectæ humilitatis exemplum.* (4) Deipara Christi Domini æmulata est exemplum, et sicut filius ex humilitate fuit circumcisus, ita Mater ex humilitate purificationis servavit legem: *Quare ergo circumcisus est Christus? quare hostias obtulit pro emundatione sua, Genitrix ejus, nisi propter humilitatis exemplum?* (5) Quanto dignior erat Matris et Filii dignitas, tanto profundior utriusque humilitas. Magna fuit humanati Verbi demissio, nasci in præsepio inter duo pecora, sed longe major suscipere circumcisionem; nam, ut philosophatur D. Bernardus, *ipsa die nativitatis minoratus est ab Angelis, et habitu inventus ut homo; hodie vero mirabilius aliquid audio; jam minoratus est multo minus ab Angelis, qui non solum formam hominis, sed formam habet peccatoris, et infigitur quodam velut cauterio latronis.* (6) Magna fuit Mariæ humilitas in annuntiatione angelica, quam sic commendat D. Bonaventura: « O mira et profunda humilitas Mariæ! Ecce Mariam Archangelus alloquitur; Maria gratia plena dicitur; superventio Spiritus Sancti promittitur; in Matrem Domini assumitur; jam omnibus creaturis anteponitur; jam Domina cœli et terræ efficitur; et pro his omnibus non extollitur; sed in omnibus mira humilitate deprimitur, dicens: Ecce ancilla Domini. » (1) Hanc Mariæ humilitatem merito miratur Seraphicus Doctor, quam adhuc stupet D. Bernardus: *Quæ est hæc tam sublimis humilitas quæ cedere non novit honoribus, insolescere gloria nescit? Mater Dei eligitur, et ancillam Dei se nominat; non mediocris revera humilitatis insigne, neque (oblata tanta gloria) oblivisci humilitatem.* (2) Inter puras creaturas est Maria et maxima et minima: maxima, in rei veritate; minima in sui existimatione. Quod homo de fæce plebis, nulliusque momenti, se humiliet, non est stupore dignum: sufficientem enim habet ex sua vilitate humiliationis causam. Quod adhuc aliquis singularibus privatus gratiis et dotibus, demissam de semetipso concipiat opinionem, non est prodigii loco habendum; quia non habet unde possit gloriari: quod vero homo in sublimi dignitate constitutus, et singularibus naturæ et gratiæ ornatus donis, sese dejiciat: rarissimum simul et mirificum est. *Non magnum est esse humilem in abjectione, rara virtus humilitas honorata.* (3) Singularis prorsus et admiranda Mariæ humilitas, quæ specialissimis decorata prærogativis, et ad altissimam Deiparæ sublimata dignitatem, ad fastigium tanti honoris non attendit. *In nullo de se præsumit Virgo, in nullo de se aliquid altum sapit, solum sibi vindicat humilitatem ancillæ, quæ Mater Salvatoris ab Angelo salutatur.* (4) Magna equidem Mariana hæc humilitas, nam *humilitas est contemptus propriæ excellentiæ* (5); sed absque ulla comparatione magis adhuc se dejicit Deipara, Purificationis legem observans: *Quis non miretur, quam in die Purificationis Maria ostentaverit humilitatem, dum quæ Angelis purior erat, quasi sordibus scateat, purificationis remedium ad eas abstergendas assumpserit?* (6) Tantum se dejecit Deipara, ut Filii æmularetur humilitatem, et Virginis puritatem occultaret.

2. *Carpocrates hanc tulit sectam, Christum non ex Virgine Maria natum, sed ex semine Joseph, hominem tantummodo genitum.* (7) Hæreticus ille offendit tum Christi divinitatem, tum virginalem Mariæ puritatem: Christi divinitatem, dum eum purum hominem prædicat; virginalem Mariæ puritatem, dum de semine Joseph concepisse prolem asseverat: Christi autem divinitatem et virginalem Mariæ puritatem recognoscit Ter-

(1) Tert. L. 4. adv. Marc. 9. — (2) Tert. Præd. tom. 1. Tract. de Christ. Conc. 2. — (3) D. Thom. Serm. de Purific. — (4) Dion. Carthus. in cap. 1. Luc. — (5) D. Aug. Serm. de Purific. — (6) Serm. 2. de Circum.

(1) In Spec. B. Virg. c. 4. — (2) Hom. 4. sup. Missus est. — (3) D. Bern. Hom. sup. Missus. — (4) S. Ildephon. Serm. 2. de Assumpt. — (5) D. Bern. Epist. 27. — (6) Guer. Serm. 4. de Purific. — (7) Tert. L. de Præsc. Hæret. 48.

tullianus. Christi quidem divinitatem : *Nobis omnes Scripturæ, veteres et novæ, Christum Dei et Filium Dei præfiniunt.* (1) Virginalem adhuc Mariæ puritatem Evangelistarum testimonio probat Tertullianus : *Nobis ex Apostolis Joannes et Matthæus insinuant, ex Apostolicis Lucas et Marcus instaurant Christum natum ex Virgine.* (2) Ludovicus, Hungariæ rex, voluit repræsentari in speculo auro inserto cum hoc lemmate : *Undique illæsus* (3), ad denotandam per crystallum et aurum, corporis integritatem, et qua pollebat animi puritatem. Verum potiori jure tale stemma Deiparæ competit, quæ est undique illæsa; quia est Virgo ante partum, in partu et post partum. Ideirco, ut animadvertit Richardus a Sancto Laurentio, ter conclusa et sigillata a cœlesti prædicatur Sponso : *Hortus conclusus, soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus.* (4) Hortus conclusus ante Verbi incarnationem, et, ut fatur Chrysologus, *Virginitatis insigne, collegium sanctitatis.* (5) Ob hanc causam postquam Angelus Mariæ prædicavit virginitatem, nuncupat illam gratia plenam. *Ita enim Virginitas et sanctitas inseparabiliter sunt adjunctæ.* (6) Hortus conclusus in humanatione Verbi divini, in qua, ait Gregorius Nyssenus, *thalamus Altissimi potestas, quasi quædam nubes virginitatem ipsam inumbrans, fax nuptialis, Spiritus Sancti splendor.* (7) Tandem fons signatus in partu, ex D. namque Augustino, *qui produxit panes in eremo sine aratore, ipse parere fecit Virginem sine corruptione.*

Trinam invenio Virginitatis Marianæ consecrationem : prima facta est in templo, dum Maria Virginitatis emisit votum; secunda in Nazareth, quando Maria Spiritus Sancti virtute divinum concepit Verbum; tertia in Bethleem, ubi Maria parturivit Christum. Mariæ pietas cœlitus illustrata primam operata est consecrationem : Spiritus Sancti amor operatus est secundam consecrationem; puritas Christi nascentis tertiam operata est consecrationem; de prima consecratione loquitur Petrus Damianus : *Hæc sunt duo quæ virginalem substantiam tota circumdedere virtute; continentia scilicet et devotio; quarum altera carnem, altera mentem ita possedit, ut caro mundissima, et mens purissima, genitricem Domini singulariter consecrarent.* (8) Sanctus Ildephonsus secundam recognoscit consecrationem in Incarnatione operatam; in qua Maria effecta est *Mater Dei et sacrarium Spiritus Sancti.* D. Augustinus tertiæ meminit consecrationis, cujus consecratorem prodit Dei Filium. *Consecravit autem virginitatem, quia de Virgine nasci voluit.* Mariana puritas in prima consecratione multum elucet, virginitatem Deo vovens. *Egregia Maria quæ signum sacræ virginitatis extulit, et intemeratæ integritatis pium Deo vexillum levavit.* (1) Mariana puritas magis adhuc coruscat in secunda consecratione; unde Sanctus Ildephonsus de humanatione Verbi in utero Virginis loquens, concludit : *Hanc ergo feminam conceptio virginem reddit* (2) : non quod ante incarnationem Maria non esset Virgo, sed quia in conceptione filii quasi de novo acquisivit virginitatem. Virginitas et fecunditas in Maria sunt velut duæ causæ quæ ineffabili quodam circulo ad invicem se producunt; et, ut fatur D. Bernardus, *in Deipara virginitas ex fecunditate et ex fecunditate virginitas : mutuis sese radiis illustrare hæc duo sidera videntur.* (3) Virginitas est velut dispositio qua Maria ad virginitatem præparatur; et maternitas Mariæ virginitatem augescit et perficit : *Nunquam Mater, nisi quando et Virgo, et postquam Mater, nobilior est Virgo.* (4) Et, ut belle ait ad propositum B. Amedæus, *Dei Genitrix in conceptione virginior :* tum quia novum jus per fecunditatem acquirit ad virginitatem : tum quia fecunditas Marianam virginitatem nobilitat; tum quia Spiritus Sanctus fecundando Mariam, ejus virginitatem insignit et consecrat. Tandem Mariana puritas in tertia consecratione magis adhuc splendet; incrementum mutuans in partu a Nativitate Filii. *O Mater intemerata, Mater intacta! integritatem tuam nec conceptus, nec partus violavit, sed sacravit.* (5)

In virginea Mariæ puritate tres sunt considerandi perfectionis gradus : primus elucet in voto virginitatis quod emisit Maria; secundus, primo perfectior, fulget in obumbratione Spiritus Sancti Marianam virginitatem fecundantis; tertius, isque perfectissimus, rutilat in Nativitate Christi Matris virginitatem consummantis; et ob hanc causam, ut acute animadvertit D. Chrysostomus, Evangelista Matthæus nunquam Mariam nisi in conceptu et partu Filii, Virginem nuncupat. « Ecce Virgo in utero habebit, et pariet Filium. » (6) *Crevit enim in ejus partu integritas, potius quam decrevit, et virginitas ejus ampliata est potius quam fugata.* (7)

(1) Tert. L. adv. Prax. 24. — (2) Tert. L. 4. adv. Marc. 2. — (3) Tipof. in Hierogl. Reg. Hung. — (4) Cant. 3. — (5) Serm. 146. — (6) Richard. a S. Laur. L. 1. de Laud. Virg. c. 2. — (7) In Cap. 5. Cant. 8. — (8) Serm. de Assumpt.

(1) D. Ambr. L. 2. de Instit. Virg. c. 5. — (2) De B. Virg. c. 21. — (3) Serm. in Sig. Mag. — (4) Hom. 4. de Laud. Virg. — (5) Gnar. Serm. 4. de Purific. — (6) Hom. 5. in Matth. — (7) D. Aug. Serm. de Nat. Dom.

Ante Incarnationem Verbi Maria erat Virgo virginum ; in Verbi humanatione Mariana puritas ab Spiritu Sancto fecundata incrementum accepit ; et quasi puritas quam habet Maria ante incarnationem, et in ipso incarnationis momento non sufficiat ad Marianæ virginitatis perfectionem , Evangelista Mariam duntaxat vocat Virginem in nativitate prolis, quia *virginitas Mariæ mirabiliter est in prole consignata et confirmata; in prole consecrata ; in prole nobilitata; in prole glorificata; in prole ditata et dotata.* (1)

Maria tamen Virgo tot consecrationibus consignata, voluit Purificationis observare legem, ut singularis et admirabilis ejus puritas novum perfectionis acquireret gradum. Ex D. namque Antonino puritas bifariam sumitur. Primo, per recessum ab impuro ; secundo, per accessum ad summe purum. Maria non subivit legem Purificationis ut acquireret puritatem per recessum ab impuro, in ea enim erat maxima post Deum puritas, tum corporis , tum mentis ; corporis, ob virginitatem tot consecrationibus nobilitatam et incrementatam ; mentis, quia in ea nullum erat peccatum sive mortale, sive veniale, sive originale, sed Purificationis legem implevit, ut acquireret puritatem : accedens ad summum purum , sese primæ puritatis regulæ , nempe Christo conformans , ejusque humilitatem æmulans qua sese addixit Circumcisionis legi, cui nequaquam erat addictus. Et fortasse ob hanc causam Christus qui sese vocitat lilium : « Ego flos campi et lilium convallium, » (2) Beatissimam Virginem lilium etiam nuncupat : « Sicut lilium inter spinas , sic amica mea inter filias Adæ : » quia ex imitatione Christi , Mariæ puritas multum enitet. Et hæc est causa, ait Origenes, *cur qui in campo flos fuerit, voluerit esse in convallibus lilium : nimirum ut proxima ejus imitatione ipsius efficeretur et lilium.* (3) Ut autem Christus in Circumcisione est Deus absconditus, in Purificatione Maria est Virgo abscondita, intemeratam occultans puritatem. *Hæc est vera humilitas quæ non vult humilis prædicari, sed vilis reputari; et quamvis Virgo esset purissima , non renuit inter cæteras mulieres immundas recenseri* (4) , puritatem suam apparenti immunditia obumbrans.

3. Christus etsi Dominus, *ipsam servitutis notam , Circumcisionem* (5) accepit, etsi sanctus, inter peccatores tamen voluit deputari. Dei Filius *omni se humilitate dejecit* (1) , non solum quia *sublimia divinitatis humili sensu incarnationis occultat* : sed etiam quia innatum decorem nigredine devenustat, ut belle, quamvis longiuscule, demonstrat D. Bernardus : *Vade ad Isaiam, et describet tibi qualem in spiritu illum viderit, tanquam leprosum a Deo et humiliatum. Ecce quam niger : niger plane , cui non erat species neque decor ; niger, quia opprobrium hominum et abjectio plebis ; denique seipsum fecit peccatum , et nigrum dicere verear? Intuere sane pannis sordidum, plagis lividum, illitum sputis, pallidum morte et nigrum vel tunc profecto fatebere : Ergo formosus in se, niger propter te.* (2) Pro nobis factus est niger, speciosus forma præ filiis hominum. Niger in stabulo , vilibus indutus pannis. Niger in conversatione , *vestitu incultus , vultu et aspectu inglorius.* (3) Niger in æstimatione hominum; idcirco *vermem se pronuntiat et non hominem, ignominiam hominis, et abjectionem populi.* (4) Niger in cruce : *Homo in plaga positus* (5), sputis turpatus, flagellis dilaceratus , spinis coronatus, clavis transfixus , et toto corpore dilaniatus. Niger in Circumcisione, ubi asseverat Apostolus , *in similitudine carnis peccati fuisse Christum* (6) ; quia suscepit peccatoris insigne, et cum tanta nigredine apparuit, quod *si quodammodo Deus posset non cognoscere Filium , in quo ei bene complacuit , ex hoc signo maxime poterat ignorare eum.* (7) Christi exemplum qui in Circumcisione factus est niger, sanctitatem suam peccatoris similitudine obumbrans , impulit Virginem ad Purificationis observantiam, ubi nigra apparuit, et incomparabilis ejus puritas fuit impuritate obumbrata. *Non enim erubescit nigredinem , quam novit et præcessisse in Sponso, et vidit præcessisse in Filio.* (8)

Aptius de Maria quam de columbis, quas ipsa in Purificatione obtulit, dixit Clemens Alexandrinus : *Nos jubet per Moysen duos pullos columbarum pro peccato offerre, eorum quæ nullam, quæ eis inest cum peccato affinitatem.* (9) Maria , non modo non est peccatis cognata, nec ullam habet cum peccato affinitatem : sic a peccato et immunditia peregrinatur Virgo, ut nec etiam habeat affinitatem nominis cum muliere delicto et impudicitia dehonestata : et ob hanc causam de Magdalena ante conversionem loquens Evangelista, ait : *Mulier quæ erat in civitate*

(1) D. Bonav. in Specul. Virg. c. 4. — (2) Cant 2. — (3) Hom. 2. ex quatuor. — (4) Hug. Card. in c. 1. Luc. — (5) Tert. L. 4. adv. Marc. 4.

(1) Tert. L. de Car. Chr. 4. — (2) Serm. 25. in Cant. — (3) Tert. L. de Idol. 18. — (4) Tert. L. adv. Jud. 14. — (5) Tert. ibid. — (6) Tert. L. de Car. Chr. 16. — (7) D. Bern. Serm. de Circumc. — (8) D. Bern. Serm. 25. in Cant. — (9) L. 1. Pædag. 5.

peccatrix. (1) Peccatricis nomen omisit Lucas, non quod fuerit anonyma, aut Evangelistam latuerit hujus feminæ nomen ; sed ob reverentiam Mariani nominis, tacetur peccatricis nomen, et Mariam Magdalenam a licentia libidinis bene notam non nominat Evangelista, ne purissimum Mariæ nomen ex affinitate cum impudica muliere aliquatenus dehonestaretur. Quod innuere videtur Chrysologus aiens de Magdalena peccatrice et pœnitente : *Venit mulier, sed redit Maria.* (2) Quando venit, mulier dicitur, quia adhuc peccatrix, nec Maria vocatur nisi postquam de peccatis doluit, Domini pedes lacrymis lavit, criminum remissionem obtinuit. *Venit mulier, sed redit Maria*, ne præclarum Mariæ nomen ullam habeat cum peccato et immunditia affinitatem. Verum Beatissima Virgo quæ adeo est a peccato aliena et ab immunditia immunis, ut neque etiam nominis habeat affinitatem cum muliere peccatrice, crimine et lascivia dehonestata, Purificationis legem observat ut immundæ et peccatricis deferat similitudinem, et ut talis habeatur ab hominibus.

Lex Purificationis triplici ratione instituta erat : 1. Tum ob jacturam virginalis integritatis quam passæ fuerant feminæ via communi concipientes ; ob *spurcitias genitalium in utero elementorum, humoris et sanguinis fœda coagula, carnis ex eodem cœno alendæ per novem menses* (3) ; tum ob fluxum sanguinis, menstruorum et secundinarum, aliasque *naturæ contumelias* (4), quæ sequebantur partum ; tum ob peccatum, vel matris æstu libidinis concipientis, vel filii, qui contrahebat originale delictum per parentum generationem : ideo lex (5) jubebat ex duobus pullis turturis aut columbarum alterum offerendum pro peccato : unde in mulieribus trina erat purganda immunditia : naturalis, legalis et moralis ; naturalis quam contraxerant concipientes cum detrimento virginitatis ; legalis cui subjacebant ex lege quæ ob fluxum sanguinis illas a contactu Sanctorum arcebat vel quadraginta diebus si parturissent puerum, vel octoginta diebus si puellam in lucem edidissent ; moralis, quia fuerant contaminatæ, vel ob inordinatam carnis voluptatem, vel ob contractam a filio genito originalem culpam : nulla ex his immunditiis fuit in Maria. Non, 1. Naturalis, quia concepit et peperit filium absque ullo virginitatis detrimento. Tenemur namque *credere in Deum natum, et quidem ex Virgine* (1) : et ut fatur D. Ambrosius, *Christus ita exivit de Virginis utero, sicut aqua exivit de petra.* (2) Non, 2. Legalis, quia in Christi partu, *nullus matri dolor, nulla naturæ contumelia* (3), nullus fuit sanguinis fluxus. Non, 3. Moralis, quia nec ullum peccatum commisit in conceptione Virgo, quia concepit sine voluptate, nec Filius ejus peccato originali fuit obnoxius. *Soli enim Dei Filio servabatur sine delicto permanere* (4), scilicet ex natura : ex gratia enim concessum est. Mariæ quæ concepta est sine peccato originali, et absque ullo peccato actuali semper permansit. Verum licet Maria nullam habuerit immunditiam, neque naturalem, neque legalem, neque moralem ; observans tamen Purificationis legem, apparuit immunda, et ab hominibus his tribus immunditiis dehonestata, est habita. Ubi profundissima ejus elucet humilitas : tum occultando divinam maternitatem, virginalem integritatem, originalem sanctitatem, quibus exempta erat a Purificationis lege ; tum apparendo in similitudinem mulieris in conceptu corruptæ, in partu menstruatæ, vel in se, vel in prole criminosæ, ob quæ feminæ erant legi Purificationis obnoxiæ.

Teste Gregorio Thaumaturgo, Maria est *credentium firmamentum, et piorum perfectum exemplum.* (5) Nostrum est in eam inspicere, et exemplar nobis propositum imitari. Non satis est inspicere, oportet adhuc juxta exemplar operari : non prodest inspectio nuda; opere sunt adimplenda quæ in exemplari inspeximus. *Inspice et fac secundum exemplar, quod tibi in monte monstratum est.* (6) Christiani, idem nobis censeamus dictum a Deo quod Moysi, cum Maria nobis in *virtutum exemplar* proponitur. Deipara est cunctarum exemplar virtutum, sed potissimum, ut animadvertit Alanus, *fuerunt in Virgine duo exemplaria bene vivendi, castitas et humilitas, quas nobis in exemplum proposuit.* (7) Mariana humilitas in Purificatione præsertim enitet, huic legi se subjecit Virgo ut filium imitaretur, et nobis humilitatis præberet exemplum. Unde Guerricus Abbas in ejus ore ponit verba quæ habuit Christus ad Joannem quando de manu illius suscipere voluit baptisma : *Sic decet nos omnem implere justitiam, ut quæ summæ mater electa sum justitiæ, speculum sim quoque et justitiæ exemplaris. Novi ego superbiam filiorum Evæ, quod promptior est ad*

(1) Cap. 7. — (2) Serm. 77. — (3) Tert. L. de Car. Chr. 4. — (4) Tert. ibid. — (5) Levit. 12.

(1) Tert. L. de Car. Chr. 4. — (2) Epist. St. — (3) D. Cypr. L. de Nat. D. — (4) Tert. L. de Prasc. Haer. 3. — (5) Serm. 3. de Annunt. — (6) Exod. 25. Idiot. — (7) In cap. 1. Cant.

excusandum, quam ad expurgandum commissa. (1) Electa Dei genitrix Virgo in exemplum justitiæ, justitiam adimplere debuit, ut homines qui peccant imitantes Evæ superbiam, peccata purgent, imitantes Mariæ humilitatem. Ut enim subjungit Guerricus, *necessarium arbitror ut vitiis originis antiquæ, statim in initiis omnia novæ generationis occurrant exempla; mater prævaricationis peccavit procaciter, Mater redemptionis non peccat, et satisfacit humiliter, ut filii hominum qui de Matre vetustatis traducunt necessitatem peccandi, de matre saltem novitatis trahant humilitatem purgandi.*

Imitanda non est Evæ superbia, sed prorsus imitanda Mariæ humilitas; multo tamen plures Christiani imitantur Evæ superbiam quam Mariæ humilitatem. Maria, 1. Filii æmulans humilitatem, humiliter Purificationis servavit legem, cui non erat obnoxia; et ipsi insolenter recusant obligationis custodire præcepta: nec attendunt quod *intolerabilis impudentiæ est, ut ubi sese exinanivit majestas, vermiculus infletur et tumescat.* (2) 2. Maria occultavit præ humilitate, Divinam Maternitatem, originalem sanctitatem, virginalem integritatem; ipsi vero naturæ et fortunæ dona præ gloria ostentant et jactitant, D. Augustini despicientes consilium: *Ne arbitremur in nobis esse quod non est, aut nostrum esse, quod Dei est.* (3) 3. Maria quantumvis purissima apparet immunda, et ut talis habetur ab hominibus, et ipsi sunt vere peccatores, et peccatores haberi nolunt: quo nihil insolentius potest excogitari. Christus Dominus *qui peccatum non fecit, non dedignatus est se peccatorem reputari.* (4) Deipara quoque quæ peccatum non fecit, non dedignata est se peccatricem reputari: *nos esse volumus, et nolumus æstimari;* offendentes, non solum Christi Circumcisionem, sed etiam Mariæ Purificationem, in qua Virgo sese purificat ex humilitate, et Mater ex charitate Filium sacrificat.

III. PARS. Tertullianus ut confundat Marcionem, veram Christo carnem denegantem, argumentatur ex his quæ facta sunt in templo Salomonis quando Beatissima Virgo suum detulit et obtulit Filium. *Nec ad templum deferatur infans, ne parentes suos oneret sumptu oblationis; nec in manus tradatur Simeoni, ne senex moriturus exinde contristetur: taceat et anus illa, ne fascinet puerum.* (5) Pulchre dinumerat Tertullianus cuncta quæ acciderunt in templo quæ evidenter dominicæ carnis probant veritatem: nam Simeon senex, suscepto inter sua brachia Infante, decantat: «Nunc dimittis servum tuum in pace, quia viderunt oculi mei salutare tuum:» Anna Prophetissa et hæc vidua usque ad annos octoginta quatuor, non discedens de templo, jejuniis et obsecrationibus serviens die ac nocte, ipsa hora superveniens qua Christus delatus est in templum, *infantem Dominum et agnovit, et multa super eo prædicavit, exspectantibus redemptionem Israëlis.* (1) Deipara charitate fragrans, Unigenitum suum Deo obtulit. Canticum Simeonis est consideratione dignissimum. Annæ confessio non est minus recogitanda, sed super omnia stupendum est oblatum a Maria sacrificium, quod mirum in modum commendat, 1. Dei, cui offertur, majestas; 2. Victimæ, quæ offertur, sanctitas; 3. Offerentis matris charitas.

1. *Infantes penes Africam Saturno immolabantur.* (2) Verum impia crudelitate, crudelitate quidem, quam punire volens Tiberius tunc proconsulatus munere fungens, *ipsos sacerdotes in eisdem arboribus templi sui obumbratricibus scelerum, votivis crucibus exposuit.* (3) Impietate: adhuc nam puro homini sacrificare nefas est, cum sacrificium ad solum Deum pertineat. *Unum sciant insipientes, tardi ad intelligendum, præcipites ad reprehendendum, quod dæmon sibi sacrificium non exigeret, nisi vero Deo deberi sciret. Falsus enim Deus sic se vult honorari ab eis quos decepit quomodo verus Deus honoratur ab eis quibus consulit: et maxime sacrificium est quod præcipue debetur Deo. Nam obsequia cætera, quæ divinitati exhibentur, ausi sunt etiam sibi superbiæ fastu homines arrogare. Rarissimi autem commemorantur qui sibi ut sacrificaretur, cum regia potestate possent, ausi fuerint imperare. Quicunque tamen ausi sunt, per hoc se deos haberi voluerunt* (4), ut Saturni comprobatur exemplo, qui divinitatem usurpare molitus est, et ab idololatris ut deus, et deorum parens agnitus est. Quod Romanis exprobrat Tertullianus: *Ante Saturnum deus penes vos nemo est: ab illo census totius, vel potioris, vel notioris divinitatis.* (5) Verum quantumvis Saturnus sibi falso divinitatem arrogaverit, superstitioseque a Romanis tanquam Patriarcha deorum sit agnitus: *Saturnum itaque, quantum litteræ docent, neque Diodorus Græcus, aut Thallus, neque Cassius Severus, aut Cornelius Nepos, neque ullus*

(1) Serm. 4. de Purific. — (2) D. Bern. Serm. 1. de Nat. Dom. — (3) Epist. 54. — (4) D. Bern Serm. 1. Circumc. — (5) Tert. L. de Carn. Chr. 2.

(1) Tert. L. de Jejun. 8. — (2) Tert. Apol. 9. — (3) Tert. ibid. — (4) D. Aug. L. 1. cont. Adversar. Legis. 18. — (5) Tert. Apol. 10.

commentator ejusmodi antiquitatum, aliud quam hominem promulgaverunt. (1) Idcirco impie et crudeliter Afri Saturno immolabant infantes.

Ad sacerdotes proprie pertinet offerre sacrificia. *Verus Summus Sacerdos Patris Christus Jesus.* (2) Ex dubio autem Augustino, « Sacerdos Patris dictus est Filius Dei, non secundum divinitatem, sed secundum humanitatem, in qua se pro nobis per mortem et passionem suam acceptabile sacrificium Deo Patri obtulit, ut ipse esset Sacerdos qui et sacrificium. » (3) Quod elucidat adhuc incertus Augustinus: « Christus idem dicitur Sacerdos et sacrificium, idem Deus et templum : Sacerdos, per quem sumus reconciliati, templum in quo reconciliati, Deus cui reconciliati. Solus tamen Sacerdos, sacrificium et templum : hæc omnia Deus secundum formam servi. Non autem solus Deus Filius, quia hoc est cum Patre et Spiritu Sancto secundum formam Dei. Reconciliati igitur per solum Filium secundum carnem, sed non soli Filio secundum divinitatem. » (4) Solus Dei Filius est sacerdos ratione humanitatis assumptæ, sed non est solus cui sacrificium offertur. Cum enim Divinitas sit communis Patri, Filio et Spiritui Sancto, tota Trinitas sacrificio honoratur. A dubio et incerto Augustino non dissentit certus et indubitatus Augustinus : *Solus Christus sacerdos exstitit, ut ipse etiam esset sacrificium quod pro nobis obtulit Deo, non aliud quam seipsum.* (5) Dei Filius qui simul cum Patre et Spiritu Sancto per sacrificia colitur, humanatur, efficitur sacerdos, et semetipsum Deo in sacrificium offert. *O profunditatem scientiarum sapientiæ et scientiæ Dei ! Offert hostias, qui per singulas hostias honoratur cum Patre.* (6)

Mariæ non debetur sacrificium, quia divinitatis non donatur honore : *Sacrificamus, sed Deo nostro* (7) : in quo discriminatur a Filio; cum quo tamen multimode concordat : tum quia sicut Christus Patri obtulit sacrificia, ita Beatissima Virgo *sacrificia Deo offerebat* (8) : tum quia quemadmodum Christus est simul sacerdos et templum, ita Maria in templo præsentans Christum, est *velut sacerdos et altare* (9) ; tum quia quemadmodum Christus tanquam summus sacerdos semetipsum hodie in templo sacrificat, ita Maria velut sacerdos Christum in templo immolat. Apud Judæos parentes aliqua ratione, sacerdotali munere fungebantur, quia ex præcepto legis Mosaicæ tenebantur primogenitos præsentare in templo, et Deo offerre in gratitudinis monumentum. Beata Virgo præ cæteris parentibus illa pollebat auctoritate : tum quia jus oblationis quod inter patrem et matrem velut dividebatur, erat in illa unitum ; tum quia *Jesus Christus Dei Patris summus sacerdos* (1), sacerdotii muneris participem effecit Matrem ut illum offerret in templo. Idcirco duplici auctoritate Filium obtulit; naturali una, quæ illi tanquam Matri conveniebat; supernaturali altera, quæ illi contigerat ex benevolentia et deputatione Filii : *Non auferitur aut servitur Deo, aut colitur arbitrio nostræ voluntatis, aut judicio electionis, et directionis humanæ, sed decreto suæ legis.* (2) Potentia qua pollebat Virgo, sive naturaliter, sive supernaturaliter, elucet hodie in Præsentatione Christi : obtulerat equidem Filium Deo Patri in ipso Incarnationis exordio : non secus ac statim quo illum parturivit : sed quia ejusmodi oblationes non fuerant publicæ, Maria tunc proprie sacerdotis non obivit munus, hodie autem est *participatio sacrificii*, *exsecutio officii* (3) sacerdotalis, quia palam et publice Filium Deo præsentat et immolat.

Recte offertur sacrificium, cum offertur Deo vero, cui tantummodo sacrificandum est (4) ; vel ad ejus majestatem honorandam, ut fit in holocausto ; vel ad munificentiam recognoscendam, ut fit in sacrificio Eucharistico ; vel ad misericordiam implorandam, ut in sacrificio impetratorio ; vel ad justitiam placandam, ut in propitiatorio. Filium obtulit Deipara, tum ad honorandam divinam majestatem, tum ad regnoscendam divinam benevolentiam : Christus namque voluit a Matre præsentari in templo, ut pro obtento tali Filio, æterno Patri gratitudinem suam demonstraret. Ut enim ait D. Thomas, apparet *gratiarum actio in Filii oblatione, ut sisterent eum Domino : quia tibi, Domine, quem dedisti, offerrimus* (5) ; tum ad placandam divinam justitiam et reconciliandos homines Deo. Et ob hanc causam Beatus Thomas a Villa Nova sic alloquitur Christum : *O bone Jesu, jam noster es, et duplici jure es : te nobis Pater dedit, te nobis Mater emit. Noster es, quia datus ; noster es, quia emptus. Duplici te jure possidemus.* (6) Præsentatur Christus in templo, ut duplici titulo nobis sit datus per Virginem, tum quia ab

(1) Tert. Apol. 10. — (2) Tert. L. adv. Jud. 14. — (3) L. de essentia Divinitatis. — (4) L. de Fide ad Petr. c. 2. — (5) Super titul. Ps. 26. — (6) Cyril. Alex. in Caten. D. Thom. — (7) Tert. L. ad Scap. 2. — (8) Tert. L. adv. Jud 2. — (9) D. Epiph. de Laud. Virg.

(1) Tert. L. adv. Jud. 14. — (2) Sim. de Cass. L. 21. c. 2. — (3) Tert. L. de Orat. 14. — (4) D. Aug. L. 15. Civ. 7. — (5) Serm. de Purific. — (6) Serm. de Purif.

ea genitus est; tum quia in nostram salutem pretio redimitur.

Quæcunque in ministerio templi multis modis de sacrificiis leguntur divinitus esse præcepta, ad dilectionem Dei et proximi significandam referuntur. (1) Dilectionem Dei et proximi ostentavit Maria Filium sacrificans. Dei dilectionem, tum quia illum obtulit Patri in holocaustum; tum ob amorem Filii, Purificationis legem observans. Consuetudo erat apud Judæos ut mater purificaretur, dum filius in templo præsentabatur, onusque purgationis exsolveret, dum filius Deo in hostiam offerebatur. Christus et Deipara, a lege immunes, mutua sibi charitatis persolvunt officia, filius ob amorem matris, et mater ob amorem filii commune mandatum observans. Proximi adhuc dilectionem demonstrat Virgo offerens Filium pro hominum salute: ex D. autem Augustino, *gratior Deo est pro fratre deprecatio, ubi sacrificium charitatis offertur.* (2) Gratissimum fuit sacrificium a Maria oblatum, tum ob Dei, cui oblatum est, majestatem; tum ob Christi, qui oblatus est, dignitatem.

2. Obtulit Deo Maria, *non grana thuris unius assis, non arabicæ arboris lacrymas, nec duas meri guttas, nec sanguinem reprobi bovis mori optantis, et post omnia inquinamenta, etiam conscientiam spurcam* (3), uti faciebant Gentiles, qui numinibus suis vilia quæque offerebant, ut eis merito exprobrat Tertullianus: *Non dico quales sitis in sacrificando, cum enecta, et tabidosa, et scabiosa quæque mactatis, cum de opimis et integris supervacua quæque truncatis, capitula et ungulas, quæ domi quoque pueris vel canibus destinassetis; cum de decima Herculis, nec tertiam partem in aram ejus imponitis.* (4) Verum si Gentiles diis suis ignobiliora et viliora quæque sacrificabant, et ex opimis hostiis meliora truncabant, Maria æterno Patri offert *opimam et majorem hostiam* (5), non dimidiatam, sed integram, nempe totum Christum ex divinitate et humanitate ineffabiliter compositum: qui pontificio officio insignitus, *ipse etiam effectus hostia per omnia, pro omnibus nobis.* (6) Incomparabilem illam hostiam, in pretio et valore in infinitum cuncta bona creata superantem immolat hodie in templo Deipara, ad Dei gloriam et hominum salutem.

D. Augustinus sic alloquitur Christum: *Tu, Christe, es sacerdos, tu victima; tu oblator, tu oblatio* (7): ad hoc natus est Christus ex utero Virginis, ut sit simul sacerdos et victima. *Nam secundum id quod natus est de Patre Deus apud Deum coæternus gignenti, non sacerdos: sed sacerdos propter carnem assumptam, propter victimam quam pro nobis offerret, a nobis assumptam* (1), Dei Filius ante humanationem, nec sacerdos fuit, nec victima, quia utrumque dependentiam et finitatem importat, quæ Deo nequeunt convenire: ut autem tum sacerdotis, tum victimæ fungeretur officio, humanatus est; et in utero Virginis factus est hostia æterno Patri offerenda. *Novum est altare sacrificii Christi, quoniam immolatio nova et admirabilis: ipse enim hostia erat et sacerdos: idem ipse qui offerebat et quod offertur.* (2) In triplici autem potissimum loco Christus est simul sacerdos et hostia: in altari scilicet, in cruce et in templo. 1. In altari adhuc sacerdos et victima, instituens hoc mysterium antequam cruci affigeretur: et ut belle fatur ad propositum Gregorius Nyssenus, *præoccupans impetum Judæorum seipsum victimam offert, iisdem simul sacerdos et agnus* (3): 2. In cruce, nam, ut concludit ibidem D. Augustinus, *simul ergo hostia et sacerdos in altari crucis perfectus est.* Tandem, 3. in templo, ubi hodie præsentatur. *Idem sacerdos, idem et hostia* (4), ait D. Ambrosius. Maria sacerdotii dignitate donata, trinam illam offert hostiam: 1. Christum in Eucharistia contentum; ideoque D. Epiphanius eam nuncupat *velut sacerdotem pariter et altare; quæ quidem mensam ferens dedit nobis cœlestem panem Christum.* (5) 2. Christum in cruce patibulatum: unde Arnoldus Carnotensis de Christo cruci affixo et de Deipara patienti Filio adstante, sic fatur: *Unum pariter holocaustum ambo pariter offerebant Deo: Maria in sanguine cordis, Christus in sanguine carnis.* (6) Tandem, 3. In templo Deipara *ipsas sanctas primitias carnis ex utero Virginis in holocaustum obtulit Deo.* (7)

Et quod est majori adhuc stupore dignissimum, in trino illo sacrificio, in quo tanquam hostia a Maria immolatur Christus, ipsamet etiam Virgo velut innocens victima offertur. Et quidem in Eucharistiæ sacramento Virginem oblatam recognoscit Petrus Damianus, qui postquam dixit: *Manat aliquid ex uberibus Virginis et in carnem vertitur Salvatoris* (8), statim subjungit: *Illud, inquam, absque ulla dubietate, non aliud*

(1) D. Aug. L. 10. Civ. 5. — (2) Epist. 126. — (3) Tert. Apol. 30. — (4) Tert. Apol. 14. — (5) Tert. Apol 30. — (6) Tert. L. adv. Jud. 14. — (7) In Ps. 64.

(1) D. Aug. in Ps. 109. — (2) D. Aug. Serm. 130. de Temp. — (3) Orat. 1. de Res. — (4) L. 3. de Fide. c. 5. — (5) Serm. de Laud Virg. — (6) Tract. de Laud. Mar. — (7) D. Aug. in Ps. 64. — (8) Serm. 45.

nunc de sacro altari percipimus, et ejus sanguinem in sacramentum nostræ redemptionis haurimus. Quod non erit difficile creditu consideranti substantiam illam carnis quam Christus assumpsit ex Virgine, nunquam fuisse omnino dimissam, aut exstinctione caloris naturalis resolutam, sed eamdem omnino fuisse semper conservatam, et Verbo Dei unitam, et in mysterio altaris oblatam. In cruce adhuc hostia est Virgo, tum quia caro Christi immolatur. Ex Arnoldo autem Carnotensi, *una est Mariæ et Christi caro.* (1) Tum quia, ut fatur Eusebius Emissenus, Christus in ara crucis immolatus est, *de carne Mariæ coagulatus, de ejus formatus visceribus, de ejus substantia consummatus.* (2) Inde belle ad propositum concludit : *Sanguinem etiam quem pro Matre obtulit de sanguine Matris accepit.* Tandem in templo hostia fuit Virgo, et offerens Deo Filium, semetipsam obtulit : nam, ut ratiocinatur D. Augustinus, *sacrificium visibile, invisibilis sacrificii sacramentum, id est, sacrum signum est* (3) : Christus visibiliter in templo immolatus, est sacrum signum invisibilis sacrificii quo Maria Deo cor suum obtulit : *Sed agnoscimus impleri propheticam vocem Simeonis, super adhuc recentem infantem Dominum pronuntiatam* (4) ; necnon Mariæ doloris gladium annuntiantis, quem præpropere persensit, Filium præsentans in templo. Ut enim ait Sanctus Ildephonsus, *venerabilis Virgo plus quam martyr fuit, quia in anima non minus mœroris quam amoris est intus vulnerata gladio* (5), offerens sacrificium Deo gratissimum, tum ob dignitatem victimæ oblatæ, tum ob charitatem et sanctitatem sacerdotis offerentis.

3. *Ut mirer, cum hostiæ probantur penes vos a vitiosissimis sacerdotibus, cur præcordia potius victimarum quam ipsorum sacrificantium examinantur.* (6) Gentilium sacrificia erant Deo odiosa ob trinam indignitatem : 1. Deorum, quibus offerebantur qui erant vel dæmones, vel homines scelerati ; 2. Victimarum, quæ erant res vilissimæ et abjectissimæ ; 3. Sacerdotum, qui erant immundi et criminosi, quorum conscientia potius quam hostiarum præcordia investiganda erat. *Ut sit quisque verus sacerdos, oportet ut non solo sacramento, sed justitia quoque induatur, sicut scriptum est* (7): *Sacerdotes tui induantur justitia.* (8) Sacrificium quod offert hodie Maria in templo, his defectibus non dehonestatur, sed contrariis perfectionibus venustatur, estque Deo gratissimum ratione divinæ majestatis, cui offertur ; dignitatis Christi seu hostiæ quæ offertur ; sanctitatis et charitatis Mariæ, quæ est sacerdos a quo innocens illa victima immolatur. Agamemnon Iphigeniam filiam immolavit, sed idolis; Jephte (1) ex voto imprudenti filiam suam unigenitam sacrificavit ; Rex Moab (2) ex desperatione et regnandi cupidine, primogenitum suum jugulavit : at Beatissima Virgo unigenitum Filium sacrificat, non idolis, ut Agamemnon, sed vero Deo ; non ex imprudenti voto, ut Jephte, sed ex cœlesti consilio ; non ex desperatione, ut Moabitarum rex, sed ex pietate et charitate.

Mandatum quo præcepit Deus Abrahamo ut unigenitum suum Isaac immolaret, belle vocitatur a Basilio Seleuco *fidei exercendæ materies, et apertum stadium amoris in Deum.* (3) Plures rationes catervatim sese offerebant Abrahami ingenio, quibus aut recusaret, aut cunctaretur parricidium : naturalis humanitas quæ ab innocentium abhorret cæde ; paterna pietas quæ non ad destructionem, sed ad conservationem prolis armatur, divina pollicitatio de multiplicanda sua posteritate quam in nece unigeniti fallacem et frustraneam conspiciebat ; religionis violatio vetans ne quis insonti contaminaretur sanguine. Tot conglobatæ rationes poterant Abrahamum dimovere ab obsequio : quapropter valde miratur Basilius Seleucus quod difficilem hanc excipiens præceptionem, non naturæ vi infractus *in varias partes, consilia partitus sit* (4): at, o stupenda Abrahami fides ! in spem contra spem credens, rationis lumen exstinguens, cæce obtemperans, nec dicens, *quæ ab ingenio voluisset.* O admirabile virtutis Abrahami monumentum ! respuens tot rationes, quæ ei ab humanitate, paterna pietate, religionis observandæ zelo obvenerant, ut cæce obtemperans fulguraret obedientiæ perfectio. Non eum ab obsequio dimovit falso opinata religio, *nec timuit ne parricidium ei imputaretur* (5) ad culpam ; non præbuit aures ad naturalem humanitatem, et paternam pietatem, sed surdus ad teneras naturæ et pietatis voces, cunctasque rationes humanas, imo et divinas, quibus jussa detractaret, inhibuit, ut imperatum a Deo perpetraret parricidium. *Non emisit vocem Patre dignam, inquiens : O barbaricas præceptiones !*

(1) Suar. 3. p. D. Thom. Disp. 1. Sect. 2. Tr. de Laud. Virg. — (2) Hom. 1. de Nat. Dom. — (3) L. 10. Civ. 5. — (4) Tert. L. de Car. Chr. 23. — (5) Serm. de Assumpt. — (6) Tert. Apol. 30. — (7) D. Aug. L. 2. contr. Petilian. 30. — (8) Ps. 131.

(1) Judith. 11. — (2) L. 4. Reg. 3. — (3) Orat. 7. — (4) Basil. Seleuc. — (5) S. Zen. Serm. 1. de Abraham.

o imperia a naturæ legibus abhorrentia! Filii carnifex esse jubeor: serus cum fuerim pater, in filii cædem propere urgeor. (1) Has aliasque his similes rationes quæ ex paterno affectu et ingenio erumpebant, cæcæ fidei, et perfectæ obedientiæ frenavit habenis. Illam fidei exercendæ materiem eloquenter declarat Chrysol. *Abraham maturus ad innocentiam, grandævus ad fidem, perfectus ad hostiam, paratus ad holocaustum, offerebat filium suum; imo se immolabat in filio; sanctificabat mentem suam; lætificabat fidem suam, ut esset idem victima et pontifex, sacerdos et sacrificium* (2), et in stadio amoris divini de paterno amore gloriose triumpharet.

Abraham tenerrime diligebat filium, tum quia eum in senectute genuerat, et dum de habenda prole desperabat ob uxoris Saræ sterilitatem et senectutem; tum quia Isaac erat unigenitus; tum quia filius bene moratus et parentibus obsequentissimus; tum quia adhuc parvulus, cui major pietas et miseratio debebatur: hic tamen infans tam amabilis et tam ardenter amatus, e cujus vita paternus pendebat affectus, a Deo postulatur ad victimam. *Tolle filium tuum unigenitum, quem diligis, Isaac, et vade in terram visionis: atque ibi offerres illum in holocaustum.* (3) Deus ad probandum Abrahæ amorem, objicit illi cuncta incitamenta paternæ dilectionis. Nam, 1. Filium ejus nuncupat proprio nomine Isaac, et teneri hujus vocabuli pronuntiatio, patris cor dolore vulnerat; 2. Vocitat unigenitum suum, in quo cuncti patris uniebantur amores, non secus ac lineæ in centro; 3. Addit: Quem diligis, ut suflammet dilectionis teneritudinem erga adeo amabilem filium; 4. Mandat ut pater sit carnifex inferatque propriis manibus mortem proli cui communicavit vitam; 5. Vult ut per tres dies circa montem conducat innocuam illam victimam, ut illo spatio temporis amabilis filii considerans dotes, majorem in corde persentiens dolorem, evidentius amoris divini præberet argumentum. *Nam et Abrahamum non tentandæ fidei gratia sacrificare de filio jusserat, sed probandæ, ut per eum faceret exemplum præcepto suo, quo mox præcepturus erat, neque pignora Deo cariora habenda.* (4) Tantus namque fuit Abrahami amor, adeo admirabilis constantia, ut, non solum paratus fuerit summe dilectum immolare filium ut Deo obtemperaret, sed siccis adhuc oculis et velut lætanter, ut suam erga Deum quem præ filio diligebat, charitatem ostentaret. *Ille quamvis majore quam dici potest teneretur filii desiderio, nec colorem mutavit, nec animum flexit, sed constantissime perstitit in eadem sententia: quippe qui amore Dei subactus, fortiter vincebat omnes cognationis affectus, et omnia nomina.* (1) Philo Judæus ardentissimum Abrahæ erga Deum amorem declarat; Sanctus Zeno Veronensis Patriarchæ magnanimitatem commendat. *O pater spiritum captans, corpus vero mortemque contemnens! o qui servum Domini ita se esse meminerat, ut patrem se esse nesciret! Quid est pater? ecce sub oculis jacet filius vinculis adstrictus; ubi sunt lacrymæ? ubi dolor qui in humanis sensibus versari consuevit?* (2) Parum est quod Abraham patrem dissimulet, multum est quod patris affectum ex devotione dediscat, ex amantissimo patre, intrepidus filii efficiatur carnifex, lacrymas siccis oculis sistat, nec colorem mutet, nec contrahat frontem, nec animum flectat, patrem se esse nesciat; neque ullum mutationis signum ostendat, dum loco Isaac immolandus ei subministratur aries. Ut enim subjungit Veronensis Antistes, *a filio ad agnum transtulit dexteram, semper lætatus et gaudens: nec mutatus est vultus ejus cum esset victima commutata: cum tanta lætitia arietem obtulit, cum quanta obtulerat et filium.* Nec exinde quis Abrahamum aut de stupore, aut de defectu paternæ pietatis culpet. Plane *sensit pietatis affectum, sed non omisit devotionis negotium.* (3) Amor divinus quo æstuabat, etsi triumpharet de pietate paterna, non abstulit tamen patris affectum: et quantumvis constans et magnanimus fuerit Patriarcha in exsequendo divino mandato, acerbissimum in corde patiebatur dolorem; et, ut fatur Chrysologus, *patris erat passio ibi tota, ubi filius immolabatur.* Quapropter Deus explorata Abrahæ obedientia, comprobato patriarchæ amore, ejus dolorem allevare desiderans, retinuit manum ne immolaret filium, prompta fidelis servi submissione contentus. *Denique patris suspensa est dextera, patris gladius est remotus: quia non quærebatur mors filii, sed patris charitas probabatur; nec exspetebatur sanguis filii: ubi tota victima in patris dilectione constabat, Scriptura dicente: Nunc scio quia diligis Deum; quia non pepercisti unigenito filio tuo propter me.* (4)

(1) Basil. Seleuc. — (2) Serm. 11. — (3) Gen. 22. — (4) Tert. L. de Orat. 8.

(1) Phil. Jud. L. de Abraham. — (2) Serm. 1. de Abraham. — (3) D. Ambr. de Fid. Resur. — (4) Chrysol. Serm. 11.

Magnus fuit equidem Abrahæ dolor, sed absque ulla comparatione major Mariæ dolor, cujus magnitudo mutuanda est ex ardentissimo Christi amore, cruciatuum filii magnitudine, tormentorum unigeniti cognitione, martyrii longitudine, animæ transfixione, viscerum oblatione, animi fortitudine, obedientiæ promptitudine. 1. Mariæ dolor ex ejus amore mensurandus est; et si Marianum vultis concipere amorem, *matrem considerate, matrem cogitate* (1); sed matrem Virginem, sed matrem solam, et *sine masculo matrem* (2); sed matrem unigeniti, sed matrem filii Dei, sed matrem filii infinite perfecti et summe amabilis, sed filii toto corde dilecti : ideo Beatissima Virgo *tabescebat quia diligebat.* (3) Dolor quo angebatur erat conformis amori quo æstuabat, nam, ut subjungit D. Augustinus, *tantum necesse est ut urat dolor, quantum læserat amor.* Virgineus amor fuit mensura doloris ejus : *Unde constat quia plus omnibus dilexit, propterea et plus doluit.* (4) Dilectionis magnitudo infert doloris magnitudinem. Vultis cognoscere Deiparæ dolorem? pensate ejus amorem. Incomprehensibilis est Virginis amor, incomprehensibilis quoque est ejus dolor. *Maria vicit sexum, vicit hominem, et passa est ultra humanitatem; torquebatur enim magis quam si torqueretur in se, quia supra se incomparabiliter diligebat id unde dolebat* (5), ejusque dolor erat tanto major, quanto 2. Acerbior erat dilecti Filii cruciatus. Ex D. Ambrosio Abrahæ filium immolare volenti, apparuit Dominus, « revelans sui futuram passionem corporis, qua mundum redemit; demonstrans etiam genus passionis, cum suspensum ostendit arietem in virgulto, et virgultum illud patibulum crucis. » (6) Mariæ dolor Abrahæ dolorem longe superat, tum quia ejus amor est ardentior; tum quia loco Isaac immolandi immolatur aries : at loco Christi non alia victima substituitur, et aries loco Isaac positus, est figura Christi in cruce suspendendi. S. Zenon de illa victimæ commutatione in Abrahæ sacrificio facta sic fatur : *In illo sacrificio solus Deus doluit, quia aliam victimam procuravit.* (7) Dolor in Deo peregrinatur, tanquam res Deo longissime extranea; verum enimvero si dolor in Deum cadere potuisset, maxime doluisset in proprii Filii immolatione. Maria doloris capacissima, Filium offerens in templo, certo cognovit, non victimam commutandam ut in sacrificio Abrahæ, sed Christum per suspensum arietem figuratum cruci patibulandum, itaque maxime doluit. Unde Arnoldus Carnotensis maternum considerans dolorem, sic alloquitur illius Filium : *Intuetur te illa benedicta inter mulieres, et fixis in te oculis vulnera tua, pietate considerat materna, et licet non ignoret quid boni conferat mundo mors tua, tamen parentis affectu commoritur, et pectus maternum immanitate dolorum arctatur* (1) : quia « quascunque plagas, quæcunque vulnera, quoscunque dolores sentis, et suscipis in tuo corpore, compatiendo suscipit in visceribus cordis, » (2) futuram tuam passionem, 3. Semper mente considerans et animo volvens. Abraham struens ligna filii necem certo futuram non intuetur; ad sacrificatoris paratur negotium, sed prophetiæ dono non illustratur : suscipit mandatum immolandi filii, sed omni spe non destituitur; aliquomodo enim sperare poterat Deum sua voluntate contentum, nolle ut de facto immolaret filium : Maria vero Filium offerens in templo, certo scit ex virtute ejusmodi oblationis moriturum Christum. Nam « melius quam prophetæ præscivit sui filii passionem; ideo eum lactans cogitabat quod felle et aceto esset potandus in cruce; quando eum manibus gestabat, videbatur illi quod crucis brachiis esset confixus; quando dormiebat, cogitabat mortuum ex cruce depositum; quando osculabatur, Judæ osculum cogitabat; quando fasciis involvebat, funes cogitabat quibus ligandus erat ab impiis carnificibus; quando manu ducebat, ducendum ad tribunalia ut impiis judicibus sisteretur : » (3) et hodie præsentans illum in templo, et æterno Patri offerens pro hominum salute, cogitabat in cruce immolandum ut humanam operaretur redemptionem. Maria Filium inter brachia deferens, vere dicere poterat : *Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur* (4) : quia dum Virgo Filio præbebat ubera, simul cogitabat eum multa tormenta passurum; dum eum lactabat, ad effusionem sanguinis attendebat; dum eum pectori premebat, cruci affixum mente volvebat. Quapropter Rupertus Deiparam sic loquentem inducit : *Nolite solam attendere horam, vel diem illam in qua vidi talem dilectum ab impiis comprehensum male tractari, illudi, spinis coronari, flagellari, crucifigi, felle et aceto potari, lanceari, mori et sepeliri : nam tunc quidem gladius*

(1) D. Ambr. L. 6. Hexam. 4. — (2) Tert. L. adv. Valent. 10. — (3) D. Aug. L. 25. Civ. 26. — (4) D. Hier. Serm. de Assumpt. — (5) D. Anselm. hom. de B. Virg. — (6) In Caten. Lippom. in c. 22. Gen. — (7) Serm. 1. de Abraham.

(1) Hom. de Deip. — (2) Richard. a S. Laur. l. 2. de Laud. Virg. — (3) D. Birgitt. — (4) Cant. 1.

animam meam pertransivit; sed antequam sic pertransiret, longum per me transitum fecit: prophetissa namque eram, et ex quo mater ejus facta sum, scivi eum ista passurum. Cum igitur talem Filium in sinu meo foverem, ulnis gestarem, uberibus lactarem, et talem ejus futuram mortem præ oculis haberem, qualem, quantam, quamque prolixam me putatis materni doloris pertulisse passionem? Hoc est quod dicit: Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur. (1) 4. Jussus Abraham filium Deo mactare, itinere trium dierum abiit circa montem: tribus autem diebus dilatum est Isaac sacrificium, ut illo temporis spatio paterna magis viscera torquerentur. Sic interrogationi suæ respondet Alcuinus: *Et cur non statim licuit illi occidere filium, sed triduana itineris mora eum immolaturus, secum ducere jussus est? Respondeo: Quatenus longitudine temporis, tentationis etiam augeretur incrementum: nam per triduum iter protenditur, et per totum triduum crescentibus curis, paterna viscera cruciantur, ut omni hoc spatio tam prolixo intueretur filium pater, cibum cum eo sumeret, ut noctibus puer penderet in amplexibus patris, inhæreret pectori, cubaret in gremio; quatenus per singula momenta in paterno affectu dolor occidendi filii accumularetur.* (2) Mariæ martyrium, non trium dierum, sed triginta trium annorum spatio extenditur: a tempore enim humanationis Verbi et Nativitatis Christi quo filius semetipsum et Mater filium obtulit, semper ejus passionem in mente habuit. Diuturnam passionis suæ acerbitatem sic dolenter publicat Christus: *Et dolor meus in conspectu meo semper.* (3) Peracerbum sane cruciamentum pati semper imaginationis sensu quod semel aliquando patiendum est, diuturnior et acerbior est passio quam præscientia ad cruciatum anticipat, et præsensio ad pœnarum diuturnitatem amplificat. Deipara non secus ac Dei Filius simili semper præpassione cruciabatur, cum Christo dicere valens: « Et dolor meus in conspectu meo semper. » Quapropter Haidgridius Cardinalis expendens istud Canticorum: « Comæ capitis tui sicut purpura Regis, juncta carnalibus, » sic alloquitur Virginem: *Mens tua, o Virgo, et cogitationes tuæ tinctæ in sanguine Dominicæ passionis, sic affectæ fuere, quasi recenter viderent sanguinem de vulneribus profluentem.* (4) Cum semper ita affecta fuerit Virgo, ac si sanguinem recenter fluentem de vulneribus Filii sui oculis videret, recte dicere potuit cum Propheta: Et dolor meus in conspectu meo semper. Cum Filii passionem jugiter mente volveret Deipara, rectæ comæ ejus purpuræ Regis comparantur. Matris namque cogitationes, quæ Filii quodammodo hauserant sanguinem, sanguinem quoque referebant: quod Filius patiebatur jugiter cogitabat mater: « Rubebat caro filii sanguine passionis, rubebant maternæ illæ cogitationes, sanguine compassionis. Bene ergo illi dicitur: Comæ capitis tui sicut purpura Regis. » (1) Diuturni fuerunt Mariæ dolores, quia passionem Filii antequam esset, antea cogitavit; diuturni fuerunt adhuc Mariæ dolores, quia postquam Filius passus est, passionis ejus continuo cogitavit acerbitatem; assumpto namque in cœlum Domino, « Beata Virgo individuo comite Joanne filio suo, frequentissime loca passionis filii invisit. » (2) Parum est quod passionis tempore « quot vulnera filius accipiebat in carne, tot pia mater accipiebat in corde. (3) » Parum adhuc est quod transacta passione frequenter visitet loca, ut eam vivacius consignet memoriæ, nisi a nativitate Filii continuo moriatur, jugiter filii considerans mortem. *Statutum est hominibus semel mori.* (4) Non pluries, sed semel moriuntur homines, quia statuta a Deo lex unam duntaxat præscribit mortem: at Beatissima Virgo pluries mortua est. Christi tormenta *innumerabiles illi consciscebant mortes: horum quodlibet ante etiam mortem dominicam, lethale illi vulnus infligebat* (5), et acerbissime ejus animam pertransibat. 5. In præparatione sacrificii Isaac patris erat passio ibi tota ubi filius immolabatur: in præsentatione Christi in templo ibi Deiparæ erat passio tota ubi doloris gladius suam ipsius animam pertransibat. Non dixit Simeon cruciatum, sed gladium, ad magnum denotandum dolorem. Non dixit adhuc corpus, sed animam, quia in præcipua sui parte passa est. *Alii namque Sancti, etsi passi sunt pro Christo in carne, tamen in anima, quæ immortalis est, pati non potuerunt. Beata vero Dei Genitrix, quia in ea parte passa est quæ impassibilis habetur, ideo, ut ita fatear, quia spiritualiter et atrocius passa est gladio passionis Christi, plusquam martyr fuit. Unde constat quia plus omnibus dilexit, propterea et plus doluit; in tantum ut animam ejus totam pertransiret et possideret vis doloris, ad testimonium eximiæ dilectionis. Nimirum*

(1) L. 1. in Cant. — (2) Interrog. 204. in Gen. — (3) Ps. 37. — (4) Cap. 7.

(1) Guillelm. — (2) Lucius Dexter. in Chronic. An. Chr. 37. — (3) Guillelm. — (4) Hebr. 9. — (5) Gregor. Nicomed. Serm. 8. de Mar. juxta Cruc.

et ejus dilectio amplius fortis quam mors fuit, quia mortem Christi suam fecit. (1) Deipara belle martyra moris prædicatur, quia fortis est ut mors dilectio ; et quia plus cunctis amavit, plus cunctis doluit; et quia plus cunctis doluit, præ cæteris tum amoris, tum doloris violentia martyr fuit ; et cum suam ipsius animam pertransierit gladius, in ea parte passa est, quæ habetur impassibilis : adeo enim peracerba fuit ejus passio ut vel pars impatibilis pati dicatur. Nec mirum si ita atrociter passa est Maria quæ Christi passionem suam fecit : neque filii corpus transfixerunt clavi, qui prius ejus animam pertransisset gladius. *Vere tuam, o beata Mater, animam gladius pertransivit; alioquin non nisi eam pertransiens, carnem filii tui penetraret* (2); adeo Christo Maria erat dilectione conjuncta ut nullum ferrum quantumvis peracutum potuerit Christi penetrare corpus, quin prius Virginis animam penetraret. Subjungit Bernardus Mariam alloquens : *Jesu non attigit animam crudelis lancea quæ aperuit ejus latus, sed tuam utique animam pertransivit : ipsius nimirum anima jam non erat ibi, sed tua plane inde nequibat avelli.* Mariæ animam pertransivit gladius in passione Christi : sed longo ante tempore pertransierat in oblatione filii. 6. Abraham se immolabat in filio : et Maria offerens Jesum in templo, *facta est suorum viscerum immolatrix* (3) ; nam simul cum filio cor suum, viscera sua, animam suam sacrificavit. Mater in Filii pectore velut in altari sese Deo immolavit. *Ipsa seipsam mactans, in altario ligna, et flammas congerebat ; altare erat in corpore filii* (4) ; et vicissim Filius in sinu Matris velut in altari, æterno sese immolabat Patri ; et ob hanc causam, D. Epiphanius beatam Virginem crucem appellat : quia filium ulnis gestans crucis præferebat formam. *Appellabo te thronum, cœlum simul, et crucem.* (5) Infantem Jesum Deipara extensis in crucem brachiis pectori admovebat, non solum ut Filio crucem amanti, crucis objiceret figuram, sed etiam quia Filius inter brachia matris, velut in cruce immolabatur in templo. Certe *manibus eum gestans videbatur illi quod crucis brachiis esset confixus.* (6) 7. Magna constantia præditus, *non contristat frontem devotissimus Abraham, nec dolor patri lacrymas persuasit.* (7) Maria quoque *inexpugnabilis erat, ac naturæ affectionibus superior.* (1) In oblatione Filii in templo, admirabilem prorsus demonstravit fortitudinem. *Gladius animam ejus pertransivit, illa tamen modestiæ metas non transivit.* (2) In passione quoque Christi, incomparabilem ostentavit constantiam. *Hoc in dolore est maxime pensandum ne quid abjecte, ne quid timide, ne quid serviliter muliebriterque faciamus.* (3) Beata Virgo ad Filii mortem, non erupit in ejulatus et ploratus, non in lamenta vituperio digna, non in vociferationes a civilitate et modestia alienas, sed stabat juxta crucem cum modestia, gravitate, fortitudine, quæ Dei decebat Genitricem. *Stabat et Sancta Mater juxta crucem Filii, et spectabat Virgo sui unigeniti passionem; stantem illam lego, flentem non lego.* (4) 8. Abraham adeo fuit obsequentissimus ut absque ulla mora acerbissimum paratus fuerit exsequi facinus. Maria ita fuit divinæ voluntati conformis, et, ut fatur Sanctus Antonius, *ita proximum dilexit, quod si defuisset, qui filium crucifixisset, ipsa pro salute humani generis, eum cum manibus suis in cruce posuisset.* (5) Tanta hominum dilectione æstuabat Beata Virgo ut ejus charitas nonnisi cum æterni Patris amore recte valeat comparari.

« Sic Deus dilexit mundum ut Filium suum unigenitum daret. » Ex D. Chrysostomo, *vox, Sic Deus dilexit mundum, immensam amoris significat excellentiam.* (6) Deipara excellentem æterni Patris æmulans charitatem, sic, ait Doctor Seraphicus, dilexit mundum ut Filium suum unigenitum daret. Æternus Pater « proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. » (7) Beatissima quoque Virgo proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Quare sic fatur apud Rupertum : *Optabam quidem ut non moreretur talis dilectus, sed amplius desiderabam humani generis salutem.* (8) Græci præsentationem Christi in templo nuncupant festum unionis, et trinam invenio in hoc mysterio unitam voluntatem : scilicet æterni Patris, Christi et Deiparæ. Æternus Pater Filium morti devovet; Christus paternæ optemperans voluntati, ultro mortem acceptat, et Deipara sese Patris et Filii conformans voluntati, filium velut victimam pro peccato præsentat.

Christiani, hucusque considerastis sacrifi-

(1) D. Hieron. Serm. de Assumpt. — (2) D. Bern. in c. 12. Apoc. — (3) D. Chrysost. Hom. 16. in Gen. — (4) Arnold. Carn. Tract. de 7. Verb. Dom. — (5) De Laud. Virg. — (6) S. Birgit. — (7) S. Zen. Serm. 1. de Abraham.

(1) Greg. Nicomed. Serm. 8. — (2) D. Anton. 4. p. tit. 13. cap. 4. §. 1. (3) Cicer. in Tuscul. — (4) D. Ambr. Orat. funebr. de obit. Valentin. — (5) 4. part. — (6) Hom. 26. in Joan. — (7) Rom. 8. — (8) L. 1. in Cant.

cium Deo a Virgine oblatum, ad ejus exemplum offerte sacrificia tribus rebus commendata, et majestate ejus cui offertur, et dignitate victimæ quæ offertur, et justitia et charitate sacerdotis victimam offerentis. 1. Sacrificate, non idolis, sed *afferte Deo claritatem, et honorem afferte Deo sacrificia nomini ejus* (1); ad ejus majestatem honorandam, misericordiam implorandam, et munificentiam recognoscendam. *Sacrificium laudis quærit a nobis Deus; sacrificium laudis est gratias agere illi a quo habes quidquid habes; et cujus misericordia tibi dimittitur quidquid tuum male habes.* (2) Christiani, 2. *Tollite hostias, et introite in atria ejus* (3): et ut offeratis hostias Deo dignas, recte dividite: *Non autem recte dividitur dum non discernuntur, vel qui offertur, vel res quæ offeruntur, vel qui offert.* (4) Tandem, 3. Christiani, sacrificate, vel corde charitate sufflammato, vel saltem animo contrito: *Non enim vult Deus sacrificium trucidati pecoris, sed vult sacrificium contriti cordis.* (5) Sacrificate sacrificium justitiæ, vel per veram pœnitentiam si estis conscii peccatorum; vel per bona opera, si cor vestrum ardet charitate: nam *sacrificium justitiæ est quod fit per pœnitentiam. Quid enim justius quam ut suis quisque potius quam alienis irascatur peccatis, seque ipsum puniens Deo mactet? an non sacrificium justitiæ opera justitiæ sunt post pœnitentiam: ut extincto vel infirmato vetere homine per pœnitentiam, sacrificium justitiæ secundum regenerationem novi hominis offeratur Domino, cum se offert ipsa anima jam abluta, et imponit in altare fidei divino igne, id est, Spiritu Sancto comprehendenda?* (6) sacrificium quo quis offert Deo animam suam post pœnitentiam ablutam, et igne divini Spiritus accensam, est Deo gratissimum. *O inauditum christiani pontificatus officium! quando homo sibi ipse est et hostia et sacerdos; quando homo, non extrinsecus, quod Deo est immolaturus inquirit quando homo secum, et in se, et quod pro se est, Deo sacrificaturus importat.* (7) Quando homo immolat corpus suum super mortificationis altare, jugulat peccata sua in pœnitentiæ foro, mactat animam suam justitia et sanctitate decoratam, offert virtutum opera, quibus meritum acquiritur et gloria comparatur.

(1) Tert. L. adv. Jud. 5. — (2) D. Aug. in Ps. 49. — (3) Tert. L. adv. Jud. 5. — (4) D. Aug. L. 15. Civ. 7. — (5) D. Aug. L. 10. Civ. 5. — (6) D. Aug. in Ps. 4. — (7) D. Chrysol. Serm. 108.

CONCIO OCTAVA.

Tertullianus *novum hominem, et nove natum ex Virgine* (1) nuncupat Christum: quia scilicet novo et inusitato modo et præter rerum ordinem natus est ex Virgine: quanto enim mira sunt rariora, magisque ab humana possibilitate remota, tanto *majorem hominibus afferunt stuporem.* (2) Inter omnia autem naturæ et gratiæ miracula, divini Verbi humanatio potissimum naturæ superat vires, mentisque humanæ excedit aciem: idcirco vocitatur ab Apostolo *mysterium quod absconditum fuit a seculis et generationibus* (3): et a D. Cyrillo Alexandrino vocatur *sacratissimum ænigma* (4); quod sapientiores quique mortalium solo lumine rationis enodare non valent: imo neque ipsemet Joannes, etsi vox Verbi, ineffabile illud Verbum potest explicare sermone. Quod innuere videtur aiens: « Ipse est qui post me venturus est, qui ante me factus est, cujus ego non sum dignus ut solvam ejus corrigiam calceamenti. » (5) *Corrigia calceamenti est ligatura mysterii Incarnationis; calceata enim ad nos venit Divinitas: Joannes solvere corrigiam calceamenti non valet, quia Incarnationis mysterium nec ipse investigare sufficit, qui hoc prophetiæ spiritus agnovit.* (6) Adeo profundissimum et inscrutabile est Incarnationis Sacramentum ut nedum intellectus humanus, sed etiam Angelicus illud attingere non possit. *Jesu in carne apparitio, et ineffabilis est sermone, et omni ignota intelligentiæ; ipsi quoque antiquissimorum Angelorum primatui non satis perspecta.* (7) Nec mirum si sacratissimum illud ænigma sit hominibus et Angelis inenodabile, cum tam obscurum et intricatum apparuerit Mariæ, in cujus utero adimplendum erat; quod cœleste illud minime valens penetrare secretum, exspostulaverit ab Angelo: Quomodo fiet istud? quia, ut expendit Hugo Cardinalis, *quod potuit concipere, capere non potuit.* (8) Potuit concipere Verbum, Verbi humanationem capere non potuit, quæ est *novum omnium novorum.* (9) Et quia est necessaria connexio inter Christum et Deiparam. D.

(1) Tert. L. 5. adv. Marc. 17. — (2) D. Aug. Tract. 9. in Joan. — (3) Colos. 1. — (4) In Joan. — (5) Joan. 1. — (6) D. Greg. Hom. 7. in Evang. — (7) D. Dion. de Div. Nom. 2. — (8) In c. 1. Luc. — (9) Petr. Dam. Serm. de Ann. Ep. ad Joan.

Ignatius Mariam appellat *cœleste prodigium, sacratissimum spectaculum.* (1) Sanctus Ephrem illam salutando totius orbis miraculum prædicat : *Ave, præstantissimum universi orbis terræ miraculum.* D. etiam Bernardus post enarrata plura naturæ miracula quæ quotidiano usu viluerunt apud homines, mentem suam ad Virginem convertens, præ stupore exclamat : *O nova miracula! o vere novitas inaudita! Virgo peperit, et post partum inviolata permansit. Crescunt miracula : quæ generat et Mater et Virgo est : qui generatur, et Deus et homo est.* (2) Ubique Deipara est admirandum mundi miraculum, cœleste prodigium, sacratissimum monstrum, inusitatum Angelis et hominibus spectaculum, præsertim in sua morte, seu dormitione, resurrectione, gloria seu assumptione : est namque in 1. Dormitione, naturæ miraculum; 2. Resurrectione, gratiæ miraculum; 3. Assumptione, gloriæ miraculum.

Nihil est tam admirabile in mundo quam quod sit *diversitatibus corporatus.* (3) Unio namque rerum quæ sibi contrariæ et incompossibiles videntur, maxime nobis stuporem ingenerat, et mirandorum loco habetur. *Magnum miraculum est homo* (4), non solum quia in eo coadunantur tot mira quæ in toto universo dispersa sunt, sed etiam quia in sua essentia ex anima et carne componitur, quæ sunt duæ partes naturas adinvicem contrarias habentes. Quod agnoscens Gregorius Nazianzenus ait : *Ipsi iidem maximi sumus et abjectissimi, terrestres et cœlestes, temporales et æterni, lucis hæredes et caliginis.* Christus Dominus præstantissimum divinæ potentiæ opus et stupendum prorsus naturæ miraculum confœderat in semetipso divinas et humanas dotes infinite abinvicem distantes, quasque Philosophia repugnantes et incompossibiles prædicat : *Miscente in semetipso hominem et Deum : in virtutibus Deum ; in pusillitatibus, hominem.* (5) Tertulliano arridens Chrysologus ineffabilem illam admiratur unionem : *Audistis inaudita ratione, in uno corpore Deum hominemque misceri* (6) ; ita ut idem Christus sit magnus et parvus, immortalis et mortalis, temporalis et æternus, et tamen, ut fatur Gregorius Nazianzenus, *temporis interstitio a Deo scindimur et dividimur : Deus enim æternus est, nos vero subdimur tempori æque ac cæteræ res creatæ.* (7) In Beatissima adhuc Virgine contrariæ uniuntur inter se qualitates : quapropter Tertullianus nuncupat *signum contradictibile, conceptum et partum Virginis Mariæ* (1) : neque solum reperitur in Maria admirabilis unio virginitatis et fecunditatis, sed adhuc plura in illa conspiciuntur naturæ miracula. Annon magnum naturæ miraculum, quod nata sit ex matre sterili; et ut fatur Tertullianus, *semini stupida?* (2) Annon magnum naturæ miraculum, quod in utero matris existens habeat rationis usum, *de Sophiæ occulta liberalitate collatum?* (3) Annon magnum naturæ miraculum, quod *ipsa cedrus, quæ crevit in Libano, id est, Christo, et dum Christum ipsa genuit, quasi Libanus cedrum produxit, et mons processit ex arbore, cum Deus prodiit ex homine : hoc est novum et inauditum, quod Deus fecit super terram, ut Cedrus proferret Libanum, arbor montem.* (4) Annon magnum naturæ miraculum quod absque virili concursu Virgo concipiat? Unde de conceptione Joannis ex sterili, et Christi ex Virgine sic fatur Tertullianus : *Aspice singulares conceptus, et quidem monstruosiores, sterilis et virginis, quæ vel hoc ipso imperfectos edere potuissent pro eversione naturæ, ut altera semini stupida, altera intacta.* (5) Annon magnum naturæ miraculum quod Virgo, non solum concipiat, sed adhuc pariat absque ullo integritatis damno? Quapropter Virginis partum, in signum dedit Deus regi Achab ad ejus retundendam incredulitatem : « Sed et Virginem, inquiunt, parere natura non patitur. Et merito. Præstruxit enim fidem incredibili rei, dicendo quod signum esset futurum. Signum autem a Deo, nisi novitas aliqua monstruosa fuisset, signum non videretur. Propterea, inquit, dabitur vobis signum : Ecce Virgo concipiet in utero et pariet Filium : » (6) suamque servabit Virginitatem post partum non secus ac in partu : *O magnum Sacramentum! Maria Virgo incorrupta concipit ; post conceptum Virgo peperit ; post partum Virgo permansit.* (7) Tot naturæ miracula sunt prorsus in Virgine stupenda, sed non minori admiratione dignum quod Maria moriatur, 1. Sine dolore; 2. Absque dedecore; 3. Ex amore.

Hoc igitur opus mortis, separationem carnis atque animæ (8) ediximus. Utrum autem separationem illam animæ et corporis passa sit Beatissima Virgo, determinare non audet

(1) Orat. de Deip. — (2) Serm. 4. in Vit. Nat. — (3) Tert. L. de Pall. 2. — (4) Trismeg. — (5) Tert. Lib. 2. adv. Marc. 27. — (6) Serm. 142. — (7) Orat. 5.

(1) Tert. L. de Car. Chr. 23. — (2) Tert. L. de An. 26. — (3) Tert. L. de An. 11. — (4) Richard. Vict. in c. 5. Cant. — (5) Tert. L. de An. 26. — (6) Tert. L. adv. Jud. 9. — (7) S. Zen. Serm. 2. de Nat. Dom. — (8) Tert. L. de An. 52.

Sanctus Epiphanius. « Quærant vestigia Scripturarum, et invenerint utique neque mortem Mariæ, neque an mortua sit, aut non mortua; neque an sepulta sit, aut non sepulta. « Inde subjungit: » Non autem definio hoc, et non dico quod immortalis mansit, sed neque affirmo an mortua sit. » (1) Cæteri vero Patres uno ore mortuam Virginem confitentur, ut ratione et convenientia comprobatur : tum quia omnes Adæ posteri morti sunt mancipati. *Homo damnatur in mortem, ob unius arbusculæ delibationem, et pereunt jam omnes, qui paradisi nullum cespitem norunt.* (2) Ab hac generali regula non est excepta Virgo : tum quia Christus Dominus a lege moriendi non fuit immunis, sed vere mortuus est. *Christus mori missus, nasci quoque necessario habuit, ut mori posset* (3) : Deipara autem Christo Domino conformari et assimilari debuit.

Mariam ex dolore mortuam unus asseverat Petrus Damianus : « At fortasse dicitur, quia Beata Virgo, quæ sine dolore vitæ auctorem edidit, dolorem moriendo non sensit : sed qua auctoritate eam quis dicat in corpore non doluisse morientem, cujus animam pertransierit gladius, adhuc etiam in carne manentem, præsertim cum et ipse Mediator Dei et hominum moriturus dicat : Tristis est anima mea usque ad mortem? »(4) Cæteri tamen Patres Virginem ex dolore mortuam constanter negant; sed ex violentia amoris decessisse unanimiter asseverant : et forsan hic est dolor quem Virgini morienti adscribit Damianus : ea enim inest vis amori ut amantes faciat languere et ardentissime febricitare. *Nec enim minorem febrem amoris esse dixerim quam caloris.* (5) Non quod amans doleat ab amore, sed quod sauciat amor, sicut dolor. Mortem et dolorem inferentem, *bifariam distinxit humanus affectus : in ordinariam et extraordinariam formam. Ordinariam quidem, naturæ deputans, placide cujusque mortis ; extraordinariam vero, præter naturam judicans, violenti cujusque finis.* (6) Mariæ mors, etsi fuerit extraordinaria, quia miraculosa: non vero quod acciderit per violentiam extrinseci alicujus agentis, martyriumque cruentum subierit. Itaque mors Mariæ fuit ordinaria, evenitque absque aliqua ulla Virginis molestia sive interna sive externa. Cæteri Adami posteri in fine vitæ trinam ut plurimum patiuntur miseriam. 1. Interna animi affliguntur tristitia ; *O mors, quam amara est memoria tua!* (1) 2. Timore conturbantur ob commissa scelera, nescientes an dimissa sint necne. *Cur timebo in die mala? iniquitas calcanei mei circumdabit me.* (2) 3. Ægritudinibus et doloribus corporis torquentur : *Dolor autem consumet illos antequam moriantur.* (3) Beatissima autem Virgo in sua morte non fuit 1. Aliqua animi anxietate afflicta, quia erat sanctissima, divinis consolationibus repleta, supernæque voluntati magis conformata quam Moyses cui Deus : « Ascende in montem et morere ibi : » *Mortuusque est ibi Moyses servus Domini in terra Moab, jubente Domino.* (4) Lectio hebræa habet : *Mortuus est Moyses in osculo Dei ;* obiit Moyses quasi inter amplexus Dei, sine agone et dolore, imo maxima cum suavitate et animi tranquillitate. Neque 2. Aliquo tremore conturbata. Quid enim timeret *quæ ita ipsis principibus tenebrarum terribilis fuit, ut ad eam accedere, eamque tentare non præsumpserint?* (5) Neque, 3. Aliquo dolore cruciata, quia magna cum lætitia *ad vocem dilecti sui, Veni, dilecta mea, gaudens et ridens soluta est illa beata anima Virginis, et perrexit ad Dominum, et quæ dolori non subjacuit in partu, nec labori in transitu.*

Dolores ex morbis, morbi ex intemperie humani corporis procedunt. Distemperamentum autem inducunt vel ingluvies et crapula, vel calor vehemens, vel frigus intensum, vel metus repentinus, vel melancholia pertinacior, vel bilis copiosior, vel amor impotentior, vel reliquæ passiones et vehementes animi impetus, quorum omnium origo est peccatum (6) : in Deipara autem nullum fuit peccatum, nullus inordinatus animi motus, nullum distemperamentum, idcirco ratione optimæ corporis complexionis, cum magna animi moderatione conjunctæ, in nullum unquam incidit morbum : « Dissonum rationi est Beatam Virginem ægritudinem aliquam passam esse, quia similis debebat credi Filio per omnia. »(7) Et ob hanc causam non indiguisse extrema unctione docet Albertus Magnus, quæ infirmis duntaxat administratur. Ex his constat Deiparam decessisse absque ullo dolore : nam *sicut antequam ullo partus dolore afficeretur peperit, ita etiam ex vita discessus doloribus caruit.* (8) Inde exclamat Damascenus : *O res summæ admirationis plena, mors quæ odio et exsecrationi prius erat, hic commendatur,*

(1) Hæres. 78. — (2) Tert. L. 1. adv. Marc. 22. — (3) Tert. L. de Car. Chr. 6. — (4) Opusc. 55. c. 5. — (5) D. Ambr. L. 4. in Luc. c. 4. — (6) Tert. L. de An. 52.

(1) Eccles. 41. — (2) Ps. 48. — (3) Eccli. 27. — (4) Deuter. 34. — (5) S. Ildeph. Serm. 3. de Assumpt. — (6) D. Thom. 3. p. q. 14. art. 3. — (7) Cajet. tom. 2. Opusc. 13. de Psalt. Virg. — (8) In Mariali. cap. 74.

et beata censetur; quæ olim luctum et mœrorem, lacrymasque et tristitiam afferebat, nunc gaudii et lætæ celebritatis est causa (1); cum Beatissima Virgo mortua sit sine dolore, et efflaverit animam absque ullo dedecore.

2. « Qui primordia hominis novimus, audenter determinamus, mortem non ex natura secutam hominem, sed ex culpa. Nam si homo in mortem directo institutus fuisset, tunc demum mors naturæ adscriberetur. Porro, non in mortem institutum eum, probat ipsa lex, conditionali comminatione suspendens, et arbitrio hominis addicens mortis eventum. » (2) Quapropter Deipara subjicitur quidem morti, non tanquam peccatrix, quia originale non contraxit delictum, sed alia de causa; tum quia est Adæ filia, licet non criminosa; tum quia Mater Redemptoris a qua Filius sumpsit carnem, passibilem et mortalem; tum ut appareat Virginis naturam non esse angelicam et immortalem ut voluerunt nonnulli hæretici apud D. Epiphanium; tum quia in tempore nata; at *mutuum debitum est inter se nativitati cum mortalitate.* (3) Verum, ut acute animadvertit Tertullianus, *forma moriendi causa nascendi est* (4); et quia est diversa causa nascendi Mariæ et cæterorum Adæ nepotum, forma quoque moriendi debet esse diversa. Isti nascendo participant Adæ culpam; formam quoque moriendi participare debent : Maria vero ab originali peccato immunis non participat formam moriendi cæterorum. Aliud est mors, aliud est forma moriendi : mors est communis Mariæ non secus ac cæteris, quia est Adæ filia : forma moriendi non est illi communis cum cæteris, quia hi sunt criminosi, et illa innocuat. Forma moriendi Adami et cunctorum hominum qui in illo peccarunt, est probrosa, quia est pœna peccati quod contraxerunt in Adamo : Maria autem non peccavit in Adamo, et ita non sustinet mortem cum dedecore tanquam pœnam peccati.

Trina ratione subditi sumus morti. 1. Tanquam homines in tempore nati; *non enim mori solet, nisi quod nascitur.* (5) 2. Tanquam filii Adam criminosi qui in pœnam peccati morti obnoxii sumus. 3. Tanquam Christiani, et membra quorum caput Christus mortuus est. Mors cui subditi sumus præcise tanquam homines, vel tanquam Christiani non est probrosa; mors vero quam patimur tanquam hæreditarii rei, est probrosa. Maria habens naturam humanam, et intime adhuc conviscerata Christo, non est hæreditaria rea, et ita mortem mutuatur, non a peccato Adami, sed a natura humana et a Christo : proinde nullum patitur dedecus in morte, quia non moritur in pœnam peccati. Cæteri Adæ posteri ignominia mulctantur in nativitate, in vita et in morte. In nativitate, quia nascuntur cum originali delicto; in vita, quia vivunt in peccato saltem veniali; in morte, cui subjacent in pœnam peccati : Maria nullo afficitur dedecore, neque in nativitate, quia nascitur sine originali culpa; neque in morte, quia non moritur in pœnam peccati, ejusque mors est duntaxat vel naturæ debitum, vel sacrificium amoris in quo vitam suam tanquam sacratissimam hostiam Deo offert.

Quod si Christus Dominus ignominiosam sustinuit mortem, fuitque *omni inhonestate prostratus* (1), hoc ideo est quia obsidem pro peccatoribus se fecit, *ut livore ejus sanaremur, ut dedecore ejus salus nostra constaret.* (2) Factus est pro nobis peccatum qui non fecerat peccatum; pœnam peccati pertulit ut peccati deleret culpam : et ignominiosa mulctatus est morte, ut suo dedecore nobis compararet gloriam. Quapropter Marcionitas sic urget Tertullianus : *Totum denique Dei mei penes vos dedecus, sacramentum est humanæ salutis.* (3) Marcionem quoque eorum patriarcham Christi passionem et mortem tanquam Deo indignam negantem redarguit. *Scelestissime hominum, parce unicæ spei totius orbis. Quid destruis necessarium dedecus fidei? quodcunque Deo indignum est, mihi expedit.* (4) Verum etsi Christus in morte sit affectus dedecore, non sequitur quod ullum reperiatur in morte Deiparæ dedecus. Et ratio hujus discriminis est quia Christus redemptoris peregit officium, et pœnam peccati sustinuit. Beata autem Virgo non egit officium redemptricis, idcirco mortua sine dedecore. *Fateamur necesse est eam decessisse reginam, cui nihil ex lenocinio sexus, ad honestatis periculum subrepsit : in ea præter virtutem, nihil virtus invenit* (5) : ideo emisit Spiritum, non in pœnam peccati, sed ex ardore charitatis.

3. *Varii exitus mortis, ut est multimoda conditio causarum* (6); multi enim doloribus cruciati efflant animam, plures variis aliis modis : illi *præ gaudio, ut Chilon Spartanus, dum victorem Olympiæ filium amplectitur :* isti *præ gloria, ut Chidemus Atheniensis,*

(1) D. Damasc. Orat. 2. de Dormit. Virg. — (2) Tert. L. de An. 52. — (3) Hæres. 76. — (4) Tert. L. de Car. Chr. 6. — (5) Ibid. 2.

(1) Tert. L. adv. Jud. 14. — (2) Tert. L. 4. adv. Marc. 21. — (3) Tert. L. 2. adv. Marc. 27. — (4) Tert. L. de Car. Chr. 5. — (5) Hildeb. Epist. 45. — (6) Tert. L. de An. 52.

dum ab histrionibus ob præstantiam auro coronatur; nonnulli *per somnium*, *ut Plato;* alii *per risum, ut Publius Crassus.* (1) Maria ex amore exhalavit spiritum. Aliud est mori in charitate, aliud mori pro charitate, aliud mori ex charitate. Mori in charitate, est efflare animam gratia habituali sanctificatam et habitu charitatis informatam; mori pro charitate, est pro Dei amore dare animam suam; mori ex charitate est violentia charitatis emittere spiritum. Omnes justi in justitia et sanctitate decedentes, moriuntur in charitate; cuncti Martyres pro Dei amore martyrium sustinentes, excellentemque actum charitatis elicientes moriuntur pro charitate, *dilectio hominem martyrem excudit.* (2) Beata autem Virgo mortua est in charitate et ex charitate. Ut enim refert D. Hieronymus, *cum novis quotidie cremaretur ardoribus et ad filii sui clarissimum et indeficientem intuitum, affectuosissime suspiraret, in tantum evasit flammæ incendium, ut ardori cedendum rata, ferventissimam in amore animam amatori suo reddiderit.* (3)

Aliorsum (4) demonstratus est modus quo sanctissimam animam exhalavit Deipara: Christiane, vide ea quæ ibi dicta sunt. Nunc animadverte Beatam Virginem posse considerari sub trino temporis spatio: 1. Ab exordio suæ conceptionis usque ad Annuntiationem; 2. Ab Annuntiatione usque ad Christi passionem; 3. A Christi passione usque ad obitum suum, et ubique est *æternæ charitatis*, ardentissimo Dei flagrans amore. Magnus sane amor quo Deum amavit Maria ab initio suæ conceptionis usque ad Annuntiationem Angelicam: *Quemadmodum stellæ sunt minores faculæ et velut scintillæ ad solem, imo penitus se abdunt cum sol adest, ita Virginis divina charitas, ad cæterorum omnium Divorum collata, velut sol inter minora sidera.* (5) Amor quo Virgo Deum amavit ab Annuntiatione Angelica usque ad Passionem, est major amore quo æstuavit ab exordio Conceptionis: nam, ut fatur D. Bernardus, *sagitta electa est amor Christi, quæ Mariæ animam non modo confixit, sed et pertransiit, ut nullam in pectore virginali particulam amore vacuam relinqueret, sed toto corde, tota anima, tota virtute diligeret.* (6) Præsentia Christi infinite amabilis adeo Deiparæ cor replebat amoris incendio, ut nihil in eo vacuum relinqueret, nihil inane: tandem maximus fuit amor Mariæ a passione Christi usque ad ejus obitum: *Superat omnes omnium rerum creatarum amores et dulcedo amoris illius Virginis in Filium suum, et dulcedinis immensitas qua exsultabat, et liquefiebat anima ejus in eumdem Dominum.* (1) Quemadmodum rosæ aut violæ solis ardore emorientes suavissimum exhalant odorem, sic Deipara vi ferventissimi desiderii, et amoris intensissimi fragrantem et benevolentem exspiravit animam.

Sanctus Joannes Damascenus trinam discriminat mortem: peccatorum scilicet, justorum et Deiparæ: *Mors peccatorum pessima. Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum ejus; pretiosior quoque Matris migratio.* (2) D. Bernardus D. Damasceno assentiens ait: *Pessima quidem mors peccatorum, quorum et nativitas mala, et vita pejor;* et finis infelicitas et damnatio. *Pretiosa est mors Sanctorum: pretiosa plane tanquam finis laborum, tanquam victoriæ consummatio, tanquam vitæ janua, et perfectæ securitatis ingressus.* (3) Pretiosior Mariæ migratio, non tantum in conspectu Discipulorum et Apostolorum, qui ex diversis mundi partibus sunt divinitus congregati, ait Metaphrastes, *ut venerandum ejus corpus mandarent sepulturæ:* sed etiam in conspectu Domini, qui ut morienti adesset Matri, et ejus animam exciperet, de cœlo descendit. Mors peccatorum pessima, quia in peccato viventes, in peccato morientes, post mortem interminabilem patiuntur pœnam. Mors justorum pretiosa, seu, ut legitur in Hebræo, *gloriosa:* quia in charitate viventes, in charitate morientes: *Mors ipsa dilectis Domini somnus refrigerii est; Propheta attestante, qui ait: Cum dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas Domini.* (4) Pretiosior Deiparæ mors, quæ vivens sine ullo peccato, in charitate semper existens, mortua est ex vehementissimo Dei amore, et tanquam gratiæ miraculum præpropere resurrexit.

II. PARS. Erga Deiparam Deus *miraculis operatur* (5), non solum quia illam effecit naturæ prodigium, sed adhuc gratiæ miraculum; tum quia non in peccato, sed in sanctitate concepta est; tum quia fomite peccati caruit: et ut fatur Hesychius, *nunquam Mariam concupiscentiæ fumus attigit* (6); tum quia admirabilis ejus pulchritudo, non ad lasciviam, sed ad pudicitiam alliciebat: *Tanta erat Mariæ gratia ut non solum in se virginitatem servaret, sed etiam si quos inviseret*

(1) Tert. Lib. de An. 52. — (2) Tert. Scorp. 6. — (3) Serm. de Assumpt. — (4) Tert. Prædic. tom. 1. Tract. de Perf. Ang. Con. 6. — (5) Joan. Damasc. Serm. de Assumpt. Virg. — (6) Serm. 23. in Cant.

(1) D. Anselm. de Excell. Virg. cap. 4. — (2) Serm. 2. de Dorm. Virg. — (3) Serm. in Transitu S. Malachiæ. — (4) Psal. 126. — (5) Tert. L. de Idol. 9. — (6) Hom. 2. de Deip.

integritatis insigne conferret. (1) Tum quia post obitum corpus ejus fuit a corruptione immune : et, ut fatur Bernardinus Senensis, *fuit sine tertio væ, scilicet pœnæ, in separatione animæ et corporis, quæ est incineratio et corporis dissolutio* (2) ; tum quia præpropere resurrexit, neque finem temporum ad corporis resurrectionem exspectavit : *Sacratissimæ Virginis caro ex mortuis jam resuscitata, expedita et spiritualis effecta est, utpote ad omnem immortalitatem et incorruptionem jam transformata* (3) ; et hæc corporis incorruptio et anticipata resurrectio debebatur Mariæ, 1. Virginitati ; 2. Maternitati ; 3. Charitati.

1. *Abhinc enim definimus carnem quidem omni modo resurrecturam, atque illa ex demutatione superventura, habitum angelicum suscepturam.* (4) Loquitur de corporibus justorum Tertullianus in fine seculi immutandis, et ex illa demutatione habitum angelicum, nempe incorruptibilitatem et immortalitatem suscepturis. Verum *exspectandæ resurrectionis solatium* (5) obtinuit Virgo triduo post suum obitum : *Quemadmodum illud sanctum et corruptionis expers corpus quod Deus Verbum ex ea personaliter sibi copulavit, tertio die e monumento exsurrexit ; sic etiam hanc a tumulo arripi, par erat.* (6) Ut sicut Christus triduo manens in sepulcro fuit a corruptione immunis, ita Virgo tribus diebus tumulata nulla corruptione fuerit affecta : unde postquam D. Augustinus de Christo dixit, *nullam perpessus est corruptionem ;* illico subjungit de Maria : *Quid ergo si dicimus Mariam humanæ sortis mentem subiisse, nec vinculis ejus retineri ? si voluit integram matrem cum virginitatis servare pudore ; cur non velit incorruptam a putredinis servare fœtore ?* (7) Moritur Maria : in illa mors fuit non admissi pœna delicti, sed naturæ conditio ; supernaturaliter tamen Deus qui integram matrem servavavit cum virginitatis pudore, a putredinis etiam fœtore servavit incorruptam. De illa præservatione Mariæ congratulatur Cosmas : *Tu sacra et casta, Virgo, quæ præter naturæ ordinem Deum enixa, et clara victoriæ simbola deferens, illumque qui te genuit æmulata, super naturam, naturæ legibus concedis. Nam et moreris, et mortuo cum filio denuo exsuscitaris, in omnem victura æternitatem.*

(1) D. Amb. L. de Instit. Virg. cap. 7. — (2) Tom. 1. Serm. 52. art. 1. c. 1. — (3) S. Germ. Hom. de Dormit. Virg. — (4) Tert. L. de Res. Carn. 42. — (5) Tert. Lib. de An. 55. — (6) Damasc. Orat. 2. de Assumpt. — (7) Serm. 1. de Assumpt.

Ter a corruptione supernaturaliter præservata est Maria : 1. In sua Conceptione præservata fuit a corruptione peccati originalis ; 2. In maternitate sua præservata est est a corruptione virginitatis ; 3. Post mortem in sepulcro præservata est a putredine et corruptione corporis : *Tametsi Virgo mater naturæ legibus fuit annexa, tametsi ut homo in sepulcrum est deposita : naturæ tamen fines atque terminos superavit et excessit ; nec sepulcrum, nec mortalitas eam in potestate sua retinere potuit. Nam et ipsa de sepulcro resurrexit, prorsus uti filius ejus, idemque Deus etiam fecerat, solis sepulcralibus exuviis in monumento relictis.* (1) Cum hoc tamen discrimine quod Christus propria virtute surrexit, Maria vero non propria virtute, sed ex Dei gratia super naturæ leges est a corruptione corporis exempta et immortalitate donata. Festinata illa resurrectio, etsi supernaturalis, fuit tamen conveniens Mariæ, tum ratione divinæ maternitatis : *Putredo namque et vermis humanæ est opprobrium conditionis, a quo opprobrio cum Jesus sit alienus, natura Mariæ excipitur, quam Jesus de illa sumpsisse probatur* (2) ; tum ratione Immaculatæ Conceptionis : *In peccato enim duo sunt, scilicet aversio a bono incommutabili, et conversio ad bonum commutabile, istis respondent duo in pœna ; quia anima avertit se a sua vita, et incidit in necessitatem aversionis a corpore, cujus ipsa est vita, ex conversatione autem ad nihilum incidit in necessitatem redeundi in quasi nihilum, id est, in pulverem : sed beatissima Virgo conversa non fuit actualiter ad quasi nihilum ; ergo non debuit incinerari* (3) ; sed animæ suæ reuniri. *Hodie Virgo immaculata, quæ nullis terrenis inquinata est affectibus, sed cœlestibus educata cogitationibus, non in terram reversa est ; sed cum esset animatum cœlum, in cœlestibus tabernaculis collocatur.* (4) Fuit autem animatum cœlum in quo tota Trinitas requievit in sua conceptione, in qua sanctificata est : tum ratione virginalis integritatis : *Corpus tuum virgineum omnino sanctum est et humanum quidem ; sed quod ad summam immortalitatis vitam pervenerit, adeoque integrum sit, et absolute vivum.* (5) Ratione virginitatis, Mariano corpori immortalitatem tribuit Germanus, Constantinopolitanus Antistes. Prætereundus non est Gregorius Nyssenus acute animadvertens mortis tyrannidem usque ad Virginem grassatam esse, in Virgine vero

(1) Glicas 3. part. Annal. — (2) D. Aug. Serm. 4. de Assumpt. — (3) Albert. in Marc. c. 172. — (4) Damasc. Orat. 1. de Dormit. Virg. — (5) Germ. Constant.

fuisse contritam : *Neque enim fieri poterat ut hominum genere a nuptiis procreato mors unquam cessasset ; sed superiores omnes hominum ætates prætergressa, cum his etiam qui hanc vitam ingrediuntur, simul jam illa percurrens, virginitatem muneris sui terminum invenit, quem porro transilire difficile est, tanquam Dei Matris Mariæ tempore ab Adamo usque ad eam regnum mors obtinuerit, posteaque sola efficit, ut cum tanquam ad lapidem aliquem virginitatis fructum mors offenderit, in ea contrita sit.* (1) In Mariana virginitate contrita est mors, non quod Deipara mortua non sit, non secus ac Christus virginitatis fructus; sed quia mors, quæ cunctos retro homines via communi generatos corruptioni et putredini subjecit, nullum imperium in Christum et Virginem exercuit.

Corpora justorum post resurrectionem nuncupat Tertullianus *carnem reformatam et angelificatam* (2); quia corpora quæ in hac vita fuerunt materialia et corruptibilia, transmutabuntur *in statum angelicum per indumentum illud incorruptibilitatis.* (3) Virgines autem etiam in terris cœlestem Angelorum possident statum, quod illis eloquenter declarat D. Cyprianus : *Quod futuri sumus jam vos esse cœpistis : vos resurrectionis gloriam in isto seculo jam tenetis : per seculum sine seculi contagione transitis ; cum castæ perseveratis et virgines, Angelis Dei estis æquales.* (4) Quod si cæteræ virgines integritatem mentis et corporis servantes, sunt æquales Angelis, et, ut fatur Tertullianus, *sic æternum sibi bonum donum Domini occupaverunt, ac jam in terris non nubendo, de familia angelica deputantur* (5), nonne de familia angelica deputanda est Deipara, Virgo virginum, quæ ineffabili prorsus mysterio in semetipsa maternitatem cum virginali integritate conjunxit? *Dei Mater fuit Virgo post connubium, Virgo post conceptum, Virgo post Filium. Si esset aliquid virginitate melius, Dei Filius potuerat hoc Matri suæ præstare, cui præstiterat ut divinæ virginitatis polleret honore* (6) : quid enim potest esse melius divino? virginitas autem est divina, cum prima Virgo sit ipsa sanctissima ac divina Trinitas. Sublimi virginitatis honore nobilitatur Maria, quam sic ad Filium loquentem inducit D. Augustinus: « Ego te filium generavi et virginitatem meam non violavi. Regnum teneo virginitatis, et regem genui castitatis. Ingredientem et egredientem habui in palatio ventris filium imperatoris, et de manibus meis non amisi clavem regni pudoris. Porta facta sum cœli, janua facta sum Filio Dei. » (1) Quod si virgines de familia angelica deputantur, nonne conveniens fuit ut Deipara, quæ cunctas virgines in puritate longe superat, quæ vivens angelicam incorruptionem æmulata est, post mortem corruptioni non esset obnoxia, sed festinate resurgens transferretur *in angelicam qualitatem et sanctitatem?* (2) Hoc argumento a putredine Mariæ corpus vindicat Damascenus et immortalitatis honore commendat : *Non in morte manet, nec corruptione dissolvitur : nam cujus in partu virginitas incolumis mansit eadem e vita migrante, ita conservatum est, ut non dissolutum, sed ad præstantiorem et diviniorem vitam translatum sit.* (3) Festina illa resurrectio, et ejusmodi incorruptibilitatis habitus, decebat virginalem Mariæ puritatem, et divinam ejus maternitatem.

2. *Nihil resurgere spectabit, nisi quod ante succiderit. Qui ignorat carnem cadere per mortem, potest eam nec stantem nosse per vitam.* (4) Cum resurrectio sit suscitatio ad vitam, resurgere nequit nisi quod mortuum est ; et quia mors in separatione animæ et corporis sita est, per resurrectionem denuo anima unitur corpori a quo separata fuerat per mortem. *Credimus quod post mortem Maria resuscitata fuerit et in cœlum deportata.* (5) Credimus etiam quod mortua fuerit, et corpus ab ejus anima separatum in sepulcro tumulatum. *Memores conditionis humanæ Mariam mortem subiisse temporalem dicere non metuimus, quam idem ejus Filius, qui Deus et homo est, legem sortis humanæ sustinuit ; et hoc, quia homo de ejus susceptus et profusus est utero.* (6) Debuit mori Maria, debuit quoque resurgere : mors illi fuit debita velut Adami filiæ, resurrectio illi conveniens, tanquam Deiparæ : mors ad illam descendit per continuam a prima parente successionem, vita ad illam ascendit per vivifici Filii generationem. *Ut filia veteris Adam, veterem sententiam subiit : nam et ejus Filius qui est vita ipsa, eam non recusavit : ut autem Dei viventis Mater, ad illum ipsum digne assumitur.* (7) Verum licet mortua sit Maria tanquam Adami filia, ut Dei Mater a morte absorpta non est, neque ejus caro putredine consumpta. « Quonam pacto mors absorbebit ? quonam pacto infernus exci-

(1) Orat. 13. de Virginit. — (2) Tert. Lib. de Resur. Carn. 26. — (3) Tert. L. de Res. Carn. 36. — (4) L. de Discip. et Habit. Virg. — (5) Tert. L. 1. ad Uxor. 4. — (6) S. Zen. Serm. 1. de Nat. Dom.

(1) Serm. 26. de Temp. — (2) Tert. L. 1. ad Uxor. 1. — (3) Orat. de Dormit. Mar. — (4) Tert. L. de Res. Car. 18. — (5) D. Thom. Opusc. 8. — (6) D. August. — (7) Damasc. Orat. 1. Dormit. Virg.

piet? quonam pacto, corruptio corpus illud, quo vita suscepta est, aggredietur? Abhorrent omnino hæc, atque aliena sunt a Deifera illa anima et corpore. Ipsius enim aspectum mors quoque ipsa pertimuit : siquidem ipsius Filium adorta, ex his quæ pertulit, erudita, periculoque facta prudentior reddita est. » (1) Christum adorta est mors, illum corrumpere et in putredinem convertere tentans; verum a Christo detriumphata fuit; siquidem Dei Filius mortem quæ eum mordere ejusque corpus corrodere tentavit, momordit et profligavit, gloriose de tumulo resurgens : quapropter mors ab eis quæ a Filio pertulit prudentior facta, corpus Matris aggredi et per vermes rodere minime ausa est.

Indecens erat ut Christi caro quæ Verbo erat hypostatice unita corruptioni subjaceret : nam, ut Regius Vates decantat, *non dabis sanctum tuum videre corruptionem*.(2) Quodnam est illud Sanctum, nisi Dei Filius, cui sanctitas essentialiter competit, quique corpus sibi personaliter uniens sanctum illud effecit? Sanctum autem non videbit corruptionem : qui videt vivit; videre namque actus est. Cadaver pabulum vermibus subministrans, corruptionem non videt : quomodo enim videbit cum putridum sit, neque ullum vitæ actum habere denotetur? Christi corpus in sepulcro depositum videt corruptionem; quia licet ab anima separatum, est tamen inseparabiliter unitum Verbo divino viventi et vivificanti. Ex Bernardino autem Senensi, *sicut non dedit Dominus Sanctum suum, id est, Christum, videre corruptionem, sic nec sanctam suam, de qua natus est Sanctus, sed corpore et anima in cœlum assumpta est.* (3) Cum hoc tamen discrimine quod non decet Sanctum videre corruptionem, ob unionem hypostaticam corporis dominici cum Verbo divino; non decet autem Sanctam, seu Deiparam, videre corruptionem, non ob unionem hypostaticam, quia ipsa non est unita personaliter Verbo, sed ob unionem Marianæ carnis cum carne Christi divino Verbo hypostatice unita, cum qua ita *adglutinatur, ita concarnatur et convisceratur* (4), quod ex Arnoldo Carnotensi, *una est Mariæ et Christi caro. Unitas divisionem non recipit, non secatur in partes; et licet ex duobus factum sit unum, illud tamen ultra scindi non potest. Atque adeo Filii gloriam cum Matre non tam communem judico quam eamdem.* (1) Ex intima illa unione Marianæ et dominicæ carnis, recte colligit Petrus Blesensis Mariæ corpus, etsi ab anima separatum, fuisse a corruptione immune. *Mater et Filius sunt una caro. Indecens videri debet si altera pars carnis virgineæ sit in cœlo, et pars altera reddatur solo : si parti alteri datum sit non videre corruptionem, et altera solvatur in cinerem.* (2) Mariæ caro dimidium a morte abstulit imperium : mortem vidit, corruptionem non vidit. Indecens enim erat ut caro virginea Christo agglutinata, concarnata et conviscerata, videret corruptionem. Et ob hanc causam Angelus Incarnationis nuntius, Sanctum de quo fuerat vaticinatus David, « non dabis Sanctum tuum videre corruptionem, » et Deiparam, in dictione sua commiscuit, ajens : *Ideoque et quod nascetur ex te Sanctum vocabitur Filius Dei* (3), ne a corruptione immunis non censeretur Deipara; sed sicut Dominus non dedit Sanctum, id est, Christum, videre corruptionem, ita non dedit Sanctam, scilicet Mariam, videre corruptionem.

Et ejusmodi immunitas a corruptione tanto priori jure decebat Virginem, quod Christus, quatenus ejus Filius, ab hoc humanæ naturæ dehonestamento videtur exemptus. Profecto illustre esset Mariæ encomium, quod immunitas corporis Christi ab horrore putredinis et vermium squalore, debeatur Salvatori, tanquam incorruptæ Virginis filio; hoc tamen innuit D. Bernardus expendens istud Davidicum : « Non dabis Sanctum tuum videre corruptionem : » Postquam enim dixit : *Haud dubium quin de corpore dicat, quod in sepulcro jacebat examine; hoc enim sanctum et Angelus, qui nuntiavit Virgini, locutus est dicens : Et quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei :* statim subjungit : *Quo ergo pacto Sanctum videre poterat corruptionem, quando de incorrupti uteri perpetuo virore vernantibus pascuis ortum, etiam avidos Angelorum in se figi possit obtutus insatiabiliter oblectandos.* (4) Deipara quodammodo dominicæ resurrectionis negotium partitur cum Patre Deo : non subjacet Christus putredinis squalori, quia Dei Patris est Filius, Christus incorruptus gloriose resurgit, quia etiam Virginis Filius est : itaque cum Beatissima Virgo sua puritate, sit quodammodo causa ob quam Christi caro non fuerit putredine consumpta, qua ratione virginea Mariæ caro tradetur corruptioni? Quocirca Germanus Constantino-

(1) Damasc. Orat. 2. de Assumpt. — (2) Ps. 15. — (3) Tom. 1. Serm. 32. art. 1. c. 1. — (4) Tert. L. de Car. Chr. 20.

(1) L. de Laud. Virg. — (2) Serm. 2. de Assumpt. — (3) Luc. 1. — (4) Serm. 35. in Cant

politanus sic Virginem alloquitur : *Ideoque et corpus tuum quo Deum velut hospitio excepisti, sane par erat nulla corruptione involvi, sed et sepulcrum velut hominis propriam messem suscipere, ac te viventem in cœlestem domum in vitam traduci, invisibili ejus virtute qui ex te Virgine natus est Dominus Deus noster.* (1) Sigillatim dinumerat Germanus cuncta quæ in dormitione, resurrectione, et assumptione Virginis facta sunt : Deipara enim tanquam Adami filia mortua est, deinde tanquam hominis messis corpus ejus in sepulcro susceptum est, tandem nulla corruptione involutum est, sed invisibili Domini virtute in cœlestem domum in vitam traductum est virgineum illud corpus, quod Dei Verbum exceperat hospitio. Similibus fere verbis Virgini congratulatur Damascenus : « Non anima tua in infernum descendit, nec caro tua corruptionem vidit, non corpus illud immaculatum ac labis omnis expers, in terra relictum est, verum in cœlo ac regiis sedibus, tu, Regina ac vere Mater et Genitrix, deposita es. » (2) Principum corpora deponuntur ad breve tempus ut editis postea monumentis marmoreis tumulentur et in pace quiescant. Immaculatum Deiparæ corpus corruptionem non vidit, nec in terra relictum est; sed postquam triduo in sepulcro depositum fuit, *in cœlestia transpositum et a Deo assumptum* (3) est, ibi æternaliter permansurum. Quo alludere videtur Regius Vates Christo decantans : *Surge, Domine, in requiem tuam, tu et arca sanctificationis tuæ.* (4) Ubi duo innuit Propheta : unum, quod caro conservata in sepulcro sanctitate quam etiam in utero Virginis habuit, resurrectionem maturavit. Aliud, quod Beata Virgo arca sanctificationis, post resurrectionem Domini, nequibat in monumento permanere. Licet enim Christi resurrectio Marianam præcesserit resurrectionem, cœpit tamen in resurrectione sanctissimi Domini resurrectio arcæ sanctificationis ejus. « Dicatur, Deipara, mors tibi subjecta : quia vitam mortalibus protulisti : dicatur, sub te sepulcrum, quando sublimitatis inexplicabilis divinum facta es fundamentum : dicatur : sub te egesta tellus : figura es etenim, quando materiæ ex limo corruptæ Domina vocaris. » (5) Quando Virgineum Mariæ sepelitur corpus, quando funestatur, et ad telluris viscera detruditur, tunc egestam tellurem calcat, materiæque ex limo corruptæ Domina gloriosius apparet, terræ sinus privilegio resurrectionis evacuans suo corpore : unde de Maria quam terram nuncupat, sic fatur Richardus a Sancto Laurentio : *Extrema hujus terræ dici possunt conceptio carnalis, et mors corporalis : a primo extremo excussit fomites et motus pravos in santificatione : ab ultimo extremo excussit putrefactionem, vermem et pulverem in resurrectione.* (1) Virgo in sua conceptione exempta a corruptione peccati eximi debuit a corruptione corporis : anima Virginis in exordio sanctificata corporis sui auspicata est resurrectionem ; Maria quæ est arca sanctificationis, assurgere debuit in cœlestem requiem. Maria, quæ fuit *animatum Dei templum, naturæ illius incomprehensibilis capacissimum receptaculum* (2), debuit præpropere resurgere. *Tanta sanctificatio dignior cœlo est, quam terra. Thronum Dei, thalamum Domini, domum atque tabernaculum Christi, dignum est ibi esse, ubi ipse est jam, pretiosum enim thesaurum dignius est cœlo servari, quam terra : tantam integritatem merito incorruptibilitas, non putredinis aliqua resolutio sequitur.* (3)

Eucharistiam nuncupat Sanctus Ignatius *mortis antidotum* (4) ; eamdem vocitat Concilium Nicenum *symbolum resurrectionis*, quia scilicet in illa continetur *caro vivificans, et interitum prorsus expellens* (5) : nimirum Christi caro, quam in sacris Mariæ sumpsit visceribus. Nam, ut philosophatur Sanctus Bernardinus Senensis, *substantia panis transubstantiatur in solam substantiam carnis, non in divinitatem, nec in animam ; et ut expressius magnificem illam dignissimam et beatissimam carnem de Virgine gloriosa decisam, dico quod tanta infinitate nobilitatis eam dignificavit Altissimus.* (6) Substantia panis in Eucharistiæ sacramento non transubstantiatur in divinitatem Verbi, neque adhuc in animam Christi, sed in carnem quam mutuavit a Virgine, *quæ ipsam sapientiam secundum carnem genuit, totam seipsam tanquam mensam mysticam, cœlestemque paravit* (7), ob communionem carnis Mariæ, et carnis Christi in sacramento. Sicut corpus Christi quod continetur in Eucharistia, dicitur corpus dominicum, ita Mariæ caro prædicatur ab eodem Andrea Cretensi corpus dominicum quod nequaquam debet esse corruptioni obnoxium. *Te nequaquam potest habere sepulcrum ; corpus enim dominicum non decent ea quæ intereunt.* Quomodo

(1) De Dormit. Virg. — (2) Orat. 1. de Dormit. Mar. — (3) Andr. Cret. Encom. de Dormit. Virg. — (4) Ps. [illegible] — (5) German. de Dormit. Virg.

(1) L. 2. de Laud. Virg. — (2) Gregor. Thaumat. Serm. 3. de Annunt. — (3) D. Aug. tom. 9. L. de Assumpt. — (4) Epist. ad Ephes. — (5) Cyril. Alex. L. 3. in Joan. 57. — (6) Tom. 1. Serm. 1. — (7) Andr. Cret. Hom. 2. de Dorm. Virg.

enim virginea caro erit obnoxia corruptioni, quæ interitum prorsus expellit ; et quid obstat quin citius resurgat, cum sit caro vivificans, et symbolum resurrectionis?

« Quod vestimenta et calceamenta filiorum Israëlis quadraginta illis annis indetrita et inobsoleta manserunt : quod Babylonii ignes, trium fratrum, nec thiaras, nec sarabara, quanquam Judæis aliena, læserunt : quod Jonas devoratus a bellua maris, in cujus alvo naufragia digerebantur, triduo post incolumis expuitur : quod hodie Enoch et Elias, nondum resurrectione dispuncti, quia nec morte functi ; qua tamen de orbe translati, et hoc ipso jam æternitatis candidati, ab omni vitio, et ab omni damno, et ab omni injuria et contumelia emunitatem carnis ediscunt, cuinam fidei testimonium signant, nisi qua credi oportet hæc futuræ integritatis esse documenta? » (1) Israëlitici populi vestes per annos quadraginta in deserto non sunt attritæ, ut incorruptæ viderentur, crederenturque a corruptione immunes, Deo ita disponente. Per thiaras et sarabara quæ non attigit ignis Babylonicus intelligit pallia et chlamides quibus pueri induti erant : quod si Deus Israëlitarum vestes tot annis servavit incorruptas, quanto Marianæ *carnis magis utique conservatorem* (2) agnoscere debemus Deum? Si tres pueros in fornace Babylonica custodivit illæsos, *ut et Dominum potentiorem credamus omni corporum lege* (3), quanto magis potentiam suam erga Deiparam demonstravit, servando corpus ejus a corruptione cui erat obnoxium ob generationem ab Adamo mutuatam? Jonas post triduum a ventre ceti egrediens incolumis, figura fuit non tantum dominicæ, sed etiam Marianæ resurrectionis post triduum factæ : Enoch et Elias de orbe translati, ab omni vitio, ab omni damno, ab injuria et contumelia, carnis ediscunt emunitatem. Non dicit Tertullianus immunitatem, sed emunitatem, ne diversæ cujusdam substantiæ conditionem illis tribuere videretur, quasi ex naturæ suæ qualitate ab omni labe immunibus, sed eos jam emunitatem carnis discere ait, quasi jam exemptos de communi et pristina illa naturæ humanæ conditione : Enoch et Eliæ emunitas Marianæ emunitatis præbet documenta : Deiparæ corpus, non in felici aëris temperie, non in inoffensa paradisi regione deponitur, sed intra terræ viscera : et tamen nec a verme pungitur, nec a proprio pulvere aspergitur ; nec in cineres redigitur ; sed parvo interstitio floridum et incorruptum resurgit.

Quo jam tunc Patriarchæ et Prophetæ, appendices dominicæ resurrectionis ab inferis migraverint. (1) In Evangelio namque « legimus quia multa corpora Sanctorum qui dormierant, surrexerunt, et venerunt in sanctam civitatem : de quibus profecto nonnulli Doctorum senserunt, quod jam in illis completa sit perfecta resurrectio, fatentur enim quod veri testes non essent, nisi et vera esset eorum resurrectio. » (2) Inde concludit Sophronius : *Quod quia Deo nihil est impossibile, necnon de beata Virgine factum abnuimus.* Præsertim cum miraculosam illam corporum resurrectionem Chrysippus Hierosolymitanus presbyter tribuat Mariæ, *quæ genuit hujusmodi miraculorum opificem.* (3) Neque solum tribuitur Virgini terræmotus, petrarum scissio, monumentorum apertio, mortuorum resurrectio, aliaque miracula quæ acciderunt moriente Domino, sed etiam Patriarcharum et Prophetarum liberatio, quorum animas eripuit Christus Abrahæ sinu, corporibus propriis univit, ut tanquam suæ resurrectionis appendices sequerentur illum ascendentem in cœlum : *Per te, o Beata Virgo, mors conculcatur, et spoliatur infernus.* (4) Quod si Christus suscitavit Prophetas ut eos secum duceret tanquam resurrectionis suæ appendices, quanto magis Matrem suam revocavit ad vitam, cum illi horum tribuatur resurrectio?

Petrus Cellensis de die Paschatis loquens Christum Dominum suscitatum a mortuis diversis virtutum coloribus variegatum repræsentat : « Aliquid de Paschate prosequar quasi quemdam pannum pretiosum, et multicolorium de divinis thesauris assumens : siquidem hic pannus, id est, pascha, in exteriori facie plurimum nitoris exhibet, sed valde ampliora intrinsecus continet, et cariora pignora. *Rubet igitur purpureo colore propter passionem, rutilat hyacinthina specie propter ressurrectionem, subobscurus est propter sputorum, alaparum et flagellorum, et cæterarum injuriarum coacervationem ; albet unica nube propter innocentiæ integritatem et peccati immunitatem.* (5) Multicolor in resurrectione Christus, multicolor adhuc in sua resurrectione Maria : quæ conspicitur circumamicta varietate, variegataque permanet ad primitias vitæ immortalis : *Eaque nunc ut regina assistens a dextris Filii ubi-*

(1) Tert. Lib. de Res. Carn. 58. — (2) Tert. ibid. — (3) Tert. ibid.

(1) Tert. L. de An. 55.— (2) Sophron. Serm. de Assumpt. — (3) Hom. de S. Mar. — (4) S. Epiph. Serm. de Laud. Virg. — (5) L. 5. Epist. 11.

que regnantis, quasi in vestitu deaurato incorruptionis et immortalitatis circumamicta et variegata, non quidem secundum spiritualem simplicitatem, aut quasi sine corpore et carne assistat; sed quod induta sit, quantum spectat ad sanctissimam ejus carnem incorruptibilitate et immortalitate. (1) Quod sacer innuit Sponsus aiens ad Sponsam: *Lectulus noster floridus, tigna domorum nostrorum cedrina, laquearia nostra cypressina.* (2) 1. Florentem præmittit lectulum, versicoloribus floribus, et suaveolentis herbis decoratum; 2. Tigna domorum prodit in plurali, quia licet una Matris et Filii ex virgineæ generationis commercio, caro in lectulum floridum deponatur, sunt tamen duo corpora, non putredine corrupta, sed incorruptione nitentia; 3. Domorum tigna dixit, non ex campestribus lignis fabricata, sed cypressina. Cypressus namque, incorruptionis symbolum, denotat Christi et Deiparæ corpora esse incorruptione et immortalitate donata. *Domus hæ intelliguntur corpus Christi, et corpus Virginis; tigna domorum, substantia corporum, quæ dicuntur cedrina, id est, imputribilia: cedrus enim imputribilis est.* (3) Sepulcrum Christi et Virginis non devenustatur putredine, sed florum ornatur nitore, non scatet vermibus, sed charismatibus, sed pretiosis unguentis suavem exhalat odorem. Quapropter Mariam sic alloquitur Andreas Cretensis: *Quodnam sepulcrum te teget? quibusnam unguentis unguent tuum corpus odoriferum, impollutum, et plenum sanctificatione; ex quo scatet remissio, ex quo manat immortalitas, ex quo est Deificatio, in quo est perfectio?* (4) Sepulcra fœtere solent, tristitiam afferre, scatere vermibus: quia vero Mariam culpa non momordit, nec etiam culpæ appendix posthumus fœtor invasit; ejus tumulus non scaturit vermibus, non saniem et tabem eructat, sed flores odoriferos, unguenta suaveolentia spirat, incorruptionem redolet. Nec mirum si sapiat immortalitatem quæ fuit Dei immortalis thronus et hospitium. Ex hac throni prærogativa infert D. Augustinus Mariam illico cum corpore cœlos penetrasse; ut ibi esset thronus, ubi Deus Filius; ibi thalamus, ubi sponsus; ibi domus, ubi incola. *Possidens in Christo corpus suum quod genuit, clarificatur in dextera Patris. Et quare non suum, per quod genuit? Vere credo, et quod genuit: quia tanta sanctificatio dignior cœlo est quam terra, thronum Dei, thalamum Domini, domum atque tabernaculum Christi, dignum est ibi esse ubi ipse est.* (1) Tot conglobatæ rationes probe demonstrant resurrectionem debitam fuisse Virginis maternitati, restat ostentandum convenientem fuisse Marianæ Charitati.

3. *Uti credas de ignibus quoque substantiam corporis exigi posse.* (2) Nullum amore nobilius genus mortis: sauciat suaviter, deliciose cremat, tumulat dum enecat, sacrificat dum comburit, et flammis pereuntem, lucidiorem reddit dum exstinguit. Hoc genus mortis apparet in phœnice in igne moriente et resurgente: non cadit, sed volat avis, quæ moritur in flamma; nullum est ab igne cadaver. *Multis passeribus antistare nos Dominus pronuntiavit, si non et phœnicibus, nihil magnum; sed homines semel interibunt, avibus Arabiæ de resurrectione securis?* Phœnicis exemplo futuram hominis resurrectionem probat Tertullianus. Phœnice adhuc Christi Domini resurrectionem declarat. *Deus etiam in Scripturis suis: Et florebit enim, inquit, velut phœnix; id est, de morte, de funere, uti credas de ignibus quoque substantiam corporis exigit posse.* (3) Ut resurrectionem corporum etiam in eo mortis genere, quo magis aboleri spes resurrectionis videbatur, confirmaret, proponit Tertullianus phœnicis exemplum, de morte, de cremato corpore, de funere resurgentis. *Et florebit velut phœnix;* quod Christo resurgenti aptat D. Epiphanius: *Cur igitur Judæi iniqui Domini nostri Jesu Christi triduanam resurrectionem non crediderunt, cum avis trium dierum spatio ipsa se suscitet? aut quomodo seipsum a mortuis suscitari non potuit, cum de illo dixerit Propheta: Justus ut phœnix florebit?* (4) Singularem phœnicis mortem et resurrectionem tradunt auctores, tum profani, tum ecclesiastici, referentes phœnicem, cum se morti proximum sentit, e thure ac myrrha, cæterisque hujusmodi odoribus struere sibi nidum, eo mox alitem conditum mori; ex mortui carne, nasci primo vermiculum, inde fieri pullum: ad quod alludere videtur Regius Vates aiens: *Justus ut palma florebit* (5); seu, ut legit Tertullianus, *florebit velut phœnix*, Scripturam ad propositum suum accommodans. Phœnicis namque vocabulum æquivocum, tum pro arbore, tum pro ave usurpari potest. « Palma autem arbor secundum Græcos phœnix dicitur: avis quoque illa, quam multi facile quidem vivere autumant, phœnix eodem nihilominus vocabulo

(1) D. Athan. — (2) Cant. 1. — (3) Alanus. — (4) Hom. 2. de Dormit. Virg.

(1) Serm. de Assumpt. — (2) Tert. L. de Res. Car. 13. — (3) Ibid. — (4) In Phisiol. Cap. 11. — (5) Ps. 91

nuncupatur. Potuit fortasse de eadem hoc loco dixisse, ut sicut illa nidum sibi faciens, in ipso post multa tempora, a semetipsa concrematur, et rursus de ejusdem nidi cineribus fertur inter breve tempus resurgere, quæ deinceps multis vivat temporibus. » (1) Sive autem phœnix sumatur pro arbore, sive pro ave, Christi resurrectionem denotat, de quo vere dici potest, tum, *justus ut palma florebit;* tum, *justus sicut phœnix florebit.*

Bina phœnicis significatio probe Virgini aptari potest, quæ sic fatur : *Quasi palma exaltata sum in Cades.* (2) Tum quia sicut palma virgo ferax est, ex sola maris obumbratione producens, sic Deipara semper Virgo permansit, neque nisi obumbratione Spiritus Sancti concepit ; tum quia in Cades Maria exaltatur. Cadaver a cadendo dicitur : Maria moriendo cecidit; verum in sepulchro velut phœnix resurgit apud Jobum dicens : *In nidulo meo moriar, et sicut palma multiplicabo dies meos.* (3) Aliorsum (4) hanc materiam tractavimus, Deiparæ accommodantes *illum alitem Orientis peculiarem, de singularitate famosum, de posteritate monstruosum : qui semetipsum lubenter funerans renovat, natali fine decedens atque succedens ; iterum phœnix, ubi jam nemo ; iterum ipse, qui non jam ; alius idem.* (5) 1. Phœnix est de singularitate famosa, quia in orbe una duntaxat existit, quam Solis avem nuncupat Claudianus eo quod unica sit : *Aiunt Græci avem quemdam esse soligenam uberem præbentem resurrectionis demonstrationem, quam dicunt comparem non habere, solamque in mundo reperiri, phœnicemque appellant.* (6) Uti phœnix unica est in mundo tanquam avis soligena, sic ex Richardo a Sancto Laurentio. *In mundo est unus sol, et Maria una est Mater et Virgo ; unde et comparatur phœnici, quæ est unica avis sine patre, nec primam similem visa est nec habere sequentem.* (7) 2. Phœnix est de posteritate monstruosa, absque conjuge generans, absque pudoris jactura renascens : Maria quoque de posteritate monstruosa absque virili concursu concipiens et parturiens filium. *Quid mirum videtur si virgo conceperit, cum orientis avem quam phœnicem vocant, et tantum sine conjuge nasci et renasci constet ; ut semper et una sit, et semper sibiipsi nascendo, vel renascendo succedat ?* (8) 3. Ad phœnicis immortalem interitum, cæterarum volucrum turbæ convolant, et admirabundæ spectant,

Unicus extremo phœnix procedit ab Euro,
Conveniunt aquilæ, cunctæque ex orbe volucres,
Ut solis mirentur avem. (1)

Ad Deiparam tanquam solis avem, morti jam propinquam, ex toto terrarum orbe velut aquilæ convolarunt Apostoli. *Apostoli, qui passim toto orbe dispersi erant, velut aquilas quasdam Dei Filius compellens, atque in unum cogens ; ubi enim fuerit corpus, illic congregabuntur et aquilæ.* (2) 4. Phœnix de suavissimis quibusque lignis, et odoriferis unguentis componit sibi nidum in quo tumuletur :

Unguibus et duro nidum sibi construit ore,
Quo simul ac castas, et nardi lenis aristas,
Quassaque cum fulva substravit cinnama myrrhæ,
Se superimponit, finitque in odoribus ævum. (3)

Maria quoque ad interitum properans, omnia odoramentorum coacervavit genera ; nimirum cunctas ad praxim redegit virtutes, ex his suave et bene olens thymiama componens : « Tu, o Maria, divinis ignita colloquiis, tota effecta es velut ignis, teque holocaustum Deo suavissimum obtulisti ! O phœnix aromatizans gratius in cinnamomo, et balsamo, et nardo suaviuś, Regem in aspectu tuo delectans ! phœnix congregans omnes species, et igne circumfusa supersubstantiali, ut cœlum cœlorum, et cœli potestates angelicas mirifico repleas suavitatis odore ! » (4) 5. Phœnix in igne renascens, est alius idem. *Post monumentum festo exsultat in tumulo, non umbra, sed veritas ; non imago, sed phœnix ; non alia, sed quamvis melior alia, prior ipsa.* (5) Maria quoque a morte resurgens eadem et altera, de mortali immortalis, de passibili impassibilis, de corruptibili incorruptibilis effecta :

Ut phœnix moriens primos reviviscit ad ortus,
In mediis annis post plurima lustra renascens :
Atque novum veteri surgit de corpore corpus :
Haud secus egregia redduntur morte perennes,
Dum pia divinis ardescunt pectora flammis. (6)

Tandem, 6. Phœnix igne combusta renascitur et renovatur, et Deipara ex igne charitatis mortua, in sepulchro renascitur, et immortalitate donatur : *Quæ est ista quæ ascendit per desertum sicut virgula fumi, ex*

(1) V. Bed. L. 2. de Expos. in Job. — (2) Eccli. 24. — (3) Cap. 29. — (4) Tert. Præd. tom. 1. Tract. de Perf. Angel. Conc. 6. — (5) Tert. L. de Res. Carn. 13. — (6) Clem. Rom. L. Constit. Apost. c. 6. — (7) L. 7. de Laud. Virg. — (8) D. Cypr. Expos. Sym.

(1) Claudian. — (2) Damasc. Orat. 2. de Assumpt. — (3) Ovid. L. 5. Metam. — (4) B. Amadæ Hom. de Laud. Virg. — (5) S. Zen. Serm. de Resur. — (6) Greg. Naz. Serm. 3. ad Virg.

aromatibus myrrhæ, et thuris, et universi pulveris pigmentarii? (1) Si ut virgula fumi ascendit, ex igne ascendit, non ex pulvere aut cinere. Tam longe a cineribus fuit virgineum corpus, ut ignis putetur; postquam Deipara spiritum velut fumum in superos exhalavit: *Sicut virgula fumi, quia fumus agilis ex calore ignis nascitur, et in sublime evectus, humano se substrahit aspectui.* (2) En verum Marianæ mortis specimen, cujus anima velut fumus ex igne amoris divini procedens, ascendit in cœlum. *Et bene quasi virgula fumi, quia gracilis et delicata, quia divinis extenuata disciplinis, et concremata intus in holocaustum, incendio pii amoris, et desiderio charitatis.* (3) Fumus ille ab igne amoris excussus, ab exspirante Maria exhalatus, non ex pulvere terræ, cui addictus Adam post periculum fuit, sed ex myrrha et thure. Myrrha corpori conciliat soliditatem, thus vero in immortalis Dei crematur honorem. Ex his aromatibus incorruptionem et immortalitatem redolentibus exhalatur Virginis anima tanquam virgula fumi, et pulveris opere pigmentarii contusi. Hac supra re audiatur Rupertus belle ad præsentem thesim philosophans: *Tu dicis: Pulvis sum terræ, qualem ventus dispergit, aura tollit: et ille dicit: Non, sed pulvis pigmentarii, pulvis myrrhæ et thuris, qualem pigmentarius Spiritus Sanctus conficit ex optimo thure, quod est suavitas mentis, et ex myrrha probatissima, quod est incorruptio carnis.* Spiritus Sanctus, qui proprio charactere amor est, erga Virginem unguentarii ac pigmentarii peregit officium: tum quia in ejus utero unguenti plenitudine divinam sobolem unxit: *Unde Christus dicitur a chrismate, quod est unctio* (4); tum quia Deiparam gratiarum et virtutum unguento delinivit, præsagiens ex unctione et Filii et Matris, Mariæ corpus ex unguentorum redundantia delibutum, non visurum corruptionem, sed in officina Spiritus Sancti, unguentarii et pigmentarii optimi, velut in odorifica aromata, unguentaque transiturum. *Quæ est hæc quæ ascendit ex solitudine tanquam rami fumi suffisa myrrha, thure ex omnibus pulveribus unguentarii?* (5)

Deipara velut salamandra in igne concipitur, in igne vivit, in igne moritur, nec tamen ab igne assumitur. Maria in igne divini amoris concepta, pignus habuit immortalitatis; Maria igne Spiritus Sancti fecundata, adversus carnis corruptionem accepit munimen; Maria in utero totum Deitatis ignem illæsa concipiens, exinde didicit corruptioni non subjacere Dei immortalis matrem; Maria post mortem incorrupta permansit, utpote ab amoris igne mortua, qui favillas ignorat: ignibus cingitur Maria, et inter ignes æternatur. *Quædam circulatio apparet in amore, secundum quod est ex bono ad bonum: et illa circulatio convenit æternitati divini amoris: quia solum motus circularis potest esse perpetuus. Et hoc est quod dicit, quod amor est sicut quidam circulus æternus* (1); æternum illum circulum in divinis processionibus agnoscit Gerson, Sorbonæ Cancellarius: « Considerat fides circulum quemdam intelligibilem triangulo personarum. Pater enim dat se Filio quem diligit; Filius impendit se Patri per amorem. Hinc autem amor communis est Patri et Filio, tanquam nexus amborum. » (2) In Maria adhuc amoris circulum agnoscamus: Filius qui est terminus generationis paternæ humanatur in utero Virginis; Spiritus Sanctus, qui est terminus amoris, sese in Virginis animam cum suis charismatibus infudit, Deipara per amoris circulum divinas explicavit processiones: Patris processionem repræsentavit suscipiendo in castis suis visceribus eumdem Filium, quem Pater generat, velut intra se trahendo suam essentiam: Processionem Spiritus Sancti velut extra se exiens, ut in objectum amatum transformaretur. Divinum illum circulum perfecte non adimplevit Maria, donec moriens ex amore, Filio summe dilecto et æternaliter diligendo tradidit animam et corpus. *In manus tuas, Fili, commendo spiritum meum, suscipe tibi charam animam, quam conservasti alienam ab omni reprehensione: meum corpus tibi trado, et non terræ; custodi salvum, quod tibi placuit habitare, et cum natus esses, conservasti Virginem. Tu me ad te transfer, ut ubi tu es, fœtus meorum viscerum, ego tecum quoque degam; ad te enim propero, qui ad me ventitasti citra ullam spatii distantiam.* (3)

Talis fuit Deiparæ exitus, quæ amoris impetu efflans animam, præpropere resurrexit; immortalitas Mariani corporis fuit velut sequela virgineæ puritatis, divinæ maternitatis, et ardentissimæ charitatis: *Nova mors pro Deo, et extraordinaria pro Christo, alio et privato excipitur hospitio.* (4) Maria virginitatem illibatam semper custodiens, Dei Filium in utero suo suscipiens, ex Dei amore moriens, immortalitate donatur, et ad cœles-

(1) Cant. 3. — (2) Hailgrinus. — (3) D. Hieron. Serm. de Assumpt. — (4) Tert. L. de Bapt. 7. — (5) Andr. Cret. Hom. 1. de Dorm. Mar.

(1) D. Th. sect. 11. in cap. 4. Dion. de Div. Nom. — (2) Tract. 3. sup. Magn. — (3) Orat. de Dormit. Virg. — (4) Tert L. de An. 55.

tia regna assumitur. *Habent enim et mortes colores suos, habent et odores.* (1) Maria moritur sanctitate ornata, virtutibus decorata, suavemque exhalans odorem, ascendit in sublime quasi virgula fumi ex aromatibus myrrhæ thuris, et universi pulveris pigmentarii. Quam dissimilis a morte resurrectione Virginis, peccatorum mors et resurrectio! nam moriendo efflant animam, non virtutibus ornatam, sed vitiis turpatam; exhalantque non suaves, sed fœtidos odores; resurgentque in fine seculorum, non ut in cœlum ascendant, sed ut in infernum detrudantur, interminabiles passuri pœnas. Christiani, satagite bene vivere, ut mors respondeat vitæ, et fausta resurrectio sit corona innocuæ mortis; æmulamini vitam et mortem, quæ in cœlo tanquam gloriæ miraculum coronatur.

III. PARS. *Virgo tertium genus monstruosum aliquod.* (2) Semel prædicata est Virgo, velut naturæ miraculum; iterum propalata tanquam gratiæ prodigium; nunc tertio velut gloriæ monstrum commendanda est. *O Virgo sacratissima, quæ exercitus Angelorum in stuporem deduxisti; stupendum enim miraculum in terris; mulier gestans lucem in ulnis: stupendum miraculum in cœlo, mulier amicta sole.* (3) Duplex apparet in cœlo gloriæ prodigium, unum in Mariano corpore, aliud in Virginis anima. Marianum corpus gloriosum in cœlum assumptum est: ut enim Mariæ congratulatur Damascenus: *Non anima tua in infernum descendit, nec caro tua corruptionem vidit, non corpus illud tuum immaculatum, ac labis omnis expers in terra relictum est: verum in cœlo ac regiis sedibus tu Regina, Domina, hera, ac vere Mater et Genitrix deposita es.* (4) In exordio sermonis de Mariano corpore in cœlum assumpto agit Damascenus, et postea ad totam se Matrem transfert, ut innuat, animam quoque Virginis esse gloriosam, imo gloriæ miraculum. Tanta namque gloria fulget Deipara ut eam nec intellectus concipere, nec lingua valeat enarrare. *Quid dicam, et quid proloquar, quo pacto prædicabo gloriam radicitus fundatam?* (5) Mariæ namque, 1. Humilitas exaltatur; 2. Gratia coronatur; 3. Maternitas glorificatur.

1 *Humiles sublimitate mutantur* (6), ut apparet in Maria, probe comparata palmæ, quæ plus aggravatur et deprimitur, eo magis exsurgit et sublimatur, apposite velut dicens: *Inclinata resurgo.* Beatissima Virgo quasi palma exaltata in Cades, quo profundius ceciderat et sese dejecerat, eo sublimius exaltatur. Tres in præsentiarum humilitatis et sublimitatis gradus in Maria considero: 1. Ab Angelo Dei Mater salutatur, et se confitetur ancillam; 2. Elizabeth superior efficitur, et ad eam properat, et velut dominæ ministrat; 3. Ad excelsam divinæ maternitatis dignitatem exaltata, in infimo loco collocatur: sed quia *Dei est judicium extollentis humiles* (1), ad trinam hodie Deipara exaltatur sublimitatem. Nam, 1. Dei Mater propalatur; 2. Ab Angelis ei obviam venientibus cœli et terræ Domina prædicatur; 3. Supra cœlestes spiritus in sublimi solio collocatur.

Postquam Ecclesiasticus prodivit lunam velut *luminare quod minuitur in consummatione* (2), statim subjungit: *Crescens mirabiliter in consummatione.* Verum, ut acute animadvertit Richardus a Sancto Laurentio, « hoc de luna materiali non potest intelligi, quia non minuitur in consummatione, sed post consummationem; prius enim confirmatur per perfectionem, et postea minuitur decrescendo. Beata vero Maria, quando annuntiata est gratia plena, et in Matrem Domini electa est, quod fuit consummatio excellentiæ ejus, quasi se mirabiliter minuens, respondit: Ecce ancilla Domini; proinde autem dictum est, minuitur, id est, humiliatur; nec dictum est, decrescit, ne posset intelligi de minutione decrementi; quasi diceret: Cum audisset Maria tantam sibi promissam celsitudinem, quod fieret Mater Dei, et se imminuisset per humilitatem, se nominans ancillam, ex hoc consummata est et facta luna plena, quia in hoc verbo concepit Filium Dei; ideo paulo post subditur, crescens mirabiliter in consummatione: » (3) præsertim hac die, in qua Dei Mater in cœlo velut gloriæ miraculum recognoscitur. *Novum enim fecit Dominus super terram, ut mulier circumdaret virum, nec alium quam Christum. Novum quoque fecit Dominus in cœlo, ut mulier sole appareret amicta. Denique coronavit eum, et vicissim ab eo meruit coronari.* (4) Signum illud quod apparuit in cœlo, cum stupore contemplatur Andreas Cretensis: « Erat spectaculum vere novum, et quod non poterat consequi cogitatio. Mulier quæ cœlorum superaverat naturam puritate, in adita quæ sunt in cœlis sancta, commeans et ingrediens Virgo, ipsorum Seraphim ipsam vincens naturam miraculo ge-

(1) D. Bern. Serm. 17. in Cant. — (2) Tert. L. de Vel. Virg. 7. — (3) D. Epiphan. L. de Laud. Virg. — (4) Orat. 1. de Dorm. Mar. — (5) S. Epiph. L. de Laud. Virg. — (6) Tert. Apol. 20.

(1) Tert. L. de Vel. Virg. 15. — (2) Cap. 43. — (3) L. 7. de Laud. Mar. — (4) D. Bern. sup. Sign. Magn.

nerationis : Mater, quæ ipsum vivere pepererat, consecuta vitæ finem, partui non absimilem, et miraculum Deo, et fide dignum. » (1) Deipara Seraphicos ipsos superat, non in natura, natura enim angelica nobilior est humana, sed dignitate materna, et sublimitatis præeminentia, qua tanquam gloriæ miraculum a supernis spiritibus recognoscitur. *Felix dies in qua Virgo virginum, Sancta Sanctorum, misericordiæ Mater assumitur, paradisus deliciarum, Angelorum gloria, ad regalis solii celsitudinem sublimatur* (2), et ab Angelis ei obviam venientibus cœli et terræ domina prædicatur. « Quis cogitare sufficiat, quam gloriosa hodie mundi Regina processerit, et quanto devotionis affectu tota in ejus occursum cœlestium legionum prodierit multitudo; quibus ad thronum gloriæ canticis sit deducta? quam placido vultu, quam serena facie, quam divinis amplexibus suscepta a Filio, et super omnem exaltata creaturam, cum eo honore, quo tanta Mater digna fuit, cum ea gloria, quæ tantum decuit Filium? (3) »

Deipera properavit festinanter in montana, ut salutaret Elizabeth, eique ministraret; et tota cœlestis curia ascendenti Mariæ in cœlum obviam venit, ut ei ministret : *Nullus plus mihi ministravit in humilitate mea, nulli abundantius ministrare volo in gloria mea.* (4) Sic loquitur Christus apud Guerricum, qui minime contentus, quod Angeli Deiparæ occurrerent, ipsemet ei obviam venit. *Et ecce subito advenit Dominus Jesus cum magna multitudine Angelorum.* (5) Duplex invenio discrimen inter Christum et Mariam. Unum, quod Christus ascendens in cœlum, Maria vero assumpta perhibetur. *Intuere mentaliter oculis Filium ascendentem, et Matrem assumptam, et videbis aliquid excellentius in assumptione Virginis demonstrari. Ascendit enim Salvator in cœlum potestativæ virtutis imperio, sicut Dominus et Creator, Angelorum comitatus obsequio, non auxilio fultus. Assumpta est Maria in cœlum, sed gratiæ sublevantis judicio, comitantibus et auxiliantibus Angelis, quam sublevabat gratia, non natura.* (6) Quando autem Maria assumi in cœlum dicitur, et evecta angelico ministerio pingitur, hoc non est ita intelligendum, quasi indiguerit eorum opera ad ascendendum in cœlum : propria enim virtute quæ omnibus corporibus gloriosis communis est ob subtilitatis et agilitatis dotes, ascendit Virgo; sed ab Angelis assumpta repræsentatur, quia honoris causa eam comitabantur, et triumphus ejus dicitur assumptio, non ascensio, quia dotes agilitatis et subtilitatis habuit duntaxat Virgo ante communem resurrectionem ex gratia et peculiari miraculo; ideoque Christus ascendere, Maria vere assumi perhibetur. Alterum adhuc discrimen prodit ipsemet Petrus Damianus : « Attollite jam oculos ad Assumptionem Virginis, et salva Filii majestate, invenies occursum hujus pompæ non mediocriter digniorem. Soli quippe Angeli Redemptori occurrere potuerunt; Matri vero cœlorum palatia penetranti, Filius ipse cum tota curia tam Angelorum quam justorum solemniter occurrens, evexit ad beatæ consistorium sessionis, » (1) ut quæ infra omnes se dejecerat, supra omnes collocaretur.

Miratur D. Bernardus cur in enumeratione virorum et mulierum post dominicam Ascensionem, in oratione perseverantium, ultimo loco nominetur Deipara, « hi omnes erant perseverantes unanimiter in oratione cum mulieribus et Maria, matre Jesu. » (2) *Nominetur et prima, quæ super omnes est, tam Filii prærogativa quam suæ privilegio sanctitatis; at Maria quanto major erat, humiliavit se non modo omnibus, sed et præ omnibus, et merito facta est novissima prima, quæ cum prima esset omnium, se novissimam faciebat.* (3) Quonam potest profundius creatura demitti, quam omnibus postponi? sed attende ad quantam sublimitatem a tanta humilitate exaltata sit Virgo! *Hæc est dies in qua usque ad throni celsitudinem, intemerata Mater et Virgo processit, atque in regni solio sublimis post Christum gloriosa resedit.* (4) Mariæ celsitudo conformis fuit ejus humilitati; sese dejecit infra homines et Angelos, exaltatur supra homines et Angelos, sedens in sublimi throno incomparabili ejus convenienti sanctitati.

2 In Beata Virgine *gratia coronatur* (5); et ut fatur D. Bernardus, *quantum gratiæ in terris adepta est præ cæteris, tantum et in cœlis obtinet gloriæ singularis.* Gloria namque gratiæ et sanctitati commensuratur; ideoque Deipara a D. Hieronymo *gloriosa* nuncupatur; quia, ut ait Odo, Episcopus Cameracensis, *gloriosum totum, quod totum gratia plenum.* (6) Ut autem aliqualem Marianæ gloriæ valeamus obtinere notitiam, tria ad-

(1) Hom. 2. de Dormit. Virg. — (2) Hug. Vict. L. 3. tit. 125. — (3) D. Bern. Serm. 1. de Assumpt. — (4) Serm. 2. de Assump.. — (5) Melito Sard. Ep. de Trans. Mar. c. 6. tom. 2. Biblioth. Pat. — (6) Pet. Dam. Serm. 41. de Assumpt.

(1) Serm. 40. de Assumpt. — (2) Act. 1. — (3) Sup. Sign. Magn. — (4) D. Hier. Serm. de Assumpt. — (5) Tert. L. 1. ad Uxor. 8. — (6) Serm. 1. de Assumpt.

notanda sunt. Unum, beatam Virginem in suæ conceptionis exordio accepisse majorem gratiam, quam cæteri Sancti habuerint in vitæ termino; aliud, beatam Virginem meruisse toto vitæ spatio quod ad septuagesimum secundum extenditur annum; tertium, Beatam Virginem quovis meritorio actu duplicasse suam gratiam.

Beatissima Virgo in momento suæ conceptionis accepit majorem gratiam quam cæteri Sancti habuerint in vitæ termino, quomodo Gregorius Magnus (1) istud Prophetæ Evangelici intelligit vaticinium : « Et erit in novissimis diebus præparatus mons Domini in vertice montium (2) : *Annon mons sublimis Maria, quæ meritorum verticem, supra omnes Angelorum choros, usque ad solium Deitatis erexit? Mons quippe in vertice montium fuit, quia altitudo Mariæ supra omnes Sanctos refulsit.* Plus audet D. Vincentius Ferrerius (3), asseverans, non solum quod Beata Virgo in sua conceptione « fuit sanctificata super omnes Sanctos et Sanctas, et etiam Angelos, sed adhuc quod cunctas quas largitus est Deus omnibus Sanctis gratias, Mariæ in sua conceptione dedit. Quod demonstrat elucidans istud Davidicum : « Fluminis impetus lætificat civitatem Dei : sanctificavit tabernaculum suum Altissimus. » *Fluminis impetus, quia totum flumen divinarum gratiarum effusum est super eam : in sanctificatione aliorum Sanctorum infunditur una gutta gratiæ divinæ, at in Virgine Maria fluminis impetus.* Attende, Christiane, quanta gratia concessa fuerit Patriarchis in lege naturali; quanta Prophetis et Justis in lege mosaica; quanta in lege Evangelica Apostolis, Martyribus, innumerisque Sanctis; quanta tot Angelorum millibus : tantum tamen tot gratiarum cumulum excedit gratia, quam in sua conceptione accepit Virgo; in qua D. Thomas (4) triplicem gratiæ perfectionem distinguit : primam, qua disposita fuit, ut esset idonea mater Christi; secundam, quam accepit in conceptione Christi; tertiam, quam habet in gloria. Tertia fuit intensior secunda; secunda perfectior prima : cui arridens Rupertus, ait Virginem *in sua prima sanctificatione fuisse ut auroram, in Filii conceptione ut lunam, in morte ut solem.* (5) In sua autem conceptione, *excepto Christo, tanta gratia Virgini a Domino data est, quantum uni creaturæ puræ dari possibile est.*

Non in vacuum tantam gratiam accepit Beatissima Virgo, quæ non immerito salutatur ab Angelo *gratia plena* (1), *quod fecunda sit gratiis*, ut habet græca lectio; toto enim vitæ tempore, fuit fecunda virtutibus, et meruit gratiæ augmentum, quia status viæ est status meriti; viatorumque gratia per bona opera augeri potest. Beatissima autem Virgo fuit viatrix, quantoque meliora fuerunt ejus opera, tanto uberius meruit gratiæ augmentum. Mariæ vita tribus integratur temporibus. Primum a sua conceptione usque ad Filii conceptionem protenditur; secundum ab humanatione Verbi usque ad Christi ascensionem sumitur; tertium, ab ascensu Domini usque ad Deiparæ obitum mensuratur; et his tribus vitæ temporibus, operibus meritoriis vacavit Virgo. Primo quidem tempore; nam ab instanti nativitatis meruit, cum fuerit sanctificata, usu rationis et exercitio libertatis donata; tertio vero ætatis suæ anno, oblata fuit in templo, ubi, ut refert Sabellicus (2), a prima luce usque ad horam tertiam, contemplationi vacabat; a tertia ad meridiem, alicui operi incumbebat; reliquam vero diei partem sacræ lectioni ac orationi impendebat. Secundo etiam tempore, opera meritoria elicuit Virgo, vitam agendo contemplativam et activam. Contemplativam, sedens ad Christi pedes, verba illius attente audiens, et continuo in corde suo conferens; activam tum negotium domesticum tractans; tum sponso et Filio humiliter ministrans : tandem tertio tempore usque ad obitum meruit Maria, tum erudiendo discipulos, tum juvando et consolando fideles, tum meditationi vacando, tum Deum amando tanta vehementia, quod *nullus ardorem Virginis sufficit explicare, quanto desiderium cremabatur incendio, quam crebris suspiriis angebatur* (3) : quam indesinenter cunctarum virtutum edebat actus : et quod est consideratione dignissimum, *facili charitati, ex divinæ copiæ occasione* (4) ita hærebat, ut nunquam a merendo vacaret, sed sive vigilans, sive dormiens continuo merebatur. Quomodo de Deipara expendit istud Canticorum Rupertus : « Ego dormio, et cor meum vigilat. » (5) *Multarum quoque animarum fuit, et est, non solum secundum similitudinem otio sancto dormire, id est, a terrenis curis vacare, et in cœlestibus per contemplationem corde vigilare : verum etiam eodem modo, quo et Jacob dormivit, secundum corpus dormire, et secundum animam cœlestia videre. Sed tu, o cœlum Dei, unica sedes Domini, in utroque vigilandi*

(1) Cap. 22. — (2) L. 2. Isaiæ. — (3) Serm. 1. de Nat. Virg. — (4) 3. p. q. 25. art. 5. — (5) D. Bernardin. Sen. tom. 1. Serm. 61. art. 2. c. 10.

(1) Luc. 1. — (2) L. 8. Exempl. c. 4. — (3) Laur. Just. Serm. de Assumpt. — (4) Tert. L. adv. Valent. 1. — (5) Cant. 5.

modo cunctis mortalibus, sive terrenis hominibus, longe eminentior exstitisti, longe studiosior ad contemplandum ejus, in quem desiderant Angeli prospicere, atque aptior fuisti. (1)

Tandem Beatissima Virgo *n. menta condensabat* (2) ad meriti amplitudinem et gloriæ auctarium. Singuli namque actus meriti quos eliciebat, cum essent perfectissimi, et secundum totam charitatis et gratiæ intensionem et latitudinem merebantur æquale gratiæ augmentum : unde si prior gratia Virginis fuit ut quatuor, operando secundum totam latitudinem ejus, meruit quatuor gradus, et facta est gratia ut octo; operando deinceps secundum latitudinem gratiæ ut octo, geminata est gratia, et facta est ut sexdecim : et sic de cæteris. *Sicut est ineffabile quod percepit, sicut est incomparabile quod gessit, ita et incomprehensibile præmium gloriæ quod meruit.* (3) Dato autem, quod Virgo singulis diebus sex duntaxat produxerit intensissimos charitatis actus secundum totam latitudinem gratiæ habitualis, quolibet actu geminatum meruit gratiæ augmentum. Cogita quot continentur dies intra spatium septuaginta duorum annorum; attende quot gradus gratiæ meruit singulis actibus, illos quoslibet seorsim multiplica, et vide ad quem excessum gratiæ devenerat Virgo, dum exhalavit animam. Inde collige, si potes, quanta fruatur in cœlo gloria, immensitati gratiæ respondente, et fatere cum D. Anselmo : *Quid amplius dicere possum, o Domina? immensitatem quippe gratiæ, et gloriæ, et felicitatis tuæ considerare incipienti, et sensus deficit, et lingua fatiscit.* (4) Et tandem conclude cum Sancto Chrysostomo : *Magnum revera miraculum fuit semper Beata Virgo Maria.* (5) Miraculum naturæ, in semetipsa confœderans contrarias qualitates; miraculum gratiæ, in se coadunans dispersas Angelorum et hominum sanctitates; gloriæ miraculum, felicitate fruens commensurata divinæ Maternitati.

3. *Cerinthus Christum ex semine Joseph natum proponit, hominem illum tantummodo sine divinitate contendens.* (6) Satis superque ex Scriptura et Patribus tum Christi Divinitatem, tum Mariæ virginalem integritatem demonstravimus : et quia Deipara est Virgo Maria, Christus suam Matrem, et gloriam maternæ dignitati conformem assumpsit. *Quid amplius quæris, quid ultra requiris in Virgine? Sufficit tibi, quod Mater Dei est, quænam, obsecro, pulchritudo, quæ perfectio, quæ gloria Matri Dei non congruit?* (1) Profecto tam alta est Marianæ gloriæ sublimitas, ut nullus eam Angelus concipere, nullus homo quantumvis eloquens, valeat explicare : nam, ut subjungit Valentinus Antistes, « quid de tuis deliciis dicam, o Maria? si oculus non vidit, nec auris audivit, neque in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligenti se, quis, quod præparavit gignenti se, et proculdubio præ omnibus diligentibus, loquatur? » Plura sunt miracula quæ mentis superant aciem, at præ omnibus *Christi generationem, et Mariæ assumptionem quis enarrabit?* (2) Verbi humanationem cum Mariana assumptione componit Bernardus : utramque miraculosam, utramque incomprehensibilem, utramque ineffabilem prædicat : *Quis etiam, si linguis hominum Angelorumque loquatur, explicare queat, quemadmodum superveniente Spiritu, obumbrante virtute Altissimi, caro sit factum Verbum Dei? sed et illud quis cogitare sufficiat, quam gloriose hodie mundi Regina processerit?* Duplex in Virgine consideranda est conceptio, scilicet conceptio uteri et conceptio mentis. Concepit utero, dum humanatur Verbum; concipit mente, dum ejus anima glorificatur : siquidem beatitudo est nobilis quædam Dei in Beatorum mente conceptio. Prima conceptio adimpletur in terra, secunda fit in cœlo. Admirabilis terrena Virginis fecunditas, stupenda prorsus Mariæ felicitas, et ut prosequitur Bernardus : *Nec in terris locus dignior uteri virginalis templo, in quo Christum Maria suscepit, nec in cœlis regali solio, in quo Mariam hodie Mariæ Filius sublimavit. Felix nimirum utraque susceptio, ineffabilis utraque, quia utraque inexcogitabilis est.* Verbi humanatio multum fuit gloriosa Mariæ : nam, ut belle ait Sanctus Epiphanius, *invenitur Virgo esse cœlestis sponsa, et Mater, quæ donorum antenuptialium nomine Spiritum accepit, dotis vero gratia cœlum una cum paradiso.* (3) A doni magnitudine censenda est dotis magnitudo, æstimanda gloriæ celsitudo; adeo gloriosa est Virginis beatitudo, ut sicut sidera non apparent in conspectu solis, ita cæterorum beatorum gloria, coram Virginis gloria non conspicitur. Et quemadmodum oculi caligant ad radium solis, ita Angelorum et animarum sanctarum mentes hebetat Mariana beatitudo. Et ob hanc causam, electa

(1) L. 5. in Cant. — (2) Ennod. in Vit. Epiph. — (3) S. Ildeph. Serm. 2. de Assumpt. — (4) De Excell. Virg. c. 8. — (5) De Nat. Virg. — (6) Tert. L. de Præsc. Hær. 48.

(1) Thom. a Vill. Nov. Serm. 2. de Nat. Virg. — (2) D. Bern. Serm. 1. de Assumpt. — (3) De Laud. Virg.

ut sol prædicatur; in tenebris fulgurant sidera, in media nocte principatur luna; at dum sol matutinus exsurgit, et jubare diffuso illustrat orbem, illico astrorum exstinguuntur faces, albicantis lunæ splendor sepelitur, siderum profligantur luces; Virgo Mater est electa ut sol, cui si compares Beatorum stellas, non apparent, neque fulgent. *Hanc attende similitudinem, qua nulla in rebus mundi potest esse sublimior; nihil enim habuit spiritus in visibilibus creaturis excellentius, cui excellentiam Virginis compararet. Sol lucidius incandescens, ita siderum et lunæ rapuit positionem, ut sint quasi non sint, et videri non possint. Similiter et Virga Jesse veri prævia luminis in illa inaccessibili luce perlucens, sic utrorumque spirituum hebetat dignitatem, ut in comparatione Virginis nec possint, nec debeant apparere.* (1) Maria non est sol, sed quia electa ut sol tanto coruscat splendore, ut beati spiritus in conspectu ejus sint quasi non sint, neque ullatenus appareant non secus ac stellæ in conspectu solis: quia, ut belle ait Damascenus, *infinitum Dei servorum, ac Matris discrimen est.* Deus habitat lucem inaccessibilem, quia amictus lumine sicut vestimento. Signum magnum et prorsus inscrutabile apparet hodie in cœlo: Mulier amicta sole. *Plane amicta lumine sicut vestimento. Quam familiaris ei facta es, Domina; quam proxima, imo intima fieri meruisti? Quantam invenisti gratiam apud Deum? In te manet et tu in eo: et vestis eum, et vestiris a Deo: vestis eum substantia carnis, et vestit ille te gloria suæ majestatis: vestis solem nube, et sole ipsa vestiris.* (2) Acceptum a Matre beneficium rependit Filius. Maria Christum carne vestivit, quia ei non dedit neque animam, neque divinam personam: Filius non largitur Matri divinitatem, neque hypostaticam unionem, sed eam sole vestit tanta cum abundantia luminis, ut sola divinitate, quæ est lux indeficiens excepta, dempto Christo Sole justitiæ, nihil neque in terra, neque in cœlo lucidius et gloriosius valeat inveniri.

Bina hic admiranda est vestis: una vestis carnis, qua mulier vestivit solem; alia lucis, qua sol vestit mulierem. Maria concipit Filium, Filius glorificat Matrem. Novum fecit Dominus super terram, mulier circumdedit solem. Signum magnum apparet in cœlo, mulier sole vestitur, sed tanto cum splendore, ut in Mariana gloria quamdam infinitatis speciem agnoscere videatur Damianus. *Gloria, quæ eam de hoc mundo transeuntem accepit, principium ignorat, nescit finem, de qua nihil aliud possumus dicere, nisi, Gloriosa dicta sunt de te, gloria Dei.* (1) Marianam felicitatem principio et fine carentem prædicat, non quod finita non sit, sed quia naturæ fines videtur supergressa: tum quia hominum et Angelorum superat notitiam, *quam non novit, nisi qui dedit, et cui eam donare dignatus est.* (2) Tum quia uti in ascensione Filii, ita in assumptione Matris, *didicit cœlum portare hominem* (3); tum quia virgo etiam cum suo corpore *meruit exaltari supra choros Angelorum, et pervenire ultra quam nostræ humanitatis est natura.* (4) Proprium namque est corporis ex terra compositi versus terram descendere, non versus cœlum ascendere: hodie tamen Virginis corpus sursum tendit et in cœlo supra Angelorum choros collocatur. *Sit igitur illud cœli palatium plenum sedibus et thronis, sedeatque Deus in omnibus, accommodans se, et aptans se unicuique pro meritis. Non immerito tamen creditur sine injuria, vel invidia cæterarum sedium, quoddam esse speciale Regis solium excelsum et elevatum super gloriam omnium; Matrem dico exaltatam super choros Angelorum, ut nihil contempletur super se Mater, nisi Filium suum.* (5) Quantumvis sublimi beatitate potiantur sive Angeli, sive animæ sanctæ, illorum tamen sedes longissimo intervallo elongantur a Christi Domini solio, at Beatissima Virgo juxta Filii solium stare perhibetur. *Non enim ut Elias in cœlum ascendisti, non ut Paulus ad tertium usque cœlum subvecta es, verum usque ad regium Filii tui thronum pervenisti* (6): et ut fatur Damasc. *Opus erat ut quæ Deum Verbum ventris sui hospitio conceperat, in divinis Filii tabernaculis collocaretur.* (7) Unde, ut apposite ait Bernardinus Senensis, *sicut benedictus Jesus sedet a dextris Patris, id est in potioribus bonis paternis, sic ista Virgo gloriosa in potioribus bonis Filii sui Jesu, juxta ipsum in throno sublimata consedit.* (8) Qualia, quæso, sunt potiora bona collata Filio a Patre, et Matri a Filio communicata?

Figuræ enim nostræ fuerunt, Apostolo auctore, quæ scripta sunt, ut et Dominum potentiorem credamus omni corporum lege, et carnis magis utique conservatorem; cujus

(1) Petr. Dam. Serm. 2. de Assumpt. — (2) D. Bernard.

(1) Serm. 45. — (2) Pet. Dam. — (3) D. Aug. Serm. 178. de Temp. — (4) D. Hier. Serm. de Assumpt. — (5) Guer. Serm. 4. de Assumpt. — (6) D. Damasc. Orat. 1. de Dormit. Virg. — (7) Orat. de Assumpt. — (8) Tom. 3. Serm. 11. cap. 3.

etiam vestimenta, etiam calceamenta protexit ad sublimem illam sedem. « Elevata cum vocibus exsultationis et laudis, prima post Deum super omnes cœligenas in sede gloriæ collocatur. Ibi resumpta carnis substantia, et duplici stola induta, Deum et hominem in utraque natura, quanto cæteris clarius, tanto ardentius universis, mentis et carnis oculis contemplatur. » (1)

Neque duntaxat juxta Filii solium exaltatur Mater; sed, quod est magis adhuc stupendum, in Matre thronum sibi parat Filius. *Non poterat signantius vel elegantius describi prærogativa gloriæ ejus, quam ut thronus Dei regnantis esse diceretur. Nulli siquidem animæ tanta plenitudine aut familiaritate copiam sui divina majestas videtur indulgere, sicut illi in qua specialiter præ cæteris sedere delegerit. Discipulis quidem Dominus loquebatur : In regeneratione cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis et vos super sedes : Matri vero, cujus longe differens est meritum, nihilominus differens promittitur præmium : Veni, inquit, electa mea, et ponam in te thronum meum.* (2) Belle Beatissima Virgo nuncupatur a Petro Damiano *Thronus Dei, solium Divinitatis, palatium Regis æterni* (3); quia in incarnatione fuit Maria thronus Dei peregrinantis : nam Dei Filius qui in sinu Patris requiescit ab æterno, in ejus utero humanari voluit : *Ut venientem a regali sede Patris, regalis etiam thronus in aula Virginali Reginæ susciperet Matris : in ipsa quippe et ex ipsa sapientia ædificavit sibi domum, et in ipsa paravit sibi thronum, cum in ea et ex ea corpus aptavit sibi.* (4) Et ob hanc causam D. Epiphanius Constantiensis Episcopus vocitat illam *cœlum, thronum simul et crucem; extendens enim sanctas ulnas, Dominum portavit, thronus Cherubicus, cruciformis et cœlestis.* (5) In ultimo judicio futura est Maria thronus Dei judicantis : Veni, electa mea, et ponam in te thronum meum. *In te mihi quamdam regni sedem constituam, de te judicia decernam, per te preces audiam* (6) : in cœlo Maria est thronus Dei regnantis et triumphantis : Veni, electa mea, et ponam in te thronum meum : *Parum est ut judicanti consideas, nisi et ipsa mihi sedes fias, ut majestatem regnantis eo facilius quo familiarius in te contineas, et specialius præ cæteris incomprehensibilem comprehendas. Continuisti parvulum in gremio, continebis immensum in animo : fuisti diversorium peregrinantis, eris palatium regnantis : fuisti tabernaculum pugnaturi in mundo, eris solium triumphantis in cœlo : fuisti thalamus sponsi incarnati, eris thronus Regis coronati.*

(1) Amadæ. Hom. 7. — (2) Guer. Serm. 1. de Assumpt. — (3) Serm. 42. de Nat. Virg. — (4) Guerr. Serm. 1. Annunt. — (5) Orat. de Laud. Virg. — (6) Guerr. Serm. de Assumpt.

Christus est Deus et homo, unigenitus æterni Patris et unigenitus Virginis : ob Deitatem quam æterna generatione accepit, sedere ad dexteram Patris asseritur; ob humanitatem quam a Maria temporali generatione suscepit, in ea sedem et thronum posuisse perhibetur. Subjungit Guerricus prodens Christum Deiparam adhuc alloquentem : *Communicasti mihi quod homo sum, communicabo tibi quod Deus sum. Flagitabis osculum oris, quinimo tota de toto osculaberis. Non imprimam labia labiis, sed Spiritum spiritui osculo perpetuo et indissolubili.* Communicasti mihi quod homo sum, me in tuo utero concipiens, et humanam formam mihi communicans; novo conceptu conceptum rependo, tibi communico quod Deus sum; Dei formam tuæ imprimens menti, ut intellectuali partu, nobilissima Divinitatis meæ gaudeas visione. Nec sat istud, imo quod homo sum et quod Deus sum, ineffabili tibi largitate communico : utramque videndam exhibens formam, ut fruaris et divinitate, quam tibi do, et humanitate, quam mihi dedisti; sisque beata, tum in anima, tum in corpore : in anima, ex meo; in corpore ex tuo. Belle prosequitur Guerricus. *Nunc autem et in ea, et cum ea, sicut interminabili ævo, sic incomprehensibili modo habitans, satiat eam beatificantium gloria visionum; foris quidem glorificatæ carnis formam exhibens; intus vero glorificantis Verbi formam imprimens.* (1) In cœlo beatur Deipara secundum animam, et secundum corpus, utraque ejus pars essentialis fruitur objecto suæ naturæ proportionato : corpus beatur visione humanitatis gloriæ Christi; anima vero visione divinitatis : quod ipsemet denotat, aiens Matri : *Tota de toto osculaberis*, id est, visione spiritali osculaberis divinitatem; visione corporali osculaberis humanitatem. Duplex ejusmodi osculum præmiabit duo osculorum genera, quæ mihi peregrinanti in terra dedisti : anima tua osculo spiritali charitatis osculata est meam divinitatem; labia tua osculo spiritali teneritudinis osculata sunt meam humanitatem. *Felicia prorsus oscula labiis impressa lactantis cui virgineo Mater applaudebat in gremio. Verum nunquid non feliciora censebimus, quæ arbore sedentis in dextera Patris hodie in beata salutatione suscepit, cum ascenderet ad thronum*

(1) Guer. Serm. 1. de Assumpt.

gloriæ, epithalamium canens, et dicens : Osculetur me osculo oris sui. (1)

Dubium non est quin divinitatem suam Mariæ osculandam præbeat Christus ; quin eam eminentiori satiet visione, quæ ei duplici ratione potissimum debetur, et tanquam Virgini, et tanquam Matri. Tanquam Virgini, cum *integritas solida, et tota sanctitas de proximo visura sit faciem Dei.* (2) Tanquam Matri, quæ cum receperit in incarnatione Verbi gratiam singularem, debet quoque in empyreo potiri gloria singulari. Unde Guerricus Christum alloquitur : *Tunc tibi posuisti in Maria sacrarium gratiæ, nunc thronum gloriæ.* (3) Utrumque titulum quo sibi Maria peculiarem vindicat gloriam simul complectitur D. Cyprianus. *Erit ei privilegium speciale, quod nulla mulierum, nec antea, nec deinceps meruit obtinere : quod erat simul Mater et Virgo, singulis titulis insignita. Unde et Matri plenitudo gratiæ debebatur : et Virgini abundantior gloria, quæ carnis et mentis integritate insignis, spirituali et corporali, intus et extra, Christi præsentia frueretur.* (4) Intus glorificantis Verbi formam imprimens ; foris glorificatæ carnis formam exhibens.

Hæc posterior propositionis pars trinum potest habere sensum. Primus, ut Christus exhibeat sui corporis gloriam Virginis prospectui, ut Virginem recreet suæ pulchritudinis intuitu. Secundus, ut acceptam a Virgine carnem exhibeat glorificatam, beetque Matris corpus visione carnis ab illa mutuatæ. Tertius, ut sicut Christus, quatenus Verbum, formam divinitatis imprimit Virginis intellectui, sic in carne Matris imprimat formam glorificatæ carnis dominicæ, ut una et eadem caro Matris et Filii, quasi eisdem gloriæ fulgeat dotibus. Hunc sensum intendere videtur Arnoldus Carnotensis, a Filii gloria Matris dimetiens gloriam : ut quibus est una caro, una anima, una charitas, una sit etiam gloria ; *una est Mariæ et Christi caro, unus spiritus, una charitas : atque adeo Filii gloriam cum Matre, non tam communem judico quam eamdem.* (5) In laudem Gorgoniæ sororis sic fatur Gregorius Nazianzenus : « Porro cum hoc unum Gorgonia reliquis omnibus antecedere cuperet, ut maritus quoque lustrali aqua tingeretur ; ut sic toto corpore Deo consecraretur, ut non dimidia tantum ex parte tincta perfectaque discederet, ipsiusque aliquid imperfectum relinqueretur : hoc quoque a Deo precibus impetravit. » Et Guerribus Abbas Christum sic Matrem alloquentem inducit : *Nec satis glorificatus videbor mihi donec et tu glorificeris.* (1) Filius divulsus a Matre cum qua unam et eamdem carnem communem habebat, non satis sibi videbatur glorificatus : hodie autem plene et integre est glorificatus ex glorificatione Matris quæ cum Filio eamdem carnem habens, communem videtur habere gloriam. Neque Christus duntaxat Matris gloriosam exoptabat assumptionem quasi ad gloriæ integritatem ; sed adhuc Mariam *Angeli desiderabant, et cœlum ipsum de ejus Ascensione quærebatur.* (2) Procul a cœlo, cui nihil deest, peregrinatur anxia quæsitio et insuspicabilis quærimonia : verum si in cœlo posset esse, ante assumptionem Virginis de ejus incolatu in terris, et in cœlis absentia, cœlites quærerentur, quasi tantam gloriam viderent. Terrigenis Regius Vates sic modulate canit : « Ego autem in justitia apparebo, satiabor cum apparuerit gloria tua. » (3) Theodotion scribit : *Implebor cum manifestabitur gloria tua.* Quasi complementum gloriæ extendat ad humanitatem Christi ad Patris dexteram residentis, aut ad Virginem Matrem ad Filii dexteram auguste collocatam. *Hæc festivitas Assumptionis Virginis præcipua et venerabilis nobis, sed venerabilior in cœlo est Angelis et Sanctis omnibus, quorum lætitia et gaudium proculdubio ex hujus completur diei exsultatione ; quando beata Dei genitrix clarior sole refulsit in throno claritatis.* (4) Tunc enim cœlicolæ qui ex Dei visione essentiali fruuntur gloria, accidentalem quamdam gloriam percipiunt ex visione Deiparæ. Quomodo intelligendus est Anselmus : *Dies Assumptionis, non solum te, Domina, ineffabiliter sublimavit, sed cœlum ipsum quo penetrasti, necnon cuncta quæ in eo sunt, nova et ineffabili gloria decoravit.* (5)

Adeamus nunc cum fiducia ad thronum gratiæ ut misericordiam inveniamus, dicentes cum Epiphanio : *O beata Virgo, quæ gloriam cœlestem portasti* (6), ne obliviscaris nos in terra degentes : *Nunquid quia ita deificata, ideo nostræ humanitatis oblita es? Nequaquam, Domina : scis in quo discrimine nos reliqueris, ubi jaceant, quantum delinquant servi tui. Non enim convenit tantæ misericordiæ tantam miseriam oblivisci : quia etsi subtrahit gloria, revocat natura : non enim ita es impassibilis, ut sis incompassibilis.* (7) In cœlo regnat Deipara, sed nostri

(1) D. Bern. Serm. 1. de Assumpt. — (2) Tert. L. 1. ad Uxor. 8. — (3) Serm. 1. de Assumpt. — (4) Serm. de Nat. Virg. — (5) Tract. de Laud. Virg.

(1) Serm. 1. de Assumpt. Virg. — (2) S. Ildeph. Serm. 6. de Assumpt. — (3) Ps. 16. — (4) S. Ildeph. Serm. 2. de Assumpt. — (5) De Excell. Virg. c. 8. — (6) De Laud. Virg. — (7) Petr. Dam. Serm. 1. de Nat. Virg.

non obliviscitur, *ista ipsa Virgo cœlestis pluviarum pollicitatrix.* (1) Ascendens Christus in altum dedit dona hominibus (2) : *Maria vera est, et unica Filii imitatrix : ex quo ascendit in cœlum, dabit et ipsa dona hominibus; siquidem nec facultas ei deesse poterit, nec voluntas.* (3) Verum uti Maria assumpta est ad cœlum humilitate, sanctitate et maternitate, ita et nos humilitate, sanctitate, et divina filiatione, in cœlum ascendere debemus. Humilitate : etenim *humilitas scala est ad cœlestia nos sublimans* (1) : 2. Sanctitate : nunc enim *habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam æternam.* (2) 3. Divina filiatione, quia *si filii et hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi,* cum quo in cœlis possidebimus hæreditatem incorruptibilem, incontaminatam, immarcessibilem et æternam.

(1) Tert. Apol. 23. — (2) Ephes. 4. — (3) Richard. a S. Laur.

(1) Umbertus, c. 37. de Homil. — (2) Rom. 6.

MARTYR.

SCHOLIUM.

Martyris 1. *Pœna discriminatur;* 2. *Fortitudo commendatur;* 3. *Excellentia demonstratur;* 4. *Vita sacrificatur;* 5. *Victoria coronatur;* 6. *Passio remuneratur.*

CONCIO PRIMA.

Martyrem *testimonii sui militem* (1) merito nuncupat ipsemet Deus apud Tertullianum : quia *martyr, græce, latine, testis dicitur.* Ut autem animadvertit D. Augustinus, *sunt martyres veri, sunt et falsi : quia sunt testes veri et falsi.* (2) 1. Martyres falsi, martyres diaboli; 2. Martyres falsi, martyres seculi; 3. Martyres veri, martyres Dei.

I. PARS. Diabolus qui *totum seculum mendacio divinitatis implevit* (3), ut divinos sibi facilius conciliaret honores, res Dei semper æmulari molitus est. *Qui ipsas quoque res sacramentorum divinorum, idolorum mysteriis æmulatur. Tingit et ipse quosdam, utique credentes et fideles suos; expositionem delictorum de lavacro repromittit. Mithra signat illic in frontibus milites suos; celebrat et panis oblationem, et imaginem resurrectionis inducit, et sub gladio redimit coronam.* (4) Plura refert Tertullianus Christianæ religionis mysteria, a diabolo æmulata, qui sub gladio redimit coronam per falsos martyres, inter quos annumerandi sunt plures 1. Ethnici; 2. Hæretici; 3. Scelerati Christiani.

1. *Mithræ miles cum initiatur, in spelæo in castris vere tenebrarum, coronam interposito gladio sibi oblatam; quasi mimum martyrii; idque in signum habet ad probationem sui, sicubi tentatus fuerit de sacramento.* (1) Neque solum Mithræ milites parati erant omne pro Mithra tolerare supplicium, sed etiam plures alii pagani, ultro pro tuenda idololatria, graviora quæque patiebantur tormenta : at *illi non possunt habere martyrum mortem, qui Christianorum non habent vitam; cum martyrem non faciat pœna, sed causa.* (2) Causa martyrii est vel gloria Dei, vel prædicatio veritatis, vel alicujus propugnatio virtutis : idololatræ diaboli martyres neque pro Dei honore, neque pro religionis veritate, neque pro defensanda aliqua virtute passi sunt : idcirco *tales occidi possunt, coronari non possunt* (3) : quia etsi sustineant pœnam, non tamen justa de causa illam sustinent. Ut enim ratiocinatur D. Augusti-

(1) Tert. L. de Resur. Car. 9. — (2) D. Aug. Serm. 31. de Sanct. L. 19. de Diversis. — (3) Tert. L. 5. adv. Marc. 17. — (4) Tert. L. de Præsc. Hær. 40.

(1) Tert. L. de Cor. Mil. 15. — (2) D. Aug. Ep. 61. ad Dulcitium. — (3) D. Cyp. Ep. 73.

nus : « Quisquis in aliqua religionis quæstione fuerit ab imperatore punitus, martyr non efficitur. Neque enim vident qui hoc sentiunt in eum locum se progredi, ut etiam ipsos dæmones martyrum sibi gloriam vindicare posse contendant, quia istam patiuntur persecutionem per imperatores Christianos, ut pene toto orbe terrarum templa evertantur, idola comminuantur, sacrificia subtrahantur, qui eos honorant, si deprehensi fuerint, puniantur. Quod si dementissimum est dicere : non ergo ex passione certa est justitia, sed ex justitia passio gloriosa est, » (1) et quia Ethnicis deest justitia, si adest pœna, falsi sunt martyres, non secus ac hæretici martyres etiam diaboli.

2. *Docet scilicet et diabolus verberandam maxillam patienter offerre.* (2) Hoc præstant anabaptistæ, plures adhuc hæretici *mori magis eligunt quam converti.* (3) Adeo enim in suis erroribus sunt obstinati, ut pietatem palam rejiciant, impietatem palam profiteantur, pro ea mortem subire parati, imo multoties capite plectuntur. Nam, ut subjungit Bernardus, *irruens in eos populus novos hæreticos, suæ ipsorum perfidiæ martyres dedit* ; martyres non veros, sed falsos ; non Dei, sed diaboli ; licet qui eamdem profitentur hæresim eos inter martyres Dei deputent : *Apud hæreticos qui propter iniquitates et errores suos aliquid molestiarum perpessi fuerint, nomine martyrii se jactant* (4) : sed falso : nam *martyres veros non facit pœna, sed causa.* (5) Octo autem generaliter de causis martyres efficiuntur : 1. Pro justitia ut Abel ; 2. Pro lege Dei servanda, ut Machabæi ; 3. Pro salute populi, ut Christus ; 4. Pro fide Christi, ut Stephanus ; 5. Pro libertate et defensione Ecclesiæ, ut Thomas ; 6. Pro assertione veritatis, ut Isaïas, Jeremias ; 7. Pro objurgatione peccati, ut Joannes-Baptista. Hæretici autem præsertim hujusce ætatis nulla ex his causis martyrium subeunt, ut absque ullo negotio probari potest. *Non ergo qui propter iniquitatem, et propter Christianæ unitatis impiam divisionem, sed qui propter justitiam, persecutionem patiuntur, hi martyres veri sunt* (6) : hæretici autem patiuntur non propter justitiam, sed propter iniquitatem et propter impiam Christianæ unitatis divisionem : injuste enim adversus legitimos principes bellarunt ; impie ab unitate Ecclesiæ defecerunt : proinde non sunt veri, sed falsi martyres, martyres diaboli, quibus adnectendi sunt scelerati Christiani pro criminibus tormenta patientes et in criminibus morientes.

3. *Ne quis vestrum patiatur, ut homicida, aut fur, aut maleficus, aut alieni speculator.* (1) Hujusmodi merito a judicibus damnantur suorumque criminum luunt pœnas, neque martyrii honore donantur. *Martyrem non facit pœna, sed causa : nam si pœna martyres faceret, omnia metalla martyribus plena essent ; omnes catenæ martyres traherent ; omnes qui gladio feriuntur coronarentur* (2) : omnes scelerosi, atrocissimis etiam criminibus onusti, essent martyres ; itaque in patientibus non attendenda est pœna, sed discernenda causa. *Magnificamus martyres, non quia gravioribus subjacuere suppliciis ; sed quia justitiæ causa toleravere supplicia : namque plurimos sceleratorum pejores pœnas vidimus esse perpessos ; sed nihil eis prosunt : quia martyres causa justificat, sceleratos scientia sua damnat.* (3) Martyrem non ex pœna, sed ex causa censendum duplici comparatione belle declarat D. Augustinus : *Pater tradidit Filium suum, et ipse Christus corpus suum, et Judas Dominum suum. Cur in hac traditione Deus est pius et homo reus, nisi quia in re una quam fecerunt, non est una causa qua fecerunt ?* (4) Pater enim Filium tradidit ex dignatione, Christus suum corpus tradidit ex hominum dilectione, Judas Dominum tradidit ex avaritia et proditione. *Tres cruces uno in loco erant : in una latro liberandus, in alia latro damnandus, in medio Christus alterum liberaturus, alterum damnaturus. Quid similius istis crucibus ? Quid dissimilius istis pendentibus ?* Hæc autem dissimilitudo non est sumenda ex pœna, quæ in tribus est eadem, sed ex causa, quæ est diversa. Itaque *nemo se extollat et glorietur de passione ; nam si attendamus solas passiones, coronantur et latrones ; si de passione gloriandum est, potest et ipse diabolus gloriari : ejus ubique templa evertuntur, idola franguntur, sacerdotes ejus arrepti cæduntur, nunquid potest dicere : Et ego martyr sum, quia tanta patior ? Ergo homo Dei prius eligat causam, securus accedat ad pœnam ; post pœnam accipiet coronam.* (5) Coronam non accipient martyres diaboli, quia accedentes ad pœnam, non eligunt causam. *Multi non elegerunt causam, ideo pro causa mala mortui sunt* (6) : cujusmodi fuerunt plures ethnici, hæretici, scelerati Chris-

(1) L. 1. contr. Ep. Parmen. c. 7. — (2) Tert. L. de Spect. 23. — (3) D. Bern. Serm. 66. in Cant. — (4) D. Aug. Serm. 50. de Verb. Dom. — (5) D. Aug. Ep. 167. ad Festum. — (6) D. Aug. Ep. 50. ad Bonif.

(1) Tert. Scorp. 12. — (2) D. Aug. L. 3. Cont. Cresconium, c. 47. — (3) D. Aug. Serm. 11. de Sanctis. — (4) Epist. 48. ad Vincentium. — (5) D. Aug. Serm. 11. de Divers. — (6) D. Aug. Serm. de Martyrib.

tiani, et cujusmodi sunt hac ætate homines mundo dediti, qui pro terrenis bonis patientes dicuntur martyres seculi.

II. PARS. Belle Tertullianus *debitricem martyrii fidem* (1) prædicat. Quando incurrit negotium aut Christum negandi, aut mortem sustinendi, potius mors est sustinenda quam Christus negandus. Verum *discernendum est pro quo quis patiatur : erunt martyres veri, si pro veritate quæ Christus est, certent ut legitime coronentur.* (2) Philosophi gentiles et hæretici non sunt veri martyres, quia passi non sunt pro veritate, sed pro errore et impietate. Homines quoque mundo dediti, non sunt martyres Dei, sed martyres seculi; multa tormenta patientes pro, 1. Ambitione et superbia; 2. Voluptate et lascivia; 3. Terrena facultate et opulentia.

1. Plura aliorsum (3) retulimus tormenta quæ patiuntur ambientes, ut vanos honores, vaniores sibi comparent dignitates. Illorum cruciatus in præsentiarum duplici demonstrat Tertullianus exemplo : 1. Athletarum : *nempe enim athletæ segregantur ad strictiorem disciplinam, ut robori ædificando vacent : continentur a luxuria, a cibis lætioribus, a potu jucundiore; coguntur, cruciantur, fatigantur; quanto plus in exercitationibus laboraverint, tanto plus de victoria sperant* (4) : neque per tot exantlatos labores martyres effecti sunt; quia illos ex vanitate tolerarunt, neque immortalitatis coronam sunt adepti, quia varios illos sustinuerunt cruciatus, ut duntaxat coronam corruptibilem consequerentur ex frondibus et floribus contextam. 2. Ambientes seculi martyres proponit Tertullianus : « Sed enim illos qui ambitus obeunt capessendi magistratus, neque pudet, neque piget incommodis animæ et corporis, nec incommodis tantum, verum et contumeliis omnibus eniti in causa votorum suorum. Quas non ignobilitates vestium affectant? quæ non atria nocturnis et crudis salutationibus occupant ad omnem occursum majoris cujusque personæ decrescentes, nullis conviviis celebres, nullis comessationibus congreges, sed exsules a libertatis et lætitiæ felicitate. » (5) Fuse refert Tertullianus incommoda animi et corporis quæ patiebantur qui apud Romanos ambiebant magistratus, misere renuntiantes cunctis vitæ oblectamentis. *Idque totum propter unius anni volaticum gaudium.* Homines hujusce ætatis post honores et dignitates anhelantes, non minores patiuntur pœnas, nec tamen Dei, sed seculi duntaxat sunt martyres, pro quo illas tolerant. *Ideo in Psalmo vox illa intelligenda est verorum martyrum, volentium se discerni a martyribus falsis : Judica me Deus et discerne causam meam de gente non sancta. Non dixit pœnam meam; sed discerne causam meam. Potest enim esse impiorum similis pœna, sed dissimilis est martyrum causa.* (1) Martyres patiuntur pro gloria et honore Dei, superbi pro vana gloria acquirenda et dignitatibus comparandis : martyres pro adipiscendis cœli soliis, ambitiosi pro honoribus vanis : et ut belle ad propositum fatur Petrus Blesensis : « Pro hac vanissima vanitate militant hodie nostri Curiales in labore et ærumna, in vigiliis multis, in periculis magnis, periculis maris, periculis fluminum, periculis fontium, periculis montium, periculis in falsis fratribus, in mortibus frequenter, in confractione et lassitudine corporis, atque in aliis vitæ discriminibus, in quibus gloriam martyrii mererentur, si hæc pro Christi nomine sustinerent; nunc autem sunt martyres seculi : » (2) non secus ac libidinosi qui venereas sectantur voluptates.

2. *Contristetur illic, qui fructum seculi suspirat.* (3) Martyr seculi est impudicus post carnis suspirans lascivias. Quot spinis pungantur qui quærunt lascivias, qui in eis volutantur, qui eas amittunt aliorsum (4) fuse demonstratum est. Nunc ut appareat quam vere sunt seculi martyres, audiatur D. Augustinus probe illos cum venatoribus comparans. *Quos æstus, quæ frigora, quæ pericula ab aquis, a fossis, a præcipitiis, a fluminibus, a feris perferunt venatores? quem laborem esuriendi et sitiendi? quantas vilissimi et sordidissimi potus angustias, ut bestiam capiant, et interdum nec ipsæ bestiæ carnes propter quas hæc tanta sustinent, sunt epulis necessariæ.* (5) Majora adhuc incommoda, damna et pericula incurrunt libidinosi in captanda amasia, quam venatores in venandis bestiis : et sæpe sæpius post tot labores, tot cruciatus, tot jacturas, patiuntur repulsam, nec bestiæ caro eis ad epulandum ministratur. Quam dissimiles sunt lasciviosi seculi martyres a veris martyribus! *Per multas siquidem tribulationes intrant justi in regnum cœlorum, hi autem per multas tribulationes promerentur infernum* (6), ad quem detruduntur avari seculi martyres, in

(1) Tert. Scorp. 8. — (2) D. Aug. Serm. 1. de Decol. — (3) Tert. Prædic. 1. Tract. de Ambit. Conc. 5. — (4) Tert. L. ad Mart. 3. — (5) Tert. L. de Pœn. 11.

(1) D. Aug. Ep. 50. ad Bonif. — (2) Ep. 14. — (3) Tert. L. ad Mart. 2. — (4) Tert. Præd. tom. 2. Tract. de Beatitud. Conc. 1. — (5) Serm. 48. de Temp. — (6) Petr. Bles

captandis temporalibus divitiis multas pœnas sustinentes.

3. *Dei est maledictio in divites* (1), quia plus pro comparandis terrenis facultatibus laborant, quam justi pro adipiscendis æternis cœli bonis. Avarorum labores, angores, timores et crudelitates in semetipsos aliorsum (2) demonstravimus. Nunc præbendæ sunt aures querelæ veri martyris adversus avaros. Sic enim fatur apud D. Augustinum Deum alloquens : « Judica me et discerne causam meam, discerne famem meam, pro auro acquirendo esuriunt et avari ; discerne nuditatem meam, pro auro despoliantur et avari ; discerne mortem meam, pro auro moriuntur et avari. Quid est, discerne causam meam ? Propter te mortificamur, illi propter aurum, nos propter te, similis pœna, sed discreta causa. » (3)

Christiani, sitis martyres non seculi, sed Dei. *Eligite martyrum causas, si vultis pervenire ad martyrum palmas.* (4) Martyres non avaritia æstuarunt, sed terrena bona contempserunt ; venereas voluptates non quæsierunt, sed carnis illecebras continuo mortificarunt ; dignitates seculi non ambierunt, sed vanis honoribus renuntiarunt. *Non martyrium sola effusio sanguinis consummat, nec sola dat palmam exustio illa flammarum : pervenitur non solum occasu, sed etiam contemptu, ad carnis coronam. Carnem afflixisse, libidinem superasse, avaritiæ restitisse, de mundo triumphasse, pars magna martyrii est.* (5) Quod si ex D. Augustino qui fortunæ bonis generose renuntiant, martyrii donantur honore, quanto verius sunt Dei martyres, qui pro ejus amore constanter sustinent mortem ?

III. PARS. *Porro, et si fidei propterea congruebat sublimitatis et claritatis aliqua prolatio, tale quid esse oportuerat illud emolumenti, quod magno constaret labore, cruciatu, tormento, morte.* (6) Martyrium duplex est : unum improprium et similitudinarium tantum, cum quis pro Christo tolerat non mortem, sed incommoda vitæ ; aliud proprium et verum, cum quis libenter pro religione patitur mortem. De martyrio similitudinario loquitur D. Bernardus : *Quod Martyrium gravius est quam inter epulas esurire, inter vestes multas, et pretiosa vestimenta algere, paupertate premi inter divitias quas offert mundus, quas ostentat malignus, quas noster desiderat appetitus ?* (7) De martyrio proprio fatur Tertullianus : *Agnosce igitur differentiam ethnici et fidelis in morte, si pro Deo occumbas, non in mollibus febribus, et in lectulis, sed in martyriis.* (1) In præsenti est quæstio de martyrio vero et proprio ad quod requiritur 1. Pœna ; 2. Causa, ; 3. Forma.

1. Ad verum martyrium requiritur mors : *utique non simplex, nec de naturæ lege communis, sed illa insignis et pro fide militaris ; in qua qui animam suam propter Deum perdit, servat illam.* (2) Nulla namque pœna sine morte proprie efficit martyrium quia maximam importat pœnam : sola autem mors est maxima pœna. Unde D. Augustinus : *Si nulla esset mortis molestia, nulla esset martyrum gloria.* (3) Quapropter proprie non dicitur quis martyr pro toleratis contumeliis, carceribus, exsiliis, bonorum rapinis, nisi ex prædictis sequatur mors. Licet omnis martyr sit religionis confessor, non tamen omnis confessor Christianæ religionis est martyr. *Confessio exordium est gloriæ, non meritum coronæ ; nec perficit laudem, sed initiat dignitatem.* (4) Martyrii corona non tormentis, sed morte comparatur : *si qui in metallis, in insulis, in custodiis, ex causa Dei sectæ, alumni confessionis suæ fiunt* (5) : at qui libenti animo pro religione sustinent mortem, proprie sunt martyres : *ipsi martyres, fidei Christi martyres, id est, hujus fidei testes fuerunt : huic fidei testimonium perhibentes, mundum inimicissimum et crudelissimum pertulerunt, eumque non regnando, sed moriendo vicerunt* (6) : martyriique consecuti sunt honorem justa de causa mortem patientes.

2. *Quod aliud negotium patitur Christianus nisi suæ sectæ ?* (7) Martyrium proprium non solum maximam importat pœnam ; scilicet mortem, sed etiam causam justam et legitimam, pro qua violentam martyr patitur mortem. Nam, ut multoties dictum est cum D. Augustino, *non pœna facit martyrem, sed causa.* (8) Trina autem est causa generalis pro qua martyr potest sutinere mortem : 1. Pro confessione fidei voce facta. *Honorata est apud Deum mors religiosorum ipsius, quæ in ipso additur ex testimonio religionis, et prælio confessionis, pro justitia et sacramento.* (9) 2. Pro quocunque bono opere propter Christum faciendo : et ob hanc causam Christiani a tyrannis morte damnati, sic eos redarguunt : *Cruciate, torquete, damnate, atterite nos, probatio etenim innocentiæ nostræ, iniquitas*

(1) Tert. L. 4. adv. Marc. 15. — (2) Tert. Præd. tom. 2. Tract. de Beatitud. Conc. 1. Tract. de Avar. Conc. 5. — (3) In Ps. 42. — (4) D. August. — (5) D. August. Serm. 46. de Sanct. — (6) Tert. Scorp. 6 — (7) Serm. 1. in Fest. omn. Sanct.

(1) Tert. L. de An. 55. — (2) Tert. L. 4. adv. Marc. 21. — (3) Tract. 123. in Joan. — (4) D. Cypr. L. de Dign. Præl. — (5) Tert. Apol. 39. — (6) D. Aug. L. 22. Civ. 9. — (7) Tert. ad Scap. 4. — (8) L. 4. de Bapt. 17. — (9) Tert. Scorp. 8

vestra. (1) 3. Pro quocunque malo propter Deum vitando, ideoque beati Joannis-Baptistæ martyrium in Ecclesia celebratur, qui non pro fidei confessione, sed pro adulterii reprehensione sustinuit mortem. *Ante Christum multi qui mortui sunt, et martyres sunt, non propter confessionem nominis Christi, quo Christiani sumus, sed quia peccata hominum dicebant in eos, et eorum iniquitatibus liberius resistebant, et habentur inter martyres.* (2) Tres illas generales subeundæ mortis pro Deo causas recognoscit Tertullianus, etiam in Sanctis veteris Testamenti : *A primordio enim justitia vim patitur. Statim ut coli Deus cœpit, invidiam religio sortita est; qui Deo placuerat occiditur, et quidem a fratre. Quo proclivius impietas alienum sanguinem sectaretur, a suo auspicata est.* (3) Habes Abelem pro justitia et virtute facienda mortem passum. *Denique non modo justorum, verum etiam et Prophetarum; Helias fugatur, Jeremias lapidatur, Esaias secatur, Zacharias inter altare et ædem trucidatur, perennes cruoris sui maculas silicibus adsignans.* Ut quid adeo cruentas sustinuerunt Prophetæ mortes, nisi pro prædicata fidei confessione? Tandem capite truncatus est Joannes-Baptista, eo quod Herodis redarguerit incestum. *Ipse clausula legis et Prophetarum; nec Prophetes, sed Angelus dictus, contumeliosa cæde truncatur in puellæ psalticæ lucar.* In his omnibus legitima fuit causa martyrii, cujus forma est dilectio.

3. *Virtute enim patimur ex dilectione in Deum, et sana mente, cum ob innocentiam patimur.* (4) Sic loquuntur martyres apud Tertullianum, denotantes et causam et formam martyrii : causam, patientes ob virtutem et innocentiam; formam, ex dilectione Dei, acerbam mortem sustinentes. *Dilectio quæ Deum diligens ex totis viribus suis, quibus in martyrio decertat; ex tota anima sua, quam pro Deo ponit, hominem martyrem excudit.* (5) Quasi dicat : Amor typus et forma martyrum est : dicitur autem amor martyres cudere, ducta metaphora a moneta, typo excusa, cujus valor augetur ex sibi impressa regis imagine. Amor Dei signaculum est, veros excudens martyres, imprimens in eorum cordibus Dei imaginem, et in eorum carne, passionem Christi, qui est forma et typus martyrum; ex dilectione crucis patiens supplicium.

Vivi martyres (6) nuncupantur a Nazianzeno Christi passiones rite tolerantes; nam, ut ait D. Augustinus, *tota vita Christiani hominis, si secundum Evangelium vivat, crux est atque martyrium.* (1) Inde exclamat Tertullianus : *O martyrium, et sine passione perfectum!* (2) quia cruentum æmulatur martyrium, habetque pœnam, causam et formam. 1. Pœna non deest. *Omnes Christiani patiuntur : et si non sæviunt homines, sævit diabolus; et si Christiani facti sunt imperatores, nunquid diabolus factus est Christianus?* (3) Etsi nihil ab hominibus patiaris, neque a dæmonibus tenteris, *vis adhuc apertius discere, qualiter in pace sanctæ Ecclesiæ valeas martyrium invenire? Ascende igitur tribunal mentis, et temetipsum pertrahe ad judicium quæstionis. Cogitatio accuset, animus judicet, pœnitens conscientia velut carnifex feriat, lacrymarum rivus velut vulnus erumpat. Sic, sic per martyrii similitudinem, ad veram pervenies martyrum dignitatem.* (4) 2. Justa de causa has aliasque tolerans pœnas, *nemo dicat, Fratres charissimi, quod in istis temporibus martyres non sint. Martyr enim testis interpretatur, quicunque ergo pro veritate testimonium dederit, et omnes causas cum justitia judicaverit, quidquid pro testimonio veritatis vel justitiæ pertulerit, totum ei Dominus pro martyrio computabit.* (5) Huic autem martyrio, 3. Charitas tanquam forma perficiens dat complementum. Quod egregie adnotavit D. Ambrosius, elucidans istud Canticorum : Fortis est ut mors dilectio. (6) *Est et illa mors sanctorum Martyrum valida, cujus non impar est charitas, quæ adæquatur Martyrum passioni.* Et quia charitas diligit Deum propter semetipsum, et proximum propter Deum, Christianus vivus martyr Dei amore sufflammatus constanter pro illo omnia incommoda vitæ sustinet : quia *verus amor nonnisi passionibus probatur* (7), et insuper pro Dei amore infensissimis quibusque inimicis benefacit. Cujus illustre habemus in Magno Basilio (8) exemplum : qui quam dure et contumeliose a Ponti Præfecto tractatus, quod simul ac rescivit civitas in Præfectum impudentissimum armatur, pietatem existimantes cives impium hominem atrocissime trucidare. Imminens periculum evadere volens tyrannus, asylum quæsivit apud Basilium, qui immemor injuriæ, etiam dum præsens illi irrogabatur injuria, crudelem persecutorem ab instanti periculo liberavit : ideo martyr et sine plaga

(1) Tert. Apol. 50. — (2) D. Aug. in Ps. 140. — (3) Tert. Scorp. 8. — (4) Tert. Scorp. 13. — (5) Tert. Scorp. 6. — (6) Orat. pro Basil.

(1) Serm. 32. de Sanctis. — (2) Tert. Scorp. 8. — (3) D. Aug. in Ps. 93. — (4) Petr. Dam. Serm. 3. de Sanct. Apost. — (5) D. August. Serm. 232. de Temp. — (6) Cap. 2. — (7) Chrysol. Serm. 16. — (8) Greg. Naz. Orat. pro Basil.

victor a Gregorio Nazianzeno prædicatur. *Quid igitur audax ille et insolens judex? supplex erat, miserabilis, calamitosus, quovis homine dejectior; quoad conspectum prodiens ille martyr, sine et plagis victor ac populum pudore correptum, per vim retinens, supplicem suum ac vexatorem a periculo liberavit.* Basilius crudelissimo benefaciens persecutori martyr nuncupatur : et Christus in cruce pendens et crucifigentibus parcens, Christianos ad sui imitationem hortatur, ut martyres esse possint. *Imo dicit tibi Deus : Doceam te, imiteris me : in cruce pendens dixi : Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt, docui hoc milites meos ; docui martyres meos.* (1) Qui de inimicis vindicari volunt, veri martyrii non merentur palmam, ut ex Sapricio presbytero constat, qui parcere nolens Nicephoro, propositam amittens coronam, fidem perdidit. Nec sunt vivi martyres, quia sunt charitate destituti. *Manifestat hoc Apostolus, cum dicit : Etsi tradidero omnem substantiam meam pauperibus, et si tradidero corpus meum igni ut ardeat, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest.* (2) Christiani, ut pœnæ hujus temporis vobis prosint, habete fidem et charitatem. Fidem, ut possitis habete charitatem : nam, ut subjungit Chrysologus, *non enim habet charitatem Christi qui Christo non fideliter credit;* charitatem, ut in cœlo habeatis Martyrum coronam.

CONCIO SECUNDA.

Martyres *utique beatos affirmavit, quibus donatum est, non tantum credere in Christum, sed etiam pro ipso pati.* (3) Quemadmodum nemo religionis mysteria credere potest, nisi divinitus illustretur. Quia fides est Dei donum, ita nemo martyrium pati potest, nisi ei desuper concedatur. *Multi pati voluerunt, neque potuerunt : nulli tamen potuerunt, nisi qui voluerunt ; sed ipsorum præparata est voluntas a Domino.* (4) Ut quis pro Deo patiatur, duobus indiget, et supernaturali Dei dono et libero voluntatis arbitrio Dei : donum necessarium est ut præparet, excitet et adjuvet voluntatis arbitrium. Voluntatis arbitrium necessarium est ut Dei dono moventi, prævenienti, excitanti liberum præbeat assensum : *Fortitudinem Christianorum Dei facit charitas, quæ diffusa est in cordibus nostris, non per voluntatem arbitrii quod est a nobis, sed per Spiritum Sanctum qui datus est nobis* (1) : quique patiendi subministrat potestatem. *Quando et nos pro Deo pati non possumus, nisi Spiritus Dei sit in nobis; non tamen ipse patiens, sed pati posse præstans.* (2) Martyres quibus donatum est pro Deo pati, accepto simul cum charitate Spiritu Sancto, admirabilem ostentarunt fortitudinem, in 1. Damnis sustinendis ; 2. Tormentis tolerandis; 3. Hostibus debellandis.

Longum est si enumerem singulos qui se gladio confecerint, animo suo ducti. (3) Loquitur Tertullianus de gentilibus, tum viris, tum feminis, qui violentam ultro subierunt mortem sub præmio laudis humanæ : *Sed hæc exempla constantiæ omittamus de affectatione venientis* (4), quæ potius insaniam quam sapientiam redolent, quæ desperationem magis quam animi fortitudinem sapiunt. *Nemo suis viribus fortis est, sed Dei indulgentia et misericordia tutus est.* (5) Martyres veram a Deo sapientiam et fortitudinem mutuati, constanti animo timorem, horrorem et dolorem superarunt. Homo naturaliter timet imminentia pericula, horret præsentia mala, dolet ob illata damna. Quam admirabilis martyrum fortitudo, qui, 1. Absque ullo timore ad tribunalia ducuntur ; 2. Absque horrore carceres ingrediuntur ; 3. Absque dolore bonorum damnum patiuntur.

1. Martyres, *Deum, non proconsulem timentes* (6), ad tribunalia ducuntur, absque ullo mortis metu. Licet enim ex naturæ imbecillitate sint timori obnoxii, gratiæ tamen auxilio efficiuntur intrepidi. Unde *tota illorum fortitudo, ad eum qui in Sanctis suis est mirabilis, referenda est; quia nisi in illis Dominus esset, furori impiorum fragilitas humana succumberet* (7) : et quod est prorsus stupendum, illorum fortitudo orta est ex timore. Nam, ut animadvertit D. Augustinus, *Deum timendo, hominem non timuerunt.* Magnum est discrimen inter homines mundo deditos et Dei Martyres. Illi sunt *fortes reprehensibili, et damnabili fortitudine* (8) : isti sunt fortes christiana et laudabili fortitudine. Illi reprehensibili fortitudine, fortes sunt, quia Deum non timent : nam, ut ait D. Augustinus, *perverse fortis est, qui Deum non vult timere, ut timendo audiat, audiendo diligat, diligendo non ti-*

(1) D. August. Serm. 4. de Stephan. — (2) Chrysol. Serm. 119. — (3) Tert. Scorp. 15. — (4) D. Aug. Serm. 23. In Ps. 118.

(1) D. Aug. L. de Ver. Innoc. c. 295. — (2) Tert. L. adv. Prax. 29. — (3) Tert. L. ad Mart. 4. — (4) Tert. L. ad Mart. 6. — (5) D. Cypr. de Orat. Dom. — (6) Tert. Apol. 45. — (7) D. Aug. L. de Ver. Innoc. c. 53. — (8) D. Aug. in Ps. 58.

meat. (1) Isti laudabili fortitudine fortes sunt : nam, ut subjungit D. Augustinus de Christiano Deum timente et diligente loquens : *Tunc vero erit fortissimus : non superba duritia, sed secura justitia, sicut etiam scriptum est : Timor Domini spes fortitudinis.* (2) Inde concludit D. Augustinus : *Quapropter discat timere, qui non vult timere.* Discat timere æternam mortem, qui temporalem non vult timere mortem; discat timere supremum judicem , qui non vult timere prætorem aut proconsulem ; discat timere Deum, qui non vult timere hominem. *Times hominem, Christiane, quem timeri oportet ab Angelis; siquidem Angelos judicaturus es : quem timeri oportet a dæmonibus; siquidem et in dæmonas accepisti potestatem : quem timeri oportet ab universo mundo; siquidem et in te mundus judicatur.* (3) Time non creaturas, sed Creatorem, ad instar martyrum qui Deum timentes absque timore ad judicum tribunalia ducti sunt ; Deum diligentes, absque horrore ergastula et carceres ingressi sunt.

2. Quam horribilis sit carcer belle declarat Tertullianus : ubi *caro in vinculis, caro in ligno, caro in solo, et in illa paupertate lucis , et in illa penuria mundi.* (4) Caro in ligno, id est, in compede lignea; caro in solo, id est, in solitudine ; in tristitia desolationis, vel in nuda humo ; in illa paupertate lucis, id est, in densis tenebris; in illa penuria mundi, scilicet in omnium rerum egestate. Idem argumentum tractat aliorsum Tertullianus de carne loquens : *Cum in carceribus maceratur, teterrimo lucis exsilio, penuria mundi, squalore, pædore, contumelia victus : ne somno quidem libera ; quippe ipsis etiam cubilibus vincta, ipsisque stramentis lancinata.* (5) Carceris adhuc incommoda et ærumnas eloquenter describit Cassiodorus, qui est « cella gemituum, tristitiæ domus, locus perpetua nocte cæcatus : in qua non unum tormentum sustinet reus, qui antequam incurrat necis exitus, a supernis probatur abscissus. Primum pædor ille collega catenarum, abominabili mœrore discruciat ; auditum alieni gemitus et lamenta conturbant; gustum jejunia longa debilitant; tactum pondera prementia defatigant; lumina diuturnis tenebris obtusa torpescunt. Non est unum clausis exitium ; multifaria morte perimitur, qui carceris squalore torquetur. » (6) Quod i tenebræ noctis horrorem ingenerant, quanto horribilior carcer, tot acerbissimos cruciatus includens? Quo majora sunt incommoda , eo majori opus est fortitudine : siquidem *fortitudo est animæ affectio, qua omnia incommoda contemnimus.* (1) Qualis , quæso, martyrum fortitudo, qui absque horrore ullo ingrediebantur ergastula, et horribiles carceris constanter sustinebant ærumnas ? Quos belle consolatur Tertullianus : « Si enim recogitemus ipsum magis mundum carcerem esse, exisse vos e carcere, quam in carcerem introisse intelligemus. Majores tenebras habet mundus, quæ hominum præcordia excæcant; graviores catenas induit mundus, quæ ipsas animas hominum constringunt. Pejores immunditias exspirat mundus, libidines hominum. Plures postremo mundus reos continet, scilicet universum hominum genus. Judicia denique, non proconsulis, sed Dei sustinet. Quo vos, benedicti, de carcere in custodiarium si forte translatos existimetis : habet tenebras, sed lumen estis ipsi. Habet vincula, sed vos soluti Deo estis. Triste illic exspirat, sed vos odor estis suavitatis. Judex exspectatur, sed vos estis de judicibus ipsis judicaturi. Contristetur illic, qui fructum seculi suspirat. Christianus etiam extra carcerem seculo renuntiavit, in carcere autem etiam carceri. Nihil interest, ubi sitis in seculo, extra seculum estis. » (2) Profunde Tertullianus declarat 1. Mundum esse carcerem ; 2. Martyres in carcere, carceris immutare ærumnas; 3. Absque horrore et tristitia tolerare cuncta carceris incommoda ; 4. Renuntiasse tum seculo, tum carceri ; 5. Ubicunque sint absque dolore sustinere bonorum damnum et jacturam.

3. *Sic et Epicurus omnem cruciatum doloremque depretiat.* (3) Verum, ut bene philosophatur D. Augustinus adversus stupidum illum Philosophum, *omnino non dolere dum sumus in hoc loco miseriæ , profecto sicut quidam apud seculi hujus litteratos sensit et dixit, non sine magna mercede contingit immanitatis in animo , stuporis in corpore* (4) : dolor etenim afficit tum animam, tum corpus. *Dolor animæ tristitia dicitur, molestia vero quæ fit in corpore , dolor dici potest , tristitia non potest; sed ex dolore corporis , plerumque anima contristatur.* (5) Quod si quæras a D. Augustino unde procedit dolor apud mortales, respondebit ex amissione boni possessi. *Ipse enim dolor est testimonium boni adempti.* Dum quis boni patitur jacturam, dolet, et quo majus est damnum

(1) Serm. 214. de Temp. — (2) Prov. 14. — (3) Tert. L. de Fug. in Pers. 10. — (4) Tert. L. de Pat. 13. — (5) Tert. L. de Res. Car. 8. — (6) L. 11. Var. Ep. 40.

(1) D. Aug. L. de L. Arb. c. 13. — (2) Tert. L. ad Mart. 2. — (3) Tert. Apol. 45. — (4) L. 14. Civ. 9. — (5) D. Aug. in Ps. 42.

quod incurrit, eo majori afficitur tristitia : siquidem *damnum dicitur, quod aliquis perdit.* (1) Martyres a tristitia et dolore eximi nequeunt, nisi eorum offendatur humanitas et fortitudo. Aliud enim est dolere et tristari, aliud a dolore et tristitia vinci. Martyres senserunt in corpore dolorem, in anima passi sunt tristitiam, sed cum Dei adjutorio superarunt corporis dolorem, et animi tristitiam. *Nisi adesset sensus dolorum, nihil haberet admirabile martyrium ; sed superare dolorem, corona dignum est.* (2) Sentire dolorem est humanæ infirmitatis ; vincere dolorem et tristitiam est gratiæ et fortitudinis. Nam, ut subjungit D. Cyprianus, *horrere mortem naturæ est ; vincere naturam animi fortitudine, gratiæ est.* Quanta autem fuerit martyrum fortitudo, conjectandum est ex damno quod faciebant ; damnum vero ex detrimento boni quod patiebantur : omne enim fortunæ et naturæ amittebant bonum ; nam divitiis denudabantur, dignitatibus dejiciebantur, deliciis frustrabantur ; a suis amicis et proximis separabantur ; et post acerbissimos toleratos dolores vita privabantur.

At unde in tanta bonorum jactura, tanta martyrum fortitudo ? Hujus multiplicem accipe causam : 1. Quia temporalia non amantes, de eorum amissione non multum dolebant. *Fortitudine non amat homo hæc temporalia, et non dolet amissa.* (3) 2. Quia a christiana disciplina erant eruditi, terrenorum jacturam ferre patienter, ut ipsimet martyres declarant persecutoribus et tyrannis. *Illa ipsa obstinatio, quam exprobratis, magistra est.* (4) Sumitur autem ibi obstinatio, non pro obdurata pertinacia in arrepto hæresis proposito, sed pro constanti et tolerantiore patientia. 3. Quia Christiani abdicatione temporalium bonorum erant ad martyrium præparati et expediti. « Sunt qui existimant Christianos, expeditum morti genus, ad hanc obstinationem abdicatione voluptatum erudiri, quo facilius vitam contemnant, amputatis quasi retinaculis ejus. » (5) 4. Quia minus patiebantur damnum, ne majus incurrerent. *Nemo dubitat cavendi majoris damni causa, patiendum esse quod minus est.* (6) 5. Quia amittentes terrena bona, sibi comparabant cœlestia : *Et si aliqua amisistis vitæ gaudia, negotiatio est aliquid amittere ut majora lucreris.* (7) Ob has aliasque rationes fortes fuerunt martyres, tum in amittendis fortunæ et naturæ bonis, tum in tolerandis etiam gravissimis suppliciis.

(1) D. Aug. L. de Mendac. 8.— (2) D. Cypr. de Dup. Mart. — (3) D. Aug. L. 1. de Lib. Arb. 15. — (4) Tert. Apol. 50. — (5) Tert. L. de Spect. 1. — (6) D. Aug. L. de Mendac. 18. — (7) Tert. L. ad Mart. 2.

II. PARS. *Zeno Eleates consultus a Dionysio : Quidnam philosophia præstaret, cum respondisset : Contemptum mortis, flagellis tyranni subjectus sententiam suam ad mortem usque signabat.* (1) Veteres philosophi ita erant de constantia commendati, ut Sidonius Apollinaris Theodorici regis prædicans æquanimitatem dicat : *Putes Theodoricum, et in calculis arma tractare ? Sola est ibi cura vincendi : in bonis jactibus tacet, in malis ridet, in neutris irascitur, in utrisque philosophatur.* (2) Theodoricus tesserarum ludo vacans, dum in bonis jactibus vincit, tacet ; dum malis actibus vincitur, tum quasi victor ridet, exsultat, triumphat ; et de affectata philosophiæ æquanimitate, philosophorum æmulatur constantiam. « Nihil est inexpugnabilius philosophia ; nihil tranquillius : omnia prius cedunt quam philosophus. Duo sunt invicta, Deus et Angelus, et tertium, philosophia. Est enim philosophus non materialis in materia, in corpore circumscriptus, in terra cœlestis, in affectibus imperturbatus ubique inferior cæteris præterquam animi magnitudine et cedendo vincens illos qui se vincere putant. » (3) Adeo tranquillum, inexpugnabilem et invictum philosophum efficit constantia ut in quavis fortuna sive prospere ridente, sive adversa minitante, sive supplicia infligente, inconcussus et invisus permaneat. Nec mirum, quia in materia vacat materia, et spiritualem Angeli velut sapit naturam ; est in terra cœlestis : licet enim in terra degat, in cœlo tamen conversatur ; est in passionibus impatibilis, non quod reipsa non acerba patiatur, et humanitus doleat ; dolores enim sunt humanorum sensuum appendices : sed quia ad constantiam crebris vitæ molestiis eruditus, et duris persecutionibus assuetus, sentiendo prope obtineat ut sentire non possit. Verum *quid simile philosophus et Christianus ?* (4) Martyres namque Christiani passos gentiles philosophos longe superant in patiendi 1. Justitia ; 2. Constantia ; 3. Multimoda suppliciorum tolerantia.

1. *Si quis patitur ut Christianus, ne erubescat ; glorificet autem Dominum in isto nomine.* (5) Tantum abest ut tormenta quæ patitur Christianus ut Christianus, sint probrosa, quinimo et Deo, et religioni, et sibi gloriosa sunt. Quod attente non considerant

(1) Tert. Apol. 50. — (2) Ep. ad Agricolam.— (3) D. Greg. Naz. Orat. pro Basil. — (4) Tert. Apol. 46. — (5) Tert. Scorp. 12.

qui *dicunt quando pœnam sustinent : Si meruissemus, non erubesceremus; nunc autem injuste pati, et sine causa, ignominiosum nobis est. Oculi qui non vident, imo si pro culpa pateris, erubesce; sine culpa pateris, gloriare* (1), præsertim cum justa de causa pateris. Nam, ut animadvertit D. Augustinus, *cum boni et mali eadem faciant, eademque patiantur, non factis et pœnis, sed causis utique discernendi sunt.* (2) D. Augustino arridens D. Bernardus, belle ad propositum ait duas res mortem efficere pretiosam : *Vitam et causam; sed amplius causam quam vitam : illam esse pretiosissimam, quam et causa commendat et vita.* (3) Pretiosissima fuit martyrum mors, quam et vita commendavit, et causa. Vita enim illorum fuit innocua, gratia ornata, sanctitate decorata; neque enim pro patratis criminibus, sed pro demonstratis virtutibus passi sunt mortem; ut ipsimet declarant Scapulæ Africæ præsidi : *Quod aliud negotium patitur Christianus, nisi suæ sectæ? quam incestam, quam crudelem tanto tempore nemo probavit.* (4) Alium non minus crudelem præfectum objurgant adhuc apud D. Cyprianum : *Innoxios, justos, Deo charos, domo privas, patrimonio spolias, catenis premis, carcere includis, gladio, bestiis, ignibus punis.* (5) Itaque injuste torquebantur ab injustis judicibus, quorum crudelitas martyrum testabatur innocentiam et vitæ probitatem. Unde et crudeles illos persecutores redarguunt : *Cruciate, torquete, damnate, atterite nos; probatio est enim innocentiæ nostræ, crudelitas vestra.* (6) Justa etiam de causa passi sunt, scilicet pro Dei honore, religionis propugnatione, veritatis confessione, virtutis decore. Qui moritur pro tuenda aliqua veritate mathematica, physica, logica, vere non est martyr; at qui moritur pro Deo, pro fide, pro aliqua virtute christiana, pro veritate ad pietatem pertinente, martyrii meretur coronam. Propter has causas se passos testantur ipsi martyres : *Pro tanta innocentia, pro tanta probitate, pro justitia, pro fide, pro veritate, pro Deo vivo cremamur; quod nec sacrilegi, nec hostes publici, verum nec tot majestatis rei pati solent.* (7)

Multo pretiosior est martyrum mors gentilium philosophorum morte, quam non commendat neque vita, neque causa. Non vita, quia fuerunt superbia inflati, lascivia dehonestati, infidelitate notati, cunctis sceleribus contaminati, ut fuse demonstrat Tertullianus (1), cujus verba aliorsum (2) retulimus. Non causa, quia non subierunt mortem pro Dei honore, aut religionis zelo, aut pro tuenda aliqua virtute, aut fidei veritate, sed vel ex vanitate, vel desperatione, vel aliqua animi passione, quantumvis ab Ethnicis eorum mors prædicetur, et Christianorum martyrio præferatur. *Propterea enim desperati et perditi existimamur. Sed hæc desperatio et perditio penes vos, in causa gloriæ et famæ vexillum virtutis extollunt. Mutius dexteram suam libens in ara reliquit; o sublimitas animi! Empedocles totum sese Catanensium æthneis incendiis donavit : o vigor mentis! Aliqua Carthaginis conditrix rogo secundum matrimonium dedit : o præconium castitatis! Regulus, ne unus pro multis hostibus viveret, toto corpore cruces patitur : o virum fortem, et in captivitate victorem! Anaxarchus cum in exemplum ptisanæ pilo contunderetur : Tunde, tunde, aiebat, Anaxarchi follem, Anaxarchum enim non tundis : o philosophi magnanimitatem, qui de tali exitu suo etiam jocabatur! Omitto eos qui cum gladio proprio aliove genere mortis, mitiore de laude pepegerunt. Ecce enim Attica meretrix carnifice jam fatigato, postremo linguam suam comesam in faciem tyranni sævientis expuit, ut expueret et vocem, ne conjuratos confiteri posset, si etiam victa voluisset. Certe Laconum flegella, sub oculis etiam hortantium propinquorum acerbata, tantum honoris conferunt, quantum sanguinis fuderint : o gloriam licitam, quia humanam; cui nec præsumptio perdita, nec persuasio desperata reputatur, in contemptu mortis; et atrocitatis omnimodæ, cui tantum pro patria, pro imperio, pro amicitia pati permissum est, quantum pro Deo non licet!* (3) Longiuscule refert Tertullianus supplicia quæ plures passi sunt Gentiles, vel ex præsumptione, vel desperatione, vel vanitate, pro patria, pro imperio, pro amicitia, quibus longe superiores sunt martyres : tum quia eorum vita erat non scelerosa, sed innocua; tum quia non iniqua de causa, sed justa de causa sunt cruciati; tum quia majorem animi demonstrarunt constantiam.

2. Mirabilis profecto Gentilium constantia, qui *se gladio confecerunt animo suo ducti*, vel qui ab aliis cruciati atrocissima passi sunt supplicia : *Acerba licet ista, a multis tamen æquo animo excepta, imo et ultro appetita, famæ et gloriæ causa; nec tantum*

(1) Hug. Vict. L. 1. Miscellan. tit. 50. — (2) Epist. 48. ad Vincentium. — (3) Epist. 98. — (4) Tert. L. ad Scap. 4. — (5) Adv. Demet. — (6) Tert. Apol. 50. — (7) Tert. L. ad Scap. 4.

(1) Tert. Apol. 46. — (2) Tert. Prædic. tom. 2. Tract. de Apostol. Conc. 4. — (3) Tert. Apol. 50.

a viris, sed etiam a feminis. (1) Plura refert Tertullianus (2) exempla tum eorum qui animo suo ducti sese gladio confecerunt, tum eorum qui ab aliis damnati acerbiora quæque supplicia constantissime subierunt. His longe constantior Christianus martyr, qui *impavidos animos dat dolori* (3), quasi sit *vivum cadaver* (4), ut fatur D. Zeno Veronensis Antistes : vivum quidem ad doloris sensum, cadaver emortuum ad suppliciorum tolerantiam. *Incertum est utrum impassibilis judicetur, cum aliquid passus, quasi nihil passus sit, invenitur* (5); tanta est constantia præditus. Hanc animi immobilitatem in cunctis generatim martyribus agnoscit Eusebius Emissenus : *Diversa multimodæ crudelitatis ingenia, novosque cruciatus in semet Sanctorum pectora invicta consumunt; intolerandum pondus malorum contemnendo vincunt, et sentiendo obtinent, ut sentire non possint.* (6) Tum quia in internis juvantur consolationibus, quia divina gratia fortes sunt effecti. *Quid magnum si fortis sit Angelus? magnum si fortis sit caro : sed unde fortis? unde forte vas fictile nisi a Domino?* (7) Tum quia a Christo habetur *mira æquanimitatis fides.* (8) Tum quia *nihil eras sentit in nervo, cum animus in cœlo est* (9), et promissam contemplatur immortalitatis coronam.

Ethnicæ constantiæ exempla habemus apud Romanos, Græcos et Indos. Inter Romanos commendantur Mutius et Regulus. *Mutius dexteram suam in ara cremavit, ut hoc factum ejus fama haberet. Regulus, dux Romanorum, captus a Carthaginiensibus, cum se unum pro multis captivis Carthaginiensibus compensari noluisset, maluit hostibus reddi, et in arcæ genus stipatus, undique extrinsecus clavis transfixus, tot cruces sentit.* (10) Verum, ut fatur D. Augustinus, *martyres Scævolas, et Curios, et Decios, non sibi inferendo pœnas, sed illatas ferendo, virtute vera superarunt.* (11) Plus audet Minutius Felix, generosis illis Romanis etiam debiles mulierculas christianas et pueros præponens : *Quid cum Mutio vel Regulo comparo? pueri ac mulierculæ nostræ cruces, et tormenta, feras, et omnes suppliciorum terriculas inspirata patientia doloris illudunt.* (12) Calanus, Indorum Gymnosophista, super struem lignorum corpus suum componens coram Alexandro Macedone (1), pacato animo exspectavit mortem, et absque ullo motu consumptus est ab igne. *Et ut nostra cum Indorum Gymnosophistis conferamus, quod ille verbis gloriatus est, Sanctus Laurentius factis probavit, ut vivus exureretur, et flammis superstes diceret : Versa, et manduca.* (2) Nec minor fuit constantia B. Eulaliæ virginis, cui cum jussu Decii ardentes faces toto corpore admoverentur, sic alloquebatur tyrannum : « Jam cassum est corpus meum, vires tamen mihi minime deficiunt, jube ut aspergar sale, ut cœlesti Sponso cibus sapidus sim. » Calanus Gymnosophista in momento ignis violentia efflavit animam, ejusque corpus fuit consumptum : at econverso « non S. Laurentius brevi vel simplici passione perimitur; nam qui gladio perimitur, semel moritur, uno impetu liberatur, hic autem longa et multiplici pœna cruciatur, ut mors ei adsit ad supplicium, et desit ad finem. Dicitur enim ab illo sævissimo persecutore hæc in Laurentio constituta pœna, ut ardentium expositum moli carbonum, insuper cum ferreâ crate distentum, lenta flamma consumeret, ut non tam inflammando cito interimeret hominem, quam diu exurendo torqueret; ita ut cum unum latus exustum persecutor cerneret, aliud latus ignibus objiceret exurendum. » (3) Inter Græciæ Sapientes multum Socrates commendatur, quia ab Atheniensibus damnatus ad mortem, ejus constantiam *nec conjugis fletus statim viduæ, nec liberorum conspectus exinde pusillorum, lege pietatis inflexerat.* (4) At multo constantior martyr, tum quia *Christianus etiam damnatus gratias agit* (5); tum quia pœnas non formidat, sed eas exoptat, ut S. Ignatii comprobatur exemplo : *Ignes, crux, ferarum concursus, sectiones, lanienæ, ossium discerptiones, membrorum concisiones, totius corporis solutio, diaboli tormenta in me veniant, tantummodo ut Jesum nanciscar* (6); tum quia lætus et gaudens audit latam in se mortis sententiam : *Hunc tu læsum existimabis, quem vides lætum?* (7) Neque duntaxat hanc animi lætitiam exhibet martyr cum damnatur ad mortem, et ad supplicium ducitur; sed etiam mediis in tormentis, et dum acerbissimos patitur cruciatus : *Stat martyr tripudians et triumphans, toto licet lacero corpore, et rimante latera ferro, non modo fortiter, sed et alacriter sacrum e carne sua circumspicit ebullire cruorem.* (8) Tum

(1) Tert. L. ad Mart. 4. — (2) Tert. Apol. 50. — L. 1. ad Nat. 18. — L. ad Mart. 4. — L. de An. 1. — (3) D. Cypr. L. de Laud. et Exhort. Mart. — (4) Serm. de S. Arcad. — (5) S. Zeno, Serm. de Pat. — (6) Hom. de Blandin. — (7) D. Aug. in Ps. 138. — (8) Tert. L. de Pat. 3. — (9) Tert. L. ad Mart. 2. — (10) Tert. L. ad Mart. 4. — (11) L. 5. Civ. 14. — (12) In Octav.

(1) Plutarch. in Vita Alex. — (2) D. Ambr. Ep. 7. — (3) D. Aug. Serm. 1. de S. Laur. — (4) Tert. L. de An. 1. — (5) Tert. Apol. 46. — (6) Ep. ad Rom. — (7) Tert. Scorp. 6. — (8) D. Bern. Serm. 6. in Cant.

quia tot palmas sibi computat, quot sunt tolerata pro Christo supplicia; ut constat ex Secunda, virgine fortissima, quæ sic ad tyrannum : « Applica ignes, saxa, gladios, flagella, fustes et virgas : quot tu pœnas intuleris, tot ego glorias numerabo ; quot tu violentias irrogaris, tot ego martyrii computabo palmas. » (1) Tum quia gloriose triumphat. Cui probe competunt quod de Eleazaro refert D. Ambrosius, qui *elephantis ruina inclusus magis quam oppressus, suo est sepultus triumpho.* (2) Unde Christiani sic ratiocinantur apud Tertullianum : *Ergo vincimus, cum occidimur ; licet nunc sarmenticios et semaxios appelletis, quia ad stipitem dimidii axis revincti sarmentorum ambitu exurimur. Hic est habitus victoriæ nostræ, hæc palmata vestis, tali curru triumphamus.* (3) Cur sarmentii et semaxii vocarentur Christiani belle explicat Tertullianus : quia scilicet ad stipitem dimidii axis alligati sarmentis ignitis urebantur. Tunica palmata tam celebris apud Romanos erat vestis triumphantium, dicta palmata a palmis quæ intertextæ erant; sarmenta autem quibus cremabantur martyres, et axis cui alligabantur, erat palmata eorum vestis, et habitus in quo triumphabant, pompa qua recti in cœlum evolabant. Victoribus triumphi honor deferebatur ; in suis suppliciis triumphabant martyres, non solum tormenta, sed et tyrannos, et tortores ipsos superantes : *Steterunt torti torquentibus fortiores, et pulsantes ac laniantes ungulas pulsata ac laniata membra vicerunt.* (4) Quibus de sua fortitudine congratulatur ibidem D. Cyprianus : *Tolerastis usque ad consummationem gloriæ durissimam quæstionem, nec cessistis suppliciis, sed potius vobis supplicia cesserunt*, tolerantibus admirabili constantia universa suppliciorum genera.

3. Gentiles philosophi miram ostentarunt constantiam, fortiter tolerantes *gladium gravem, et crucem excelsam, et rabiem bestiarum, et summam ignium pœnam, et omne carnificis ingenium in tormentis* (5) : quorum multa refert Tertullianus exempla. Verum, ut fatetur Trajanus imperator, acerrimus Christianorum persecutor, « nulla gens pro Deo suo tanta toleravit quanta Christiani pro suo Christo. » Omnia namque passi sunt suppliciorum genera : nihil excogitari potest horribile et acerbum ad cruciandos homines accommodatum, quod non sustinuerint Christiani a tyrannis et tortoribus, *a dæmone subornatis, et modulatis ad omnem sæviendi iniquitatem* (1) : qui crudelitatis ingenio cunctas invenerunt torquendi artes, universa suppliciorum adhibuerunt instrumenta, omnia corporum afflixerunt membra, ut nulla pars corporis vacua esset dolore, sed peculiari afficeretur supplicio. E tot suppliciorum varietatibus, quibus probata fuit martyrum fortitudo, nonnulla refert Tertullianus : *Crucibus et stipitibus imponitis Christianos, ungulis deraditis latera Christianorum; cervices ponimus, ad bestias impellimur, ignibus urimur, in metalla damnamur, in insulas relegamur* (2), aliaque innumera patimur supplicia a crudelibus persecutoribus, qui *de iniquitate sævitiæ gloriantur.* (3)

Horribiles sunt equidem cruciatus quos a sævis tyrannis perpessi sunt martyres; sed quo crudelior fuit carnificum crudelitas, eo constantior fuit martyrum fortitudo. *Grande nescio quid æstimari oportet, cujus compensatio tantarum atrocitatum tolerantia constat.* (4) Regius Vates Israëlitarum liberationem de Ægyptiaca servitute et persecutione sic refert : *Qui educit vinctos in fortitudine* (5), ut qui vinculis undique circumdati erant, fortes evaserint. Chaldæus legit : *Salvavit eos in pompa.* Christiani martyres educti sunt in fortitudine, de infirmitate vires mutuantes. « Refert traditio secularium litterarum habuisse quemdam in exercitio usuque certaminis hoc genus virtutis ac roboris, ut quoties in luctamine succumbens, virium suarum amicam et nutricem terram impulsu adversarii contigisset, toties de solo surgens magis ac magis in adversarium prævaleret ; ac si dejectio prostrati occasio fieret triumphi : dabat enim quodammodo infirmitas fortitudinem, lapsus palmam, ruina victoriam. » (6) Quod de Anthæo ait Emissenus, Christiano martyri probe convenit, qui cum infirmatur, tunc potens est, sumit de doloribus et cruciatibus vires, et, ut fatur præfatus auctor, *foris cedit, intus triumphat ; quem cruciat manifesta pœna, pascit docta victoria* (7) : infirmitate vincens tyranni potentiam, invicta constantia crudelis inimici detriumphans sævitiam, et dum vinci videtur reportans victoriam. *Impossibile est ejus æstimare virtutem, cujus unius vinci victoria est : ac si dejectio prostrati, occasio fieret triumphi : dabat enim quodammodo infirmitas fortitudinem, lapsus palmam, ruina victoriam.* (8) Martyres educti sunt in fortitu-

(1) Adhelm. de Virgin. c. 26. — (2) L. 1. Offic. 10. — (3) Tert. Apol. 50. — (4) D. Cypr. L. 2. ep. 6. ad Mart. — (5) Tert. L. ad Mart. 4.

(1) Tert. Apol. 27. — (2) Tert. Apol. 12. — (3) Tert. Apol. 49. — (4) Tert. L. 1. ad Nat. 7. — (5) Psal. 67. — (6) Euseb. Emiss. Homil. 6. de Pasch. — (7) Homil. 4. de Epiph. — (8) S. Zeno. Serm. de Pat.

dine, fortes facti sunt in bello, salvati sunt in pompa.

Moralis Philosophus, ut amico Lucilio animi fortitudinem et constantiam inspiret, sic eum alloquitur : *Dic tibi : Ex istis quæ terribilia videntur, nihil est invictum, singula vicere jam multi : ignem Mutius, crucem Regulus, venenum Socrates, exsilium Rutilius, mortem ferro adactam Cato, et nos vincamus aliquid.* (1) Christiane, non tibi gentilium, sed martyrum exempla propono, teque ad constantiam Ethnici verbis compello. « Ubi ad vincula manicasque tremunt manus, tibi ad carceris fetorem nauseat stomachus, ubi caro mollicula verbera refugit, ubi tormenta mortemque mens exhorrescit; dic tibi : Ex istis quæ terribilia videntur, nihil est invictum, singula vicere jam multi. » Divi Divæque martyres : crucem Petrus, gladium Paulus, saxa Stephanus, ignem Laurentius, feras Ignatius, rotas Catharina, et cæteri innumera suppliciorum et tormentorum genera. Et nos vincamus aliquid : vincamus inimicorum sævitiam, vincamus insatiabilem appetitus concupiscentiam, vincamus passionum violentiam, vincamus adversam qua premimur fortunam. *Neque fortes adversa prosternunt.* (2) Ex Theodoreto : *Martyrum appellationes magis norunt omnes, quam vel amicissimorum nomina : ad hæc suis liberis imponere student, quo eis inde securitatem, præsidium, seu phylacterium comparent.* (3) Antiquitus Christiani martyrum nomina suis filiis imponebant, quos horum nominum prospectu arcebant a malo, promovebant ad bonum, et ad martyrii tolerandi sufflammabant amorem : ad quod subeundum sese ad religionem vocatos existimabant. *Ad hanc sectam utique, suscepta ejus conditione pacti venimus, ut animas nostras auctorati in has pugnas accedamus.* (4) Primipili Christiani erant ad mortem pro religione obeundam expediti, et martyres suppliciis testati sunt fidem. Nam *alios ignis, alios gladius, alios bestiæ Christianos probaverunt. Alii fustibus interim et ungulis insuper degustata martyria in carcere esuriunt* (5) : et omnes miram demonstrarunt animi fortitudinem, tum in cruciatibus tolerandis, tum in hostibus debellandis.

III. PARS. *Vocati sumus ad militiam Dei vivi, cum in sacramenti verba respondimus.* (6) Athletæ qui in stadio singulare volebant inire certamen, duo tenebantur præstare. Unum, proprium declarare nomen ; aliud, oleo inungi ut in pugna fortiores forent. Hæc duo præstant Christiani suscipientes baptismi sacramentum, in quo ad Dei vocantur militiam; nam et proprium declarant nomen, et supra pectus, caput et humeros unguntur, ut robustiores fiant : et quasi vires supernaturales quas suscipiunt in baptismate non sufficiant, novas accipiunt adhuc in confirmatione, in qua *caro signatur, ut et anima muniatur.* (1) Homo considerari potest in natura, et in religione, et in quovis statu consideretur, conditio ejus est militaris : *Militia est vita hominis super terram.* Hoc de hominis natura asseverat Job. De religione ait D. Hieronymus : *Vita christiana, quæ in baptismo incipit, vita militaris est.* (2) Cui arridens D. Augustinus hoc scitu dignum ponit ænigma : *In isto bello, est tota vita Sanctorum.* Prœliandum nobis est adversus mundum, carnem et dæmonem. Nam, ut fatur Sanctus Paulinus, *inter insidias et pugnas vita transigitur, et per ignes doloso cineri superpositos ambulamus.* (3) Uti patria est locus pacis et quietis, ita via est status prœlii et certaminis. « Luctamen sunt præsentia omnia, certamen, bellum, pressuræ, angustiæ, stadium : aliud est quietis tempus; hoc ærumnis deputatum est atque sudoribus : nullus ubi ad certamen se exuit, unctusque est, requiem quærit. » (4) Nam, ut belle subjungit Tertullianus, *nemo miles ad bellum cum deliciis venit, nec de cubiculo ad aciem procedit; sed de papilionibus expeditis, et substrictis, ubi omnis duritia, et imbonitas, et insuavitas consistit :* at inter omnes Christianos, martyres potissimum sunt *summi Regis legitimi et germani milites* (5), qui pro ejus religione fortiter dimicantes et morientes, 1. Idololatriam debellarunt ; 2. Christianam religionem propugnarunt ; 3. Spolia de inimicis reportarunt.

1. *Prœlium est nobis, quo provocamur ad tribunalia, ut illic sub discrimine capitis, pro veritate certemus. Victoria est autem, pro quo certaveris, obtinere.* (6) Milites qui pro hominibus militant, multum discriminantur a Dei militibus. Illi vili stipendio et sanguinem fundunt, et persæpe vitam amittunt ; isti pro Deo vivo certantes, immortalem sibi comparant vitam. Illi dum occumbunt, vincuntur : nam *luctator ter abjectus perdit palmam* (7) ; isti dum occiduntur, vincunt, et moriendo victoriam de inimicis reportant.

(1) Epist. 99. — (2) Chrysol. Serm. 124. — (3) Serm. 8. — (4) Tert. L. ad Scap. 1. — (5) Tert. Scorp. 1. — (6) Tert. L. ad Mart. 3.

(1) Tert. L. de Res. Car. 8. — (2) Epist. ad Heliod. — (3) Ep. de Gazaphil. — (4) D. Chrysost. in 2. ad Timoth. — (5) D. Athan. quæst. 11. ad Antiochium. — (6) Tert. Apolog. 50. — (7) Sen. L. 5. de Benef. c. 3.

Quinam illi tam beati victores, nisi proprie martyres? Illorum enim victoriæ quorum et pugnæ; eorum vero pugnæ quorum et sanguis (1) : suoque sanguine martyres 1. Tyrannos superarunt; 2. Dæmones debellarunt; 3. Idololatriam a tyrannis et dæmonibus propugnatam, detriumpharunt. 1. Tyrannos superarunt, siquidem in persecutione *cum tormentis prœliatur.* (2) Inaudita autem, cruenta et insolita passi sunt martyres a tyrannis et persecutoribus tormenta, sed stupenda prorsus animi fortitudine et constantia. Unde sic fantur apud Tertullianum : *Sic ita ad Deum expansos ungulæ fodiant, cruces suspendant, ignes lambant, gladii guttura detruncent, bestiæ insiliant, paratus est ad omne supplicium ipse habitus crantis Christiani.* (3) His suppliciis constanter toleratis, martyres *vicerunt mortem, persecutores victi sunt* (4) : et quia non tantum adversus tyrannos, sed etiam adversus dæmones *in persecutionibus prœliatur* (5) : martyres Dei milites in tormentis, 2. Dæmones debellarunt, ut ipsimet declarant : *Illos nunquam magis detriumphamus quam cum pro fidei obstinatione damnamur.* (6) Neque sunt duntaxat martyres *vincendo luctati, adversus spiritalia nequitiæ* (7) : sed quia, ut fatur Tertullianus, *obnititur, et adversatur idololatriæ martyrium.* (8) Idololatriam 3. Adhuc detriumpharunt : multis modis agressi sunt idololatriam Christiani, verbi Dei prædicatione, miraculorum patratione, templorum eversione, virtutum operatione, in dæmonas dominatione, invicta cum oratoribus, philosophis, magis, aruspicibus, disputatione : attamen nihil gloriosius idololatriam detriumphavit quam martyrum supplicia. Nam *martyrium cum sua gratia certat cum idololatria : liberat enim ab idololatria* (9), et christianam veritatem fortiter propugnat.

2. *Cœterum pati oportebat omnem Dei prædicatorem atque cultorem, qui ad idololatriam provocatus negasset obsequium, secundum illius quoque rationis statum, qua et præsentibus tunc et posteris commendari veritatem oportebat, pro qua fidem diceret passio ipsorum defensorum ejus; quia nemo voluisset occidi nisi compos veritatis.* (10) Multa sunt motiva credibilitatis quæ christianæ religionis suadent veritatem; sed super omnia passio martyrum illum efficit credibilem. Nam, ut fatur D. Hieronymus, *triumphus Dei, passio martyrum : pro Christi nomine cruoris effusio.* (1) Cujus hanc egregiam reddit rationem. *Odor notitiæ Dei disseminatur inter gentes, et subit tanta cogitatio, quod nisi verum esset Evangelium, nunquam sanguine defenderetur.* Ethnici namque videntes tot Christianos omnis ætatis, conditionis et sexus, viros, feminas, senes, juvenes, ignaros, doctos, potentes, divites, nobiles, libenter, alacriter, constanter tot, tanta, tamque insolita tolerare tormenta, in semetipsis ratiocinabantur : Oportet ut vera sit christiana religio, pro qua tot homines vitam fortiter amittunt, quam tot martyres prædicant *sanguinis suffragio.* (2) Nullum efficacius adduci potuit testimonium ad probandam fidei veritatem quam passio martyrum, qui eam *clamant sanguinis suffragio.* Sanguis martyrum binam emittit vocem. Unam ad Deum, pro cujus honore effunditur : unde clamat, ait Ambrosius, *passionis triumpho;* alteram, ad homines, quos de religionis veritate convincit *sanguinis suffragio.* Nullus enim nisi mentis inops vellet pro tuendo mendacio fundere sanguinem et pati mortem.

Sic de persecutionum fluminibus vaticinatus est Regius Propheta : *Elevaverunt flumina, Domine, elevaverunt vocem suam.* (3) Vocem dico evangelicam, grandem et validam, quæ ad ultimos usque orbis pervenit terminos : unde gloriosus martyr, mutuata D. Ambrosii eloquentia, judicem tyrannum, carnificem alloquitur : *Abscinde linguam, sed non abscindes constantiam, non virtutem auferes, non rationem oblitterabis, non eripies testimonium veritatis.* (4) Hæc ubi ad carnificem constanter dixit Dei Athleta, tum vehementi quodam patiendi desiderio excitatus, inclamat : *Quid verba damus? loquaciora sunt vulnera, satis jam Deum sermone laudavimus, nunc passione laudemus.* Ipsa verba aures duntaxat feriunt, vulnera vero etiam intuentium animos pervadunt, mentem veritatis testimonio convincunt, et de religionis hostibus spolia reportant.

3. *Multi apud vos ad tolerantiam doloris et mortis hortantur, ut Cicero in Tusculanis, ut Seneca in Fortuitis, ut Diogenes, ut Pyrrhon, ut Callinicus; nec tamen tantos inveniunt verba discipulos, quantos Christiani factis docendo.* (5) Christiani virtutum exemplarium operationibus, et magis adhuc fortitudine in passionibus, innumeros ad christianam religionem adducebant Ethnicos : *Illa ipsa obstinatio, quam exprobratis, magistra est.* (6)

(1) Tert. Scorp. 12. — (2) Tert. Apolog. 50. — (3) Tert. Apol. 30. — (4) D. Ambr. L. de Fid. Res. — (5) Tert. L. de Pat. 13. — (6) Tert. Apol. 27. — (7) Tert. de Jejun. 17. — (8) Tert. Scorp. 5. — (9) Ibid. — (10) Ibid. 8.

(1) Epist. 150. ad Hedibiam. — (2) D. Ambr. — (3) Ps. 92. — (4) L. de Jacob. c. 11. — (5) Tert. Apol. 50. — (6) Ibid.

Invicta qua patiebantur patientia, Gentiles docebat fidem : *Quis enim non contemplatione ejus concutitur ad requirendum quid intus in re sit? quis non ubi requisivit, accedit?* Idololatræ conspicientes patientes Christianos sciscitabantur causam cur adeo atrocia paterentur supplicia. Audientes autem pati duntaxat pro religione, statim inferebant veram esse illam religionem, pro qua tot homines tanta adeo fortiter sustinebant tormenta. Itaque errorem abjicientes, idololatriam respuentes, veritatem amplexantes, efficiebantur Christiani, et pro fidei confessione effundebant constanter sanguinem. *Nec quidquam tamen proficit exquisitior quæque crudelitas vestra, illecebra est magis sectæ. Plures efficimur quoties metimur a vobis; semen est sanguis Christianorum.* Sic alloquuntur Christiani tyrannos apud Tertullianum, cujus sententias aliorsum (1) illustratas videbis. Impræsentiarum expendendum duntaxat est quam belle dicat : *Semen est sanguis Christianorum.* Ut enim semen in terram projectum atque emortuum, aliud centesimum reddit ingenti fœnore, sexagesimum aliud, sic et martyrum sanguis dum in terram effluit, adinstar christiani seminis sese multiplicat, et in gentem magnam germinat : *Quid factum est de tot mortibus martyrum, nisi ut verba Dei prævalerent, et tanquam irrigata terra sanguine testium Christi pullularet ubique seges Ecclesiæ?* (2) Sic S. Hermenegildi sanguis a patre Leovigildo rege Ariano fusus, et fratrem Recaredum, et totam Visigothorum gentem ab Arianismo ad christianam fidem convertit : *Unus in gente illa mortuus est, ut multi viverent; et dum unum granum fideliter cecidit, ad obtinendam fidem animarum seges multa surrexit.* (3)

Inde colligendum quantos Christianos produxerit sanguis martyrum. *Occisi sunt martyres ad multiplicandam Ecclesiam. Valuit sanctus sanguis effusus seminationi : accessit mors martyrum, et multiplicati sunt magis magisque Christiani.* (4) Proinde tot de hostibus spolia retulerunt, quot Gentiles ad christianam religionem converterunt. *Hæc sunt, o formosi milites Christi, insignia vestræ victoriæ : ista, o Athletæ probatissimi, perfectique divini bellatores vestræ fidei ac fortitudinis præmia.* (5) Vestro sanguine rigata est Ecclesia et abunde fecundata. Nam, ut ait D. Ambrosius, expendens istud Davidicum : Super maria fundavit eam, et super flumina præparavit eam (1) : *In tribulationibus fundatur Ecclesia, in tempestatibus et procellis, in sollicitudinibus et mœrore, in rebus adversis, et in fluminibus præparatur.* Martyres propugnarunt veritatem sanguinis suffragio; quos ideo D. Aug. nuncupat *firmos Ecclesiæ* (2) : et Gregorius Nazianz. *generis nostri primitias, hæc columina, fidei coronas,* quam de idololatria victricem reddiderunt. *Miles triumphalibus de hoste spoliis onustus, vulneribus suis gaudet* (3) : Dei martyres de tot conversis Gentilibus lætantur, cicatricesque suas servant in cœlo, velut victoriæ insignia.

Hucusque contemplati sumus fortitudinem qua martyres tanquam generosi Dei milites præliati sunt, et omnia tormentorum genera passi, ut de inimicis reportarent victoriam. *Proinde vos, benedicti, quodcunque hoc durum est, ad exercitationem animi et corporis deputare. Bonum agonem subituri estis, in quo agonothetes Deus vivus est : xystarches Spiritus Sanctus, corona æternitatis bravium.* (4) Certamen quod inituri sumus est *agon sacer;* et ut fatur Chrysologus, *magnus itaque agon iste est, in quo spectaculum Domino exhibemus.* (5) Multas rationes conglobat Chrysologus, ut nos ad strenue certandum provocet. 1. Quia *spectamur certantes a Domino : spectamur ab Angelis.* 2. Quia *in hoc agone primo Dominus et salvator noster, et certavit et vicit, ut nobis exemplum certaminis et victoriæ demonstraret.* 3. Quia *sancti martyres in agone certaminis positi, non solum vitia peccatorum, sed ipsam mortem vicerunt, et præmia immortalitatis susceperunt.* 4. Quia *in agone isto terreno qui vincere volunt, abstinent se a vitiis quibusdam, a potu nimio : abstinent ab omni immunditia, sub tanta castitate, ut etiam propria conjugia non requirant, nec aliter se vincere posse sperant, nisi corpus castum pudicumque servaverint : et post tantum laborem quid aliud quam parvam et corruptibilem et vilem quidem coronam accipiant? Si ergo pro corruptibili corona tantus labor suscipitur, quanto magis nos omnem laborem sustinere debemus, quibus præmium cœleste, et æterna cœli corona promittitur?* Ex his concludit Chrysologus : *Est ergo nobis agonizandum non levi certamine : certamus enim contra spiritalia nequitiæ, contra diabolum et angelos ejus; certamus contra injustitiam, contra impietatem, contra malitiam,*

(1) Tert. Prædic. tom. 2. Tract. de Apostolis. Conc. 6. — (2) D. Aug. in Ps. 40. — (3) D. Greg. L. 3. Dialog. 31. — (4) D. Aug. Præfat. in Ps. 40. — (5) S. Ephrem. Orat. de Laud. Mart.

(1) Ps. 23. — (2) Orat. 6. — (3) D. Cypr. L. de Laud. et Exhort. Mart. — (4) Tert. L. ad Mart 3. — (5) Phil. Jud. de Agric. Serm. 119.

contra impudicitiam, contra diversas illecebras peccatorum, et si certantes vincimus, tot coronas accipimus, quot vitiorum victores fuerimus : in terra vincimus, sed præmium virtutibus in cœlestibus accipimus.

CONCIO TERTIA.

Martyriorum *præstantiam* (1) prædicat merito Tertullianus. Tanta est *martyrii prærogativa* ut D. Cyprianus (2) audeat Apostolis præponere martyres. *Plus est esse martyrem quam esse Apostolum.* Et D. Augustinus post attente consideratas cunctas quas Ecclesia in suo sinu complectitur dignitates, audacter pronuntiat : *Martyres in Ecclesiis summum locum tenent, itaque apice sanctæ dignitatis excellunt.* (3) Cui arridens D. Cyprianus, eloquenter, quamvis fuse, martyrum declarat excellentiam : *Quid enim gloriosius, quidve felicius ulli hominum poterit ex divina dignatione contingere, quam inter ipsos carnifices interitum confiteri Dominum Deum? quam inter sævientia secularis potestatis varia et exquisita tormenta, etiam extorto, et excruciato, et excarnificato corpore, Christum Dei filium, etsi recedente, tamen libero spiritu confiteri? quam relicto mundo, cœlum petisse? quam desertis hominibus, inter Angelos stare? quam impedimentis omnibus secularibus ruptis, in conspectu Dei jam se liberum sistere? quam cœleste regnum, sine ulla cunctatione retinere? quam collegam passionis cum Christo, in Christi nomine factum fuisse? quam judicis sui, divina dignatione judicem factum fuisse? quam immaculatam conscientiam, de confessione nominis reportasse? quam humanis et sacrilegis legibus contra fidem non obedisse? quam virtutem voce publica contestatum fuisse? quam ipsam quæ ab omnibus metuitur, moriendo mortem subegisse? quam omnibus dilaniati corporis doloribus, robore animi reluctatum fuisse? quam sanguinem suum profluentem non horruisse? quam supplicia sua, post fidem amare cepisse? quam detrimentum vitæ suæ putare non exiisse?* (4) Post tot conglobata martyrum encomia, quid amplius ad eorum laudem potest decantari? Et tamen hæc aliaque ejusmodi elogia insufficientia existimat D. Augustinus ad eorum gloriam digne commendandam. Nec mirum, quia in hac materia muta est quævis eloquentia humana. *Nemo explicat verbis martyrum dignitates.* (1) Quis enim poterit enarrare sermone martyrum nobilitatem, in quibus est, 1. Virtutum consummatio; 2. Passionis Dominicæ communicatio; 3. Sanguinis Christi velut adæquatio.

Inter virtutes, *fides, spes, dilectio* (2), primum nobilitatis tenent locum : tum quia a Deo qui est illarum objectum proprium, suam mutuantur dignitatem ; tum quia, ut docet D. Augustinus, *fide, spe et charitate* (3) præsertim colitur Deus ; tum quia christiana religio potissimum in exercitio virtutum theologicarum consistit. At ejusmodi virtutes in quibus sita est christiana perfectio, in martyribus suam accipiunt consummationem, seu ultimum perfectionis gradum. Quapropter martyrum mortem pretiosam prædicat D. Cyprianus, *quæ emit immortalitatem pretio sui sanguinis, quæ accepit coronam de consummatione virtutis.* (4) Martyres namque pro religione morientes, 1. Inconcussam ostentant Fidem ; 2. Arduam demonstrant spem ; 3. Perfectam præ se ferunt charitatem.

1. *Martyria fidei examinatoria* (5) belle nuncupat Tertullianus : tum quia de sua fide Christiani examinabantur a judicibus ; tum quia in martyriis suam fidem constanter profitebantur veri fideles ; tum quia patienter tolerando tormenta fidem fortiter propugnabant. *Fides superat in martyribus, nec quidquam deficit, nisi fidei defectu.* (6) Unde postquam Tertullianus plura protulit exempla justorum, qui in veteri lege, et in novo Testamento, pro defensione fidei constanter subierunt mortem, concludit : *Talia a primordio et præcepta et exempla, debitricem martyrii fidem ostendunt.* (7) Quando scilicet occurrit aliqua necessitas : ut cum alicui Christiano incumbit negotium aut fidem negandi, aut mortem subeundi, tunc præferenda est religio vitæ, et prius sustinenda est mors corporis quam negando Deum amittere animæ vitam. In illo casu, *potior est necessitas obeundi martyrii quam evadendæ passionis.* (8) Qui prius eligunt mori quam negare Deum et respuere religionem, sunt veri fideles et consummati Christiani : dicentes : *Malumus damnari quam a Deo excidere* (9) ; hi accipiunt coronam de consummatione virtutis, *cum aliqua atrocitas fidem martyrum coronavit.* (10)

(1) Tert. L. de Res. Car. 43. — (2) L. 2. Ep. 6. — (3) In Ps. 67. — (4) L. 5. Ep. 12.

(1) L. 6. de Martyrib. — (2) Tert. L. de Pat. 12. — (3) In Enchir. c. 2. — (4) Epist. 9. — (5) Tert. Scorp. 7. — (6) D. Cypr. de Dupl. Mar. — (7) Tert. Scorp. 8. — (8) Tert. L. de Cor. Mil. 11. — (9) Tert. Apol. 48. — (10) Tert. Scorp. 1.

2. *Quid nunc, si Deus non certaminis nomine in martyria fidem exposuisset, sed et proprii profectus? Nonne oportebat illam habere aliquem spei cumulum, cui studium suum cogeret, votumque suspenderet, quo eniteretur ascendere?* (1) Duo sunt quæ fideles ad martyria constanter toleranda sufflammant : unum Dei honor, pro cujus religione decertant ; alterum, æterna merces quam præparavit Deus iis qui pro defendenda veritate amittunt temporalem vitam : quapropter ut Christus Dominus apostolos ad constantiam in tormentis accendat, *persecutiones eis prædicat, et passiones venturas in martyrium utique et in salutem.* (2) Fide et spe fulti, fortiter sustinuerunt tyrannorum persecutionem et carnificum crudelitatem. Magna fortitudine prædita est vera fides, terrena bona generose contemnens et cuncta mala et tormenta pro Deo sustinens : unde fucatos illos Christianos artifices, qui sub prætextu temporalis egestatis sese excusare volebant de idolorum fabricatione redarguit Tertullianus : *Nemo eorum quos Dominus adlegit, Non habeo, dixit, quo vivam. Fides famem non timet. Scit etiam famem non minus sibi contemnendam propter Deum, quam omne mortis genus. Didicit non respicere vitam, quanto magis victum?* (3) Nec minori virtute pollet spes christiana ad contemptum præsentium bonorum, et tolerantiam malorum. *Spes enim sequitur fidem* (4); et ut belle ad propositum fatur D. Chrysostomus, *fides gloriam inchoat; spes sustinendo consummat.* (5) Fides martyrii gloriam inchoat, spes sustinendo consummat, tolerando constanter atrociora quæque tormenta. Hæc spes consummata eluxit in martyribus : *Non enim sine causa talia speraverunt præmia qui usque ad sanguinem certaverunt pro veritate. Non eos mundus illexit, non eos terror fregit, non tormenta vicerunt, non blanditiæ deceperunt* (6); sed mira animi fortitudine, terrena cuncta contempserunt, et acerbissimos cruciatus pertulerunt. Bone Deus! *Quanta mala passi sunt martyres, quanta exitia, quanta tormenta! Squalorem carcerum, stricturam catenarum, sævitiam ferarum, ardorem flammarum, aculeos contumeliarum; ista omnia passi propter sempiternam felicitatem* (7); et propter demonstrandam vehementem qua æstuabant Dei charitatem.

3. *Deum jubeor de omni substantia diligere, ut pro eo moriar* (1) : etenim cum Deus sit bonum infinitum, ejus amor præferendus est amori bonorum temporalium, corporis, animæque nostræ. Renuntiandum potius est fortunæ bonis et vitæ nostræ quam divino renuntiandum amori. *Ad hoc enim prælium quasi quædam tuba Evangelii sui nos excitat Dominus dicendo : Qui plus diligit patrem aut matrem quam me, non est me dignus. Qui plus diligit animam suam quam me, non est me dignus. Qui non tollit crucem suam et sequitur me, non est me dignus.* (2) Deo digni fuerunt sancti martyres pro ejus amore crucem tollentes, patrem et matrem relinquentes et animam suam ponentes. *Cum omnium summa virtutum, et omnis plenitudo justitiæ de illo amore nascatur, quo Deus diligitur; profecto hic amor in nullis sublimius excellere clariusque fulgere, quam in beatissimis martyribus invenitur.* (3) Idcirco martyrum mors vocitatur ab Alexandrino Clemente *consummatio* (4), non solum quia consummat vitam, sed præsertim quia a consummata charitate procedit.

Quare ista diximus, Fratres? Ut quando celebratis natalitia martyrum, imitemini martyres. (5) Imitanda est eorum fides, spes, dilectio. Sancti per fidem fortiter sustinuerunt supplicia : *Nobis fides præsidium* (6) debet esse in adversis, persecutionibus, morbis, aliisque afflictionibus. Martyres spe fortes effecti contempserunt temporalia, ut sibi compararent æterna : pro quibus cuncta etiam mala constanter tolerarunt. Christiane, *si crucem tollas et Dominum sequaris, tota paradisi clavis tuus sanguis est.* (7) Tandem, 3. Martyres charitate sufflammati, Dei amorem propriæ vitæ prætulerunt : Deum ama dilectissime et cuncta tolerabis : quia *dilectio omnia sustinet, omnia tolerat* (8), et in cœlo consummatur.

II. PARS. Nihil est gloriosius humanitati Christi quam communicatio idiomatum cum Divinitate ob unionem hypostaticam in persona Verbi : et nihil est martyribus gloriosius quam communicatio quam habent cum passionibus Christi : quos ideo ad tolerantiam hortatur Apostolorum Princeps apud Tertullianum : *Dilecti, ne expavescatis ultionem, quæ agitur in vobis in tentationem, quasi novum accidat vobis : etenim secundum quod communicatis passionibus Christi, gaudete, uti et in revelatione gloriæ ejus, gau-*

(1) Tert. Scorp. 6. — (2) Tert. L. 5. adv. Marc. 10. — (3) Tert. L. de Idol. 12. — (4) D. Aug. in Ps. 17. — (5) Serm. de Fid. — (6) D. Aug. in Serm. 6. de Martyrib. — (7) D. Aug. in Ps. 127.

(1) Tert. Scorp. 4. — (2) D. Cypr. L. 5. Epist. 12. — (3) D. Aug. Serm. 4. de S. Laur. — (4) Strom. 4 — (5) D. Aug. Serm. 44. de Divers c. 34. — (6) Tert. Scorp. 1. — (7) Tert. L. de An. 55. — (8) Tert. L. de Pat. 12.

deatis exsultantes. (1) Duas affert causas cur in afflictionibus gaudere debeant fideles : tum quia in tribulationibus, Christi passionibus communicant; tum quia cum Christo patientes futuri sunt participes gloriæ ipsius. Omissa autem hac posteriori ratione quæ futuram spectat gloriam, uti Divinitas communicatur humanitati, et vicissim humanitas Divinitati, et ex unione utriusque constituitur Christus, cujus passiones sunt Theandricæ ; ita 1. Christus communicat martyrum passionibus ; 2. Martyres communicant Christi passionibus ; 3. Ex hac mutua communicatione, martyrum passiones velut eædem habentur cum Christi passionibus.

1. *Cum te ad fratrum genua protendis, Christum contrectas, Christum exoras. Æque illi cum super te lacrymas agunt, Christus patitur.* (2) Quemadmodum caput naturale in suis membris patitur, ita Christus patitur in martyribus, quibuscum componit corpus Ecclesiæ mysticum, cujus ipse est caput, et membra sunt fideles. Hinc Christus ait Saulo : « Quid me persequeris? » Non ait, ut animadvertit D. Augustinus : *Quid persequeris fideles meos? sed, Quid me persequeris?* (3) quia ipsos persequendo me persequeris : qui persequitur membra, caput quoque persequitur ; quapropter Dominus *persecutorem suum vocavit persecutorem membrorum suorum* (4), quæ dum persequitur, ipsummet persequitur, ob unionem quæ reperitur inter caput et membra. Et ob hanc causam dicitur Salvator occisus ab origine mundi, quia scilicet in persona Abel occisus est, et deinceps successive per cuncta retro secula in suis justis passus est ; ut belle, quamvis longiuscule, ostendit S. Paulinus : *Ab initio seculorum Christus in omnibus suis patitur Ipse est initium et finis, qui in lege velatur, in Evangelio revelatur, mirabilis semper, et patiens, et triumphans in Sanctis suis Dominus. In Abel occisus a fratre, in Noe irrisus a filio, in Abraham peregrinatus, in Isaac oblatus, in Jacob famulatus, in Joseph venditus, in Moyse expositus et fugatus, in prophetis lapidatus et sectus, in Apostolis terra marique jactatus, et multis ac variis beatorum martyrum cruciatibus frequenter occisus.* (5)

Duplex est Christi corpus. Unum naturale, aliud mysticum. In corpore suo naturali non amplius patitur, quia est gloriosum, impassibile et immortale ; at in corpore mystico varia tormentorum genera, etiam post passionem suam tolerat Dominus. Quemadmodum in cunctis Sanctis vivit, ita in cunctis martyribus mortuus est, et contra naturæ leges, quæ unam duntaxat cuivis homini decernit necem, tot pertulit mortes, quot ejus membra pertulerunt martyria. Crucifixus est in Petro, decollatus in Paulo, lapidatus in Stephano, crematus in Laurentio, dilaniatus a feris in Ignatio, pelle nudatus in Bartholomæo, et quotidie adhuc moritur in iis qui pro Dei honore enecantur, et patitur in his qui patiendo communicant Christi passionibus.

2. Neque solum in Christo est communicatio humanitatis cum divinitate, sed etiam humanitatis cum Divinitate. *Ita utriusque substantiæ census, hominem et Deum exhibuit: hinc natum, inde non natum; hinc carneum, inde spiritalem; hinc infirmum, inde præfortem; hinc morientem, inde viventem.* (1) Eodem modo (non quidem ob unionem hypostaticam), sed ob unionem mysticam membrorum cum capite, martyres communicant Christi passionibus : quapropter non tam suos cruciatus et ignominias, quam Christi cruciatus et ignominias pati dicuntur : *Exeamus igitur ad eum extra castra improperium ejus portantes.* (2) Et Paulus de se testatur : *Ego stigmata Jesu in corpore meo porto* (3) : et fideles mortificationi vacantes : *Semper mortificationem Jesu in corpore nostro circumferentes.* (4) Illam passionum suarum communicationem exoptat Salvator dicens : *Transeat a me calix iste.* (5) Non postulat Christus præceptum et ultro acceptum non bibere calicem passionis, sed ut ab ipso pertranseat ad martyres ; quia, ut ait D. Hilarius, *pati nisi ejus passione non possunt :* quasi martyrium passio sit velut altera Christi passio ; vel aliqua dominicæ passionis portio; vel saltem quædam ipsius ampliatio, quam adimplent martyres, dum ex concepto furore in Christi nomen et rem christianam atrocius torquentur. Quomodo Apostolus de semetipso fatur : *Adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea, pro corpore ejus quod est Ecclesia.* (6) Verum Apostolus nimium sublimando humanas passiones, quodammodo videtur dehonestare divinas ; nam quid potest deesse passioni Christi, quæ abunde satisfecit pro mundo, et pro mille adhuc mundis foret sufficientissima? Esto desit aliquid passioni Christi, poteritne humana fragilitas divino operi præstare complementum ? Passioni Christi nihil defuit quoad valorem et pretii sufficientiam : ei

(1) Tert. Scorp. 12. — (2) Tert. L. de Pœn. 10. — (3) Serm. 14. de Sant. — (4) D. Aug. Tract. 10. in Joan. — (5) Epist. ad Aprum.

(1) Tert. L. de Car. Chr. 5. — (2) Hebr. 13. — (3) Gal. 6. — (4) 2. Cor. 4. — (5) Matth. 26. — (6) Coloss. 1.

tamen deest aliquid ut applicetur tum infidelibus, tum fidelibus. Ut applicetur infidelibus, oportet ut Apostoli peregrinentur per universum orbem, gentes doceant, Evangelium annuntient, miracula patrent, tormenta sustineant, ut ex Gentilium conversione Ecclesia propagetur, crescat, perficiatur, et idololatræ ad fidem adducti fiant participes passionis et redemptionis Christi : *Nondum omnia passus est pro vobis, etiam post mortem patitur ; nam quæ illum oportebat pati, ego pro illo patior.* (1) Non secus, ait Theophylactus, ac si duce exercitus abeunte, ducis vicarius loco ejus pro phalange dimicans, ipsius recipiat vulnera. Christo namque in cœlum assumpto, apostoli in acie dimicantes pro eo vulnerantur, suisque suppliciis adimplent quæ desunt passionum Christi. Ut etiam passio Christi applicetur fidelibus, suumque accipiat complementum : *Deest illi conjunctio ipsius cum afflictionibus nostris.* (2) Tanti æstimantur Christianorum passiones, ut dicantur complementum passionis Christi : non quod passio Salvatoris sit diminuta ; ex se enim est sufficiens, perfecta, omnimodeque completa ; sed quia ex illa conjunctione nostræ passiones eædem habentur cum Christi passionibus, quo nihil illustrius ad gloriam martyrum potest enarrari.

3. Passiones quas pertulit Christus in sua humanitate, dicuntur Theandricæ, et valorem pretiumque infinitum mutuantur ex unione cum persona Verbi. Martyrum quoque passiones ex unione cum passionibus Christi suum mutuantur decus et meritum. Neque metuendum est quod hujusmodi conjunctio sit injuriosa Christo, quia *nulli compensatio injuriosa est, in qua aut gratiæ, aut injuriæ communis est ratio.* (3) Christiani patientes Christo incorporari, unumque cum eo effici et esse dicuntur : quos ideo Apostolus appellat concrucifixos, commortuos et Christo complantatos. (4) Martyres per passionem suam quasi inseruntur passioni Christi sicut ramus arbori, ab eoque omnem exsugunt vigoris et gratiæ succum, vimque tolerandi, merendi, et perseverandi sicut Christus : cum quo martyres sunt mystice unum corpus, una vita et una passio ; itaque illis tum injuriæ, tum gratiæ communis est ratio. Communis quidem ratio injuriæ, quia tam caput quam membra passa sunt pro veritate, pro virtute, pro religione, pro Dei honore. Communis adhuc ratio gratiæ, quia Christus sua passione fundavit Ecclesiam, et martyres sua passione fecundarunt Ecclesiam. *Quid factum est de tot mortibus, nisi ut verba Dei prævalerent, et tanquam irrigata terra sanguine testium Christi pullularet ubique seges Ecclesiæ?* (1) Unde illis tanta virtus? Ex unione cum Christo. *In Ecclesia catholica nihil habentes simulationis, compaginati junctura unitatis, confessi sunt Christum : caput quod præcesserat, sicut membra sequi concupierunt ; sed qui concupierunt? in tormentis patientes, in confessione fideles, in sermone veraces.* (2)

Fratres, oblatum vobis de manu Domini calicem tribulationum læto animo suscipite : *Quis pati renuat patiente Domino?* (3) Communicate cum Christo per fidem et gratiam, communicate Christi passionibus, ut sitis participes gloriæ et felicitatis. *Quoniam et Christus passus est pro nobis, relinquens vobis exemplum semetipsum, ut adsequamini vestigia ipsius.* (4) Sequenda sunt Christi vestigia in passionibus, ut cœlestem assequamur felicitatem. Imitandi sunt adhuc martyres, qui nobis patiendi præbuerunt exemplum. *Martyr enim cum patitur, non sibi solum patitur, sed omnibus : sibi enim patitur ad meritum, omnibus ad exemplum ; sibi patitur ad requiem, omnibus ad salutem : exemplo enim eorum didicimus Christo credere, didicimus contumeliis vitam æternam quærere, didicimus mortem non timere* (5), didicimus nostris passionibus quodammodo Christi passiones compensare.

II. PARS. *Ex æquo agebat Deus cum homine, ut homo ex æquo agere cum Deo posset.* (6) Licet Deus ab homine infinite distet, attamen unitus est homini ut ex æquo homo cum Deo agere posset. Quod quomodo exsequatur, habes aliorsum elucidatum (7), Christiane, modo attendas quod Deus passus est, ut homo posset ex æquo pati cum Deo. *Christus in præsepio reclinatus, legem martyrii præfigebat* (8), vagiens et fundens lacrymas. In horto quoque Gethsemani, *orans cum sudore sanguineo, Dominus noster Jesus Christus, significabat de toto corpore suo, quod est Ecclesia, emanaturas martyrum passiones.* (9) Verum cruci affixus martyrii formam subministravit. Qualis martyrum dignitas? quanta eorum excellentia, qui suo martyrio theologicas consummant virtutes, Christi passionibus communicant, et quod est pror-

(1) D. Chrysost. Hom. 4. in cap. 1. Coloss. — (2) Cajet. — (3) Tert. Scorp. 7. — (4) Rom. 6. — 2. Tim. 5.

(1) D. Aug. in Ps. 140. — (2) D. Aug. in Ps. 39. — (3) Laur. Just. L. de Cast. Connub. c. 8. — (4) Tert. Scorp. 12. — (5) D. Aug. Serm. 3. de 7. Fratrib. Machab. — (6) Tert. L. 2. adv. Marc. 27. — (7) Tert. Prædic. tom. 1. Tract. de Amore, Conc. 4. — (8) Pet. Dam. Serm. 11. — (9) D. Aug. L. de Ver. Innocen. c. 68.

sus stupendum, eas quodammodo adæquant? *Quando hoc ipsum sufficere eis ad gloriam debeat, æquari passionibus domini et magistri.*(1) Vide hanc adæquationem alibi (2) explanatam, et in præsentiarum considera martyres repensantes Christo 1. Dilectionem pro dilectione; 2. Sanguinem pro sanguine; 3. Cicatricem pro cicatrice.

1. Christus hominem *amavit utique, quem magno redemit* (3), scilicet inauditos sustinendo cruciatus: amor namque probatur passionibus, *quia nihil durum, nihil amarum, nihil grave, nihil lethale computat amor verus. Quod ferrum? quæ vulnera? quæ pœna? quæ mortes amorem prævalent separare perfectum? amor impenetrabilis est lorica, respuit jacula, gladios excutit, periculis insultat, mortem ridet; si amor est, vincit omnia.* (4) Vim amoris eloquenter declarat Chrysologus, quam evidenter demonstravit in sua passione Dominus Jesus, ob hominum dilectionem acerbissimos crucis tolerans cruciatus. *Quamvis illi dilectioni, qua Dominus nos redemit, nulla humana charitas possit æquari* (5), attamen sanctissimi martyres *Domino Jesu Christo pro hominibus omnibus mortuo tam propinqui sunt imitatione charitatis quam similitudine passionis.* Quemadmodum enim Christus ex hominum dilectione posuit animam suam, ita et ipsi pro Christi amore constanter passi sunt mortem: sicque dominico conformantur amori, qui est typus et forma martyrii: *Dilectio quæ Deum diligens ex totis viribus suis quibus in martyrio decertat, ex tota anima sua quam pro Deo ponit, hominem martyrem excudit* (6): imprimens in eo velut divini amoris characteres, exprimensque formam charitatis, ex qua pro hominibus mortuus est Christus.

Quod ominatus fuerat ipsemet Dominus de martyribus per os Prophetæ loquens: *Uram illos sicuti uritur argentum, et probabo illos sicuti probatur aurum. Utique per tormenta ignium et suppliciorum.* (7) Charitas bene auro comparatur: tum quia sicut aurum inter metalla est pretiosius, sic charitas inter virtutes nobilior; tum quia quemadmodum aurum in igne probatur, ita amor igne tribulationum demonstratur. Sicut igitur aurifex in fornace probat et purificat aurum, et dum acrior est et diuturnus ignis, purius reddit aurum, meliorique de nota commendat, sic Deus martyres probavit in camino tribulationis, et quilibet Dei miles potest dicere cum Jobo: *Ipse vero scit viam, et probavit me quasi aurum quod per ignem transit.* (1) Hanc veræ dilectionis probationem præfiguratam vult Balduinus per manna, quod prius frangendum mola, prius terendum pistillo, prius coquendum erat in olla, ut alicujus saporis suavitatem gustui exhiberet: *Verrebat populus in mortario manna coquens olla; in olla autem tribulationis per ignem passionis manna coquitur, quando bonum, quod in bonis est, inter mala quæ patimur, magis magisque solidatur, quod tunc quidem fit cum Deus inter flagella magis diligitur.* (2) Martyres tanquam manna attritum et coctum in camino tribulationum, suavissimum exhibebant saporem, et quo acerbiores patiebantur cruciatus, eo vehementius et ardentius Deum diligebant, reddentes Christo amorem pro amore, mortem pro morte.

2. *Vide an servaverit genus, a quibus et testimonium sui exspectet, et in quos justitiæ vicem mandat* (3): ut scilicet passionem passione, mortem morte, supplicium supplicio compensent. Nam licet passionis Christi et martyrum inæquale sit meritum, neque pœnalissima ipsorum mors longo etiam intervallo possit conferri cum Christi morte, quoad rationem meriti, attamen quoad gratitudinis officium, nihil amplius ab illis potuit exigi quam ut pro Christo vitam offerrent, qui subierat pro eis mortem, *passione debitam pro passione referentes gratiam, ac sanguine pro sanguine solventes remunerationem.* (4) Quod nec effugit visum Regii Vatis, qui de cœlo eruditus, nihil invenit præter martyrium quod pro dominica passione possit rependere vicem. Unde postquam ardenti gratitudinis desiderio in hæc verba prorupit: *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi?* (5) statim subjungit: *Calicem salutaris accipiam.* Per beneficia quæ nobis tribuit Dominus, pro quibus gratitudinem ostendere desiderat Propheta, D. Augustinus intelligit Christi passionem: calicem vero salutaris, quo Christi recognoscitur passio, martyrum passionem interpretatur: *Quia prior passus est, dat imitari passiones suas, et ideo pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum ejus.* Calicem quem Christus in sua passione pro hominum salute bibit, martyribus propinavit: *Si calix salutaris est, necesse est ut salvemus calicem illum, totum illum bibentes, ut nihil fundamus ex eo:*

(1) Tert. Scorp. 9. — (2) Tert. Prædic. tom. 2. Tract. de Apostolis, Conc. 2. — (3) Tert. L. de Car. Chr. 4. — (4) Chrysol. Serm. 40. — (5) D. Aug. Serm. 4. de S. Laur. — (6) Tert. Scorp. 6. — (7) Tert. Scorp. 7.

(1) Cap. 23. — (2) Num. 11. apud Tilman. — (3) Tert. Scorp. 10. — (4) Asterius, Orat. in Phocam Mart. — (5) Ps. 115.

effundit autem accipiens, qui denegat ne aliquid patiatur. (1) Calicem salutaris de manu Domini suscipientes martyres, nihil ex eo effuderunt, sed abunde biberunt in gratitudinis monumentum. Unde sic fantur apud Theodorum Heracleotem : *Aliam enim pro iis quæ a Domino accepimus, vicem rependere non valemus, nisi pro ipso mortem sustinendo, atque hanc ipsi pro omnigenis beneficiis remunerationem reponendo.* (2) Quamvis enim martyres pro Christo morientes par pari non reddiderint, neque gratitudinem beneficio dominicæ passionis æqualem præstiterint; quia tamen nihil amplius referre potuerunt præter martyrium, imparem debiti solutionem sic pretiose taxavit Christus, ut martyrum passionem acceptaverit ad propriæ passionis remunerationem. Ad quod alludere videtur Tertullianus de martyrum carne loquens : *Cum pro nominis fide in medium extracta, et odio publico exposita decertat; cum in carceribus maceratur teterrimo lucis exsilio; cum jam et in luce omni tormentorum machinatione laniatur; cum denique suppliciis erogatur, enisa reddere Christo vicem, moriendo pro ipso, et quidem per eamdem crucem sæpe, nedum per atrociora quoque ingenia pœnarum.* (3) Martyres pro nominis fide decertant, id est, pro christiano nomine, seu pro Christo, christianæ disciplinæ magistro : tormentorum machinatione laniantur, id est, ingeniosa tyrannorum sævitia in adinveniendis suppliciis, quæ constanti animo sustinuerunt nitentes reddere Christo vicem, moriendo pro ipso.

Subjungit Tertullianus martyrum adhuc carnem commendans : *Ne illa beatissima et gloriosissima, quæ potest apud Dominum parere debito tanto, ut hoc solum debeat ei, quod ei debere desierit; hoc magis vincta, quod absoluta.* Christo paruerunt martyres sua morte dominicam passionem compensantes. Jubet qui exigit, paret qui præstat quod promisit : appellanti namque creditori paret debitor cum satisfacit : martyres Domino satisfecerunt, pro eo morientes, debitum solventes quid amplius quam vitam pro vita præstare potuerunt? Tantum autem debitum quo potuerunt modo solventes, novum contraxerunt debitum, scilicet quod a priori liberati, eo magis fuerunt adstricti, quo magis absoluti, hoc ei duntaxat debentes, quod ei debere desierint, mortem morti, cicatricem cicatrici rependentes.

Illæ cicatrices christiano prælio insculptæ, et utique invidiosæ apud Christum, quia vicisse cupierunt, et sic quoque gloriosæ, quia non vincendo cesserunt. (1) A Christo peregrinatur invidia, tum quia ejus summa sanctitas nullo vitio dehonestatur, tum quia bonum duntaxat invidetur. Nullum est autem bonum quod eminentiori modo non sit in Deo; tum quia Christus in cœlo corpore et anima perfectissime beatur, nec ei deest quidquam quod invidere possit : attamen adeo sunt gloriosa martyrum vulnera, tantique ea æstimat Christus, ut si posset invidiæ zelo affici, martyrum invideret cicatricibus quas ei pro suis plagis rependunt velut gratitudinis tesseram, et amoris insigne : *Ut bonus miles feret vulnera enumerabit cicatrices, et transverberatus telis, moriens amabit cum pro quo cadet, imperatorem.* (2) Martyres boni Christi milites Christi amore in arenam descenderunt, imperatoris amore ducti pugnarunt cum tormentis, et telis confossi ardenter dilexerunt Dominum, pro cujus gloria dimicarunt, et sub tyrannorum sævitia occubuerunt. *Oportet enim quomodo Christus animam suam posuit pro nobis, ita fieri pro eo et a nobis.* (3) Christus pro amore martyrum contra diabolum decertavit, ut eos ab ejus tyrannide liberaret; pro eis vulneratus, dilaniatur, clavis perforatus, spinis confixus est. Audite illum loquentem apud Chrysologum : *Crux hæc non meus, sed mortis est aculeus; clavi isti non mihi infigunt dolorem, sed vestram mihi infigunt altius charitatem; vulnera hæc non educunt gemitus meos, sed magis vos meis visceribus introducunt; extensio corporis mei vos dilatat in gremium, non meam crescit in pœnam; sanguis meus non mihi deperit, sed vestrum prorogatur in pretium.* (4) Christi Domini vulnera martyrum sufflammant charitatem, eisque admirabilem præstat constantiam, ut suis vulneribus Domini compensent plagas. Nam, ut belle ad propositum fatur Petrus Blesensis, *stat martyr afflictus quidem, sed invictus, videnque sanguinem suum ex diversis corporis partibus ebullire, non sua, sed Redemptoris vulnera attendit.* (5) Sua martyr non sentit vulnera, quia Christi considerat plagas; dolores ab ejus corpore aut peregrinantur, aut saltem mitigantur; quia plus habet spiritum suum in vulneribus Salvatoris, quem ardenter amat, quam in corpore proprio, in quo habitat.

Multiplici de causa Christus in corpore glorioso servare voluit cicatrices vulnerum, quæ

(1) Orig. Tract. 35. in Matth. — (2) In Comment. Pal. Græc. — (3) Tert. L. de Res. Car. 8.

(1) Tert. L. de Pud. 22. — (2) Sen. L. de Beat. Vit. c. 15. — (3) Tert. L. de Fug. in Pers. 12. — (4) Serm. 108. — (5) In cap. 1. Job.

in sua pertulerat passione, quarum duas in præsentiarum refero. Unam a V. Beda mutuatam : *Dominus signum perpetis victoriæ vulnerum cicatrices, cœlo inferre maluit quam abolere* (1); tanquam gloriosum victoriarum suarum trophæum cicatrices servans. Alteram ex D. Augustino desumptam : *Non enim deformitas in eis, sed dignitas erit, et quædam quamvis in corpore, non corporis, sed virtutis pulchritudo fulgebit.* (2) Cicatrices in corpore Christi glorioso sunt velut ejus ornamentum, et pretiosa monilia, quæ illud mire decorant. Ob duas illas rationes, post resurrectionem apparebunt in martyrum corporibus cicatrices vulnerum quæ pro religione receperunt, 1. Tanquam memoriale perenne victoriæ quam de tyrannis reportarunt. *Vulnerum cicatrices in corporibus martyrum, quæ pro Christi nomine pertulerunt, in illo regno videbimus tanquam virtutis indicia.* (3) 2. Ut ex illis cicatricibus auguste ornentur et pretiose decorentur : *Corpora ipsa sua magna habebunt ornamenta, in quibus passi sunt magna tormenta.* (4)

Quid amplius ad gloriam martyrum potest dici, quam quod virtutes consumment, dominicæ passioni communicent, mortem suam quasi ex æquo compensent, sintque in ordine ad Dei Filium, quod Dei Filius est per respectum ad Patrem? Dei Filius est perfecta Dei viventis imago, et martyres sunt Dei morientis imagines; nam imitantes ejus passionem, illam in semetipsis repræsentant. Ut enim pulchre philosophatur Petrus Blesensis : *Poteris imaginem et similitudinem Dei in te repingere, si pro fide Christi poteris occumbere : tunc enim quasi ceræ sigillum imprimitur, cum morti Christi mors nostra assimilatur. Bene resignavit suam Deus imaginem in martyre suo, qui jam illam primam et veram præ clarificatione, et præ exaltatione supercœlesti. Non valemus videre imaginem juxta nos configuratam, per passionem respicimus imaginis imaginem.* (5) Martyres sunt imagines imaginis, quia sunt imagines Christi, qui est imago Patris, repræsentantque Dei Filium, qui est *repræsentator Patris.* (6) Imitanda est imago Dei, si felicitatis volumus esse consortes. Nam ut profunde ratiocinatur Gregorius Nyssenus, *si divinum numen solum est beatum, beatitudinis communio per hoc hominibus contingit, si Deo assimilentur.* (7) Ut autem Deo possent assimilari mortales, Dei Filius factus est homo, seseque eis imitandum præbuit. Perfectissimum illud exemplar imitati sunt in passione martyres, ideoque beatitudinis illius sunt participes. Nos quoque simus Christi patientis imagines, ut Christi gloriosi mereamur assequi similitudinem : *Siquidem compatimur, uti et cum illo glorificemur.* (1) Et si non possumus rependere cicatricem pro cicatrice, mortem pro morte, sanguinem pro sanguine, reddamus saltem amorem pro amore, ex dilectione Dei sustinentes cuncta quæ nobis eveniunt adversa. *Videte quid martyribus debeamus, qui sibi vixerunt, et mortui exemplum nobis reliquerunt, et bene vivendo, et tolerando fortiter passiones.* (2) Habemus ante oculos nostros illas imagines imaginis, illas imitemur fortiter tolerantes, bene viventes, ut cum illis possimus immortali frui beatitudine.

(1) In cap. 6. Luc. — (2) L. 22. Civ. 20. — (3) D. Aug. — (4) D. Aug. Serm. 6. de Martyrib. — (5) P. Bles. L. de Pœn. 4. — (6) Tert. L. adv. Prax. 24. — (7) Orat. 1. de Beatit.

(1) Tert. Scorp. 15. — (2) D. Aug. Serm. 3. de 7. Fratrib. Machab. — (3) Tert. L. adv. Jud. 14. — (4) D. Aug. ep. 48. ad Vincent. — (5) Tert. Apol. 2. — (6) Tert. Apol. 10.

CONCIO QUARTA.

Sed *Jesus iste Christus, Dei Patris summus sacerdos, ipse etiam effectus hostia.* (3) martyres quoque simul sunt hostiæ et sacerdotes. Hostiæ, quia immolantur; sacerdotes, quia sacrificant. Christus ut hostia varie a variis oblatus est. Nam *Pater tradidit Filium suum, et ipse Christus corpus suum, et Judas Dominum suum.* (4) Non absimiliter martyres tanquam sacræ victimæ immolantur a tyrannis, a Deo et a semetipsis, suntque hostiæ 1. Crudelitatis; 2. Pietatis; 3. Charitatis.

I. PARS. *Plinius secundus, cum provinciam regeret, damnatis quibusdam Christianis, quibusdam gradu pulsis, ipsa tamen multitudine perturbatus, quid de cætero ageret, consuluit tunc Trajanum imperatorem, allegans, præter obstinationem non sacrificandi, nihil aliud se de sacramentis eorum comperisse.* (5) Justa de causa Christiani dæmonibus et sceleratis hominibus recusabant offerre sacrificium, quod soli vero debetur Deo. Gentiles hanc obstinationem non sacrificandi falsis deis ferre non valentes, sæviebant in Christianos, illis exprobrantes : *Deos non colitis, et pro imperatoribus sacrificia non impenditis.* (6) Quapropter tanquam rei læsæ divinæ et cæsareanæ majestatis eos insequebantur, omnique crudelitate torque-

bant ; et qui sacerdotis noluerant fungi ministerio, a tyrannis tanquam hostia immolabantur. Sed hostia 1. Fortunæ bonis denudata ; 2. Ignominia mulctata ; 3. Crudeliter mactata.

1. Nihil non tentabant Gentiles ut Christianos a vera religione dimoverent, et ad sacrificandum falsis diis adducerent : *Ideo torquemur confitentes, et punimur perseverantes, et absolvimur negantes, quia nominis prælium est.* (1) Qui a fide deficiebant, absolvebantur, et abunde locupletabantur; qui vero in nominis confessione perseverabant, fortunæ bonis denudabantur : *Bonorum adhibita proscriptione.* (2) Verum, ut in martyrum laudem prædicat D. Augustinus, *a Christo non solum colendo, verum etiam confitendo tantam per orbem terræ martyrum multitudinem metus ullus aut error revocare non potuit, blanditiæ nullæ, promissio nulla dimovit, sed nec facultatum violenta substractio* (3), neque honoris dejectio, et ignominiosa denigratio.

2. *Cogitis tormentis de confessione decedere* (4) Christianos : non solum bonorum proscriptione et facultatum substractione, sed etiam ab honoribus dejectione, et infamiæ dehonestatione : quia honor magis æstimatur ab hominibus, quam ipsamet vita ; tyranni Christianos privabant honoribus, et ignominia mulctabant : nam, ut subjungit Tert. *Crudelitas postea erasa est, in pudoris notam capitis pœna conversa : suffundere maluit hominis sanguinem quam effundere.* Nam, ut majore pudore afficerent Christianos, eorum religionem dehonestabant, quasi caput asininum pro Deo venerarentur. *Nam et quidem somniastis caput asininum esse Deum nostrum.* (5) Christum dedecorabant horribili figura eum repræsentantes : nam, ut refert Tertullianus : *Sed nova jam Dei nostri in ista proxime civitate editio publicata est, ex quo quidam frustrandis bestiis mercenarius noxius picturam proposuit cum ejusmodi inscriptione : Deus Christianorum Onochoetes. Is erat auribus asininis, altero pede ungulatus, librum gestans, et togatus. Risimus et nomen, et formam.* (6) Ipsi quoque Christiani irrisionis et ignominiæ causa nuncupabantur *bestiarii.* (7) Tandem pro religione damnatis infames habebantur, nam *tenebantur, ligabantur, lapidabantur, in omnibus suis mortibus quasi viles irridebantur, exsecrabantur, detestabantur, habebantur pro maledicto et dicebatur : Sic moriaris, sic incendaris, sic crucifigaris.* (1) Tantam ignominiam patienter patiebantur, ad instar Susannæ, in cujus laudem prædicat D. Ambr. *Illa ubi audivit vocem damnationis, vultum aperuit, soli invelata et intecta martyrio et volens injuriæ occurrit, ut ibi martyrii fieret sacrificium, ubi solet esse tentamentum pudoris.* Verum, ut decantat Regius Vates, pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum ejus. *In conspectu Domini tunc tantum erat pretiosa, quando opprobrium erat esse christianum, et viilis erat in conspectu hominum mors Sanctorum.* (2)

3. Tandem Gentiles Christianorum immolabant vitam, crudeliqne puniebant supplicio : quod libenter et lætanter patiebantur martyres, dicentes audacter tyrannis : *Cum omni sævitia vestra concertamus, etiam ultro erumpentes, magisque damnati quam absoluti gaudemus.* (3) Et horum parvus non erat numerus. *Quis enumeret quam multi quantalibet sævitia crudelitatis, occidi, quam Christum negare maluerunt?* (4) Sese felices existimantes imitari Dominum suum, qui *tanquam ovis ad victimam* (5) ductus, et a satellitibus in ara crucis immolatus est : cujus passionem æmulati martyres, Salvatorem alloquuntur : *Tui causa deputati sumus ut pecora jugulationis.* (6) At uti Salvator tanquam victima pietatis a Patre oblatus est, ita martyres tanquam pietatis hostiæ, a Deo sunt immolati.

II. PARS. *Deus Filio suo non pepercit, sed pro nobis tradidit illum.* (7) Ad quid Pater tradidit Filium? Scilicet ut sua morte Deum glorificaret, diabolum debellaret, hominibus vitam compararet. *Crudelem Deum qui non intelligit, credit* (8) Filium unigenitum morti tradidisse. At qui bene intelligit non crudelem, sed benignum et pium credit. Iisdem de causis voluit Deus ut martyres velut hostiæ immolarentur, ut sua morte, 1. Deum glorificarent; 2. Diabolum debellarent; 3. Vitam immortalem sibi compararent.

1. *An Deus hominum sanguinem flagitat, maxime si taurorum et hircorum recusat?* (9) Taurorum et hircorum sanguinem recusavit Deus, quia hujusmodi hostiæ non erant ad ejus gloriam procurandam idoneæ : proprii autem filii efflagitavit sanguinem velut aptissimum ad ejus justitiam placandam, gloriamque sceleribus hominum

(1) Tert. Apol. 2. — (2) Tert. Apol. 4. — (3) L. 22. Civ. 6. — (4) Tert. Apol. 2. — (5) Tert. Apol. 16. — (6) Ibid. — (7) Tert. Apol. 9.

(1) D. August. Serm. 19. de Diversis. — (2) D. Aug. Serm. 19. — (3) Tert. L. ad Scap. 1. — (4) D. Aug. L. 22. Civ. 6. — (5) Tert. Lib. 4. adv. Marc. 40. — (6) Tert. Scorp. 13. — (7) Tert. Scorp. 7. — (8) Tert. ibid. — (9) Tert. Scorp. 1.

dedecoratam, reparandam et procurandam: quod probe sciens Filius : *Ideo ingrediens mundum dicit : Hostiam et oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi ; holocautomata pro peccato non tibi placuerunt, tunc dixi : Ecce venio.* (1) Christus Dominus toto vitæ tempore Deum glorificavit virtutum actionibus, sed præsertim moriens sua passione Patris procuraverit gloriam : martyr Salvatoris æmulans exemplum suis suppliciis Dei gloriam procurare nititur, ut constat ex Alexandro martyre, animi magnitudine Alexandrum Macedonem longe superante : qui cum de suo nomine interrogaretur a tyranno constanter respondit : « Ego Christianus sum, et fui semper, et futurus sum in gloriam Dei. » *Sciebat enim gloriosius esse pro Christo mori quam regnare in hoc seculo : quid enim præstantius quam fieri Christi hostiam* (2), et sua morte debellare diabolum?

2. *Christus cum hoste prœliatus, per trophœum crucis triumphavit.* (3) Primum hominem debellaverat dæmon, eumque morti subjecerat : at Christus mori voluit, ut hominis victorem vinceret diabolum. Hanc causam passionis Christi, ejusque reportatam de diabolo victoriam eloquenter tractat Chrysologus : *Quæramus ergo quæ hujus causa mortis, quæ hujus sit utilitas passionis. Et plane vis certa, vera ratio, causa lucens, utilitas tanti sanguinis peraperta : namque Pastoris una ex morte virtus emicuit singularis. Pastor pro ovibus, morti quæ ovibus imminebat occurrit, ut auctorem mortis diabolum, novo ordine captus caperet, vinctus vinciret, puniret occisus, et ovibus moriendo viam vincendæ mortis aperiret.* (4) In Christi schola eruditi martyres, ab illo modum vincendi diabolum didicerunt. Unde sic fantur apud S. Zenonem : *Sanguinem ambitiose plerumque effundimus, cum in persecutione pro nomine Domini diabolum moriendo vastamus.* (5) Tædiosum foret singulorum referre victorias, solius Vincentii victoriam propono, de quo sic fatur D. Augustinus : *Animadvertat sanctitas vestra, quo diabolus suum produxerit ministrum : et quomodo Christus suum servaverit famulum.* (6) Loquitur de Daciano, præfecto crudelissimo, et dæmonis ministro ferocissimo, qui frustra omnia inhumanitatis adhibuit ingenia, cunctaque suppliciorum tentavit genera, ut Vincentii vinceret constantiam : sed Sanctus martyr probe suo respondens nomini, diabolum, ejusque ministrum gloriose superavit. Nam, ut subjungit D. Augustinus, *tot convicta miraculis persistebat impietas, agnoscatur operata diaboli malignitas ; tot vexata suppliciis non cedebat infirmitas, agnoscatur ergo operata divinitas,* quæ Vincentio cæterisque martyribus dedit vires ad vincendum diabolum, et comparandam sua morte vitam immortalem.

(1) Hebr. 10. — (2) D. Ambr. L. de Bon. Mart. c. 5. — (3) Tert. L. 4. adv. Marc. 20. — (4) Serm. 40. (5) Serm. de Circumc. — (6) Serm. 1. de Vincent.

3. Christus in ara crucis immolatus est ; ut sua morte nobis compararet vitam. *Vides quomodo etiam proprium suum Filium primogenitum et unigenitum Sophia divina jugulavit; utique victurum, immo et cæteros in vitam redacturum.* (1) « Martyres Redemptoris exemplum secuti, verbera et vincula sustinentes, corpora tormentis subjicientes, et sanguinem fundentes, ad cœlestem meruerunt patriam pertingere et coronam vitæ accipere. » (2) Quis non ad eorum exemplum libenter perdet temporalem vitam, ut acquirat æternam? *Martyres vicerunt, quia voluntati carnis, voluntatem spiritus præposuerunt, amabant hanc vitam, sed aliam ponderabant, et inde considerabant, quantum amanda esset æterna, si sic amatur ista peritura* (3) quam libenter Christo sacrificabant.

III. PARS. *Possum dicere cum sophia Dei, Christus est qui se tradidit pro delictis nostris : jam et semetipsam sophia trucidavit.* (4) Christus humanata sapientia, sacerdos simul et victima, semetipsum immolavit in ara crucis trina potissimum de causa. 1. Ut carnis suæ veritatem demonstraret; 2. Ut charitatem suam hominibus ostentaret : tandem, 3. Ut sua nobis bona abundanter donaret. *Semel Christus pro nobis obiit, semel occisus est ne occideremur. Si vicem repetit, num et ille salutem de mea nece exspectat?* (5) Sic loquuntur Gnostici, ut fideles a voluntate patiendi martyrium deterreant. Verum licet Christus salutem de martyrum nece non exspectet, generosi tamen milites sustinent mortem, Deoque sacrificant. *Itaque et sacrificamus, sed Deo nostro* (6); seseque velut hostias innocuas immolantes, ut 1. Testentur Christi veritatem ; 2. Demonstrent suam erga Christum charitatem; 3. Suam ostendant liberalitatem.

1. Carnis veritatem sua morte demonstravit Christus. Inde Tertullianus redarguit Marcionem veram Christo denegantem carnem. *Sed jam hinc responde, interfector veritatis : nonne vere crucifixus est Deus? nonne vere mortuus, ut vere crucifixus?*

(1) Tert. Scorp. 7. — (2) D. Aug. Serm. de Mart. — (3) D. Aug. Serm. 51. ex addit. per Pal. Sirm. — (4) Tert. Scorp. 7. — (5) Tert. Scorp. 1. — (6) Tert. L. ad Scap. 2.

nonne vere resuscitatus, ut vere scilicet mortuus? Falso ergo statuit inter nos scire Paulus tantum Jesum crucifixum : falso sepultum ingessit, falso resusscitatum inculcavit. Falsa est igitur et fides nostra, et phantasma erit totum quod speramus a Christo. (1) Veritatem incarnationis Verbi, passionis, mortis et resurrectionis Christi testati sunt martyres, et suo sanguine, et sua nece confirmarunt, audacter propalantes mediis in tormentis : *Pro veritate, pro Deo vivo cremamur.* (2) Philosophi gentiles non tuebantur suam doctrinam cum dispendio vitæ, fugiebant dum imminebat aliquod periculum, teste Apollonio qui ab imperatore Domitiano accersitus ut suæ doctrinæ redderet rationem, fugit. Martyres econtra Christianas veritates audacter propugnabant, etiam cum effusione sanguinis, et discrimine vitæ : nam *certabant agonizantes, et nomen Domini invocantes, Christum confitentes, ipsum Dominum prædicantes, et pro ipsius confessione etiam semetipsos tradentes ignibus* (3) ; adeo ardens erat charitas qua diligebant Christum.

2. Christus *dilexit hominem, propter eum omni se humilitate dejecit usque ad mortem, et mortem crucis.* (4) Christianus vere Deum diligens paratus esse debet pro eo animam suam ponere potius quam debitum ei denegare amorem. Majorem namque charitatem nemo habet quam ut animam suam ponat pro amicis suis. Heliogabalus (5) dicere solebat ad reges et imperatores regiam pertinere mortem. Infamis ille imperator speculationes suas non redegit ad praxim : uti in vita fuerat demisso animo, ita in morte muliebrem ostentavit pusillanimitatem. Ad martyres regia pertinet mors, quam pro Dei amore fortiter sustinent, et a quo nulla tormentorum acerbitate possunt dimoveri : *Sed in omnibus istis supervincimus pro eo qui nos dilexit. Persuasum enim habemus quod neque mors, neque vita, neque sublimitas, neque profundum, neque alia conditio poterit nos a dilectione Dei separare, quæ est in Christo Jesu Domino nostro.* (6) Natura horret mortem, potissimum quæ sociatur tormentis (7), conservationemque vitæ præ cæteris diligit. Idcirco martyres consummatam ostendunt charitatem pro Christo adeo dilectam sponte amittentes vitam, et cruentam sustinentes mortem. Insignem martyrum dilectionem non approbant impii, existimantes *quod nec simplicitas, sed vanitas, immo dementia, pro Deo mori* (1) : sed toto aberrant cœlo, quia non ex vanitate, sed ex charitate procedit mors martyrum, qui non dementiam, sed cœlestem demonstrant prudentiam, dantes animam pro Christo, qui omnia eis donavit.

3. *Quomodo non et cum Filio omnia condonavit Pater?* (2) Regulares evangelica servantes consilia sunt in statu perfectionis acquirendæ, cuncta bona fortunæ, corporis, et spiritus Deo offerentes : per votum namque paupertatis offerunt cuncta bona temporalia quæ possident, et quæ sperant; per votum castitatis, offerunt corpus, matrimonii renuntiantes voluptatibus; *virginitas, de bonis carnis, Deo adoletur* (3) : per votum obedientiæ offerunt animam, submittentes superiori Dei vices gerenti, mentis cogitationes, et voluntatis affectus. Martyrium evangelica consilia eminentiori modo continet, in quo martyres Deo omnia offerunt : 1. Fortunæ bona, per paupertatem adeo arctam, ut propriæ etiam renuntient vitæ; 2. Carnem, quam ut innocuam victimam offerunt : cujus acerbissimos supra retulimus ex Tertulliano cruciatus : tandem, 3. Spiritum offerunt, facti obsequentes usque ad mortem. Cuncta hæc bona sponte Christo offerunt martyres, *cum et hostiæ ab animo libenti exspostulentur.* (4)

Sanctus Stephanus ab Eusebio Emisseno prædicatur *beatus, qui fumantem adhuc dominici victimam sanguinis, primus honoravit, recenti sacrificio passionis.* (5) Beatus quoque quilibet martyr qui pro Christo patiens et morieus dicere valet : *Propter ejus disciplinam occidor, ei offero opimam hostiam, non grana thuris unius assis, non Arabicæ arboris lacrymas, nec duas meri guttas, nec sanguinem reprobi bovis meri optantis* (6); sed sanguinem meum, sed corpus meum tormentis et cruciatibus dilaceratum, sed animam meam charitatis igne sufflammatam, sed vitam meam, in doloribus et suppliciis amissam : *Non enim eget Deus, conditor universitatis, odoris aut sanguinis alicujus : hæc enim dæmoniorum pabula sunt.* (7) Deus immolatas rejicit Gentilium hostias; grata habet sacrificia, in quibus martyres religiosam immolant vitam, vel Christiani puras offerunt mentes : « Nos ipsi primitias spiritus habentes. » (8) *Quorum jam spiritus tanquam sacrificium oblati sunt Deo, et divino charitatis igne comprehensi.* (9) Hujusmodi sacrificium animæ charitatis igne æstuantis offe-

(1) Tert. Lib. de Car. Chr. 5. — (2) Tert. L. ad Scap. 4. — (3) D. Aug. Serm. de Martyrib. — (4) Tert. L. de Carn. Chr. 4. — (5) Lamprid. — (6) Tert. Scorp. 13. — (7) D. Thom. 22. q. 124. art. 3.

(1) Tert. Scorp. 1. — (2) Tert. Scorp. 7. — (3) Tert. L. de Res. Car. 8. — (4) Tert. L. ad Scap. 2. — (5) Serm. de S. Stephan. — (6) Tert. Apol. 30. — (7) Tert. L. ad Scap. 2. — (8) Rom. 8. — (9) Anselm.

rebant fideles nascentis Ecclesiæ, quare postquam Minutius Felix dixit: Delubra et aras non habemus Gentilium more, subjungit: *Litabilis hostia bonus animus, et pura mens, et sincera sententia: hæc nostra sacrificia, hæc Dei sacra sunt.* (1) Et quia homo non solum a Deo animam accepit, sed etiam corpus: *Sed jam quid obsecret Apostolus audiamus* (2): Obsecro, inquit, vos, ut exhibeatis corpora vestra. *Apostolus rogando sic omnes homines ad sacerdotale fastigium provexit:* ut exhibeatis corpora vestra hostiam vivam. *O inauditum Christiani pontificatus officium! quando homo sibi ipse est et hostia et sacerdos: quando homo non extrinsecus, quod Deo est immolaturus inquirit: quando homo secum, et in se, et quod pro se est, Deo sacrificaturus apportat: quando et eadem manet hostia, idem permanet et sacerdos: quando hostia mactatur et vivit, sacerdos nescit occidere, qui litabit? Mirum sacrificium, ubi corpus sine corpore, sine sanguine sanguis offertur.* Obsecro, inquit, vos per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra, hostiam vivam. *Fratres, hoc sacrificium Christi descendit ex forma, qui corpus suum pro vita seculi vitaliter: et vere corpus suum fecit hostiam vivam, quia vivit occisus.*

Duplex est sacrificium in quo immolatus est Christus. Cruentum unum in ara crucis oblatum: incruentum aliud quod quotidie in Altari offertur. Duplex est etiam martyrium quod binum illud Christi sacrificium honorat. Unum cruentum in quo suo sanguine, suis tormentis, et sua morte, martyres Christi honorant sanguinem, cruciatus et mortem; aliud incruentum, quod incruentum missæ sacrificium veneratur. *Esto homo, esto, et da sacrificium, arripe gladium spiritus, altare cor tuum pone, et sic corpus tuum admove Dei securus ad victimam; Deus fidem, non mortem quærit: votum, non sanguinem sitit: placatur voluntate, non nece.* (3) Ut hoc incruentum martyrium Deo sit acceptum, debet in tribus præsertim imitari incruentum missæ sacrificium. 1. Totus Christus immolatur in Altari; et, ut fatur Guillelmus Alvernus, *nihil a sacrificio vacat.* Hoc exemplar, subjungit Parisiensis Antistes, perfecte imitatur vir sanctus et disciplinatus, *in quo nihil vacat a sacrificio, sed totus est in sacrificio, totus sacrificium, totus oblatio* (4), offerens Deo animam sanctitate, virtutibus ornatam, corpus suum adhuc mactans. *Tali ergo confirmatus exemplo, offer corpus tuum, et non solum macta, sed etiam seca per omnia virtutum membra; quia toties tibi vitiorum artes moriuntur, quoties a te Deo viscera fuerint immolata virtutum. Offer fidem, ut perfidia sit punita: immola jejunium, ut voracitas cesset: sacrifica castitatem, ut moriatur libido: impone pietatem, ut deponatur impietas: invita misericordiam, ut avaritia deleatur: et ut consummatur stultitia, semper sanctitatem convenit immolare. Sic fiet corpus tuum tua hostia, si nullo peccati jaculo fuerit sauciata.* (1) 2. Christus in altari est velut mortuus; nullam operationem exercens vitæ animalis et sensibilis, quia caret extensione locali, et spatio ad humane et sensibiliter agendum necessario, ideoque Dilectus Discipulus (2) exclamat se vidisse Agnum in altari velut occisum. Nam licet sit vere vivens, vitaliter tamen non operatur, habens oculos nec videns; aures nec audiens; linguam nec loquens; manus nec operans; pedes nec ambulans. Christianus est velut mortuus passionum impetus refrænans, passiones quidem non occidit, sed impedit effrenem earum vitam. *Nemo dicat, Fratres, quod temporibus nostris martyrum certamina non sunt; nam iracundiam mitigare, libidinem fugere, justitiam custodire, cupiditatem contemnere, superbiam humiliare, magna pars est martyrii.* (3) 3. Christus in altari patienter sustinet hæreticorum blasphemias, libertinorum impietates, sacrilegorum indignitates, adstantium in Ecclesiis iniquas animi cogitationes, et irreverentes corporis immodestias. *Sine ferro martyres esse possumus, si patientiam in animo veraciter custodimus.* (4) Nonne meretur martyrium sine passione perfectum, pater patienter tolerans filii ingratitudinem; maritus uxoris luxum et lasciviam; dominus domesticorum inobedientias et latrocinia; amicus amici perfidiam et fraudes? *Quis dubitat quod resurgant, vivant, regnent occisi martyres, quando Christus illis resurrexit, vivit, et regnat occisus?* (5) Vivi quoque martyres sese per passiones et virtutum actiones Deo mactantes, resurgent, vivent et regnabunt occisi. *Vivit corpus tuum, o homo; vivit quoties a te Deo virtutum vita vitiorum mortibus immolatur* (6): nam moriens vitiis, vivens virtutibus, immolans corpus, sacrificans animam, anima et corpore vives in æternum.

(1) In Octav. — (2) Chrysol. Serm. 108. — (3) Ibid. — (4) De Legibus c. 28.

(1) Chrysol. — (2) Apoc. 5.— (3) D. Aug. Serm. 250. de Temp. — (4) D. Greg. Hom. 35. in Evang. — (5) Chrysol. Serm. 40. — (6) Chrysol. Serm. 108.

CONCIO QUINTA.

Athletæ olim et pugiles exeuntes de arena vel stadio victores, in victoriæ præmium recipiebant de manu Agonothetis coronam frondibus vel floribus contextam, quam recusavit strenuus ille miles, *et nunc russatus sanguinis sui spe, de martyrii candida melius coronandus.* (1) Coronam quam in votis habebat solummodo Christianus miles, ob desiderium martyrii, de facto receperunt martyres qui pro religione sustinuerunt mortem : idcirco *martyria coronata* (2) nuncupat Tertullianus, ipsique martyres merito appellari possunt *coronarii* (3) : quia scilicet 1. Christum coronant ; 2. Ecclesiam coronant ; 3. Semetipsos coronant.

I. PARS. *Ipsum Christum coronatum* (4) scimus, in eoque multimodam coronam recognoscimus. Non loquimur de corona quam essentialiter possidet inquantum Deus, quæ illi cum Patre et Spiritu Sancto est communis ; neque etiam de corona quæ ei contigit etiam in utero Virginis, ubi virtute unionis hypostaticæ factus est Rex regum et Dominus dominantium ; neque adhuc commemoramus *illam impietatis contumeliosæ coronam* (5) quam romani milites imposuerunt capiti ejus ; neque tandem disserimus de corona quam post passionem suscepit : Pater enim æternus *gloria et honore coronavit illum.* (6) Ultra has coronas, adhuc in suis martyribus coronatur Christus ; quia eis 1. Pugnandi vires et arma subministrat ; 2. In illis cum suis hostibus pugnat ; 3. Per illos vincit et triumphat.

1. *Itaque Epistates vester Christus Jesus qui vos spiritu unxit, et ad hoc scamma produxit, voluit vos ante diem agonis ad duriorem tractationem a liberiore conditione seponere, ut vires corroborarentur in vobis.* (7) Loquitur Tertullianus Christianis pro religione incarceratis. Epistates autem est magister qui athletis præest. Martyres in ergastulis erudiebat Christus, quomodo in agone præliari deberent, eisque arma et vires subministrabat ad strenue et fortiter dimicandum. Debora, prostrato Sisara, in gratitudinis monumentum Deo Pæana canit : *Cessaverunt fortes in Israël, et quieverunt, nova bella elegit Dominus.* (8) Quæ sunt hæc nova bella quæ in Israële elegit Dominus, dum cessaverunt fortes, et strenui bellatores quieverunt? Respondet Rupertus : *Idcirco Deus nova bella elegisse dicitur, eo quod de inermibus fortes et victoriosos fecerit.* (1) Prælium quod Debora inivit cum Sisara, ubi mulier inermis ducem fortissimum debellavit, est figura certaminis sanctorum martyrum, quos adeo fortes et victoriosos Dominus fecit, ut gloriosam de diabolo reportarint victoriam, et, ut fatur D. Augustinus, *muliebris infirmitas inimicum antiquum miraculo majore devicit.* (2) Cujus plura refert S. Doctor exempla. Inter quæ duo selegi, quæ mihi insigniora videntur. Unum, de S. Victoria ; alterum de beata Agnete. De S. Victoria sic fatur Hipponensis Antistes : *In hoc ergo tanto agone ista sancta non sexu invalido retardata, non feminea cogitatione enervata, non mundo blandiente emollita, non minante perterrita, infirma firmiter certavit, fortiter spiritu carnem, spe timorem, diabolum fide, mundum charitate vincens.* (3) Admirabilis fuit Victoriæ fortitudo, sed non minus stupenda Agnetis virtus. *Agnes puella tredecim annorum vicit diabolum ; eum puella ista vicit, qui herculem multosque decepit.* (4) Unde infirmis virginibus tanta fortitudo, nisi ab Epistate Jesu Christo, qui tanto gloriosius de dæmone triumphat, quanto robustior est ille fortis armatus, et infirmior sexus femineus qui cum eo decertat? *Ibi est corona gloriosior, ubi Christus infirmior : quia profecto virilis animus in feminis majus aliquid fecit, quando sub tanto pondere fragilitas feminea non defecit. Bene inhæserant uni viro, cui virgo casta unica exhibetur Ecclesia. Bene, inquam, inhæserant uni viro, a quo virtutem traxerunt, qua resisterent diabolo ; ut feminæ prosternerent inimicum, qui per feminam prostraverat virum. Ille in eis apparuit invictus qui pro eis factus est infirmus. Ille eas fortitudine ut vincerent implevit, qui ut eas fortes efficeret semetipsum exinanivit. Ille eas ad hos honores laudesque perduxit, qui pro eis opprobria et crimina audivit : ille fecit feminas viriliter et fideliter mori, qui pro eis dignatus est de femina misericorditer nasci.* (5) Multus est D. Augustinus in commendanda muliebri fortitudine : nec mirum si tanta fuerint virtute præditæ, cum eis vires subministraverit Christus, in eisque pugnaverit.

2. *Prælium est nobis quod provocamur ad tribunalia, ut illic sub discrimine capitis pro*

(1) Tert. L. de Cor. Mil. 1. — (2) Tert. L. de Præsc. Hæret. 29. — (3) Tert. L. de Cor. Mil. 7. — (4) Tert. L. de Cor. Mil. 9. — (5) Tert. ibid. — (6) Tert. L. adv. Jud. 14. — (7) Tert. L. ad Mart. 3. — (8) Judic. 5.

(1) in Glos. — (2) Serm. 105. de Divers. — (3) Serm. de S. Vict. — (4) Serm. de Sanct. — (5) D. Aug. Serm. 104.

veritate certemus. Victoria est autem, pro quo certaveris, obtinere. (1) Pro Christo certantes martyres, pro Christo victoriam reportant. Quemadmodum victoria militum tribuitur exercitus duci qui in suis militibus pugnat et vincit; ita victoria quam de suis hostibus reportant martyres Christi milites, refertur ad Christum cujus auxilio prælianturur, quo cum prælianturur, sub quo et pro quo prælianturur. Cui probe competit quod de suo Maximo Eusebius Emissenus prædicat. *Quidquid ab uno ad universorum gratiam pervenisset, rursum ab universis ad unius gloriam revertebatur, et quasi nobilitas aquarum, ad fontis magnificentiam redundabat.* (2) A Christo dimanant martyrum fortitudo, vires, arma quibuscum pugnant; ad Christum redire debet gloria quam suis victoriis adipiscuntur. Magna profecto imperatoris lætitia conspicientis coram se milites strenue decertantes, sibique etiam cum dispendio vitæ palmas captantes : nec minus Christi gaudium, ante cujus conspectum martyres fortiter dimicant. *Quam lætus illic Christus fuit, quam libens in talibus servis suis et pugnavit et vicit* (3), glorioseque de suis hostibus triumphavit!

3. *Gloria et honore coronatus.* (4) Scipio Africanus ob reportatas de hostibus victorias, Romæ triumphans, coronam qua erat redimitus apposuit supra caput Jovis Capitolini, aiens coronam debitam esse Jovi cujus duntaxat auxilio Scipio reipublicæ debellarat hostes. Quanto justius martyrum coronæ Christo debentur, cujus gratia certarunt et in certamine victores exstiterunt? Quos ideo ad fortiter dimicandum hortatur D. Cyprianus : *Scientes vos sub oculis præsentis Domini dimicare, confessione nominis ejus ad ipsius gloriam pervenire : qui non sic est, ut servos suos tantum spectet, sed et ipse luctatur in nobis, ipse congreditur, ipse in certamine agonis nostri, et coronat pariter, et coronatur.* (5) Christus martyres coronat : nam, ut fatur Petrus Damianus, *qui fuerat auctor pugnæ, factus est corona victoriæ, Jesus Christus Dominus noster.* (6) Martyres adhuc Christum coronant : idcirco Joannes Evangelista in Apocalypsi testatur, se vidisse Agnum indutum veste aspersa sanguine, et *in capite ejus diademata multa.* (7) Quot martyria pro Christo tolerata, tot sunt diademata quibus coronatur.

D. Paulinus eximiam sui Vitriaci virtutem velut Christi pompam contemplatur. *Cum primo Christi amore succensus, ordinante ipso Domino, quamdam operis sui pompam.* (1) Ob eximiam Vitriaci sanctitatem ovat Christus, et quasi ambitiosam triumphi sui ducit pompam. Quanto major est martyrum quam Vitriaci amor, tanto gloriosius per illos Christus triumphat. *Triumphus Dei, passio martyrum* (2), ait D. Hieronymus. Inde exclamat D. Bernardus : *O felix pro Christo, et cum Christo pugna, in qua nec vulneratus, nec prostratus, nec conculcatus, nec miles occisus fraudabitur victoria!* (3) qui etiam moriens victor evadit, sibi suoque imperatori acquirit coronam : *Quotiescunque Sanctorum martyria celebramus, toties laudes Salvatoris edicimus, et quoties asserimus eorum passiones, toties Christi gloriam prædicamus. Non enim suspicimus quod passi sunt, sed propter quem passi sunt admiramur* (4); et nos ad eorum exemplum Christum nostris tribulationibus glorificemus : Job nuncupatur *operarius victoriæ Dei* (5) : quia in illo patienter adversitates ferente Deus diabolum superavit. Nos quoque si patientes fuerimus in adversitatibus, erimus operarii victoriæ Dei : Deus ob Jobi constantiam ovat, triumphat. *Quale in illo viro feretrum Deus diabolo exstruxit! quale vexillum de inimico gloriæ suæ extulit!* (6) Job dicitur feretrum diabolo exstruxisse, vel quia ejus patientia omnes Satanæ ictus impetusque sunt contusi, quasi a mortuo et in feretro delato ejaculati; vel potius alludit Tertullianus ad feretrum quod erat instrumentum triumphi, in quo devictarum gentium arma magna in pompa circumferebantur : Job autem, divina gratia adjutus, diabolum vincens, Deo feretrum exstruxit. Deo trophæum erigunt Christiani, tribulationes æquo animo ferentes. Deus Jobi fortitudinem lætus aspiciebat. *Quid? ridebat Deus.* (7) Neque Jobi duntaxat, sed cujusvis Christiani constantiam lætanter conspicit Deus : *O quam pulchrum spectaculum Deo, cum Christianus cum dolore congreditur, cum adversus minas, et supplicia, et tormenta componitur!* (8) Sua namque constantia Deum lætificat, Christo triumphum parat, et Ecclesiam coronat.

II. PARS. *Discipuli diffusi per orbem, et ipsi a Judæis insequentibus multa perpessi, utique pro fiducia veritatis libenter, Romæ postremo per Neronis sævitiam sanguinem christianum seminaverunt.* (9) Aliorsum (10)

(1) Tert. Apol. 50. — (2) Hom. de S. Maxim. — (3) D. Cypr. Ep. 9. — (4) Tert. L. de Cor. Mil. 14. — (5) Epist. 9. — (6) Serm. de S. Alexio. — (7) Apocal. 19.

(1) Epist. 26. — (2) Epist. 150. ad Heldib. — (3) Epist. 1. — (4) D. Aug. Serm. 11. de Sanctis. — (5) Tert. L. de Pat. 14. — (6) Ibid. — (7) Ibid. — (8) Min. Fel. in Octav. — (9) Tert. Apolog. 21. — (10) Tert. Prædic. tom. 2. Tract. de Apostolis, Conc. 6.

fuse demonstratum est quomodo sanguis martyrum christianam religionem seminavit, multiplicavit, dilatavit : nunc adjiciamus iis quæ ibi sunt dicta, per martyres Ecclesiam fuisse 1. Propagatam; 2. Propugnatam; 3. Coronatam.

1. Scapula, Africæ proconsul, fidei christianæ persecutor acerrimus, illam martyrum suppliciis eradicare, penitusque destruere præsumebat. Cui audacter in vanum laborare repræsentat Tertullianus : *Nec tamen deficiet hæc secta; quam tunc magis ædificari scias, cum cædi videtur.* (1) Ex Gregorio Nazianzeno, « est in fabulis plantam quamdam esse, quæ cum inciditur, germinet, quæque cum ferro certare dicatur, ac, si poetarum more loqui licet, quæ morte vivat, et incisione nascatur, et consumptione augeatur. » (2) Talis mihi videtur Ecclesia, quæ incisione propagata est, consumptione incrementata, et martyrum morte multiplicata. Uti enim *granum morte multiplicatur* (3), ita Ecclesia martyrum morte propagatur. Inde exclamat D. Bernardus : *Moriatur granum, et surgat gentium seges.* (4) Per illud granum frumenti, de quo loquitur in Evangelio Salvator : « Nisi granum frumenti cadens in terra mortuum fuerit, ipsum solum manet; » (5) D. Augustinus Christum Dominum intelligit : *Jesus seipsum dicebat : ipse enim erat granum mortificandum et multiplicandum : mortificandum in infidelitate Judæorum, multiplicandum in fide omnium populorum.* (6) Martyres quoque fuerunt granum frumenti mortificatum et multiplicatum : nam sua morte fidem propagarunt, Ecclesiamque propugnarunt.

Quid enim sapientius et incontradicibilius confessione simplici, et exerta in martyris nomine cum Deo invalescentis? (7) Nihil validius nihilque fortius ad idololatriam debellandam et Ecclesiam propugnandam quam confessio fidei facta a Christianis, etiam cum vitæ dispendio : nisi enim a Deo fuissent adjuti, et luce veritatis illustrati martyres, nunquam sua morte christianam disciplinam tanta fortitudine propugnassent. Quod probe agnoscens D. Ambrosius ait : *Morte martyrum religio defenditur, cumulata fides, Ecclesia roborata est.* (8) Cujus illustre fert D. Augustinus exemplum de urbe Roma, quam martyrum reliquiæ a barbarorum vastatione defensarunt : *Testantur hoc loca martyrum, et Basilicæ Apostolorum, quæ in illa vastatione urbis ad se confugientes, suos alienosque receperunt. Hucusque cruentus sæviebat inimicus, ibi accipiebat limitem trucidatoris furor; illo ducebantur a miserantibus hostibus, quibus etiam extra ipsa loca pepercerant, ne in eos incurrerent, qui similem misericordiam non habebant : qui tamen ipsi alibi truces atque hostili mere sævientes, postquam ad loca illa veniebant, ubi fuerat interdictum, quod alibi jure belli licuisset : tota feriendi refrænabatur immanitas, et captivandi cupiditas frangebatur.* (1) Sic cicuraverunt barbaros reliquiæ martyrum, et ab eorum captivitate et furore liberaverunt Ecclesiam romanam, quam suo sanguine coronaverant.

3. *Ista quam felix Ecclesia! cui totam doctrinam Apostoli cum sanguine suo profuderunt!* (2) Loquitur de Roma Tertullianus, quam principes Apostolorum suo sanguine rigarunt, ubi suam sedem posuit Petrus, *et quæ erat magistra erroris, facta est discipula veritatis* (3) : quæ servierat idolis, verum colit Deum; et quæ fuerat imperii caput, est modo Summi Pontificis thronus. Mitra, quam deferunt Episcopi, quæ est capitis ornatus, et quædam coronæ species, et thiara corona triceps, qua coronatur Papa, sunt honoris insignia quæ mutuarunt a Christo et martyribus; qui, ut subjungit S. Leo, *apostolicorum æmuli triumphorum urbem nostram, purpuratis, et longe lateque rutilantibus populis ambierunt, et quasi ex multarum honore gemmarum conserto uno diademate coronarunt.* Ex dictis liquido constat quantum debeat martyribus Ecclesia, quantum illis sit adstrictus christianus populus : siquidem *purpurata est universa terra sanguine martyrum, floret cœlum coronis martyrum, ornatæ sunt ecclesiæ memoriis martyrum, insignita sunt tempora natalitiis martyrum, crebrescunt sanitates meritis martyrum.* (4)

Christiani, firmiter teneamus fidem Ecclesiæ a Christo fundatæ, martyrum cæde propagatæ, sanguine propugnatæ, nece coronatæ : *Ecclesia mater est quæ nos de Christo concepit; hæc martyrum sanguine parturivit, hæc in sempiternam vitam peperit, et fidei lacte nutrivit et nutrit.* (5) Adhæreamus Ecclesiæ Romanæ, quæ est sedes apostolica : *Unde nobis quoque auctoritas præsto est* (6); et ut valeamus habere Deum patrem, agnos-

(1) Tert. L. ad Scap. 4. — (2) Apud Anton. in Miss. L. 2. Serm. 89. — (3) Tert. L. de Res. Car. 12. — (4) Serm. 15. in Cant. — (5) Joan. 12. — (6) Tract. 51. in Joan. — (7) Tert. L. 4. adv. Marc. 39. — (8) L. de Fid. Resur.

(1) L. 1. Civ. 1. — (2) Tert. L. de Præsc. Hæret. 36. — (3) S. Leo. Serm. 1. in Nat. Petri et Pauli. — (4) D. Aug. Serm. 30. in Psal. 118. — (5) D. Aug. ep. 38. ad Lætum. — (6) Tert. L. de Præsc. Hæret. 36.

camus Ecclesiam matrem. Nam, ut ratiocinatur D. Augustinus, *talis est via justorum, talis est via Sanctorum tenentium Deum patrem, tenentium Ecclesiam matrem, nec illum parentem, nec istam offendentes; sed in amore utriusque parentis viventes, et ad hæreditatem æternam properantes, non læso patre, non læsa matre, datur hæreditas. Quia duo parentes nos genuerunt ad mortem, duo parentes nos genuerunt ad vitam. Parentes qui nos genuerunt ad mortem, Adam et Eva; parentes qui nos genuerunt ad vitam, Christus et Ecclesia.* (1) Hos duos honoraverunt, amaverunt martyres sua morte, Christum, Ecclesiam et semetipsos coronantes.

III. PARS. *Ecce enim et tormentorum certamina coronantur.* (2) Gentiles alloquitur Tertullianus, ut ex coronis, quibus honorabant athletas, concludat potiori jure coronandos esse martyres, pro veritate, pro virtute, pro Deo tormenta patientes. *Accipit et Angelus victoriæ coronam in candido equo, ut vinceret* (3) : quo denotatur, non solum corona victoriæ, quam sua passione obtinuit Christus, neque adhuc corona gloriæ quam merentur fideles strenue contra mundum, carnem et diabolum dimicantes : *Decerta et tu bonum agonem, cujus coronam et Apostolus repositam sibi merito confidit* (4) : sed etiam corona victoriæ, quæ debetur martyri, quem 1. Christus ad coronam invitat; 2. Cui tyrannus sæviendo coronam procurat; 3. Quique moriendo semetipsum coronat.

1. *Serva Deo rem suam incontaminatam, ille eam si volet, coronabit. Imo et vult, denique invitat : Qui vicerit, inquit, dabo ei coronam vitæ.* Res Dei, quam incontaminatam servare debet martyr in persecutionibus, est vera fides et vera religio. Ad cujus conservationem trina potissimum stimulatur ratione : 1. Quia in conspectu Dei decertat; 2. Quia Christus illum in certamine adjuvat; 3. Quia victor de manu Dei coronam acceptat. Martyres in conspectu Dei decertant : *Ad agonem secularem exercentur homines, et parantur : et magnam gloriam computant honoris sui, si illis spectante populo et imperatore præsente contigerit coronari. Ecce agon sublimis et magnus, et coronæ cœlestis præmio gloriosus, ut spectet nos certantes Deus, et super eos quos filios facere dignatus est, oculos suos pandens, certaminis nostri spectaculo perfruatur. Prœliantes nos, et fidei congressione pugnantes, spectat Deus, spectant angeli ejus, spectat Christus.* (5) Qui

(1) Serm. 109. de Temp. — (2) Tert. Apolog. 50. — (3) Tert. L. de Cor. Mil. 15. — (4) Tert. ibid. — (5) D. Cypr. L. 4. ep. 6.

2. Certantes adjuvat, ut constat ex tribus pueris conjectis in fornacem Babylonicam, eo quod regis statuam adorare recusassent. *Itaque dixerunt a Deo concepta fiducia, quando vigore animi conditionales minas regis excutiunt : Non habemus necessitatem respondendi huic tuo imperio. Est enim Deus noster quem colimus, potens eruere nos de fornace ignis, et ex manibus tuis; et tunc manifestum fiet tibi, quod neque idolo tuo famulabimur, nec imaginem tuam auream, quam statuisti, adorabimus.* (1) Nabuchodonosor puerorum loquendi libertatem, et animi fortitudinem ferre non valens, jussit arsuros conjici in fornacem horrende ardentem et fumantem. *Quos propterea Deus texit, ne potestatem ejus mentiri viderentur.* (2) Nam flamma eos innoxie lambit, et peregrino eis rore gratius adulatur. In medio fornacis tres pueri impune ambulant, et exsultantes Deo concinunt hymnos. Stupet prodigium rex barbarus (3), et ait : Nonne tres viros misimus in medium ignis compeditos? Ecce ego video quatuor viros solutos et ambulantes in medio ignis, et nihil corruptionis in eis est, et species quarti similis Filio Dei : *Perspice igitur et tu cum rege Babylonio, et invenies illic tanquam Filium hominis (nondum enim vere erat, nondum scilicet natus ex homine) jam tunc istos exitus constituentem, salvas facit animas trium fratrum, qui eas pro Deo perdere conspiraverant.* (4) Auxilium quod præstitit Dei Filius tribus pueris præfigurat opem quam laturus erat martyribus Christus. Tale miraculum stupens D. Chrysostomus exclamat : *O quibus triumphis te incorrupta fides extendis! Adest tibi amica majestas, ut innocentia liberetur, patitur se Deus cum pueris in supplicio numerari, ut crescat gloria puerorum;* ne hæc a flammis immunitas magiæ tribuatur, hic quartus velut Filius hominis apparet. At dum damnatis et in fornace arsuris adest opem laturus, et patitur se cum pueris in supplicio numerari, similis Filio Dei reputatur. Filii enim Dei proprium est miseriis opem ferre, innoxie inter illos versari, et in medio flammarum impune exsultare, inde crescit gloria puerorum, non secus ac gloria martyrum : nam, ut belle ait ad propositum Hegesippus, *Christus patitur in singulis, non utique corporis dolore, sed quadam misericordiæ compassione, aut gloriæ celebritate* (5), certantes adjuvans, et 3. Victores coronans. *Quanta est gloriæ dignitas, quanta felicitas præside*

(1) Tert. Scorp. 8. — (2) Ibib. — (3) Dan. 3. — (4) Tert. L. 4. adv. Marc. 21. — (5) L. 3. c. 2.

Deo progredi, et Christo judice coronari (1), etiam de manu tyrannorum crudeliter sævientium !

2. Belle Gregorius Nazianzenus martyres nuncupat *fidei coronas* (2) : tum quia pro fide strenue et virilirer dimicarunt ; tum quia propugnata fide coronati sunt , et quod est prorsus stupendum , *atrocitas fidem martyrum coronavit.* (3) Nisi enim eos persecuti fuissent tyranni , martyrii non accepissent coronam : *Cruciatibus afflicti , suppliciis explorati, sævis ignibus sacrificii more decocti, quantas susceperunt in corpore pœnas, tantas in spiritu perceperunt coronas.* (4) Inde concludit Eusebius : *Ecce profanus hostis nequaquam tantum prodesse potuit obsequio , quantum potuit gladio.* Quapropter tyrannum sic alloquitur Petrus Damianus : *Tu ergo agonothetam Christi cum dejicere moliris , extollis ; dum superare niteris , insuperabilem reddis : servisti nempe dum sævisti, et auxisti palmam , dum exaggeras pœnam.* (5) Ob eamdem rationem ipsimet martyres gratias agebant judicibus qui eos damnarant ad mortem : *Inde est, quod ibidem sententiis vestris gratias agimus. Ut est æmulatio divinæ rei et humanæ, cum damnamur a vobis, a Deo absolvimur.* (6) Deinde lætantur in suppliciis, quia persecutorum crudelitas magnam illis acquirit gloriam : *Sed majora certamina, majora sequuntur præmia ; crudelitas vestra, nostra est gloria* (7) : quanto magis patimur , tanto majorem nobis comparamus coronam.

3. *Quia et Zacharias : corona autem erit eis qui toleraverint.* (8) Quærunt interpretes quare Deus in pœnam primævi delicti mortem fuerit Adamo comminatus : divinæ justitiæ innumera alia suppetebant suppliciorum genera , quibus posset condigne hominem punire : cur morte potius quam alia pœna inobsequentem punire voluerit hominem , tempestive respondet Moyses Barcepha Syrus : « Cum ex ipsius posteritate futuri essent martyres, lata est adversus illum mortis sententia , ut hi per mortem pro sua pietate ac reverentia obitam, coronas adipisci possent justitiæ. » (9) Corona debetur victoriæ, victoria vero martyrum addicta est eorum morti. Nam, ut fatur D. Cyprianus, *vinci non possunt , et mori possunt , et hoc ipso invicti sunt, quia mori non timent.* (10) Nec tormentorum formidant dolores ; nam, ut subjungit S. Cyprianus , *martyrium nihil haberet admirabilius sine dolore , quem superasse dignum est corona.* Quali corona digni sunt martyres qui , ut eis congratulatur D. Cyprianus, acerbissimos quosque dolores invicto animo tolerarunt ? *Robur pectoris vestri, et perseverantiam fidei, quo præconio vocis exornem ? Tolerastis usque ad consummationem gloriæ durissimam quæstionem ; nec cessistis suppliciis , sed vobis potius supplicia cesserunt. Finem dolorum quem tormenta non dabant , coronæ dederunt.* (1)

Christiani , quandiu sumus in hoc mundo, dimicare debemus , ut cœlestem valeamus obtinere coronam. Quapropter *armemur, Fratres dilectisssimi , viribus totis , et paremur ad agonem mente incorrupta , fide integra , virtute devota.* (2) Imitemur constantiam martyrum, et ad eorum exemplum vitæ incommoda, fortunæ adversa, corporis dolores, egestates et afflictiones superemus : *Quo longior vestra pugna, et corona sublimior ; agon unus, sed multiplici prœliorum numerositate congestus ; semel vincit qui statim patitur ; et qui manet semper in pœnis, congreditur cum dolore, nec vincitur , quotidie coronatur.* (3) Christus Dominus (4), passioni proximus, postquam prædixit discipulis persecutionum atrocitatem et tyrannorum sævitiam , hortatur ut qui habet sacculum , tollat similiter et peram ; et qui non habet, vendat tunicam suam, et emat gladium. Ubi D. Ambrosius : *Est gladius spiritualis ut vendas patrimonium , emas verbum , quo nuda mentis penetralia vestiuntur. Est etiam gladius passionis, ut exuas corpus, et immolatæ carnis exuviis ematur tibi sacri corona martyrii.* (5) Duplex est gladius Christiano necessarius : spiritualis unus, passionis alter. Ille est verbum Dei , iste est mortificatio , ille pervadit mentem , et cuncta quæ sunt fidei contraria resecat ; iste corpus atterit, et immolans Deo carnem super aram pœnitentiæ et mortificationis , sacri martyrii emit coronam , quam largitur Deus in cœlo iis qui pro ejus amore passi sunt.

(1) D. Cypr. L. 4. epist. 6. — (2) Orat. 6. — (3) Tert. Scorp. 1. — (4) Eusch. Emiss. hom. de S. Bland. — (5) Serm. 52. — (6) Tert. Apol. 50. — (7) Tert. L. ad Scap. 4. — (8) Tert. L. 4. adv. Marc. 29. — (9) 3. p. Comment. de Parad. c. 1. — (10) L. 1. ep. 1.

CONCIO SEXTA.

Habes *hic quoque et prædicationem, et remunerationem martyriorum.* (6) Hucusque martyrum pœnas discriminavimus, fortitu-

(1) Epist. 9. — (2) D. Cypr. L. 4. ep. 6. — (3) D. Cypr. ep. 16. — (4) Luc. 22. — (5) Lib. 10. in Luc — (6) Tert. Scorp. 8.

dinem commendavimus, excellentiam demonstravimus, vitam sacrificamus, victorias retulimus : *Sed nondum de bono martyrii, nec de utilitate ejus* (1) disseruimus. *Nihil adhuc de præmio ad quod Deus martyres invitat* (2), enarravimus. In præsentiarum autem propalanda sunt præmia quæ suis passionibus martyres promeruerunt : *Nam quos per cruentissimum persecutorem humiliaverat diabolus, exaltavit Deus ; quos ille damnavit, iste glorificavit ; ille opprobriis adimplevit, hic præmiis ; ille induxit mortem, hic ad vitam de morte perduxit.* (3) Denique quot mala passi sunt martyres, tot contraria bona liberaliter contulit Deus. Nam martyres fuerunt 1. Fortunæ bonis denudati, et sunt abunde gratiæ gazis locupletati ; 2. Morte mulctati, et sunt immortalitate donati ; 3. Ignominia dehonestati, et sunt honore decorati.

I. PARS. Damna quæ passi sunt martyres, abunde compensata sunt : *Revera fenore interitu, et injuria usura, et lucro damno.* (4) Tria damna tolerarunt martyres : sordes scilicet, cruciatus et bonorum jacturam. 1. Sordes : nam *squalent sine balneis membra, situ et sorde deformia.* (5) 2. Cruciatus, quos mira prorsus fortitudine tolerarunt : nam, ut refert D. Cyprianus, *inexpugnabilem fidem expugnare non potuit sæviens diu plaga repetita, quamvis rupta compage viscerum, torquerentur in servis Dei jam non membra, sed vulnera.* (6) Ultra sordes, quas in carceribus patiebantur martyres ; ultra cruciatus, quibus in tribunalibus dilacerabantur, fuit, 3. *Bonorum adhibita proscriptio.* (7) Quam vere proclamat Christus : *Felices qui persecutionem passi sunt causa nominis mei.* (8) Nam martyrium 1. Omnes peccatorum sordes lavat ; 2. Cunctam pœnam peccatis debitam condonat ; 3. Gratiæ et gloriæ bona comparat.

1. *Sordes quidem baptismate diluuntur, martyrio vero maculæ candidantur.* (9) Baptismus delet sordes originalis delicti ; martyrium quoque maculas primævæ labis emaculat seu candidat. Martyres enim *sunt qui veniunt ex illa pressura magna, et laverunt vestimentum suum, et candidaverunt ipsum in sanguine Agni.* (10) Sanguis quem Christus in sua passione effudit, peccatorum maculas lavat, et animas, quas crimina nigras effecerant, candidat : *Qualis rubor, qui deambulandi non caret effectu.* (1) Triplex passim dinumeratur baptismus : fluminis, flaminis et sanguinis. Baptismus fluminis est baptismus aquæ ; baptismus flaminis est pœnitentia, et baptismus sanguinis est martyrium : quod licet non sit sacramentum, virtutem habet et sacramenti baptismatis et sacramenti pœnitentiæ : *Est quidem nobis etiam secundum lavacrum, unum et ipsum, sanguinis scilicet. Hic est baptismus, qui lavacrum, et non acceptum repræsentat, et perditum reddit.* (2) Duplex est peccatum : originale et actuale. Originale, per baptismum deletur ; actuale, per pœnitentiam tollitur. Martyrium tum baptismatis, tum pœnitentiæ habet virtutem : nam ad instar baptismatis delet originale delictum in Adamo contractum, et ad instar pœnitentiæ tollit omne peccatum actuale, quod adultus post acceptum baptismum propria voluntate commisit, et insuper cuncta bona opera per peccatum mortificata vivificat. Quod probe sciens Christianus : *Pati exoptat ut Dei totam gratiam redimat, ut omnem ab eo veniam compensatione sanguinis sui expediat, omnia enim huic operi delicta donantur* (3), et martyres, non solum a peccati sordibus lavantur, sed adhuc ab omni pœna peccato debita liberantur.

2. Illorum *pœna felicitas.* (4) Pœna namque temporalis quam passi sunt in tormentis, exemit eos ab omni pœna peccati sive æterna in inferno, sive temporali in purgatorio. Hoc est discrimen inter baptismum fluminis et flaminis : quod in sacramento baptismi deletur peccati culpa, et tota adhuc peccati remittitur pœna ; in sacramento autem pœnitentiæ deletur quidem culpa, remittitur etiam pœna æterna peccato debita, sed remanet pœna temporalis solvenda vel in hoc mundo, vel in purgatorio, nisi sit tanta cordis conversio et contritio, ut sufficiat ad totius pœnæ remissionem. *At in martyrio omnia sacramenta baptismi continentur quantum ad liberationem a culpa, et a pœna.* (5) Efficaciam namque baptismatis æmulans, ex opere operato omnem peccati remittit pœnam, in quo pœnitentiæ sacramentum longe superat : *Hoc enim baptisma est in gratia majus, in potestate sublimius, in honore pretiosius* (6), æquivalens baptismati : quia sicut baptismus aquæ sacramentaliter repræsentat Christi passionem, sic baptismus sanguinis repræsentat eam realiter ; quod non facit baptismus pœnitentiæ seu flaminis. Et ideo

(1) Tert. Scorp. 2. — (2) Tert. L. ad Mart. 2. — (3) Euseb. Emiss. hom. 4. de Epiphan. — (4) Tert. L. de Resur. 12. — (5) D. Cypr. L. 5. ep. ult. — (6) Epist. 9. — (7) Tert. Apolog. 4. — (8) Tert. Scorp. 9. — (9) Ibid. 12. — (10) Tert. Scorp. 12.

(1) Gilb. Serm. 47. in Cant. — (2) Tert. L. de Bapt. 16. — (3) Tert. Apol. 50. — (4) Tert. Apol. 1. — (5) D. Thom. 3. p. q. 68. art. 2. — (6) D. Cypr. de Exhort. Mart.

sicut in baptismo aquæ liberatur homo ab omni culpa, et a pœna propter conformitatem sacramentalem ad passionem Christi, sic etiam in baptismo sanguinis propter conformitatem realem ad passionem Christi liberatur homo ab omni culpa et pœna, quod ut plurimum non fit in baptismo pœnitentiæ, virtute cujus deletur quidem culpa, sed non condonatur penitus pœna, sed de æterna commutatur in temporaneam. Stupendam illam martyrii efficaciam belle declarat Tertullianus : *Prospexerat et Deus imbecillitates conditionis humanæ, adversarii insidias, rerum fallacias, seculi retia, etiam post lavacrum periclitaturam fidem, perituros plerosque rursum post salutem, qui vestitum obsoletassent nuptialem, qui faculis oleum non præparassent, qui requirendi per montes et saltus, et humeris essent reportandi. Posuit igitur secunda solatia, extrema præsidia, dimicationem martyrii, et lavacrum sanguinis exinde securum. De cujus felicitate David : Beati quorum dimissa sunt delicta, et quorum opertæ sunt iniquitates. Beatus vir cui non imputaverit Deus delictum. Proprie enim martyribus nihil reputari potest, quibus in lavacro ipsa vita deponitur* (1) ; nihil scilicet reputari potest in purgatorio, nulla pœna etiam temporalis superest ibi solvenda. Ut enim animadvertit D. Cyprianus Tertullianum expendens : *Aliud est, missum in carcerem non exire inde, donec solvat novissimum quadrantem, et pro peccatis longo dolore cruciatuum emundari et purgari diu igne, et pendere in die judicii ad sententiam judicis ; aliud statim ad gloriam pervenire, fidei et virtutis accipere mercedem, peccata omnia passione purgasse et a Domino coronari.* (2) Illud pertinet ad multos qui post deletam culpam in sacramento pœnitentiæ, post commutatam pœnam æternam in temporalem, non satisfecerunt divinæ justitiæ in seculo per opera pœnalia, solvere tenentur in purgatorio : istud vero spectat martyres, qui sua passione solverunt pro omni pœna etiam temporali, peccato debita, et ob jacturam temporalium sunt bonis gratiæ et gloriæ opulenter locupletati.

3. Nam *ea victoria habet et gloriam placendi Deo, et prædam vivendi in æternum.* (3) Martyres per gratiam Deo placent, et per gloriam in cœlo vivunt in æternum. In baptismate renatus, gratia sanctificatus adoptatur a Deo, et acquirit jus ad cœlestem hæreditatem. Martyr quoque in suppliciis renascitur, divinam accipit filiationem, ut de Paulo asseverat Tertullianus : *Tunc Paulus civitatis Romanæ consequitur nativitatem, cum illic martyrii renascitur generositate.* (1) Martyr moriens renascitur ad gratiam et gloriam. Hæc abunde demonstrant quam faustum sit martyrium quod delictorum sordes mundat, a pœna peccati liberat, gratiam et gloriam comparat.

Quam merito ait Petrus Damianus : *Laudanda divina dispositio quæ ad hoc suos temporaliter verberat, ut a perpetuis eos flagellis abscondat; ad hoc premit, ut elevet ; ad hoc secat, ut sanet; ad hoc dejicit, ut exaltet. Qui enim bona agit, et mala suscipit, quidquid sibi justæ retributionis in terra subtrahitur, hoc illi in cœlo multiplicius cumulatur* (2) : ut martyrum comprobatur exemplo, qui conjecti in carceres, sordibus squalentes, sunt a delictorum sordibus mundati; qui a tyrannis tormentis dilacerati sunt, ab omni pœna peccatis debita exempti; qui cunctis fortunæ bonis denudati, sunt cœlestibus gloriæ thesauris ditati. Christiane, *de tuis pressuris atque molestiis gaude, et totis in Domino visceribus gratulare, quia qui nunc, ut ita fatear, pœnarum inanium levitate deprimeris, remunerandus postmodum, pretiosi auri pondera reportabis* (3) ; ad instar martyrum, qui morte mulctati, sunt immortalitate donati.

II. PARS. *Tunc fiet verbum quod scriptum est apud Creatorem : Ubi est, mors, victoria tua, vel contentio tua? ubi est, mors, aculeus tuus?* (4) Alludit Tertullianus ad Paulum, qui agens de gloria corporum, qua in resurrectione beati fulgebunt, cognata jam immortalitate, ita scribit : Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem. Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est : *Absorpta est mors in victoria. Ubi est, mors, victoria tua?* (5) D. Athanasius id scriptum existimat Isaiæ (25. v. 8.) ubi juxta Septuaginta translationem dicitur : *Devorata est mors prævalens.* (6) In martyribus mors prævalens absorpta et devorata est ; nam pro morte temporali quam passi sunt, trina pollebunt immortalitate : scilicet, 1. Animæ beatificatæ ; 2. Carnis glorificatæ ; 3. Famæ decantatæ.

1. *Ipsi præsides cum hortantur negationi, Serva animam tuam, dicunt, et noli animam tuam perdere* (7) : at econverso Christus Do-

(1) Tert. Scorp. 6. — (2) Ep. 52. ad Antonian. — (3) Tert. Apol. 50.

(1) Tert. Scorp. 13. — (2) L. 8. ep. 6. — (3) Pet. Dam. ibid. — (4) Tert. L. 5. adv. Marc. 10. — (5) 1. Cor. 15. — (6) L. de Pass. Chr. — (7) Tert. Scorp. 11.

minus : *Qui pluris, inquit, fecerit animam suam quam me, non est me dignus; id est, qui maluerit vivere me negando quam mori confitendo.* (1) Non eodem modo alloquuntur Christianos tyrannus et Christus. Tyrannus eos ad fidei negationem hortatur, si animam, id est, vitam temporalem servare desiderant; Christus indignos nomine christiano declarat illos qui pro conservanda vita temporali negant disciplinam. Qui tyranno obtemperant, et fidem negant, vitam temporalem custodientes, vitam æternam amittunt; qui vero Christo obsequuntur, vitam amittentes temporalem, vitam æternam custodiunt. Nam, ut subjungit Dominus, *qui animam suam invenerit, perdet illam; qui vero perdiderit mei causa, inveniet illam. Proinde enim inveniet eam, qui negarit lucrifaciendo vitam; sed perdet in gehennam, qui se putat negando lucrifacere eam. Perdet autem eam ad præsens, qui confessus occiditur, sed inventurus eam in vitam æternam.* (2) Quam infelix Christianus, qui de sua fide interrogatus, negat illam, ne perdat præsentem vitam! nam conservans miserabilem hanc vitam cum fidei dispendio, æternam vitam in cœlo possidendam amittit, et æternam mortem in inferno sustinendam incurrit. Quam felix martyr, qui testans fidem cum detrimento præsentis vitæ, æternam vitam sibi comparat in cœlo, quia *scena vitæ* (3) peracta necessario deveniendum est, aut ad interminabilem vitam, aut ad interminabilem mortem!

Socrates, ipsa morte coram, immortalitatem vindicat animæ, necessaria præsumptione ad injuriæ frustrationem. (4) Socrates græcæ tunc virtutis norma, videt in carcere uxorem mox viduam, filios jamjam pupillos, philosophicam et domesticam familiam injuste dehonestatam, et plura in paucis acerba, quæ quantumvis magnanimum virum concutere potuissent: hæc intrepidus videt, dum attentius animæ immortalitatem considerat. Martyres bonorum despoliationem, honorum depositionem, tormentorum susceptionem, et avaram dulcis vitæ jacturam, alacri spe et virili fortitudine subeunt: *Et illa tanquam oblatam mortis occasionem, velut pignus immortalitatis invadunt: et si circa superficiem solidi roboris temporaria mors desævit, intra conscientiæ medullas vita se recipit* (5); certo sperans immortalitatem animæ beatificandæ et carnis glorificandæ.

(1) Tert. Scorp. 9. — (2) Tert. ibid. — (3) Clem. Alex. exh. ad Gent. — (4) Tert. L. de An. 1. — (5) Euseb. Emiss. hom. 4. in Epiph.

2. *Sed respice compensationem: cum caro et anima dependitur, quibus in homine carius nihil est, ipsa dependi in profectu, quorum est profectus; ipsa erogari, quæ lucrifiant; eadem pretia, quæ et merces.* (1) Martyr ex anima et corpore constitutus, pro fidei confessione sustinens mortem; in anima et in corpore remuneratur. Nam anima, vita æterna potitur, corpus quoque suscitandum est ad gloriam: et caro tormentis dilaniata erit immortaliter glorificata. Ad gloriam animæ et corporis aspicientes martyres, tormenta ipsamque mortem despiciebant audacter propalantes, *martyria desæviant, sed in salutem.* (2) Innumera sunt martyrum exempla, qui in novo Testamento fortiter restiterunt atrocissimis quibusque cruciatibus; sed non est prætereunda Machabæorum constantia, qui in veteri Testamento, velut insensibiles sævissima passi sunt supplicia. Jubet tyrannus ob piam in divina lege obstinationem, primo amputari linguam, et cute capitis detracta, summas quoque manus et pedes ei præsciendi, cæteris ejus fratribus et matre inspicientibus; et cum jam per omnia inutilis factus esset, jussit ignem admoveri, et adhuc spirantem terreri in sartagine: in qua cum diu cruciaretur, cæteri una cum matre invicem se hortabantur morti fortiter: « Magnanimus ille adolescens, quamvis spoliata jam ossium compage, non ingemiscebat, sed perinde ac si in igne transformaretur in immortalitatem, cruciatus fortiter ferebat. » (3) Nec minor fuit aliorum fortitudo quam commendat D. Ambrosius, de uno illorum aiens: *Exuebant immanes bestiæ corium capitis, et pardalicis feritatibus sæviebant. At ille deficiens: Quam dulce est, inquit, mori pro religione! quam suavis omnis acerbitas mortis pro pietate!* (4) Similem ostentarunt cæteri constantiam: *Fratres in fide, fratres in genere, fratres in passione. In his enim erat una mens et congressio, una victoria, una habitatio in terris et una in cœlis* (5): eorum anima immortali fruitur felicitate, caro etiam ad immortalem gloriam est suscitanda. Quare unus ex illis sic tyrannum alloquitur: *Tu quidem, scelestissime, in præsenti vita nos perdis: sed rex mundi defunctos nos pro suis legibus, in æternæ vitæ resurrectione suscitabit* (6), et famam nostram immortalitate donabit.

3. Tertullianus postquam athletarum retulit prælia, vulnera, flagella, illatas violen-

(1) Tert. Scorp. 6. — (2) Tert. Scorp. 5. — (3) Joseph. L. de Mach. 9. — (4) L. 2. de Jacob. et Vita beata c. 11. — (5) D. Aug. Serm. 2. de Sept Frat. Machab. — (6) Euseb. Emiss. hom. 4. de Epiph.

tias, receptas injurias, denotat finem ob quem cuncta illa lætanter patiebantur mala. *Sed quantum livores illi, et cruores, et vibices, negotiantur; qualem potest præstare seculum, de fama æternitatem, de memoria resurrectionem.* (1) At de fama æternitatem quam suis certaminibus adepti non sunt athletæ et pugiles, martyr sua morte sibi comparabit; nam, « In memoria æterna erit justus, ab auditione mala non timebit : » (2) ut illud verissime dictum a Sidonio mihi videatur : *Improborum proba, æque ut præconia bonorum immortalia manent.* (3) Sed quia in inferioribus ostendendus est honor martyribus debitus, ex prælibatis sequentes observandæ sunt reflexiones. Mors martyrum in immortalitatem commutata fuit; nam amittentes pro Christo vitam temporalem, vitam æternam adepti sunt : et multi Christiani hac ætate, pro re nullius momenti, pro turpi luero, pro honore vano, pro oblectamento lascivo, vitam æternam amittunt, et mortem æternam acquirunt, nec considerant quod 1. Sunt *in confinio naturæ mortalis et immortalis* (4), quod hæc vita mortalis terminatur ad æternam vitam vel mortem; 2. Martyrum caro laniata suppliciis, resurrectura est ad immortalem gloriam : et nos debemus ad virtutem uti corporibus nostris ut suscitentur ad vitam; præsertim quia, ut ait dubius Tertullianus, de Spiritu Sancto inhabitatore loquens. *Erudiuntur in illo, et per ipsum corpora nostra ad immortalitatem proficere, dum ad decreta ipsius discunt se moderanter temperare.* (5) Tandem, 3. Martyres sua passione sibi compararunt de fama æternitatem; *de qua scilicet psalmus: Tolerantia, inquit, justorum non peribit in finem.* (6) Nos quoque si sancte vixerimus et christiane moriamur, erimus in æternum de virtute commendati, *quia et alibi, honorabilis mors justorum, ex tolerantia sine dubio* (7) : nam martyres qui fuerunt ignominia dehonestati, sunt honore decorati.

III. PARS. *Beati eritis cum vos dedecoraverint.* (8) Christus Dominus ut discipulos suos ad ignominias et tormenta fortiter toleranda sufflammaret, beatos illos prædicat, cum a tyrannis et persecutoribus fuerint tanquam infames damnati, et ignominiosa morte mulctati; nam hujusmodi ignominiæ in gloriam et honorem commutabuntur. Pastorem sequentur oves quæ ejus audierunt vocem. *Necesse est ut quæ sunt ad mortem secutæ sequantur ad vitam; quæ ad contumeliam concitatæ sunt, concitentur ad honorem, et sint participes gloriæ, quæ passionis participes exstiterunt.* (1) Idem eis eveniet quod terræ in aurum conversæ : *Quoniam in maledictorum metallorum feralibus officinis pœnali opere deplorata, nomen terræ in igne reliquit, atque exinde de tormentis in ornamenta, de suppliciis in delicias, de ignominiis in honores, metalli refuga mutatur.* (2) Cuncta quæ servierunt tyrannis ad dedecorandos martyres, servient ad eos honorandos. Nam, 1. Eos ignominiosa morte damnarunt; 2. Ad eos torquendos instrumenta suppliciorum infamia accommodarunt; 3. Post mortem, corporibus sepulturam denegarunt : et 1. Sanctorum martyria honorantur; 2. Suppliciorum intrumenta decorantur; 3. Corpora religiose venerantur.

1. Tertullianus belle præstantiam suppliciorum quæ pertulerunt martyres commendat, dum Gentilium depretiat deos qui fiunt conformiter ad tormenta quæ patiebantur Christiani. *Quantum igitur de diis vestris, nomina solummodo video quorumdam veterum mortuorum, et fabulas audio, et sacra de fabulis recognosco. Quantum autem de simulacris ipsis, nihil aliud deprehendo quam materias sorores esse vasculorum, instrumentorumque communium, vel ex eisdem vasculis et instrumentis quasi fatum consecratione mutantes, licentia artis transfigurante, et quidem contumeliosissime, et in ipso opere sacrilege; ut revera nobis, maxime qui propter deos ipsos plectimur, solatium pœnarum esse possit, quod eadem et ipsi patiuntur, ut fiant. Crucibus et stipitibus imponitis Christianos. Quod simulacrum non prius argilla deformat cruci et stipiti superstructa : in patibulo primum corpus Dei vestri dedicatur. Ungulis deraditis latera Christianorum; at in deos vestros per omnia membra validius incumbunt asciæ, et runcinæ, et scobinæ. Cervices ponimus ante plumbum, et glutinum, et gomphos sine capite sunt dii vestri. Ad bestias impellimur : certe quas Libero, et Cybele, et cœlesti applicatis. Ignibus urimur : hoc et illi a prima quidem massa. In metalla damnamur : inde censentur dii vestri. In insulas relegamur : solet et in insulas aliquis deus vester, aut nasci, aut mori.* (3) Inde argute conciudit ex deorum consecratione, martyrum consecratis

(1) Tert. Scorp. 6. — (2) Psal. 111. — (3) L. 9. Ep. 8. — (4) Clem. Alex. L. Strom. 7. — (5) Lib. de Trin. 19. — (6) Tert. L. 4. adv. Marc. 39. — (7) Tert. Ibid. — (8) Tert. Scorp. 9.

(1) Chrysol. Serm. 40. — (2) Tert. L. 1. de Cult. Fem. 4. — (3) Tert. Apol. 12.

supplicia. *Si per hæc constat divinitas aliqua : ergo qui puniuntur, consecrantur : et numina erunt dicenda supplicia.* Tyranni martyres dedecorare censebant, infami eos afficientes supplicio, et eos in divos consecrabant : nam ut de martyribus fatur Eusebius Emissenus : *Cruciatibus afflicti, suppliciis explorati, sævis ignibus sacrificii more decocti, quantas susceperunt in corpore pœnas, tantas in spiritu perceperunt coronas; ac sic per tormentorum plagas et torquentium moras, prius consecrati sunt quam perempti.* (1) Et ut subjungit Emissenus, tyranni Christianos persequentes nequaquam tantum prodesse potuissent obsequio, quantum profuerunt gladio; quia eorum mors tanto est gloriosior, quanto ignominiosior videbatur. *Ecce martyrium Christi, et apud homines et in hoc mundo non solum non est opprobrium, sed magnum est ornamentum. Ecce non solum in conspectu Domini, verum etiam in conspectu hominum jam pretiosa est mors Sanctorum ejus. Ecce non solum non contemnuntur, verum etiam magnis honoribus præferuntur martyres ejus.* (2) Ecclesia namque spiritu veritatis illustrata, inter divos et beatos illos dinumerat, eorum memoriæ solemnitatem dedicat, et singulis annis diem mortis devote celebrat. *Vides quam martyrii definiat felicitatem, cui de gaudio mutuo acquirit solemnitatem.* (3) De tali honore ab Ecclesia exhibito martyribus congratulatur D. Cyprianus. *Eant nunc magistratus et consules, annuæ dignitatis insignibus, et duodecim fascibus glorientur; ecce dignitas cœlestis in vobis honoris annui claritate signata est : et jam reverentis anni volubilem circulum victricis gloriæ diuturnitate transgressa est.* (4) Et ne aliquid martyrum desit gloriæ, etiam instrumenta quibus sunt ignominiose dilaniati, honorantur.

2. *Siquidem honorata est apud Deum mors religiosorum ipsius, ut canit David; non opinor ista communis, et omnium debitum : atquin ista etiam ignominiosa est ex elogio transgressionis et merito damnationis; sed illa quæ in ipso aditur ex testimonio religionis, et prælio confessionis, pro justitia et sacramento.* (5) Honorata est etiam apud Deum mors quam passi sunt martyres pro veritate fidei et operatione virtutis; et *in honorem transierunt triumphi ipsa etiam instrumenta supplicii.* (6) D. Chrysostomus clavos quibus Petrus cruci affixus fuerat, velut totidem gemmas, atque ensem qui gentium Apostolo caput detruncavit, velut diadema quoddam venerabatur. Crux quoque Christi est Ecclesiæ gloria, *nihil erat in carne intolerabilius, nihil est nunc in fronte gloriosius. Quid deerat fideli servo, qui tantum dedit honoris supplicio tuo?* (1) Crux Christi, catenæ Petri, gladius Pauli, lapides Stephani, craticula Laurentii gemmis et auro inseruntur. *Quod fuit instrumentum pœnæ; est gloriæ testimonium* (2), et martyrum corpora quibus sepulturam denegarunt tyranni, religiose a fidelibus venerantur.

3. Nam, ut ait Propheta Evangelicus, *a facie injustitiæ perit justus, et erit honor sepultura ejus.* (3) Multus est D. Ambrosius ut demonstret humanitatis simul ac pietatis esse negotium, tradere sepulturæ defunctorum cadavera. *Nam si viventes operire nudos lex præcipit, quanto magis debemus operire defunctorum corpora? Si viantes ad longiora deducere solemus, quanto magis in illam æternam domum profectos, unde jam non revertuntur? Nihil hoc officio præstantius ei conferre, qui tibi jam non possit reddere, vindicare a volatilibus, vindicare a bestiis consortem naturæ. Feræ hanc humanitatem defunctis corporibus detulisse produntur, homines denegabunt?* (4) Tyranni Christianorum persecutores, omnem pietatem ac humanitatem deponentes, ipsisque feris immaniores, post trucidatos martyres eorum corporibus negabant sepulturam, bestiisque devoranda exponebant. Quod fuerat a Regio Vate ominatum : « Posuerunt morticina servorum tuorum, escas volatilibus cœli; carnes Sanctorum tuorum bestiis terræ. » (5) Sacra martyrum corpora sepulcri honore privantur, volucribus et canibus depastanda objiciuntur, et tyranni post innocentium hominum cædem in inanimata cadavera crudeliter sæviunt. *Sacra corpora funeris honore privantes ignibus dabant : et post hominum mortes, contra ipsam pugnabant humanitatem.* (6) Quos belle Emissenus redarguit sævitiæ et dementiæ. Sævitiæ, nam *cum jam causa periisset furoris, finem non imponebant crudelitati.* Dementiæ : *Quam confusa dementia! quibus cœlum acquirebant, his terram negabant.* At nihil profecit insolens persecutorum sævitia, incassum martyrum memoriam, cadaverum tabe conspurcare tentavit, dum sepulturæ asylum mortuis inhumane denegat, eorum honori suffragatur. Unde de sævis illis tyrannis subjungit Euse-

(1) Serm. de S. Bland. — (2) D. Aug. Serm. 9. in Ps. 118. — (3) Tert. Scorp. 15. — (4) Epist. 16. — (5) Tert. Scorp. 8. — (6) Petr. Dam. Serm. 32.

(1) D. Aug. Tract. 76. in Joan. — (2) Emiss. Hom. de Sanct. Mart. Epiphod. et Alex. — (3) Tert. Scorp. 8. — (4) Lib. de Tob. c. 1. — (5) Ps. 78. — (6) Euseb. Emiss. hom. de S. Bland.

bius : *Sed tamen, vellent, nolent, beatitudinis eorum testes erant, quibus etiam mortuis invidebant.*

Martyrum gloriam testabantur tyranni mortuorum corporibus invidentes : martyrum gloriam testabantur feræ eorum corpora lambentes, et a voracitate belluarum defendentes; martyrum gloriam testantur fideles quorum reliquias religiose venerantur. Constantinus Magnus imperator, in Nicæno concilio, effossos pro fide episcoporum oculos pie osculabatur, pro certo persuasus, ait Theodoretus, *osculo se benedictionem inde hausturum* (1) : et nunc etiam fideles religiose venerantur martyrum reliquias, quas argento, auro pretiosissimis ornant margaritis, *ut hinc intelligatur in quali honore secum habeat animas occisorum : quando caro exanimis, tanto affectu divinitatis coronatur.* (2) Sanctorum adhuc reliquias commendat Deus multis miraculis, quæ in eorum basilicis et sepulcris operatur. Nam, ut fatur D. Augustinus de Joanne Baptista loquens, *divina providentia constat actum, ut per plura loca deportatis beati martyris reliquiis, plura virtutum signa fierent, pluresque per memoriam doctrinæ et vitæ illius, ad fidem et dilectionem ejus quem prædicaverat, confluerent.* (3) Ex honore quem præstant fideles martyrum reliquiis, et ex miraculis quæ operatur Deus ad eorum sepulcra, recte colligit Magnus Gregorius quanta potiantur felicitate, et in quali honore habendi sint. *Quomodo ergo vivunt illic ubi vivunt, si in tot miraculis, hic vivunt ubi moriuntur?* (4) Quanto honore veneranda sint sacra martyrum ossa, reliquiæque aliorum Sanctorum qui potiori sui parte cœlos incolunt, et quorum tandem corpora rediviva nativitate empyrei gloria potientur, demonstrat D. Hieronymus, referens quanta veneratione sacri prophetæ Samuelis ossa sub Arcadio imperatore, anno Domini 406 a Judæa, magna et imperatoris et populi pompa et devotione translata sint. Sic enim Vigilantium hæreticum pungit : *Sacrilegus nunc Augustus Arcadius qui ossa B. Samuelis longo post tempore de Judæa transtulit in Thraciam. Omnes episcopi non solum sacrilegi, sed et fatui judicandi, qui rem vilissimam et dissolutos cineres serico et vase aureo portaverunt. Stulti omnium Ecclesiarum populi, qui occurrunt sanctis reliquiis, et tanta lætitia sunt jucundati quasi præsentem viventemque prophetam cernerent atque suspicerent, ut de Palestina usque ad Chalcedonem jungerentur populorum examina, et in Christi laude una voce resonarent.* Nonne exemplaris illa pietatis hæreticorum hujusce ætatis condemnat impietatem, qui Sanctorum reliquiis non solum debitam non præstarunt reverentiam, sed quod est horribile dictu, omni affecerunt ignominia æmulantes Ethnicorum barbariem ? Qui *ipsis Bacchanalium furiis nec mortuis parcunt Christianis, quin illos de requie sepulturæ, de asylo quodam mortis, jam alios, jam nec totos, avellant, dissecent, distrahant.* (1) At ut eorum error et blasphemia evidentius appareat, adducendus est D. Ambrosius, quem sanctum ipsi recognoscunt, cujusque doctrinam amplectuntur. *Hæc est enim sanctorum martyrum gloria, quorum etsi per universum mundum seminetur in cineribus portio, manet tamen integra in virtutibus plenitudo. Quod si dicas : Quid honoras in carne jam resoluta, atque consumpta, de qua jam nulla Deo cura est ? ubi est illud : Mihi autem nimis honorati sunt amici tui Deus ? Honorare debemus servos Dei, de quibus dicitur : Dominus custodit omnia ossa eorum : unum ex his non conteretur. Honoro ergo in carne martyris exceptas pro Christi nomine cicatrices. Honoro per confessionem Domini sacratos cineres. Honoro in cineribus semina æternitatis.* (2) Quod si in ore duorum vel trium testium stat omne verbum, quanta hæreticorum impudentia et temeritas denegare Sanctorum reliquiis honorem, quos Patres Ambrosius, Augustinus, Hieronymus, Gregorius, non minus sanctitate quam doctrina illustres, in primitiva Ecclesia veneratas testantur?

At ne ullus circa honorem martyribus debitum subrepat error, tria animadvertenda sunt ex Augustino : « Nos martyres nostros, nec divinis honoribus colimus, nec sacrificia illis offerimus. » (3) Latria soli Deo debetur, et cum ad latriam pertineat oblatio sacrificii, soli Deo non martyribus offertur sacrificium. *Quis enim antistitum in locis Sanctorum corporum assistens altari, aliquando dixit, offerimus tibi, Petre, aut Paule, aut Cypriane ? sed quod offertur, offertur Deo, qui martyres coronavit, apud memorias eorum quos coronavit, ut ex ipsorum corporum admonitione major affectus exsurgat, ad acuendam charitatem, et in illos quos imitari possumus, et in illum quo adjuvante possimus.* (4) 2. Honoramus martyres, non propter ipsos, sed propter Deum, pro cujus reli-

(1) L. 1. c. 11. — (2) D. Aug. Serm. de S. Vincent. — (3) Serm. 5. de Decollat. S. Joan. — (4) Hom. 21. in Evang.

(1) Tert. Apol. 63. — (2) Serm. 93. — (3) Lib. 8. Civ. 27. — (4) D. Aug. L. 20. cont. Faust. c. 21.

gione dimicarunt et mortui sunt. *Honoramus sane memorias eorum tanquam sanctorum hominum Dei, qui usque ad mortem corporum suorum pro veritate certarunt, ut innotesceret vera religio falsis religionibus fictisque convictis.* (1) Et hic honor non est duntaxat civilis aut politicus, qualis est ille qui defertur parentibus, magistratibus, dominis, principibus; sed religiosus, quia gratiam et gloriam quam contulit eis Deus, honorat, proceditque a charitate, diciturque Dulia. *Colimus ergo martyres eo cultu dilectionis et societatis, quo et in hac vita coluntur sancti homines Dei, quorum cor ad talem pro evangelica veritate passionem paratum esse sentimus; sed illos tanto devotius, quanto securius post incerta omnia superata: quanto etiam fidentiore laude prædicamus, jam in vita feliciore victores, quam in ista adhuc usque pugnantes.* (1) 3. Ultra Dei gloriam qui laudandus est in suis martyribus, *populus christianus memorias martyrum religiosa solemnitate concelebrat, et ad excitandam imitationem, et ut meritis eorum consocietur, atque orationibus adjuvetur* (2), ut gratiæ Dei respondeat, fortiter pugnet pro fide et religione, disciplinam christianam fideliter custodiat, et cœlestem felicitatem obtineat.

(1) D. Aug. L. 8. Civ. 27.

(1) D. Aug. L. 20. Cont. Faust. c. 21. — (2) D. Aug. ibid.

MORS.

SCHOLIUM.

Mors est 1. *Inevitanda;* 2. *Recogitanda;* 3. *Ediscenda;* 4. *Prævenienda;* 5 *Bona, desideranda;* 6. *Mala, lugenda.*

CONCIO PRIMA.

Nec *mortem sine quæstionibus, licet finem omnium quæstionum.* (1) Mors quæ omnes finit quæstiones, variis tamen opinionibus ventilatur; inter quas quatuor præsertim mihi occurrunt. 1. Est impiorum, qui Deum non credentes, animam humanam immortalem non censentes, nullam post mortem beatitudinem sperantes, nec pœnam metuentes, gulæ indulgent, lasciviæ vacant, divitias accumulant, honores sectantur, vivere in deliciis satagunt, dicentes: *Mortuum quod mortuum; et, Vive, dum vivis; et, Post mortem omnia finiuntur, etiam ipsa.* (2) Impia hæc opinio plures blasphemias continet, quas aliorsum (3) confutavimus, demonstrantes animæ immortalitatem, Dei existentiam, æternam beatitudinem, interminabilem inferni pœnam. 2. Sententia est Epicuri non multum ab impiorum opinione dissentiens. *Quanquam Epicurus negarit mortem ad nos pertinere: Quod enim dissolvitur, inquit, sensu caret; quod sensu caret, nihil ad nos.* Stolidum illum philosophum acute redarguit Tertullianus: tum quia si *mors nihil ad nos: ergo et vita nihil ad nos. Si enim quo dissolvimur præter nos, etiam quo compingimur, extra nos; si ademptio sensus nihil ad nos, nec adeptio sensus quicquam ad nos* (1); tum quia perperam philosophatur Epicurus: *Dissolvitur et caret sensu, non ipsa mors, sed homo qui eam patitur: quod si hominis est pati mortem dissolutricem corporis, et peremptricem sensus, quam*

(1) Tert. L. de An. 50. — (2) Tert L. de Res. Car. 3. — (3) Tert. Præd. tom. 1. Tract. de An. Rat. Conc. 3. — Tom. 2. Tract. de Deo Conc. 1. — Tract. de Beat. — Tom. 3. Tract. de Infern.

(1) Tert. L. de An. 42.

ineptum, ut tanta vis ad hominem non pertinere dicatur? 3. Sententia est cujusdam Menandri hæretici, negantis mortem ad suos pervenire. *Ut jam hinc non Epicuri stupor suffundatur, negantis debitum istud ad nos pertinere; sed hæretici magis Menandri furor conspuatur, dicentis mortem ad suos non modo non pertinere, verum nec pervenire. In hoc scilicet se a superna et arcana potestate legatum, ut immortales, et incorruptibiles, et statim resurrectionis compotes fiant, qui baptisma ejus induerint.* (1) Multis hæreticum illum insequitur Tertullianus; quibus prætermissis, 4. Ea vera tenenda est sententia, quæ hominum asseverat mortem, cujus examinanda est 1. Veritas; 2. Potestas; 3. Æqualitas.

I. PARS. *Qui primordia hominis novimus, audenter determinamus mortem non ex natura secutam hominem, sed ex culpa, ne ipsa quidem naturali: facile autem usurpari naturæ nomen, in ea quæ videntur a nativitate ex accidenti adhæsisse.* (2) Confutat gentiles philosophos qui ignorantes mortem esse originalis delicti pœnam, asseverarunt eam ad hominis pertinere naturam. Verum, ut philosophatur Tertullianus, *si homo in mortem directo institutus fuisset, tunc demum mors naturæ adscriberetur.* Multiplici autem ratione demonstrat non in mortem institutum hominem. *Porro, non in mortem institutum eum probat ipsa lex, conditionali comminatione suspendens, et arbitrio hominis addicens mortis eventum. Denique si non deliquisset, nequaquam obiisset: ita non erit natura, quod ex oblationis potestate accidit per voluntatem, non ex instituti auctoritate per necessitatem.* Idem argumentum tractat aliorsum Tertullianus: *Si mors malum, nec mors comminatori suo, sed contemptori faciet invidiam, ut auctori. Contemnendo enim eam fecit; non utique futuram, si non contempsisset.* (3) Mors est pœna peccati quod commisit Adamus; peccavit autem divinam contemnendo legem; divinam legem transgressus est voluntarie et non necessario: quia ejus observatio in libero ejus arbitrio posita est. Itaque mors nequit adscribi Deo, qui *creavit hominem inexterminabilem* (4); scilicet ut esset immortalis, si vellet Deo obsequi et innocentia persistere. Quia vero ab innocentia desciit, Deoque obsequi noluit, *exinde ad mortem, sed ante ad vitam* (5): ad vitam, ex Dei bonitate; ad mortem, ex sua iniquitate.

(1) Tert. L. de An. 50. — (2) Tert. L. de An. 52. — (3) Tertull. L. 2. adv. Marc. 9. — (4) Sap. 2. — (5) Tert L. 2. adv. Marc. 11.

Inde sapienter concludit Tertullianus: *Igitur sic ut Deus homini vitæ statum induxit, ita homo sibi mortis statum attraxit. Et hoc non per infirmitatem, sicuti nec per ignorantiam, ne quid auctori imputaretur* (1): sed per malitiam. *Aculeus itaque mortis peccatum est, peccati punctu mortificatum est genus humanum* (2), et cuncti homines originalis culpæ participes, sunt 1. Divina sententia ad mortem damnati; 2. Etiam dum vivunt majori ex parte mortui; 3. Tandem putredini et corruptioni addicti.

1. *Namque in principio mundi, ipsi Adæ et Evæ legem dedit, ne de fructu arboris plantatæ in medio paradisi ederent; quod si contra fecissent, morte morerentur.* (3) Recens creatum hominem, immortalitatis privilegio inexterminabilem, in paradisum transtulit Deus, præcepitque ei ut ab una arbuscula temperaret, si immortalitatis vellet conservare donum, quod absque dubio amitteret mox ut prohibitæ arboris gustaret fructum: « In quacunque die comederis ex eo, morte morieris. » (4) Symmachus legit, *mortalis eris;* id est, certæ mortis incurres sententiam: quam de facto incurrit inobsequens Adamus, Dei mandatum contemnens, et inhibitum pomum comedens: *Homo semper medico prior negotium facit, denique sibimetipse periculum mortis attraxit: acceperat a domino suo, ut a medico, satis utilem disciplinam secundum legem vivendi, ut omnia quidem ederet, ab una solummodo arbuscula temperaret, quam ipse medicus importunam interim noverat; audiit ille quem maluit, et abstinentiam rupit, edit inlicitum, et transgressione saturatus, in mortem eruditavit.* (5) Id est, post illicitum pabulum mortifera eruditate laboravit, crudam mortem vomitu non egerens, sed cruda digestione decoquens, et in suam substantiam velut convertens, posteros indigestæ mortis reliquit hæredes, ut eloquenter declarat Zeno Veronensis: *Adam in arce cum esset adhuc paradisi constitutus, beatissimusque beati orbis imperio potiretur, tandiu felix, tandiu inexterminabilis vixit, quandiu imperata regalis edicti continuit: at ubi sinistro consensu sacræ arboris pomum male dulce delibavit, lacrymas reperit, dolores et gemitus sibimet comparavit, ultimoque sudore turbatus, poteris hæreditatem indigestæ mortis dereliquit.* (6) Sententia mortis, quam tulit Deus adversus scelerosum Adamum, ferit etiam nepotes, culpæ

(1) Tert. L. 2. adv. Marc. 8. — (2) D. Aug. L. 3. de Peccat. Mer. c. 11. — (3) Tert. L. adv. Jud. 2. — (4) Gen. 2. — (5) Tert. Scorp. 5. — (6) Serm. de Pat.

ejus participes, *quibus Adamus puteus mortis exstitit.* (1) Filii damnati sunt ad mortem in persona protoparentis : *Per Satanam homo a primordio circumventus ut præceptum Dei excederet, et propterea in mortem datus, exinde totum genus de suo semine infectum, suæ etiam damnationis traducem fecit.* (2) Cunctæ hominum voluntates (exceptis Christo et Deipara) continebantur in Adami voluntate, quo peccante et ipsi in illo peccarunt : *Nunquid non in semine tota arbor? vitium ergo seminis, vitium totius arboris.* (3) Adamo adhuc damnato ad mortem, et ipsi quoque damnati sunt; et cunctæ hominum mortes exinde secutæ, sunt tot exsecutiones primævæ illæ sententiæ a divina justitia adversus Adamum latæ : *Homo damnatur in mortem ob unius arbusculæ delibationem, et exinde proficiunt delicta cum pœnis; et pereunt jam omnes, qui paradisi nullum cespitem norunt.* (4) Uti morbi hæreditarii a parentibus diffunduntur in filios, et quemadmodum sententia quæ nobilem criminosum ignobilitate mulctat, filios quoque ejus reddit ignobiles, ita pœna mortis, cui fuit addictus scelerosus Adam, transit in ejus posteros. *Sententiam Dei natura pronuntiat : Terra es, in terram ibis. Et qui non audivit, videt.* (5) Intimatam Adamo sententiam in paradiso terrestri non audierunt homines; hujus tamen exsecutionem intuentur in cunctis qui coram ipsis intereunt, cui etiam ipsi subjacere coguntur : *Quia semel immiscuerat se mors naturæ nostræ, una cum ipsis eorum qui procreabantur successionibus mortalitas penetravit. Quo factum est ut vita nos exciperet mortua, ipsa quodammodo vita nostra morte peremptа. Nam haud dubie vita nostra mortua est, cum immortalitate spoliata sit.* (6) Belle dicitur vita mortua; quandiu hac luce utimur, vivere quidem videmur; sed verius assidue morimur, imo majori ex parte mortui sumus.

2. *Mors, si non semel tota, non est; si quid animæ remanserit, vita est; non magis vitæ miscebitur mors, quam diei nox.* (7) Loquitur Tertullianus de morte quæ animam a corpore separat, præsentemque vitam terminat, quæ *vita non vitalis* vocitatur a Sinesio. De qua dubitat D. Augustinus, an dicenda sit vita mortalis an vitalis mors : *Nescio unde venerim huc, in istam dicam mortalem vitam, an mortem vitalem? nescio.* (8) At D. Bernardus absque ulla hæsitatione nomen vitæ ei denegat : *Nec vita sane dicenda est qua nimirum soli vivitur morti.* (1) Et sane hæc vita mors quædam est : tum quia vix natus infans, dum infantiæ pannis obvolvitur, præpropere sui funeris insignia gestat, diciturque *pannis jam sepulturæ involucrum initiatus.* (2) Primus hominis tumulus est venter matris, in quo inclusus incipit mori, et velut in sepulcro viventi tumulatur. Mox ut in lucem editur, fasciis involvitur, non secus ac illi qui in sepulcris deponendi sunt; itaque incipit mori mox ut incipit vivere. *Vitæ hujus principium mortis exordium est* (3); quæ ideo potius mors quam vita est dicenda. *Hæc vita quam vivimus, magis mors est; nec simpliciter vita, sed vita mortalis, semperque ex quo incipimus vivere, nihil aliud agimus, nisi morti appropinquare, et incipere mori.* (4) Tum quia non solum, ut vult D. Bernardus, *omnis mutatio quædam mortis imitatio est* (5); sed etiam, ut fatur dubius Tertullianus, *immutatio cujusdam mortis portio est.* (6) Cujus rationem præbet certus Tertullianus, quia *transfiguratio interemptio est pristini.* (7) Cui arridens Magnus Gregorius, sic de mutabilitate ratiocinatur : *Quid mutabilitas nisi mors quædam est; quæ dum rem quamlibet in aliud immutat, quasi occidit quod fuerat, ut incipiat esse quod non erat?* (8) Hominis autem vita tot mutationibus subjacet, ut hoc nomine indigna videatur D. Augustino : *Ista vita mors esse convincitur, quæ tanta mutabilitate variatur.* (9) Unde quo prolixior est vita, eo prolixior est mors : *Ipse enim quotidianus corruptionis defectus quid est aliud quam quædam prolixitas mortis?* (10) Ut acute animadvertit Isidorus Clarus, expendens istud Geneseos, ubi Deus ad Adam : « In quocunque die comederis ex eo, morte morieris. » Nam licet mortuus non fuerit Adam, mox ac de pomo vetito comedit, sed per multa secula vixerit; attamen vixit, et mortuus est, quia statim post peccatum mortalis factus est, et ejus vita mors prolixior exstitit : *Incipiens ea ipsa die esse mortalis, et corruptioni obnoxius, ut vita futura sit quædam prolixior mors.* Tum quia tot obivimus mortes quot jam præmisimus ætates. In homine septem distinguimus ætates : infantiam, puerilitatem, adolescentiam, juventutem, virilitatem, senectutem, decre-

(1) Chrysol. Serm. 63. — (2) Tert. L. de Test. An. 3. — (3) Chrysol. Serm. 111. — (4) Tert. L. 1. adv. Marc. 22. — (5) Tert. L. de Res. Car. 18. — (6) Gregor. Nyss. hom. 12. in Cant. — (7) Tert. L. de An. 51. — (8) L. 1. Conf. 6.

(1) Serm. de Fall. præs. Vit. — (2) Tert. L. 4. adv. Marc. 21. — (3) D. Prosp. L. 2. de Vocat. Gent. 21. — (4) D. Bern. Serm. 17. in Ps. 90. — (5) Serm. 81. in Cant. — (6) L. de Trin. — (7) Tert. L. adv. Prax. 27. — (8) L. 12. Mor. 17. — (9) Serm. 6. in Comm. — (10) D. Greg. hom. 37. in Evang.

pitudinem. Infantia desumitur a nativitate usque ad septimum annum; pueritia, a septimo anno usque ad decimum quartum; adolescentia, ab anno decimo quarto usque ad visegesimum secundum; juventus, a vigesimo secundo usque ad trigesimum; virilitas, a trigesimo usque ad quinquagesimum; senectus, a quinquagesimo usque ad septuagesimum; a septuagesimo incipit decrepitudo sustinens labores et dolores usque in finem. Hujuscemodi ætates in eodem homine nunquam sunt simul, sed sibi adinvicem succedunt: *Si quis est ætate provectior, is fuit aliquando infans, mox puer, deinde pubens, deinde adolescens, postea juvenis, postea vir, postremo senex; sed non simul omnia. Nonne infans puero cedit, puer pubenti, pubens adolescenti, adolescens juveni, juvenis viro, vir seni, senectus morti? Et fortasse singulæ ætates decedendo præmoriuntur.* (1) Puerilitas namque mors est infantiæ, adolescentia puerilitatis, juventus adolescentiæ, virilitas juventutis, senectus virilitatis; *quæ omnes ætates ante senectutem evanuerunt.* (2) Inde concludit D. Augustinus: *Quot gradus optas ætatis, tot tibi optas mortes ætatum. Veniente pueritia, moritur infantia; veniente adolescentia, moritur pueritia; veniente juventute, moritur adolescentia; veniente senectute, moritur juventus.* (3) Quam appellamus mortem, non prima, sed ultima mors est, eamque plures præcedunt: *Agunt opus suum fata, nobis sensum nostræ necis auferunt, quoque facilius obrepat mors, sub ipso vitæ limine latet. Infantiam in se pueritia convertit, pueritiam pubertas, juventutem senectus abstulit; incrementa ipsa si bene computes, damna sunt.* (4) Unaquæque vitæ periodus mors est præcedentis. Quilibet dies præcedentis diei peragit funus; singulis ætatibus, annis, mensibus, diebus, horis, momentis, homo aliqua sui parte moritur, et vivas sui exsequias repetito funere nescius concelebrat: *et exsequias funeris ipse præcedit parte sui, corporis jam sepultus* (5); numerosam vitæ portionem habens in vivo corpore jam diu emortuam et tumulatam, et, ut eloquenter fatur Chrysologus: *Homo hominis est sepulcrum; ubi in homine non homo cernitur, sed cadaver.* (6) Homo sui sepulcrum; quia magna sui jam obiit ex parte, cum posterior ætas mors fuerit prioris. Itaque homo, qui est vivum suiipsius feretrum, est putredini et corruptioni mancipatus.!

(1) Phil. Jud. L. de Joseph. — (2) Phil. Jud. — (3) In Ps. 127. — (4) Seneca de Consol. ad Mariam. c. 20. — (5) S. Zeno de S. Arcad. — (6) Serm. 120.

3. *Atque adeo caro est, quæ morte subruitur, ut exinde a cadendo cadaver renuntietur* (1): sed cadaver putridum, vermibus scatens, tam male olens, ut ejus fœtorem haud ferre valentes mortales, illud tumulent. Cadaver efficitur etiam caro magnatum, principum, regum, qui post mortem eo magis fœtent quo delicatioribus fuerunt nutriti cibis: *Nulla discretio inter cadavera mortuorum, nisi forte quod gravius fœtent divitum corpora distenta luxuria.* (2) Et ob hanc causam Romani in loco putrido et corrupto ædificarunt templum Fortunæ, quam velut deam venerabantur, innuentes cunctos mortales in quavis dignitate essent constituti, obnoxios esse corruptioni. (3) *Porro autem qui hodie induitur purpura, cras includitur sepulcro; hodie qui hominibus dominatur, cras a vermibus factus putredo corroditur; hodie regalibus infulis redimitur, cras vilibus pannicculis exanime cadaver obvolvitur; hodie splendet coronatus in regalis excellentiæ solio, cras fœtet marcidus in sepulcro.* (4) Cujus insigne habemus exemplum in Elisabetha imperatrice, Caroli Quinti imperatoris conjuge, quæ vivens mira erat pulchritudine prædita, post mortem vero ita fuit deformis ac fœtens, ut horror putridi hujus cadaveris Franciscum Borgiam Candiæ ducem a seculi vanitate ad religionis portum adduxerit.

In sententia mortis adversus homines lata agnoscit D. Chrysostomus (5) Dei misericordiam. Nam intimans ei mortem, dat excellens remedium, tum ut eos a peccato præservet, tum ut innocentia conservet, non condemnat eos ad mortem conditionate, uti Adamum in paradiso terrestri, sed eos absolute morti mancipatos declarat. Post ejusmodi sententiam divino ore prolatam *ipsi in nobismetipsis responsum mortis habuimus* (6), ut animus nihil præsagiat et exspectet præter mortem, nobisque de statu vitæ cogitantibus respondeat mens velut echo fidelis, moriendum est. Syrus legit: Sententiam damnationis habemus in nobis, qua a Deo supremo judice ad certam mortem damnati et destinati sumus. Quod intendere videtur Apostolus Christianos attendens *tanquam morti destinatos.* (7) Quid est morti destinatos? Vulgo dicitur, mortis reos: at Neotericus aliter expendit Apostolum, animadvertens *destinam* (8) esse funem injectum collo reorum, qui audita judicis sententia, mortis destinantur supplicio. Quid

(1) Tert. L. de Res. 18. — (2) D. Ambr. L. 6. Exam. 8. — (3) Clem. Alex. Adhort. ad Gent. — (4) Pet. Dam. ep. 71 — (5) Hom. 17. in Gen. — (6) 2. Cor. 1. — (7) 1. Cor. 4. — (8) Cerda.

aliud cogitet reus ad supplicium ductus nisi mortem? Christianus tanquam reus ad mortem damnatus, et a Deo morti destinatus, e cujus collo pendet destina funestissima, totus debet esse in consideratione mortis, præsertim cum jam magna sui parte sit mortuus. Basilius Seleucus hanc mortis considerationem nuncupat *viventem mortem* (1): quia vitio mortem affert, virtutem vivificat. Inordinati concupiscentiæ motus tot sunt vitæ, quæ necem inferentes animæ, passiones efficiunt viventes. At Christianus mortem serio recogitans *vivificatrice morte, quotidie vitam in se passionis occidet.* (2) Quomodo enim vitiis vacabit Christianus sese tumulatum, putridum, et a vermibus consumptum recogitans? Sic putredo et vermes velut Jobi parentes eum ad vitæ perfectionem sublimarunt : *Putredini dixi: Pater meus es, mater mea, et soror mea vermibus.* (3) Semel et iterum generatus fuit Job : semel a suis parentibus, iterum a vermibus. A parentibus accepit vitam miseriis et morti addictam, a vermibus mutuatus est vitam virtutis, immortalitatis velut æmulam : *Quemadmodum quispiam mortalium sine parentibus non potest existere, ita ego factus sum, quasi sine putredine et vermibus esse non possem.* (4) Sicut hanc vitam mortalem nemo vivere potest absque producentis aut generantis opere, sic nemo virtuti valet vivere, nisi a meditatione vermium et putredinis ad spiritualem vitam gignatur. Sepulcrum fuit Jobo matripater, seu patrimater, a quo mutuatus est meliorem existentiam et perfectiorem vitam. Christianus meditans sepulcri putredinem, vitio moritur, virtuti vivit, animæ vitam operatur considerata mortis veritate et potestate.

II. PARS. Tria sunt quæ ab observantia legum eximunt : 1. Qualitas personarum : sic reges non sunt addicti legibus quas ipsi condiderunt; 2. Præscriptio temporum, qua leges efficiuntur caducæ; 3. Regionis privilegium : leges in Gallia latæ non obligant in Hispania. Nullum horum homines eximit a lege mortis : *Non patrocinia personarum, non spatium temporum, non privilegium regionum.* (5) Mortis potestas Dei æmulatur potestatem. Tres sunt præsertim potestatis divinæ proprietates. Est namque 1. Summa cui nemo valet resistere : *Dominus omnium es, nec est qui resistat majestati tuæ.* (6) 2. Est æterna : *Potestas ejus potestas æterna.* (7) 3. Est immensa : *Potestas tua in terminos universæ terræ.* (8) Mortis potestas tanquam particeps proprietatum divinæ potestatis, est velut summa, æterna et immensa; quia 1. Nullus ei resistit; 2. Cuncta tempora comprehendit; 3. Ad omnia loca se extendit.

1. Quantumvis prospera fortuna potiantur homines, in quavis sint dignitate constituti, *moriendum erit nihilominus.* (1) Nemo est qui non sit mortis dominationi subditus : cunctos generatim mortales *nullo resistente vastavit.* (2) Dixit alias nonnemo : « Tria potentia sunt, mars, mas, mors; sed potentissima est mors. Sicut enim mars marem, ita mors martem domat. » Invictam illam mortis potestatem agnoverunt veteres, mortem repræsentantes absque oculis, sine auribus, tenentem in manu falcem cum hac inscriptione : *Nemini parco.* Est cæca, quia non considerat magnatum dignitatem; est surda, quia non audit miserorum clamorem, sua falce cunctos metiens, *captivat, vastat, interficit omnes quos natura præsentem perducit ad vitam; ducit reges, trahit populos, gentes impellit; non divitiis redimi, non flecti precibus, non lacrymis molliri, non viribus unquam potuit ista superari* (3), cunctos nullo resistente devastans. *Resistitur ignibus, undis, ferro; resistitur potestatibus, resistitur regibus : venit una mors, quis ei resistit? nihil illa fortius.* (4) Potestas ejus summa imperio suo cunctos homines subjicit : potestas æterna cuncta tempora comprehendit.

2. Cuncti mortales in quavis temporis differentia exstiterint, vel exstituri sint, mortis subduntur dominio. Omnes hominum vitas devorat *ipsorum temporum propria gula.* (5) Mortis potestas velut divinæ particeps æternitatis, complectitur varias temporis differentias; homines qui fuerunt in præterito ab origine mundi usque nunc, mortui sunt; homines qui sunt in præsenti, certo morituri sunt. *Quis est homo qui vivet, et non videbit mortem?* (6) Tandem homines qui exstituri sunt in futuro, morituri sunt. *Hodie fit, cras fit, futurum est, debitum est reddendum morti* (7); a qua nec ipsemet Christus fuit liber, neque Enoch et Elias erunt exempti. *Translatus est Enoch et Elias, nec mors eorum reperta est, dilata scilicet; cæterum, morituri reservantur* (8); quia mortis potestas divinæ immensitatis particeps ad omnia loca se extendit.

3. Mors ubique grassatur. Nullus est locus

(1) Orat. 52. — (2) D. Greg. L. 8. Mor. 15. — (3) Cap. 17. — (4) D. Hier. — (5) Tert. L. de Vel. Virg. 1. — (6) Esther. 13. — (7) Dan. 7. — (8) Dan. 4.

(1) Tert. L. de An. 50. — (2) Lib. 2. Par. 28. — (3) Chrysol. Serm. 118. — (4) D. Aug. in Ps. 122. — (5) Tert. L. de Res. 4. — (6) Ps. 88. — (7) D. Aug. Tract. 43. in Joan. — (8) Tert. L. de An. 50.

in seculo ab ejus potestate immunis : ingreditur tuguriola pauperum, arces munitissimas militum, regum curias. *Cæterum quos putas tibi magistros, homines sunt, et ipsi morituri quandoque.* (1) Constantius imperator sciscitans a legato a rege Persarum Romam misso, quid sibi de superba illa videretur urbe orbis imperio gloriosa, ille respondit : *Romæ sicut et alibi homines moriuntur.* (2) Ubique mortis subjiciuntur dominio: ejus potestas velut immensa cuncta complectitur loca, seseque extendit a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terrarum. *Natus es, homo, moriturus es : quo ibis ut non moriaris?* (3) Peragra, si vis, Europam, Asiam et Africam, ascende navem, sulca mare, totum percurre veterem et novum mundum : *Ergo cum moriturus es, qua evadas non habes* (4) ; quocunque *eas, nullam jam habes potestatem tollendi mortis necessitatem.* (5)

Bene ait mortis necessitatem, quia, ut docet Hipponensis Antistes, *ex quo nascimur necesse est ut moriamur : hoc enim et medicus, et imperitus concedunt.* (6) Mortis necessitas fulcitur irrevocabili Dei sententia, et quotidiana comprobatur experientia : *Respice omnia mala, ubique est, forte erit, forte non erit.* (7) Ægrotus ille forte sanabitur, reus ille forte punietur, neque solum in hujusce vitæ malis, sed etiam in bonis admittendum est forte. Hic puer qui natus est, ducetne longam vitam? fortasse. Si diu vivat, vacabitne litteris? fortasse. Si evadat doctus, eritne Ecclesiaticus? forte. Si nubat, habebitne prolem? forte. *Nunquid potes dicere : Forte non morietur?* (8) Forte habet locum in cunctis vitæ bonis et malis, sed non habet locum in morte : *Cætera nostra et bona et mala incerta sunt, sola mors certa est :* nullum forte patitur, omnem dubietatem excludit. Illam mortis inevitabilem necessitatem plures non considerant Christiani, nec attendunt ad mortis potestatem, cui nullatenus resistere valent, nec ad mortis æqualitatem, quæ absque ulla exceptione cunctos indiscriminatim prosternit mortales.

III. PARS. *Nam et mortuorum est coronari.* (9) Humana superbia sepulcra olim coronabat, nunc quoque *coronat mortuos.* (10) Coronamento sane otioso in cadavere jam decinerescente; quia neque corona, neque cætera dignitatis ornamenta quidquam apud mortem proficiunt, quæ reges non secus ac subditos æqualiter, 1. Vita privat; 2. Cunctis fortunæ bonis denudat; 3. In cinerem et pulverem immutat.

1. *Hoc igitur opus mortis separationem animæ atque corporis.* (1) Hanc separationem æqualiter operatur in regibus ac in cæteris hominibus : omnibus enim communis est lex moriendi : *Mortem non pluribus stadiis ab aula quam a tugurio distare memineris.* (2) Quare Demetrius, nobilis Romanus, magni animi, celebratæque constantiæ vir, Neroni ferocienti audacter dixit : *Mortem tu mihi minitaris, natura tibi.* (3) Ut imperator romanus etiam in ipsa triumphi pompa conservaret mortis memoriam, admonebatur se esse hominem : *Hominem se esse etiam triumphans in illo sublimissimo curru admonetur. Suggeritur enim ei a tergo : Respice post te, hominem te memento.* (4) Mortis memoria suggerebatur imperatoribus Constantinopolitanis : ipso namque die quo ascendebant imperii solium, inter omnium plausus et pompæ magnificentiam aderant domus Augustæ præpositi, e vario marmore frustra offerentes, et postulantes, quo ex genere fieri sibi monumentum vellent. (5) Addit Codimus quod iidem imperatores inter regia ornamenta sinistra manu ferebant textile quoddam aureum, in quo inclusus aggestusque erat pulvis, hieroglyphicum mortalitatis, symbolum funeris, monens imperatores humiles esse oportere ut mortales. Quod *ut Dominus Papa recogitet, in ejus coronatione coram eo succenditur parum de stupa, et dicitur ei : Sic transit gloria mundi, sanctissime Pater.* (6) Ad necessariam illam mortis memoriam Eugenium Pont. Max. perpetuo revocandum curavit D. Bernardus : *Jugi meditatione inter hujus transeuntis gloriæ blandimenta meditare novissima tua ; quia quibus successisti in sedem, ipsos sine dubio sequeris ad mortem.* (7) Magnus Basilius mortis adhuc memoriam objicit oculis divitum, magnatum, heroum, principum, regum ; cæterorumque qui in seculo velut stellæ splendent : *Mortalem te esse recordare, circumspice illos qui ante similibus splendoribus efflorebant : ubi nunc sunt illi qui civilibus dignitatibus ornati erant? ubi duces? ubi tyranni? Nonne omnes pulvis? nonne fabula? nonne in paucis ossibus memoria vitæ conservatur?* (8) Profecto quemadmodum in

(1) Tert. L. ad Scap. 4. — (2) Fulgos. L. 7. c. 2. — (3) D. Aug. Tract. 43. in Joan. — (4) D. Aug. Ibid. — (5) D. Aug. Serm. 31. ex addit. per Pat. Sirm. — (6) Serm. 1. in Dom. 1. Qu. — (7) D. Aug. Serm. 21. de Verbis Dom. — (8) D. Aug. — (9) Tert. L. de Cor. Mil. 10. — (10) Clem. Alex. L. 2. Pædag.

(1) Tert. L. de An. 52. — (2) Hildeb. ep. 3. — (3) Arian. in Epist. L. 1. c. 25. — (4) Tert. Apol. 33. — (5) Leontius in Vita S. Joannis Eleemos. — (6) Hug. Card. in c. 3. Rom. — (7) Epist. 37. — (8) Serm. de Morte.

arena inflatus oceanus consumit tumentes fluctus suos : *Huc usque venies, et non procedes amplius, ibi confringes tumentes fluctus tuos*, ita in morte confringitur feminarum pulchritudo, divitum abundantia, heroum fortitudo, nobilium celsitudo, regum majestas : *Si rasum fuerit caput meum, deficiam, eroque sicut cæteri hominum.* (1) Capillo innitebantur Samsonis vires, quo amputato debilis non secus ac cæteri homines effectus est. Capillis, id est, fortunæ bonis potentes reges discriminantur a plebeiis subditis, quibus amputatis sicut cæteri deficiunt : et, ut fatur D. Chrysostomus, nullus rex inferni portas effugit : non Saul, qui primus regni diadema induit ; non David, regno dignus appellatus ; non Samuel ille regum pater, qui effuso oleo illum regno dignum declaravit ; non sapientissimus Salomon, sapientia et potentia famosissimus. Mors æqualiter cunctos reges, imperatores, summos pontifices vita privat, et cunctis fortunæ bonis denudat.

2. *Perituris peritura creduntur* (2) : quibus denudantur in morte qui opulenter terrena fortunæ bona possident. Quod probe cognoscens Saladinus, Ægypti Sultanus morti vicinus jussit tunicam inferiorem hasta suspensam per regiam civitatem deferri ante funus præcone prævio clamante : « Saladinus, Asiæ domitor et dominator, ex tanto regno, tantisque opibus nihil aliud secum fert nisi hoc quod videtis. » (3) D. Augustinus una cum matre Monica Romam progressus, et imperatorum sepulcra ingressus, conspiciens Cæsaris recenter tumulati cadaver, in hæc prorupit verba : *Ubinam est, o mater, tam præclarum Cæsaris corpus? ubi magnitudo divitiarum? ubi apparatus deliciarum? ubi multitudo dominiorum? ubi caterva baronum? ubi acies militum?* (4) Ubi cætera omnia quibus fulgebat, tumebat, cunctisque hominibus præeminebat ? Cui mater : *Fili, hæc omnia sibi defecerunt, quando defecit spiritus ejus.* Eodem modo ratiocinandum est de quovis homine, aut divitiis opulenter locupletato, aut nobili prosapia nato, aut in dignitatibus constituto, aut supra solium regium sublimato, aut infulis pontificiis redimito, aut aliis fortunæ bonis inflato, et a pauperibus demissis subditis discriminato : *Ne tumuerit cum dives factus fuerit homo, et cum multiplicata fuerit gloria domus ejus : quia cum interierit, non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria ejus.* (5)

(1) Judic. 16. — (2) Tert. Lib. de Res. Car. 44. — (3) Platin. in Vit. Cœlest. 3. — (4) Serm. 48. ad Fratr. — (5) Ps. 48.

Et ut te monet D. Augustin. explanans illud Davidicum : *Vides viventem, cogita morientem : quid hic habebat, attendis ; quid secum tollat, attende.* Vivens habebat nobilitatem, pulchritudinem, potestatem, dignitatem, divitias, splendida palatia, supellectilia pretiosa, horum nihil moriens defert : *Ecce enim ex eis nihil nisi soli cineres remanserunt.* (1) Neque plus in morte deferunt divites et reges quam miseri et egeni cunctis bonis depauperati. Et ob hanc causam funera nuncupantur exsequiæ, quia mors cunctos adæquat homines tantopere in vita discriminatos : *Nescit natura divites, quæ omnes pauperes generat.* (2) Principes et reges nascuntur egeni, egeni quoque moriuntur ; nudi egrediuntur de utero matris, nudi iterum ingrediuntur sepulcrum : *Nudus egressus sum de utero matris meæ, et nudus revertar illuc.* (3) Seu, ut expendit D. Ambrosius, *nudi omnes nascimur, nudi omnes morimur.* (4) Cuncti mortales humanam carnem depretiant : *An aliud prius vel magis audias tam ab hæretico quam ab ethnico? et non protinus, et non ubique convicium carnis, in originem, in materiam, in casum, in omnem exitum ejus? immundæ a primordio ex fecibus terræ, immundioris deinceps ex seminis sui limo, frivolæ, infirmæ, criminosæ, onerosæ, molestæ? et post totum ignobilitatis elogium, caducæ in originem terram, et cadaveris nomen ; et de isto quoque nomine perituræ in nullum jam inde nomen, et in omnis jam vocabuli mortem?* (5) Nihil melius ad deprimendam mortalium vanitatem : omnes enim ex æquo sunt compositi ex carne ignobili, molesta, infirma, immunda, caduca ; omnes ex æquo cadunt per mortem, et cadaver putridum efficiuntur ; omnes ex æquo in nullum jam inde nomen deveniunt. Superbos namque amittunt titulos senatoris, baronis, marchionis, ducis, principis, regis, pontificis, omnique moriuntur vocabulo, mortui namque desinunt esse, quidquid dum viverent, vocabantur, suntque jam nihil : *Auferes spiritum eorum, et deficient, et in pulverem suum revertentur.* (6) Deficient opibus, voluptatibus, honoribus, cunctisque bonis quæ eis ex fortuna acciderant, et convertentur in pulverem suum, qui ad omnes homines indiscriminatim pertinet, siquidem mors cunctos æqualiter in pulverem immutat.

3. *Cadere ergo dicimus corpus in terram*

(1) D. Aug. Serm. 13. de Adv. Dom. ad Judic. — (2) D. Ambr. Serm. de Nab. c. 1. — (3) Job. 1. — (4) L. 6. Exam. 8. — (5) Tert. L. de Res. Carn. 4. — (6) Psal. 103.

per mortem, sicut et res ipsa testatur, ex Dei lege. Corpori enim dictum est : Terra es, et in terram ibis. (1) Cuncta mixta resolvuntur in elementa, ex quibus fuerunt composita : *Itu quod de terra est, ibit in terram.* (2) Cuncti homines cujusvis conditionis sunt ex terra materiati, itaque in terram redeunt : *Omnes aquæ in mare revertentur, et omnia quæ de terra sunt in terram convertentur.* (3) Omnes aquæ in mare revertuntur, quia a mari exeunt ; omnes homines in terram convertuntur, quia eorum corpora suam a terra sumpserunt originem ; quapropter homo definitur a Gregorio Nysseno : *Terrea statua, mox pulvis futura.* (4) Figura et valor fictilium non obstat quin sint lutea et fragilia. Sume tibi statuam terream, pinge, deaura, orna illam quantumlibet volueris, ejusmodi colores, ornamenta aurea non destruunt terream ejus naturam, neque adimunt, fragilitatem. Quot sunt in mundo homines, tot sunt statuæ luteæ, et quantumvis fortuna illas pingat, deauret, ornet, sunt tamen ex æquo terreæ, fragiles in pulverem resolvendæ : *Lutea statua mox pulvis futura.* Statua quam Deus Nabuchodonosor ostendit (5), erat ex auro, argento, ære, ferro et luto composita; illam indestructibilem et æternam existimavit rex, utpote pretiosis et duris metallis coadunatam : at magno fuit attonitus stupore, conspiciens magnam illam statuam a parvo lapide in momento destructam : *Contrita sunt pariter ferrum, terra, æs, argentum et aurum : et redacta quasi in favillam æstivæ areæ.* Valor argenti et auri, durities æris et ferri, non magis restitit quam fragilitas terræ et luti; cuncta ex æquo sunt in favillam redacta, e a vento dispersa. Rerum diversitas ex quibus illa componebatur statua, denotat varias hominum conditiones : nonnulli sunt aurei, nempe reges inter mortales (non secus ac aurum inter metalla) primum nobilitatis et dignitatis locum tenentes; quidam argentei, scilicet divites, argento et divitiis opulenter locupletati; alii ærei, ut superbi, qui in honoribus et dignitatibus constituti, resonant vanitatem ; isti sunt ferrei, nimirum qui castra sequuntur, de sua fortitudine adeo præsumentes, ut nihil sibi posse resistere existiment. Lutum pauperes et subditos significat, qui non secus ac terra, aliorum pedibus conculcantur : attamen *contrita sunt pariter ferrum, terra, æs, argentum et aurum : et redacta quasi in favillam æstivæ areæ.*

(1) Tert. L. 5. adv. Marc. 9. — (2) Tert. ibid. — (3) Eccli. 40. — (4) L. de Beat. Orat. 4. — (5) Dan. 2.

Quandiu aquæ fontium, rivorum, fluminum, existunt extra mare, sunt variæ in colore, sapore, pondere : at dum in mare reversæ sunt, et suo centro unitæ, nulla est inter illas varietas, sed sunt ejusdem coloris, saporis et ponderis. Quandiu homines vivunt, magna est inter illos fortunæ diversitas : at statim ac mors dominata est eis, convertuntur in pulverem ejusdem coloris, valoris et ponderis; nobiles, potentes, divites, principes, sitis quantum volueritis superbia inflati, *redigentur in lutum cervices vestræ* (1) : seu, ut alii legunt, *supercilia vestra :* honores, gradus, dignitates, potestates, quibus tumetis. *Habes ex isto fomite æstuantem magnum regem sola gloria minorem.* (2) Loquitur de Alexandro Macedone, ob varias victorias reportatas elato, nimisque propter felicem belli successum tumido. Hujus vanitatem ut dejiceret quidam philosophus (3), exhibuit petram talis naturæ ac proprietatis, ut posita in una bilance superaret quodcunque pondus in altera bilance positum ; verum mox ut ei superponebatur tantillum cineris, evadebat levissima, et altera bilanx præponderabat. Lapis ille potentissimum denotat regem, qui quandiu vivit cunctos alios in pondere et dignitate superat ; at mox ut efflavit animam, mox ut ei superpositus est cinis, cæteris hominibus non præponderat; cinis illum cum suis subditis adæquat. Idcirco D. Ambrosius ut tumentem dejiciat, illum mittit ad mortuorum sepulcra. *Respice in sepulcra hominum, et vide quid ex te nisi cinis et ossa remanebunt, hoc est ex corpore tuo. Respice, inquam, et dic mihi quis dives et pauper sit, discerne inopes ac potentes* (4); quia, ut fatur D. Chrysostomus, *cum omnibus vermes rationem ponunt.* (5)

Summopere exoptat Regius Vates *ut sciant gentes quoniam homines sunt.* (6) Plerumque homines duplici laborant errore, existimantes se esse quod non sunt, et non cognoscentes id quod vere sunt : ignorant propriam naturam, et ad accidentia duntaxat respiciunt : *Hoc laboramus errore, quod neminem æstimamus eo quod est : sed adjicimus illi, et ea quibus adornatus est* (7); nimirum exteriora fortunæ bona : *Si vis veram hominis æstimationem inire, purum inspice : ponat patrimonium, ponat honores et alia mendacia.* Hanc cognitionem in Eugenio summo pontifice exoptabat D. Bernardus,

(1) Job. 13. — (2) Tert. L. de Pall. 4. — (3) D. Paulin. L. de Mort. ætern. et tempor. c. 1. — (4) Lib. 6. Exam. 8. — (5) Serm. de Annunt. apud Combefis. — (6) Psal. 9. — (7) Senec.

quem obsecrat ut in eminentia dignitatis ad quam est sublimatus, attente consideret se esse hominem. *Una sane consideratio, quid fueris et quis sis; et altera, quid sis factus.* (1) Quasi dicat : Duo in te sunt : unum naturale, aliud accidentale ; a natura habes, quod sis homo miser, fragilis, corruptibilis, mortalis; ex accidenti habes, quod sis Summus Pontifex, Ecclesiæ caput visibile, Petri successor, Christi vicarius. Quod habes a natura tuum est, quod habes ex accidente tibi datum est, sine quo natus es, et sine quo vivere potes ; consulo tibi ut ita consideres illud quod es per accidens, ut nunquam divertas mentis oculos ab eo quod es per naturam. Illam suiipsius cognitionem suggerere nititur Ecclesia imponens cineres supra cujuslibet Christiani caput, quod est rationis sedes, qui si sapiat, « ponet in pulvere os suum. » (2) Juxta Rabani Mauri expositionem : *Ille in pulvere ponit os suum qui humiliter sentiens, fragilem se cognoscit : et de pulvere factum, iterum in pulverem reversurum fatetur* : seu, ut vult D. Ambrosius, *dabit in sepulturæ fossuram os suum* (3) : attente considerabit se æque ac cæteri mortales moriturum, cunctis fortunæ bonis denudandum, et tandem in sepulcro in pulverem reversurum. Hac consideratione humiliter de se sentiet, sese ad gratiæ susceptionem disponet, et strenue studebit virtuti, ut immortalem valeat assequi gloriam.

CONCIO SECUNDA.

Opus *autem mortis in medio est, discretio corporis animæque.* (4) Hoc tamen opus mortis plerique non recogitant. Homines nonnulli se immortales et semper victuros existimant ; quidam se diu victuros sperant ; alii tandem se horam mortis conspecturos credunt adversus tres illos errores, tres fulciendæ sunt veritates, stabilienda est certitudo mortis adversus eos qui se immortales existimant ; proximitas mortis, adversus eos qui se diu victuros sperant ; incertitudo horæ mortis adversus eos qui hanc horam se prævisuros temerarie præsumunt. Homo itaque est 1. Certo moriturus ; 2. Brevi moriturus ; 3. Nescit horam qua est moriturus.

I. PARS. *Nulla mors non ruina membrorum est.* (5) Quamvis mors non secus ac ruina membrorum cunctis sit communis hominibus : nam *quis est homo qui vivet et non videbit mortem ?* attamen ut Moralis etiam animadvertit Philosophus, *inter cætera mala hoc habet stultitia, semper vivere.* Adversus insanientes illos mortales Deus per os Esaiæ maledicta vibrat : *Væ coronæ superbiæ, filiis Ephraim, flori decidenti!* Quod si hujusmodi maledictionum sciscitentur causam, respondebit Propheta : *Dixistis enim : Percussimus fœdus cum morte, et cum inferno fecimus pactum.* Quantum vero decipiantur et stultescant inde patet quia, ut fatur D. Augustinus, velint, nolint, necessario morientur. *Mori necesse est, et nemo vult. Nemo vult quod necesse est : nemo vult quod erit, velis, nolis. Dura necessitas nolle quod non potest vitari* (1) ; ut constat ex 1. Irrevocabili Dei sententia ; 2. Fidei et rationis notitia ; 3. Quotidiana morientium experientia.

1. *Recogitemus mortem ex Dei lege, idque omnium esse debitum.* (2) Cæsar Augustus Perusia capta, cunctos miseræ hujus urbis cives damnavit ad mortem; orantibus autem veniam, seseque excusare conantibus, dixit : *Moriendum est.* (3) Quod Perusinis Augustus, idipsum nobis Deus : *Statutum est hominibus semel mori.* (4) Statutum est nimirum fixo, immobili et indispensabili Dei decreto. Nam, ut fatur Ecclesiasticus, *testamentum hujus mundi est, morte morietur.* (5) Post latam divina lege sententiam de certitudine mortis, nullus est dubitandi locus, et qui divino huic non acquiescunt decreto, insaniunt.

Nunc ad originem, id est, ordinem mortis. (6) Fuse demonstratum est ex Tertulliano Deum non esse mortis auctorem. *Et quamvis sufficiat illa sententia quæ dicit : Deus mortem non fecit* (7); *quare eam tam trucem, tam crudelem, tam immitem, nonnulli a Deo velint esse conditam, scire non possum. Nemo sine piaculo æstimat tam pium, tam bonum Deum, mortem creare potuisse : cujus universus mundus dolore continuo gemitu, lacrymis, accusat et detestatur auctorem. Si mori etiam penes homines est criminum pœna, quo ausu concreata homini et pœna ante creditur innocenti, insita esse quam vita ?* (8) Eloquenter simul et acute Chrysologus demonstrat Deum non esse mortis auctorem ; quod ipsemet Christus declarat, interrogans Judæos ubinam posuissent Lazari corpus ; eos autem interrogat non quasi ignorans sepultum in terra, sed ut inde docendi origi-

(1) L. 2. de Consid. — (2) Thren. 3. — (3) Serm. 10. In Ps. 118. — (4) Tert. L. de An. 51. — (5) Tert. L. de Res. Car. 18.

(1) In Ps. 30. — (2) Tert. L. de Monog. 9. — (3) Suet. in Aug. c. 15. — (4) Hebr. 9. — (5) Eccli. 14. — (6) Tert. L. de An. 50. — (7) Sap. 1. — (8) Chrysol. Serm. 122.

dem mortis ansam sumeret. *Ille sic interrogans exigebat fidem, scientiam porrigebat, ut adstantes scirent quod mors, quod sepulcrum, quod corruptio, quod putredo, quod fetor non ex conditione Dei, sed ex delicto hominis, hominibus accessisset. Nam cum dicit : Ubi posuistis eum ? mulieres increpat, mulieres arguit : hoc est, quem ego posui in paradiso, in regione vitæ, ecce vos ubi posuistis eum ?* (1) Diabolus sua invidia, mulier suis blanditiis, primum hominem ad peccandum allexit, et homo peccando sibi suisque posteris mortis statum attraxit. *Quare mortem ab uno et primo homine esse posteris acquisitam, insinuare et approbare evangelica laborat auctoritas.* (2) Quod quomodo factum sit belle declarat D. Augustinus : *Mortis originem si quæramus, pater mortis peccatum est : si enim nunquam peccaretur, nemo moreretur. Legem Dei, hoc est præceptum Dei, homo primus accepit, ut si servaret, viveret ; si corrumperet, moreretur. Non se credendo moriturum, fecit unde moreretur ; et invenit verum fuisse quod dixerat qui legem dederat. Inde mors, inde mortalis* (3) : inde secuta Dei sententia lata adversus Adamum ejusque posteros, quod credere debent Christiani, ni velint a veritate deficere. Nam, ut concludit D. Augustinus, *constat inter Christianos veraciter catholicam tenentes fidem, etiam ipsam nobis corporis mortem, non lege naturæ, qua nullam mortem homini Deus fecit, sed merito inflictam esse peccati.* (4) Mors, quæ est pœna originalis peccati, cunctos homines ferit, ut fidei et rationis notitia demonstratur.

Mutuum debitum est inter se nativitati cum mortalitate. (5) De pacto et conditione morimur ; nascimur sub conditione moriendi, et contractus vitæ sub lege mortis initus est ; quia *ita nati sumus, ut necessario moriendum est.* (6) Magnum est discrimen inter has propositiones, *non posse mori, posse non mori, et non posse non mori.* Prima propositio pertinet ad Deum, Angelos et animas rationales, sed longe diversa ratione. Deus nullo modo potest mori, quia vita et immortalitas ei essentialiter competit ; Angelus et anima rationalis non possunt mori, non quia eis immortalitas essentialiter competit, sed quia sunt entia spiritualia absque ulla materia, quæ est principium corruptionis. Secunda propositio primos parentes spectat : quandiu enim fuerunt in statu innocentiæ, poterant non mori ; quia justitia originalis præstabat eos immortales, qua per peccatum deperdita, donum illud immortalitatis perdiderunt, mortalesque effecti sunt, non secus ac eorum posteri, quibus tertia propositio competit, quia non possunt non mori, sed necessario moriuntur : *per collegium transgressionis* (1) ; quia scilicet in Adam peccaverunt : *per consortium mortis* (2) in pœnam scilicet peccati ; quomodo Christus *pro nobis mortem, id est, peccati pœnam, sine peccato subire dignatus est* (3) : ex lege nativitatis, *non enim mori solet, nisi quod nascitur.* Qua ratione Christi nativitatem ex ejus morte adversus Marcionem probat Tertullianus : *Si propter id quod moritur mortuus est Christus, id autem moritur, quod et nascitur ; consequens erat, imo præcedens, ut æque nasceretur propter id quod nascitur ; quia propter idipsum mori habebat, quod, quia nascitur, moritur.* (4) Vel tandem ob constitutionem humanæ naturæ : quod enim contrariis adunatur absque miraculo semper subsistere nequit : homo autem est *diversitatibus corporatus* (5), habetque in suo corpore contrarias elementorum qualitates, unde sicut in statu innocentiæ pax elementorum conservasset hominum vitam, ita post naturæ corruptionem eorum dissidium cunctos homines morti mancipat, ut quotidiana morientium experientia patet.

3. *Ipsa morte coram.* (6) Nemo nisi mentis inops mortis certitudinem potest in dubium revocare. *Mors cum satis viventibus sit amara, satis turbat ipso exitu, plus conturbat exemplo : mortuum quotiens quis viderit, totiens se morti ejulat destinatum.* (7) Si sciscitemur a D. Chrysostomo cur Deus non præcepit Adamo ne comederet de pomo vetito sub pœna inferni potius quam sub pœna mortis, respondebit quia cognoscimus infernum per fidem, non per rationem, aut per sensuum notitiam. Ratio etenim concipere nequit quomodo peccatum unius momenti æterna puniendum est pœna ; sensus quoque gehennæ tormentis adversantur, censentes in suppliciis violentiam non posse compati cum diuturnitate : at mortis certitudinem, non solum fides, sed etiam ratio, imo et sensus comprobant. Fides cujus depositio est infallibilis, mortis testatur veritatem ; ratio quæ agnoscit in humanis corporibus contrarias eleementorum qualitates, mortis demonstrat necessitatem ; sensus

(1) Chrysol. Serm. 64. — (2) Chrysol. Serm. 112. — (3) Serm. 141. de Temp. — (4) L. 13. Civ. 15. — (5) Tert. L. de Car. Chr. 6. — (6) D. Aug. L. qu. in Jos. qu. 9.

(1) Tert. L. de Res. Carn. 49. — (2) Tert. ibid. — (3) D. Aug. L. de Ver. Innoc. c. 215. — (4) Tert. L. de Carn. Chr. 6. — (5) Tert. L. de Pall. 2. — (6) Tert. L. de An. 1. — (7) Chrysol. Serm. 64.

quoque qui intuentur cadavera absque ullo motu, et putridum eorum afflant odorem, mortis proclamant certitudinem.

Verum licet nihil videatur certius quam esse omnibus aliquando moriendum, multi tamen se nunquam morituros existimant: *Nihil imprudentius fingi potest quam si putre corpus sortiti, æterna tamen proponamus.* (1) Fides homines de terra factos in terram reversuros pronuntiat; fides interitum infallibilem asseverat; ratio corporum dissolutionem demonstrat; oculi mortuos quotidie intuentur non modo senes, verum etiam adolescentes, puerulos etiam lacte nutritos, aliosque cujusvis sexus et conditionis. Sapiens alta voce proclamat: *Nemo est qui semper vivat* (2); et tamen post latam Dei sententiam, post infallibilem fidei notitiam, post evidentem rationis intelligentiam, post Sapientis doctrinam, post sensuum experientiam, plerique adeo stultescunt ut sese immortales existiment.

Quod si quandoque cum quis coram ipsis moritur, *adhuc funere calente, adhuc mediante morte, corpore adhuc præsente* (3), recogitant se morituros, hæc cogitatio statim evanescit, illam subito propellunt. *Sed cum efferuntur mortui, cogitatur mors et dicitur: Væ misero mihi! talis heri ambulat, aut ante septem dies illum novi: illud atque illud mecum locutus est, nihil est homo, nempe curat illa: sed forte cum mortuus plangitur, cum exsequiæ præparantur, cum effertur, cum itur, cum sepelitur; sepulto autem mortuo etiam talis cogitatio sepelitur: recedunt istæ curæ mortiferæ, obliviscitur quæ dudum dixerat, de successione cogitat decessurus, reditur ad fraudes, ad rapinas, ad perjuria, ad violentiam, ad infinitas corporis voluptates.* (4) Similes sunt lethargicis qui a somno clamoribus, motibus, percussionibus tantisper excitati, debili intuentur vultu, imperfecte audiunt sermones loquentium, unoque aut altero verbo indistincte prolato, ad pristinum redeunt soporem. Non absimiliter homines qui sese nunquam morituros censent, si interdum prædicatores magna voce de morte concionantes eos a lethargico somno excitant, si interdum aperiunt oculos et conspiciunt morientes coram ipsis, si interdum tympana pro defunctis sonantia audiunt; hæc omnia sensus duntaxat externos feriunt nec penetrant usque ad internas animi potentias: aut si illa considerant solum transeundo considerant, periitque memoria eorum cum sonitu: *Quid istuc, quæso, quid istuc est? nihil ita quotidie homines ut mortem vident? nihil ita obliviscuntur ut mortem.* (1) Verum si qui se immortales existimant, insaniunt; non magis sapiunt qui se credentes mortales, censent diu victuros.

(1) Senec. Ep. 121. — (2) Eccles. 9. — (3) Chrysol. Serm. 63. — (4) D. Aug. Serm. 55. de Res. Dom.

II. PARS. *Megarenses obsonant, quasi nunquam morituri* (2): et plures Christiani sic agunt quasi longo tempore sint victuri. Dum vigesimum attingunt annum, tunc, inquiunt, nasci incipiunt; quando sunt quinquagenarii, se in medietate tantum vitæ proclamant; septuagenarii se adhuc in juventutis flore decantant: et quando alicujus mors ad eos pervenit, hoc nuntio nullatenus moventur; nec mirum aiunt: Si talis est fato functus, quia aut senex erat, aut incurabili morbo laborabat; aut negotiorum pondere oneratus occubuit, aut ab inimico interfectus fuit: nos vero nullos habemus hostes, neque sumus implicati negotiis, neque ullo laboramus morbo, sumusque adhuc juvenes. Verum quantumvis sese diu victuros existiment, *omnis vita humana brevis est* (3): quia 1. Finem habet; 2. Crastino caret; 3. Instans solummodo temporis continet.

1. *Nullæ longæ moræ ejus quod eveniet* (4): quia, ut ait D. Augustinus, *quantumlibet diu differatur, veniet quod differtur.* (5) Inde humanæ vitæ colligit brevitatem: *Separatio mentis a carne quandoque ventura est; propter brevitatem vitæ nunquam longe est. Quantum est autem in hac vita longum, quod erit aliquando finitum? et quod erat longum, erit nullum, quia quando erat, non stabat; et quando producebatur, non augebatur, nec addendo crescebat, quia veniendo recedebat.* (6) Vita dum venit, recedit; dum accedit, fugit; dum propius videtur appropinquare, longius distat, et tandem omnino evanescit. *Nec prius incipit augeri ætas nostra quam minui; si quid adjicitur spatii temporalis, non ad hoc accedit ut maneat, sed in hoc transit ut pereat.* (7) « Primi parentes senescentes inceperunt mori prima die qua peccaverunt, licet postea multum vixerint. » (8) Adam vixit nongentis triginta annis, Seth nongentis septuaginta duobus annis, Mathusalem nongentis nonaginta annis: ejusmodi spatium quod longum nobis videtur nihil est: *Nihil enim sunt dies nostri.* (9) Hominis vita longa nequit dici, quia

(1) Eucher. Epif. Paræn. — (2) Tert. Apol. 39. — (3) D. Aug. Serm. 5. de Verb. Apo. — (4) Tert. L. de An. 46. — (5) Serm. 5. de Verb. Apo. — (6) D. Aug. L. 50. Hom hom. 1. — (7) D. Ambr. L. de Vocat. Gent. c. 8. — (8) D. Thom. 22. q. 194. art. 1. ad 2. — (9) Job. 7.

necessario finem habebit : et quantumvis ad plures extendatur annos, hi anni aliquando nihil erunt. Dies quæ præteriit, nihil est : ante Dominum, *mille anni tanquam dies hesterna quæ præteriit* (1) ; mundi duratio longior est vita cunctorum hominum, adeo tamen brevis apparet Apostolo ut eam unum duntaxat censeat diem. *Adhortamini vos per singulos dies donec hodie cognominatur.* (2) Apostolo adhærens D. Ambrosius hanc sententiam confirmat verbis ipsiusmet Christi operarios desides redarguentis. (3) Quid hic statis tota die otiosi? *Diem vocat omnia tempora mundi.* (4) Mundi durationem magis adhuc abbreviat Propheta Evangelicus, quam momentum duntaxat nuncupat. *Abscondere modicum donec transeat indignatio* (5) : quod D. Hieronymus de toto tempore usque ad ultimum judicium intelligens, concludit : *Nihil longum est, quod finem habet.* Brevissima igitur est humana vita, finem habens et crastino carens.

2. In Oratione Dominica erudit nos Dominus postulare panem nostrum quotidianum. *Merito autem adjecit : Da nobis hodie, ut qui præmiserat : Nolite de crastino cogitare* (6) : plerique tamen Christiani, Domini despicientes documenta, de crastino nimium sunt solliciti : et hoc quia sese diu victuros considerant. Hoc errore decepti, castella, ut dicitur, ædificant in Hispania, figmenta configurant, pro futuro multa decernunt ; ejusmodi domum, inquiunt, struemus, hæreditatem adipiscemur, officia in justitia ememus, his imperabimus copiis : et ut fatur Philosophus Moralis, *de partibus vitæ omnes deliberant, de termino vitæ nemo deliberat.* Recogitant quid facient in juventute, quæ negotia tractabunt in virilitate, quanam potientur fortuna in senectute. Antequam genuerint prolem, de ejus educatione loquuntur ; mox ut nati sunt filii, de tota illorum vita disponunt : nonnullos Ecclesiæ vovent, quosdam negotiationi addicunt, alios armis mancipant, cæteros justitiæ decernunt ; de eorum matrimoniis et officiis tractant, illorsque vocant equites, abbates, monachos, et, ut obplorat Tertullianus, *sed posteritatem recogitant Christiani, quibus crastinum non est.* (7)

Refert Isidorus Clarus inveniri in Græcia juxta fluvium Hipparis animalculum Hephemeron nuncupatum, quatuor pedes et tot alas habens, cujus vita ultra unum diem non protenditur, et tamen ita de ea conservanda est sollicitus, ac si multis seculis deberet vivere. En verum specimen stultitiæ plurimorum Christianorum, quos insequitur etiam Gentilis : *Tanquam semper victuri vivitis ; nunquam vobis fragilitas vestra succurrit, omnia tanquam mortales timetis, omnia tanquam immortales concupiscitis.* (1) Nam, diu vivere præsumentes, totum suum adhibent studium in sectandis honoribus, captandis voluptatibus, comparandis opibus : dicentes cum insaniente illo : *Anima mea, habes multa bona reposita in annos plurimos, ede, bibe, quiesce, lætare* (2) : hos de stultitia redarguit Philosophus Moralis : *Quam stultum est ætatem disponere! nec crastino quidem dominamur. O quanta dementia est spes longa inchoantium : emam, ædificabo, credam, exigam, has res geram, tunc demum lassam et plenam senectutem in otium referam.* (3) Ite, nunc mortales, erigite familias, titulos, palatia, arces æternas credite, cras morituri : *Ecce nunc qui dicitis : Hodie aut crastino ibimus in illam civitatem, et faciemus ibi quidem annum, et mercabibur, et lucrum faciemus, qui ignoratis quid erit in crastino* (4) : mors ultimum vitæ vestræ actum claudet, cum ad mortalitatis finem venerit, finis pariter erit fictitiarum cogitationum vestrarum. Audite Apostolum qui ut vos ad temporalium contemptum inducat, vobis vitæ objicit brevitatem : *Reliquum est, ut qui habent uxores tanquam non habentes sint ; et qui gaudent, tanquam non gaudentes, et qui utuntur hoc mundo, tanquam non utantur.* (5) Vide consequentias quas infert Apostolus ex isto antecedente : *Tempus breve est :* seu, ut legit Tertullianus, *tempus in collecto est, superest, ut qui matrimonia habent, tanquam non habentes agunt* (6) : adeo collectum et breve est tempus, ut unum duntaxat instans seu momentum contineat.

3. Inter Gentiles, nonnulli sapientes *Saturnum interpretantur tempus, et ideo falcatum, quia tempore omnia dirimantur, et ideo voratorem suorum, quod omnia ex se edita in seipsum consumat.* (7) Cuncta temporalia tempora mensurata devorantur et consumuntur a tempore, ut fatur D. Augustinus : *Momentis transvolantibus cuncta rapiuntur.* (8) Quod ipsi etiam fatentur reprobi, qui dum essent in seculo se diu victuros falso crediderunt : *Nos nati continuo desivimus*

(1) Ps. 89. — (2) Hebr. 3. — (3) Matth. 20. — (4) L. de Fid. et Res. — (5) Isai. c. 26. — (6) Tert. L. de Orat. 6. — (7) Tert. L. de Exh. Cast. 12.

(1) Senec. L. de Brev. Vit. c. 4. — (2) Luc. 12. — (3) L. 17. Ep. 102. — (4) Jacob. 4. — (5) 1. Cor. 7. — (6) Tert. L. 1. ad Uxor. 5. — (7) Tert. L. 2. ad Nat. 12. — (8) In Ps. 38.

esse. (1) Quatuor nobis his verbis innuunt: 1. Vitæ exordium esse etiam mortis initium, et ut ait nonnemo : *Nascentes morimur, finisque ab origine pendet*. (2) 2. Quod vita potius est mors dicenda quam vita, quia *quotidie morimur, quotidie demitur aliqua pars vitæ, et nunc quoque cum crescimus vita decrescit, hunc ipsum quem agimus diem, cum morte dividimus*. 3. Vitam nostram nihil habere stabile; sed esse in continuo fluxu et motu constitutam : nam, ut subjungit D. Augustinus, *isti vero dies non sunt, ante abeunt pene quam veniant; et cum venerint, stare non possunt : jungunt se, sequuntur se, et non tenent se* (3) : propulsant et excludunt se. *Vita ipsa morti similis est, dies ipsi properantes transeunt, quod hodiernus dies externum exclusit, crastinus ideo nascitur ut excludat hodiernum*. 4. Vitam nostram non posse dici longam, quia in momento consistit, et ut fatetur Philosophus Moralis, *in puncto fugacis temporis dependet*. Tres adnumerantur temporis differentiæ : præteritum, futurum et præsens. Præteritum non est longum, quia amplius non est; futurum non est longum, quia nondum est; præsens non est longum, quia in instanti situm est. *Non dicimus tempus futurum longum quod non est, sed futurum longum, quia longa exspectatio futuri est. Nec præteritum longum quod non est, sed longum præteritum, quia præteriti longa memoria est ; nec præsens dicitur longum, quia caret spatio et in puncto præterit*. (4) Itaque vitæ nostræ longitudo in puncto et adhuc transeunte consistit. Quod probe scientes Hebræi vitam et mortem per eumdem terminum *methim* significant, cum hoc solo discrimine quod dum denotat vitam punctum superponunt, non vero dum mortem denotat : unde secundum Hebræos vita a morte puncto duntaxat discriminatur. Quod innuit etiam Sapiens, dum ait : *Omnia tempus habent et suis spatiis transeunt universa sub sole : tempus nascendi et tempus moriendi*. (5) Non loquitur de tempore vitæ, nullum spatium admittit inter nativitatem et mortem : quia, ut ait Gregorius Nyssenus, humana vita adeo est brevis ut dies mortis esse videatur. *Ista vita mors esse convincitur, quæ tanta mutabilitate variatur, nulla stabilitate firmatur, et cursu brevissimo terminatur*. (6)

Christiane, *memento quod mors non tardat*, (7); Tigurina lectio vertit : *Memento mortem moram non facere*. Noli longam tibi promittere vitam. Profecto *breves dies hominis sunt* (1); et adeo breves ut auctores canonici cunctas res adducant velocissimas et cito transeuntes ad eorum denotandam brevitatem. Regius Vates proponit umbram ; *Dies nostri velut umbra prætereunt*. Sapiens, vestigium nubis : *Transibit vita nostra tanquam vestigium nubis*. (2) Samuel, aquam fluentem : *Omnes morimur, et tanquam aquæ dilabimur*. (3) Jacobus Apostolus, vaporem : *Quæ est vita vestra? Vapor est ad modicum parens*. (4) Job vero propheta, purum nihil : *Nihil enim sunt dies mei*. (5) Post tot Scripturæ testimonia, potestne homo sanæ mentis credere se diu victurum? Ea est tamen multorum stultitia ut mortem a se longe distantem intueantur. *In hoc fallimur, quod mortem prospicimus*. (6) Oculi non bene discernunt objecta quæ conspiciunt de longe : bellua illis videtur homo, et magna navis, exigua velut musca apparet. Mors a longe spectata non regulat vitam, neque a vitio dimovet, et ad virtutem adducit. Sapienter nobis præcipit Christus ut postulemus panem non crastinum, sed hodiernum : *Hoc enim dicto et avaritia tollitur, et humanæ vitæ insinuatur incertum. Oramus quotidianum panem ; quia crastina dies, quid pariet, ignoramus*. (7) Ut ex parabola hominis sibi longam vitam pollicentis comprobat ipsemet Christus : *Cui rei parabolam quoque accommodavit Filius hominis. Qui provenientibus fructibus ampliationem horreorum, et longæ securitatis spatia cogitavit, in ipsa nocte moritur*. (8) Idipsum pluribus aliis accedit : *cum enim dixerint, Pax et securitas : tunc repentinus eis superveniet interitus*. (9) Spe longæ vitæ freti mortis non sunt memores, sed pro longo tempore multa in sua cogitatione disponunt. Ut enim ait D. Augustinus : *Ecce dum libenter ac jucundissime moratur homo in mundo, multaque in longa tempora disponit agenda, repente rapitur in morte, improviso auferitur a corpore* (10), quia nescit homo diem, neque horam qua moriturus est.

III. PARS. *Novissime ignorare melius est, ne quod non debeas noris, quia quod debeas, nosti*. (11) Nihil est certius morte, nihil est incertius hora mortis; notitiam mortis fides, ratio et experientia nobis ingenerant ; ho-

(1) Sap. 5. — (2) Sen. Ep. 24. — (3) D. Aug. Serm. 59. de Verb. Dom. — (4) D. Aug. L. 11. Conf. c. 28. — (5) Eccles. c. 3. — (6) D. Aug Serm. 6. de Comm. Serm. — (7) Eccles. 14.

(1) Job. 14. — (2) Sap. 2. — (3) L. 2. Reg. 14. — (4) Cap. 4. — (5) Cap. 7. — (6) Senec. Ep. 1. — (7) D. Aug. Serm. 216. de Verb. Dom. — (8) Tert. L. de Orat. 6. — (9) 1. Thess. 5. — (10) Serm. 13. de adv. Dom. ad Jud. — (11) Tert. L. de Præsc. Hæret. 14.

iam mortis nec fides, nec ratio, nec sensuum experientia nobis demonstrant : *Necesse est ut moriamur, sed quando nescimus; pœna certa est, hora incerta.* (1) In hac materia trina laboramus ignorantia, nescimusque mortis nostræ 1. Exitum seu modum; 2. Locum; 3. Tempus, seu spatium.

1. *Etsi varii exitus mortis, ut est multimoda conditio causarum* (2), attamen, ut bene animadvertit Tertullianus, mortem *seposita quæstione fatorum et fortuitorum, bifariam distinxit humanus affectus; in ordinariam et extraordinariam formam. Ordinariam quidem, naturæ deputans, placidæque cujusdam mortis; extraordinariam vero, præter naturam judicans, violenti cujusque finis.* Multi quidem moriuntur morte naturali et ordinaria, sed multo plures morte accidentali, extraordinaria et violenta. Quot milites in bello enecati! quot scelerosi capitis pœna mulctati! quot viatores a latronibus interempti! quot navigantes in aquis sepulti! quot veneno toxicati! quot fortuito et funesto aliquo casu oppressi! Nonnulli moriuntur apoplexia, ut Carolus octavus, Galliarum rex; quidam peste, ut S. Ludovicus; alii quodam opprimuntur pondere, ut Pyrrhus in urbe Argos; alii in dolio meri pleno, ut Georgius, Clarentiæ dux; quidam in terra sepeliuntur vivi, ut Dathan et Abiron; quidam in aqua merguntur, ut Federicus imperator; nonnulli in aere efflant animam, ut Absalon in quercu suspensus; alii ab igne consumuntur, ut Valens imperator; quidam præ tristitia moriuntur, ut impius rex Antiochus (3); alii præ gaudio, ut Chilon Spartiata, conspiciens filium in ludis olympicis victorem; nonnulli ex fletu, ut Heraclitus; isti ex risu, ut Zeuxis intuens Hecubam deformitate horribilem depictam. Jovianus imperator mortuus est comedens, Archelaus bibens, Sisara dormiens, Ladislaus, rex Neapolitanus, cum pellice congrediens, Mathias Corvinus, Hungariæ rex, nuptiarum suarum festum agens, Claudius imperator fuit ab Agrippina uxore toxicatus, crudelis Herodes a vermibus consumptus, Boleslaus a muribus devoratus, Valerianus imperator pelle decoriatus, Carolus I, Angliæ rex, decollatus, et innumeri alii morte violenta quotidie pereunt. Hos aliosque *varios exitus mortis ediximus* (4), ut constet homines ignorare modum mortis : quis enim potest scire quo genere mortis intereat in hoc seculo, ubi amicus amico insidiatur, frater fratrem trucidat, uxor maritum toxicat, filius parentibus necem parat; ubi sive comedentes, sive bibentes, sive dormientes, sive stantes, sive ambulantes, semper de vita periclitamur, et nescimus in quo loco moriemur?

2. Varios agnoscimus *et vitæ modos, et exitus mortis* (1), ignoramusque, non solum genus mortis, sed etiam locum in quo moriemur; an in veteri mundo, vel in novo; supra terram, vel supra mare; in urbe, vel ruri. Magellanus in terra australi periit; Sebastianus, Portugalliæ rex, in Africa; Crassus Romanus, in Asia inferens Parthis bellum; Amanus in patibulo; Julius Cæsar in medio senatu, et plures alii quotidie extra suas domos vel in mari naufragantur, vel itinerantes a latronibus trucidantur, vel villas et patrimonia peragrantes ab hostibus interficiuntur, vel in venatione a feris enecantur, ut exemplo comitis de Serin apparet novissime ab apro enecati, vel alio fortuito casu, improvise domi vel foris pereunt. *Nescis quo loco te mors exspectat, tu eam in omni loco exspecta.* (2) Viator de nocte iter nesciens, et bivium in denso nemore inveniens, nonne debet metuere ne loco recti itineris deviet, et vel in præcipitia decidat; vel inter latronum manus incidat? En verum specimen hominum qui in seculi tenebris ambulantes, nescientesque quo vadunt, de sua salute periclitantur: *Nescit homo finem suum, sed sicut pisces capiuntur hamo, et sicut aves laqueo comprehenduntur, sic capiuntur homines in tempore malo* (3), ignorantes tum locum, tum spatium et tempus mortis suæ.

3 *Omni hora periclitamur.* (4) Nullum est tempus, nullus dies, nulla hora, nullum momentum, in quo simus certi de vita; cunctis momentis, horis, diebus et temporibus, morti sumus obnoxii : et ob hanc rationem Philosophus definit hominem animal rationale mortale, ut eum discriminet a cæteris animantibus, non solum per rationalitatem, sed adhuc per mortalitatem. Nam, licet cætera animalia utpote ex materia et forma composita, sint corruptibilia, et de facto moriantur, attamen tempus habent vitæ determinatum ad quod ut plurimum perveniunt, nisi per violentiam eorum mors acceleretur : at homo nullum habet tempus vitæ et mortis determinatum : in quavis ætate moritur : *Ecce obiit infans sub uberum fontibus, puta nunc puer investis, puta vesticeps.* (5) Si parentes verum dicere velint, fatebuntur ex pueris quos genuerunt plures

(1) D. Aug. Serm. 21. de Verb. Dom. — (2) Tert. L. de An. 52. — (3) L. 1. Machab. 6. — (4) Tert. Lib. de An. 52.

(1) Tert. L. de An. 32. — (2) Seneca. — (3) Eccles. 9. — (4) Tert. L. de Res. Car. 48. — (5) Tert. L. de An. 56.

esse fato functos quam viventes. Nulla est ætas in qua homines immunes sint a morte: mors juvenibus æque ac senibus dominatur, et si postules a me *quando perveniemus ad mortem*, *et hic dixerim: Cum Deus dederit* (1): tum vita, tum mors ab eo dependet, et sicut *vita in voluntate ejus* (2), ita ex Regio Vate, *Domini Domini est exitus mortis.* (3) Est axioma in jure civili positum, quod *ubi tempus in obligatione non ponitur*, *præsenti die debetur*, remque creditam postulare potest creditor. Vita est nobis a Deo credita absque ullo determinato tempore; idcirco vita in voluntate ejus, illamque potest omni tempore, prout voluerit, repetere. Quod non ignorans Moralis Philosophus quamvis Gentilis, christiane ait: *Tam debet esse mors juveni quam seni; non enim citamur ex censu, sed deposito.* Magnum sane est discrimen inter censum et depositum. Census semel in anno debet solvi; at depositum semper debet reddi quovis tempore a domino repetatur. Vitam reddere tenemur non tanquam censum semel in anno aliquo tempore determinato, sed tanquam depositum in omni tempore, quo illud requiret Deus, quod tamen nobis ignotum est.

Misericordia Dei est, *quia nescit homo quando moriatur* (4): conveniens enim fuit tum peccatoribus, tum justis, ut dies et hora mortis esset incognita. Conveniens peccatoribus, ne majori licentia vitiis et sceleribus vacarent, sperantes in fine vitæ agere pœnitentiam. Conveniens etiam justis, ne in opere virtutis essent desides, remittentes fervorem charitatis ad vitæ terminum. Quapropter, ut subjungit D. Augustinus, *latet ultimus dies*, *ut omnes observentur dies.* Ad hanc observantiam et vigilantiam sæpe sæpius hortatur Dominus in Evangelio, ubi sese comparat modo furi, qui de nocte ingreditur domum; modo domino, qui tempore somni, venit ad servos exploraturus an vigilent. Deinde prodit parabolam virginum, quarum quinque exclusæ sunt, quia non sumpserunt oleum secum; deinde prodit homines, qui tempore Noe gulæ et lasciviæ indulgentes, universali mundi diluvio perierunt. Tot adhibitis hortationibus et parabolis, concludit: *Vigilate itaque*, *quia nescitis diem*, *neque horam* (5), semper sitis solliciti; et, ut fatur D. Augustinus, *Deus diem mortis incertum salubriter constituit*, *ut diem ultimum suum quisque salubriter cogitet*, sumatque exinde occasionem sanctam ducere vitam, et studiose bonis vacare operibus: *Horam ultimam Dominus noster idcirco voluit nobis esse incognitam*, *ut semper possit esse suspecta: ut dum illam prævidere non possumus*, *ad illam sine intermissione præparemur. Quia igitur momentis suis horæ fugiunt*, *agite*, *Fratres charissimi*, *ut in boni operis mercede teneantur. Audite quid sapiens Salomon dicat* (1): *Quodcunque potest manus tua facere*, *instanter operare; quia nec opus*, *nec scientia*, *nec ratio*, *nec sapientia erunt apud inferos*, *quo tu properas. Quia ergo et venturæ mortis tempus ignoramus*, *et post mortem operari non possumus*, *superest ut ante mortem tempora indulta rapiamus: sic enim mors ipsa cum venerit*, *vincitur*, *si prius quam veniat*, *semper timeatur* (2), et bene operantes in hac vita, fruentur in cœlo post mortem æterna et immortali vita.

(1) Tert. Lib. de An. 46. — (2) Ps. 29. — (3) Ps. 67. — (4) D. Aug. L. 50. Hom. hom. 13. — (5) Matth. 25.

(1) Eccles. 9. — (2) D. Greg. Hom. 13. in Evang. — (3) Senec. ep. 26. — (4) Tert. L. de Res. Car. 54. — (5) Ps. 54.

CONCIO TERTIA.

Meditare *utrum commodius sit vel mortem transire ad nos*, *vel nos ad eam.* (3) Verum multo melius est ire ad mortem per continuam ejus meditationem, quam quod mors subito veniat ad nos, et imparatos nobis vitam adimat. Mors subitanea devorat vitam, non solum quia animam separat a corpore, sed adhuc quia animam a Deo per peccatum mortale separatam æternæ morti mancipat; at jugi consideratione præventa, *mors devoratur a vita.* (4) Quod si quæramus a Tertulliano *quomodo devoratur a vita*, respondebit: *Dum recipitur et includitur in ipsam;* scilicet quando homines toto vitæ suæ tempore se mortales recogitant. Quod innuit Regius Vates aiens: *Veniat mors super illos*, *et descendant in infernum viventes.* (5) Exoptat Propheta ut descendant in sepulcrum viventes per seriam sepulcri cogitationem, vultque, non ut mors veniat super eos per dissolutionem animæ et corporis, sed ut veniat super eos quandiu vivunt tanquam præses quæ vitam regulet; tanquam domina quæ passiones frænet; tanquam regina quæ malum prohibeat et bonum imperet. Homines super quos venit et quibus dominatur mors, 1. A peccandi voluptate adducit; 2. A morte peccati ad vitam adducit; 3. Ad virtutem et ad bene operandum inducit.

I. PARS. *Mortem stultus ut debitam non*

extimescit (1) : sapiens autem timet inferni supplicia, quæ criminosam secutura sunt mortem : hoc autem timore correptus, a peccatis voluntatem suam avertit : *Nihil enim sic revocat homines a peccato, quemadmodum imminentis mortis cogitatio.* (2) Ex defectu timoris quem meditata mors ingenerat, homines habenas laxant peccatis : *quia non est respectus morti eorum.* (3) D. Hieronymus vertit : *Non cogitaverunt de morte.* Chaldaica versio legit : *Non terrentur, neque conturbantur propter diem mortis suæ.* Quid inde sequitur? Videte consequentias a Regio Vate illatas : *Ideo tenuit eos superbia :* ideo luxuriantur, ideo avaritiæ student, ideo atrociora quæque perpetrant scelera, similes impiis illis qui altari terga vertebant, quia versus Orientem injiciebant oculos. (4) At quemadmodum qui orientem vitam conspiciunt, peccata committunt, ita qui occidentem vitam, nempe mortem intuentur, revocantur a cunctorum criminum originibus, silicet 1. Superbia ; 2. Luxuria ; 3. Avaritia.

1. *Quantum ad gloriæ humanæ aversationem* (5) nullum est efficacius motivum quam recogitatio pulveris in quem redigentur corpora nostra. Jacob tota congrediens nocte victor tandem evasit. At cur victoriam Jacob (6) tam gloriose reportat? Quia, ut ex Hebræo vertunt nonnulli, fuit *pulvere in lucta conspersus.* Quandiu versamur in hujus vitæ tenebris, nobis est pugnandum, præsertim cum superbia, quæ, ut fatur Siracides, *initium omnis peccati est superbia.* (7) Ut victores exeamus de certamine, conspersi pulvere luctari debemus : *Superbiæ spiritus inflat, sepulcrum ad mentem redeat : necessario illic rigidæ cervicis tumorem premimus, ubi cinerem nos proculdubio pulveremque pensamus. Quid superbis, terra et cinis?* (8) Superbia ex natura corrupta *intrinsecus pustulat* (9), exterius vero ex fortunæ bonis inflatur. Ne homo ex externis fortunæ bonis tumescat, *sæpe admonendus est animus, amet ut recessura, imo tanquam recedentia* (10), cuncta honorum et dignitatum insignia ; et ne superbiat de generis nobilitate, corporis venustate, ingenii acumine, aut altera naturæ dote, animo volvat quod de quovis homine asseverat Regius Vates : *Mane, id est prius, sicut herba transeat ; mane floreat et pertranseat : vespere, id est postea, decidat, durescat et arescat. Decidat usque in mortem, durescat in cadavere, arescat in pulvere.* (1) Cujus meditatione homo arcetur a voluntate lasciviendi.

2. *Ad interdictionem omnis impudicitiæ* (2) non minus est efficax mortis meditatio quam ad deprimendum mentis tumorem : nam, ut fatur Veronensis Antistes, *non habet concupiscentia locum ubi mors timetur ;* et ob hanc causam voluit Deus ut Moysis corpus sepeliretur in terra Moab juxta lascivum idolum Beelphegor, ut consideratio sepulcri Judæos dimoveret a libidine : *Libidinis incentivum continebis, si te moriturum cognoveris.* Hoc monitum tradit Moralis Philosophus amico suo Lucilio. Christianum quoque admonet D. Bernardus : *Si te luxuria tentat, si te libido ad peccatum incitat, objice tibi memoriam mortis.* (3) Hac memoria munitus, castitatem servans Tobias junior, a dæmone qui libidinosos septem Saræ maritos interemerat, illæsus evasit : *Opportune itaque quem memoria mortis a carnali copula retraxerat, vivus invenitur, ut discamus nullo salubriori remedio carnalia coerceri, quam sepulcro.* (4) Homo a propria carne, quæ concupiscit adversus spiritum, ad libidinem sufflammatur, ad quam adhuc a muliebri pulchritudine incitatur. Ad exstinguendum sufflammatum concupiscentiæ fomitem recogitet Christianus quod Sodomorum luxuria *ignium meruit imbres* (5); et quod in perenne divinæ punitionis monumentum *hactenus Sodoma et Gomorrha, et cinis omnia, et propinquitas maris juxta cum solo mortem vivit.* Et ne a muliebri venustate ad Venerem alliciatur, serio recogitet quod venustissima Jezabel adeo post mortem deformis evasit, ut fetidum ejus conspicientes cadaver attoniti dicerent : *Hæccine est illa Jezabel?* (6) Et merito tantam stupebant mutationem : nam, *quem non movet, cum videt tantam speciem, tantam pulchritudinem, tantum decorem resolvi in pulveres, ossa dispergi, terram terræ mandari?* (7) In aquis Zelotypiæ, quas hauriebat in lege mosaica (8) mulier de adulterio suspecta, miscebatur terra : terra quoque, in quam resolvenda est caro, est luxuriæ frænum : *Nec melius poterit caro luxuriosa domari, quam qualis erit post mortem præmeditari.* (9)

3. Christus Dominus *non occultavit cupiditatem et avaritiam lucri.* (10) Avaritiam cum cupiditate conjunxit Salvator, quia sunt inseparabiles, imo sunt unum et idem : quia

(1) Tert. L. de Spect. 2. — (2) D. Aug. L. 2. de Gen. ad litt. 8. — (3) Ps. 72. — (4) Ezech. 8. — (5) Tert. L. 4. adv. Marc. 9. — (6) Gen. 32. — (7) Eccles. 10. — (8) Pet. Dam. Opusc. 15. c. 23. — (9) Tert. L. 1. de Cult. Fem. 5. — (10) Senec. ep. ad Marcian. 10.

(1) D. Aug. in Ps. 89. — (2) Tert. L. de Pud. 18. — (3) Serm. 7. de Tentat. — (4) D. Ambr. Serm. de Mort. — (5) Tert. L. de Pall. 2. — (6) L. 4. Reg. 9. — (7) D. Aug. L. 4. de Symbol. 9. — (8) Num. 5. — (9) D. Aug. — (10) Tert. L. 2. ad Nat. 14.

avaritia nihil aliud est quam *bonorum cupido*. (1) Sanguisuga nuncupatur, quia ita appetit sanguinem, ut eo nunquam satietur, neque a vena, cui annexa est, nisi injecto cinere dimoveri potest. *Sanguisugæ, duæ sunt filiæ dicentes : Affer, affer* (2); scilicet appetitus irascibilis et concupiscibilis; nam neque irascibilis, desiderio vindictæ ; neque concupiscibilis, desiderio habendi, ullum unquam terminum ponit. Cinis necessarius est ad cohibendum irascibilis impetum : *Ira fortasse efferat animum, dirige protinus oculos ad sepulcrum : mox enim omnis amaritudo deponitur, dum quo furor humanus vergat, mens provida contemplatur.* (3) Mortis memoria cohibitus fuit David, ne de Saule hoste infensissimo et persecutore injustissimo sumeret vindictam : *Conspiciebat Saulem dormientem, ac de morte communi omnibus philosophabatur : somnus enim nihil aliud est quam mors temporaria.* (4) Neque minus necessarius est cinis concupiscibili ad comprimendum insatiabile avaritiæ desiderium : quare Christus discipulis suis de effusione unguenti a Magdalena facta, mussitantibus dixit : « Quid molesti estis huic mulieri? mittens enim hæc unguentum hoc, ad sepeliendum me fecit. » (5) Ubi D. Chrysostomus : *Disseruit Christus de sepultura sua, ut Judam vel saltem mortis recordatione, a malo proposito suo deterreret* : scilicet a concepta proditione, quæ originem ab avaritia duxerat. *Facile contemnit omnia qui semper se cogitat moriturum* (6), finemque imponit insatiabili avaritiæ cupidini. Inde subjungit Petrus Damianus : *Avaritiæ stimulus incitat? ad sepulcrum præsto semper recurre, ibique condisce : quia mortalitatis hujus incassum stipendia plura congerimus, qui iter ipsum quod pergimus, tam brevi spatio terminamus.*

Christiane, si quodvis peccati genus vitare desideras, in sepulcrum, in pulverem, mentis conjice oculos, ad instar Prophetæ Job, qui postquam dixit : « Dies mei breviabuntur, et solum mihi superest sepulcrum, » (7) confestim subjungit : « Non peccavi ; » quia mortis cogitatio, et sepulcri meditatio illum retinuit, ne in peccatum incideret : *Perfecta vita est mortis meditatio, quam dum justi sollicite peragunt, culparum laqueos evadunt. Unde scriptum est : In omnibus operibus tuis, memorare novissima tua, et in æternum non peccabis. Unde et beatus Job, quia dies suos considerat breviari, et solum sibi superesse sepulcrum pensat, apte subjungit : Non peccavi.* (1) Adeo Climaco videtur efficax mortis meditatio, tum ad frænandum passionum impetum, tum ad vitandum quodcunque peccatum, ut dicere audeat : *Nemo memoriam mortis habens potest aliquando peccare.* (2) Illam mortis memoriam Theodorus Studita nuncupat arcanum seu mysterium, quo nihil potentius ad scelus fugiendum existimat; sermonem etiam habens apud suos eo die quo Eudocinus, unus e monachis, supremum vitæ egerat diem : *Si nos obitus fratris non refrænat, et quid tandem revocabit? si mortis arcanum minus erudit, et quid a noxiis affectibus compescet?* (3)

Erat idolum apud Babylonios nomine Bel (4), et impendebantur in eo per dies singulos similæ artabæ duodecim, et oves quadraginta, vinique amphoræ sex. Erant autem sacerdotes Bel septuaginta, exceptis uxoribus, et parvulis, et filiis, qui fecerant sub mensa absconditum introitum, et per illum ingrediebantur semper et devorabant ea. Factum est igitur postquam egressi sunt illi, rex posuit cibos ante Bel : præcepit Daniel pueris suis, et attulerunt cinerem, et cribravit per totum templum coram rege, et egressi clauserunt ostium, et signantes annulo regis abierunt. Surrexit autem rex primo diluculo et Daniel cum eo, et tenuit regem ne ingrederetur intro, et dixit : Ecce pavimentum, animadverte cujus vestigia sunt hæc. Et dixit rex : *Video vestigia virorum, mulierum et infantium.* Bel, id est, juxta D. Hieronymum, *ventus*, nihil aliud est quam humana vita : *Ventus est vita mea.* (5) Rex Babyloniæ est concupiscentia, quæ Bel sacrificat, eique offert terrenas divitias, venereas voluptates, mundanos honores; sacerdotes sunt passiones et vitia, quæ omnia devorant et consumunt. Vis eorum detegere fraudem? Incedant supra pavimentum cinere aspersum, et virorum, et mulierum, et infantium videbis vestigia. Tentat te superbia? incede cogitatione supra cineres Antiochi superbi, et dicito tibi : *Quid superbis, terra et cinis?* (6) Tentat te lascivia? Incede super cineres Sodomorum, quos *igneus imber exussit* (7); et interroga corpus tuum si pro momentanea voluptate vult sempiterna tolerare incendia. Tentat te avaritia? incede super cineres stulti illius divitis qui ampliora requirebat horrea, et dum majori anxiebatur cura, su-

(1) D. Aug. ep. ad Demetriad. — (2) Prov. 30. — (3) Petr. Dam. Opusc. 15. c. 25. — (4) D. Chrysost. hom. de David et Saule. — (5) Matth. 26. — (6) D. Hier. — (7) Cap. 17.

(1) D. Greg. L. 13. Mor. 10. — (2) Grad. 6. de Mem. mor. — (3) Serm. 12. — (4) Dan. 14. — (5) Job. 7. — (6) Eccli. 10. — (7) Tert. Apol. 40.

bita est morte præventus, et dic : Cur tantis laboribus comparanda bona, quæ necessario vel in morte, vel in vita deserenda sunt? *Nihil enim intulimus in hunc mundum, haud dubium quia nec auferre quid possumus.* (1) Tentat te prælationis desiderium? incede supra cineres eorum qui alios præcelluerunt, et dic : *En morior, quid mihi proderunt primogenita?* (2) Tentat te quævis alia passio? incede supra cineres eorum, qui simili passione exagitati sunt, et dic cum Regio Vate : *Averte oculos meos ne videant vanitatem.* Serio recogita mortem, quæ te a peccato ad pœnitentiam adducet.

II. PARS. Duplex est *symbolum mortis* (3): baptismus scilicet et pœnitentia. Baptismus quidem : nam, ut fatur Apostolus apud Tertullianum, *consepulti sumus per baptisma in mortem* (4); quapropter unguntur in baptismate renati : quia, ut animadvertit Justinus Martyr, ejusmodi unctio est cæremonia mortuorum. Pœnitentia etiam, in qua peccatores *moriuntur, ut vivant.* (5) Moriuntur peccatis ut vivant gratiæ. In baptismate renatus moritur originali culpæ; in pœnitentia adultus sceleribus contaminatus moritur peccato actuali. (6) Mortis recordatio pœnitentiæ præstat affectum, mortis æmulans operationem. Mors tria operatur : nam, 1. Hominem interficit; 2. Animam a corpore dividit; 3. Hominem ab esse ad non esse convertit. Mortis autem meditatio 1. Peccatum enecat; 2. Animam a pravis affectibus separat; 3. Peccatorem a non esse gratiæ ad gratiam immutat.

1. *Erat enim jam et mors, et aculeus mortis delictum.* (7) Delictum est aculeus mortis, quia a peccato mors suam mutuatur originem. Etenim *per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors, et ita in omnes homines mors pertransiit.* (8) Mors etiam ad Christum pertransiit; sed non eodem modo quo ad cæteros homines, qui in Adamo peccaverunt. 1. Homines, qui in Adamo peccaverunt, mortui sunt tum in anima, tum in corpore : *Nos certe, quod nemo Christianus ambigit, et anima, et corpore mortui sumus. Anima, propter peccatum; corpore, propter pœnam peccati.* (9) Christus autem mortuus est, non in anima propter peccatum, quia in Adamo non peccavit, sed duntaxat in corpore, propter pœnam peccati : *De uno solo mediatore Dei et hominum homine Christo Jesu, catholica fides novit, quod pro nobis mortem, id est, peccati pœnam, sine peccato subire dignatus est.* (1) 2. Cæteri homines etiam deleta per baptismum originali culpa persæpe actualia peccata lethalia committunt, quibus suas interimunt animas : At *Christus Dominus mori venit, peccare non venit :* quapropter *vixit sine culpa qui non est mortuus propter culpam.* (2) 3. Homines cum peccato originali, vel lethali actualiter commisso morientes, secundam patiuntur mortem, tum in anima, tum in corpore. Nam, ut fatur dubius Augustinus: « Quatuor esse mortes sacra Scriptura evidenter ostendit. Prima est, mors animæ, quæ suum deserit Creatorem; cum enim eum deserit, peccat. Secunda est, mors corporis. Tertia est, mors solius animæ, quam cum ex hoc corpore exierit, patitur. Quarta est, mors corporis cum anima, sicut erit post judicium. » (3) Ex certo adhuc Augustino : *Mors utique non regnat nisi per peccatum; regnum porro ejus est, ut hominem mortalem in secundam etiam quæ sempiterna est, mortem præcipitet.* (4) Christus autem quia nec originaliter, nec actualiter peccavit, nullatenus secundæ morti sive animæ, sive corporis fuit addictus. Nam, ut ait D. Aug. *huic conditioni mortis, his legibus inferni obstrictus nascitur omnis homo, præter illum qui factus est homo, ne periret homo.* (5) 4. Cæteri homines nequeunt propria virtute triumphare de morte, sive delendo originale et actuale delictum, quod animam interficit; sive revocando corpus de morte ad vitam : Christus vero *communicando nobiscum sine culpa pœnam, et culpam solvit, et pœnam.* (6) Culpam tum originalem, qua mortua erat anima, non secus ac mortem secundam tum animæ tum corporis solvit. *Ideo mori voluit Christus, ut mortem nostram moriendo destrueret, et vitam resurgendo repararet.* (7) Fudit enim sanguinem sine culpa, ut nostrarum culparum chirographa deleret; mortemque sustinuit, ut nos a mortis tyrannide liberaret. Idcirco belle nuncupatur a D. Aug. mortis interfector : *Mortuus est Christus mortis interfector. Fuit autem magis in illo mors mortua, quam ipse in morte mortuus.* (8) Nam moriens mortem interfecit, aculeum ejus, nempe peccatum destruxit, nostramque mortem gloriose vicit, et ut, fatur Apostolus :

(1) 1. Tim. 6. — (2) Gen. 25. — (3) Tert. L. de Pœn. 6. — (4) Tert. L. de Res. Carn. 47. — (5) L. quæst. ad Ortho. q. 18. — (6) Tert. L. 1. ad Nat. 19. — (7) Tert. L. 1. adv. Marc. 22. — (8) Rom. 5. — (9) D. Aug. L. 4. de Trin. 3.

(1) D. Aug. L. de Ver. Innoc. c. 313 — (2) D. Aug. Serm. 141. de Temp. — (3) L. quæst. 65. ad Orosium. — (4) L. 2. de Nupt. et Concup. 27 — (5) Serm. 141. — (6) D. Aug. Serm. 141. de Temp. — (7) D. Aug. Serm. 9. de Adv. Dom. ad Jud. — (8) In Ps. 51.

Absorpta est mors in victoria. Inde morti insultat Paulus : *Ubi est mors victoria, tua? ubi est stimulus tuus? Stimulus autem mortis peccatum est.* (1) Pro ly *victoria* Tertullianus legit contentionem : *Ubi est mors aculeus tuus? ubi est mors contentio tua?* (2) Vox græca δίκη quatuor significat, scilicet causam forensem, jus, sententiam, pœnam : quasi dicat Vas electionis : Ubi est, o mors, causa tua contentiosa, qua in Dei judicio homines ob peccatum mortis reos peragebas, et vincebas? ubi est jus, quod olim habebas in homines? ubi est sententia, qua omnes tibi adjudicati sunt? ubi est pœna illa durissima, qua homines puniebas? Idem Apostolus *paulo post ipsius mortis quodammodo mortem expressit : Devorata est mors, dicens, in contentionem.* (3) Alludit ad Oseam, ubi habetur, « Ero mors tua, o mors ; morsus tuus ero, inferne. » (4) Quasi dicat Christus : Ego mordebor a te o mors, sed te vicissim mordebo. D. Hieronymus, Oseam expendens, pulchre mortem alloquitur : *Qui per Osee quondam tibi rigidus minabatur : Ero mors tua, o mors, ero morsus tuus, inferne ; illius morte tu mortua es; illius morte nos vivimus ; devorasti, et devorata es.* (5) Trinum morsum agnoscit D. Augustinus. Primum, quo Adamus vetitum momordit pomum : secundum, quo mors homines, etiam ipsum Christum momordit : tertium, quo Christus mordentem momordit, et devoravit mortem. « Quia mors a morsu nomen accepit, et generi humano morsus antiqui serpentis acciderat, et mors nisi a morte superari non poterat : ideo mortem Christus sustinuit, ut injusta mors justam vinceret mortem, et liberaret reos juste, dum pro eis occidebatur injuste. » (6)

Præfatum Apostoli locum sic legit Arabicus Antiochenus : *Ubi est causa tua, lis tua, jus tuum?* Victoria illa quam tot retro seculis mors de omnibus reportabat, nunc causa est, nunc lis est : imo post Christi mortem, mors causa cecidit, litem perdidit, antiquum jus tot seculis ratum amisit : peccatumque quod est aculeus mortis, tum in baptismate, tum in pœnitentiæ sacramento occiditur. In baptismate quidem : nam *quicunque in Christum Jesum tincti sumus, in mortem ejus tincti sumus* (7), et originale peccatum, quo mediante mors dominabatur, in aquis baptismi submersum est. In pœnitentia etiam : nam hoc sacramentum virtute passionis et mortis Christi peccata actualia, quæ mortem animæ afferebant, extinguit.

Ubinam est mors victoria tua? Arabicus Alexandrinus legit : *Ubinam scientia tua, o mors?* Quasi mortis scientia mortem vincat : mors vincitur ab eis qui ejus habent scientiam, id est qui eam assidue meditantur. *Primogenita peccati mors.* (1) Pœnitentes filiam armant adversus parentem ejusque utuntur recordatione, ut peccato inferant necem. Ex vipera conficitur theriaca, tanquam antidotum optimum quo morsus et venenum viperæ sanatur : et memoria mortis est remedium optimum quo peccati sanatur vulnus. Ex D. Ambrosio, basiliscus est serpens adeo venenosus ut solo intuitu interimat animalia quæ conspicit ; at si conspiciatur ab homine, priusquam intueatur hominem, statim interficitur (2) : mors est basiliscus interficiens homines, *immature a morte præventos* (3) : at si præveniatur, et conspiciatur per veram pœnitentiam, occiditur : et ut fatur D. Ambrosius, *malitia moritur.* (4)

Quod de Christo mortis et diaboli debellatore asseverat Abacuc propheta, de homine pœnitente effari potest : *Ante faciem ejus ibit mors, et egredietur diabolus ante pedes ejus.* (5) Diabolus in corde peccatoris inhabitat ; at dum mors præit ante faciem, penitus inspicienda hæc mortis conspectio, ad pœnitentiam inducit : pœnitentia vero diabolum a corde expellit. Septuaginta vertunt, *ante faciem ejus ibit verbum, ratio.* Verbum seu ratio quæ mortis continuo intuetur veritatem, et tyrannidem diaboli, in eos qui sunt peccato mortui, timorem inopinatæ mortis ingerit, dolorem de commissis peccatis adducit, dolor vero de peccato in pœnitentiæ sacramento diabolum fugat, et sicut mors animam a corpore, ita mortis meditatio animam a pravis affectionibus separat.

2. Mors *tantam animæ et carnis societatem, tantam a conceptu concretionem sororum substantiarum, divellit ac dirimit.* (6) Omnis mors extinctio quædam est vel vitæ, vel animæ in corpore. Mors corporalis est extinctio vitæ, mors spiritualis est extinctio animæ per peccatum emortuæ. Corpus moritur dum anima quæ est principium vitæ naturalis ab eo separatur : anima moritur quando Deus, qui est principium gratiæ et vitæ supernaturalis, ab ea separatur. In peccatore est separatio et conjunctio. Separatio a Deo ; con-

(1) 1. Cor. 15. — (2) Tert. L. de Res. Car. 47. — (3) Tert. L. de Res. Car. 51. — (4) Cap. 13. — (5) Epist. ad Heliod. in Epitaph. Nepot. — (6) Serm. 101. de Temp. — (7) Tert. L. de Res. Car. 47.

(1) Job. 18. — (2) Serm. 10. in Psal. 118. — (3) Tert. L. de An. 56. — (4) De Fid. Resur. — (5) Cap. 3. — (6) Tert. L. de An. 52.

junctio cum objectis quæ scelerose diligit. In pœnitentia etiam est separatio et conjunctio : separatio a rebus, quæ a Deo dividebant ; conjunctio cum Deo, quem pœnitens præ cunctis rebus diligit : *resuscitatur enim anima per pœnitentiam.* (1) Mortis autem meditatio a peccato dimovet hominem, et ad Deum convertit. *Nihil sic revocat hominem a peccato quemadmodum imminentis mortis meditatio.* (2) Quapropter Regius Vates mortis memoriæ tribuit peccatorum conversionem. *Reminiscentur, et convertentur.* (3) Prius reminiscentur, deinde convertentur : conversio erit velut sequela recordationis. *Recordabuntur quod pulveres et cineres sunt, et convertentur ad Dominum*, dividentes cor suum a peccatis et objectis criminosis, et per charitatem adhærentes Deo. *Ut mors est animæ separatio a corpore, ita et cogitatio est velut mors rationalis, abducens et separans animam a motibus et perturbationibus.* (4)

Deus nihil non tentat, ut peccatorem convertat : gratiarum adhibet ventum, amoris ignem, et tandem mortis cogitationem : at dum mortis consideratione non movetur, est reprobationis et damnationis signum. *Defecit sufflatorium, in igne consumptum est plumbum, frustra conflavit conflator; malitiæ enim eorum non sunt consumptæ : argentum reprobum vocate eos* (5), qui ex recordatione mortis non convertuntur. Tribus utitur aurifex, ut argentum purificet. 1. Igne, ut illud dissolvat et liquefaciat ; 2. Sufflatorio, ut ignem accendat ; 3. Plumbo, ut argenti diminutionem impediat : plumbum enim utpote magis grave et terrenum, in camino non decrescit sicut cætera metalla, sed accrescit. Eodem fere modo agit Deus erga peccatorem induratum. Amoris adhibet ignem, gratiæ sufflatorium, mortis plumbum, et dum hæc omnia nihil proficiunt, *argentum reprobum vocate eos.* Est quædam velut æmulatio inter Deum et peccatorem obstinatum : Deus qui ejus exoptat conversionem, variis utitur mediis ut eum ad meliorem frugem deducat : et dum gratiæ communes non sufficiunt, objicit ejus menti mortis cogitationem velut efficacissimum conversionis medium. Peccator ex adverso Dei proposito sese opponit, ejus gratias respuit, et quando ad tantum obstinationis pervenit gradum, ut consideratio mortis nullomodo ejus obstinationem emolliat, tunc *dura sicut infernus æmulatio* (1) : sed æmulatio criminosa. *Proinde et vita, mortis scilicet æmula, per contentionem devorabit in salutem, quod per contentionem devoraverat mors in interitum.* (2) Vita gratiæ quam per conversionem acquirunt pœnitentes innocue æmulatur criminosam peccati æmulationem. Peccatorum æmulatio animam a Deo separat ; pœnitentia hominem cum Deo conjungit : peccatum, justum ab esse gratiæ ad nihilum convertit ; pœnitentia hominem a peccato, quod est nihilum, ad gratiam immutat.

3. *Ex morte vita reddatur, quia ex vita mors deferatur* (3), ex morte peccati animæ vita per pœnitentiam redditur. Dum homo gratia sanctificatur, anima ejus supernaturali vita potitur : verum, statim ut labitur in peccatum, a gratia ad non esse gratiæ infauste immutatur, a vita cadit in mortem : et ut fatur D. Augustinus, *a spirituali vita propter peccatum anima exclusa est : et ita quadam sua interiore morte jam mortua.* (4) Et hæc spiritualis animæ mors est incomparabiliter pejor quam mors corporis. *Pejus mortuus est luxuriose vivens, quam moriendo luxuriam finiens.* (5) Magna profecto pœnitentiæ virtus, *quod periit salvum faciens : quod mortuum est, vivificans.* (6) Ut autem ait D. Augustinus, *qui vicinam sibi et instanter contemplatur mortem, pœnitentiam minime differt* (7), sed prompte ad eam currit, ut anima scelerosa a morte ad vitam revocetur. Qui vere pœnitet *is occasus traduxit in orientem :* nam ut fatur Gregorius Nyssenus : *quemadmodum homo dum veræ vitæ moritur, in mortuam hanc vitam incidit ; ita cum huic vitæ moritur, vicissim viventi vitæ restituitur* (8) : et ut Christianos Dominus stimularet magis ad pœnitendum, voluit ut semper in corde infixam haberent mortis memoriam ; et ob hanc causam, ut acute animadvertit Basilius Seleucus, suscitato Lazaro voluit ut cum mortis indiciis rediret ad vitam. *Eadem virtute exsiliebat quatriduanus mortuus, lethi signa circumferens, et exuta morte sepulcralem ornatum non exuerat, sed erat in institis e sepulcro partus, et post partionem fasciatus.* (9)

Christiane, *suscipe mortis imaginem, ne pœnam mortis incurras.* (10) Mors hominem enecat, animam a corpore separat, hominem

(1) D. Aug. L. 4. de Trin. 3. — (2) D. Aug. L. 2. de Gen. cont. Manich. — (3) D. Bern. in Medit. — (4) Clem. Alexand. L. 7. Strom. 6. — (5) Jerem. 6.

(1) Cant. 8. — (2) Tert. L. de Res. Carn. 54. — (3) Tert. L. de An. 29. — (4) L. 1. contr. advers. leg. 15. — (5) D. Aug. in Ps. 37. — (6) Tert. L. de Res. Carn. 47. — (7) Serm. 26. de Verb. Dom. Clem. Alex. Adhort. ad Gent. — (8) Hom. 12. in Cant. — (9) Orat. 35. — (10) D. Ambr. L. 1. de Fid. Resurr.

ab esse ad non esse immutat : *Cæterum mors merito in interitum devoratur, quia et ipsa in hoc devorat : Devoravit, inquit, mors invalescendo, et ideo devorata est in contentionem.* (1) Mors serio meditata, et in contentionem operans, idem præstat peccato, quod mors homini. Nam, 1. Peccatum interimit; 2. Animam a vitiis separat et cum Deo conjungit; 3. A non esse gratiæ in gratiam convertit. *Qui ad Christum veniunt, moriuntur præteritis, ut vivant futuris : pereunt diabolo, ut Christo acquirantur : moriuntur morti, et feliciter vitæ inferuntur* (2), et mortis recordatione inducuntur ad virtutem, et bene operandum.

III. PARS. *Quis incolumis* (3) a diaboli tentationibus, mundi vanitatibus, carnis blanditiis, concupiscentiæ æstibus; *qui exanimis*, scilicet qui se velut mortuum considerat? Mortis meditatio ignita diaboli tela propellit, mundi blanditias contemnit, carnis voluptates rejicit : meditata mors 1. Mentem illustrat; 2. Spem in cœlo collocat; 3. Ad bene operandum incitat.

1. *Etiam per imaginem mortis fidem initiaris.* (4) Mens ratione et fide illustrata, est velut sol qui microcosmum illustrat. Quemadmodum autem sol aut nubibus obscuratur, aut per interpositionem lunæ eclipsim patitur; ita sol animæ passionibus obumbratur, et peccatis adeo obscuratur, ut quæ virtutem et pietatem spectant non conspiciat, ut de semetipso fatetur Regius Vates : *Et lumen oculorum meorum et ipsum non est mecum.* (5) Divina misericordia, quæ dissipavit tenebras quæ obscurabant mentem prophetæ, quotidie peccatores illuminat; quibus eodem fere modo restituit visum quo cæco nato. Præteriens Jesus, vidit hominem cæcum a nativitate, *expuit in terram et fecit lutum ex sputo, et linivit lutum super oculos ejus.* (6) Inde concludit Anselmus Laudunensis : *Ecce collyrium quo ungitur genus humanum* (7), nimirum cogitatio luti ex quo plasmatum est, et luti, in quod resolvenda est caro. Hoc collyrio cæcus natus recepit visum, hoc adhuc collyrio inoculatur homo. Nam, ut eum alloquitur Job : *Cum te consumptum putaveris, orieris ut lucifer* (8) : cum te in sepulcro depositum, cunctis fortunæ bonis denudatum, nullo satellitio stipatum, a vermibus depastum, in saniem, putredinem et pulverem conversum; orieris ut lucifer. Mens tua a passionum nebulis et vitiorum tenebris expedita cognoscet vilem hominis originem, mundi vanitatem, suamque spem in cœlo collocabit.

2. *Per imaginem mortis spem meditaris.* (1) Non propter mundum et terrena bona factus est homo ad Dei imaginem, nec vocatus ad Christianam religionem. *Homo est planta cœlestis*, et licet Christianus in terra conversetur, tamen ex notitia fidei, scit se peregrinum in terris agere, *cæterum in cœlum spem habere* (2) : ut autem planta illa cœlestis in terra plantata, æternitatis valeat producere fructus, transplantanda est per jugem mortis considerationem. Quo alludere videtur Clemens Alexandrinus de Christo aiens : *Transplantans interitum.* (3) Ne planta sylvestrem faciat fructum, e seminario transplantanda est in alium commodum locum : ne homo spem suam in seculo ponat, transplantandus est. Hæc autem transplantatio fit per continuam interitus et mortis recordationem. Idcirco Sapiens sapienter ait : *Melius est ire ad domum luctus, quam ad domum convivii : in illa enim finis cunctorum admonetur homo, et vivens cogitat quid futurum sit.* (4) Unde hominem in seculo vel divitem, vel in honore constitutum, vel deliciis deditum, vel aliis fortunæ bonis opulenter dotatum sic alloquitur Augustinus : *Si tenet te mundus, illecebræ circumquaque blandiuntur : delectat pecuniæ magnitudo, delectat honoris fulgor, delectat potentiæ terror, delectant ista; sed audiatur Apostolus : Nihil intulimus in hunc mundum, sed nec auferre quid possumus.* (5)

Ingente Persarum exercitu Scythiam ingresso, hyemis tempore, quo terra tota nive operiebatur, dux singulis militibus jussit apponi supra oculos velum nigrum, ne nivis candore excæcarentur. (6) Si homines ante mentis oculos sibi proponerent mortis necessitatem, splendore terrenorum non excæcarentur : at quia nullam habent mortis memoriam, cor suum cum terrenis ita conviscerant, ut de cœlestibus nullo modo recogitent. Quod hac parabola demonstrat D. Joannes Damascenus (7) apud Cardinalem Bellarminum : Erat in medio itineris puteus profundissimus, in quem cadens viator, detentus est ab arbuscula in medio putei radicata, ne in profundum laberetur. Lapsu attonitus conspiciens in altum, vidit leonem rugientem : versus putei profundum vertens oculos, conspexit draconem terribilem, ignem exhalan-

(1) Tert. L. de Res. Car. 54. — (2) D. Aug. L. 50. Hom. — (3) Tert. L. de Res. Car. 57. — (4) Tert. L. de An. 43. — (5) Ps. 37. — (6) Joan. 9. — (7) In Eccles. — (8) Cap. 11.

(1) Tert. L. de An. 43. — (2) Tert. Apol. 1. — (3) Clem. Alex. Adhort. ad Gent. — (4) Eccle. 7. — (5) L. 50. Hom. Hom. 13. — (6) Xenophon Cirop æd. — (7) Conc. 3. Dom. 1. Adv.

tem. Tali spectaculo perterritus, vidit duos mures, album unum, nigrum alterum, continuo arboris radicem corrodentes; insuper quatuor serpentes arbori implicatos, eam totis viribus concutientes: ad summitatem arboris conspiciens pendulum mellis favum, despiciens tot imminentia pericula, totus addicitur in captando melle; dum autem mel libat, et tantillæ voluptatis illecebra capitur, arboris radicem edunt exeduntque mures, et miser cum arboris trunco in ima præceps labitur, et rabiei terribilis draconis exponitur. Viator est quivis homo; arbor est mortalis hæc vita; mures rodentes, dies et nox; serpentes concutientes, contrariæ elementorum qualitates in corporibus nostris continuo dissidentes; profundum putei, infernus; draco horribilis, diabolus; leo rugiens, Christus peccatori minitans supplicium; favus mellis, terrenæ divitiæ, carnis voluptates, mundi honores, cætera fortunæ bona, quæ absque ullo mortis et damnationis metu miser sectatur, et post momentanea seculi oblectamenta æternæ felicitatis amittit spem, et interminabilem incurrit damnationem. Christiane, ne tantum patiaris dispendium, cuncta quæ sunt in seculo *proinde habe, ac si stillicidia mellis, de ranunculo venenato: nec tanti gulam facias voluptatis, quanti periculum per voluptatem.* (1) Mortis memoriam noli oblivisci: sic imminentis semper mortis recordatio, terrenas spes despiciens, æternam negotiabitur beatitatem. Non sine mysterio Deus Adamum ponens in paradiso voluptatis, præproperæ mortis timorem ei injecit, scilicet ut mortis memoria a vetito pomo temperaret, et obsequendo immortalitatem conservaret. Inter mundi delicias, nobis objicitur mortis recordatio, quæ immortalem negotietur vitam. *Inde est, quod et ego æternam vitam me possidere contendo: quia specialiter annexam curam mihi a Deo præstitam recognosco.* (2) Felix cura quæ a terrenis cor avellens, et cœlestia sperans, ad bene operandum excitat.

3. *Illa ipsa ratio operatrix mortis.* (3) At quomodo mors operari potest, destruens vitam quæ est motus et operationis principium? Belle declarat Clemens Alexandrinus: *Cogitatio est mors rationalis, deducens ad vitam, beneficentia bonarum operationum, ut tunc Deo dicat libere: Vivo sicut vis* (4); tua servo mandata, et virtutibus juxta tuam voluntatem studeo. Cinis sterilis est et tamen quod paradoxon sapit, de fecunditate commendatur: ut ex Jacobi visione patet. De gregum multitudine abunde locupletandus Jacob, sic ad uxores suas fatur: Postquam conceptus ovium tempus advenerat, levavi oculos, et vidi in somnis ascendentes mares super feminas, varios, et maculosos, et diversorum colorum. (1) Septuaginta vertunt *cineratos*. Grande profecto mysterium: ex cineratis parentibus generosam fecunde sobolem Angelus Jacobo demonstrat. Quid cineri cum fecunditate qua Dei populus opulenter augetur, nisi quia a cinere virtus fecundatur? Divitiæ in cinere Dei populum opulentant, et prævia mortis cogitatio, qua præmature decinerescunt mortales, eos virtutum gazis abunde ditat: sic est fecunda a cinere virtus. Quod non ignorans Homerus, mortis cogitationes nuncupat Jovis thesauros: quia inter mentis cogitatus, pretiosiores sunt qui ex memoria mortis procedunt. Sacer quoque textus optimum existimat aurum de Ophir allatum (2); Ophir autem cinerem significat. Mortis recordatio homines ad charitatem accendit, quæ est nobilior inter virtutes, et parens bonorum operum. Hoc est discrimen inter peccatores et justos, quod in illis vita, in istis vero mors operatur. *Mors in nobis operatur, vita vero in vobis.* (3) Quid operatur in peccatoribus vita? ambitionem, voluptatem, avaritiam, iniquitatem, damnationem. Quid in justis operatur mors? honorum, voluptatum et divitiarum contemptum, pœnitentiam, pietatem, virtutem, sanctam operationem, immortalem beatitudinem.

(1) Tert. L. de Spect. 27. — (2) S. Zen. Serm. de Circumc. — (3) Tert. L. de An. 52. — (4) L. 7. Strom.

(1) Gen. 31. — (2) L. 3. Reg. 10. — (3) 2. Cor. 4. — (4) Tert L. de Præsc. Hær. 7. — (5) Serm. 54. — (6) Tert. Apol. 47.

CONCIO QUARTA.

Gentilem Philosophiam *stultitiam Dominus vocans* (4), ab ejus studio dimovet Christianos: quia vero mortis meditatio docet caduca despicere, æterna ambire, quod est veræ philosophiæ negotium. *Philosophiam mortis* Christianis ediscendam proponit Chrysologus. Ex D. etiam Bernardo *summa est philosophia, meditatio mortis* (5); quæ est 1. Magnifacienda; 2. Ediscenda; 3. Experienda.

I. PARS. *A quibusdam quoque ejecta philosophia: a Thebanis dico, a Spartianis, et Argivis.* (6) Non est mirum quod Gentilis Philosophia a pluribus fuerit ejecta cum sa-

piat errorem, vanitatem, morum corruptionem : at nonne est lugendum, quod meditatio mortis, quæ est philosophia utilissima, docens veritatem, humilitatem et pietatem, a nonnullis tanquam vitæ oblectamentis importuna respuatur? Quapropter hac ætate vere dici potest quod olim asseveravit Antoninus Pius imperator; *raros esse qui philosophentur* (1) : et ut fatur Petrus Blesensis de mortis cogitatione disserens : *Hæc Philosophia frequenter in scholis describitur, sed frequentius proscribitur* (2); quantumvis sit 1. A sapientissimis approbata ; 2. A Deo commendata; 3. Pro cunctis hominibus generatim fundata.

1. *Philosophi qui alicujus sapientiæ animalia deputantur, inter se variis scientiarum libidinibus et sententiarum æmulationibus discordant.* (3) At cuncti sapientes una voce philosophiam mortis approbant : neque sapientes duntaxat mortem meditandam volunt ; sed etiam cunctæ nationes etiam in ignorantiæ tenebris versantes, mortis memoriam sibi repræsentant tanquam verum sapientiæ indicium. Ægyptii, convivii tempore, ante oculos appositam habebant mortis effigiem. Idem observabatur apud Sybaritas. Apud Græcos imperatores, die qua inaugurabantur, cinerem in manibus deferebant : apud Romanos, triumphantes esse homines mortales admonebantur. Apud plures nationes ante portas civitatis sepeliebantur mortui. *Ut tibi jugis sit memoria mortis, ante civitatis ingressum sepulcra vides : ut priusquam amplitudinem et divitias civitatis consideres, cognoscas omnium illorum finem.* (4) Ob eamdem rationem fabricantur in Ecclesiis sepulcra, in quibus tumulantur fato functi : *ut ingredientes et egredientes mortis admoneantur.* (5) Gregorius Nazianzenus suos prodit parentes non mediocri sapientia decoratos, domesticos erudientes, ut nihil ducerent esse utilius quam *mortis et dissolutionis meditationem* (6), in ea sapientiam omnem sitam existimantes. Hethæi quoque adhuc ethnici, in agresti illa quondam morum barbarie, sibi pulverem præfecerunt : mortua enim Sara, dixit Abraham ad Hethæos : « Si placet animæ vestræ ut sepeliam mortuum meum, audite me, et intercedite pro me apud Ephron, ut det mihi speluncam duplicem, quam habet in extrema parte agri sui : pecunia digna tradat eam mihi in possessionem sepulcri. » (7) Quæ verba sic ethice elucidat Philo Judæus : *Itaque merito Abraham, qui mortuam vitam, sepulcrumque reliquit, mortuorum custodes, et mortalium rerum dispensatores sic alloquitur : Advena et inquilinus ego sum inter vos; vos autem indigenæ, qui cinerem et pulverem pluris facitis, quam animam, dum vobis præfecistis Ephron, quod nomen significat pulverem.* (1) Quis mortis non magnificet meditationem, cum Gentiles agrestes pulverem sibi præfecerint, plurisque quam animam fecerint? sic fuit omni ævo mortis memoria existimata, et ab ipsomet Deo commendata.

2. *Namque in principio mundi ipsi Adæ et Evæ legem dedit, ne de fructu arboris plantatæ in medio paradisi ederent : quod si contra fecissent, morte morerentur.* (2) Mortis memoriam et metum illis objicit, ut obsequentes redderet ; et inobsequentes de paradiso ejicit, ne de fructu arboris vitæ edentes, sese a morte eximerent. *Non magnum erat Deo, alio quolibet modo vitam subtrahere homini quem vivere noluisset : sed quoniam rationales animæ de sapientia vivunt, quorum mors est insipientia; hujus rei significandæ gratia, lignum vitæ in paradiso, fructu suo, mori hominem in corpore non sineret.* (3) Protoparentes minime de sapientia viventes, sed de insipientia peccantes, privavit Deus usu fructus vitæ, et ejectos de paradiso vestivit tunicis pelliceis (4); tum ut ex animalium pelle qua induebantur, eorum insipientia notaretur : tum, ait Lippomanus, vestivit eos *de pellibus animalium mortuorum, ut signum suæ mortalitatis secum ferrent.*

A tempore quo Deus Abraham eduxit de Ur Chaldæorum, miris illum cumulavit beneficiis, divitiis opulenter locupletavit, ad honores sublimavit, exoptata prole fecundavit, sua protectione roboravit, familiari conversatione donavit : at ex Ruperto, a tempore quo Abraham *tam ambitiosam sepulturæ suæ providentiam habuit* (5), Saræ mortuæ, sibique morituro magnis expensis sepulcrum paravit, ultra non apparuit illi Deus : non quod offensus fuerit quod Patriarcha tanto studio tantaque sollicitudine egerit de sepulcro, sed quia sollicita de sepulcro cura, jugis de morte cogitatio, divinæ præsentiæ et protectionis gerebat vices, ut patet ex verbis Moysis et Aaron, qui Pharaoni declarant : « Vocavit nos Deus Hebræorum, ut eamus viam trium dierum in

(1) L. de Excus. L. 6. — (2) Epist. 6. — (3) Tert. L. de Pat. 1. — (4) D. Chrysost. hom. ult. de Spir. S. — (5) D. Aug. l. de cura pro mor. — (6) Orat. 10. — (7) Gen. 23.

(1) L. de Confus. ling. — (2) Tert. L. adv. Jud. 2. — (3) D. Aug. L. 1. contr. advers. leg. c. 15. — (4) Gen. 3. — (5) Petr. Dam. Serm. 56.

solitudinem, et sacrificemus Domino Deo nostro ne forte accidat nobis pestis aut gladius. » (1) Lippomanus ex Hebræo vertit: *Ne forte occurrat in nos, scilicet Deus :* Chaldæus legit : *Ne forte accidat nobis mors.* Septuaginta traducunt : *Ne forte occurrat nobis mors :* ubi mors pro Deo substituitur. Mors occurrens, vicarias Dei gerit vices; mors profunde meditata, assidueque per cogitationem occurrens, munificentioris gratiæ officiositatem cum Deo reciprocat : nam dum a recogitato sæpius funere, mortis memoria suggeritur, Deus in mentem ac mores quodammodo illabitur. Quapropter Deus Jeremiam erudire volens, dixit ei : *Surge et descende in domum figuli, et ibi audies verba mea.* (2) Vasa lutea fragilia sunt corpora nostra; domus figuli sunt sepulcra in quibus fictilia tumulata sunt; figulus vero fictilia confringens est mors homines in pulverem redigens: media autem morte, Deus Prophetam erudit, eumque cœlitus illustrat.

Christus Dominus in quo sunt absconditi sapientiæ et scientiæ thesauri, quique est Christianæ *disciplinæ arbiter, magister, illuminator, atque deductor generis humani* (3), mortuis coram nullum documentum dedit, neque ullum sermonem habuit : ægrotos quidem sollicite erudiebat, priusquam eis conferret sanitatem : a cæco nato fidem sciscitatur : *Credis in filium Dei?* mentemque ipsius veritatibus illustrat, dum ejus corpori largitur visum. Centurionem hortatur ut perseveret in virtute quæ ægrotantis servi meruit sanitatem : *Sicut credidisti fiat tibi.* Leprosis præcipit, ut eant, et ostendant se sacerdotibus: *Ite, ostendite vos sacerdotibus.* Paralyticum qui triginta octo annis fuerat in infirmitate sua, hortatur : *Noli amplius peccare ne tibi deterius aliquid contingat.* At dum mortuos suscitat, doctoris non agit officium. Filiam Jairi a morte ad vitam revocat, et tantummodo *jussit illi dare manducare.* Filium viduæ Naïm resuscitans, absque ullo sermone *reddidit illum matri suæ.* Quatriduanum Lazarum e sepulcro eruens dixit duntaxat discipulis : *Solvite eum et sinite abire.* Quod si quæramus a D. Augustino, cur Dominus ægrotos sanans doctoris agebat munus, non vero mortuos suscitans, respondebit : *Quia pro Domino loquebatur mortis affectus.* Philosophia mortis a Deo commendata, pro cunctis generaliter est fundata.

3. *Samothracia et Eleusinia reticentur.* (4) In Samothrace insula celebrabantur Corybantum mysteria, et Hecates sacra; in pago quoque Attidis qui Eleusis dicebatur, celebrari solebant sacra Cereri et Proserpinæ dicata, ab Eumulpo instituta : utraque tamen erant advenis occulta. *Nam et illa Eleusinia et ipsa atticæ superstitionis, quod tacent, pudor est.* (1) Mortis autem philosophia, seu ut fatur Gregorius Nyssenus, *naturæ nostræ mysterium* (2), nemini occultatur : ad illud cognoscendum cuncti universaliter admittuntur mortales. Multi reges et imperatores instituerunt universitates, fundarunt academias in quibus docetur vel medicina, vel philosophia, vel jus civile, vel theologia : at in illis neque feminæ, neque etiam cuncti recipiuntur homines : at nullus est qui non admittatur ad academiam mortis. In hac universitate studere possunt reges et subditi, divites et pauperes, nobiles et ignobiles, docti et ignari, viri et mulieres, juvenes et senes, et generatim cuncti homines cujusvis sint gradus, conditionis et sexus. Cunctis evidenter *apparet quam verum sit quod scriptum est : Vita nostra vapor est. Vivebat ille heri; non est hodie : paulo ante videbatur, modo non est. Qui videbatur heri, deducitur hodie ad sepulcrum.* (3)

Verum ut subjungit et obplorabat D. Augustinus, *redeunt propinqui tristes domum, obliviscentes quod dicitur, quia nihil est homo : et hoc dixit ipse homo, et non se corrigit homo, ut non nihil, sed aliquid sit homo.* Merito conqueritur Propheta Evangelicus : *Justus perit, et non est qui recogitet in corde suo.* (4) Mortuo justo, superstites homines debent sane meditari, in corde suo cogitare, et iterata persæpe meditatione animitus recogitare, non solum justorum mortem, quam pretiosa sit in conspectu Domini, sed etiam impiorum mortem, quam atrociter sit infelix, et infauste misera : at proh dolor! plerique nec justorum, nec impiorum recogitant mortem. Verum, ut argute ait Philo Judæus de defunctis loquens : *Vivimus illorum mortem, mortui sumus illorum vitam* (5), hoc est, si nostrum vivere est diu mori, et ita viventes mortui sumus defunctorum vitam, vivamus etiam defunctorum mortem, jugi morientium meditatione, et ab ipsis defunctis mortem ediscamus.

II. PARS. Per *imaginem mortis discis mori et vivere.* (6) In discendo totum vitæ tempus terunt homines. *Mihi tota vita discendum est et præcipuum ex vitæ officiis.* Quid autem tanto studio discendum sit ibi-

(1) Exod. 5. — (2) Cap. 18. — (3) Tert. Apol. 21. — (4) Tert. Apolog. 7.

(1) Tert. L. adv. Valent. 1. — (2) Orat. 2. de Beatitud. — (3) D. Aug. Serm. 111. de Divers. — (4) Isai. 57. — (5) L. 1. Leg. Alleg. — (6) Tert. L. de An. 45.

dem declarat Moralis Philosophus: *Tota vita discendum est vivere, et quod magis fortasse miraberis, tota vita discendum est mori.* (1) Nihil fructuosius ediscitur quam mors: profecto *egregia res est, mortem condiscere.* (2) A quibus autem ediscenda est mors? A defunctis. Ad horum scholam Socratem misit oraculum, ut disceret sapientiam. Heraclitus gloriabatur plus profecisse ex mortuorum conversatione, quam in nobilioribus Græciæ academiis. Si inter Doctores præferendi sunt qui mentem illuminant, voluntatem sufflammant, et cor ad bonum inclinant, quales, quæso, præceptores defuncti, qui Doctorum, Oratorum, Prædicatorum agunt vices? nam, 1. Docent; 2. Monent; 3. Suadent.

1. *De speculo mortis* (3) erudiuntur viventes: nemo autem melius quam defuncti ante viventium oculos ponunt speculum mortis. *Qui si modo loqui possent, hoc nobis dicerent: Ut quid infelices tantum pro seculi vanitate discurritis? ut quid vos vitiis et cupiditatibus repletis?* (4) ut quid mentis notiones ad infima et vana fortunæ bona dejicitis? ut quid liberam voluntatem mundi mancipium efficitis? ut quid rationem passionibus subjicitis? ut quid animam Dei imaginem peccatis et criminibus polluitis? ut quid corpus in baptismate pudicitiæ dicatum, cœno lasciviæ immergitis? *Considerate ossa nostra, et vel sic horreat vobis cupiditas, vel miseria vestra.* Considerate deformitatem, quæ in facie nostra apparet, et horrete permissa toties oscula: considerate foramina quibus erant concarnati oculi, et horrete impudicos injecisse aspectus: considerate os apertum et stridorem dentium, et horrete blasphemias et impietates vestras: considerate ventrem vermibus scatentem, et horrete ingluviem et ebrietatem vestram: considerate cadaver putridum et fetens, et horrete lascivias et impudicitias vestras: considerate summam vestram paupertatem, et horrete cupiditatem, avaritiam vestram: considerate sepulcri obscuritatem et tenebras, et horrete superbiam quæ lucem quærit, et captat videri ab hominibus. *Quod vos estis, nos fuimus.* Vos estis in Ecclesia beneficiarii, et nos fuimus. Vos estis judices et senatores, et nos fuimus. Vos estis in dignitatibus constituti, et nos fuimus. Vos estis divites, et nos fuimus. Vos estis fortes et robusti, et nos fuimus. Vos estis pulchri et decori, et nos fuimus. Uno verbo nihil estis in fortuna, natura, corporis dotibus, animæ prærogativis, quod nos non fuerimus ante vos. Hæc omnia amisimus, nihil nobis ex eis remansit, nisi paupertas, dejectio, putredo, corruptio, pulvis, et brevi tempore *quod nos sumus, vos eritis*, scilicet corruptio, fetor, cinis. *Ista omnia, fratres, sollicita consideratione pensate, et hæc considerantes, expavescite.* His sermonibus defuncti docent et suadent.

2. Valentiniani hæretici *habent artificium, quo prius persuadent quam edoceant. Veritas autem docendo persuadet, non suadendo docet* (1): ut constat ex defunctis, qui ideo suadent viventes, quia prius illos docuerunt. Propheta Job proponit peccatorem excæcatum, obstinatum, in vitiis et pravis moribus inveteratum, et quærit: *Quis arguet coram eo viam ejus?* (2) His verbis denotat Propheta conversionem tanti scelerosi non modo difficilem, sed velut impossibilem. Nam, ut animadvertit Magnus Gregorius (3), Scriptura sacra hoc loquendi modo utitur, quando in aliquo opere aliqua velut impossibilitas reperitur. Sic Jacob ostendere volens quanta difficultate suscitandus erat leo, Christi præfigurans resurrectionem, ait: *Quis suscitabit eum?* (4) Sic Regius Vates, ut innuat nullum hominem esse a morte immunem, ait: *Quis est homo qui vivet, et non videbit mortem?* (5) Sic Malachias propheta de irato Christi vultu in ultimo judicio ait: *Quis stabit ad videndum eum?* (6) Job eodem modo loquitur, ut innuat quam sit difficile convincere peccatorem in suis sceleribus obduratum: *Quis arguet coram eo viam ejus?* Arguere namque significat intellectus convictionem validissimis rationibus factam: quo sensu Paulus fidem *argumentum* nuncupat (7); et Judas Apostolus asseverat in sua canonica: *Veniet Dominus arguere impios*: et quotidie in scholis arguitur adversus propositiones a sustinente propugnandas. Quapropter dum ait Propheta: *Quis arguet coram eo viam ejus?* idem est ac si dicat: Ubinam inveniri poterit Doctor, qui efficacia rationis valeat induratum convincere peccatorem? Quod autem ejus operari non potest argumentis viventium, id efficit per rationes mortuorum: *Ipse ad sepulcra ducetur, et in congerie mortuorum evigilabit.* Ibi enim ejus intellectus convincetur, et voluntas flectetur. Ad Doctores pertinet excæcatos illustrare, et convincere mentes; ad oratores spectat flectere et movere voluntates. Mortui doctorum et oratorum agunt officium; nam peccatorem convincunt et movent: ly enim

(1) Seneca de Brevit. Vit. c. 7. — (2) Senec. ep. 26. — (3) Tert. L. de An. 50. — (4) D. Aug. Serm. 13. de Adv. Dom. ad judic.

(1) Tert. L. adv. Valent. 1. — (2) Cap. 21. — (3) L. 31. Moral. 21. — (4) Gen. 49. — (5) Ps. 88. — (6) Cap. 3. — (7) Hebr. 11.

arguere non solum significat convictionem rationis efficacia factam, sed etiam motum voluntatis sermone immutatæ : quomodo Apostolus hortatur Timotheum : *Argue, obsecra, increpa.* (1) Quod probe faciunt defuncti, qui vivos tanquam Doctores docentes et convincentes, tanquam oratores moventes, flectentes, increpantes, tanquam prædicatores suadent.

3. Multi sunt concionatores Apostolici, qui duntaxat Dei gloriam, et hominum quærunt salutem. At quantumvis pura intentione de cathedra loquantur, vel vanæ gloriæ, vel proprii commodi, vel condescendentiæ, vel timoris, vel defectus zeli culpari possunt. At nihil horum impedit defunctos, quin tanquam concionatores fervidi, *vi mortis* (2) persuadeant viventes, ut duplici comprobatur exemplo : uno, ex veteri Testamento, altero, ex novo desumpto. In Actis Apostolorum legitur quod Paulus Troadem ingressus, magna populi adstante multitudine, concionem habuit, in qua aderat Eutychius adolescens, qui gravi sopore mersus, cecidit de tertio cœnaculo deorsum, et sublatus est mortuus. (3) Hoc casu omnes attoniti, Paulus quoque conticuit; at licet Vas Electionis, Tuba Evangelii de cathedra descenderit, soluta non est concio : *pro doctore casus fuit* (4), ait D. Chrysostomus. Eutychius mortuus gessit vices Pauli viventis, et mors subita adolescentis majori energia suasit mortis timorem, quam Apostoli prædicatio : et forte cecidit Eutychius, Paulo de morte concionem habente, et quia suis sermonibus Apostolus non satis efficaciter movebat audientes, neque eis ingerebat improvisæ mortis terrorem, divina Providentia Eutychii permisit casum, ut sua morte ageret quod sua voce non poterat præstare Paulus.

Neque minus stupendum est quod in veteri Testamento accidit Saulo, qui adeo erat in malitia obstinatus, ut nec prophetarum increpationes, nec sacerdotum admonitiones, nec Jonathæ orationes, nec Davidis submissiones, nec curiales omnes aliquid profecerint. Quid aget Deus, ut tumentem illum dejiciat regem, arrogantiam insolentis illius deprimat, intrepido cordi terrorem injiciat? Adhibeat mortuos, ubi viventes inutiles sunt, mittat Samuelem jamdiu fato functum, qui inobsequenti et indurato principi dicat : *Cras tu, et filii tui mecum eritis.* (5) O quam potens fuit Samuelis mortui oratio! Saul qui intimatæ per Samuelem Dei voluntati, de cunctis occidendis Amalecitis fuerat inobsequens; Saul qui contempserat Samuelem, ipsum ad pœnitentiam urgentem, illico ut Samuelis mortui audivit vocem : *Cecidit porrectus in terram, extimuerat enim verba Samuelis, et robur non erat in eo :* unde hæc mutatio, nisi quia mortuus majori energia suadet quam vivens? Christiani, recogitate quod cuncti mortui, quos viventes vidistis, audistis, quibuscum conversati estis, vobis apparent, et unusquisque sigillatim vobis dicit : *Memor esto judicii mei, sic erit et tuum : mihi heri, et tibi hodie* (1) : non dicit cras, sed hodie, quia crastina dies non est in nostra potestate; certi enim non sumus usque ad crastinum, nostram ducere vitam. Annon hæc verba vobis judiciorum Dei terrorem incutient, tumorem depriment, passionum impetus frænabunt, vitiis imponent finem, et vos ad pœnitentiam adducent? Quid rex tumens et intrepidus ad unius Samuelis vocem : cras tu et filii tui mecum eritis? prosternitur et terretur : et vos absque ullo terrore, absque ullo conversionis proposito, auditis tot mortuos dicentes ad unumquemque vestrum : Memor esto judicii nostri, sic erit et tuum; nobis heri, et tibi hodie. Dives epulo in inferno cruciatus rogat Abraham, ut Lazarum aut aliquem mortuum suos mittat ad fratres, quos certo credit ad illius vocem conversuros : *Si quis ex mortuis ibit ad illos, pœnitentiam agent* (2); et tot mortui, quos propriis oculis vidistis animam efflantes, vos nullatenus movebunt? Si sapiens architectus vos admoneret, domum, in qua habitatis, esse ruinæ proximam, statim ex illa egrederemini, nec crastinum expectaretis. Mortui muto eloquio vos admonent finem vestrum esse proximum, et forsitan hac die *momentaneæ mortis ictu* (3) vitam vobis eripiendam. Si doctores illi vos non convincunt, oratores non movent, prædicatores non suadent, evidens signum est aut reprobationis, aut incredulitatis; si damnationem pertimescitis, emollite duritiem cordis vestri; si vera quæ prædicant mortui, creditis, agite pœnitentiam, memoriæ consignantes istud Ecclesiastici effatum :

Memor esto quoniam mors non tardat, et testamentum inferorum quod demonstratum est tibi. (4) Tria sunt in hoc textu notatu dignissima, serioque meditanda. Unum, quia mors non tardat, sed brevi evenit tempore. Aliud, nos esse ex testamento morti addictos, sed testamento irrevocabili, utpote non ab hominibus, sed a Deo edito. Tertium, testa-

(1) 2. Tim. 4. — (2) Tert. L. de An. 55. — (3) Cap. 20. — (4) Hom. 42. in Act. Apost. — (5) L. 1. Reg. 28.

(1) Eccli. 38. — (2) Luc. 16. — (3) Tert. L. de An. 44. — (4) Cap. 14.

mentum illud immutabile fuisse nobis intimatum, non solum per viventes, sed etiam per mortuos, a quibus mors edocta, est quotidie experienda.

III. PARS. *Per imaginem mortis discis evigilare dum dormis* (1) : a peccati scilicet somno. D. Ambrosius hoc agnoscit discrimen inter gentiles Philosophos et Apostolum : quod *illi studium prædicaverunt*, *hic ipsum usum mortis exercuit* (2); illi sapientiam in theoria mortis constituerunt, hic in praxi ; illi mortem meditabantur, sed non se exercebant in morte, hic singulis diebus experiebatur mortem. Quare D. Hieronymus vult Paulum hæc dixisse verba : *Quotidie, fratres* (3), non solum ut nos doceat modum recte vivendi, sed etiam ut de usu mortis erudiat. Ex Apostoli exemplo concludit D. Ambrosius : *Sit quotidianus usus in nobis, affectusque moriendi.* (4) Quotidianum illum mortis usum tanti faciebat Magnus Antonius, ut illum traderet discipulis velut spiritualis vitæ fundamentum. Inter varia etenim quæ illis dedit virtutis documenta, hoc præcipuum fuit, ut se semper cogitarent velut mortuos, et præsentem tanquam ultimum ducerent diem. Qui ad mortem sese exercent, 1. Quid sibi desit, cognoscunt ; 2. Vitam suam recte dirigunt ; 3. In suis operibus perfecte agunt.

1. *Vos reputate mortuos.* (5) Vult Apostolus ut Christiani sese mortuos per mortis experimentum existiment. De Pacuino Syriæ principe refert Moralis Philosophus : *Pacuinus qui Syriam usu suam fecit, cum vino, et aliis funereis epulis sibi parentaverat, sic in cubiculum ferebatur a cœna, ut inter plausus exoletorum hoc in symphoniam canerent : Vixit, Vixit.* (6) Hoc domestico et quotidiano funere, Pacuinus mortis memoriam inter epulas regiasque opes, in dies excitabat. *Hoc quod ille ex mala conscientia faciebat, nos ex bona faciamus, et in somnum ituri, læti hilaresque dicamus : Vixi, et quem dederat cursum natura, peregi : crastinum si adjecerit Deus, læti recipiamus.* Inde concludit Seneca fructum, qui ex quotidiana mortis praxi colligitur : *Ille est beatissimus et securus sui possessor, qui crastinum sine sollicitudine exspectat, quisquis dicit : Vixi, quotidie ad lucrum surgit.* Nonne Christiano cothurno hæc typis mandata videntur? Neque minus sapienter hac supra re philosophatur D. Ambrosius : *Unde et nos dum in corpore sumus, usum mortis imitantes, allevemus animam nostram ex istius carnis cubili, et tanquam de isto exsurgamus sepulcro.* (1) Existimantes nos *velut ex mortuis vivos; non velut vivos, sed velut ex mortuis vivos.* (2) Qui sese considerant velut ex mortuis viventes, vel hodie morituros, agnoscunt quid sibi desit, dicentes ad instar regii Vatis : *Notum fac mihi Domine finem meum, ut sciam quid desit mihi :* serio unusquisque recogitet, quid illi deesset, si hac die esset moriturus. Profecto multa sibi deesse reperiret : illi deesset vel valida confessio, quam forte nunquam fecit ; vel boni male acquisiti restitutio ; vel honoris denigrati reparatio ; vel injuriæ condonatio ; vel a pellice separatio ; vel recta officii administratio ; vel diei festi, dominicæ, aut quadragesimalis jejunii observatio ; vel eleemosynarum erogatio ; vel passionum et cupiditatum moderatio ; vel vitæ compositio, quam regulat, et dirigit mors exercita, et ad praxim redacta.

2. Qui mortem non recogitant, *universam vitæ conversationem sine gubernaculo transfretantes, imminentem seculo procellam vitare non norunt.* (3) Qui procellosum mare sulcant, peritum satagunt habere gubernatorem. Nam, ut fatur Chrysologus : *Gubernatoris peritiam non probat temperies serena, sed procellosa tempestas. Blandiente aura navim regit ultimus nauta. In confusione ventorum, primi quæritur ars magistri.* Mundus est mare ventis et procellis agitatum : super illud navigamus mare : navis est vita nostra, ad quam regendam dedit nobis Deus rationem, legem, Christianam disciplinam : præcipuus autem nauta et navis gubernator est mors. *Constitue, Domine, legislatorem super eos, ut sciant gentes, quoniam homines sunt.* (4) Quasi mors meditata, in memoria residens, et quotidiano usu exercitata, sit optimus morum legislator. Symmachus vertit : *Pone Domine, legem eis,* quasi ipsa mortis recordatio, et praxis, sit velut lata lex, quæ omnem præcipiat probitatem, et timore trahat ad obsequium. Aquila exscribit : *Pone, Domine, timorem mortis.* Quem non terreat vivacior mortis memoria et quotidianum ejus experimentum? Scholium græcum habet, *illucesce super eos :* quasi assidua mortis cogitatio sit velut facula præfulgens, moresque dirigens.

Qui navem regit, non in prora residet,

(1) Tert. L. de An. 43. — (2) L. de Fid. Resur. in obit. Frat. — (3) Epist. 5. in Epitaph. Nepot. — (4) D. Athan. in Vit. Ant. — (5) Tert. L. de Res. Carn. 47. — (6) Epist. 12.

(1) L. de Bon. Mort. c. 5. — (2) Tert. L. de Res. Carn. 47. — (3) Tert. L. de Pœn. 1. — (4) Psal. 9.

sed in puppi; sic nostræ navis gubernator animus prospere cuncta dirigit, si fuerit intentus extremis (1), si non sederit in prora, hoc est, in primo vitæ limine, si non ambulaverit per fora, id est, longioris, ut apparet, vitæ spatium; sed hæserit in puppi, hoc est, in extremo vitæ, attenta et perenni mortis meditatione. Quod innuere videtur Regius Vates de Deo aiens: *Ipse reget nos in secula.* D. Hieronymus vertit: *Ipse erit dux noster in morte* (2); quasi dicat, Deus nos reget media morte, quam nobis velut rectorem dedit. Lyranus legit, *ipse reget nos usque ad mortem.* Qui de morte non cogitat, est a Deo regendus: at cum mortem ediscit, eamque quotidie redigit ad praxim, non alio rectore indiget. Alii exscribunt apud Lorinum: *Ipse deducet nos juxta mortem.* Peculiaris hæc Dei cura, et sollicitior providentia regens nos usque ad beata gloriosæ æternitatis secula, deducit nos juxta mortem, id est, prope mortem, ut semper ante oculos observantem habeamus mortem. Hugo cardinalis, elucidans istud Geneseos (3), ubi Isaac de civitate Gerara egrediens, ut veniret ad torrentem Geraræ, habitaretque ibi, sic fatur: *Torrens Gerara decursus mortalitatis est, ubi semper debet habitare quilibet: nam summa prophetia est assidua mortis cogitatio.* Prophetia futurum præfatur: et homo meditans mortem, vitæ terminum respicit: res prophetatæ infallibiliter eveniunt: et mortis cogitatio et praxis, vitam dirigens, vitæ navim ad salutis portum certo deducit.

Gubernator prudens a littore cum navim solvit, cum mare transiturus intrat fluctus, domus, patriæ, conjugis, pignorum curas deponit, et ita totus mente, corpore, sensu, nauticis laboribus occupatur, ut et fluctuum possit superare discrimina et stationem lucrosi portus periculi victor intrare. (4) Vitæ navis a morte gubernata, peccata vitat, quæ possent afferre naufragium. Qui suam mortem jugiter recogitat, *intrat carnis pelagus, scindit vitiorum fluctus, inter scopulos criminum transit, præterit littora passionum* (5), tutus est a tinea vitiorum, vivas sui exsequias assidua recordatione celebrat, et lugubres sui funeris vestes repetita memoria attingit. « A scorpione aliquando percussi nunquam postea a crabronibus, vespis, apipibusque feriuntur. Minus miretur hoc, qui sciat vestem a tineis non attingi, quod fuerit in funere. » (6) Tinea acediæ, tristitiæ, iracundiæ ac vitiorum omnium vermis non attingit eum, qui jugem habet funeris memoriam, et mortis præsentis, et æternæ, ubi vermis non moritur. Hæc enim funeris seu mortis memoria peccata fugat, æstus concupiscentiæ temperat, passiones frænat, a terrenis cor avocat; ut hoc Sapientis ænigmate comprobatur. *Aperi os tuum muto, et causis omnium filiorum qui pertranseunt.* (1) Vatablus legit: *In causa omnium filiorum interitus:* quasi filii interitus seu mortis, scilicet qui medullitus sibi habent invisceratum interitum et mortem animitus præsentem, dicantur muti ad rerum mundialium nugas, et surdi ad mundi loquelam: non magis de terrenis cogitantes et loquentes, non magis præstantes auditum diaboli tentationibus, carnis oblectamentis, mundi blanditiis, ac si reipsa essent mortui. Sic nos, frater, iter hujus vitæ ingressi per seculi pelagus, *navim corporis nostri solvamus a littore mundano: secularis patriæ renuntiemus curis: in crucis arbore tota mentis vela tendamus, virtutum funibus, sapientiæ remis, gubernaculis disciplinæ, navigii nostri muniamus incessum, et subducti terris speculemur cœlum: ut ducatu signorum cœlestium, inter liquidos calles latentis viæ inoffensum tramitem tenere possimus: ac si gubernante Christo, flante Spiritu Sancto, evictis voluptatis spumis, superatis vitiorum fluctibus, decursis criminum procellis, transvectis scopulis peccatorum, atque omnium delictorum naufragiis evitatis, vitæ portum intremus* (2), quem ingrediuntur, qui singulis moriuntur diebus: mortem namque jugiter experientes recte agunt, efficiuntque opera immortalitate digna.

3. *Quotidie morior.* (3) Quotidie moriebatur Apostolus, nec quidquam nisi morte coram operabatur, imitans Christum, qui ad mortem properans instituit Eucharistiam, quæ est sacratissimum mysterium et præstantissimum divinæ potentiæ opus. « Sciens Jesus, quia venit hora ejus, ut transeat ex hoc mundo ad Patrem, cum dilexisset suos, in finem dilexit eos. » Uti Apostolus quotidie moriebatur; ita ut simus perfecti, singulis moriamur diebus. *Quis mortuus integer?* (4) id est perfectus. *Qui exanimis,* qui sese inter mortuos considerat. Et quemadmodum Christus morte coram augustissimum instituit Altaris sacramentum, ita singula nostra efficiamus opera, quasi essent ultima; accedamus ad pœnitentiæ tribunal, quasi ultimam facturi confessionem; adeamus Eucharistiæ mensam, quasi ultimam

(1) Godfrid. in Allegor. in Eccles. — (2) Psal. 47. — (3) Cap. 26. — (4) Chrysol. Serm. 8. — (5) Chrysol. Serm. 41. — (6) Plin. L. 28. cap. 3.

(1) Prov. 31. — (2) Chrysol. Serm. 8. — (3) Tert. L. de Res. 48. — (4) Tert. L. de Res. Car. 57.

communionem recepturi; assistamus Missæ sacrificio, quasi ultimam Missam audituri; largiamur dona pauperibus, quasi ultimam eleemosynam erogaturi; et sic de cæteris. Qui hoc modo operantur, sunt perfecti et sicut stellæ de die non splendentes in nocte scintillant, et ut fatur Veronensis Antistes: *Velut funereæ faces in occasus suos quasi quibusdam deducuntur exsequiis* (1), ita dum homo præpropere suas celebrat exsequias, virtutis spargit radios.

Meditare mortem. Qui hoc dicit, meditari libertatem jubet (2): libertatem a mundi tyrannide, a diabolo dominatione, a carnis voluptate, a peccati servitute. *Qui mori didicit, servire dediscit;* scilicet vitiis, concupiscentiis, passionibus. Tres sunt hominum ordines, qui hac in materia deficiunt. 1. Nonnulli non meditantur mortem; alii non experiuntur mortem; tertii præsentia mortis non bene operantur. 1. Meditatio mortis est, ut vidimus summa philosophia, imo et summa prophetia. Insipientes tamen multi summam illam dedignantur sapientiam. Nonne est stupendum, ait D. Chrysostomus (3), nulla est res, de qua sæpius homines loquantur, quam de morte, et nulla est res, quam minus recogitent quam mortem? In matrimonii contractu multoties nomen mortis apponitur: si vir ante uxorem moriatur, si uxor prius moriatur, si primogenitus moriatur, et toties repetito mortis nomine, nullam mortis conservant memoriam. 2. Alii ediscere mortem dedignantur, verum imprudenter: nam si qui publicum habituri sunt sermonem, illum student et ediscunt, quanto magis ediscenda est mors, ex qua æterna dependet aut felicitas aut miseria? *Supervacaneum forsitan putas id discere, quo semel utendum est? Hoc est ipsum quare meditari debeamus. Semper discendum est, quod an sciamus, experiri non possumus.* (4) Si bis moreremur, tantum non esset periculum, quia semel in peccato mortui, possemus iterum pœnitentes et in gratia existentes mori: at quia semel morimur, et ex una illa morte dependet interminabilis pœna aut gloria, semper ediscenda est mors, ut moriamur non ad inferni pœnam, sed ad cœli gloriam. *Semper ante oculos nostros versetur ultimus dies, et cum diluculo surrexerimus, ne ad vesperam nos confidamus pervenire: et cum in lecto membra disposuerimus, de lucis non confidamus adventu: et facile poterimus cor nostrum a vitiis et concupiscentiis malis refrænare.* (1) 3. Tertii ex cogitatione suæ mortis ausam sumunt male operandi. *Megarienses obsonant quasi crastina die morituri.* (2) Cujusmodi sunt plures alii impie dicentes: *Manducemus ac bibamus, cras enim moriemur.* (3) Quos merito redarguit D. Augustinus, « cum potius dicere deberent: Cras moriemur, itaque jejunemus, oremus, bonis vacemus operibus, studeamus virtutibus, ut in gratia et Dei amicitia morientes immortalem adipiscamur vitam. »

(1) Serm. de Res. — (2) Senec. ep. 26. — (3) Hom. 3. de Spiritu S. — (4) Senec. 26.

(1) D. Aug. in Nemo in inferno confitebitur tibi. — (2) Tert. Apol. 39. — (3) Tert. L. de Res. Carn. 49. — (4) Tert. L. de An. 52. — (5) Epist. 122. ad Victorianum. — (6) Epist. 78. — (7) L. de Bon. Mor. c. 2. — (8) D. Aug. in Psal. 55. — (9) D. Aug. L. de Ver. Innoc. c. 147.

CONCIO QUINTA.

Sunt *varii exitus mortis, ut est multimoda conditio causarum.* (4) Ut autem animadvertit D. Augustinus, *non qua occasione exeant, sed quales ad se exeant, Deus attendit in servis suis.* (5) Non est consideranda causa mortis an ordinaria, vel extraordinaria; naturalis, vel violenta; in lecto, vel in mari; febre, vel ferro; in juventute, vel senectute accidat; sed qualitas mortis est attendenda, scilicet bonitas: nam ut sapienter philosophatur Moralis Philosophus: *Quomodo fabula, sic vita; non quandiu, sed quam bene acta sit, refert. Nihil ad rem pertinet, quo tempore, qua ætate, quo loco, qua rerum opportunitate desinas: quocunque voles, desine: tantum bonam clausulam vitæ impone.* (6) D. Ambrosius (7) trinam distinguit mortem. Bonam, malam et indifferentem. Bona, est justificatio, qua homo peccato moritur, ut justitiæ et sanctitati vivat. Mala, est peccatum lethale, quod animæ mortem affert, expellens ab ea gratiam sanctificantem quæ est principium vitæ spiritualis. Indifferens, est separatio animæ a corpore, qua amittit vitam naturalem. Itaque *secundum animam intelligenda est mors pessima, aut optima; non secundum corpus, aut contumelias, aut honores, quos homines vident.* (8) Mors enim naturalis, qua anima disjungitur a corpore, ex se est indifferens, nuncupaturque bona, aut mala juxta dispositionem animæ, in qua quis moritur: *Bonis bona, malis mala.* (9) Mala malis, nempe peccatoribus, quorum anima separatur a corpore peccato lethali affecta. Bona bonis, scilicet animam gratia sanctificatam exhalantibus: bona revera

mors 1. Desiderata; 2. Præparata; 3. Remunerata.

I. PARS. *Profiteris et vitæ incommodum et mortis beneficium.* (1) Animam rationalem alloquitur Tertullianus, quæ naturaliter vitæ miserias et mortis testatur solatia. Idem asseverat Philosophus Moralis, solo rationis lumine illustratus, aiens : *contra injurias vitæ mortis beneficium habeo.* (2) Non est prætereundus D. Ambrosius, qui in eximio illo de bono mortis tractatu sic fatur : *Vita oneri, mors absolutioni : vita supplicio, mors remedio.* In hac vita trino onere gravatur homo : nam miseriis subjicitur, peccandi occasionibus exponitur, exsilium patitur. Tot tantarumque angustiarum respectu, Christiani bonam exoptant mortem. *Cupidi et ipsi iniquissimo isto seculo eximi, et recipi ad Dominum, quod etiam Apostolo votum fuit.* (3) Fideles Pauli æmulantes exemplum mori desiderant : ut 1. A miseriis hujus vitæ eruantur; 2. A peccandi necessitatibus liberentur; 3. Ab exsilio ad patriam revocentur.

1. *Statim infans ut vitam vagitu salutavit* (4), ominatur miserias, quas passurus est toto vitæ decursu. Nam *de prospectu lacrymabilis vitæ quidam augurem incommodorum vocem illam flebilem intepretantur* (5) : et ob hanc causam plures nationes diem mortis cum gaudio, diem vero nativitatis cum mœrore et lacrymis celebrabant. Imo ipsemet Christus, qui audita Lazari morte gavisus fuerat, lacrymatur, dum restituitur ad vitam. *Certe ipse, qui dixerat, Lazarus mortuus est, et gaudeo : de quo gaudet mortuo, ipsum cum resuscitat, tunc lamentatur. Qui cum amittit, non flet; cum recipit, tunc deplorat : tunc fundit mortales lacrymas, vitæ spiritum cum refundit.* (6) Ethnici quoque probe scientes mortem esse finem miseriarum, quæ indesinenter vitam onerosam reddunt, dicere solebant : *Optimum est non nasci, aut natum quam citissime denasci.* (7) Breves hominum dies multas complectuntur miserias; nam *angustantur ad vitam, dilatantur ad miseriam.* (8) Quanto autem prolixior vita, tanto prolixior miseria : Quapropter breviati sunt dies humanæ vitæ, ut breviores essent vitæ miseriæ. Nam ut fatur Hildebertus, Turonensis Antistes : *Quid aliud esset vita æterna homini vitiato, nisi æterna miseria?* Tot tantæque sunt miseriæ, quas quilibet patitur homo toto vitæ decursu, ut vix enarrari possint. Quis enim dicet miserias, quæ comitantur infantiam, senectutem et quaslibet ætates? Quis anxietates, afflictiones et diversitates quibus omnes sexus, conditiones et status addicti sunt? Quis corporis dolores, ægritudines, animi angores, tristitias, anxietates? *Tota vita ista intelligentibus tribulatio est. Sunt enim duo tortores animæ, non quidem simul torquentes, sed cruciatum alternantes : horum duorum tortorum nomina sunt timor et dolor; cum tibi bene est, times; cum male est, doles.* (1) Neque ullus homo, quantumvis secunda fruatur fortuna, est immunis a timore, aut a dolore. Quod non ignorans Vates Regius ait : *Tota die tribulatus sum.* (2) Inde concludit D. Augustinus : *Nullus ergo Christianus dicet esse diem, in quo non sit tribulatus : tota die tribulatio, et quando bene est, utique tribulatio.* Neque a tribulationibus, quas in vita patitur, potest eximi, nisi per mortem, quæ ideo bona nuncupatur : *Vitam qui malum dixerit, habet mortem quam bonum dicat.* (3) Tum quia a vitæ incommodis et ærumnis : tum quia peccatis et iniquitatibus liberat.

2. Quandiu vivimus in hoc seculo, sumus obnoxii peccatis, et qui sancti habentur, persæpe cadunt. *Et hoc mirum (opinor) ut probatus aliquis retro postea excidat? Saul bonus præ cæteris, livore postea evertitur. David, vir bonus secundum cor Domini, postea cædis et stupri reus est. Salomon, omni gratia et sapientia donatus a Domino, ad idololatriam a mulieribus inducitur* (4) : et quotidie plures alii, qui in firmamento Ecclesiæ velut sidera splendent, vel in hæresim, vel in lasciviam, vel in aliquod aliud labuntur scelus : adeo infelix hæc vita est lapsui facilis. *Quid necesse est singulas ejus miserias numerare? quam sit onerata peccatis, offusa tenebris, irretita illecebris, pruriens concupiscentiis, obnoxia passionibus, impleta illusionibus, prona semper ad malum, in vitium omne proclivis, postremo totius confusionis et ignominiæ impleta?* (5)

Paulus, quantumvis vas electionis a Deo vocatus, stimulo carnis adeo vehementer colaphizabatur, ut diceret : *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* (6) Ly *corpus mortis* significat omnigenas calamitates, iliadem incommodorum : mors enim in arcano sermone morbum, luem, ærumnas, cladem, et quidquid generatim nocet, denotat : quo sensu Pharao locustas

(1) Tert. L. de Test. An. 4. — (2) Senec. — (3) Tert. L. 1. ad Uxor. 5. — (4) Tert. L. de An. 19. — (5) Tert. ibid. — (6) Chrysol. Serm. 64. — (7) Euripid. — (8) D. Greg. L. 11. Mor. 26.

(1) D. Aug. Serm. 42. de Verb. Dom. — (2) Ps. 83. — (3) Tert. Scorp. 5. — (4) Tert. L. de Præsc. Hæret. 5. — (5) D. Bern. Serm. 5. in Dedic. Eccles. — (6) Rom. 7.

devastantes vocitat mortem : « Rogate Dominum, ut auferat a me mortem istam. » (1) Itaque corpus mortis vocat Apostolus, quia est vehiculum innumerabilium miseriarum, quæ instar mortis esse videntur. Verum melius ad propositum D. Ambrosius per corpus mortis intelligit universitatem vitiorum, in quæ cadunt sæpe sæpius homines diaboli tentationibus, mundi vanitatibus, concupiscentiæ fomitibus, carnis æstibus. 1. *Diabolus ad hoc se regnare putat, si sanctos a religione Dei deturbat* (2) : si justos a sanctitate in peccatum dejiciat. Furit tanquam leo rugiens, circuitque quærens quem devoret, ubique laqueos parat, ictus tentationum jaculat, nobisque innumerabiles tendit insidias : nam ut fatur D. Ambrosius : *Quoties inimicus cordi nostro conatur inserere, quo nos reflectat a sanctitatis proposito et piis votis? quoties corporeos inflammat ardores? quoties occursare facit oculos meretricios, quibus castum justi tentet affectum, et improviso amoris speculo feriat imparatum? quoties inserit animo tuo verbum iniquum et cogitationes cordis absconditas? ut dicat tibi Dominus : Quid cogitas mala in corde tuo?* (3) Et quia, ut fatur Tertullianus, *secularia sunt diaboli* (4), junguntur 2. Diaboli tentationibus, quibus phantasmata movet, nimirum vani honores, nefandæ voluptates, terrenæ divitiæ, cunctaque quæ vigent in seculo vitia : regnant enim ubique hæresis, impietas, blasphemia, perjurium, calumnia, detractio, dolus, fraus, rapina, injustitia, inimicitia, vindicta, pravum exemplum, impudicitia, et ut subjungit D. Ambrosius : *Voluptates seculi escæ quædam sunt, et quod pejus est, escæ malorum, escæ tentationum. Dum voluptatem quæris, laqueos incurris. Oculus enim meretricis laqueus amatoris est: oculus ergo meretricis est laqueus. Laqueus est etiam sermo meretricis, qui obdulcat ad tempus fauces tuas, et postea exasperat amaritudine conscientiæ peccatricis. Laqueus est etiam aliena possessio plena amœnitatis. Omne iter hujus vitæ plenum laqueorum est: unde justus dicit : In via hac, qua ambulabam, absconderunt laqueos mihi.* Totus denique mundus plenus est tentationibus, insidiis, periculis, laqueis : divitiæ, voluptates, honores, sanitas, pulchritudo, commodum, prosperitas, cunctæque creaturæ laquei sunt. Belle vocitat Tertullianus *mendacium cupiditatis ministrum* (5) : quia diabolus mendacii auctor utitur 3. Bonis mendacibus seculi, et ut fatur Tertullianus, ad prosternendum hominem *concupiscentiam concitat habendi. Ex hac vitium aliud extenditur, immoderate habendi.* (1) Ex immoderata illa habendi cupidine quot suboriantur vitia, constat tum ex litibus, dissidiis, inimicitiis, bellis, fraudibus, rapinis, injustitiis: tum quia a Deo *concupiscentiæ seculi damnantur.* (2) Adde 4. Concupiscentiæ fomiti ignem *carnis frivolæ, criminosæ, onerosæ, molestæ* (3), concupiscentis adversus Spiritum, hominemque ad gulam, ebrietatem, venereasque voluptates allicientis. *Et quid de extraneis laqueis loquar? nostri nobis laquei sunt cavendi. In ipso hoc corpore nostro laquei circumfusi nobis sunt, quos debemus vitare. Non credamus huic corpori, non misceamus cum eo animam nostram. Cum amico misce animam tuam, non cum inimico. Inimicum tibi est corpus tuum, quod repugnat menti tuæ, cujus opera inimicitiæ, lites, dissentiones, perturbationesque sunt.* (4) Hanc pugnam cordis contra spiritum experimento edoctus Apostolus fatetur sentire se aliam legem in membris suis, repugnantem legi mentis suæ, et captivantem in legem peccati. (5) Pugnas, insidias, tentationes, laqueos, pericula, quibus obnoxia est vita, eloquenter declarat D. Cyprianus. *Cæterum quid aliud in mundo, quam pugna adversus diabolum quotidie geritur, quam adversus jacula ejus et tela continuis afflictionibus dimicatur? Cum avaritia nobis, cum impudicitia, cum ira, cum ambitione congressio est : cum carnalibus vitiis, cum illecebris secularibus assidua, et jugis, et molesta luctatio est. Obsessa mens hominis et undique diaboli infestatione vallata vix occurrit singulis, vix resistit. Si avaritia prostrata est, exsurgit libido : si libido compressa est, succedit ambitio : si ambitio contempta est, ira exasperat, inflat superbia, vinolentia invitat, invidia concordiam rumpit, amicitiam zelus abscindit. Cogeris maledicere, quod lex divina prohibet : compelleris jurare, quod non licet. Tot persecutiones animus quotidie patitur, tot periculis pectus urgetur. Et delectat hic inter diaboli gladios diu stare, cum magis concupiscendum sit et optandum ad Christum, subveniente velocius morte, properare?* (6)

Fuse dinumerat D. Cyprianus pericula, in quibus versamur ob diaboli fallacias, seculi illecebras, carnis blanditias, impiorum con-

(1) Exod. 10. — (2) Tert. L. adv. Jud. 9. — (3) L. de Bon. Mort. c. 6. — (4) Tert. L. de Spect. 15. — (5) Tert. L. de Idol. 11.

(1) Tert. L. 1. de Cult. Fem. 8. — (2) Tert. L. de Spect. 14. — (3) Tert. L. de Res. Carn. 4. — (4) D. Ambr. L. de Bon. Mort. c. 4. — Eccli. 6. — (5) Rom. 7. — (6) L. de Mortalit.

versationes, quæ tædiosam vitam et mortem efficiunt appetendam. *Hinc gratulatur Sapiens raptum esse justum, ne malitia mutaret intellectum ejus.* (1) Sapiens quoque diem mortis diei vitæ præponit, *melior est dies mortis die nativitatis;* mortuosque magis quam viventes commendat, *laudavi magis mortuos, quam viventes.* (2) Nec mirum, quia constat viventes versari mediis in tentationibus et periculis, mortuos vero *ab omni peccato, et labore, et periculo liberari.* (3) Quare si bene oculis mentis et fidei perspiciamus, inveniemus quod sententia mortis a Deo lata magis respicit finem peccati, quam hominis exitum. *Nam si revolamus, quod Deus mortem non fecerit, invenimus mortem finem peccati, ne quo esset vita diuturnior, eo fieret culpa numerosior.* (4) Quæ cum ita sint, mors justorum non mala, sed bona est prædicanda; neque horrenda est, sed exoptanda, tanquam finis miseriarum, tentationum et periculorum cadendi in peccatum. Nam ut fatur D. Ambrosius: *Quis igitur dubitet de bono mortis, cum id, quod inquietum, id quod erubescendum, id quod inimicum nobis est, id quod violentum, id quod procellosum, et ad omnia vitia illecebrosum est, conquiescat et jaceat, et quasi fera claudatur cavea sepulcri, relinquatur rabies ejus exanimis, et emortua compago viscerum in terram resolvatur; id autem, quod familiare virtutibus, amicum disciplinis, studiosum gloriæ, sequax boni, Deo subditum est, ad illud sublime evolet, et cum illo puro et perpetuo bono atque immortali maneat, ipsi adhæreat, et cum ipso sit, de quo cognationem ducit* (5) anima, per mortem ab exsilio liberata.

Scit se peregrinam in terris agere. (6) Quod de veritate dicit Tertullianus, idipsum de hominibus in seculo viventibus asseverat Apostolus: *Scientes quoniam, dum sumus in corpore, peregrinamur a Domino.* (7) Quandiu sumus in hoc corpore, tandiu sumus peregrini, et elongati, absentesque a patria, in terra aliena tanquam exsules versamur: *Illa circa corpus occupatio quid est, nisi a Deo quædam absentatio? et absentatio quid, nisi peregrinatio? et peregrinamur ergo a Domino, et in corpore peregrinamur.* (8) Neque ab hoc exsilio nisi per corporis dissolutionem possumus revocari: quare Regius Vates de exsilii sui diuturnitate conqueritur: *Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est.* (1) Et aliorsum sic Deum deprecatur: *Educ de custodia animam meam* (2); nimirum de ergastulo corporis, in quo detinetur: et quia carcer *habet vincula* (3), quibus ligantur, qui in eo includuntur, anima vinculis ligatur in corpore. Horum vinculorum solutionem exoptat Apostolus: *Cupio dissolvi et esse cum Christo* (4): ut enim expendit Magnus Gregorius (5), dissolvi Paulus non quæreret, nisi se vinctum videret. D. quoque Ambrosius ex definitione mortis, quæ est solutio animæ et corporis, colligit nos in hac vita teneri vinculis alligatos. *Quodlibet hic abundet, nondum sumus in patria, quo redire festinamus.* (6) Homo in custodia inclusus de ruina carceris non tristatur, sed gaudet, sperans desiderata frui libertate; neque justus de dissolutione corporis affligitur, quæ exsilium ejus et carcerem terminat: *Ut quid metuat veterani domicilii ruinas, qui fabricam spiritualem videt in dies sublime consurgere?* (7) Macrobio teste, plures nationes cum lætitia et canticis mortuorum corpora ad sepulcra ducebant: *Persuasione hac, qua post corpus, animæ ad originem pulchritudinis musicæ, id est, ad cœlum redire credantur.* (8) Si hoc censuerunt Gentiles, quanto magis Christiani, quod fides docet justorum animas ab exsilio revocatas, a corporis carcere liberatas, a vinculis, quibus detinebantur, solutas, *genus, spem, sedem, gratiam, dignitatem in cœlis habere* (9), ibique in æternum tanquam in sua patria permanere? *Hæc ad mortis metum, et ad ipsius dissolutionem, et contristationem consolandam.* (10) Tantum abest, quod justorum mors sit formidanda, quin potius est desideranda, neque tristitiam aut dolorem ingerit, sed gaudium et lætitiam affert: Itaque *amplectamur diem, qui assignat singulos domicilio suo, qui nos istinc ereptos, et laqueis secularibus evolutos paradiso restituat et regno. Quis non peregre constitutus properaret in patriam regredi? quis non ad suos navigare festinans, ventum prosperum avidius optaret, ut velociter charos liceret amplecti? Patriam nostram paradisum computamus, parentes jam habere cupimus, quid non properamus et currimus, ut patriam nostram videre, ut parentes salutare possimus?* (11) Quo conducit mors præsertim dum est præparata.

(1) D. Cypr. — (2) Eccle. 4. — (3) D. Bern. in trans. Malachiæ. — (4) D. Ambr. L. de Bon. Mort. c. 4. — (5) L. de Bon. Mort. c. 9. — (6) Tert. Apol. 1. — (7) 2. Cor. 5. — (8) D. Bern. Tract. de Præc. et dispens. c. 27.

(1) Psal. 119. — (2) Psal. 141. — (3) Tert. L. ad Mart. 2. — (4) Phil. 2. — (5) L. 4. Mor. 41. — (6) L. de Bon. Mor. c. 3. — (7) D. Aug. in Psal. 85. — (8) Maxim. Tyr. Dissert. 41. — D. Bern. Ep. 253. — L. 2. Somn. Scip. c. 3. — (9) Tert. Apol. 1. — (10) Tert. L. 5. adv. Marc. 12. — (11) D. Aug. L. 4. contr. duas Ep. Pelag. 8.

II. PARS. Ad mortem paratos nos vult Dominus, ne *a die illo timoris deprehendamur, ut Sodoma et Gomorrha.* (1) Non loquor in præsentiarum de præparatione proxima, quæ fit in gravi morbo, vel instanti aliquo periculo per sacramentorum susceptionem, sed de præparatione tota vita facienda, ad instar Fabiolæ, de qua scribit D. Hieronymus, *dum semper parata, mors eam non potuit invenire imparatam* (2) : hæc autem præparatio in tribus potissimum consistit. In 1. Peccati aversione; 2. Terrenorum abdicatione; 3. Bonæ vitæ conversatione.

1. *Malitiam Deus exactor innocentiæ odit.* (3) Peccatum quoque aversari debet Christianus, cujus voluntas divinæ debet esse conformis voluntati : *Obsequii enim ratio in similitudine animorum constituta est.* (4) Ultra conformitatem cum divina voluntate plures adhuc suppetunt rationes, quæ nos ad odium peccati stimulant, quas aliorsum subministravimus (5); quibus prætermissis, odiendum dicimus peccatum : tum quia Deum offendit, *cum universa delicta adversus Deum sapiant* (6) : tum quia animam interimit. Nam *quomodo moritur caro, amissa anima, quæ vita ejus est : sic moritur anima, amisso Deo, qui vita ejus est.* (7) Homo scelerosus est vivens et mortuus, vivens naturaliter, mortuus spiritualiter; vivens in corpore, mortuus in anima. *Sicut visibiliter plerumque in domo integra et salva dominus ejusdem mortuus jacet : sic in corpore integro multi habent intus animam mortuam* (8) : et licet de hac veritate absque fidei jactura nequeant dubitare Christiani, plures tamen corporis curam sollicite conservant, animæ vero negligunt. Quod deplorat D. Augustinus : *Omnis, qui peccat, moritur; sed mortem carnis omnis homo timet, mortem animæ pauci* (9); quæ tamen est tanto magis timenda, quanto anima est corpore nobilior, et vita animæ vita corporis dignior. Quare, ut animadvertit D. Augustinus, Apostolus in sua epistola ponit et dicit : Mihi vivere Christus est, et mori lucrum : *Lucrum putans maximum, jam secularibus laqueis non teneri, jam nullis peccatis et vitiis carnis obnoxium fieri.* (10)

Ut quis autem animam suam a morte peccati præservet, jugiter recogitanda est mors; meditata siquidem mors est *salutare quoddam amuletum contra peccatum.* (1) Asylus locus erat, ubi reus quisque, quantumvis juste insectaretur, tutus erat : religio namque et jus vetabant ne ullum dispendium aut in corpore, aut in honore, aut in re familiari pateretur, qui ad asylum confugerat. Homo *de asylo quodam mortis* (2) tuetur et protegit animam suam, ne ei peccatum necem inferat, imo et ipsum peccatum interimit, quod acute, quamvis longiusculè, animadvertit Algerus : *Quia enim peccando Adam a Deo divisus est, ideo Deus postmodum in morte corporali dividuum eum fecit a seipso; ut in corporis et animæ divisione cognosceret, quia ipsa ejus anima ei, qui vera est vita, non adhæsisset. Quia igitur mors exterior mortis intrinsecæ tam erat figura, quam pœna, ideo hinc terrendo, hinc monendo, erat quædam ipsius culpæ medicina. Si Deus prius abstulisset pœnam medicinalem, quam culpam mortiferam, incurabiles nos redderet, quia, ablata pœna, magis condelectaremur culpæ, et ita, culpa urgente et obstante, nullus relinqueretur locus gratiæ.* (3) Morti corporali mancipatos nos reliquit Deus : tum ut separatio animæ a corpore præfiguraret separationem animæ a Deo factam per peccatum : tum tanquam medicina curativa, quæ nos a peccato commisso sanaret, ut, quæ erat pœna peccati, esset remedium contra peccatum : tum ut medicina præservativa, quæ nos impediret labi in peccatum. Subjungit Algerus : *Cum igitur culpa mors sit animæ, interim punienda erat per temporalis mortis molestiam; et sic sananda per gratiam : ut interim in regno mortis amaritudo passionum et laborum peccata excoquens purgaret, et ita gratiæ cœlestis virtutum germina, quo liberius eo uberius inserens, nos vitæ æternæ reformaret. Propter peccatorum igitur excoctionem et purgationem, non erat interim mors temporalis auferenda, sed æterna.* Mortem æternam peccato Adami debitam sua morte ademit Christus; mortem corporis vero temporalem reliquit, ut assidua ejus cogitatio excoquat peccata, imo et peccatis moriatur. *Quid est peccato mori nisi opera maligna in nobis damnare, et hoc miserabile seculum fugere* (4) per terrenorum abdicationem?

2. Dominus, ut Christianos a secularibus avocet per jugem mortis cogitationem, proponit illis hominum exemplum, qui nubentes et euntes aquis diluvii sunt subito submersi. *Cum dicit : Nubebant et emebant, insigniora ipsa carnis et seculi vitia denotat,*

(1) Tert. L. 1. ad Uxor. 7. — (2) Epist. 30. — (3) Tert. L. de Spect. 2. — (4) Tert. L. de Pœn. 4. — (5) Tert. Præd. tom. 1. Tract. de amor. Hom. in Deum Conc. 3. — (6) Tert. L. de Idol. 1. — (7) D. Aug. Tract. 49. in Joan. — (8) D. Aug. Serm. 18. de Verb. Dom. — (9) D. Aug. Tract. 49. in Joan. — (10) L. 4. contr. duas epist. Pelag. 8.

(1) D. Basil. in Hexam. — (2) Tert. Apol. 37. — (3) L. 2. de Sacr. 6. — (4) D. Aug. L. de Salut. Docum. c. 16.

quæ a divinis disciplinis plurimum avocant: alterum per lasciviendi voluptatem; alterum per acquirendi cupiditatem. (1) His assimilantur pravi Christiani seculo addicti, qui nihil nisi terrena sapientes, et æternas amittunt spes, et interminabilem patiuntur miseriam. *Cujus enim animus non moritur huic seculo, neque incipit configurari veritati, in graviorem mortem corporis trahitur; neque ad communionem cœlestis beatitudinis, sed ad luenda supplicia reviviscet.* (2) Qui terrenis inordinate adhærent, multum discriminantur a primiceris Christianis, qui cunctas seculi abdicabant voluptates, ut expeditiores fierent ad subeundum martyrium, amputatis cunctis vitæ retinaculis. *Sunt qui existimant Christianos, expeditum morti genus, ad hanc obstinationem abdicatione voluptatum eruditi, quo facilius vitam contemnant, amputatis quasi retinaculis ejus.* (3) Eodem modo cuncta terrena abdicant, qui jugiter ad mortem se præparant, attendentes ad commonitionem Principis Apostolorum asseverantis : « Velox est depositio tabernaculi. » Ubi Strabus Fuldensis : *Pulchre non mortem, sed depositionem vocat, quia sic est famulis Dei, carnis retinacula eruere, sicut viatoribus, confecto itinere, domum propriam pro habitatione tabernaculi adire : sicut positis in expeditione, prostrato hoste, ad patriam redire.* (4) Non dicit, Velox est depositio domus, quæ solido et durabili innititur fundamento, sed depositio tabernaculi, quod non radicatur in terra, sed facile movetur. Velocem tabernaculi, id est, vitæ depositionem considerantes justi, a terrenis cor dimovent, et in seculo tanquam advenæ vivunt. *Fratres, in hoc mundo tanquam peregrini vivamus. Transire nos cogitemus, et minus peccabimus.* (5) Secularia namque sunt delictorum incentiva : quare moriamur peccato, moriamur seculo, moriamur nobismetipsis, ut in Domino morientes, de nobis dicatur : Beati mortui, qui in Domino moriuntur. (6) Ubi D. Ambrosius : « Quis mortuus meri potest? nullus nisi prius animam accipiat. Illi sane sunt beati, et illi mortui in Domino moriuntur, qui prius moriuntur seculo, postea carni. » *Hæc est mors optima, ut in cupiditatum cohibitione a terrenis, in spe cœlestis hæreditatis homo usque in finem perseverans, diem vitæ hujus ultimum claudat* (7), ad quem se præparavit per bonam vitæ conversationem.

(1) Tert. L. 1. ad Uxor. 5. — (2) D. Aug. L. de Doct. Chr. c. 20. — (3) Tert. Lib. de Spect. 1. — (4) 2. Petr. 1. in Gloss. — (5) D. Aug. Serm. 42. de Verb. Dom. — (6) Apoc. 14. — (7) D. Aug. in Ps. 67.

3. *Ubi enim mors, ibi et vita post mortem: quia et vita ibi ante, ubi postea mors.* (1) Bonam mortem sequitur vita immortalis, quam præcedit bona vita : velut præparatio et dispositio necessario prærequisita ad bonam mortem. Homines, qui bonam exoptant habere vitam, non multum curant, an eorum vita sit longa, aut brevis, sed de ejus bonitate sunt multum solliciti : *Non enim vivere bonum est, sed bene vivere. Itaque Sapiens vivit quantum debet, non quantum potest. Cogitat semper qualis vita, non quanta sit. Nihil existimat sua referre, faciat finem, an accipiat; tardius fiat, an citius. Citius mori, vel tardius, ad rem non pertinet : bene mori, an male, ad rem pertinet : bene autem mori est fugere male vivendi periculum.* (2) Plerique bonam mortem desiderant, at non bonam volunt ducere vitam; similes illi, qui olim interrogatus uter mallet esse Crœsus, aut Socrates. In vita, inquit, Crœsus, in morte Socrates : in vita Nero, in morte Cato : in vita lupus, in morte agnus : in vita diabolus, in morte angelus : id ambitiosus, libidinosus, gulosus, et quivis scelerosus solet desiderare; tale fuit impii Balaami votum, dicentis : *Moriatur anima mea morte justorum, et fiant novissima mea horum similia.* (3) Verum, ut bene animadvertit Oleaster, stulte locutus est; dicere namque debebat : *Vivat anima mea vita justorum : Dominus non consuevit dare mortem justorum, nisi justis.* (4) Mors echo est vitæ : ut enim echo voci, ita mors vitæ respondet. Si blande vox insonuit, si ad artis et musicæ numeros; et ipsa quoque blanda et musica resonabit echo; sin autem absona, insulsa, aspera, hiulca, horrida vox intonuit, et ipsa quoque absonum quidpiam, insulsum, asperum, horridum et triste reddet echo. *Omnino necesse est vitæ præsentis finem futuræ cohærere principio; nec ibi tolerabilis dissimilitudo.* (5) Mors similis est vitæ : qui criminosam ducunt vitam, in sceleribus ut plurimum moriuntur. *Hoc teneo, hoc verum puto, quod ei non bonus finis est, cui semper fuerat mala vita.* (6) At e converso, qui studiose vivunt, virtutibus prædiiti exhalant animam. *Non potest male mori, qui bene vixerit.* (7) Nam ut aliorsum ait D. Augustinus : *Mala mors putanda non est, quam bona vita præcessit.* (8)

Postquam Sapiens prædixit infaustum impii finem; *in malitia sua expelletur impius :*

(1) Tert. L. de Res. Carn. 47. — (2) Sen. Ep. 7. — (3) Num. 23. — (4) D. Bern. Serm. 2. in Fest. Sanct. Petri et Paul. — (5) D. Bonav. tom. 1. Opusc. collat. de contemp. sec. — (6) D. Aug. L. de Doct. Chr. c. 2. — (7) L. 1. Civ. 21.

statim de justo subjungit : *Sperat autem justus in morte sua.* (1) Chaldæus legit : *Qui confidit se moriturum, justus est :* id est, justus de sua morte est sollicitus, jugiter illam cogitat, continua mortis memoria et cogitatio illum in justitia conservat, et ad bene vivendum stimulat. Syrus habet : *Qui confidit se peccatis carere, justus est.* Præventa namque cogitatione mors est repulsa delictorum, exsilium scelerum, carentia peccatorum. Septuaginta pro morte substituunt sanctitatem : *Qui autem fidit sanctitati, justus est.* Sic præmeditata mors sanctitatem invenit, aut facit; metum in spem refingit, imo et spem cum sanctitate reciprocat. Profecto, qui timet mortem, parum fidit sanctitati suæ, nimisque in vita sua a peccatis neglexit carentiam. Nam, ut ratiocinatur D. Ambrosius : *Mortis metus non ad mortem referendus est, sed ad vitam : non enim habemus, quod in morte metuamus, si nihil, quod timendum est, vita nostra commisit.* (2) Mortis metus non ad mortem, sed ad vitam refertur : unde iniquus timere debet mortem, quia criminosam duxit vitam ; justus autem non tam prævidet mortem, quam lætanter confidit se moriturum, quia confidit sanctitati suæ, quam in vita operatus est, et quam mors fausto fine consummat. Mortem *vitæ dispunctionem* (3) sententiose nuncupat Tertullianus, quia totius anteactæ vitæ est assertio : mala mors malam vitam denotat, bona vero mors bonam designat. Apud Septimium idem est dispungere ac expungere : ut enim animadvertit ejus commentator (4), utrumque supputatoribus dicitur, qui accepta cum datis conferunt. Itaque dispungere et expungere est perficere et complere ; quia dispunctio seu expunctio nunquam fit nisi facta et completa supputatione : unde in justo mors est vitæ dispunctio, id est, completio, perfectio, consummatio.

Homo bonam mortem habere desiderans *erit tanquam lignum, quod plantatum est juxta exitus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo.* (5) Hunc locum a Regio Vate mutuatum varie varii interpretantur. Nonnulli *in tempore suo* (6) ad futurum seculum et cœli remunerationem referunt : tunc enim homo justus feret fructum pietatis, virtutis, quo in vita enituit, nempe vitam æteruam : Genebrardus illud de *tempore mortis* intelligit : instante namque morte, residuum vitæ tempus in bono perficit, neque uxoris amor, natorum teneritudo, terrenorum cura hominem justum a bono dimovent; sed, omni alia ejecta sollicitudine, totum suum studium ad bene expungendam vitam adhibet. Alii tandem illud tempus ad omne vitæ tempus extendunt. Itaque homo pius et justus tanquam generosa arbor in vere, æstate, autumno, aut etiam hyeme, id est, in adolescentia, juventute, virilitate, senectute, dabit fructus cuique ætati opportunos. Homo justus, qui est *arbor virens semper* (1), qui quandiu vivit, sollicite sanctitatem custodit, qui in quavis ætate *arborum fructuosa* (2) producit, in tempore mortis bene operatur, et post bonam mortem abunde remuneratur.

(1) Prov. 14. — (2) L. 1. de Bon. Mort. 14. — (3) Tert. L. de Test. An. 4. — (4) Cerd. in c. 17. L. de Spect. — (5) Tert. L. 2. adv. Marc. 19. — (6) Psal. 1.

III. PARS. Vere mors justorum bona prædicatur, cum tres boni species complectatur, honorem scilicet, jucunditatem et utilitatem : 1. Honorem ; nam, ut fatur Tertullianus : *Honorabilis mors in conspectu Domini Sanctorum ejus.* (3) 2. Jucunditatem et gaudium ; quare Christianus sic olim Ethnicum redarguit : *Tu mihi metas, et scenas, et pulverem, et arenam suspiras; dicas velim: non possumus vivere sine voluptate, qui mori cum voluptate debemus ?* (4) 3. Utilitatem ; quare a Regio Vate pretiosa dicitur. Apostolus enim testatur *mori lucrum*, et ideo dives lucrum ut usuras pie repetat *fœnore interitu* (5) : vitæ usura non licet, at mortis usura licita est : quam autem prædives sit, et ultra sortem mortis usura, constat, quia 1. Homo moritur, ut vivat; 2. Anima terram deserit, ut cœlum possideat; 3. Corpus cadaverascit, ut gloriosum resurgat.

1. Homo nascens morti destinatur. *Mutuum debitum est inter se nativitati cum mortalitate.* (6) Quod probe sciens regius Vates sic Deum deprecatur : « Retribue servo tuo, vivifica me (7) : » seu, ut legit D. Ambrosius : *Retribue servo tuo, ut vivam. Sed quare dixit, Vivam, quia hæc vita non est loco præmii, quæ in loco mortis est. Dolet Propheta in pulverem mortis se esse deductum, Apostolus cupit ex hoc mortis corpore liberari* : nimirum ut vivat. Quare regius Propheta audacter pronuntiat : Non moriar, sed vivam. Ex Magno autem Basilio, David dicens : *Non moriar, ostendit mortem non esse mortem* ; sed potius *mortem esse vitam;* ut dicebat olim Symeones in Perside pontifex, Christianos ad subeundos tyrannorum cruciatus stimulans (8) ; seu, ut vult Cle-

(1) Tert. L. de Idol. 15. — (2) Tert. L. 2. adv. Marc. 11. — (3) Tert. L. 2. adv. Marc. 19. — (4) Tert. L. de Spect. 28. — (5) Tert. L. de Res. Carn. 12. — (6) Tert. L. de Car. Chr. 6. — (7) Psal. 118. — (8) Niceph. L. 8. c. 36.

mens Alexandrinus, *portam et principium veræ vitæ* (1); seu, ut asseverat adhuc Basilius Seleucus, *immortalitatis januam esse mortem, et de sepulcro vitam erumpere.* (2)

Magnum sane est discrimen inter justorum nativitatem et mortem. Eorum nativitas est janua mortis. Inde demonstrat Tertullianus contra Marcionitas et Valentinianos, cur Christus nasci voluerit, cum Angeli apparuerint in carne non nata. *Nullus unquam Angelus ideo descendit, ut crucifigeretur, ut mortem experiretur, ut a morte suscitaretur. Si nunquam ejusmodi fuit causa Angelorum corporandorum, habes causam cur non nascendo acceperint carnem. Non venerant mori, ideo nec nasci. At vero Christus mori missus, nasci quoque necessario habuit, ut mori posset, non enim mori solet, nisi quod nascitur.* (3) At quemadmodum nativitas est janua mortis, ita justorum mors est ostium vitæ: nam ut profunde fatur Tertullianus: *forma moriendi causa nascendi est.* (4) Et ob hanc causam Ecclesia justorum mortem, natalem nuncupat; quia tunc nascuntur, dum moriuntur mundo, tunc vivere incipiunt felicitati, cum præsentis vitæ miseriis moriuntur. *O quam beate moritur, qui moriendo oritur! quam feliciter temporalem vitam finit, qui vivere perpetualiter incipit! Hinc est quod sancta Ecclesia dies emigrationis Sanctorum natales vocare consuevit, quia protinus in cœlo nascuntur, cum in terra visibiliter moriuntur: et tunc vere incipiunt vivere, cum mortalem videntur vitam finire.* (5) Fateor id specialiter convenire Martyribus, qui, ut fatur Chrysologus, *morte nascuntur, fine inchoant, occisione vivunt, et in cœlo lucent, qui in terris putabantur extincti.* (6) Verum id etiam cunctis competit Sanctis, quorum natalitia, id est, mortem, Ecclesia celebrat: imo et cunctis justis, quorum mors est pretiosa in conspectu Domini. *Quos mors absolvit ista, non finit: quos corporis resolutio promovet ad melius, non transducit ad pœnam: quibus vita inchoatur, non finitur: quorum mors pretiosa fit non sui qualitate, sed causa: dum vitæ magis lucra invenit, quam vitæ perdat usuram.* (7) Eloquenter declarat Chrysologus, quomodo ex morte nascuntur, et vitam accipiunt justi. Inde ad bonam mortem nos sufflammat D. Cyprianus: *Fungamur exitu mortis cum præmio immortalitatis* (8), quod præmium receptura est anima a corpore in gratia separata, deferens terram ut possideat cœlum.

(1) L. 4. Strom. — (2) Orat. 13. — (3) Tert. L. de Carn. Chr. 6. — (4) Ibid. — (5) Petr. Dam. de S. Vitale Mart. — (6) Serm. 108. — (7) Chrysol. Serm. 101. — (8) Epist. 56.

2. *A nobis, ut de posthuma vita et de alia provincia animæ, ita de morte tractabitur, ad quam vel ipsi pertinemus, si ad nos illa.* (1) Confutato Epicuro stulte volente mortem non pertinere ad homines, Tertullianus declarat tum mortem, tum vitam pertinere ad Christianos. Vita autem justorum et posthuma mortis, quia est æterna, pertinetque ad animam, quæ separata a corpore est de alia provincia, relinquens terram. Ubi autem habitent animæ justorum a corpore separatæ, non conveniunt veteres philosophi. Nam *apud Platonem in ætherem sublimantur animæ sapientes: apud Arium in aerem: apud Stoicos sub lunam* (2): nonnulli aliis in locis eas collocant. Verum, ut animadvertit Tertullianus, neque est *in æthere dormitio nostra cum puerariis Platonis: aut in aere cum Ario; aut circa lunam cum endymionibus Stoicorum* (3): aut in lacteo circulo: ubi Philone teste, heroas ab hominibus sejunctos antiqui posuerunt sapientes, aut in firmamento (4): sed, ut fatur Tertullianus, *mortuis cœlum* (5) tanquam splendidum palatium datur. Et quemadmodum ait D. Chrysostomus, pugilem generosum, qui omnes devicit adversarios, spectatores cum plausu consurgentes *sublimem statim excipiunt, nec terram attingere patiuntur, sed humeris sublatum innumerabilibus laudibus ornantes domum reportant* (6); sic cœlestes spiritus innocuas animas, de diabolo, mundo et carne victrices, e corpore egredientes excipiunt, et cum gaudio ad empyreum cœlum deportant.

Hoc iter in sublime sibi veteres pollicebantur, ut refert Arnobius. *Vos cum primum soluti membrorum abieritis enodes, alas vobis affuturas putatis, quibus ad cœlum pergere, atque ad sidera volare possitis.* (7) Verum frustra sibi pollicebantur alas expeditas, quibus ad cœlum contenderent: Tum quia *nulla via in cœlum, nisi cui patet cœlum* (8): ante autem Christi ascensum nulli homini patebat cœlum, sed erat clausum: et animæ justorum recipiebantur apud Abrahæ sinum, *interim receptaculum animarum justarum.* (9) Tum quia cœlum patet duntaxat animabus eorum, qui in vera fide decesserunt, non qui idololatriam et falsam religionem professi sunt: *Agnosce itaque differentiam ethnici et fidelis in morte.* (10)

(1) Tert. L. de An. 42. — (2) Tert. L. de An. 54. — (3) Ibid. 55. — (4) L. de Plant. — (5) Tert. L. 2. ad Nat. 10. — (6) Orat. de S. Ignat. — (7) L. 2. cont. Gent. — (8) Tert. Scorp. 10. — (9) Tert. L. 4. adv. Marc. 34. — (10) Tert. L. de An. 55.

Tum quia justis duntaxat et non scelerosis permittitur cœlorum aditus ; ideoque Regius Vates empyrei fores nuncupat *portas justitiæ* (1), et adhuc *portam Domini*, declaratque quod tantummodo *justi intrabunt in eam :* Gentiles autem erant sceleribus et vitiis contaminati et denigrati : quare cœlum apertum est solis fidelibus. Neque adhuc cunctis veram religionem profitentibus, sed qui vitam duxerunt fidei conformem, et in justitia existentes exhalarunt animas. Quare animæ innocuæ, in exitu a corpore, dicet Deus : *Veni sponsa de Libano. Eleganter Libani utique montis mentione injecta, qui thuris vocabulum est penes Græcos.* (2) Ex mente Tertulliani Libanus, idem est ac thus : thus autem significat vel orationem, quæ ad modum fumi thuris ascendit ad Deum, vel sacrificium, quod soli Deo debet offerri : Libanus etiam, juxta D. Hieronymum, significat candorem : idcirco anima candore gratiæ dealbata, veniens de monte thuris, quæ vel assidue vacavit orationi, vel Dei majestatem per sacrificia coluit, benigne excipitur, abunde præmiatur, et ut fatur princeps Apostolorum Petrus alloquens morientes in justitia : *Abundanter ministrabitur vobis introitus in æternum regnum Domini.* (3) Abundanter, hoc est, large, copiose, divite quadam opulentia, inexplicabili magnificentia, affluente omnis voluptatis copia, effusissima beneficentia, abundantissima gloria, qua major nequit cogitari.

Illam bonorum omnium abundantiam per os Jeremiæ pollicetur animæ justæ ipsemet Deus. *Tribuam tibi terram desiderabilem, hæreditatem præclaram.* (4) In hebræo habetur : *Terram amantissimam et jucundissimam ;* Regia vertit : *Terram elegantiæ* elegantiarum plenissimam ; Pagninus legit : *Terram concupiscibilem* et maxime competendam ; Paraphrasis Chaldaica : *Hæreditatem lætitiæ* omnium voluptatum altricem ; Septuaginta traducunt : *Terram electam*, eximiam et omnibus anteponendam : quæ dicitur a Daniele : *Terra inclyta*, hoc est decora, gloriosa. Illam nuncupat adhuc Jeremias Propheta : *Urbem perfecti decoris, gaudium universæ terræ.* (5) Chaldæus legit : *Pulchritudinem gaudii.* Septuaginta vertunt : *Coronam lætitiæ;* alii vero : *Coronam gloriæ.* Quia in ea justi incredibili lætitia triumphantes, Christum caput suum coronant, et vicissim ab eo coronantur : de qua decantat Regius Vates : *Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei.* (1) Significans, ut vult Bellarminus, obrui se encomiorum copia, cum enim multa gloriosa, magnifica, præstantissima sibi dici a Spiritu Sancto videret, quæ non posset eloqui nomine uno, omnia est complexus quæ effari poterat, aiens : *Gloriosa dicta sunt de te civitas Dei.* (2) Adeoque gloriosa, quod in ejus comparatione nec Babylon dicetur ut olim *gloriosa*, teste Basilio Magno (3); nec Bizantium, ut fert Themistius, *magnificentiæ officina;* nec Ecbatana prædicabitur a Rege Persarum Apollonio Thianæo *deorum habitatio* (4) ; neque Roma, ut adnotat Cassiodorus, *virtutum omnium latissimum templum* (5) ; neque Aristides gloriabitur Athenis *triumphare bonam naturam.* Cunctas civitates, quæ nunc sunt et fuerunt alias in mundo, quantumvis præstantissimas, pulcherrimas, pretiosissimas, in infinitum superat empyreum, quod Apostolus nuncupat *civitatem Dei viventis* (6); ubi est multorum millium Angelorum frequentia, ubi est *gloriosa requies* (7) a cunctis laboribus quos pertulerunt in seculo justi, quam Christus Dominus vocitat, *Civitatem magni regis* (8) ; quam passim fideles appellant *paradisum*, *locum divinæ amœnitatis, recipiendis Sanctorum spiritibus destinatum* (9), quorum, ut fatur Sinesius Cyrenarum Antistes, *felicitas est felicior* (10), quia Deum intuentur, et videndo possident. In Senatum Romanum, cum Trajanus imperator aliquando venisset, suumque exhibuisset vultum moderatione non minus quam pulchritudine gratiosum, communi omnium voce acclamatum est : *O vos felices!* (11) quanto feliciores animæ sanctæ clare et intuitive videntes Dei vultum, « in quem desiderant Angeli prospicere? » (12) Quo tanquam summo felicitatis objecto satiantur, perfectaque fruuntur beatitudine ? *Præsume, oro te, nihil tibi opus esse, si Domino appareas ; imo omnia habere, si habeas Dominum, cujus omnia.* (13) Animæ enim sanctæ Deum videndo Deum possident ; possidendo Deum omnia habent, quia in bono infinito omnia bona vel formaliter, vel eminenter continentur. Itaque justorum animæ in morte temporalia amittentes *lucro damno* (14) cœlestia imo et divina possident, eorumque corpus cadaverascit, ut gloriosum resurgat.

3. *Sic etiam ipsum mori carnis est.* (15)

(1) Psal. 117. — (2) Tert. L. 4. adv. Marc. 11. — (3) 2. Petr. 2. — (4) Cap. 3. — (5) Thren. 2.

(1) Psal. 86. — (2) In Isa. — (3) Orat. 6. — (4) Philostr. L. 1. c. 24. — (5) L. 4. ep. 6. — (6) Hebr. 12. — (7) D. Epiph. L. 3. Hæret. 38. — (8) Matth. 5. — (9) Tert. Apol. 47. — (10) Ep. 48. — (11) Plin. in Paneg. — (12) 1. Petr. 1. — (13) Tert. L. 1. ad Uxor. 4. — (14) Tert. L. de Res. Carn. 12. — (15) Tert. L. de Res. Car. 7.

Mox, ut anima a corpore separatur, caro moritur, et corpus exanime cadaverascit, estque in sepulcro tumulandum; quapropter Tertullianus nuncupat monumenta *cadaverum stabula* (1), in quibus tumulata corpora requiescunt, quoad usque mundi adveniat finis. Quapropter Deus sic justos alloquitur apud Isaiam, juxta versionem Tertulliani : *Populus meus, introite in cellas promas quantulum, donec ira mea prætereat; sepulcra erunt cellæ promæ, in quibus paulisper requiescere habebunt.* (2) Usque ad diem judicii in monumentis requiescent defunctorum corpora, inde Antichristo eradicato suscitanda. *Aut cur cellarum promarum potius vocabulo usus est, et non alicujus loci receptorii, nisi quia in cellis promis caro salita et usui reposita servatur, depromenda illinc suo tempore?* (3) Hoc est discrimen inter cellarium et promptuarium, quod in cellario colliguntur ministeria mensarum, vel quæ victui necessaria supersunt, quæ paucorum scilicet dierum sunt; in promptuario vero, quæ longi sunt temporis, reservantur. Ut autem ostendat Tertullianus mortem corporum quæ sunt in sepulcris, non esse diuturnam et æternam, sed duntaxat temporalem, non promptuarii, sed cellarii usus est vocabulo. *Proinde enim et corpora medicata condimentis, sepulturæ, mausoleis et monumentis sequestrantur, processura inde, cum jusserit Dominus.* (4) Ipsi etiam Christiani unguenta pretiosa et ornamentorum divitem copiam effundebant, futuram designantes incorruptibilitatem corporum, quæ *præclaris aureisque indumentis vestiebant* (5), præfigurantes gloriosas dotes, quibus brevi fulgebunt suscitata justorum corpora. *Ideoque nunquam mortuos consuevit Scriptura dicere, sed dormientes, quia evigilaturos, id est, resurrecturos vult intelligi.* (6) Mors somnus communiter vocitatur, et ut fatur D. Augustinus, *somnum pro morte positum innumerabiliter Scripturæ continent.* (7) Adeo ut vulgari effato passim de defuncto dicatur : *Obdormivit in Domino;* quia, ut ait D. Hieronymus expendens istud Apostoli, « nolo vos ignorare de dormientibus : » (8) *Brevi visuri sumus eos, quos dolemus absentes, neque enim mors, sed dormitio et somnus appellatur.* Plura non sunt hic congerenda testimonia, ut ostendatur mortem amicorum Dei non esse mortem, sed dulcem somnum. Annon Isaias propheta mortuis dicit : *Expergiscimini, et laudate, qui habitatis in cinere?* (1) Qui evigilat, utique dormit; ergo mors, non mors, sed somnus est : *Quia mors eorum somnus est, nequaquam resurgere, sed expergisci et evigilare dicuntur.* (2)

Ad tollendum mortis timorem et levandum dolorem, quem in propinquorum amissione persentiunt homines, *proponendus est respectus denuntiationis Apostoli, qui ait : Ne contristemini dormitione cujusquam, sicut nationes, quæ spe carent, et merito. Credentes enim resurrectionem Christi, in nostram quoque credimus, propter quos ille et obiit, et resurrexit. Ergo, cum constet de resurrectione mortuorum, vacat dolor mortis. Cur enim doleas, si periisse non credis? Profectio est, quam putas mortem.* (3) Plura notatu dignissima refert Tertullianus. 1. Cum Apostolo mortem justorum dormitionem nuncupat, a qua evigilaturi sunt per resurrectionem. Quia 2. Christi credentes resurrectionem, nostram quoque credere debemus. *Quisquis in Christi resurrectione lætatur, lætatur potius, quia in Christo ipse resurrexit. In illo enim nostra portio, nostra conditio et mortem pertulit, et revixit. Et licet nobis adhuc resolutio corpusculi maneat, cœpimus nunc æterna vita jam vivere. Unde quamvis fragilitatem nostram acceleret immaturæ mortis occasio, in Salvatore nunc didicimus prius resurgere quam perire. Ante enim homo futurus resurrexit in Christo, quam vitam sortiretur in seculo. Non enim tantum illi Dominus resurrectionis præstitit, in cujus generationis tempore resurrexit, sed etiam secuturis postea populis hoc providit, ut prius essemus de resurrectione securi, quam de morte solliciti : et ante cum Deo viveremus in cœlis, quam cum hominibus conversaremur in terris. In Salvatore enim omnes resurreximus, omnes revixímus, omnes ad cœlestia transmigravimus.* (4) 3. Fides resurrectionis mortis expellit formidinem : et ut fatur aliorsum Tertullianus, *spes resurrectionis fastidium est mortis* (5); quod asseverat etiam Moralis Philosophus, *et mors, quam pertimescimus ac recusamus, intermittit vitam, non eripit : veniet iterum, qui nos in lucem reponat, dies : æquo animo debet redituras exire.* (6) 4. Non est multum dolendum de morte justorum, quos certo scimus non periisse : nam *justorum animæ in manu Dei sunt, et non tanget illos tormentum mortis, visi sunt oculis insipientium*

(1) Tert. L. de Res. Carn. 37. — (2) Cap. 26. — (3) Tert. L. de Res. Carn. 27. — (4) Tert. ibid. — (5) Hom. 11. in Ep. ad Hebr. — (6) D. Aug. in Psal. 87. — (7) In Psal. 3. — (8) 1. Thess. 4.

(1) Cap. 26. — (2) D. Hieron. in c. 8. Isai. — (3) Tert. L. de Pat. 9. — (4) S. Max. Hom. 5. de Pascha. — (5) Tert. Lib. 1. ad Nat. 19. — (6) Ep. 36.

mori, *illi autem sunt in pace* (1), illorum vero corpora *cellariorum refugia servabunt.* (2) Subjungit autem Tertullianus : In fine mundi, *post iram*, *processuram carnem de sepulcro, in quo ante iram fuerat illata. Nam de cellariis non aliud offertur, quam quod infertur.* Cellariis autem illata sunt justorum corpora, ergo de cellariis per resurrectionem educentur. 5. Profectio est, quam putas mortem, sed de morte ad vitam. *Bona mors non vitæ sed mortis : bona mors, et nequaquam abhorrenda, quæ vitam etsi adimit, non perimit. Adimit quidem, sed ad tempus, restituendam in tempore, duraturam sine tempore. Libenter ergo carebo ad tempus, ut in æternum possideam.* (3)

Hanc immutationem in resurrectione faciendam in votis habebat Job : *Cunctis diebus, quibus nunc milito, exspecto, donec veniat immutatio mea.* (4) Septuaginta vertunt : *Sustinebo, donec rursum fiam.* Homo non est nisi stante unione animæ et corporis : in morte dissoluta fuit ejusmodi unio, quapropter homo destitit esse ; in resurrectione autem anima unietur corpori, et ita homo rursum fiet. Alii vertunt, *Donec veniat transitus meus.* Homo moriens transit de vita ad mortem ; resurgens vero transibit de morte ad vitam. *Mors piorum bona dicitur, quibus finis est ad mala temporalia, et transitus ad vitam æternam.* (5) Symmachus legit : *Donec veniat sancta nativitas mea.* Generantur homines, ut conservetur species, resurgent quoque ad naturæ perpetuitatem. *Ne naturæ finis esset in morte, data est resurrectio mortuorum, ut per mortem culpa deficeret, per resurrectionem autem perpetuaretur natura.* (6) Verum ipsum immutationis nomen, quo utitur Propheta, denotat transitum ad meliorem statum. Corpora namque justorum *de requie sepulturæ* (7) evigilabunt, induentque habitum incorruptibilitatis, quem per pœnitentiam, mortificationem et jejunia meruerunt. *Itaque Isaias, quale jejunium elegerit Dominus, cum subjicit de mercede bonitatis: Tunc, inquit, lumen tuum temporaneum erumpet, et vestimenta tua citius orientur : non subsericam utique, nec pallium, sed carnem volens accipi, ortum carnis resurrecturæ de mortis occasu prædicavit.* (8) Justorum autem caro per resurrectionem in melius immutata recipiet *indumentum nuptiale* (9) ; nempe dotes gloriosas agilitatis, claritatis, subtilitatis et immortalitatis.

Athenis fuit olim ea consuetudo, ut nuptiis puer notæ ingenuitatis vannum onustam panibus et glandes ferret, et in medio hominum cœtu id solemne pronuntiaret : *Effugi mala et inveni meliora.* Quod verius dicere possunt justi, cœlesti jam beatitudine fruentes : quia 1. De nocte ad tenebras translati sunt: *Ex nocte tum æther, tum etiam dies prognati sunt.* (1) 2. De exsilio ad patriam revocati : Nam, ut fatur Petrus Blesensis : *Mors nihil est quam peregrinationis terminus, finis miseriarum, laborum meta ; mors exsilii limes, janua patriæ, nativitas vitæ, principium beatitudinis, primitiæ præmiorum.* (2) 3. A doloribus exempti. *Quid accusamus mortem, quæ aut vitæ pretium luit, aut abolet ejus dolorem atque cruciatum ?* 4. De naufragii periculo liberati. Nam ut subjungit D. Ambrosius : *Mors quidem portus est eorum, qui, magno istius vitæ jactati salo, fide quietis stationem inquirunt.* (3) Ut autem aliorsum fatur D. Ambrosius, *Nautæ dulcia patriis oscula littoribus figunt, liberatos se periculis, absolutos erroribus gratulantes.* (4) Justi quoque dulcia figunt oscula cœlo, tot periculis absoluti, jamque in portu amœnissimo collocati, in quem tanta animi ferebantur devotione : Et quia ad *regnum non potest nisi interposita morte transire* (5), quilibet justus, *quod moriendo melius vivat, exsultat*, lætusque terram et miseriam deserit, ut cœlum et beatitudinem adipiscatur.

(1) Sap. 3. — (2) Tert. L. de Res. Carn. 27. — (3) D. Bern. — (4) Cap. 14. — (5) D. Aug. L. de Ver. Innoc. c. 148. — (6) D. Ambr. l. de Bon. Mort. c. 4. — (7) Tert. Apol. 37. — (8) Tert. L. de Res. Carn. 27. — (9) Tert. ibid.

(1) Hesiod. in Theogon. — (2) Serm. 5. de Adv. — (3) D. Ambr. l. de Bon. Mort. c. 4. — (4) L. 9. in Luc. — (5) D. Greg. L. 31. Mor. 26. — (6) Tert. L. de An. 55.

CONCIO SEXTA.

Agnosce *itaque differentiam Ethnici et Fidelis in morte.* (6) Non quidem quoad mortem corporis ; quia Fidelis non secus ac Ethnicus obnoxius est morti : sed quoad mortem animæ. Ethnicus enim absque fide et vera religione moritur, Fidelis vero veram profitens religionem ; Ethnicus scelerosus et peccatis gravatus, Fidelis innocens et bonis operibus onustus ; Ethnicus Dei inimicus, Fidelis a Deo dilectus ; Ethnicus inferni supplicia passurus, Fidelis cœli præmia possessurus. Idem discrimen reperitur in morte bonorum et pravorum Christianorum. Mors corporis est omnibus communis ; sed mors animæ ad peccatores, non vero ad justos

pertinet. *De prima corporis morte dici potest, quia bonis bona sit, malis mala : secunda vero sicut nullorum bonorum est, ita nulli bona.* (1) Scelerosi secundam patientes in anima mortem, malam etiam habent corporis mortem. Ut autem bona justorum mors est desideranda, ita lugenda est mala mors, 1. Impiorum, qui animam mortalem credunt; 2. Mundanorum, qui terrena inordinate diligunt; 3. Peccatorum, qui impœnitentes decedunt.

I. PARS. Tale est ut plurimum *genus mortis* (2), quale fuit genus vitæ. Nam ut ait D. Bernardus, *qualis vita, finis ita.* (3) Qui probe et laudabiliter vixerunt, bonam agunt mortem. Quod non ignorans Aristippus, interrogatus quomodo vitam finisset Socrates, respondit : *Utinam sic ego : quia Socrates bene vixit, bene obiit* (4) : qui vero criminose vivunt, non bene finiunt, ut constat ex impiis, qui male moriuntur, quia transigunt vitam absque 1. Fide; 2. Spe; 3. Bono opere.

1. Mori humanam animam asseverant impii, *cum totam corporis scenam tempus aboleverit* (5), suamque impietatem Sapientis auctoritate fulciunt dicentis : *Unus interitus est hominum et jumentorum, et æqua utriusque conditio : sicut moritur homo, sic et illa moriuntur : similiter spirant omnia, et nihil habet homo jumento amplius, cuncta subjacent vanitati.* (6) Constat ex his verbis, Sapientem nullum inter bestias et homines ponere discrimen, cum utriusque sit par exitus mortis, sicut idem spirandi modus in vita, et eadem ad mutationem propensio. Quapropter *opinio Christiana, quæ animam ab interitu defendit, propter nomen solum vanitati, et stupori, et ut dicitur, præsumptioni deputatur.* (7) Christianam opinionem dedignantur impii, decepti a morte; quæ, ut fatur Chrysologus, est *incredulitatis mater*, et ut impium in errore detineat, ad illum *mittit incredulitatem suam filiam sic minantem : Quasi non moriturus, quasi evasurus mortem, sic de vita disponis. Homo, te decipit fides : tu fidei credis, quæ, ut tollat præsentia, futura promittit, et ut auferat quæ sunt ante mortem, nescio quæ invisibilia pollicetur esse post mortem. Quis inde venit, aut quis sapiens credit tot seculis promissa, nec reddita ?* (8) Hæ sunt rationes, quibus impii suum errorem tueri nituntur : qui est tanto damnabilior, quod 1. *Fidem prævaricatur* (1) : 3. Contra communem etiam Philosophorum mentem sapit, qui animæ rationalis tuentur immortalitatem : 3. Contra nativam ipsius animæ inclinationem sentit ; quæ, ut illam alloquitur Tertullianus, *Cum alicujus defuncti recordaris, misellum illum vocas : non uti de bono vitæ ereptum, sed ut pœnæ et judicio jam adscriptum. Misellum ergo vocas, qui nihil sentit ? Quid quod ut sentienti maledicis, cujus memoriam cum alicujus offensæ morsu facis ? terram gravem imprecaris, et cineri penes inferos tormentum : æque ex bona parte, cui gratiam debes, ossibus et cineribus ejus refrigerium comprecaris, et ut bene requiescat apud inferos cupis. Si nihil est tibi passionis post mortem, si nulla sensus perseverantia, si denique nihil es ipsa ubi corpus reliquisti, cur mentiris in te, quasi aliquid ultra pati possis* (2); neque solum defunctis imprecaris malum, et desideras bonum, sed adhuc naturaliter times mortem? At *cur in totum times mortem, si nihil est timendum post mortem, quia nec experiendum post mortem ? Nam etsi dici potest ideo mortem timeri, non ultra quid minantem, sed ut commodum vitæ amputantem : atquin cum et incommoda longe plura vitæ pariter excedant, lucratione gravioris partis metum diluit, nec jam timenda est amissio bonorum, quæ altero bono, id est, incommodorum pace pensatur. Non est timendum, quod nos liberat ab omni timendo. Si times vita decedere, quia optimam nosti, certe mortem timere non debes, quam malam nescis. At cum times, scis malam; non scires autem malam, quia nec timeres, si non scires aliquid esse post mortem, quod eam malam faciat, ut timeas.* Profunde ratiocinatur Tertullianus, demonstrans ex timore, quo agitatur, animam scire superesse aliquid timendum post mortem.

Neque obstat Sapientis auctoritas : vel quia, ut vult D. Thomas (3), loquitur in persona impiorum impie sentientium, non solum corpus hominis, sed etiam ejus animam more bestiarum penitus interire : vel quia, ut vult D. Hieronymus, de solo corpore hominis loquitur. Quod patet ex eodem Ecclesiastico, qui postquam de jumentis et humano corpore dixit : *De terra factæ sunt, et in terram pariter revertuntur*, subjungit, *et revertatur pulvis in terram suam, unde erat, et spiritus redeat ad Deum, qui fecit illum* (4) : his verbis denotans diversam esse animæ et corporis originem, diversumque post mor-

(1) D. August. L. de Ver. Innoc. c. 147. — (2) Tert. L. de An. 51. — (3) Serm. 28. de parvis. — (4) Laert. in Vit. Philos. — (5) Tert. L. de An. 51. — (6) Eccles. 3. — (7) Tert. L. de Test. An. 4. — (8) Serm. 118.

(1) Tert. L. de Pat. 9. — (2) Tert. L. de Test. An. 4. — (3) 1. p. q. 75. art. 26. ad 1. — (4) Cap. 12.

tem statum, cum corpus terræ, anima vero reddatur Deo. Quod autem ait incredulitas, nullum ex mortuis unquam venisse, falsum est, ut constat ex Samuele, cujus animam vere apparuisse asseverat D. Augustinus (1), et ex pluribus aliis apparitionibus. Deinde *publica jam littera est, quæ animas etiam justa ætate sopitas, etiam proba morte disjunctas, etiam prompta humanatione dispunctas, evocaturum se ab inferum incolatu pollicetur.* (2) Tot conglobatæ rationes aliquid superesse post hominis mortem demonstrant, exitumque impiorum lugendum ostentant, quia sine fide viventes, sine spe decedunt.

2. Eorum namque incredulitas *spei male ominatur* (3), ad quos mors desperationem adhuc mittit, ut eos a bono dimoveat, et ad male agendum inducat. Et ut fatur Chrysologus : *Mors desperationis domina, incredulitatis mater, germana corruptionis, inferni parens, diaboli conjux, omnium malorum regina, quæ omne genus hominum tali ordine inexplebili impugnat : ut primum susurratricem suam desperationem præmittat talia suadentem : Homo, cur tua perdis tempora? Ecce domina mors venit, tuam animam in nihilum redigens, carnem tuam putredine, ossa tua vetustate consumens : ut te, qui non fuisti antequam nascereris, faciat non esse post mortem. Redde ergo debita ante mortem, moriturus cito, tibi, ætatibus tuis : da lusibus infantiam, da deliciis adolescentiam, da voluptatibus senectutem, da senectutem mihi, ne sine causa de spe cogites desperatus.* (4) Verum quam sit debilis et frivola desperationis suadela, ostendit Tertullianus ex bono, quod sperat anima post mortem. *Ex altera parte congredior lætioris spei post mortem : nam omnibus fere ingenita est famæ post mortem cupido. Longum est retexere Curtios et Regulos, vel Græcos viros, quorum innumera elogia sunt contemptæ mortis propter posthumam famam. Quis non hodie memoriæ post mortem frequentandæ ita studet, ut vel litteraturæ operibus, vel simplici laude morum, vel ipsorum sepulcrorum ambitione nomen suum servet? Unde animæ hodie affectare aliquid quod velit post mortem, et tantopere præparare quæ sit usura post obitum? nihil utique de postero curaret, si nihil de postero sciret* (5), si nihil de postero speraret.

Et quia, ut aliorsum fatur Tertullianus : *Fiducia Christianorum, resurrectio mortuorum* (1); quo facilius Christiani sperent futuram corporum resurrectionem, in cunctis rebus, quæ sunt in mundo, mortis et resurrectionis conspiciuntur exempla, quæ fuse refert Tertullianus. Nam *dies moritur in noctem, et tenebris usquequaque sepelitur; funestatur mundi honor; omnis substantia denigratur. Sordent, silent, stupent cuncta : ubique justitium est. Ita lux amissa lugetur : et tamen rursus cum suo cultu, cum dote, cum sole, eadem et integra et tota universo orbi reviviscit, interficiens mortem suam, noctem; rescindens sepulturam suam, tenebras; hæres sibimet existens, donec et nox reviviscat cum suo et illa suggestu. Reaccenduntur enim et stellarum radii, quos matutina succensio extinxerat, reducuntur et siderum absentiæ, quas temporalis distinctio exemerat. Redornantur et specula lunæ, quæ menstruus numerus attriverat. Revolvuntur hyemes et æstates, verna et autumna, cum suis viribus, moribus, fructibus. Quippe etiam terræ de cœlo disciplina est ardores vestire post spolia, flores denuo colorare, herbas rursus imponere, exhibere eadem quæ assumpta sint semina, nec prius exhibere quam assumpta. Mira ratio : de fraudatrice servatrix; ut reddat intercipit; ut custodiat perdit; ut integret vitiat; ut etiam ampliet prius decoquit. Siquidem uberiora et cultiora restituit, quam exterminavit. Revera fœnore interitu, injuria usura, et lucro damno. Semel dixerim : universa conditio recidiva est. Quodcunque conveneris, fuit : quodcunque amiseris, nihil non iterum est. Omnia in statum redeunt, cum abscesserint : omnia incipiunt, cum desierint : ideo finiuntur, ut fiant; nihil deperit nisi in salutem.* (2) Ex tot exemplis recte colligit Tertullianus hominum resurrectionem. *Totus igitur hic ordo revolubilis rerum testatio est resurrectionis mortuorum. Operibus eam præscripsit Deus, antequam litteris : viribus prædicavit, antequam vocibus : præmisit tibi naturam magistram, submissurus et prophetiam, quo facilius credas prophetiæ discipulus naturæ : quo statim admittas, cum audieris, quod ubique jam videris : nec dubites Deum carnis etiam resuscitatorem, quem omnium noris restitutorem, et utique si omnia homini resurgunt, cui procurata sunt, porro non homini, nisi et carni, quale est ut ipsa depereat in totum, propter quam, et cui nihil deperit?* Tertulliano arridens Sanctus Zeno (3) Veronensis Antistes, admirabili sermonis eloquen-

(1) L. de cur. pro mort. 15. — (2) Tert. L. de An. 57. — (3) Tert. L. de Pat. 9. — (4) Serm. 118. — (5) Tert. L. de Test. An. 4.

(1) Tert. Lib. de Res. Carn. 1. — (2) Tert. L. de Res. 12. — (3) Serm. de Resur. 12.

tia idem tractat argumentum. Nec minus eloquenter Chrysologus, qui postquam demonstravit nihil homini in mundo oriri quod non occidat, nec vicissim occidere quin resurgat, sic impium urget : *Unde homo, si Deo non credis, si non acquiescis legi, si non consentis auditui, vel oculis tuis crede, vel elementis resurrectionem tuam tibi jugiter prædicantibus acquiesce. Certe si ista longe sunt inferiora, quæ in tuis manibus sunt, et de morte, tuo opere suscitantur, te posse Dei opere doceant suscitari : vade ad semen Apostolo te docente : Tolle triticum aridum sine sensu, sine motu, duc sulcum, fodi terram, fac sepulcrum, sepeli triticum, inspice quemadmodum morte deperit, humore turgescit, putredine corrumpitur* (1) : *et cum pervenerit ad totum, quidquid desperatio, quidquid incredulitas, quidquid corruptela tibi superius ingerebat, tunc subito reviviscit in germine, in herba pubescit, juvenescit in caule, maturescit in fruge, et ad illam totam ipsam, quam tu periisse deflebas, speciem resurgit et formam : ut te homo triticum non tam doceat manducare, quam sapere : non tam cogat laborare, quam credere.* (2) At proh dolor ! impius tot exemplis non convincitur, sensibus suis non credit, naturæ magisterium despicit, prophetiæ non cedit, divinæ auctoritati non acquiescit, sed in incredulitate persistit, et desperatione motus, pravis vacat operibus, ut malam et lugendam obeat mortem.

3. Sic enim loquuntur impii : *Manducemus et bibamus, cras enim moriemur* (3) ; credentes enim animam simul cum corpore morituram, nec carnis sperantes resurrectionem, nec præmium, nec pœnam post mortem exspectantes, momentaneum vitæ tempus terunt vitiis indulgentes. Quos sic ratiocinantes inducit Sapiens : « Dixerunt enim cogitantes apud se non recte : Exiguum et cum tædio est tempus vitæ nostræ, et non est refrigerium in fine hominis, et non est qui agnitus sit reversus ab inferis : quia ex nihilo nati sumus, et per hoc erimus tanquam non fuerimus, quoniam fumus flatus est in naribus nostris : et sermo scintilla ad commovendum cor nostrum, qua extincta, cinis erit corpus nostrum, et spiritus diffundetur tanquam mollis aer, et transibit vita nostra tanquam vestigium nubis, et sicut nebula dissolvetur, quæ fugata est a radiis solis, et a calore illius aggravata : et nomen nostrum oblivionem accipiet per tempus, et nemo memoriam habebit operum nostrorum. Umbræ enim transitus est tempus nostrum, et non est reversio finis nostri : quoniam consignata est, et nemo revertitur. » (1) Ex falsis et erroneis illis principiis stulte et impie concludunt : *Coronemus nos rosis antequam marcescant : nullum pratum sit, quod non pertranseat luxuria nostra. Nemo nostrum exsors sit luxuriæ nostræ : ubique relinquamus signa lætitiæ : quoniam hæc est pars nostræ, et hæc est sors. Opprimamus pauperem justum, et non parcamus viduæ, nec veterani revereamur canos multi temporis.* Atrociora quæque absque ullo metu perpetremus scelera : *Hæc cogitaverunt et erraverunt : excæcavit enim illos malitia eorum, et nescierunt sacramenta Dei, neque mercedem speraverunt justitiæ, nec judicaverunt honorem animarum sanctarum ;* quarum virtutes æternam acceperunt in cœlo mercedem, sicut criminosæ interminabilem in inferno sustinent pœnam : neque mercedem sperantes impii, neque pœnam metuentes, criminosam ducunt vitam. *Enimvero nos, qui sub Deo omnium speculatore dispungimur, quique æternam ab eo pœnam providemus, merito soli innocentiæ occurrimus, et pro scientiæ plenitudine, et pro latebrarum difficultate, et pro magnitudine cruciatus non diuturni, verum sempiterni, eum timentes* (2), quem timere debent cuncti mortales : etiam impii sectantes vitia carnis, *quæ dum improbis cupiditatibus fatigat animum, in æternam utriusque hominis pœnam Dei armat offensam, et spiritus generositatem servituti exterioris addicit, dominante peccato : cui utique totam vim nostro vitio ministramus, ut animam mori faciat, quam non potest facere mortalem.* (3) Impii animam mortalem existimantes, carnis resurrectionem non credentes, carnis vitiis indulgentes, et cupiditatibus ministrantes, animæ, quam nequeunt efficere mortalem, mortem inferentes, armant Dei justitiam ad pœnam tum animæ, tum carnis : nam *dum ducunt in bonis dies suos, in puncto ad infernum descendunt ;* ut æterna et animæ et corporis patiantur supplicia.

Hæc est lugenda illorum sors, qui dicunt : *Post mortem omnia finiuntur, etiam ipsa* (4) ; tormenta namque quæ in orco tolerant, nullum unquam habebunt finem. *Sicut veritas hortatur homines fieri socios sanctorum Angelorum, ita seducit impietas ad societatem dæmoniorum, cui præparatur ignis æternus.* (5) Christiani, erudiamur *de impiorum æstua-*

(1) 1. Cor. 15. — (2) Serm. 118. — (3) Tert. L. de Jejun. 17.

(1) Sap. 2. — (2) Tert. Apol. 45. — (3) Euseb. Emiss. Hom. de pœnit. Niniv. — (4) Tert. L. de An. 42. — (5) D. Aug. ep. 49. ad Deo gratias q. 3.

rio (1), et ne gehennæ cruciemur incendiis, interminabilem tum animæ, tum corporis timeamus pœnam. Fugiamus vitia, quæ ducunt in infernum, et ut æternam valeamus consequi beatitudinem, studeamus virtutibus, animæ credamus immortalitatem, carnis speremus resurrectionem : *Quia mori nunquam libet, vivere semper delectat, resonet in ore nostro resurrectio semper, semper resurrectio ad nostræ mentis transmittatur auditum, ut mors, quæ nostros semper obsidet sensus, cum terrore suo, cum lamentis suis, a nostris sensibus effugetur; quia sic agricola fructus uberes et exsatiatas epulas cantat, ut imminentem vomeris laborem non sentiat, et sudorem. Sic nauta portus modulatur et lucra, ne undarum ruinas, nec maris discrimina pertimescat. Sic miles, ne vulnera metuat, ut gladios non pertimescat, prædas personat et triumphos. Unde resurrectionem mente, ore, oculis cantet, cogitet Christianus; ut totam mortis possit despicere et calcare formidinem.* (2) Impii inique viventes facti sunt socii dæmonum, sustinentque supplicia post mortem, quæ in vita non crediderunt, nec metuerunt. Sancte nos, fratres, vivamus, ut Angelorum socii esse mereamur. Animæ sanctæ Angelorum inseruntur choris, Deumque clare intuentur, et videndo possident : caro etiam, quæ virtuti ministravit erit angelificata : *Abhinc etiam definimus carnem quidem omnino resurrecturam, atque illa ex demutatione superventura habitum angelicum suscepturam* (3); scilicet incorruptibilitatis et immortalitatis. Ut autem illum habitum immortalitatis valeat assequi, mortificanda est : et ut fatur Gregorius Nazianzenus, *corpus premendum et extenuandum, immortali mortalis pars exhaurienda.* (4) Desiderium immortalitatis mortale extenuet corpus, ne sempiternam sustineamus in anima et corpore pœnam, ad instar impiorum et mundanorum, quorum mors temporalis est lugenda.

II. PARS. Quam diversi sunt exitus bonorum et pravorum Christianorum ! Exitus Christianorum, qui cœlestia sapiunt, sunt *placidæ mortis* (5) : exitus vero pravorum Christianorum, qui contemnentes cœlestia, terrena tantummodo sapiunt, sunt *duræ mortis.* (6) Placidam illam, hoc est, *bonam facilemque mortem* (7) Cæsar Augustus sibi, suisque exoptabat, quam Stoici egregie dixerunt, *propriam esse proborum tantum et vere sapientum* (1) D. quoque Chrysostomus ait probum in morte esse omnibus *tranquillitatis præceptorem.* (2) Plura sunt, quæ placidam et tranquillam proborum efficiunt mortem. 1. Sacramentorum efficacia, nimirum Pœnitentiæ, quæ illos a peccatis absolvit; Eucharistiæ, quæ sanctitatem augescit; Extremæ unctionis, quæ adversus diaboli tentationes munit. Nam *caro manus impositione adumbratur, ut et anima spiritu illuminetur; caro corpore et sanguine Christi vescitur, ut et anima Deo saginetur; caro ungitur, ut et anima consecretur; caro signatur, ut et anima muniatur.* (3) 2. Mariæ protectio, *ob id quod Christo nascenti et morienti Maria adstitit, digna facta, quæ filiorum Dei generationem ut Mater pientissima foveat, atque morti nostræ, in qua Deo per gloriam nascimur, singulariter succurrat.* (4) Deiparæ auxilium implorant fideles, quoties ejus officium decantant, eamque verbis Angeli salutant. Beatissima autem Virgo *adjuvat in morte ab insidiis diaboli protegendo; adjuvat etiam post mortem animas suscipiendo, et eas in cœlum deducendo.* (5) 3. Angelorum defensio, qui probos morientes *satellitum more circumambiunt.* (6) 4. Bonæ vitæ antecessio. *Mors mala putanda non est, quam bona vita antecesserit.* (7) 5. Astantium admonitio, qui eos hortantur, ut, omni alia rejecta cura, de eliciendis duntaxat virtutum actibus sint solliciti. *Dimitte ista, prius cogita de salute tua.* (8) 6. Interna Spiritus Sancti consolatio, qui eos sancto replens gaudio (9), donec *ad laureatum triumphalemque finem* (10) pervenerint. 6. Cœlestis beatitudinis exspectatio : *Nam quod est aliud votum nostrum, quam quod et Apostoli, exire de seculo, et recipi apud Dominum ? Hic voluptas, ubi et votum.* (11) Omitto plures alias rationes, quibus posset demonstrari probos viros, *absque ullo sensu molestiæ ut suavi somno correptos, extingui.* (12) Non placida et tranquilla est improborum mors, sed anxia, dura, infelix, lugenda : torquentur enim 1. amore; 2. dolore; 3. timore.

1. In improborum morte duplicem amorem, eumque inordinatum agnosco. Unum propinquorum, qui impatienter eam ferunt; *Ne illa quidem impatientiæ species excusatur in amissione nostrorum, ubi aliqua doloris*

(1) Tert. L. de Spect. 27. — (2) Chrysol. Serm. 118. — (3) Tert. L. de Res. Carn. 42. — (4) Orat. 1. in Julian. — (5) Tert. L. de An. 52. — (6) Chrysol. Serm. 65. — (7) Sueton. in Aug. c. 99.

(1) Stob. in Eclog. c. 4. — (2) In Ps. 111. — (3) Tert. L. de Res. Car. 8. — (4) Salmer. tom. 3. tract. 5. — (5) Idiot. contempl. de V. Mar. c. 6. — (6) D. Chrysost. — (7) D. Aug. L. 1. Civ. 2. — (8) D. Aug. in Psal 102. — (9) Eccli. 1. — (10) Hieron. — (11) Tert. L. de Spect. 28. — (12) Diodor. Sic. L. 2.

patrocinatur affectio (1) : totamque suam adhibent sollicitudinem in quærenda corporis sanitate, non animæ salute. Nam ut obplorat D. Augustinus *pro morte carnis, qua sine dubio quandoque est ventura, curant omnes ne veniat, inde est quod laborant.* (2) Nam vocant medicos, remedia parant, aliaque multa magnis sumptibus abunde subministrant : at de salute animæ nullam adhibent curam, qui potius, amore perverso, obicem ponunt; neque sacerdotes, qui eos ad pœnitentiam hortentur, nisi in vitæ termino accersunt; neque ullam eis mortis memoriam injiciunt, neque, ut alii de Deo eis loquantur, permittunt. Aiunt enim se vereri, ne sermones de Deo, de morte, judicio, inferno, cœlo, languenti et debilitato, animi tristitiam, metum, pavorem ingenerent : *Alia est autem ratio pietatis istius, crudelitatis etiam corporis nomine aversatrix, quod et ipsum homo non utique mereatur pœnali exitu impendi.* (3) Nam impedientes ne male parta restituant, tum animam, tum corpus cruciatibus mancipant æternis. Quo nihil stultius, nihil inhumanius, nihil injustius potest dici. Neque in ea re, prudentiam, humanitatem, et amorem ostentant, sed potius imprudentiam, inhumanitatem, et odium demonstrant. Corpus animæ præferentes, et pro terrenis, eos cœlestibus privantes, et æternis ignibus addicentes. In hujusmodi habes *pietatis quoque Homericæ industriam, qui curam sepulturæ collocavit, ut instantia funeris, et honor corporum servetur, et memoria affectuum temperetur.* (4)

Neque minus est deordinatus amor morientium erga superstites filios, et proximos, quibus *caræ cognationis honoraria* (5), etiam cum salutis dispendio relinquunt. Nam ne eos aut egenos aut inhonoratos desinant, per nefas acquisita retinent, neque injuste detenta reddunt. Amor adhuc vitæ, illos maxime perturbat : etenim *tantam animæ et carnis societatem, tantam a conceptu concretionem sororum substantiarum, divellit ac dirimit.* (6) Per separationem autem animæ et corporis deperditur vita : nam *si mors non aliud determinatur quam distinctio corporis animæque; contrarium morti, vita non aliud definietur, quam conjunctio corporis animæque. Si disjunctio simul utrique substantiæ accidit per mortem, hoc debet conjunctionis forma mandasse pariter obvenientis per vitam utrique substantiæ.* Quanto intimior est illa conjunctio, tanto imminens disjunctio majore animum afficit mœrore; et ob hanc causam *mors horrori est* (1); nam homo vehementer amans vitam quam vellet esse æternam, ardenter etiam diligit *consortium quoddam animæ et corporis, et quamdam in his duobus familiaritatem conglutinationis atque compaginis.* (2) Et quia mors compaginem illam rumpit, consortium solvit, unionem disjungit, naturam destruit, mortem summe aversatur homo. *Tantam habet vim carnis et animæ dulce consortium* (3); præsertim in homine prosperam vitam agente, et fortunæ bonis opulenter locupletato, quæ non nisi magno cum dolore deserit.

2. *Cœlestia recogita, et terrena despicies* (4); neque de eorum amissione dolebis; inde in proborum Christianorum persona concludit Tertullianus. *Libentes igitur terrena amittamus, cœlestia tueamur* (5); hoc est necesse non solum toto vitæ tempore, sed etiam instante morte : tunc enim libenter amittenda sunt, quæ velimus, nolimus, sunt deserenda. Voluntariam illam terrenorum orbitatem veteres etiam Philosophi suadere moliti sunt : nam *totis eloquentiæ viribus ad tolerantiam mortis armarunt animos, siccarunt lacrymas, suspiria sustulerunt, negaverunt gemitus, incluserunt dolores.* (6) Quod si Gentiles nihil de certa spe, aut de perpetua vita, vel de carnis resurrectione scientes, ad terrenorum contemptum hortati sunt, quanto magis id præstare debent Christiani, cito morituro dicentes : *Mori naturæ est, necesse est deperire. Nobis vixerunt veteres, vivamus nos futuris : nemo sibi quod non potest tolli, velle virtutis est : suscipe voluntarius ad quod urgeris invitus : mors antequam veniat non est, cum autem venerit, venisse nescitur. Nec ergo amisisse te doleas, quod cum amiseris non dolebis.* (7) Hæc aliaque dicunt morientibus viventes, ut eos a terrenis avocent.

Verum musica in luctu importuna narratio. Sermones ejusmodi non audiunt sponte homines mundo addicti : *Misera et sibi semper inimica mortalitas dolet se mori* (8) : dolor mortis præsertim eos qui prosperantur conturbat. Nam ut ait D. Augustinus, *tunc maxime pungit timor mortis, quando nobis bene est : nam quando male nobis est non timemus mortem.* (9) Qui adversa gravantur fortuna, invocant mortem, tanquam adver-

(1) Tert. L. de Pat. 9. — (2) Tract. 49. in Joan. — (3) Tert. L. de An. 51. — (4) Tert. L. de An. 56. — (5) Tert. L. de Idol. 10. — (6) Tert. L. de An. 52.

(1) D. Aug. in Ps. 78. — (2) D. Aug. in Ps. 68. — (3) D. Aug. Ep. 120. ad Honorat. c. 6. — (4) Tert. L. 1. ad Uxor. 4. — (5) Tert. L. de Pat. 7. — (6) Chrysol. Serm. 101. — (7) Chrysol. — (8) Chrysol. Serm. 74. — (9) Serm. 245. de Tem.

sitatis solatium et miseriæ remedium; at qui prosperitate florent, mortem tanquam totius boni inimicam, et ut fatur D. Chrysostomus, *malorum omnium summam et colophonem* (1) conspiciunt; in semetipsis Sapientis verificantes effatum : *O mors quam amara est recordatio tua homini pacem habenti in divitiis suis!* (2) Sapienter ait in divitiis suis, quia in mediis divitiis acquirit honores, gradus, et dignitates; in mediis divitiis percipit delicias, oblectamenta, voluptates; in mediis divitiis justitiam corrumpit, pudicitiam prosternit, sanguinem fundit, et atrocissima quæque scelera committit; in mediis divitiis vitam utiliter, lætanter, et honorabiliter in mundo pertransit. Ut autem ad propositum ait Tertullianus : *Multo violentior mors, quæ per aliena grassatur; quæ animam per commoda expellit; quæ tunc mori affert, cum jucundius vivere est, in exsultatione, in honore, in requie, in voluptate.* (3) Quod belle hac comparatione declarat : *Vis est et illa navigiis; cum longe a Caphareis saxis, nullis depugnata turbinibus, nullis quassata decumanis, adulante flatu, labente cursu, lætante comitatu, intestino repente perculsu, cum tota securitate decidunt. Non secus naufragia sunt vitæ, etiam tranquillæ mortis eventus. Nihilo refert, integram abire corporis navem an dissipatam, cum animæ navigatio evertatur*, et cuncta amittantur fortunæ bona, tanto ardore desiderata, tanto labore comparata, et tam vehementi ardore amata. Unde dolor amissionis æquandus est gaudio possessionis: ut constat ex Agag Amalecitarum rege, qui a Saule debellatus, et morti damnatus, præ doloris magnitudine exclamavit : *Siccine separas amara mors?* (4) Pater etiam ex rege Antigono, qui morti proximus suis familiaribus dixit : *Quale theatrum amisi!* Non minorem dolorem præsentiunt alii, qui in honoribus, voluptatibus, et opulentia, vitam ducentes subita morbi violentia, conspiciunt sibi eripi corporis valetudinem, animi robur, sensuum voluptatem, divitiarum abundantiam, jucundam vitæ lætitiam, dignitatum pompam, cunctaque universaliter fortunæ bona quibus antea gloriabantur. *Erunt quasi terebinthus, decidentibus foliis.* (5) Terebinthus, ait Magnus Basilius, densa foliorum coma instructa, elegantem et peramœnum intuentibus colorem ostentat; at cum hyeme folia deciderint, manet arbor absque formositate horrida, quam solus ignis exspectare videtur. Ita homines, fortuna elati, divitiis locupletati, ad honores sublimati, mundana gloria decorati, viridissimo velut foliorum vestitu ornati, fimbrias et phylacteria sua magnificentissime et vanissime dilatant : at mox, ut mortis aquilo decusserit, externa illa decidunt pompa, et nudi, et inopes, et cunctis bonis destituti remanent. Nam ut de uno illorum Regius fatur Vates : *Cum morietur non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria ejus.* (1) Ubi D. Ambrosius divinitus ait : *Vide vim Scripturæ : gloria seculi non descendit cum peccatore, sed gloria virtutis ascendit cum innocente.* Gloria virtutis ascendens cum innocente eum lætificat, gloria seculi non descendit cum peccatore, ut dolor eum magis affligat, quem adhuc timor futurorum perturbat.

(1) In Ps. 124. — (2) Eccles. 41. — (3) Tert. L. de An. 52. — (4) L. 1. Reg. 15. — (5) Isai. 1.

3. *Omittamus nunc naturalem formam timendi mortem. Nemo timeat quod evadere non potest* (2), ut enim philosophatur D. Augustinus : *Pertinet ad vitam rectam ea quæ non sunt metuenda non metuere : mors autem homini bene et recte viventi metuenda non est.* (3) Homo scelerose vivens metuere debet mortem : at homo innocuam vitam ducens non debet timere mortem : *Non habemus quod in morte metuamus, si nihil quod timendum sit, vita commisit.* Duplici autem potissimum ratione justi non timent mortem : Tum *quia liberat ab omni timendo* (4) : nimirum vitæ miseriis, peccandi occasionibus, damnationis periculis : Tum quia est via ad immortalem felicitatem : quapropter Justum sic alloquitur D. Augustinus : *Ambula ergo viam, securus ambula. quid enim metuis in hac vita? mortem? et mortem times qui ad vitam curris? si bonus es, bene in hac vita curris, mors tibi janua erit, quæ te repræsentet, non quæ te auferat vitæ.* (5)

At quemadmodum justus non terretur in morte, ita improbus timore perturbatur. Quod ipsemet fatetur : *Circumdederunt me dolores mortis, et pericula inferni invenerunt me.* (6) Plura sunt autem quæ improbos in morte conturbant. 1. *Misera subit eos cogitatio laborasse tantum in titulum sepulcri.* (7) 2. Diabolus qui in morte occurrit *animas aucupabundus*, ut fatur Tertullianus. 3. Peccata quæ commiserunt menti objiciuntur : *Tunc enim tota congeries criminum innovatur, et præ oculis posita, mentem percellit.* (8) 4. Neque solum præterita aut præsentia, sed adhuc futura : *Nemo tantum præsentibus miser est :* sed adhuc futurorum prospectu,

(1) Ps. 48. — (2) Tert. L. de Test. An. 4. — (3) D. Aug. — (4) Tert. L. de Test. An. 4. — (5) L. de Quat. Virt. Char. in fine Ps. 17. — (6) Ps. 17. — (7) Senec. de Brevit. Vit. c. 19. — (8) D. Chrysost. hom. 29. in Matth.

et imminentium malorum timore, ut in morte experiuntur improbi, qui metuunt Dei justitiam dicentis : *Redde rationem villicationis tuæ*. 5. Timent inferni supplicia. 6. Formidant nescientes *quo anima nuda et explosa divertit*. (1) Cunctas has timoris rationes complectitur D. Augustinus, aiens : « Magnus tremor tunc est, Fratres charissimi, quando anima a corpore videtur separari. In illa enim hora angustiæ, vox detinetur, et lingua verbum excutere non timet : revolvit hinc et inde oculos frequenter, videt assistentes amicos vel parentes, filios vel fratres. Agnoscit, et loqui non valet : lamentantes audit, et consolari non potest. Venit enim hora quando non est cogitatio filiorum, nec amicorum, et nullum intervenit negotium nisi cogitatio delictorum; quo vadat, qualem remissionem accipiat, qualis locus eum suscipiat. Assistunt subito Angeli tartarei : tunc si impræparata erit, quodammodo conturbabitur : et de strato fugam petere non poterit, sed tunc oculis miseris, et vultu plorabili rogans, deprecans, adorans, et dicens : Miserere mei, Amator generis humani, et vos Angeli miseremini : non me nudam et sine fructu ad judicem deportetis; non me peccatorem a corpore segregetis. Rogo, dimittite per modicum tempus me pœnitere, suspirare, lamentari; eleemosynas facere; deprecor, deprecemini pro me, et intercedite, quia male vitam expendi. Hæc audientes tales Angeli dicunt : O misera anima, omnes dies tuos in peccato vixisti, et modo vis pœnitere? sol tuus occubuit, finis tuus advenit, Deus jussit, egredere a corpore, separare, et cruciare in æterno igne secundum opera tua, non est tibi de cætero spes salutis, sed perpetua damnatio. » (2) Nonne hæc miseræ animæ terrorem injicient? Prodit Tertullianus *Neronem in ultimo exitu, post pavores suos* (3) criminosam in inferno mancipatam animam efflantem. Et de cunctis quoque sceleratis Regius decantat Vates : Mors peccatorum pessima (4): ubi D. Bernardus : *Mors peccatorum mala, in amissione mundi, a quo non possunt sine dolore separari, quem diligunt : pejor in dissolutione carnis, a qua evelluntur eorum animæ a spiritibus malignis : pessima in tormentis inferni, quando corpus et anima perpetuis addicuntur ignibus*. (5) Perpetuos illos tolerant ignes peccatores, lugenda morte in lethali peccato morientes.

III. PARS. *Exitus mortis* (6) varius est juxta dispositionem eorum qui moriuntur. Qui in gratia decedunt, moriuntur ut vivant : *Justus si morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit*. (1) De morte justi exclamat D. Bernardus, *Felix mors quæ vitam non aufert, sed transfert in melius*. (2) Qui vero in peccato lethali decedunt, moriuntur temporaliter, ut æternaliter moriantur. Nam ut ratiocinatur D. Augustinus : *Mors utique non regnat nisi per peccatum; regnum porro ejus est, ut hominem mortalem, in secundam etiam quæ sempiterna est, mortem præcipitet*. (3) Ad sempiternam illam mortem ducit mala mors peccatorum temporalis, quantumvis pulchra appareat. Magnum sane est discrimen inter pulchram et bonam mortem : bona mors est dum a corpore separatur anima gratia sanctificata, virtutibus decorata ; pulchra mors quando anima scelerosa misere in inferno sepelitur, corpus vero cum pompa et magnificentia tumulatur : mos seculi, et humana vanitas *pulcherrimum funus* (4) inducit. Verum ut animadvertit D. Ambrosius, *sericæ vestes, et auro intexta velamina, quibus divitis corpus ambitur, damna sunt viventium; non subsidia defunctorum* (5) : maxime peccatorum, quorum mors est mala et lugenda : quia moriuntur 1. Subitanea morte præventi; 2. Præpropera morte sublati; 2. In morte impœnitentes inventi.

Quam multi sunt qui *subitaneæ mortis ictu* (6) quotidie moriuntur, qui ut fatur Job, *ducunt in bonis dies suos, et in puncto ad inferna descendunt!* (7) Septuaginta vertunt : *Cum quiete ad inferna descendunt* ; quia adeo prompta est eorum mors, ut absque ullo corporis dolore, absque ulla animi mœstitia, moriantur. De quibus potest intelligi Regius Vates : *Veniat mors super illos et descendant in infernum viventes*. (8) Versio Chaldæa legit : *Mors decipiat eos;* neque ullam temporis concedat moram, sed subito et improvise moriantur : *Quoniam nequitiæ in habitaculis eorum*. Subitaneæ mortes sunt hac ætate adeo communes, et tamen ut deplorat D. Cyprianus, *inter populum frequenti clade morientem, nemo considerat se esse mortalem*. (9)

2. Neque attendit ad *animas immatura morte præventas*. (10) Illi autem præmature moriuntur, qui in juventutis flore efflant animas. *Pluribus notum est, dæmoniorum quoque opera, et immaturas et atroces effici mortes, quas incursibus deputant*. (11) Ex

(1) Tert. L. de An. 53. — (2) Serm. 13. de Adv. Dom. ad Judic. — (3) Tert. L. de An. 44. — (4) Ps. 33. — (5) Serm. 42. inter Parvos. — (6) Tert. L. de An. 32.

(1) Sap. 4. — (2) Serm. 25. in Cant. — (3) L. de Nupt. et Concup. c. 17. — (4) Plutarch. — (5) L. de Naboth. c. 1. — (6) Tert. L. de An. 44. — (7) Cap. 21. — (8) Ps. 54. — (9) Tract. 1. de Mortal. — (10) Tert. L. de An. 57. — (11) Tert. ibid.

Propheta namque Amos, *sol occidet in meridie* (1); scilicet in medio vitæ spatio : peccata etiam quæ committunt mortales, eclipsim operantur, et mortem accelerant : *Injustitia est mortis acquisitio* (2); suis namque sceleribus *impii manibus et verbis accersierunt illam;* tum scelerosis sermonibus, tum nefandis operibus peccatores accelerarunt mortem, *æstimantes illam amicam defluxerunt, et sponsiones posuerunt ad illam; quoniam digni sunt qui sint ex parte illius.* (3) Seu, ut vertit Syrus, digni sunt qui sint *sors mortis :* et ut expendit Anastasius Nicenus : *Sors pars et hæreditas :* qui ut unici filii ex asse sint possessio mortis, eaque tam activa, ut scilicet ipsi possideant, non vitam, sed mortem; quam passiva, quos nimirum ipsa mors hæreditet, ac ut hæreditatem suam possideat, puta in quos ipsa desæviat, exerceatque suum imperium, ac mori cogat. Justi in sanctitate morientes, sunt Dei possessio et hæreditas. *Cum dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas Domini.*(4) Sunt hæreditas Domini, quia Deus illos possidet; sunt adhuc hæreditas vitæ, quia possident Deum, qui est vita et objectum beatitudinis. At econverso, ait Anastasius Nicænus, peccatores *facti sunt hæredes mortis;* quia eos in vita possidet, et post exitum adhuc in æternum hæreditabit. Infausta hæreditas a qua nos alienos desiderat Philosophus Moralis, redarguens eos qui illam non fugiunt, sed sectantur : « quod nihil nobis mali antequam eveniat proponimus, sed ut immunes ipsi, et aliud pacatius ingressi iter, alienis non admonemur casibus illos esse communes. Tot præter domum nostram ducuntur exsequiæ, de morte non cogitamus : tot acerba funera; nos togam nostrorum infantium, nos militiam, et paternæ hæreditatis successionem animo agitamus. » (5) Inde luctuosam hanc inducit conclusionem. *Necese est itaque magis corruamus, qui quasi ex inopinato ferimur.* Necesse est gravius percutiamur, qui moniti plagas non devitamus, necesse est pœnas sceleribus debitas incurramus, qui post crebras minas, post varia intentata pericula, post innumera subitaneæ et præmaturæ mortis exempla vivimus in peccatis, et impœnitentes morimur.

3. Christiane, *rape occasionem inopinatæ felicitatis*, (6) et ne differas in posterum conversionem tuam. *Res est quæ multos occidit, cum dicunt, Cras, Cras; et subito ostium clauditur. Remansit foris cum voce corvina, quia non habuit gemitum columbinum. Cras, Cras, corvi vox; geme ut columba, et tunde pectus.* (1) Ad veram pœnitentiam tria sunt necessaria : 1. Dei auxilium, nempe gratia præveniens, excitans et adjuvans; 3. Liber voluntatis consensus; 3. Tempus ad pœnitendum opportunum. Qui differunt conversionem usque ad finem vitæ, incerti sunt an Deus illis conferat gratias efficaces, quarum suo conceptu toties repetito se præstiterunt indignos. Incerti sunt an voluntas habeat convertendi propositum, assueta vitiis, depravata passionibus, et corporis doloribus gravata. Incerti tandem sunt an habeant tempus conversionis opportunum. Peccatorem conversionem differentem multis insequitur D. Augustinus : *Quando corripis? quando mutaris? Cras, inquis : ecce quoties dicis, Cras, Cras : factus es corvus : ecce dico tibi, cum facis vocem corvinam, occurrit tibi ruina : nam ille corvus quem imitaris exiit de arca, et non rediit* (2) : neque redibis ipse ad Deum tuum a quo existi; neque ad gratiam quam exuisti, neque ad vitam, quia in mortem lugendam incidisti. Quot sunt hac ætate qui differentes pœnitentiam usque ad finem vitæ, impœnitentes moriuntur? *Et lugeam multos ex eis, qui ante peccaverunt, et non egerunt pœnitentiam, super immunditia, et fornicatione, et impudicitia, quam gesserunt* (3), sed in suis morientes sceleribus, ad inferni damnati sunt supplicia. Christiani, ne interminabilem illam incurratis pœnam, *non tardetis converti ad Dominum. Non quærit Deus dilationem in voce corvina, sed confessionem in gemitu columbino : missa columba reversa est. Quandiu Cras, Cras? observa ultimum Cras, quia ignoras, quod sit ultimum Cras.* (4) Attende frater ad exitum tuum, ex quo dependet ingressus vel ad cœlestem patriam, vel ad gehennæ carcerem. Attente considera quot vidisti vel subitanea, vel præmatura morte decedentes, et metue ne idem tibi eveniat. *Nasammonas propria oracula apud parentum sepulcra mansitando captare, scribit Herodotus : et Celtas apud virorum fortium busta, eadem de causa ubnoctare, Nicander affirmat* (5) : scilicet ut bene vivere et bene mori discerent. Marcella quoque, nobilis Romana, *laudabat istud*

(1) Cap. 8. — (2) Sap. 1. — (3) Quæst. 16. — (4) Ps. 126. — (5) L. de Consol. ad Marcian. c. 9. — (6) Tert. L. de Pœn. 4.

(1) D. Aug. Serm. 16. de Verb. Dom. — (2) Serm. 104. de Temp. — (3) 2. Cor. 12. — (4) D. Aug. in Ps. 102. — (5) Tert. L. de An. 57.

Platonicum qui philosophiam meditationem mortis esse dixit, et præceptum satyrici, Vive memor lethi, fugit hora. Sic ergo vixit, ut semper se crederet esse morituram : sic induta est vestibus, ut meminisset sepulcri. (1)

Sic et tu frater, si sapis, disce mortis philosophiam, memor semper esto mortis, ut vitam possis adispisci æternam, quam tibi exopto; submittens auctoritati sanctæ Romanæ Ecclesiæ cuncta quæ in hoc volumine scripta sunt.

(1) D. Hieron. Ep. 16. ad Principiam.

FINIS TOMI QUARTI.

INDEX

MATERIARUM

QUÆ IN TOMO QUARTO CONTINENTUR.

A

Abraham de martyrio commendatur. Pag. 62
Abraham se immolabat in filio. ibid.
Adamus princeps generis et delicti. 268
Adamus in animam vivam factus est. 275
Adamus innocens erat paradisi colonus. 297
Adamo adempta paradisi gratia et familiaritas Dei. ibid.
Adam puteus mortis. 411
Æneas pius in patrem, et in filium. 76
Amicitiæ effectus. 46
Amico fideli nulla est comparatio. ibid.
Amicis omnia communia. ibid.
Amor unde procedat. 50
Amor rectus et perversus. 51
Angeli de hominis pœnitentia lætantur. 24
Angeli Dei ministri. 69
in Angelis erat Deus condens naturam et largiens gratiam. 275
cur Angeli gaudent in ortu Mariæ. 298
Animam non abluit homo. 24
Anima primi hominis cum omni suo instrumento producta. 274
Aquam in omnibus operibus Deus disposuit. 10
sociantibus Aquis figulatum est humanum corpus. 9
Aquarum varia genera. 11
Aquas exquirunt dæmones. ibid.
Aquis non maledixit Deus, quia ordinaverat purgare originale delictum. 13
in Aquis velut pisciculi Christiani nascuntur. 13
Aqua ad abluendum destinata. ibid.
Aqua conveniens baptismi materia. ibid.
Aqua purgatrix. 18
sine Aqua nunquam Christus. 13
in Aqua inserti adoptionis radii. 31
Aquarum tria genera veneranda. 32
multimoda Aquæ vis et gratiæ. ibid.
Aqua conflatur ex vaporibus maris, 32
Aquæ viduæ. 33
Aquis fecundatur terra. ibid.
Aqua fontis a pluviali discriminatur. 39
Aqua de petra. ibid.
Aquæ mixtio in calice quid denotat. ibid.
tota Arbor in semine. 363
Astrologi culpantur. 291
Athenæ linguata civitas. 109
Atheniensium cicadæ. ibid.
Avaritia mores perdit, perdit et naturam. 62

B

per Babylonem meretrix denotatur. 167
Baptismus lavacrum novi natalis. 300
Baptismatis munus contra originale peccatum. 272
Baptismus cur in aqua administratus. 200
Baptismus cito parvulis administrandus. 68
Baptismus triplex, aquæ, sanguinis, et lacrymarum 110
Baptismum destruit Quintilla. 13
Baptismus trinus. 403
Belluarum sollicitudo in alendis et defendendis catulis. 61
Benedictio summum disciplinæ et conversationis sacramentum. 71
Benedictionis sermo decet Christianum. 140
Blasphemia est vituperatio divina. 162
Blasphemia quatuor modis committitur. ibid.
Blasphemiæ enormitas ex divina magnitudine sumitur. 162, 163
Blasphemia cætera vitia in gravitate superat. 164
Blasphematores severe puniti. 166
omne Bonum animi aut nascitur, aut eruditur, aut cogitur. 70

C

Cadaver a cadendo dicitur. 412
Cadavera divitum gravius fœtent. ibid.
Calumniatores insequuntur. 114
Cantus impuri damnantur. 209
Caro emergit ex aqua pura et Spiritu sancto. 200
Castitas a castigando dicta. 211
Castitas in oratione postulanda. 212
Castitas commendatur. 263
Charitas omnia suffert. 46
Christiani bonis operibus lucere debent. 48
Christiani iidem debent esse animi motus. 3
Christiani nomen de suavitate et benignitate compositum. 200
Christus per Mariam censendus. 282
Christus non alia ex causa descendit quam peccatorum liberandorum. 271
Christi caro non peccatrix. 281
Christus Matrem de qua natus est, fecit. ibid.
Christum flevisse legimus, risisse nunquam. 1
Christus ter potissimum flevit. ibid.
Christus lacrymatus est super Lazarum. 2
Christus Lazarum suscitans ad tolerandas rursus hujus vitæ miserias, lacrymatur. ibid.
Christus omnibus omnia factus. ibid.
Christus ex misericordia plorans. 3
Christus flens, flere homines docet. 23
Christus ingemuit super Lazarum, ut doceret nos super peccantes gemere. 6

Christus pro nobis hostia effectus. 18
Christus Dei et hominum sequester. 16
Christus lacrymas assumpsit. 22
Christus nunquam sine aqua. 23
Christus propter hominem descendit. 282
Christus cunctis membris flevit. 23
Christus fons aquæ vivæ. ibid.
Christus peccatorum lacrymas sitit. ibid.
Christus obsequii exemplar. 83
Centurionis erga servum suum dilectio commendatur. 94
Cogitationes malæ criminosæ. 202
Cogitationes pravæ sunt semen diaboli. 203
tres Cæci a Christo illuminati. 12
Columbæ gemitus. 34
Columba post diluvium præco pacis. 35
Columbæ domus simplex. ibid.
per Columbam Spiritus sanctus significatus. ib.
Concupiscentia fomes peccati. 16
Concupiscentia oculorum. ibid.
Conjugum amor declaratur. 47
Conjuges caste vivere tenentur. 49
Conjuges sibi mutuo necessarii sunt. 57
Conjugia humanæ conversationi necessaria. 64
Conjugia reipublicæ divinoque cultui necessaria. 65
Cura accedit voluntati. 63

D

David ob lasciviam crudelis. 197
David lacrymatur ob transgressionem divinæ legis. 6
David pœnitens supra nivem dealbatus. 36
Delatores culpantur. 113
trina Detractionis latitudo. 125
Detractor trinam infert necem. 126
Detractor calliditate detractionem occultare nititur. 129
Detractor Deo odibilis. 133
Detractor ad restitutionem obligatur. 134
Detractor specialis pœna mulctatus. 136
Deus humanam assumpsit naturam ut plorare posset. 1
Deus verus Promethens. 2
Deus sitit lacrymas pœnitentium. 27
Deus sublimitatem spiritualem modulatur. 35
Deus est timendus. 56
Deus hominis pater. 60
a Deo est omnis paternitas. ibid.
Deus parentum exemplar. ibid.
Deus alit corvos. ibid.
Deus prospector humanarum necessitatum. ib.
Deus cunctis animalibus propria officia temperavit. 61
Deus parvulorum dilector. 61, 63
Deus connubium non odit. ibid.
Deus pater omnium. 76
Deus subministrat cunctorum semina. ibid.
Deus mundum ob hominis utilitatem condidit. 77
Deum contemnit qui patrem contemnit. ibid.
Deo est impius, filius patri irreligiosus. ibid.
Deum abjurabit facile qui parentem negat. ibid.
Dei potestas summa. 268
Deo nihil est impossibile. ibid.
Deo nihil difficile. 269
Deus nequit peccare qui peccatum prohibet, damnat. 270
quid non Dei est quod Deum ostendit. 276
Deus imaginem suam à diabolo captam æmula operatione recuperavit. 279
Deus mundum ratione molitus est. 281
Deus ad suam misericordiam maturavit. 306
Diabolus delator. 113
Diaboli ingenia. 139
Diabolus res Dei æmulatur. 19
Diabolus baptismum in suos exercet. ibid.
Diabolus Dei inimicus. 27
Diabolus non imponit delinquendi voluntatem. 203
Diaboli malitia et calliditas declaratur. 206
Diabolus per luxuriam potissimum homines debellat. ibid.
Diabolus sensibus, passionibus, et carnis illecebris utitur ad vincendos homines. 207
Diaboli arma sunt mulieres. ibid.
Diaboli laqueus multiplex. 209
Dilectio Christiani nominis thesaurus. 51
Dilectio Christiani character. 52
Disciplina ad perfectum deducit. 71
Dominatio justa timetur. 56
Dominium triplex. 55

E

Ecclesia exuritur de figura rubi. 16
Epicurus docet mortem ad nos non pertinere. 409
Epicurus sentit animam hominis finire in morte. ibid.
Eucharistia concupiscentiæ fomitem mitigat. 206

F

Familiæ magis patres quam domini vocantur. 92
Fidei consilium advocandum est adversus carnis concupiscentias. 211
Filius paternæ naturæ declaratio. 320
Filiæ a præsentia matris non recedant. 58
Filios retinet parentum præsentia. ibid.
Filiorum planctus contra parentes. 61
Filiorum amarissima voluptas. ibid.
de Filiorum amore nullum parentibus datum præceptum. ibid.
Filii sunt oculi, anima et viscera parentum. 61, 62
in Filii supplicio pietas paterna torquetur. 62
Filiis à parentibus denegatus amor. ibid.
enecati Filii vel in utero, vel post partum. ibid.
Filii nocturno tempore ante Ecclesiarum fores expositi. ibid.
in Filios redundat paternus labor. 62
Filio prodigente dissipantur bona quæ patre moderante fuerant congregata. ibid.

beati Filii quorum tota est in patris charitate substantia. ibid.
Filii sedulo educandi. 63
in Filiis etiam post mortem vivit parens. 64
Filiorum procreatio, ædificatio dicta. 65
Filius jure paternæ appellationis hæres. ibid.
Filii regum quomodo apud Persas educati. 66
Filii sunt matrimonii flores sollicite educandi. ibid.
Filii sunt depositum parentibus a Deo commissum. 69
Filii sunt hæreditas Domini. 70
Filius sapiens, doctrina patris. ibid.
Filii sunt ornamenta parentum. ibid.
Filius tribus modis nuncupatur. 72
Filios corrigant parentes. 73
Flere secundum Deum, et secundum hominem. 6
Fletus fletu præveniendus est. 16
Feminæ impediunt filiorum generationem qua de causa. 199
Feminæ scortatæ et prægnantes multimode fructum uteri debellant. ibid.
Fons solis, fons jugis. 12,31
Fornicatio magnum fermentum. 202
Fucum docuerunt dæmones. 261
Fucus Christianæ disciplinæ contumeliosus. ib.
Fucus Christianam destruit simplicitatem, veritatem, castitatem. ibid.
Fucus Deo injuriosus. 265
Fucus exitiosus. 263
Fuga victrix. 213
Fuga fornicatio superatur. ibid.
Fuga pro armis usus est Joseph. 214

G

Generationem impediens est homicidii reus. 199
Gulæ appendix luxuria. 206
Gula ejecta ejicitur spurcitia. 210

H

Heli ob nimiam in filios indulgentiam punitus. 75
Heraclitus tenebrosus. 1
Homo diversitatibus corporatus. 418
Homo nascens lacrymatur. 296
in Hominis nativitate flebant Thraciæ populi. ib.
Homo hominis est sepulcrum. 412
Homo est terrea statua mox pulvis futura 415
Hominis vita brevis. 419
Hominis gloria ex honore parentum. 284
Homo sibi attraxit mortis statum. 15
Homo damnatur in mortem ob Adami peccatum. ibid.
Homo religionis sacerdos. 18
Homo ratione, libertate, et sermone commendatur. 115
Homines tanquam semper victuri vivunt. 420
Homicidium non in sola effusione sanguinis reputatur. 195
Humilitatis necessitas. 104

I

duo Ignes, unus ex parte Dei, alter ex parte diaboli. 210
Ignis est quodvis vitium. ibid.
Impatientia in proximorum morte non excusatur. 326
Impatientiæ natales in diabolo. 139
Impatientia in damno temporalium, gentilitatem sapit. ibid.
Impatientia spei male ominatur. ibid.
Impudentia meretricum. 179
Impudentia scandalose mœchantium. 180
Infans a vagitu salutat vitam. 2
Infans suis lacrymis vitæ auspicatur miserias. ibid.
Infantium salus, lucrum parentum. 68
Infantiæ trucidatæ. ibid.
Infanticidii sacramentum. 199
Infantes ante partum, in partu, vel post partum enecati. 200
Isaac Christi crucem bajulantis figura. 7

J

Jejunio adversus luxuriam utendum est. 210
Jejunio Joseph lasciviam superavit. 211
Joannis Baptistæ decollatio. 197
ad Joannis necem tria concurrunt: Herodis mollities, Herodiadis salacitas, saltatricis impudentia. ibid.
Juramenti divini et humani discrimen 150,151
Juramentum promissorium, assertorium, exsecratorium. 152
ad Juramentum requiruntur necessitas, veritas, æquitas. 158
Juramentum vanum damnatur. 152
in solemni Juramento excluduntur pueri, ebrii, perjuri. 151
Juramentum de crimine faciendo non obligat. 155
Jurandi consuetudo non excusatur. 156

L

Lacrymæ compassionis, compunctionis et satisfactionis. 1
Lacrymæ animi testantur affectum. ibid.
Lacrymæ à gaudio et a dolore oriuntur. ibid.
Lacrymas natura suppeditat ad compatiendum. ibid.
absque compassione et Lacrymis esse, bestiarum est. ibid.
Lacrymæ erumpunt quasi rivuli sanguinis cordis. ibid.
Lacrymæ testantur dolorem et amorem. ibid.
Lacrymæ ex tristitia procedunt. 2
Lacrymantur justi ob compassionem. ibid.
Lacrymarum excessus in morte proximorum damnatur; temperata moderatio approbatur. 3
Lacrymæ datæ ad plangendam peccati malitiam. 5

Lacrymandum est pro alieno peccato, quo offenditur Deus. 6
Lacrymæ vituperabiles, inutiles, laudabiles. 4
ad Lachrymas paratæ mulieres. ibid.
Lacrymæ viros effeminant. ibid.
Lacrymandum aut pro amisso paradiso, aut pro commisso peccato. 5
Lacrymæ quæ pro peccatis funduntur, sunt lacrymæ philosophiæ. 6
Lacrymandum est de morte Christi. ibid.
Lacrymæ in ossibus et medullis scrutantur peccata. 7
Lacrymabilis peccator non habet culpæ lacrymas suæ. ibid.
Lacryma contritionis clementiam Dei elidit. 8
cum Lacryma effunditur, misericordia Dei superelfunditur. ibid.
Lacrymas Deus ponit in conspectu suo. 9
Lacryma peccatoris et misericordia Salvatoris sine aliquo intervallo conjunguntur. ibid.
Lacrymæ tenent et cogunt Deum. 9
Lacrymæ adversus tela divina protegunt. ibid.
Lacrymæ rescindunt latam divinam sententiam. ibid.
Lacrymarum baptismus peccatum delet. 10
Lacrymæ malum expellunt spiritum, et bonum inducunt. 11
Lacrymæ ignita diaboli exstinguunt jacula. ibid.
Lacrymæ cæcos illuminant. 12
Lacrymæ lavacrum et purgatorium peccati. 13
Lacrymæ sunt spongiæ peccata delentes. 14
Lacrymæ margaritæ dicuntur. ibid.
Lacrymæ emunt immortalitatem. ibid.
Lacryma sanctæ compuntionis soror. ibid.
in Lacrymis positum pœnitentiæ officium. 16
Lacrymæ exstinguunt infernum. 16,17
Lacrymæ peccatorum exstinguunt incendia. 16
Lacrymæ dæmonem torquent. 17
Lacrymæ passionis Christi vicariæ. 18
Lacrymæ scelerum expiatrices. ibid.
Lacrymæ lavacrum et purgatorium peccati. 19
Lacrymæ redemptrices. ibid.
Lacrymæ vincunt invincibilem. ibid.
Lacrymæ satisfactionis documentum. ibid.
Lacrymæ Deo reconciliant. 20
Lacrymæ voces oculorum. ibid.
Lacrymæ impetrandi habent efficaciam. ibid.
Lacrymæ pondera vocis habent. ibid.
Lacrymæ legati munus obeunt. 21
Lacrymæ Deum cogunt. 22
Lacrymæ ad nos inclinant Christum. ibid.
Lacrymæ a charitate dimanantes. ibid.
Lacrymæ deliciæ Angelorum. 24
Lacrymæ a gaudio dimanantes. 29
Lacrymæ gaudium et consolationem afferunt. ibid.
Lacrymæ a gratia procedunt. 32
Lacryma naufragium vitiorum, portus naufragatorum. 33
Lacrymæ supra cœlos ascendunt. ibid.
Lacrymantes felices prædicantur. 37,39
Lacrymas Dei manus delebit. ibid.
Lenocinium vapulatur. 178
Libido parricidalis. 198
Libidinis merces parentum, filiorum maritorum mors. ibid.
Linguæ venenum. 111
Lingua ignis. ibid.
Lingua quomodo universitas iniquitatis. ibid.
Lingua est frænanda. 117
vera Libertas, conscientia integra. 31
Loquacitas culpatur. 109
Luxuria mysterium iniquitatis, impietatis et inhonestatis. 168
de Luxuria culpantur veteres Philosophi. ibid.
Luxuriosi hæretici. 168
Luxuriæ nomine malum et peccatum denotatur. ibid.
Luxuria, culmen criminum. ibid.
Luxuria hydra septem capitum. 172
Luxuriæ septem species declarantur. ibid.
Luxuria radix et origo vitiorum. 171
Luxuria cunctas res offendit. 172
Luxuria in hæresim ducit. 174
Luxuria idololatriam sapit. 175
Luxuriosi ut plurimum athei. 173
Luxuriosi in fronte deferunt impudentiam. 178
Luxuria dissipat bona fortunæ, naturæ, et gratiæ. 182
Luxuriæ crudelitas multis demonstratur. 193
Luxuriæ amor convertitur in odium. 195
ex Luxuriæ rosis nascuntur spinæ. ibid.
Luxuria homicidii rea. ibid.
Luxuria cædum et bellorum causa. 196
Luxuria pluribus affert necem. 199
Luxuria a Paulo damnata. 201
Lasciviendi voluntas prohibita. ibid.
Luxuriosi in gehenna punientur. ibid.
Luxuriosi a cœlo exclusi. ibid.
ubique Luxuriantur homines. ibid.
a Luxuria nulla conditio immunis. 201,205
ob Luxuriam multi damnati. 201
Luxuria pestis animæ 204
a Luxuria multiplex oritur damnum. ibid.
Luxuriæ currus explanatus. 204
Luxuriosi raro pœnitentiam agunt. 214
Luxuriosi in voluptate felicitatem constituunt. 215
Luxuriosus Luxuriam sitit. ibid.
Luxuriosus per Lazarum fœtidum denotatus. 216
Luxuria est lepra irremediabilis. ibid.
Luxuriosus difficillime convertitur. 224
Luxuria severe a Deo punita. 225
Luxuria Sodomitarum incendio punita. 226
Luxuria regnorum attulit excidium. ibid.
Luxuria a cœlo exsulat. 227
Luxuria gehennæ patitur ignem. 228
Luxus vestium ambitiose sectatur. 231
Luxus vestium criminose captatur. 236
Luxus vestium vane excusatur. 238
Luxus vestium familias depauperat. 230
Luxus vestium feminas dedecorat. 244
Luxus vestium feminas ab innocentia deturbat. 245

Luxus vestium conditiones confundit. 248
Luxus vestium mercenariorum sanguine purpurascit. 249
Luxus vestium dispendio honoris et salutis acquiritur. 250
Luxus vestium Venerem sapit. 251
Luxus vestium ad libidinem sufflammat. ibid.
Luxus vestium luxuriam negotiatur. 253

M

Magdalena misericordiæ copias reportat. 29
Magdalena lacrymis charitatis Christi lavat pedes. 33
Magdalena pœnitens virginum æquavit honorem. 37
Maledictio ab ore Christiani aliena. 137
Maledicta ex impatientia, iracundia, vel malitia procedunt. 139
Maledicentes inferni loquuntur sermones. 142
Mare fons imbrium. 32
Maria a Deo sculpta statua. 268
Mariæ Conceptio immaculata demonstratur. ibid.
Maria primogenita Redemptoris. 271
Maria a peccato originali et actuali immunis. ibid.
Maria aurora. 273
Maria dies imperialis. ibid.
Maria templum ex omnium defloratione constructum. 275
Maria sanctitatis thesaurus. 276
Maria mente et corpore immaculata. 277
Maria digna digni. ibid.
Maria sancta sanctarum. 278
Maria cur corredemptrix. 279
conceptio Mariæ fuit quasi originalis conceptio Christi. 282
una Mariæ et Christi caro. 283
Maria primogenita. 288
Maria Trinitatis complementum. ibid.
Maria Deo carnem mutuo dedit. 289
Maria opus incarnationis. ibid.
Maria officina Spiritus sancti. 291
Maria totam hausit Spiritus sancti gratiam. ibid.
Maria consanguinea Trinitatis. 425
Maria Mater Regis Regum. 292
Maria Regina mundi. 292, 338
Maria gratiæ abyssus. 293
in Maria est Deus per identitatem. 294
ex Maria natus est Christus. ibid.
Maria theotocos. 295
Mariæ maternitas commendatur. ibid.
Mariæ uterus paradisus voluptatis. 297
in Mariæ Nativitate gaudent homines. 298
Maria communis honor generis. 299
Maria humanæ naturæ venustas. 300
Maria varii rivuli coadunantur. ibid.
Maria cur in templo a parentibus præsentata. 301
Mariæ præsentationem tria commendant. 302
Maria animata Dei civitas. 303
Maria animatum templum. ibid.
Mariæ nutritius Spiritus sanctus. ibid.
Maria innocentiæ sacrarium. 304
Maria veteris novique Testamenti sigillum. 305
Maria juxta crucem, Judæorum flet peccata 5
Maria Christo coronam æternæ pietatis imposuit. 307
Maria negotium omnium seculorum. 308
in Maria vita activa et contemplativa. 310
Mariæ sapientia demonstratur. 311
Mariæ excellens Dei amor. 313
Maria Deum laudans. 314
Maria eumdem cum Deo Patre Filium communem habet. ibid.
Maria sui auctoris mater. 315
Maria sine masculo mater. ibid.
Maria speculum sine macula. 320
Maria, forma Dei. 322
Maria forma disciplinæ Christi. ibid.
Maria Spiritus sancti obumbraculum. 322
quomodo in Mariam supervenit Spiritus sanctus. 325
Maria superplena et supereffluens. 326
cur Maria festinat ad Elizabetham. 328
Mariæ humilitas. 330, 336, 341
Maria cur purificari voluit. 338
trina puritatis Marianæ consecratio. 340
Maria Christum sacrificat. 345
ter Maria Christum offert. 347
Maria semetipsam offert. ibid.
Mariæ passio. 349
Maria cœleste prodigium. 353
Maria in morte naturæ miraculum. 354
Maria in resurrectione gratiæ miraculum. 357
Maria in Assumptione gloriæ miraculum. 366
Martyr testimonii Dei miles. 373
Martyres veri, martyres falsi. ibid.
Martyres diaboli qui. 374
Martyres seculi qui. 375
Martyres Dei. 376
vivus Martyr. 377
Martyrum fortitudo. 387
Martyrum dignitas. ibid.
Martyres velut hostiæ immolantur. 394
Martyria coronata. 398
Martyres coronarii. ibid.
Martyres remunerantur. 403
Martyrium triplex. 3
Medicina spiritualis. 12
Megarenses ædificant quasi nunquam morituri. 419
Mendacium damnatur. 142
quodvis Mendacium criminosum. 143
Mendacium probrosum. 160
Mendacium injuriosum. 148
Mercenarii sunt in triplici differentia. 97
Mercedis dispensatio. ibid.
Merces operis non est fraudanda. ibid.
Merces operatorium defraudata clamat vindictam. 99
Misericordiæ illex. 29
Misericordia Dei erga Prodigum. ibid.
Mors non est sine quæstionibus. 409
Mors omnium quæstionum finis. ibid.

Mors orta ex culpa. 410
ad Mortem non est institutus homo. ibid.
Mortis statum sibi attraxit homo. ibid.
homo transgressione saturatus cruditavit in Mortem. ibid.
Adam peccando hæreditatem indigestæ Mortis reliquit. ibid.
Mors deletur per ablutionem delicti. 14
sententiam Mortis Deus pronuntiat. 410
homo damnatur in Mortem ob unius arbusculæ delibationem. ibid.
Mors semel tota. ibid.
Mors vitalis. 411
Mortis responsum habemus in nobis. 412
Mors vivens. ibid.
Mors vivificatrix vitam passionum occidit. ib.
a Morte nemo excipitur. ibid.
Mortuorum est coronari. 414
opus Mortis separatio animæ et corporis. ibid.
Mortis memoria suggeritur Triumphatoribus, Imperatoribus et Pontificibus. ibid.
in Morte fortunæ bona deseruntur. 415
Morte coram agendum. 418
in hoc fallimur quod Mortem prospicimus. 421
Mortis exitus varius. 422
Deus diem Mortis incertum salubriter constituit. 423
Mors devoratur a vita. ibid.
Mortem stultus ut debitam non extimescit. 424
aculeus Mortis, delictum. 426
Mortis contentio. 427
immatura Morte præventi. ibid.
ex Morte vita redditur. 428
suscipienda Mortis imago. 429
per imaginem Mortis spes meditatur. ibid.
Mors in nobis operatur. 430
philosophia Mortis. ibid.
per imaginem Mortis discimus mori et vivere. 432
Mortis speculum. 433
semper meditanda Mors. 436
Mors bona discenda. 438
ex tus proborum est placidæ Mortis. 451
exitus improborum duræ Mortis. ibid.
cur Mors piorum bona. 447
Mors bonis bona, mala malis. ibid.
quæ justorum tranquillam efficiunt Mortem. 451
Mulier mali causa. 3
Mulierum societas vitanda. 209
Mulieris consortium periculosum. 216
Multiloquium criminosum. 110
Multiloquium stultitiam sapit. ibid.
Murmuratores vapulantur. 112

N

Nulla fere Nativitas munda est. 296
mutuum debitum est inter se Nativitati cum mortalitate. 417
gratius Nomen pietatis quam potestatis. 61
Nomen Christiani ab unctione deductum. 137
Nomen Christiani de suavitate vel benignitate compositum. ibid.
Nomen Christianum nihil barbarum sonat, aut infaustum aut maledicum. ibid.
a Nomine rei inhonestæ abstinent Evangelistæ. 202
Nuditas corporis periculosa. 255
Nuditas tentationibus viam aperit. ibid.
Nuditas oculis luxuriæ irritamenta objicit. 255
Nuditas sui appetitionem ingerit. 256
Nuditas scandalosa. 257
Nuditas pudicitiæ naufragium. 258
Nuditas exitiosa. 259
Nudata mulier alios enecat. ibid.
Nudata mulier conscientiæ facit jacturam. 260
Nudata mulier pœnam sibi arrogat. ibid.

O

Oblatio obsequii in voluntate. 103
Obsequii disciplina, morigera subjectio est. 104
Occasio peccati fugienda. 207
Occasio proxima, quæ. 208
Occasiones proximæ tollendæ. ibid.
in Occasione proxima existens non est absolvendus. ibid.
Occasio, multorum ruina. ibid.
Oculus cæteris corporis membris compatiens lacrymatur. 3
Oculi sagittam exitialem emittunt. 208,209
Oculi libidinosi. 256
Odium injustum. 194
Odium iniquitas. ibid.
Oliva symbolum misericordiæ. 8
Opera Dei testantur bonitatem ejus, qua bona, et potentiam qua tanta. 281
Oratio adversus diaboli tentationem præsidium. 212
Osculum pacis symbolum. 210
Osculum venereum. ibid.
Otium sui natura non patitur. 62

P

Parentes debent filiis vitæ subsidium. 60
Parentes crudeles ut struthio. 61
Parentes salutem filiorum culpabiliter negligunt. 67
Parentes magis filiorum salutem quam suam curant. ibid.
Parentes parricidæ. 68
Parentes diabolo immolant filios. ibid.
Parentum nimia de terrenis sollicitudo. 70
Parentes lex filiorum. 72
Parentes honorandi. 76
Parvuli possunt proventu malæ indolis falli. 68
Patris cura et prospectus. 60
Pater est appellatio pietatis et potestatis. ibid.
Pater Dei vices agit. ibid.
quam pius Pater, tam pius filius. 83
si Pater est non potest non amare. 61
Pater debet filiis substantiam servare, non negare. 62
Patres familias magis quam domini vocantur. 61

Patres filios magis quam se diligunt. ibid.
Paulus compatiens ad se trahebat damna infirmitatis alienæ. 3
Pauli lacrymas ejus extasi præponit D. Chrysostomus. 40
Peccatum originale origo vitiorum. 277
Peccatum originale virtute multiplex. ibid.
Peccati originalis pœna multiplex. 2
Peccata adversus Deum sapiunt. 6
Peccata Christo intulerunt mortem. ibid.
Peccator flere debet vel in præsenti, vel in futuro. 15
Perjurium est mendacium juramento firmatum. 158
in Perjurium labitur jurandi consuetudine, mentiendi libidine, terrenorum cupidine. ib.
Perjurium graviter punitum. 161
Petrus post peccatum firmior effectus. 36
Plangere steriliter. 5
Plangere docto. ibid.
Pœnitentia tres gignit filios. 30
Posteritatis sollicitudo. 61
Posteritati providere debent parentes. 67
Præsumptio periculosa. 212
Probatica piscina. 12
Prodigi parabola explanatur. 28
qui Pueros ad malum instruit, est diaboli minister. 68
Puerinon prohibeantur venire ad Christum. 69
Pueri in religione et pietate erudiendi. 70
Pueri Elisæum irridentes, puniti. 74
Pudicitia Christiana omnia trahit de cœlo. 200
Pudicitia principalis Christiani nominis disciplina. 201
Pudicitia hac ætate, moderatio libidinum dicitur. 202

Q

Quietem summæ atque unicæ voluptatis nomine Epicuræi consecraverant. 62

R

Redemptio duplex, præservativa et liberativa. 271
Reges honorandi. 99
Regibus obsequium denegant hæretici. 100
Regis mandato præponendum est Dei præceptum. 106
Religio quatuor modis sumitur. 117
Religio unde dicta. ibid.
veræ Religionis homines. ibid.
Resurrectio mortuorum probatur. 449
Resurrectio mortuorum, fiducia Christianorum. ibid.
Resurrectio semper resonet in ore. 451
in Resurrectione caro justorum suscipiet habitum Angelicum. ibid.
Resurrectionis exemplum, dies. 31

S

Sacerdos simul et hostia. 62
Sacrificia Deo grata. 18
Sacrificium placatorium. 18, 19
Saturnus. 61
Scandalum quid. 124
Scurrilitas procul a Christiano. 120
Sermones mali bonos corrumpunt mores. 48
Serpens tortuose procedit. 280
semen Serpentis originalis peccati primordium. ibid.
Sepultura initiatus. 411
probi Servi pro ingenio dominico conversantur. 89
Servi Christi. ibid.
Servorum quinque genera. ibid.
Servitus proprie non fuisset in statu innocentiæ. 90
Servos in bonis moribus erudire debent heri. 96, 97
Servus tria domino præstare tenetur. 99
Servi heris præbeant honorem. 102
Servi dominos diligant. ibid.
Servi dominos timeant. 103
Servi humiliter obsequantur. ibid.
Servis necessaria humilitas. 104
Servis patientia necessaria. 105
Servi diligenter, silenter et fideliter servire tenentur. 106
Servi quomodo circa fidelitatem peccent. 108
Sidera radiarunt a primordio. 273
Silentium commendatur. 115
Silentii officium. 118
Silentium in religione servandum. 119
Simplicitas Christiana commendatur. 261
Societas trina. 41
Societas viri et mulieris omnium prima. ibid.
Spiritus Sanctus columbæ figura delapsus. 34
Spiritus Sancti sedes, aqua. ibid.
Spiritus Sanctus in nobis gemit. ibid.
Spiritus Sanctus principalis Dominus. ibid.
Spiritus Sanctus non turbine glomeratur. 138
Spiritus Sanctus pace et lenitate tractandus. ib.
Spiritus Sanctus Trinitatis complementum. 291
Stygiæ paludes non eximunt a morte. 15
Subjectionis trina species. 55

T

Templum Deo dicatum sanctum est. 302
Tempus per Saturnum denotatur. 420
Tenebris funestatur mundi honor. 30
Tenebræ peccatorum. ibid.
Tenebras fugat gratiæ lux. ibid.
Testudo mulieris symbolum. 59
Timendus est Deus. 103
Timor malum perfudit. 122
Timor fundamentum salutis. 212
per Timorem comparatur victoria. 213

U

Unio conjugum maxima 42
Ursa lambendo catulum format. 71
Uxor de latere non de capite, nec de pedibus producta, et cur 47, 50

Uxor viro officia pendat. ibid.
Uxor virum tenetur diligere. 51
Uxor trina ratione viro subdita. 52
Uxor obsequens viro, illi imperat. ibid.
Uxor virum suum dominum appellat. ibid.
Uxor incedat secundum sponsi voluntatem. 57
Uxor viro obediat in Domino. ibid.
Uxor consors onerum domesticorum necessaria est. ibid.
Uxorati sibi mutuo debitores. 41
Uxorati indissolubiliter conjuncti. 43
Uxoratis bona communia. 42
Uxores unde præsumunt dominari viris. 54
Uxores viris subjiciant caput. 56
ab Uxore tota domus viri discit honorem. ibid.
Uxores desidiosæ redarguuntur. ibid.
Uxores matres effectæ educatrices filiorum. 58
Uxoris castus sit amor. 51
Uxoris humilitas multiplex. 52
Uxoris servitus. 53
Uxoris abusivum in virum imperium. ibid.
Uxoris diligentia et operatio. 57
Uxoris præsentia domui necessaria. 59
Uxoris cursus et divagatio culpatur. 86

V

Velamen est signum subjectionis feminæ. 52
Venus militaris, castrensibus flagitiis præsidet. 198
Verba inhonesta devenustantur. 121
Verba inhonesta sunt humanæ conversationis iniquinamentum. 122,202
Veritas commendatur. 262
Victimæ funebres. 198
Victoria virgo. 280
Vidua felix proclamatur. 41
Vir tria uxori præstare tenetur. ibid.
Vir fidelis non nubat infideli nec hæreticæ. 42
Viri dilectio in uxorem. 44
Viri non amatores, sed mariti sint uxorum. 45
Viri uxores diligant, sicut Christus Ecclesiam. 46
Viri uxores patientes ferant. 46,47
Viri uxores instruere debent. 47
Viri uxoribus bonum debent præbere exemplum. 49
Viri et uxoris unio. 51
Viri dominium in uxorem vindicatur. 54
Vir non tyrannide dominetur uxori. 55
Vir necessarius uxori, quomodo. 57
qui Vitiis vivit moritur virtutibus. 31
Vita mortua 411
Vita mortalis. ibid.
Vita discenda non est, qua soli morti vivitur. ib.
Vitæ principium est mortis exordium. ibid.
homo Vivens mortuus est multis ætatibus. ibid.
Voluntates bonæ mentis. 45
Voluntas origo peccati. 196
Voluptas vitæ et morti præponitur. 215
Voluptatis periculum a religione avocat. ibid.
Vox alia corvina, alia columbina. 34
Vox turturis audítur in cœlo. 35

Z

Zelus bonus de amore divino venit. 6

FINIS INDICIS TOMI QUARTI

HOLY REDEEMER COLLEGE
925 Cousineau Road
Windsor, Ont. N9G 1V8

BR 65 .T32 1856 v.4 IMS

Tertullian, ca. 160-ca.
230.
Tertullianus praedicans
: et, supra quam libet
AWM-1454 (mcsk)

INSTITUTE FOR
MEDIAEVAL STUDIES
59 QUEEN'S PARK
TORONTO 5, ONTARIO